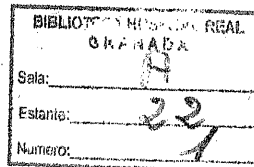

putabat: Consequutus es quod uolebas, nobilis es factus in scelere. Ego ipse qui cōtra te scribo, cum in eadem tecum urbe consistam, albus (ut aiunt) ater ue sis, nescio. Prætermitto uitia sermonis, quibus omnis liber tuus scater. Taceo ridiculum exordium. O tempo ra, o mores. Non quæro eloquentiã, quam ipse non habens, in fratre Craterio requisisti. Non inquam, flagito linguæ nitore, animæ quæro pietatē. Apud Christianos enim solce cismus est magnus & uitium, turpe quid uel narrare uel facere. Ad calcem uenio, & te cornuta interrogatione concludo: sicq; tecum agam, quasi superius nihil egeri: eodem modo dictos esse fratres Domini, quo Ioseph dictus est pater. Ego, inquit, & pater tuus, dolentes quærebamus te. Mater hæc loquitur, non Iudæi. Et ipse Euangelista referens: Et erant pater & mater illius admirantes super his quæ dicebantur de eo: & his similia quæ iam enumerauimus, in quibus parentes uocantur. Ac ne fortè de exemplariorū ue ritate causeris, quia tibi stultissime persuasisti Græcos codices esse falsatos: ad Ioannis eu angeliū uenio, in quo plenissime scribitur: Inuenit Philippus Nathanael, & ait illi: Quē scripsit Moyses in lege, & propheta, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Certe hoc in tuo codice cōtinetur. Responde mihi, quomodo Iesus sit filius Ioseph, quē cōstat de spiritu sancto esse procreatum? Vere Ioseph pater fuit? Quamuis sis hebes, dicere nō audebis. An putabatur? Eodem modo æstimantur & fratres, quo æstimatus est pater.

Sed quoniã iam è cautibus & cōfragosis locis enauigauit oratio, pandenda sunt uela, & in epilogos illius irruendū, in quibus sciolus sibi uisus, Tertullianū in testimoniū uocat, & Victorini Pictauiensis episcopi uerba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil amplius dico, quàm ecclesiæ hominem non fuisse. De Victorino uero id assero, quod & de euāgelistis, fratres eum dixisse Dñi, non filios Mariæ. Fratres autē eo sensu, quem superius exposuimus, propinquitate, non natura. Verum nugas terimus, & fonte ueritatis omisso, opinionum riuulos consecramur. Nunquid non possum tibi totam ueterum scri ptorū seriem cōmouere: Egnatiū, Polycarpū, Irenęū, Iustinū martyre, multosq; alios apo stolicos & eloquentes uiros, qui aduersus Hebionē & Theodorū Byzantiū, & Valen tinū, hæc eadem sentientes, plena sapientiæ uolumina cōscripserunt? Quæ si legisses ali quando, plus saperes. Sed melius puto breuiter ad singula respondere, quàm diutius im morando, uolumen extendere. In illud nunc impetū facio, in quo tu uirginitatem & nu ptias cōparando disertus esse uoluisti. Risimus in te prouerbiū, camelum uidimus saltan tem. Dicis: Nunquid meliores sunt uirgines Abraham, Isaac & Iacob, qui habuere coniu gia? Nunquid non quotidie Dei manibus, paruuli finguntur in uentribus, ut merito eru bescere debeamus Mariam nupuisse post partū? Quod si hoc illis turpe uidetur, superest ut non credant etiã Deum per genitalia uirginis natū. Turpius est enim iuxta eos Deum per uirginis pudenda genitū, quàm uirginē suo uiro nupuisse post partum. Iunge si libet & alias naturæ contumelias, nouem mensibus uterū insolescentē, fastidia, partum, sangui nem, pannos. Ipse tibi describatur infans, tegmine membranarū solito cōuolutus. Inge rantur dura præsepia, uagitus paruuli: octauæ diei circūcisio, tēpus purgationis ut pro betur immundus. Non erubescimus, non silemus. Quanto sunt humiliora quæ pro me passus est, tanto plus illi debeo. Et cum omnia replicaueris, cruce nihil contumeliosius proferes, quã profitemur & credimus, & in qua de hostibus triumphamus. Sed ut hæc quæ scripta sunt non negamus, ita ea quæ non sunt scripta, renuimus. Natū Deū esse de uirgine credimus, quia legimus. Mariã nupuisse post partū, non credimus, quia non legi mus. Nec hoc ideo dicimus, quo nuptias condemnemus, ipsa quippe uirginitas fructus est nuptiarū, sed quod nobis de sanctis uiris temere æstimare nihil liceat. Possumus enim hæc æstimatione possibilitatis cōtendere plures quoq; uxores habuisse Ioseph, quia plu res habuerit Abrahã, plures habuerit Iacob, et de his esse uxoribus fratres Dñi, quod ple riq; non tam pia quàm audaci temeritate confingunt. Tu dicis Mariam uirginem non permanisse, ego mihi plus uendico, etiam ipsum Ioseph uirginem fuisse per Mariam, ut ex uirginali coniugio uirgo filius nasceretur. Si enim in uirum sanctum fornicatio non

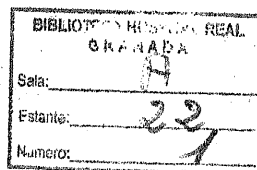

putabat: Consequutus es quod uolebas, nobilis es factus in scelere. Ego ipse qui contra te scribo, cum in eadem tecum urbe consistam, albus (ut aiunt) ater uel sis, nescio. Prætermitto uitia sermonis, quibus omnis liber tuus scater. Taceo ridiculum exordium. O tempora, o mores. Non quæro eloquentiã, quam ipse non habens, in fratre Craterio requisisti. Non inquam, flagito linguæ nitore, animæ quæro pietatē. Apud Christianos enim sollicitus est magnus & uitium, turpe quid uel narrare uel facere. Ad calcem uenio, & te cornuta interrogatione concludo: sicq; tecum agam, quasi superius nihil egeri: eodem modo dictos esse fratres Domini, quo Ioseph dictus est pater. Ego, inquit, & pater tuus, dolentes quærebamus te. Mater hæc loquitur, non Iudæi. Et ipse Euangelista referens: Et erant pater & mater illius admirantes super his quæ dicebantur de eo: & his similia quæ iam enumerauimus, in quibus parentes uocantur. Ac ne fortè de exemplariorū ueritate causeris, quia tibi stultissime persuasisti Græcos codices esse falsatos: ad Ioannis euangeliū uenio, in quo plenissime scribitur: Inuenit Philippus Nathanael, & ait illi: Quæ scripsit Moyses in lege, & propheta, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Certe hoc in tuo codice continetur. Responde mihi, quomodo Iesus sit filius Ioseph, quæ constat de spiritu sancto esse procreatum? Vere Ioseph pater fuit? Quamuis sis hebes, dicere nõ audebis. An putabatur? Eodem modo æstimantur & fratres, quo æstimatus est pater.

Sed quoniã iam è cautibus & cofragosis locis enauigauit oratio, pandenda sunt uela, & in epilogos illius irruendū, in quibus sciolus sibi uisus, Tertullianū in testimoniū uocat, & Victorini Pictauiensis episcopi uerba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil amplius dico, quàm ecclesiæ hominem non fuisse. De Victorino uero id assero, quod & de euangelistis, fratres eum dixisse Dñi, non filios Mariæ. Fratres autè eo sensu, quem superius exposuimus, propinquitate, non natura. Verum nugas terimus, & fonte ueritatis omissio, opinionum riuulos consecramur. Nunquid non possum tibi totam ueterum scriptorū seriem comouere: Egnatiū, Polycarpū, Irengū, Iustinū martyre, multosq; alios apostolicos & eloquentes uiros, qui aduersus Hebionē & Theodorū Byzantiū, & Valentinū, hæc eadem sentientes, plena sapientiæ uolumina conscripserunt? Quæ si legisses aliquando, plus sceres. Sed melius puto breuiter ad singula respondere, quàm diutius immorando, uolumen extendere. In illud nunc impetū facio, in quo tu uirginitatem & nuptias comparando disertus esse uoluisti. Risimus in te prouerbiū, camelum uidimus saltantem. Dicis: Nunquid meliores sunt uirgines Abraham, Isaac & Iacob, qui habuere coniugia? Nunquid non quotidie Dei manibus, paruuli finguntur in uentribus, ut merito erubescere debeamus Mariam nupsisse post partū? Quod si hoc illis turpe uidetur, superest ut non credant etiã Deum per genitalia uirginis natū. Turpius est enim iuxta eos Deum per uirginis pudenda genitū, quàm uirginē suo uiro nupsisse post partum. Iunge si libet & alias naturæ contumelias, nouem mensibus uterū insolescentē, fastidia, partum, sanguinem, pannos. Ipse tibi describatur infans, tegmine membranarū solito couolutus. Ingerantur dura præsepia, uagitus paruuli: octauæ diei circūcisio, tēpus purgationis ut probetur immundus. Non erubescimus, non silemus. Quanto sunt humiliora quæ pro me passus est, tanto plus illi debeo. Et cum omnia replicaueris, cruce nihil contumeliosius proferes, quã profitemur & credimus, & in qua de hostibus triumphamus. Sed ut hæc quæ scripta sunt non negamus, ita ea quæ non sunt scripta, renuimus. Natū Deū esse de uirgine credimus; quia legimus. Mariã nupsisse post partū, non credimus, quia non legimus. Nec hoc ideo dicimus, quo nuptias condemnemus, ipsa quippe uirginitas fructus est nuptiarū, sed quod nobis de sanctis uiris temere æstimare nihil liceat. Possumus enim hæc æstimatione possibilitatis cõtendere plures quoq; uxores habuisse Ioseph, quia plures habuerit Abraham, plures habuerit Iacob, et de his esse uxoribus fratres Dñi, quod pleriq; non tam pia quàm audaci temeritate confingunt. Tu dicis Mariam uirginem non permanuisse, ego mihi plus uendico, etiam ipsum Ioseph uirginem fuisse per Mariam, ut ex uirginali coniugio uirgo filius nasceretur. Si enim in uirum sanctum fornicatio non

Hieron. to. 2

B cadit,

14 Hieronymus aduersus Heluidium

cadit, & aliā eum uxore habuisse nō scribitur: Mariā autē quam putatus est habuisse, cuius est potius fuit, quā maritus: relinquitur, uirginem eum mansisse cum Mariā, qui pater Domini meruit appellari. Et quia de cōparatione uirginitatis & nuptiarū sum aliqua dicturus, obsecro lecturos, ne me putent nuptijs detraxisse in uirginū laude, & aliquam fecisse distantia inter sanctos ueteris testamenti & noui, id est inter eos qui habere coniugia, & hos qui a complexu mulierum penitus recesserunt: uerū pro conditione temporū alij eos tunc subiacuisse sententiā, & alij nos, in quos fines seculorū decurrerunt. Quandiu lex illa permansit: Crescite & multiplicamini, & replete terram: Et, Maledicta sterilis, quæ non parit semen in Israel: nubebant omnes, & nubebantur, & derelictis parentibus, fiebant una caro. Quando uero uox illa pertonuit: Tempus breuiatū est, reliquitur est ut qui habent uxores, sic sint quasi non habeant: adhærentes Domino, unus cum eo efficitur spiritus. Et quare? Quia qui sine uxore est, cogitat ea quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo. Qui autē cum uxore est, sollicitus est quæ sunt huius mūdi, quomodo placeat uxori. Et diuisa est, mulier & uirgo. Quæ nō est nupta, cogitat quæ sunt Dei, ut sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro. Quid oblatras: quid repugnas? Vas electionis hæc loquitur, Diuisa est, dicēs, mulier & uirgo. Vide quantæ felicitatis sit, quæ & nomen sexus amiserit. Virgo iam mulier non uocatur. Quæ non est nupta, cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore & spiritu. Virginis definitio, sancta esse corpore & spiritu, quia nihil pro sit carnem habere uirginē, si mente quis nupserit. Quæ uero nupta est, cogitat quæ sunt mūdi, quomodo placeat uiro. Idem tu putas esse diebus & noctibus uacare orationi, uacare ieiunijs, & ad aduentum mariti expolire faciē, gressum frangere, simulare blanditias? Illa hoc agit, ut turpior appareat, & naturæ bonum infuscet iniuria. Hæc ad speculū pingitur, & in contumeliam artificis conatur pulchrior esse quā nata est. Inde infantes garriunt, familia perstrepat, liberi ab osculis & ab ore dependent, cōputantur sumptus, impendia præparantur. Hinc cocorū accincta manus carnes terit, hinc textricum turba cōmurmurat, nunciatur interim uir uenisse cum socijs. Illa ad hirundinis modum lustrat uniuersa penetralia, si thorus rigeat, si pauimenta uerterint, si ornata sint pocula, si prandiū præparatum. Responde quæso, inter ista ubi sit Dei cogitatio? Et hæc felices domus. Cæterū, ubi tympana sonant, tibia clamitat, lyra garrit, cymbalū concrepat, quis ibi Dei timor? Parasitus in cōtumelijs gloriatur, ingrediuntur expolitæ libidinum uictimæ, & tenuitate uestium nudæ impudicis oculis ingeruntur. His infelix uxor aut lætatur, & perit; aut offenditur, & maritus in iurgia concitatur. Hinc discordia, seminariū repudiij. Aut si aliqua inuenitur domus, in qua ista non fiant, quæ rara uis est, tamen ipsa dispensatio domus, liberorum educatio, necessitates mariti, correctio seruulorū, quam à Dei cogitatione non auocet? Defecerunt, inquit scriptura, Saræ muliebria: post quod dicitur ad Abrahā: Omnia quæcūq; dicit tibi Sara, audi uocem eius. Quæ non est in partus anxietatibus & dolore, quæ deficientibus menstrui cruoris officijs, mulier esse desijt, à Dei maledictione sit libera: nec est ad uirū conuersio eius, sed econtrario uir subijcitur ei, & Domini uoce præcipitur: Omnia quæcūq; tibi dicit Sara, audi uocē eius: & sic incipiunt uacare orationi. Quia quandiu in cōiugio debitum soluitur, orandi præteritur instantia. Non negamus uiduas, non negamus maritatas, sanctas mulieres inueniri, sed quæ uxores esse desierint, quæ in ipsa necessitate coniugij, uirginū imitetur castitatē. Hoc est, quod Apostolus breuiter Christo in se loquente testatus est: Innupta cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo: nupta uero cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro: nobis super hoc campū intelligētiae derelinquēs. Nec tamen alicui necessitatē imponit aut laqueū, sed id quod honestū est suadet, uolens omnes esse sicut seipsum. Et quanquā de uirginitate, Dñi præceptū nō habeat: quia ultra homines est, & quodāmodo impudentis erat, aduersum naturā cogere, alioquā modo dicere: Volo uos esse, quod angeli sunt: unde & uirgo maioris est meriti, dum id cōtēnit, quod si fecerit, non delinquit: nihilominus in cohærentibus infert: Consiliū autē do, tanquā misericordiam

diā cōsecutus à Dño, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonū esse propter instantē necessitatē, quia bonū est homini sic esse. Quæ est ista necessitas? Væ prægnantibus & nuptiis in illa die. Ideo sylua succrescit, ut postea recidatur. Ideo ager feritur, ut metatur. Iam plenus est orbis, terra nos non capit. Quotidie bella nos secant, morbi subtrahunt, naufragia absorbēt, & nihilominus de terminis litigamus? De hoc numero sunt illi, qui agnū sequuntur, qui uestimenta sua non coinquinauerunt, uirgines enim permanserunt. Obserua quid significet, non coinquinauerunt. Ego non audeo exponere, ne Heluidius calumniatur. Quod autē ais, quasdam esse uirgines tabernarias: ego tibi plus dico, esse in his & adulteras, & (quo magis mireris) clericos esse caupones, & monachos impudicos. Sed quis non statim intelligat, nec tabernariā uirginem, nec adulterum monachum, nec clericum posse esse cauponem? Nunquid uirginitatis est culpa, si simulator uirginitatis in crimine est? Ego certe, ut alijs personis prætermisissis ad uirginē ueniam: quæ institorias exercet artes, nescio an corpore: quod scio, spiritu uirgo nō permanet. Rhetoricatus sum, & in morem declamatorum, paululū lusimus. Tu nos Heluidi coegisti: qui iam Euangelio coruscante, eiusdem uis esse gloria uirgines & maritatas. Et quia arbitrator te ueritate superatam, ad detractionem uitæ meæ & ad maledicta conuertit (solent enim hoc & mulierculæ facere, quæ uictoribus dominis male optant in angulis) illud dico præueniens, gloria mihi fore tua conuicia: quum eodem quo Mariæ detraxisti ore me laceres, & canam facundiam seruis Domini pariter experiatur & mater.

DES. ERASMI ROTERODAMI, SACRÆ THEOLOGICÆ

professoris, in præcedentem epistolam Scholia.

- D**IGNVS fieret qui uinceretur. Sic Ajax apud Ouidium adeo contemnit aduersarium Ulyssē, ut eum hoc quoque putaret indignum, quod secum contenderet: Ille tulit precium iam nunc certaminis huius: Qui si uictus erit, mecum certasse feretur. Taxat autem Heluidium, hominem alioquin obscurum, quod hac uia famam affectaret.
- B** Et cum infœcunditate foliorum. Alludit ad ficum, quæ folijs onusta, procul esuriēti Christo fructum aliquem pollicebatur. Verum simulatq; reperit infrugiferam, maledixit illi Iesus, & exaruit. Deus pater est imprecandus. Aut noue dixit Imprecandus, pro Implorandus; aut Precandus, legendum est, aut certe Comprecandus. Non rhetorici campum. Ut apte singulis sua tribuit. Oratoribus campum dicendi, quod horum oratio fultus explicet sese. Dialecticis tendiculas, quod captiose disputent, & insidiosæ. Aristoteli spinas, quod acute refellens omnia, molestus sit argutia sua. Hæc autem dicit Hieronymus, non quidem damnans omnino rhetoricam, aut dialecticam, aut Aristotelis acumen: sed quod aduersus idiotam Heluidium his frustra uteretur. Id est alma, non bethula. De his uide Hieronymi disputationem, in septimum Esatæ caput. More Andabatarum. Proverbialiter dictum est. Sumptum est autem à ludo quodam, in quo duo committentur clausis oculis, ut non uiderent, quæ ferirent. Sic enim colligimus è quodam apud Senecam loco. Significat autem, Heluidium multa congerere, sed temere, & nihil ad rem pertinentia. Demonachos Cynicus de duobus, quorum alter inepte proponebat, alter respondebat nihil ad rem: Alter, inquit, mulget hircum, alter supponit erubrum. Vide de hoc proverbio in Chilliadibus nostris, Andabata. In eius assumptione. Id est in usurpatione eius aduerbij Donec. Pentateuchi. *ἡ ἑβραϊκή* appellatur opus quinque contextum uoluminibus, Genesis, Exodi, Deuteronomij, Numerorum, Leuiticæ: *ἡ ἑβραϊκή* quinque, & *ἡ ἑβραϊκή* instrumentum, siue uolumen. Hic annotandum, quosdam olim in ea fuisse sententia, ut dicerent Pentateuchum à Moyse quidem scriptum, sed postea ab Esdra fuisse instauratum, Moyse scriptis aliquo pacto perditis. Sanctæ scripturæ idioma. *ἡ ἑβραϊκή*, proprietatis linguæ: siquidem unaquæque lingua, sua quædam habet ac peculiaris, quorum gustus in alienam linguam transfundī non possit. Tua mente. Id est tua sententia, & tua ipsius interpretatio.
- 3** ne. Secundum sicut sanctuarij. Sic enim legimus Leuitici capite uigesimo septimo: Omnis æstimatio sicut sanctuarij ponderabitur. Sicut uiginti obolos habet. Sed hac de re qui uolet plenius edoceri, legat opus Gulielmi Budæi Parisiensis, hominis & diligentis & eruditi, cui titulum fecit De assē. Id commodum in lucem emiserat, quum hæc scriberemus. Ioanne desuper inferente. Hæc uerba mihi uidentur addita, nisi quod Heluidio digna sunt, ex quo referuntur. Eadem cœli plaga. Idumæa, regio est Idumæorum, uergens ad Australem partem, quæ Hebræis dicitur Theman. Verū eadem prouincia nominatur tribus nominibus, Theman, Nageb, Darom, quod obliquo flexu Eurum, Austrum, Africumque respiciat: ut indicauit Hieronymus enarrans primū caput Amos.
- 4** Id est patriæ. Hoc loco patriæ, Græca uox est, non Latina. Nam quod Latini uocant patriam, Græci *πατρίδα* uocant: *πατρίδα* autem, quod nos gentem, siue familiā. Vnde patriæ legendū apud Hieron. to. 2 B 2 Hiero.

Hieronymum. Porro quod addit, Quas Latini paternitates interpretantur: indicat uulgaram editionem, quæ locum hunc Pauli ad Ephesios capite tertio, sic habet: Ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Vbi paternitas non accipitur uulgari significato, pro abstracto, quod uocat, respondente patri siue paterno, sed pro gente ac familia ab eodem patre profecta. Est autem in Græcis uerbis uenusta uocum allusio, *πατρὸς* & *πατρῴων*, quæ perisset nisi pro familia uertisset paternitatem, quemadmodum indicauimus & in Annotationibus nostris. Quem fabula ferunt. Imò refertur à Cicerone, à Plutarcho, ab Aulo Gellio, à Valerio Maximo, non ut fabula, sed ut historia: Erostratum quendam, cum omnino nobilis esse cuperet, nec ulla bona re sibi famam parare posset, incendisse templum Ephesianæ Dianæ, quod tum toto orbe celeberrimū erat. Deprehensus, confessus est se gloriæ cupiditate fecisse. Decreuit igitur magistratus, ne postea quisq; hoc nomine nominaretur. Et profus hodieq; nomē hominis ignotū erat, nisi Theopompus id suis historijs inseruisset. Ex quo uis quadrigam. Aut Congeriem, uerbum omittendum est: aut Quadrigā, legendū est: non Quadrigam. Heluidius quatuor genera fratrum fecit. Et ea omnia refert ad Christum. Dipondij supputabat. Dipondij, siue dupondij, hic pro nummulo ponit, qui ualebat duobus assibus. Siquidem & assis, nummus erat uilissimus. Vnde & tresis agaso, Persio dictus est, homo nihil. Quare balbutis & erubescis. Hæc uerba quæ sequuntur post Consistam, non reperi addita in antiquo quodam exemplari, nec uideo quid ad sensum pertineant: & tamen mirum, unde in hunc uenerint locum. Fortasse legendū erat, In qua balbutire non erubescis. Nā turpe erat Romæ, hoc est in totius orbis theatro, hominē illiteratum inter eruditissimos & eloquentissimos non loqui, sed balbutire. Albus (ut aiunt) atæue sis. Hoc modo significabant hominem profus ignotū, adeo ut nec faciem illius unquam uiderint, ut indicauimus in Chilia dibus. Cornuta interrogatio. Intelligit dialecticum dilectatis genus, in quo duobus propositis, utrumcunq; elegeris, aduersarius obtineat id quod cupit. Cautibus & confragosis. Cautes scopulos uocat, & saxa confragosa loca aspera & flexibus difficilia. Sic more suo notat argumentationes, in quibus plus est difficultatis quam uoluptatis.

Pictauienlis. Hoc addidit, discernens eum à Victorino Afro, cuius meminuit Diuus Augustinus. Hunc autem Pictauiensem episcopum Hieronymus testatur profundis fuisse sensibus, sed stylo parum composito, quod magis Græce sciret quam Latine. De Tertulliano quidem. Quod inuidia clericorū in hæresim postea sit prolapsus, ut in Catalogo testatur Hieronymus. Egnatium. Quem nos Ignatium uocamus. Erat Antiochenæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus. Polycarpum. Is Smyrnæ episcopus fuit, à sancto Ioanne ordinatus. Irenæum. Hic fuit Polycarpi discipulus, Lugdunensem in Gallia rex ecclesiam. Iustinum. Hic sub habitu philosophi, Christianus professus est. Hebionem. Hæreticum, unde Hebionitæ dicti. Marcionem. Vnde Marcionitæ. Vide Augustinum De hæresibus ad Quoduultdeum. Illud miror in omnibus quæ refert Hieronymus de superioribus in libro De uiris illustribus, cur nihil meminerit de scriptis aduersus Marcionem, cum hunc à Polycarpo Romæ uisum tradat. Theodorum. Hunc, nisi fallor, Augustinus Theodotonē uocat, qui Christum merum hominē fuisse sensit. Valentinum. Vnde Valentiniani. De his omnibus uide Diuū Augustinū in libro quem modo citauit. Nam Isidorus, in Decretis causa uigesima quarta, quæstione tertia, qui sua hinc collegit, planè, penè dixeram, nugatur.

Camelum saltitantē. Cum quis affectat indecore ad quod non est aptus. Camelorum est onera gestare, non saltitare. Prouerbiū est, cuius meminimus in Chilia dibus. Et diuisa est mulier & uirgo. Hunc locum aliter citat Hieronymus aduersus Iouinianū libro primo. Nempe ut nos uulgò legimus, sed ita, ut fateatur sese pro loci qualitate in alium sensum interpretatū fuisse. Verū hanc lectionem putat Apostolicæ ueritatis esse. Qui cum uxore est, sollicitus est, quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Mulier inuupta & uirgo, &c. In Græcis autem codicibus diuisus est, non additur nec refertur ad uirum, sed ad sequentiā, *λεχὼρῆσαι ἢ ἢ γυνὴ ἢ ἢ παρθεύει*. id est, Diuisa est mulier & uirgo. Ego maluissem uertere uerbum *λεχὼρῆσαι* numero multitudinis, diuisa sunt hæc duo, nempe mulier & uirgo. Ambrosius uerbum repetit ad hunc modum: Quomodo placeat uxori & diuisus est. Diuisa est mulier & uirgo, non natura, sed actū. Virgo iam mulier non uocatur. Mulier apud Latinos anceps nomen est. Nam & sexum significat, & iunctam uiro ac deuirginatam. Itidem apud Græcos, *γυνή*, aliquando mulierem, hoc est sexum, aliquando uxorem declarat. Ego quidem hoc loco uxorem uertere maluissem. Verum hac de re copiosius dicemus in Annotationibus nostris. Insuper in iuria. Iniuriam uocat, cum læditur forma naturalis, nisi maui legeri incuria, id est neglectū. Ad speculum pingitur. Apte dixit pingitur, propter colores purpurissimum & cerussam, quibus faciem fucant, & sibi quoque oculos quoque nigrore tingunt. Paralisis in contumelijs. Cum perfunduntur aqua, aut solea petuntur. Siquidem his modis hoc hominum genus deletat. Expolitæ libidinum uicti. Ita uocare solet publicas prostibulas.

ANTIDOTVS.

In hac quoque parum tribuit matrimonio, nec uidetur probare coniugium, nisi in quo studium castimonie sit, & imitatio uirginitatis: inuens in Sara, tamdiu mulierem obnoxiam esse maledictioni, & subiectam uiri dominio, quamdiu coitum appetit. Non negamus, inquit, uidas, non negamus maritatas, sanctas mulieres inueniri: sed quæ uxores esse desierint, quæ in ipsa necessitate coniugij, uirginum

A uirginum imitentur castitatem. Quasi bonæ non sint, quæ libenter sunt uxores, quæque uoluptatem eam amplectuntur. Et paulo post cum ait, Ideo sylua succrescit, ut postea recidatur, &c. significat, ne prolis quidem causa matrimonij probari, quum nunc metendi sit tempus, non serendi: cedendi, non conferendi. Quid autem dicemus? Num immodico quodam amore castitatis, uere hæc sensisse Hieronymum, quod toties inculcat? An in his rhetoricatū esse, sicut ipse mox testatur, rhetoricati sumus, & in morem declamatorum paululum lusimus? An in hanc partem propensior fuit, quod Heluidius nuptias æquaret uirginitati: & iuxta prouerbiū, iniquum petit, ut æquum ferat? An satis est, quod in initio huius disputationis testatur, se non detrahere nuptijs, quum laudat uirginitatem, ut hæc semper ad illam regulam sint accipienda, quæ durius dicta uidebuntur?

ARGUMENTVM OPERIS SEQUENTIS.

Iouinianus ex monacho clericus, homo obscurus, sed diues, nec eruditus tamen, nec eloquens, iam olim extinctam Basilidæ hæresim conatus est instaurare, editis super hac re commentarijs, quibus ex diuinæ scripturæ testimonijs perperam intellectis, probare nitentur uirgines, uidas & maritatas eiusdem esse meriti, si cæteris uitæ operibus non discreparent. Deinde uere baptizatos, non posse relabi in peccatum. Quem errorem Augustinus ascribit & Pelagio. Ad hæc nihil interesse inter uescientem cibis & abstinentem, modo cum gratiarum actione sumat. Postremo par omnibus fore præmium in regno cælorum, quicumque suum baptismum seruauerint. Hæc cum Romæ doceret, neminem sacerdotem aut alicuius nominis clericū in errore potuit trahere, tantum mulierculas quaidam corrupti: adeo ut hoc audito, quædam uirgines sacræ, prouectæ iam ætatis nupserint uiris. Porro quod ipse non duceret uxore, id negabat se facere, quod hinc præmium aliquod speraret, sed ne molestijs matrimoniorū irretiretur: hoc est, non ut melior esset, sed liberior. Diuus Augustinus errores quosdam confert in Iouinianum, quos tamen illi non impingit Hieronymus, utiq; non dissimulaturus, si quid tale docuisset Nempè Mariam Iesu matrem partendo fuisse corruptam. Ad hæc, omnia peccata esse paria, quemadmodū habent Stoicorū paradoxa. Verū apparet Diuum Augustinū, nec Iouinianum, nec in hunc Hieronymi libros legisse, tantū rumore populari didicisse quod nouerat de Iouiniano. Testatur autem Iouiniani nullam factam esse mentionem, nec apud Epiphaniū, nec apud Philastrū, in hæresiarcharū Catalogo: reperisse tamen in quodam libro, qui scriptoris titulum non habebat, Iouinianū inter hæresiarchas annumeratū: addit, hanc hæresim se iuvene ortam, ac protinus extinctam fuisse, nec ad ullorū sacerdotū deceptionem peruenisse. Apparet autem huius errorem damnatum fuisse, opera Victorini & Pammachij, & antequam aduersus eum scriberet Hieronymus. At tamen hoc argumentum non illibenter arripuit, impendio semper fauens uirginitati, & ob id nuptijs iniquior, quam episcopi quidam esse uolebant. Nactus itaque suum campum, omnis ingenij & eloquentiæ uires explicat, ac ueluti luxuriat: & ita refellit hominem, ut literarum etiam imperitiam, & prodigiosam sermonis infantiam rideat & insectetur: tota disputatione, quoniam erat prolixior, in duos distributa libris.

DIVI HIERONYMI ADVERSUS IOVINIANVM

Liber primus.

AVCI admodū dies sunt, quod sancti ex urbe Roma fratres cuiusdam mihi Iouiniani commentariolos transmiserunt, rogantes, ut eorum ineptijs responderem, & Epicurum Christianorū, euangelico atq; apostolico uigore contererē. Quos cum legissem & omnino non intelligerem, cœpi reuoluere crebrius, & non uerba modo atq; sententijs, sed singulas penè syllabas discutere, uolens prius scire quid diceret, & sic uel probare uel redarguere quod dixisset. Verum scriptorū tanta barbaries est, & tantis uitijs spurcissimus sermo confusus, ut nec quid loquatur, nec quibus argumentis uelit probare quod loquitur, potuerim intelligere. Totus enim tumet, totus iacet: Attollit se per singula: & quasi debilitatus coluber, in ipso conatu frangitur. Nō est cōtētus nostro, id est humano more loqui, altius quiddā aggreditur. Parturiūt mōtes, nascetur ridiculus mus. Quod ipse Nō sani esse hominis, nō sanus iuret Orestes. Præterea sic inuoluit omnia, & quibusdā inextricabilib. nodis uniuersa perturbat, ut illud Plautinarū literarū ei possit aptari: Has quidē præter Sibyllam leget nemo. Nā diuinādū est. Furiosas Apollinis uates legimus. Et illud Vergilianū: Dat sine mente sonum. Heraclitū quoque cognomento σοκροτεινόν, sudātes philosophi uix intelligunt. Sed quid ad nostrum *ἀνιγμᾶτισμῶν*, cuius libros multo difficilius est nosse, quam uincere? Quanquam & in uictoria non parua sit difficultas. Quis enim superare queat, cuius assertionem penitus ignoret? Et ne lectorem longius traham, Hieron. 10. 2

cuiusmodi eloquentiæ sit, & quibus uerborū floribus ornatus incedat, secundi libri eius monstrabit exordiū, quod hesternā crapulā ructans ita euomit: Satisfacto inuitatis, non ut claro currā nomine, sed ut rumore purgatus uiuā uano: obsero agrū, nouellas plantationū, arbutta teneritudinis, erepta de uitiorū gurgitibus, audientiā, cōmunitam agminibus. Scimus Ecclesiā spe, fide, charitate inaccessibilē, inexpugnabilem. Non est in ea immaturus, omnis docibilis: impetu irrupere, uel arte illudere potest nullus. Rogo, quæ sunt hæc portenta uerborū? Quod descriptionis dedecus? Nonne uel per febrē somnare eum putes, uel arreptū morbo phrenetico, Hippocratis uinculis alligandū? Quoties cū eum legero, ubi me defecerit spiritus, ibi est distinctio. Totū incipit, totum pendet ex altero, nescias quid cui cohæreat, & exceptis testimonijs scripturarum, quæ illo uenustissimo eloquentiæ suæ flore mutare non ausus est: reliquus sermo omni materiæ conuenit, quia nulli conuenit. Quæ res mihi aliquā suspiciōnē intelligentiæ dedit, uelle eum ita nuptias prædicare, ut uirginitati detrahat. Quādo enim minora maioribus cœquantur: inferioris comparatio, superioris iniuria est. Neq; uero nos Marcionis & Manichæi dogma sectantes nuptijs detrahimus, nec Tatiani principis Encratarū errore decepti, omnē coitū spurcū putamus: qui non solum nuptias, sed cibos quoq; quos Deus creauit ad utendū, damnat & reprobat. Scimus in domo magna, non solum uasa esse aurea & argentea, sed & lignea & fictilia. Et super fundamentum Christi, quod Paulus architectus posuit, alios ædificare aurū, argentū, lapides preciosos: alios e contrario scenum, ligna, stipulam. Non ignoramus honorabiles nuptias & torū immaculatū. Legimus primā Dei sententiā: Crescite & multiplicamini, & replete terrā: sed ita nuptias recipimus, ut uirginitatem quæ de nuptijs nascitur, præferamus. Nunquid argentū non erit argentū, si aurum argento preciosus est? Aut arboris & segetis contumelia est, si radici & folijs, culmo & aristis, poma præferantur & fructus? Vt poma ex arbore, frumentū è stipula, ita uirginitas è nuptijs. Cētēsimus & sexagesimus & tricesimus fructus, quantū de una terra & de una semente nascatur, tam è multū differt in numero. Triginta referuntur ad nuptias. Nam & ipsa digitorū cōiunctio, quasi molli se complexans osculo & scederans, maritū pingit & coniugē. Sexaginta uero ad uiduas, eo quod in angustia & tribulatione sunt positæ. Vnde & superiori digito deprimuntur, quantoq; maior est difficultas expertæ quondā uoluptatis illecebris abstinere, tanto maius est præmiū. Porro centesimus numerus, diligenter quæso lector attende, de sinistra transfertur ad dextram, & eisdem quidem digitis, sed non eadem manu, quibus in læua nuptiæ significatur & uiduæ, circulū faciens, exprimit uirginitatis coronā. Hæc de impatiētia magis q̄ iuxta ordinē disputationis dixerim. Cū enim adhuc uix de portu egrediar, & rudentibus uela sustollā, in mediū me questionum pelagus subito loquendi æstus abripuit. Vnde cohibebo cursum, & paulisper sinus contrahā, nec indulgebo mucroni, iam nunc pro uirginitate ferire cupienti. Balista quanto plus retrahitur, tanto fortius mittit. Non est damnū dilatio, ubi certior sit ex dilatione uictoria. Proponā breuiter aduersarij sentētijs, & de tenebrosis libris eius quasi de foueis serpentes protrahā, neq; sinā uenenosum caput spiris maculosi corporis protegi. Pateat quod noxiū est, ut possit conteri cū patuerit. Dicit uirgines, uiduas & maritatas, quæ semel in Christo lotæ sunt, si nō discrepēt ceteris operibus, eiusdē esse meriti. Nititur approbare eos, qui plena fide in baptismate renati sunt, à diabolo nō posse subuerti. Tertium proponit interabstinentiā ciborū, & cū gratiarū actione perceptionē eorū, nullā esse distantiam. Quartū quod et extremū, esse omnium qui suū baptisma seruauerint, unā in regno cœlorū remunerationē. Hæc sunt sibila serpētis antiqui, his consilijs draco de paradiso hominē expulit. Nam & ad saturitatē ieiunijs præferendo, repromisit eos immortales futuros, quasi nunquā possent corrui: & dum diuinitatē æqualem Deo pollicetur, expulit eos de paradiso: ut qui nudi & expediti, & absq; ulla macula uirgines, Domini consortio fruebantur, deieci in uallem lachrymarū, tunicis consutis & pelliceis uestirentur. Sed ne lectorem diutius morer, sequar uestigia partitionis expositæ, & aduersus singulas propositiones

A positiones eius, scripturarū uel maxime nitar testimonijs, ne querulus garriat se eloquentia magis q̄ ueritate superatum. Quod si expleuerō, & illum utriusq; testamenti nube oppressero, assumam exempla secularis quoq; literaturæ, ad quam & ipse prouocat. Doceboq; etiā inter philosophos & egregios in republica uiros, uirtutes uoluptatibus, id est Pythagoram, Platonē & Aristidem, Aristippo, Epicuro & Alcibiadi ab omnibus solere præferri. Vos quæso utriusq; sexus uirgines & continētes, mariti quoq; & digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorū in cōmune Iouinianus hostis est. Nam qui æqualia omnium asserit merita, tam uirginitati facit iniuriā, dum eam nuptijs comparat, q̄ & nuptijs: sic eas licitas asserēs, ut secunda & tertia matrimonia. Sed & digamis & trigamis aduersarius est, ibi ponēs scortatores quondam libidinosissimos post pœnitentiam, ubi duplicata & triplicata matrimonia, nisi q̄ in eo digami & trigami dolere nō debent, quia idem scortator & pœnitēs, in regno cœlorū etiam uirginibus adæquatur. Proponā igitur manifestioribus uerbis & habētibus aliquā consequentiā, argumēta eius & exempla de nuptijs, eodemq; ordine omnia, quo ab eo dicta sunt, digerā. Nec molestū lectori sit, si nauseam eius & uomitū legere cōpellatur. Libentius antidotū Christi bibet, cū diaboli uenena præcesserint. Audite patienter uirgines, audite quæso uoluptuosissimū concionatorem, imō quasi Sirenarū cantus & fabulas clausa aure transte. Vestras ferte paulisper iniurias, putate uos cum domino crucifixo, Phariseorū audire blasphemias. Prima, inquit, dei sententia est, Propter quod dimittet homo patrem & matrē suam, & adhærebit uxori suæ, & erūt duo in carne una. Ac ne fortē diceremus hoc scriptum in ueteri testamento, asserit à domino quoq; id ipsum in Euangelio confirmatū, Quod Deus cōiunxit, homo non separet, statimq; subnectit: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & per ordinē replicat, Seth, Enos, Cainā, Malalehel, Jared, Enoch, Matusalem, Lamech, Noe, omnes habuisse uxores, & ex dei sentētia filios procreasse, quasi generationis ordo & historia conditionis humanæ sine coniugibus & liberis potuerit enarrari. Iste, inquit, est Enos, qui ambulauit cum Deo, & raptus in cœlum est. Iste Noe, qui cum essent utiq; multi uirgines propter ætatē, solus cū filijs & uxoribus naufrago orbe seruatus est. Rursus post diluuiū, quasi altero principio generis humani, uirorū & uxorū paria iunguntur, & ex integro generationis instauratur benedictio: Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Insuper etiam comedendarū carnium licentia relaxatur. Et omne quod mouetur, erit uobis in escam: sicut holera herbarum, dedi uobis uniuersa. Currit ad Abraham, Isaac, & Iacob, è quibus prior trigamus, secundus monogamus, tertius quatuor uxorū est, Lia, Rachel, Balæ, Zelphæ: & asserit Abraham ob fidei meritum, benedictionem in generatione filij accepisse. Saram in typum ecclesiæ, cui defecerant muliebria, maledictionem sterilitatis partus benedictione mutasse: quod Rebecca ierit quasi propheta interrogare dominum, & audierit ab eo, duæ gentes & duo populi in utero tuo sunt: quod Iacob pro uxore seruerit, & existimante Rachel uiri esse dare liberos, ac dicente: da mihi filios: sin autem, moriar, responderit: num pro Deo ego sum qui te conclusit? In tantum, inquit, sciebat fructus nuptiarum esse domini, non mariti. Quod Ioseph uir sanctus atq; castissimus, & omnes patriarchæ uxores habuerint, quibus per Moysen æqualiter benedicat Deus. Iudam quoq; proponit & Thamar, & occisum Onan perstringit à Dño, q̄ fratri inuidens, semē nuptiarū dedita opera perdebat. Moysen proponit & Mariæ leprā, quæ fratri pro uxore detrahens, ilico dei ultione percussa est. Laudat Sampson, & uxoriū Nazareum miris effert præconijs. Deboram quoq; replicat & Barach, quod absq; uirginitatis bonis, Sisaram & Iabin & currus ferreos debellarint. Iahel uxore Chaber Cynel ad ducit in medium, & palo armatam prædicat manum. Inter lepræ patrem & filiam uirginem quæ immolata est domino, dicit nullam fuisse distantiam, quin potius fidem patris præfert ei, quæ cæsa sit lugens. Venit ad Samuel alterum Nazareum Domini, qui ab infantia nutritus in tabernaculo est, & uestitus est ephod bad, quod interpretatur, uestitus lineis: dicitq; eos filios procreasse, nec sacerdotalem pudicitiam, uxoris imminutam esse

esse complexu. Booz cum sua Ruth in area collocat, & Iesse ac David inde producit ipse. ⁶ sumq; David centū pręputijs etiā cū uitę periculo, regis filię quęssisse cōcubitus. Quid ¹² dicam de Solomone, quem ponēs in catalogo maritorū, imaginē asserit saluatoris; & de illo uult esse scriptū: Deus iudiciū tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Et dabitur ei de auro Arabię, & adorabunt pro eo semper. Ac repente transcendit ad Eliam & Elifæum: & narrat quasi grande mysterium, quod requieuerit spiritus Elię in Elifæo, & cur hæc dixerit, tacet: nisi fortē Eliam quoq; & Elifæū uxores habuisse arbitratur. Transit ad ¹³ Ezechiā, & cum in eius laudibus immoretur, miror cur oblitus sit dicere: A modo filios ¹⁴ faciam. Iosiam uirū iustissimū, sub quo in tēplo Deuteronomij liber repertus est, ab Holda uxore Sellum instructū refert. Daniel quoq; & tres pueros inter maritos ponit, & ad Euangeliū repente transcendens, Zachariā & Elizabet, Petrum ponit & socerū eius, ceterosq; apostolos. Et consequenter infert dicens: Si autē uoluerint assumere uanam defensionem, & obtendere, quod rudis mundus egerit in cremēto, audiant Paulum loquentem: Adolescentiores uiduas uolo nubere, filios procreare: & honorabiles nuptię & cubile immaculatū, & mulier alligata est uiro q̄ diu uiuit uir eius, si autē mortuus fuerit, nubat cui uoluerit, tantū in domino. Et Adam nō est seductus: mulier autem seducta, facta est in pręuaricationē. Salua autem fiet per filiorum generationem, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Certe cessat hic illud apostolicum, Et qui habent uxores sic sint quasi nō habeāt: nisi fortē dicetis, propterea uult eas nubere, quia iam quędam conuersę sunt retro post satanam, quasi ex uirginibus nulla cadat, & nō sit earum maior ruina. Ex quo manifestum est, uos Manichæorū dogma sectari, prohibentium nubere, & uesci cibis quos Deus creauit ad utendū, cauteriatam habentiū conscientiam. Et post multa, quę nunc ociosum est reuoluere, excutit se quasi in locū rhetoricū, ¹⁵ & facit apostrophē ad uirginem dicens: Non tibi facio uirgo iniuriam, elegisti pudicitiam propter pręsentē necessitatem, placuit tibi ut sis sancta corpore & spiritu: ne superbias, eiusdem ecclesię membrū es, cuius & nuptię sunt. Nimius fortasse fuerim in expositione propositionū eius, & legenti fastidiū fecerim, sed utile ratus sum cuncta molimina eius, quasi instructā aciem cōtra me ponere, & totum hostilem exercitū cum suis turmis & ducibus congregare, ne post primā uictoriam, alia mihi deinceps prælia nascerentur. Igitur non dimicabo contra singulos, nec paucorū ero passim congressione contentus: toto certandum est agmine, & incompositi hostium cunei, ac latrocinij more pugnantes, instructa & ordinata acie repellendi. Opponam in prima fronte apostolum Paulum, & fortissimū ducem, suis telis, id est suis armabo sententijs. Sciscitātibus enim super hac questione Corinthijs, plenissimē respōdit doctor gentiū & magister ecclesię. Quicquid autē statuerit hic, Christi in eo loquentis legem putemus. Simulq; ne lectoris tacita cogitatio cum ceperimus singula quę proposita sunt diluere, semper ad Apostolū se referuet, & studio ualidissimarū quęstionū priora negligens, ad extrema festinet: inter cetera Corinthijs per literas quęsierant, utrū post fidem Christi cōlibes esse deberēt, & continentię causa quas habebant uxores dimittere: an si uirgines credidissent, inirent matrimonia. Et cum ē duobus ethnicis, unus credidisset in Christū, utrum nam credens relinqueret non credentē. Et si essent ducendę uxores, Christianas tantū accipi iuberet, an & ethnicas. Videamus igitur quid ad hæc Paulus rescripserit: De his autē quę scripsistis mihi, bonū est homini mulierē non tangere. Propter fornicationes autē unusquisq; uxore suā habeat, & unaquęq; uirū suum habeat. Vxori uir debitum reddat, similiter & uxor uiro. Vxor proprii corporis non habet potestatem, sed uir. similiter & uir proprii corporis sui nō habet potestatem, sed uxor. Nolite fraudare inuicē, nisi fortē ad tēpus ex consensu, ut uacatis orationi. Et iterum ad idipsum reuertimini, ne tentet uos satanas, propter incontinentiam uestram. Hoc autem dico iuxta indulgentiam, non iuxta imperium. Volo autem omnes homines esse ut me ipsum, sed unusquisq; proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius autem sic. Dico autem innuptis & uiduis, bonum est eis, si

sic permans

^a sic permanserint ut ego. Quod si nō continēt, nubant. Melius est enim nubere, q̄ uri. Reuertamur ad caput testimonij: Bonū est, inquit, homini mulierē non tangere. Si bonum est mulierē non tangere, malum est ergo tangere. Nihil enim bono contrariū est, nisi malum. Si autē malum est & ignoscitur, ideo cōceditur, ne malo quid deterius fiat. quale autē illud bonū est, qd cōditione deterius conceditur. Nunq̄ enim subiecisset, Unusquisq; uxore suam habeat, nisi pręmisisset, Propter fornicationes autē. Tolle fornicationes, & non dicet, Unusquisq; uxore suam habeat. Velut si quis desinat: Bonū est triticeo pane uesci, & edere purissimā simillam. Tamē ne quis cōpulsus fame comedat sterces bubulū, concedo ei, ut uescatur & hordeo. Num idcirco frumentū non habebit puritatē suā, si siamo hordeum præferatur? Bonū est illud naturaliter, quod cōparationem nō habet mali, quod prælatione alterius nō adūbratur. Simulq; animaduertēda est Apostoli prudentia. Non dixit bonum est uxore non habere, sed bonum est mulierē nō tangere, quasi & in tactu periculum sit, quasi qui illam tetigerit, non euadat, quę uirorū preciosas animas rapit, quę facit adolescentiū euolare corda. Alligabit quis in sinu ignē, & nō cōburetur? Aut ambulabit super carbonēs ignis, & nō ardebit? Quomodo igitur qui ignē tetigerit, statim aduritur: ita uiri tactus & foeminae, sentit naturā suā, & diuersitatē sexus intelligit. ¹⁶ Narrant & gentiliū fabulę, Mithram & Erichthonium, uel in lapide, uel in terra, de solo æstu libidinis esse generatos. Vnde & noster Ioseph, quia tangere eum uolebat Ægyptia, fugit ex manibus eius, & quasi ad morsum rabidissimi canis, ne paulatim uirus serperet, pallium quod tetigerat abiecit. Propter fornicationes autē unusquisq; uxore suā habeat, & unaquęq; uirū suum habeat. Non dixit autē, unusquisq; propter fornicationes ducat uxorem: alioquin hac excusatione libidini frena laxasset, ut quotiescunq; uxor moritur, toties ducēda sit alia ne fornicemur: sed unusquisq; uxore suam habeat. Suam, inquit, habeat, sua utatur, quam habebat anteq̄ crederet. Quam bonū erat uxorem non tangere, et post fidem Christi sorore tantum nosse, non coniugem: nisi fornicatio tactum eius excusabilem faceret. Vxor proprii corporis nō habet potestatem, sed uir: similiter & uir sui corporis non habet potestatem, sed uxor. Omnis hæc quęstio de his est qui in matrimonio sunt deprehensi, an eis liceat uxores dimittere, quod & dominus in Euangelio prohibuit. Vnde & Apostolus: Bonū est, ait, uxorem non tangere. Sed quia qui semel duxit uxore, nisi ex consensu non ualet se abstinere, nec dare repudiū non peccanti, reddat cōiugi debitum: spōte quippe se alligauit ut reddere cogeretur. Nolite fraudare inuicem: nisi fortē ex consensu ad tempus, ut uacatis orationi. Oro te, quale illud bonū est, quod orare prohibet? Quod corpus Christi accipi non permittit? Quamdiu impleo mariti officiū, non impleo Christiani. Iubet enim Apostolus in alio loco, ut semper oremus. Si semper orandum est, nunq̄ ergo coniugio seruiendum, quoniam quotiescunq; uxori debitū reddo, orare non possum. Petrus apostolus experimentū habens conjugaliū uinculorum, uide quomodo informet ecclesiam, quid doceat Christianos: Similiter uiri cohabitantes iuxta scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri tribuentes honorem, & sicut cohæredes multiplicis gratię, ut non impediatur orationes uestre. Ecce eodem sensu, quia eodē et spiritu, impediri dicit orationes officio conjugali. Quod autem ait, similiter, idcirco ad imitationē prouocat uiros, quia iam supra uxoribus præceperat, dicens: Ut uideant uiri in timore castam uestram conuersationē, quarum sit non exterius compositio crinium, & distinctio auri, & in cultu uestis ornatus, sed absconditus cordis homo, in incorruptione mitis & silentis spiritus. Hoc est coram deo placēs. Cernis quale coniugiū inter uiros uxoresq; præcipiat? Cohabitātes iuxta sciētā, ut nouerint qd uelit, quid desideret Deus, ut tribuant honore uasculo muliebri. Si abstinemus nos a coitu, honore tribuimus uxoribus: si non abstinemus, perspicuū est honori contrariam esse contumeliā. Ad uxores quoq;: Ut uideant, inquit, uiri castam cōuersationem uestram, & ornatum in abscondito cordis hominem, in incorruptione mitis & silentis spiritus. O uerē digna uox Apostolo & petra Christi, Maritis uxoribusq; dat legē, & damnato carnis ornatu, castitatem prædicat,

dicat, & ornatū interioris hominis, in incorruptione mitis & silentis spiritus, quodāmodo hoc dicens: Quoniā exterior uester homo corruptus est, & beatitudinē incorruptionis, quæ propriē uirginū est, habere desistis, imitamini incorruptionē spiritus saltem perferam abſtinentiā, & quod corpore non potestis, mente præstate. Has enim Christus diuitias, & hos uestræ coniunctionis quærit ornatus. Verum ne quis putet ex eo quod sequitur, ut uacetis orationi, & iterū reuertimini ad idipsum, apostolum hoc uelle, & non propter maiorem ruinam concedere, statim infert, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. Pulchra nimirū indulgētia, & interim ad idipsum, quod erubescit suo uocare nomine, quod tentationi præfert satanæ, quod causam habet incontinentiā, laboramus quasi obscurū differere, cum exposuerit ipse quod scripsit. Hoc autem, inquit, dico iuxta indulgentiā, non iuxta imperiū: & musitamus adhuc nuptias nō uocare indulgentiam, sed præceptum: quasi nō eodem modo & secunda & tertia matrimonia concedantur: quasi non & fornicatoribus per pœnitentiā fores aperiantur ecclesiæ, quodq; his est maius, & incestis. Nam illum uiolatorē noueræ, quem in prima ad Corinthios epistola tradiderat, in interitum carnis, ut spiritus saluus fieret: in secunda retrahit, & ne abundantiori tristitia absorbeatur frater, laborat. Aliud est uelle quid apostolum, aliud est ignoscere. In uoluntate promeremur, uenia abutimur. Vis scire quid uelit Apostolus? Iūge quod sequitur: Volo autē omnes homines esse sicut meipsum. Beatus q Pauli similis erit. Felix q audit Apostolū præcipientē, non ignoscentē. Hoc, inquit, uolo, hoc desidero, ut imitatores mei sitis, sicut & ego Christi. Ille uirgo de uirgine, de incorrupta incorruptus. Nos q homines sumus, & natiuitatē saluatoris non possumus imitari, imitemur saltem conuersationem. Illud diuinitatis est & beatitudinis, hoc humanæ conditionis est & laboris. Volo omnes homines similes mei esse, ut dum mei similes sunt, similes fiant & Christi, cuius ego similis sum. Qui enim in Christum credit, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Sed unusquisq; propriū donum habet ex Deo: alius quidē sic, alius autē sic. Quid, inquit, uelim perspicuū est. Sed quoniā in ecclesia diuersa sunt dona, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturā. Simulq; considera, quod aliud donum uirginitatis sit, aliud nuptiarum. Si enim eadem merces esset nuptiarū & uirginū, nunquam dixisset post præceptum continentię, sed unusquisq; proprium habet donum ex Deo: alius quidē sic, alius autē sic. Vbi proprietates singulorū est, ibi alitrinsecus diuersitas. Concedo & nuptias esse Dei donum, sed inter donū & donum magna diuersitas est. Deniq; & apostolus de eodem post incestum pœnitēte e contrario, inquit: Donate ei & consolamini, & si cui quid donastis, & ego. Ac ne putaremus donū hominis esse cōtemnendum, addidit: Nam & ego quod donauit, si quid donauit propter uos, coram Christo. Diuersa sunt dona Christi. Vnde & Ioseph in typo eius uariā habet tunicā. Et in psalmo quadragesimo quarto legimus: Astitit regina à dextris tuis, in uestitu deaurato, circumdata uarietate. Et Petrus apostolus, sicut coheres ait, multiplicis gratię Dei. Quod significantius Græcè dicitur *ποικίλος*, id est, uarię. Sequitur: Dico autē innuptis & uiduis: Bonū est eis, si sic permanserint ut ego. Si autē non se cōtinent, nubant. Melius enim est nubere, q̄ uri. Postquam nuptis cōcesserat usum coniugij, & ostenderat ipse quid uellet, quid uē concederet, transit ad innuptas & uiduas, & sui proponit exemplum, & felices uocat, si sic permanserint. Si autē non se continent, nubant, idipsum quod supra: propter fornicationes autē, & ne tentet uos satanas, propter incontinentiam uestram. Redditq; causam, cur dixerit, si se non continent, nubant. Melius est enim nubere, quā uri. Ideo melius est nubere, quia peius est uri. Tolle ardorem libidinis, & non dicet, melius est nubere. Melius enim semper ad comparationē deterioris respicit, non ad simplicitatē incomparabilis per se boni. Velut si dicat: Melius est unum oculum habere, quā nullum. Melius est enim uno inniti pede, & alteram partem corporis baculo sustentare, quā fractis cruribus repere. Quid ais Apostole? Non tibi credo dicenti, & si imperitus sermone, non tamen scientia. Quomodo illud de humilitate descendit, quia nō sum dignus uocari apostolus, & mihi minimo omnium apostolorum,

A Iorum, & tanquā abortiuo, sic & hoc humilitatis dictum puto. Nosti sermonum proprietas, quam obrē & de Epimenide & de Menandro et de Arato quædam sumis testimonia. Vbi de cōtinentia loqueris & uirginitate: Bonum est, ais, homini mulierē non tangere, & bonum est eis, si sic permanserint ut ego: & puto hoc bonum eis esse propter instantē necessitatē: & quia bonū est homini sic esse. Vbi ad nuptias uenis, nō dicis, Bonū est nubere, quia nō potes iungere, q̄ uri: sed dicis, Melius est nubere quā uri. Si per se nuptiæ sunt bonæ, noli illas incendio comparare: sed dic simpliciter, bonū est nubere. Suspecta est mihi bonitas eius rei, quam magnitudo alterius mali, malum esse cogit inferius. Ego autē non leuius malum, sed simplex per se bonū uolo. Hucusq; primū capitulū edisertum est, ueniamus ad sequentiā. His autē qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorē à uiro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptā, aut uiro suo reconciliari. Et uir uxorē suam non dimittat. Nam cæteris ego dico, nō Dominus: Si quis frater uxorē habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & cætera, usq; ad eum locū ubi ait: Vnusquisq; sicut uocauit eū deus, ita ambulet. Et sicut in omnibus ecclesiis doceo. Hic locus ad præsentem controuersiam non pertinet. Docet enim iuxta sententiam domini, uxorē excepta causa fornicationis non repudiandam, & repudiatam uiro marito, alteri non nubere, aut certē uiro suo reconciliari debere. His autem quos in matrimonio deprehendisset fides, hoc est, si unus credidisset è duobus, præcipit ne credens repudiet non credentē. Causisq; expositis, quod candidatus fidei sit infidelis, si nolit à credente discedere: e contrario iubet, si infidelis repudiet fidem propter fidem Christi, discedere debere credentē, ne cōiugem præferat Christo, cui etiā anima postponenda est. At nūc plerq; contemnentis Apostoli iussione, iunguntur gentilibus, & templa Christi idolis prostituunt, nec intelligunt se corporis eius partē esse, cuius & costæ sunt. Ignoscit Apostolus infidelium coniunctioni, quæ habentes maritos, in Christum postea crediderunt: non his quæ cū Christianæ essent, nupserunt gentilibus, ad quas alibi loquitur: Nolite iugū ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autē cōuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fidei cum infidelis? Qui autē consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei uiui. Licet enim in me sæ uituras sciā plurimas matronarū, licet eadē impudentia qua dñm cōtemperunt, in me pulicē & Christianorū minimū debacchaturas, tamen dicam quod sentio: loquar quod me Apostolus docuit, nō illas iustitiæ esse, sed iniquitatis: non lucis, sed tenebrarū: non Christi, sed Belial: nō templa dei uiuētis, sed fana & idola mortuorū. Vis apertius discere, q̄ Christianæ omnino non liceat ethnico nubere? Audi eundem Apostolū, Mulier, inquit, alligata est uiro, quanto tēpore uir eius uiuit, quod si dormierit uir eius, liberata est: cui uult nubat, tantum in Dño, id est Christiano. Qui secundas, tertiasq; nuptias concedit in Dño, primas cum ethnico prohibet. Vnde & Abraham adiurat seruum suum in femore suo, hoc est in Christo, qui de eius semine erat nasciturus, ut filio suo Isaac alienigenā nō adducat uxorē. Et Eldras offensam dei hufuscemodi uxorū repudiatione cōpelcit. Et Malachias propheta: Præuaticatus est, inquit, Iudas, & abominationē fecit in Israel & in Hierusalem. Polluit enim sanctū Dñi, & dilexit & habuit filiam Dei alieni. Disperdat Dominus uirū qui fecerit hoc, magistrum & discipulū de tabernaculis Iacob, & offerentē munera Domino uirtutum. Hæc idcirco dixi, ut qui nuptias uirginitati comparāt, sciant saltem tales nuptias digamiæ & trigamiæ subijcendas. Ad superiorē disputationem, in qua docuerat fidem ab infideli nō debere discedere, sed permanere in matrimonio, sicut eos inuenisset fides, & unumquēq; uel cœlestem uel maritū ita durare, ut esset Christi baptismate deprehensus, infert subito parabolas circuncisi & ethnici, serui & liberi: & sub metaphora earū de nuptis disputat & innuptis. Circuncisus aliquis uocatus est, nō adducat præputiū. In præputio uocatus est, non circuncidatur. Circuncisio nihil est, & præputiū nihil est, sed obseruatio mandatorū dei est. Vnusquisq; in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Seruus uocatus es, nō sit tibi curæ

tibi curę. Sed & si potes liber fieri, magis utere. Qui enim in Domino uocatus est seruus, & libertus est Dñi. Similiter & qui liber uocatus est, seruus est Christi. Precio empti estis: nolite fieri serui hominũ. Vnusquisq; ergo in quo uocatus est frater, in eo permaneat apud Deũ. Ac primũ, quia nõnullos hanc intelligentiã reprehensuros arbitror, interroga re libet quę sit consequẽtia, ut de maritis & uxoribus disputans, repẽtẽ tranfiret ad com parationẽ Iudęi & ethnici, serui & liberi, & rursus hac disputatione finita, rediret ad uir gines, dicẽs: De uirginibus autẽ præceptũ Domini non habeo. Quid sibi uult inter cõiu gĩa & uirginitatẽ, Iudęi & ethnici, serui liberiq; collatio? Secundo, quomodo possit in telligi, circumcisus aliquis uocatus est, non adducat præputiũ. Num qui semel amputatũ habet præputiũ, potest si uelit rursus illud adducere? Deinde, quo sensu exponendũ sit, Qui enim in Domino uocatus est seruus, libertus est Dñi: similiter qui liber uocatus est, seruus est Christi? Quarto, quomodo illẽ qui præcepit seruis obedire dominis carnali bus, nunc dicat: Nolite fieri serui hominũ? Ad extremum, quid pertineat ad seruitutẽ uel circumcisionẽ, Vnusquisq; in quo uocatus est frater, in eo permaneat apud Deũ. Nam & contrariũ est superiori sententiã. Si enim illud audiuius: Nolite fieri serui hominũ, qua ratione possimus in ea permanere uocatione qua uocati sumus, cum multi crediderint habentes carnales dominos, quib. nunc seruire prohibentur? Porro ad circumcisionem quid facit permanere in uocatione in qua uocati sumus, cum in alio loco idem Aposto lus clamet: Ecce ego Paulus dico uobis, quoniã si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Restat igitur, ut circumcisio & præputiũ, seruus & liber, superiori sensui coaptentur, & de antecedentibus pendeant. Circumcisus aliquis uocatus est, nõ adducat præpu tium. Eo, inquit, tempore quo uocatus es & credidisti in Christũ, si circumcisus uocatus es ab uxore, & cœlebs eras, noli ducere uxore: hoc est, noli adducere præputium, ne cir cumcisionis & pudicitie libertatẽ oneres sarcina nuptiarum. Rursus si in præputio quis uocatus est, ne circumcidatur. Habebas, inquit, uxore cũ credidisti, noli fidem Christi puta re causam dissidij, quia in pace uocauit nos Deus. Circumcisio nihil est, & præputiũ nihil est, sed obseruatio mädatorũ Dei. Nihil enim prodest absq; operib. cœlibatus & nuptie, cum etiã fides, quę propriẽ Christianorũ est, si opera nõ habuerit, mortua esse dicatur, & hac lege uirgines quocq; Vestæ & Iunonis uniuiræ in sanctarũ queant ordine numerari. Vnusquisq; in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Quando credidit, siue habe bat, siue nõ habebat uxore: in eo permaneat, in quo uocatus est. Ac per hoc non tam uir gines cogit ut nubãt, q̃ repudia prohibet. Et sicut habentibus uxores tollit licentiam di mittendi eas, sic uirginibus nubendi amputat facultatẽ. Seruus uocatus es, nõ sit tibi cur æ, sed & si potes liber fieri, magis utere. Etiã si habes, inquit, uxore, & illi alligatus es, & soluis debitũ, & nõ habes tui corporis potestatẽ: atq; (ut manifestius loquar) seruus uxõ ris es, noli propter hoc habere tristitiã, nec de amissa uirginitate suspires, sed etiã si potes causas aliquas inuenire dissidij, ut libertate pudicitie perfruaris, noli salutẽ tuam cũ alte rius interitu quærere. Habeto paulisper uxore, nec præcurras morantẽ: expecta dum se quitur. Si egeris paciẽter, cõiunx mutabitur in sorore. Qui em̃ in domino uocatus est ser uus, libertus est Domini: similiter qui liber uocatus est, seruus est Christi. Reddit causas cur nolit uxores deferri. Idcirco ait: Præcipio, ut in Christũ de gentilitate credentes, inita ante fidem matrimonia nõ relinquunt: quia qui uxorem habens credidit, non tanto fidei seruitio detinetur, quãto uirgines & innupte: sed quodãmodo est liberior, & seruitutis il li frena laxantur: & dũ uxoris est seruus (ut ita dicã) libertus est domini. Porro qui uxõ rem non habens credidit, & liber à seruitute coniugij uocatus est à Dño, ille uerẽ seruus est Christi. Quanta felicitas, non uxoris seruũ esse, sed Christi: non carni seruire, sed spiri tui. Qui enim adhæret dño, unus spiritus est. Ac ne forsitan in eo quod suprã dixerat, ser uus uocatus es, nõ sit tibi curæ: sed & si potes liber fieri, magis utere: suggillasse continen tiam uideretur, & in famulatũ nos tradidisse coniugũ: infert sententiã, quę omnẽ ampu tet cauillationẽ: Precio empti estis, nolite fieri serui hominũ. Redempti sumus precio so sanguine

A sanguine Christi, immolatus est pro nobis agnus: & aspersi calidissimo rore hyfopi, om nem pituitã noxiã uoluptatis excoximus. Quibus in baptisate mortuus est Pharaõ, & uniuersus eius suffocatus est exercitus, cur rursus Ægyptũ quærimus, & post mãna an gelorum cibum, allia, & cepe, & pepones, & carnes uarias suspiramus? Maritorũ & cõti nentium disputatione præmissã, tandem ad uirgines uenit, & ait: De uirginibus autẽ præ ceptum domini non habeo, consilium autẽ do, tanquã misericordiã cõsecutus à domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonũ esse propter instantẽ necessitatẽ, quoniã bonum est homini sic esse. Hic aduersarius tota exultatione bacchatur, hoc uelut fortissimo arie te uirginitatis murum quatiens: Ecce, inquit, Apostolus profitetur de uirginibus domini se non habere præceptum: & qui cum autoritate de maritis & uxoribus iusserat, non au det imperare quod dominus non præcepit. Et recte. Quod enim præcipitur, imperatur: quod imperatur, necesse est fieri: quod necesse est fieri, nisi fiat, poenã habet. Frustra enim iubetur, quod in arbitrio eius ponitur cui iussum est. Si uirginitatẽ dominus imperasset, uidebatur nuptias condemnare, & hominũ auferre seminariũ, unde & ipsa uirginitas na scitur. Si præcidisset radicem, quomodo fruges quæreret? Nisi ante fundamenta iecisset, qua ratione ædificiũ extrueret, & operturũ cuncta desuper culmẽ imponeret? Multo la bore fossorum subuertuntur montes, terrarũ penẽ interna penetrantur, ut inueniatur aurum. Cumq; de granis minutissimis prius cõflatione fornacis, deinde callida artificis ma nu fuerit monile compactum, non ille beatus uocatur, qui de luto excreuit aurũ, sed qui auri utitur pulchritudine. Noli igitur admirari, si inter titillationẽ carnis, & incẽtiua uitio rum angelorum uitam non exigimur, sed docemur. Quia ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi præceptũ, necessitas est seruientis. Præceptũ, inquit, domini nõ habeo, consilium autem do, tanquam misericordiã cõsecutus à domino. Si non habes præceptũ domini, quare audes dare consilium, de quo non habes iusionẽ? Respondebit mihi Apo stolus: Et uis ut ego iubeã, quod dominus obtulit potius quã præcepit? Ille creator & B figulus sciens fragilitatem uasculi quod operatus est, uirginitatẽ in audientis potestate di misit: & ego doctor gentiũ, qui omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem, onus perpetuæ castitatis statim in principio credentium imponã ceruicibus infirmorũ: Discãt prius ferias nuptiarum: uacent ad tempus orationi, ut accepto gustu pudicitie, id semper habere desiderent, quo ad modicũ delectati sunt. Dominus tentatus à Phariseis, utrum secundum legem Moy si uxores licet dimittere, omnino fieri prohibuit. Quod discipuli considerantes, dixerunt ei: Si talis est causa hominis cũ uxore, non expedit nubere. Qui bus ille respondit: Non omnes capiunt uerbum, sed quibus datũ est. Sunt enim eunuchi qui de utero matris ita nati sunt: & sunt eunuchi, qui ab hominibus eunuchizati sunt: & sunt eunuchi, qui se castrauerũt propter regnũ cœlorũ. Qui potest capere, capiat. In pro patulo est, cur Apostolus dixit: De uirginibus autẽ præceptũ domini nõ habeo, profecto quia præmiserat dominus: Non omnes capiunt uerbum, sed quibus datũ est: & qui pos test capere, capiat. Proponit ἀγνωνέτης premium, inuitat ad cursum, tenet in manu uirgi nitatis brauiũ: ostendit purissimũ fontẽ, & clamitat: Qui sitit, ueniat & bibat: qui potest capere, capiat. Non dicit, Velitis nolitis bibendũ uobis est, atq; currendum: sed, Qui uo luerit, qui potuerit currere atq; potare, ille uincet, ille satiabitur. Et ideo plus amat uirgi nes Christus, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatũ: Maiorisq; gratie est, offerre quod non debeas, quã reddere quod exigaris. Apostoli uxoris onera contem plantes: Si talis est, inquit, causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Quorũ do minus sententiã probans. Recte quidem sentitis, ait, quod non expedit homini ad celo rum regna tendenti, accipere uxorem, sed difficilis res est: & non omnes capiunt uerbum istud, uerũ quibus datum est. Alios eunuchos natura facit, alios uis hominũ. Mihi illi eu nuchi placet, quos castrauit nõ necessitas sed uoluntas. Libenter illos in meos sinus reci pio, q̃ se castrauerũt propter regna cœlorũ: & ob mei cultũ noluerũt esse quod nati sunt. Simulq; tractanda sententiã: Qui se, inquit, castrauerũt propter regna cœlorũ. Si castrati

mercedem habent regni caelorum, ergo qui se non castrauerunt, locum non possunt accipere castratorum. Qui potest, inquit, capere, capiat. Grandis fidei est, grandisq; uirtutis, Dei templum esse purissimum, totum se holocaustum offerre domino, & iuxta eundem Apostolum, esse sanctum & corpore & spiritu. Hi sunt eunuchi, qui se lignum aridum ob sterilitatem putantes, audiunt per Esaiam, quod pro filiis & filiabus locum in caelis habeant paratum. Horum typus est Abdemelech eunuchus in Hieremia, & spado ille reginae Candacis in Actis Apostolorum: 18 qui ob robur fidei, uiri nomen obtinuit. Ad hos & Clemens successor apostoli Petri, cuius Paulus apostolus meminit, scribit Epistolas, omnemq; penè sermonem suum de uirginitatis puritate contexuit: & deinceps multi apostolici & martyres & illustres tam sanctitate quam eloquentia uiri, quos ex proprijs scriptis nosse per facile est: Existimo enim, inquit, hoc opus bonum esse propter instantem necessitatem. Quae est illa necessitas, quae spreto uinculo coniugali, uirginitatis appetit libertatem? Vae praegnantibus & nutrientibus in illo die. Non hic scorta, non hic lupanaria condemnantur, de quorum damnatione nulla dubitatio est: sed uteri tumescerent, & infantum uagitus, & fructus atque opera nuptiarum. Quoniam bonum est homini sic esse. Si bonum est homini sic esse, malum est ergo homini sic non esse. Alligatus es uxori, noli quaerere solutionem. Solutus es ab uxore, noli quaerere uxorem. Habet unusquisque nostrum terminos suos: redde mihi meum, & tuum tene. Si alligatus es uxori, ne illi des repudium. Si solutus sum ab uxore, non quaeram uxorem. Vt ego non soluo coniugia, si semel ligata sunt: ita tu non liges quod solutum est. Simulq; significantia consideranda uerborum est. Qui uxorem habet, & debitor dicitur, & esse in praepotio, & seruus uxoris: & quod malorum seruorum est, alligatus. Qui autem sine uxore est, primum nullius debitor est, deinde circumcissus, tertio liber, ad extremum solutus. Curramus per reliqua: neque enim nos patitur magnitudo uoluminis, diutius in singulis immorari. Si autem acceperis uxorem, non peccasti. Aliud est non peccare, aliud benefacere. Et si nupserit uirgo, non peccauit. Non illa uirgo, quae seimet Dei cultui dedicauit. Harum enim si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de uiculis dictum obiecerit, quanto magis de uirginibus praeualebit: cum etiam his non liceat, quibus aliquando licuit? Virgines enim quae post consecrationem nupserint, non tam adulterae sunt, quam incestae. Ac ne uideretur in eo quod dixerat: Et si nupserit uirgo, non peccauit: rursum coelibes ad nuptias prouocare, statim serafrenat: & aliud inferendo, infirmauit quod concesserat, dicens: Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Qui sunt isti qui tribulationem carnis habebunt? Quibus supra indulserat: Si acceperis uxorem, non peccasti: & si nupserit uirgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Nos signari rerum, putabamus nuptias saltem carnis habere laetitiam. Si autem nubentibus etiam in carne tribulatio est, in qua sola uidebantur habere delicias: quid erit reliquum propter quod nubant, cum & in spiritu & in anima & in ipsa carne tribulatio sit? Ego autem uobis parco. Sic, ait, obtendo carnis tribulationem, quasi non maiora sint propter quae nubere non debeatis. Igitur hoc dico fratres: Tempus breue est. Reliquum est, ut qui habent uxores, sic sint tanquam non habentes. Nequaquam iam de uirginibus disputo, quos nulla ambiguitas est esse felices. Ad maritos uenio. Tempus breue est, Dominus propè est. Etiam si nongentis uiueremus annis, ut antiqui homines, tamen breue putandum esset, quod haberet aliquando finem, & esse cessaret. Nunc uero cum breuis sit non tam laetitia, quam tribulatio nuptiarum: quid accipimus uxores quas cogemur cito amittere? Et qui flent, inquit, & gaudent, & emunt, & utuntur hoc mundo, sic sint, quasi non fleant, gaudeant, emant, utantur hoc mundo. Praeterit enim figura huius mundi. Si mundus transit, quo uniuersa clauduntur: imò figura & conuersatio huius mundi, quasi nubes praeterit: inter caetera mundi opera nuptiae praeteribunt. Neque enim erunt post resurrectionem coniugia. Si autem mors finis est nuptiarum, cur necessitatem non in uoluntatem uertimus? Et quod inuitis extorquendum est, cur non spe praemiorum offerimus Deo? Qui sine uxore est, sollicitus est quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est.

Intueamur

18 Intueamur curarum uirginis, maritq; distantias. Virgo domino, maritus uxori placere desiderat: & ut uxori placeat, sollicitus est de his quae sunt mundi, quae cum mundo utique transitura sunt: & diuisus est, in multas scilicet sollicitudinum partes miseriarumq; distractus. Non est huius loci nuptiarum angustias describere, & quasi in communibus locis rhetorico exultare sermone. Plenius super hac re contra Heluidium, & in eo libro quem ad Eustochium scripsi, arbitror absolutum. Certe & Tertullianus cum adhuc esset adulescens, ludit in hac materia: & praceptor meus Gregorius Nazianzenus uirginitatem & nuptias differens, Graecis uersibus explicauit. Nunc illud breuiter admoneo, in Latinis codicibus hunc locum ita legi: Diuisa est uirgo & mulier. Quod quanquam habeat suum sensum, & à me quoq; pro qualitate loci sic editum sit, tamen non est apostolicae ueritatis. Siquidem Apostolus ita scripsit ut supra transtulimus: Sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est: & hac sententia definita, transgreditur ad uirgines & continentes, & ait: Mulier innupta & uirgo cogitat quae sunt Domini, ut sit sancta corpore & spiritu. Non omnis innupta & uirgo est, quae autem uirgo, utique & innupta est. Quanquam ob elegantiam dictionis potuerit id ipsum altero uerbo repetere, mulier innupta & uirgo: uel certe definire uoluisse quid esset innupta, id est uirgo: ne & meretrices putemus innuptas, nulli certo matrimonio copulatas. Quid ergo cogitat innupta & uirgo? quae Domini sunt: ut sit sancta et corpore & spiritu. Vt nihil aliud esset, ut nulla merces uirginem amplior sequeretur: sufficeret ei haec sola praelatio, cogitare quae Domini sunt. Statimq; docet quae sit ipsa cogitatio, ut sit sancta & corpore & spiritu. Nonnullae quippe sunt uirgines carne, non spiritu: quarum corpus integrum est, anima corrupta. sed illa uirginitas hostia Christi est, cuius nec mentem cogitatio, nec carnem libido maculauit. E contrario, quae nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat uiro. Sicut qui uxorem habet, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori: sic nupta res mundi cogitat, quomodo placeat uiro. Nos autem non sumus de hoc mundo, qui in maligno positus est, cuius figura praeterit, de quo dicitur ad Apostolos: Si 19 essetis de hoc mundo, amaret utique mundus quod suum erat. Ac ne forsitan putaremus ornus grauissimum castitatis nolentibus imponere, statim iungit causas suadendi, & ait: Hoc autem ad utilitatem uestram dico: non ut laqueum uobis iniiciam, sed ut ad id quod honestum est, & intentè facit seruire domino absque ulla distractione, uos adhorter. Proprietatem Graecam Latinus sermo non explicat, quibus enim uerbis quis possit dicere: τὸ τοῦ δι' ἑσῶς ἢ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον, οὐχ' ἵνα βεβόηον ὑμῖν ὑπὲρ ἀλάω, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὑποχρημοῦν καὶ ὑπερβόσθησον ἕως ἡμεῶν ἐπεμπεύσας. Vnde & in Latinis codicibus, ob translationis difficultatem, hoc penitus non inuenitur: utamur igitur eo quod nos uertimus. Non imponit nobis Apostolus laqueum, nec 20 cogit esse quod nolumus, sed suadet quod honestum est & decorum: & intentè facit seruire domino, & semper esse sollicitum, et expectare paratum domini uoluntatem: ut cum quid imperauerit, quasi strenuus et armatus miles, statim impleat quod praecipit, et hoc faciat sine ulla distentione: quae data est secundum Ecclesiasten hominibus huius mundi, ut distendantur in ea. Si quis autem considerat uirginem suam, id est carnem lasciuire & ebullire in libidinem, nec frenare se potest: duplexq; ei incumbit necessitas, aut accipiendae coniugis, aut ruendi: quod uult faciat, non peccat si nubat, faciat, inquit, quod uult, non quod debet. Non peccat si ducit uxorem: non tamen bene facit, si duxerit. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suae uoluntatis: & hoc iudicat in corde suo seruire uirginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Signanter & proprie supra dixerat: Qui ducit uxorem, non peccat: hic, Qui seruat uirginem suam, bene facit. Aliud est autem non peccare, aliud benefacere. Declina, inquit, à malo, & fac bonum. Illud declinamus, hoc sequimur. In altero initium, in altero perfectio est. Verum ne in eo quod dixit: & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit, existimet aliquis obseruationem nostram constare: protinus hoc ipsum bonum extenuat, & obumbrat comparatione melioris, & dicit: Et qui non iungit, melius facit. Nisi allaturus esset, melius facit, nunquam praemississet, bene facit. Vbi

Hier. 10. 2

C 2 autem

autem bonum et melius est, ibi boni et melioris non unum est præmium: et ubi non unum præmium, ibi utique dona diuersa. Tantum est igitur inter nuptias et uirginitatem, quantum inter non peccare et bene facerem, ut leuius dicam, quantum inter bonum & melius. Finita disputatione coniugiorum et uirginitatis, inter utrumque cauto moderamine præceptorum, ut nec ad sinistram, nec ad dexteram diuerteret: sed uia regia graderetur, et illud impleret: Ne sis iustus multum, rursus monogamiam digamiae comparat: et quomodo nuptias subdidit uirginitati, ita digamiam primis nuptiis subiicit, et ait: Mulier alligata est, quanto tempore uir eius uiuit; quod si dormierit uir eius; libera est: cui uult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit, si sic permanferit; secundum consilium meum. Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam. Concedit secundas nuptias, sed uolentibus, sed his quæ se continere non possunt; ne luxuriatæ in Christo, nubere uelint, habentes damnationem, quod primam fidem irritam fecerint: & hoc concedit, quia multæ abierunt retro post satanam. Cæterum beatiores, inquit, erunt, si sic permanferint: continuoque subiungit apostolicam autoritatem, secundum meum consilium. Porro ne autoritas apostoli quasi hominis leuior uideatur, addidit: Puto autem quod et ego spiritum Dei habeam. Vbi ad continentiam prouocat, ibi non hominis, sed spiritus Dei consilium est. Vbi autem nubendi concedit ueniam, spiritum Dei non nominat, sed prudentiæ librat consilium: ita singulis relaxans, ut unusquisque ferre potest, iuxta hunc sensum omnia illa sunt accipienda. Nam quæ sub uiro est mulier, uiuente uiro uocatur adultera, si fuerit cum altero uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius, soluta est à lege, ut non sit adultera, si fuerit cum alio uiro. Et illud ad Timotheum: Volo ergo iuniores uos nubere, filios procreare, matres familiæ esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro post satanam, & reliqua his similia. Quomodo enim uirginibus ob fornicationis periculum concedit nuptias, et excusabile facit, quod per se non appetitur: ita ob eandem fornicationem uitandam, concedit uidiuis secundam matrimonia. Melius est enim licet alterum et tertium, unum uirum nosse, quam plurimos: id est, tolerabilius uni homini prostituta esse, quam multis. Siquidem et illa in Euangelio Ioannis Samaritana, sextum se maritum habere dicens, arguitur à Domino, quod non sit uir eius. Vbi enim numerus maritorum est, ibi uir qui propriè unus est, esse desijt. Vna costa à principio in unam uxorem uersa est. Et erunt, inquit, duo in carnem unam, non tres neque quatuor: alioquin iam non duo, sed plures. Primus Lamech sanguinarius & homicida, unam carnem in duas diuisit uxores: fratricidium & digamiam, eadem cataclysmi de leuit poena. De altero septies, de altero septuagies septies uindicatum est. Quantum distat in numero, tantum & in crimine. Quam sancta sit digamia, hinc ostenditur, quod digamus in clerum eligi non potest, & ideo Apostolus ad Timotheum: Vidua, inquit, eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius uiri uxor. Hoc omne præceptum est de his uiduis, quæ ecclesiæ pascuntur elemosynis. Et idcirco ætas præscribitur, ut illæ tantum accipiant pauperum cibos, quæ iam laborare non possunt. Simulque considera, quod quæ duos habuit uiros, etiam si anus est & decrepita & egens, ecclesiæ stipes non meretur accipere. Si autem panis illi tollitur elemosynæ, quanto magis ille panis qui de cælo descendit, quem qui indignè comederit, reus erit uolati corporis & sanguinis Christi? Quanquam hæc testimonia quæ supra posui, in quibus uiduis conceditur, ut si uelint, denuo nubant: quidam interpretantur, super his uiduis, quas amisissis maritis, sic inuenerit fides Christi. Nec enim consequens esset, ut Apostolus post baptismum uiro mortuo, iubeat alteri nubere: cum habentibus quoque uxores præceperit, ut sic sint, quasi non habentes: & ob hanc causam non esse uxorum numerum definitum, quia post baptismum Christi, etiam si tertia & quarta uxor fuerit, quasi prima reputetur. Alioquin si post baptismum primo mortuo accipitur secundus, quare non secundo & tertio & quarto & quinto mortuo, accipiatur sextus & reliqui? Potest enim accidere, ut infelicitate quadam uel iudicio Dei succidentis nuptias repetitas, adolescentula plures accipiat uiros: & anus primo marito in extrema senectute uideatur. Primus Adam

monoga

a monogamus, secundus agamus. Qui digamiam probant, exhibeant tertium Adam digamum quem sequantur. Verum fac ut concesserit Paulus secunda matrimonia, eadē lege et tertia concedit & quarta, et quotiescunque uir moritur. Multa cōpellitur Apostolus uelle, quæ nō uult. Circumcidit Timotheum, rasit in se caluitium, nudipedalia exercuit, comam nutriuit, & tota dicit in Cenchrus: & certe castigauerat Galatas: Petrumque reprehenderat, quod se propter observationes Iudaicas à gentibus separaret. Quomodo igitur in ceteris ecclesiæ disciplinis Iudæis Iudæus, ethnicis ethnicus, & omnibus omnia factus est, ut omnes lucrificeret: sic & digamiam concessit incontinentibus, nec nuptiarum numerum præfinit: ut dum uideret sibi mulieres ita post mortem mariti secundum concedi, ut tertius quartusque conceditur: erubescat alterum accipere, ne trigamis & quadrigamis compareretur. Vbi enim unus exceditur, nihil refert secundus an tertius sit, quia desinit esse monogamus. Omnia licent, sed non omnia expediunt. Non damno digamos, imò nec trigamos: & (si dici potest) octogamos: plus aliquid inferam, etiam scortatorem recipio poenitentem. Quicquid æqualiter licet, æqua lance pensandum est. Sed quoniam ad uetus nos trahit testamentum, et incipiens ab Adam ad Zachariam & Elizabeth peruenit: ac deinde opponit Petrum & ceteros apostolos habuisse uxores: nos quoque debemus per eadem currere uestigia questionum, et docere castitatem semper operi nuptiarum fuisse prælatam. Ac de Adam quidem et Eua illud dicendum, quod ante offensam in paradiso uirgines fuerint, post peccatum autem et extra paradysum protinus nuptiæ. Deinde, quod hoc ipsum interpretetur Apostolus: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Statimque subiungit: Sacramentum hoc magnum est. Ego autē dico in Christo et in ecclesia, Christus in carne uirgo, in spiritu monogamus. Vnam enim habet ecclesiam, de qua idem Apostolus: Viri, inquit, diligite uxores uestras, sicut & Christus ecclesiam. Si Christus sanctè, si castè, si absque ulla macula ecclesiam diligit: uiri quoque in castitate uxores suas diligant, & sciat unusquisque uas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut et gentes, quæ nec sciunt Deum. Neque enim uocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem: exuentes nos ueterem hominem cum operibus suis, et induentes nouum, qui renouatur in cognitionem secundum imaginem creatoris sui: ubi non est masculus et femina, Græcus et Iudæus, circumcissus et præputium, barbarus et Scythas, seruus et liber, sed et omnia in omnibus Christus. Imago creatoris non habet copulam nuptiarum. Vbi diuersitas sexus aufertur, et ueteri homine exuimur, et induimur nouo: ibi in Christum renascimur uirginem, qui et natus ex uirgine, et renatus per uirginem est. Quod autem ait: Crescite et multiplicamini, et replete terram, necesse fuit prius plantare syluam & crescere, ut esset quod posset excidi: simulque consideranda uis uerbi, replete terram. Nuptiæ terram replent, uirginitas paradysum. Sed & hoc intuendum, duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem, quod cum scriptura in primo et tertio et quinto et sexto die expletis operibus singulorum dixerit: Et uidit Deus quia bonum est, in secundo die hoc omnino subtrahit: nobis intelligentiam derelinquens, non esse bonum duplicem numerum, qui ab unione diuidat, & præfiguret foedera nuptiarum. Vnde et in arca Noe, omnia animalia quæcunque bina ingrediuntur, immunda sunt. Impar numerus est mundus. Quanquam in duplici numero ostendatur et aliud sacramentum, quod ne in bestijs quidem & immundis auibus digamia comprobata sit. Bina enim ingrediuntur immunda: et septena, quæ munda sunt: ut haberet Noe post diluuium, quod de impari numero statim Deo posset offerre. Si autem transfertur Enos, et seruatur in diluuium Noe, nō reor idcirco translatum Enos, quod uxorem habuerit, sed quod primus inuocauerit Deum, et crediderit in saluatorem, de quo Paulus apostolus in Epistola ad Hebræos plenissime docet. Porro Noe, qui quasi secunda radix humano generi seruabatur, utique cum uxore et filijs debuit reseruari. Quanquam in hoc mysterium scripturarum sit. Arca illa, iuxta apostolum Petrum, typus ecclesiæ fuit, in qua octo animæ saluæ factæ sunt. Quando ingreditur in eam Noe, tam ipse quam filij eius, ab uxoribus separantur: quando uero egreditur in terram, iunguntur paria: et quod in arca, id est in ecclesia fuerat separatum, in mundi conuersatione sociatur. Simulque si arca plures habuit mansiones et nidulos, et bicamerata, et

tricamerata, & diuersas bestias, & pro qualitate animalium habitationes quoque uel maior res uel minores: existimo quod diuersitas illa mansionum, præfigurauerit ecclesiæ uarietatem. Quod autem nobis obijcit, in secunda Dei benedictione comedendarum carniū licentiam datam, quæ in prima concessa non fuerat: sciat quomodo repudium iuxta eloquium saluatoris ab initio non dabatur, sed propter duritiam cordis uestri, per Moysen humano generi concessum est: sic & esum carniū usque ad diluuiū ignotum fuisse: post diluuiū uero, quasi in eremo murmuranti populo coturnices, ita dentibus nostris neruos & uirulentias carnis ingestas. Docet Apostolus scribens ad Ephesios, Deum proposuisse in adimplerone temporum recapitulare omnia: & ad principium trahere in Christum Iesum, quæ sunt super cælos & super terram. Vnde & ipse saluator in Apocalypsi Ioannis: Ego sum, inquit, α & ω , initium & finis. Ab exordio conditionis humanæ, nec carnis uescemur, nec dabamus repudium, nec præputia nobis eripiebantur in signum. Hoc cursu usque ad diluuiū peruenimus. Post diluuiū autem cum datione legis, quam implere nullus potuit, carnes ingestæ sunt ad uescendum: & repudia concessa duritiæ, et cultellus circumcissionis appositus: quasi Dei manus plus in nobis creauerit, quam necesse est. Postquam autem Christus uenit in fine temporum, & ω reuoluit ad α , & extremitatem retraxit ad principium: nec repudium nobis dare permittitur, nec circumcidimur, nec comedimus carnes, dicente Apostolo: Bonum est uinum non bibere, et carnes non comedere. Et uinum enim cum carnis post diluuiū dedicatum est. Quid loquar de Abraham, ut ipse asserit trigamo, qui signum fidei in circumcissione suscepit? Si imitamur uxorū illius numerum, imitemur & circumcissionem. Neque enim in parte sectandus, & in parte repudiandus est. Porro Isaac unius Rebeccæ uir, Christi præfiguratur ecclesiam, & digamiae suggillat lasciuiam. Si autem duas bigas uxorū et concubinarum habuit Iacob, et non uult aduersarius acquiescere, lippientem Liam deformem atque foetofam synagogæ typum prætulisse: Rachel uero pulchram et diu sterilem, ecclesiæ significasse mysterium: sciat eo tempore hoc fecisse Iacob, quando erat inter Assyrios, et in Mesopotamia Laban durissimo domino seruebat. Quando autem terram sanctam ingredi uoluit, et in monte Galaad extruxit acruum testimoniū, in quo nihil inter sarcinas eius Mesopotamiæ possessor inuenerat: iurans se nunquam ad locum in quo seruerat reuersurum: et ad torrentem Iaboch cum angelo luctatus claudicare cepit: et $\mu\lambda\alpha$ 23 $\tau\delta$ $\nu\epsilon\upsilon\gamma\omega\gamma$ eius emarcuit, statimque Israel sortitus est nomen: et illa quondam dilecta coniunx, pro qua seruerat iuxta Bethlehem, in qua erat uirginitatis præco Dominus nasciturus, à filio doloris occiditur, et confortia Mesopotamiæ Euangelica in ciuitate moriuntur. Miror autem cur Iudam & Thamar nobis proposuerit in exemplum, nisi forte & meretricibus delectatur: aut occisum Onam, quod fratri semen inuiderit: quasi nos qualemunque seminis fluxum absque liberorum opere comprobemus. Perspicuum est de Moyse, quod periditatus esset in diuersorio, nisi Sephora, quæ interpretatur auis, filium circumcidisset, & præputium nuptiarum cultro Euangelico defecasset. Iste nempe Moyses est qui cum uidisset uisionem magnam, & angelum siue dominum loquentem in rubo, nequaquam ualuit ad eum accedere, nisi soluisset corrigiam calciamenti sui, & abiecisset uincula nuptiarum. Nec mirum hoc de amico & propheta & legifero Dei, cum omnis populus accessurus ad montem Sina, & Dei auditurus eloquium, tribus diebus sanctificari iussus sit, & se ab uxoribus abstinere. Quod quidem scimus (licet præposterè faciam historiarum ordinem confundere) etiam ad Dauid fugientem ab Achimelech sacerdote dictum: Si mundi sunt pueri ab uxoribus? Et ille respondit: Ab heri & nudius tertius. Panes enim propositionis quasi corpus Christi de uxorū cubilibus consurgentes edere non poterant. Et nobis in transitu est contemplandum quod dixit: Si mundi sunt pueri ab uxoribus: uidelicet quod ad mundicias corporis Christi, omnis coitus immundus sit. In lege quoque præcipitur, ut pontifex nisi uirginem non ducat uxorem, nec uiduam accipiat. Si eadem uirginis uiduæque conditio est, quare altera recipitur, altera reprobatur? Et sacerdotalis uidua in domo iubetur sedere patris sui, nec secundum nosse matrimonium.

animum. Si foror uirgo moritur sacerdotis, quomodo ipse ad patris exequias, ita pater ad eam iubetur accedere. Si uero nupta sit, quasi aliena contemnitur. Qui uxorem duxerit, & qui plantauerit uineam, uelut propagines filiorum, prohibetur ad bella procedere. Non enim potest dñi seruire militiæ, seruus uxoris: & de speculis mulierū ieiunantiū, quasi de purissimis corporibus uirginum, luter in tabernaculo funditur: & intrinsecus in sanctuario tam cherubim quæ propitiatoriū & arca Testamenti & mensa propositionis & candelabrum & turribulum, ex auro mundissimo sunt. Neque enim in sancta sanctorū in ferri poterat argentū. Quid moror in Moyse, quum mihi propositū sit cursim celeriterque dictanti, singula breuiter perstringere, & intelligentiæ quasdam lineas ducere? Transcendā ad Iesum filium Naue, qui ante dictus est Auser: siue ut rectius habetur in Hebræo, Osee, id est Saluator. Ipse enim secundū epistolā Iudæ, saluauit, & eduxit populū Israel ex Ægypto, & in terrā repromissionis induxit. Hic Iesus statim ut uenit ad Iordanem, aquæ nuptiarū, quæ semper in lege fluxerant, arefactæ sunt & steterunt, & siccis pedibus ac nudis populus omnis transiit, & uenit in Galgala, ibique secundo est circumcisus. Quod si iuxta literam accipimus, penitus stare non potest. Si enim duplex haberemus præputium, uel excisa pellicula iterū nasceretur, recte secunda circumcisio haberet locū. Nunc autē hoc significatur, quod Iesus cultello Euangelij populū, qui per desertū uenerat circumcidit, & circumcidit cultello petrino: ut quod in Moyse filio præfigurabatur ante in paucis, id sub Iesu duce impleretur in cunctis. Sed & ipsa præputia in unum cumulū coaceruata & sepulta, & terra obruta & ablatū opprobriū Ægypti, & nomen loci Galgala, quod interpretatur reuelatio ostendunt, dum in præputio ambularet populus per desertum, oculos eius fuisse cæcatos. Videamus & consequentia. Post Euangelij circumcissionē, & cōsecrationē duodecim lapidū in loco reuelationis, statim Pascha celebratur: immolatur eis agnus, & sanctæ terræ uescuntur alimentis. Egreditur Iesus, occurrit ei princeps militiæ gladiū tenēs: id est, uel pro circumciso populo pugnare se monstrans, uel dissecans glutinū nuptiarū. Similiterque ut Moyse præceptū fuerat, & huic præcipitur: Solue calciamentū tuum, locus enim in quo stas, terra sancta est. Quia sic erat Domini armatus exercitus in tubis sacerdotalibus, quasi ad Euangelicā prædicationē sub typo Hiericho mundus subuertitur. Et ut in finita præteream (neque enim nunc mihi propositū est omnia Veteris Testamenti aperire mysteria) quinque reges, qui in terra repromissionis antè regnabant, resistebantque euangelico exercitui, Iesu pugnante superantur. Hoc puto intellectu esse perspicuū, quod antequam Dñs populū suū educeret de Ægypto, & circumcideret eum, uisus, odoratus, gustus, 24 auditus tactusque regnauerint: & his quasi principibus fuerint uniuersa subiecta. Quos Iesus ad speluncā corporis confugientes, & ad tenebrosū locum, id est ipsū ingredientes corpus, interfecit: ut per id occiderentur, per quod antè regnabant. Verū iam tempus est, ut castitatis Iesu uexillū leuemus. Moyses scribitur habuisse uxore. Moysen autē & Dominus noster & Apostolus interpretatur legē: Habēt Moysen & prophetas: Et, Ab Adā usque ad Moysen regnauit peccatū, etiā super eos qui nō peccauerunt, in similitudine prauaricationis Adæ: nullique dubiū est, in utroque testimonio Moysen legē significare. Sicut ergo legimus quod Moyses, id est lex habuerit uxore, ostende mihi Iesum Naue uel uxore habuisse uel filios: & si potueris monstrare, uictum me esse fatebor. Et certe pulcherrimum terræ Iudææ in partitione accepit locū, moriturque nō in uicenario numero, qui semper in scripturis in faustu est, in quo seruiuit Iacob, & uenditus est Ioseph, & quem diligit Esau, accipiens in eo quædā munera: sed in decimo, de cuius laude crebro diximus: sepeliturque in Thamnath sareth, id est in perfectissimo principatu, siue in numero operamenti noui: ut uirginum significaret greges, Saluatoris auxilio coopertos in monte Ephraim, hoc est in monte frugifero, ab Aquilone montis Gaas, qui interpretatur cōmotio. Mons enim Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni: quæ opposita semper inuidiæ est, & per singulas tērationes dicit: Mei uero penē moti sunt pedes. Cūque in sepultura Iesu, liber qui ex nomine eius appellatur, expletus sit: rursum in Iudicū uolumine, quasi uiuēs resurgēsque describitur: &

sub ἀναμφαλαίως opera ipsius prædicatur, & legitur: Misit Iesus populū, & abierūt filij e
 Israel, unusquisq; in hæreditatē suā, ut possiderēt terrā. Et seruiuit populus Dño cunctis 25
 diebus Iesu, &c. Statimq; subiungitur: Et mortuus est Iesus Naueseruus Dñi centū decē
 annorū. Porro Moyses uidit tantum terrā repromissionis, & intrare non potuit, & mor-
 tuus est in terra Moab, & sepeliuit eum Dñs in ualle terræ Moab contra domū Phegor,
 & non cognouit uir sepulchrū eius usq; in diem hunc. Comparemus utriusq; sepulturā:
 Moyses in terra Moab moritur, Iesus in terra Iudææ. Ille sepelitur in ualle cōtra domum
 Phegor, quod interpretatur ignominia, (proprie quippe Phegor lingua Hebræa Prius
 pus appellatur) hic in monte Ephraim ab aquilone montis Gaas. Et est in uerbis simpli-
 cibus semper diuinarū scripturarum sensus augustior. Quia apud Iudæos gloria erat in
 partibus & parturitionibus: & maledicta sterilis, quæ non habebat semē in Israel: & bea-
 tus, cuius erat semen in Sion, & domestici in Hierusalem: & in benedictione maxima po-
 nebatur: Vxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuæ: filij tui sicut nouellæ oli-
 uarū in circuitu mensæ tuæ: idcirco sepulchrū eius positum in ualle describitur contra do-
 mum idoli, quod proprie libidini cōsecratur. Nos autē qui militamus sub Iesu duce, usq;
 ad præsentem diem ignoramus ubi Moyses sit sepultus. Contemnimus enim Phegor, &
 omnē ignominia eius, scientes q; qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Et Dñs an-
 te diluuium quoq; dixerat: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro
 sunt. Quamobrē & Moyses moriens plangitur à populo Israel: Iesus autē quasi uicturus
 non plangitur. Nuptiæ enim finiuntur in morte, uirginitas post mortē incipit coronari.
 Sampson quoq; producit in mediū: nec decaluatū quondā Dñi Nazaraū à muliere con-
 siderat: qui licet typū teneat Saluatoris, quod meretricē ex gentibus adamarit ecclesiam:
 & multo plures hostiū moriēs q; uiuus occiderit, tamē cōiugalis pudicitia exempla non
 præbet. Et certe iste est secundū prophetiā Iacob, qui cum concitus equi pernicitate fer-
 retur, à serpente percussus, retrorsum cecidit. Debborā autē & Barach & uxorem Heber
 Cynei cur enumerauerit, profus non intelligo: cum aliud sit bellorum principes & histo-
 riæ ordinē texere: aliud figuras aliquas significare coniugij, quæ in istis omnino non com-
 parent. Porro quod præfert lepte patris fidem, lachrymis uirginis filia, pro nobis facit.
 Et nos enim non tam uirgines seculi, q; eas quæ propter Christum sunt uirgines prædica-
 mus: & à plerisq; Hebræorū reprehenditur pater uoti temerarij, quia dixerit: Si tradens
 tradideris filios Ammon in manibus meis, quicumq; exierit de domo mea in occursum
 mihi, cum reuertī cœpero in pace à filijs Ammon, erit Domino, & offerā illum holocau-
 stum. Si canis, inquit, si asinus occurisset, quid faceret? Ex quo uolunt Dei dispensatio
 ne esse factū, ut qui improspecte uouerat, errorē uotorum in filia morte sentiret. Si autem
 Samuel nutritus in tabernaculo duxit uxorē, quid hoc ad præiudiciū uirginitatis? quasi
 non hodie quoq; plurimi sacerdotes habeant matrimonia, & Apostolus episcopū descri-
 bat unius uxoris uirum, habentē filios cum omni castitate. Simulq; noscendū, q; Samuel
 leuita, non sacerdos, nō pontifex fuerit. Vnde & faciebat illi mater sua ephod bad, super-
 humerale uidelicet lineum, qui habitus proprie leuitarum & minoris est ordinis. Vnde
 & in Psalmis nō nominatur inter sacerdotes, sed inter eos qui inuocāt nomē Dñi. Moy-
 ses, inquit, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocāt nomē eius. Leui
 enī genuit Caath, Caath genuit Aminadab, Aminadab genuit Chore, Chore genuit Af-
 sir, Alsir genuit Helchana, Helchana genuit Sub, Sub genuit Tou, Tou genuit Heluiū,
 Heluiū genuit Ieroā, Ieroā genuit Helchana, Helchana genuit Samuelē: nulliq; dubium
 est, sacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees stirpe generatos. Qui cū & ipsi uxores ha-
 buerint, recte nobis opponerentur: si errore Encratarū ducti, contenderemus matrimo-
 nia reprobanda: & nō esset noster pontifex secundū ordinē Melchisedech sine patre, sine
 matre ἀγαλόγητος, hoc est, sine nuptijs. Et reuera magnos fructus ex liberis Samuel ca-
 pit: ut quia ipse placuit Deo, tales genuerit qui Dño displicerēt. Quod si Booz & Ruth no-
 bis obijcit ad cōprobandā digamiā, sciat in euāgelio ob typū ecclesiae, etiā Raab meretricis
 cem

A cem in ordine maiorū Dñi enumeratā. Porro quod David ducentis præputijs emisse iac-
 ctat uxorē, nouerit illū & alias habuisse q; plurimas: & Michol filiā Saul, quam pater alte-
 ri tradiderat, postea recepisse: & iam senē, Sunamitidis puellæ calefactū esse cōplexibus.
 Nec hoc dico, quod sanctis uiris quicq; detrahare audeam, sed quod aliud sit in lege uer-
 sari, aliud in Euangelio. Ille occidit Vriā Ietheū, mœchus extitit in Bethsabee. Et quia erat
 uir sanguinarius, non (ut pleriq; existimant) propter bella, sed propter homicidium, tem-
 plū Dñi ædificare prohibetur. Nos autē si unū de minimis scandalizauerimus, & si fratri
 dixerimus Raca, & non recte uiderimus: expedit ut mola asinaria ligetur circa collum no-
 strū, & rei erimus gehennæ, & adulteriū in solo nobis aspectu reputabitur. Transit ad So-
 lomonē, per quē se cecinit ipsa sapientia: & cum uxoriū eum dicat, atq; in illius laudibus
 immoretur, miror cur nō iungat & illud de Cantico canticorum: Sexaginta sunt reginæ,
 & octoginta concubinae, & adolescentulæ, quarū non est numerus. Et illud de Regnorū
 tertio, quod septingentas habuerit uxores, & trecentas concubinas, & alias innumerabi-
 les. Hæ nempe sunt, quæ auerterunt cor eius à Dño: & tamen anteq; plures haberet uxo-
 res, & carnis uitijs laboretur, in principio regni & adolescentiæ extruit Dño tēplū. Vnus-
 quisq; enim non de futuris, sed de præsentibus iudicatur. Quod si Solomonis exempla
 ei placent, iam non digamus erit, & trigamus, sed nisi septingentas habuerit uxores, &
 trecentas cōcubinas, typum eius & meritum implere nō poterit. Obsecro te lector, & id
 ipsum sæpe cōmoneo, ut scias me, quæ loquor, necessitate dicere: nec detrahare his qui in
 lege præcesserint, sed seruisse eos temporibus & cōditionibus suis, & illam Dñi implese
 sententiā: Crescite & multiplicamini, & replete terrā: & quod his maius est, futurorum ty-
 pos præbuisse. Nobis autē, quibus dicitur: Tempus in collecto est, superest ut qui habēt
 uxores, sic sint quasi non habeant: aliud præcipi, & uirginitatē à Salvatore uirgine dedi-
 cari. Etiam & Elisæū q; stulte in Catalogo posuerit maritorū, me tacente manifestū est. Si
 enim Ioannes Baptista uenit in spiritu & uirtute Eliæ, & Ioannes uirgo est: utiq; non so-
 lum in spiritu eius uenit, sed etiā in corporis castitate. Porro illud quod de Ezechia com-
 memorari potest, quanq; hoc ille solita stoliditate non uiderit, quod post uitā recupera-
 26 tam & quindecim annorum spatia protelata, dixerit, Amodo filios faciā: sciat in Hebræis
 uoluminibus non haberi, sed legi pro hoc, Pater filijs notā faciet ueritatē tuā. Nec mirum
 si Oida uxor Sellū prophetissa cōsolatur ab Iosia rege Iudæ, iam captiuitate uicina, & ira
 Dñi stillante super Hierusalē: cum hæc norma sit scripturarum, ut deficientibus uiris san-
 ctis, mulieres, in uirorū laudentur opprobria. Superfluū autē est de Daniele dicere, cum
 Hebræi usq; hodie autement, & illum & tres pueros fuisse eunuchos, ex illa Dei senten-
 tia, quam Blaias loquitur ad Ezechiā: Et de filijs tuis qui nascentur ex te, tollent & facient
 eunuchos in domo regis. Rursusq; in Daniele legimus: Et dixit rex Asphanez principi
 eunuchorū, ut introduceret de filijs captiuitatis Israel, & de semine regio, & de phorthoni-
 mim pueros, in quibus non esset macula, pulchros facie, & intelligentes sapientiā. Et argu-
 mentantur, si de semine regio electi sunt Daniel & tres pueri: de semine autē regio eunu-
 chos fore scriptura prædixit, hos esse qui eunuchi facti sunt. Si uero & illud opposuerit,
 quod in Ezechiele dicitur: Noe & Daniel & Iob in terra peccatrice filios & filias liberare
 non posse, respondendū est, quod iuxta hypothesin dictū sit. Nec enim eo tempore Noe
 & Iob erant, quos multis ante seculis fuisse cognouimus. Et est sensus: Si tales & tales uiri
 fuerint in terra peccatrice, filios suos & filias liberare nō poterūt: quia iustitia patris nō li-
 berabit filiū, nec peccatū alterius alteri imputabitur. Anima enim quæ peccauerit, ipsa mo-
 rietur. Sed & hoc dicendū, Danielē iuxta historiā libri eius, cū Ioachim rege captū eo tem-
 pore, quo Ezechiel quoq; ductus est in captiuitatē. Quō ergo potuit habere filios, qui ad
 huc puer erat: & expleto triennio, inductus est ad regis obsequiū. Ac ne quis putet Eze-
 chiel iam uiri meminisse Danielis, & nō pueri: Factū est, inquit, in anno sexto, regis scilicet
 Ioachim, in mēse sexto, in quinta mensis: & ego sedebam in domo mea, & senes Iuda sede-
 bant coram me. Atq; in eadem die ad eum dicitur: Si fuerint Noe & Daniel & Iob. Erat
 igitur

igitur Daniel adhuc puer, & notus populo, uel propter interpretationē somniorum regis, uel propter Susannæ liberationē, & occisionem presbyterorū. Et perspicue comprobatur, eo tempore quo hæc dicebantur de Noe & Daniele & Iob, adhuc puerū fuisse Daniëlem, nec potuisse habere filios & filias, quos sua iustitia liberaret. Hucusq; de lege.

Venit ad Euangeliū, & proponit nobis Zachariā & Elizabet, Petrū & socrum eius: & consueta uecordia non intelligit istos quoq; inter eos qui legi seruiert, debuisse numerari. Neq; enim euangelium ante crucem Christi est, quod passione & sanguine ipsius dedicatur. Iuxta quam regulam Petrus & cæteri apostoli, ut ei ex superfluo interim concedam, habuerunt quidem uxores, sed quas eo tempore acceperant, quo Euangeliū nesciebant. Qui assumpti postea in apostolatū, relinquunt officiū coniugale. Nam cum Petrus ex persona apostolorum dicit ad Dominū: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, respondit ei Dominus: Amen dico uobis, quoniā nemo est qui dimiserit domū, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios propter regnū Dei, qui non recipiat multa in seculo isto, & in seculo futuro uitā æternā. Si aut nobis illud opposuerit ad probandum, quod omnes apostoli uxores habuerint, nunquid non habemus potestātē mulieres uel uxores circumducendi (quia *γυνή* apud Græcos utrunq; significat) sicut cæteri apostoli & Cephas & fratres Domini: iungat & illud quod in Græcis codicibus est: Nunquid nō habemus potestātē sorores mulieres uel uxores circumducendi? Ex quo apparet eum de alijs sanctis dixisse mulieribus, quæ iuxta morem Iudaicū magistris de sua substantia ministrabant, sicut legimus ipsi quoq; domino factitatū. Nam & ordo uerborum hoc significat: Nunquid non habemus potestātē manducandi & bibendi, aut sorores mulieres circumducendi? Vbi de comedendo & bibendo, ac de administratione sumptuū præmittitur, & de mulieribus sororibus infertur: perspicuum est nō uxores debere intelligi, sed eas, ut diximus, quæ de sua substantia ministrabant. Quod & in ueteri lege de Sumamitide illa scribitur, quæ solita sit Elisæum recipere, & ponere ei mensam, & panē, & candelabrū & cætera. Aut certe si *γυνή* uxores accipimus, non mulieres: id quod additur, sorores, tollit uxores: & ostēdit eas germanas in spiritu fuisse, non coniuges. Quant; excepto apostolo Petro, nō sit manifeste relatum de alijs apostolis, quod uxores habuerint: & cum de uno scriptū sit, ac de cæteris tacitū, intelligere debemus sine uxoribus eos fuisse, de quibus nihil tale scriptura significet. Et tamen ille qui nobis obiecit Zachariā & Elizabet, Petrū & socrū eius: sciat de Zacharia & Elizabet Ioannē fuisse generatū: id est, de nuptijs uirginē, de lege Euangeliū, de matrimonio castitatem: ut à propheta uirgine, uirgo Dñs & annuncietur & baptizaretur. Possumus aut de Petro dicere, qd habuerit socrum eo tempore quo credidit, & uxore iam non habuerit: quant; legatur in *modō* & uxor eius & filia. Sed nunc nobis de canone omne certamen est. Et quia ad Apostolos prouocauit, quod principes disciplinæ nostræ, & Christiani dogmatis duces, uirgines non fuerint: ut eos interim uirgines concedamus non fuisse (neq; em hoc præter Petrū probari potest) nouerit hos esse apostolos, de quibus Esaias uaticinatur: Nisi Dñs Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma essemus, & similes Gomorrhæ fuissetus. Qui ergo erant ex Iudæis, uirginitatē quam in Iudaismo amiserant, in euangelio habere non poterant. Et tamen Ioannes unus ex discipulis, qui minimus traditur fuisse inter apostolos, & quæ fides Christi uirginē reppererat, uirgo permansit: & ideo plus amatur à Domino, & recūbit super pectus Iesu. Et quod Petrus, qui uxore habuerat, interrogare non audet, illū rogat ut interroget. Et post resurrectionē, nunciante Maria Magdalene quod Dñs resurrexisset, uterq; cucurrit ad sepulchrū, sed ille præuenit. Cūq; essent in nauī, & piscarentur in lacu Genezareth, Iesus stabat in littore, nec sciebāt apostoli quē uiderēt: solus uirgo uirginē agnoscit, & dicit Petro: Dñs est. Rursum post auditā sententiā, quod ab alio cingendus esset Petrus, & ducendus quo nollet: & crucis fuisset illi passio prophetata, & ille diceret: Dñe, quid iste? nolens deserere Ioannē, cum quo semper fuerat copulatus, dicit ei Dominus: Si eum sic uolo esse, quid ad te? Vnde & sermo exiuit inter fratres, illū

discipu-

A discipulū non moriturū. Ex quo ostēditur uirginitatē non mori: nec sordes nuptiarū abluī cruore martyrii, sed manere cum Christo, & dormitionē eius transitum esse, non mortem. Si autē obnixè contenderit Ioannē uirginē non fuisse, & nos amoris præcipui causam uirginitatē diximus, exponat ille: si uirgo non fuit, cur cæteris apostolis plus amatus sit? At dicis, super Petrum fundatur ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes apostolos fiat, & cuncti clauēs regni cælorum accipiant, & ex æquo super eos ecclesiæ fortitudo solidetur: tamen propterea inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio. Sed cur non Ioannes electus est uirgo? Ætati delatum est, quia Petrus senior erat: ne adhuc adulescens ac penè puer, progressē ætatis hominibus præferretur: & magister bonus, qui occasionem iurgij debuerat auferre discipulis, & qui dixerat eis: Pacē meam do uobis, pacē relinquo uobis. Et: Qui uoluerit inter uos maior esse, minimus omnium sit: in adolescentē quem dilexerat causam præbere uideretur inuidiæ. Vt autem sciamus Ioannē tunc fuisse puerū, manifestissime docent Ecclesiasticæ historiæ, quod usq; ad Traiani uixerit imperiū, id est, post passionē Domini sexagesimo octauo anno dormierit: quod & nos in libro de illustribus uiris breuiter perstrinximus. Petrus apostolus est, & Ioannes apostolus: maritus, & uirgo. Sed Petrus apostolus tantum: Ioannes & apostolus & euangelista & propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesias ut magister: euangelista, quia librū Euangeliij cōdidit: quod excepto Matthæo, alij ex duodecim apostoli non fecerunt. Propheta, uidit enim in Pathmos insula, in qua fuerat à Domitiano principe ob Domini martyriū relegatus, Apocalypsim infinita futurorū mysteria continentem. Refert autē Tertullianus, quod à Nerone missus in feruentis olei dolū, purior & uegetior exiuerit q̄ intrauerit. Sed & ipsum eius euangeliū multū distat à cæteris. Matthæus quasi de homine incipit scribere: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham: Lucas à sacerdotio Zachariæ: Marcus à prophetia Malachiæ prophete & Esaiæ. Primus habet faciem hominis, propter genealogiam: secundus faciē uituli, propter sacerdotium: tertius faciē leonis, propter uocē clamantis in deserto: Parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Ioannes uero noster, quasi aquila ad superna uolat, & ad ipsum patrē peruenit, dicens: In principio erat uerbū, & uerbū erat apud Deū, & Deus erat uerbū. Hoc erat in principio apud Deum, &c. Expofuit uirginitas, quod nuptiæ scire non poterant: & ut breui sermone multa cōprehendā, doceamq; cuius priuilegiū sit Ioannes, imò in Ioanne uirginitas: à Domino uirgine, mater uirgo, uirgini discipulo cōmendatur. Verum casto labore sudamus. Obiecit quippe nobis aduersarius apostolicā sententiā, & ait: Adam primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est seductus, mulier autē seducta in præuicatione facta est. Salua autē fiet per filiorū generationē, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Cōsideremus cur apostolus ad hanc sententiā, & unde peruenit: Volo ergo uiros orare in omni loco, leuantes sanctas manus sine ira & cogitationibus. Consequenter itaq; mulieribus dat præcepta uitæ, & ait: Similiter & mulieres in habitu ornato, cum uerecundia & castitate, ornantes se non in tortis crinibus, aut auro uel margaritis, siue ueste preciosa: sed secundū quod decet mulieres, promittentes pietatē per opera bona. Mulier in silentio discat cū omni subiectione. Docere autē mulieri non permitto, neq; dominari in uirū, sed subditā esse in silentio. Et ne uideretur mulieris dura cōditio, quæ eam in mariti redigeret seruitutē: legis recordatur antiqua, & ad originale exemplū redit: quod Adā primus factus sit, deinde mulier ex costa eius: & quod Adā diabolus seducere non potuerit, sed Eua: & quod post offensam Dei statim uiro subiecta sit, & ad maritū illius facta conuersio: quodq; errorē ueterē illa quæ semel cōnubio copulata est, & redacta in conditionē Eua, filiorū procreatione delerent: ita tamē, si ipsos filios erudiret in fide & dilectione Christi, & in sanctificatione & pudicitia. Nō em (ut male habetur in Latinis codicibus) sobrietas est legēda, sed castitas, id est, *σωφροσύνη*. Vide igitur quō ex hoc quoq; ipso testimonio supereris: & quod putabas esse pro nuptijs, pro uirginitate sentire cogaris. Nam si saluatur mulier in filiorum generatione,

ratione, & liberorū numerus salus matrum est: cur addidit, si permanferint filij in charitate & sanctificatione cum castitate? Tunc ergo saluabitur mulier, si illos genuerit filios, qui uirgines permanfuri sunt: si quod ipsa perdidit, acquirat in liberis; & damnū radice & cariem, flore compenfet & pomis. Supra in transitu ubi nobis aduersarius proposuerat Solomonē multinubiū, qui templū Dei extruxit, strictim responderā, ut per quæstiones reliquas currere. Nunc ne clamitet & hunc & alios in lege patriarchas & prophetas & sanctos uiros à nobis esse temeratos, proponamus huius ipsius, qui multas uxores & concubinas habuit, de nuptijs uoluntatē. Nemo enim melius scire potest quid sit uxor uel mulier, illo qui passus est. Loquitur ergo in Prouerbijis: Mulier inspiens & audax, inops panis efficitur. Cuius panis? Nempe illius, qui de cælo descendit: statimq; subiungit, Terrigenæ apud eam pereunt, & in profundum infernū incurrunt. Qui sunt terrigenæ qui apud eam pereunt? Vtq; illi, qui sequuntur primū Adam, qui de terra est: & non secundum, qui de cælo est. Et rursus in alio loco: Sicut in ligno uermis, ita perdit uirum suum uxor malefica. Si autē asseueraueris hoc de malis coniugibus dictū esse, & ego tibi breuiter respondebo. Quæ enim mihi incumbit necessitas uenire in dubiū, utrum bona an mala futura sit quam duxero? Melius est, inquit, habitare in terra deserta, q̄ cum uxore litigiosa & iracunda. Quam rarū sit uxore sine his uitijs inueniri, nouit ille qui duxit uxore. Vnde pulchre Varius Geminus sublimis orator: Qui nō litigat, inquit, cœlebs est. Melius est habitare in angulo tecti, q̄ cum uxore maledica in domo cōmuni. Si domus cōmunis mariti & uxoris, erigit uxore in superbiā, & contumeliā uiro facit: quanto magis si ditior uxor fuerit, & in domo eius uir manserit. Incipit enim non uxor esse, sed domina: & uiro si offenderit, migrandum est. Stillicidia eijciunt hominē in die hyemali de domo sua, similiter & mulier maledica de propria domo. Assiduis quippe iurgijs & quotidiana garrulitate facit perfluere domū eius, & eijcit eum de ædibus suis, id est de ecclesia. Vnde & supra ab eodē Solomone præcipitur: Fili, ne supereffluas. Et Apostolus ad Hebræos: Propterea, inquit, debemus intēdere amplius his quæ dicuntur, ne forte superfluamus. Illud uero quis taceat, quod sub ænigmate scribitur: Sanguis uirgines tres filie erāt dilectione dilectæ, sed istæ non saturauerunt eam: & quarta non sufficit dicere satis est: infernus, & amor mulieris, & terra quæ nō satiatur aqua, & ignis, non dicit satis est. Sanguis uirgines tres filie sunt dilectione dilectæ, quæ satiari interfectorū cruore non possunt: infernus, & amor mulieris, & terra arenis, & ignis exæstuans. Non hic de meretrice, nō de adultera dicitur, sed amor mulieris generaliter accusatur, qui semper insatiabilis est, qui extinctus accenditur, & post copiam rursus inops est, animūq; uirilem effeminat, & excepta passione quam sustinet, aliud non sinit cogitare. Simile quid & in sequenti parabola legimus: Per tria mouetur terra, quartum autē nō potest ferre: si seruus regnet, & stultus si saturetur panibus, & odiosa uxor si habeat bonū uirū, & ancilla si eijciat dominā suam. Ecce & hic inter malorū magnitudinē uxor ponitur. Quod si responderis, sed uxor odiosa: dicā tibi quod & supra: Atqui hoc periculum in memet fieri graue est. Qui enim duxit uxore, in ambiguo est, utrū odiosam an amabilem ducat. Si odiosam duxerit, ferri nō potest: Si amabilem, amor illius inferno & arenti terræ & incēdio cōparatur. Veniamus ad Ecclesiasten, de ipso quoq; pauca testimonia ponentes: Omnibus tempus est, & tempus omni rei sub cælo. Tempus pariendi, tempus moriendi, tempus plantandi, tēpus euellendi quod plantatū est. Peperimus in lege cum Moysē, moriamur in Euangelio cum Christo. Plantauimus in nuptijs, euellamus per pudicitiam quod plantatum est. Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexu. Tēpus amandi, & tēpus odiendi. Tempus belli, & tempus pacis. Simulq; nos cōmonet, ne legē Euangelio præferamus, ne puritatē uirginitatis, nuptijs putemus æquandam. Meliora sunt dicens nouissima sermonis, quam inuitū eius. Statimq; subiungit: Ne dixeris quid factū est, quia dies priores meliores erant, q̄ hi. Quia non sapienter interrogasti de hoc, reddit causam quare dies posteriores meliores sint, quam priores: quia bona, inquit, est sapientia cum hæreditate. In lege

A In lege enim sapientiā carnis, mors sequebatur occidens: in euangelio sapientiā spiritus, hæreditas expectat æterna. Ecce hoc inueni dixit Ecclesiastes, hominē unum de mille inueni, & mulierē in his omnibus non inueni. Veruntamen reperi, quod fecit Deus hominē rectū, & ipsi quæsierunt cogitationes malas. Rectum hominē inuenisse se dicit. Considera uim uerbi in homine, & uir & fœmina continetur, & mulierem, inquit, in his omnibus non inueni. Legamus principiū Geneseos, & inueniemus Adam, hoc est hominē, tam uirū q̄ mulierē nuncupari. Cum ergo boni creati simus & recti à Deo, ipsi uitio nostro sumus ad peiora delapsi: & quod in paradiso rectū in nobis fuerat, egredientibus de paradiso deprauatum est. Quod si obieceris, anteq̄ peccarent, sexū uiri & fœminæ fuisse diuisum: & absq; peccato eos potuisse cōiungi: quid futurū fuerit incertū est. Neq; enim Dei possumus scire iudicia, & ex nostro arbitrio, illius sententiæ præiudicare. Hoc quod factū est in propatulo est, quod qui in paradiso uirgines permanferunt, eieci de paradiso copulati sunt. Aut quid nocebat, si paradisos nuptias recipit, & nulla est inter maritatē uirginemq; diuersitas, etiam in paradiso eos ante sociari? Eijciuntur de paradiso: & quod ibi non fecerunt, in terra faciunt: ut statim à principio conditionis humanæ uirginitatem paradisos, & terra nuptias dedicauerit. In omni tempore sint uestimēta tua candida. Candor uestium sempiternus, uirginitatis est puritas. In matutino seminauimus semen nostrum, & ad uesperā non cesserimus. Qui seruiuimus in lege nuptijs, uirginitati in euangelio seruiamus. Transeo ad Canticū canticorum, & quod aduersarius totū putat esse pro nuptijs, uirginitatis continere sacramenta monstrabo. Audiamus quid loquatur sponsa, anteq̄ sponsus eius ad terras ueniat, patiat, inferos penetret ac resurgat. Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quoaduscq; rex in accubitu suo est. Antequam resurgeret Dominus & euangelium coruscaret, non habebat aurum sponsa, sed similitudines auri. Argentū autem quod in nuptijs habere se pollicetur, habebat uarium atq; distinctū, in uiduis, continentibus ac maritatis. Deinde sponsus respondet ad sponsam, & eam docet, quod ueteris legis umbra transierit, & ueritas euangelij uenerit: Surge ueni proxima mea, sponsa mea, columba mea, quoniam ecce hyems transijt, pluuia abiit sibi. Hoc de ueteri testamento. Rursus de euangelio & uirginitate: Flores uisi sunt in terra, tempus sectionis aduenit. Nonne tibi uidetur id ipsum dicere, quod & Apostolus: Superest ut qui habent uxores, sic sint quasi nō habeant. Et manifestius de præconio castitatis: Vox, inquit, turturis audita est in terra nostra. Turtur auis pudicissima, semper habitans in sublimibus, typus est Saluatoris. Legamus physiologos, & reperiemus turturis hanc esse naturā, ut si parē perdidit, alteri nō iungatur, & intelligemus digamiā etiam à multis aibus reprobati. Statimq; turtur dicit ad turturē: Ficus protulit grossos suos: id est, ueteris legis præcepta ceciderunt, & de euangelio uites florentes dederunt odorem. Vnde & Apostolus: Christi bonus odor sumus. Surge ueni proxima mea, sponsa mea, & ueni. Tu columba mea in uelamento petreæ iuxta promurale, & ostende mihi faciē tuā, & auditā fac mihi uocē tuam, quoniam uox tua suavis, & facies tua speciosa. Dum uultū tuum te geres cum Moysē, & uelamentū esset in lege, nec faciē tuam uidebam, nec uocē tuam dignabar audire, dicens: Et si multiplicaueritis preces uestras, nec sic exaudiam uos. Nunc autem reuelata facie contemplare gloriam meam, & petreæ firmissimæ tegere promuralli. Quod audiens sponsa aperit sacramenta pudicitie. Fratruelis meus mihi: & ego illi, qui pascit inter lilia, hoc est, inter uirginū candidissimos choros. Vis scire, quale uerus Solomon & pacificus noster soliu, quales habeat armigeros? Ecce, ait, lectus Solomonis, sexaginta potentes in circuitu eius de potentibus Israel, omnes tenentes frameā & docti bello, uniuscuiusq; uiri gladius in femore ipsius. Qui in circuitu Solomonis sunt, gladiū habent in femore, sicut Aoth ille iudex & uiridē, qui interfecit hostē pinguisimū & totū carni deditū, omnes amputans uoluptates. Ibo, inquit, ad montē myrrhæ, ad eos scilicet qui mortificauerunt corpora sua: & ad collem Libani, ad purissimos uirginū greges, & loquar sponsæ meæ: Tota speciosa es amica mea, & nō est macula in te. Vnde & apostolus:

Ut exhibeat, inquit, sibi sanctam ecclesiam, non habentem maculam neque rugam. Veni a Libano sponsa, ueni a Libano: Venies, & pertransibis ab initio fidei, a capite Sanir & Hermon, a cubilibus leonum, a montibus leopardorum. Libanus *λιβανος*, id est candor interpretatur. Veni ergo sponsa candidissima, de qua alibi dicitur: Quae est ista quae ascendit de albata, & transit per uiam huius seculi: ab exordio fidei, & ex Sanir, quod interpretatur dens lucernae, iuxta illud quod in psalmo legimus: Lucerna pedibus meis uerbum tuum Domine. & lux semitis meis: & Hermon, id est consecratione, & fuge leonum cubilia, & leopardorum montes, qui non possunt mutare uarietatem suam. Fuge, inquit, cubilia leonum, fuge superbiam demonum, ut postquam mihi fueris consecrata, possim tibi dicere: Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, uulnerasti cor meum, in uno oculorum tuorum, in uno ornamento colli tui. Quod dicit, huiusmodi est: Non repudio nuptias, habes & sinistrum oculum, quem tibi dedi, propter imbecillitatem eorum, qui recta uidere non possunt. Sed magis mihi dexter uirginitatis oculus placet, qui si caecatus fuerit, omne corpus in tenebris est. Ac ne putaremus eum amorem carnis, & nuptias significare corporeas, ilico excludit hunc sensum, & ait: Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa. Vbi sororis nomen est, suspicio omnis foedi amoris excluditur. Quam speciosa sunt ubera tua a uino, de quibus & supra dixerat: Fratruelis meus mihi, & ego illi, in medio uberum meorum commorabitur. in principali cordis, ubi habet sermo Dei hospitium. Quam speciosa sunt ubera tua a uino. Quod istud uinum est, quod sponsae mammas pulcherrimas facit, & pudicitiae lacte foecundat. Nempe illud de quo sponsus in consequentibus loquitur: Bibi uinum meum cum lacte meo, Manducate proximi mei, & bibite, & inebriamini fratres. Vnde & apostoli dicebantur musto pleni. Musto, inquit, non uino ueteri: quia uinum nouum in utres nouos mittitur: & non ambulabunt in uetustate literae, sed in nouitate spiritus. Hoc est uinum, quod cum inebriauerit adolecentes & puellas, statim uirginitatem sentiunt, & in crapulam castitatis eructant, & expletur illud uaticinium Zachariae, duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem de Ecclesiae uirginibus prophetantis: Coplebuntur infantibus, & puellis ludibus platearum eius. Quid enim bonum eius est, & quod pulchrum eius: nisi frumentum electorum, & uinum germinans uirgines. Ista sunt uirgines, de quibus in quadragesimo quarto Psalmo scriptum est: Adducentur regi uirgines post eam, proximae eius afferentur tibi in laetitia & exultatione. Adducentur in templum regis. Sequitur: Hortus conclusus, soror mea sponsa: hortus conclusus, fons signatus. Quod conclusum est atque signatum, similitudinem habet matris Domini, matris & uirginis. Vnde & in sepulchro Saluatoris nouo, quod in petra purissima fuerat excisum, nec ante, nec postea quisquam positus est. Et tamen haec uirgo perpetua, multarum est mater uirginum. Sequitur enim: Emissiones tuae paradus malogranatorum cum fructu pomorum. In malogranatis & pomis, omnium uirtutum significatur in uirginitate concensus. Fratruelis meus candidus & rubicundus: candidus in uirginitate, rubicundus in martyrio. Et quia rubicundus & candidus est, idcirco statim additur, Gustus eius dulcedines, & totus concupiscentia. Sponsus uirgo laudatus a sponsa uirgine, laudat uicissim uirginem sponsam, & dicit ei, Speciosi facti sunt gressus tui in calciamenis filij Aminadab, quod interpretatur populi se sponte offerentis. Virginitas enim uoluntaria est, & ideo gressus ecclesiae in castitatis pulchritudine collaudantur. Non est huius temporis in morem commentarii omnia de Cantico canticorum uirginitatis pandere sacramenta, quia & haec ipsa fastidioso lectori nares contractura non ambigo. Loquatur Esaias spei nostrae fideique mysterium: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filium, & uocabis nomen eius Emanuel. Scio Iudaeos opponere solere, in Hebraeo uerbum alma, non uirginem sonare, sed adolescentulam. Et reuera uirgo proprie bethula appellatur, adolescentula autem uel puella, non alma dicitur, sed naara. Quid est igitur quod significat alma? Absconditam uirginem, id est, non solum uirginem, sed cum *ἀντρω* uirginem: quia non omnis uirgo abscondita est, nec ab hominum fortuito separata conspectu. Denique & Rebecca in Genesi, ob nimiam castitatem & ecclesiae typum, quem in sua uirginitate signabat, alma scribitur,

non

A non bethula: sicut manifestum esse poterit ex sermonibus pueri Abraham, quos loquitur in Mesopotamia, & dicit: Domine Deus domini mei Abraham, si tu dirigis uiam meam per quam ego ingredior, ecce dum stetero super fontem aquae, uirgo quae egredietur ut hauriat aquam, & dixerit ad eam: Da mihi paululum aquae, ut bibam de hydria tua, & responderit, & tu bibe, & camelis tuis hauriam: haec erit uxor, quam praeparauit Dominus filio domini mei. In eo enim loco, in quo ait: Virgo quae egredietur, ut hauriat aquam, in Hebraico scriptum est alma, id est, uirgo secreta, & nimia parentum diligentia custodita. Aut certe ostendant mihi ubi hoc uerbo appellentur & nupte, & imperitiam confitebor: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filium. Si non praefertur nuptijs uirginitas, spiritus sanctus cur maritatum, cur uiduam non elegit? Nam illo tempore erat Anna filia Phanuelis de tribu Afer insignis pudicitiae, & semper uacans orationibus & ieiunijs in templo Dei. Si conuersatio tantum & bona opera & ieiunia absque uirginitate, spiritus sancti ad se merentur aduentum, potuit & ista mater esse Domini. Curramus ad reliqua: Spreui te, inquit, & despexi, uirgo filia Sion. Quam filiam dixerat, appellauit & uirginem: ne si tantum filiam nominasset, arbitrare ris & nuptiam. Haec est uirgo filia ad quam alibi dicitur: Latere sterilis quae non parit, erumpe & clama quae non parturis: quoniam multi filij desertae, magis quam eius quae habet uirum. Ista est de qua per Hieremiam loquitur Deus, dicens: Nunquid obliuiscetur sponsa ornamentum suum, aut uirgo fasciam pectoralis suae? De hac in eadem prophetia grande miraculum est, quia foemina circudederit uirum, & uniuersitatis parentem, uirginis uenter incluserit. Esto, inquit, nuptiarum & uirginitatis sit diuersa conditio, quid ad hoc potes dicere? Si uirgo & uirginitas fuerint baptizatae, & ita permanerint, quae erit inter utraque diuersitas? Quod de Petro & Ioanne, Anna & Maria dudum diximus, hoc praesenti loco proficiat. Si enim inter uirginem & uiduam baptizatas nihil interest, quia baptismum nouum hominem facit: eadem conditione & scorta atque prostibula si fuerint baptizatae, uirginibus aequabuntur. Si enim praeteritae nuptiae nihil nocent uiduae baptizatae, & praeteritae in meretricibus uoluptates, expositaeque publicae libidinis corpora, post lauacrum uirginitatis praemia consequentur. Aliud est purissimam mentem, & nulla recordatione pollutam Deo iungere: aliud meminisse amplexuum uiri, foedae necessitatis, & quod corpore non agas, recordatione simulare. Hieremias qui in utero sanctificatus est: & cognitus in uulua matris, ideo hoc privilegium fruitur, quia uirginitatis erat beatitudini destinatus. Et cum omnes capti sint, uasa quoque templi Babylonio rege uastante direpta, iste solus liber ab hostibus est, & captiuitatis nescit iniurias, & a uictoribus accepit stipendia, & Nabuzardan, cui de sanctis sanctorum Nabuchodonosor non praeeperat, praecipit de Hieremia. Hoc enim uerum templum Dei est, & haec sancta sanctorum, quae uirginitatis puritate Domino consecrantur. At e contrario Ezechiel qui captiuus tenebatur in Babylone, qui tempestatem ab aquilone uenientem uiderat & turbine cuncta rapientem, ait: Mortua est uxor mea ad uesperam, & feci mane sicut praecipit mihi erat. Praedixerat enim ei Dominus, quod in die illa aperiretur os eius, & loqueretur, & non taceret amplius. Diligenter attende, donec uxor uiueret, non habebat libertatem populum comonendi. Moritur uxor, & conjugale uinculum soluitur, & absque ulla trepidatione semper in officio propheta est. Qui enim liber uocatus est, uere est seruus Christi. Non ego beatas esse uiduas, quae ita post baptismum manserint: nec illarum detraho merito, quae cum uiris in castitate perdurant: sed sicuti haec maioris apud Deum praemia sunt, quam nuptiae conjugali officio seruientes, ita & ipsae aequo animo patiantur uirginitatem sibi praeferrere. Si enim illas sera pudicitia post despumatas corporis uoluptates erigit contra maritatum, cur non infra perpetuam castitatem esse se nouerint? Frustra, inquit, haec loqueris, quia & episcopi & presbyteri & diaconi, unius uxoris uiri, & habentes filios, ab Apostolo constituuntur. Quomodo de uirginibus Apostolus dicit se non habere praecipitum: & tamen dat consilium, quasi misericordiam consecutus a Domino, & hoc agit in omni illa disputatione, ut uirginitatem praeferat matrimonio, & suadet quod imperare non audeat, ne iniicere uideatur laqueum, & plus imponere ponderis, quam

Hier. 10. 2.

D 2 potest

potest hominū sustinere natura: ita & in ecclesiastico ordine constituendo, quia rudis ex gentibus constituebatur ecclesia, leuiores nuper credentibus dat præcepta, ne terri ferre non possent. Denique & apostoli & seniores de Hierosolymis literas mittunt, ut non amplius imponatur oneris his, qui de gentibus crediderunt, nisi ut abstineant se ab idololatriâ, & fornicatione, & à sanguine & à suffocatis: & quasi paruulis atque infantibus lac potum dant, non solidū cibum: nec præcipiunt de continentia, nec de uirginitate significat, nec ad ieiunia prouocant, nec dicunt illud quod in euangelio ad apostolos dirigitur, ne habeant duas tunicas, ne peram, ne æs in zonis, ne uirgā in manu, ne calciamenta in pedibus: aut certe illud, Si uis perfectus esse, uade & uende omnia tua, & da pauperibus: & ueni sequere me. Si enim adolescens ille qui se iactauerat cuncta fecisse quæ legis sunt, audiens hoc tristis abiit, quia habebat possessiones multas, & pharisæi huiusmodi Domini sententiā subsannabant: quanto magis tanta gentium multitudo, cui summa uirtus erat aliena non rapere, non habebat necesse præceptum de castitate & continentia perpetua: quibus scribebatur, ut abstinerent se ab idolis, & à fornicatione: & in quibus audiebatur fornicatio, & talis fornicatio, quæ ne inter gentes quidē est: Sed & ipsa episcopalis electio mecū facit. Nō enim dicitur eligatur episcopus, qui unā ducat uxore, & filios faciat: sed qui unā habuerit uxore, & filios in omni subditos disciplina. Certe confiteris non posse esse episcopum, qui in episcopatu filios faciat. Alio qui, si deprehensus fuerit, non quasi uir te nebitur, sed quasi adulter damnabitur. Aut permittit sacerdotibus exercere opera nuptiarum, ut idem sint uirgines quod mariti: aut si sacerdotibus non licet uxores tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam uirginalem. Sed & hoc inferendū. Si laicus & quicumque fidelis orare non potest, nisi careat officio conjugali: sacerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandum est. Si semper orandum est, ergo semper carendum matrimonio. Nam & in ueteri lege qui pro populo hostias offerebant, nō solum in domibus suis nō erant, sed purificabantur ad tempus ab uxoribus separati, & uinū & sicerā non bibebant, quæ solent libidinē prouocare. Eliguntur mariti in sacerdotiū, non nego, quia non sunt tanti uirgines, quanti necessarii sunt sacerdotes. Nunquid quia in exercitu fortissimus quisque eligendus est, idcirco nō assumuntur & infirmiores, cū omnes fortes esse non possint? Si exercitus uiribus tantū constaret, & non etiā numero militū, abijcerentur imbecilliores. Nunc & secundarū & tertiarum uiriū gradus assumitur, ut turba & numero exercitus cōpleatur. Et quomodo, inquires, frequenter in ordinatione sacerdotali uirgo negligitur, & maritus assumitur? Quia forte cætera opera non habet uirginitati congruentia: aut uirgo putatur, & non est: aut est uirginitas infamis, aut certe ipsa uirginitas ei parit superbiam, & dum sibi applaudit de sola corporis castitate, uirtutes cæteras negligit. Non fouet pauperes, pecuniæ cupidior est. Euenit interdū, ut tristior uultus, adductū supercilium, incessus pomparum ferculis similis, offendant populum, & quia nihil habet quod reprehendat in uita, habitū solū oderit & incessum. Multi eliguntur nō amore sui, sed alterius odio. In plerisque suffragiū meretur sola simplicitas, & alterius prudentiæ & calliditati quasi malitiæ opponuntur. Nōnunquam errat plebis uulgus iudiciū, & in sacerdotibus cōprobandis, unusquisque suis moribus fauet: ut non tam bonū, quam sui similem quærat præpositum. Euenit aliquoties, ut mariti, quæ pars maior in populo est, maritis quasi sibi applaudant, & in eo se arbitrentur minores non esse uirginibus, si maritū uirgini præferant. Dicam aliquid quod forsitan cum multorum offensa dicturus sum, sed boni mihi non irascuntur, quia eos peccati cōscientia non remordebit. Interdū hoc & pontificū uitio accidit, qui non meliores, sed argutiores in clerum allegunt, & simpliciores quosque atque innocentes inhabiles putant, uel affinis & cognatis quasi terrenæ militiæ officia largiuntur, siue diuitū obediunt iussioni. Quodque his peius est, illis clericatus donant gradū, quorum sunt obsequi delinuti. Alioqui si iuxta sententiā Apostoli non erunt episcopi nisi mariti, ipse Apostolus episcopus esse nō debuit, qui dixit: Volo autē oēs sic esse, sicut ego sum. Et Ioannes indignus hoc gradu existimabitur, & oēs uirgines & continentes, quibus quasi pulcherria

pulcherrimis gemmis ecclesie monile decoratur. Episcopus & presbyter & diaconus nō sunt meritorū nomina, sed officiorū. Nec dicitur: Si quis episcopatū desiderat, bonū desiderat gradū, sed bonum opus desiderat, quod in maiori ordine constitutus, possit si uelit, occasione exercendarū habere uirtutū. Oportet ergo episcopū irreprehensibile esse, ut nulli uitio mancipatus sit: unius uxoris uirum, qui unam uxore habuerit, non habeat. Sobrium, siue, ut melius in Græco dicitur, uigilantē, id est, *νηφάλειος*: Pudicū, hoc enim significat *σωφρονας*: ornatum, & castitate & moribus: Hospitalem, ut imitetur Abraham, & cum peregrinis, imō in peregrinis Christum suscipiat. Doctorē: Nihil enim prodest conscientia uirtutum frui nisi & creditū sibi populū possit instruere, ut ualeat exhortari in doctrina, & eos qui contradicunt redarguere. Non uinolentum, quia semper in sanctis sanctorum est, & qui offert hostias, uinum & siceram nō bibit, quia in uino luxuria est. Sic bibat episcopus, ut an biberit ignoretur. Non percussorē, id est, qui conscientias non percutiat singulorum. Neque enim pugilem describit sermo apostolicus, sed pontificē instituit, quid facere non debeat. Docet nunc è regione quid faciat. Sed modestū, non litigiosum, non cupidum, domū suam bene regentem, filios habentē subditos cū omni castitate. Vide quanta pudicitia exigatur in episcopo, ut si filij eius impudici fuerint, ipse episcopus esse non possit: & eodē uitio offendant Deum, quo offendit Heli pontifex, qui corripuerat quidem filios, sed quia non abiecerat delinquentes, retrorsum cecidit & mortuus est, lucerna Dei antequam extingueretur. Mulieres similiter pudicas, & reliqua. In omni gradu & sexu, tenet pudicitia principatū. Cernis igitur, quod episcopus, presbyter & diaconus non ideo sint beati, quia episcopi uel presbyteri sint, aut diaconi, sed si uirtutes habuerint nominū suorum & officiorum. Alioqui si diaconus sanctior episcopo suo fuerit, non ex eo quod inferior gradu est, apud Christū deterior erit. Aut Stephanus diaconus qui primus martyrio coronatus est, minor futurus est in regno celorum multis episcopis & Timotheo ac Tito, quos ut subijcere non audeo, ita nec anteponere. Quomodo in legionibus & exercitu sunt duces, sunt tribuni, sunt centuriones, sunt ferentarij ac leuis armaturæ, & miles gregarius, & manipuli, commissarijque pugna uacant nomina dignitatum, & sola fortitudo quæritur: ita in hoc campo & prælio, quo contra daemones dimicamus, non quærentur nomina, sed opera: & gloriosior ille sub uero imperatore Christo, non qui nobilior, sed qui fortior est. At dices: Si omnes uirgines fuerint, quomodo stabit humanum genus? Par pari referā. Si omnes uiduæ fuerint, uel in matrimonio continent, quomodo stirps mortalium propagabitur? Hac ratione nihil omnino erit, ne aliud esse desistat. Verbi gratia: Si cuncti philolophi sint, agricolæ non erunt. Quid loquar de agricolis? non oratores, non iurisperiti, non reliquarū artium præceptores. Si uniuersi principes, quis erit miles? Si omnes caput, cuius uocabuntur caput, cum cætera membra defuerint? Vereris, ne si uirginitatē plures appetierint, cessent lupæ, cessent adulteræ, ne infantes in urbibus uilisque non uagiant. Quotidie moechorum sanguis effunditur, adulteria damnantur, & inter ipsas leges & secures ac tribunalia, flagrans libido dominatur. Noli metuere ne omnes uirgines fiant, difficilis res est uirginitas, & ideo rara, quia difficilis: Multi uocati, pauci electi. Incipere plurimorum est, perseverare paucorum. Vnde & grande præmiū eorum, qui perseverauerint. Si omnes uirgines esse possent, nunquā & Dominus diceret: Qui potest capere, capiat: & Apostolus in suadendo non trepidaret: De uirginibus autē præceptum Domini non habeo. Et cur inquires, creata sunt genitalia, & sic à conditore sapientissimo fabricati sumus, ut mutuum nostri patiamur ardorem, & gestiamus in naturalē copulam? Periclitamur responsionis uerecundia, & quasi inter duos scopulos, & quasdam necessitatis & pudicitiae *συμμάχους* hinc atque inde, uel pudoris, uel causæ naufragium sustinemus. Si ad proposita respondeamus, pudore suffundimur. Si pudor impetrarit silentium, quasi de loco uidebimur cedere, & aduersario feriendi occasionem dare. Melius est tamen clausis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare, quam directa spicula, clypeo non repellere ueritatis. Poteram quidem dicere: Quomodo posterior

pars corporis, & meatus per quē alui stercore egeruntur relegatus est ab oculis, & quasi c post tergū positus: ita & hic qui sub uentre est, ad dirigendos humores & potus, quibus uenæ corporis irrigantur, à Deo cōditus est. Sed quoniam ipsa organa & genitaliū fabrica, & nostra foeminarumq; discretio, & receptacula uulua, ad suscipiendos & coalendos fetus condita, sexus differentiā prædicant, hoc breuiter respondebo. Nunq̄ ergo cessemus à libidine, ne frustra huiuscemodi membra portemus. Cur enim maritus se abstinat ab uxore? Cur casta uidua perseueret, si ad hoc tantū nati sumus, ut pecudū more uiuamus? Aut quid mihi nocebit, si cum uxore mea alius concubuerit? Quomodo enim dentium officiū est mandere, & in aluum ea quæ sunt mansa transmittere, & non habet crimen qui cōiugi meæ panem dederit: ita si genitaliū hoc est officiū, ut semper fruatur natura sua, meam lascitudinē alterius uires superent: & uxoris, ut ita dixerim, ardentissimam gulam, fortuita libido restinguat. Quid sibi autē uult Apostolus, ut ad continentiam cohortetur, si contra naturā est? Quid ipse Dominus, qui eunuchorū præcipit uarietates? Certe Apostolus, qui ad suam nos prouocat pudicitiam, debet constanter audire, Cur portas ueretrū d̄ Paule? Cur à sexu foeminarū barba, pilis, aliāq; membrorū qualitate distingueris? Cur tuæ non intumescunt papillæ, non dilatantur renes, non pectus artatur? Vox obsoletior est, sermo ferocior & hirsutius supercilium. Frustra hæc omnia uirorum habes, si complexu non uteris foeminarū. Compellor aliquid loqui & insipiens fieri, sed uos me ut loqui audeam coegistis. Dominus noster atq; Saluator, qui cum in forma Dei esset, formā serui dignatus est assumere, factus obediens patri usq; ad mortē, mortē autē crucis: quid necesse erat, ut his membris nasceretur, quibus usus non erat? Qui certe ut sexum ostenderet, etiam circumcisus est. Cur Ioannē apostolum & baptistam sua dilectione castrauit, quos uiros nasci fecerat? Qui ergo in Christū credimus, Christi sectemur exempla. Et si noueramus illum iuxta carnem, sed iam non nouimus eum secundum carnem. Certe in resurrectione eadem erit corporum substantia, qua nunc utimur, licet auctior gloria. Nam & saluator intantū ipsum corpus habuit post inferos, in quo & crucifixus est, ut manus perforatas clauis & lateris uulnus ostenderet. Porro si clauis ingressus est ostiis, quod humanorū corporum natura non patitur, ergo & Petrum & Dominum negabimus uera habuisse corpora, quia ambulauerunt super aquas, quod contra naturam est. In resurrectione mortuorum, non nubent neq; nubentur, sed similes erunt angelis. Quod alij postea in cœlis futuri sunt, hoc uirgines in terra esse cœperunt. Si angelorum nobis similitudo promittitur: inter angelos autem non est sexus diuersitas: aut sine sexu erimus, quod angeli sunt: aut certe quod liquido comprobatur, resurgentes in proprio sexu, sexus non fungemur officio. Verum quid agimus argumentis, & propositiones aduersarij callida cupimus responsione superare? Vetera transferunt, ecce facta sunt omnia noua. Currā per apostolorum sententias, & quomodo in Solomonis exemplis breues expositiunculas subdidi, ob intelligendi facilitatem, ita & nunc castitatis & continentiae Christianæ exempla replicabo, & de multis testimonijs quasi unum corpus efficiam: quo & nihil quod ad pudicitiam pertineat prætermittam, & nimie prolixitatis declinem fastidium. Scribit inter cætera Paulus apostolus ad Romanos: Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc uero liberati à peccato, serui autem Dei facti, habetis fructum uestrum in sanctificationem, finem uero uitam æternam. Puto quod & nuptiarum finis mors sit. Fructus autem sanctificationis, qui uel ad uirginitatem uel ad continentiam pertinet, uita pensatur æterna. Ac deinde: Itaq; fratres mei & uos mortificati estis legi per corpus Christi: ut sitis aliterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, passionēs quæ per legem erant, operabantur in membris nostris ut fructificarent mortis. Nunc autē soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literæ. Cum, inquit, essemus in carne, & nō in nouitate spiritus, sed in uetustate literæ, faciebamus ea quæ carnis erant, & fructificabamus morti. Nunc autem

quia

A quia mortui sumus legi, per corpus Christi, fructificemus Deo: ut simus eius, qui ex mortuis resurrexit. Nec non & in alio loco cum prædixisset, Scio quia lex spiritualis est: & cum de uolentia carnis, quod crebro nos impellat facere quod nolimus, latius disputasset, ad extremum intulit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Et iterum: Ipse igitur mente seruius legi Dei, carne autem legi peccati. Et nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundū carnem ambulant. Lex enim spiritus in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Ac manifestius in consequentibus docet, Christianos non ambulare secundum carnem, sed secundum spiritum, dicens: Qui enim secundum carnem sunt, quæ sunt carnis sapiunt: qui uero secundum spiritum, quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, uita & pax: quoniam prudentia carnis, inimicitia est in Deum. Legi enim Dei non subicitur, nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in uobis. & reliqua, usq; ad illum locum in quo ait: Ergo fratres debitores sumus nō carni, ut secundū carnem uiuamus. Si enim secundum carnē uixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicumq; enim spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Si prudentia carnis, inimicitia est in Deum, & qui in carne sunt, Deo placere non possunt: arbitror eos qui inserviunt officio coniugali, quod prudentiam carnis diligāt, & in carne sint. A qua nos retrahens Apostolus, & iungens spiritui, deinceps loquitur: Obsecro uos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequiū uestrum. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus uestri, ut probetis quæ sit uoluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter uos, Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad pudicitiam: non ad sobrietatem, ut male in Latinis codicibus legitur, sed sapere, inquit, ad pudicitiam. Si quidem Græcè scriptum est, ἐς τὴν σωφροσύνην. Consideremus sententiam Apostoli: Reformamini, inquit, in nouitate sensus uestri, ut probetis quæ sit uoluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. Quod dicit, huiuscemodi est: Concedit quidem Deus nuptias, concedit digamiam, & si necesse fuerit, fornicationi & adulterio præfert etiam trigamiam. Sed nos qui corpora nostra exhibere debemus hostiam uiuam, sanctam, placentē Deo, rationabile obsequiū nostrum, nō quid concedat Deus, sed quid uelit cōsideremus, ut probemus, quæ sit uoluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. Ergo quod concedit, nec bonū, nec bene placens est, nec perfectum. Reddiatq; causas, cur hoc suadeat: scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc autē propior est salus nostra, quàm cum credidimus: Nox processit, dies autē appropinquauit. Et in extremo: Induimini dominū Iesum Christū, & carnis curam ne feceritis in desiderijs. Aliud est uoluntas Dei, aliud indulgentia. Unde & ad Corinthios scribens, ait: Ego fratres non potui loqui uobis sicut spiritualibus, sed sicut carnalibus: sicut paruulis in Christo, lac uobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed neque nunc potestis: adhuc enim carnales estis. Qui animalis est, & nō recipit ea quæ spiritus Dei sunt: stultitia enim illi est, nec potest intelligere, quia spiritualiter iudicatur: iste non perfecte castitatis cibo, sed rudi nuptiarum lacte nutritur. Sicut per hominem mors, sic & per hominem resurrectio mortuorum. Quomodo in Adam omnes morimur, sic in Christo omnes uiuificabimur. Seruiuimus in lege ueteri Adam: seruiamus in Euangelio nouo Adam. Factus est enim primus homo Adam in animam uiuentem, & nouissimus Adam in spiritum uiuificantem. Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de cœlo, celestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis coelestis, tales & coelestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem coelestis. Hoc autem dico fratres, quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionē possidebit. Hoc tam clarum est, ut nulla expositione queat manifestius fieri: Caro, inquit, & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neq; corruptio incorruptionē. Si corruptio ad omnem coitum pertinet, incorruptio autē proprie castitatis est, præmia pudicitiae nuptiae possidere non possunt.

D 4 sunt.

sunt. Scimus enim, quoniam si terrena domus huius habitationis destructa fuerit, ædificati-
 onem habeamus ex Deo, domum non manufactam, sempiternam in cœlis. In quo inge-
 miscimus, habitaculum nostrum, quod de cœlo est superindui cupientes. Cupimus enim
 egredi de corpore, & habitare cum Christo: propter quod & studiosissimè nitimur, siue in
 corpore, siue extra corpus, placere Deo. Et ut plenius exponeret, quales nos esse uellet, in a-
 lio loco docet, dicēs: Despondi enim uos uni uiro, uirginē castam exhibere Christo. Quod
 si ad totam ecclesiam credentium uoueris referre, in hac desponsione Christi, & maritatas,
 & digamas, & uiduas, & uirgines contineri, hoc quoque pro nobis facit. Nam dum omnes
 ad pudicitiam & præmium uirginitatis inuitat, ostendit cunctis gradibus uirginitatem esse
 potiorem. Rursumq; ad Galatas: Ex operibus, inquit, legis non iustificabitur omnis caro.
 Opera legis & nuptiæ sunt, unde & maledicuntur in ea, qui non habent filios. Quæ si con-
 ceduntur etiam in Euangelio, aliud est indulgentiam infirmitati tribuere, aliud uirtutibus
 præmia polliceri. Dicam & ego nuptiatoribus meis, qui post castitatem & diuturnam con-
 tinentiam subant ad coitum, & pecudum more lasciuiūt: sic insipientes estis, ut cum coepe-
 ritus spiritu, nunc carne consummemini? Tanta pasci estis sine causa? Apostolus quod con-
 tinentiæ quibusdam nodos relaxat, & dimittit frena currentibus, propter infirmitatem car-
 nis hoc facit. Contra quam scribens denuo loquitur: Spiritu ambulate, & desideria carnis
 non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Non
 necesse est nunc de operibus carnis dicere, quia longum est, & facile potest de Apostoli epi-
 stola sumere, qui uoluerit. Dicam tantum de spiritu, cuius fructus sunt, charitas, gaudium,
 pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Omnes uirtutes
 spiritus, quasi solidissimum fundamentum & sublime culmen, continentia sustentat & pro-
 tegit. Aduersum huiuscemodi non est lex. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixe-
 runt cum uitijs & concupiscentijs. Si uiuimus spiritu, spiritu & ambulemus. Qui cum Chri-
 sto carnem nostram & passionem eius desideriaq; crucifiximus, quid rursum eā quæ carnis
 sunt agere cupimus? Quodcumq; seminauerit homo, hoc & metet. Qui seminat in carne sua,
 de carne metet corruptionem, qui autem seminat in spiritu, metet uitam æternam. Existimo
 quod qui uxorem habet, quàm diu reuertitur ad ipsum, ne tentet eum satanas, in carne semi-
 net, & non in spiritu. Qui autē in carne seminat: nō ego, sed Apostolus loquitur, metit cor-
 ruptionem. Elegit nos in Christo Deus pater ante mundi constitutionē, ut essemus sancti et
 immaculati coram eo. Ambulauimus in concupiscentijs carnis, facientes uoluntatem eius, &
 cogitationū: & fuimus filij iræ, sicut & cæteri. Nunc autem conresuscitauit, & confidere nos
 fecit in cœlestibus in Christo Iesu, ut deponamus secundum priorem conuersationem uete-
 rem hominē, qui corrumpitur iuxta desideria erroris, & aptari nobis illa benedictio possit,
 quæ missam ad Ephesios Epistolam, tali fine concludit: Gratia uobis cum omnibus qui dili-
 gunt dominū in incorruptione. Conuersatio nostra in cœlis est. Unde & saluatorem expe-
 ctamus dominum nostrum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ,
 conforme fieri corpori gloriæ suæ. Quæcumque ergo sunt uera, quæcumque pudica, quæ-
 cumque iusta, quæcumque ad castitatem pertinentia: his copulemur, hæc sequamur. Recons-
 ciliauit nos Christus in corpore suo, Deo patri per mortem: & exhibuit sanctos & immacu-
 latos & absque ulla reprehensione coram se: in quo & circumcisi sumus circumcisione nō ma-
 nifesta, in expoliationem corporis carnis, sed circumcisione Christi, consepulti ei in bap-
 tismo, in quo & consurreximus. Si ergo consurreximus cum Christo, ea quæ sursum sunt quæ-
 ramus, ubi Christus est in dextera Dei sedens, ea sapiamus quæ sursum sunt, non quæ supra
 terram. Mortui enim sumus, & uita nostra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim
 Christus apparuerit uita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Nemo mi-
 litans Deo, implicat se negocijs secularibus, ut possit ei placere, qui se elegit. Apparuit e-
 nim gratia Dei saluatoris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem &
 secularia desideria, caste, & iuste, & pie uiuamus in præsentī seculo. Dies me deficiet, si uo-
 luerō omnia castitatis de Apostolo præcepta memorare. Ita sunt de quibus Apostolos
 dominus

A dominus loquebatur: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis ea portare modo.
 Cum autem uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Post crucem Chri-
 sti, statim in Actis apostolorum una domus Philippi Euangelistæ, quadrigam producit uir-
 ginum filiarum: ut Cæsarea, in qua ex gentibus ecclesia per centurionem Cornelium fuerat
 dedicata, etiam uirginum puellarum præberet exempla. Cumq; dominus in Euangelio dia-
 xerit, Lex & prophetæ usque ad Ioannem: istæ quia uirgines erant, etiam post Ioannē pro-
 phetasse referuntur. Neque enim poterant ueteris testamenti lege retineri, quæ uirginitatis
 fulserant claritate. Transeamus ad Iacobū, qui frater domini dicebatur, tantæ sanctitatis, tan-
 tæq; iustitiæ, et perpetuæ uirginitatis, ut Iosephus quoq; historicus Iudæorū, propter huius
 necem Hierosolymā subuersam referat. Hic primus episcopus ex Iudæis Hierosolymæ crea-
 dentis ecclesiæ, ad quem Paulus cum Tito Barnabæq; pergebat, loquitur in Epistola sua: No-
 lite errare fratres mei dilecti: Omne datum bonū, & omnis perfecta donatio, de sursum est,
 descendens à patre luminum, apud quem non est differentia, aut conuersionis obumbracu-
 lum. Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut simus primitiæ creaturarum eius. Virgo mysticè
 uirginitatem docet: Omne perfectum donum de sursum descendit, ubi non sunt nuptiæ: &
 descendit, non à quolibet, sed à patre luminum, qui dicit ad Apostolos, Vos estis lux mundi:
 apud quem nō est differentia Iudæi siue gentilis: nec illa umbra quæ uerbatur in lege, præ-
 mit eos qui de nationibus crediderunt: sed uerbo nos genuit, & uerbo ueritatis: quia umbra
 & imago et species quædam ueritatis præcessit in lege, ut simus primitiæ creaturarum eius.
 Et quomodo ipse primogenitus ex mortuis, omnes in se mortuos suscitauit: sic ipse uirgo,
 primitias uirginum suarum in se uirgine dedicauit. Petrus quoque quid de uocatione gen-
 tium sentiat, contemlemur: Benedictus, inquit, Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi,
 qui secundum magnam misericordiam suam regenerauit nos in spem uitæ, per resurrectio-
 nem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptā et immaculatā et immarcescibilem,
 quæ seruatur in cœlis, in uos qui uirtute Dei custodimini per fidem, in salutem quæ præpa-
 rata est reuelari in tempore nouissimo. Vbi incorrupta prædicatur hæreditas, & immacu-
 lata & immarcescibilis, & præparata in cœlis, & in tempus nouissimum reseruata, & spes ui-
 tæ æternæ quando non nubent neque nubentur, ibi alijs uerbis uirginitatis priuilegia descri-
 buntur. Nam & in sequentibus hoc ipsum docet: Propter hoc accincti lumbos metis uestræ
 uigilantes perfecte, sperate in eam gratiam, quæ uobis deferenda est in reuelatione Iesu Chri-
 sti. Quasi filij obedientiæ non conformemini prioribus ignorantia uestræ desiderijs, sed
 secundum eum qui uos uocauit sanctum, & ipsi sancti estote, in omni conuersatione. Scri-
 ptum est enim: Sancti estote, quia ego sanctus sum. Neq; enim corruptibili auro & argen-
 to redempti sumus, sed precioso sanguine immaculati agni Iesu Christi, ut castificemus ani-
 mas nostras in obedientia ueritatis, renati non ex coitu corruptibili, sed ex incorruptio-
 ne, per uerbum uiuentis Dei & permanentis: & sicut lapides uiui ædificemur in domum
 spiritualem, sanctum sacerdotium, offerentes spirituales uictimas, per Christum dominum
 nostrum. Nos enim sumus genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acqui-
 sitionis, Christus pro nobis carne mortuus est. Armemur eadem conuersatione qua Chri-
 stus, quoniam qui passus est in carne, quieuit à peccato: ut nequaquam in desiderijs homi-
 num, sed in uoluntate Dei, reliquum in carne tempus exigamus. Sufficit enim nobis præte-
 ritum tempus, quando ambulauimus in luxurijs & desiderijs cæterisq; uitijs. Grandia no-
 bis & preciosa uirginitatis promissa donauit, ut per hanc efficiamur diuinæ consortes natu-
 ræ, fugientes eam quæ in mundo est concupiscentiam corruptionis. Nouit dominus pios
 de tentatione eripere, & iniquos cruciandos in diem reseruare iudicij, præcipue eos, qui post
 carnem in desiderijs pollutionis ambulant, & dominationes despiciunt, audaces & procæ-
 ces. Isti enim quasi irrationabilia iumenta in uentrem & libidinem proni sunt, blasphe-
 mantes: qui & in corruptione sua corrumpentur: recipientq; mercedem iniquitatis lu-
 xuriam: qui putant delicias esse, iniustitiam, sordes & maculas, & nihil aliud nisi de uolupta-
 tibus cogitantes. Qui habent oculos plenos adulterio & insatiabili libidine, & decipiunt
 animas

animas necdum Christi charitate robustas. Loquuntur enim uerba tumentia, & indoctos facile illecebris carnis irretiunt: repromittentes eis libertatem, cum ipsi serui uitiorum sint atque luxuriæ & corruptionis. Vnusquisque enim ei subiacet passioni, à qua uincitur. Quod si fugientes coinquinationes mundi per scientiam saluatoris nostri Iesu Christi, ipsi dem rursum superantur, quæ antè superauerant, facta sunt eis nouissima peiora prioribus. Meliusque eis erat non nosse uiam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti, & relinquere sanctum mandatum, quod eis traditum fuerat. Completumque est in eis uerissimum illud pro uerbium: Canis reuersus ad uomitum suum. Et sus lota in uolutabro luti. Noli omnem locum secundæ Petri epistolæ ponere, ne longum facerem; sed tantummodo ostendi spiritus sancti uaticinio huius temporis & doctores & hæresim prænuñciatã. Denique manifestius eos denotat, dicens: Venient in nouissimis diebus illufores seducetes, iuxta propria desideria ambulantes, &c. Descripsit sermo apostolicus Iouinianum loquentem buccis tumentibus, & inflata uerba trutinantem, repromittentem in cælis libertatem, cum ipse corruptio nis seruus sit atque luxuriæ, canis reuertens ad uomitum suum. Nam cum monachum esse se iactaret: & post sordidam tunicam & nudos pedes, et cibarium panem, et aquæ potum, ad candidam uestem, & nitidam cutem, ad mullum & elaboratas carnes, ad iura Apiti & Paxa 35 mi, ad balneas quoque ac fritillas, et popinas se conferat; manifestum est, quod terram cælo, uitia uirtutibus, uentrem præferat Christo, & purpuram coloris eius, putet regna cælorum. Et tamen iste formosus monachus, crassus, nitidus, dealbatus, & quasi sponus semper incedens, aut uxorem ducat, ut æqualem uirginitatem nuptiis probet; aut si non duxerit, frustra contra nos uerbis agit, cum opere nobiscum sit. Sed & Ioannes in eadem uerba concordat: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod in mundo est, desiderium carnis est, & desiderium oculorum, & superbia huius uitæ, quæ non est de patre, sed de mundo est. Et, Mûdus præterit, & desiderium eius. Qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum. Mandatum noui scripsi uobis, quod est uerissimû, et in Christo, & in nobis: quia tenebræ præterierunt & lux iam lucet. Et rursum: Charissimi nunc filij Dei sumus, & necdum apparuit quid futuri sumus, scimus autem, quia cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam uidebimus eum sicuti est: & omnis qui habet hanc spem, castificat semetipsum, sicut & ille castus est. In hoc perfecta est nostra charitas, si fiduciam habeamus in diem iudicij, ut quomodo ille est, sic & nos simus in hoc seculo. Epistola quoque Iudæ talè quid significat: Odientes & carnis pollutam tunicam. Legamus Apocalypsim Ioannis, & ibi reperiemus agnum super montem Sion, et cum eo centum quadragintaquatuor milia signatorum, habentium nomen eius, et nomen patris eius scriptum in frontibus suis: qui cantant canticum nouum, & nemo potest dicere canticum illud, nisi hi qui empti sunt de terra. Isti sunt qui cum mulieribus se non coinquinauerunt, uirgines enim permanserunt. Hi sequuntur agnum quocunque uadit: Empti sunt enim ex hominibus primitiæ Deo et agno, et in ore ipsorum non est inuentum mendaciû, et sine macula sunt. De singulis tribubus, excepta tribu Dan, pro qua reponitur tribus Leui, duodena milia uirginum signatorum creditura dicuntur, qui cum mulieribus non sunt coinquinati. Ac ne putaremus de his dici, qui scorta non norunt, statim intulit: Virgines enim permanserunt. Ex quo ostendit, omnes qui uirgines non permanserunt, ad comparationem purissimæ & angelicæ castitatis, & ipsius domini nostri Iesu Christi esse se pollutos. Hi sunt qui cantant canticum nouum, quod nemo potest canere, nisi qui uirgo est. Hi sunt primitiæ Dei et agni, et sine macula. Si uirgines primitiæ Dei sunt, ergo uiduæ et in matrimonio continentis, erunt post primitias, id est in secundo & tertio gradu: nec prius perditus populus saluari poterit, nisi tales hostias castitatis Deo obtulerit, et immaculatum agnum, purissimis uictimis reconciliauerit. In finitum est de Euangelio decem uirginum exponere sacramentum, quinque stultarum, et quinque sapientum. Hoc solum nunc dico, quod quomodo absque cæteris operibus uirginitas sola non saluat, sic omnia opera absque uirginitate, puritate, continentia, castitate, imperfecta sunt. Ex quo nequaquam nos illud poterit

A poterit impedire, quod aduersarius obiicit, fuisse dominum in Cana Galilææ, & nuptiarum festa celebrasse, quando aquas uertit in uinum. Hoc enim breuissimè respondebo, quod qui octaua die circumcisus est, & pro quo par turturum, & duo pulli columbarum die purgationis oblati sunt, cum cæteris antequam pateretur, Iudaicam consuetudinem comprobauit, ne illis occasionem iuste se interficiendi tribuere uideretur, quasi legem destruens, damnansque naturam. Quanquam & hoc pro nobis faciat. Qui enim semel uenit ad nuptias, semel docuit esse nubendum. Et tunc uirginitati posset officere, si nuptias post uirginitatem, & uiduitatis castimoniam non in gradu poneremus. Nunc autem cum hæreticorum sit damnare coniugia, & Dei spernere conditionem, quicquid de laude dixerit nuptiarum, libenter audimus. Ecclesia enim matrimonia non damnat, sed subijcit: nec abijcit, sed dispensat sciens, ut supra diximus, in domo magna non solum uasa esse aurea et argentea, sed & lignea, et fictilia, et alia esse in honorem, alia in contumeliam: et quicumque se mundauerit, eum futurum esse uas honorabile, & necessarium in omne opus bonum præparatum. Satis abundeque Christianæ pudicitia et uirginitatis angelicæ, de diuinis libris exempla præbimus. Sed quoniam intellexi in commentarijs aduersarij, prouocari nos etiam ad mundi sapientiam, quod nunquam hoc genus in seculo sit probatum, et nouum dogma contra naturam religio nostra prodiderit, percurrant breuiter Græcas et Latinas Barbarasque historias, et docebo uirginitatem semper tenuisse pudicitia principatum. Referunt fabulæ Atalantam Calydoniam uirginem semper in uenatibus, semper in syluis, non tumentes uteros fecundarum, fastidiæque conceptuum, sed expeditam et castam amasse uirtutem. Harpalicen quoque uirginem Thraciam, insignis poeta describit, et reginam Volscorum Camillam: quam Turnus cum auxilio uenerat, laudare uolens, non amplius habuit quod diceret, nisi uirginem nominaret: O decus Italiæ uirgo. Chalciceus quoque filia illa Leo uirgo perpetua, pestilentiam patriæ scribitur spontanea morte soluisse, et Iphigeniæ uirginis sanguis aduersos placuisse uentos. Quid referam Sibyllas Erythream atque Cumanam, et octo reliquas? Nam Varro decem fuisse autumat, quarum insigne uirginitas est, & uirginitatis premium diuinatio. Quod si Aeolici genere feromonis Sibylla θεοβόλην appellatur, recte consilium Dei sola scribitur nosse uirginitas. Cassandram quoque & Chrysein uates Apollinis ac Iunonis uirgines legimus. Et sacerdotes Dianæ 39 Tauricæ, & Vestæ, innumerabiles extiterunt. Quarum una Minutia propter suspicionem stupri uiua defossa est, iniusta, ut reor, pœna, nisi grande crimen putaretur læsa uirginitas. Certe Romanus populus quanto honore uirgines semper habuerit, hinc apparet: quod consules et imperatores, et in curribus triumphantes, qui de superatis gentibus trophæa referebant, et omnis dignitatis gradus, eis de uia cedere solitus sit. Claudia uirgo Vestalis cum in suspicionem uenisset stupri, et simulacrum matris Idææ in uado Tyberis hæreret, ad comprobendam pudicitiam suam refertur cingulo duxisse nauem, quam multa milia hominum 40 trahere nequiuertant. Melius tamen, inquit Lucani poetæ patrius, cum illa esset actum: si hoc quod euenit, ornamentum potius exploratæ fuisset pudicitia, quàm dubiæ atrocitatum. Nec mirum hoc de hominibus, cum Mineruam quoque et Dianam uirgines deas finxerit error gentilium: & inter duodecim signa cœli, quibus mundum uolui putans, uirginem collocarint. Magna iniuria nuptiarum, ut ne inter scorpis quidem, & centauros, & 41 cancos, & pisces, et ægocerotos, uxorem maritumque contruserint. Triginta Atheniensium tyranni cum Phidonem in conuiuio necassent, filias eius uirgines ad se uenire iusserunt, & scortorum more nudari: ac super pauimenta, patris sanguine cruentata, impudicis gestibus ludere: quæ paulisper dissimulato doloris habitu, cum temulentos conuiuas cernerent, quasi ad requisita naturæ egredientes, inuicem se complexæ præcipitauerunt in puteum, ut uirginitatem morte seruarent. Demotionis Areopagitarum principis uirgo filia, audito sponsi Leosthenis interitu, qui bellum Lamiacum concitaret, se interfecit: afferens quamquam intacta esset corpore, tamen si alterum accipere cogeret, quasi secundum acciperet, cum prior mente nupsisset. Spartiatæ & Messenij diu inter se habuere amicitias, intantum ut ob quædam sacra etiam uirgines ad se mutuo mitterent. Quodam igitur tempore cum

cum quinquaginta uirgines Lacedæmoniorum Messenij uiolare tentassent, de tanto numero ad stuprum nulla consensit, sed omnes libentissime pro pudicitia occubuerunt. Quam obrem graue bellum et longissimum concitatum est, et post multum temporis Mamertia subuersa est. Aristocides Orchomeni tyrannus adamauit uirginem Stymphalidem, quæ cum patre occiso ad templum Dianæ confugisset, et simulacrum eius teneret, necui possit auelli, in eodem loco confossa est. Ob cuius necem tanto omnis Arcadia dolore commota est, ut bellum publice sumeret, & necem uirginis ulcisceretur. Aristomenes Messenius uir iustissimus, uictis Lacedæmonijs, & quodam tempore nocturna sacra celebrantibus, quæ uocabantur Hyacinthina, rapuit de choris ludentium uirgines quindecim, & tota nocte gradu concito fugiens excessit de finibus Spartanorum. Cumque eas comites eius uellent uiolare, monuit quantum potuit, ne hoc facerent, & ad extremum quosdam non parentes interfecit, cæteris metu coercitis. Redemptæ postea à cognatis puellæ, cum Aristomenem uiderent cædis reum fieri, tam diu ad patriam non sunt reuersæ, quam diu iudicium aduolutæ genibus defensorum pudicitia suæ cernerent absolutum. Quo ore laudandæ sunt Scedasi filia in Leucris Bœotia, quas traditum est absente patre duosiuuenes prætereuntes iure hospitij suscepisse. Qui multum indulgentes uino, uim pernoctem intulere uirginibus. Quæ amissæ pudicitia nolentes superuiuere, mutuis conciderunt uulneribus. Iustum est & Locridas uirgines non tacere, quæ cum Ilium mitterentur ex more per annos circiter mille, nulla obsceni rumoris et pollutæ uirginitatis ullam fabulam dedit. Quis ualeat silentio præterire septem Milesias uirgines, quæ Gallorum impetu cuncta uastante, ne quid indecens ab hostibus sustinerent, turpitudinem morte fugerunt: exemplum sui cunctis uirginibus relinquentes, honestis mentibus magis pudicitiam curæ esse, quam uitam. Nicanor uictis Thebis atque subuersis, unius uirginis captiua amore superatus est. Cuius coniugium expetens, & uoluntarios amplexus, quod scilicet captiua optare debuerat, sensit pudicis mentibus plus uirginitatem esse quam regnum: & interfectam propria manu, flens & lugens amator tenuit. Narrant scriptores Græci & aliam Thebanam uirginem, quam hostis Macedo corruerat, dissimulasse paulisper dolorem, et uiolatorem uirginitatis suæ iugulasse postea dormientem; seque interfecisse gladio, ut nec uiuere uoluerit post perditam castitatem, nec ante mori, quam sui ultrix existeret. Apud gymnosophistas India, quasi per manus huius opinionis autoritas traditur, quod Buddam principem dogmatis eorum, è latere suo uirgo generarit. Nec hoc mirum de barbaris, cum Mineruam quoque de capite Iouis, et Liberum patrem de femore eius procreatos, doctissima sinxerit Græcia. Speusippus quoque sororis Platonis filius, et Clearchus in laude Platonis, & Anaxilides in secundo libro Philosophiæ, Perictionem matrem Platonis, phantasmate Apollinis oppressam ferunt: & sapientiæ principem non aliter arbitrantur, nisi de partu uirginis editum. Sed et Timæus scribit Pythagore uirginem filiam choro uirginum præfuisse, et castitatis eas instituisse doctrinis. Diodorus Socraticus quinque filias dialecticas insignis pudicitia habuisse narratur, de quibus & Philo Carneadis magister plenissimam scribit historiam. Ac ne nobis dominum saluatorem de uirgine procreatum Romana exprobraret potentia, autores urbis & gentis suæ Iliam uirginem et Martem genitos arbitrantur. Hæc de uirginibus seculi, currens per multiplices historias, et properans sermo perstrinxerit. Veniam ad maritatas, quæ mortuis uel occisis uiris, superuiuere noluerint, ne cogentur secundos nosse concubitus: et quæ mirè unicos amauerunt maritos, ut sciamus digamiam apud ethnicos etiam reprobari. Dido soror Pygmalionis, multo auri & argenti pondere congregato, in Africam nauigauit, ibique urbem Carthaginem condidit: et cum ab Iarba rege Libyæ in coniugium peteretur, paulisper distulit nuptias, donec conderet ciuitatem. Nec multo post extructa in memoriam mariti quondam Sichæi pyra, maluit ardere quam nubere. Casta mulier Carthaginem condidit, et rursus eadem urbs in castitatis laude finita est. Nam Hasdrubalis uxor capta, et incensa urbe, cum se cerneret à Romanis capiendam esse, apprehensis ab utroque latere paruulis filijs, in subiectum domus suæ deuolauit incendium. Quid loquar Nicerati coniu-

gem

gem: Quæ impatiens iniuriæ uiri, mortem sibi ipsa cõsciuit: ne triginta tyrannorum, quos Lyfander uictis Athenis imposuerat, libidinè sustineret. Artemisia quoque uxor Mausoli insignis pudicitia fuisse perhibetur. Quæ cū esset regina Carie, & nobilium poetarum atque historicorum laudibus prædicetur, in hoc uel maxime effertur, quod defunctum maritum sic semper amauit, ut uiuū: & miræ magnitudinis extruxit sepulchrū, intantū ut usque hodie omnia sepulchra preciosa ex nomine eius Mausolea nūcupentur. Teuca Illyricorum regina, ut longo tempore uiris fortissimis imperaret, & Romanos sæpe frangeret, miraculo utique meruit castitatis. Indi, ut omnes penè Barbari, uxores plurimas habent. Apud eos lex est, ut uxor charissima cum defuncto marito cremetur. Hæc igitur cõtendunt inter se de amore uiri, & ambitio summa certatium est, ac testimoniū castitatis, dignam morte decerni. Itaque uictrix in habitu ornatuque pristino iuxta cadauer accubat, amplexans illud & deosculans, & suppositos ignes, pudicitia laude contemnens. Puto quæ sic moritur, secūdas nuptias nõ requirit. Alcibiades ille Socraticus, uictis Atheniensibus, fugit ad Pharnabazum. Qui accepto precio à Lyfandro principe Lacedæmoniorum, iussit eum interficere. Cumque suffocato caput esset ablatum, & missum Lyfandro in testimoniū cædis expectata, reliqua pars corporis iacebat insepulta. Sola igitur concubina cõtra crudelissimi hostis imperium inter extraneos, & imminēte discrimine, funeri iusta persoluit: mori parata pro mortuo, quem uiuū dilexerat. Imitentur matronæ, & matronæ saltè Christianæ concubinarum fidem: & præstent liberæ, quod captiua seruauit. Strato regulus Sidonis manu propria se uolens confodere, ne imminentibus Persis ludibrio foret, quorum foedus Aegyptij regis societate neglexerat, retrahebatur formidine: et gladium quem arripuerat circumspiciens, hostium pavidus expectabat aduentū. Quæ iam iamque capiendum uxor intelligens, extorsit acinacè de manu, & latus eius transuerberauit. Compositoque ex more cadaueri se moriens superiecit, ne post uirginalia foedera alterius coitum sustineret. Xenophon in Cyri maioris scribit infantia, occiso Abradate uiro, quæ Panthea uxor marito amore dilexerat, collocasse se iuxta corpus lacerū: & confosso pectore, sanguinè suum mariti infudisse uulneribus. Iustam causam regis occidendi putauit uxor, quam amicus nudam amico suo & ignorantem monstrauerat. Iudicauit enim se non amari, quæ & alteri posset ostendi. Rhodogune filia Darij, post mortē uiri nutricæ, quæ illi secundas nuptias suadebat, occidit. Alcestin fabulæ ferunt pro Admeto sponte defunctā, & Penelopes pudicitia Homeri carmen est. Laodamia quoque poetarum ore cantatur, occiso apud Troiam Protefilao, noluisse superuiuere. Ad Romanas sceminas transeam, & primam ponam Lucretiam: quæ uiolatæ pudicitia nolens superuiuere, maculam corporis cruore deleuit. Duellius, qui primus Romæ nauali certamine triumphauit, Billiam uirginem duxit uxorem, tantæ pudicitia, ut illo quoque seculo pro exemplo fuerit, quo impudicitia monstrum erat nõ uitium. Is iam senex & trementi corpore, in quodam iurgio audiuit exprobrari os foetidum, & tristis se domum contulit. Cumque uxori questus esset, quare nunquam se monuisset, ut huic uitio mederetur: Fecissem, inquit illa, nisi putassem omnibus uiris sic os olere. Laudanda in utroque pudica & nobilis scemina: & si ignorauit uitium uiri, & si patienter tulit: & quod maritus infelicitatem corporis sui, non uxoris fastidio, sed maledicto sensit inimici. Certe quæ secundum ducit maritum, hoc nõ potest dicere. Martia Catonis filia minor, cū quæreretur ab ea, cur post amissum maritū denuo nõ nuberet, respõdit nõ se inuenire uirū, qui se magis uellet quæ sua. Quo dicto ostendit diuitias magis in uxoribus, eligi solere, quam pudicitia, & multos nõ oculis, sed digitis uxores ducere. Optima sanè res, quæ avaritia conciliat. Eadē cum lugeret uirū, & matronæ ab ea quæreret, quæ diē haberet luctus ultimū: ait, quæ & uitæ. Arbitror, quæ ita uirū quærebat absentē, de secundo matrimonio non cogitabat. Brutus Portiam uirginē duxit uxorem. Martiam Cato non uirginem: sed Martia inter Hortensium Catonemque discurrit, & sine Catone uiuere Martia potuit, Portia sine Bruto non potuit. Magis enim se unicis uiris applicant sceminae, & nihil aliud nosse, magnum arctioris indulgentia uinculum est. An-

Hieron. to. 2

E niam

niam cum propinquus moneret, ut alteri uiro nubere, esse enim ei & ætatem integrã, & c
 faciẽ bonã: nequaquã inquit, hoc faciam. Si enim uirum bonũ inuenero, nolo timere ne 51
 perdam: si malum, quid necesse est post bonũ pessimũ sustinere? Portia minor cum lau-
 daretur apud eam quãdam bene morata, quæ secundũ habebat mariũ, respõdit: Felix et
 pudica matrona, nunquã præterquã semel nubit. Marcella maior rogata à matre sua, gaude-
 retne se nuplisse, respondit: ita ualde, ut amplius nolim. Valeria Messalarũ soror, amisso
 Seruio uiro, nulli uolebat nubere. Quæ interrogata cur hoc faceret, ait sibi semper mari-
 tum Seruũ uiuere. Sentio in catalogo sceminarũ multo me plura dixisse, quã explorũ
 patitur consuetudo, & à lectore erudito iuste posse reprehendi. Sed quid faciã, cum mi-
 hi mulieres nostri tẽporis Apostoli ingerant autoritatẽ: & necdum elato funere prioris
 uiri, memoriter digamix præcepta decantẽt? Vt quæ Christianæ pudicitie despiciũt fi-
 dem, discant saltem ab ethnicis castitatẽ. Fertur aureolus Theophrasti liber de nuptijs, in
 quo quærit an uir sapiẽs ducat uxore. Et cum definisset si pulchra esset, si bene morata, si
 honestis parẽtibus, si ipse sanus ac diues, sic sapientẽ aliquando inire matrimoniũ, statim
 intulit: Hæc aut in nuptijs raro uniuersa cõcordant. Non est ergo uxor ducenda sapiẽti.
 Primum enim impediri studia philosophiæ, nec posse quentẽ libris & uxori pariter in-
 uire. Multa esse quæ matronarũ usibus necessaria sint, preciosæ uestes, aurũ, gẽmæ, sum-
 ptus, ancillæ, supellex uaria, lecticæ, & esseda deaurata. Deinde per noctes totas garrulæ
 conuersiones: Illa ornatio procedit in publicũ: hæc honoratur ab omnibus, ego in con-
 uentu sceminarũ misella despicior. Cur aspicias uicinã? Quid cum ancillula loqueba-
 ris? De foro ueniẽs quid attulisti? Non amicũ habere possumus, nõ sodalem. Alterius a-
 morem suũ odiũ suspicatur. Si doctissimus præceptor in qualibet urbiũ fuerit, nec uxo-
 rem relinquere, nec cũ sarcina ire possumus: Pauperẽ alere difficile est, diuitem ferre tor-
 mentũ. Adde, quoniã nulla est uxoris electio, sed qualiscunq; obuenerit, habenda. Si ira-
 cunda, si fatua, si deformis, si superba, si foetida: quodcũq; uitij est, post nuptias discimus.
 Equus, asinus, bos, canis, & uilissima mancipia, uestes quoq; & lebetes, sedile ligneũ, ca-
 lix & urceolus fictilis probatur prius, & sic emuntur: sola uxor nõ ostenditur, ne ante dis-
 spliceat, quã ducatur. Attẽdenda semper eius est facies et pulchritudo laudanda: ne si alterã
 aspexeris, se existimet displicere. Vocãda domina, celebrãdus natalis eius, iurandũ per sa-
 lutẽ illius: ut sit superstes optandũ, honoranda nutrix eius & gerula, seruus, patrimus, &
 alumnus, & formosus affecla, & procurator calamistratus, & in longam securamq; libi-
 dinẽ exectus spado: sub quibus nominibus adulteri delitescũt. Quoscunq; illa dilexerit,
 ingratum amandũ. Si totã domũ regendam ei cõmiseris, seruiendũ est. Si aliquid tuo arbi-
 trio reseruaueris, fidẽ sibi haberi nõ putabit, sed in odiũ uertetur ac iurgia: & nisi cito con-
 sulueris, parabit uenena. Anus, & aruspices, & ariolos, & institores gemmarũ sericarũq;
 uestium si intromiseris, periculũ pudicitie est: si prohibueris, suspicionis iniuria. Verũ
 quid prodest etiã diligẽs custodia: cum uxor seruari impudica nõ possit, pudica nõ de-
 beat? Infida enim custos est castitatis necessitas, & illa uerẽ pudica dicenda est, cui licuit
 peccare si uoluit. Pulchra cito adamat, foeda facile cõcupiscit. Difficile custoditur, quã
 plures amat. Molestũ est possidere, quã nemo habere dignetur. Minore tamẽ miseria de-
 formis habetur, quã formosa seruatur. Nihil tutũ est, in quod totius populi uota suspirãt.
 Alius forma, alius ingenio, alius facetijs, alius liberalitate sollicitat. Aliq; modo uel aliquã
 do expugnatur, quã undiq; incessitur. Quod si propter dispensationẽ domus & languoris
 solatia, & fugã solitudinis ducuntur uxores, multo melius seruus fidelis dispelat, obediẽs
 autoritati Dni, & dispensationi eius obtemperans, quã uxor: quæ in eo se existimat dominã,
 si aduersum uiri faciat uoluntatẽ, id est, quod placet, nõ quod iubetur. Absidere aut egro-
 tanti magis possunt amici & uernulæ beneficijs obligati, quã illa quæ nobis imputat lachry-
 mas suas, & hæreditatis spe uendit illuuiẽ: & sollicitudinẽ iactans, languentis animũ de-
 speratione conturbat. Quod si ipsa languerit, coægrotandũ est, & nunquã ab eius lectu-
 lo recedendũ. Aut si bona fuerit & suavis uxor (quæ tamẽ rara auis est) cum parturiente
 gemimus

A gemimus, cum periclitante torquemur. Sapiens aut nunquã solus esse potest. Habet secum
 omnes qui sunt, quicq; unquã fuerunt boni, & animũ liberum quocunq; uult, transfert.
 Quod corpore non potest, cogitatione cõplectitur. Et si hominũ inopia fuerit, loquitur
 cum deo. Nunquã minus solus erit, quã cum solus fuerit. Porro liberorum causa uxore du-
 cere, ut uel nomẽ nostrum non intereat, uel habeamus senectutis præsidia, & certis uta-
 55 mur hæredibus, stolidissimũ est. quid enim ad nos pertinet recedẽtes è mudo, si nomine
 nostro alius nominetur: cũ & filius nõ statim patris uocabulum referat, & innumerabi-
 les sint, qui eodẽ appellẽtur nomine? Aut quæ senectutis auxilia sunt, enutrire domi, qui
 aut prior te fortẽ moriatur, aut peruersissimis sit moribus? Aut certẽ cum ad maturã æta-
 tem uenerit, tardẽ ei uidearis mori? Hæredes autẽ meliores & certiores amici sunt & pro-
 pinqui, quos iudicio deligas, quã quos, uelis nolis, habere cogaris. Licet certior hæredi-
 tas sit, dumad uiuis bene abuti substantia tua, quã tua labore quæsitã in incertos usus
 relinquere. Hæc & huiuscemodi Theophrastus differẽs, quem non suffundat Christia-
 norum, quorum conuersatio est in coelis, qui quotidie dicunt: Cupio dissolui & esse cum
 Christo: Hæredem nimirũ desiderabit hominẽ, cohæres Christi, & optabit liberos, ne-
 potũq; serie delectabitur, quos forsitan sit occupaturus Antichristus, cũ legamus, Moy-
 sen & Samuelem filijs suis alios prætulisse, nec putasse liberos, quos uidebant dño displic-
 cere? Cicero rogatus ab Hirco, ut post repudiũ Terentia, fororẽ eius duceret, omnino
 facere superferdit, dicens non posse se uxori & philosophia pariter operam dare. Illa inte-
 rim cõiunx egregia, & quæ de fontibus Tullianis hauserat sapientia, nupit Salusti inis-
 mico eius, & tertio Messalæ Coruino, & quasi per quosdam gradus eloquentia deuo-
 luta est. Socrates Xanthippen & Myro neptẽ Aristidis duas habebat uxores. Quæ cum
 crebro inter se iurgarentur, & ille eas irridere esset solitus, quod propter se foedisimum
 hominẽ, simis naribus, recalua fronte, pilosis humeris, & repãdis cruribus, disceptarent:
 56 nouissime uerterunt in eum impetum, & male mulctatum fugientemq; diu persequuta
 B sunt. Quodam autem tempore cum infinita conuicia ex superiori loco ingerẽti Xanthip-
 pæ restitisset, aqua perfusus immũda, nihil amplius respondit, quã capite deterfo: Sciebam
 inquit, futurũ, ut ista tonitrua hymber sequeretur. L. Syllæ, Felici si non habuisset uxore,
 Metella coniux erat impudica: & quia nouissimi mala nostra discimus, id Athenis canta-
 batur, & Sylla ignorabat, secretaq; domus suæ primum hostium conuicio didicit. Cn.
 Pompeio Mutiam uxore impudicam, quam Põtici spadones & Mithridaticę ambiebãt
 cateruæ, cum eum putarẽt ceteri scientẽ pati, indicauit in expeditione cõmilito, & uictor
 57 rem totius orbis tristi nuncio consternauit. M. Cato Censorius habuit uxore Actoriam
 Paulam, humili loco natam, uinolentam, impotentẽ, & (quod nemo posset credere) Ca-
 toni superbam. Hoc ideo dico: ne quis putet si pauperẽ duxerit, satis se concordia prouid-
 disse. Philippum regẽ Macedonum, contra quẽ Demosthenis Philippicæ tonant, intro-
 euntem ex more cubiculum uxor exclusit irata: qui exclusus tacuit, & iniuriam suam uer-
 su tragico consolatus est. Gorgias rhetor librũ pulcherrimũ De concordia, Græcis tunc
 inter se disidẽtibus recitauit Olympiæ. Cui Melanthius inimicus eius: Hic nobis, inq;,
 de concordia præcipit, qui se & uxore & ancillam treis in una domo concordare nõ po-
 tuit. Amulabatur quippe uxor eius ancillulæ pulchritudini, & castissimũ uirum quoti-
 58 dianis iurgijs exagitabat. Totæ Euripidis tragœdiæ, in mulieres maledicta sunt. Vnde
 & Hermione loquitur: Malarũ me mulierũ decipere cõsilia. In Lepti urbe semibarbara,
 posita in solitudine, moris est ut nurus altera die socrũ ollam mutuũ postulet. Cui illa sta-
 tim negat, ut scias illud uerũ esse Terentij, quod consulto ambiguẽ extulit: Quid est hoc?
 59 omnes socrus oderũt nurus. Legimus quẽdam apud Romanos nobilem, cum eum ami-
 ci arguerent quare uxore formosã & castã & diuitẽ repudiasset, protendisse pedem,
 & dixisse eis: Et hic foccus quẽ cernitis, uidetur uobis nouus & elegans, sed nemo scit præ-
 ter me ubi me premat. Scribit Herodotus, quã mulier cum ueste deponat & uerecundiam.
 60 Et noster comicus fortunatũ putat, qui uxore nunquã duxerit. Quid referã Pasiphaen, Cly-
 temnestram

remnestram & Eriphylam: quarū prima delicijs diffluēs, quippe regis uxor, tauri dicitur expetisse concubitus: altera occidisse uirū ob amorē adulteri: tertia prodidisse Amphiarā, & saluti uiri monile aureū prætulisse. Quicquid tragediæ tumēt, & domos, urbes, regnāq; subuertit, uxorū pellicumq; cōtentio est. Armatur parentū in liberos manus, ne fundæ apponuntur epulæ: & propter unius mulierculæ raptū, Europa atq; Asia decēnali bello cōfligūt. Quasdam repudiatas altero nuptiarū die statim nupsisse legimus. Vterq; reprehendendus maritus, & cui tam cito displicuit, & cui tam cito placuit. Epicurus uoluptatis assertor (quanq; Metrodorus discipulus eius Leontiū habuerit uxore) raro dicit sapiētī ineunda cōiugia, quia multa in cōmoda admixta sunt nuptijs. Et quomodo diuitiæ & honores & corporum sanitates, & cætera quæ indifferētia nominamus, nec bona nec mala sunt, sed uelut in meditullio posita, usu & euentu uel bona uel mala fiunt: ita & uxores sitas in bonorum malorumq; confinio. Graue autē esse uiro sapienti uenire in dubium, utrum bonā an malam ducturus sit. Ridicule Chrysippus ducēdam uxore sapiēti præcipit, ne Iouem Gameliū & Genethliū uiolet. Isto enim modo apud Latinos ducenda non erit, quia Iouē non habēt nuptialem. Quod si deorū (ut putant) nomina, uitæ hominum præiudicant, offendet ergo Statorē Iouē, qui libenter federit. Scripserūt Aristoteles & Plutarchus, & noster Seneca de matrimonio libros, ex quibus & superiora non nulla sunt, & ista quæ subiicimus. Amor formæ, ratiōis obliuio est, & insanitē proximus: sedum minimeq; conueniēs animo sospiti uitiū. Turbat consilia, altos & generosos spiritus frangit: à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, durē imperiosos, seruiliter blandos, omnibus inuitiles, ipsi nouissime amori facit. Nam cum fruēdi cupiditate insatiabilis flagrat: plura tempora suspitionibus, lachrymis, conquestionibus perdit, odiū sui facit: & ipsi nouissime sibi odio est. Tota amoris insensatio apud Platonē exposita est, & omnia eius in cōmoda Lysias explicat: quod non iudicio, sed furore ducatur: & maxime uirorū pulchritudini, grauisissimus custos accubet. Refert præterea Seneca, cognouisse se quendā ornatū hominē, qui exiturus in publicū, fascia uxorū pectus colligabat, & ne pūcto quidē horæ præsentia eius carere poterat: potioneq; nullā, nisi alterius tactā labris uir & uxor hauriebāt: alia deinceps nō minus inepta faciētes, in quæ improuida uis ardētis affectus erumpebat. Origo quidē amoris honesta erat, sed magnitudo deformis. Nihil autē interest q; ex honesta causa quis insaniat. Vnde & Xystus in Sentētijs: Adulter est, inquit, in suam uxore amator ardentior. In aliena quippe uxore omnis amor turpis est, in sua nimius. Sapiēs uir iudicio debet amare cōiugem, nō affectu. Reget impetus uoluptatis, nec præcepta feretur in coitū. Nihil est scedius, q; uxore amare quasi adulterā. Certe q; dicūt se causa reip. & generis humani uxorib; iungi, & liberos tollere: imitētur saltē pecudes, & postq; uxorū uenter intumuerit, nō perdāt filios: nec amatores uxorib; se exhibeant, sed maritos. Quorundā matrimonia adulterijs cohæserunt: & o rem improbā, idē illis pudicitia præceperūt, qui abstulerāt. Itaq; cito eiusmodi nuptias satietas soluit. Cum primū lenocinium libidinis abscessit, quod libebat euiluit. Nam quid, ait Seneca, de uiris pauperib; dicā, quorū in nomē mariti, ad eludēdas leges quæ cōtra cœlibes latæ sunt, pars magna cōducitur? Quomodo potest regere mores, & præcipere castitatē, & mariti autoritatē tenere qui nupsit? Doctissimi uiri uox est, pudicitia in primis esse retinendā: qua amissa, omnis uirtus ruit. In hac muliebrī uirtutū principatus est. Hæc pauperē cōmendat, diuitem extollit, deformē redimit, exornat pulchram: bene meretur de maioribus, quorū sanguinē furtiua sobole nō uitiat: bene de liberis, quib; nec de matre erubescēdum, nec de patre dubitandū est. Bene in primis de se, quā à cōtumelia externi corporis uindicat. Captiuitatis nulla maior calamitas est, q; ad alienā libidinē trahi. Viros consulatus illustrat: eloquētia in nomē eternū effert: militaris gloria triumphusq; nouæ gentis consecrat. Multa sunt quæ præclara ingenia nobilitēt. Mulieris uirtus propriē pudicitia est. Hæc Lucretiā Bruto æquauit, necicias an prætulit: quoniam Brutus non posse seruire, à foemina didicit. Hæc æquauit Corneliā Graccho: hæc

Portiam

A Portiam alteri Bruto. Notior est marito suo Tanaquil. Illum inter multa regum nomina iam abscondit antiquitas. Hanc rara inter foeminas uirtus, altius seculorum omnium memoria, quā ut excidere possit, infixit. Imitentur ergo nuptæ Theano, Cleobulinam, Gorguntem, Timocliam, Claudias atq; Cornelias: et cum Apostolum malis mulieribus digamiam uiderint ignoscentē, legant antequam religio nostra fulgeret in mundo, uti cubas semper habuisse inter matronas decus: per illas Fortunæ muliebri sacra fieri solitum, nullum sacerdotem digamum, nullum flaminem bimaritum: hierophantas quoq; Atheniensium usq; hodie cicutæ sorbitione castrari, & postquam in pontificatum fuerint electi, uiros esse desinere.

IN LIBRVM PRIMVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA.

S Ancti ex urbe.] In ipso statim ingressu præparat nos ad causam. Siquidem honorifica mentio eorum qui libros attulerunt Iouiniani, facit huius causam detentorem. Et cum addit, cuiusdam Iouiniani, contemptum auctore & obscurū significat. Porro fratres ac ipse, non ex hoc genere, quos uulgo fratres appellant, sed olim omnes Christiani fratres inuicem appellabant. Epicurum Christianorum.] Epicurus philosophus finem boni constituit in uoluptate, nō animi tantū, sed etiam corporis: quæ pecudū potius est q; hominis. Nacti sunt & Christiani suū Epicurū, Iouinianū, qui tantopere fauerit nuptijs, & eū carnū. Est autem elegans & uoluptatis, nec mediocrem habet enphasim. Apostolico uigore.] In alijs scriptum erat rigore: utraq; lectio tolerabilis. Vigor opponitur molli & languido, rigor molli & effeminato.

Totus enim tumet.] Exponit ipse, quare copulari nec inter se pugnantia: tumere & iacere. Tumebat, quia affectabat grandiloquentiam: iacebat, quia deerant nerui. Solent enim infelices affectatores in proximū incidere uitium. Ita qui grandes uideri student, euadunt turgidi: qui pressi, ieiuni & frigidi. Parturiunt montes.] Versus est Horatii ex Arte poetica, referens apologū Æsopici. Prisci rudēs q; mortales, cum forte terram intumescētem uiderent, concurrerunt: expectantes ut ingens aliquod monstrū nasceretur. Tandem prodijt mus, magno omnium risu, quæ res in proverbū abiit. Est autem uersus Horatianus ex Arte poetica, in scripto rem tumentem exordio, cum cætera non respondeant: Ut scriptor, inquit, Cyclicus olim: Fortunam Priami cantabo & nobile bellum: Quid dignū tanto feret hic promissor hatur? Parturiet montes, nascetur ridiculus mus. Quin & apud rhetores inter uitiosa ponitur, exordium elaboratū. Non sibi esse ho.] Annexuit Persianū uersum ex Satyra iij. Est autem mira exaggeratio infantia, cum rē ait eiusmodi, ut insano quoq; qualis fuit Orestes, uideatur insana. Nam est in fabulis, Orestem ob interfectam matrem, à furijs ultricibus agitātū fuisse. Plautinarū literarū.] Nam apud hunc quispiam cum literas resignatas, quod inepte scriptæ essent, non posset legere, iocatur ad hunc modum. Locus est in Pseudolo sic habens: Has quidem pol credo, nisi Sibylla legerit, interpretari alium posse neminem. Sibylla uates erat, quæ diuinare posset, quid esset scriptū. Furiosas Apollinis uates.] Plato triplicem posuit furorem: uatū, poetarū, & amantiū. Dat sine mente sonū.] Nam correpti a numine proloquuntur, quod ipsi non intelligunt. Hemistichium est Maronis. Heraclitū.] Is philosophus fuit Ephesius, uir doctissimus, id est, qui nullo præceptore fuerat usus. Affectauit obscuritatem scriptis, cum posset si libuisset, perspicue rem explicare. Vnde cognomē additum σκοτεινός, id est tenebricosi. Ad huius libros intelligendos Socrates dixit, αἰεὶ δὲ Δελίῳ κολυμβῶν, id est, opus esse Delio natatore. Cum hydropē laboraret, adiit medicum, rogans num ex hymbri posset facere siccitatem.

Ad nostrum ἀνιγμῶν.] Enigmatistes Græcis est, qui loquitur per ænigmata, resq; per se dilucidat. data opera obscurat: cuiusmodi sunt carmina Lycophronis apud Græcos. Satisfacto inuitatis.] Apparet Iouinianum ita finxisse, quasi sermo superioris libri sit habitus in conuiuiō. Quemadmodum fecit Macrobius & Athenæus. Et huius libri sermo postridie sit habitus apud amicos. Et ob eam causam dixerat paulo antē, hēliernā crapulam ructans euomuit. Est enim & hoc Epicureum, in cōuiujs & in hortis philosophari. Quanq; hoc loco pro satisfacto, quidam habebāt satisfactio. Quid autē attinet huius hominis sententiam uelle exponere, quā Hieronymus negat se percipere potuisse? Uel sermo est adeo barbarus, adeo incompositus & insulsus, ut nō solum indoctū, sed uel ebriū, uel phreneticum loqui putes: qui nec ipse sua uerba intellexerit. Diuino tamen hunc illius esse sensum: Postea quā heri satisfeci meis conuiuijs, refellens ac diluens quæ mihi falso obijciebant: non quo mihi famam ac gloriam ea parare disputatione, sed ut calumniatorum suggillationibus nomē meum purgarem. Nunc obsecro neophytos, id est nouitios Christianos, qui nuper plantati in Christo, & adhuc ueluti teneræ quædam arbusculæ sunt, quicq; iam per baptismū abluti sunt à uitijs, ut me constanter audiant, nec cedant ullis hæreticorum uocibus. Siquidem ecclesia Christi his tribus munera defensa est: fide, spe, charitate. & idcirco in hac nullus est tam infans quin possit discere, sed

omnes dociles sunt. Et Christi fides quæ est in ecclesia, nec vi potest expugnari, nec dolis opprimi. Hoc operę libuit sumere, quo magis rideret lector, ut cunq; intellectis Iouiniani uerbis. Pro obsecro quidam codices habebant obsero, præsertim uetusti, quam lectionem non improbamus: ac tum hic erit sensus: Heri refelli calumnias, nunc institutam nouitios Christianos: quæ est audientia cõminuta agminibus. Est autem hoc unum Iouiniani dogma: qui semel in baptismo renatus sit, à diabolo non posse superari. Quod descriptionis dedecus. Eleganter lusit de prauatione uerbi, dedecus ponens pro decus. Est enim & hoc iocandi genus, ut cum pro Tiberio dicimus Biberium, pro Claudio Caldium, pro Tullio Tollium. Hippocratis uinculis. Hippocratem pro quouis medico posuit, æ rîdicule quidam hoc loco noqum in scirpo quarunt. Quæ res. Nempe uerba sacra scripturæ admixta. Hic autem proponit summam argumenti. Marcionis & Manichæi. Marcion Cerdonis dogma fere sequebatur. Manichæus Persa quispiam eius hæreseos autor, docebat, ut si quis uellet uti coniugio, conceptu tamen & generationem deuitaret. Atq; ita prorsus damnauit nuptias, cū id prohiberit, cuius causa matrimonium est institutum: autor Augustinus in catalogo hæresiarcharum.

Nec Taciani principis. Enkratitæ dicti sunt à temperantia, quod abstinerent à carnibus, & ab omni coitu: nec recipiebant in numerum suorum uel marem uel foeminam utentem coniugio, nihil interesse putantes inter coitum conjugatorum, & aliam quamuis libidinis speciem. Testis diuus Augustinus. Paulus architectus. Locus est in priore ad Corinthios epistola, capite tertio. Hic palam Hieronymus indicat aurum, argentum, & lapides pertinere ad recte facta: lignum, foenum, stipulam pertinere ad opera mala. Hoc obiter admonui, quod quidam recentiores hunc locum secus exponant, nimirum non de duplici genere bonorum & malorum, sed de gradibus bonorum operum.

Honorabiles nuptias. Ita Paulus ad Hebræos cap. decimotertio: Honorabile connubiū in omni uobis & thoris immaculatus: Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus. Sed ita nuptias. Hic constituit cõtrouersiam, & quid in summa sit acturus ostendit. Iouinianus æquabat nuptias uirginitati: Hieronymus nuptias non damnat, sed eas tertio ponit loco, uirginitatē primo. Triginta referuntur ad nuptias. Locus est apud Matthæum cap. xiiij. Christus in parabola seminantis, triplicem differentiam proponit bonæ terræ: quæ trigecuplum reddat, quæ sexagecuplum, & quæ centuplum. Maximus numerus pertinet ad uirginitatē, medius ad uiduas castas, minimus ad honestū matrimonium. Quidam iniquiores nuptijs, centenariū numerum referunt ad martyriū, proximum ad uirginitatem, tertium ad uiduarū continentiam, excluso matrimonij statu. Quam opinionem diuus Hieronymus non admodū execratur in Cõmentarijs, hunc Euangelistæ locū enarras: & illic, ut semper, amore pudicitie durior in nuptias. Quidam, inquit, nostrorum centesimū fructum ad martyres referunt. Quod si sunt sancta consortia nuptiarū, cur excluduntur à bono fructu? Cum ait, si sunt, non affirmat: nisi, si, coniunctionem accipias ratiocinatiuē. Nam & ipsa digitorū coniunctio. Veteres non solum notulis quibusdam numeros significabant, uerum etiam gestu digitorum, quos aut explicabant, aut contorquebant, & in aliam atq; aliam figurā uariabant. Ac fuisse quidem huiusmodi signandorū numerorum rationem, facile multis ex locis deprehenditur. Cæterum quænam ea fuerit, id non perin de facile sit explicare. Et enim Donatus explicans illum Terentij locū in Adelphis: Nunq; quisquam ita bene subducta ad uitam ratione fuit: admonet poetam ad uetustum numerandi morē respicere, qui complicandis aut subducendis digitis constabat. Clarius atq; Plinius lib. xxxiiij. cap. vij. de lani statua loquens: Præterea, inquit, Ianus geminus à rege Numa dicatus, qui pacis belliq; argumento colitur, digitis ita figuratis: ut trecentorum quinquagintaquinque dierū nota, per significationem annui temporis, & xui se Deum indicet. Item Macrobius Saturnalium libro primo, similia fermē de Iano prodidit: quanquam numerorum ratione parum consentiente cum Plinio, sed scriptura, sicut opinor uisitata. Præterea Iuuenalis in Satyra decima de Nestore loquens, quem poetæ fingunt ætates uixisse tres: Felix nimirum, qui per tot secula mortem distulit, atq; suos iam dextra computat annos. Simile quiddam colligitur ex epigrammate Græco, quod Nicædri fertur titulo. Η πολὺν χρόνον οἰοῖται κωνσταντῆρι, ἢ πολὺν μὲν ἔργα, οἱ ἢ νῆσωρ ἐκ ἐπιπεσόντων. Η φάσιν ἄλλοθεν ἔλαφον πλοῦτον, ἢ χρεὶ λαυτὰς ἀρεθμῶσαι δὲ ἄνερον ἄεθρον, ζώει, καὶ λῆσους, καὶ ἀετῆρας, οἷα τε νύμφησι με δισσέει, μὴτι πῶπονδ' ἀίδυς. Quorum carminum hic est sensus, si quis forte Græce nesciat: Cæna illa uertice Cocytтары, illa multi loqua anus, propter quam Nestor non iam natu maximus, illa quæ lucem aspexit diutius cæruo, illa quæ manu læua senectutem numerare iterum cœpit, uiuit, & uidens, & integris pedibus, ueluti sponsa: adeo ut dubitem ne quid acciderit Orco. Apuleius in Apologia secunda oratione, in aduersariū, qui dixisset, mulierem quadraginta annos natam nupsisse, cum non esset maior annis uiginti, scribit ad hunc modum: Quid multis? ut cum quadruplatore agam, bis duplum quinquennium faciam, uiginti annos semel detrahā. Ac paulo inferius: O mendacium uiginti annorum exilio puniendum. Dimidia tanta Æmiliane mentiri, falsa audeas sesquialtera? Si triginta annos pro decem dixisses, posses uideri pro computationis gestu errasse: & quos circulare debueras digitos, apertuisse. Quum uero quadraginta, quæ facilius cæteris, correcta palma significantur, ea quadraginta in dimidio atges, non potes digitorum gestu errasse: nisi forte triginta annorum Pudentillam ratus, binos cuiusq; anni consulēs numerasti. Ex his uerbis, tamen si non nihil de prauatis, licet colligere, Pudentillam uiginti annos fuisse natam cum nuberet, & totidem fermē annos cū Apuleio uixisse, quod si nupsisset

quadrage-

quadragenaria, iam oportebat esse sexagenariā, duplicatis consulibus, si triginta putasset annorum. Nec desunt qui ferant extare Bedæ libellum, in quo huiusmodi numerandi ratio tradatur: uerū eum nondum potuimus nancisci. Quanquam non usq; adeo ad rem theologiam pertinet anxie hæc disquirere, quod Hieronymus eleganter magis quam serio uideatur id ad sensum euangelicum detorque. Nec enim uerisimile est, eandem supputandi rationem fuisse apud omnes nationes. Atqui ista ratio non aliunde quam ab Hebræis erat petenda, quibus proposita fuit parabola, nō à Romanis, uin de Hieronymus, opinor, est mutuatus. Quin huiusmodi res ætatibus quoq; nouantur. Quandoquidem his quoq; temporibus extat huiusmodi supputatio, sed longe diuersa ab ea, quam ætate Hieronymi colligimus in usu fuisse. Sanè nec ex Plinio, nec ex Macrobio quicquā potest elici certum, quod ad hanc rem pertineat. Ex Apuleio & Iuuenale non nihil cõjicere licet, sed multo magis ex ipso Hieronymo. Primum illud satis perspicuum est, hanc supputandi rationem duabus in rebus potissimum constituisse, in mutanda manu & gestu digitorum. In dextra numerabant usq; ad quinquaginta: deinde in sinistra usq; ad centum: rursus ad dexteram redibatur, ueluti alterius initium centenarij. Inde Nestorem fingunt tres hominum ætates uixisse, quod annum centesimum esset egressus, hoc est duas ætates, & tertiam ingressus. Proinde dictum est à poeta: Atq; tuos iam dextra computat annos: nempe numero à sinistra reciprocante in dextram. Atq; anus illa denuo cœpit in sinistra numerare senectutem, quod iam centum annos esset prætergressa, & tertiam pentecotadem aggredere. Et triginta circulatib; digitis notari solere, satis indicat Apuleius: quod Hieronymus complexum & coniunctionem digitorum uocat. Ac rursus hic numerus duplicabatur, si coniunctos ac circulos digitos superiore digito pressisset aliquis: uerum id non in eadem manu, sed in leua, quanquam in eisdem digitis, sed aliter compositis: ut intelligas, aliquid esse affinitatis matrimonio cum uiduitate. Porro uirginitas ueluti nouo numero redit ad dextram, & centenariū incipit numerum, ceu circulo quodam recurrens ad id unde cœptum erat, hoc est ad naturam incorruptā in qua conditi sumus. Quanquam haud me præterit, quibusdam eruditissimis diuersam esse sententiam, existimantibus à sinistra numerum incipi: in qua numeratis nonagintanouem, ita deum ad dextram transfiri. Cui sanè nec ipse refragor admodum, imò prope modum mihi magis probatur quam illa superior, quod satis quadret, primum ad illud Iuuenalis: Atque suos iam dextra computat annos: de Nestore, qui ad centesimum peruenit annum. Deinde ad Græcum epigramma quod citauius, de anu quæ iterum exorta esset in sinistra numerare ætatis annos, utpote iam annum egressa centesimum: Postremo cum ipse Hieronymi uerbis pulchre conuenit, ex quibus palam est, digitis in leua molliter coniunctis, significari triginta. Rursus hos ipsos coniunctos si premas superiore digito, significari sexaginta. Postremo hsdem digitis circulatib; & uelut in coronam collectis, ut in triginta, sed iam ut dextera, repræsentari numerum centenarium. Tantum coniecturis ut cunq; colligere licuit, & satis arbitror ad huius intellectum loci. Cui data sit copia codicis, fortassis apud Bedam super hæc re compertiora reperiet. Attingit Hieronymus & in epistola ad Gerontiam de monogamia, sed leuiter ac paucis.

Cum enim uix adhuc. Mire lusit hac metaphora, & item sequentibus: nam & cursus nauarum dicitur. Noue autem dixit prohibere: cum Ciceroni magis placuerit inhîbere, quemadmodum ipse testatur in Epistolis ad Atticum. Nam prohibemus ne quid fiat: inhîbemus, quod iam cœptum est, ne progrediat. Loquendi æstus. Aestus est fluxus ac refluxus maris. Sinus contraham. Sinus carbarum sentit, unde & sinuosa uocantur. Iam nunc. Ut subito mutauit metaphoram, planeq; duriuscule. Balista. Bellicum est instrumentum, quo trabes funibus adducta, magno impetu telum, aut simile quippiam emittit. Spiritus maculosi corporis. Habent hoc serpentes, ut in metu conuoluto corpore caput tegant: quo laeso, sciant sibi perendum. Spira dicitur tortuosi flexus funium. Dicit. Quatuor dogmata Iouiniani proponit per diuisionem: deinde per enumerationem ostendit, se primum ad hæc responsurum testimonijs diuinæ scripturæ: deinde adhibiturum literas seculares. Pythagoram. Is deterruit ab esu carnium, nouo commento, quod diceret hominum animas in brutorum animantium corpora demigrare: unde percūlum esse, ne forte cum gallum occidis, patris animam uioles. Platonem. Hic à uulgi uoluptatibus semper auocat ad amorem eorum quæ semper sunt. Et uoluptatem appellauit Ἀλεια τῶν λαπῶν, id est, escam malorum, quod per hanc mortales in omnem miseram pelliceantur. Aristidem. Is ob uitæ integritatē uulgò iusti cognomē meruit, & ob huius cognominis inuidiam ostracismo in exiliū actus est. Aristippo. Tribus laudatis opponit tres illaudatos. Aristippus Cyrenæus fuit philosophus, Socratis auditor, sed ubiq; uoluptatem amplectens. Hic est quem Diogenes solius est appellare canem regium. Epicuro. Et hic assertor est uoluptatis. Alcibiadis. Hunc opposuit Aristidi, corruptum integro, diutem pauper. Sicut Epicurum opposuit Platoni, quod hic uoluptatem ceu rem pestiferam detestetur: ille asserat: ut fontem summū boni. Aristippum opposuit Pythagoræ, quod ille uiueret holusculis, hic regie mensæ canis fuerit. Prima, inquit, Dei serui. Refert non nihil, ut admonet etiam Fabius, quomodo proponantur aduersarij rationes. Nam Hieronymus ita refert argumenta Iouiniani, ut sic cõmemorasse propemodum sit diluisse. Et per ordinem. Hoc dixit per ironiam: nihil enim attinebat ad probationem ille catalogus, nisi si quis forte non crederet humanum genus primum usu matrimonij fuisse propagatum. Iste, inquit, est Enos. Et hoc

E 4 habes

Itis de rebus cõ
periora quædã
habes in appen
dice huius com
mentarij.

habet irrisionem. Nec enim ob matrimonium isti tantopere Deo placuerunt, sed ob pietatem, etiam si sic euenit, ut habuerint uxores. Prior trigamus.] Quia treis habuit uxores: quarum prima fuit Sara, postea dicta Sara, ex qua iam senex suscepit Isaac. Secunda Agar, ex qua sustulit Ismaelem. Tertia Cetura, ex qua plures habuit liberos. Quamquam Hieronymus in Hebraicis traditionibus, testatur quibusdam Ceturam eandem esse cum Agar: quae mortua Sara, in ius transierit uxoris, uidelicet ne iam decrepita aliena aetate lasciuisse uideatur. Intantum, inquit, sciebat.] Stultum hoc epithema Iouiniani risit, quasi Deus gignat filios, non maritus. Iudam quoque.] Is fuit unus ex filiis Iacob, qui primogenito filio suo Her, uxore dedit nomine Thamar, sed Her ob impietatem suam occisus est a Domino. Iussit itaque pater Onam natu secundum Her maximum, suscipere fratris uxorem: ille cogitans liberos qui nascerentur, fratri imputandos, non sibi, semen effudit in terram. Et hunc itaque percussit Dominus ob tam execrabile facinus. Locus est Geneleos capite trigesimo octauo.

Dedita opera.] In hoc erat malitia: nam fieri potest & casu. Vxorium Nazaram.] Quod damnandum erat in Sampone, id ille stulte laudat. Vxorius dicitur, uxori addictior: quod Sampson indulsit Dalila, amantium more. Et hunc tamen miris effert praconis, qui reprehensionem merebatur. Debboram quoque replicat.] De Debbora & Barach legis iudicum cap. iij. De Iahel quoque legis eodem capite. Quod absque uirginitatis bonis.] Nec hoc sine naso dictum est: quid enim ad uirginitatis negotium pertinet, si qua non uirgo facinus aliquod strenuum quomodo cumque designauit. Fidem patris.] Quod damnandum erat in lepte, laudat: quod in uirgine laudandum, damnat. Ille impie uouerit, & impie occidit. Illa dolet ut Iudaea, nullam ex se relictam sobolem.

Ephod Bad.] Ephod Hebraeis sonat uestis genus, & Bad lineum. Et his subest tacita irrisio. Quid enim Ephod Bad ad uirginitatem facit? Quasi quis nesciat omnes sacerdotes ueteris instrumenti habuisse uxores. In area collocat.] Nihil hic recensetur ab Hieronymo sine tacita irrisione. In area dixit, pro in Catalogo, quod ea spicas sublegisse legatur. Centum praeputis.] Hac lege Saul pactus est Michol filiam suam uxorem, si David adduxisset centum praeputia Philistinorum, ut legis lib. Reg. i. & item 2. Odiosus autem rem explicauit, praeputis quasi ea fuerit dos: & concubitus dicitur, non matrimonium. Imaginem uult esse.] Ridiculum est, imaginem non conuenire cum eo quod representat. Solomon enim uxorius fuit, Christus uirgo, & uirginum princeps. Solomon in hoc quod pacificus fuit, gessit Christi typum, non in hoc quod uxorius. Deus iudicium.] Psalmus est septuagesimus primus. Hieronymus ostendit hunc non quadrare prorsus in Solomonem, nec conuenire, quod is non maneat cum sole & luna. Solus enim Deus manet in aeternum. Dabitur ei de auro.] Primum, quid aurum Arabiae ad nuptias, de quibus hic agitur: Deinde, qui quadrat in Solomone adorari semper? Ac repente.] Nempe a regibus ad prophetas & aetatibus disiunctos.

Atque obiter notat duram digressionem. Elifae uxores.] Stultitiam uocat rhetores, ubi quis adducit ea, quae non solum nihil conferunt ad causam, uerum etiam quae nocent: ut hoc exemplum Eliae & Elifae, quorum uterque caruit uxore. Deinde quid spiritui Domini cum nuptiis, quas instituerat laudare? Quintilianus admonet, ne quid extra causam dicamus. Nam quicquid superfluum est, uel hoc ipso officit, quod onerat auditorem. Quanto igitur stultius ea congerere, quae contra te faciant? Obijcit & Origenes stultitiam Celso. A modo filios faciam.] Velut illud ex laudibus esset consequens, ut Iouinianus quoque daret operam liberis, posteaque Ezechias uir tantus habuit uxorem. Sed Ezechias nec admodum laudatur in sacris litteris, & filium reliquit illaudatum: ut legis libro quarto capite xxi. Alludit autem ad id quod est in cantico Ezechiae: Pater filijs notam faciam uoluntate tuam: pro quo septuaginta uerterant: Ab hodie filios faciam, qui annunciant uisitiam tuam, ut indicat Hieronymus earrans Esaiam cap. xxxviij. Iosiam uirum.] Sub Iosia rege, Helchias sacerdos reperit in templo librum legis Domini, qui datus fuerat per manum Moysi. Sic enim Paralip. lib. ij. cap. xxxiij.

Ab Holda uxore.] Holda erat uates, cuius maritus dictus est Sellum, quem Helchias de libro reperto consuluit: ut legis eo quem modo diximus loco. Daniel quoque.] Quid hoc stultius oratore, qui castitatis exempla profert in laudem matrimonij? Repente transcendens.] Rursum notat duram transitionem a ueteri testamento ad nouum, tot in medio relictis. Et focrum eius.] Locus est Lucae cap. iij. ex quo cognoscimus Petro fuisse uxorem, qui focrum habuerit. Est enim focrus uxoris tuae mater. Certe cessat hic.] Scilicet diluit, quod e Paulo poterat obijci, sed omnia stulte. Sic enim agit, quasi Paulus pugnantia scripserit, ut alter locus alteri debeat cedere, ac uelut abrogari.

In locum rhetoricum.] Hic enim mos oratoribus, post molestam argumentationem expatiantur in locum amoenum, quo reficiant auditorem, & tedium abstergant. Haec omnia cum ironia dicuntur ab Hieronymo. Facit apostropham.] Apostrophe est, cum uertimus sermonem ad alteram personam uel absentem. Nihil autem fingi poterat hac apostropha stultius. Eiusdem ecclesiae membrum.] Stultissima conclusio, quasi uero non sit discrimen inter membrum & membrum.

Non tangere.] *αψηδου*, hoc est, non habere commercium cum uxore, & abstinere a matrimonio. Tangimus enim a quo non abstinemus. Ne quis dumtaxat accipiat de contactu digitorum, quod tamen sic aliquoties uiolente interpretatur Hieronymus in laudem pudicitiae. Sic Vergilius de matrimonio loquens: Et taleis non tangere curas. Si bonum est.] Meo quidem iudicio Paulus hoc loco non accipit bonum, ut opponatur proprie uitio, sed bonum est, dixit, pro expedit: & malum uocat, quod incom-

incommodum est. Sicut dicimus, bonus bello, & malus urbi, pro utili & inutili. Alioquin non consequitur necessario, praesertim in contrarijs, quae medium recipiunt, ut admonet Diuus Augustinus: quanquam id quoque dialektice magis quam grauer. Etsi, non consequatur iuxta rationem dialekticam, certe consequitur hoc loco accidentibus circumstantijs. Etenim si quis rogatus, utrum expediat iter ingredi sarcinis onustum, an absque sarcinis: respondeat, bonum est expeditum iter ingredi, nonne palam sentit alteram partem de qua tacet, aut incommoda esse, aut certe eiusmodi, ut de ea pronunciare non audeat? Deinde cum colligit incommoda coniugij, non commemorat flagitia quae matrimonio constituta sint, sed necessitatem & occupationes, quibus auocentur a libertate Christiana. Mithram & Erichthonium.] De Erichthonio meminit Vergilius libro Georgicon tertio: Primus Erichthonius curus & quatuor ausus Iungere equos. De quo Seruius hanc ascribit fabulam: Vulcanus impetrato a Ioue Mineruae coniugio, illa reluctantante, effecitum libidinis proiecit in terram. Inde natus est puer draconteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de litre ac terra procreatus. Nam *εργη* litis est, *χθον* terra. Apparet autem ex Hieronymi uerbis, ad consimilem modum natum fuisse Mithram, semine genitalem saxis excepto. Quamquam ea fabula mihi nondum comperta est apud autores, nisi forte apud barbaros huiusmodi quippiam traditum est de Mithra Perfarum Deo, de quo libros editos postea citat Hieronymus, & nos in priore uolumine nonnihil attigimus. Et Petra Christi.] Respexit ad nomen Petri. Nam *πετρος* Graecis lapis est. Multiplicis gratiae.] *ποικίλος*, id est uariae. Non enim significat copiosum, sed diuersi generis diuersisque habitus. Quod enim uarijs coloribus aut gemmis distinctum sit, id Graeci *ποικίλον* uocant. Sunt autem uaria dona spiritus.

Etsi imperitus.] Seruit causa suae, quamquam aliam non semel affirmat, Paulum non calluisse Graeci sermonis elegantiam, adeo ut grammatices etiam fuerit ignarus, qui coniunctioni *μεν* non reddiderit suam comitem *δε*. De Epimenide.] Ex Epimenide sumptis illud: Cretenses semper mendaces, malae bestiae, uentres pigri. Ex Menandro: Corrumunt bonos mores colloquia parua. Ex Arato sumptis illud in Actis apostolorum: Cuius & genus sumus. Candidatus fidei.] Candidati uocantur, qui nondum assequuti sunt honorem, sed ambiunt, & spes est eos assequuturos esse.

De luto extulit.] Nonnulli codices habebant, excreuit. Nam excernere, est separatim ab alijs eijcere: unde & excrementa uocantur. Vide num legendum sit, eruit. *αγωνοθέτης*.] Ita Graeci uocant eum qui certamina praesidet, propositis praemijs. Hunc Latini munerarium appellant. Nam munus uocant aliquoties spectaculum exhibitum populo, ueluti gladiatorum. Lignum aridum.]

Esaias capite quinquagesimo sexto. Et non dicat Eunuchus: Ecce ego lignum aridum. Ac paulo post, Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum & nomen melius a filijs & filiabus. Abdemelech.] Huius eunuchi opera Hieremias eductus fuit e lacu, sicut legis Hieremiae capite trigesimo octauo.

Spado ille.] Eunuchi uocantur, quod essent cultodes cubilis uxoris: spadones, quod exectis genitalibus. De hoc euncho baptizato a Philippo, legis in Actis apostolicis capite octauo. Viri nomen.] Sic enim refert Lucas: Et ecce uir Aethiops eunuchus, cum inter se pugnent uirum esse, & esse eunuchum. Ad hos & Clemens.] Hic tertius fuit Romanae ecclesiae pontifex, secundum aliquos quartus. Etiam si Petrus hunc sibi iusserit succedere: uerum is mortuo Petro, cessit Lino & Cleto modestae gratia, haud iuxta mores horum temporum. Vnam huius uiri lucubrationes extarent. Simulque significantia.] Quam Graeci uocant *εμφασιν*, ea est peculiaris quaedam uis & proprietates uerborum aut sermonis, quae sentiri possit magis quam explicari. Et quod malorum.] Nam fugitiui serui habebantur in compedibus, & notis inurebantur. Horatius item amicam compedem uocat: Tenetque grata compede uinctum. Et Seneca de uxore: Stultus est compedes suas quamuis aureas amare. Ludit in hac materia.] Ludere dicuntur, non solum qui rem non seriam agunt, uerum etiam qui sese exercent. Vnde ludus, in quo exercentur artes. Ita ad Augustinum scribens,

optat ut sine dolore mutuo ludant in campo scripturarum. Explicauit.] Testatur & in huius Catalogo, hunc scripsisse librum hexametro uersu, in quo uirginitatem & nuptias fecerit inter se decertantes. Ita concludens.] Haec non habebantur in ullis exemplaribus, una cum quatuor uersibus sequentibus, *συζητων ποθεινους, δμως γε σεβαστι λαβηνον παρθενους, χρις δε διδως γίγας ἀποφορεοι, τινος δε φεικτερι παρασησεται εγγυλι χειρι, τινος δε ετρω λαβη, λευκω δε τε, και δε μεγαλον.* Quae quo planius intelligantur ab omnibus, ad uerbum quoad licet, transferemus: Coniugium desiderantes, tamen coronant caput uirginitatis. Christus autem qui dat praemium utrisque, hanc quidem ad dextram assistere faciet, prope manum: alteram uero, ad leuam. Honos autem & hic maximus. Verum hos uersus quoniam olfescimus, a studio quoquam audacius quam rectius ascriptos, non uisum est in contextum referre.

Quibus enim uerbis.] Graeca sic habent: *τὸς δε πὸς τὸ ὑμῶν ἀντὶν συμφέρον λέγω, εἴ ἢ α βεχον ὑμῶν ἐπιβάλο, ἀπὸ πὸς τὸ εὐχρημον καὶ εὐπροσεδρον τῶν λυγῶν ἀποδιδάσκω.* Horum sententiam explicuit modo Hieronymus: ad uerbum ita reddi possunt, si quis forsitan hoc requirat: Hoc autem ad uestram ipsorum utilitatem dico, non ut laqueum uobis iniiciam, sed ad honestatem & assidentiam Domino indiuulsi. Haec ascripti, ut intelligat lector quantum obire Hieronymus dixerit Graecam sententiam non posse commode reddi Latine. Quod honestum & decorum.] Nam utrunque significat *εὐχρημον*, a *χρημα* figura, & *εὐ* bene: quasi dicas, compositum & boni habitus: unde *εὐχρημον* dicuntur, qui se gerunt indelicore. Et intente facit.] Ita reddidit *εὐπροσεδρον*, quod ferme sonat bonam assidentiam, siue adhaerentiam.

Et expectare paratam.] Paratum, haud dubie legendum est: ut referatur ad expectantem, non ad uoluntatem. Secundum ecclesiasten.] Nempe cap. iij. Vide, inquit, afflictionē quam dedit Dominus filiis hominū, ut distendantur in ea. Aut uendi.] Nempe in fornicationem. Sed prudentiā librat.] Quum expendit pro causariū ratione, quid minus aut magis expedit. Et erunt, inquit, duo in carnem unam.] Locus hic haud dubie non nihil deprauatus est a librarijs: restituetur ad hunc modum, ut legas: Et erunt, inquit, duo in carnem unam, non in duas, non in tres, neq; in quatuor: alio qui iam non duo, sed plures. Nam Hieronymus notat hoc uerbum, unam. Et ad consimilem modum citat hunc locū in libro ad Gerontia de monogamia, quod & illic in scholijs annotauimus.

Primus Lamech.] Hic primus omnium digamus fuit, & fratercaia secundus a Cain. Legis de hoc Genesis cap. iij. Cataclysmi.] Κατακλισμός, diluuium siue inundatio Graecis. Quam sancta sit digamia.] Per ironiam accipiendum est. Succidentis nuptias repetitas.] Repeti dicitur, ad quod reditur. Ita mare repetitur, aut patria. Secundas agamus.] Prima syllaba acuta pronuncian- dum est, ἀγαμῶ, id est coelebs, & expers matrimonij. Circumcidit Timotheum.] Legis in Actis Apostolorū cap. xvi. sed addit, propter Iudaeos, quod omnibus notū esset Timotheū natum esse pare gentili. Rasi in se calutiū.] Legis in Actis Apostolorū cap. xxi. quemadmodum Paulus ob ple bis tumultum consilio Iacobi assumpserit quatuor uiros uoti reos, cumq; illis caput raserit. Nudi- pedalia.] De quibus & Iuuenalis: Obseruant ubi festa mero pede sabata reges. Comam nutri- uit.] Quod erat Nazareorū, & nutritam totondit. Totondit in Cencreis.] Nempe uoti causa, sicuti legis in Actis apostolorū cap. xvij. Quomodo igitur.] Hic aperit discrimen inter Paulum & alios afferentes legem Moysi. Paulus exercuit aliquoties legis caeremonias, sed coactus & inui- tus: cum scire alio qui nihil ad rem pertinere, ceteri putabant haec oportere coniungi cum Christo.

In passione desiderij.] Passionem, animi morbum uocat ψυχή, quod alij affectum. Non esse bonā duplicem numerum.] Prima numeri cōpositio est in dyade: uerum is numerus accedente uno, ad simplicitatē suam redit. Quaternarius bis compositus est: unde hic erat numerus mulieris in coniugio. Ternarius uiri, quod illa corpus, hic animum representet. Corporea composita sunt, ani- mus simplex & incompositus, ut indicauit & Martianus Capella libro primo De nuptijs Philolo- giae & Mercurij. Si autem transfertur Enos, &c.] Locus est perplexus, aut deest aliquid, aut su- perest. Nisi malueris fateri, Hieronymum memoria lapsum, quod mihi iam sit uerisimile. Neq; enim Enos translatus legitur, sed Enoch: nec de Enoch scriptum est, quod primus inuocauerit Dominū, sed de Enos: uti legis Geneleos quarto. Iste cepit inuocare Dominum. Iam quod addit Hierony- mus, de quo Paulus in epistola ad Hebraeos plenissime docet, Apostoli sermo non quadrat in alium quam in Enoch. Hunc locum quemadmodum indicare licuit, ita licuisset & restituere. Admonui- mus tamen, si quid sagax lector, uel ex ingenio suo, uel ex uetustis codicibus queat deprehendere.

Et ω reuoluit ad alpha.] α Graecis extrema litera est, alpha prima: unde praecipuos ac summos alpha uocant. Martialis: Alpha penulatorum. Finis legis Moisaicae, initium erat Euangelij. Et in monte Galaad.] Hic extructus est aceruus testimonij, monumentum foederis inter Iacob & Laban: ut habes Genesis capite decimotertio. Mesopotamiae possessor.] Opponit Mesopotamiam cam pestrem & humilem, monti in quem ascenderat Iacob, ad ardua tendens. Ad torrentem Iaboch.] De uado Iaboch, quo transmissio Iacob luctatus sit cum angelo, legis Genesis capite trigesimo se- cundo. Significat illi tum denique commutatum nomen, posteaquam libido in eo fuit extincta.

πλατύ νεύρον.] Id est latus neruus. Historiae ordinem confundere.] Haec loquendi figura usus est & alibi, licet noua Latinis. Si soror uirgo.] Legis de his Leuitici capite uigesimo primo. Etiam si hoc loco citatio Diui Hieronymi, nostra editio, & Graeca exemplaria non nihil discrepant in sen- tentia. Hoc obiter admonendum putauimus, quo docti, quibus plusculum ocij fuerit, hunc locum diligentius expendant. Apparet pro Patris & frater, legendum Fratris & frater. Hoc pacto quomo- do ipse ad fratris exequias, ita frater tubetur ad eam accedere. Quamq; si frater omittatur, nihil obsti- terit: aequatur enim innupta uirgo fratri, quod ad funeris honorē attinet. Luter in tabernaculo.] Λυτῆς a lauando, quod Latini labrum indidem uocant, eo uerbo ufa est editio nostra uulgata. Lo- cus autem est Exodi xxxviij. Quasdam lineas.] Translatum a pictoribus, qui primum imagi- nem lineis extremis signant, deinde coloribus inductis exprimunt. Secundum epistolam.] Legis capite primo: Comonere aut uos uolo, sciētes semel omnia, quoniam Iesus populum de terra Aegypti saluans secūdo, eos qui non crediderunt perdidit. In unū tumulū.] Ita melius q̄ cumulū. Vult enim uideri sepulta praeputia. Locus est Iosue quinto. Nomen loci Galgala.] Id quidam interpretantur, collem praeputiorū. At Galgal aiunt significare rotam, siue reuolutionem. Duodecim lapidum.] De his legis in eodem libro, capite quarto, & admonuimus alias. In tubis sacerdotalibus.] Quo- modo septem sacerdotibus, septē item tubis canentibus corruerint muri Hiericho: legis Iosue cap. vi.

Quos Iesus.] Quinq; reges, quinq; sensus corporis interpretatur: quos Iesus interficit in his qui spiritu dicuntur, non carne. Historia est Iosue cap. 10. In partitione.] Nempe in monte, & in monte Ephraim. Non in uicenario.] Pro Rachel pactus erat seruitutē septem annorum: supposita Lia, rursus alteros septem durauit, anno uigesimo fugit. Historia est Genesis capite xxix. Infaustus est.] Quia par & compositus. Decas autem ex paribus est numeris. Et uenditus est Ioseph.] Nam

Nam Ioseph uiginti aureis uenditus est fratribus, ut legis Genesis capite trigesimo septimo. Quan- quam hic Hieronymus sequutus est editionem Septuaginta, qui argentum uerterunt in aurum.

Et quem diligit Esau.] Sic habes Genesis capite trigesimo secundo: Separabat de his quae habe- bat mūnera fratri suo, capras ducentas, hircos uiginti, oues ducentas, & arietes uiginti, camelos fec- tas cum pullis suis triginta, uaccas quadraginta, tauros uiginti, asinas uiginti, & pullos earum. Sed in decimo.] Quia mortuus est natus annos centum & decem. Centenarius ex decem constat decadibus, & decas ex decem henadibus. In Thamnathareth.] Ciuitas est Iesu Naue in mon- te sita, quo loco & sepulchrum illius olim ostendebatur. Montis Gaas.] Bene opponitur A- quiloni, a qua parte uenit omne malum. Gaas Hebraeis sonat commotionem.

Id est recapitulatione, quam Graeci uocant etiam epilogum. Latinis quoq; recepto nomi- ne, quo summam rerum capita repetuntur. Et legitur.] Nempe Iosue capite ultimo.

Uisit tantum.] In monte Nebo, in uertice Phasga procul aspexit terram: sed in campesribus sepultus est, Deuteronomij capite ultimo. Contra domum idoli.] Idem enim mons appella- tur βεθ φεγορ. Idem autem domus est, βεθ idoli nomen est. Mons est Moabitarum, in quo Balam conatus est maledicere populo Israelitico. Errore Encratitarum.] Haeretici sunt abstinentes ab esu carniū, & ab omni coitu, de quibus iam diximus. Sine matre, ἀνεμα- λόγητος.] Quod perinde ualet ac si dicas, cuius originis ordo reddi non possit. Nam composita sunt etiam quae praecesserunt, sine patre, sine matre, ἀπατρως ἀμητρως. Ducentis praeputijs.] De cen- tum legimus in libris Regum. Sed primo Regum capite decimo octauo, quod ex Philistijm ducen- tis interfectis retulerit ducenta praeputia Sauli: primum pro Merob centum, post ducenta pro Mi- chol. Ita Hieronymus aut quisquis fuit alius in quaestionibus in libros Regum. Sunamitidis puella.] De Abisac sentit, quam Dauid senex sibi asciuit, quo cum ea dormiens incalesceret.

Tempus in collecto est.] ὁ καιρός συνεισληλυθός. id est, tempus contractum est, quasi dicas, in an- gustum adductum & coarctatum. Stulte in Catalogo.] Non accipit hic stulte uulgari more, sed iuxta id quod rhetores usurpant. Nam & stultitiam appellant uitium oppositum ei uirtuti, quam Fa- bius appellat consilium: ea comittitur, cum orator ea dicit, quae officium suae causae, de quo superius admonuimus. Amodo filios faciam.] Sic enim uerterant Septuaginta uersum cantici Eze- chiae: Ab hodie filios faciam, qui annunciant iustitiam tuam. Cur autem decepti sint interpretes, causam aperit Hieronymus, exponens Esatae caput trigesimo octauo. Ex illa Dei sententia.] Esatae capite trigesimo nono. Quem locum explanans Hieronymus, admonet idem quod hic dicit de tribus pueris euitatis. De tyrannorum pueris.] Sic habent Hebraei παρθομίαι: quam uocem Hieronymus uertit in tyrannos, ut ipse testatur. Hoc Hebraei referunt ad Ezechiam, de cuius stirpe uolunt pueros hos descendisse, ut admonet Hieronymus, enarrans primum huius prophetae caput. Iuxta hypothelin.] Ἐσθλῆσις Graece suppositionem sonat, cum exempli cau- sa fingimus esse quod non est. Locus autem est Ezechielis capite decimo quarto. rana apud Graecos.] Ut uir apud Latinos aliquando maritum significat, aliquando mare: ita ῥάνα apud Grae- cos nunc sexum significat, nunc coniugem. In periodis.] περίοδος circulus, aut circuitus est. Indicat hoc opus in circulis hominum haberi, non in concilio ecclesiastico. Nam Petri nomine fere- bantur complura opuscula, quae non comprobantur auctoritas ecclesiae. Sed probabilis est, Hierony- mum sentire de libro Clementis apocrypho quod Itinerarium Petri inscribitur. Similis liber secha- rur titulo Lucae, cui titulus erat, περίοδοι Pauli & Theclae. Si eum uolo sic esse.] Quanquam dissentiebant exemplaria, tamen satis liquet ex uestigijs, Hieronymū citasse locum ut habent Graeci: Si eum uolo manere, & non sic eum, quemadmodum nunc uulgō legunt. In nonnullis tamen ger- mana scriptura erat integra. Quod & nos in libro.] Sic habet, Quartodecimo igitur anno, se- cundam post Neronem persecutionem mouente Domitiano, in Pathmos insulam relegatus, scri- psit Apocalypsim, quam interpretantur Iustinus martyr, & Irenaeus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem a senatu rescisis, sub Nerua principe redit Ephesum: ubi usque ad Traianum principem perseverans, rotas Asiae fundauit rexiteq; ecclesias, & confectus senio, sexa- gesimo octauo post passionem Domini anno mortuus, iuxta eandem urbem sepultus est.

Sine ira & cogitationibus.] Graece est, χωρίς θυμῆς καὶ διανοησιμῶν. id est, absque ira & discepta- tione. Quod tamen aliquoties uertitur in cogitationem, ut illic, Euanuerunt in cogitationibus suis.

Locus autem est prima ad Timotheum secundo. Non enim, ut male habetur.] Vox haec σω- φροσύνη Graecis significat aliquando sobrietatem siue temperantiam, aliquando modestiam aut ue- recundiam, aliquando pudicitiam, quod ista ferme cohaereant. Quanquam bene habebat sobrie- tas, sed Hieronymus captat comodum argumentationis suae, & torquet hanc dictionem ad patro- cinium partis suae. Cur addidit si permanserint.] Hinc palam est nos deprauate legere locum hunc: si permanserint, quasi referatur ad mulierem. Et Graece est, ἐὰν μείνωσιν, id est si manserint, nu- mero multitudinis: refertur enim ad filios. Et cariem.] Radix putris est & sordida, sed ob uti- litatem toleratur, quod flores & poma hinc nascantur. Multinubum.] Finxit uocem ridiculam, qua tamen usus est alibi quoq; Graecis est πολύγαμος, a multitudine coniugiorum. Qui non li- giat coelebs est.] Coelebs est, qui caret uxore. Significat non abesse item, si adlit uxor. In domo eius,

eius.] Nam uiri dicuntur ducere, quod in ædes sponsi abduceretur uxor. Talem inducit Terentius. C Chremetem in Phormione. Atqui hoc periculum.] Hic locus uarie fuerat deprauatus. In nonnullis si. habebatur: Ac per hoc periculum imminet, ferri graue est. In alijs sic: Ad hoc periculum memet ferri graue est. Restituimus ad hunc modum: Atqui hoc periculum in memet fieri graue est. Retulit enim haud dubie uerba Chremetis ex Andria Terentiana: At istud periculum in filia fieri graue est. Periculum autem uocat experimentum. Adam hoc est hominem.] Id enim sonat Hebraeis אדם Adam, ab אדמה adama terra, unde finxit illum Deus. Locus quem hic notat; est Genesis capite primo: Masculum & foeminam creauit eos. Physiologos.] Id est, qui de rerum naturis disputant. Αμφιόξειος.] Vocatur qui utrauis manu pro dextra utitur: id quod paucis uitis contingit, mulserum nulli. Quidam codices habebant ἀμφοτερόξειος. De Aoth legis Iosue capite tertio. Λευκασιμός.] Id est dealbario, a uerbo λευκαίνω. Hebraei candidum uocant לבן Laban.

Hermon.] Mons Hebraeis ita dictus, idem Saron Sidonijs, Amorraeis Sanir, ut legis Deuteronomij tertio. Interpretationem nonnihil torquet Hieronymus. Duntaxat iuxta.] Locus est apud Zachariam capite octauo. In uirginitate concentus.] Quod infinita grana pomum hoc mirre concinnata complectitur. Alma.] אלהי alma Hebraeis puellam sonat; ætatem magis significans quam integritatem, ut putant plerique, quanquam dissentiente Hieronymo. Cæterum אלהי bethula dicitur puella, dum adhuc est intacta uiro. חנא naara autem ætatem duntaxat significat, non integritatem. Sed cum epitasi.] ἐπιτοσις, intentio siue uehementia, a uerbo ἐπιτείνω. In clerum allegunt.] Id est cooptant. Vnde allesti in senatum dicuntur, quibus est datus locus in senatu. Νικαλειος.] Quod utrunque significat Græcis & sobrium & uigilantem, quod hæc duo ferme cohæreant: & νηφελ sobrium esse & uigilare, hoc est attentum & diligentem esse. Σώφρονα.] Agit suum negotium Hieronymus, ut par est in pugna: alioqui nihil uetat, quo minus σώφρονα sobrium interpretetur. An biberit, ignoretur.] Vt æque sobrius sit a potu atque ante potum. Cum omni castitate.] Græce est σεμνότητος, quæ uox ut est uaria, significat uerecundiam & grauitatem ac seueritatem moru, qualis est in uirginibus & in adolescentibus pudice ac probe institutis. Lucerna Dei.] Sic enim legimus primo libro Reg. cap. iij. de Heli: Nec poterat uidere lucernam Dei, antequam extingueretur. Sunt ferentarij.] A ferendo dicti, qui in militia ferrent pugnantibus cibum, aut potum, aut qui leuibus instructi armis, auxilium ferebant fessis. Miles gregarius.] Dicitur non insignis, sed undecunq; collectus ad explendum numerum. Et manipuli.] Manipulus est manus militum parua & unum sequens signum. Terentius: Et manipulus furum. Commissa pugna.] Eleganter: nam proprie committi dicuntur, qui conserunt manus. Cessent lupæ.] Lupas hic meretrices uocat. Συμπληγάδας.] Angustias uocat. Sunt enim duæ insulæ, de quibus fabulis proditum est eas aliquando concurrisse, quod angusto spatio inter se disita, procul intuitibus collidi uideantur: unde & nomen apud Græcos. Clausis, quod dicitur.] Id est, nullo iudicio, nulloq; delectu. A Iusu quodam sumptum, in quo duo obiectis oculis congredebantur pugnatu, qui a concursu Andabatae dicti uidentur. De his copiosius dictum est in Chiliadibus prouerbiorum, & superius meminimus. Officium est mandere.] Expressit elegantiam uerbi: nam mandere, non est idem quod edere, quemadmodum uulgò putant, sed cibum dentibus comminuere: inde cibum mansum uocamus, & nutrices præmandunt cibum pueris. Tuæ non intumescunt.] Nam hæc sunt peculiaria sexui foemini. Turgent papillæ, renes dilatantur, & pectus est angustius, ut intelligas ad foeturam natas.

Vox obsoleuit.] Obsoleuit uocat minus tenerum & exile. Iam enim recenset signa masculi. Sermo ferocior.] Id est minus supplex, minusq; blandus. Quidam habebant fortior, sed ferocior mihi magis arridet. Inimicitia est in Deu.] Hinc palam est, a nobis corrupte legi, inimica est Deo. Nam Græca sic habent: ἔχθρα εἰς θεόν, quanquam ceperant & hunc deprauare locum scribæ, qui nihil non corrumpunt. Rationabile obsequium.] τὸ λογικὸν λατρεῖαν, id est cultum siue sacrificium, nõ brutum, quale mactabant Iudæi bouem aut hircum, sed rationis particeps, hoc est ipsum hominem, quod iam sæpius admonuimus: quoniam quidam nimium sæpe perperam citant hoc Pauli dictum. Allusit autem Paulus ad quarundam gentium morem, apud quas humana uictima litabatur: id si a nobis fiat eo modo quo Paulus sentit, nulla uictima Deo gratior. Vt male in Latinis.] Torquet nonnihil hunc locum Hieronymus ad comodatam suæ causæ: nam hic certe magis quadrat uertere, modestiam uel sobrietatem, quam pudicitiam, εἰς δὲ σωφρονεῖν, id est ad hoc ut sobrii sint & modesti, non insolentes & elati. Locus est in Epistola ad Romanos cap. xij. Nec agitur illic de pudicitia, sed de concordia, quæ non constat inter elatos, sed inter modestos. Nox præcessit.] Lego processit, non præcessit. Nam processisse dicitur, quod in suo tempore progressum est & consensit. Est enim Græcis πρὸ βίου. Nuptiatoribus meis.] Hæc uoce uisus est & alibi, quam contumeliæ causa confinxit, a uerbo nuptiari, ut a iuene iuuenari dixit Horatius. Subant ad coitum.] Nonnulli habebant sudant, sed subant arbitrari ab Hieronymo fuisse scriptum, qui in consimili sententia eodem alibi quoq; est usus uerbo. Est autem subare, suum more ad coitum tumultuari. Reperitur in eum sensum apud Plaurum & Horarium. Verbum est obscœnius, & ad exaggerandam rei turpitudinem adhibitum. Benignitas, bonitas.] χρηστότητα uertit benignitatem, ἀγαθοσύνη bonitatem. Hic Pauli locus habetur nonnihil diuersus apud theologos, ut indicauimus in nostris Annotationibus.

Continen.

A Continentia.] Ita reddidit ὑπερέτα, quam ferè temperantiam uertere solemus. Ad castitatem pertinentia.] Sic apparet eum reddidisse Græcam uocem ἠσφοδία. Nisi quod suspicor, a scribis charitatem uersam in castitate. Vulgata editio habet amabilia. Vna domus Philippi.] Hic erat Euangelista unus e septem, in urbe Cæsarea, cui domi alebantur quatuor uirgines filiae propertantes: in huius domo diuersit Paulus, ut legis in Actis apostolicis cap. xxi. Centurionem Cornelium.] Hunc Cæsareæ baptizauit Petrus admonitus uiso, primum e gentibus. Non est differentia.] Græcis est παραλλαγή, quod nos legimus transmutatio. Qui post carnem.] Locus quem reddit, est in Epistola Iudæ cap. primo. Et dominationes despiciunt.] Græcis est λυγιότατες. Significat homines publica præditos autoritate. Locus est ij. Petri ij. Legendum autem dominationem, quemadmodum scripsit Apostolus. Eadem uox simili modo usurpatur in epistola Iudæ, λυγιότατες δὲ ἀθετοῦσι. Et addit, δόξας δὲ βλασφημῶσι. glorias appellans homines dignitate ac maiestate præcipientes. Verba trutinantem.] Allusit ad illud Persianum, quod dictum est in fastuosum, & arroganter sua uerba prominentem: Atq; ex porrecto trutinantur uerba labello. Ad candidas uestes.] Olim pullis uestibus utebantur monachi: nam candidis uti, aulicum erat ac triumphale. Notat autem & Augustinus in libello ad Quod uult deum, Iouinianum, quod a monachorum instituto ad reliquos clericos desciuisset. Quod ne fieret in suis, olim statuerat, sed postea coactus mutauit decretum, quod mallet languidum, quam extinctum: ut ipse testatur in sermone quodam ad populum de suis clericis. Ad mulsam & elabor.] Mulsam uinum est factitium, nempe melle dilutum, id quod olim mirre in delicijs erat. Carnes elaboratas arte appellat contusas, ut forberi quoq; possint, non solum edi. Ad iura Apiti.] Apitius nobilis est inter artifices gulæ: cuius meminit Plinius & Iuuenalis. Extant hodieq; Apiti lucubrationes de condiendis cibis. Paxami.] Etis fuit apud Græcos, quod Apitius apud Romanos. Scripsit libros de condiendis obsonijs, deq; tincturis, atq; huiusmodi de rebus quæ ad luxum & uoluptatem pertinent. Huius meminit Suidas. Ad balneas.] Olim inuiti conuiuuium prius utebantur balneo uel calido uel frigido. Ab his delicijs abstinebant monachi. Ac fritillas.] Quidam habebant friticulas, uide num legendum sit fritillos, ut intelligas alearum lusum: quanquam fritillum inuenio, pro cibi genere frixo. Et olim fritæ in delicijs erant, sequitur enim de popinis. Et purpuræ eius coloris.] Hoc sanè loco duo uerba, eius coloris, mihi uidentur superesse, fortassis addita ab interpretari uolente. Legendum arbitror: Et purpuram putat regna cælorum: hoc est, summum bonum existimat purpura uestiri, nisi maus de cibo ostreorū accipere, quod paulo ante uentris meminit. Nam antiquitus ostreorum esus in luxu ponebatur, teste Iuuenale: Ostrea callebat primo deprendere morsu. Atque superior sensus hoc magis arridet, quod superius de candidis uestibus meminit, non de purpura. Porro purpura non solum colorem significat, uerum etiam ipsum piscem, e cuius succo purpureo colore lanæ inficiuntur. Atalanta.] De hac puella proditum est in fabulis, quod inter plurimos præstanti uirtute iuuenes Calydonium aprum prima uulnerauerit, cuius amore postea captus est Meleager, is qui aprum confecit. Addidit autem Hieronymus Calydoniam, quo distingueret a cæteris, quod plures inueniantur huius nominis.

Harpalicen quoq;.] Hæc patrem a Getis captum, incredibili celeritate liberauit, Hebro flumine transmissa. Nam a celeritate cursus, nomen quoq; a Græcis inditum uidetur puellæ. Insignis poeta.] Vir tam sanctus ac doctus, ut honorifice citat Maronem etiam in disputatione theologica. Depingit autem hanc Aeneidos libro primo, ad hunc modum: Virginis os habitumq; gerens, ac uirginis arma Spartanæ, uel qualis equos Threissa fatigat Harpalice, uolucremq; fuga præuertitur Hebrum: Namque humeris de more habilem suspenderit arcum Venatrix, dederatq; comam diffundere uentis, Nuda genu, nodoq; sinus collecta fluentis. Hæc ascripsi, quod Hieronymus hypotyposin notari, cum ait, describit. Volscorum Camillam.] Hæc uirgo ductrix Volscorum, Turno duci Rutulorum aduersus Troianos auxilio fuit: quam Vergilius undecimo Aeneidos libro, miris effert laudibus, quo quidem ex loco hoc desumpsit hemistichium, quod hic citat: O decus Italiae uirgo. Chalcæcus.] Id cognomen inditum erat Palladi Spartanorum, siue quod ædem haberet æream, siue quod a Chalcidenibus fuerit extracta. χαλκός æs sonat, οἶκος domus. Non extat hæc historia apud ullum scriptorem qui supersit, quod sciam: nec mirum, cum omnes ferme rerum scriptores perierint. Res autem ipsa satis liquet ex Hieronymi uerbis, cum publica peste laboraretur, & consulti uates respondissent, immolata uirgine placandam esse deorum iram, Chalcæcus ultro sese ad mortem obtulit. Simile quiddam legimus de filia Erichthei uirginibus, quarum duæ, nempe Protogenia & Pandora, se pro liberanda ab hostibus patria mactandas obtulerunt. Has uirgines appellant Hyacinthidas, quod in pago, cui nomen Hyacintho, fuerint interfectæ. Cæterum pro illa Leo, forte legendum Philolai, aut aliud simile. Nam mihi quidem locus uidetur non uacare mendo.

Iphigeniæ.] Filia fuit Agamemnonis, quam immolauit in Aulide, cum illic collecta Græcorum classe, per uentos non liceret adire Troiam. Extat super hac re Euripidis tragœdia, quam nos olim Latinam fecimus. Quid referam.] Nam & Vergilius Cumanam illam honoris causa uirginem appellat: Non ulla laborum O uirgo noua mi facies inopinæ surgit. Aeolici genere sermonis.] Quinq; feruntur sermonis species, quas Græci uocant διαλέκτους, Ionica, Dorica, Attica, Aeolice, Hier. to. 2

R lica,

lica, & communis. Aeoles sua lingua pro *deus*, dicunt *oios*. Porro *βουλῆ* consilium significat, quod illi forte uariant *βουλῆ*. Quando quidem Aeolicum est ē diphthongis alteram abijcere uocalem, & conduplicare consonantes immutabiles: unde pro *δεοβουλῆ, σιοβουλῆ* dicunt illi, quod ita ferme sonat, quasi dicas diuini consciam consilij. Succurrit hoc loco ridere Suidam, aut quisquis is fuit hominum uel deum uel, qui Sibyllam scripserit uocem esse Romanam. Cassandra.] Filia Priami, quam urbe Troiana capta adamatam secum abduxit Agamemnon: eam Euripides Phœbada uocat in Hecuba, quod uates esset Apollinis & futuri praesentia. Chrysin.] Lego Chrysein. Chryses sacerdos & uates erat Apollinis, cuius filiam Chryseidem habebat Agamemnon. Quamobrem iratus Apollo pestem immisit in exercitum Graecorum, ut tandem suo malo coactus sit puellam restituere. Iunonis uirgines.] Cum ipsa maritum habeat, tamen in uirginibus quaedam eius sacra peragi mos erat.

Dianæ Tauricæ.] Nam huc raptam legimus Iphigeniam uirginem, & deæ eius loci in sacerdotem adoptatam. Huic sacrificabatur corporibus humanis. Vestæ.] Vestales uirgines Romæ instituit Numa, quæ primis decem annis discerent ritus sacrificiorum, alteris exercerent, tertio decennio docerent. Quibus annis exactis permittentur nubere, uerum praemonita nuptias fore inauspicatas. Has sacris & caeremonijs honorabiles fecit. Minutia.] Virgo Vestalis, primum suspecta propter mundiorum iusto cultum: deinde insimulata apud pontifices ab indice seruo, cum decreto eorum iussa esset sacris abstinere, familiamq; in potestate habere, facto indicio, uiua sub terram defossa est ad Collinam dextra uia strata. Loco nomen inditum ab incestu, campus sceleratus. Ita Liuius Decadis primæ libro octauo. Eius de uia cedere.] Honoris causa de uia cedere & hodie mos est, praesertim apud Italos. Claudia uirgo Vestalis.] Meminit huius historiae T. Liuius Decadis tertiae libro nono. Itē Ouidius in Fastis. Meminit & Valerius Maximus libro octauo, capite Dereis infamibus. Suetonius in duodecim Caesaribus. Plinius in libro De uiris illustribus recenset ad hunc modum: Hannibale Italiam deuiantem, ex responso librorū Sibyllinorum mater deum ē Pelimunte accersita, cum aduerso Tyberi ueheretur, repente in alto stetit: & cum moueri uiribus nullis posset, ex libris cognitum est, castissimæ demum foeminae manu moueri posse. Tum Claudia uirgo Vestalis falso incestu suspecta, deam orauit, ut si pudicā sciret, sequeretur: & zona inposita nauim mouit, simul lacrum matris deum aduexit: templum aedificauit Nafica, qui uir optimus iudicabatur.

Lucani poetae patruus.] Senecam intelligit Neronis praecceptorē, cuius hæc de Claudia sententia est. Sentit autem hoc ipsum esse infelicitatis genus, fuisse in uirgine quod egerit patrociniū numinis ad purgandam infamiam impudicitiae. Nam Vestalem ita castam oportet esse, ut nec falsus rumor ullus de illa possit oriri. Virginem collocarint.] De Erigone sentit, quæ inter Leonē & Librā habet locū, aristam manu gestans. Hanc quidam esse putant iusticiam, quæ offensa uitijs mortalium, postea se receperit in coelum. Magna iniuria.] Ironice dicitur est. Siquidem ueteres illi qui fabularum inuolucris omnia contexerunt, huiusmodi monstris coelum expleuerunt. Nam est scorpius inter zodiaci signa, a quo fingunt occisum Orionē. Est & Centaurus, quem sagittarū uocāt: quāquā est & alius Centaurus, Chiron praecceptor Achillis. Cancerum autem fingunt a Iunone inter zodiaci signa collocatum, quod hic a mari progressus, Herculis cum hydra depugnantis pedem momorderit. Aego cerotem uocat, quem Latini appellant Capricornum, ad Graecæ uocis imitationem: *αἴξ* enim capra dicitur, & *κερας* cornu. Porro numerus festiuitatis gratia cōmutatus est, cum horum animantium singula tantum sint in zodiaco.

Contruderint.] Mira emphasis in ipso uerbo. Nam contrudere est, cum locus deest, tamen infulcire quempiam, quod Graeci uocant *καταβύσσει*, quasi dicas consulcite. Indignum enim uidetur, cum uirgo locum habeat amplum, uxori aut marito nec inter monstra illa locū quantumuis angustum datum esse. Dum Phidonem necassent.] Meminit huius Herodotus in Eratone, indicans fuisse tyrannū Argiuorū, & Graecorū omnium insolentissimum appellat, a quo mensuras & pondera reperta tradit Eusebius. Verum hoc loco magis apparet, ciuem quempiā fuisse Atheniensem, eum opinor, qui nauale fabricatus est mille capax nauis. Celebratissima historia est, Athenienses ab Euagora Lacedaemoniorum duce uictos, triginta tyrannos in urbem recepisse, qui Alcibiade ac Theramene interfecto, omnia caedibus ac uiolentia miscuerunt, quos deinde Thrasybulus sustulit. Vide lector, num forte legendum sit Philonem, non Phidonē. Nam huius meminit Plutarchus in uita Syllæ, qui armamentarium Athenis extruxerit opere admirando. Demotionis Areopagitarum.] Lamiacum bellum appellat, quod circa Lamiam urbem gestum sit, ea est in Thessalia.

Spartiatæ & Messenij.] Mamertiam appellat regionem omnem ad Mamertum oppidum pertinentem. Aristocles Orchomeni tyrannus.] Orchomenum Boeotiae pars est. Aristomenes Messenius.] Hic dux Messeniorum diu Lacedaemoniorum hostium uictoriam remoratus est.

Scedasi filia.] Est apud Plutarchum in Amatorijs narrationibus. Scedasus quidam pauper ac probus habitabat in Leuctris: ei duæ fuerunt filiae: in harum amorem exarserant duo Spartani iuuenes, a Scedaso hospite excepti: uerum pudore cohibiti sunt, ne quid in eas molirentur. At eodem redeuntes absente iam Scedaso a filiabus nihilominus excepti sunt, ceu noti iam hospites. At illi uim inferunt puellis, quas cum conspicerent non passuras eam contumeliam inultam, interfectas ambas in puteum conijciunt. Pater cum frustra magistratus Ephoros atq; item reges ad ultionem sollicitus

A set, sibi mortem cōseuit. Qua quidem ex re grauissima clades accidit Lacedaemonijs. Quod autem ait Hieronymus, in Leuctris Boeotiae, ad loci situm explicandum est dicitur, & ad historiae fidem pertinet, nam Leuctra uicus est Thespiensis. Porro Thespia Boeotiae pars est. Sciolus quispiam pro Leuctris mutarat lecturis. Deinde quod ait: Quo ore laudata, significat hanc rem summis laudibus ab eloquentissimis scriptoribus fuisse celebratam. Quod autem non nihil uariat Hieronymus a Plutarcho, nil mirum est, quando quidem ne de nominibus quidem uirginum conuenit inter autores.

43 Et Locridas uirgines non tacere.] Locri populi sunt Italiae, ex Graecis tamē oriundi. Apud hos mos erat, ut quotannis uirgines aliquot religionis causa mitterentur ad Troiam. Porro tam longum iter, & religionis praetextus, solet alijs labendi dare occasionem. Septem Milesias uirgines.] Olim Gallorum gens, non Italiam modo, uerum etiam Graeciam peruasit, unde & Galatarum & Gallograeciae uocabula. Nicanor uictis Thebis.] Rem ipse Diuus Hieronymus clarius explicat, quam ut sit aliter explicanda. Tantum lector annota emphasis & auxesin, ex contentione contrariorū. Quis tam potentem uicit ac subuertit urbem, & tam multos uiros superauit, ab una uirgine superatus est. Porro Nicanor hic praefectus fuit Alexandri, cuius mentionem facit libro secundo. Budda.] Gymnosophista, philosophorum est genus apud Indos, de quo mira prodicitur apud autores. Horum origo refertur ad Buddam quendam, quem ob sapientiae miraculum fingunt prodigioso more natum. Mineruam.] Est in fabulis Mineruam, quæ eadem Pallas, ē cerebro Iouis natam fuisse, cui deæ placuit perpetua uirginitas. Et Liberum.] Hunc bis natum fingunt, primū ē matre, quāquā

44 nondum perfecto foetu, deinde rursum ē femore Iouis. Doctissima Graecia.] Addidit honorificum epitheton, ut ostendat hæc a doctissimis uiris non temere fuisse conficta. Perictionem.] Hæc fabula celebris fuit apud Graecos, Aristonē Platonis, ut putant, patrem frustra conatū congregi cum Perictione sponsa, cum esset formosissima, quod in somnijs uidisset Apollinē cum ea coeuntē. Proinde abstinit ab uxore, quoad paret Platonē, ex Apolline scilicet conceptum. Ita Laertius, citans eosdem autores, quos hic citat Hieronymus. Diodorus Socraticus.] Socraticum appellat, ut distinguat ab historiographo. Huic tribuit Sylogisimū, qui cornutus dicitur, inuentionē, & Chronius per contumeliam dicitur est, quod in conuiuio propositis ab alio quodam quaestiuiculis, non potuit extempore respondere. Sectæ fuit Stoicæ. Philo Carneadis magister.] Et hoc addidit ut distingueret a Philone Iudæo. Illa uirgine.] Hæc eadem & Rhea Syluia uocatur, Numitoris filia. Eam Amulius per honoris speciem uirginem Vestalem legit, quo perpetua uirginitate spem partus admeret fratri, cuius regnum occuparat. Verum hæc cum incerto patre concepisset, finxerunt ex Marte grauidam factam. Aurorē autē uerbis Romulū uocat, qui Romam condidit, & eius genitum princeps fuit. At dicit quispiam, quid hæc fabulosa ad uirginitatis cōmendationē? Plurimū haud dubie. Nam ut maxime conficta sint, tamen in hoc conficta sunt a doctis, ut excellentiam uirorū aut mulierū, huiusmodi natiuitate illustrarent. Unde consequitur, ethnicos quoq; nescio quid magnum ac diuinum

45 tribuisse uirginitati, alioquin non ista ficturos. Dido soror Pigmaleonis.] Reliqua nota sunt ex Aeneide Maronis. Illud unum annotandū, Hieronymum hic in eadem esse opinione, in qua fuit Macrobius, qui in quinto Saturnalium libro, testatur hanc historiae partem de amore Aeneæ a Vergilio fuisse confictam. Nam illam sibi manus iniectisse, ne pateretur damnū pudoris. Et Diuus Augustinus in Cōfessionum libris, indicat adeo non fuisse uerum, quod tradidit Vergilius, ut Dido & Aeneas seculis quoq; fuerint diuisi. Et rursum eadem urbs.] Mira argutia: per transitionem exempla duarum foeminarum connexuit. Nam Hasdrubalis.] Hæc deicit Scipio, quāquā hoc quoq; aliquanto secius refert Valerius Maximus libro Rerum memorabilium tertio, capite secundo. Nempē Carthagine capta uxorem Hasdrubalis indignatam, quod is soli sibi uitam impetrasset, neglecta uxoris ac liberorum incolumitate, sese cum tribus filijs in ignem coniecisse, sed prius exprobrata uiro impietate. Nicerati coniugem.] Hos triginta tyrannos Lysander Lacedaemoniorum dux imposuerat Atheniensibus: multaq; & flagitiose & crudeliter patrauit in ciues Athenienses. Eō insolentia uenerat, ut propemodū diuinos honores sibi uindicaret, Chœryli & Antiochi uersibus decantari gaudebat, ea per Niceratū Heracleoten, & Antimachum Colophonium certatim agebantur. Hanc, ni fallor, Hieronymus iniuriam uiri uocat, quod tyranno tam abiecte cogere adulari.

46 tarchus in Lylandri uita. Artemisia quoq;.] Mausolus rex fuit Cariae, unde Mausoleum uocatum illius monumentum, quod operis, opera quatuor summorū artificum fuit extructū, tanto sumptu tantoq; apparatu, ut inter septē orbis miracula fuerit cōmemoratū. Illa sic uirum etiam extinctū adamauit, ut iuxta quosdam dolore contabuerit, iuxta alios mariti cineres potui asperfos imbiberit, ceu uiuum mariti sepulchrū factum. Meminit praeter alios Valerius libro quarto. Teuca Illyricorū regina.] Hanc Iulius Florus in Epitomis Teusam appellat. Illyrici, inquit, siue Liburnij sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsam Tytiumq; flumen longissime per tota Adriatici maris littora fusi. Hi regnante Teusa muliere populationibus non contenti, licentiae scelus addiderunt. Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant iure agentes, ne gladio quidem, sed ut uictimas securi percutiunt, praefectos nauium igne cōburunt: idq; quo indignius foret, mulier imperabat. Indi & omnes.] Attingit & hanc historiam Valerius Maximus libro secundo capite de institutis: Protrahe, inquit, in medium Cymbricam audaciam, adijce Celtibericam fidem, iunge animosam Thraciae sapien-

tiam, anneſte Lyciorum in luſtibus abijciendis callide quaſitam rationem: Indico tamen rogo niſiſ eorum praeferes, quem uxoria pietas in modum genialis thori, propinqua mortis ſecura conſcendit.

Alcibiades ille Socraticus.] Non quod eſſet philoſophiae profeſſor, ſed quod Socratis & auditor fuiſſet & amicus: is incitante Critia, & iubentibus Lacedaemoniorum literis, autore Lyſandro per Pharnabazū Phrygiae praefectum, ad quem in periculo conſugerat, huius opera ad Artaxerzen Perſarum regem perreſturus, interfectus eſt. Huic cum inſepultum cadauer relinqueretur, capite uide licet ad Lyſandrum perlato, Amandra concubina fatiſ magnificum pro ſua facultatibus ſepulchrum extruxit, ut reſert in huius uita Plutarchus. Suffocato caput.] Plutarchus narrat eum iaculis procul fuiſſe confoſſum. Hieronymus eos ſequitur autores, quibus placet Alcibiadem, non à Pharnabazi militibus interemptum, ſed ab alijs quibuſdam, qui illum cum ſua ſore cubantem deprehenderunt. Regulus Sidon.] Quondam opulentiffima fuit urbs Phoenices, quemadmodum & Ty rus, poſtea dicta Stratonis turris, quod ab hoc eſſet inſtaurata. Extorſit acinacem e manu.] Acinaces genus eſt gladij Perſici, ipſa quoque uox eiſdem uidetur eſſe gentis, cuius eſt res. Utitur hac uoce Horatius in Odis, & Lucianus in Toxaride. Poſt uirginalia foedera.] Quod illi uirgo nupſiſ ſet, & ob hoc à ſecundis nuptijs abhorreret. Xenophon in Cyri maioris infantia.] Maioris ad didit, quod duo fuerint Cyri: maior Cambyſae & Mandanes filius, Aſtyagis nepos: minor, Darij filius, Artaxerxis nepos. Res narratur apud Xenophontem plurimis uerbis libro ſeptimo. Panthea quaedam habebatur apud Cyrum captiua: ea impetrauit, ut uiro remitteretur: remiſſa induit eum armis magnificis, quae ex ſuo mundo parauerat, adhortans ut Cyro, à quo benigne fuiſſet habita, ſe praerberet fidum amicum. Is in bello periit: illa diu complexa defuncti cadauer, ſpadones iuſſit ſecedere: uni nutrici mandat, ut ſe mortuam eodem cum uiro linteo tegetet: deinde adacto in pectus gladio, capite reclinato in uiri pectus, mortua eſt: quod ubi conſpexere tres ſpadones, & ipſi ſibi necem conſciuerunt, eodem in loco in quem iuſſi fuerant abire. Meminit Pantheae & Philoſtratus Graecus in Imaginibus. Iuſtam cauſam.] Candaules, ſiue Myrſilus Sardium tyrannus, uxorem Gygi amico nudam offendit, ſed ita ut illa non ſentiret ſe conſpici. Quod ubi illa ſenſiſſet, indignata marito, Gygen accerſit, proponens ut è duobus alterum eligat, aut pereat ipſe, aut occiſo marito regnum ſuſcipiat. Hic igitur inſidijs adortus, Candaulem oberuncat & regnum occupat: narrat Herodotus libro primo. Rhodoguna.] Et huius ſceminæ meminit Philoſtratus in Imaginibus. Alceſtis.] Admeti regis uxor: apud hunc quoniam benigne habitus eſt Apollo, impetrauit illi à fatiſ, ut mortem effugeret (nam fatalis dies iam aderat) ſi reperiret qui pro ſe mori uellet. Cum nullum inueniret huius ſcitionis uicarium, ſola uxor mariti uitam ſua morte redemit. Extat ſuper hac re Euripidis tragœdia. Penelopes pudicitia.] Penelope fuit uxor Vlyſſis, inter exempla pudicitiae commemorata. Nam ea mariti abſentis reditum uiginti annos expectauit: nec ab ulliſ prociſ ad ſecundas nuptias perelliſ potuit. Eleganter autem dixit carmen eſt, pro argumento carminis. Si quidem in Odyſſea niſi ſere tractat Homerus, niſi quibus iactatus calibus Vlyſſes, ad Penelopen ſuam reuerſus ſit.

Maculam corporis.] Quod animus eſſet incorruptus, & per uim ſtuprata, corpore duntaxat utiatio fuerit ſtuprata. Historiam recenſet Liuius, & Valerius libro ſexto, capite primo. Duellus.] Gn. Duellus Imperator delectus aduerſus Carthaginenſes, iniectiſ in hoſtiſ naues manibus, uictoriam reportauit, ac primus ex huiſmodi uictoria Romæ triumphum egit. Quin & illud honoris additum, ut ſolus praelucente teda, & praecinente tibicine rediret à coena. Porrò quod hic narrat de Duellio & Biſſa, Plutarchus alijs accommodat. Meminit huius Iulius Florus in Epitomis. Martia Catonis.] Cato Vticenſis duas habuit filias, Portiam quae Bruto nupſiſ: & Martiam natu minorem, quam forte ſuſceperat ex uxore tertia, nomine Martia: ut uerifiſſime ſit, filiae matris nomen inditum fuiſſe. Non oculiſ, ſed digiſ.] Oculiſ forma perſpicitur: digitiſ numeratur pecunia. Hoc eſt illud Iuuenaliſ: Protinus ad cenſum, de moribus ultima fiet Quaeſtio. Optima ſane res.] Per ironiam accipiendum eſt. Martiam Cato non uirginem.] Quod antè nupſiſſet alteri. Inter Hortenſium Catonemque.] Hortenſius cupiens cum Catone ſummam contrahere neceſſitudinem, Portiam (ut diximus) Bruto nuptam, tantisper uxorem poſtulauit, donec ex ea ſobolem ſuſciperet. Id cum non impetraret, palam coepit ipſius uxorem uſurariam petere, quando quidem ipſe iam non daret operam liberis, & mulier adhuc eſſet idonea ferendo utero: id impetrauit, ſed aſſentiente patre. Deinde ubi peperiffet Hortenſio, ad Catonem eſt reuerſa, nimirum hoc erat inter duos maritiſ diſcurrere.

Portia ſine Bruto non potuit.] Hæc ubi ſenſit maritum Brutum de occidendo Caſare agitare, egreſſo eo cubiculum, cultellum tonforium quaſi unguium reſecandorum gratia poſoſcit, eoque pedem ueluti caſu elapſo uulnerauit. Brutus clamore ancillarum reuocatus obiurgare coepit quod tonfori praeripiſſet officium. At illa marito clam indicauit, hoc non eſſe temere factum: ſed hoc, inquit, pacto de me experimentum capere uolui, quam æquo animo me ferro peremptura ſim, ſi tibi quod agiſ parum ex ſententia ceſſerit. Anniam.] Recenſet aliquot matronarum apophthegmata. Portia minor.] Apparet Catonem duas habuiſſe filias nomine Portias, niſi forte filia Catonis minor cognominata eſt ad diſcretionem Portiae, quae fuit Catoniſ ſoror. Valeria Meſſalarum ſoror.] Duo fuerunt Meſſalæ, maior & minor. Id autem adiunxit, ut hanc diſtingueret à Valeria Publicolæ filia. Quanquã de Valeria Ioge diuerſa prodidit Plutarchus in uita Syllæ. Elato funere.] Nã efferri proprie

A proprie dicebantur, qui ad ſepulturam deportabantur, quod olim extra portam cadauera ſepeliri moſ fuerit. Lecticae & eſſeda.] In lecticis accumbebant, aut etiam ueſtabantur nobiles matronae. Eſſedum uehiculi genus, uox autem ipſa Britannica eſt, quanquam uſurpata ſam Latinis. Illa ornatioſ procedit.] Hæc ob *μικροσύνη* ſunt gratiora. Nec cum ſarcina.] Sarcinam uocat ipſam uxorem cum ſua pompa. Uſus eſt autem duobus dilemmatiſ, ſed teſtius, explicuiſſet ad hunc modum: Si domi relinquitur illa, offenditur: ſi adducitur, grauiſ eſt ſua pompa. Item ſi pauper eſt, grauariſ ſumptu: ſi diues, non ſers ſuperbae ſaſtidium. Vocanda domina.] Notat & hoc Epictetus, quod uiri uxoriſ coſtus gratia adulantur, dominas eas appellantes, atque ita ſuperbiam docent ipſi. Celebrandus nataliſ.] Id olim in honorem amicorum aut potentum fieri conſueuit. Iurandum per ſalutem illuſ.] Ita Vergiliuſ: Per caput hoc iuro, per quod pater ante ſolebat. Et in Pandectiſ puniuntur, qui per principis genium iuraſſent. Et gerula.] Id eſt baiula, quae geſtaſſet infantulam. Patrimuſ.] Matrimoſ & patrimoſ appellat pueros, quorum utriſque parentes erant ſuperſtiſ. Hi adhibebantur omniſ cauſa ſacerdotiſ, quibus niſi ſunefum conuenit: ut indicat Feſtus Pompeiuſ. Quanquã apud hunc neſcio quo caſu, patrimoſ ac matrimoſ ſcriptuſ reperio. Meminit & M. Tulliuſ in oratione De reſponſiſ aruſpicum. Iidem praetextati nouam ſponſam deducebant olim, quorum unus à dextris erat, alter à ſiniſtriſ: tertiuſ praecedebat facem geſtans ex ſpina alba. Autor idem Feſtuſ. Et alumnus.] Incertum an de nutricio dicat, an de alio quopiam, quem alendum ipſa ſuſceperit. Adoptant enim muliereſ nonnunquam adoleſcentuloſ benignitatiſ ſpecie tanquam alendos, de quo aliaſ Hieronymuſ. Et formoſuſ aſſecla.] Aſſecla dicitur ab aſſectando, qui officij cauſa deducit. Hic moſ durat & hoſte Neapoli, ut nobileſ ſceminæ aliquot habeant iuuenes elegantes ac feſtiuoſ qui comitentur, horuſ manibuſ ſulcitur innitens delicatula matrona. Porrò non ſine emphatiſ addidit formoſuſ, quod ea reſ biſ moleſta ſit marito, & ob ſumptum & zelotypiam. Procurator calamitratuſ.] Procurator, qui reſ alienaſ adminiſtrat, & hoc praetextu muliereſ adducunt aduſterioſ. Nam calamitratuſ dicitur, qui candentiſ acu criſpant capilloſ. Et in longam ſecuram.] Notat & Iuuenaliſ quaſdam matronaſ quaſ eunuchiſ imberbeſ ac mollia tantum oſcula delectent. Longam uocat libidinem, quod hoc hominuſ genus ſemper pruriat: ſecuram, quod periculum non ſit, ne quid illinc naſcatur. Spado.] Nam proprie Spadoneſ dicuntur qui uir caſtrati ſunt, à uerbo Graeco *σπάω*, quod hiſ teſteſ euellerentur. Nam eunuchuſ poteſt & natura eſſe. Si totam ei.] Rurſum eſt uſuſ dilemmate. Si aliquid tuo.] Ludit crebriſ dilemmatiſ, & quidem elegantiffime.

Conſulueriſ.] Id eſt, proſpexeriſ & caueriſ tibi. Et illa uere.] Iuxta illud Ouidianuſ: Quae quia non licuit, non facit, illa facit. Difficile eſt cu.] Eſt dilemma Theopraſti, quem paulo poſt citat, quo probare nititur non eſſe ducendam uxorem. Quanquã reprehenditur ab A. Gellio in Noctibus Atticis. Eſt enim & ſtata forma, quam uocat uxoria, nec obnoxia amoribuſ multorum, neque moleſta uiro. Et uernula.] Hanc uocem reſtituiſſimus in prima epiſtola ad Heliodoruſ. Vernulae ſunt ſerui domi tuae nati, hi propemodum filioſuſ inſtar erant. Imputat lachrymaſ.] Tantum ſlet uxor, niſi ſubleuat, & hoc ipſum imputat marito uelut officium, cum obſit etiam ægotanti. Et hæreditatiſ ſpe.] Illuſiue uocat ſumptuſ immodicoſ uxoriſ, quibuſ exhaurit & exedit maritum. Hoſille tolerat, ſperans futurum, ut illa mortua lucriſ faciat dotem. Nam ſunt qui non in aliud ducant uxoreſ.

Solicitudinem iactans.] Cum feſtiuiſ ſermonibuſ alij ſubleuent & erigant ægotantiſ animum, illa moleſtiſ ac putidiſ fabuliſ morbum exaſperat, & miſerum adducit in deſperationeſ uite. Rara auis eſt.] Prouerbialiter dici ſolet de re quauis inuentuſ rara, ductuſ à ſpectaculiſ Romanorum, in que ſolent populo aueſ peregrinae exhiberi. Ita Perſiuſ: Si forte quid aptiuſ exit: Quando hæc rara auis eſt. Habet enim ſecum.] Quod horum memoriaſ in animo ſemper circumferat. Ita Scipio dicere ſolebat, ſe nunquã minus eſſe ſolum, quam cum ſoluſ eſſet. Vel nomen noſtruſ.] Nam olim parentum nomina tranſibant ad liberoſ, ut Cicero filiuſ, & Tullia filia Ciceroniſ. Non ſtatim.] Non perpetuo ſiue ſemper: nam aliquotiſ uſurpant alia nomina. Quod ſi maxime referat, nullum eſt uocabulum non commune plurimiſ. Occupaturuſ.] Nempe priuſquam ſiant Chriſtiani. Moſen & Samuelem.] Moſeſ inſtituit Aaron & filioſ illiuſ, nō ſuoſ. Deinde moriens, Joſue uoluit ſucceſſoreſ, non filioſ. Samuel autè abdicatiſ filioſ ſuoſ, qui illo iam ſene adminiſtrabāt rem populi, Saul unxit regem. Ab Hircio.] Hic conſul fuit collega Panſæ. Repudiū Terētia.] Ad hanc multa ſcripſit in exilio, uerū reuerſuſ repudiauit. Repudiatam duxit Saluſtiuſ, ut ex ea Ciceroniſ arcana cognoſceret.

Per quodaſ grad.] Nã & Saluſtiuſ orator fuit, ſed inferior Cicerone, & hoc rurſum inferior Meſſa la, ita ueluti paulatim deuoluta eſt. Socrates Xantippen.] Plato quoque in Dialogiſ indicat Socratem fuiſſe ridiculaſ corporiſ ſpecie. Vnde Alcibiadeſ illum, Sileniſ & Satyriſ coſert in Sympoſio. Dicit ſolituſ eſt, cum plureſ hortarentur ut Xanthippē repudiaret, imò ab hac domi diſco tolerantiaſ, qua mihi ſoriſ opuſ eſt. Et Alcibiadiſ demirantiſ, quod talem ferret uxorem: iam hiſ, inquit, aſſueuiſ. Num tu domi toleraſ anſerū clamoreſ? Cumque ille reſpondiſſet, At mihi domi anſereſ ponunt oua. Et hæc, inquit, mihi ponit oua. Ad hæc, cum die quadã haberet coſuiam philoſophū, & in longum progreſſa diſputatione, commota uxor menſam ſubuertiſſet, abire paranti conuiua: Mane mane, inquit, Quid nouae rei accidit? Nunquamne domi tuae gallina ſubuolans cyathos ſubuertiſ? Reſtituiſſet.] Nō quod repugnaret uxori, ſed quod ſibi ſubſtituiſſet, nec ab iſſet: à reſtādo nō à reſiſtēdo. Syllæ Fe-

licis.] Nā id cognominis sibi usurpauit infelix. Siquidē plures habuit uxores, primū Cēciliā Metelli pontificis maximi filiā. Deinde Aeliam. Tertio loco Cēliam, paulo post Metellam, quam uehementer adamauit, sed tamen morientem repudiāuit. Quia nouissimi.] Ad eundem modum Iuuenalis: Dedecus ille domus sciet ultimus. Athenis cantabatur.] Refert enim Plutarchus, cum obsideret urbem Athenensium, Græcos de muris conuicia quædam in Metellam uxorem huius factitasse: qua re prouocatus, crudelius exercuerit suam uictoriam. Cn. Pompeio.] Rebus aduersus Mithridatē & in pleraq; Asia felicissime gestis, cum Italiā repeteret, de uxoris infamia certior factus est, moxq; eam repudiāuit, nec usquam repudiij causam passus est. Testis Plutarchus in huius uita.

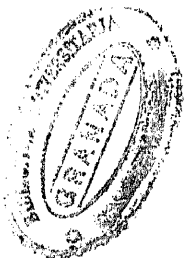
Pontici spado.] Eunuchi Asiatici. Nam Pontus Asiæ pars est. Mos autem huic genti uxoribus eunuchos addere pudicitia custodes. Incertū est autem, an hoc & quod sequitur: Mithridaticæ ambiebant cateruæ, hunc habeat sensum: eunuchos & milites Asiaticos ambisse & affectasse concubitiū Mutiæ, an illam more barbarico his custodibus cinctam, tamen impudicam fuisse. Sciententia pati.] Et ob id non audebant indicare, ne quid offenderent. Totius orbis.] Nam maximam orbis partem subegerat. M. Cato Censorius.] Censorius dictus est maior, ob censuram feuerius gestam. Plutarchus prodidit huic ductam uxorem genere magis quam diuitijs commēdatam, in quam tamen comiter se gesserit, nec admirabatur laudatam illam Socratis patientiā, qui Xanthippen morosam, & filios immorigeros pertulisset. Sed haud scio, an hæc fuerit Salonij scribæ filia, quam Cato iam admodum senex, puellam duxit uxorem, non sine infamia. Vinolentam, impotentem.] Nonnulli codices habebant, uolentam. Et pro impotentē, quod non intelligeret, mutarant mentis impotentem, ipsi mentis impotes. Impotentes enim uocamus qui animo suo non temperant, sed quicquid libuerit id pertinaciter urgent. Catoni superbam.] In quem nec uiri solent audere. Tantus erat hominis rigor & autoritas. Philippum regem.] Is fuit Alexandri Magni pater, uir ciuili ingenij, multoq; quam filius fuit moderatior. Duxerat autem Olympiadam uxore, quam adamatam adulescens sibi iunxerat, medlocris sicut uidetur, fortuna. Veru tragicō cōsolatus est.] Apparet uersum Tragicum hic ascriptum fuisse. Totæ Euripidis tragœdiæ.] Hic Tragœdiarum scriptor, olim dictus est *μισσηγής*, id est, osor mulierum. Duxit duas uxores, Choerinam Mnesilochi filiam, ex qua duos sustulit filios, deinde repudiāuit. Deinde ducta altera cum hanc quoq; comperisset impudicam, & ipsam repudiāuit. Hinc opinor odium in omnes, quod duas expertus, utranque malam comperisset. Huius tragœdiæ plenæ sunt conuictorum in foeminas, quanquam id quidem habet cum Hesiodo commune. Et Hermione loquitur.] Carmen est in Euripidis Andromacha, etiam si Hieronymus sententiam magis reddidit quam uerba. Nam Hermione persuasa à cæteris mulieribus nupserat Neoptolemo cum is haberet uxorem Andromacham: id indignans illius frater Orestes, loquitur ad hunc modum: *πῶς ἔγχε τὰ δὲ ὡς ἔπειτα ἐξημέρηται*; id est, quomodo igitur hæc ut dixerit aliquis peccasti? Illa respondet in hunc modum: *ἡσυχῶν γυναικῶν εἰσοδοὶ μὲν πόλεον, αἱ μοι λέγουσαι τὸς δὲ χαυνώσαν λόγους*, id est, malarum mulierum ingressus me perdiderunt, quæ mihi loquentes hos blande persuaserunt sermones. In Lepri.] Lepri oppidulum est Africæ, cuius meminit & Pomponius Mela. Consulto ambigue extulit.] Vt significaret esse mutuum odium, & utrinque par. Nam & focus inuisæ sunt nubibus, & nurus focibus. Locus est in Ecyra Terentiana. Legimus quendam.] Apparet Hieronymo cum hæc scriberet, non succurrisse nomen. Nam id quidem proditum est de Paulo Aemylo, qui Papyriam Mafonis uiri consularis filiam, cum qua dū uixerat, & ex qua maximum illum suscepit Scipionem, tandem repudiāuit. Nec unquam adduci potuit, ut diuortij causam ederet. Hunc cum rogarent amici, quid illi offendisset in ea foemina, dicerentq;: An non formosa est, an non foecunda, an non nobilis, an non casta? Ille porrecto pede: Videtis, inquit, hunc calceum, nonne nouus est? nonne bellus? Atqui nemo uestrum sentit, qua parte pedem meum torquæat. Scribit Herodotus.] Verba sunt Gygis apud Herodotum libro primo, disfradere conantis Candaui, ne sibi nudam uxorem ostenderet, *ἡμὰ δὲ χιτῶνι ἐκδυομένη, σιωπῶντα ἡμῶν τὴν ἀσπίδα γλυκὴν*, id est, una cum exuta tunica simul & pudorem exiit mulier. Et noster comicus.] Sic apud Terentium Mitio: Et quod fortunatum isti putant, uxorem duxi nunquam.

Païphaen.] Ea fuit uxor Minois tyranni Cretensis, quam poetæ fingunt adamasse taurum, ex cuius concubitu natus sit Minotaurus. Clytemnestram.] Vxorem Agamemnonis, quæ dum ille belligeratur apud Troiam, Aegisthum adulterum adduxit, & huius adiuta ope, maritum reuersum occidit. Eriphylam.] Hæc uxor fuit Amphiarai auguris, qui cum detrectaret ad obsidionem Thebanæ ciuitatis proficisci, quod præsciret se illic periturum, & ob id abdidisset sese, monitū quodam elegantī conducta est, ut maritum proderet. Ille ad bellum protractus periit. Quicquid Tragœdiæ tument.] Non sine Emphasi dictum est, tument, pro narrat: indicauit enim tragicorum grandiloquentiam. Vxorum pellicumq;.] Hoc dictum est propter Medeam, quæ filios occidit, & puellam quam Iason ducere parabat. Et propter Clytemnestram, quæ ob Callandram adductam occidit maritum, propter Helenam, &c. Armantur parentum.] Hoc ad Medeam pertinet, ut diximus. Nefandæ.] Hoc ad Thyestem pertinet, cui frater Atreus ob stupratam uxorem, treis filios epulandos apposuit. Extat hoc argumento Senecæ tragœdia. Vnius mulierculæ.] Helenam sentit. Porro Troia in Asia est, Græcia in Europa.

Quasdam

Quasdam repudiatas.] Iuuenalis: Sic sunt octo mariti, Quinq; per autumnos. Vterq; maritus.] Et qui repudiāuit, & cui repudiata nupsit. Epicurus uoluptatis assertor.] Cum laudandus fuerat magis quem citat autorem, tamen non sine consilio additū est, uoluptatis assertor. Adeo res est misera matrimonium, ut nec Epicuro placuerit, qui finem bonorum constituerit in uoluptate, & tamen uulgius hominum uoluptatis gratia potissimū ducit uxorem. Metrodorus Leontij.] Hic Metrodorus certissimus amicus Epicuri, & diuturnus auditor, cui moriens filios suos commendauit. Haud scio, an hæc fiterit Leontij meretricula, quæ scripserit aduersus Theophrastum. Laertius indicat Leontium meretriculam Atheniensem à Metrodoro pellicem ascitam. Ne Iouem Gamelum.] Iupiter apud Græcos multis cognomentis uariatur: uocatur *ἰεριστοῦ*, quem offendi putant, si quis supplicem reijciat: *φύλο*, ad quem hospitij religio pertineat: *φίλο*, cui cura sit seruandæ amicitia: *γαμύλο*, cui cura sit nuptiarum: *γάμο* enim Græcis matrimoniū sonat: *γυβίλο*, ad quem pertineat cura gignendorum liberorum. Statorem Iouem.] Alludit ad historiam quam prodit T. Livius libro primo: Romulus pugnans aduersus Sabinos, cum uideret altero è ducibus occiso, nempe Hostio, Romanorum aciem inclinari, Ioui Statori uouit se templum extructurum, si fugientem uilitem inhiuisset. Deinde quasi certus preces auditas à Ioue, cohortatus est suos, ut inreperido animo redirent in hostem, Iouem polliceri uictoriam. pugnatum est feliciter. Hoc loco quidam inuoluntate notant diuū Hieronymum, uirum tanto quam ipsi sunt doctiorem, quasi putarit Iouem Statorem à stando dictum, non à sistendo, propterea quod subijcit, qui libenter sederit. At non intelligunt illum per locum alludere ad uocem standi. Quod si uox ipsa quenquam cōmouet, is timebit ne Statorē offendat, qui plerunq; sedere gaudeat, cum à stando uideatur habere nomen. Ad hæc, cum sisto significet idem quod stare facio, non dicetur proprie sisti, qui subfederit, sed qui ante fugiens stare cœperit. Offendet igitur non solum qui non steterit, uerum etiam qui sederit. Verum locus sit arguitor ob ineptiam superstitionis, si quis inani uocula cōmoueat. Pudet me, simulq; piget istiusmodi rabularum, qui non uereantur tanto supercilio cendere uirum, ut omittamus sanctimoniam, infinitis partibus eruditioem, indigni profecto qui Hieronymo matulam porrigan. Scripserit Aristoteles.] Huius operis non meminit Laertius, nisi forte sentit de œconomicis, ubi tradidit officium maritorum & uxorum. Et Plutarchus.] Extat hic liber inscriptus *γαμικὰ παραγέλιματα*. Et noster Seneca.] Nostrum uocat, quia Latinus. Hoc opus intercidit, quæadmodum & illud De superstitione, ex quo nonnulla retulit Augustinus in opere De ciuitate dei: item De terræ motu, quod ipse cōmemorat in naturalibus quæstionibus. Tota amoris infectatio.] Locus est in Phædro Platonis, ubi Socrates corrigat orationem Lysia, qui staterit, uiliores esse non amantes, q̄ amantes. At ille distinguit in honestum amorem ab honesto, illius in cōmoda, huius commoda cōmemorans. Alterius tactam.] Nam & illud amatorum. Ita Paris, Et qua tu biberas, hæc ego parte bibi. Xystus in sententijs.] Verus est Xysti Pythagorici *γυμνογυρῶν*, cuius extant fragmenta quædam. Liberos tollere.] Tollere dixit pro educare. Non perdat filios.] Quod mulieres aliquoties, si coeant à conceptu, abortiūt. In eadem sententiā fuit diuus Augustinus, maritos à conceptu abstinere debere à suis uxoribus, ut refertur in Decretis. Amatores.] Amator est concubina. Adulterijs cohæserunt.] Quod rem habuerunt cum ea quam postea ducunt uxorem. Rem improbam.] Id est, impudentem. Impudentissimum enim, illum ab uxore requirere pudicitiam, quam ante matrimonium docuit esse impudicam. Lenocinium libidinis.] Lenocinium uocat, quicquid aliqua uoluptate pellicit. Quorum in nomen.] Sensus est, Quosdam pauperes, ut effugiant pœnam, quam leges irrogabant ciuibus qui non duxissent uxores, aliquoties diuites matronas accipere, quibus serui potius sint, quam mariti, tanquam dote conducti ut coeant. His nō nubit mulier, sed ipsi nubunt mulieri. Talis inducitur Chremes in Phormione Terentiana. Deformem redimit.] Incertum an à redimendo, an à redimendo. Redimere, pensare est: Redimere, ornare. Aut igitur intellige, pudicitia qua si regi, conuestitq; deformitatem mulieris: aut pensari damnū formæ, dote pudicitia. Bruto æquauit.] Ille tyrannum expulit, uerum ne pateretur indignam seruitutem, à Lucretia didicit, quæ mortem prætulit impudicitia. Est autem ingens contumelia uxori, ab alieno corpore pollui.

Cornelia Graccho.] Cornelia Tiberij Gracchi uxor, insigni pudicitia, quam sic amauit maritus ut illius uitam suæ prætulerit, ex anguib; duobus occiso mare. Portiam alteram Bruto.] Nam qui Tarquinium expulit, Iunius Brutus dictus: Portia maritus, Decius Brutus, de quo superius facta est mentio. Tanaquil.] Vxor Tarquinij Prisci regis Romani, miro in uirum amore, cui uulnerato omnem admouerit curam quo reuiuisceret. Populum ingenio suo cohibuit, ac Seruium, licet ex ancilla natum, substituit mortis mariti uindictam, si mori contigisset. Refert Livius primæ Decadis libro primo. Theano.] Multæ fuerunt huius nominis eruditæ mulieres. Verum opinor hic signari eam, quam quidam putant Pythagoræ fuisse uxorem. Meminit huius Lucia nus in Imaginibus. Extant aliquot epistolæ huius nomine. Cleobulinam.] Hæc gente Lindia fuit, filia Cleobuli philosophi, qui inter septem sapientes refertur, cuius mulieris opera quondam celebrabantur, ut testatur Suidas. Gorguntem.] Gorgo Leonidæ Laconis uxor cōmemorata à Plutarcho inter apophthegmata: & rursus in Præceptis cōugalib; . Et haud scio an hæc sit Cleomenis regis filia, cuius dicta referunt inter Lacænas. Timocliā.] Huius meminit Plut. inter claras mulieres.

foror erat laudatissimi uiri Theagenis Thebani, qui apud Cheroniam pro totius Græciæ salute fortiter pugnans occubuit. At ubi Thebas cepisset Alexander, & milites alius aliò per urbem populabundi discurret, quidam Thracum equitum præfectus in Timocliæ aedes irrupit. Iam multo cibo potuq; ferrox, non ueritus est nobilem & pudicam mulierem de cõcubitu sollicitare, ac coniugium etiam pollicitus, expiscari nititur, si quid opum reconditum haberet. Illa simulans se assentiri, ducit hominem in hortum, semotis arboris, mentiens in puteo quodam sicco magnam pecuniarum uim abditam esse: credit barbarus, occluditur hostium horti, tollitur operculum putei, descendit in puteum. At illa adiuantibus pedissequis hominem saxis e summo deiecit in puteo, obruit. Alexander ubi cognouit factum, mulieris uirtutem admiratus, & impunitate donat Timocliam, & omnes illi confanguinitate coniunctos immunes esse iubet. Claudias atq; Cornelias.] Fæstiuatatis gratia mutauit numerum. De Claudia uirgine Vestali, de Cornelia matre Gracchorum iam dictum est. Fortunæ muliebri.] 67
Fortuna Romæ, & in Italia non uno nomine colebatur extructis phanis. Nam erat Fors fortuna, fortuna Prænestina, & Fortuna muliebris, cui templum dicatum, & cognomen additum, ob rempublicam mulierum beneficio adiutam. Etenim cum Coriolanus exul Volscis hostibus adiunxisset sese, atq; ita immineret, ut actum uideretur de Romanis, Veturia mater, & Volumnia uxor duos complexa filios, unam cum ingenti mulierum agmine uenit in hostium castra: & mater autoritate, uxor & liberi blanditijs, Coriolani flexere animum, effeceruntq; ut exercitum ex agro Romano deduceret. Populus Romanus huius officij memor, templum Fortunæ muliebri statuerunt dicaruntq;. Autor Lilius, libro ab urbe condita secundo. Nullum flaminem.] Flamen genus est sacerdotij apud Romanos. Hierophantas.] *εργοφάντης*, Græcis dicitur ædituus, nonnunquam pro sacrificio accipitur: inde dicitur, uel quod ostendat sacra, uel quod uelcatur sacris.

Appendix Scholiorum primi aduersus Iouinianum libri.

Inter omnia quæ solet obseruare mortalium superstitio, nullam ego auem, nec præpete, nec oscinem, nullum solistimum tripudium auspicius esse puto, quam sit boni uiri & amici occursum. Cum superiores paginae iam formulis essent excusæ, comòdum occurrit mihi Ludouicus Berus, in clytæ Basileæ non tam ciuis quam ornamentum, ac sui generis, & alioqui cum primis clarum lumen ac decus, theologus insignis, ac uir modis omnibus eiusmodi, ut haud facile sit pronuciare, magis ne sit suspiciendus ob egregiam eruditionem, an ueneradus, ob undiq; inculpatam uitæ integritatem, an amandus, ob incredibilem quandam morum comitatem, & consuetudinis iucunditatem. Ac uix solenni salutatione ultro citroq; dicta ac reddita, nescio quis Deus mihi miserit in mentem, ut repente de numeris inijcerem mentionem. Nam quemadmodum, iuxta Græcorum adagionem, ubi dolo, ibi quisq; manum habet, ita si quid uehementer torquet animum, ibi quisq; linguam habet. Rogabam eequid legisset unquam de prisca in digitis numerandi ratione, de qua Beda præcepisset. Respondit illico, sibi domi esse quædam ex eo Bedæ libro enotata. Id quo magis præter spem, hoc gratius accidit. Mittit protinus codicem, ut est singulari candore præditus. Quæ tametsi pauca sunt, tamen quoniam magnopere pertinent ad rem, hic uice coronidis adijcienda putauit. Sunt autem huiusmodi. Cum dicitur unum, minimum in læua digitum inflectens, in medium palmæ artum figas. Cum dicitur duo, secundum à minimo ibidem impones. Cum dicitur tria, tertium similiter inflectes. Cum dicitur quatuor, minimum leuabis. Cum dicitur quinque, secundum à minimo similiter eriges. Cum dicitur sex, tertium nihilo minus eleuabis, medio duntaxat, qui medicus appellatur, in medium palmæ fixo. Cum dicitur septem, minimum solum supra palmæ radicem, cæteris interim leuatis, impones: iuxta quem cum dicitur octo, medium. Cum dicitur nouem, impudicum eregione compones. Cum dicitur decem, unguem indicis in medio figes artu pollicis. Cum dicitur uiginti, summitatem impudici inter nodos indicis & pollicis arte figes. Cum dicitur triginta, unguem indicis & pollicis blando coniunges amplexu. Cum dicitur quadraginta, interiora pollicis lateri uel dorso indicis superinduces, ambobus duntaxat erectis. Cum dicitur quinquaginta, pollicem exteriore artu, instar Græcæ literæ ε incuruatum ad palmam inclinabis. Cũ dicitur sexaginta, pollicem ut supra curuatum indice circumflexo diligenter à fronte præcinges. Cum dicitur septuaginta, indicem ut supra circumflexum, pollice in longum tenso implebis, ungue illius duntaxat erecto trans medium indicis artum. Cum dicitur octoginta, indicem ut supra circumflexum pollice in longum extenso implebis, ungue uidelicet illius in medium indicis artum fixo. Cum dicitur nonaginta, indicis inflexi unguem radici pollicis erecti infiges. Atq; hæc tenus in læua. Centum uero in dextra, quomodo in læua decem facies. Ducenta in dextra, quomodo uiginti in læua. Eodem modo & cætera usq; nongenta. Item mille in dextra, quomodo unum in læua. Duo milia in dextra, quomodo duo in læua, & cætera usq; ad nouem milia. Porro decem milia cum dicitur, læuam in medio pectoris supinam appones, digitis tantum ad cælum erectis. Viginti milia cum dicitur, eandem pectori late expansam superpones. Triginta milia cum dicitur, eadem prona, sed erecta, pollicem cartilagini medij pectoris immittes. Quadraginta milia cum dicitur, eandem in umbilico erectam supinabis. Quinquaginta milia cum dicitur, eiusdem pronæ, sed erectæ pollicem umbilico impones. Sexaginta milia cum dicitur, eadem prona femur læuam cõprehendes. Septuaginta milia cũ dicitur, eandem supinam femori superimpones. Octoginta milia cum dicitur, eandem pronam femori superimpones. Nonaginta milia cũ dicitur, eadem lumbos comprehen-

A comprehendes, pollice ad inguina uerso. At uero centum milia, ducenta milia, & cætera usq; ad nongenta milia, eodem quo diximus ordine in dextera corporis parte complebis. Decies autem centena milia cum dicitur, ambabus sibi manibus confertis inticem digitos implicabis. Hæc uero quæ compertimus in eo quo dixi libello excerpta ex monumentis Bedæ, atq; hoc uelut auctario, uel ferius impartendum lectori duximus. Cæterum an omnia quadrent cum his quæ prodidit Apuleius, non est huius loci disquirere. Certe cum his quæ scripsit Hieronymus, de triginta, sexaginta, & centum, ad amussim concinunt. Coeuntibus enim molli contactu pollicis & indicis unguibus, ueluti matrimonium depingitur: rursum ipsæ digitis aliter iunctis, sic ut inflexum pollicem præcingat index, uiduas in afflictione constitutas ac desolatas exprimit. Postremo à sinistra manu demigras ad dextram, & indicis unguem in medium pollicis artum inflexo, coronam exprimit, & uirginum felicitatem representat.

DIVI HIERONYMI ADVERSUS IOVINIANVM
LIBER SECVNDVS.

Secunda propositio est, Eos qui fuerint baptizati, à diabolo non posse tentari. Et ne hoc stulte dicere uideretur, adiecit: Quicumque autem tentati fuerint, ostendit eos aqua tantum & non spiritu baptizatos, quod in Simone mago legimus. Vnde & Ioannes dicit: Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet: & non potest peccare, quia ex Deo natus est. Et in hoc sunt manifesti filij Dei, & filij diaboli. Et in fine epistolæ: Omnis qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Reuerteretur, Statim enim intulit: Filioli custodite uos à simulachris. Si omnis qui natus est ex Deo, non peccat, & à diabolo tentari non potest, quomodo præcipit, ut caueant ne tententur? Et in eadem rursus epistola: Si dixerimus, quia peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est, ut remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, quia non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non est in nobis. Existimo quod Ioannes baptizatus ad baptizatos scripserit, & quod omne peccatum à diabolo sit. Ille peccatorem se confitetur, & sperat remissionem post baptismum peccatorum: & Iouinianus meus dicit: Ne tangas me, quoniam mundus sum. Quid ergo? contraria sibi Apostolus loquitur: Minime. In eodem quippe loco cur hoc dixerit, statim edisserit: Filioli mei, hæc scribo uobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus, quod cognouimus eum, si mandata eius obseruemus. Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in eo ueritas non est. Qui autem seruat uerbum eius, uerè in hoc charitas Dei perfecta est. In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Propterea, inquit, scribo uobis filioli mei: Omnis qui natus est ex Deo, non peccat, ut non peccetis: & tamdiu sciatis uos in generatione Domini permanere, quamdiu non peccaueritis. Immo qui in generatione Domini perseuerant, peccare non possunt. Quæ enim communicatio luci & tenebris? Christo & Belial? Quomodo dies & nox misceri non queunt: sic nec iustitia & iniquitas, peccatum & bona opera, Christus & antichristus. Si susceperimus Christum in hospitio nostri pectoris, ilico fugamus diabolum: Si peccauerimus, & per peccati ianuas ingressus fuerit diabolus, protinus Christus recedit. Vnde & Dauid post peccatum: Redde mihi, ait, lætitiã salutaris tui, scilicet quam peccando amiserat. Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in hoc ueritas non est. Christus ueritas appellatur: Ego sum, inquit, uia & ueritas. Frustra nobis in eo plaudimus, cuius mandata non facimus. Scienti bonum, & non facienti illud, peccatum est. Quomodo corpus sine spiritu mortuum est, sic & fides sine operibus mortua est. Nec grande putemus unum Deum nosse, cum & demones credant & contremiscant. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Eligat aduersarius è duobus, quod uult, optionem enim damus, Manet in Christo, an non manet? Si manet, ita ergo ambulet, ut

ut Christus. Si autē temerarium est similitudinē uirtutum domini polliceri, nō manet in Christo, quia non ingreditur ut Christus. Ille peccatum non fecit, neq; inuētus est dolus in ore eius: qui cum malediceretur non remaledixit, & tanquā agnus coram tondente, sic non aperuit os suum: ad quē uenit princeps mundi istius, & inuenit in eo nihil: qui cum peccatum non fecisset, pro nobis peccatū eum fecit deus: nos autem iuxta epistolam Iacobi, multa peccamus omnes, & nemo mundus à peccatis, nec si unius quidem diei fuerit uita eius. Quis enim gloriabitur castum se habere cor? aut quis confidet mundum se esse à peccatis? Tenemurq; rei in similitudinē præuaricationis Adam. Vnde & Dauid: Ecce, ait, in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis concepit me mater mea. Et beatus Iob: Si fuero iustus, os meum impia loquetur: & si sine crimine inueniar. Et si purificatus in niue & lotus mūdīs manibus, satis me corde tinxisti, & execratū est me uestimentū meū. Verum ne penitus desperemus, arbitantes nos post peccata baptismi non posse saluari, statim hoc ipsum temperat: & si quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Hoc ad credentes post baptismum loquitur, & aduocatū pro delictis eorum dominū pollicetur. Nec dicit: Si quid peccaueritis, aduocatū habetis apud patrē Christum, & ipse est propiciatio pro peccatis uestris: ne eos diceret non plena fide baptismum consecutos: sed aduocatū, inquit, habemus Iesum Christum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris, & non solum pro Ioannis illorumq; peccatis, sed etiam pro totius mundi. In toto autē mundo & apostoli sunt omnesq; credentes. Ex quibus li- quido comprobatur, post baptismum posse peccari. Frustra enim habemus aduocatū Iesum Christum, si peccari non potest. Petrus apostolus ad quem dictum fuerat: Qui lotus est, non necesse habet ut iterū lauet. Et, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: ab ancilla perterritus negat. Et ipse dominus: Simon Simon ecce, inquit, satanas postulauit uos, ut cribraret sicut triticū. Ego autē rogauī pro te, ne deficeret fides tua. Et in eodem loco: Vigilate & orate, ne intretis in tentationē: spiritus quidem prom- ptus est, caro autē infirma. Quod si ante crucem dictum respōderis, certē post crucē in oratione dominica dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & ne nos inducas in tentationē, sed libera nos à malo. Si non peccamus post baptismum, cur nobis poscimus peccata dimitti, quæ in in baptisinate iā dimissa sunt? quid oramus ne intremus in tentationē, & ut liberemur à malo, si diabolum tentare nō potest iam baptizatos? Aliud autē est, si ad catechumenos hæc oratio pertinet, & non conuenit fidelibus & Christianis. Paulus electionis uas castigat corpus suū, & in seruitutē redigit, ne alijs prædicans, ipse reprobos inueniatur. Et datus est mihi, inquit, stimulus carnis, angelus satanæ, qui me colaphizet. Et ad Corinthios: Timeo, inquit, ne sicut serpens decepit Euam in astutia sua, ita corumpatur sensus uestri à simplicitate quæ est in Christo. Et alibi: Cui autē aliquid donastis, & ego, nam & ego quod donauī, si quid donauī, propter uos, in persona Christi, ut non circūueniamur à satana. Non enim eius ignoramus astutias. Et rursum: Tentatio uos nō apprehēdat, nisi humana. Fidelis autē Deus, qui nō dimittet uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentū, ut possitis sustinere. Et qui sibi uidetur stare, uideat ne cadat. Et ad Galatas: Currebatis bene, quia uos impediuit ueritati non obedire? Et alibi: Voluimus uenire ad uos, ego quidē Paulus & semel & iterū, sed impediuit nos satanas. Et ad maritos: Et iterum reuertimini ad idipsum, ne tētet uos satanas propter incontinentiam uestram. Et rursum: Dico autē, spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritū, & spiritus aduersus carnē: hæc enim inuicē aduersantur sibi, ut nō quæ uultis illa faciatis. Ex utroq; cōpacti, necesse est ut utriusq; cōtra se substantiæ bella patiamur. Et ad Ephesios: Non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus principatus et potestates, aduersus rectores tenebrarū istarum, aduersus spiritualia nequitiae in cœlestibus. Et existimat aliq; securos et dormientes nos esse debere post baptismū: Nec nō ad Hebræos: Impossi-

bile

abile est enim eos qui semel sunt illuminati, & gustauerunt donū cœlestē, & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntq; nihilominus bonum Dei uerbum, uirtutesq; seculi futuri, & prolapsi sunt: renouari iterū ad penitentiam, rursus crucifigentes sibi metipsis filium dei, & ostentui habentes. Certe eos qui illuminati sunt & gustauerunt dei donū cœlestē, & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntq; bonū Dei uerbum: negare non possumus baptizatos. Si autē baptizati peccare nō possunt, quomodo nūc Apostolus dicit, & prolapsi sunt? Verum ne Montanus & Nouatus hic rideant, qui contendunt non posse renouari per penitentiam eos qui crucifixerunt sibi met filium dei, & ostentui habuerunt, consequenter hunc errorē soluit, & ait: Confidimus autē de uobis dilectissimi meliora & uiciniora salutis, tametsi ita loquimur. Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur boni operis & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & nunc ministratis. Et reuera grandis iniustitia Dei, si tantū peccata puniret, & bona opera non susciperet. Ita locutus sum, inquit Apostolus, ut uos à peccatis retraherem, & desperationis metu facerē cautiore. Cæterū confido de uobis dilectissimi meliora & uiciniora salutis. Neq; enim iustitiæ Dei est, ut obliuiscatur honorū operum, & ministerij quod propter nomē eius exhibuistis, & exhibetis in sanctos, & tantū meminerit peccatorum. Sed & Iacobus sciens baptizatos posse tentari, & propria corruere uoluntate: Beatus, ait, uir qui suffert tentationem, quia cum probatus fuerit, accipiet coronā uitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Ac ne putaremus secundum illud Genesios, ubi scribitur Abraham à deo fuisse tentatū, nos quoq; tentari à Deo: nemo, inquit, cum tentatur dicat, quoniam à Deo tentor. Deus enim intentator malorū est, ipse autē neminē tentat. Vnus quisq; uero tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Dehinc concupiscentia cum conceperit, parit peccatū: peccatum autē cum consummatū fuerit, generat mortem. Liberi arbitrij nos condidit deus, nec ad uirtutes, nec ad uitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est. Sicut in bonis operibus perfectior est deus: non est enim uolentis, neq; currētis, sed miserētis & adiuuātis dei, ut peruenire ualeamus ad calcē: sic in malis atq; peccatis semina nostra sunt, incētiua & perfectio diaboli. Cum uiderit nos super fundamentum Christi ædificare scenū, ligna, stipulam, tunc supponit incendium. Ædificemus ergo aurum, argentum, lapides preciosos, & tentare non audebit: quanquā & in hoc non sit certa & secunda possessio. Sedet quippe leo in insidijs & in occultis, ut interficiat innocentē. Et uasa figuli probat fornax, homines autē iustos tētatio tribulationis. Et in alio loco scribitur: Fili accedēs ad seruitutē dei, prepara te ad tentationē. Rursum idem Iacobus loquitur: Estote factores uerbi, & nō auditores tantum. Si quis auditor est & non factor, iste similis est uiro qui considerat uultum natiuitatis suæ in speculo. Considerauit illud, & statim recedens oblitus est qualis sit. Frustra mouit, ut iungerēt opera fidei, si post baptismum peccare non poterant. Qui totam legem, inquit, seruauerit, & peccauerit in uno, factus est omnium reus. Quis nostrū absq; peccato? Conclufit deus omnia sub delicto, ut omnib. misereatur. Petrus quoq;: Nouit, inquit, Dominus pios de tentatione eruere. Et de falsis doctoribus: Hi sunt fontes sine aqua, & nebulae turbidibus exagitæ, quib. caligo tenebrarū reseruat. Superba em̄ uanitatis loquētes pellicunt in desiderijs carnis luxuriæ, eos qui paululū effugerant, & ad errorē reuersi sunt. Nonne tibi uidetur pinxisse sermo apostolicus nouā imperitiæ factionē? Aperiant enim quasi fontes sciētiae, qui aquam non habent doctrinarū: promittūt hymbrem, uelut nubes prophetica, ad quas perueniat ueritas Dei, & turbidibus exagitatū demum atq; uitiorum. Loquuntur grandia, & totus eorum sermo superbia est. Immundus est autē apud Deum omnis qui exultat cor suum, ut qui paululum refugerant à peccatis, ad suum reuertantur errorē: & suadent in luxuria, ciborū carnisq; delicias. Quis enim nō libēter audiat, Manducemus & bibamus, & in æternū regnabimus? Sapiētes & prudentes, prauos uocant: eos uero qui dulces sunt in sermonibus, plus audiūt. Ioannes apostolus, imō in Ioāne saluator scribens angelo Ephesi ecclesiae: Scio, inquit, opera tua, & labo-

rem

rem & patientiā tuam, & quia sustinuiſti propter nomen meū, & nō defecisti: sed habeo e aduersus te, quod charitatē tuam primā reliquisti. Memor esto unde cecideris: & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin aut, ueniam tibi, & mouebo candelabrū tuum de loco, nisi pœnitentiā egeris. Similiter & cæteras ecclesias, Smyrnā, Pergamū, Thyatiram, Sardis, Philadelphiā, Laodiciā ad pœnitentiā prouocat, & nisi reuertatur ad opera pristina, cōminatur. Et in Sardis paucos habere dicit, qui nō coinquinauerūt uestimēta sua, & ambulaturi sunt cū eo in albis, quia digni sunt. Cui aut dicit: Memēto unde cecideris, & ecce missurus est diabolus ex uobis in carcerē, ut tētemini: & scio ubi habitas, ubi sedes est satanæ: & in mente habe qualiter acceperis, & audieris, & serua, & pœnitentiā age, & reliqua: utiq; ei dicit qui credidit & baptizatus est, & stans quondam, corruit per delictū. Paulisper de ueteri testamēto exempla distuleram, quia solent ubicunq; contra eos facit dicere, lex & prophetæ usq; ad Ioannē. Ceterū quis ignorat sub altera dispensatione dei, omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quomodo ante Abraham placuit in coniugio, sic nunc uirgines placēt in perpetua castitate. Seruiuit ille dei legi & tempori suo, seruiamus & nos Euangelio & tempori nostro, in quos fines sculorū decurrerūt. Dauid electus secundū cor Domini, qui omnes eius fecerat uoluntates, & qui in quodam psalmo dixerat: ludica me Dñe, quoniam ego in innocētia mea ingressus sum, & in Dño sperans nō infirmabor: proba me Domine & tenta me, ure renes meos, & cor meū: postea tēatur à diabolo, & post peccatū pœnitēs loquit: Miserere mei Deus secundū magnā misericordiā tuam. Magnū peccatū, magna deleri uult misericordia. Solomon amabilis Dñi, & cui bis Deus fuerat reuelatus: quia amator mulierū fuit, à Dei amore discessit. Manassen impiissimū regē post captiuitatē Babylonicā, in pristina dignitatē liber dierū restitutū refert. Et Iosias uir sanctus, in cāpo Magedo ab Ægyptio rege cōfoditur. Iesus quoq; filius Ioseph, sacerdos magnus, quanq; in typo præcesserit saluatoris, qui nostra peccata portauit, & alienigenā sibi ex gētibus ecclesiam copulauit, tamē secundū literā post sacerdotiū sordidatus inducitur, & stat diabolus à dextris eius: & candida illi uestimēta reddūtur. Superfluū est de Moyse & Aarō scribere, quod ad aquam contradictionis offenderint Deū, & terrā repromissionis nō intrauerint: cum beatus Iob angelos quoq; & omnē creaturā peccare posse cōmemorat, dicēs: Quid em, nunquid homo coram Deo mundus est, aut in operibus suis sine macula uir? Si cōtra seruos suos non credit, & aduersum angelos suos prauū quid reperit, quanto magis habitantes in domibus luteis, de quibus & nos ex eodem luto sumus? Tentatio est uita hominis super terram. Et cecidit Lucifer, qui mittebat ad uniuersas nationes. Et ille qui in paradiso deliciarū inter duodecim nutritus est lapides, uulneratus à monte Dñi, ad inferna descendit. Vnde & saluator in Euangelio: Videbā, inquit, satanā quasi fulgur de coelo cadentē. Si altissima illa sublimitas cecidit, quis cadere non possit? Si in coelo ruinæ, quanto magis in terra? Et tamē cum ceciderit Lucifer, imò post casum coluber antiquus: uirtus eius in lumbis eius, & potestas eius super umbilicū uētris: obūbrantur in eo arbores magnæ, & dormit iuxta iuncū & calamum & caricē. Ipse est rex omnī quæ in aquis sunt: ubi scilicet uoluptas & luxuria & propago et irrigatio nuptiarū. Quis enim denudabit faciē uestitus eius? & portas uultus eius quis aperiet? Saginātur in eo nationes Æthiopū, & partiūtur eum Phoenicū gētes. Ac ne forsitan tacite legētis cogitatio putaret eas tantū Phœnicum gētes & populos Æthiopū significari, quibus draco in escam datus sit, statim de his qui per mare huius seculi transferunt, & ad portū salutis peruenire festinant, dicitur: Et in nauibus piscatorum caput eius stat, sicut incus infatigabilis, reputat ferrū ut paleas, & sicut lignum putre æs. Et omne aurum maris sub eo est sicut lutum. Feruescere facit abyssum, sicut uas æneum: æstimat mare sicut deletum, & tartarum abysli ut captiuum. Omne altum uidet. Et arbitratur Iouinianus meus facile sibi eum posse succūbere. Quid loquar de sanctis uiris & de angelis, qui cum creaturæ Dei sint, possunt utique recipere peccatum? Filium Dei tentare ausus est, & prima eius & secunda sentētia percussus, nihilominus

A nihilominus caput leuat, & tertio uulneratus usq; ad tempus recedit, differens magis tentationem, quam auferens: & nos nobis blandimur de baptisate, quod sicut priora peccata dimittit, sic in futurum seruare non potest, nisi baptizati omni custodia seruaerint cor suum. Tandem peruenimus ad cibos, & tertiæ quæstionis nobis opponitur difficultas, ad hoc creata esse omnia, ut usui mortalium deseruirent. Et quomodo homo rationale animal, quasi quidam habitator & possessor mundi Deo subiacet, & suum ueneratur autorem: ita cuncta animantia, aut in cibos hominum, aut in uestitum, aut ad scindendam terram, aut ad subuectionem frugum, aut ipsius hominis esse creata: unde & iumenta, ab eo quod iuuent, appellantur. Quid est, ait Dauid, homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam uisitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues uniuersas, insuper & pecora campi. Volucres coeli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Esto, inquit, bos ad arandum, ad sedendum equus, canis ad seruandum, capræ ad lac, oues ad lanitia conditæ sint. Quis usus porcorum absque esu carniū? Quid capræ, ceruuli, damulæ, apri, lepores, & huiusmodi uenatio? quid anseres syluestres & domestici? quid anates? quid ficedulæ? quid atagen? quid fulica? quid turdus? Cur in domibus gallina discurret? Si non comeduntur, hæc omnia frustra à Deo creata sunt. Verum quid opus est argumentis, cum manifestissime scriptura doceat, omne quod mouetur, sicut holera herbarum, data nobis in escam: & Apostolus clamitet, Omnia nunda mundis: & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: & uenturos in nouissimo, qui prohibeant nubere, & uesci cibus, quos Deus creauit ad utendum. Ipse dominus uini potator & uorator à Phariseis appellatur, & Publicanorum conuiuia & peccatorum: Zachari prædium non recusans, uadens ad nuptiarum epulas. Porro aliud est, si stulta contentione dicitis eum esse ad nuptias ieiunaturum, & impostorum more dixisse: hoc comedo, illud non comedo: nolo uinum bibere quod ex aquis creauit. In typo sanguinis sui non obtulit aquam, sed uinū. Post resurrectionem piscem & fauam comedit, non zizania, nuces & sorbitiunculas. Petrus apostolus non expectans stellam more Iudaico, sed hora sexta in solarium pransurus, ascendit. Paulus in nauī panem frangit, non caricas. Timotheo dolenti stomachum, uinum suadet bibere, non piracium. De ciborum sibi placent abstinentia, quasi non & superstitio gentilitium cōsum matris deū obseruet & Isidis. Sequar ergo uestigia propositionis expositæ: & antequam ad scripturas ueniam, doceamq; ex eis Deo grata esse ieiunia, & acceptabilem continentiam, argumentis philosophorum argumenta componam: & probabo non Empedoclis & Pythagoræ nos dogma sectari, qui propter *μετεμύχωση*, omne quod mouetur & uiuit, edendum non putant: & eiusdem criminis reos arbitrantur, qui abiētem querentemq; succiderint, cuius parricidæ sunt & uenefici: sed uenerari conditorem nostrum, qui in usus hominum cuncta generauit. Et quomodo bos ad arandum, equus ad sedendū, canes ad seruandum, capræ ad lac, oues ad lanitia conditæ sunt: ita fues ac ceruos, & capreas, & lepores, & cætera: sed illa non statim ad comedendum creata esse, sed in alios usus hominū. Si enim omne quod mouetur & uiuit, ad uescendum factum est, & præparatum gulæ: respondeant mihi, cur elephanti, cur leones, uirgi, leopardi, lupi: cur uiperæ, scorpij, cimices, culices, pulicesq; cur uultur, aquila, coruus, accipiter: cur ceti, delphines, phocæ, minutæq; cochleolæ conditæ sint? Quis nostrū leonem, quis uiperam, quis uulturem, quis ciconiā, quis miluum, quis reptantes in littoribus uermiculos unquam comedit? Sicut igitur hæc proprios usus habent, ita possumus dicere & cæteras bestias, pisces, aues, non ad esum, sed ad medicinas creatas. Denique carnes uiperæ, unde theriacē conficitur, quantis rebus aptæ sint, norunt medici. Segmenta eboris in medelas uarias assumuntur. Fel hyenæ oculorum restituit claritatem, & sterces eius putrida curat uulnera. Et (quod forsitan legenti mirum sit) hominis simus quantis curationibus proficiat, Galenus *ἰν ἀπλοῖς* docet. Aiunt physici, quod pellis colubri qua exiuit, decocta in oleo, mirè dolorem aurium mitiget. Quid ita inutile uidetur nescientibus, ut cimices? Si sanguisuga faucibus hæserit, fumo eius ex-

pto, statim euomitur: & difficultas urinæ huius appositione laxatur. Porcorum autem et anserum & gallinarum phasianorumque adipēs, quid commodi habeant, omnes medicorum declarant libri: quos si legeris, uidebis tot curationes esse in uulture, quot membra sunt. Pauli finis podagræ feruorem mitigat. Gruis, ciconiæ fel, aquilæ sanguis, accipitris, struthiocamelis, ranæ, chamaeleontis, hirundinis sterces, & carnes, quibus morbis aptæ sint, dicerem, si mihi propositum esset de medela corporum disputare. Legat qui uult Aristotelem & Theophrastum prosa, Marcellum Sidetem, & nostrum Flauium hexametris uersibus differentes, Plinium quoque Secundum, & Dioscoridem, & cæteros tam physicos quam medicos, qui nullam herbam, nullum lapidem, nullum animal tam reptile quam uolatile & natatile, non ad suæ artis utilitatem referunt. Igitur cum mihi dixeris, cur porcus creatus est: statim tibi respondebo, puerorum more certantium, cur uiperæ, cur scorpionum. Nec Deum superfluum iudicabis artificem, quia plurimæ & bestiarum & uolucres sunt, quas tuæ fauces recusent. Sed ne contentiosum hoc & pugnam magis uideatur esse, quam uerum, audi idcirco sues & apros & ceruos & reliquas animantes creatas, ut milites & athletæ, nautæ, rhetores, metallorumque fossiores, & cæteri duro operi mancipati haberent cibos, quibus fortitudo corporum necessaria est, qui portant arma & cibaria, qui pugnis & calcibus sua inuicem membra debilitant, qui remos trahunt, quorum latera ad clamandum dicendumque sunt ualida, qui subuertunt montes, & sub diuo & imbris dormiunt. Cæterum nostra religio, non *πικτην*, non athletam, non nautas, non milites, non fossiores, sed sapientiæ erudit lectatorem, qui se Dei cultui dedicauit: & scit cur creatus sit, cur uersetur in mundo, quod abire festinet. Vnde & Apostolus loquitur: Quando infirmor, tunc fortior sum. Et: Si exterior uester homo corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Et: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et: Carnis curam ne feceritis in desiderijs. Nunquid omnibus præceptum est, ne duas tunicas habeant, ne cibos in pera, æs in zona, uirgam in manu, calciamentum in pedibus: ut uendant uniuersa quæ possident, dentque pauperibus, & sequantur Iesum? Sed his utique qui uolunt esse perfecti. Alioquin à Ioanne Baptista aliud præcipitur militibus, aliud publicanis. Dominus autem dicit in Euangelio ad eum qui se iactauerat legis uniuersa complexisse: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Ne graue onus nolenti uideretur imponere, in propria audientis uoluntate dimisit, dicens: Si uis perfectus esse. Quamobrem & ego tibi dicam: Si uis perfectus esse, bonum est uinum non bibere, & carnem non manducare. Si uis perfectus esse, melius est saginare animam, quam corpus. Si autem paruulus es, & coquorum iura te delectant, nemo eripit faucibus tuis esculentas dapes. Manduca & bibe, & si tibi placet, cum Israel lude confurgens, & canito: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Manducet & bibat, qui post cibos expectat interitum: qui cum Epicuro dicit, Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est. Nos Paulo credimus intonanti: Esca uentri, & uenter escis: Deus autem & hunc & illam destruet. Hæc autem de scripturis pauca posuimus, ut congruere nostra cum philosophis doceremus. Cæterum quis ignoret, unamquamque gentem non communi lege naturæ, sed his quorum apud se copia est, uesci solitam: uerbi gratia, Arabes & Saraceni & omnis eremi barbaria, camelorum lacte & carnibus uiuit, quia huiuscemodi animal pro temperie & sterilitate regionum facile apud eos & gignitur & nutritur. Hi nefas arbitrantur porcorum uesci carnibus, Sues enim, qui glande, castaneis, radicibus filicum & hordeo alii solent, aut raro apud eos, aut penitus non inueniuntur: & si inuenti fuerint, alimenta non habent, quæ supra diximus. E regione septentrionales populos, si ad esum asinorum camelorumque compellas, simile putabunt eorum uesci carnibus, ac si lupum comedere cogantur, aut coruum. In Ponto & Phrygia, uermes albos & obesos, qui nigello capite sunt, & nascuntur in lignorum carie, pro magnis redditibus paterfamilias exigit. Et quomodo apud nos attagen & ficedula, mullus & scarus, in delictis computantur: ita apud illos *φυλοφάου* comedisse luxuria est. Rursum Orientales & Libyæ populos, quia per desertum & calidam eremi uastitatem locustarum nubes reperiuntur, locustis uesci moris est. Hoc uerum esse Ioannes quoque Baptista probat. Compelle

Phrygem

Phrygem & Ponticum, ut locustam comedat, nefas putabit. Coge Syrum, Afrum & Arabem, ut uermes Ponticos glutiat: ita eos despiciet, ut muscas, millepedas & lacertos. Quamquam Syri & crocodilis terrenis, Afri etiam lacertis uiridibus uesci soleant. In Aegypto & Palæstina propter bouum raritatem nemo uaccam comedit, taurorumque carnes & bouum uitulorumque assumunt in cibus. At in nostra prouincia scelus putant uitulos deuorare. Vnde & imperator Valens nuper legem per Orientem dederat, ne quis uitulorum carnibus uesceretur, utilitati agriculturæ prouidens: & pessimam Iudaizantis uulgi emendans consuetudinem, pro attilibus & lactentibus uitulos consumentis. Nomades & Troglodytæ & Scythæ & Hunorum noua feritas, semicrudis uescuntur carnibus. Porro Ichthyophagi gens errans in littore maris rubri, super petras solis calore feruentes affant pisces, & hoc solo alimento uictitant. Sarmatæ, Quadi, Vandali, & innumerabiles aliæ gentes, equorum & uulpium carnibus delectantur. Quid loquar de cæteris nationibus, cum ipse adolescentulus in Gallia uiderim Scotos gentem Britannicam humanis uesci carnibus: & cum per syluas porcorum greges & armentorum pecudumque reperiant, pastorum nates & sceminarum papillas solere abscindere, & has solas ciborum delicias arbitrari? Scotorum natio uxores proprias non habet: & quasi Platonis politiam legerit, & Catonis sectetur exemplum, nulla apud eos coniunx propria est, sed ut cuique libitu fuerit, pecudum more lasciuunt. Persæ, Medii, & Indi & Aethiopes, regna non modica, & Romano regno paria, cum matribus & auis, cum filiabus & neptibus copulantur. Massagetæ & Derbices miserrimos putant, qui agrotatione moriantur: & parentes, cognatos, propinquos, cum ad senectam uenerint, iugulatos deuorant: rectius esse ducentes, ut à se potius quam à uermibus comedantur. Tibareni quos dilexerint, senes suspendunt in patibulis. Hircani uolucris & canibus semiuiuos proficiunt, Caspii isdem bestiis mortuos. Scythæ eos qui à defunctis amati sunt, uiuos infodiunt cum ossibus mortuorum. Bactri canibus ad hoc ipsum nutritis, obijciunt senes. Quod cum Alexandri præfectus Nicanor emendare uoluisset, penè amisit prouinciã. Coge Aegyptium, ut ouium lacte uescatur: impelle si uales Pelusiotes, ut manducet cepe. Singulæ penè in Aegypto ciuitates, singulas bestias & monstra uenerantur: & quodcunque uoluerint, hoc inuiolabile & sacrum putant. Vnde & urbes quoque apud eos ex animalium uocabulis nuncupantur, Leonto, Cyno, Lyco, Busris, Thmuis, quod interpretatur hircus. Et ut sciremus quales deos semper Aegyptus recepisset, nuper ab Adriani amasio urbs eorum Antinoïs appellata est. Peruides igitur, quod non solum in esu, sed & in sepulturis & in conuubijs, & in omni conuersatione unaquæque gens suo ritu & proprietatibus uictitet: & hoc eam naturæ legem putare, quod didicit. Verum fac esum carniū cunctis nationibus esse communem: & passim licere, quod passim gignitur. Quid ad nos quorum cõuersatio in cœlis est: qui super Pythagoram & Empedoclem, & omnes sapientiæ sectatores, non ei debemur cui nascimur, sed cui renascimur: qui repugnantem carnem, & ad libidinum incentiuam rapientem, inedia subiugamus? Esus carniū, & potus uini, uentrisque saturitas, seminarium libidinis est. Vnde & Comicus: Sine Cerere, inquit, & Libero friget Venus. Per quinque sensus, quasi per quasdam fenestras, uitiorum in animam introitus est. Non potest ante metropolis & arx mentis capi, nisi per portas eius irruerit hostilis exercitus. Horum perturbacionibus anima prægrauatur: & capitur aspectu, auditu, odoratu, sapore, tactu. Si Circensibus quispiam delectetur, si athletarum certamine, si mobilitate histrionum, si formis mulierum, splendore gemmarum, uestium, metallorum, & cæteris huiuscemodi, per oculorum fenestras animæ capta libertas est, & impletur illud propheticum: Mors intrauit per fenestras uestras. Rursum audito uario organorum cantu, & uocum inflexionibus delinitur: & carmine poetarum, & comcediarum mimorumque urbanitatibus & strophis: et quicquid per aures introiens, uirilitem mentis effeminat. Odoris autem suauitas, & diuersa thymiamata, & amomum, & cyphi, cenanthe, muscus, & peregrini muris pellicula, quod dissolutis & amatoribus conueniat, nemo nisi dissolutus negat. Porro ciborum auaritas, quod auaritiæ mater sit, & animam quasi quibusdam compedibus degrauiat in terra teneat, quis ignorat? Propter bre-

ueni gulæ uoluptatem, terræ lustrantur et maria, & ut multum uinum preciosusq; cibus fauces nostras transeat, totius uitæ opera defudamus. Tactus autem alienorum corporū & feminarum ardentior appetitus, uicinus insanix est. Ob hunc sensum cupimus, irascimur, gestimus, inuidemus, æmulamur, solliciti sumus: & expleta uoluptate per quandam plenitudinem rursus accendimur: quærimusq; facere, quod cum fecerimus, iterum pœniteamus. Igitur cum per has portas, quasi quidam perturbationum cunei ad arcem nostræ mentis intrauerint: ubi erit libertas, ubi fortitudo eius, ubi de Deo cogitatio: maxime cum tactus depingat sibi etiam præteritas uoluptates, & recordatione uitiorum cogat animam compati, et quodammodo exercere quod non agit. His igitur rationibus inuitati multi philosophorum, reliquerunt frequentias urbium, & hortulos suburbanos, ubi ager irriguus & arborum comæ, & susurrus auium, fontis speculum, riuus immurmurans, & multa oculorum auriumq; illecebræ, ne per luxum & abundantiam copiarum, animæ fortitudo mollesceret, & eius pudicitia constupraretur. Inutile quippe est crebro uidere per quæ aliquando captus sis: & eorum te experimento committere, quibus difficulter careas. Nam & Pythagoræi huiusmodi frequentiam declinantes, in solitudine & desertis locis habitare consueuerunt. Platonicus quoque & Stoici in templorum locis & porticibus uersabatur, ut admoniti angustioris habitaculi sanctitate, nihil aliud quam de uirtutibus cogitarent. Sed & ipse Plato cū esset diues, & thoros eius Diogenes lutatis pedibus cōcularet: ut possit uacare philosophiæ, elegit Academicam uillam ab urbe procul, nō solum desertam, sed & pestilentem: ut cura & assiduitate morborum, libidinis impetus frangeretur: discipulique sui nullam aliam sentirent uoluptatem, nisi earum rerum quas discerent. Quosdam legimus effodisse sibi oculos, ne per eorum uisum à contemplatione philosophiæ auocarentur. Vnde & Crates ille Thebanus, proiecto in mari non paruo auri pondere: Abite, inquit, pessum malæ cupiditates: ego uos mergam, ne ipse mergar à uobis. Quod si quis existimat & abundantia ciborum potiorumq; se perfrui, & uacare posse sapientiæ, hoc est & uersari in delicijs, & deliciarum uitijs non teneri, seipsum decipit. Cum enim procul ab his remoti sæpe capiamur naturæ illecebris, & cogamur ea cupere, quorum copiam non habemus: quanto magis, si circumdanti rebus uoluptatum, esse nos liberos arbitremur? sensus noster illud cogitat quod uidet, audit, odoratur, gustat, attrahat: & ad eius rei trahitur appetitum, cuius capitur uoluptate; quod mens uideat & mens audiat, et quod nec audire quippiam, nec uidere possumus, nisi sensus in ea quæ cernimus & audimus fuerit intentus. Vetus quoque sententia est, Difficile est, imò impossibile, delicijs et uoluptatibus affluentes, non ea cogitare quæ gerimus: frustra quoque quidam simulant salua fide & pudicitia & integritate mentis se abuti uoluptatibus, cum contra naturam sit, copijs uoluptatum sine uoluptate perfrui: & Apostolus hoc ipsum cauens, dixerit: Quæ autem in delicijs est uidua, uiuens mortua est. Sensus corporum quasi equi sunt, sine ratione currentes: anima uero in aurigæ modum retinet frena currentium. Et quomodo equi absq; rectore præcipientes ruunt, ita corpus sine ratione & imperio anime, in suum fertur interitum. Alia quoque comparatio animæ & corporis à philosophis ponitur: corpus puerum, animam pædagogum esse dicentibus. Vnde & historicus: Animæ, inquit, imperio, corporis seruitio magis utimur: alterum nobis cum dijs, alterum cū beluis commune est. Igitur nisi uitia adolescentis & pueri, prudentia pædagogi rexerit, omnes conatus eius & impetus ad lasciuiam properant. Sine quatuor sensibus uiuere possumus, id est sine aspectu, auditu, odoratu atque complexu. Absque gustu autem & cibis impossibile est humanum corpus subsistere. Adesse ergo debet ratio, ut tales ac tantas sumamus escas, quibus non oneretur corpus, nec libertas animæ prægrauetur: quia & comedendum est, et deambulandum, et dormiendū, et digerendum: & postea inflatis uenis, in centiua libidinum sustinenda. Luxuriosas uinum, et tumultuosas ebrietas. Omnis qui cū his miscetur, nō erit sapiens. Ne tales accipiamus cibos, quos aut difficulter digerere, aut comefos, magno partos & perditos labore doleamus. Holerum, pomorum ac leguminū & facilius apparatus est, & arte impendijq; cocorum non indiget: et sine cura sustentat humanum corpus, moderateq; sumptus

(quia

A (quia nec auide deuoratur, quod irritamenta gulæ non habet) leuiori digestionem concoquitur. Nemo enim uno aut duobus cibus, hisq; uilibus, usque ad inflationem uentris oneratur: quæ diuersitate carniū, & saporis delectatione percipitur. Cum uarijs nidoribus fumât patinæ: ad esum sui, expleta esurie, quasi captiuos trahunt. Vnde & morbi ex saturitate nimia concitantur, multiq; impatientiam gulæ, uomitu remediuntur: & quod turpiter ingesserunt, turpius egerunt. Hippocrates in Aphorismis docet, crassa & obesa corpora, quæ crescendi mensuram compleuerint, nisi cito ablatione sanguinis imminuantur, in paralytim & pelsima morborū genera erumpere: & idcirco esse necessariam demptionem, ut rursus habeant in quæ possint crescere. Non enim manere in uno staturâ corporum, sed aut crescere semper aut decrecere: nec posse uiuere animal, nisi crescendi capax sit. Vnde & Galenus uir doctissimus Hippocratis interpres, athletas, quorū uita & ars sagina est, dicit in exhortatione medicinæ, nec uiuere posse diu, nec sanos esse: animasq; eorū ita nimio sanguine et adipibus quasi luto inuolutas, nihil tenuæ, nihil cœlestis, sed semper de carnibus & ructu & uentris ingluuie cogitare. Diogenes tyrannos & subuersores urbium, bellaq; uel hostilia, uel ciuilia: non pro simplici uictu holerum pomorumq;, sed pro carnibus & epularum delicijs afferit excitari. Quodq; mirandum sit, Epicurus uoluptatis assertor, omnes libros suos repleuit holeribus & pomis: & uilibus cibus dicit esse uiuendum, quia carnes & exquisitæ epulæ, ingenti cura ac miseria præparentur: maioremq; pœnam habeant in inquirendo, quam uoluptatem in abutendo. Corpora autem nostra cibo tantum & potu indigere. Vbi aqua et panis sit, & cætera his similia, ibi naturæ satisfactum. Quicquid supra fuerit, non ad uitæ necessitatem spectare, sed ad uitium uoluptatis. Bibere et comedere non deliciarum ardorem, sed sitim famemq; restinguere. Qui carnibus uescantur, indigere etiam his quæ sunt carniū. Qui autem simplici uictu abutantur, eos carnes nō requirere. Sapientiæ quoque operam dare non possumus, si mensæ abundantiam cogitemus, quæ labore nimio et cura indiget. Cito expletur naturæ necessitas: frigus & fames, simplici uestitu & cibo expelli potest. Vnde & Apollolus: Habentes, inquit, uictum & uestitum, his contenti sumus. Deliciæ & epularum uarietates, fomenta auaritiæ sunt. Grandis exultatio animæ est, cum paruo contentus fueris, mundum habere sub pedibus, & omnem eius potentiam: epulas, libidines, propter quæ diuitiæ comparantur, uilibus mutare cibus, et crassiore tunica compensare. Tolle epularum & libidinis luxuriam, nemo quæret diuitias: quarum usus aut in uentre, aut sub uentre est. Qui ægrotat, non aliter recipit sanitatem, nisi tenui cibo & castigato uictu, quæ *λεπτή διαίτα* dicitur. Quibus ergo cibus recipitur sanitas, his et seruari potest: ne quis putet morbos holeribus concitari. Si autem Milonis illius Crotoniatae uires holera non ministrant, quæ nascuntur & aluntur carnibus: quid necesse est uiro sapienti et philosopho Christi tantam habere fortitudinē, quæ athleticis et militibus necessaria est: quam cum habuerit, ad uitia prouocetur? Illi arbitrentur carnes sanitati congruas, qui uolunt abuti libidine: et in cœnum demersi uoluptatum, ad coitum semper exæstuant. Christiano sanitas absque uiribus nimijs necessaria est. Necturbare nos debet, si rari sint huius propositi sectatores: quia rari sunt & amici boni & fideles, et pudici et continentes, semperq; uirtus rara est. Lege Fabritij continentiam, Curij paupertatem, et in tanta urbe uix paucos inuenies, quos scquaris. Noli timere, ne si carnes non comederis, aucupes & uenatores frustra artificia didicerint. Legimus quosdam morbo articulari et podagræ humoribus laborantes, proserptione bonorum ad simplicem mensam et pauperes cibos redactos, conualuisse. Caruerant enim sollicitudine dispensanda domus, et epularum largitate, quæ et corpus fraudant & animam. Irridet Horatius appetitum ciborum, qui consumpti relinquunt pœnitentiam: Sperne uoluptates, nocet emptæ dolore uoluptas. Et cum in amœnissimo agro in morsum uoluptuosorum hominū se crassum pinguemq; describeret, lusit his uersibus: Me pinguem & nitidū & bene curata cute uises, Cum ridere uoles Epicuri de grege porcum. Sed et ex uilissimis cibus uitanda satietas est. Nihil enim ita obruit animum, ut plenus uenter et exæstians, & huc illucq; se uertens, et in ructus uel in crepitus uentorum efflatione respirans. Quale illud ieiunium est, aut qualis illa

Hier. to. 2

G 3 refectio

refectio post ieiunium, cum pridianis epulis distendimur, & guttur nostrum meditato-
 torium efficitur latrinarum? Dumq; uolumus prolixioris inediae famam quaerere, tantum
 uoramus, quantum uix alterius diei nox digerat. Itaque non tam ieiunium appellandum est,
 quam crapula ac foetēs & molesta digestio. Dicaearchus in libris Antiquitatu & descriptio-
 ne Graeciae, refert sub Saturno, id est in aureo seculo, cum omnia humus funderet, nullum
 comedisse carnes, sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quae sponte terra gignebat. Per-
 sarum regis Cyri uitam Xenophon octo uoluminibus explicat, polenta & cardamo & fa-
 le ac pane cibario eos asserens uictitare. Lacedaemoniorum mensae frugalitatisq; & supra-
 scriptus Xenophon & Theophrastus, & omnes penes scriptores Graeciae testati sunt. Che-
 raemon Stoicus, uir eloquentissimus, narrat de uita antiquorum Aegypti sacerdotu, quod
 omnibus mundi negocijs curisq; postpositis, semper in templo fuerint: & rerum naturas,
 causasq; ac rationes siderum contemplati sint, nunquam mulieribus se miscuerint, nunquam
 cognatos & propinquos, ne liberos quidem uiderint: ex eo tempore quo coepissent diui-
 no cultui deseruire, carnibus & uino se semper abstinerint, propter tenuitatem sensus &
 uertiginem capitis, quam ex paruo cibo patiebantur: & maxime propter appetitus libidinis,
 qui ex his cibis & hac portione nascuntur. Pane raro uescebantur, ne onerarent stomachu. Et
 si quando comedebant, tusum pariter hyssopum fumebat in cibo, ut escam grauiorem illius
 calore decoquerent, Oleum tantum in holeribus nouerant, uerum & ipsum parum, propter
 nauseam & asperitatem gustus leniendam. Quid loquar, inquit, de uolatilibus, cum ouum
 quoque pro carnibus uitauerint & lac: quoru alteru carnes liquidas, alterum sanguinem esse
 dicebant colore mutato. Cubile eis de folijs palmaru, quas baias uocant, contextum erat: sca-
 bellum accliuē, & ex una parte obliquum, in terra pro puluillo capiti supponebant, bidui tri-
 duicq; inedia sustinentes. Humores corporis, qui nascuntur ex ocio & ex mansione unius
 loci, nimia uictus castigatione siccabant. Iosephus in secunda Iudaicae captiuitatis historia,
 & in octauo decimo Antiquitatum libro, & contra Apionem duobus uoluminibus, tria
 describit dogmata Iudaeorum, Pharisaeos, Sadducaeos, Essenos. Quorum nouissimos mi-
 ris effert laudibus, quod & ab uxoribus, & uino, & carnibus semper abstinerint, & quo-
 tidianum ieiunium uerterint in naturā. Super quorum uita Philo uir doctissimus, proprium
 uolumen edidit. Euanthes Cyzicenus, & Asclepiades Cyprius, aetate qua Pygmaeon in
 Oriente regnabat, scribunt esum carniū non fuisse. Eubulus quoque, qui historiam Mi-
 thræ multis uoluminibus explicuit, narrat apud Persas tria genera Magorum: quorum pri-
 mos, qui sint doctissimi & eloquentissimi, excepta farina & holere, nihil amplius in cibo su-
 mere. Apud Eleusinam etiam uolucris & piscibus, & quibusdam pomis abstinerere solena-
 ne est. Bardesanes uir Babylonius, in duo dogmata apud Indos gymnosophistas diuidit:
 quorum alterum appellat Bragmanas, alterum Samanæos, qui tantae continentiae sint, ut uel
 pomis arborum iuxta Gangem fluuium, uel publico orizae uel farinae alantur cibo: & cum
 rex ad eos uenerit, adorare illos solitus sit, pacemq; suae prouinciae in illorum precibus arbi-
 trari sitam. Euripides in Creta, Iouis prophetas, non solum carnibus, sed & coctis cibis absti-
 nuisse refert. Xenocrates philosophus de Triptolemi legibus apud Athenienses tria tan-
 tum praecipua in templo Eleusine residere scribit: Honorandos parentes, uenerandos deos,
 carnibus non uescendum. Orpheus in carmine suo esum carniū detestatur. Pythagore, So-
 cratis, Antisthenis, & reliquorum frugalitatem referrem in confusionem nostram: nisi & lon-
 gum esset, & proprii operis indigeret. Hic certe est Antisthenes, qui cum gloriosissime do-
 cuisset rhetoricā, audissetq; Socratem, dixisse fertur ad discipulos suos: Abite, & magistrum
 quaerite, ego enim iam reperi. Statimq; uenditis quae habebat, & publice distributis, nihil si-
 bi amplius quam palliolum seruauit. Paupertatisq; eius & laboris, & Xenophon testis est
 in Symposio: & innumerabiles libri eius, quorum alios philosophico, alios rhetorico gene-
 re scripsit. Huius Diogenes ille famosiss. sectator fuit, potentior rege Alexandro, & naturae
 uictor humanae. Nam cum discipulum Antisthenes nullum reciperet, & perseverantē Dio-
 genem remouere nō posset, nouissimē claua minatus est, nisi abiret. Cui ille subiecisse dicitur
 caput,

A caput, atq; dixisse: Nullus tam durus baculus erit, qui me à tuo possit obsequio separare.
 Refert Satyrus, qui illustriū uirorū scribit historias, quod Diogenes palliolo duplici us-
 sus sit propter frigus: perā pro cellario habuerit, secumq; portarit clauā ob corpusculi fra-
 gilitatē, qua iam senex membra sustentare solitus erat: & *hispobis* uulgo appellatus sit,
 in praesentē horā poscēs à quolibet, & accipiens cibum. Habitauit autē in portarū uestibur-
 lis & porticibus ciuitatū. Cumq; se contorqueret in dolio, uolubilē se habere domū ioca-
 batur, & se cum temporibus immutantē. Frigore enim os dolij uertebat in meridiem, a-
 estate ad septentrionē: & utcuq; sol se inclinauerat, Diogenes simul praetorium uerteba-
 tur. Quodam uero tempore habēs ad potandum cauum ligneū, uidit puerum manu con-
 caua bibere, & elisisse illud fertur ad terrā, dicens: Nesciebam quod natura haberet pocu-
 lum. Virtutē eius & continentiam mors quoq; indicat. Nam cum ad agonē Olympicum,
 qui magna frequentia Graeciae celebrabatur, iam senex pergeret, febrī in itinere dicitur
 apprehensus accubuisse in crepidine uia, uolentibusq; eum amicis, aut in iumentum, aut
 in uehiculum tollere, non acquieuit: sed transiens ad arboris umbram locutus est: Abite
 quaeso, & spectatū pergite: haec me nox aut uictorē probabit, aut uictum. Si febrē uicero,
 ad agonē ueniam: si me uicerit, ad inferna descendam. Ibiq; per noctem eliso gutture non
 tam mori se ait, quam febrē morte excludere. Vnius tantū philosophi exemplum posui,
 ut formosuli nostri & torosuli, & uix summis pedibus adumbrantes uestigia: quoru uer-
 ba in pugnis sunt, & syllogismi in calcibus: qui paupertatē apostolorum & crucis duris-
 ciam, aut nesciunt, aut contemnunt, imitentur saltem gentiliū parcitatem. Haec de argu-
 mentis philosophorū exemplisq; differui. Nunc ad exordium generis humani, id est, ad
 nostra transiens, docebo primū Adam in paradiso accepisse praecipuum, ut caetera poma
 comedens, ab una arbore ieiunaret. Beatitudo paradisi absq; abstinentia cibi non potuit
 dedicari. Quamdiu ieiunauit, in paradiso fuit: comedit, & eiectus est: eiectus, statim dux-
 it uxorem. Qui ieiunus in paradiso uirgo fuerat, satur in terra matrimonio copulatur: &
 tamen eiectus, non protinus accepit licentiā carniū uescendarum, sed tantum poma ar-
 borum & fruges segetū, & herbarum holera ei traduntur in cibū: ut exul quoq; paradisi,
 non carnibus, quae in paradiso non erant, sed similitudine frugum paradisi uesceretur. Po-
 stea uero uidens Deus quod diligenter appositum esset ad maliciā cor hominis ab adole-
 scentia, & spiritus eius in his permanere non posset, quia erant caro, opera carnis diluio
 condemnauit: & auerisimam hominum gulam probans, dedit eis licentiā comedenda-
 rum carniū: ut dum sibi intelligunt licere omnia, non desiderent magnopere quod nō
 licebat, ne mandatū in causam uerterent praeruaricationis. Quamq; & tunc ex parte impe-
 ratum ieiuniū sit. Nam cum alia munda dicantur, alia immunda: & in arca Noe de immun-
 dis bina, de mundis introducuntur imparia: & utiq; immundorū esus ablati sit, ne sine
 causa dicerentur immunda: ex parte ieiuniū dedicatum est, docēs abstinentiam omnium in
 quorundam recisione. Cur perdidit Esau primogenita sua? nōne propter cibum? impa-
 tientiamq; gulae lachrymis emendare non potuit. Eiectus de Aegypto populus Israel, &
 in terram repromissionis lacte & melle manantem introducendus, Aegyptias carnes &
 pepones alliacq; desiderat. Vtinā, inquit obissemus percussī à Deo in terra Aegypti, quan-
 do super ollas carniū sedebamus. Et iterum: Quis nos uescet carnibus? Venerunt in-
 mentē nobis pisces, quos in Aegypto comedebamus gratis, & cucumeres, & pepones, &
 porri, & cepe, & allia. At nunc anima nostra arida, nihil nisi manna oculi nostri conspi-
 ciunt. Angelorum cibum contemnes, carnes Aegyptias suspirabant. Moyses quadra-
 ginta diebus & noctibus ieiunus in monte Sina, etiam tunc probans, non in pane solo
 uiuere hominem, sed in omni uerbo Dei, cum Domino loquitur: populus autē satur & do-
 la fabricatur. Ille uacuo uentre, legem accipit scriptam digito Dei. Iste manducans & bi-
 bens, cōsurgensq; ludere, aurū cōflat in uiculu, & Aegyptium bouē praefert Domini maie-
 stati. Tot dierum labor unius horae saturitate perit. Frangit audacter Moyses tabulas:
 sciebat enim Dei sermonem non posse audire temulentos. Incrassatus est & pinguefa-

ctus, & dilatatus, & recalcitrauit dilectus, & dereliquit Dominū, qui fecerat eum, & abscelsit à Deo saluari suo. Vnde & in eodē Deuteronomio præcipitur: Ne cum manducaueris & biberis, & domos opimas ædificaueris, ouibus & bubus tuis multiplicatis & argento & auro, extollatur cor tuum, & obliuiscaris Dñi tui. Deniq; manducauit populus, & increffatū est cor eius, ne uideret oculis, & audiret auribus, & corde conijceret: & uultum ieiunātis Moyfi, & iuxta Hebraicā ueritatē Dei cōfabulatione cornutū, pastus & pinguior populus sustinere non potuit. Quamobrē & Dñs noster atq; Saluator nō ob differentia uirginitatis & nuptiarum, ut quidā putant, sed ob ieiuniorum cōfortia, Moysem & Eliā trāsfiguratus in monte secum ostendit in gloria. Quāq; Moyfes & Elias typū proprie legis prophetarumq; monstrauerint: sicut manifeste scriptura testatur: Dicebāt ei exitum, quē cōpleturus erat in Hierusalē. Passionē enim Dñi non uirginitas & nuptiæ, sed lex nunciat & prophete. Quod si cōtentiose in Moyse nuptias, in Elia uirginitatē dixerint demonstrari: breuiter audiāt Moysem mortuum & sepultum, Eliā igneo curru raptum ante immortalē esse coepisse, q̄ mortuum, Sed nec secunda cōscriptio tabularum absq; ieiunio potuit impetrari. Quod ebrietas perdiderat, inedia repperit. Ex quo ostēditur, posse nos per ieiunium redire in paradisum, unde per saturitatē fueramus eieccti. In Exodo aduersus Amelech, oratione Moyfi, & totius populi usq; ad uesperā ieiunio, dimicatum est. Iesus filius Naue stationem imperauit soli & lunæ: & in ediam plus q̄ unius diei, uictoris exercitus protelauit. Saul (sicut in Regnorum libro primo scribitur) Maledictus, inquit, qui ederit panem usq; ad uesperā, donec ulciscar me de inimicis meis. Et nō gustauit omnis populus eius, & tota terra prandebat. Tantiq; fuit autoritas stationis semel Domino destinatae ut Ionatham, qui causa uictoriæ extiterat, deprehenderet fors: & ignorantie crimen declinare non posset, patriamq; in se concitaret manum, & uix populi precibus saluaretur. Elias quadraginta dierum ieiunio præparatus, Deum uidit in monte Oreb, & audit ab eo: Quid tu hic Elias? Multo familiarior ista uox, quā illa in Genesi: Adam ubi es? Illa enim pastum terreat & perditum: hæc ieiunanti famulo blandiebatur. Cōgregatum Samuel populum in Masphat, in dicto ieiunio roborauit, & fecit hostibus fortiorē. Affractorum impetum, & potentiam Sennacherib, Ezechiae regis lachrymæ, saccus & humiliatio uictus, fregit, prostrauit, & uicit. Et e contrario ciuitas Ninie, imminente iram Domini ieiuniorum miseratione deteruit: quam & Sodoma placasset & Gomorra, si uoluissent agere poenitentia, & lachrymas poenitentiae patrocinate conciliare ieiunio. Achab rex impijssimus, ut sententiam Dei subterfugeret, & euersio domus eius differretur in posteros, ieiunio impetrauit & sacco. Anna uxor Helchanæ inanem cibo uentrem, filio meruit implere. Periclitantur in Babylone Magi, omnis coniecto & hariolus & aruspex cecidit. Daniel & tres pueri reuelationē merentur ieiunio: & pasti leguminibus, pulchiores sunt, & prudentiores his qui de mensa regis carnibus uescebantur. Deinde scriptum est, quod Daniel tribus hebdomadibus ieiunauerit: panem suauem non comederit: caro & uinum non intrauerit os eius: oleo unctus non sit, & uenerit ad eum angelus, dicens: Daniel, homo miserabilis es. Qui Deo miserabilis apparuerat, post ieiunium leonibus in laeu fuit horribilis. Quam pulchra res: quæ placat Deum, leones mitigat, daemones terret. Mittitur ad eum (licet hoc in Hebraicis uoluminibus non inuenerimus) Habacuc messorum prandiū portans. Talem enim discophorum inedia meruerat hebdomadis. Dauid, periclitante filio post adulteriū, ἐξομολόγησιν in cinere & ieiunio facit, dicens: Quia cinerē tanq; panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam. Et infirmata sunt in ieiunio genua mea. Et certe iam audierat à Nathan: Dominus abstulit à te hoc peccatum. Sampson & Samuel uinum & siceram non bibunt. Erant enim filij reppromissionis, & per abstinentia ieiuniorumq; concepti. Aaron & ceteri sacerdotes ingressuri templum, omne quod potest inebriare non potant, ne moriantur. Ex quo intelligimus mori eos, qui in Ecclesia non sobrii ministrarint. Quamobrem exprobratur Israeli, Potum dabatis Nazaraeis meis uinum. Ionadab filius Rechab, præcepit filiis suis, ut non haberent uinum usq; in æter-

in æternū. Quibus cum offerret Hieremias uinū ut biberent, & illi bibere nolissent, loquitur Dominus per prophetā: Quia obedistis præcepto Ionadab patris uestri: non deficiet uir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. In foribus Euangelij Anna filia Phanuelis uinū inducitur, semperq; ieiunans, & Dominum uirginem longa castitas longaq; ieiunia suscipere. Præcursor eius & præco Ioannes locustis alitur & syluestri melle, non carnibus: habitatioq; deserti & incunabula monachorum, talibus inchoantur alimentis. Sed & ipse Dominus baptisma suum quadraginta dierum ieiunio dedicauit: & acriora daemona docuit, non nisi oratione & ieiunijs posse superari. 17 Cornelius centurio, ut Spiritū sanctū acciperet anteq; baptisma, elemosynis meruit, crebrisq; ieiunijs. Paulus apostolus post famem & sitim, & ceteros labores suos, & pericula latronum, naufragia, solitudines, crebra ieiunia enumerat. Et discipulo Timotheo dolenti stomachum, & infirmitates plurimas sustinenti, suadet uini modicā potionē: iam noli, inquit, aquā bibere. Cui autē dicit, iam noli aquā bibere: ostendit eum aquā ante potasse. Quod non concederet, nisi crebræ infirmitates & dolor stomachi postulassent. Reprobabat quidē Apostolus eos, qui prohibebāt nuptias, & iubebāt cibus abstinere, quos Deus creauit ad utendū cum gratiarū actione: sed & Marcionē designat & Tatianū, & ceteros hæreticos, qui abstinentia indicunt perpetuā, ad destruenda & contemnenda & abominanda opera creatoris. Nos autē & creaturā omnem laudamus Dei: & maciē sagine, abstinentia luxuriæ, ieiunia præferimus saturitati. Vir quippe in laboribus laborat sibi, & uini facit in interitum suum. Et à diebus Ioannis Baptistæ ieiunatoris & uirginis, regnum cælorum uim patitur, & uiolenti diripiunt illud. Timemus em̄, ne ab aduentu æterni iudicis, sicut in diebus diluuij, & euersionis Sodomæ & Gomorthæ, deprehendamus manducantes & bibentes, & nubentes & nuptiū tradentes. Nā & diluuiū & ignis de cælo saturitatē pariter & nuptias quas deleret inuenit. Nec mirū, si omne quod in macello uēditur, Apostolus em̄ iubeat, & comedit: cum idololatriæ adhuc in templis idolorum, quasi idolothyta uescentibus, pro summa abstinentia fuerit, cibus tantū abstinere gentiliū. Quod si loquitur ad Romanos: Is qui manducat, non manducantem nō spernat: & qui non manducat, manducantē non iudicat: non inter ieiunia & saturitatē æqualia merita dispensat, sed contra eos loquitur, qui in Christū credentes, adhuc Iudaizabant: & eos qui ex gentibus crediderant monet, ut ne scandalizent illos cibo suo, qui adhuc infirmiores erant. Deniq; & in cōsequentibus hoc ipsum sonat. Scio & confido in Domino Iesu, quod nihil commune per seipsum est: nisi ei, qui existimat quid cōmune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus cōtristatur, iam non secundū charitatē ambulas. Noli cibo tuo illū perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrū. Non est enim regnum Dei esca & potus. Ac ne quis putaret hoc de ieiunijs dici, & nō de superstitione Iudaica, statim edisserit: Alius credit manducare omnia. Qui autē infirmus est, holeram manducat. Et rursum: Alius iudicat diem plus q̄ diem, alius iudicat omnē diem. Vnus quisq; in suo sensu abundet. Qui sapit diē, Domino sapit: & qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo. Et qui nō manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo. Qui enim adhuc infirmierant in fide, & alias carnes mundas, alias arbitrabantur immundas: & inter diem & diem esse aliquid existimabant: uerbi gratia, sanctius esse sabbatū & neomenias & scenopegiā, quā reliquos dies: iubentur holeram manducare, quæ indifferenter comeduntur ab omnibus. Qui uero firmioris erant fidei, omnes carnes & dies omnes æquales esse credebant. Illud autem quod proponere aduersarius ausus est, Dominū uoratorē & potatorē uini à pharisæis appellatum: & quia ad epulas ierit nuptiarum, & conuiuia non despexerit peccatorū, existimo quod nobiscū faciat. Iste est Dominus (ut arbitraris) uorator, qui quadraginta diebus Christianorū ieiunium sanctificauit, qui beatos appellat esurientes & sitientes: qui escam habere se dicit, non quam discipuli suspicabantur, sed quæ in perpetuum non periret: qui de die castino cogitare prohibet: qui cum esurisse & sitisse dicatur, & ille frequenter ad prandia, excepto mysterio quod in typum

typum suae passionis expressit, & probandi corporis ueritate, nec gula scribitur seruisse, nec uentri. Qui diuitem purpuratum propter epulas narrat in tartaro, & Lazarum pauperem ob inedia dicit esse in sinu Abrahae. Qui quando ieiunamus, ungi caput & lauare faciem praecipit: quod non gloriae hominum sed domino ieiunemus. Qui comedit quidem post resurrectionem partem piscis asini & fauam: non propter esuriam & gutturis suauitatem, sed ut ueritatem sui corporis comprobaret. Nam quotiescunque mortuum suscitauit, iussit ei dari manducare, ne resurrectio phantasma putaretur. Et Lazarus post resurrectionem, ob hanc causam scribitur cum Domino inesse conuiuio. Nec hoc dicimus, quod negemus pisces & cetera (si uoluntas fuerit) in cibo esse sumenda: sed quomodo nuptijs uirginitatem, ita saturitati & carnibus ieiunia spiritumque praeferrimus. Si autem Petrus hora sexta pransurus ascendit in cenaculum, fortuita esuries non facit praedictum ieiuniorum. Hoc enim modo & Dominus, quia ad puteum Samaritanarum hora sexta fessus resedit, & bibere uoluit: omnibus incumbet necessitas, uelint nolint hoc tempore bibendi. Potuit autem fieri, ut uel sabbatum esset, uel dies dominicus: & post bidui triduique ieiunium, hora sexta esuriret. Nunquam enim crediderim apostolum, si ante unam diem cenauerat, epulisque distentus fuerat, alterius diei esurisse meritis. Quod si cenauit pridie, & sequenti die esuriuit ante prandium, non existimo quod usque ad satietatem comederit, qui tam cito potuit esurire. Porro si per Esaiam loquitur Deus, quod non tale ieiunium elegerit, dicens: In diebus ieiuniorum uestrorum inueniuntur uoluntates uestrae: & subiectos percutitis, & in iudicia & in lites ieiunatis, & caeditis pugnis: non tale ieiunium elegi, dicit Dominus. Quale elegerit, docet: Frange esurienti panem tuum, & pauperes sine tecto induc in domum tuam. Si uideris nudum, uesti: & domesticos seminis tui ne despicias. Non igitur ieiunium reprobauit, sed quale uellet, ostendit. Neque enim uentris esuries accepta est Deo, quam lites & rapinae & luxuria destruunt. Si non uult ieiunium Deus, quomodo in Leuitico praecipit, ut septimo mense, decima mensis omnis populus ieiunet usque ad uesperam: & qui non afflixerit animam suam, moriatur & exterminetur de populo suo? Quare sepulchra concupiscentiarum, ubi carnis deditus populus ruit, usque hodie in solitudine perseverant? Et crassus populus ortygometram scribitur ad cholera usque ructasse? Cur homo Dei, ad cuius prophetiam manus aruerat regis Hieroboam: qui manducauit contra edictum Dei, ilico percussus est? Et leo qui asinam custodiuit intactam, prophetae leuanti se de prandio non pepercit? Qui ieiunus miracula fecerat, pransus ilico saturitatis poenas luit. Sed & Ioel clamitat: Sanctificate ieiunium, praedicate curationem: ut monstraretur ieiunium sanctificari ceteris operibus, & sanctificatum ieiunium curatio ni proficere peccatorum. Quomodo autem uirginitati uerae non praedicit imitatio uirginum diaboli, ita nec ueris ieiunijs cossorum Isis & Cybeles, & quorundam ciborum in aeternum abstinentia: maxime cum apud illos ieiunium panis, sagina carnis comensetur. Et sicut signa quae faciebat Moyses, imitabantur signa Aegyptiorum, sed non erant in ueritate: nam uirga Moysi uirgas Magorum deuorabat, ita per omnia quae per aemulationem Dei facit diabolus, non religionis nostrae superstitio, sed nostra arguitur negligentia, id nolentium facere quod bonum esse etiam seculi homines non ignorant. Quarta propositio, quae & extrema est, duos esse ordines, uirum & hircorum: alterum iustorum, alterum peccatorum: alios stare a dextris, alios a sinistris: & audire iustos: Venite benedicti patris mei, possidete paratum uobis regnum a constitutione mundi. Peccatoribus uero dicit: Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Arborem bonam non posse malos fructus facere, nec mala bonos. Unde & Saluator loquitur ad Iudaeos: Vos de patre diabolo, estis, & concupiscentias patris uestri facere uultis. Decem uirgines proponit stultas atque sapientes: & quinque quae oleum non habuerunt, remansisse extrinsecus: alias uero quinque, quae sibi lumina honorum operum praeparauerant, thalamum intrasse cum sponso. Ascendit ad diluuium, & ait, Qui erant cum Noe, iusti seruati sunt: qui uero peccatores, omnes in commune perierunt. Apud Sodomam & Gomorram, exceptis duobus gradibus bonorum malorumque, nulla diuersitas inuenitur. Qui est iustus, eripitur: qui peccator, pari deuoratur incendio. Una salus liberatis,

unus

unus interitus remanentibus. Ne paululum quidem a iustitia declinandum, indicio est uxor Loth. Si autem, inquit, mihi opponis, quare iustus laboret in pace, aut persecutionibus: si nullus profectus est, nec maiora praemia: scias hoc eum facere, non ut plus quid mereatur, sed ne perdat quod accepit. In Aegypto quoque decem plagas aequaliter omnes sentiunt peccatores: & similes tenebrae, domino & seruo, nobili & ignobili, regi imminent & uulgo: sanctis uero Dei & populo Israel una erat lux. Sed & in mari rubro iusti pariter transeunt, peccatores pariter obruuntur. Sexcenta hominum milia, excepta imbelli aetate & sexu, in deserto aequaliter ruunt: & duo qui iustitia pares erant, aequaliter liberantur. Per quadraginta annos cunctus Israel similiter laborat & moritur. Gomor mannae uniuersis aetatibus una in cibo mensura est: uestitus pariter non deteruntur, capilli simul non augentur, barba in commune non crescit, calciamenta ex aequo omnibus durant. Non in calluere pedes, cibus in ore cunctorum aequaliter sapit. Ad mansionem unam pari labore & mercede peregebant. Omnis Hebraeus aequale habet pascha, aequales scenopegias, aequale sabbatum, aequales neomenias. Septimo requiectionis anno absque personarum discretionem dimittitur, & in iubileo uniuersa cunctis debita relaxantur, atque ad antiquam possessionem uenditor redit. Parabolam autem in euangelio seminantis, in qua in terra bona centesimus & sexagesimus & tricesimus fructus exoritur: & e contrario in terra mala triplex sterilitatis uarietas indicatur, in duos ordines diuidit, bonae terrae & malae. Et quomodo apostolis pro dilectis filiis & uxoribus, in alio euangelio centies, in alio septies Dominus repromittit, & in futuro uitam aeternam, nullaque distantia est inter centum & septem: sic & in hoc numero non facere praedictum, ubi huius terrae fertilitas praedicitur: praesertim cum & euangelista Marcus retrorsum numeret triginta, sexaginta & centum. Dicit Dominus: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut ergo sine aliqua differentia graduum Christus in nobis est, ita & nos in Christo sine gradibus sumus. Omnis qui diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniet, & mansionem apud eum faciet. Qui iustus est, diligit: qui diligit, ueniunt ad eum pater & filius, & in eius habitant hospitio. Vbi autem huiusmodi habitator est, puto quod nihil deesse possit hospiti. Sin autem dicit: Multae mansiones sunt apud patrem meum, non in regno caelorum diuersas significat mansiones, sed ecclesiarum in toto orbe numerum, quae constat una per septem. Vado, inquit, & praeparabo uobis locum, non loca. Si haec repromissio proprie duodecim apostolorum est, ergo Paulus exclusus est de hoc loco, & electionis uas superfluum putabitur & indignus. Ioannes & Iacobus, quia plus ceteris petierunt, non impetrauerunt: & tamen non est dignitas eorum imminuta, quia reliquis apostolis aequales fuerunt. Nescitis quae corpora uestra templum est spiritus sancti? Templum, inquit, est, non templum: ut similiter in omnibus habitatore ostenderet Deum. Non pro his rogo tantum, sed pro illis qui credituri sunt per uerbum eorum in me: ut sicut tu pater in me, & ego in te unum sumus, ita omnes unum sint in nobis. Gloria quam dedisti mihi, dedi eis: dilexi eos, sicut me dilexisti. Et quomodo nos sumus pater & filius & spiritus sanctus unus Deus, sic & unus populus in ipsis sit, hoc est, quasi filij charissimi, diuinae consortes naturae. Sponsa, soror, mater, & quaecumque alia putaueris uocabula, unius ecclesiae congregatio est, quae nunc est sine sponso, fratre, filio. Unam habet fidem, nec constupratur dogmatum uarietate, nec haeresibus scinditur. Virgo permanet. Quocumque uadit agnus, sequitur illum: sola nouit canticum Christi. Si autem, inquit, mihi opposueris, stella a stella differt in claritate, audies differre stellam, a stella, hoc est, spirituales a carnalibus. Omnia membra aequaliter diligimus, nec oculum praepoimus digito, nec digitum auriculae: sed in singulorum amissione, membrorum communis dolor est. Aequaliter introimus in hoc seculum, & aequaliter de eo egredimur. Unus Adam terrenus, & alter caelestis. Qui in terreno fuerit, a sinistris est, & peribit: qui in caelesti, & a dextris est, & saluabitur. Qui fratri dixerit fatue & raca, reus erit gehennae. Et qui homicida fuerit & adulter, mittetur similiter in gehennam. In persecutione quae inceditur, quae suffocatur, qui decollatur, qui fugerit, qui in carcere inclusus obierit: uaria quidem luctus genera, sed una corona uictorum est. Inter eum fratrem qui

semper

semper cum patre fuerat, & qui postea poenitens est receptus, nulla diuersitas est. Opera c
rijs primæ horæ & tertiæ & sextæ, & nonæ & undecimæ, unus denarius æqualiter reddi
tur: & quo magis admireris, ab his incipit præmium, qui minus in uinea laborarunt. His
& huiusmodi diuinarum scripturarum testimonijs, quæ ad peruersitatē sui dogmatis, cal
lidus disputator inclinat, quis non tentetur etiā electorū Dei? Et quod Ioannes aposto
lus, antichristos dicit uenisse multos, hæc uera est antichristi prædicatio, quæ inter Ioan
nem & ultimum poenitentē nullā facit esse distantiam. Simulq; miror, quomodo serpens lu
bricus & Proteus noster, in uariarum se mutet portenta formarū. Qui enim in coitu & in
saturitate Epicureus est, subito in retributione meritorū Stoicus efficitur. Hierosolymā
Citto, Iudæā Cypro, Christū Zenone cōmutat. Si non licet à uirtutibus paululū declina
re, & omnia peccata sunt paria, eiusdemq; criminis reus est, qui panem esurienti surripue
rit, & qui hominē occiderit, tu quoq; maximorū scelerum reus teneris. Porro aliud est, si
te dicas ne minima quidem habere peccata, & cum omnes apostoli & prophætæ & san
cti, iuxta id quod in secunda propositione differui, peccatores esse se plangant, solus de
iustitia gloriaris. Ante nudo eras pede: modo non solum calciato, sed & ornato. Tunc pe
xa tunica, & nigra subucula uestiebaris, sordidatus & pallidus, & callosam opere gesti
tans manum: nunc lineis & sericis uestibus, & Atrebatū ac Laodiceæ indumentis orna
tus incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium frontemq; tornantur, protens
sus est aqualiculus, insurgunt humeri, turget guttur: & de obelis faucibus uix suffocata
uerba promuntur. Certe in tanta diuersitate uictus & uestitus, necesse est, aut hic, aut ibi
esse peccatū. Non quod peccatū in cibo, aut in uestibus asserā: sed quod uarietas & com
mutatio in deterius, reprehensionī proximā sit. Quod autē reprehenditur, à uirtute pro
cul est: quod à uirtute procul est, uitio mancipatur. Quod uitiosum arguitur, peccato iun
gitur. Quod peccatum est, iuxta tuā sententiā in sinistra parte & hircorum grege describi
tur. Aut reuertes igitur ad antiquū propositū, ut ouis possis esse ad dexterā: aut si prio
rem sententiā peruersa poenitentia cōmutaris, uelis nolis, quanq; barbā raseris, inter hir
cos numeraberis. Verum quid prodest luscū uocare luscum, & accusatoris docere incon
stantiā, cum propositionum series diluenda sit? Oues & hæcos à dextera & sinistra, duos
iustorum & peccatorum esse ordines nō negamus. Arborē bonā, fructus malos non face
re: nec malam bonos, nulli dubium est. Decē quoq; uirgines sapientes & stultas, in bonas
malasq; diuidimus. In diluio liberatos iustos, & peccatores aquis obrutos, non ignora
mus. In Sodoma & Gomorra ereptū iustū, & impios igne consumptos, omnibus perspi
cum est. Decē quoq; plagis percussam Ægyptum, & Israël fuisse sospitē nouimus. In ma
ri rubro trāsisse iustos, & Pharaonē cum suo exercitu demersum, etiam in scholis cantant
paruuli. Sexcenta milia in deserto cecidisse, quia increduli fuerint, & duos tantum terram
repromissionis intrasse, scripturæ docent, & reliqua quæ usq; ad operarios uineæ, in duos
bonorum & malorum ordines descripsisti. Sed quale est, ut quia inter bonos & malos di
uisio est, tu asseras inter ipsos bonos uel e contrario malos nullam esse distantiam, nihilq;
referre, utrum in pecore aliquis aries sit, an ouicula? Vtrum primam lanam habeat, an se
cundam? Vtrum scabidum pecus sit & morbidum, an uegetum atq; sussultans? maxime
cum Ezechiel oues rationabiles, & diuersitatē inter pecus & pecus, suæ prophetiæ auto
ritate demonstrat dicens: Ecce ego iudico inter pecus & pecus, & inter arietes & hircos,
& inter pecus pingue & macilentū: pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, &
cornibus uestris uentilabatis omnia infirma pecora donec dispergentur. Et ut sciremus
quæ ista sunt pecora, statim intulit: Vos autē greges mei, oues pascuæ meæ homines estis.
Id ipsum ergo erit Paulus, & ille poenitens, qui cum patris uxore dormierat, quia in eccle
siam post poenitentiam receptus est: & quia simul à dextris est, in eadem cum apostolo clari
tate fulgebit. Et quomodo in uno agello usq; ad messē in consummationē mundi ziza
nia pariter frumenta q; succrescunt? Qua cōsequentiā pisces boni & mali, sagena Christi &
reti euāgelico cōtinentur? Cur in typo ecclesiæ, in arca Noe, diuersa animalia, & pro quali
tate

tate meritorū, diuersa sunt mansiones? Cur astitit regina à dextris Domini in uestitu de
aurato, circumdata uarietate? Cur Ioseph in forma Christi, uariam habuit tunicam? Cur
Apostolus loquitur ad Romanos: Vnicuiq; sicut Deus diuisit mensurā fidei? Sicut enim
in uno corpore multa membra habemus, omnia autē membra eundem actū habent: ita
multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Habentes au
tem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis differentes, siue prophetiam se
cundum mensuram fidei, siue ministerium in ministrando, siue qui docet in doctrina, qui
exhortatur in exhortādo, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine: & reliqua.
Et in alio loco: Alius iudicat diem plus q; diem, alius iudicat omnem diem: unusquis
que in suo sensu abundat. Et ad Corinthios: Ego plantauit, Apollo rigauit, sed Deus incre
mentum dedit: itaq; nec qui plantat est aliquid, nec qui rigat, sed qui incrementum dat
Deus, qui plantat & qui rigat, unum sunt. Vnusquisq; autem propriam mercedem acci
piet secundū suum laborē. Dei enim sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei ædifica
tio estis. Et rursum alibi: Secundū gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus
fundamentum posui, alius autē superædificat. Fundamentū enim aliud nemo potest po
nere, præterq; id quod positū est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat su
per fundamentū hoc, aurū, argentū, lapides preciosos, ligna, fœnū, stipulam, uniuscuiusq;
opus apparebit. Dies enim Domini illud manifestabit, quoniā in igne reuelabitur: & sin
gulorū opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mer
cedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentū patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen
quasi per ignem. Si is cuius opus arsit & perijt, & damnū sustinuit laboris sui, perdet qui
dem laboris præmium, sed ipse saluabitur, non tamen absq; probatione ignis: ergo is cui
us opus manserit, quod superædificauit, sine ignis probatione saluabitur, & inter salua
tionē & saluationē utiq; erit diuersitas aliqua. Necnon in alio loco: Sic nos, inquit, existi
met homo quasi ministros Christi, & dispensatores mysteriorū Dei. Hic iam quaeritur in
ter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur. Vis scire quoniam inter dispensatorē & di
spensatorē sit multa distantia (nō dico de malis & bonis, sed de ipsis bonis qui ad dexte
ram stant) audi consequentiā: Nescitis quoniam qui in sacrificijs operantur, de sacrificijs
comedunt: qui altario deseruiunt, de altario participantur? Sic & Dominus disposuit his
qui euangelium annunciant, de euangelio uiuere: Ego autem non abutar horum aliquo.
Non scripsi autē hæc, ut sic fiant in me. Melius est enim mihi mori, q; ut gloriā meam quis
euacuet. Si enim euangelizauero, non est mihi gloria: necessitas quippe mihi incumbit.
Væ enim mihi est, si non euangelizauero. Nam si uoluntate hoc ago, mercedem habeo.
Si autē nolens, dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea? Vt euangelizans
sine sumptu ponā euangeliū Christi, ut non abutar potestate, quæ data est mihi in euan
gelio. Cum enim essem liber, ex omnibus omnium me seruum feci, ut plures lucrifacerem.
Nunquid potes dicere, peccare eos qui uiuunt de euangelio, & qui de sacrificijs partici
pantur? Utiq; non. Dominus enim disposuit, ut qui prædicāt euangelium, de euangelio
uiuant. Apostolus autem qui nō abutitur hac licentia, sed laborat manibus suis, ne quem
grauet, & die ac nocte operatur, & ministrat his qui secū sunt: utiq; ideo hoc facit, ut plus
laborās, plus aliquid mercedis accipiat. Curramus ad reliqua. Diuisiones gratiarum sunt,
idem autem spiritus. Et diuisiones ministeriorū sunt, idem autē Dominus. Et diuisiones
operationū sunt, idem autē Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autē data est
operatio spiritus iuxta id quod expedit. Et iterū: Sicut corpus unum est, & membra plu
ra habet, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus est, sic & Chris
tus. Verum ne dicas in uno corpore diuersa membra unum habere meritum, statim gra
dus describit ecclesiæ, & ait: Quosdam quidem posuit Deus in ecclesia: primum aposto
los, secundo prophetas, tertio doctores. Deniq; uirtutes & gratias curationum, opitula
tiones, gubernationes, genera linguarū. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes pro
phætæ? nunquid omnes doctores? nunquid oēs uirtutes? nunquid omnes gratiarū habēt

curationū: nunquid omnes linguis loquuntur: nunquid oēs interpretantur. *Emulamini* enim autē dona maiora, & adhuc excellentiorē uiam uobis demonstro. Cumq; de charitatis uirtutibus latius disputasset, adiecit: Siue prophetiā euacuabūtur, siue lingue cessabunt, siue scientia destruetur: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem uenerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est. Et in continentibus: Nunc autē manent fides, spes, & charitas, tria hæc. Maior autē horū est charitas. Sectamini charitatē, *emulamini* spiritualia, magis autē ut prophetetis. Et iterū: Volo autē omnes uos loqui linguis, magis autē prophetare. Nam maior est qui prophetat, q̄ qui loquitur linguis. Et rursum: Gratias ago Deo, quod omnī uestrū linguis loquor. Vbi diuersa sunt dona, & alius maior, alius minor est, & omnes spirituales appellantur: certe oues sunt, & stant à dextris, & inter ouem & ouem est aliqua diuersitas. Loquitur quidem de humilitate Paulus apostolus: Ego sum nouissimus apostolorū, qui non sum dignus uocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiā Dei: gratia autē Dei sum, id quod sum: & gratia eius in me uacua non fuit, sed amplius omnibus illis laboraui: Non ego autem, sed gratia Dei quæ in me est. Veruntamen in eo quod se humiliat, ostendit posse apostolos alios minores, alios esse maiores: & qui utiq; uas electiōis dicitur, & cūctis amplius laborauit, nō est iniustus Deus, ut obliuiscatur operis eius, & dispar meritū æquali mercede compenset. Dehinc legimus: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, unusquisq; autē in suo ordine. Quando unusquisq; in suo resurget ordine, utiq; diuersa sunt merita resurgentiū. Non omnis caro, eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum, alia uolucrū, alia autem piscium. Et corpora cœlestia, & corpora terrestria: sed alia quidē cœlestiū gloria, alia autē terrestriū. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarū. Stella enim à stella differt in claritate. Sic erit & resurrectio mortuorū. Quod tu scilicet doctus interpret sic exposuisti, ut diceres spirituales differre à carnalibus: ergo & spirituales & carnales in cœlestibus erunt, & iam non solū oues, sed etiā hirci tui conscendent regna cœlorum. Stella, inquit, à stella differt in claritate, non oues & hirci, sed oues & oues, id est stella & stella. Deniq; alia, inquit, claritas solis, & alia claritas lunæ. Ne stellam & stellā totū humanæ multitudinis assereres genus, solem posuit & lunā, quos certe inter hircos non poteris numerare. Sic, inquit, erit & resurrectio mortuorum, ut iusti in claritate solis luceant, & qui in sequenti gradu sunt, lunæ splendore rutilent, ut alius Lucifer sit, alius Arcturus, alius Orion, alius Mazuroth, & cætera stellarum uocabula, quæ sacrata, in lob uolumine cōtinentur. Omnes enim, ait, manifestari nos oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisq; quæ gessit per corpus, siue bonū, siue malū. Ac ne forsitan dicas ante tribunal Christi nos manifestari, ut boni bona, mali recipiant mala, in eadem Epistola docet: Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Certet & qui plus, & qui minus seminat, de parte sunt dextra. Et quū unius sementis genus sit, tamen mensura & numero differunt. Scribit ad Ephesios idem Paulus: Vt nota fieret nūc principatibus & potestatibus in cœlis per ecclesiam, multiplex & uaria sapientia Dei. Cernis quod in diuersis agminibus ecclesiæ, uaria & multiplex sapientia Dei prædicetur: Nec non in eadem Epistola: Vnicuiq; autē nostrū data est gratia, iuxta mensurā gratiæ Christi: non quod mensura Christi diuersa sit, sed tantū gratiæ eius infunditur, quantum ualemus haurire. Frustra igitur oues & hircos, quinque & quinque uirgines, *Ægyptios & Israelitas*, & cætera huiuscemodi replicas, quia non est in præsentī retributio, sed in futuro. Vnde & dies iudicij in consummatione promittitur, quia nunc non est iudicium. Sine causa enim appellatur dies extrema iudicij, si modo iudicat Deus. In præsentiarū nauigamus, luctamur, atq; pugnamus, ut in fine perueniamus ad portum, coronemur, triumphemus. Tu autem peruerse & lubricè præsentis seculi cōuersationē in futurorū exempla proponis: quum utiq; hic iniustitia sit, ibi iustitia, donec intremus in sanctuariū Dei, & intelligamus in nouissimis eorum. Non aliter sanctus, aliter peccator moritur. In eodē mari nauigantibus eadem tranquillitas & tem-

peftas

peftas est. Non aliter latro, aliter martyr occiditur. Nec alio modo de adulterio & prostibulis, alio de castis matrimonijs nascuntur liberi. Certe Dominus & latrones æquali iudicio crucifixi sunt. Si idem est huius seculi futuriq; iudicium, ergo qui hic pariter crucifixi sunt, & in futuro similiter habebuntur. Paulus & qui eum uinxerant, simul nauigant, simul sustinent tempestatē, simul nauis fluctibus dissipata in littus euadunt. Negare non potes, quin inter uinctum & uincientes diuersa sint merita. Et quomodo unum Apostoli militumq; naufragiū? Refert postea Paulus apostolus reuelationē, & eos qui in nauis fuerant, dicit sibi à Domino esse donatos. Nunquid is cui donantur, & qui donantur, unius meriti sunt? Decē sancti, peccatricē possunt eruere ciuitatē. Loth cum filiabus ereptus est de incendio, liberati essent & generi, si exire uoluissent. Et certe multa differentia est inter Loth & generos eius. Liberatur Segor una urbs de Pentapoli, & quæ eiusdem meriti erat atq; unius sententiæ subiacebat, cui Sodoma & Gomorra, Adama & Soboim, sancti precibus custoditur. Ecce diuersum meritū in Loth & Segor, & tamen de incendio pariter euadunt. Latrunculi, qui absente Dauid uastauerant Sicelech, & uxores eorum & liberos in prædam duxerant, die tertia cæduntur in campo, & quadringenti homines ascensis camelis fugiunt. Dic aliquā inter eos qui cæsi sunt, & qui fugere potuerunt, esse distantiam. Legimus in Euangelio, turrem Siloe cecidisse super decem & octo uiros, & obrutos occidisse. Certe iuxta sententiā Saluatoris, non soli fuerant peccatores, sed in formidinem reliquorum puniti sunt, ut pestilente flagellato, stultus sapientior fieret. Si omnium peccatorū unum est supplicium, iniuste alius occiditur, & per mortē alterius alius cōmoneatur. Opponis mihi gomor manne, unamq; mensurā & uestitum & capillos & barbā & calciamenta, ex æquo fuisse Israelitarū, quasi non & nos Christi corpus æqualiter accipiamus. Vna est in mysterijs sanctificatio, domini & serui, nobilis & ignobilis, regis & militis, quanq̄ pro accipientiū meritis diuersum fiat quod unum est. Qui enim indigne manducauerit & biberit, reus erit uiolati corporis & sanguinis Christi. Nunquid quia & Iudas de eodem calice bibit, de quo & cæteri apostoli, unius cum reliquis erit meritū? Quod si nō uis recipere sacramentū, certe omnes æqualiter uiuimus, unum trahimus aerem, eodem humore irrigamur, iisdem cibis pascimur. Porro si alimenta coquorū arte mutantur in melius, & sit aliquid suauius condituris, huiuscemodi cibi non naturæ satisfaciunt, sed uoluptati. *Æque esurimus, æque algemus*: simul contrahimur frigore, æstibus & calore dissoluimur. Sol quoq; ipse & luna & omnis astrorū chorus, & pluuia, & mundus æqualiter nobis currunt, & iisdem omnes iuxta Euangelium imbribus irrigamur, boni & mali, iusti & iniusti. Si præsentia, exempla sunt futurorū, ergo & sol iustitiæ æqualiter iustis & peccatoribus, impijs & sanctis, Christianis & Iudæis atq; gentilibus orietur, quum scriptura dicat: Timentibus autē Dñm orietur sol iustitiæ. Si timentibus orietur, ergo contemptoribus & pseudoprophetis occidet. Oues quæ stant à dextris, ad regna cœlorū introducuntur, hirci in tartarū detruduntur. Parabola ista non ouium inter se merita & contrario describit hircorū, sed inter oues & hircos tantum distantiam facit. Neq; enim in omnibus locis docentur omnia, sed unaquæq; similitudo ad id refertur, cuius similitudo est. Sicut & decē uirgines, nō totius generis humani, sed sollicitorū & pigrorū exempla sunt: quorū alteri, semper Dñi præstolantur aduentū: alteri somno & inertia se dantes, futurū iudiciū non putant. Vnde & in fine parabolę dicitur: Vigilate, quia nescitis diem neq; horam. Sed in diluuiō liberatus est Noe, & omnis orbis interiit. Omnes caro erant, & propterea perierunt. Aut nō eiusdem meriti dices, filios Noe, & Noe, propter quē filij liberati sunt. Aut maledictū Cham in eodē pones loco, in quo & patrē, quia de diluuiō simul liberatus est. In passione Christi oēs declinauerunt, simul inutiles facti sunt: Et nō fuit qui faceret bonū, non fuit usq; ad unum. Audebis ne igitur dicere, sic negasse Petrū, & cæteros apostolos qui fugerunt, quomodo Caiphan & Phariseos, & clamantē populū, Crucifige, crucifige talē: Et ut de apostolis taceam, eiusdem ne tibi sceleris uidebitur reus Annas & Caiphas, & Iudas proditor, cuius & Pilatus, qui nolens compulsus est contra Dominum

Hier. to. 2

H 2 ferre

ferre sententiam: Quanto maioris meriti fuit Iudas, tanto maioris criminis est: & quanto maioris criminis, tanto maioris & poenae. Potentes enim potenter tormenta patientur. Arbor mala fructus bonos non facit, nec bona malos. Si hoc ita est, responde mihi, quomodo Paulus quum esset arbor mala, persequens ecclesiam Christi, fecit postea fructus bonos? Et Iudas quum esset arbor bona, signa faciens cum Apostolis, postea uersus in proditorem fecerit fructus malos. Tamdiu ergo nec arbor bona malos fructus facit, nec mala bonos: quamdiu uel in bonitate sua, uel in malicia perseverat. Porro quod omnis Hebraeus aequaliter facit pascha, & septimo anno liber efficitur: & in iobileo, id est quinquagesimo, uniuersa possessio redit ad dominos: hoc non de praesenti dicitur, sed de futuro: quia in sex diebus huius seculi seruietes, in septimo die uero & aeterno sabato liberi erimus: si tamen uouerimus esse liberi, dum adhuc seruiamus in seculo. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula, in testimonium inobedientiae, & cum uxore & liberis nostris, quos praetulimus libertati, id est cum carne & operibus eius iugiter seruiemus. Parabola autem seminantis, quae ex utraque parte ternos fructus facit, & iuxta Apostolum super fundamentum Christi alius aedificat aurum, argentum, lapides preciosos: alius ligna, foenum, stipulam, cum & in domo magna, diuersa uasa sint, perspicue patet: & huic uelle contradicere, apertissimae impudentiae est. Tamen ne exultet in mendacio, & exemplum apostolorum in praedictum centenarium & sexagenarium & tricenarium afferat numeri, sciat in Matthaeo & in Marco, apostolis qui uniuersa sua dimiserant, centuplum re promissum. In euangelio autem Lucae multo plura: id est *πολύ μισθία*, & penitus in nullo euangelio pro centum scriptum esse septem: scilicet aut falsi, aut imperitiae reum teneri: nec nocere nobis, quia in alio euangelio a centum, in alio a triginta incipit numerari: cum omnis scriptura, maxime uetus, minorem praeponat numerum, & sic ad maiorem gradatim conscendat. Verbi gratia, ut dicat aliquem fuisse annorum quinque & septuaginta & centum, nec tamen quinque & septuaginta plura poterunt esse quam centum, quae priora sunt nominata. Si non accipis in bonam partem diuersitatem numeri centum & sexaginta & triginta, nec in malam partem accipies: & idem uitium erit seminis, quod secus uiam cecidit, & super petras & super spinas. Si & illa tria, & haec uel in bona, uel in malam partem singula sunt, stultum fuit pro duabus rebus sex species numerare, praesertim cum in Matthaeo & in Marco & in Luca narrata parabola, Saluator semper intulerit: Qui habet aures audiendi, audiat. Vbi nihil est quod intrinsecus lateat, frustra ad intelligentiam mysticam prouocamur. Si autem pater & filius mansionem faciunt apud credentes, & ubi Christus hospes est, ibi nihil deesse existimas, puto quod aliter Christus habitauerit in Corinthiis, aliter in Ephesiis: hoc est, aliter in his, apud quos Paulus apostolus peccata multa deprehendit: & aliter in his, quibus sacramenta a seculis ignorata differuit: aliter in Tito & Timotheo, aliter in Paulo. Certe inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Vbi autem maior dicitur, necesse est ut ceteros habuerit minores. Et qui minimus est in regno caelorum, maior est illo. Vides ergo, quod in caelis sit maximus & minimus, & inter angelos quoque, & inter inuisibiles creaturas sit multiplex & infinita diuersitas. Quare dicunt apostoli: Domine auge nobis fidem, si omnium una mensura est. Et Dominus ad discipulum: Modicae fidei, quid dubitasti? In Hieremia quoque de futuro regno legimus: Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iacob foedus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus uestris. Et post paululum: Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam illam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum, & non docebit uir ultra proximum suum, & uir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum. Perspicue ex contextu illius loci, futurum Christi regnum propheta describit, & qua consequentia ibi erit minimus & maximus, si omnes aequales futuri sunt: Vtique ea quae & in euangelio dicitur: Qui docuerit & fecerit, hic uocabitur maximus in regno caelorum. Qui autem docuerit, & non fecerit, erit minimus. In conuiuio Saluator praecipit, ut inferior occupemus locum: ne cum maior

maior uenerit, de superiori turpiter detrudamur. Si cadere non possumus, sed tantum per poenitentiam subleuamur: quid sibi uult scala illa in Bethel, per quam angeli descendunt atque ascendunt, qui de caelis ad terram ueniunt? Certe inter oues & ad dexteram stabant, dum ibi essent. Angeli de caelis descendunt, & Iouinianus de eorum possessione securus est. Quis autem risum tenere queat in eo, quod multas mansiones apud patrem, ecclesias arbitretur in toto orbe diffusas, cum manifestissime scriptura doceat secundum Euangelium Ioannis, non de ecclesiarum numero, sed de caelorum mansionibus & aeternis tabernaculis, quae Propheta desiderat, Domino fuisse sermonem. In domo, inquit, patris mei, mansiones multae sunt. Si quo minus, dixissem uobis: quia uado uobis parare locum, & si abiero & praeparauero uobis locum, iterum ueniam & accipiam uos ad meipsum: ut ubi ego sum, & uos sitis. Locus & mansiones quas praeparare se dicit Christus apostolis, in domo utique sunt patris, id est in regno caelorum: non in terra, in qua praesens apostolos relinquebat. Simulque sensus scripturae intuentus: Dicerem, inquit, uobis, quia uado & praeparabo uobis locum, si non mansiones multae essent apud patrem: hoc est, si non unusquisque mansionem sibi non ex largitate Dei, sed ex proprijs operibus praepararet: & ideo non est meum parare, sed uestrum: quia & Iudae nihil profuit paratus locus, quem suo uitio perdidit. Iuxta quem sensum & illud intelligendum, quod ad filios dicitur Zebedaei, quorum alter a sinistris, alter cupiebat sedere a dextris: Calicem quidem meum bibetis, sedere autem a dextris meis siue a sinistris, non est meum dare uobis, sed quibus paratum est a patre meo. Non est filij dare, & quomodo patris est praeparare? Paratae, inquit, sunt in caelo diuersae & plurimae mansiones, plurimis diuersisque uirtutibus, quas non personae accipiunt, sed opera. Frustra ergo a me petitis quod in uobis situm est, quod pater meus illis parauit, qui dignis uirtutibus, ad tantam ascensuri sunt dignitatem. Porro quod ait, iterum ueniam & accipiam uos ad meipsum, ut ubi ego sum & uos sitis, proprie ad apostolos loquitur, de quibus & in alio loco scriptum est: Ut quomodo ego & tu pater unum sumus, sic & illi in nobis unum sint, qui crediderunt, qui perfecti sunt, qui possunt dicere, Pars mea Dominus. Si autem non sunt plurimae mansiones, quomodo & in Veteri Testamento & in Nouo, alium ordinem pontifex tenet, alium sacerdotes, alium leuitae, alium ianitores, alium aditui? Et in uolumine Ezechielis, ubi futurae ecclesiae & caelestis Hierusalem ordo describitur, sacerdotes qui peccauerant, regradantur in adituos, & in hostiarios: & cum sint in templo Dei, hoc est a dextris, non sunt inter arietes, sed inter minimas oues. In fluuio quoque illo, qui de templo egreditur, & irrigat salsum mare, & uniuersa uiuificat, multae species piscium describuntur. Quare in regno caelorum archangeli sunt, angeli, throni, dominationes, potestates, cherubim, & seraphim, & omne nomen quod nominatur, non solum in praesenti seculo, sed etiam in futuro. Sine causa diuersitas nominum est, ubi non est diuersitas meritorum. Archangelus utique aliorum minorum est angelorum archangelus, & potestates, & dominationes, habent alia, per quae exerceant potestatem, & in quae subiecta dominantur. Hoc in caelis est, hoc in mysterio Dei, ne nos solito more irrideas atque subfannes, si imperatores posuerimus, & praefectos & comites, & tribunos & centuriones & manipulos, & reliquum militiae ordinem. Illud autem quod ait: Nescitis quia corpora uestra templum est spiritus sancti: friuolum est, cum scriptura diuina soleat & unum pluraliter, & plura singulariter appellare: & tamen sciat in templo quoque ipso multas esse mansiunculas, esse exterius atrium, esse interius, esse uestibula, esse sanctum, esse sancta sanctorum. Sunt & culinae in templo, sunt & cellariola, sunt & torcularia, & uasorum receptacula. Ita & in templo corporis nostri, diuersa sunt merita. Non aequae Deus omnes inhabitat, nec ad eandem mensuram omnibus infunditur. De spiritu Moyse aufertur, & septuaginta presbyteris datur. Puto aliam esse abundantiam fluminis, aliam riuulorum. Eliae spiritus Eliseo duplex datur: unde & duplex gratia, fecit signa maiora. Ille uiuus mortuum, iste mortuus mortuum suscitauit. Ille famem imprecatus est populo, iste obsessae ciuitati sub una die hostiles copias praebuit. Licet hoc quod ait: Nescitis quia corpora uestra tem-

plum est spiritus sancti, de cuncta credentium dicat ecclesia, qui pariter congregati, unum Christi corpus efficiunt. Hic iam quaeritur in corpore, qui pedibus Christi dignus sit, qui capite; qui oculus eius sit, qui manus. Quod & duae mulieres in euangelio, poenitens & sancta significant: quarum altera pedes, altera caput tenet. Tamen nonnulli existimant unam esse, & quae primū coepit a pedibus, eam gradatim ad uerticē peruenisse. Sed & illud quod obijcit: Non pro his rogo tantum, sed & pro illis qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut sicut ego pater in te, & tu in me unum sumus: ita omnes unum sint in nobis, Et quod omnis populus Christianus unum sit in Deo, quasi filij charissimi diuinae consortes naturae: iam supra diximus, & nunc plenius inculcandum est, non nos secundū naturam, sed secundum gratiam unum esse in patre & filio. Neque enim eiusdem substantiae est (quod Manichaei solent dicere) anima humana & Deus. Sed dilexisti, inquit, eos, sicut & me dilexisti. Vides ergo quod in consortium substantiae eius assumimur, non naturae esse, sed gratiae: & ideo nos diligit, quia filium dilexit pater, & membra diliguntur, scilicet in corpore. Quotquot enim receperunt Christū, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. Verbum caro factum est, ut nos de carne transiremus in uerbum. Nec uerbum desijt esse quod fuerat: nec homo perdidit esse, quod natus est. Gloria aucta est, non mutata natura. Vis scire quomodo cum Christo unū corpus efficiamur? Doceat te ipse, qui condidit. Qui comedit carnem meam, & bibit sanguinē meum, hic in me manet, & ego in illo. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem: & qui comedit me, uiuit propter me. Iste est panis qui de caelo descendit. Sed & Ioannes euangelista, qui de pectore Christi hauserat sapientiam, in eadem uerba concordat, dicens: In hoc intelligimus quod in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Si quis confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo est. Si credis in Christū, quomodo & apostoli crediderunt, unum cum eis in Christo corpus efficiaris. Si autē temerariū est fidem eorum tibi & opera uendicare, qui fidem eandem & opera non habes, eundem locū habere nō poteris. Porro quod iactitas sponsam, sororem, matrem, & omnia haec uocabula unius esse ecclesiae, cunctosque credentes his nominibus significari: contra te facit. Si enim unus ordo ecclesiae est, & non habet plurima membra in uno corpore, quid necesse est ut sponsa, soror uocetur & mater: nisi aliorum sponsa, aliorum soror, aliorum mater sit. Stant quidem omnes ad dexterā: sed alius stat ut sponsus, alius ut frater, alius ut filius. Filioli, inquit, mei quos iterū parturio, donec Christus formetur in uobis. Putasne eiusdem esse meriti eos qui parturiuntur, & qui parturit? Vnde & stulte asserere uoluisti, omnia membra aequaliter nos diligere, nec oculū praeponere digito, nec manum auriculae, sed in singulorum amissione membrorum, dolorē esse cōmunē: cū Apostolus doceat ad Corinthios, alia membra esse honestiora, alia uerecundiora: & quae uerecundiora sunt, maiore honestate circundari: quae uero per se honesta, nostri non indigere sollicitudine. Eiusdem ne ordinis arbitraris & meriti, os & aluū, oculos & meatus per quos sumus egeritur & urina: Lucerna, inquit, corporis tui est oculus tuus. Si oculus caecus fuerit, totū corpus in tenebris est. Si digitū amputes, si summitatē auriculae, est quidē dolor: sed nō tantū damnū, nec tāta cū dolore deformitas, quāta si oculos eruas, truces nares, os disseces. Sine alijs membris uiuere possumus, sine alijs omnino nō possumus. Sunt peccata leuia, sunt graua. Aliud est decē milia talēta debere, aliud quadrantē. Et de ocioso quidē uerbo & adulterio rei tenebimur, sed nō est idē suffundi & torqueri, erubescere & longo tēpore cruciari. Putas nostrū esse quod loquimur? Audi apostolū Ioannē: Qui scit fratrem suū peccare peccatū nō ad mortē, petat, & dabit ei uitā, peccatū nō ad mortē. Qui uero peccauerit ad mortē, quis orabit pro eo? Cernis quod si pro peccatis minorib. deprecemur, impetremus ueniā. Si pro maioribus, difficilis impetratio sit: & inter peccata, & peccata, magnā esse distantia. Vnde & de populo Israel, quia peccauerat peccatū ad mortē, dicitur ad Hieremiā: Noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis deprecationē, & non obstitas mihi, quia non

non

non exaudiam te. Si autē omnes aequaliter & introimus seculum, & eximus de seculo, & hoc praedictum futurorū est: ergo aequaliter & iusti & peccatores habebimur apud Deū, quia nunc pari modo & generamur & morimur. Quod si duos esse contendis Adam, alterū terrenum, alterū coelestem: & qui in terreno fuerint, eos esse ad sinistram, qui uero in coelesti, eos esse à dextris: responde mihi interim, ut de duobus te fratribus interrogem: Esau in terreno fuit, an in coelesti? Nulli dubiū est, quin in terreno eum fuisse respondeas. Iacob in terreno fuit: Dices protinus, in coelesti. Et quomodo in coelesti fuit, cum adhuc Christus non uenisset in carne, qui secundus & coelestis Adam dicitur? Aut igitur omnes ante incarnationē Christi in ueteri reputabis Adam, & iusti quoque in terreno homine, & ad sinistram erūt inter hereticos tuos: aut si impium est tibi Isaac ponere, ubi Ismael, ibi Iacob, ubi Esau, ibi sanctos, ubi peccatores: nouissimus Adam ex eo tempore numerabitur, quo Christus est natus ex uirgine, & argumentum duorum Adam nō proficiet ouibus & haedis tuis: quia in primo Adam & oues & haedos cōuincimus fuisse, & in uno atque eodem homine, alios à dextris Dei stitisse, alios à sinistris. Ab Adam enim usque ad Moysen, mors super oēs dominata est, etiam super eos qui non peccauerunt in similitudine praeruaricationis Adam. De eo autem quod niteris approbare conuictum & homicidium, rana et adulterium, & ociosum sermonem & impietatem uno supplicio reperiari, iam & supra tibi responsum est, & nunc breuiter respondebo. Aut peccatorem te negabis, ut non sis reus gehennae: aut si peccator fueris, etiam de leui crimine duceris ad tartarum. Os, inquit, quod mentitur, occidit animam. Suspicio te aliquādo ut hominem fuisse mentitum: omnis enim homo mendax: ut sit solus Deus uerax, & iustificetur in sermonibus suis, & uincat cum iudicauerit. Aut igitur homo non eris, ne mendax sis: aut si quia homo es mendax fueris, cum parricidis & adulteris punieris. Nulla est enim inter peccata diuersitas, & non tibi habebūt tantas gratias, quos de humili in sublime leuas, quantum irascuntur, quos propter leue quotidianumque peccatū in exteriores tenebras retrulisti. Si autem in persecutione, qui suffocatur, & qui decollatur, & qui fugerit, & qui in carcerem retrusus obierit, in uarijs luctu generibus una corona uictoriae est, & hoc pro nobis facit. In martyre enim uoluntas, ex qua ipsa mors nascitur, coronatur. Meum est, opponere me gentiliū furori, & dominū non negare. Iam in illorū arbitrio est, aut decollare, aut urere, aut recludere in carcerē, aut uaria adhibere genera poenarū. Quod si fugero, & in solitudine obiero, nec eadem erit corona morientis, quia nō eadem causa mortis est Christus. Ad illud uero quod dicis, inter eum fratrem, qui semper cū patre fuerit, & qui postea poenitēs est receptus, nihil penitus discrepare: adicio si uis & drachmam unā, quae perdita fuerat & inuenta, iunctam esse cum reliquis, & ouem unam, quam nonaginta oues derelictis bonus pastor inquisiuit & retulit, expleffe numerum centenariū. Sed aliud est poenitentem esse, & Iachrymis ueniam deprecari, aliud semper esse cum patre. Vnde & per Ezechielem ad reportatam ouem, & perditum quondā filium, loquitur pastor & pater: Et suscitabo pactū meum tecum: & scies quia ego dominus, & recordaberis, & confunderis, ut non sit tibi ultra aperire os praer confusionem tuam, cum placatus fuero tibi in omnibus quae fecisti. Ut nihil minus iusto habeāt poenitentes, sufficit eis pro omni poena sola confusio. Vnde & in alio loco dicitur ad eos: Et recordabimini uiarum ueststrarum pessimarum, & omnium scelerum quibus polluti eratis, & displicebitis uobis in conspectu uestro, in omnibus malicijs uestris quas fecistis: & scietis quia ego dominus, cum benefecero uobis, propter nomen meum, & non secundum uias uestras malas, neque secundum scelera uestra pessima. Arguitur quoque à patre filius, quod saluti fratris inuideat, & cum angeli laentur in caelo, ille liuore crucietur. Quamquam duorum fratrum similitudo, frugi & luxuriosi, non ad merita totius generis humani, sed uel ad Iudaei pertinent Christianique personas, uel ad sanctorum & poenitentium. Super qua parabola libellum quondam Damaso episcopo, dum adhuc uiueret, dedicaui. Porro si operarijs primae horae & tertiae & sextae & nonae & undecimae, unus denarius redditur, & ab eis incipit praemium, qui nouissimi in uinea laborauerunt: & hic non unitus temporis & aetatis homines describuntur, sed ab exordio mundi usque ad finem, uocationum sacramenta

H 4 sunt

sunt diuersarum. Prima hora uocatus est Abel & Seth: Tertia Enoch & Noe: Sexta Abraham, Isaac & Iacob: Nona Moyses & prophetae: Undecima gentium populus: cui primo redditur merces, quia in crucifixum credens dominum difficultate fidei magnitudinem meruit praemiorum. Multiq; reges & prophetae quaesierunt uidere quae uidemus, & non uiderunt. Vnus autem denarius non unum est praemium, sed una uita, & una de gehenna liberatio. Caeterum quomodo ad indulgentiam principalem, diuersorum criminum rei dimittuntur de carcere, & unusquisq; pro labore uel operibus suis, in hoc uel in illo statu uitae est: ita & denarius quasi indulgentia ueri principis, diuersa nobis praemia praeparare. Hucusque per partes ad proposita respondimus. Sequens sermo in commune ad omnes respondebit. Domini ad discipulos suos: Qui uult, inquit, inter uos maior esse, sit omnium minimus. Si omnes in caelo aequales futuri sumus: frustra nos hic humiliamus, ut ibi possimus esse maiores. De duobus debitoribus quingentorum denariorum & quinquaginta: cui plus dimittitur, plus amat. unde & saluator: Dico, inquit, tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit, qui minus diligit, & minus ei dimittitur, utiq; in minori gradu erit. Pater familias proficiscens tradidit seruis suis substantiam, alij quinq; talenta, alij duo, alij unum: unicuiq; secundum proprias uires. Simile quid & in alio Euangelio scribitur, quod homo nobilis proficiscens in regionem longinquam ut acciperet sibi regnum, & reuerteretur: uocauerit decem seruos, & dederit eis singulas mnas, de quibus unus lucratus est decem mnas, alius quinq;: & singuli iuxta uires suas, & emolumentum, uel decem uel quinq; acceperint ciuitates. Porro alius qui unum talentum siue unam mnam acceperat, quod accepit infodit, siue in sudario colligauit, & Domini reseruauit aduentui. Primo considerandū, quod si iusti non spe profectus laborant, ut uult noster Zeno, sed ne per-
dant quod acceperant: iste qui mnam & talentum infodit, ne perderet quod acceperat, non peccauit: magisq; laudanda est cautio reseruantis, quam cassus labor eorum, qui sine laboris praemio defudarunt. Deinde quod hoc ipsum talentum quod aufertur a timido, uel negligente seruo, non datur ei qui minus lucri fecerat, sed qui plus, id est, qui super decem positus fuerat ciuitates: si numerus non facit ordinem, quare dixit, dedit unicuique secundum uires suas? Si eadem lucra sunt quinque talentorum & decem: cur ei qui minus lucri fecerat, non decem: & ei qui plus, non quinque traduntur urbes? Quod autem dominus non his contentus sit, quae habemus, sed semper maiora desideret, ipse monstrat, dicens: Quare non dedisti pecuniam meam ad trapezitas, & ego ueniens cum usura exegissem? Quod quidem & Paulus apostolus sciens, praeteritorum obliuiscitur: & ad ea quae in ante sunt, se extendit: id est, quotidie proficit, nec seruat in sudario delicatē gratiam, quam accepit, sed auarus negociator renouatur de die in diem: & decrescere se putat, nisi semper creuerit. Sex urbes fugitiuorum describuntur in lege, qui homines interfecere nolentes, & ipsae urbes sacerdotales sunt. Rogare libet, fugitiuos istos inter hircos tuos, an inter oues nostras colloces? Si hirci essent, occiderentur ut homicidae caeteri, nec ministrorum Dei intrarent ciuitates. Si oues dixeris: utique non erunt tales oues, quae absque luporum metu tota libertate pascantur. Et probabitur tibi oues quidem eas esse, sed erroneas a dextris esse, uerum non stare, sed fugere, donec moriatur sacerdos magnus, & ad inferna descendens, liberet animas fugitiuorum. Gabaonitae occurrunt filiis Israel, & caesis alijs gentibus in lignarios & aquarios reseruantur. Tantique apud Deum meriti sunt, ut stirps Saul ob eorum iniurias sit deleta. Inter quos eos collocabis? Inter hircos? Sed non sunt interfecti, & sententia domini uindicanter. Inter oues? Sed dicit scriptura diuina, quod non sint eiusdem meriti cuius & Israelitae. Vides ergo quod stent quidem a dextris, sed multo inferiori gradu. Inter Dauid uirum sanctum & Saul regem pessimum, medius Ionathas fuit. Quem nec inter haedos possumus ponere, quia prophetae amore dignus est: nec inter arietes, ne parem eum faciamus Dauid, maxime cum & ipse interfectus sit. Erit igitur inter oues, sed in inferiori ordine. Et quomodo inter Dauid & Ionathan: ita inter ouem &

A & ouem cogere suscipere differentias. Seruus qui cognouit uoluntatem domini sui, & non praeparauit, nec fecit secundum uoluntatem eius, uapulabit multis. Qui autem non cognouit, nec fecit digna plagis, uapulabit paucis. Omni enim cui multum datum est, multum quaeretur ab eo: & cui commendatur multum, plus exigitur ab illo. Ecce seruo & seruo, plus minusue committitur, & pro qualitate commissi atq; peccati, plagaru quoq; numerus irrogatur. Tota Iudaea terra tribuq; descriptio, future ecclesiae in caelis typus est. Legamus Iesum Nauae, legamus Ezechielis extremas partes, & uidebimus quicquid in altero quasi per historiam in terra distribuitur, in altero in caelis spiritualiter repromitti. Quid sibi uolunt in descriptione templi, septem & octo gradus? Quid rursus quod in Psalterio post elementa centesimo & quidecimo Psalmi, quibus mysticum erudimur alphabetum, per quindecim gradus usque illuc peruenimus, ut possimus canere: Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini. Qui statis in domo domini, in atrijs domini Dei nostri? Quare duae & semis tribus trans Iordanem habitant, ubi plurima sunt iumenta: & nouem & semis reliquae expellunt pristinos habitatores de sedibus suis, uel cum ipsis habitant? Cur leuitica tribus in terra partem non accipit, sed dominus pars eius est, & inter ipsos leuitas & sacerdotes ad sancta sanctorum, ubi Cherubim & propiciatorium est, pontifex solus ingreditur? Quare reliqui sacerdotes lineis tantum utuntur uestibus, & non habent indumentum auro, hyacintho, cocco, purpura bissoq; contextum? Inferioris gradus leuitae & sacerdotes plaustra & boues accipiunt. Maioris ordinis gestant arcam domini humeris suis. Si tolis ordinem tabernaculi, templi, ecclesiae, si omnes qui a dextris sunt, corpus unum, & ut uulgo dicitur, *ἐν κόμιον*, nequicquam episcopi, frustra presbyteri, sine causa diaconi sunt. Quid perseverant uirgines? Quid laborant uiduae? Cur maritatae se continent? Peccamus omnes, & post poenitentiam idem erimus quod apostoli sunt. Verum iam ceptamus terram prospectare de pelago, & post montes gurgitum & spumosos fluctus, & nauim in sublime subrectam, uel in ima praecipitem, paulatim fessis & languentibus portus aperitur. Diximus de nuptis, uiduis, uirginibus. Viduitati uirginitatem, uiduitatem praetulimus matrimonio. Exposita est *περιμονη* Apostoli, de huiuscemodi quaestionibus disputantis, singulis oppositionibus responsum est. Secularis quoque literatura uenit in medium, quae uirgines fuerint, quae uniuirae, & e contrario quas interdum habeat molestias uinculum coniugale. Transiuimus ad secundam partitionem: in qua negat eos, qui tota fide de baptisma consequuti sunt, deinde posse peccare. Et docuimus, quod excepto Deo, omnis creatura sub uitio sit: non quod uniuersi peccauerint, sed quod peccare possint: & similium ruina, stantium metus sit. Tertio uenimus ad ieiunia, & quia aduersarij duplex propositio fuerat, uel ad philosophos, uel ad diuinarum scripturarum prouocantis exempla, nos quoque ad utramq; respondimus. Quarta, id est extrema diuisio, oues & haedos, dexteram & sinistram, iustos & peccatores, in duos ordines distribuerat: uolens ostendere, nullam inter iustum & iustum, peccatorem & peccatorem esse distantiam. Et ut hoc probaret, infinita de scripturis exempla congefferat, quasi suo sensui congruentia: cui nos quaestioni, & argumentis & exemplis respondimus scripturarū, ueteremq; Zenonis sententiam tam communi sensu, quam diuina lectione contriuimus. Nunc restat ut Epicurū nostrum, subantem in hortulis suis inter adolescentulos & mulierculas alloquamur. Fauent tibi crasi, nitidi, dealbati. Adde si uis iuxta Socraticam irrisionem, omnes sues & canes: & quia carnem amas, uultures quoque, aquilae, accipitres, & bubones. Nunqui nos Aristippi multitudo terreat. Quoscumque formosos, quoscumque calamistratos, quos crine composito, quos rubentibus buccis uidero: de tuo armento sunt, imò inter tuos sues grunniunt. De nostro grege tristes, pallidi, sordidati, & quasi peregrini huius seculi, licet sermone taceant, habitu loquuntur & gestu: Hei mihi, quia peregrinatio mea prolongata est, habitauim cum habitantibus Cedar: uidelicet tenebris huius mundi, quia lux licet in tenebris, & tenebrae eam non comprehenderunt. Ne gloriaris quod multos discipulos habeas: filius Dei docuit in Iudaea, & duodecim tantum illum Apostoli sequebantur. Torcular, inquit,

inquit, calcaui solus, & de gentibus uir non est mecum. Ille in passione solus remansit, & Petri quoque erga eum trepidauit constantia: Pharisaorum autem doctrinae, omnis populus applaudebat, dicens: Crucifige, crucifige talem. Non habemus regem, nisi Caesarem, id est, uitia sequimur, non uirtutes: Epicurum, non Christum: Iouinianum, non apostolum Paulum. Quod multi acquiescunt sententiae tuae, indicium uoluptatis est. Non enim tam te loquentem probant, quam suis fauent uitijs. In circulis platearum quotidie fictus hariolus, stultorum nares uerberat, & obtorto fuste dentes mordentium quatit, nec tamen deest, qui semper possit induci: & pro magna sapientia deputas, si plures porci post te currant, quos gehennae succidiae nutrias: Post praconium tuum & balneas, quae uiros pariter & foeminas lauant, omnis impatientia quae ardentem prius libidinem, quasi uerecundiae uestibus tegebat, nuda est & exposita: quae ante in occulto erant, nunc in propatulo sunt. Ostendisti tales discipulos, non fecisti. Hoc profecit doctrina tua, ut peccatum ne poenitentiam quidem habeat. Virgines tuae quas prudentissimo consilio, quod nemo unquam legerat nec audierat, de Apostolo docuisti, melius est nubere quam uiri: occultos adulteros in apertos uerterunt maritos. Non suavit hoc Apostolus, nec electionis uas, Vergilianum consilium est: Coniugium uocat, hoc praetexit nomine culpam. Quadringenti ferme anni sunt, quod Christi praedicatione fulget in mundo. Ex quo innumerabiles haereses tunicam illius consciderunt. Vniuersus pene error de Chaldaeo & Syro & Graeco sermone processerat. Basilides magister luxuriae & turpissimorum complexuum, post tot annos ita in Iouinianum, quasi in Euphorbum transformatus est, ut Latina quoque lingua haberet haeresim suam. Nulla ne fuit alia in toto orbe prouincia, quae reciperet praconium uoluptatis, in quam coluber tortuosus irreperet, nisi quam Petri doctrina super petram fundauerat Christum: Vexillum crucis & praedicationis austeritas, idolorum templa destruxerat: e regione luxuria uentris & gutturis, subuertere nititur fortitudinem crucis. Unde per Esaiam loquitur Deus: Populus meus, qui uos beatificant, seducunt uos, & semitas pedum uestrorum conturbant. Nec non per Hieremiam: Fugite de medio Babylonis, & seruate unusquisque animam suam, & nolite credere pseudopphetis, qui dicunt pax pax, & non est pax: qui semper ingeminant templum Domini, templum Domini. Prophetae tui uiderunt tibi falsa & insipientia, non aperuerunt iniquitatem tuam, ut te ad poenitentiam prouocarent: qui deuorant plebem Dei, ut cibum panis, Deum non inuocauerunt. Hieremias captiuitatem nuncians, lapidatur a populo. Ananias filius Azur frangebatur ad praesens ligneas torques, & in futurum ferreas praeparabat. Semper pseudopphetarum dulcia pollicentur, & ad modicum placent. Amara est ueritas, & qui eam praedicant, replentur amaritudine. In azymis enim ueritatis & sinceritatis, Domini pascha celebratur, & cum amaritudinibus comeditur. Egregia sane uox, & quam audiat sponsa Christi, inter uirgines & uiduas & coelibes, unde & ipsum nomen inditum est, quod caelo digni sint, quia coitu careant. Raro ieiunate, crebrius nubite. Non enim potestis implere opera nuptiarum, nisi mulsim & carnes & nucleum sumpseritis. Viribus opus est ad libidinem, cito caro consumpta marcescit. Nolite timere fornicationem. Qui semel in Christo baptizatus est, cadere non potest: habet enim ad despumandas libidines, solatia nuptiarum. Quod & si cecideritis, redintegrabit uos poenitentia: & qui in baptismate uisitis hypocritae, critis in poenitentia solidae fidei. Neque turbemini, putantes inter iustum & poenitentem aliquid interesse, & humiliorem gradum dare quidem ueniam, sed coronam tollere. Vna est enim retributio. Qui ad dexteram steterit, introibit in regna caelorum. His consilijs subulci tui, pastoribus nostris ditiores sunt, & hirci plurimas secum carpas trahunt. Et qui insanientes in foeminas facti sunt, statim ut mulieres uiderint adhinnunt, & impatientiam suam, pro nefas, scripturarum solantur exemplis. Sed & ipsae mulierculae miserae & non miserabiles, praceptoris sui uerba cantantes: quid enim nisi semen requirit Deus: non solum pudicitiam, sed etiam uerecundiam perdidit. maioribus procacitate defendunt libidinem, quam exercent. Habes praeterea in exercitu tuo plures succenturiatos: habes scurras & uelites in praesidijs, crassos, comptos, nitidos, clamatores, qui te

pugnatis

4 pugnatis calcibusque defendant. Tibi cedunt de uia nobiles, tibi osculantur diuites caput. Nisi enim tu uenisses, ebrii atque ructantes paradysum intrare non poterant. Macie uirtute, imo uitijs, habes in castris tuis & Amazonas exerta mamma, & nudo brachio & genu, uenientes contra se uiros ad pugnam libidinum prouocantes. Et quia opulentus paterfamilias es, in auarijs tuis non turtures, sed upupae nutriuntur, quae tota foetidae uoluptatis iusticia circumuolent. Me carpe, me disijce, obijce crimina quae uolueris, argue luxuriae & deliciarum. Magis me amabis, si talis fuero, ero enim de armento tuo. Sed ad te loquar, quae scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione delesti. Urbs potens, urbs orbis domina, urbs Apostoli uoce laudata, interpretare uocabulum tuum. Roma aut fortitudinis nomen est apud Graecos, aut sublimitatis iuxta Hebraeos. Serua quod diceris, uirtus te excelsam faciat, non uoluptas humilem. Maledictionem quam tibi saluator in Apocalypsi comminatus est, potes effugere per poenitentiam, habes exemplum Niniuitarum. Caue Iouiniani nomen, quod de idolo deriuatum est. Squalet Capitolium, templa Iouis & cerimoniae conciderunt. Cur uocabulum eius, & uitia apud te uigeant? Adhuc sub regibus, & sub Numma Pompilio facilius maiores tui Pythagorae continentiam, quam sub Consulibus Epicuri luxuriam susceperunt.

IN LIBRUM SECUNDUM ADVERSUS IOVINIANVM SCHOLIA.

Intentator est malorum. Latina uox longe aliud sonat quam Graeca. Nam nobis intentare dicitur, qui ingerit & impingit, ut apud Verg. Praesentemque intendant omnia mortem. At Graecis est *ἐπιπέλας*, id est, qui non tentatur, aut qui non tentat: quasi dicas intentabilis. Sapientes & prudentes, &c. Equidem inuitus discedo ab exemplariorum praescripto, uerum in hisce uerbis nihil uideo, quod ab Hieronymo scriptum uideri possit. Ausim propemodum asseuerare legendum hoc pacto, Sapientes & prudentes, patruos uocant: hi uero qui dulces sunt in sermonibus, patres audiunt. Nam patruus seuerus sunt in nepotes. Unde & Horatius: Ne sis patruus mihi: Patres impensius amant. Quanquam illa duo uerba, sapientes & prudentes, mihi nondum satis arrident, uerum non ausim omnia diuinare. Fortasse pro sapientes, seueros erat: pro prudentes pudicos. Solomon amabilis domini. Alludit ad hoc quod legimus secundo Regum libro, capite duodecimo, Dauid extincto iam puero rursum habuisse rem cum Bethsabe. Ea cum peperisset Solomonem, commisisse puerum Nathan prophetae, qui uocauit eum amabilis domino, eo quod dominus diligeret eum. Cuius Deus. Bis enim apparuit dominus Solomoni: semel in somnis, cum mille uictimas immolasset in Gabaa, quod erat cacumen maximum, & illi permissa a Deo quod uellet optandi potestate, optauit sapientiam, quo posset cum laude rem publicam administrare, quemadmodum legis tertio libro Regum, capite tertio. Rursum apparuit ei iam extructo templo, & testatus est illius preces a se exauditas fuisse, ut legis eiusdem libri cap. nono. Quia amator fuit mulierum. Habebat enim uxores ueluti reginas septingentas, & concubinas trecentas, ascetas ex impijs ac barbaris nationibus, in quarum amore sic insanijt, ut ad colendos etiam deos barbaricos adduceretur: quemadmodum legis paulo post cap. undecimo. Hoc est quod deplorat Ecclesiasticus cap. xxxvij. Dedisti maculam in gloriam tuam, & inclinasti femora tua mulieribus. Manasse. Hic erat filius Ezechiae sceleratissimus, & idem crudelissimus, ut legis quarto Regum, cap. uigesimo primo. At libro Paralipomenon secundo, cap. xxxij. narratur quemadmodum catenis uinctus abductus fuerit in Babylonem. Deinde malis comonitus respuit: Et orauit, inquit, dominum Deum suum, & egit poenitentiam ualde, coram Deo patrum suorum, deprecatusque est eum, & obsecrauit intente: & exaudiuit orationem eius, reduxitque eum in Hierusalem, in regnum suum. Post haec referuntur illius beneficia, quibus uitae superioris impietate pensauit. Et Iosias uir sanctus. Hic tertius a Manasse, successit Amon illaudato patri, laudatissimus ipse: sic enim de illo testificatur historia libro Regum quarto, cap. xxxij. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & in uniuersa uirtute sua, iuxta omnem legem Moyse, nec post eum surrexit similis illi. Nam ad hunc referunt Iudaei laudem beati uiri, quem habet primus psalmus: uerum hoc loco dicitur percussus a Nechaone rege Aegypti, non ob sua malefacta, sed Manasse. Verum libro Paralipomenon secundo, capite trigesimo quinto, satis apparet eum perisse, quod inuito Deo moueret arma aduersus Nechaonem, a quo non erat laessitus. Et alienigenam sibi ipse. Lege Zachariae prophetae caput tertium, quo rectius hunc intelligas locum. Nominatim autem addidit filius Ioseph, ut distinguat eum a Iosue filio Nun, qui successit Moyse. Inter duodecim lapides. Locus est apud Ezechielem capite uigesimo octauo. Quod enim illic in Tyri principem dicitur, per allegoriam refertur ad Luciferum caelo defectum. Relege, quo melius haec intelligas. A monte domini. Alludit ad ipsa prophetae uerba: Peccasti, & eieci te a monte Dei. Obumbratur in eo. Locus est allegoricus sub nomine Behemoth, lob capite quadagesimo, ad quem totum hic alludit Hieronymus.

Crates ille Thebanus. Huius saepenumero meminit Hieronymus. Sensus corporū. Hanc c
 similitudinem mutuatus est à Platonis Symposio, ubi sub nomine equi & fessoris, depingit animum
 & corporis affectus. Vnde & historicus. Salustius in praefatione belli Catilinarij. Luxurio 14
 fa res. Verba sunt Solomonis in Prouerbijis capite uigesimo. Hippocrates in Aphorismis. A-
 phorismi sunt ueluti leges quaedam separatim pronuntiatae, nec inter se coherentes. Quae non
 sunt carniū. Nempe condimentis, quae ex herbis & aromatis conficiuntur. Aut sub uentre. In
 In uentre, gulae uoluptas: sub uentre, libido. *λεψή διατρο.* Ita medici uocant parcio-
 rem uictum, quo sibi medentur pleriq;. In morsum. Mire torquet, quasi Horatius non ex animo se talem de-
 scripserit, sed ut sub sua persona morderet eos, qui uere tales essent. Meditatorium. Meditatio-
 rium, locus est ubi exercetur aliquis. Nam in illorum gutture hoc agitur, & illud incipit esse, quod
 postea deuorat latrina. Nec omnino dissimile est, mittere in latrinam, & mittere in gulam: mox enim
 incipit corrumpi quod immittitur. Pariter hyssopum. Habet enim uim extenuandi & calefacien-
 di, ut tradit Dioscorides libro tertio. Carnes liquidas. Nempe oua. Lac aut sanguis est albus,
 ob decoctionem. Nam e sanguine menstruo lac nasci putant physici. Essenos. De his habes &
 in primo tomo, quorū meminit & Plinius. De Pharisaicis & Sadducaicis fit mentio & in Euangelicis
 literis. Historiam Mithrae. Apparet hunc esse Mithram, de quo meminit superius, significans
 sine matre natum. Et apparet fuisse magum, aut principem apud Persas: cuiusmodi faciunt Tyaneum
 Apollonium Graeci. Solenne est. Eleganter usus est hac uoce. Nam solenne dicitur, quod ex
 more est: unde ridicule quidam solennes doctores uocant, quos eximios uolunt significare.
 Oriza. Oriza hordei genus est. Antisthenes. Hic erat Cynicae sectae princeps. *ήμερό-* 15
β. Quod in diem uiueret, nihil sollicitus de postero. Praetorium. Festiuiter uile dolum, men-
 dici praetorium uocat. Neque enim praetoriū dicitur duntaxat locus in quo praetor reddit ius, uerum
 etiam quauis magnifica domus magnis impendijs extructa: cuiusmodi sunt aedes primatum.
 Thorosuli. Sic enim lego: nā codices habebant Trofuli. De Trofulis militibus Romanis aliās
 dictum. Thorosulos autem uocat pinguiulos & obesiores, quod his thori protuberent. Adum-
 brantes. Non imprimunt uestigia, sed adumbrant, ut uix appareat pedis uestigiū. Verba in pu-
 gnis. Non respondent, sed uerberibus se defendunt: & calcibus impetunt, quem uelint refellere.
 Gulam probans. Probans dixit, pro deprehendens & comperiens: uel potius arguens ac de-
 monstrans, non autem approbans. Hic autem ingreditur ueluti campum, locum cōmunem de laudi-
 bus ieiunij: in quo testatur aliās se saepenumero iussisse. Domo opimas. Opimas uocat splendi-
 das. Locus est Deuteronomij capite octauo. Et incrassatum est cor eius. Referre uidetur Esaiā
 uerba capite sexto: Ex caeca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claudet: ne forte ui-
 deat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat. Confabulatione cornutum. Sic
 enim legis Exodi capite xxxiij. Et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis do-
 mini. Quamquam Hebraici sermonis periti putant, in uersione unius literule, pro radiante uersum cor-
 nutum. Nam Septuaginta uerterunt *Αυλόφασα*, id est, glorificata esset. Suffragantur his quae scribit
 Paulus secundae Corinthios iij. Nam nec glorificatū est, quod claruit in hac parte propter excellen-
 tem gloriam. Confert enim Apostolus gloriam Moysi cum gloria Christi, qui & ipse transfiguratus
 est in monte: & resplenduit facies eius sicut sol. Elias quadraginta dierum iei. Pastus uno pane 16
 sub cinericeo, ambulauit ieiunans quadraginta dies. Locus est tertio Regum, cap. nono. Quid
 tu hic Elia? Festiuiter contulit hanc uocem cum illa Adae. Congregatum Samuel. Locus est
 primo Regum libro, cap. vij. Assyriorum impetum. Locus est apud Esaiam cap. xxxvij.
 Achab rex. Locus est iij. Regum lib. cap. xxi. Filio meruit. Ieiunabat & concepit, ut legis pri-
 mo Regum cap. primo. Quamquam illic non est proditum, Annam ieiunasse, sed duntaxat abstinu-
 isse ab his quae possent inebriare. Periclitantur. Locus est apud ipsum Danielem capite secun-
 do & primo. Discophoron. *Δισκοφόρον*, qui portat discum. Quamquam discus quoque dicitur,
 quo olim exercebantur, simili nimirum figura. Locus est Danielis cap. xliij. Hebdomadis. Sex
 dies legitur in lacu fuisse sine cibo. *εβδομαλογία*. Id est confessionem, ab *εξομολογέω*. Locus est
 secundo Regum cap. duodecimo. Exprobratur Israel. Nempe Amos cap. secundo. Rechab. De
 Rechab & illius filijs habes Hieremiae cap. xxxv. quorū meminimus copiosius in primo tomo.
 In foribus Euangelij. Hoc est, in ipso statim exordio: nempe apud Lucam cap. secundo.
 Et acriora daemona. Alludit ad daemonium lunatici à Christo eiectum, cum Apostoli tēta-
 sent, nec potuissent eiicere. Admirantibus autem illis, ait hoc genus daemoniorum eiici non posse, nisi in
 oratione & ieiunio. Locus est apud Matthaeum cap. xxvij. Cornelius centurio. De eleemosy- 17
 nis fit mentio in Actis apostolicis cap. decimo, de ieiunio non fit, nisi quod qui semper orat, ieiunet
 oportet. Tametsi Graeci addunt de ieiunio. Et Beda admonet, in nonnullis etiam Latinis codicibus
 inueniri hanc lectionem. Crebra ieiunia. Sic enim addit, in ieiunijs multis. Iam noli aquam. I
 lam enim idem ualet quod posthac. Vir quippe. Referre uidetur locum ex Solomonis Prouer-
 bjijs capite decimo sexto: Anima laborantis laborat sibi. Regnum caelorum uim. In hunc qui-
 dem sensum identidem Hieronymus usurpat hunc Matthaei locum: at mihi, quod cum tanti uiri ho-
 nore paceq; dixerim, magis illud innuit Christus, iam adesse tempus Euangelij, & instare turbam in-
 gredi

agredi uolentium: adeo ut ui uideantur irrupturi, ni admittantur, sic eos animauerat praedictio Ioan-
 nis. Cum hoc consentiunt quae sequuntur: Omnes enim prophetae & lex usq; ad Ioannem. Diem
 plus quam diem. *ήμεραν παρά ήμέραν*. Hieronymus anapittem praepositionem accepit pro ultra, siue su-
 pra: uerti poterat, diem ad diem: hoc est, confert diem cum die. Id autem qui facit, putat aliquid inter-
 esse: ueluti qui purpuram componit cum purpura, ut uideat ultra sit ardentior. Neomenias. Id est,
 nouilunia: & scenopegia, id est, tabernaculorum compactiones. Nam utraq; uox Graeca est, *νεομηνία*
 18 & *σκηνοπηγία*. Ortygometrā. Graeca uox est. Nam illis *όρτυξ* coturnix est: *όρτυγομέτρα*, coturna-
 nicum rex. Fortasse quod in eo genere maribus sit sapor praestantior. Cur homo Dei. Histo-
 ria est tertio libro Regum cap. xliij. Atq; inibi de leone, qui occiso fessore, pepercit asino. Gomor. *Γομορ*
 Gomor Hebraeis mensurae genus est, quod Graeci choenicem appellant, Latini dimensum. Est
 autem modus diurni cibi, hoc est, quantum satis est ad unius diei uictum. Diuus Hieronymus in He-
 braicis nominibus dicit esse decimam partem ephi. Porro ephi mensuram esse trium modiorum.
 In coitu & saturitate. Hoc est, in duabus primis propositionibus. Stoicus efficitur. Hoc est,
 seuerus, qui nullum omnino delictum admittat: & iuxta Stoicorū paradoxa, uelit omnes uirtutes pa-
 res esse, & omnia uitia paria. Hierosolymam-Citio. Nam Zeno Stoicae sectae princeps, Citiens-
 is fuit. Porro Citium oppidum est Cypri. Proinde Hierosolymam & Iudaeam ceu Christi patriam op-
 posuit Citio & Cypro Zenonis patriae. Pexa. Quod nullus haberet floccos, detrita nimirū. Su-
 19 bucula uestis, quam alij uocant interlam. Atrebatum & Laodicea. Apparet ex his regionibus
 candidissima ac subtilissima linea mitti solere. Nunc huius laudis principatus, si tamen ea laus, pene
 meos Hollandos est. Quamquam & Atrebatum in Belgis haud ita procul à nobis absunt. Quan-
 quam barbam uiferis. Locatur quod hirci barbato sint mento. Luscum uocare luscum. Hoc est,
 quid prodest uisito suum exprobrare uitij: Nam ille nihilo minus luscus est. Confine prouerbium
 illi Graeco, *πύσωνα σύκα, πύσωνα σάκχλω σάκχλω λέγαμ*. Est autem uersus Persianus, Et lusco qui postit di-
 cere lusse. Ille poenitens. Nam antè tradiderat illum satanae. Variam habuit. Quam poly-
 mitam alibi uocat. Tu scilicet doctus. Per ironiam dictum est. Alius Mazuroth. Locus est
 apud Iob capite trigesimo octauo, iuxta editionē septuaginta. Nam Hieronymus pro Mazuroth uer-
 tit luciferum. Timentibus aut. Locus est Malachiae cap. quarto. Regradantur in aediuos. Sic
 enim legis apud hunc cap. xliij. Sed & Leuitae, qui longe recesserunt à me, in errore filiorū Israel:
 & errauerunt à me post idola sua, & portauerunt iniquitatem suam, erunt in sanctuario meo aediui,
 & ianitores portarum domus, & ministri domus. Eleganter autem dixit regradare, pro eo quod est, à
 gradibus deicere, quibus ascenderant ad Leuitarū honorem. In fluuio quoq; illo. Locus est a-
 20 pud eundem cap. xlvij. Plurimae, inquit, erunt species piscium, &c. Noster Zeno. Ita per ironiā
 appellat Iouinianū Stoicorum more paria facientē peccata & merita. Sex urbes fugitiuorum. *Σεξ*
 Ex uribus peculiaribus Leuitis, sex separatae sunt ad suffugium fugitiuorū, ut legis Numerorū cap.
 trigesimo quinto. *επώνυμοι*. Locus hic nos aliquandiu torlit. Nam sciolus quispiam subdiderat
 Graecas uoces, *επώνυμα*: cum ea tamen nihil faciant ad prouerbium uulgi, praesertim cum hoc iam di-
 xerit ante Latine: & ita Latine, ut non cōmodius dici possit Graece. Nos igitur ex uestigijs ueterum
 exemplariū germanā ac ueram lectionē diligenter subodorati, restituimus ad hunc modū, *επώνυμοι*, id
 est, idem puluisculus. Si quidem apud Graecos & hoc inter adagia fertur, *μία κόμισ*, id est, idem puluis,
 quo nullum in esse discrimen significant. Tractum ab his qui res minutim tritas miscunt, sic ut e mul-
 tis unus fiat puluis, quemadmodum dicunt eius farinae: sicut diligentius explicauimus in Chilia-
 bus nostris. Ceterum quod *επιλογ* dixit, diminutiuum fecit à *κόμισ*. Verum iam ceppimus. Hoc
 transitu finit argumentationē, & ad epilogū progreditur, quo summam perstringit, quod fusius di-
 21 sputatū est. Exposita est *πρωτοπία*. Quam & hodie decisionem appellant, quoties definit ali-
 quid ac statuitur, amputans hinc atq; hinc opinionibus diuersis. Vniuersa. Quas Graeci *μονογέ-
 μως* uocant. Epicurū nostrum. Quem paulo antè Zenonem dixit. Subantem. Rursus utus
 est obsceno uerbo, pro libidinatem & lasciuientem. Codices habebant sudantem, uerum ea uox
 ab alijs eruditis ante nos fuit emendata. Socraticam irrisionem. Quod is soleat per canē & an-
 terem iurare. Sues & canes. Hoc dictum est ideo, quod astruat libidinem, & nuptijs faueat.
 Vultures quoq;. Hoc propter esum carniū, quem aequabat abstinentiae. Sunt enim aues hae car-
 ninora. Aristippi multitudo. Nam & is canis regius dictus est, & uolupratum se dator, dissimilli-
 mus Diogeni. Multitudinem uocat turban: hominum, cui hoc uitae institutum probatur. De tuo
 armento. Apte de hominibus pecuinis, & beluis uerius q; hominibus. Ita paulo superius Horatius:
 Epicuri de grege porcum. Hariolus. Sic appellat circulatores fori, qui tanquam diuinaturi ali-
 quid, non animaduertentiū nasos ferunt rufus causa: & fuste subito intorto, uexant dentes. Indu-
 22 ci. Induci dixit, pro decipi. Gehenna succidia. Succidia uocant carnem suillam: suillam au-
 tem fumo duratam: unde quoties opus est aliquid decidunt in cibum. Significat autem istos uolu-
 ptarios, siue non homines, maclandos gehennae, ut daemorum sint cibum. Quae uiros. Signifi-
 cat balnea obscena, qualia sunt & apud Christianos passim nimirum multa, in quibus permixta
 nudae foeminae cum nudis uiris lauant. Ostendisti taleis. Nihil dici potuit argutius. Ne pec-
 catum quidem. Lego, Vt peccatū ne poenitentiam quidem habeat. Id autem fit, quoties peruersam
 Hieron. to. 2 I 2 est,

Apologia ad Pammachium.

Qvod ad te huc usq; nō scripsi, causa fuit silentiū tuū. Verebar em̄, ne si tacenti scriberē, molestū me magis q̄ officiosum putares. Nunc aut̄ pro uocatus dulcissimis literis tuis, & huiuscemodi literis, quae me ad philosophiā nostri dogmatis prouocarent, & condiscipulū quondam & sodalē & amicū, obuijs (ut aiunt) manibus excipio, defensoremq; meorū opusculorū parō: ita tamen, si ante te placrum iudicē habuero, imō si oratorē meū super omnibus quae in me arguūtur, instruxero. hoc enim & Tullius tuus, & ante illū in breui & solo uolumine scripsit Antonius: primā causam esse uictoriae, diligēter causam pro qua diciturus es, discere. Reprehēdūt me qdā, q̄ in libris quos aduersum Iouinianum scripsi, nimius fuerim uel in laude uirginū, uel in suggillatione nuptiarū: & aiūt condēnationē quodāmodo esse matrimonij, intantū pudicitia praedicare: ut nulla uideatur inter uxore & uirginē cōparatio derelinq;. Ego si bene problematis memini, inter Iouinianū & nos ista contentio est, q̄ ille exaquet uirginitati nuptias, nos subijciamus: ille parum uel nihil, nos multū interesse dicamus. Deniq; idcirco te post dominū faciē, dānatus est, quod ausus sit perpetuae uirginitati matrimoniū cōparare. Aut si idipsum uirgo putatur, & nupta: cur piaculū uocis huius Romae Victorinus audire nō potuit? Virgo a uiro, nō uir a uirgine generatur. Mediū esse nihil potest, aut mea sentētia sequēda est, aut Iouiniani. Si reprehēdor q̄ nuptias uirginitati subijcio, laudetur ipse qui cōparat. Si aut̄ damnatus est qui aequales putabat, dānatio eius mei operis testimoniū sit. Si seculi homines indignantur in minori gradu se esse q̄ uirgines, miror clericos & monachos & continētes id nō laudare quod faciūt. Castrant se ab uxoribus suis, ut imitētur uirginū castitatē: & idipsum uolunt esse maritatas, q̄d uirgines? Aut iungantur itaq; uxorib; suis, quibus renunciau erant: aut si se abstinerint, etiam tacentes cōfitebuntur melius esse, quod nuptiarū operi prētulerunt. An ego rudis in scripturis, & nunc primū sacra uolumina legēs, lineā, & (ut ita dicā) tenue dicendi filum inter uirginitatem & nuptias seruare nō potui? Videlicet nesciebam dictū: Noli esse iustus multū: & dum unū latus protego, in altero uulneratus sum: atq; ut manifestius loquar, dum cōtra Iouinianū pressō gradu pugno, a Manichæo terga mea confossa sunt. Nonne, quāso, statim in principio operis ista praefatus sum? Neq; enim Marcionis & Manichæi dogma stantes, nuptijs detrahimus. Nec Tatiani principis Encratitarum errore decepti, omnem coitū spurcū putamus, qui nō solum nuptias, sed cibos quoq; quos deus creauit ad utendum, damnat & reprobat. Scimus in domo magna nō solū uasa aurea & argētea esse, sed & lignea & fictilia: & super fundamentū Christi, quod Paulus architectus posuit, alius superaedificauit aurū, argentū, lapides preciosos: alius econtrario scēnū, ligna, stipulā. Non ignoramus honorabiles nuptias, & cubile immaculatū. Legimus primā dei sententiam: Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Sed ita nuptias recipimus, ut uirginitatē quae de nuptijs nascitur, praeferamus. Nūquid argentū, non erit argentū, si aurū argēto precio sius est? Aut arboris & segetis contumelia est, si radici, folijs, culmo & aristis, poma praeferātur & fructus? Ut poma ex arbore, frumentū ex stipula, ita uirginitas ex nuptijs. Ceterum simus & sexagesimus & tricesimus fructus, quanq; de una terra & de una semēte nascatur, tamē multū differt in numero. Triginta referūtur ad nuptias, q̄a & ipsa digitorū cōiunctio quasi molli osculo se complexans & foederans, maritū pingit & coniugē. Sexaginta uero ad uiduas, eo quod in angustia & tribulatione sint positae. Vnde & superiori digito deprimūtur: quātōq; maior est difficultas expertae quondā uoluptatis illecebris abstinere, tanto maius & praemiu. Porro numerus centesimus (quāso diligenter lector attende) de sinistra trāsfertur ad dexterā: & isdem quidē digitus, sed non eadem manu quibus in laeua nuptiae significātur & uiduae: circulum faciens, exprimit uirginitatis coronā. Oro te, qui haec loquitur, damnat nuptias? Aurum uirginitatē, argentum diximus matrimonium. Centesimum & sexagesimū & tricesimū fructum de una terra exposuimus, & de

Hieron. 10. 2

I 3 una

In secundum librum

est peccatum non esse peccatum. De Chaldaeo. Propter Ebionitas, Nicolaitas, & huiusmodi alios. Nam Porphyrius Syrus erat, Arius & Celsus Graeci. Quasi in Euphorbum. Alludit ad Pythagoram, ex Euphorbo renatum. Ananias filius Azur. Historia refertur apud Hieremiam capite uigesimo octauo. Coelibes. Coelibes dicuntur non qui caste uiuunt, sed qui carent uxoribus. Verum torquet hoc quoq; nō nihil Hieronymus, qui coelibem quoq; a caelo uocari uult. Hinc theologo hauserunt certam persuasionem, coelibem idem significare, quod caste & continenter uiuentē: cum Fabius coelibem opponat marito, & Horatius cum ait, Martijs coelebs quid agam calendis, non suam praedicat continentiam, cum incontinentiam saepe proffteatur, sed significat se *καυου* esse. Iam & Iureconsultorū Caij & Modesti etymologia obijcitur, quorum prior ait, coelibes dictos quasi coelites. Verum illi coelites, de quibus sentiunt Iureconsulti, nec carebant uxoribus, nec continenter uiuebant, cum illis adulterijs, stupris, & puerorum amoribus plena sint omnia: sed coelibes sentiūt suauiter & tranquille uiuere, qualem illi putabant uitam deorum. Huc pertinet & illud prouerbiū, Qui nō litigat, coelebs est. Et nucleum. Non satis uideo quid sibi uelit hoc loco nucleum, nisi quod quidam nuclei putantur ad coitum facere: ueluti pinei, quod in his insit uis quaedam seminalis.

Subulci tui. Sic uocat malos doctores aut episcopos, quasi suum pastores, non ouium. Ve-²³ lites. Sentit de pugnacibus. Amazonas. Quod de Amazonibus scriptum est, mire torquet in Iouinianū. Nam haec exertam, hoc est enudatam habent mammā, non ut expeditus pugnent, quemadmodum illae, sed ut utros ad libidinem prouocent nudato corpore. Non turtures. Quae casta sit auis, quae nec adulteriū nouit, nec amissio compare secundas sequitur nuptias. Vpupa. Quod falax sit haec auis & immunda. Lustra circumuolent. Mira lustris ambiguitate uerbi. Nam lustra sunt animantium, sunt & scortorum. Ad te loquar. Vertit apostrophē ad urbem Romanam.

Scriptam in fronte. Locus est Apocalypseos capite decimo septimo. Quid autem sentiat esse nomen blasphemiae, declarat in epistola ad Agalliam, quaestione undecima, cum ait: Non uoluit aperte dicere, Romanum imperium destruendum, quod ipsi qui imperant, aeternum putant. Vnde secundum Apocalypsim Ioannis, in fronte purpuratae meretricis scriptum est nomen blasphemiae, id est, Romae aeternae. Haec tenus Hieronymus. Vaticinati sunt poetae Romani, & hoc titulis monumentorum ac literis proditum est, imperium illud cum sua religione fore sempiternum: cum Christus, cuius imperium aeternum est, omnia imperia omnesq; religiones prophanas extinxerit. Apostoli uoce. Nempe in Epistola ad Romanos, quod fides uestra annuncietur in toto mundo. Aut fortitudinis nomen est. *βίβλη*, Graece robur, siue ualentia. Latini putant a roma dictum, hoc est a mamma lupae, quā fixerunt Remus & Romulus. Roma Hebraeis sonat sublimitas. Quod de idolo. Nimirum a Ioue dictus Iouinianus, ac Ioui sacrum erat Capitolium, unde & Capitolinus dictus: & idcirco subijcit, Squalet Capitolium. At nunc ambigūt omnino Romani, ubi nam fuerit illud admirandum Capitolium. Neq; sunt tamen, qui paganam illam gloriam adhuc somnians, quasi parum habeat splendoris ipse *βίβλη*. Sub Numo. Nam huius rebus docuit Pythagoras in Italia: cuius continentiam dicit, quod imperit astineri ab usu carnis.

Sub conuulsi. Nam regibus exactis consules successerunt, sub quibus adhuc in Roma fuit frugalitas. Et admodum sero luxuria immigrabit in urbem Romae a Graecis captis.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Quantquam Iouiniani dogma iam Romae damnatum esset opera Victorini & Pammachij, tamen multos offenderant duo aduersus eum ab Hieronymo scripti libri, quod propensior uideretur in laudem uirginitatis quam oportuisset, & durior in matrimonium. Notatis igitur locis Pammachius Pauli gener, & Hieronymi condiscipulus, admonuerat familiariter amicū ut ad ea responderet. Id quod mira causae fiducia facit Hieronymus, ut non solum refellat quae obijcebantur, uerum etiam multis conuictijs infectetur obreptatores. Vtinam hanc epistolam diligenter legant isti, qui maligne pauca uerba decerpunt ex alienis libris quae calumniantur, haud pendentes a quo dicantur, cui, qua occasione dicantur, quid praecellerit, quid consequatur: tantum circa duo uerba muliebriter cauilantes, arguti sibi uidentur.

una semine generari, licet multum differat in numero. Et quis unquam tam iniquus lector erit, ut non ex meis dictis, sed ex suo me sensu iudicet? Et certe multo clementiores erga coniugia fuimus omnibus penè Latinis & Græcis tractatoribus, qui centesimū numerum ad martyres referunt, sexagesimū ad uirgines, trigessimū ad uiduas: atq; ita sit iuxta illorum sententiam, ut de bona terra, & de patrisfamilias semine excludantur mariti. Verum ne in principio cautus, in reliquis forsitan improuidus fuerim: nonne post partitionem opusculi, cum ad quæstiones uenirem, statim intuli? Vos quæso utriusq; sexus uirgines & continentes, mariti quoq; & digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorum in cōmune Iouinianus hostis est. Quorum ego orationibus indigeo, & quos adiutores mei operis precor, eos possū Manichæi errore damnare? Curramus ad reliqua. Neq; enim epistolæ breuitas patitur, diutius in singulis immorari. Interpretantes illud Apostoli testimonium: Vxor proprii corporis sui non habet potestatem, sed uir: similiter & uir corporis sui non habet potestatem, sed uxor: hoc subiunximus. Omnis hæc quæstio de his est qui in matrimonio sunt, an eis liceat uxores dimittere: quod & Dominus in Euangelio prohibuit. Vnde & Apostolus: Bonum est, ait, homini uxorem uel mulierē non tangere: quasi in tactu eius periculū sit, quasi qui eam tetigerit, non euadat. Vnde & Ioseph, quia illum tangere uolebat Ægyptia, fugiens de manibus eius, palium abiecit. Sed quia qui semel duxit uxore, nisi ex consensu se non ualet abstinere, nec dare repudium non peccanti: reddat coniugi debitum, quia sponte se alligauit, ut redde re cogeretur. Qui domini dicit esse præceptum, ne dimittantur uxores: & absq; cōsensu, quod Deus coniunxit, homo non separet: hic potest dici nuptias condemnare. Rursum in sequentibus: Sed unusquisq; ait, habet propriū donū ex Deo: alius quidē sic, alius autem sic. Quam sententiā nos exponētes, hæc intulimus. Quid, inquit, uelim perspicuum est. Sed quoniam in ecclesia diuersa sunt dona, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturam. Simulq; considera, quod aliud donū uirginitatis sit, aliud nuptiarū. Si enim eadem esset merces nuptiarū & uirginum, nequaquā dixisset post præceptū cōtinentiæ: Sed unusquisq; propriū habet donum ex Deo, alius quidem sic, alius autē sic. Vbi proprietates singulorū est, ibi alitrinsecus diuersitas. Concedo & nuptias esse donū Dei, sed inter donum & donū magna diuersitas est. Deniq; & Apostolus de quodam post inceptū poenitente: Econtrario, inquit, donate ei, & consolamini. Et si cui quid donastis, & ego. Ac ne putarem donum hominis contemnendum, addidit: Nam & ego quod donauī, si quid donauī, propter uos corā Christo. Diuersa sunt dona Christi. Vnde Ioseph in typo eius uariam habebat tunicā. Et in psalmo quadragesimo quarto legimus: Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, circumdata uarietate. Et Petrus Apostolus: Sicut coheredes, ait, multiplicis gratiæ dei. Quod significantius Græcè dicitur *ποικίλως*, id est uariæ. Rogo est ista contentio, claudere oculos, nec apertissimum lumen aspicere? In ecclesia diximus esse dona diuersa, & aliud donum uirginitatis, & aliud nuptiarū. Et post paululum: Concedo & nuptias esse donum dei. Sed inter donum & donū magna diuersitas est, et quod dei donum uoce apertissima pronunciamus, damnare dicimur? Porro si Ioseph in typo domini accipitur, tunica eius uaria atq; distincta in uirginibus, uiduis, continentibus ac maritalibus est. Et potest uideri quasi alienus, qui de tunica Christi est: cum & ipsam reginam, hoc est, ecclesiam saluatoris in uestitu deaurato, eadem uarietate circumdatā dixerimus: Sed & in consequētibus de coniugio disputantes, eundē sensum secuti sumus. Hic locus ad præsentē controuersiam nō pertinet. Docet enim iuxta sententiā dñi, uxore excepta causa fornicationis nō repudiandā, & repudiatam uiuo marito alteri non nubere, aut certe uiro suo debere reconciliari. Et in alio loco: Mulier, inquit, alligata est quanto tempore uir eius uiuit. Quod si dormierit uir eius, libera est à lege uiri: cui uult nubat, tantum in Dño, id est Christiano. Qui secundas nuptias tertiasq; cōcedit in Dño, primas cū ethnico prohibet. Aperiant, quæso, aures obrectatores mei, & uideant me secundas & tertias nuptias concessisse in dño. Qui secundas & tertias nō dānaui, primū potui dānare matrimonium:

matrimonium. In eo quoq; loco, ubi interpretamur capitulum Apostoli: Circumcisus aliquis uocatus est, non adducat præputium. In præputio uocatus est, nō circumcidatur (licet quidam prudentissimi interpretes scripturarū hoc de circumcissione & seruitute legis dictum esse contendant) nonne apertissime fœdera seruamus nuptiarū? Diximus enim: Si in præputio quis uocatus est, non circumcidatur. Habebas, inquit, uxorem cum credidisti: noli fidē Christi causam purare disidij, quia in pace nos uocauit Deus. Circūcisio nihil est, & præputiū nihil est: sed obseruatio mandatorū Dei. Nihil enim prodest absq; operibus cœlibatus & nuptiæ: cum etiā fides, quæ proprie Christianorū est, si opera non habuerit, mortua esse dicatur. Et hac lege uirgines quoq; Vestæ & Iunonis uniuiræ, in sanctarū queant ordine numerari. Et post paululū: Seruus uocatus es, non sit tibi curæ: sed & si potes fieri liber, magis uterē. Etiā si habes, inquit, uxorem, & illi alligatus es: & soluis debitū, & non habes tui corporis potestatem: atq; (ut manifestius loquar) seruus uxoris es, noli propter hoc habere tristitiā, nec de amissā uirginitate suspires. Sed etiam si potes causas aliquas inuenire disidij, ut libertate pudicitiae perfruaris, noli salutē tuā cum alterius interitu quærere. Habeto paulisper uxore, nec præcurras morantē. Expecta dum sequitur: Si egeris patiēter, cōiunx mutabitur in sorore. In eo quoq; loco ubi tractauimus, cur dixisset Paulus: De uirginibus autē Dñi præceptū non habeo: cōsiliū autē do, tanq; misericordiā cōsecutus à Dño, ut sim fidelis: ita uirginitatē prætulimus, ut nuptiarū ordinem seruaremus. Si uirginitatē Dñs imperasset, uidebatur nuptias cōdemnare, & hominū aut ferre seminariū, unde & ipsa uirginitas nascitur. Si præcidisset radicem, quomodo fruges quæreret? Nisi ante fundamenta iecisset, qua ratione ædificiū extrueret, & operturū cuncta desuper culmen imponeret? Si radicē nuptias, si uirginitatē diximus fructus: si fundamentū matrimoniū, & ædificiū uel culmen perpetuā cœlitatem: quis uel tam inuidus, uel tam cæcus obrectator mei erit, ut in eadem domo ædificiū uel culmen uideat: & fundamentū quod ædificiū & culmen portat, ignoret? Porro & in alio loco proponētes Apostoli testimonium, in quo ait: Alligatus es uxori, noli quærere solutionē: solutus es ab uxore, noli quærere uxorem: illico hæc subiecit: Habet unusquisq; nostrū terminos suos, redde mihi meum, & tu tene tuum. Si alligatus es uxori tuæ, ne illi des repudium. Si solutus sum ab uxore, non quæram uxorem. Ut ego non soluo coniugia, si semel ligata sunt: ita tu non liges, quod solutū est. Sed & in alio testimonio, quid de uirginitate & nuptiis senserimus, manifestissime declaratur. Non imponit nobis Apostolus laqueū, nec cogit esse quod nolimus, sed suadet quod honestum est & decorū: & intente facit seruire Domino, & semper esse sollicitos: & expectare paratam Domini uoluntatē, ut cum quid imperauerit, quasi strenuus & armatus miles, statim impleat quod præceptū est: & hoc faciat sine ulla distentione, quæ data est secundum Ecclesiasten hominibus huius mundi, ut distendantur in ea. In fine quoq; comparationis nuptiarū & uirginū, disputationē nostram hoc sermone conclusimus: Vbi bonum & melius est, ibi boni & melioris non unum est præmiū: & ubi non est unum præmiū, ibi utiq; dona diuersa. Tantum igitur interest inter nuptias & uirginitatē: quantum inter non peccare & benefacere: imō ut leuius dicam, quantum inter bonū & melius. Porro in cōsequentibus, cum dicimus: Finita disputatione coniugiorū & uirginitatis, ut inter utroq; cauto moderamine præceptorū, nec ad sinistram, nec ad dexteram diuerteret: sed uia regia graderetur, & illud impletet: Ne sis multum iustus, rursus monogamiā digamiæ comparat: & quomodo nuptias subdiderat uirginitati, ita digamiā nuptiis subijcit: nonne perspicue ostendimus, quæ sit in scripturis sanctis sinistra, quæ dextra: & quid significet, ne sis multū iustus? Quod uidelicet sinistra sit, si Iudæorū & gentiliū sequamur libidinē, & semper æstuemus ad coitum. Dextra, si Manichæorū sequamur errorē: & simulata pudicitia, impudicitia retibus implicemur. Via autem regia sit, ita appetere uirginitatem, ne nuptiæ condemnentur. Præterea, quis tam iniquus meorum opusculorum iudex erit, ut prima matrimonia damnare me dicat, cum etiam de secundis dixisse me legerit: Concedit Apostolus secundas nuptias, sed

uolentibus, sed his quæ se continere non possunt: ne luxuriat in Christo, nubere uelint, e habentes damnationem, quod primam fidem irritam fecerint. Et hoc concedit, quia multa abierunt retrorsum post Satanã. Cæterum beatiore erunt, si sic permanserint. Continuoq; subiungit apostolicã autoritatẽ, Secundum consiliũ meũ. Porro ne autoritas Apostoli quasi hominis leuior uideretur, addidit: Puto autem quod & ego spiritũ Dei habeam. Vbi ad continentiam prouocat: ubi non hominis, sed spiritus Dei consilio usus est. Vbi autẽ nubendĩ concedit ueniã, spiritũ Dei non nominat, sed prudentiã librat consiliũ: ita singulis relaxans, ut unusquisq; ferre possit. Propositis ergo testimonijs, in quibus Apostolus secundas concedit nuptias, statim subiecimus. Quomodo uirginib. ob fornicationis periculum, cõcedit nuptias, & excusabile facit quod per se non appetitur: ita ob eandem fornicationẽ, concedit uiduis secunda matrimonia. Melius est em̄, licet alterũ & tertium unum uirũ nosse q̄ plurimos: id est, tolerabilius est, uni homini prostitutã esse, q̄ multis. Facessat calumniã. De secundo hic & de tertio & quarto (si libet) matrimonio disputauimus, nõ de primo. Sed ne quis in eo quod diximus, tolerabilius est unũ homini prostitutã esse q̄ multis, ad primũ matrimoniũ referat, cum omnis nobis quæstio de digamia & trigamia fuerit: deniq; digamiã & trigamiã disputationẽ hoc calce signauimus: Omnia licent, sed nõ omnia expediunt. Non damno digamos, imò nec trigamos, & si dici potest, octogamos. Plus aliquid inferã, etiã scortatorẽ recipio pœnitentem. Quicquid æqualiter licet, æquali lance pensandũ est. Erubescat calumniator meus, dicens me prima damnare matrimonia, quando legit, Non damno digamos & trigamos, & si dici potest, octogamos. Aliud est non damnare, aliud prædicare: aliud est ueniã cõcedere, aliud laudare uirtutẽ. Si autẽ durus in eo uideor, quia dixi, Quicquid æqualiter licet, æquali lance pensandũ est: puto non me crudelẽ iudicabit & rigidũ, qui alia loca uirginitati & nuptijs, alia trigamis, & octogamis, & pœnitentibus legerit præparata. Christũ in carne uirginẽ, in spiritu monogamũ, quod unã habet ecclesiam, noster in reliquis sermo testatus est: & crediti sumus nuptias condemnare? Damnare dicor nuptias, cuius hic sermo est: Nulliq; dubiũ est sacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees stirpe generatos: qui cum & ipsi uxores habuerint, recte nobis opponerentur, si errore Encratitarũ cõdemnaremus matrimonia reprobanda. Tatianũ Encratitarũ principẽ, qui abiicit matrimonia, reprehendimus, & ipsi nuptias cõdemnamus: Rursumq; ubi uirgines & uiduas comparo, quid de nuptijs senserim, & quomodo tres gradus uirginitatis uiduitatisq; uel cõtinentiã & cõiugij fecerim, declarant ipsa quæ scripta sunt. Non nego beatas esse uiduas, quæ ita post baptisimũ manserint: nec illarũ detraho merito, quæ cum uiris in castitate perdurãt: sed sicut hæ maioris præmij apud Deũ sunt, q̄ nuptiã cõiugali officio seruiẽtes: ita & ipsæ æquo patiãtur animo, uirginitatẽ sibi præferri. Ad Galatas quoq; testimoniũ Apostoli proponentes: Ex operibus legis nõ iustificabitur omnis caro, huiusce modi sensum intulimus. Opera legis & nuptiã sunt. Vnde & maledicuntur in ea, quæ nõ habent filios: quæ si conceduntur etiã in euãgelio, aliud tamen est indulgentiã infirmitati tribuere, aliud est uirtutibus præmia polliceri. Ecce perspicue nuptias diximus cõcedi in euãgelio: sed tamẽ easdem in suo officio permanẽtes, præmia castitatis capere nõ posse. Quod si indigne accipiunt mariti, nõ mihi irascatur, sed scripturis sanctis, imò episcopis & presbyteris & diaconis, & uniuerso choro sacerdotali & leuitico: qui se nouerunt hostias offerre nõ posse, si operi seruiãt coniugali. Sed eo loco ubi de Apocalypsi testimoniũ posuimus, nõne manifestũ est, quid de uirginibus et uiduis et cõiugib. senserimus? Hi sunt qui cõtãt cãticũ nouũ, quod nemo potest canere, nisi qui uirgo est. Hi sunt primitiã Dei et agni, & sine macula. Si uirgines primitiã Dei sunt, ergo uiduæ & in matrimonio cõtinentes, erunt post primitias, hoc est in secũdo & tertio gradu. In secũdo & tertio gradu uiduas ponimus & maritatas: & hæretico furore dicimur dãnare nuptias? Multa sunt quæ per oẽm librũ cauto moderamine, de uirginitate, de uiduis, de nuptijs diximus. Sed breuitatis studio unũ adhuc ponã testimoniũ, cui nõ reor cõtradicturũ, nisi eũ qui aut se inimicũ probare

probare uoluerit, aut uecordẽ. Nam cum proposuissem, quod Dominus isset ad nuptias in Cana Galilææ, post quædam etiam hæc addidi. Qui enim semel iuit ad nuptias, semel docuit esse nubendum: & tunc uirginitati posset officere, si nuptias post uirginitatem & uiduitatis castimoniã, non in gradu tertio poneremus. Nunc autem cum hereticorum sit damnare coniugia, & Dei spernere conditionẽ: quicquid de laude dixerint nuptiarũ, libenter audimus. Ecclesia enim non damnat matrimonia, sed subiicit: nec abiicit, sed dispensat, sciens (sicut supra diximus) in domo magna, non solum esse uasã aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & alia esse in honorẽ, alia in contumeliam. Et quicumq; se mundauerit, eum futurũ esse uas honorabile & necessariũ, in omne opus bonũ præparatum. Quicquid, inquam, de laude dixerint nuptiarũ, libenter audimus. Laudari nuptias, libenter audimus, & nuptias condemnamus? Ecclesia matrimonia non damnat, sed subiicit. Velitis nolitis, maritus subiicitur uirginitati, & uiduitati. Ecclesia nuptias, sed nuptias in suo opere permanentes: subiicit, non damnat: nec abiicit, sed dispensat. In potestate uestra est, si uelitis secundũ pudicitiaẽ gradum scandere. Quid indignamini, si in tertio stantes, nolitis ad superiora properare? Igitur cum toties & tam crebro lectorẽ admonuerim, & per singula penẽ tractuũ milia, cautus uiator incessem, me ita recipere nuptias, ut eis cõtinentes, uiduas, uirginẽsq; præferre: debuerat prudens & benignus lector, etiã ea quæ uidentur dura, æstimare de cæteris, & non in uno atq; eodẽ libro, criminari me diuersas sententias protulisse. Quis enim tam hebes, & sicin scribendo rudis est, ut idẽ laudet & damnet: ædificata destruat, & destructa ædificet? & cum aduersarium uicerit, suo nouissime mucrone feriat? Si rusticani homines, & uel rhetoricæ, uel dialecticæ artis ignari detraherent mihi, tribuerẽ ueniã imperitiã: nec accusationẽ reprehenderem, ubi non uoluntatẽ in culpa cernerẽ, sed ignorantia. Nunc uero cum disertis homines, & liberalibus studijs eruditi, magis uelint lædere, quàm intelligere: breuiter à me responsum habeant, corrigere eos debere peccata, non reprehendere. Patet campus, stat econtrã acies, aduersarij dogma manifestũ est: & (ut Vergilianũ aliquid inferã) illũ aspice contra, Qui uocat. Respondeant aduersario. Aliter teneant nodum in disputando, aliter uirgã in docendo, & me in libris suis, quid uel prætermiserim uel addiderim, doceant. Reprehensores non audio, sequor magistros. Delicata doctrina est, pugnantis ictus dictare de muro: & cũ ipse unguẽtis delibutus sis, cruentũ militẽ accusare formidinis. Nec hoc dicens, statim iactantia reus sum, quod cæteris dormientibus solus certauerim. Sed hoc dico, cautiũs eos posse pugnare, qui me uiderint uulneratũ. Nolo tale certamen adeas, in quo tantum te protegas: & torpente dextra, sinistra clypeũ circumferas. Aut ferendum tibi est, aut cadendũ. Nõ possum te existimare uictorẽ, nisi aduersariũ uidero trucidatum. Legimus, & eruditissimi uiri, in scholijs pariter, & Aristotelea illa de Gorgiã fontibus manantia, simul didicimus, plura esse uidelicet genera dicendi: & inter cætera, aliud esse *γυμνασιωδὲς* scribere, aliud *δογματικὸς*. In priori uagã esse disputationẽ: & aduersario respondentem nunc hæc, nũc illa proponere: Argumẽtari ut libet, aliud loqui, aliud agere, panem (ut dicitur) ostendere, lapidẽ tenere. In sequenti autem aperta frons, &, ut ita dicã, ingenuitas necessaria est. Aliud est quærere, aliud definire: In altero pugnandũ, in altero docendum est. Tu me stantẽ in prælio, & de uita periclitatẽ studiosus magister doceas? Noli ex obliquo & unde nõ putaris, uulnus inferre. Directo percute gladio. Turpe tibi est hostẽ dolis ferire, nõ uiribus. Quasi non & hæc ars summa pugnantium sit, alibi minari, alibi percutere. Legite, obsecro uos, Demosthenẽ: legite Tulliũ: ac ne forsitan rhetores uobis displiceãt, quorum artis est, uerisimilia magis q̄ uera dicere: legite Platonẽ, Theophrastũ, Xenophontem, Aristotelem, & reliquos qui de Socratis fonte manantes, diuersis cucurrere riuis: quid in illis apertũ, quid simplex est? Quæ uerba non sensuũ? Qui sensus non uictoriae? Origenes, Methodius, Eusebius, Apollinaris, multis uersuũ milibus scribunt aduersus Celsum & Porphyriũ. Cõsiderate quibus argumẽtis, & q̄ lubricis problematibus diaboli spiritu cõtexta subuertant: Et quia interdum coguntur loqui, non quod sentiunt, sed quod

quod necesse est, dicunt aduersus ea, quæ dicunt gentiles, Taceo de Latinis scriptoribus, Tertulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactantio, Hilario, ne non tam me defendisse, quæ alios uidear accusasse. Paulum apostolum proferam, quem quotiescunque lego, uideo mihi non uerba audire, sed tonitrua. Legite epistolas eius, & maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est: & uidebitis eum in testimonijs quæ sumit de ueteri testamento, quæ artifex, quæ prudens, quæ dissimulator sit eius quod agit. Videntur quædam uerba simplicia, & quasi innocenti hominis rusticani: & qui nec facere nec declinare nouerit insidias: sed quocumque respexeris, fulmina sunt. Hæret in causa, capit omne quod tetigerit: tergum uertit, ut superet: fugam simulat, ut occidat. Calumniemur ergo illum, atque dicamus ei: Testimonia quibus contra Iudæos uel cæteras hæreses usus es, aliter in suis locis, quæ suis in uoluminibus non dimicant. Nonne nobis loquitur cum saluatore, aliter foris, aliter domi loquimur: Turbæ parabolæ, discipuli audiunt ueritatem. Proponit Pharisæis Dominus quæstiones, & non edisserit. Aliud est docere discipulum, aliud aduersarium uincere. Mysterium, inquit, meum mihi, mysterium meum mihi & meis. Indignamini mihi, quod Iouinianum non docuerim, sed uicerim. Imò indignatur hi, qui illum anathematizatum dolent: & cum laudant quod sunt, accusant quod esse se simulant. Quasi uero rogandus fuerit ut mihi cederet, & non inuitus ac repugnans, in ueritatis uincula ducendus. Et hæc dicerem, si uincendi studio contra regulam scripturarum quippiam locutus fuisset: & sicut uiri fortes in controuersijs solent facere, culpam præmio redimerem. Nunc uero cum interpretis magis Apostoli fuerim quam dogmatistes, & commentatoris sim usus officio: quicquid durum uidetur, ei magis imputetur quam exposuimus, quam nobis qui exposuimus. Nisi forte ille aliter dixit, & nos simplicitate uerborum eius, maligna interpretatione detorsimus. Qui hoc arguit, de ipsis scripturis probet. Diximus: Si bonum est mulierem non tangere, malum ergo est tangere: nihil enim bono contrarium est, nisi malum. Si autem malum est & ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat: & cætera usque ad propositionem alterius capituli. Hoc ideo subiicimus, quia Apostolus dixerat: Bonum est homini mulierem non tangere: Propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat, & unaquæque suum uirum habeat. In quo differunt uerba mea a sensu Apostoli? Nisi forte in eo, quod ille pronunciat, ego dubito: ille definit, ego sciscitor: ille aperte dicit: Bonum est homini mulierem non tangere, ego timide quæro si bonum est mulierem non tangere. Si dubitantis est non confirmatis. Ille dicit: Bonum est non tangere: ego quid bono contrarium esse possit, adiungo. Statimque in consequentibus: Animaduertenda Apostoli prudentia. Non dixit: Bonum est homini uxorem non habere: sed, bonum est mulierem non tangere: quasi & in tactu eius periculum sit, quasi qui illam tetigerit, non euadat. Vides igitur non de coniugibus nos exponere, sed de coitu simpliciter disputare, quod ad comparationem pudicitiae & uirginitatis, & angelicæ similitudinis, bonum est homini mulierem non tangere. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas, dicit Ecclesiastes. Si omnes creaturæ bonæ, ut à bono creatore conditæ, quomodo uniuersa uanitas? Si terra uanitas, nunquid & cæli, & angeli, & throni, dominationes, potestates, cæteraque uirtutes? Sed quæ per se bona sunt, ut à bono creatore conditæ, ad comparationem meliorum uanitas appellantur. Verbi gratia: Luccerna lampadis comparatione pro nihilo est: lampas stellæ comparatione non lucet: stellam lunæ confer, cæca est. Lunam soli iunge, non rutilat. Solem Christo confer, tenebræ sunt. Ego sum, inquit, qui sum. Omnem igitur creaturam si Deo contuleris, non subsistit. Ne tradas, inquit Hester, hæreditatem tuam his qui non sunt, idolis scilicet & demonibus. Et certe erant idola & dæmones, quibus ne traderentur orabat. In Iob quoque legimus, à Baldach dictum de impio: Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum quasi rex interitus. Habitent in tabernaculo eius socij eius qui non est: haud dubium quin diaboli: qui cum habeat socios: non autem haberet nisi esset: tamem quia Deo perijt, non esse dicitur. Ergo secundum hunc comparationis sensum, malum diximus mulierem tangere, licet

^A (licet uxoris nulla facta sit mentio) quia bonum est non tangere. Et subiicimus: Uirginitatem frumentum, nuptias hordeum, fornicationem stercus bubulum nuncupantes. Vtique frumentum & hordeum creatura Dei est. Verum in Euangelio maior turba hordeaceis panibus, minor frumentaceis pascitur: Homines, inquit, & iumenta saluos facies Domine. Alijs uerbis id ipsum locuti sumus, quando aurum uirginitatem, argentum nuptias diximus: & centum quadraginta quatuor milia uirginum signatorum, qui cum mulieribus non sunt conquinati: in quo ostendi uoluimus, omnes qui uirgines non permanferint, ad comparationem purissimæ & angelicæ castitatis, & ipsius Domini nostri Iesu Christi, esse pollutos. Quod si cui asperum & reprehensione dignum uideatur, tantam nos inter uirginitatem & nuptias fecisse distantiam, quanta inter frumentum & hordeum est, legat sancti Ambrosij de uidijs librum, & inueniet illum inter cætera quæ de uirginitate & nuptijs disputauit, etiam hoc dixisse. Neque ita coniugium prætulit Apostolus, ut studia uirginitatis extingueret: sed à continentia persuasionem incipiens, ad incontinentiæ remedia descendit. Et cum brauium supernæ uocationis fortibus demonstrasset, deficere tamen in uia neminem passus est: ita plaudens prioribus, ut non despiceret & sequentes. Didicerat enim & ipse, quia Dominus Iesus alijs panem hordeaceum, ne in uia deficerent: alijs corpus suum, ut ad regnum tenderent, demonstrauit. Et in consequentibus: Non ergo copula nuptialis quasi culpa uitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda est. Lex enim astringit uxorem, ut in laboribus & tristitia filios generet: conuersio eius ad unum uirum sit, ut ei ipse dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorum addicitur nuptia, non uidua: & dominatui uiri subditur copulata, non uirgo. Et in alio loco: Precio, inquit, empti estis, nolite fieri serui hominum. Videtis quæ euidens coniugalis sit definitio seruitutis. Et post pusillum: Si igitur bonum coniugium, seruitus malum quidem, quando nequeunt se inuicem sanctificare, sed perdere. Vniuersa quæ nos de uirginitate ac nuptijs lato sermone diffudimus, ille breui artauit compendio, in paucis multa comprehendens. Uirginitas ab eo persuasio continentia, nuptiæ remedia incontinentiæ prædicantur. Et significanter à maioribus ad minora descendens, uirginibus brauium supernæ uocationis ostendit: nuptias ne in uia deficiant, consolatur. Alios laudat, alios non despiciat. Coniugium hordeo, uirginitatem corpori Christi comparat. Et puto multo minoris distantiam inter frumentum esse & hordeum, quam inter hordeum & corpus Christi. Denique nuptias dicit, quasi necessitatis sarcinam declinandam, & definitionem esse euidensimam seruitutis. Et multa alia, quæ tribus libellis de uirginibus latissime persecutus est. Ex quibus uniuersis perspicuum est, me nihil noui de uirginibus nuptisque dixisse: sed maiorum in omnibus secutum esse sententiam, tam huius uidelicet, quam reliquorum, qui de ecclesiasticis dogmatibus disputarunt: quorum æmulari exopto negligentiam potius, quam aliorum obscuram diligentiam. Timeant contra me mariti, quare dixerim: Oro te, quale illud bonum est, quod orare prohibet: quod corpus Christi accipere non permittit. Quando impleo mariti officium, non impleo continentis. Iubet idem Apostolus in alio loco, ut semper oremus, Si semper orandum est, nunquam ergo coniugio seruiendum. Quonia quotiescunque uxori debitum reddo, orare non possum. Hoc quare dixerim, perspicuum est: quia interpretabar illud Apostoli dictum: Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut uacatis orationi. Paulus apostolus dicit, quando coimus cum uxoribus, nos orare non posse. Si per coitum quod minus est impeditur, id est, orare: quanto plus quod maius est, id est, corpus Christi prohibetur accipere. Petrus ad continentiam hortatur, ne impediatur orationes nostræ. Quod hic, quæso, peccatum meum est: Quid comeruim? Quid deliquim? Si turbidæ & nebulosæ aquæ fluunt, non est alui culpa, sed fontis. An idcirco arguor, quod de meo ausus sum adhibere: Quale illud bonum est, quod corpus Christi accipere non permittit? Ad hoc breuiter respondebo. Quid est maius, orare an corpus Christi accipere? Vtique accipere corpus Christi. Si per coitum quod minus est impeditur, multo magis quod maius est. Diximus in eodem uolumine, panes propositionis ex lege non potuisse comedere Dauid & socios eius, nisi se triduo mudos à mulieribus respondissent: non utique à meretricibus, quod

damnabatur à lege: sed ab uxoribus, quibus licite iungebantur. Populū quoq; quando accepturus erat legē in mōte Sina, tribus diebus iussum esse ab uxoribus abstinere. Scio Romæ hanc esse consuetudinē, ut fideles semper Christi corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probo. Vnusquisq; enim in suo sensu abundat. Sed ipsorū cōscientiā conuenio: qui eodem die post coitū cōmunicant: & iuxta Persiū, noctem flumine purgant: quare ad martyres ire non audent. Quare non ingrediuntur ecclesias? An alius in publico, alius in domo Christus est? Quod in ecclesia nō licet, nec domi licet. Nihil Deo clausum est, & tenebræ quoq; lucent apud Deū: Probet se unusquisq;, & sic ad corpus Christi accedat: non quod dilatare cōmunionis unus dies, aut biduū sanctiorē efficiat Christianum, ut quod hodie non merui, cras uel perinde merear: sed quod dum doleo me non cōmunicasse corpori Christi, abstinēā me paulisper ab uxoris amplexu. Vt amoris coniugis amorē Christi præferā. Durū est, non ferendū est. Quis hoc secularium sustinere potest? Qui potest sustinere, sustineat: qui non potest, ipse uiderit. Nobis curā est, non quid unusquisq; possit aut uelit, sed quid scripturæ præcipiāt, dicere. Illud quoq; in commentariolis meis eiusdem Apostoli carpitur, in quibus dixi: Verum ne quis putet ex eo quod sequitur: ut uacētis orationi, & iterū ad id ipsum reuertimini: Apostolū hoc uelle, & non propter maiore ruinā concedere, statim infert, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestrā. Pulchra nimirū indulgentia, & iterum reuertimini ad id ipsum, quod erubescit suo uocare nomine: quod tentationi præfert satanæ, quod causam habet incontinentiam. Laboramus quasi obscurum differere, cum exposuerit ipse qui scripsit: Hoc autem dico iuxta indulgentiā, non secundū imperiū. Et multis adhuc nuptias non uocare indulgentiā, sed præceptum: quasi non eodem modo, secunda & tertia matrimonia concedantur & reliqua. Quid hic locutus sum, quod Apostolus non dixerit? Nimirū illud, quod erubescit suo uocare nomine? Ego arbitror quando dicit, ad id ipsum, & rem ipsam tacet, non eum nominare palam coitū, sed uerecunde ostendere. An quia sequitur, quod tentationi præfert satanæ, quod habet causam incontinentiā? Nonne alio uerborū ordine id ipsum est, ne tentet uos satanas propter incontinentiā uestrā? An quia dixi, & multis adhuc nuptias non uocare indulgentiā, sed præceptū? Quod si durū est, imputetur Apostolo, qui ait: Hoc autē dico secundum indulgentiā, non secundum imperium: non mihi, qui excepto præpostero ordine, nec sensum, nec uerba mutauī. Transeamus ad reliqua: Epistolari enim breuitate festinat oratio. Dico, inquit Apostolus, in nuptiis & uiduis, bonū est eis, si sic permanerint ut ego. Si autem se non continent, nubant: melius est enim nubere q̄ uri. Quod capitulum nos sic interpretati sumus. Postquā nuptiis concesserat usum coniugij: & ostenderat ipse quid uellet, quid ue concederet: transit ad innuptas & uiduas, & sui proponit exemplum, & felices uocat, si sic permanerint: si autem se non continent, nubant: id ipsum dicens quod supra: Propter fornicationē autē, & ne tentet uos satanas propter incontinentiā uestrā. Redditq; causam cur dixerit, si se non continent, nubant: Melius est nubere, quā uri. Ideo melius est nubere, quia peius est uri. Tolle ardorē libidinis, & non dicet, quia melius est nubere. Melius semper ad comparationē deterioris respicit: non ad simplicitatē incōparabilis per se boni. Velut si diceret: Melius est unum oculum habere, quā nullum. Et post paululū cum apostropham fecissem ad Apostolum, intuli: Si per se bonæ nuptiæ sunt, noli eas incendio comparare: sed dic simpliciter, bonum est nubere. Suspecta est mihi bonitas eius rei, quā magnitudo alterius mali, malum cogit esse inferius. Ego autē non leuius malum, sed simplex per se bonū uolo. Vult Apostolus innuptas & uiduas absq; coitu permanere, & ad exemplū sui prouocat, & feliciores uocat, si sic permanerint. Si autē se continere non possunt, & ardorem libidinis non tam continentia uolunt quā fornicatione restinguere, melius est nubere quā uri. Ad quod nos intulimus: Ideo melius est nubere, quia peius est uri: non nostrā sententiam proferentes, sed interpretantes illud Apostoli, melius est nubere, quā uri, id est, melius est maritū ducere, quā fornicari. Si uri uel fornicari bonum esse docueris,

tunc

A tunc bono melius præferetur. Si autē nubere melius est, quod malo præfertur: nō est germanæ & puræ integritatis: nec eius beatitudinis, quæ angelis cōparatur. Si dixerō, melius est uirginē esse, q̄ nuptiā, bono melius prætulī. Si autē alterum gradum fecerō, melius est nubere, quā fornicari: ubi non bono melius, sed malo bonum prætulī. Multa diuersitas est inter id melius quod nuptijs, & inter id quod fornicationi antepositur. Obsecro te, quid in hac dissertatione peccauī? Propositū mihi erat, non ad meam uoluntatem scripturas trahere: sed id dicere, quod scripturas uelle intelligebā. Cōmentatoris officium est, non quid ipse uelit: sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere. Alioqui si cōtraria dixerit: non tam interpretis erit quā aduersarius eius, quē nititur explanare. Certe ubicūq; scripturas nō interpretor, & libere de meo sensu loquor, arguat me cui libet durum quid dixisse contra nuptias. Quod si non repererit, quicquid uel austerum esse uidetur uel durum, id scriptoris autoritati, non interpretis officio deputet. Illud uero ferre quis posset, quod in me reprehenditur: quare exponens capitulum Apostoli, in quo de coniugibus scripsit, tribulationem carnis habebunt huiusmodi, dixerim: Nos ignari rerū putabamus nuptias saltē carnis habere læticiā. Si autē nubentibus & in carne tribulatio est, in qua sola uidebantur habere delicias, quid erit reliquū propter quod nubant: cum & in spiritu, & in anima, & in ipsa carne tribulatio sit? Quæ hæc cōdemnatio matrimonij est, si infantum uagitus, filiorū mortes, diuortia, damna domus, & cætera huiusmodi tribulationem diximus nuptiarū? Dum adhuc uiueret sanctæ memoriæ Damasus, librum contra Heluidium de beata Mariæ uirginitate perpetua scripsimus: in quo necesse fuit nobis ad uirginitatis beatitudinem prædicandā, multa de molestijs dicere nuptiarū. Num uir egregius & eruditus in scripturis, & uirgo, ecclesiæ uirginis doctor, aliquid in illo sermone reprehendit? In libro quoq; ad Eustochium, multo duriora de nuptijs diximus, & nemo super hac læsus est. Amator quippe castitatis, præconiū pudicitiae, intentata aure captabat. Lege Tertullianū, lege Cyprianū, lege Ambrosiū: & cum illis me uel accusa, uel libera. Inuentæ sunt Plautinæ familiæ, & scitoli tantū ad detrahendū, qui in eo se doctos ostentare uelint, si omnium dicta lacerent, & in una atq; eadem causa, utrunq; id est, & me & aduersariū reprehendant: & cum è duobus alterū necesse sit uincere, ambos uictos esse conendant. Porro ubi de digamis & trigamis differentes diximus, melius est licet alterum & tertium, unum uirū nosse, quā plurimos, id est, tolerabilius est unī homini prostitutam esse, quā multis: nonne statim cur hoc dixerim subiecimus? Siquidem & illa in euangelio Samaritana, sextū maritum habere se dicens, arguitur à Domino, quod non sit uir eius. Ego etiā nunc libera uoce proclamo, non damnari in ecclesia digamiā, imò nec trigamiā: & ita licere quinto & sexto & ultra, quomodo & secūdo marito nubere: sed quomodo non damnantur istæ nuptiæ, ita nec prædicantur. Solatia miseris sunt, non laudes cōtinentiæ. Vnde & in alio loco dixi: Vbi unus maritus exceditur, nihil refert, secundus an tertius sit: quia desinit esse monogamus. Omnia licent, sed non omnia expediūt. Non damno digamos, imò nec trigamos, & si dici potest octogamos: habeat cui libet octauum maritū, & esse desinat prostituta. Veniam & ad illum locum, in quo arguor, quare dixerim duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem, in die secundo non additum, sicut in primo & in tertio & reliquis: Vidit Deus, quia bonū est: statimq; subiecimus, nobis intelligentiam derelinqui: non esse bonum duplicem numerum, qui ab unione diuidat, & præfiguret fœdera nuptiarū. Vnde & in arca Noe, omnia animalia quæcūq; bina ingrediuntur, immunda sunt. Impar numerus est mundus. In hoc nescio quid reprehendatur interim de secunda die: utrum quia scriptū est, & scriptum non esse diximus: an quia etiam si scriptū est, nos aliter intelleximus, quā scripturæ simplicitas patitur. Scriptum non esse, in secundo die uidit deus quia bonum est: non meum accipiant testimonium, sed cunctorum Hebræorum & aliorum interpretum: Aquilæ uidelicet & Symmachi & Theodotionis. Si autem scriptum non est, cum in cæteris diebus scriptum sit, aut reddant aliam probabiliorē causam, quare non scriptum sit: aut si non repererint, ingra-

Hieron. to. 2

K iis

tis suscipiant quod à nobis dictum est. Porro si in arca Noe omnia animalia, quæ bina in-
 grediuntur immunda sunt, & impar numerus mundus est, & hoc scriptum esse nemo du-
 bitat, quare scriptum sit edisserant. Si autem non edisserunt, quod à me expositum est, ue-
 lint nolint, suscipiant. Aut profer meliores epulas, & me conuiuia utere: aut qualicumque
 nostra coenula contentus esto. Scilicet nunc enumerandum mihi est, qui ecclesiasticorum
 rum de impari numero disputarunt, Clemens, Hippolytus, Origenes, Dionysius, Euse-
 bius, Didymus, nostrorumque Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius:
 quorum Hilarius de septenario, id est, impari numero differens, quæ & quanta dixerit ad
 Fortunatum liber illius testimonio est. An forsitan Pythagoram & Architam Tarentis-
 num & Scipionem in sexto de republica, de impari numero proferam disputantes? Et si
 hos audire noluerint obrectatores mei, grammaticorum scholas eis faciam conclama-
 re, Numero Deus impare gaudet. Grande piaculum, euersæ sunt ecclesiæ, orbis audire
 non potest, si mundiorem uirginitatem diximus esse quam nuptias, si parem numerum
 impari subiecimus, & ueteris testamenti typos, euangelicæ ueritati profecisse monstra-
 uimus. Cætera quæ in libro nostro reprehensa sunt, uel leuiora puto, uel ad eundem sen-
 sum pertinentia: unde ad ea respondere nolui, ne & libelli excedere magnitudinem, &
 tuo uiderer ingenio diffidere, quem patronum causæ meæ ante habui, quam rogarem.
 Igitur hoc extrema uoce protestor, me nec damnasse nuptias, nec damnare: respondisse
 aduersario, non meorum insidias formidasse. Virginitatem autem in cœlum fero, non
 quia habeam, sed quia magis mirer, quod non habeo. Ingenua & uerecunda confessio
 est: quo ipse careas, id in alijs prædicare. Nunquid quia graui corpore terræ hæreo, aut
 non miror uolatus, nec columbam prædico, quod Radit iter liquidum, celeres neque cõ-
 mouet alas? Nullus se decipiat, nemo blando adulate se præcipitet. Prima est uirgini-
 tas à prima natiuitate, secunda uirginitas à secunda natiuitate. Non est meus sermo, anti-
 qua sententia est: Nemo potest duobus dominis seruire, carni & spiritui. Caro concupis-
 scit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: hæc adinuicem sibi aduersantur,
 ut non quæ uolumus illa faciamus. Quando aliquid tibi asperum uidetur in nostro opu-
 sculo: non ad mea uerba respicias: sed ad scripturam, unde mea tracta sunt uerba. Chris-
 tus uirgo, mater uirginis nostri uirgo perpetua, mater & uirgo. Iesus enim clausis in-
 gressus est ostijs: & in sepulchro eius, quod nouum & in petra durissima fuerat excisum,
 nec antea quis, nec postea positus est. Hortus conclusus, fons signatus: de quo fonte ille
 fluuius manat iuxta Ioel, qui irrigat torrentem, uel funium uel spinarum: funium pecca-
 torum, quibus ante alligabantur: spinarum, quæ suffocant sementem patrisfamilias. Hæc
 est porta orientalis (ut ait Ezechiel) semper clausa & lucida, operiens in se uel ex se profe-
 rens sancta sanctorum, per quam sol iustitiæ & pontifex noster secundum ordinem Mel-
 chisedec ingreditur & egreditur. Respondeant mihi, quomodo Iesus ingressus est clau-
 sis ostijs, cum palpandas manus, & latus considerandum, & ossa carnemque monstraue-
 rit, ne ueritas corporis, phantasma putaretur: & ego respondebo, quomodo sancta Ma-
 ria sit & mater & uirgo. Virgo post partum, mater antequam nupta. Igitur, ut dicere cœ-
 peramus, Christus uirgo, uirgo Maria, utriusque sexus uirginitatem dedicauere. Aposto-
 li, uel uirgines, uel post nuptias continentis: episcopi, presbyteri, diaconi, aut uirgines
 eliguntur, aut uidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici. Quid nobismetipsis
 illudimus, & irascimur, si subantibus nobis semper ad coitum, præmia pudicitie dene-
 gentur? Volumus opipare comedere, uxoribus adhærere cõplexibus, & in numero uir-
 ginum & uiduarum regnare cum Christo. Idem ergo habebit fames præmium & inglu-
 uies, sordes & mundicie, saccus & sericum. Lazarus recepit mala in uita sua: & diues ille
 purpuratus, crassus & nitidus, fructus est carnis bonis dumad uiueret: sed diuersa post
 mortem tenent loca: Misericordie delicias, & deliciae misericordie cõmutantur. In nostro arbitrio
 est, uel Lazarum sequi, uel diuitem.

Præceden-

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

AD philosophiam.] Id est literariam exercitationem. Dogma uocat decretum, quod ha-
 beret de nuptijs & uirginitate. Condiscipulum.] Modestæ causa uocat, cum ma-
 gis discipulus fuerit, quam condiscipulus. Sodalem.] Sodales sunt admodum fa-
 miliares, & quibus uel ineptias nostras non uereamur communicare. Amicum.] Id
 nomen sanctius est. Obuijs (ut aiunt) manibus.] Quod auidè accipimus, id ma-
 nibus porrectis occurrentes excipimus. Quod obruditur inuitis, longe secus accipere solemus.
 Oratorem meum.] Id est, causæ meæ patronum. Nam qui litigant, primum aduocatum instrunt
 in causa: hoc est, ea docent, quibus cognitis opus est ad causæ defensionem. Nam instruere, uelut ar-
 mare est, & preparare. Tullius tuus.] Vel quia Romanus, uel quod Pammachius huius stylo
 delectaretur. Ante illum.] Marcus enim Antonius orator floruit ante Ciceronem, hoc est, illo
 admodum puero. Breui & solo.] Quia nihil aliud scripsit præter unicum librum, eumque breuem.
 Reprehendunt me.] Hæc est causæ constitutio, siue argumenti expositio. Problematis.]
 Id est, quæstionis: sic enim Græci uocant προβλήματα ἢ ἀπαρίθμηται, quod in congressu solent in
 medium proponi. Denique.] Hinc apparet Iouiniani dogma Romæ damnatū fuisse, priusquā Hie-
 ronymus aduersus eum scriberet. Apte dixit, denique: cum hoc argumento possit urgere uel præter-
 missis cæteris. An ego.] Hoc per ironiam dictum est. Significat enim se satis exercitatum in di-
 uinis literis. Lineam.] Tractum est à pictoribus, qui sic exercentur, ut lineam lineæ inducant,
 quemadmodum legimus apud Plinium de Protogene & Apelle. Tenue dicendi.] Hoc à textori-
 bus est ductum. Ita Horatius: Tenui deducta poemata filo. Neque enim nos.] Hæc ad uerbum ci-
 tat ex suo ipsius libro aduersus Iouinianum. Homini uxorem uel mulierem.] Rursum ostendit γυνή
 uocem esse ambiguam. Quid, inquit, uelim.] Hæc sub Pauli persona legenda sunt. Iunonis uni-
 uiræ.] Potest & ad Iunonem referri, quæ tantum unum nupsit, & ad mulieres μονογάμους, per quas huius
 sacra peraguntur. Illum aspice contra qui uocat.] Carmen est ex Aeneide Maronis. Aliter
 teneant nodum.] Quamquam refragantibus exemplaribus, nodum lego, non modum. Nam & athle-
 tarum & palæstritarum nexus uocatur. Qui disputat, in hoc tener & dissimulat nodum, ut illaqueet
 aduersarium. Qui docet, uirga emendat, si discipulus non obtemperet. Pugnantis ictus dictare de
 muro.] Qui spectant in tuto periculum aliorum, de muro iudicare dicuntur. Alludit autem ad Græcum
 proverbium, τὸ πρὸς ἀχαιὸς ἐκ πύργου κρινόμενος, id est, qui Achiuos de turri iudicamus? Verū hæc copio-
 sius explicamus in nostris Chiliadibus. Eleganter autem dixit, dictare ictus, pro præscribere, quomo-
 do debeas ferire. Nolo tale certamen.] Vtinam attente legant hunc locum rixosi quidam, qui qua-
 tuor aut quinque uerba decerpunt ex opere alieno, atque inde statim pronunciant. Quam multa pos-
 sent hic torqueri in Hieronymum, nisi sequeretur: Et hæc dicerem, si uincendi studio, &c. In scho-
 lis pariter.] Et ob hoc superius eum condiscipulum uocat. Aristotelea.] Græce dixit ἀριστοτέ-
 λεια. Gorgias primus Athenis de omni re quæcunque proposita fuisset, disputauit: non quod ita sen-
 taret, sed exercendi ingenij causa. Genera dicendi.] Quidam codices habebant dicendi, quidam
 dicendi: legendum arbitror disputandi, aut certe differendi. Porro locus quem hic citat, est apud
 Aristotelem libro Elenchorum primo his uerbis: διὰ δὲ τὸν ὅτι ἔστι διαλέγεσθαι λόγον γέννη τέταρτα, δι-
 ασκαλικοί καὶ διαλεκτικοὶ καὶ περατικοὶ καὶ ἐριστικοί. καὶ διδασκαλικοί μὲν, οἱ ἐκ τῶν οικείων ἀρχῶν ἐκάστη μα-
 θηματῶν, καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ ἀπικρονομήνου διορθῶν συλλογισμοῖν. δὲ εἰ γὰρ πιστεύω τὸν μανθάνοντα. Διαλεκτικοὶ δὲ
 οἱ ἐκ τῶν ἀπὸ διορθῶν συλλογισμῶν ἀντιφάσεως, περατικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν διοκόντων ἔσθ' ἀπικρονομήν, καὶ ἀπαγωγῶν ἐί-
 δεύει ἔσθ' ἀπὸ ἀπικρονομήν ἔχει πλὴν ἐπιστημῶν, ὅν πρόπτον διορίσειαι ὅν ἐτέρους. ἐριστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν φαινομένων ὅν δὲ
 φων συλλογισμοί. πῶς μὲν δὲ τῶν διδασκαλικῶν καὶ ἀπικρονομητικῶν εἴρηται, πῶς δὲ τῶν διαλεκτικῶν καὶ περατι-
 κῶν ὅν τοῖς πρότερον, πῶς δὲ τῶν ἀγωνιστικῶν καὶ ἐριστικῶν νῦν λέγωμεν. id est: Sunt autem disputandi gene-
 ra quatuor, doctrinale & disputatiuum & tentatiuum & contentiosum. Ac doctrinale quidem, quod
 ex proprijs principijs uniuersalibus disciplinæ, non ex respondentis opinionibus ratiocinatur: oportet
 enim credere, eum qui dicit. Disputatiuum autem, quod ex his quæ uidentur respondententi, & ex his quæ
 necesse est scire, eum qui se fingat habere scientiam, quemadmodum in alijs est definitum. Contentiosum autem, quod
 ex his quæ uidentur esse probabilia, ratiocinatur. Itaque de doctrinali quidem ac demonstratiuo di-
 ctum est: de disputatorio uero ac tentatiuo, in libris superioribus: de concertatorio autem & conten-
 tioso nunc dicamus. Gymnasticos.] γυμναστικός, id est, ad exercitationem. Dogmaticos.]
 δογματικός, id est, ad decernendum. Panem, ut dicitur.] Proverbium est Plautinum illud, Alte-
 ra manu fert lapidem, panem ostentat altera: sumptum ab his qui quo canem fallant, pane ostenso al-
 liciunt, deinde lapidem quem altera manu clam tenebant, impingunt. Studiosus magister.] Ita
 consentiebant exemplaria. At ego malim, ociosus magister. Noli ex obliquo.] Hæc sic legen-
 da, ut dicantur non ab Hieronymo, sed ab ocioso magistro, qui his uerbis obiurgat pugnantem. Nec
 id contumeliosum est in Pammachium, cum secunda persona pro quauis aburatur. Quasi non
 & hæc.] Hæc respondentur ab Hieronymo. Diuersis cucurrere.] Quoniā Socrates ambigue
 disputabat de omnibus, hinc ex eius doctrina uariæ sunt ortæ sectæ. Academicorum, qui dicebāt nihil
 sciri. Stoicorum, qui negabant quicquā bonum aut malum, præter unam uirtutem ac turpitudinem.

Hieron. to. 2

K 2 Peripa-

Peripateticorum, qui ordines honorum fecerunt, & felicitatis gradus. Quæ uerba non sensuum.] Ostendit in hoc obliquo disputandi genere, in quo non dogmata proferuntur, sed pugnatur cum aduersario, licere uerba detorquere ad eum sensum, qui tibi commodus sit, & ipsos sensus ad uictoriam detorquere. Dicunt aduersus ea.] Locus hic uel ex hoc deprehenditur esse corruptus, quod in exemplaribus uariis habebatur. Sic equidem conficio legendum: Et quàm interdum coguntur loqui, non quod sentunt, sed quod necesse est aduersus gentiles.

Hæret in causa.] Cum aliud uideatur agere, ac digredi, tamen hoc ipsum agit. Aliquando uidetur concedere, aliquando reuocat quod concessit, & tamen quid uelit, magis intelligitur, quàm auditur. Et non edisserit.] Velut illud de baptismo Ioannis. Secretum meum mihi.] Est apud Esaiam prophetam capite uigesimo quarto. Imò indignantur.] Correxit uerbum indignantur. Quod sunt.] Id est Iouinianistæ. Quod simulant, hoc est orthodoxi. Et sicuti uiri fortes.] Sic inducuntur in controuersis rhetorum, aliquando uiri fortes, & de republica benemeriti, loquentes non ut negent factum, aut ut recte factum defendant: sed ut admissum, superiorum meritorum respectu, condonetur. Ita inducunt Horatium, occisa sorore reum: ita Manilius, affectati regni reum: ita pro Milone loquitur Cicero. Auellatur de tabernaculo.] Locus est apud Iob capite decimo octauo.

Omnes qui uirgines permanserunt.] Sic habebant uetus codices: Si uirginitas impura, collatione angelorum ac Dei, quid dici conuenit de nuptiis & uiduis? Verù legendum arbitror, non permanserunt. Sancti Ambrosii De uiduis.] Extat liber, sed in eo multo æquior est uiduis. Ait enim in ipso statim initio: Et propemodum non inferioris uirtutis est, eo abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quàm cõiugij oblectamenta nescire. Ac paulo post: Angelus mittitur ad uirginem, propheta ad uiduam. Rursum alibi: Ita igitur uirginitatem prædicamus, ut uiduas non reijciamus: ita uiduas honoramus, ut sius honos coniugio referatur. De secundis nuptiis illud eleganter dicit: Habeat saucia remedium, honesta consilium. Certe in summa cum Hieronymo consentit, uirginitatem primo statuens loco, proximo castam uiduitatem, tertio nuptias. Tribus libellis.] Extant & hi.

Quorum æmulari exopto.] Retulit per allusionem Terentij uerba. Noctem flumine purgant.] Ita Persius Satyra secunda, Hæc sancte ut poscas, Tyberino in gurgite magis Mane caput bis terq; & noctem flumine purgas. In eos qui dabant operam, ut pure orarent, cum nihil peterent à suis dijs, nisi ridicula. Quare non ingrediuntur ecclesias.] Ex hoc loco colligimus, olim domi suæ quemq; corpus Christi sumere solere, qui uoluisset. Idẽ uidetur innuere Paulus, cum ait: An domos non habetis ad manducandum. Ut amori coniugis.] Hoc sub alterius persona dicitur, non Hieronymi. Est enim *μικροίς*, mox enim suo nomine respondet: Qui potest sustinere, sustineat.

Et mustitamus adhuc.] Quanquam consentientibus inter se quæ uiderim exemplaribus, malim ita legi: Et mustitamus adhuc, nuptias indulgentiam uocare non præceptum. nam mustitamus posuit, pro tímemus. Mustat enim qui non audet eloqui quod sentit. Et uirgo ecclesiæ uirginis.] Hoc adiecit, non simpliciter ad laudem Damasi, sed ad pondus argumenti. Quod is uir non solum iudicio, sed etiam ipsa uita prætulisset uirginitatem, in cuius laudem librum etiam scripserat.

Nemo super hac.] Mirum, cum aliàs scribat eum librum Romæ lapidatum fuisse. Vellibera.] Liberari dicuntur, qui iudicij sententijs absoluantur. Plautinæ familiæ.] Quidam codices habebant fabulæ pro familiæ. Familias appellat factiones. Plautinas addit, quod is procacior est in conuicijs, præsertim quoties seruos, coquos, meretrices, aut lenones altercantes facit: non quod ipse Plautus sit mordax, sed quod tales inducat personas. Sic & in proxima Epistola de mordaci obrectatore, Plautinæ familiæ columen. Porro Plautinos sales olim uehementer placuisse ueteribus, testis est Horatius: At nostri proaui Plautinos & numeros, & Laudare sales: nimium patienter utrunque, Ne dicam stulte mirati. Aut profer meliores epulas.] Alludit ad illud Horatianum: Si quid nouisti rectius istis, Candidus imparti: si non, his utere mecum. Scilicet.] Hæc cum stomacho & ironia dicuntur. Mirum est autem cur Platonis hoc loco non fecerit mentionem. Quorum Hilarius.] Quæ qualis uirorum monumenta perdidimus, ut summulariorum istorum nugas legere cogemur. Extant nonnulla de numeris apud hunc in initio Cõmentariorum in Psalmos. Numero Deus impare gaudet.] Olim ad grammaticos pertinebat poetarum enarratio. Est autem hemistichium ex Maronis Eclogis. Virginitatem autem in coelum.] Hic locus arguit Hieronymum uirginem non fuisse, sed lapsum in adolescentia: id quod alio quoq; loco testatur, sororem commendans amicis quibusdam. Nec hic ulla causa, cur modestiæ gratia se uirginem negaret, si uere uirgo esset. Radit iter liquidum.] Versus est ex quinto Vergilianæ Aeneidos, de columba, cuius uolatus ab autoribus traditur esse perniciosissimus. Nemo blando adulate se.] Hoc est, nemo præcipitur in errorem, se adulate, hoc est, ut ipse sibi sit adulator. Est enim pestilentissimum assentandi genus, cum aliquis ipse assentatur sibi, quod uitium Græci *φιλαυτιαν* appellant. Clausis ingressus est.] Cum appareret discipulis à resurrectione. Id trahit ad Allegoriam, simul alludens ad portam Ezechielis principi clausam, cuius mox meminit. Finium uel spinarum.] Duplex enim lectio est. Nam Septuaginta uerterunt *χοινίον*, id est finium. Symmachus interpretatus est spinarum. Locus est apud Prophe-

A prophetam cap. iij. Igitur ut dicere.] Bene per conjunctionem igitur, corrigit digressum culam, & recipit se in uiam. Nam quæ modo dicta sunt, nihil faciunt aduersus Heluidium, qui non negabat Christum ex uirgine natum. Dedicauere.] Dedicatur enim quod iniatur. Vade Græcis *εγχεύω* uia dicuntur ab innouando. Locus hic mendosus habebatur: uerum ex diuersis mendis facile germana lectio colligebatur. Subantibus nobis.] Rursum hoc uisus est uerbo, quo uidetur delectatus esse. Ingluuius.] Id est ingurgitatio, siue edacitas. Sordes.] Hic non parsimoniam significat, sed apparatus & cultum neglectum, unde monachos sordidatos uocat. Et huic opponit mundiciem. In nostro arbitrio.] Conclussit librum Epiphonemate.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Monachus quidam iuuenis, & audis gloriæ, cum ante Iouiniani dogma cum cæteris oppugnasset, postea cepit in Hieronymi libros, quos aduersus Iouinianum scripserat, passim declamare, quod contumeliosius scripserat aduersus matrimonium. Hunc igitur mordicus arreptum, miris iocis sursum ac deorsum iactat, ac uexat. Siue uere fuit aliquis talis, siue sub huius persona uoluit omnes obrectatores suos deterrere, ut est uaser Hieronymus, & hunc nescio quem iubornauit, ne quid offenderet Domnionem, ut apparet, episcopum, aut certe abbatem, nam patrem uocat & aliàs. Est autem tota iocosa epistola à capite usq; ad calcem, sed à nomine temperans, quo liberius conuicietur.

HIERONYMI AD DOMNIONEM APOLOGETICON.

1 **L**ITERAE tuæ & amorem pariter sonant & querelam. Amorem tuum, quo sedulo monens, etiam quæ tuta sunt in nobis pertimescis: querelam eorum qui non amant, & quærentes occasionem in peccatis, garrunt aduersus fratrem suum, & contra filium matris suæ ponunt scandalum. Scribis enim monachum, imò nescio quem de triuio, de compitis, de plateis circumforaneum, rumigerulum, uasrum tantum ad detrahendum, qui per trabem oculi sui festucam alterius nitatur eruere, conuicari aduersum me, & libros quos contra Iouinianum scripsi, canino dente rodere, 2 lacerare, conuellere. Hunc dialecticum urbis uestræ & Plautinæ familiæ columen, non legisse quidem *λατινοειας* Aristotelis, non *παιδι ερμηνειας*, non *τοπινα*, non saltem Ciceronis *τοπους*, sed per imperitorum circulos, muliercularumq; *συμφορια*, syllogismos texere, & quasi sophismata nostra callida argumentatione dissoluere. Stultus ego qui me 3 putauerim hæc absq; philosophis scire non posse, qui meliorem styli partem eam legerim quæ deleret, quàm quæ scriberet. Frustra ergo Alexandri uerti cõmentarios: nequicq; me doctus magister per *εσογωγην* introduxit ad logicam: & ut humana contemnam, sine causa 4 Gregorium Nazianzenum & Didymum in scripturis sanctis catechistas habui: nihil mihi profuit Hebræorum eruditio, & ab adolescentia usq; hanc ætatem quotidiana in lege, prophetis, euangelijs, apostolisq; meditatio. Inuentus est homo absque præceptore 5 perfectus *πνευματοπορος*, *εὐθεος* καὶ *αὐτοδιδακτος*, qui eloquentia Tullium, argumentis Aristotelem, prudentia Platonem, eruditione Aristarchum, multitudine librorum Chalcentarum, Didymum scientia scripturarum, omnesq; sui temporis uincat tractatores. Deniq; 6 dicitur materiam poscere: & Carneadem aliquid referens, in utranque partem, hoc est, & pro iustitia & contra iustitiam disputare. Liberatus est mundus à periculo, & hæreditariæ uel centumuirales causæ de barathro eruta, quod hic forum negligens se ad ecclesiasticam transtulit. Quis hoc uolente fuisset innoxius? Quæ criminofum non huius seruastet oratio, cum cœpisset in digitis partiri causam, & syllogismorum suorum retia tendere? 7 Nam si apploisset pedem, intendisset oculos, rugasset frontem, iactasset manum, uerba tonasset, tenebras ilico ob oculos offudisset iudicibus. Nec mirum si me & absentem iam diu, & absq; usu Latinæ linguæ semigræculum barbarumq; homo latinissimus & sacudissimus superet, cum præsentem Iouinianum, lesu bone qualē & quantum uirum, cuius nemo scripta intelligeret, dignum qui sibi caneret tantum & musis, eloquentiæ suæ mole oppresserit. Quælo igitur pater charissime, ut moneas eum, ne loquatur contra propositum suum, ne 8 castitate habitu pollicens, uerbis destruat: ne uirgo uel continens, ipse enim uiderit quid esse se iactet, maritatas uirginibus cõparet, & frustra aduersus hominem disertissimum, tanto tempore digladiatus sit. Audio præterea eum libenter uirginum & uiduarum cellulas circumire, & adducto supercilio de sacris inter eas literis philosophari. Quid in secreto,

quid in cubiculo mulierculas docet? Vt hoc sciant esse uirgines quod maritatas, ut florem ætatis non negligant, ut comedant & bibant & balneas adeant, mundicias appetant, unguenta non spernant. An magis ieiunia & pudicitiam & illuuiem corporis? Vt quæ illa præcipit quæ plena uirtutis sunt. Fateatur ergo publice quod domi loquitur. Aut si & domi eadem docet quæ & publice, à puellarum consortio separandus est. Miror autem non erubescere iuuenem & monachum ut sibi uideatur esse disertum: cuius de ore ueneres fluunt: qui tantæ in sermone elegantiæ est, ut Comico sale ac lepore conspersus sit, lustrare nobiliu domos, hæere salutationibus matronarum, religionem nostram paganam facere: & fidem Christi contentione torquere uerborum, atque inter hæc fratri suo detrahere. Vt quæ si errare me arbitratus est (in multis enim offendimus omnes: & si quis in uerbo non peccat, hic perfectus est uir) debuit uel arguere, uel interrogare per literas, quod uir eruditus & nobilis fecit Pammachius: cui ego responsum dedi ut potui, & epistola longiore disse-rui, quo quicquid sensu dixerim. Imitatus saltem fuisset tuam uerecundiam, qui ea loca, quæ scandalum quibusdam facere uidebantur, excerpta de uolumine per ordinem digestsisti, post scens ut uel emendarer uel exponerem: & non tantæ me putasti dementiae, ut in uno atque eodem libro, & pro nuptiis, & contra nuptias scriberer. Parcat sibi, parcat mihi, parcat nobis mini Christiano. Monachum se esse non loquendo, & discursando: sed tacendo, & sedendo nouerit. Legat Hieremiam, dicentem: Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Sedebit solus & tacebit: quia tulit super se iugum. Aut si certe in omnes scriptores censoriam accepit uirgulam, & idcirco se eruditum putat, quia Iouinianum solus intelligit: est quippe pro uerbum, Balbum melius balbi uerba cognoscere: *παύλας συγγραφῆς* pellamus Atilio iudice. Ipse quoque Iouinianus *συγγραφῆς ἀπράμματος* iustissime proclamabit, quod me damnant episcopi, non est ratio, sed conspiratio. Nolo mihi ille uel ille respondeat: quorum me autoritas opprimere potest, docere non potest. Scribat contra me uir, cuius & ego linguam intelligo: quem cum uicero, omnes homines simul uicerim. Ego enim bene noui, experto credite, quantus in clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam. Fortis est, & in disputando nodosus & tenax, & qui obliquo & acuminato pugnet capite. Saepe de nocte usque ad uesperam contra nos in plateis clamauit: habet latera & athletarum robur, & belle corpulentus est. Videtur mihi occulte mei dogmatis esse sectator. Præterea nunquam erubescit, nec considerat quid, sed quantum dicat: & in tantam uenit opinionem eloquentiam, ut soleant dicta eius cirtatorum esse dictata. Quoties me iste in circulis stomachari fecit, & adduxit ad choleram? Quoties conspuat, & consputus abscessit? Sed hæc uulgaria sunt, & à quolibet de sectatoribus meis possunt fieri: ad libros prouoco, ad memoriam in posteros transmittendam. Loquamur scriptis, ut de nobis tacitus lector iudicet: ut quomodo ego discipulorum gregem duco, sic ex huius nomine Gnathonici uel Phormionici uocentur. Non est grande mihi Domnion garrere per angulos & medicorum tabernas, ac de mundo ferre sententiam: hic bene dixit, ille male: iste scripturas nouit, ille delirat: iste loquax, ille infantissimus est. Vt de omnibus iudicet, cuius hoc iudicio meruit? Contra quemlibet passim in truijs strepere, & congerere maledicta non crimina, scurrarum est & parasitorum. Moueat manum, figat stylum, commoueat se, & quicquid potest scriptis ostendat. Det nobis occasionem respondendi disertitudini suæ. Possum remordere, si uelim, possum genuinum dentem læsus infigere. Et nos didicimus literas, & nos saepe manum ferulae subduximus. De nobis quoque dici potest: Fœnum habet in cornu, longe fuge. Sed magis uolumus esse discipuli eius, qui ait: Dorsum meum posui ad flagella, & faciem meam non auerti à confusione sputorum. Qui cum malediceretur non remaledixit: & post alapas, crucem, flagella, blasphemias, nouissime pro crucifigentibus deprecatus est, dicens: Pater ignosce eis: quod enim faciunt, nesciunt. Et ego ignosco errori fratris, intelligo, quia diaboli arte deceptus est. Inter mulierculas sciolus sibi & eloquens uidebatur. Postquam Romam mea opuscula peruenerunt, quasi emulum exhorruit, et de me quoque captauit gloriam: ut nullus esset in terris, qui non eius eloquentiam displiceret, exceptus

his

A his quorum potentiam non parcat, sed cedit: imò quos non honorat, sed metuit. Voluit scilicet homo peritissimus, ut ueteranus miles uno rotatu gladii percutere utrumque, & ostendere populis, quod quicquid ipse uellet, hoc scriptura sentiret. Dignetur igitur nobis sermonem suum mittere: & non reprehendendo, sed docendo garrulitatem nostram corrigere. Tunc intelliget aliam uim fore esse, aliam triclinae, non æque inter fusos & calathos puellarum, & inter eruditos uiros de diuinae legis dogmatibus disputari. Nunc libere & imprudenter iactat in uulgus & perstrepat: damnat nuptias, & inter uteros tumentes, infantium uagitus, & lectulos maritorum, quid Apostolus dixerit tacet, ut me solum in inuidiam uocet. Cum autem ad libros uenerit, & pedem pedi contulerit, & uel proposuerit aliquid de scripturis, uel audierit proponentem, tunc sudabit, tunc hærebit: procul Epicurus, longe Aristippus, subulei non aderunt, foeta scropha non grunniet. Et nos tela pater ferrumque haud debile dextera spargimus, & nostro sequitur de uulnere sanguis. Porro si non uult scribere, & tantum maledictis agendum putat, audiat tot in teriacentibus terris, fluctibus, populis, saltem hoc clamoris mei: Non damno nuptias, non damno coniugium. Et ut certius sententiam meam teneat, uolo omnes qui propter nocturnos forsitan metus soli cubitare non possunt, uxores ducere.

SCHOLIA.

- 1 **A** Morem tuum.] Id opposuit alteri parti, hoc est, querelis aliorum, non ipsius. Etiam quæ tuta sunt.] Nam id amantis est, & tuta timere, iuxta illud Maronis: Omnia tuta timens. Imò nescio quem.] Hoc mira arte agit, ut quam minime multos lædat. Nescio quem de trituo.] Mire exaggerauit contemptum. Nescio quem, uelut obscurum. Addit de trituo, alludens ad Græcum pro uerbum, *ἀνθρώπου ἐν τριτοῖς*, id est, homunculus de trituo. Nam in truijs circularores agebant olim. De compitis & plateis.] Compitum est coitus multarum uitarum. Plateæ uia latiores, quæ nunc fora uocamus: in his solent huiusmodi scurræ consistere. Hic illi regnant, ubi plus ualet imprudētia quam eruditio, nempe apud indoctum uulgus. Ita Horatius, Nec circum compita pugna. Circumforaneum monachum.] Contumeliose addit circumforaneum, cum monachus nomen habeat à solitudine. Vafum tantum.] In cæteris stupidum & infantem. Vafum uocat dicacem & argutum, & in taxandis uitijs nasutum. Dialecticum urbis uestræ.] Per ironiam, cum Roma soleat oratores habere, Græcia dialecticos. *Καρνυγίας.*] Quæ nos uocamus prædicamentum. Nam ab his rudimenta dialecticæ auspicamur: quanquam Græci *καρνυγίας* & aculationem uocant. *πρὸ ἐγλυπίας.*] Id est, de interpretatione, siue de enunciatione, à uerbo *ἐγλυπίας*, id est, interpretari. Non *πρὸς*.] Id est, localia, quod in hisce libris Aristoteles tradat locos, hoc est sedes argumentorum & probationum. Ciceronis *τόπος.*] Id est, locos. Nam & hic ad Trebatium de locis scripsit, Aristotelem secutus, sed exemplis ad usum forensem accommodatis. Addidit saltem, quod si Græce nesciret, hunc certe legere poterit. Circulos.] Appellat hominum conuentus, qui mos & hodie durat apud Italos. *Συμπόσια.*] Id est, comotationes, & maluit uti Græca uoce, quod sit odiosior quam Latina, conuiuia. Hic in quibusdam exemplaribus habebat Græca uox Latinis literis, ofanoistis, forte scriptum erat syllogismos *καρπυγίας* nescire, id est, syllogismos cornutos. 3 **M**eliorē styli partem.] Olim Græcis stylis scribebant in tabulis ceratis, & cuspidē scribebant: in uerso stylo, diuersa parte debebant, & æquor complanabant. Vnde & Flaccus: Saepē stylum uertens, iterum quæ digna legi sint, scripturus. Sentit autem se plurimum sudasse in exercendo stylo: & saepius deleuisse ut corrigeret, quam scripsisse. Alexandri uerti.] Alexander enim Aphrodiseus edidit commentarios in aliquot Aristotelis libros. Porro uerti dixit, pro uersaui & euolui, non pro transtuli. Doctus magister.] Hunc locum deprauatum fuisse, uel ipsa codicum uarietas arguit. Opinor ita legendum, Ne quicquam me doctus magister *ἀσχυαχῶ* ad logicam. Nam Græcis *ἀσχυαχῶ* est introducere, quod nos dicimus instituire: & illi *ἀσχυαχῶ* uocant, quam nos institutionem, quoties res à primis traditur elementis. Simulque alludit ad libellum Porphyrii de quinque uocibus, quem ipse *ἀσχυαχῶ* appellat, quod inducat ad cognitionem logices Aristotelicæ. *Καρπυγίας.*] Catechistæ dicebantur apud Christianos, qui uoce uia tradebant religionis nostræ mysteria baptizandis. Quo tempore & Catechumeni dicebantur, à uerbo *καρπυγίας*, quod est instituo, uoce ducta ab *καρπυγίας* sonare, quod olim nefas esset mysteria literis committere, sed uoce tradebantur, id quod obseruatum est & apud Gallorum theologos Druidas. Ipse in antiquissimo quodam codice legi, pontificem quendam Romanum in literis suis cum multa docuisset, eum à quo fuerat interrogatus de sacramentis, subtraxisse uerba quibus sacrum oleum consecraretur, ne mysterium literis commissum aliquo modo permaneret ad profanos. At nunc etiam ea quibus Christi corpus conficitur, & tonsores memoriter tenent. Cæterum hos duos Catechistas appellat, quod non solum legisset illorum libros, sed disputantes audisset. Absque præceptore perfectus, *πρὸς μακροφῶς, ὅτι ἔτι καὶ ἰσὺν αὐτῶν*

Id est, spiritu lymphatus, afflatus numine, & per se doctus. Sic & Hesiodus scribit, se ab ipsis Musis didicisse, & earum afflatus scribere. Et Homerus cantorem *ὄμοδιδάκτορα* appellat, quod non ex hominis institutione, sed ex afflatus dei canat. Chalcenteron Didymum. De Didymo grammatico sentit, qui quoniam ter mille quingenta uolumina scripsisse memoratur, Chalcenterus dictus est. Hic annectit eiusdem nominis Didymum cæcum, quem ob cognitionem scripturarum Hieronymus uidentem appellat, quod olim propheta uidentes dicti sint: & interpretatio scripturarum Paulo dicitur prophetia. Et Carneadeum aliquid. Carneades philosophus solitus est de quavis re, quæcunq; esset proposita, in utramuis disputare partem: tanta erat ingenij promptitudo, & pro iustitia, & contra iustitiam. Operaprecium est audire, quemadmodum sciolus aliquis hunc corruerat locum. Etenim cum Carneadem non reperisset, nec in suo Breuiquo, nec in Gemma gemmarum, nec in Mammercto, scripturam emendauit ad hunc modum: Denique dicitur materiam poscere, & ad carnem, & ad deum aliquid referens in utramque partem, &c. O miseris autores, qui in huiusmodi nebulonum incidunt manus. Hæreditariae uel centumuriales. Roma cum essent trigintaquinque tribus: e singulis tribubus delecti, centumuirales iudices constituebantur: qui de hæreditatibus, de testamentis, de usucapionibus, mancipiis, nexis, atque id genus alijs causis cognoscebant, quæ capitales non essent. De barathro eruta. Id est, ex summa desperatione. Nam actum erat de illis, si hic se ad forum contulisset potius quam ad ecclesiam. In digitis partiri causam. Id Horrenio tribuunt, quod in digitis sit partiri causam solitus. Apposisset. Mire expressit gestus oratorum, præsertim impudentium. De suppositione pedum loquitur & Quintilianus capite De actione. Iactasset manum. Id fiebat in contentione. Attigit omnia in quibus sita est pronuntiatio, nempe in uultu, gestu corporis, & uoce. Absentem iam diu. Nempe à Roma, ubi Latine loquebantur. Et facile est uincere absentem: qui non repugnet. Semigraculum. Quod ea pars Syriæ quæ Ciliciam spectat, tum pleraque Græce loqueretur: quæ ad Sarcenos, suam habebat linguam, ut incultior. Scripta intelligeret. Anceps sermo, qui quadrat etiam in hominem egregie doctum. Sibi caneret & Musis. Dicitur est alijs de musico: qui discipulum eruditum quidem, sed populo parum gratum iusserit sibi canere & Musis. Eloquentiæ suæ. Ridicule, cum illum etiam uicerit ineptia sermonis, qui fuit ineptissimus. Contra propositum. Quia monachus erat. Balbus melius balbi. Hoc quod prouerbio dicunt, mirum quam uerum sit. *πάντες συγγραφείς.* Id est, omnes scriptores. Maluit autem Græce dicere, uel quod magis esset ridiculum, uel quod scriptor, apud Latinos anceps uerbum est, commune scribæ, & auctori uoluminis. Atilio iudice. Prodigiosum dictu fuerit, quibus modis hic locus fuerit deprauatus, quem tamen e certissimis uestigijs restitimus. Quantum debent bonæ literæ pessimo isti hominum generi: qui summam arrogantiam cum summa imperitia contunxerunt. Atilius filius fuit M. Atilij Reguli: qui maluit ad exquisita redire supplicia, quam uel hosti non præstare iusiurandum. Hic igitur censor erat acerrimus, ac multos equites Romanos graui nota affecit, unâ cum suo collega L. Furio Philo. Lege Valerij Maximi librum secundum, caput De censoria nota. Nam ante dixerat, si in omnes scriptores censoriam accepit uirgulam. Iouinianus *συγγραφὴς ἀγράμματος*. Id est, scriptor absq; literis, id quod Græce uenustius est, propter allusionem uocis. Nam *γράφω* à *γράφω* deducitur, perinde quasi Latine dicas literator illiteratus. Et ob id maluit Græce dicere, quo seruaret gratiam theatis. Opprimere potest, docere non potest. At nunc bone Deus cuiusmodi sunt, qui uelut ex adytis sua produnt oracula, hoc impie, hoc hæretice, hoc indocte. Hæc autem dixit, quod Domnion esset episcopus: ut apparet e proxima epistola. In dypeum. Reddidit carmen Maronis ex Æneide: uerum hæc omnia per ironiam dicuntur. In disputando nodosus. Ita paulo superius, Nodum in disputando tenere. Obliquo & acuminato. A palæstra duxit metaphoram: in qua & nexibus utuntur: ac nonnunquam obliquant caput, ut attrahant colluctantem, aliquando intendunt caput. Habet latera. Latera pro robore sapius usurpant oratores. In athletic potissimum corporis firmitas: & in oratore latera, requiruntur, qui apud populum dicat. Videtur mihi occulte. Plane ludit, quasi Hieronymus sit homo uoluptuarius, & saginæ deditus. Addit occulte: quod alioqui cultu monachum profiteretur. Cirratorum esse dictata. Cirratos uocat adulescentes comatos: alludens ad illud Saryricum, Ten' cirratorum centum dictata fuisse. Est autem festiua *πρωονομοσία* inter dicta & dictata. Dictata dicuntur quasi præscripta ad imitandum. Ad choleram. Id est, ad bilem, id quod accidere solet moto stomacho. Loquamur scriptis. Festiuiter duo diuersa coniunxit. Nam non loquitur qui scribit. Gnathonici uel Phormionici. Alludit ad illud quod est in Eunuchio Terentiana, Itidem & isti Gnathonici uocentur. Gnathonem inducit Terentius, adulatorum optimum, & Phormionem impudentissimū parasitum. Medicorum tabernas. Ut in conistrinis, ita & in pharmacopolijs, quas hic medicorū tabernas appellat, confident ociosi. Sæpe manum. Retulit illud Iuuenalis: Et nos ergo manū ferulæ subduximus. Fœnum habet in cornu. Carmen ex Satyris Horatij, de mordaci poeta: metaphora sumpta à boue cornupeta. Et ego ignosco. Totus hic sermo obliquus est, maxime mordens, cum uideatur mederi morsui. Parcit, sed cedit. Parcit qui ueretur, cedit qui timet periculum: idq; ipse mox interpretatur, non honorat, sed metuit. Hærebit. Hærent perplexi. Procul

Procul Epicurus. Hi uoluptatum se catores non erūt auxilio, cū res diuinæ scripturæ testimonijs agitur. Subulci nō. Sic appellat fautores Iouiniani, q; coitum approbent, ut indicatū est superius. Foeta Ichropha. Est aut hoc animal mire fecundū. Et nos tela pater. Carmen est ex Æneide Virgiliana. Nocturnos forsitā met. Nepe ob metū lemurū aut spectrorū. nam soli magis timent.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Pammachius uir nobilis, affinis Paulæ, consobrini Marcellæ, Hieronymo amicitis, cum uideret multos offendi libris quos aduersus Iouinianum scripserat, suppressit exemplaria: & ut idem faceret Hieronymus, admonuit, quo liberum esset emendare quæ displicebant. Ad id respondet Hieronymus, eumq; adhortatur, ut sacrarum studio literarum se dignum præbeat honore sacerdotij, ad quod uideretur omnium studijs accersendus.

DIVVS HIERONYMVS AD PAMMACHIUM
pro libris suis aduersus Iouinianum.

Hristiani interdum pudoris est, etiam apud amicos tacere, et humilitatē suam magis silentio consolari, q̄ retrectando ueteres amicitias, ambitionis crimen incurere. Quandiu tacuisti, tacui, nec unquā ex postulare super hac re uoluit ne non amicum quærere, sed potentiorē uiderer expetere. Nunc aut pro uocatus officio literarū, primas partes semper habere tentabo: & nō tam rescribere, q̄ scribere, ut & uerecundē hucusq; tacuisse, & uerecundius loqui cœpisse cognoscar. De opusculis meis contra Iouinianum, quod & prudenter & amanter feceris exemplaria subtrahendo, optimē noui. Sed nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex urbe ueniētes, mihi eadem lectitaret, quæ se Romæ excepisse referebant. In hac quoq; prouincia iam libri fuerāt diuulgati: & ut ipse legisti, nescit uox missa reuerti. Non sum tātæ felicitatis, quantæ pleriq; huius temporis tractatores, ut nugas meas quando uoluerim emendare possim. Statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut inuidi, diuerso quidem studio, sed pari certamine in uulgus nostra disseminant: & uel in laude, uel in uituperatione nimij sunt: non meritum styli, sed suum stomachum sequentes. Itaq; quod solum facere potui, apologeticum ipsius operis tibi misi, quem *προσέφωσα*, & te poscente edidi. Quem cum legeris, ipse pro nobis cæteris satisfaciat: aut si tu quoq; narē cōtraxeris, illam Apostoli *πρωνομιᾶν*, in qua de uirginitate & nuptijs disputat, aliter differere compelleris. Nec hoc dico, quod te ad scribendum pro uocem: cuius in sacris literis studium mihi præfero: sed ut alios qui nos lacerant, hoc facere compellas. Norunt literas, uidentur sibi sciolit: possunt me non reprehendere, sed docere. Si quid scripserint, magis ex operis eorū comparatione, mea interpretatio negligetur. Lege quæso te, & diligēter Apostoli uerba considera, & tunc uidebis me propter calumniam declinandam multo plus q̄ ille uoluit in maritos fuisse clementē. Origenes, Dionysius, Pierius, Eusebius Cæsariensis, Didymus, Apollinaris latissimē hanc epistolam interpretati sunt: quorū Pierius cum sensum Apostoli uentilaret atq; edissereret, & proposuisset illud exponere, Volo autem omnes esse sicut me ipsum: adiecit, *πάντα λέγω ὁ παῦλος, ἀντιμερὲς ἀγάμιαρ ἠρῶσα*. Quod hic quæso peccatum meum est, quæ duritia: Vniuersa quæ scripsi, huic sententiæ comparata, leuissima sunt. Reuolue omnium quos supra memorauī commentarios, & ecclesiarum bibliothecis fruire, & magis concito gradu ad optata cœptaq; peruenies. Audio totius in te urbis studia concitata: audio pontificis & populi uoluntatem pari mente congruere. Minus est tenere sacerdotium, quam mereri. Libros sedecim prophetarum, quos in Latinum de Hebræo sermone uerti, si legeris, & delectari te hoc opere comperero, pro uocabis nos etiam cætera clauso armario non tenere. Transtuli nuper Iob in linguam nostram: cuius exemplar à sancta Marcella consobrini tua poteris mutuari. Lege eundem Græcum & Latinum: & ueterem editionem, nostræ translationi compara, & si quido peruidebis, quantum distet inter ueritatem & mendacium. Miseram quædam *ἔν ὑπομνημάτων* in prophetas duodecim, sancto patri Domnioni, Samuelem quoque & Malachum, id est, quatuor Regum libros. Quæ si legere uolueris, probabis quantē difficultatis sit diuinam scripturam, & maxime prophetas intelligere: & interpretum uitio quæ apud suos purissimo cursu rationis labuntur, apud nos scaterere uitijs. Porro eloquentiam

eloquentiam quā pro Christo in Cicerone contēnis, in paruulis ne requiras. Ecclesiastica c interpretatio etiam si habeat eloquij uenustatē, dissimulare eam debet et fugere, ut nō in ociosis philosophorū scholis paucis discipulis, sed uniuerso loquatur hominum generi.

SCHOLIA.

Humilitatem suam.] Hic humilitas non uirtutem significat, sed fortunam & conditionem. Super hac re.] Nempe de tuo silentio. Amicum querere.] Querere proquirere, & amicum uelut aequalem. Sed potentiorē.] Erat enim Pammachius Romæ nobilissimus. Exemplaria subtrahendo.] Quantum inuidiæ conflatum fuerit Hieronymo ex his libris, uel hinc apparet, quod Pammachius amicissimus exemplaria subtraxerit ne uulgarētur. Aliquantū.] Id est, aliquā multū. Excepisse.] Id est transcripisse. Nescit uox missa.] Hemistichium est Horatianum. Non meritum.] Hoc adiecit, ne quod præcessit uideret arrogātius dictum. Quē proferunt.] Id est, quem ante promisi. Narem contraxeris.] Ita Flaccus: Si sordida mappa corrugat nares. Offenditur, qui nares contrahit. Adiecit τὰυτὸ λέγω ὁ παῖλαθ, ἀντιγὸς ἀγαθῶν λόγων.] Id est, Hæc dicit Paulus, palam cœlibatū prædicat. Quid hic attinet cōmemorare, quomodo hunc locum deprauarint, & quanti mihi constiterit, ex uarijs codicibus uestigijs ueram inuestigare lectionē? Et ecclesiarum biblio.] Apparet publicas etiam tum fuisse bibliothecas. Optata cœpta q̄.] Innuat illum tendere ad honorem episcopatus, id citius impetraturum, si se exercuerit in ecclesiasticis libris, futurus ecclesiæ princeps. Minus est tenere.] Elegans epiphonema. Marcella consobrīna.] Ad hanc & de hac multa scribit. Consobrīni uocantur duarum fororum, aut fororis & fratris filij. Inter ueritatem & mendacium.] Aperte damnat superiorem translationem, qua nos tamen maxima ex parte utimur. Quædam τῶν ὑπομνημάτων.] Id est, commentariorum: sic enim appellant, qui tantum ad memoriæ subsidium annotantur. Ecclesiastica interpretatio.] Hic locus impedi placet crassis quibusdam, qui sibi in cœlo uidentur esse, quod procul absint ab omni eloquentia. At Hieronymus non uult eloquentiam abesse, sed dissimulari uult: hoc est, non ostentari, præsertim in commentarijs, & sermonem dilucidum uult esse, non spurcum & portentosum.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Hieronymus admonitus Riparij presbyteri literis, quod Vigilantius quidam doceret, martyrum non esse adorandos cineres, damnaretq̄ solennes Christianorum ad horum sepulchra uigilias, hac epistola quasi uelutatur ac præludit ad pugnam: ostendens se paratum ad refellendum hominis errorem, si libros illius mitterent.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM ad Riparium presbyterum.

Aceptis primum literis tuis, non respondere, superbiæ est: respondere, temeritatis. De his enim rebus interrogas, quas & proferre & audire sacrilegium est. Ais Vigilantium, qui κατ' ἀντιφρασιν hoc uocatur nomine: nam Dormitanti us rectius diceretur: os foetidum rursus aperire, & putorem spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias, & nos qui eas suspicimus appellare cinerarios & idololatrias, qui mortuorum hominum ossa ueneremur. O infelicem hominem, & omni lachrymarum fonte plangendum: qui hæc dicens, non se intelligat esse Samaritanum & Iudæum, qui corpora mortuorum pro immundis habent, & etiam uasa quæ in eadem domo fuerint, pollui suspicantur: sequentes occidentem literam, & non uiuificantem spiritum. Nos autem non dico martyrum reliquias, sed ne solem quidem & lunam, non angelos, non archangelos, non cherubim, non seraphim, & omne nomen quod nominatur & in præsentī seculo & in futuro, colimus & adoramus: ne seruiamus creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Honoramus autem reliquias martyrum, ut eum cuius sunt martyres adoremus. Honoramus seruos, ut honor seruorum redundet ad dominum, qui ait: Qui uos suscipit, me suscipit. Ergo Petri & Pauli immundæ sunt reliquiae? Ergo Moyse corpusculum immundum erit? quod iuxta Hebraicam ueritatem ab ipso sepultum est domino? Et quotiescunq̄ apostolorum & prophetarum & omnium martyrum basilicas ingredimur, toties idolorum templa ueneramur? Accensiq̄ ante tumulos eorum cerei, idololatriæ insignia sunt? Plus aliquid dicam, quod redundet in autoris caput: & insanum cerebrum, uel sanet aliquando, uel deleat, ne tantis sacrilegijs simplicium animæ subuertantur. Ergo & domini corpus in sepulchro positum, immundum fuit? Et angeli, qui candidis uestib. utebantur: mortuo cadaueri atq̄ posito

luto

Aluto præbebant excubias, ut post multa secula Dormitantius somniaret, imò eructaret immundissimam crapulam: & cum Iuliano persecutore, sanctorum basilicas aut destrueret, aut in templa conuerteret: Miror sanctum episcopum, in cuius parochia esse presbyter dicitur, acquiescere furori eius: & non uirga apostolica, uirgaque ferrea confringere uas inutile, & tradere in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat: nec meminerit illius dicti: Si uidebas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionē tuam ponebas. Et in alio loco: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ: ut disperderē de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. Et iterum: Nonne odientes te Domine odio habui, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos. Si nō sunt honorandæ reliquiae martyrum, quomodo legimus: Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius? Si ossa martyrum polluant contingentes, quomodo Elisæus mortuus, mortuum suscitauit, & dedit uitam corpori, quod iuxta Vigilantium iacebat immundum? Ergo omnia castra Israelitici exercitus & populi Dei fuere immunda, quia Ioseph & patriarcharum corpora portabant in solitudine, & ad sanctam terram immundos cineres pertulerant? Ioseph quoq̄ qui in typo præcessit Domini saluatoris nostri sceleratus fuit: qui tanta ambitione, Iacob in Hebron ossa portauit: ut immundum patrem, auo & atauo sociaret immundis, & mortuum mortuis copularet? O præcidendam linguam à medicis, imò insanum curandū caput, ut qui loqui nescit, discat aliquando reticere. Ego uidi hoc aliquando portentū, & testimonijs scripturarum, quasi uinculis Hippocratis uolui ligare furiosum: sed abiit, excessit, euasit, erupit, & inter Hadriæ fluctus, Coniūq̄ regis alpes, in nos de clamando clamauit. Quicquid enim amens loquitur, uociferatio & clamor est appellandus. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas: cur in absentē inuehar. Fatebor tibi dolorem meum. Sacrilegiū tantum patiēter audire nō possum. Legi enim Syromasten Phinees, austeritatem Eliæ, zelum Simonis Cananæi, Petri seueritatē Ananiæ & Sapphiram trucidantis: Pauliq̄ constantiam, qui Elymam magum uisus domini resistentē, æterna cæcitate damnauit. Non est crudelitas pro Deo, sed pietas. Vnde & in lege dicitur: Si frater tuus & amicus & uxor quæ est in sinu tuo, deprauare te uoluerit à ueritate, sit manus tua super eos, & effunde sanguinem eorum, & auferes malum de medio Israel. Iterū dicam: Ergo martyrum immundæ sunt reliquiae? Et quid passi sunt apostoli, ut immundū Stephaniani corpus tanta funeris ambitione præcederent, ut facerent ei planctum magnum, ut eorum luctus in nostrum gaudium uerteretur? Nam cum dicit eum uigilias execrari, facit & hoc contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius, & non audiat saluatorem dicentem: Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: Spiritus promptus est, sed caro infirma. Et in alio loco propheta decantat: Media nocte surgebam, ut confiterer tibi, super iudicia iustitiæ tuæ. Dominū quoq̄ in Euangelio legimus pernoctasse, & apostolos clausos carcere, tota nocte uigilasse, ut illis psallentibus terra quateretur, custos carceris crederet, magistratus & ciuitas terrentur. Loquitur Paulus: Orationi insisterite, uigilantes in ea. Et in alio loco: In uigilijs frequenter. Dormiat itaq̄ Vigilantius, & ab exterminatore Ægypti cū Ægyptijs dormiēs suffocetur. Nos dicamus cum Dauid: Non dormitabit neq̄ dormiet qui custodit Israel, ut ueniat ad nos sanctus & Hir, qui interpretatur uigil. Et si quando propter peccata nostra dormierit, dicamus ad eum: Surge, ut quid dormitas domine? excitemusq̄ illum, & nauicula fluctuante clamemus: Magister, saluos nos fac, perimus. Plura dictare uoluerā, si non epistolaris breuitas pudorem nobis tacendi imponeret: & si librorum ipsius ad nos uoluisse mittere cantilenas, ut scire possemus ad quæ rescribere deberemus. Nunc autem aerem uerberauimus, & non tam illius infidelitatem, quæ omnibus patet, quàm nostram fidem aperuimus. Cæterum si uolueris longiorem nos aduersum eum librum scribere, mitte nœnias illius & ineptias, ut Ioannem Baptistam audiat prædicantem: Iam securis ad radices arboris posita est. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

Scholia

SCHOLIA.

A Cceptis primū. Id est, qui nunquā antea scripserat. Quo magis erat respondendū. Qui uerū
ἀντιφασίαν. Figura est grāmaticorum, quoties diuersum significamus ac dicimus, proxima ironiā:
 ut qui bellum dictum putant, quod nihil habeat belli: & lucum, quod obscurus sit: & Eumenides
 furias, quod nulli bene uelint. Hoc autē dixit, quod Vigilantius in se cōtaretur uigilias ad sepulchra mar-
 tyrum. Qui eas suspicimus. Suspiciamus quæ ueneramur ac magnificamus. Nonnulli codices ha-
 bebant suscipimus, quod si probandū est, Græce magis locutus est quā Latine. Siquidem illi dicitur *ἐπι-
 λέξει*, pro probare & in precio habere. Pro immundis. Vnde purgabatur qui morticinū uel ca-
 su contigisset. Iuxta Hebraicā ueritatē. Sic enim legis Deuteronomij cap. ultimo: Mortuus est
 ibi Moyses seruus domini in terra Moab, iubente domino, & sepeliuit eum in ualle terræ Moab con-
 tra Phegor, & non cognouit homo sepulchrū eius usque in præsentē diem. Et sepeliuit eum utique Do-
 minus, quo iubente mortuus est. Candidis uestibus. Cum in exequijs pullis uti mos sit.
 Cum Iuliano persecutore. Nam is imperator adeo fuit inimicus nomini Christiano, ut Christia-
 nam gentē funditus decreuerit extinguere, si uictor redisset. Aut in templa. Templa uocat gen-
 tiliū deorū. In cuius parochia. Parochi Græcis dicunt, qui cibos & uitæ necessaria exhibent: quo
 uerbo & Horatius usus est in Satyris. Inde dictū uidetur *παροχία*, nisi maui *παροχία*, quod cœtū signifi-
 cat in eadem habitantū uicinia. Ergo omnia castra. Historiā habes Iosue cap. ultimo. Iacob
 in Hebron. Refertur Genesis cap. 50. Ego hoc uidi aliquando. Quidam codices scriptum habe-
 bant, uici, quod nō probō, nam & Hieronymus uersatus erat in Gallia, & nō dum scripserat aduersus
 Vigilantiū, ut uictus esse potuerit, quod uel ex hac ipsa patet epistola. Abijt, excessit, euasit. Retu-
 lit uerba Ciceronis de Catilina. Cotijque regis. Quidā habebant, Gothicique regis. At magis placet
 Cotij, ut intelligas Alpes Cottias à rege sic appellatas. Sentit Vigilantiū elapsū, partim Alpī, par-
 tim maris Adriatici subsidio. Declamando clamauit. Declamant rhetores, clamant rabulæ.
 Syromasten Phinees. Historiā extat in Numeris cap. 25. Eliā zelum. Qui occidit omnes
 prophetas Baal ad fluuiū Cydon, nec uno dimisso, ut legis Regū libro 3, cap. 18. Atque hoc nomine lau-
 datur libro Machabæorum 1, capite 2. Elias dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum. Simo-
 nis Chananæi. Designat Simonem apostolum, qui à Matthæo & Marco Chananæus appellatur, à Lu-
 ca Zelotes, nimirū Hebraicam uocem Græce interpretante, nam Canan Hebræis sonat zelum.
 Trucidantis. Atrociter uerbo usus est ad causā cōmodum, cum Petrus nō trucidarit, sed denuncia-
 rit duntaxat diuinā uindictam. Elymam magū. Habes in Actis Apostolorum cap. 13. Eternam
 autem cæcitātē dixit, quoniam non legitur recepisse uisum. Si frater tuus. Locus est partim Deu-
 teronomij cap. 24, partim 28. Quid passi sunt apostoli. Hoc Græce dixit magis quā Latine,
τι ἐπέμθοϋ, hoc est, quid accidit, aut quid illis in mentem uenit. Hir. Hir Chaldæis uigilem
 sonat. Cantilenas. Festiuiter ita uocat ineptias hominis uoluptuarij cauponis, & semper in con-
 uuijs agentis: eas paulo post nānias uocat eodem sensu. Exciderat. Græcis est exciditur & mit-
 titur, instantis temporis, *ἐκπίπτει καὶ ἔξω ἀδύεται*.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Vigilantius natione Gallus, Barcionensis ecclesiae, quæ in Hispania est, presbyter, scripsit li-
 brum, in quo docebat nō esse sic adorandas martyrum reliquias, nec ad horum sepulchra uigilandū,
 id quod id temporis magna religione fiebat à Christianis. In hunc ita conuictis debet adhiberi. Hiero-
 nymus, ne plusculum in eo modesto cogar desiderare. Vnde in argumentis duntaxat egisset, & a con-
 uictis temperasset, nam uigilias nocturnas nō placuisse ecclesiasticis uiris, uel illud satis arguit, quod
 horū auctoritate sublata sunt, nomine duntaxat superstitie. Nec hodie similitudo cōcurrit ad mar-
 tyrum reliquias. Gennadius huic tribuit eloquentiā, sed diuinarū scripturarū scientiam detrahit. Hie-
 ronymus neutrum illi tribuit. Attamē quæ citat Hieronymus, mediocrem dicendi mundiciē præ se ferit.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIUM.

Uta in orbe monstra generata sunt. Centauros & Sirenas, ululas, & onocrota
 los, in Esaia legimus. Iob Leviathan & Behemoth mystico sermone describit.
 Cerberum & Stympthalidas, aprumque Erimanthium, & leonem Nemeum, chi
 mæram atque hydram multorū capitū narrant fabulæ poetarū. Cacum describit
 Virgilius, triformem Geryonem Hispaniæ prodiderunt. Sola Gallia monstra nō habuit,
 sed uiris semper fortissimis & eloquentissimis abundauit. Exortus est subito Vigilantius,
 seu uerius Dormitantius, qui immūdo spiritu pugnet cōtra Christi spiritū, & martyrum ne-
 get sepulchra ueneranda: damnandas dicit esse uigilias, nunquā nisi in pascha alleluia can-
 tandum: continentiam, hæresim: pudicitiam, libidinis seminariū. Et quomodo Euphor-
 bus in Pythagora renatus esse perhibetur, sic in isto Iouiniani mēs praua surrexit: ut & in
 illo

illo, & in hoc diaboli respondere cogamur insidijs. Cui iure dicitur, Semē pessimum, pa-
 ra filios tuos occisioni peccatis patris tui. Ille Romanæ ecclesiae auctoritate damnatur, in-
 ter phasides aues & carnes suillas non tam emisit spiritū quā eructauit. Ille caupo Calagura
 3 ritanus, & in peruersum propter nomen uiculi mutus Quintilianus, miscet aquam uino,
 & de artificio pristino, suæ uenena perfidiæ catholicæ fidei sociare conatur, impugnare
 uirginitatem, odisse pudicitiam, in conuiuio seculariū contra sanctorum ieiunia procla-
 mare, dum inter phialas philosophatur, & ad placentas liguriens, psalmorū modulatione
 mulcetur: ut tantū inter epulas, Dauid ad Idithun, & Asaph & filiorū Choræ cantica au-
 dire dignetur. Hæc dolentis magis effudi animo quā ridentis, dum me cohibere non pos-
 sum, & iniuriam apostolorum ac martyrum surda nequeo aure transire. Proh nefas, epi-
 scopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sunt, qui non
 ordinat diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitia: imò ostens-
 dentes quæ sancte uiuant, qui male de omnibus suspicantur, & nisi prægnantes uxores ui-
 derint clericorū, infantesque de uulnis matrum uagientes, Christi sacramenta nō tribuunt.
 Quid facient Orientis ecclesie: quid Aegypti & sedis apostolicæ, quæ aut uirgines cleri-
 cos accipiunt, aut continentes: aut si uxores habuerint, mariti esse desistunt. Hoc docuit
 Dormitantius, libidini frena permittens, & naturalem cordis ardorē, qui in adolescentia
 plerumque feruescit, suis hortatibus duplicans, imò extinguens coitu sceminarum: ut nihil
 sit quo distemus à porcis, quo differamus à brutis animantibus, quo ab equis, de quibus
 4 scriptum est: Equi insanientes in sceminas facti sunt mihi, unusquisque in uxorem proximi
 sui hinniebat. Hoc est quod loquitur per Dauid spiritus sanctus: Nolite fieri sicut equus
 & mulus, quibus non est intellectus. Et rursum de Dormitatio & socijs eius: In chamō
 & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Sed iam tempus est, ut
 5 ipsius uerba ponentes, ad singula respondere nitamur. Fieri enim potest, ut rursum mali-
 gnus interpres dicat fictam à me materiam, cui rhetorica declamatione respondeam, si-
 cut illam quæ scripsi ad Gallias, matri & filia discordantibus. Autores sunt huius dicta-
 tiunculæ meæ sancti presbyteri Riparius & Desiderius, qui parochias suas uicinia istius
 scribunt esse maculatas: miseruntque libros per fratrem Syllinnium, quos inter crapulam
 stertens euomit. Et asserunt repertos esse nonnullos, qui fauentes uitjs suis, illius bla-
 sphemijs acquiescant. Est quidem imperitus & uerbis & scientia, & sermone inconditus,
 ne uera quidē potest defendere: sed propter homines seculi & mulierculas oneratas pec-
 catis, semper discentes, & nunquā ad scientiam ueritatis peruenientes, una lucubratiuncula
 illius nānjs respondebo, ne sanctorū uirorū, qui ut hæc facerē me deprecati sunt, uidear
 literas respuisse. Nimirū responderet generi suo, ut qui de latronū & conuenarū natus est
 semine, quos Cn. Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum redire festinans, de Py-
 renæi iugis deposuit, & in unū oppidum congregauit: unde & conuenarū urbs nomen
 accepit: hucusque latrocinetur cōtra ecclesiā Dei, & de Vectonibus, Arbacis, Celtiberisque
 descendens, incurset Galliarū ecclesias, portetque nequaquam uexillum Christi, sed insigne
 diaboli. Fecit hoc idem Pompeius, etiam in Orientis partibus, ut Cilicibus & Isauris pira-
 tis latronibusque superatis, sui nominis inter Ciliciā & Isauriam cōderet ciuitatē. Sed hæc
 5 urbs hodie seruat scita maiorū, & nullus in ea ortus est Dormitantius, Gallia uernaculū
 hostem sustinent, & hominē moti capitis, atque Hippocratis uinculis alligandum, sed en-
 tem cernunt in ecclesia, & inter cætera uerba blasphemiae, ista quoque dicentem, Quid ne-
 cesse est, tanto honore, non solum honorare, sed etiam adorare illud nescio quid, quod
 in modico uasculo transferendo colis. Et rursum in eodem libro, Quid puluerem linte-
 mine circumdatū, adorando oscularis. Et in consequentibus, Prope ritum gentilium ui-
 demus sub prætextu religionis introducū in ecclesijs: sole adhuc fulgente, moles cereo-
 rum accendi: & ubicunque puluisculum nescio quod, in modico uasculo precioso linte-
 mine circumdatum osculantes adorant. Magnum honorē præbent huiusmodi homines
 beatissimis martyribus, quos putant de uillissimis cereolis illustrando, quos agnus, qui

est in medio throni cum omni fulgore maiestatis sue illustrat. Quis enim o infantum caput, aliquando martyres adorauit? quis hominem putauit Deum: nonne Paulus & Barnabas cum a Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarentur, & eis uellent hostias immolare, sciderunt uestimenta sua, & se homines esse dixerunt? Non quod meliores non essent olim mortuis hominibus Ioue atque Mercurio, sed quod sub gentilitatis errore, honor eis Deo debitus deferretur. Quod & de Petro legimus, qui Cornelium se adorare cupientem manu subleuauit, & dixit: Surge, nam & ego homo sum. Et audes dicere, illud nescio quid, quod in modico uasculo transferendo colis? Quid est illud nescio quid, scire desidero. Expone manifestius, ut tota liberalitate blasphemus: puluisculum nescio quod in modico uasculo precioso linteamine circumdatum. Dolet martyrum reliquias precioso operiri uelamine, & non uel pannis, uel cilicio colligari, uel proijci in sterquilinum, ut solus Vigilantius ebrius & dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quando apostolorum basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantinus imperator, qui sanctas reliquias Andreae, Lucae & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas daemones rugiunt, & inhabitatores Vigilantium illorum se sentire praesentiam confitentur. Sacrilegus dicendus est & nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudaea transtulit in Thraciam. Omnes episcopi, non solum sacrilegi, sed & fatui iudicandi, qui rem uilissimam & cineres dissolutos in serico & uase aureo portauerunt. Stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquijs: & tanta laetitia, quasi praesentem uiuentemque prophetam cernerent, susceperunt, ut de Palaestina usque Chalcedonem iungerentur populorum examina, & in Christi laudem una uoce resonarent. Videlicet adorabunt Samuelem, & non Christum, cuius Samuel & Ieuia & prophetae fuit. Mortuum suspicaris, & idcirco blasphemus. Lege Euangelium: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, non Deus mortuorum, sed uiuorum. Si ergo uiuunt, honesto iuxta te carcere non clauduntur. Ais enim, uel in sinu Abrahae, uel in loco refrigerij, uel subter aram Dei, animas apostolorum & martyrum confedissee, nec posse suis tumulis, & ubi uoluerint adesse praesentes. Senatoris uel delicet dignitatis sunt, & non inter homicidas teterrimo carcere, sed in libera honestaque custodia in fortunarum insulis & in campis Elysijs recluduntur. Tu Deo leges pones? Tu apostolis uincula iniicies, ut usque ad diem iudicij teneantur custodia, nec sint cum Domino suo, de quibus scriptum est: Sequuntur agnum quocumque uadit. Si agnus ubique, ergo & hi qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt. Et cum diabolus & daemones toto uagantur in orbe, & celeritate nimia ubique praesentes sint, martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt. Dicis in libello tuo, quod dum uiuimus, mutuo pro nobis orare possumus: postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio: praesertim cum martyres ultionem sui sanguinis obsecrantes, impetrare non quiuerint. Si apostoli & martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro caeteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti: quanto magis post coronas, uictorias & triumphos. Vnus homo Moyses, sexcentis milibus armatorum impetrat a Deo ueniam: & Stephanus imitator Domini sui, & primus martyr in Christo, pro persecutoribus ueniam deprecatur: & postquam cum Christo esse coeperint, minus ualebunt. Paulus apostolus ducentas sexaginta sex sibi dicit in nauis animas condonatas: & postquam resolutus esse coeperit cum Christo, tunc ora clausurus est: & pro his qui in toto orbe ad suum Euangelium crediderunt, mutire non poterit. Meliorque erit Vigilantius canis uiuens, quam ille leo mortuus. Recte hoc de Ecclesiaste proponere, si Paulum in spiritu mortuum confiterer. Denique sancti non appellantur mortui, sed dormientes. Unde & Lazarus qui resurrecturus erat, dormisse perhibetur. Et Apostolus uetat Thessalonicenses de dormientibus contristari. Tu uigilas dormis, & dormiens scribis, & proponis mihi librum apocryphum, qui sub nomine Esdrae a te & similibus tui legitur: ubi scriptum est, quod post mortem nullus pro alijs audeat deprecari: quem ego librum nunquam legi. Quid enim necesse est in manus sumere, quod ecclesia non recepit: nisi forte Balsamum mihi, & Barbelum, & The-
saurum

thesaurum Manichaei, & ridiculum nomen Leusiborae proferas: & quia ad radices Pyrenaei habitas, uicinusque es Hiberis, Basilidis antiquissimi haeretici & imperitiae scientiae incredibilia portenta persequeris, & proponis quod totius orbis autoritate danatur, nam in commentariolo tuo quasi pro te facies de Solomone sumis testimonium, quod Solomon omnino non scripsit: ut qui habes alterum Esdras, habeas & Solomonem alterum, & si tibi placuerit, legito fictas reuelationes omnium patriarcharum & prophetarum: & cum illas didiceris, inter mulierum textrinas cantato, imò legendas propone in tabernis tuis, ut facilius perhas naenias uulgi indoctum prouoces ad bibendum. Cereos autem non clara luce accendimus, sicut frustra calumniaris, sed ut noctis tenebras hoc solatio temperemus, & uigilemus ad lumen, ne caeci tecum dormiamus in tenebris. Quod si aliqui propter imperitiam & simplicitatem secularium hominum, uel certe religiosarum foeminarum, de quibus uere possumus dicere, Confiteor, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, hoc pro honore martyrum faciunt, quid inde perdis? Causabantur quondam & apostoli, quod periret unguentum, sed Domini uoce correpti sunt. Neque enim Christus indigebat unguento, nec martyres lumine cereorum, & tamen illa mulier in honore Christi hoc fecit, deuotioque mentis eius recipitur. Et quicumque accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem, dicente Apostolo: Vnusquisque in suo sensu abundat. Idololatrias appellas huiusmodi homines? Non diffiteor, omnes nos qui in Christo credimus de idololatriae errore uenisse. Non enim nascimur, sed renascimur Christiani. Et quia quondam colebamus idola, nunc Deum colere non debemus, ne simili eum uideamur cum idolis honore uenerari? Illud fiebat idolis, & idcirco detestandum est: hoc fit martyribus, & idcirco recipiendum est, nam & absque martyrum reliquijs per totas Orientis ecclesias, quando legendum est Euangelium, accenduntur luminaria, iam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum laetitiae demonstrandum. Unde & uirgines illae euangelicae semper habent accensas lampades suas. Et ad apostolos dicitur: Sint lumbi uestri praecincti, & lucernae ardentes in manibus uestris. Et de Ioanne Baptista: Ille erat lucerna ardens & lucens: ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Psalterio legimus: Lucerna pedibus meis uerbum tuum Domine, & lumen semitis meis. Male facit ergo Romanus episcopus, qui super mortuorum hominum Petri & Pauli secundum nos ossa ueneranda, secundum te uilem puluisculum, offert Domino sacrificia, & tumulos eorum Christi arbitratur altaria. Et non solum unius urbis, sed totius orbis errant episcopi, qui cauponem Vigilantium contemnentem, ingrediuntur basilicas mortuorum, in quibus puluis uilissimus & fauilla nescio quae iaceat linteamine conuoluta, ut polluta omnia polluat, & quasi sepulchra pharisaica foris dealbata sint, cum intus immundo cinere iuxta te, immunda omnia oleant atque sordeant. Et post haec de barathro pectoris tui cenosam spurcitiam euomens, audes dicere: Ergo cineres suos amant animae martyrum, & circumuolant eos, semperque praesentes sunt, ne forte si aliquis peccator aduenit, absentes audire non possint? O portentum in terras ultimas deportandum. Rides de reliquijs martyrum, & cum autore huius haereseos Eunomio, ecclesijs Christi calumniam struis: nec tali societate terreris, ut eadem contra nos loquaris, quae ille contra Ecclesiam loquitur. Omnes enim sectatores eius basilicas apostolorum & martyrum non ingrediuntur, ut scilicet mortuum adorent Eunomium, cuius libros maioris autoritatis arbitrantur quam Euangelia: & in ipso credunt esse lumen ueritatis, sicut aliae haereses paraclitum in Montanum uenisse contendunt, & Manichaeum ipsum dicunt esse paraclitum. Scribit aduersum haeresim tuam, quae erupit aduersum ecclesiam (ne & in hoc quasi repertor noui sceleris glories) Tertullianus uir eruditissimus insignis uolumen, quod Scorpiacum uocat relictissimo nomine, quia arcuato uulnere in ecclesiae corpus uenena diffudit, quae olim appellabatur Caina haeresis, & multo tempore dormiens uel sepulta, nunc a Dormitatio suscitata est. Miror quod non dicas nequaquam perpetranda martyria, Deum enim qui sanguinem hircorum taurorumque non quaerat, multo magis hominum non requirere. Quod cum dixeris, imò & si non dixeris, ita habebis quasi dixeris. Qui enim reliquias martyrum

asseris calcandas esse, prohibes sanguinē fundi, qui nullo honore dignus est. De uigijs & pernoctationibus in basilicis martyrum sæpe celebrandis, in altera epistola, quam sermone ante biennium sancto Ripario presbytero scripseram, respondi breuiter. Quod si ideo eas existimas respuendas, ne sæpe uideamur pascha celebrare, & non solennes post annum exercere uigijs: ergo & die dominico non sunt Christo offerenda sacrificia, ne resurrectionis Domini crebro pascha celebremus, & incipiamus non unum pascha habere, sed plurima. Error autem & culpa iuuenum uilissimarumque mulierum, qui per noctem sæpeprehenditur, non est religiosi hominibus imputandus: quia & in uigijs paschæ tale quiddam fieri plerumque conuincitur, & tamen paucorum culpa non præiudicat religioni, qui & absque uigijs possunt errare uel in suis, uel in alienis domibus. Apostolorum fidem, iudæa proditio non destruxit. Et nostras ergo uigijs, malæ aliorum uigijs non destruent, quin potius pudicitie uigilare cogantur, qui libidini dormiunt. Quod enim semel fecisse bonum est, non potest malum esse, si frequenter fiat: aut si aliqua culpa uitanda est, non ex eo quod sæpe, sed ex eo quod fit aliquando culpabile est. Non uigilemus itaque diebus paschæ, ne expectata diu adulterorum desideria compleantur, ne occasione peccandi uxor inueniat, ne maritali non possit recludi clauem. Ardentius appetitur, quicquid est rarius. Non possum uniuersa percurrere, quæ sanctorum presbyterorum literæ comprehendunt, de libellis illius aliqua proferam. Argumentatur contra signa atque uirtutes, quæ in basilicis martyrum sunt, & dicit eas incredulis prodesse, non credentibus: quasi nunc hoc quaeratur quibus fiant, & non qua uirtute fiant. Esto, signa sint infidelium, qui quoniam sermoni & doctrinæ credere noluerunt, signis adducantur ad fidem: & Dominus incredulis signa faciebat, & tamen non Domini idcirco suggillanda sunt signa, quia illi infideles erant: sed maiori admirationi erunt, quia tantæ fuere potentie, ut etiam mentes durissimas edomaret, & ad fidem cogerent. Itaque nolo mihi dicas, signa infidelium sunt: sed responde quomodo in uilissimo puluere & fauilla nescio qua, tanta sit signorum uirtutumque præsentia. Sentio infelicissimum me mortaliū, quid doleas, quid timeas. Spiritus est immundus qui hæc te cogit scribere, sæpe hoc uilissimo tortus est puluere, imò hodieque torquetur, & qui in te plagas dissimulat, in cæteris confitetur. Nisi forte in morem gentium impiorumque Porphyrij & Eunomij has præstigias dæmonum esse constringas, & non uere clamare dæmones, sed sua simulare tormenta. Do consilium, ingrediere basilicas martyrum, & aliquando purgaberis: inuenies ibi multos socios tuos, & nequaquam cereis martyrum, qui tibi displicent, sed flammis inuisibilibus combureris: & tunc fateberis, quod nunc negas: & tuum nomen, qui in Vigilantio loqueris, libere proclamabis, te esse aut Mercurium propter nummorum cupiditatem, aut Nocturnum iuxta Plauti Amphitryonem, quo dormiente, in Alcmenæ adulterio duas noctes Iupiter copulauit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur, in Alcmenæ adulterio duas noctes ebrietate & cantharo ex humeris dependente, & semper rubente facie, & spumantibus labijs effrenatisque conuictis. Vnde & in hac prouincia cum subito terræ motus noctis medio omnes de somno excitasset, tu prudentissimus & sapientissimus mortalium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Eua de paradiso. & illi quidem apertis oculis erubuerunt, nudos se esse cernentes, & uerenda texerunt arborum folijs: tu & tunica & si de nudus, subitoque timore perterritus, & aliquid habens nocturnæ crapulæ, sanctorum oculis obscenam partem corporis ingerebas, ut tuam indicares prudentiam. Tales habet aduersarios ecclesia. Hi duces contra martyrum sanguinem dimicant, huiusmodi oratores contra apostolos pertonant, imò tam rabidi canes contra Christi latrant discipulos. Ego confiteor timorem meum, ne forsitan de superstitione descendat. Quando iratus fuero, & aliquid mali in animo meo cogitauero, & me nocturnum phantasma deluserit, basilicas martyrum intrare non audeo, ita totus & corpore & animo pertremisco. Rideas forsitan, & mulierularum deliramenta subsannes. Non erubescio earum fidem, quæ primæ uiderunt Dominum resurgentem, quæ mittuntur ad apostolos, quæ in matre Domini Saluatoris, sanctis apostolis commendantur. Turbato cum seculi hominibus, ego

ieiunabo

ieiunabo cum sceminis, imò cum religiosi uiris, qui pudicitiam uultu præferunt, & palida iugi continentia ora portantes, Christi ostendunt uerecundiam. Videris mihi dolere & aliud, ne si inoleuerit apud Gallos continentia & sobrietas atque ieiunium, tabernæ tuæ lucrum non habeant: & uigijs diaboli ac temulenta conuiuia, tota nocte exercere non possis. Præterea ipsdem ad me relatum est epistolis, quod contra auctoritatem Pauli apostoli, imò Petri, Ioannis & Iacobi, qui dexteram dederunt Paulo & Barnabæ communicationis: & præceperunt eis, ut pauperum memores essent: tu prohibeas Hierosolymam in usus sanctorum aliqua sumptuum solatia dirigi. Videlicet si ad hæc respondero, statim latrabis meam me causam agere, qui tanta cunctos largitate donasti, ut nisi uenisses Hierosolymam, & tuas uel patronorum tuorum pecunias effudisses, omnes periclitaremur fame. Ego hoc loquor, quod beatus apostolus Paulus in cunctis penè epistolis suis loquitur, & præcipit ecclesijs gentium: per unam sabbati, hoc est, in die dominico, omnes conferre debere, quæ Hierosolymam in sanctorum solatia dirigantur: & uel per discipulos suos, uel per quos ipsi probauerint: & si dignum fuerit, ipse ut dirigat, aut perferat quod collectum est. In Actibus quoque Apostolorum loquens ad Felicem præsidem: Post annos, ait, plures elemosynam facturus in gentem meam, ueni Hierosolymam, & oblationes, & uota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo. Nunquid in alia parte terrarum, & in his ecclesijs, quas nascentes fide sua erudiebat, quæ ab alijs acceperat, diuidere non poterat? Sed sanctorum locorum pauperibus dare cupiebat, qui suas pro Christo facultatas relinquentes, ad Domini seruitutem tota mente conuersi sunt. Longum est nunc si de cunctis epistolis eius omnia testimonia reuoluere uoluero, in quibus hoc agit, & tota mente festinat, ut Hierosolymam & ad sancta loca credentibus pecuniæ dirigantur, non in auaritiam, sed in refrigerium: non ad diuitias congerendas, sed ad imbecillitatem corporis sustentandam, & frigus atque inediam declinandam: hac in iudæa usque hodie perseverante consuetudine, non solum apud nos, sed & apud Hebræos: ut qui in lege domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra, nisi solum Deum, synagogarum & totius orbis foueantur ministris, ex æquitate duntaxat: non ut alijs refrigerium, & alijs sit tribulatio: sed ut aliorum abundantia, aliorum sustentet in opiam. Respondebis, hoc unum quæque posse in patria sua facere: nec pauperes defuturos, qui ecclesiæ opibus sustentandi sint. Nec nos negamus cunctis pauperibus etiam iudæis & Samaritanis, si tanta sit largitas, stipes porrigendas. Sed apostolus faciendam quidem docet ad omnes elemosynam, sed maxime ad domesticos fidei. De quibus & Saluator in Euangelio loquebatur: Facite uobis amicos de mamona iniquitatis, qui uos recipiant in æterna habitacula. Nunquid isti pauperes, inter quorum pannos & illuuiem corporis flagrans libido dominatur, possunt habere æterna habitacula: qui nec præsentia possident, nec futura? Non enim simpliciter pauperes, sed pauperes spiritu beati appellantur: de quibus scriptum est: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. In uulgi pauperibus sustentandis nequaquam intellectu, sed elemosyna opus est. In sanctis pauperibus beatitudo est intelligentiæ, ut ei tribuat, qui erubescit accipere: & cum accepit, dolet: metens carnalia, & seminans spiritalia. Quod autem asseris, eos melius facere qui utuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionum suarum pauperibus diuidunt, quam illos qui possessionibus uenundatis, semel omnia largiuntur: non à me eis, sed à Domino respondebitur: Si uis esse perfectus, uade, & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Ad eum loquitur, qui uult esse perfectus, qui cum apostolis patrem, nauiculam & rete dimittit. Iste quem tu laudas, secundus & tertius gradus est, quem & nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis & tertijs præferenda. Nec à suo studio monachi deterrendi sunt à te lingua uiperea & morsu sæuissimo, de quibus argumentaris, & dicis: Si omnes se clauserint, & fuerint in solitudine, quis celebrabit ecclesias? quis seculares homines lucrifaciet? quis peccantes ad uirtutes poterit cohortari? Hoc enim modo, si omnes tecum fatui sint, sapiens quis esse poterit? Et uirginitas non erit approbanda. Si enim omnes uirgines fue-

Hier. to. 2.

L 3 rnt,

rint, nuptiæ nõ erunt: interibit humanũ genus, infantes in cunis non uagient: obstetrices c absq; mercedibus mendicabũt, & grauissimo frigore solus atq; contractus Dormitãtius uigilabit in lectulo. Rara est uirtus, nec a pluribus appetitur. Atq; utinam hoc oēs essent, quod pauci sunt, de quibus dicitur: Multi uocati, pauci autẽ electi: uacui essent carceres. Monachus aut non doctoris, sed plangentis habet officiu: qui uel se uel mundum lugeat, & Domini pauidus præstoletur aduentũ: qui sciens imbecillitatẽ suã, & uas fragile quod portat, timet offendere, ne impingat, corruat atq; frangatur. Vnde & mulierũ, maximeq; adolescentularũ uitas aspectum, & intantum castigatõ sui est, ut etiam quæ tuta sunt per timefcant. Cur, inquit, pergis ad eremum? uidelicet ut te non audiam, non uideam, ut tuo furore non mouear, ut tua bella non patiar: ne me capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Respondebis, hoc nõ est pugnare, sed fugere. Sta in acie, aduersarijs armatus obfiste, ut postquam uiceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam. Nolo spe pugnare uictoriæ, ne perdam aliquando uictoriam. Si fugero, gladium deuittau: si stetero, aut uincendum mihi est, aut cadendum. Quid autem necesse est certã dimittere, & incerta sectari? Aut scuto, aut pedibus mors uitanda est. Tu qui pugnas, & superari potes, & uincere. Ego cum fugero, non uincar in eo quod fugio: sed ideo fugio, ne uincar. Nulla securitas est, uicino serpente dormire. Potest fieri, ut me non mordeat: tamen potest fieri, ut aliquando me mordeat. Matres uocamus sorores & filias, & non erubescimus uitijs nostris nomina pietatis obtendere. Quid facit monachus in cellulis sceminarum? quid sibi uolunt sola & priuata colloquia, & arbitros fugientes oculi? Sanctus amor impatientiam non habet. Quod de libidine diximus, referamus ad auaritiã, & ad omnia uitia quæ uitantur solitudine. Et idcirco urbium frequentias declinamus, ne face re compellamur, quæ nos non tam natura cogit facere, quã uoluntas. Hæc (ut dixi) sanctorum presbyterorum rogatu, unius noctis lucubratione dictau, festinante admodum fratre Sifinnio, & propter sanctorum refrigeria ad Ægyptum ire properante: alioquin & ipsa materia apertam habuit blasphemiam, quæ indignationem magis scribẽtis, quã testimoniorum multitudinem flagitaret. Quod si Dormitãtius in mea rursus maledicta uigilauerit, & eodem ore blasphemio, quo apostolos & martyres lacerat, de me quoq; putauerit detrahendum, nequaquam illi breui lucubratiuncula, sed tota nocte uigilabo, & socijs illius, imò discipulis & magistris: qui nisi tumentes uteros uiderint sceminarũ, maritos earum Christi ministerio arbitrantur indignos.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

M Vltia in orbe. Mire a cõuitijs auspiciatur, idq; suo more. Centauros. Centauri mōstra sunt apud poetas, superne homines, inferne bestia. Onocentauri, inferne asini. Hippocentauri, inferne equi. Sirenas, ululas. Sirenium fabula notissima est. Quanquam de nominibus animantium non nihil uariant interpretes, si forte pro ululas, scribendũ est lamias: quarũ meminit Esaias, quas Hebraei furias esse putant. Onocrotalos. Aues sunt monstruosæ, a strepitu quem edunt, non ita distimilem asino rudenti, sic appellata. asinus: q̄ r̄ ap̄ plaudere siue strepere. Iob Leuiathan. Nempe cap. iij. Behemoth cap. xl. Cerberũ. Tricipitem canem apud inferos, quẽ Hercules extraxit in lucem. Stymphalidas. Aues prodigiosæ, quas Hercules occidit: similes harpyis, a palude sic appellata. Aprum Erimanthiũ. Refertur & hic inter Herculis labores bellua prodigiosæ magnitudinis, ab Erimanthio sic dictus. Leonẽ Nemæũ. Est & hic inter huius labores, a Nemæa sylua cognominatus. Chimera. Hoc monstrũ ita describit Ouidius, Quoq; chimæra iugo medijs in partibus hircum, Pectus & ora leæ, caudam serpentis habebat. Quanquam poetæ in hoc monstro describendo uariant. Hydra multorum. Hanc excetram Lerneam postremo labore uix deuicit Hercules. Cacum describit Virg. Nempe Æneidos lib. octauo, quem semihominem uocat, & ore uolumentem ignẽ facit. Triformẽ Geryonem. Huic Virgilius dicit fuisse tria corpora. Hesiodus τριπικ φελος uocat, id est tricipitẽ. Et quomodo Euphorbus. Euphorbus Panthoi filius, tempore Troiani belli fuit: cuius meminit Homerus. Huius animam in se demigrasse dixit Pythagoras: & clypeum suum post tot annos agnouit, quo tum in bello fuerat usus. Semen pessimũ. Ita legis Esaiæ capite xij. Non uocabitur in terra semen pessimum: præparate filios eius occisioni in iniquitate patris eorum. Phalides. Quas aliàs Phasianos uocant, a Phalide Scythiæ amne. Carnes fuillas. Sues in delicijs fuisse apud ueteres, multis locis testatur Lucianus, nominatim in Saturnalibus. Quin & Varro Pliniusq; testantur, hoc animal epulis & conuiujs nasci. Caupo Calagurritanus. Ex Calagurra Hispaniæ

A Hispaniæ uico quidam natum autumant Quintilianum rhetorem, dissentientibus nonnullis eruditis, qui hunc Romæ natum malint. Quancq; & auus & pater Quintiliani, Quintiliani dicti sunt, non ignobiles & ipsi rhetores. Etiam si Seneca negat referre, quomodo senior Quintilianus declamauerit. Vnde falsè Vigilantium mutum Quintilianum appellat Hieronymus, quod homo infans in ea regione cauponem ageret, quæ facundissimum rhetorem edidisset. Et pro iherore lepide suppositum cauponem. Strabo Calagurritum uocat oppidum apud Vascones. Et Plinius libro quinto, in ceteriore Hispania ponit Calaguritanos. Miscet aquam uino. Nam hæc est ars cauponũ, quam hodie quoq; nimium callent. Idem postea fecit in scriptis, quod antè fecerat in caupona sua: illic uitiatat uina, hic scripturas diuinas corrupit. Dauid, Idithun, &c. Palam est, non omnes psalmos a Dauid esse compositos. Nam horum quoq; nomine reperiuntur aliquot. Mire autem iunxit psalmos Dauid cum phalidis & placentis, inter quas foeda cantuunculae solent audiri. Nulli coelibi. Suspiciantur enim aut scortatorem, aut turpius aliquid esse, cui non sit uxor: cum hoc habeant semel peruersum. Equi infantes. Ira legis Hieremiæ capite quinto: Equi amatores & emissarij facti sunt. Fieri enim potest. Propemodum fatetur, argumentum de matre & filia reconciliandis, ad morem scholæ declamatoriæ propositum fuisse. Quancq; hic quoq; uafreludit, & data opera loquitur ambigue, quo pariter & candidus eruditusq; lector intelligat quid uelit, nec habeat tamen calumniator quod mordeat. Quod etiam si non significasset Hieronymus, tamen ipse libri gustus hoc mihi persuaserat. Itaq; si subaudias, sicut illam finxi, palam fatetur se se illam finxisse. At si subaudias, dixit fictam: calumniam excludit, non agnoscit crimen. Et uerbis & scientia. At huic Gennadius orationis politiem tribuit. Conuenarum natus. Conuenarum dicuntur, qui e diuersis mixti nationibus, in unam coaluerunt ciuitatem, qualis est origo Venetorum. Vectonibus, Arbacis. Vectonum meminit Strabo libro tertio. Sunt in Hispania uicini Celtiberis. Quancq; hic locus habebatur uarie confusus. Incurset Galliarum eccle. Quod isti in finitimos Gallos latrocinijs incurfare consueverint. Sui nominis. Nam Pompeiopolis dicta, quam Pompeius uictis piratis possidendam tradidit, olim Solos dictam, & Rhodijs atq; Argiuis possessam. Moti capitis. Id est insanum: sic & commotæ mentis uocat Horatius: & Hippocratem pro quouis medico posuit. Balsamum & Barbelum. Hæc sunt illa prodigiosa uocabula, quæ Basilidiani, uelut ex Hebræorum fontibus hausta commentati fuerant, ad decipiendos stultissima superstitione simplices: de quibus aliàs a nobis est dictum. Huius generis erat & Abraxas & Leulibora.

B Thesaurum Manichæi. Nam is uelut in æterno quodam thesauro duas naturas repositas esse uoluit, quarum una esset principium omnis mali, altera principium omnis boni. Hæc quoniam sunt ridicula commenta hominum, & tamen licetis prodita, Hieronymus confert cum his libris, quos citabat Vigilantius. Vicinusq; Hiberiæ. Quod quicquid uehementer frivolum sit ac portentosum, Hiberas nœnias uocent. Porro quæ Basilides tradidit & Manichæus, non solum impia sunt, sed multo magis prodigiosa, ueluti trecentos sexagintaquinque coelos esse: & mundum hunc non a Deo fuisse creatum, sed ab extremo illo coelo. Et Christum non fuisse crucifixum a Iudæis, sed Simonem Cyrenensem. Et duo inter se pugnantia principia: lunam & solem, duas esse naues de pura Dei substantia fabricatas, quibus animæ in proprias sedes reuehantur. Ex quinque elementis, quinque progenitos principes tenebrarum, atq; id genus innumera deliramenta. In ultimas terras. Erat olim supplicij genus, deportatio. Porro grauissimum deportationis genus erat, si quis relegatus fuisset in extremas solitudines. Scorpia cum. Hunc titulum indiderat suo uolumini, quod remediũ in esset aduersus ictum scorpis. Nam habentur apud Italos parata in hunc usum remedia. Ne maritali. Aut legendum est, ne nisi maritali, &c. aut ne maritale recludatur conclave. Te esse Mercuriũ. Quod is præfectus sit lucris: & Vigilantium fecit cauponem. Aut Nocturnum. Sic Plautus appellat deum, qui noctem moderatur. Ad hunc enim modum in huius Amphitryone loquitur Sosia seruus: Credo ego hac nocte Nocturnum obdormisse lebrum. Quancq; in nonnullis codicibus scriptum erat, Nocturnum. Duas noctes. Nam una nox uidebatur angustior, ut ingens ille Hercules, & tot certaminibus suffecturus nasceretur. Itaq; Mercurius concumbente Ioue noctem stare iussit, atq; hinc τριπικαις Græcis est dictus. Liberum patrem. Sic poetæ uocant Bacchum uini deum. Effrenatisq; conuiujs. Respexit ad ueterem consuetudinem, qua scommata in obuium quenq; magna libertate iaciebantur ab his, qui Bacchi sacra peragebant.

ANTIDOTVS.

In hoc libello scribit, martyres non esse adorandos. At enim: Quis enim õ insanum caput, aliquando martyres adorauit? Verum de eo genere sensit adorationis, quod uni Deo præstatur: id quod liquet ex his quæ mox subiicit: Quis hominem putauit deum? Præterea uidetur in hac esse opinio, ne, ut patet superstitiosum, accendere ceres in honorem sanctorum licet: nec accendendas, nisi in solatium noctis, quam hodie præcipuus cultus sacerdotum fit in cætris. Verum appareret hæc consuetudinem eo seculo magis toleratam fuisse, quam comprobatur. Et multa eo inuocantur. Præterea quod scribit, monachi institutum infirmitatis esse, quasi non sit perfectionis, hoc modestiæ causa ad suam personam retulit. Nam qui fugit omnem peccandi occasionem, nec aliter putat se bonum esse, nisi malefacere non liceat: is imbecillitatem suam uidetur agnoscere, & suis diffidere uiribus.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Refellit paucis Montani haeretici dogmata, & in quibusdam in quibus uidebatur ecclesiastica consuetudo non nihil conuenire cum illius institutis, ostendit quid intersit inter illius errores & ecclesiae sententiam. Licet autem conijcere, Marcellam ob id admonuisse Hieronymum, quod quidam calumniarentur, eum de monogamia cum Montani sectatoribus consentire.

HIERONYMVS AD MARCELLAM ADVERSVS MONTANVM.

Estimonia de Ioannis euangelio congregata, tibi quidam Montani sectator ingessit, in quibus saluator noster se ad patrem iturum missurumque paracletum pollicetur. Quae in quod promissa sint tempus, & quo completa sint tempore, apostolorum acta testantur. Decima die dixit post ascensum domini, hoc est quinquagesima post resurrectionem spiritum sanctum descendisse, linguasque credentium esse diuisas, ita ut unusquisque omni gentium sermone loqueretur: quando quidam adhuc parum credentium, multo eos ebrios asserebant: & Petrus stans in medio apostolorum omnisque conuentus, ait: Viri Iudaei, & omnes qui habitatis in Hierusalem, hoc uobis notum sit, & auribus percipite uerba mea. Non enim sicut uos existimatis hi ebrii sunt: nam est hora diei tertia: sed hoc est quod dictum est per Ioel prophetam: In nouissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem: & prophetabunt filij, & filiae eorum: & iuuenes uisiones uidebunt, & seniores somnia somniant: & quidem in seruos meos & ancillas meas effundam de spiritu meo. Si igitur apostolus Petrus, super quem dominus fundauit ecclesiam, & prophetiam & promissionem domini, illo tempore completam memorauit, quomodo possumus nobis aliud tempus uindicare? Quod si uoluerint respondere, & Philippi deinceps quatuor filias prophetasse, & prophetam Agabum reperiri, & in diuisionibus spiritus inter apostolos & doctores, prophetas quoque apostolo scribente formatos: ipsumque Paulum apostolum, multa de futuris haeresibus, & de fine seculi prophetasse: sciant a nobis non tam prophetiam repelli, quae domini est signata passione: quam eos non recipi, qui cum scripturae ueteris & nouae autoritate non congruant. Primum in fidei regula discrepamus, Nos patrem & filium & spiritum sanctum in sua unumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellij dogma sectantes, trinitatem in unius personae angustias cogunt. Nos secundas nuptias non tam appetimus, quam concedimus, Paulo iubente, ut uidae adolescentulae nubant: illi intantum putant scelerata coniugia iterata, ut quicumque hoc fecerit, adulter habeatur. Nos unam quadragesimam secundum traditionem apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus: Illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores. Non quo & per totum annum, excepta Pentecoste ieiunare non liceat: sed quod aliud sit necessitate, aliud uoluntate munus offerre. Apud nos apostolorum locum episcopi tenent: apud eos episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepusa Phrygiae patriarchas. Secundos, quos appellant Cenones: atque ita in tertium, id est penè ultimum locum episcopi deuoluuntur: quasi exinde ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos nouissimum sit. Illi ad omne penè delictum ecclesiae obserant fores, nos quotidie legimus: Malo poenitentiam peccatoris, quam mortem. Et nunquid qui cadet, non resurget, dicit Dominus? Et conuertimini ad me filij conuertentes, & ego curabo contritiones uestras. Rigidi autem sunt, non quo et ipsi peiora non peccent: sed hoc inter nos et illos interest, quod illi erubescunt confiteri peccata, quasi iusti: nos dum poenitentiam agimus, facilius ueniam promeremur. Praetermitto scelerata mysteria, quae dicuntur de lactente puero: et de uicturo martyre confarrata. Malo inquam non credere: sit falsum omne quod sanguinis est. Aperta est conuincenda blasphemia dicentium, Deum primum uoluisse in ueteri testamento per Moysen et prophetas saluare mundum: sed quia non potuerit explere, corpus sumpsisse de uirgine, et in Christo sub specie filij praedicantem, mortem obisse pro nobis. Et quia per duos gradus mundum saluare nequieuit, ad extremum per spiritum sanctum in Montanum, Priscam et Maximillam insanas foeminas descendisse, & plenitudinem quam Paulus non habuerit, dicens: Ex parte cognoscimus, &

ex

A ex parte prophetamus: & nunc uidemus per speculum in aenigmate, absisum & semiuirum habuisse Montanum. Haec sunt quae coargutione non indigent: perfidiam eorum exposuisse, superasse est. Nec necesse est ut singula deliramenta quae proferunt, breuior epistolae sermo subuertat, cum & tu ipsas scripturas apprime tenens, non tam ad eorum mota sis quaestiones, quam quid sentirem a me uolueris sciscitari.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Ingehit. Recte ingehit, de re improba ac molesta. In hoc autem ingesserat, ut ostenderet quae illic promittuntur, in apostolis nondum fuisse completa. Nam ille promiserat: Illi uos docebit omnia, & apostoli quaedam ignorabant. Ioel prophetam. Est apud hunc

tum al
gelo d
istam ge
per quam
tro dixit
illis apo

Porro quod postea in uolueris sciscitari. Et Philippi deinceps. Legis in Actis apostolorum capite uicesimo primo. Et prophetam Agabum. Is praedixit famem futuram in toto orbe. Legis in Actis apostolorum capite undecimo. Illi Sabellij dogma. Haec haeresis a uarijs autoribus, sed idem sentientibus diuersa reperit cognomina. Nam eadem & Sabelliana & Noetiana uocatur. Docebant Christum eundem esse patrem & filium & spiritum sanctum, ut refert Augustinus in libro ad Quod uult deum. Confugia iterata. Cataphryges enim, quos Montanus induxit, iteratas nuptias pro fornicatione habebant. Excepta pentecoste. Id est, quinquagesima: sic enim appellat interuallum inter pascha & diem pentecostes. De Pepusa Phrygiae. Montanus Phryx erat, unde & huius sectatores, ut modo dixi, Cataphryges sunt dicti. Caterum Pepusam quidam arbitrantur Montani uillam fuisse, & prophetissam illius Maximillae & Priscillae, quam ob id appellarunt Hierusalem, quod illic uixerit, in quem spiritus sanctus a Christo promissus descendit. Vnde & Pepusani sunt dicti. Apud hos & mulieres sacerdotio funguntur. Augustinus. Quos appellant Cenones. Vocabulo, ni fallor, Phrygio barbaroque, quo magis sit ridiculum. De lactente puero. Sanguinem quem minutis punctationibus fofso pueri anniculi corpore excipiunt, miscunt farinae, atque inde panem conficiunt: unde consecrant eucharistiam. Quod si contingat puerum mori, pro martyre habetur: si uixerit, pro magno sacerdote. Et ex parte prophetamus. Sic enim interpretantur, quod sequitur: Cum autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: quasi Paulus scintillam duntaxat acceperit spiritus sancti: in Montanum autem totus descenderit. Semiuirum. Quod Phrygij sacerdotes Cybeles soleant castrari. Et absurdum est, ei perfectum tribui, qui ipse perfectus non fuerit uir, sed semiuir. Ita Vergilius de Troianis, qui & ipsi Phryges uocantur, cum semiuirum comitatu.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Riparius presbyter summo studio adhibebatur, ut ecclesiam ab haeticorum dogmatis purgaret. Vnde & aduersus Vigilantium inuenerat Hieronymum: hunc scripserat de suo conatu, & uicissim ex Hieronymo cupiebat discere, quid actum esset de dogmatis Origenicis, quae per Ruffinum & illius sectatores instaurabantur.

HIERONYMVS RIPARIO.

CHRISTI te aduersum hostes catholicae fidei bella bellare, & tuis literis & multorum relatione cognoui: uentosque esse contrarios, & in perditionem mutuam fautores esse perditionis, qui defensores seculi esse deberent: tamen scias in hac prouincia nullis humanis auxilijs, sed proprie Christi sententia pulsatum esse, non solum de urbe, sed de Palaestinae quoque finibus Catlinam: nosque dolere plurimum, quod cum Lentulo multi coniurationis focij remanserunt, qui in Ioppe remorantur. Nobis autem melius uisum est locum mutare, quam fidei ueritatem: aedificiorumque & mansionis amoenitatem amittere, quam eorum communione maculari, quibus impraesentiarum, aut credendum erat, aut certe quotidie non lingua, sed gladijs dimicandum. Quanta autem passi simus, & quomodo excelsa manus Christi pro nobis in hostem saeuierit, puto te celebri nuncio omnium cognouisse,

cognouisse,

cognouisse. Quæso ergo te, ut arreptum opus impleas: nec patiaris te præsentem non habere Christi ecclesiam defensores. Certe scit unusquisque quod uel tibi sufficiat pro uirili parte: quia non uiribus corporis, sed charitate animi dimicandum, quæ superari nunquam potest. Sancti fratres qui cum nostra sunt paruitate, plurimum te salutant. Puto autem & sanctum fratrem Alentium diaconum tuæ dignationi cuncta narrare fideliter. Incolumem te & memorem mei, Christus Dominus noster tueatur omnipotens, domine uere sancte & suscipiente frater.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

CHRISTE te] Christi bella uocat dimicationes aduersus hæreticos. Ventos esse contrarios.] Quia parum succedebat, idque propter studia fauentium, & inter se dissidentium episcoporum. Defensores seculi.] Id est, suorum temporum: nimirum aut episcopos intelligit, aut imperatores, inter quos & ipsos sæpe dissidium erat, & aliquoties hæreticis fauebant, præsertim Arianis. Finibus Catilinam.] Ruffinum, ni fallor, sentit. Verum ob metum usus est allegoria, quod ferè facit, quoties illum insectatur: cuius dogmata primum prodita sunt, ac damnata opera Marcellæ. Deinde in Syria quoque propulsata, Epiphanijs opera & Theophilus episcopi Alexandrini, neque non opera Paulæ & diui Hieronymi. Nam coeperat ea pestis late iam serpere. Pulchre autem quadrat, quod ut Catilinæ coniuratio, ita horum hæresis per foeminam detecta fuerit. Nisi forte totum hunc locum mauius ad Arianam referre hæresim, & pulsam Catilinam, ad Antium ipsum presbyterum Alexandrinum. Cum Lentulo.] Ita uocat socios Arii, qui illius dogma defendebant. In Ioppe.] Oppidum est maritimum Palaestinae, siue quia uere illic resederant amici Arianorum, siue quod innuat, eos ipsos paratos ad fugam: sed magis (opinor) uere, quod Hieronymus ob illorum uiciniam cogatur mutare locum. Non lingua, sed gladijs.] Nam Rufinus per literas Hieronymo mortem fuerat minatus. Nisi (ut dixi) mauius de Arianis, qui rem ferro gerebant plerumque. Atque hæc sententia mihi magis probatur, quod opinor, quum hæc scriberet Hieronymus, adhuc illi conuenisse cum Ruffino.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

De eadem re tractat, de qua superior, licet stylus non admodum sapiat Hieronymum, tamen suo loco reliquimus. Alioquin ubi legimus Hieronymi, domum, hæreticorum persecutionibus fuisse subuersam: Nisi forte hoc sentit de mutata fede, qua de re meminit in epistola superiore.

HIERONYMVS APRONIO.

NES CIO qua tentatione diaboli factum sit, ut & tuus labor, & sancti Innocentijs presbyteri industria, et nostrum desiderium ad præsens nequaquam uideatur habere effectum. Deo gratia, quod te sospitem et fidei calore feruentem, inter ipsa tentamenta diaboli cognoui. Hoc meum gaudium est, quando in Christo audio filios meos dimicare: et istum zelum in nos ipse confirmet, cui credimus: ut pro fide eius sanguinem uoluntarie fundamus. Euerfam nobilem domum funditus doleo: et tamen quid in causa sit, scire non potui. Neque enim portitor literarum nosse se dixit. Unde dolere possumus pro amicis communibus et Christi, qui solus potens et dominus est, et eius clementiam deprecari: licet ex parte Dei mereamur offensam, qui inimicos domini fouerimus. Optimum autem facies, si cunctis rebus omisis Orientem & præcipue sancta loca petas, hic enim quieta sunt omnia. Et licet uenena pectoris non amiserint, tamen os impietatis non audent aperire: sed sunt sicut aspides surdæ et obturantes aures suas. Sanctos fratres saluta. Nostra autem domus secundum carnales opes, hæreticorum persecutionibus penitus euerfa, Christo propitio spiritalibus diuitijs plena est. Melius est enim panem manducare, quam fidem perdere.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Hanc epistolam scripsit, quum primum in Syriam demigrasset, & in ea habitaret parte, qua Antiochia proxima est. Quo tempore factiones Arianorum quamquam expulsa plerisque locis, tamen in aliquot adhuc ecclesijs aut regnabant, aut ambiebant regnum. Antiochena ecclesia iam pridem magnis rerum uicibus iactata, uidebatur adhuc Arianam hæresim sapere, & tres hypostasas ab omnibus exigebat. Eam professionem Hieronymus suspectam habens, consulit Damasum Romanæ urbis episcopum, ut suis literis significet, num eam sequi debeat: præmonens illum, uenenum latere in uerbis, ne Campensibus id ambientibus assentiatur. Est autem epistola accuratius scripta, utpote ad eruditum pontificem, de re quæ cordi erat.

Hieronymus

QUONIAM uetusto Oriens inter se populorum furore collisus, indiscissam domini tunicam, & desuper textam, minutatim per frustra discerpit: & Christi uenam exterminant uulpes, ut inter lacus contritos, qui aquam non habent, difficile, ubi fons signatus, & hortus ille conclusus sit, possit intelligi: Ideo mihi cathedram Petri & fidem apostolico ore laudatam censui consulendam: inde nunc meæ animæ postulans cibum, unde olim Christi uestimenta suscepi. Neque uero tanta uastitas elementiliquentis, & interiaccens longitudo terrarum, me à præciosæ margaritæ potuit inquisitione prohibere. Vbicunque fuerit corpus, illuc congregantur aquilæ. Profligato à sobole mala patrimonio, apud uos solos incorrupta patrum seruetur hæreditas. Ibi cespitem terra fecundo, dominici seminis puritatem centeno fructu refert: hic obruta sulcis frumenta in lolium auenascque degenerant. Nunc in occidente sol iustitiæ oritur: in Oriente autem Lucifer ille qui ceciderat, supra sidera posuit thronum suum. Vos estis lux mundi, uos sal terræ, uos aurea uasa & argentea: hic testacea uasa uel lignea, uirgam ferream & æternum operiuntur incendium. Quamquam igitur tui me terreat magnitudo, inuitat tamen humanitas. A sacerdote uictimam salutis, à pastore præsidium ouis flagito. Facessat inuidia: Romani culminis recedat ambitio, cum successore piscatoris, & discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communionem confocior: super illam petram ædificatam ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, prophanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluuiio. Et quia pro meis facinoribus ad eam solitudinem commigraui, quæ Syriam iuncto Barbariæ sine determinat: nec possum sanctum Domini tot interiaccensibus spatijs à sanctimonia tua semper expetere: ideo hic collegas tuos Ægyptios confessores sequor: & sub onerarijs nauibus, parua nauicula delitescio. Non noui Vitalem, Meletium respicio, ignoro Paulinum. Quicumque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, antichristi est. Nunc igitur pro hoc dolor post Nicenam fidem, post Alexandrinum iuncto pariter Occidente decretum, trium hypostasas ab Arianorum presule & Campensibus nouellum à me homine Romano nomen exigitur. Qui quæso ista apostoli prodidit? Quis nouus magister gentium Paulus hæc docuit? Interrogemus, quid tres hypostasas posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid ueneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostasas, aut tria enypostata, hoc est, tres subsistentes personas non confitetur, anathema sit. Et quia uocabula non edificamus, hæretici iudicamur. Si quis autem hypostasim usam intelligens, non in tribus personis unam hypostasim dicit, alienus à Christo est: & sub hac confessione uobiscum pariter cauterio unionis inurimur. Discernite si placet obsecro, non timebo tres hypostasas dicere: si iubetis, condatur noua post Nicenam fides: & similibus uerbis, cum Arianis consiteamur orthodoxi. Tota secularium literarum schola nihil aliud hypostasim, nisi usam nouit. Et quis rogo ore sacrilego tres substantias predicabit? Vna est Dei & sola natura, quæ uere est. Id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Cætera quæ creata sunt, etiam si uidentur esse non sunt, quia aliquando non fuerunt: & potest rursus non esse, quod non fuit. Deus solus qui æternus est, hoc est qui exordium non habet, essentiæ nomen uere tenet. Idcirco & ad Moysen de rubo loquitur: Ego sum qui sum. Et rursus: Qui est, me misit. Erant utique tunc angeli, cælum, terra, maria. Et quomodo commune nomen essentiæ, proprie sibi uindicat Deus? Sed quia illa sola natura est perfecta, & in tribus personis deitas una subsistit, quæ est uere & una natura est: quisquis tria esse, hoc est tres esse hypostasas, id est usas dicit: sub nomine pietatis, tres naturas conatur asserere. Et si ita est, cur ab Ario parietibus separamur, perfidia copulati? Iungantur cum beatitudine tua Ursinus, cum Ambrosio societur Auxentius. Absit hoc à Romana fide: sacrilegium tantum religiosa populorum corda non hauriant. Sufficiat nobis dicere, unam substantiam, tres personas subsistentes, perfectas, æquales, coæternas. Taceantur tres hypostasas, si placet, & una teneatur. Non bonæ suspicionis est, cum in eodem sensu

uerba

uerba dissentiunt. Sufficiat nobis memorata credulitas. Aut si rectum putatis tres hypostascs cum suis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, uenenum sub melle latet, transfigurauit se angelus satanae in angelum lucis. Bene interpretantur hypostascs, & cum id quod ipsi exponunt habere me dicam, haereticus iudicor. Quid tam anxie unum uerbum tenent? Quid sub ambiguo sermone latitant? Si sic credunt ut interpretantur, non damno quod retinent. Si sic credo, ut ipsi sentire se simulant, permittant & mihi meis uerbis suum sensum loqui. Quamobrem obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per homouision trinitatem: ut mihi epistolis tuis, siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon detur autoritas. Et ne forte obscuritas loci in quo dego te fallat, per baiulos literarum ad Euagrium presbyterum, quem optime nosti, dignare scripta transmittere: simul etiam cui apud Antiochiam debeam communicare significes: quia Campanes cum Tharsensibus haereticis copulati, nihil aliud ambiunt, quam ut autoritate communionis uestrae fulti, treis hypostascs cum antiquo sensu praedicent.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Mestus.] Nam antiquissima haereses ex Oriente sunt ortae: hoc est, Syria Phrygiaque Indiscissam.] Sic enim interpretatur domini tunicam inconsutilem: nempe concordiam Ecclesiae catholicae. Et Christi uineam.] Interpretatur illud quod est in cantico mystico capite secundo: Capite nobis uulpes paruulas, quae demoluntur uineas. Lacus contritos.] Alludit (ni fallor) ad illud quod est in Epistola Petri secunda, capite secundo: Hi sunt fontes sine aqua, & nebulae turbinibus exagitatae. Quibus uerbis haereticos describit. Sed originalis locus est Hieremiae capite secundo: Me dereliquerunt fontem aquae uiuae, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non ualent aquas. Meminit & Zacharias lacus non habentis aquam, capite septimo. Fons signatus.] Hunc opponit lacubus contritis, & ecclesiae ueritatem intelligit. Elementi liquentis.] Sic appellat mare: ita Vergilius, Camposque liquentes. Vbi cunq; fuerit corpus.] Locus est Lucae capite decimo septimo. Corpus, intelligit Christum: aquilas, pios. Iuxta illud: Sanctorum uelut aquilae iuuentus renouabitur. Profligato.] Id est, profuso. Alludit ad parabolam Euangelicam de filio prodigo & frugi. Patrum seruator.] Opinor legendum, patris. Meminit enim parabola euangelicae. Seminis puritatem.] Semen accipit, euangelicam doctrinam. Atque haec mira extulit grandiloquentia, pompaque uerborum. Obruta sulcis.] Conduntur enim semina, idque in sulcis arui potissimum. In lolium auenasque.] Eleganter dixit, degenerant. Nam haec non sunt sui generis, sed ex degenerantibus frumentis, & uelut in aliam speciem transeuntibus. Idcirco superius dixit, referunt puritatem, quod opposuit degenerationi.

Nunc in Occidente.] Nam Romam in Occidente ponunt, & Occidentalis uocatur ecclesia. Hic fides integra seruabatur, cum Oriens uarijs erroribus dissideret. Aurea uasa.] Alludit ad locum qui est in secunda ad Timotheum Epistola, capite secundo, de uasis diuersis in magna domo.

Virgam ferream.] Alludit ad illud Psalmographi: Confringes eos in uirga ferrea. Et aeternum operiuntur.] Hoc ad lignea uasa retulit. A sacerdote uictimam.] Argutissima distributio: pastoris est tueri gregem: sacerdotis dare uictimam. Victimam autem appellat sacram doctrinam, qua populus pascitur. Faceat inuidia.] Inuidiam uocat, atrocitatem & odium, quod odiosum sit ad hunc modum interpellare Romanum pontificem. Et flagitamus, quod exigimus improbe.

Cum successore piscatoris.] Ostendit Romanum pontificem oportere ab omni fastu alienissimum esse, qui piscatori successerit, & qui crucifixi uices gerat: hoc est, humillimi. Super illam petram.] Non super Romam, ut arbitrator. Nam fieri potest ut Roma quoque degeneret, sed super eam fidem, quam Petrus professus est, & quam haecenus Romana seruauit ecclesia, qua non alia minus laborauit haesibus. Extra hanc domum.] Hic Hieronymus omnino uidetur sentire, omnes ecclesias debere subesse Romanae sedis, aut certe ab hac non alienas, quae peculiariter hoc apostolo gloriatur, qui inter apostolos primas tenuit: & sic est orthodoxa, ut sit orthodoxarum prima dignitate. Alludit autem ad domum in qua Christus cum duodecim apostolis comedit agnum paschalem. Et quod legitur Exodi duodecimo de esu phasae: In una domo comedet, nec efferetis de carnibus eius foras. Pro meis facinoribus.] Id est, acturus poenitentiam. Syriam iuncto Barbaria.] Est uassissima solitudo inter Syriam & Agarenos, siue Saracenos, in qua primum uixit Hieronymus: aut certe secundo, hoc est, post primam migrationem. Sanctum domini.] Vult eximi a communionem Antiochenae ecclesiae, & subiecti Romanae. Sanctum domini uocat corpus Christi. Collegas tuos.] Adhaerentes Romanae sedis cofessores, uocat sanctos monachos, uel potius episcopos. Nam illic erat Theophilus Alexandrinus. Onerarijs nauibus.] Quae maxima sunt. Ignoro Paulinum.] Is fuit Antiochenae ecclesiae episcopus a Lucifero institutus, caeteri quoque eiusdem ecclesiae fuerant episcopi, qui nec ipsi Arianae haereseos nota caruerunt. Nam Vitalis uigelimus eiusdem ecclesiae fuit episcopus, Paulinus uigelimus secundus. Pro Milesio reposuimus Meletium, ex ipso diui Hieronymi

A Hieronymi Catalogo, in quo decem & septem enumerat episcopos, quos hostes potius habendos putat quam episcopos. Meletius autem prius Sebastae Armeniorum episcopus, ab Arianis Antiochiam translatus fuit, in qua habita synodo, reiecto quoque uerbo homouision, Macedonianum dogma uindicant. Nicena Synodus.] Ea prima fuit, ad quam conuenerant trecenti & octodecim episcopi: in hac damnatus est Arianus error de homouision, hoc est, quo negabant patrem, filium, & spiritum sanctum eiusdem esse essentiae. Est autem Nicea oppidum Bithyniae. Post Alexandrinum.] Nam huius ecclesiae primum fuerat presbyter Arius. Vnde depulsus totum fere mundum traxit in suum errorem, fauentibus aliquoties & imperatoribus. Ac parum abfuit, quin Romam quoque possederit. Vnde legimus, post damnatum in Nicena Synodo Arium, rursus Alexandriae confedissee episcopos, inter quos fuerint & Romani, aut certe Occidentalis ecclesiae nonnulli, & ob id ante collegas uocat. Id factum est Athanasio ac caeteris episcopis per Constantem imperatorem ab exilio reuocatis. Trium hypostaseon.] *ἁποστάσεις* Graecis uaria significat. Aliquando substantiam, ut in epistola ad Hebraeos, *ἡ ἀπόστασις*, id est, figura substantiae. Aliquoties fundamentum aut materiam, ut ad Hebraeos: Fides est substantia rerum sperandarum, *ἡ ἀπόστασις*. Et ad Corinthios, in hac substantia gloriae, *ἡ ἀπόστασις*. Philosophi substantiam uocant, quae non sit accidens, uel quod per se sit & non insit, uel quod subsistet accidentibus. Graeci tres hypostascs ponunt, accipientes hypostascs pro persona. Porro uox ea inaudita erat Romanis. Campanibus nouellum.] In fine huius epistolae scribit, Campanes cum Tharsensibus haereticis copulatos fuisse. Porro campe Graece sonat flexus, & Ptolemus Campas Ciliciae partem facit, ni fallor, eam, qua inflexo littore Illici sinus deflectit ad Syriam, qua uicina est Antiochia iuxta Chalcidem. Vltim.] *ἔσχατον*, quod Quintilianus uertit essentiam. Nam hypostasis ambiguum est nomen. Caetero unionis inurimur.] Caeterum *καυτηριου*, ferrum est ignitum, quo inuruntur notae. Id olim fiebat tyronibus ad militare sacramentum admittendis. Ad quod hic alludit Hieronymus loquens de baptismo. Secularium lit.] Hoc est philosophorum, ut dictum est. Vna est.] Sic ordina. Vna & sola Dei natura est, hoc est uere habet esse. Quod subsistit.] Exponit uocem hypostasis, dictam *ἡ ἀπόστασις*, hoc est a subsistendo. Vrsinus.] Vrsinum opinor legendum. Nam hic diaconus Damaso in suscipiendo pontificio competitor fuit: res in basilica Siciuini ferro gesta est, adeo ut multi utrinque ceciderint. Sed uicit Damasus, Vrsinus in Neapolitanam ecclesiam transfertur. Apparet autem, hunc Vrsinum Arianae factionis fuisse, Ambrosio societur Auxentius.] Auxentius praecessit Ambrosium, sed Arianae factionis. Post cuius seram mortem Ambrosio subrogato, omnis Italia ad rectam fidem conuertitur. Per homouision.] Homouision arbitror legendum. Nam est communis generis *ὁμοουσιον*, ut sit adiectiuum, ab *ὁμο* simul & *ουσιον* essentia, hoc est eiusdem siue consimilis essentiae. Obscuritas loci.] Quoniam in humili & ignoto loco latitabat.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Cum uehementer uexaretur Hieronymus, & Damasus non responderet, de eadem re iterum interpellat, blandicijs & obtestationibus adnitens ut impetret responsum.

HIERONYMVS DAMASO.

Importuna in euangelio mulier, tandem meruit audiri: & clauso cum seruis ostio, media licet nocte ab amico panes amicus accepit. Deus ipse qui nullis contra se uiribus superari potest, publicani precibus uincitur. Niniue ciuitas, quae peccato perijt, fletibus stetit. Quorsum ista tam longo repetita principio: uidelicet, ut paruui magnus aspicias: ut diues pastor morbidam non contempnas ouem. Christus in paradysum de cruce latronem intulit. Et ne quis aliquando seram conuersionem putaret, fecit homicidij poena martyrium. Christus, inquam, prodigum filium reuertentem laetus amplectitur, & non agnoscit tanouem pecudibus derelictis, una ouicula quae remanserat, humeris boni pastoris aduehitur. Paulus ex persecutore fit praedicator, oculis carnalibus excacatur, ut mentem plus uideat: & qui uinctos Christi famulos ducebat ad concilium Iudaeorum, ipse postea etiam de Christi uinctulis gloriatur. Ego igitur, ut ante iam scripsi, Christi uestem in Romana urbe suscipiens, nunc Barbaro Syriae limite teneor. Et ne putes alterius hanc de me fuisse sententiam, quid mere rer, ipse constitui. Verum, ut ait gentilis poeta: Caelum non animum mutat, qui trans mare currit. Ita me incessabilis inimicus post tergum secutus est, ut maiora in solitudine bella nunc patiar. Hinc enim praesidijs fulta mundi Arianas rabies fremit. Hinc in tres partes scissa ecclesia ad serapere me festinat. Monachorum circa manentium, antiqua in me surgit autoritas. Ego interim clamito, si quis cathedrae Petri iungitur, meus est Meletius, Vitalis, atque Paulinus

linus tibi hærere se dicunt, possem credere si hoc unus assereret. Nunc aut duo mentiuntur, aut omnes. Idcirco obtestor beatitudinem tuam, per crucem Domini, per necessarium fidei nostræ decus, per passionem Christi, ut qui apostolos honore sequeris, sequaris & merito ita in solio cum duodecim iudicaturus sedes, ita te alius senem cum Petro cingat: ita municipatum cœli cum Paulo consequaris: ut mihi literis tuis apud quem in Syria debeam communicare significes. Noli despiciere animam, pro qua Christus mortuus est.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Mportuna in euangelio.] De Chananæa sentit, de qua legis Matthæi decimoquinto.

Et clauso cum ser.] De improbo petitor panis, legis Lucæ capite undecimo.

De uinculis gloriatur.] Vincit in domino, & in carceribus saepe. Christi uestem.] Nempe in baptismo, nisi manus accipere de presbyterio. Hoc dicit, ut ostendat à quo honore, quò se pœnitentiæ causa decisset. Syria limite.] Qui Syriam à Saraenis disternat. Quid mereret ipse.] Suapte sponte relegatus fuit in uastam illam solitudinem, non ab alio damnatus, uelut pœnam irrogans sibi, quo peccata lueret adolescentiæ. Cœlum, non animum mutat.] Horatij carmen ex Epistolis, in eos qui commutato loco putat se felicius uicturos, cum frustra mutetur cœlum, si idem animus circumferatur. Præsidijs sulca mundi.] Hoc est fauore imperatoris & armis militum. In treis partibus.] Vel propter treis hypostasas, uel propter tres episcopos inter se certantes, Meletium, Vitalem atque Paulinum. Ita in solio.] Obtestantis est fermo. Ita te alius.] Alludit ad prædictum à Christo Petri martyrium: Quum autem senueris, alius cingat te, & ducet quò non uis. Optat autem Damaso martyrium.

Municipatum cœli.] Quod Paulus municeps fuit Romanæ urbis, natus in Tharso Ciliciæ. Huc fortassis alludit Hieronymus, pro Roma supponens cœlum: alio qui non minus hoc quadrabat in Petrum, quam in Paulum: nisi forte respexit ad hoc quod est apud Paulum, ad Thessalonicenses tertio, *ὁμοῦ γὰρ ὁ πολιτὸν αἶμα ἐν θεωνοῖς παρέχει*. quod Hieronymus altubi reddit, municipatum: pro quo nostra editio habet, conuersatio. Et Actorum uigesimo secundo, *πολιτὸς*, uertitur municeps. Loquitur autem illic de se Paulus.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Nulla hæresis grauius afflixit totius orbis ecclesias, quam Arianorum: adeo ut & ipsos inuoluerit imperatores. Ac tota res pendebat à duobus uocabulis. Ceteri treis hypostasas ob uocabuli nouitatem exhorrebant. Ariani *ἑσῆς* & *ἁποσύης*, uelut inauditas uoces fugiebant. Sed Ariani hoc fuere pestilētiore, quod secularibus literis & Aristotelicis argutijs essent instructi, quod hic & ipse testatur Hieronymus. Ea nata fuit ab Ario quodam Alexandrinæ ecclesie presbytero, qui depulsus ab ecclesia, multos in suam traxit factionem. Aduersus quam Nicæna synodus primum collecta est, frequentissimo episcoporum conuentu, damnatum Arianorum dogma. Deinde uisum est, orbem in concordiam redigere, receptis qui uellent respicere. Id factum est in cœcilio Ariminensi, sub Claudio. Recepti complures episcopi, qui cum Ario senserant. Damnata Arij doctrina, pronunciata est catholica fides, in quam unanimiter conclamatum est ab omnibus. Solum id concessum Arianis petentibus, ut usque & homousij uocabulum tolleretur, quod multos sua offenderet nouitate, præsertim cum cætera omnia conuenirent. Id tum studio pacis simpliciter donatum est, ne res pusilla obstaret publicæ concordie. At ex subdola pace natum est acrius bellum, Arianis eius synodi auctoritatem ad suæ factionis patrocinium detorquentibus, ut erant callidi uasitq;. Proinde multis denuo concilijs actum est aduersus Arianos, quibusdam episcopis conuenientibus, quibusdam palam Arianam hæresim ut catholicam defendentibus. Sed Ario mortuo, plures episcopi restituti sunt ab exilio, inter quos præcipui Athanasius & Hilarius. Atque rursus damnata passim synodis minoribus hæresi Arianorum, disputari cœptum, an episcopi qui cum Ario senserant, recipi debuerint non adempto prius honore episcopali. Nam non conuenire simul & pœnitentis agere personam & episcopi. Deinde an essent rebaptizandi, qui ab Arianis fuissent baptizati. Hieronymus non uult adimi honorem episcopo respicienti, in eo duntaxat casu. Deinde dissentiens à Cypriano & Hilario, non uult rebaptizari, quos Ariani baptizauerant. Atq; hisce de rebus disputat per dialogum, facitq; Luciferianum quempiam cum orthodoxo disputantem, perinde quasi res agatur in porticu quadam, frequenti hominum corona, & notarijs excipientibus quæ dicuntur: id quod fieri solitum in huiusmodi disputationibus, uel ex Augustini libris palam est. Inducit autem Luciferianum, cedentem minimeq; pertinacem, id quod non solent hæretici, nimirum quo certior esset uictoria. Porro Luciferianorum hæresis nata est (ut putant) à Lucifero quodam episcopo Smyrniensi, qui prius in ecclesiasticam communionem clementer recepti, rursus in ueterem factionem relapsi sunt.

sunt. At diuus Augustinus in libello ad Quod uult deū, meminit de Lucifero quodam episcopo Caralitano: cuius tamē neq; Philaster nec Epiphanius ullam inter hæreticos fecerint mentionē. Meminit huius & Platina in Liberio, sed inter eos qui in exiliū fuerant relegati, quod à Liberio missi ad Constantiū noluerint Nicenā damnare fidem. Meminit eiusdem & Hilarius in primo libro ad Cæsarem Constantiū, sed honorifice. Meminit & Hieronymus in appendice Chronicōn Eusebij, Luciferi cuiusdam, qui post restitutum Athanasium fuerit unā cum Eusebio reuocatus. Meminit & in Catalogo scriptorū illustrium: uerum hunc testatur nunq; Ariana prauitate contaminatū fuisse, quo loco mortem hominis recenset. Unde palam est, Augustinū ambiguitate contaminatū fuisse de ptum. Liber autem est in primis lectu dignus, quippe qui multa salutaria præcepta complectatur, de uita episcoporum: uariam item suppeditet historiæ notitiā, de primis hæresibus, de actis synodi Ariminensis. Atq; utinā diuus Hieronymus ad eundem modum cum cæteris quoq; disputasset, & minus conuictiorum ingelsisset. Quancq; hoc uitij, si modo uitij fuit, ingenti cuidam & impotentis Christianæ fidei zelo condonari par est. Hic minus iniquus est in Arianos, fortasse ob id quod Arianorum dogma uideatur ex Origenis haustum libris, & id temporis cupiebat Origenem ab omnibus legi, doctrinæ duntaxat gratia. Nondum enim exarserat illa in Origenianum nomen inuidia, Cyprianum amice excusat, at in Hilarium non sine stomacho loquitur.

D. HIERONYMI ORTHODOXI ET LVCIFERIANI DIALOGVS.

PROXIME accidit, ut quidam Luciferi sectator, cum alio ecclesie alumno odiosa loquacitate contendens, caninam facundiam exercuerit. Asserebat quippe uniuersum mundum esse diaboli: & ut iam familiare est eis dicere, factum de ecclesia lupanar. At ille e contrario rationabiliter quidem, sed importuno & loco & tempore defendebat, non sine causa Christum mortuum fuisse, nec ob Sardorum tantum mastrucam Dei filium descendisse. Quid plura? dum audientiam & circulum luminis iam in plateis accensa soluerent, & inconditam disputationem nox interrumpere, consputa penē inuicem facie recesserunt: hoc tamen his qui affuerunt stantibus, ut in secretam porticum primo mane conueniretur. Quò cum iuxta placitum omnes conuenissent, uisum est utriusque sermonem à notarijs excipi. Atque ita cunctis residentibus, Heladius Luciferianus dixit: Hoc primum mihi responderi uolo, utrum Ariani Christiani sint, an non? ORTHODOXVS, Ego plus, inquit, interrogo, utrum ne omnes hæretici Christiani sint? LVCIFERIANVS dixit, Quem hæreticum dixeris, Christianum negasti. ORTH. dixit, Omnes ergo hæretici Christiani non sunt? LVCIF. d. Iam superius audisti. ORTH. d. Si Christiani non sunt, diaboli sunt. LVCIF. d. Nemo dubitat. ORTH. d. Si autem diaboli sunt, nihil refert hæretici sint, an gentiles. LVCIF. d. Non refello. ORTH. d. Igitur præfixum inter nos habemus, de hæretico sic loquendum, sicut de gentili. LVCIF. d. Plane fixum. ORTH. d. Quærenunc ut libet, quoniam inter nos constat hæreticos gentiles esse. LVCIF. d. Quod interrogatio mea cogere uolebat, expressum est, Hæreticos Christianos non esse. Nuncrestat conclusio. Si Ariani hæretici sunt, & hæretici omnes gentiles sunt: & Ariani gentiles sunt. Si autem Ariani gentiles sunt, & constat nullam societatem ecclesie esse cum Arianis, id est cum gentilibus: manifestum est uestram ecclesiam quæ ab Arianis, id est à gentilibus, episcopos suscipit, non tam episcopos recipere, quam de capitolio sacerdotes: ac per hoc antichristi magis synagoga, quam Christi ecclesia debeat nuncupari. ORTH. d. Ecce impleta est prophetia: Parauit mihi soueam, & ipse incidit in eam. LVCIF. d. Quoniam modo? ORTH. d. Si Ariani, ut dicis, gentiles sunt, & Arianorum conuenticula castra sunt diaboli, quomodo in castris diaboli baptizatum recipis? LVCIF. d. Recipio, sed pœnitentem. ORTH. d. Prorsus quid dicas non intelligis. Quisquam ne gentilem recipit pœnitentem? LVCIF. d. Ego simpliciter in exordio sermonis omnes hæreticos gentiles esse respondi. Verum quia captiosa interrogatio fuit primæ quæstionis, tibi palmam tradens, ad secundam ueniam, in qua aio laicum ab Arianis uenientem recipi debere pœnitentem, clericum uero non debere. ORTHODOXVS dixit, Atqui in prima quæstione quam obtinuisse me dicis, etiam secundam obtinui. LVCIF. dixit, Doce quomodo obtinueris. ORTHODOX. dixit, Nescis & laicos &

clericos unum habere Christum, nec alium neophytis, alium episcopis esse Deum. Cur ergo e non recipiat clericos, qui recipit laicos poenitentes? **L V C I F.** d. Non est episcopi, ipsum laicum chrymas fundere pro peccatis, & corpus atrectare domini. Non est episcopi, ad fratrum genua prouolui: & de sublimi loco eucharistiam ministrare populo. Aliud est lugere quod fueris, aliud neglecto peccato, in Ecclesia uiuere gloriosum. Tu qui hesternum die sacrilegus creaturam Dei filium praedicabas, qui quotidie peior Iudaeis, blasphemiarum lapides in Christum iaciebas: cuius manus sanguine plenae sunt: cuius stylus lancea militis fuit, ad unius horae conuersionem uirginem Ecclesiam, adulter ingrediens? Si peccasse te poenitet, officium depone sacerdotis: si te non peccasse confidis, permane quod fuisti. **O R T H.** d. Rhetoricaris, & a disputationum spinetis, ad campos liberae declamationis excurris. Verum desine quaeso a communibus locis, & in gradum rursum aclinca regredere: postea si placuerit, latius differemus. **L V C I F.** d. Nulla declamatio hic est. Dolor patientiam superat, propone ut libet, argumentare ut libet, nunquam persuadebis id esse episcopum, quod laicum poenitentem. **O R T H.** d. Quoniam obstinate tenes aliam esse rationem episcopi, aliam laici, ad compendium concertationis tribuo quod postulas: nec me pigebit locum te faciente, manum tecum conferere. Expone mihi, quare laicum uenientem ab Arianis recipias, episcopum non recipias? **L V C I F.** d. Recipio laicum, qui errasse se confitetur: & Dominus mauiult poenitentiam peccatoris, quam mortem. **O R T H.** d. Recipe ergo & episcopum, qui & errasse se confitetur: & Dominus mauiult poenitentiam peccatoris, quam mortem. **L V C I F.** d. Si errare se confitetur, cur episcopus perseuerat? Deponat sacerdotium, concedo ueniam poenitenti. **O R T H.** d. Respondebo tibi & ego sermonibus tuis, Si laicus errasse se confitetur, quomodo laicus perseuerat? Deponat sacerdotium laici, id est baptismum, & ego do ueniam poenitenti. Scriptum est enim: Regnum quippe nos & sacerdotes. Deo patri suo fecit, Et iterum: Gentem sanctam, regale sacerdotium, populum acquisitum. Omne quod non licet Christiano, commune est tam episcopo quam laico. Qui poenitentiam agit, priora contemnat. Si non licet episcopo poenitenti perseuerare quod fuerat, non licet & laico poenitenti permanere in eo propter quod poenitentiam confitetur. **L V C I F.** d. Recipimus laicos, quoniam nemo conuertetur si se scierit rebaptizandum, & ita fiet, ut nos simus causa perditionis eorum, si repudientur. **O R T H.** d. Tu in eo quod recipis laicum, unam animam recipiendo saluas, & ego in recipiendo episcopum, non dicam unius ciuitatis populos, sed uniuersam cui praestitit prouinciam ecclesiae socio, quem si repellam, multos secum in ruinam trahet. Quamobrem quaeso uos, ut eam rationem quam in paucis recipiendis habere uos existimatis, etiam ad totius orbis salutem concedatis. Quod si displicet, & tam duri estis, imo tam irrationabiliter inclementes, ut eum qui dederit baptismum, hostem Christi: eum qui acceperit, filium putetis: nos nobis aduersa non facimus: aut episcopum cum populo recipimus quem facit Christianum: aut si episcopum non recipimus, scimus etiam nobis populum reijciendum. **L V C I F.** d. Oro te, nonne legisti de episcopis dictum: Vos estis sal terrae? Si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur: ad nihilum est utile, nisi ut proijciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Sed & illud quod pro populo peccatore sacerdos Deum exoret, ac pro sacerdote nullus sit alius qui deprecetur. Quae quidem duo scripturarum capitula in sententiam concurrunt unam. Nam ut sal omnem cibum condit, nec est aliquid per se tam suaue, quod absque eo gustum demulceat: ita mundi totius & proprie Ecclesiae condimentum episcopus est: qui si infatuatus fuerit, siue per negationem, siue per haeresim, siue per libidinem, & ut semel dicam, per uniuersa peccata, a quo alio poterit condiri, cum ipse fuerit omnium condimentum? Sacerdos quippe pro laico offert oblationem suam, imponit manum subiecto, redditum sancti spiritus inuocat: atque ita eum qui traditus fuerat satanae in interitum carnis, ut spiritus saluus fieret, indicta in populum oratione, altario reconciliat: nec prius unum membrum restituit sanitati, quam omnia simul membra confluuerint. Facile quippe ignoscit filio pater, cum mater pro uisceribus suis deprecatur. Si ergo hoc quem diximus gradu laicus poenitens restituitur ecclesiae: ibique sequitur uenia, ubi

luctus

A luctus praecesserat: manifestum est sacerdotem de gradu suo motum, in eundem locum non posse restitui: quia aut poenitens sacerdotio carebit: aut in honore persistens, reduci in ecclesiam non poterit per ordinem poenitentis. Tu mihi nunc infatuato sale, ecclesiae saporem contaminas: tu eum qui proiectus foras, iacere deberet in stercore a cunctis hominibus conculcandus, super altarium reponis? Et ubi erit illud Apostoli praecipuum: Oportet episcopum esse sine crimine, quasi dispensatorem Dei. Et iterum: Probet autem se unusquisque & sic accedat? Vbi dominica denuntiatio est: Ne miseritis margaritas uestras ante porcos? Quod si de omnibus generaliter dictum intelligis, quanto magis de sacerdotibus praecauendum est, cum etiam de laicis sic cauetur? Separamini, inquit dominus per Moysen, a tabernaculis istorum hominum durissimorum, & nolite tangi ab omnibus quae sunt eorum, ne simul pereatis in peccato eorum. Et rursum in duodecim Prophetis: Sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur. Et in Euangelio Dominus: Lucerna, inquit, corporis est oculus: id est, ecclesiae lumen est episcopus. Si autem oculus tuus simplex est, totum corpus tuum lucidum erit. Sacerdote enim fidem ueram praedicante, ex omnium corde tenebrae discutiuntur. Et causam reddit: Neque enim lucerna accenditur, & ponitur subter modium, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt: hoc est, ideo Deus scientiae suae igniculum in episcopo succendit, ut non sibi tantum luceat, sed omnibus prosit. Et in consequenti: Si, inquit, oculus tuus nequam fuerit, omne corpus tenebrosus est. Si autem lumen quod in te est tenebrae sunt, ipsae tenebrae quantae erunt? Et recte. Nam cum ideo episcopus in ecclesia constituatur, ut populum coerceat ab errore, quantum erit error in populo, cum errat ipse qui doceat? Quomodo potest peccata dimittere, qui ipse peccator est? quomodo sanctum sacrilegus faciet? unde ad me lumen inuoluet, cum oculus meus caecus sit? Proh dolor antichristi discipulus ecclesiam Christi gubernat. Et ubi est illud, Non potestis duobus dominis seruire? Sed & illud, Quae communicatio luci ad tenebras? qui consensus Christo ad Belial? Legimus in Veteri testamento: Homo in quo fuerit macula & uitium, non accedat offerre dona domino. Et rursum: Sacerdotes qui accedunt ad dominum Deum ut sacrificent, mundi sint, ne forte derelinquat eos dominus. Et in eodem: Et cum accedunt ministrare sancta, non adducant in se delictum, ne moriantur. Et multa alia, quae persequi infinitum est, studio breuitatis omitto. Neque enim numerus testimoniorum, sed autoritas ualet. Ex quibus ostenditur uos per modicum fermentum totam ecclesiae massam corrupisse: & de eius manu hodie eucharistiam accipere, quem heri quasi idolum respuebatis. **O R T H.** d. Multa quidem de sacris uoluminibus memoriter copioseque dixisti: sed cum totum circumieris saltu, meis casibus concluderis. Sit quippe, ut uis, Arianorum episcopus hostis Christi, sit infatuatum sal, sit lucerna sine igniculo, sit oculus sine pupilla: nempe eo peruenies, ut salire non possit, qui sal ipse non habeat, non illuminet caecus, non accendat extinctus. Tu autem cum conditum ab eo cibum deuores, cur infulsum arguis conditorem? De igniculo eius ecclesia tua lucet, & lucernam eius criminariis extinctam? Oculos tibi praebet, & caecus est? Quamobrem oro te, ut aut sacrificandi ei licentiam tribuas, cuius baptismum probas: aut reprobas eius baptismum, quem non existimas sacerdotem. Neque enim fieri potest, ut qui in baptisate sanctus est, sit apud altare peccator. **L V C I F.** d. Sed ego recipio laicum poenitentem per manus impositionem, & inuocationem spiritus sancti, sciens ab haereticis spiritum sanctum non posse conferri. **O R T H.** d. Omnes propositionum uestrarum calles ad unum compitum confluunt, & pauidorum more ceruorum dum uanos pennarum euitatis uolatus, fortissimis retibus implicamini. Nam cum in patre & filio & spiritu sancto baptizatus homo templum domini fiat, cum ueteri aede destructa, nouum trinitatis delubrum aedificetur: quomodo dicis sine aduentu spiritus sancti apud Arianos peccata posse dimitti? Quomodo antiquis fordibus anima purgatur, quae sanctum non habet spiritum? Neque enim aqua lauat animam, sed prius ipsa lauatur a spiritu, ut alios lauare spiritualiter possit. Spiritus, inquit Moyses, domini ferebatur super aquas. Ex quo apparet baptismum non esse sine spiritu sancto.

Hier. 10. 2

M 3 Bethesda

Bethesda lacus Iudææ nisi per aduentum angeli, debilitata corporaliter membra sanare non poterat: & tu mihi aqua simplici, quasi de balneo animam lotam producis. Ipse dominus noster Iesus Christus, qui non tam mundatus est in lauacro, quam lauacro suo uniuersas aquas mundauit, statim ut caput extulit de fluente, spiritum sanctum accepit: non quod unquam sine spiritu sancto fuerit, quippe qui de spiritu sancto in carne natus est: ut illud nobis inonstraretur uerum esse baptismum, quo spiritus sanctus adueniat. Igitur si Arianus spiritum sanctum non potest dare, ne baptizare quidem potest, quia Ecclesiæ baptismum sine spiritu sancto nullum est. Tu uero cum baptizatum ab eo recipias, & postea inuoces spiritum sanctum, aut baptizare eum debes, quia sine spiritu sancto non potuit baptizari: aut si est baptizatus in spiritu, desine ei inuocare spiritum, quem tunc cum baptizaretur accepit.

L V C I F. d. Obsecro te non ne legisti in Actibus Apostolorum, eos qui iam à Ioanne baptizati fuerant, cum ad interrogationem apostoli respondissent: se nec auditu quidem comperisse, quid esset spiritus sanctus: postea fuisse spiritum sanctum consequutos? Vnde manifestum est posse aliquem baptizari, & tamen non habere spiritum sanctum. O R T H. dixit, Non tam imperitos diuinorum uoluminum eos qui audiunt puto, ut ad hanc quaestionem culam dissoluendam longo sermone opus sit. Verum prius quam quid in eam sententiā loquar ausculta, iuxta sensum tuum, quanta scripturarum turbatio oriatur. Quid est hoc quod Ioannes in baptismo suo alijs spiritum sanctum dare non potuit, qui Christo dedit? Et quis est iste Ioannes? Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas Dei nostri: ille qui dicebat, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Minus dico, ille qui ex matris utero clamabat: Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? spiritum sanctum non dedit, quem Philippus diaconus eunucho dedit: quem Ananias Paulo dedit? Audacter forsitan uidear Ioannem præferre cunctis. Audi dominum loquentem: Non est in natis mulierum maior Ioanne Baptista. Nulli enim contigit prophetarum, & annunciare Christum, & digito demonstrare. Et quid mihi necesse est in talis uiri laudibus immorari, cum à Deo patre etiam angelus nuncupetur? Ecce, inquit, mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam. Planè angelum, qui post materni uentris hospitium eremi deserta sectatus, paruulus de serpentibus lusit: qui oculis spectantibus Christum, nihil aliud est dignatus aspiceret: qui eloquijs domini, quæ melle & fauo dulciora sunt, dignam Deo uocem erudiuit. Et ne quaestionem morer, sic decebat crescere præcursores domini. Ille ergo talis tantusque spiritum sanctum non dedit, quem Cornelius centurio antequam baptizaretur, accepit. Responde quaeso cur non dederit? sed ignoras. Audi quid scripturæ doceant: Ioannis baptismum non tam peccata dimisit, quam baptismum poenitentiae fuit in peccatorum remissionem, id est in futuram remissionem, quæ esset postea per sanctificationem Christi subsequutura. Scriptum est enim, Fuit Ioannes in deserto baptizans, & prædicans Euangelium poenitentiae in remissionem peccatorum. Et post modicum: Et baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata sua. Vt enim antè præcursores domini ipse, sic & baptismum eius præuium dominici baptismatis fuit. Qui de terra est, aiebat, terra loquitur: at qui de supernis uenit, super omnes est. Et iterum: Ego baptizo uos in aqua, ille baptizabit uos in spiritu. Si autem Ioannes, ut confessus est ipse, non baptizauit in spiritu: consequenter neque peccata dimisit, quia nulli hominum sine spiritu sancto peccata dimittuntur. Aut si contentiose argumentaris, ideo Ioannis baptismum dimississe peccata, quia de caelis fuit: edoce quid amplius in Christi baptismo consequamur: quod peccata dimittit, liberat à gehenna. Quod à gehenna liberat, perfectum est. Perfectum autem baptismum non est, nisi quod in cruce & in resurrectione Christi est. Ita tu in peruersum ducis irreligiosus, dicente ipso Ioanne: Illum oportet crescere, me autem minui: dum serui baptismum plus quam habuit tribuis, dominicum destruis, cui nihil amplius relinquis. Quorsum ista tendit assertio? Videlicet, ut non tibi durum uideatur, si hi qui à Ioanne fuerant baptizati, postea per impositionem manus apostolorum, sint spiritum sanctum consequuti: cum constet, eos ne peccatorum quidem sine subsequen-

tura

tura fide remissionem consecutos. Tu uero qui ab Arianis recipis baptizatum, & ei tribuis baptismum, quod perfectum est: quo pacto quasi modicum quid ei defuerit, sanctum ad uocas spiritum, cum baptismum Christi sine spiritu sancto nullum sit? Verum longius excessi, & cum æqua fronte aduersarij potuerim impetum submouere, leuiores eminus tela direxi. Ioannis autem baptismum intantum imperfectum fuit, ut constet postea Christi baptismate baptizatos, qui ab eo fuerant baptizati. Ita enim historia refert: Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, & cum Paulus pertransiret superiores partes Asiae, deuenit Ephesum: & cum inuenisset quosdam discipulos, dixit ad eos: Si spiritum sanctum accepistis, cum credidistis? At illi responderunt: Sed nec si spiritus sanctus sit, audiuius. Dixit autem ad eos: In quo ergo baptizati estis? Responderunt, in Ioannis baptismate. Dixit autem Paulus: Ioannes quidem baptizauit baptismum poenitentiae plebē, dicens in aduenientē post eum, ut crederet, hoc est in Iesum, in remissionem peccatorum. His auditis baptizati sunt in nomine Domini nostri Iesu Christi. Et cum imposuisset illis manus Paulus, continuo cecidit spiritus sanctus super eos. Si ergo baptizati sunt uero & legitimo ecclesie baptismate, & ita postea spiritum sanctum consecuti sunt: & tu apostolorum sequere autoritatem, & baptiza eos, qui Christi non habent baptismum, & poteris inuocare spiritum sanctum.

L V C I F. d. Qui dormientes sitiunt, auidē fauces fluminibus ingurgitant. Et quanto plus hauserint, tanto plus sitiunt. Ita mihi & tu uideris aduersus quaestionem quam proposui hinc atque illinc argumenta quaerere & nihilominus in eadem quaestione siti perseverare. An nescis etiam ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponatur, & ita inuocetur spiritus sanctus? Exigis ubi scriptum sit? In Actibus apostolorum. Etiam si scripturae autoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret. Nam & multa alia quæ per traditionem in ecclesijs obseruantur, autoritate sibi scripturae legis usurpauerunt: uelut in lauacro ter caput mergitare: deinde egressos, lactis & mellis prægustare concordiam: ad infantiam significationem die dominico & per omnem pentecosten, nec de geniculis adorare, & ieiunium soluere: multaque alia scripta non sunt, quæ rationalis sibi obseruatio uindicauit. Ex quo animaduertes nos ecclesiam consuetudinem sequi: licet ante aduocationem spiritus constet aliquem baptizatum.

O R T H. d. Non quidem abnuo hanc ecclesiarum esse consuetudinem, ut ad eos qui longè in minoribus urbibus per presbyteros & diaconos baptizati sunt: episcopus ad inuocationem sancti spiritus manum impositurus excurrat. Sed quale est, ut leges ecclesiae ad haeresim transferas: & uirginis tuae integritatem, per meretricum lupanaria patiari spurcari? Episcopus si imponit manum, his imponit, qui in recta fide baptizati sunt: qui in patre & filio & spiritu sancto tres personas, unam substantiam crediderunt. Arianus uero cum aliud nihil crediderit (claudite quaeso aures qui audiri estis, ne tantae impietatis uocibus polluamini) nisi in patre solo uero Deo, & in Iesu Christo Salvatore creatura, & in spiritu sancto utriusque seruo: quomodo spiritum sanctum ab Ecclesia recipiet, qui necdum remissionem peccatorum consecutus est? Spiritus quippe sanctus, nisi mundam fidem non incolit: nec habitator eius templi efficitur, quod antistitem non habet, ueram fidem. Quod si hoc loco quaeris, quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi, non accipiat spiritum sanctum, quæ omnes asserimus in uero baptismate tribui: discere hanc obseruationem ex ea autoritate descendere, quæ post ascensum domini spiritus sanctus ad apostolos descendit. Et multis in locis idem factitatum reperimus, ad honorem potius sacerdotum quam ad legis necessitatem. Alio qui si ad episcopi tantum imprecationem spiritus sanctus defluit: lugendi sunt, qui in uiculis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & diaconos baptizati, antè dormierunt, quam ab episcopis inuiserentur. Ecclesiae salus in summi sacerdotis dignitate pendet: cui si non exors quaedam & ab omnibus eminentes detur potestas, tot in ecclesijs efficiuntur schismata, quot sacerdotes. Inde uenit, ut sine chrismate & episcopi iussione, neque presbyter, neque diaconus ius habeant baptizandi. Quod frequenter, si tamē necessitas cogit, scimus etiam licere laicis. Vt enim accipit quis, ita & dare potest: nisi forte eunuchus à Philippo diacono baptizatus sine spiritu sancto fuisse credendus.

M 4 est,

est, de quo scriptura ita loquitur: Et descenderunt ambo in aquam: & baptizauit eum Philip-
 pus. Et cum abscederent ab aqua, spiritus sanctus uenit in Eunuchum. Si autem illud obij-
 ciendum putas, quia cum audissent apostoli qui erant Hierosolymis, quia recepit Samaria
 uerbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem: qui cum uenissent ad eos, orauerunt pro
 eis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim ceciderat super ullum illorum. Cur ita
 factum sit, in consequentibus discere. Ipse enim ait: Sed solum baptizati erant in nomine
 Domini Iesu. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant Spiritum sanctum. Hoc loco si
 & tu similiter te facere dicis, quia haeretici non baptizauerunt in Spiritu sancto: scias Phi-
 lippum ab apostolis non fuisse diuisum, eandem habuisse ecclesiam: eundem dominum
 Iesum Christum praedicasse: diaconum certe fuisse eorum, qui postea manus imposue-
 runt. Tu uero cum apud Arianos non ecclesiam dicas esse, sed synagogam: nec clericos
 Dei, sed creaturam & idolorum cultores: quomodo in dispari causa eandem asseris ratio-
 nem te tenere? *LUCIF. d.* Valenter quidem & fixo gradu me tibi in faciem dimicantem
 repellis: sed post tergum caederis, & nuda a spiculis dorsa non protegis. Esto quippe apud
 Arianos ne baptismum quidem esse, & ideo Spiritum sanctum ab eis non posse dari, quia
 necdum remissionem peccatorum acceperint: totum hoc uictoriae meae proficit, & ar-
 gumentorum tuorum palaestra mihi palmam uictoriae sudat. Arianus baptismum non ha-
 bet, & quomodo sacerdotium habet? Laicus apud eos non est, & quomodo episcopus
 esse potest? Mihi recipere mendicum non licet, tu recipis regem? Vos hosti castra tradi-
 tis, & a nobis perfuga reijciendus est? *ORTH. d.* Si priorum meminisses, iam scires tibi
 fuisse responsum: sed dum amorem contradicendi sequeris, a quaestionum lineis excidisti:
 more quorundam loquacium potius quam facundorum: qui cum disputare nesciant, ta-
 men litigare non desinunt. Ego enim non tam in praesenti Arianos, uel improbo, uel de-
 fendo, quam illam cursus mei metam circumeo, eadem ratione a nobis episcopum reci-
 pi, qua laicus a uobis recipitur. Si erranti concedis ueniam, & ego ignosco poenitenti. Si
 in fide sua baptizato baptizans nocere non potuit, & in fide sua sacerdotem constitutum
 constituens non inquinauit. Subtilis est haeresis, & ideo simplices animae facile decipiun-
 tur. Deceptio tam laici quam episcopi communis est. At episcopus errare non potuit. Reue-
 ra de Platonis & Aristophanis sinu in episcopatum alleguntur. Quotus enim quisque est,
 qui non apprime in his eruditus sit? Denique ex literatis quicumque hodie ordinantur, id ha-
 bent curae, non quomodo scripturarum medullas ebibant, sed quomodo aures populi
 declamatorum flosculis mulceant. Accedit ad hoc, quod Ariana haeresis magis cum sapien-
 tia seculi facit: & argumentationum riuos de Aristotelis fontibus mutuatur. Igitur paruulo-
 rum inter se certantium ritu, quicquid dixeris, dicam: affirmabis, affirmabo: negabis, nega-
 bo. Arianus baptizatus: ergo episcopus est: non baptizatus: tu refuta laicum, & ego non recipio
 sacerdotem. Sequar te quo cunque ieris, aut pariter in luto haesitabimus, aut pariter expedie-
 mur. *LUCIF. d.* Sed laico ideo ignoscendum est: quia ecclesiam Dei putans simpliciter ac-
 cessit: & iuxta fidem suam credens baptizatus est. *ORTH. d.* Nouam rem asseris, ut Chris-
 tianus quisquam factus sit ab eo, qui non fuit Christianus. Accedens ad Arianos, in qua
 fide baptizatus est? Nempe in ea quam habebant Ariani. Aut si iam ipse bene credebat, &
 sciens ab haeticis baptizatus est, erroris ueniam non meretur. Verum hoc penitus absur-
 dum est, ut discipulus ad magistrum uadens, ante sit artifex quam doceatur: ut modo ab
 idolorum ueneratione conuersus, nouerit Christum melius quam ille qui doceat. At di-
 cis, simpliciter in patre & filio & Spiritu sancto credidit: & ideo baptismum consecutus est.
 Quae est ista quae simplicitas, nescire quod credas? Simpliciter credidit. Quid credidit?
 certe aut tria nomina audiens, tres deos credidit, & idololatra effectus est: aut in tribus uo-
 cabulis trinominem credens Deum, in Sabellij haeresim incurrit. Aut edoctus ab Arianis, u-
 num esse uerum Deum patrem, filium & Spiritum sanctum credidit creaturas. Aut extra haec
 quid credere potuerit nescio: nisi forte homo iam edoctus in capitolio, hominum didi-
 cerat trinitatem, sciebat patrem, filium & Spiritum sanctum, non naturam, sed personam esse
 diuisos.

diuisos. Sciebat & filij nomen in patre, & patris nomen in filio. Ridicula penitus assertio an-
 te de fide quenquam disputare, quam credere: ante mysterium scire, quam initiatus sit: aliter de Deo
 sentire baptizantem, & aliter baptizatum. Praeterea cum solenne sit in lauacro post trinitatis
 confessionem interrogare: credis in sanctam ecclesiam? credis remissionem peccatorum? In
 qua ecclesiam credidisse eum dicis? in Arianorum? sed non habent. In nostram? sed extra
 hanc baptizatus non potuit in eam credere, quam nesciuit. *LUCIF. d.* Quoniam ad om-
 nia argutaris, & emissa a nobis spicula scuto orationis eludis, unam hastam iaciam, quae
 umbonem tegminis tui, & uerba crepantia, uel sua penetret: nec diutius patiar fortitudinem
 arte superari. Laicus etiam extra ecclesiam fide baptizatus, poenitentem recipitur. Episcopus
 uero aut poenitentiam non agit, & sacerdos est: aut si poenitentiam egerit, esse episcopus
 desinit. Quamobrem recte nos & laicum suscipimus poenitentem, & episcopum si in sacer-
 dotio perseverare uult, repudiamus. *ORTH. d.* Sagitta quae contento neruo dirigitur, diffi-
 cile uitatur. Antequam enim ad eum ad quem iacta est peruenit, quam obice clypei frustretur.
 E contrario tuae propositiones, quia sine ferri acumine mittuntur, hostem non ualent per-
 forare. Hanc igitur hastam quam totis uiribus misisti, de qua nobis minitaris: uno, ut a-
 iunt, digitulo repellam. Neque enim hoc modo quaeritur: an episcopus poenitens esse non
 possit, & laicus possit: sed an haeticus baptismum habeat: qui si, ut constat, baptismum non
 habet, quomodo potest esse poenitens, antequam Christianus? Proba mihi ab Arianis
 uenientem laicum habere baptismum, & tunc ei poenitentiam non negabo. Si uero Chris-
 tianus non est, si non habuerit sacerdotem qui eum faceret Christianum: quomodo a-
 get poenitentiam homo qui necdum credit? *LUCIF. d.* Oro te ut philosophorum argu-
 mentatione deposita, Christiana mecum simplicitate loquaris, si tamen non dialecticos
 sequaris, sed piscatores. Aequum ne tibi uideatur, ut Arianus episcopus sit? *ORTH. d.*
 Tu eum episcopum probas, qui ab eo recipis baptizatum, & in hoc reprehendendus es:
 quare a nobis parietibus separaris, cum in fide & in Arianorum nobiscum receptione
 consentias? *LUCIF. d.* Iam & superius rogavi, ut non philosophice, sed Christiane me-
 cum loquaris. *ORTH. d.* Discere uis, an contendis? *LUCIF. d.* Vtique contendo, quia
 facti tui a te quaero rationem. *ORTH. d.* Si contendis, iam tibi responsum est. Eadem en-
 nim ratione episcopum ab Arianis recipio, qua tu recipis baptizatum. Si discere cupis, in
 meam aciem transgredere. Aduersarius enim uincitur, discipulus docetur. *LUCIF. d.* Non
 possum ante esse discipulus, quam magistrum audiam praedicantem. *ORTH. d.* Quoniam
 tergieraris, & sic uis a me doceri, ut aduersarium in integro habeas: tuo animo te doce-
 4 bo. Consentimus in fide, consentimus in haeticis recipiendis, consentiamus etiam in
 conuentu. *LUCIF. d.* Hoc non est docere, sed argumentari. *ORTH. d.* Quia tu pacem cum
 scuto petis, & nos oliuae ramum gladio inserimus. *LUCIF. d.* En tollo manus, cedo, uicisti.
 Verum cum arma deponam, sacramenti in quod me iurare compellis, quaero rationem.
ORTH. d. Gratulor interim tibi, & Christo Deo meo gratias ago, quia animo bono a falsi-
 tatis ardore ad totius orbis te saporem contulisti, nec dicis more quorundam: Saluum me
 fac Domine, quonia defecit in me spiritus: quorum uox impia, crucem Christi euacuat:
 Dei filium subiugat diabolo, & illam complorationem, quae a Domino de peccatoribus pro-
 lata est, non de uniuersis hominibus dictam intelligit: Quae utilitas in sanguine meo, dum
 descendo in corruptionem? Sed absit, ut frustra Deus mortuus sit. Alligatus est fortis, & ua-
 sa eius direpta sunt. Allocutio patris impleta est: Postula a me, & dabo tibi gentes, haereditatem
 tuam, & possessionem tuam, terminos terrae. Apparuerunt fontes aquarum: & reue-
 lata sunt fundamenta orbis terrarum. In sole posuit tabernaculum suum, nec est qui se ab-
 scondat a calore eius. Deo plenus Psalmista canit: Inimici defecerunt frameae in sinem, &
 ciuitates eorum destruxisti. Et ubi quaeso isti sunt nimium religiosi, imo profani, qui plures
 synagogas asserunt esse, quam ecclesias? Quomodo destructae sunt diaboli ciuitates:
 & in fine, hoc est, in seculorum consummatione, idola corruerunt? Si ecclesiam non ha-
 bet Christus, aut si in Sardinia tantum habet: nimium pauper factus est. En si Britan-
 nias,

nias, Gallias, Orientē, Indorum populos, Barbaras nationes, & totū semel mundū possi-
 det satanas; quomodo ad angulū uniuersæ terræ crucis trophæa collata sunt: Nimirū ad-
 uersarius potens cōcessit Christo Hiberiā & Celtiberos luridos homines, Æthiopumq;
 prouinciā dedignatus est possidere. Quod si de illa quæ in Euangelio scripta est, sibi sen-
 tentia blandiuntur: Putās ne cum uenerit filius hominis inueniet fidē super terrā: sciant il-
 lam fidem nominari, de qua ipse Dñs aiebat: Fides tua te saluam fecit. Et alibi de Centurio-
 ne: Non inueni tantā fidem in Israel. Et rursus ad apostolos: Quid timidi estis modicæ fi-
 dei: Necnon & in alio loco: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti,
 transmigra, & transmigrabit. Neq; enim Centurio, aut illa muliercula, quæ per duodecim
 annos fluxu sanguinis tabescebat, in trinitatis sacramenta crediderant, quæ post resurre-
 ctionē Christi apostolis manifestata sunt: ut merito fides horū quæ in mysterio est, lauda-
 retur: sed simplicitas mentis & deuota Deo suo anima approbata est. Dicebat enim in cor-
 de suo, Si tetigero uestimentū eius tantū, salua fiam. Hæc est fides, quā raro inuentā Deus
 pronūciāuit. Hæc est fides, quæ etiā apud eos qui bene credunt, difficile perfecta inue-
 nitur. Fiat tibi, inquit Deus, secundū fidem tuā. Hanc ego uocē audire nolo. Si em̄ secun-
 dum fidem meā fiat mihi, peribo. Et certe credo in Deum patrē, credo in Deū filiū, & cre-
 do in Deum spiritū sanctum. Credo in unum Deum, & tamē secundum meā fidem nolo
 mihi fieri. Sæpe quippe uenit inimicus homo, & inter dominicam messem zizania inter-
 ferit. Neq; hoc dico, quod maius quicq; sit, q̄ sacramenti fides, q̄ puritas animæ: sed indubi-
 tata ad Deū fides ardua reperitur. Verbi gratia dictū sit, ut quod uolumus perspicuū fiat:
 ad orationē assisto: nō orarē, si nō crederē; sed si uerē crederē, illud cor quo Deus uidetur
 mundarē, manibus tunderem pectus, genas lachrymis rigarē, corpore inhorrescerē, ore
 pallerē, iacerē ad domini mei pedes, eosq; fletu perfunderē, crine tergerem, harerē certe
 trunco crucis, nec prius amitterem, q̄ misericordiam impetrarē. Nunc uero creberrimē in
 oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de scenore computo, aut abductus turpi
 cogitatione, etiā quæ dictū erubescenda sunt, gero. Vbi est fides: sicine putamus orasse
 Ionam: sic tres pueros: sic Daniele in inter leones: sic certe latronem in cruce: Et hæc ego
 exempli causa ad intelligentiā sensus protuli. Cæterum conueniat unusquisq; cor suum,
 & in omni uita inueniet, q̄ rarum sit fidelem animam inueniri, ut nihil ob gloria cupidita-
 tem, nihil ob rumusculos hominum faciat. Neq; enim statim qui ieiunat, Deo ieiunati: aut
 extendēs pauperi manū, Deo fcenerat. Vicina sunt uitia uirtutibus. Difficile est Deo tan-
 tum iudice esse contentū. **LVCIF.** d. Præuenisti interrogationē meam: hanc em̄ scripturam
 mihi in ultimo reseruabā. Et ferē omnes nostri, imō iam non mei, hoc quasi ariete in disce-
 ptationibus utuntur, quē cōfractum aut cōminutum uehementer gaudeo. Sed quæso te
 ut mihi omnē causam quare ab Arianis uenientes ecclesia recipiat, non quasi aduersario,
 sed quasi discipulo explices. Nam cum tibi uerbo respondere non possim, animo tamen
 necdum assentior. **ORTH.** d. Sub rege Constantio, Eusebio & Hypatio consulibus: nomi-
 ne unitatis & fidei infidelitas scripta est, & nunc agnoscitur. Nam illo tempore, nihil tam
 pium, nihil tam cōueniēs seruo Dei uidebatur, quā unitatē sequi, & à totius mundi com-
 munionē non scindi: præsertim cum superficies expositionis nihil iam sacrilegum præfer-
 ret. Credimus, aiebant, in unum uerū Deum patrem omnipotentē. Hoc etiā nos cōfite-
 mur. Credimus in unigenitū Dei filium, qui ante omnia secula, & ante omne principium
 natus est ex Deo. Natum aut unigenitū solum ex solo patre, Deū ex Deo: similē genitori
 suo patri secundum scripturas: cuius natiuitatē nullus nouit, nisi qui solus eum genuit pa-
 ter. Nunquid hic insertū est, erat tempus, quando nō erat: Vel de nullis extantibus, crea-
 tura est filius Dei. Perfecta fides est, Deum de Deo credere. Et natum aiebant unigenitū
 solum, ex solo patre. Quid est natum? Certē non factum. Natiuitas suspicionem aufere-
 bat creaturæ. Addebant præterea, qui de caelo descendit, conceptus est de spiritu san-
 cto, natus ex Maria uirgine, crucifixus à Pontio Pilato, tertia die resurrexit, sedet ad dex-
 xteram Dei patris, uenturus iudicare uiuos & mortuos. Sonabant uerba pietatē, & inter
 tanta

A tanta illa præconia, nemo uenenū insertū putabat. De usæ uero nomine abijciendo, ueri-
 5 similis ratio præbebatur. Quia in scripturis, aiebant, nō inuenitur, & multos simpliciōres
 nouitate sua scandalizat. Placuit auferrī. Nō erat curæ episcopis de uocabulo, cum sensus
 esset in tuto. Deniq; ipso in tēpore cum fraudē in expositione rumor populi uentilaret
 Valens Mursensis episcopus, qui eam conscripserat, præsentē Tauro prætorij præfecto,
 qui ex iussu regis synodo aderat, professus est se Arianū non esse, & penitus ab eorum bla-
 sphemijs abhorrere. Res secretē gesta, opinionē uulgi nō extinxerat. Itaq; alia die in eccle-
 sia quæ est apud Ariminū, & episcoporum simul & laicorum turbis cōcurrentibus: Musonius
 episcopus prouinciæ Byzantinæ, cui propter ætatē primæ ab omnibus deferebantur, ita
 locutus est: Ea quæ sunt iactata per publicū, & ad nos usq; perlata, aliquē è nobis sanctita-
 ti uestræ legere præcipimus: ut quæ sunt mala, & ab auribus & à corde nostro abhorrere
 debent, omniū una uoce damnentur. Responsum est ab uniuersis episcopis, placet. Itaq;
 cum Claudius episcopus prouinciæ Picenæ ex præcepto omniū blasphemias quæ Valen-
 tis ferebantur, legere cœpisset: Valens suas esse negans, exclamauit, & dixit: Si quis negat
 Christū Deū Dei filium ante secula ex patre genitū, anathema sit. Ab uniuersis consona-
 tum est: Anathema sit. Si quis negat filiū similem patri secundum scripturas, anathema sit.
 Omnes responderūt, anathema sit. Si quis filium Dei non dixerit æternū cum patre, ana-
 thema sit. Ab uniuersis conclamatur est, anathema sit. Si quis dixerit creaturā filium Dei,
 ut sunt cæteræ creaturæ, anathema sit. Similiter dictū est, anathema sit. Si quis dixerit de
 nullis extantibus filium, & nō de patre, anathema sit. Omnes conclamauerunt, anathema
 sit. Si quis dixerit, erat tempus quando nō erat filius, anathema sit. In hoc cuncti episcopi,
 & tota simul ecclesia plausu quodam & tripudio Valentis uocē exceperūt. Quod si quis
 à nobis fictum putat, scrinia publica scrutetur. Plenæ sunt certē ecclesiarū arcæ, & recens
 adhuc memoria est. Superfunt homines, qui illi synodo interfuerunt: & quod ueritatem
 firmet, ipsi Ariani hæc ita ut diximus gesta nō denegāt. Cum ergo cuncti Valentē ad cœ-
 lum laudibus tollerēt, & suam in eum suspicionē cum pœnitentia damnarent: idem Clau-
 dius qui suprā legere cœperat, ait: Adhuc sunt aliqua quæ subterfugerunt dominum &
 fratrem meum Valentē: quæ si uobis uidetur, ne quis scrupulus maneat, in cōmune dam-
 nemus. Si quis dixerit filiū Dei esse quidē ante omnia secula, sed non ante omne omnino
 tempus, ut ei aliquid anteferat, anathema sit. Dixerunt cuncti, anathema sit. Multaq; alia
 quæ suspiciosa uidebantur, ad pronunciationē Claudij Valens cōdemnauit. Quæ si quis
 plenius discere cupit, in Ariminensis synodi actis reperiet, unde & nos ista libauimus.
 His itaq; gestis concilium soluitur. Læti omnes ad prouincias reuertuntur. Idē enim regi
 & bonis omnibus curæ fuerat, ut Oriens atq; Occidens cōmunionis sibi uinculo necesse-
 rentur. Sed diu scelera nō latent: & cicatrix male obducta, incocto pure dirumpitur. Cœ-
 perunt postea Valens & Ursacius, cæteri q; nequitia eorū socij egregij uidelicet Christi
 sacerdotes, palmas suas iactitare: dicentes se filiū non creaturā negasse, sed similē cæteris
 creaturis. Tunc usæ nomē abolitū est, tunc Nicenæ fidei damnatio cōclamata est. Inge-
 muit totus orbis, & Arianū se esse miratus est. Igitur alij intra suā cōmunionē remanere,
 alij ad eos cōfessores qui sub nomine Athanasij exulabant, cœperūt literas mittere: non-
 nulli initam societate meliorum desperatione planxerunt. Pauci uero (ut se natura homi-
 num habet) errorē pro cōsilio defensauerunt. Periclitabatur nauicula apostolorū, urgebant
 uenti, fluctibus latera tundeantur, nihil iam supererat spei. Dominus excitatur, imperat
 tēpestati: bestia moritur, tranquillitas redijt. Manifestius dicā: Omnes episcopi qui de pro-
 prijs sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam noui principis ad ecclesias redeunt.
 Tunc triumphatorē suum Athanasium Ægyptus excepit: tunc Hilariū de prælio reuer-
 tentem, Galliarū ecclesia complexa est: tunc ad reditū Eusebij lugubres uestes Italia mu-
 tauit. Concurrerunt episcopi, qui Ariminensibus dolis irretiti, sine conscientia hæretici
 ferebantur, cōtestantes corpus Domini, & quicquid in ecclesia sanctum est, se nihil mali
 in sua fide suspicatos. Putauimus, aiebant, sensum congruere cum uerbis: nec in ecclesia
 Dei,

Dei, ubi simplicitas, ubi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labijs proferrimus. Decepit nos bona de malis existimatio. Non sumus arbitrati, sacerdotes Christi aduersus Christum pugnare. Multaq; alia, quæ breuitatis studio prætereo, flentes afferebant, parati & subscriptionē pristinam, & omnes Arianorum blasphemias condemnare. Hoc loco interrogo istos nimium religiosos, quid de confessoribus agendum putauerint? Depositis, inquit, ueteribus episcopis, nouos ordinassent. Tentatum est. Sed quotus quisq; bene sibi conscius patitur se deponi, præsertim cum omnes populi, sacerdotes suos diligētes penè ad lapides & ad interemptionē deponentium eos cōuolauerint? Mansissent, aiunt, intra suam communionem: hoc est dicere, irrationabili crudelitate orbem totū diabolo condonassent. Cur damnassent eos qui Ariani non erant? Cur ecclesiā scinderent in cōcordia fidei permanentē? Cur deniq; credentes bene obstinatione sua facerent Arianos? Nam cum in synodo Nicena, quæ propter Arianā perfidiam congregata est, octo episcopos Arianos susceptos sciamus, & episcopus iam in mundo nullus sit, nisi quos synodus illa ordinauit: quomodo poterūt aduersum eam facere, propter quam exiliū sustinuerunt? **LVCIF.** dixit: An tandē & tunc recepti sunt Ariani? qui nam quæso? **ORTH.** dixit: Eusebius episcopus Nicomediensis, Theogonus episcopus Nicenus, Saras tunc presbyter Libyæ, Eusebius episcopus Cæsareæ Palæstinæ, & reliqui, quos enumerare longū est. Ipse quoq; caput horū & causa malorū Arius presbyter, & Euzoius diaconus, qui postea sub Theodosio Antiochenus episcopus fuit, & Achilles lector. Hi quippe tres Alexandrinæ ecclesiæ clerici, autores huius hæreseos extiterunt. **LVCIF.** dixit: Si quispiā eos neget fuisse susceptos, quomodo reuincetur? **ORTH.** d. Superfunt adhuc homines, qui illi synodo interfuerunt. Et si hoc parum est, quia propter temporis antiquitatem rari admodum sunt, & in omni loco testes adesse nō possunt: legamus acta & nomina episcoporum synodi Nicenæ: & hos quos supra diximus fuisse susceptos, subscripsisse hominibus, inter cæteros reperiemus. **LVCIF.** d. Si potes, ostende post synodum Nicenā illos in perfidiam declinasse. **ORTH.** d. Recte proposuisti. Solent enim oculis clausis de negare, qui non credunt factum esse quod nolunt. Sed quomodo postea nō declinarūt, propter quos synodus congregata est: & quorū epistolæ & libri impietatis ante synodū editi usq; ad præsentē diem durant? Igitur cum illo tempore trecenti & eo amplius episcopi, paucos homines, quos sine damno ecclesiæ eicere poterant, susceperint: miror quosdam & certē Nicenæ fidei sectatores, tantæ duritiæ existere, ut tres confessores de exilio reuertentes, nō putēt id ob totius orbis salutē necessitate debuisse, quod tot & tales uir uoluntate fecerunt. Sed (ut dicere cœperamus) post reditū confessorum, in Alexandria postea synodo constitutū est, ut exceptis autoribus hæreseos, quos error excusare nō poterat, pœnitentes ecclesiæ sociarentur: nō quod episcopi possint esse qui hæretici fuerāt, sed quod constaret eos qui reciperentur, hæreticos nō fuisse. Assensus est huic sententiæ Occidens, & per tam necessariū concilium, sathanæ faucibus mundus ereptus est. Ventū est ad asperrimū locum, in quo aduersum uoluntatē & propositum meum cogor de beato Lucifero, secus quicquam q̄ & illius meritū, & mea humanitas poscit, existimare. Sed quid faciam? ueritas os reserat, & inuitā linguam consciū ad eloquendū pectus impellit. In tali articulo ecclesiæ, in tanta rabie luporū, segregatis paucis ouibus, reliquum gregem deseruit, bonus quidē ipse pastor, sed multam prædam bestijs relinquens. Prætereo illa, quæ quidam ex maledicis, quasi satis firma defendunt: hoc illum amore gloriæ & nominis in posteros trāsmittēdi fecisse: nec nō & pro simultate, quā aduersus Eusebiū propter Antiochenā dissensionē susceperat. Nihil istorum de tali uiro credo: unū est quod etiā in præsentī constanter loquar, uerbis eum à nobis dissentire, nō rebus: siquidē recipiat, qui ab Arianis baptisma cōsecuti sunt. **LVCIF.** d. Quam longē alia, & ut nunc intelligo, errori magis q̄ spei proficiētia, mihi ante afferebātur. Verū gratias ago Christo Deo, qui in pectus meū ueritatis lumen infudit: ne adhuc ore sacrilego, uirginē eius scortum diaboli clamarem. Restat unum, quod quæso te ut edisseras, quid aduersum Hilarium dicendum sit, qui

A qui ne baptizatos quidem recipiat ab Arianis. **ORTH.** d. Hilarius cum diaconus de ecclesia recesserit, solusq; ut putat turba sit mundus: necq; eucharistiam conficere potest, episcopos & presbyteros nō habens: necq; baptisma sine eucharistia tradere. Et cum iam homo mortuus sit, cum homine pariter interiit & secta, quia post se nullum clericum diaconus potuit ordinare. Ecclesia autē non est, quæ non habet sacerdotem. Sed omisiss paucis homunculis, qui ipsi sibi & laici sunt & episcopi, ausculta quid de omni ecclesia sentiendum sit. **LVCIF.** d. Tribus, ut aiunt, uerbis tam grandem quæstionem dissoluisti, & quidem dum loqueris, uideor mihi tecū facere. Si uero obticueris, nescio quid rursus serupuli nascitur: quare ab hæreticis baptizati suscipiuntur. **ORTH.** d. Hoc est qd & ego dixi, ausculta quid de omni ecclesia sentiendum sit. Iste enim, ut ais, scrupulus multos titillat. Et longus fortasse ero in enarrādo, uerum tanti est lucrū ueritatis. Arca Noe ecclesiæ typus fuit, dicēte Petro apostolo: In arca Noe pauci, id est octo animæ saluæ factæ sunt per aquam, quod & nos nunc similis formæ baptisma saluos facit. Vt in illa omnium animalium genera, ita & in hac uniuersarum & gentium & morū homines sunt. Vt ibi pardus & hœdi, lupus & agni: ita & hic iusti & peccatores, id est, uasa aurea & argentea, cum ligneis & fictilibus cōmorantur, habuit arca nidus suos: habet ecclesia plurimas mansiones. Octo animæ hominū in arca Noe seruatae sunt: & nobis Ecclesiastes iubet dare partes septem, dare partes octo, id est, credere utriq; testamento. Ideo quidam psalmi pro octaua inscribuntur: & per octonos uersus, qui singulis literis subiecti sunt, in centesimo decimo octauo psalmo iustus eruditur. Beatitudines quoq; quas dñs discipulis in mōte pronuncias, ecclesiam delinuit, octo sunt. Et Ezechiel in ædificationē templi octonarium numerum assumit. Multaq; alia in hunc modū per scripturas significata reperies. Emittere itaq; de arca coruus, & non rediit: & postea pacē terræ columba nunciat. Ita & in baptismate ecclesiæ teterrimo alite expulso, id est diabolo, pacē terræ nostræ columba spiritus sancti nunciat. A triginta cubitis incipiens, & usq; ad unū cubitū paulatim decrescēs, arca constructur, similiter & ecclesia multis gradibus consistens, ad extremū diaconis, presbyterisq; finitur. Periclitata est arca in diluuiō, periclitatur ecclesia in mūdo. Egressus Noe uineam plantauit, & bibens de ea inebriatus est: natus quoq; in carne Christus, ecclesiam plantauit, & passus est. Nudatū patrē irrisit maior filius, & minor textit: & Deum crucifixum illuserunt iudæi, & honorauerūt gentiles. Dies me deficiet, si omnia arcę sacramenta cum ecclesia componens, edisseram qui sint inter nos aquile, qui columbæ, qui leones, qui cerui, qui uermiculi, qui serpētes: quod ad præsens negociū pertinet, breuiter expediam. Non solum in ecclesia morantur oues, nec mundæ tantū aues uolitant, sed frumentum in agro feritur, & inter nitētia culta Lappæq; et triboli, & steriles dominātur auenę. Quid faciat agricola? Euellat lolliū: Sed tota pariter melsis euertitur. Quotidie industria rusticana aues sonitu abigit, imaginibus exterrēt: hinc flagello crepitat, hinc formidines tendit. Attamen ueloces capræ, aut lasciuus onager incurrit: hinc in effossa horrea mures frumenta cōportant, hinc feruenti agmine segetē formica populatur. Ita res se habet. Nemo securus agrum possidet. Dormiēte patrefamiliās, inimicus homo zizaniam super seminauit, ad quam eradicandam cum serui ire proponerēt, dominus prohibuit, sibi seruans palearū & frumenti discretionē. Hæc sunt uasa iræ & misericordiæ, quæ in domo dei ab Apostolo prædicātur. Veniet ergo dies quādo thesauro ecclesiæ aperto proferet dñs uasa iræ suæ, quibus exeuntibus sancti dicēt: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, si enim fuissent ex nobis, mansissent utiq; nobiscū. Nemo potest Christi palmam sibi assumere, nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare. Si iam mundata est ecclesia, quid domino reseruamus? Est uia quæ uidetur esse apud homines recta, nouissima autē eius ueniunt ad profundum inferni. In hoc errore iudicij quæ potest esse certa sententiā? Conatus est beatus Cyprianus cōtritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena: et idcirco hæreticorū baptisma reprobans, ad Stephanū tunc Romanę urbis episcopū, qui à beato Petro uigesimussextus fuit, super hac re Africanā synodū direxit, sed conatus eius frustra

fuit. Denique illi ipsi episcopi, qui rebaptizandos haereticos cum eo statuerant, ad antiquam consuetudinem reuoluti, nouum emisere decretum. Quid facimus: ita & nobis maiores nostri, & illis sui tradidere maiores. Sed quid de posterioribus loquar? Apostolis adhuc in seculo superstitibus, adhuc apud Iudaeam Christi sanguine recenti, phantasma Domini corpus asse rebatur. Galatas ad observationem legis traductos Apostolus iterum parturit: Corinthios resurrectionem carnis non credentes, pluribus argumentis ad uerum iter trahere conatur. Tunc Simon Magus & Menander discipulus eius, dei se asseruere uirtutes: tunc Basilides summum deum Abraxas cum trecentis sexaginta quinque aenibus commentatus est: tunc Nicolaus, qui unus de septem diaconis fuit, die noctuque nuptias faciens, obscenos & auditu quoque erubescendos coitus somniauit. Taceo de Iudaismi haereticis, qui ante aduentum Christi, legem traditam dissipauerunt: quod Dositheus Samaritanorum princeps prophetas repudiavit: quod Sadducaei ex illius radice nascentes, etiam resurrectionem carnis negauerunt: quod Pharisei a Iudaeis diuisi, propter quasdam observationes superfluas, nomen quoque a disidio susceperunt: quod Herodiani Herodem regem suscipere pro Christo. Ad eos uenio haereticos, qui Euangelia lanauerunt. Saturninum quendam & Ophitas & Choita & Carpocratem & Cerinthum, & huius successorum Hebionem, & caeteras pestes: quorum plurimi uiuente adhuc Ioanne apostolo eruperunt, & tamen nullum eorum legimus rebaptizatum. Quoniam autem talis uiri fecimus mentionem, de Apocalypsi quoque eius approbemus, haereticis sine baptismate debere poenitentiam concedi. Angelo Ephesi deserta charitas imputatur. In angelo Pergamenae ecclesiae, idolothytorum usus, & Nicolaitarum doctrina reprehenditur. Item apud angelum Thiatyrorum, Hiezel prophetissa, & simulacrorum escam, & fornicationes increpantur. Et tamen omnes hos ad poenitentiam dominus hortatur, sub comminatione quoque futuram poenae, nisi conuertantur. Non autem cogeret poenitere, si non esset poenitentibus ueniam concessurus. Nunquid dixit, rebaptizentur qui in Nicolaitarum fide baptizati sunt: uel imponantur eis manus, qui eo tempore apud Pergamenum crediderunt, qui disciplinam tenebant Balaam? Quin potius age, inquit, poenitentiam: sin autem, ego ueniam tibi cito, & pugnabo tecum in romphaea oris mei. Verum si uoluerint hi qui ab Hilario instituti sunt, & oues sine pastore esse coeperunt, de scripturis ea proferre, quae beatus Cyprianus ob haereticos non rebaptizandos in epistolis suis reliquit: sciant illum haec non cum anathemate eorum qui se sequi noluerant, edidisse: siquidem in communione eorum permanfit, qui sententiae suae contraierant: sed hortatum potius fuisse propter Nouatum, & alias tunc haereses multas enascentes, ne quisquam ab eo sine damnatione erroris sui reciperetur. Sermonem denique suum, quem super hac re ad Stephanum Romanum pontificem habuit, tali fine compleuit: Haec ad conscientiam tuam frater charissime, & pro honore communi, & pro simplici dilectione protulimus: credentes etiam tibi pro religionis tuae & fidei ueritate placere, quae & religiosa pariter & uera sunt. Caeterum scimus quosdam, quod semel imbibierunt nolle deponere, nec propositum suum facile mutare: sed saluo inter colas legas pacis & concordiae uinculo, quaedam propria quae apud se semel sint usurpata, retinere. Qua in re non uim cuiquam facimus, aut legem damus, quin habeat in ecclesiae administratione uoluntatis suae arbitrium liberum: unusquisque sit praepositus, rationem actus sui Domino redditurus. Ad Iulianum quoque de haereticis rebaptizandis scribens, in fine libelli sic loquutus est: Haec tibi breuiter pro nostra mediocritate scripsimus frater charissime, nemini praescribentes aut praedudicantes, quo minus unusquisque episcoporum quod putat, faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem. Nos, quantum in nobis est, propter haereticos cum collegis & coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus diuinam concordiam & dominicam pacem tenemus, maxime cum Apostolus dicat: Si quis autem putauerit se contentiosum esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec ecclesia Dei. Seruatur a nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, uinculum fidei, concordia sacerdotum. Est praeterea aliud quod inferemus, aduersum quod ne mutire quidem audeat Hilarius Deucalion orbis. Si enim haeretici baptismum non habent:

&

& ideo rebaptizandi ab ecclesia sunt, quia in ecclesia non fuerunt, ipse quoque Hilarius non est Christianus. In ea quippe ecclesia baptizatus est, quem semper ab haereticis baptismum recepit. Antequam Ariminensis synodus fieret, antequam Lucifer exularet, Hilarius Romanae ecclesiae diaconus ab haereticis uenientes, in eo quod prius acceperant, baptismate suscipiebatur. Nisi forte tantum Ariani haeretici sunt, & ab his solis baptizatum recipere non licet, ab alijs licet. Diaconus eras o Hilari, & a Manichaeis baptizatos recipiebas. Diaconus eras, & Hebionis baptismum comprobabas: repente postquam exortus est Arius, totus tibi displicere coepisti. Segregas te cum tuis uernulis, & nouum balneum aperis. Si te angelus aliquis, aut apostolus rebaptizauit, non infringo quod sequeris. Si uero in sinu meo natus, si uerum meorum lacte nutritus, aduersum me gladium leuas: redde quod dedi, & esto, si potes, aliter Christianus. Meretrix sum, sed tamen mater tua sum. Non seruo unius thori castitatem: talis eram quando conceptus es: cum Ario adulteria committo, feci & antea cum Praeerea, cum Hebione, cum Cerintho, Nouato: hos amplexaris, hos in matris tuae domum iam adulteros recipis. Nescio quid te unus adulter offendat. Quod si negandum quispiam putauerit, haereticos a maioribus nostris semper fuisse susceptos: legat beati Cypriani epistolam, in quibus Stephanum Romanae urbis episcopum, & in ueterate consuetudinis lacerat errorem. Legat & ipsius Hilarii libros, quos aduersus nos de haereticis rebaptizandis edidit, & ibi reperiet ipsum Hilarium confiteri, a Iulio, Marco, Syluestro, & caeteris ueteribus episcopis, similiter in poenitentiam omnes haereticos susceptos: nec tamen sibi ueritatis consuetudinem praedudicare debere. Synodus quoque Nicena, cuius paulo ante fecimus mentionem, omnes haereticos suscepit, exceptis Pauli Samosatani discipulis. Et quod his maius est, episcopo Nouatianorum, si conuersus fuerit, presbyteri gradum seruat: quae sententia & Luciferum impugnat, & Hilarium: dum idem & clericus est, & baptizatus. Poteram diem istiusmodi eloquio ducere, & omnes propositionum riuulos uno ecclesiae sole siccare. Verum quia iam multum sermocinatus sumus, & prolixitas concertationis audientium studia lassauit, breuem tibi apertamque animi mei sententiam proferam: in illa esse ecclesia permanendum, quae ab apostolis fundata, usque ad diem hanc durat. Sicubi audieris eos qui dicuntur Christi, non a Domino Iesu Christo, sed a quodam alio nuncupari, ut puta Marcionitas, Valentinianos, Montenses siue Campates: scito non ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Ex hoc enim ipso quod postea instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros Apostolus praenunciauit. Nec sibi blandiatur, si de scripturarum capitulis uidentur sibi affirmare quod dicunt, cum & diabolus de scripturis aliqua sit locutus, & scripturae non in legendo consistant, sed in intelligendo. Alioqui si litteram sequimur, possumus & nos quoque nouum nobis dogma componere: ut asseramus in ecclesia non recipiendos, qui calciati sint, & duas tunicas habeant. **L V C I F. d.** Non solum te uicisse existimes, uicimus utriusque uterque nostrum, palmam refer tu mei, & ego erroris. Utinamque mihi sic semper disputare contingat, ut ad meliora proficiens, deseram quod male tenebam. Vnum tamen tibi confiteor, quia mores meorum apprimere noui, facilius eos uinci posse quam persuaderi.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Ecclēsia alumno.] Id est, orthodoxo. Caninā facundia.] Dicitur est Appij, quo Hieronymus libenter utitur, uel hoc argumento, quod crebro utitur. Lupanar.] Id est, undique contaminata. Importuno & loco.] Quod parum tutum esset in circulo fauentium haereticis: aut loco, nempe in media uia: tempore, quia iam ingruente nocte. Ob sardorum tantum mastrugam.] Quid attinet commemorare quae portenta scoli quidam, ac prorsum mei similes, in hunc induxerunt locum? Restituimus autem sagaciter omnia subodorati, ad hunc modum: Nec ob Sardorum tantum mastrucam Dei filium descendisse. Est autem mastruca uestis barbaricae genus, quam Sardi sua lingua mastrucam appellant. Eandem Hispani strigium, Germani renonem appellabant. Vnde Plautus: Mastrucarus & plenus puluere. Porro quoniam aduersarij spurco & sordido uocabulo Christi ecclesiam dixerant lupanar, Hieronymus uolens retaliare conuictum, barbarum ac ridiculum regeit uocabulum: significans multos adhuc superesse bonos Christianos, etiam si nulli essent in Sardinia, in qua sola ille Christi ecclesiam esse uolebat: neque enim Christum ob illos solos descendisse in terram, id quod aliquanto post explicat Hieronymus. De Sardinensi synodo meminit & Hilarius in libro De synodis: item in libris

ad Constantium. Et ut ridicule notaret Sardonum gentem, mastrucæ meminit, quod & uelutis & uox esset illius gentis, utraq; ridicula. Apparet autem Luciferum huius autorem hæreseos Sardum fuisse: tamen illud tradit illum Syrmia episcopum fuisse. Atque hinc præmiserat, importuno & loco & tempore, quod apud Sardum, Sardonum mastrucam taxaret: unde & consputus discessit.

Alium neophytis. Neophyti uocabantur, qui nuper uenissent ad fidem Christi. Ex his Paulus ueritatem episcopum eligi, unde illos opposuit episcopis. Ac lineas. Metaphora est à certantibus infra præscriptum. Circumieris saltum. Sumptum à uenatu feræ. Nam saltus indagine cinguntur, ne possit elabi fera. Ad unum compitum. Hic corruerant pro compitum, computum. Est autem compitum, spatium illud medium inter multas uias inter se concurrentes. Vanos pennarum. Id fit arte uenatorum, ut motis alis fictitijs, cerui in fugam adigantur, hoc est in insidias & in casses.

Paruulus de serpentibus lussit. Alludit ad illud Esaiæ capite undecimo, in quo Baptistâ ueluti depingit: Et erit iustitia cingulum lumborum eius, &c. Ac paulo post: Et delectabitur infans ab ubere super foramina aspidis, & in foramina reguli qui ablatatus fuerit, manum mittet, &c. Velut in la uacro. Animaduerte lector ueteres in baptismo ceremonias. Claudite quæso. Mire per apostrophem uersus ad auditores, ostendit abominandum quod dicitur est. Inde uenit. Nota christi unctioem proprie ad episcopum pertinere. De Platonis & Aristophanis sinu. Hoc est, statim à studio secularis philosophiæ & lectione poetarum, necdum exercitatus in diuinis literis. Et Alleguntur legendum, non Eliguntur, attestantibus peruetustis exemplaribus. Ariana hæresis. Hæc lege theologe, qui nihil nisi Aristotelem crepas. In luto hæsitabimus. Ita Terentius: In eodem hæsit luto. Trinominem credens. Nam Sabellius sustulit distinctionem personarum, affirmans in uno Christo simul fuisse patrem, filium, & spiritum sanctum: atq; hæc esse uocabulis distincta, non re. Verum deum. Hoc est, à nullo creatum, cum filius sit creatus à patre, iuxta Arianos: & spiritus sanctus sit creatus à creato filio. Edoctus in Capitolio. Locatur. Nam in Capitolio non discuntur mysteria fidei, sed prophana tractantur negotia, & deducitur Christiana religio. Vno (ut aiunt) digitulo. Id est, facillime, nulloq; negotio. Oro te ut. Vides ut reculatur in negotio fidei, philosophorum argumentatio, & requiritur simplicitas. Quamquam hic nulla mentio de primis aut secundis intentionibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de ecclesiasticis, deq; similibus ridiculis argutijs. In integro habeas. Hoc est, ut liberum tibi sit eum pro aduersario ferre, si uelis.

Oliuæ ramum. Mira allegoria rem extulit. Solebant olim oliuæ ramum prætere, qui pacem petitori uenissent. Sed qui ramum oliuæ gladio inserit, ita petit pacem, ut si non detur quod petit, paratus sit ad pugnam. En tollo. A gladiatoribus sumptum est, qui hoc signo agnoscebatur uictorem prostrati. Sacramenti in quod. Victor uicto dicebat iurandum quod ab illo exigebat.

Concessit Christo. Alij legunt Hiberniam, legendum arbitror Hiberiam, nimirum eam quæ est in Hispania iuxta columnas Herculis, non eam quæ est finitima Hircaniæ. Et Celtiberis. Quæ uerunt ad Galliam, gens omnium immanissima, ut ait Strabo. Hos luridos appellat, quod colore sint huiusmodi, quo uidemus esse Saracenos. Hoc dictum est per ironiam, quasi diabolus non fuerit à Christo uictus, & toto expulsus orbe, sed luridas quasdam nigras ac barbaras modo nationes Christo concesserit, ne nihil haberet, ipse reliqui orbis dominus. Hoc quasi ariete. Arietes, militaris est machina, qua portæ urbium moeniaq; impulsu quatuntur. Vsiæ nomen. Quod hypostasis uocabulum reijcerent, inuentum ab Ario.

Incocto pure. Hic mendose legebatur In corpore. Ex uetustissimo codice restituumus Incocto pure. Pus enim sanies est uomica: quod ubi maruuit, ulcere rupto erumpit. Ægyptus recepit. Nam Alexandria in Ægypto est, unde pulsus Athanasius factioe Arianorum, ad Constantinum confugerat, & Constantis literis est restitutus. Tunc Hilariū. Is factioe Saturnini Arelatensis, & aliorum Arianorum pulsus, in Phrygiam confugerat, ubi triennium comoratus, librum scripsit de religione Christiana. Qua de re meminit ipse in libro De synodis. Ad reditum Eusebii. Qui unâ cum Lucifero post Athanasium restitutum fuit ab exilio reuocatus. Is fuit episcopus Vercellensis. Ecclesiâ delincauit. Hoc est depinxit. Sed quorū quisq; est hodie episcoporum, qui hoc exemplar non rideat, non abominetur? Lappaq; & triboli. In terrexuit Maronis carmen ex Georgicis. Nemo potest sibi Christi palmam. Palmam dixit iudicandi autoritatem, pro quo Romani dicebant, uirgulam censoriam. Hieronymus autem ad Deuteronomij uigesimalium quintum caput alludit. Africanam synodum direxit. Quidam habebant In dixit. Christi sanguine recenti. Quidam habebant Calente: fortassis scriptum erat, recens calente.

Simon magus. Hic à Philippo diacono fuerat baptizatus: unde apud Augustinum primum inter hæresiarchas locum obtinet. Ab huius discipulo Menandro, Menandriani dicti sunt, qui dicebant mundum non à Deo, sed ab angelis fuisse conditum. Deum Abraxas. Nam huius dictionis hæresiarchas literis, iuxta Græcorum supputationem, tor coelos inducebat, ut alijs exposuimus. Nicolaus. Hic uxores uoluit esse communes: unus fuit ex septem diaconis, ut habes in Actis Apostolorum. Dositheus. Hæresiarcha, unde Dositheani. Samaritanus erat. Docuit prophetas non fuisse locutos afflatu spiritus sancti. Huius & alijs meminit. Samaritani & ante Christum uelut hæretici erant: neq; enim totam legem reijciebant, sed in quibusdam dissidebant. Saturninum quendam. Quendam addidit, ueluti de obscuro. Is cum Simone & Menandro sensit, & discipulos habuit

habuit Saturninianos dictos. Ophitas. Incredibile dictum, quibus modis totus hic locus fuerit corruptus. Hi dicti sunt à serpente: colunt enim pro Deo colubrum, qui seduxit Euam, ueluti cognitionis autorem, & eundem affirmant esse Christum. Et Chaldaeos. Legendum arbitror Caianos. Nam hæc quoq; fuit antiquissima hæresis. Honorabant Cain & Iudam, quod illum dicerent esse fortissimam uirtutis, hunc pro consilio prodidisse Christum, quod præsciret quantum boni esset illinc profecturum orbi. Et Choitas. Legendum arbitror Gnoitas, ut sint ijdem cum Gnosticis, quos sic appellabant ab usurpatione scientiæ. Nisi mauius Chnoitas, à puluere. Nam Augustinus testatur Gnosticos à nonnullis hæresiarchis fuisse uocatos, à cæno ob spurcitiem. Fit & horum mentio in Decretis causa uigesimali quarta, quæstione tertia. Perpende lector, num legendum sit pro Choitam, Sethoita. Nam Sethoita præter alia dicebatur, Seth filium Noe fuisse Christum, ut indicat Augustinus. Addam & aliam coniecturam, quid si legas Choitam Carpocratem, expuncta cõiunctione. Et Choitam appellat, quod dixerit Christum terrenum, hoc est, nihil aliud fuisse q̄ hominem, nimirum hoc est lanare Euangelium. Carpocratem. Vnde Carpocratiani sunt dicti, negabant corporum resurrectionem.

Cerinthum. Vnde Cerinthiani. Dicebant Iesum hominem tantum fuisse, nec resurrexisse, sed resurrectionem cum Christo copulant. Cyprianus ad hæc. Extat hæc epistola inter illius opera.

Deucalion orbis. Non sine stomacho dictum, quasi totus mundus in baptismo hæreticorum, uelut in diluuiio periturus fuerit, nisi ab uno Hilario seruaretur. Notissima fabula est apud Ouidium de Deucalione & Pyrrha. Montenses, siue Campates. Lussit in affinitate uocati. Montes enim campis respondent. At antè dixit, Campenses cum Tharsensibus Arianis fuisse contunctos. Et in Montensibus, ad Montanum hæresiarcham alludit. Vicinus utriq; uterq; nostrum. Nihil dici potuit argutius neq; lepidius.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Ruffinus, opinor, male uerterat librum Origenis πρὸς ἀρχαίον. Proinde ad Pammachij preces ipse denuo uertit, nihil immutans. Verum quoniam Arianorum hæresis, & aliorum, in multis uidebatur Origenis decretis consentire: Hieronymus, quo posset citra religionis periculum legi tam eruditum opus, indicat quæ sint illic impie dicta, hoc agens, ne aut periret liber, aut cum pernicie legeretur. At illud assequutus est sua industria Hieronymus, ut perditio libro, nihil inde teneamus, præter ea, quæ sola profuerat ignorasse.

Diuvs Hieronymvs ad Auitvm,

quid cauendum in libris πρὸς ἀρχαίον.

Nte annos circiter decem, sanctus uir Pammachius ad me cuiusdam schedulas misit, quæ Origenis πρὸς ἀρχαίον interpretata uolumina continerent, imò uitiatæ: hoc magnopere postulans, ut Græcam ueritatem Latina seruaret translatio: & in utramque partem seu bene seu male dixisset ille qui scripsit, absque interpres patrocini. Romana lingua cognosceret. Feci ut uoluit, misique ei libros: quos cum legisset, exhorruit: & reclusit scrinio, ne prolati in uulgus, multorum animos uulnerent. A quodam fratre, qui habebat zelum Dei, sed non secundum scientiam, rogatus ut traderet ad legendum, quasi statim reddidit, propter angustiam temporis, fraudem non potuit suspicari. Qui acceperat legendos, adhibitis notarijs opus omne descripsit: & multo celerius quam promiserat, codicem reddidit. Eademq; temeritate, & (ut leuius dicam) ineptia, quod male surripuerat, peius alijs credidit. Et quia difficile grandes libros de rebus mysticis disputantes, notarum possunt seruare cõpendia, præsertim qui furtim celeriterq; dictantur: ita in illis confusa sunt omnia, ut & ordine in plerisque & sensu careant. Quamobrem petis Auite charissime, ut ipsum ad te exemplar dirigam, quod à me olim translaturum, & nulli alij traditum, à supradicto fratre peruerse editum est. Accipe igitur, quod petisti: sed ita ut scias detestanda tibi in eis esse quam plurima: & iuxta sermonem domini, inter scorpiones & colubros incedendum: ut est illud statim in primo uolumine: Christum filium Dei non natum esse, sed factum. Deum patrem per naturam inuisibilem, etiam à filio non uideri. Filium, qui sit imago inuisibilis patris, comparatum patri, non esse ueritatem: apud nos autem, qui dei omnipotentis non possumus recipere ueritatem, imaginariam ueritatem uideri: ut maiestas ac magnitudo maioris, quodammodo circumscripta sentiat in filio. Deum patrem esse lumen incomprehensibile: Christum collatione patris, splendorem esse paruum, qui apud nos pro imbecillitate nostra magna esse uideatur. Duarum statuarum maioris & paruulæ: unius, quæ mundum

impleat, & magnitudine sua quodammodo inuisibilis sit: & alterius, quæ sub oculos cadat c
 ponit exemplum: priori patrem, posteriori filium comparans. Deum patrem omnipotentem appellat bonum, & perfectæ bonitatis. Filium non esse bonum, sed auram quandam & imaginem bonitatis: ut non dicatur absolute bonus, sed cum additamento. Pastor bonus, & cætera. Tertium dignitate & honore post patrē & filium, asserit spiritū sanctum. De quo cum ignorare se dicat, utrum factus sit, an infectus: in posterioribus quid de eo sentiret, expressit: nihil absq; solo Deo patre infectum esse confirmans. Filium quoq; minorē patre, eo quod secundus ab illo sit: & spiritum sanctum inferiorē filio, in sanctis qui bulc; uerfari. Atque in hoc ordine maiorem patris fortitudinē esse, quā filij & spiritus sancti. Et rursus, maiorem filij fortitudinē esse, quā spiritus sancti: & consequenter ipsius sancti spiritus, maiorem esse uirtutem cæteris, quæ sancta dicuntur. Cumq; uenisset ad rationales creaturas, & dixisset eas per negligentiam ad terrena corpora esse delapsas, etiam hoc addidit: Grandis negligentia atq; desidia est, intantū unumquency desuere atq; euacuari, ut ad uitia ueniens, irrationabilium iumentorum possit crasso corpore colligari. Et in consequentibus: Quibus, inquit, moti disputationibus, arbitramur sua sponte alios esse in numero sanctorum, & ministerio Dei: alios ob culpam propriam de sanctimonia corruentes, in tantam negligentia corruisse, ut etiam in contrarias fortitudines uerterentur. Rursusq; nasci ex fine principium, & ex principio finem: & ita cūcta uariari, ut & qui nunc homo est, possit in alio mundo dæmon fieri: & qui dæmon est, & negligentius egerit, in crassiora corpora relegetur, id est ut homo fiat. Sicq; permiscet omnia, ut de archægelo possit diabolus fieri, & rursus diabolus in angelum reuertatur. Qui uero fluctuauerint, & motis pedib; nequaquā corruerint, subijciētur omnino dispēlandi & regendi atq; ad meliora gubernādi principatibus, potestatibus, thronis, dominationibus: & forsitan ex his hominum constabit genus, in uno aliquo ex mundis: quando iuxta Esaiam cælum & terra noua fient. Qui uero non fuerint meriti, ut per genus hominū reuertantur ad pristinum statum, fient diaboli & angeli eius, & pessimi dæmones: ac pro uarietate meritorum in singulis mundis diuersa officia sortientur. Ipsosq; dæmones ac rectores tenebrarum, in aliquo mundo uel mundis, si uoluerint ad meliora conuerti, fieri homines, & sic ad antiquū redire principiu: ita duntaxat, ut per supplicia atq; tormenta, quæ uel multo uel breui tempore sustinuerint, in hominum eruditi corporibus, rursus ueniant ad angelorum fastigia. Ex quo consequenti ratione monstrari, omnes rationabiles creaturas ex omnibus posse fieri: non semel & subito, sed frequētius: nosq; & angelos futuros dæmones, si egerimus negligentius: & rursus dæmones, si uoluerint capere uirtutes, peruenire ad angelicā dignitatē. Corporales quoq; substantias penitus delapsuras. Aut certe in fine omnium hoc esse futura corpora, quod nunc est æther & cælum, & si quod aliud corpus syncerius & purius intelligi potest. Quod cum ita sit, quid de resurrectione sentiat, perspicuum est. Solem quoq; & lunam & astra cætera, esse animantia: imò quomodo nos homines ob quædam peccata his sumus circumdati corporibus, quæ crassa sunt & pigra: sic & cœli luminaria talia uel talia accepisse corpora, ut uel plus uel minus luceant: & dæmones ob maiora delicta, aereo corpore esse uestitos. Omnem creaturam, secundum Apostolum, uanitati esse subiectam, & liberari in reuelatione filiorum Dei. Ac ne quis putet nostrum esse quod dicimus, ipsius uerba ponamus: In fine atq; consummatione mundi, quando uelut de quibusdam repagulis atq; carceribus missa fuerint à Domino animæ & rationabiles creaturæ, alias earū tardius incedere ob segnitiam, alias pernici uolare cursu, propter industriam. Cumq; omnes liberum habeant arbitrium, & sponte sua uel uirtutes possint capere uel uitia: illæ multo in peiori cōditio ne erunt, q̄ nunc sunt: hæc ad meliorem statum perueniē: quia diuersi motus & uarię uoluntates in utramque partem diuersum accipient statum: id est, ut angeli, homines uel dæmones, & rursus ex his homines uel angeli fiant. Quumq; omnia uario sermone tractasset, asserens diabolum non incapacem esse uirtutis, & tamen necdum uelle capere uirtutem,

A uirtutē, ad extremū sermone latissimo disputauit, angelū siue animā aut certe dæmonem, quos unius asserit esse naturæ, sed diuersarū uoluntatū, pro magnitudine negligentia & stultitia iumentū posse fieri: & pro dolore pœnarū & ignis ardore, magis eligere ut brutum animal sit, & in aquis habitet & fluctibus, ac corpus assumere huius uel illius pœnaris: ut nobis non solū quadrupedū, sed & pisciū corpora sint timenda. Et ad extremum ne teneretur Pythagorici dogmatis reus, qui asserit *μεταμύχων*: post tam nefandā disputationē, qua lectoris animū uulnerauit: Hæc, inquit, iuxta nostrā sententiā nō sint dogmata, sed qua sita tantū atq; proiecta, ne penitus intractata uiderētur. In secūdo autem libro mundos asserit innumerabiles, non iuxta Epicurū uno tempore plurimos & sui similes, sed post alterius mundi finem, alterius esse principium. Et ante hunc nostrum mundum, alium fuisse mūdum, & post hunc aliū esse futurū, & post illū aliū: rursusq; cæteros post cæteros. Et dubitat utrum futurus sit mundus alteri mundo ita ex omni parte cōsimilis, ut nullo inter se distare uideantur: aut certe nunquā mundus alteri mundo ex toto indiseretus & similis sit futurus. Rursusq; post modicum: Si omnia, inquit (ut ipse disputationis ordo cōpellit) sine corpore uixerint, consumetur corporalis uniuersa natura: & redigetur in nihilum, quæ aliquando facta est de nihilo: eritq; tēpus, quo usus eius iterum necessarius sit. Et in cōsequentibus: Sin aut, ut ratione & scripturarū autoritate monstratum est, corruptiūm hoc induerit in corruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem: absorbebitur mors in uictoriā, & corruptio in incorruptionem: & forsitan omnis corporea natura tolletur è medio, in qua sola potest mors operari. Et post paululū: Si hæc non sunt contraria fidei, forsitan sine corporibus aliquando uiuemus. Sin autē qui perfecte subiectus est Christo, absq; corpore intelligitur: omnes autem subijciendi sunt Christo: & nos erimus sine corporibus, quādo ei ad perfectū subiecti fuerimus. Et in eodem loco: Si subiecti fuerint omnes Deo, omnes deposituri sunt corpora: & tunc corporaliū rerū uniuersa natura soluetur in nihilum: quæ si secundo necessitas postularit, ob lapsum rationabiliū creaturarū rursus existet. Deus enim in certamen & luctā animas dereliquit, ut intelligant plenā cōsummataq; uictoriā, non ex propria se fortitudine, sed ex Dei gratia cōsecutas. Et idcirco arbitror pro uarietate causarū diuersos mundos fieri: & elidi errores eorū, qui similes sui mundos esse contendunt. Et iterum: Triplex ergo suspicio nobis de fine suggeritur: è quibus quæ uera & melior sit, lector inquirat. Aut enim sine corpore uiuemus, cū subiecti Christo subijciemur Deo, & Deus fuerit omnia in omnibus: aut quomodo Christo subiecta, cū ipso Christo subijciētur Deo, & in unū fœdus artabitur, ita omnis substantia redigetur in optimā qualitātē, & dissoluetur in ætherē, quod purioris simpliciorisq; naturæ est: aut certe sphaera illa, quam supra appellauimus *ἀπλανής*, & quicquid illius circulo cōtinetur, dissoluetur in nihilū: illa uero qua *ἀντιβόνη* ipsa tenetur & cingitur, uocabitur terra bona: nec non & altera sphaera, quæ hanc ipsam terram circumambit uertigine, et dicitur cœlū, in sanctorū habitaculū cōseruabitur. Cū hæc dicat, nō ne manifestissime gētū sequitur errorē: & philosophorū deliramēta simplicitati ingerit Christianę. Et in eodē libro: Restat ut inuisibilis sit Deus. Si aut inuisibilis per naturā est, neq; saluatori uisibilis erit. Et in inferioribus: Nulla alia anima, quæ ad corpus descēdit humanū, purā & germanā similitudinē signi in se prioris expressit, nisi illa de qua saluator loquitur: Nemo tollet animā meā à me, sed ego pono eā à me ipso. Et in alio loco: Unde cum infinita cautione tractandū est, ne fortē cum animæ salutē fuerint consecutæ, & ad beatā uitā peruenerint, animæ esse desistant. Sicut enim uenit Dñs atq; saluator quærere & saluū facere quod perierat, ut perditū esse desistat: sic anima quæ perierat, & ob cuius salutē uenit Dñs, cum salua facta fuerit, anima esse cessabit. Illud quoq; pariter requirendum, utrū sicut perditū aliquando non fuit perditū, & erit tempus quādo perditum non erit: sic & anima aliquando fuerit non anima, & fore tēpus, quādo nequaquā anima perseueret. Et post multū de anima tractatum hæc intulit. *uōs*, id est mens, corruens facta est anima: & rursus anima instructa uirtutibus mēs fiet. Quod & de anima Esau scrutantes

possumus inuenire, propter antiqua peccata eum in deteriori uita esse damnatum. Et de cœlestibus requirendum est, quod non eo tempore quo factus est mundus, solis anima uel quodcunq; eam appellari oportet, esse coeperit, sed anteq; lucens illud & ardens corpus intraret. De luna & stellis similiter sentiamus, quod ex causis præcedētib; licet in uita, cōpulsæ sint subijci uanitati, ob præmia futurorū: non suā facere sed creatoris uoluntatē, à quo in hæc officia distributæ sunt. Ignis quoq; gehēnæ & tormenta, quæ scriptura sancta peccatoribus cōminatur, non ponit in supplicijs, sed in cōscientia peccatorū: quando Dei uirtute & potentia omnis memoria delictorū ante oculos nostros ponitur: & ueluti ex quibusdā seminib; in anima derelictis, uniuersa uitiorū seges exoritur: et quicquid feceramus in uita uel turpe uel impiū, omnis eorū in cōspectu nostro pictura describitur, ac p̄teritas uoluptates mēs intuēs cōsciētia punitur ardore, & p̄nitendinis stimulis cōfoditur. Et iterū: Nisi fortē corpus hoc pingue atq; terrenum caligo & tenebræ nominadæ sunt: per quod cōsummato hoc mūdo, cū necesse fuerit in aliū trāsire mūdū, rursus nascēdi sumet exordia. Hæc dicens, perspicue μετεμύχωση Pythagoræ Platonisq; defendit. Et in fine secundi uoluminis de perfectione nostra disputans, intulit: Cūq; intantū profecerimus, ut nequaquā carnes & corpora, forsitan ne animæ quidē fuerimus, sed mens & sensus ad perfectū ueniēs, nulloq; perturbationū nubilo caligās: intuebitur rationabiles intelligibilesq; substātiās, facie ad faciē. In libro quoq; tertio hæc uitia cōtinētur. Sin autē semel recipimus, quod ex præcedētib; causis aliud uas in honorē, aliud in contumeliam sit creatū, cur non recurramus ad animæ arcanum, & intelligamus eam egisse antiquitus, propter quod in altero dilecta, in altero odio habita sit, anteq; in Iacob corpore supplantaret, & in Esau plāta teneretur à fratre? Et iterum: Vt autē aliæ animæ fierent in honorem, aliæ in cōtumeliā, materiārū causarūq; merita præcesserūt. Et in eodē loco: Iuxta nos autem ex præcedentibus meritis, uas quod in honorē fuerit fabricatū, si non dignum uocabulo suo opus fecerit, in alio seculo fiet uas contumeliæ: & rursus uas illud, quod ex anteriori culpa contumeliæ nomen acceperat, si in præsentī uita corrigi uoluerit, in noua creatione fiet uas sanctificatū, & utile Domino in omne opus bonū paratū: statimq; subiungit, Ego arbitror posse quosdam homines, à paruis uitijs incipiētes, ad tantam nequitiam peruenire, si tamen noluerint ad meliora conuerti, & p̄nitentia emendare peccata, ut & contrariæ fortitudines fiant: & rursus ex inimicis contrarijsq; uirtutibus, intantū quosdam per multa tempora uulneribus suis adhibere medicinam, & fluentia prius delicta constringere, ut ad locum transeant optimorum. Sæpius diximus, in infinitis peptuisq; seculis, in quibus anima subsistit & uiuit, sic nōnullas earum ad peiora corruiere, ut ultimū maliciæ locum teneant: & sic quasdam proficere, ut de ultimo maliciæ gradu, ad perfectam ueniant consummatamq; uirtutem. Quibus dictis conatur ostendere & homines, id est animas posse fieri dæmones, & rursus dæmones in angelicam redigi dignitatem. Atq; in eodem uolumine: Sed & hoc requirendum, quare humana anima nunc ab his, nunc ab alijs uirtutibus ad diuersa moueatur, Et putat quorūdam antequā uenirent in corpore merita præcessisse: ut est illud Ioannis exultantis in utero matris suæ, quando ad uocem salutationis Mariæ indignam se confabulatione eius Elizabet confitetur: statimq; subiungit, Et e contrario paruuli licet & penē lactentes malis replentur spiritibus, & in diuinos atq; hariolos inspirantur: intantū, ut etiam dæmon Pythonicus quosdam à tenera ætate possideat: quos derelictos esse apud prouidentia Dei, cum nihil tale fecerint, ut istiusmodi insaniam sustinerent, non est eius qui nihil uult absq; Deo fieri, & omnia illius iustitia gubernari. Rursusq; de mundo: Nobis autē (inquit) placet, & ante hunc mundum aliū fuisse mundum: & post istū, aliū futurum. Vis discere, quod post corruptionem huius mundi alius sit futurus? Audi Esaiam loquentem: Erit cœlum nouum, & terra noua, quæ ego facio permanere in conspectu meo. Vis nosse, quod ante fabricam istius mundi, aliū mundi in præterito fuerint? Ausculta Ecclesiasten: Quid est quod fuit: ipsum quod erit. Et quid est quod factum est: ipsum quod futurum est. Et non est omne

A omne nouum sub sole, quod loquatur & dicat: Ecce hoc nouum est. Iam enim fuit in seculis pristinis, quæ fuerunt ante nos. Quod testimoniū non solū fuisse, sed futuros mundos esse testatur: non quod simul & pariter omnes fiant, sed alius post aliū: statimq; subiungit: Diuinitus habitaculū & uerā requiē apud superos existimo intelligi: in qua creaturæ rationabiles cōmorantes anteq; ad inferiora descenderent, & de inuisibilibus ad uisibilia cōmigrarent: ruentesq; ad terrā, crasis corporibus indigerent, antiqua beatitudine fruebantur. Vnde cōditor Deus fecit eis cōgrua humilibus locis corpora: & mūdum istum uisibile fabricatus est: ministrosq; ob salutē & correptionem eorū qui ceciderunt, misit in mundum: ex quibus alij certa obtinerent loca, & mundi necessitatibus obedirēt: alij iniuncta sibi officia, singulis quibusq; tēporibus, quæ nouit artifex Deus, sedula mente tractarēt. Et ex his sublimiora mundi loca, sol & luna & stellæ, quæ ab Apostolo creatura dicitur, acceperūt. Quæ creatura uanitati subiecta est, eo quod crasis circūdata corporibus, & aspectui pateat. Et tamen nō sponte subiecta est uanitati: sed propter uoluntatem eius, qui eam subiecit in spe. Et iterū: Alij uero in singulis locis atq; tēporibus, quæ solus artifex nouit, mūdi gubernaculis seruiūt, quos angelos eius esse credimus. Et post paululū: Quē rerū ordinē & totam mundi prouidentia: dum aliæ uirtutes de sublimioribus corruunt, aliæ paulatim labantur in terras: istæ uoluntariæ descendunt, aliæ præcipitantur in uita. Hæ sponte suscipiunt ministeria, ut ruentibus manū porrigant: illæ coguntur ingrata, ut tanto tempore in suscepto officio perseuerēt. Et iterū: Ex quo sequitur, ut ob uarios motus, uarij creentur & mundi: & post hunc quē incolimus, alius multo dissimilis mundus fiat. Nullusq; alius diuersis casibus & profectibus, & uel uirtutū præmijs, uel uitiorū supplicijs, & in præsentī, & in futuro, atq; in omnibus & retro, & priora temporibus potest merito dispensare: & ad unū rursus finē cuncta pertrahere, nisi solus conditor omnium Deus: qui scit causas propter quas alios permittat sua perfrui uoluntate, & de maioribus ad ultima delabi: alios incipiat uisitare, & gradatim quasi manu data, ad pristinū retrahere statū, & in sublimibus collocare. Cūq; de fine disputare coepisset, hæc intulit: Quia (ut crebro iam diximus) principiū rursus ex fine generatur, quaritur utrū & tunc futura sint corpora, an sine corporibus aliquando uiuendū sit, cū redacta in nihilum fuerint: & incorporaliū uita, incorporalis esse credēda sit: qualē & Dei nouimus. Nec dubiū est, quin si omnia corpora ad mūdū istū sensibilē pertineant, quæ appellantur ab Apostolo uisibilia: futura sit uita incorporalitū incorporalis. Et paulo post: Illud quoque quod ab eodē Apostolo dicitur: Omnis creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatē gloriæ filiorū Dei: sic intelligimus, ut primā creaturā rationabiliū & incorporaliū esse dicamus, quæ non seruiat corruptioni, eo q; non sit uestita corporibus: & ubi cunq; corpora fuerint, statim corruptio subsequatur. Postea autē liberabitur de seruitute corruptionis, quando receperint gloriā filij Dei, & Deus fuerit omnia in omnibus. Et in eodē loco: Vt autē incorporeū finē omnium rerum esse credamus, illa nos saluatoris oratio prouocat, in qua ait: Vt quomodo ego & tu unū sumus, sic & isti in nobis unū sint. Etenim scire debemus, quid sit Deus, & quid sit futurus in fine saluator: & quomodo in sanctis similitudo patris & filij repromissa sit: quō in se illi unū sunt, sic & isti in eis unū sint. Aut em̄ suscipiendū est uniuersitatis Deū, uestiri corpore: & quō nos carnibus, sic illum qualibet materia circūdarit: ut similitudo uite Dei, in fine sanctis possit æquari. Aut si hoc indecēs est, maxime apud eos, qui saltē ex minima parte Dei sentire cupiunt maiestatem, et ingenitæ atq; omnia excedentis naturæ gloriā suspicari: è duobus alterū suscipere cogimur, ut aut desperemus similitudinē Dei, si eadem semper sumus corpora habituri: aut si beatitudo nobis eiusdē cū Deo uitæ promittitur, eadē qua uiuit Deus, nobis cōditione uiuendū est. Ex quibus omnib; approbatur, quid de resurrectione sentiat, & q; omnia corpora interitura cōfirmet: ut simus absq; corporibus, quō prius fuimus, anteq; crasis corporibus uestiremur. Rursusq; de mundorū uarietate disputans, & uel ex angelis dæmones, uel de dæmonibus angelos siue homines futuros esse contestans: & e contrario ex hominib;

hominibus daemones, & omnia ex omnibus: sententiā suam tali sine confirmat. Nec dubiū est, quin post quaedā interualla temporum, rursus materia subsistat, & corpora fiant, & mundi diuersitas construatur: propter uarias uolūtes rationabiliū creaturarum, quae post perfectā beatitudinē usq; ad finem omnīū rerū paulatim ad inferiora dilapsae, tātam maliciā receperunt, ut in contrariū uerterentur, dum nolunt seruare principium, & incorruptam beatitudinē possidere. Nec hoc ignorandum, quod multae rationabiles creaturae, usq; ad secundū & tertū & quartum mundum seruent principium, nec mutationi in se locū tribuant. Aliae uero tam parum de pristino statu amissurā sint, ut penē nihil perdisse uideantur: & nonnullae grandī ruina, in ultimū praecipitandae sint barathrum. Non uicq; dispensator omnīū Deus, in conditione mundorum singulis abuti iuxta meritū, & opportunitates & causas, quibus mundi gubernacula sustētantur & inītantur: ut qui omnes uicerit nequitia, & penitus se terrae coaequauerit, in alio mundo, qui postea fabricandus est, fiat diabolus, principū plasmationis Domini: ut illudatur ei ab angelis, qui exordij amiserit uirtutē. Quibus dicitis, quid aliud conatur ostendere, nisi huius mundi homines peccatores, in alio mundo posse diabolū & daemones fieri? Et rursus nunc daemones, in alio mundo posse uel angelos, uel homines procreari? Et post disputationē longissimā, quā omnem creaturam corpoream in spiritualia corpora & tenuia dicit esse mirandam: cunctamq; substantiam in unum corpus mundissimum, & omni splendore purius conuertendam: & talem, qualem nunc humana mens non potest cogitare, ad extremum intulit: Et erit Deus omnia in omnibus, ut uniuersa natura corporea redigatur in eam substantiā, quae omnibus melior est: in diuinam scilicet, qua nulla est melior. In quarto quoq; libro, qui operis eius extremus est, haec ab ecclesia Christi damnanda interseruit. Et forsitan quomodo in isto mundo qui moriuntur separatione carnis & animae, iuxta operū differentiā, diuersa apud inferos obtinēt loca: sic qui de caelestis Hierusalem (ut ita dicā) administratione moriuntur, ad nostri mundi inferna descendunt: ut pro qualitate meritōrū, diuersa in terris possideāt loca. Et iterū: & quia cōparauimus, de isto mundo ad inferna pergentes animas, ijs animabus, quae de superiori caelo ad nostra habitacula perueniunt, & quodammodo mortuae sunt: prudētī inuestigatione rimandū est, an hoc ipsum possimus etiā in natiuitate dicere singularū: ut quomodo quae in ista terra nascuntur animae, uel de inferno rursus meliora cupiētes ad superiora ueniūt, & humanū corpus assumūt, uel de melioribus locis ad nos usq; descendunt: sic & ea loca quae supra sunt in firmamēto, aliae animae possideant, quae de nostris sedibus ad meliora proficiant: aliae quae de caelestibus ad firmamentū usq; delapsae sunt, nec tantū fecere peccatū: ut ad loca quae incolimus truderētur. Quibus dicitis nititur approbare, & firmamentum, id est coelū, ad cōparationē superioris coeli esse inferos: & hanc terrā quam incolimus, collatione firmamēti inferos appellari: & rursus ad cōparationem inferiorū, qui subter nos sunt, nos coelū dici: ut quod alijs infernus est, alijs coelū sit. Nec hac disputatione cōtētus, dicit in fine omnīū rerū, quando ad caelestē Hierusalē reuersuri sumus, aduersariarum fortitudinē cōtra populū Dei bella cōsurgere: nō sit eorū ociosa uirtus, sed exerceantur ad praelia: & habeāt materiā roboris, quā ut cōsequi non possint, nisi fortes primum aduersarijs institerint: quos ratione & ordinē & solertia repugnandi, in libro Numerorum legimus esse superatos. Cūq; dixisset iuxta Ioannis Apocalypsim, euāgelīū sempiternum, id est, futurū in caelis, tantum praecedere hoc nostrum Euāgelīū, quantū Christi praedicatio legis ueteris sacramenta: ad extremū intulit (quod & cogitasse sacrilegū est) pro salute daemōnū, Christū etiā in aere & in supernis locis esse passurum. Et licet ille nō dixerit, tamen quod cōsequēs sit intelligitur: sicut pro hominib. homo factus est, ut homines liberaret: sic & pro salute daemōnū, Deū futurū quod sunt hi, ad quos uerturus est liberandos. Quod ne forsitan de nostro sensu pūtemur asserere, ipsius uerba ponenda sunt. Sicut enim per umbrā Euāgelij, umbram legis impleuit: sic quia omnis lex exemplū & umbra est ceremoniarum caelestium, diligentius requirendum, utrum recte intelligamus legem quoq; caelestem

caelestem, & ceremonias superni cultus plenitudinem non habere: sed indigere Euāgelij ueritate, quod in Ioannis Apocalypsi Euāgelij legimus sempiternum, ad cōparationem uidelicet huius nostri Euāgelij, quod temporale est, & in transitorio mundo ac saeculo praedicatū. Quod quidē etiam si usq; ad passionē Domini saluatoris inquirere uoluimus, quāquā audax & temerariū sit in caelo eius quaerere passionem: tamen si spiritualia nequitiae in caelestibus sunt, & non erubescimus crucē Domini confiteri propter destructionē eorum, quae sua passione destruxit: cur timeamus etiam in supernis locis, in consummatione saeculorū aliquid simile suspicari, ut omnium locorū gentes illius passione saluentur? Rursusq; blasphemans de filio sic locutus est: Si enim patrē cognoscit filius, uidetur in eo quod nouit patrem, posse eum comprehendere: ut si dicamus artificis animum artis scire mensuram. Nec dubium, quin si pater sit in filio, & comprehendatur ab eo in quo est. Sin autem comprehensionē eam dicimus, ut non solum sensu quis & sapientia comprehendat, sed & uirtute & potentia cuncta teneat, qui cognouit: non possumus dicere, quod cōprehendat filius patrē: pater uero omnia cōprehendit. Inter omnia autem & filius est, ergo & filiū cōprehendit. Et ut sciremus causas, quibus pater comprehendat filiū, & filius patrē non queat comprehendere: haec uerba subnectit. Curiosus lector inquirat, utrum ita a semetipso cognoscatur pater, quomodo cognoscitur a filio: sciensq; illud quod scriptū est: Pater qui me misit, maior est omnibus: uerū esse contendet, ut dicat, & in cognitione filio patrem esse maiore, dum perfectius & purius a semetipso cognoscitur, q̄ a filio. Μετα-ύχωση quoq; & abolitionē corporū, per hoc rursus sentire conuincitur. Si quis autem potuerit ostendere incorporalē rationabilemque naturam, cum expoliauerit se corpore, uiuere per semetipsam: & in peiori conditione esse, quando corporibus uestitur, in meliori quando illa deponit: nulli dubium est corpora non principaliter subsistere, sed per interualla & ob uarios motus rationabiliū creaturarum nunc fieri, ut qui his indigent uestiantur: & rursus cum illa deprauatione lapsuū se ad meliora correxerint, dissolui in nihilum: & hac semper successione uariari. Et ne paruum putaremus impietatem esse eorum quae praemiserat, in eiusdem uoluminis fine coniungit: omnes rationabiles naturas, id est, patrē & filiū & spiritum sanctū, angelos, potestates, dominationes, caeterasq; uirtutes: ipsum quoq; hominē secūdū animae dignitatē unius esse substantie. Intellectualē, inquit, rationabilemque naturā sentit Deus & unigenitus filius eius & spiritus sanctus: sentiunt angeli & potestates caeteraq; uirtutes: sentit interior homo, qui ad imaginē & similitudinē Dei conditus est. Ex quo cōcluditur Deū & haec quodammodo unius esse substantiae. Vnū addit uerbū, quodammodo: ut tanti sacrilegij crimen effugeret: & qui in alio loco filiū & spiritum sanctū non uult de patris esse substantia, ne diuinitatē in partes secare uideatur: naturā omnipotentis Dei angelis hominibusq; largitur. Cū haec ita se habeāt, quae insania est, paucis de filio & spiritu sancto cōmutatis, quae apertā blasphemiam praeferebant: caetera ita ut scripta sunt protulisse in medium, & impia uoce laudasse: cum utiq; & illa & ista de uno impietatis fonte processerint: Aduersum omnia scribere, nec huius est temporis: & omnes qui aduersus Ariū & Eunomium Manichaeumq; & diuersas scripserunt haereses, his quoq; impietatibus respondisse credendi sunt. Quisquis igitur hos uoluerit legere libros, & calciatis pedibus ad terram repromissionis pergere: necubi a serpentibus mordeatur, & arcuato scorpj uulnere uerberetur, legat prius hunc librum: & antequam ingrediatur uiam, quae sibi cauenda sint, nouerit.

PRAEDECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA:

Ante annos.] Vide ut distulit rem in decimum annum, adhuc fauens Originis ingenio. Cuiusdam.] Abstinet a nomine, cum Ruffinum significet. Schedulas.] Ita uocant tabellas rudes & nondum emendate scriptas. Vnde & Graecis uerbum *σχεδύλαι*, & nomen *σχεδύλα*. *regi ἀρχών.*] Id est, de principijs. Nam hic est libro titulus. Aether & caelum.] Veteres purissimā aeris partē aethera uocabāt, ab ardore siue luce. Aereo corpore.] Fuit & August. in hac sententia, ut crederet daemones habere corpora aerea, nō assumptitia, sed sua et naturalia, id quod palā declarat, cum alijs locis, tū in libello De diuinat. daemōnū. Nisi forte sic uelimus interpretari, illi corpus accipi pro

pro substantia, quomodo ueteres aliquoties usurpabant eam uocem: ut apud Gellij, ubi disputatur ex Platone, uox corpus sit an accidens: & aerea pro subtilibus ac tenuibus. Verum si quis exactius perpendat totam illam disputationem, intelliget eum ita tribuisse corpora daemionibus, ut tribuit Origenes & Plato. *Afferit μετεμύχισιν.* Id est, tranfanimationem, hoc est, migrationem animae de corpore in corpus. *Appellauimus ἀπλανή.* Id est, expertem erroris, quod fixa sit & non erret more caeterarum. *ἀντιζώνη* ipsa tentetur. Antizonam uocat, quod opponatur & respondeat zonae.

Νδς. Summā animi partē & longissime remotā à materia, aut certe minimū immerfam materiā, sic appellant Theologi. De qua quaerit Aristoteles in libris De anima, nūquid agat in corpore absq; corporis organis. *Dæmon Pythonicus.* Id est, diuinus, à Pythone serpente, quē iaculis suis interemit Apollo. Vnde & Pythiā dicitū uolunt. Nescio uero qua de causa nostri addant aspirationem primae uocis. *Calciatis.* Hoc est, armatis aduersus serpentes. *Arcuato Scorpj uulnere.* Sic enim ferit scorpj, utroq; brachio comprehendit quod uult ferire: deinde nitens his, supra tergū infle cit caudam in arcus morem, & aculeum infigit, cuius adeo subtili, ut aciem fallat oculorum.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Epiphanius episcopus Salaminae Cypri, excusat se Ioanni episcopo Hierosolymitano, quod presbyterum ordinasset in illius dioecesi, ipso inconsulto. Deinde commonet, ut ab Origenis erroribus abstineat. Hanc epistolam Hieronymus in odium Ioannis & Ruffini latinam fecit.

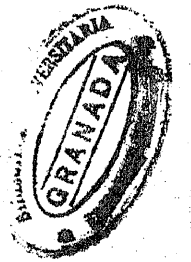
EPIPHANIUS IOANNI EPISCOPO HIEROSOLYMITANO.

DOMINO dilectissimo fratri Ioanni episcopo Epiphanius: Oportebat nos dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam, sed custodia mandatorum Dei & obseruatione diligentissima hoc esse quod dicimur. Si enim sancta scriptura loquitur: Clerici eorum non proderunt eis, quae arrogantia clericatus conducere nobis poterit: qui non solum cogitatione & sensu, uerumetiam sermone peccamus: Audiui quippe quod tumeas contra nos, & irascaris, & miniteris scribere in extremos fines terrae, ut loca prouinciasq; non nominem. Et ubi est Dei timor, qui nos debet illo tremore cōcutere, qui dictus est à Domino: Si quis irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio: Non quod magnopere curem, si scribas quod placuerit. Scribebantur enim & epistolae byblinae iuxta Esaiam: & mittebantur super aquas, quae cito cum seculo transeunt. Nihil tibi nocuimus, nihil iniuriā fecimus, nec quicquā uolenter extorsimus. In monasterio fratrum, & fratrum peregrinorum, qui prouinciae nihil tuae deberent: & propter nostram paruitalē et literas, quas ad eos crebro direximus, communionis quoq; tuae ceperunt habere discordiā, ne uiderentur quadam duritia & cōscientia nostra, antiquae fidei ab ecclesia separari, ordinauimus diaconū: & postquam ministravit, rursus presbyterū, super quo debueras gratulari, intelligens quod ob Dei timorem hoc sumus facere cōpulsū: maxime cum nulla sit diuersitas in sacerdotio Dei, & ubi utilitati ecclesiae prouidetur. Nam & si singuli ecclesiarum episcopi habent sub se ecclesias, quibus curam uidentur impendere: & nemo super alienam mensurā extenditur, tamen praepositur omnibus charitas Christi, in qua nulla simulatio est: nec cōsiderandū quid factū sit, sed quo tempore, & quo modo, & in quibus, & quare factū sit. Cū enim uidissem, quia multitudo sanctorū fratrum in monasterio consisteret, & sancti presbyteri Hieronymus & Vincentius propter uerecundiā & humilitatē nollent debita nomini suo exercere sacrificia: & laborare in hac parte ministerij, quae Christianorū praecipua salus est: inuenire autem & comprehendere seruū Dei non posses, qui te, eo quod graue onus sacerdotij nollet suscipere, saepe fugiebat: sed nec alius quis episcoporum facile eum reperiret. Vnde & satis miratus sum, quomodo dispensatione Dei ad nos uenerit cum diaconis monasterij & caeteris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia nescio quid aduersum eos habebam tristitia. Cum igitur celebraretur collecta in ecclesia uillae, quae est iuxta monasteriū nostrum, ignorante eum, & nullā penitus habentē suspicionē, per multos diaconos apprehendi iussimus, & teneri os eius: ne forte liberari se cupiens, adiuraret nos per nomen Christi: & primum diaconū ordinauimus, proponentes ei timorē Dei, & cōpellentes ut ministraret. Valde quippe obtinebatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulimus eum, & persuadere potuimus testimonijs scripturarum, & propositione mandatorum Dei. Et cum ministrare

ministraret in sanctis sacrificijs, rursus eum ingenti difficultate tento ore eius, ordinauimus presbyterū: & iisdem uerbis, quibus antea suaferamus, impulimus ut federet in ordine presbyterij. Post haec scripsimus ad sanctos presbyteros monasterij, & caeteros fratres: & increpauimus eos, quare non scripsissent super eo, cum ante annū multos eorum queri audissem, cur non haberent qui sibi Domini sacramenta conficerent, & illū omnes suo poscerent testimonio, & grādem utilitatē in cōmune monasterij testarētur: quare tūc reperta opportunitate non scripsissent nobis, neq; super ordinatione eius aliquid poposcissent. Haec ita acta sunt, ut loquutus sum, in charitate Christi, quam te erga paruitalē nostrā habere credebā: quāquā in monasterio ordinauerim, & non in parochia, quae tibi subiecta sit. O uere benedicta episcoporum Cypri mansuetudo & bonitas, & nostra rusticitas sensu tuo & arbitrato digna misericordia Dei. Nam multi episcopi cōmunionis nostrae & presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia, quos nos cōprehendere non poteramus: & miserunt ad nos diaconos & hypodiatonos, quos suscepimus cum gratia. Et ipse cohortatus sum beatā memoriā Philonē episcopū & sanctū Theophrastū, ut in ecclesijs Cypri, quae iuxta se erant, ad meae autē parochiae uidebantur ecclesiae pertinere, eo quod grandis esset & late patens prouincia, ordinarent presbyteros, & Christi ecclesiae prouiderent. Nunquā autē ego ordinauimus diaconissas, & ad alienas misi prouincias, neq; feci quicquā ut ecclesiam scinderem. Quid ergo tibi uisum est, sic grauitē intumescere & iactari contra nos pro opere Dei, quod in aedificationē, & non in destructionē fratrum factum est? Sed & illud uehementer admiratus sum, quod meis loquutus es clericis, asserens te per sanctū presbyterū & abbatē monachorū Gregoriū mandasse mihi, ne quenquā ordinarem: & ego hoc pollicitus sim, dicēs: Nunquid iuuenis sum, aut canones ignoro? Audi igitur ueritatē in sermone Dei, me hoc nec audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari. Suspiciatus autē sum, ne forsitan inter multa, quasi homo oblitus essem: & ob hanc causam sanctū Gregoriū sciscitatus sum, & Zenonē presbyterum, qui cum eo est. Et quibus abbas Gregorius respōdit, se hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum ei presbyter Ruffinus nescio quae alia transitorie loqueretur, etiā hoc dixerit: Putas ne aliquos ordinaturus est sanctus episcopus? Et hucusq; stetit sermo. Ego autē Epiphanius nec audiui quicquā nec respondi. Vnde dilectissime non te praueuiat furor, nec occupet indignatio, nec frustra mouearis: & aliud dolens, te uertas ad alia, ut peccandi occasionem inuenisse uidearis. Quod propheta deuitans, Dominū precatur, dicens: Non declines cor meū in uerba maliciae, ad excusandas excusationes in peccatis. Illud quoq; audiens admiratus sum, quod quidam qui solēt ultro citroq; portare rumusculos, & his quae audierunt semper addere, ut tristitias & rixas inter fratres concitent, te quoq; turbauerunt, & dixerunt, quod in oratione quando offerimus sacrificia Deo, soleamus pro te dicere: Domine, praesta Ioanni ut recte credat. Noli nos in tantum putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanquā enim hoc in corde meo semper orē, tamē ut simpliciter fatear, nunquam in alienas aures protuli, ne te uiderer paruipendere dilectissime. Quando autē cōplemus orationē secundū ritum mysteriorū, & pro omnibus & pro te quoq; dicimus: Custodi illum qui praedicat ueritatē. Vel certe ita: Tu praesta Domine & custodi, ut ille uerbum praedicet ueritatis: sicut occasio sermonis se tulerit, & habuerit oratio consequentiā. Quapropter obsecro te dilectissime, & aduolutus pedibus tuis precor, praesta mihi & tibi ut salueris, sicut scriptum est, à generatione peruersa, & recede ab haeresi Origenis, & à cunctis haeresibus dilectissime. Video enim quod propter hanc causam omnis uestra indignatio concitata sit, quod dixerim uobis, Arri patrem Origenem scilicet, & aliarum haereson radicem, & parentem laudare non debetis. Et cum uos roga rem, ne ita erraretis & monerem, contradixistis, & me ad tristitiam atque lachrymas adduxistis. Non solum autem me, sed & alios plurimos catholicos qui intererant. Inde ut intelligo haec est omnis indignatio, & iste furor. Et idcirco comminamini, quod mittatis aduersum me epistolas, ut huc illucq; sermo uester discurrat: & propter defensionem

hæreseos aduersum me odia suscitantes, rumpitis charitatem quam in uos habuimus: in tantū ut feceritis nos etiā pœnitentiā agere, quare uobis cōmunicauerimus, ita Origenis errores & dogmata defendētes. Simpliciter loquor: nos secundum quod scriptū est, nec oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalizauerit: nec manū, neq; pedē, si nobis scandalū fecerit. Et uos ergo siue oculi nostri, siue manus, siue pedes fueritis, similia sustinebitis. Quis enim catholicorū possit æquo animo sustinere, & eorū qui fidē suā bonis operibus exornant, ut audiant Origenis doctrinā atq; consiliū, & credant præclaræ illius prædicationi: non potest filius uidere patrē, neq; spiritus sanctus uidere patrē. Hæc in libris πρὸς ἑξῆς scribuntur, his uerbis legimus, & ita loquutus est Origenes. Sicut enim incōgruū est dicere, quod possit filius uidere patrē: sic insequens est opinari, quod spiritus sanctus possit uidere filiū. Illud quoq; quis Origenē dicentē patiatur, qd animæ angeli fuerint in cœlis: & postq; peccauerint in supernis, directas esse in istum mundū, & quasi in tumulos & sepulchra, sic in corpora ista relegatas, pœnas antiquorū luere peccatorū: & corpora credentiū non templa Christi esse, sed carceres damnatorū. Exinde ueritatem historiæ, allegoriæ deprauans mendacio, infinita uerba multiplicat: & simplices quosq; uaria persuasione supplantans, nunc asserit animas, iuxta Græcā etymologiam ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχου idcirco uocitatas: quia de cœlestibus ad inferiora uenientes, calorē pristinum amiserint: nunc corpus hoc, ob id iuxta Græcos ψύχας, id est uinculum, siue iuxta aliā proprietatē, cadauer dicit: quia animæ de cœlo ruerint: à plerisq; autem secundū uariā Græci sermonis supellectilem σῶμα, id est corpus, σῆμα, id est monumentum interpretari: eo qd ita animā in se clausam habeat, quomodo sepulchra & tumuli cadauera mortuorū. Et si hoc uerū est, ubi est fides nostra? ubi præconium resurrectionis? ubi apostolica doctrina, quæ in ecclesiis Christi hucusq; perdurat? ubi illa benedictio ad Adam, & ad semen eius, & ad Noe, & ad filios eius: Crescite & multiplicamini, & replete terrā: lam enim non erit benedictio, sed maledictio, iuxta Origenē, qui angelos uertit in animas: & de sublimi fastigio dignitatis facit ad inferiora descendere: quasi Deus generi humano non possit animas per benedictionem dare, nisi angeli peccauerint: & tot in cœlo sint ruinae, quot in terra natiuitates. Dimittenda ergo nobis est doctrina apostolorum & prophetarū, & legis & ipsius Dñi saluatoris in Euangelio pertonantis. Ecōtrario Origenes præcipit, & legē dat, ut non dicā cōstringit discipulos suos: ne quis oret in cœlum ascendere, ne peius iterū peccās, qm̄ in terris antē peccauerat, præcipitur in mundum. Quancp̄ istiusmodi nugas & deliramēta soleat ille scripturarū interpretatione peruersa, & aliud significante quā quod uerum est, affirmare, dicens: Prius quā à malicia humiliarer, ego deliqui. Et illud: Reuertere anima mea in requiem tuā. Nec non & illud: Educ de carcere animā meā. Et in alio loco: Cōfitebor Dño in regione uiuorū: cum alius proculdubio sensus scripturæ diuinæ sit, quā ille in hæresim suam maligna interpretatio ne detorquet. Quod faciunt & Manichæi, & Gnostici, & Hebionitæ, & Marcionis sectatores, & aliæ hæreses numero octoginta, quæ de purissimo scripturarum fonte assumptas testimonia, non ita interpretantur ut scripta sunt: sed simplicitatē sermonis ecclesiastici id uolūt significare, quod ipsi sentiūt. Illud quoq; quod asserere nititur, doleā ne an rideā nescio. Doctor egregius Origenes audet docere diabolū id rursum futurū esse quod fuerat: & ad eandē rediturū dignitatē, & cōscensurū regna cœlorum. Proh nephas, quis tam uecors & stolidus, ut hoc recipiat, quod sanctus Ioannes Baptista, & Petrus, & Ioannes apostolus & euangelista, Esaias quoq; & Hieremias, & reliqui prophætæ cohæredes sunt diaboli in regno cœlorum? Prætereo friuolam eius expositionem super tunicis pelliceis, quanto conatu, quantisq; egerit argumentis, ut tunicas pelliceas humana esse corpora crederemus. Qui inter multa ait: Nūquid corarius aut sordidascarius erat Deus, ut conficeret pelles animalū, & cōsueret ex eis tunicas pelliceas Adam & Eua? Manifestū est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquatur. Et si hoc ita est, quomodo legimus ante pelliceas tunicas, & ante inobedientiam & de paradiso ruinam, Adam loquentem non

non secundū allegoriam, sed uere: Hoc nūc os ex ossibus meis, & caro de carne mea? Aut unde assumptū est illud, quod diuinus sermo testatur: Et iniecit Deus soporē in Adā, & dormiuit: & sumpsit unā de costis eius, & adimpleuit pro ea carnē, & ædificauit costam quam tulerat ex eo, illi in uxorē. Aut quæ corpora contegebat Adam & Eua folijs ficus, postq; comederunt de arbore uetita? Quis autē patiēter ferat Origenē lubricis argumentationibus resurrectionem carnis huius negantē: sicut declarat manifestissime in uolumine explanationū primi Psalmi, & in alijs multis locis? Aut quis audiat in tertio cœlo donantē nobis Origenē paradysum: & illum quē scriptura cōmemorat, de terra ad cœlestia transferentē: & omnes arbores quæ scribuntur in Genesi, sic allegorice intelligentem: qd scilicet arbores, angelicæ fortitudines sint, cum hoc ueritas non recipiat? Neq; enim dixit scriptura diuina: Deposuit Deus Adam & Eua in terrā, sed eiecit eos de paradiso, & habitare fecit eos contra paradysum. Non ait, Sub paradiso. Et posuit romphæam flammeam, & Cherubim custodire introitū ligni uitæ. Non dixit, Ascensum. Et fluuius egrediebatur ex Eden. Non dixit, Descendit ex Eden. Iste diuiditur in quatuor principia: nomen uni Phison, & nomen secundi Geon. Ego uidi aquas Geon, aquas quas his carnis oculis aspexi. Iste est Geon, quē Hieremias demonstrat, dicens: Quid uobis & uia Aegypti, ut bibatis aquā Geon turbidam? Bibi & de hoc magno flumine Euphrate aquas simpliciter, quas manu potes tangere, ore sorbere, non aquas spirituales. Vbi autem flumina sunt, quæ & uidentur & bibuntur, ibi consequens est quod & ficus & alia ligna, de quibus dicit Deus, Ex omni ligno quod est in paradiso comedes, similia sint lignis & alijs arboribus, sicut flumina similia sunt fluminibus & aquis. Si autem aqua quæ cernitur, uere aqua est, necesse est ut & ficus uera sit, & alia ligna: & Adā uerus statim à principio plasmatus in corpore sicut & Eua, & non in phantasmate: & post ruinam (ut uult Origenes) propter peccatum postea corpus acceperit. Sed dicis: Legimus qd sanctus Paulus raptus sit usq; ad tertium cœlum, & usq; in paradysum. Bene dicis. Quando ponit tertium cœlum, & postea addidit, Et in paradysum, ostendit alibi esse cœlum, & alibi paradysum. Illas uero præstigias quis non statim abijciat atq; contemnat, dicente Origenē, de aquis quæ super firmamentū sunt, non esse aquas, sed fortitudines quæsdā angelicæ potestatis: & rursum aquas quæ super terram sunt, hoc est, sub firmamento, esse uirtutes contrarias, id est dæmones? Vnde aperti sunt fontes abyssi, & totus mundus opertus est aquis? O furor hominum iunctus stultitiæ, qui reliquerunt illud quod in Prouerbis dicitur: Audi fili sermone patris tui, & ne abijcias legem matris tuæ: & conuersi sunt ad errorē: & dicunt stulto, ut princeps sui sit: nec contemnunt res fatuas, quæ dicuntur à fatuo, sicut scriptura testatur: Fatuus autem fatua loquitur, & cor eius uana intelligit. Vnde obsecro te dilectissime, et quasi membris meis parcens, propter charitatē quam in te habeo, precor scribens et orans, ut impleas illud quod dicitur: Nonne odientes te Domine odiui, et super inimicos tuos tabescebam? Inimica et digna odio Origenis uerba sunt, et Deo repugnantia, et sanctis eius: et non ista sola quæ dixi, sed et alia innumerabilia. Neq; enim nūc mihi propositū est aduersus omnia Origenis dogmata disputare. Nihil mihi subripuit Origenes, nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res mundi et hæreditatē, odium aduersum illum pugnascp̄ suscepi: sed (ut simpliciter fatear) doleo, et ualde doleo, uidens plurimos fratrū, et eorū præcipue qui professionem habent non minimā, et in gradum quoq; sacerdotij maximum peruenierunt, eius persuasionibus deceptos, et peruersissima doctrina cibos factos esse diabolici: in quibus completum est illud quod dicitur, Super omnem munitionem ludit, et escæ eius electæ, et congregauit sicut arenam captiuitatem. Te autem frater, liberet Deus, et sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, et omnes fratres qui tecum sunt, et maxime Ruffinum presbyterum ab hæresi Origenis, et ab alijs hæresibus et perditione earū. Si enim propter unū uerbum aut duo quæ cōtraria fidei sunt, multæ hæreses abiectæ sunt ab ecclesia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui

tantas peruerfitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit, deiq; & ecclesiæ hostis extitit. Inter multa enim mala etiã illud ausus est dicere, Perdidisse imaginẽ Dei Adã, cum hoc in nullo penitus loco scriptura significet. Si autẽ ita esset, nunquã omnia quæ in mundo sunt seruirent semini Adam, id est uniuerso generi hominum: sicut & Iacobus apostolus loquitur: Omnia domantur, & subiecta sunt humanæ naturæ. Nunquam enim uniuersa subiecta essent hominibus, si non haberent homines iuxta id quod uniuersis imperarent imaginem Dei. Coniungens autem atq; consocians scriptura diuina gratiam benedictionis, quam Adam donauerat, & generationibus quæ ex eo erant: ne qui forsitan maligna interpretatione auderent dicere, uni datam gratiam Dei, & illum solum factum esse ad imaginẽ Dei, quia psalmatus esset ex humo, & uxore eius quam creasset de costa uiri: eos uero qui conciperentur in utero, & non ita nascerentur ut Adam, Dei non habere imaginẽ: statim per ordinẽ iungit, & dicit: Et uixit Adam duçetos triginta annos, & cognouit Euam uxore suam, & peperit ei filiũ iuxta speciem & iuxta imaginem eius, & uocauit nomen eius Seth. Rursumq; in decima generatione post annos bis mille duçcentenos sexagintaduos, uindicans Deus imaginẽ suam, & ostendẽs quod gratia quam dedisset hominibus perseueraret in eis, ait: Ne comederitis carnẽ in sanguine, ego enim ulciscar sanguinẽ uestrum de manu omnis hominis effudentis illum: quia ad imaginem Dei feci hominẽ. Nec non post alteras decem generationes usq; ad Abrahã, & ab Abraham usq; ad Dauid alias generationes quatuordecim: quæ uiginti quatuor generationes simul faciunt annos bis mille centũ decem & septẽ: spiritus sanctus in trigesimo octauo Psalmo, cum quereretur de omnibus hominibus, quod in uanitate ambularent, & peccatis essent obnoxij, loquitur: Veruntamen in imagine perambulat omnis homo. Nec non post Dauid, etiã sub Solomone filio eius, legimus tale quiddam super Dei imagine nominatum. Dicit enim in Sapientia, quæ titulo eius inscribitur: Creauit Deus incorruptum hominẽ, & imaginẽ suæ proprietatis dedit ei. Et rursum post annos trecentos unũ decim plus minus, in Nouo legimus testamento, quod non perdidit homines imaginem Dei. Iacobus enim apostolus & frater Domini, cuius et supra meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur, habere hominẽ imaginẽ et similitudinẽ Dei. Nã cum de lingua hominis latius disputasset, adiecit: Instabile malum, in ipsa quippe benedicimus Deum patrẽ, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinẽ Dei conditi sunt. Paulus quoq; uas electionis, & qui doctrinã euangelicã suã prædicatione cõpleuit, docet nos, quod homo ad imaginẽ & similitudinẽ Dei conditus sit, dicens: Vir non debet nutrire comam, cum gloria & imago Dei sit: imaginẽ simpliciter appellans suo nomine, similitudinẽ autẽ, gloriæ appellatione significans. Pro tribus igitur testimonijs, quæ tibi, si de scriptura sancta reperirem, dicebas posse sufficere: ecce septem testimonia dedimus. Quis ergo sustinebit Origenis ineptias: ut non grauius aliquid loquar: & similis efficiar uel ipsi uel discipulis eius, qui audent in periculo animæ suæ asserere, quodcunq; eis in buccã uenerit: & magis iubere Deo, & non ab eo uel orare uel discere ueritatem. Quidã enim eorum dicunt, quod imago Dei, quam prius accepit Adam, illo peccante perierit. Alij suspicantur corpus, quod filius Dei habiturus esset ex Maria, ipsam esse imaginẽ: alij sensum, alij uirtutem: isti baptisma, hi quod homo ad imaginẽ Dei dominetur omnibus: ebriorum more hæc uel illa ructantes, quos oportebat tantum effugere discrimen, nec negare quæ loquitur Deus, & credentes simpliciter saluos fieri, deoq; concedere donationis suæ certam & ueram scientiã, in qua potissimũ parte homines condiderit ad imaginem & similitudinẽ suam. Qui hæc relinquentes, multis se quæstionibus implicarunt, & per hoc in cœnum demersi sunt peccatorum. Nos autem dilectissime credimus his, quæ loquutus est Dominus: & scimus, qd in cunctis hominibus imago Dei permaneat: ipsiq; concedimus nosse in qua parte homo ad imaginẽ Dei conditus sit. Sed neq; illud, quod quidam in epistola Ioannis legentes non intelligunt, quenquam decipiat, ubi loquitur: Nunc filij Dei sumus, & nondum apparet quod erimus. Nouimus autem, quia cum

A cum ille reuelatus fuerit, similes ei erimus. Videbimus enim eũ sicuti est. Hoc enim propter gloriã quæ ibi reuelanda est sanctis eius, dictum est: sicut & in alio loco legimus: A gloria in gloriã: cuius gloriæ iam in isto seculo sancti arrabonẽ & portiunculam susceperunt. Primus eorũ Moyses, cuius fulsit facies ualde, & radiabat ueluti fulgor & sol. Secundus Elias, igneo curru raptus in cœlum, & ignis detrimenta non sentiens. Stephanus lapidabatur, & faciẽ habebat angeli, quæ ab omnibus cernebatur. Hoc autẽ quod in paucis diximus, de omnibus intelligẽdũ est, ut impleatur illud quod scriptũ est: Omnis qui sanctificat semetipsum, inter beatos numerabitur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Cum hæc ita se habeant dilectissime, custodi animã tuam, & desine circa nos murmurare. Dicit enim scriptura diuina: Nolite murmurare adinuicem, sicut quidam murmurauerunt, & à serpentibus perierunt: magis acquiesce ueritati, & dilige diligentes te, & ueritatẽ. Deus autem pacis præstet nobis iuxta suam clementiam, ut contemnatur satanas sub pedibus Christianorũ, & abijciatur omnis occasio peruerfa, ne scindatur in nobis uinculũ charitatis & pacis, & rectæ fidei prædicationis. Præterea quod audiui quosdam murmurare contra me, quia quãdo simul pergebamus ad sanctum locum qui uocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, & uenissem ad uillam quæ dicitur Anablatha, uidissemq; ibi præteries lucernã ardentẽ, & interrogassem, quis locus esset, didicissemq; esse ecclesiã, & intrassem ut orarem: inueni ibi uelum pendens in foribus eiusdẽ ecclesię tinctũ atq; depictum, & habens imaginẽ quasi Christi, uel sancti cuiusdam. Non enim satis memini, cuius imago fuerit. Cum ergo hoc uidissem, in ecclesia Christi cõtra autoritatẽ scripturarũ hominis pendere imaginẽ, scidi illud, & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperẽ mortuũ eo obuoluerent & efferrent. Illiq; contra murmurantes dixerunt: Si scindere uoluerat, iustum erat, ut aliud daret uelũ atq; mutaret. Quod cum audissem, me daturũ esse pollicitus sum, & ilico esse missurum. Paululũ autem morarũ fuit in medio, dum quæro optimũ uelũ pro eo mittere. Arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem misi quod potui reperire, & precor ut iubeas presbyteros eiusdẽ loci suscipere uelum à latore, quod à nobis missum est: & deinceps præcipere, in ecclesia Christi istiusmodi uela, quæ contra religionem nostram ueniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hanc magis habere sollicitudinem, ut scrupulositate tollat, quæ indigna est ecclesia Christi & populis qui tibi crediti sunt. Palladium uero Galatam, qui quondam nobis charus fuit, & nũc misericordia Dei indiget, caue, quia Origenis hæresim prædicat & docet, ne fortẽ aliquos de populo tibi credito ad peruerfitatem sui inducat erroris. Opto ut ualeatis in Domino.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

- 1** **S**cribuntur his uerbis. Nemp̄ his quæ mox sequuntur. Iuxta Græcam etymologiam, *ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχω*. Id est animas à refrigerẽdo. Torquet autem hanc etymologiam, cum potius dicatur à uerbo *ψύχω*, quod est uiuifico, siue animo: quanquã & refrigerio significet, sed proprie respirando *ψύχω*, quod spiritus refrigeret. Iuxta Græcos *σῆμα*.] **2** **S**ic uincio, *σῆμα* uinculũ, quod corpori sit alligatũ. Cadauer dici. *ὄσσημα* dicitur, quali *σῆμα*, quod à cadendo dicitur est. Plato putat *σῆμα* dici posse quali carcerẽ, quod illic anima seruetur, donec poenas luerit. *σῆμα*.] *σῆμα* sepulchrũ est, siue monumentum. Nam *σῆμα* quali signum dicitur, quod indicet titulũ sepulti. De his etymologijs Plato disserit in Cratylõ, & Macrobius in cõmentarijs, quos scripsit in Somnium Scipionis. Coriarius, aut sordiscarius. In nonnullis scriptum habebatur, sordis carnis. Ego legendũ arbitror, aut scortifarius, à pellibus animantium, quæ scorta uocantur: aut scrutarius, à genere uestis pellicæ. Horatius: Viliã uendentem tunicato scruta popello.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ioannes episcopus Hierosolymitanus, suspectus erat, quod Origenis & Arianorum dogmatibus esset infectus. Proinde ab huius cõmunionẽ diuus Hieronymus abstinebat. Congregato autẽ super hac re sub Epiphaniõ monachorum & presbyterorũ concilio apud Antiochiã, efflagitatus est Ioannes ut se purgaret de infamiã hæreseos. Is diu tergiversatus, tandem missõ quodã, sed sine literis, magis auxit suspicionem malæ conscientiæ. Hunc igitur magna libertate prouocat, ut aperre aut hæresim suam profiteatur, aut Christianum esse se declaret. Hæc tamen sunt erudita, tamen absq; dolore legi non possunt, inter tantos uiros tantas factionum & simultatum turbas incidisse.

HIERONYMVS AD PAMMACHIVM ADVERSVS
errores Ioannis Hierosolymitani episcopi.

Iuxta Paulū apostolū, quod sentimus orare non possumus, ac propriæ mentis cogitationē sermo non explicat: quanto magis periculosum est de alterius animo iudicare, & singulorū dīctorū atq; uerborum inuestigare atq; proferre rationē. Natura hominū prona est ad clementiā, & in alieno peccato sui quisque miseretur. Si ergo reū in sermone reprehēderis, simplicitatē uocabit. Si calliditatē argueris, imperitiā cōfitebitur, ut suspiciōnē uitet malitiæ. Atq; ita fiet, ut tu qui arguis, callūniator: ille qui reprehenditur, nō hæreticus, sed rusticus iudicetur. Nosti Pammachi, nosti me ad hoc opus nō inimicitijs, nō gloriæ cupiditate descēdere, sed prouocatum literis tuis ex ardore fidei: ac uelle si fieri posset, omnes id ipsum sapere: nec impatientij ac temeritatis posse reprehēdi, si post trienniū loquor. Deniq; nisi ad apologiā, de qua nunc scribere institui, multorū animos diceres perturbatos, & in utraq; partem fluctuare sententiam, decreuerā in incepto silentio permanere. Facebat itaq; Nouatus errantibus manus non porrigens, Montanus cū infans fœminis prosternatur, iacētes in barathrū præcipitans ne leuētur. Quotidie peccamus oēs, & in aliquo labimur. Qui ergo in nos clemētes sumus, rigorē cōtra alios non tenemus: quin potius oramus, petimus, obsecramus, ut aut simpliciter nostra fateatur, aut apertē defendat aliena. Nolo uerborū ambiguitates: nolo mihi dici, quod & aliter possit intelligi. Reuelata facie gloriā Dñi cōtemplamur. Claudicabat quondā & Israeliticus populus in utroq; pede. Sed Helias, qui interpretatur fortis Dñi, Vscq; quo, ait, claudicatis in utroq; uestigio? Si Dñs est Deus, ambulate post eū: si autē Baal, sequimini eum. Et ipse Dñs de Iudæis: Filij alieni mēti sunt mihi: filij alieni inueterauerūt, & claudicauerunt à semitis suis. Certe si hæreseos nulla suspiciō est, ut cupio & credo, cur non uerbis meis meū sensum loquitur? Quā ille simplicitatē uocat, ego malitiā interpretor. Persuadere mihi uult, quod pure credit: pure ergo & loquatur. Et si quidem unū uerbū uel unus sensus esset ambiguus, si duo, si tres, ignorantiā ueniā tribuerem: nec ea quæ aut obscura uel dubia sunt, de certis & perspicuis æstimare. Nunc uero quæ ista simplicitas est, quasi super oua & aristas inter theatrales præstigias pendenti gradu incedere, ubiq; dubiū, ubiq; suspēctū. Putes eum non expositionē fidei, sed figuratam cōtrouersiā scribere. Quod iste nunc appetit, olim in scholis didicimus. Nostra aduersum nos dimicat armatura. Etiā si bene credit, & circūspēctē & timide loquitur, suspiciōnē mihi facit nimia diligentia. Qui ambulat simpliciter, ambulat cōfidenter. Stultū est frustra infamiā sustinere. Obijcitur ei crimen, cuius nō habet cōscientiā. Ergo crimē quod totū pendet in uerbo, neget cōfidenter, ac libere faciat inuidiā aduersario suo. Eadem audacia qua ille insimulat, hic defendat. Cūq; omnia dixerit quæ uoluerit, quæ proposuerit, quæ suspiciōnibus carent: si perseuerat calumnia, conserta manu in ius trahat. Nolo in suspiciōne hæreseos quenquā esse patientē, ne apud eos qui ignorāt innocentiam eius, dissimulatio cōscientiā iudicetur si taceat: licet superflū sit eius præsentiam quærere, & extorquere silentium, cuius apud te literas teneas. Scimus omnes, quid tibi scripserit, quid in te arguerit, in quo (ut tu uis) calumniatus sit. Responde ad singula, per epistolæ huius gradere uestigia, ne punctum quidem & apicem calumniæ transeas. Si enim egeris negligenter, & (ut ego tibi credo iuranti) casu aliqua transferis, statim ille clamabit, & dicet: Hic hic te uictum teneo, hic totius negocij cardo uersatur. Non æque inimici audiunt, & amici. Qui inimicus est, etiā in scirpo nodum quærīt: amicus praua quoq; recta iudicat. Scribūt seculi literæ, amātium cæca esse iudicia, quas tu forsitan sacris uoluminibus occupatus omnino neglexeris. Nunquā de amicorū iudicio glorieris. Illud uerū est testimoniū, quod ab inimica uoce profertur. Alioqui si amicus pro te dixerit, nō testis, aut iudex, sed fautor putabitur. Hæc & huiusmodi loquētur inimici tui, qui tibi fortē non credant, & mouere cupiant stomachum. Cæterum ego quem nunquam uolens læsisti, cuius semper in epistolis tuis nomen cogēris uentilare: do consilium, ut aperte aut fidem ecclesiæ prædices, aut loquaris,

loquaris, ut credis. Dispensatio etenim ac liberatio ista prudēs uerborū, indoctos decipere potest. Cautus auditor & lector cito deprehēdet insidias: & cuniculos quibus ueritas subuertitur, apertē in luce demōstrabit. Et Ariani, quos optime nosti, multo tēpore propter scandalum nominis *δυστοίον* se damnare simulabant, uenenatq; erroris circumlineabant melle uerborum. Sed tandem coluber se tortuosus aperuit, & noxium caput, quod spiris totius corporis tegebatur, spiritali mucrone confossum est. Recipit, ut scis, ecclesia pœnitentes: & numero superata peccantiū, dum deceptis gregibus consulit, pastorum uulneribus ignoscit. Eadem nunc & in ueteri & in noua hæreſi consuetudo seruatur, ut aliud populi audiant, aliud prædicēt sacerdotes. Ac primum antequam epistolam tuam quam scripsisti ad episcopū Theophilum, interpretatā huic uolumini inferam, & ostendam tibi, me intelligere nimis cautam prudentiā tuam, expostulare tecū libet. Quæ hæc est tanta arrogantia, non respondere de fide interrogantibus? Tantam fratrum multitudinem, & monachorū choros, qui tibi in Palæstina nō cōmunicant, quasi hostes publicos æstimare? Dei filius propter unam morbidam ouem, nonagintanouē in montib. derelictis, alapas, crucē, flagella sustinuit, & suis humeris portauit ad cœlos baiulans, & patiens delicatam peccatricē. Tu beatissimus papa, & fastidiosus antistes, solus diues, solus sapiens, solus nobilis ac disertus: conseruos tuos, & redemptos sanguine domini tui, rugata fronte & obliquis oculis despicias? Hoc est illud, quod Apostolo præcipiēte didicisti: Parati semper ad satisfactiōnē omni poscenti uos rationē de ea quæ in uobis est spectare. Finge nos occasione quærere, & sub prætextu fidei lites serere, schisma conficere, iurgia concitare. Tolle occasione uolentibus, ut postquam de fide satisfeceris, & omnes nodos ordinationis esse certamen. Nisi fortē prudenti consilio, ideo de fide interrogatus taces, ne uidearis hæreticus esse, cū satisfeceris. Omnia ergo crimina, quibus accusantur homines, refutare non debent: ne postquam negauerint, criminosi sint. At contemnitis laicos, diaconos atq; presbyteros. Potes enim (ut gloriaris & iactitas) in una hora mille clericos facere. Habes papam Epiphaniū, qui te apertē missis literis hæreticū uocat. Certe nec ætate, nec scientia, nec uitæ merito, nec totius orbis testimonio, maior illo es. Si ætatē quærīs, iuuenis ad senē scribes: si scientiam, non sic eruditus ad doctum: licet te fautores tui, disertiores Demosthene, acutiorē Chrysippo, sapientiorē Platone cōtendant, & tibijsi fortē persuaserint. De uita autē & fide nihil amplius dicam, ne te lædere uidear. Eo tempore quo totum Orientē (excepto papa Athanasio atq; Paulino) Arianorum & Eunomianorum hæreſis possidebat, quādo tu Occidentalibus & in medio exilio confessoribus, nō cōmunicabas: ille uel presbyter monasterij ab Eutychio audiebatur, uel postea episcopus Cypri à Valente non tangebatur. Tantæ enim uenerationis semper fuit, ut regnantes hæretici, ignominiam suam putarent, si talem uirū persequerētur. Scribe igitur ad hūc. Responde epistolæ eius: sentiant cæteri fidem, eloquentiam, prudentiam tuam, ne tibi solus disertus esse uidearis. Cur ab alio prouocatus, aliorum arma conuertis? Palæstine interrogaris, & respondes Ægypto. Alijs lippientibus, ungis oculos non dolentiū. Si placitura nobis alteri loqueris, satis superbe: si aliud quàm quærimus, satis superflue. Sed dicis, epistolam meam probauit Alexandrianus episcopus. Quid probauit? Contra Ariū, contra Photinum, contra Manichæum bene loquutus. Quis enim te hoc tempore arguit Ariū? quis tibi nūc Photini Manichæiq; crimē impingit? Olim ista emēdata sunt atq; concussa. Non eras tam stultus, ut apertē defenderes hæreſim, quam sciebas ecclesiæ displicere. Noueras te si hoc fecisses, statim loco mouēdum, & solij tui delicias suspirabas. Sic sententiam temperasti, ut nec simplicibus displiceres, nec tuos offenderes. Bene scripsisti, sed nihil ad causam pertinens. Vnde nouerat Alexandrinæ ecclesiæ pontifex, in quibus arguereris? quorum à te confessio postularetur? Debueras tibi obiecta proponere, & sic ad singula respondere. Vetus narrat historia: Quidam quum diserte diceret, ferreturq; impetu ac uolubilitate uerborum, causamq; omnino non tangeret, prudens

dens auditor & iudex: Bene (inquit) bene, sed quò istud tã bene? Imperiti medici ad omnes oculorũ dolores uno utuntur collyrio. Qui arguitur in plurib. & in dilutione criminũ aliqua prætermittit, quicquid tacuerit, cõfiterur. An nõ respõdisti ad epistolã Epiphaniũ, & proposuisti ipse quæ dissolueres? Nimirum hac fiducia respondi: Nullus fortiter à semetipso cæditur. Elige è duobus, quod uis. Optio tibi dabitur, aut respõdisti ad epistolã Epiphaniũ, aut nõ. Si respõdisti, cur maxima & plurima de his quæ tibi obiecta sunt reliquisti? Si non respondi, ubi est illa apologia tua, in qua gloriaris apud simplices: & quasi ignorantibus causam, huc illucq; disseminas? Octo tibi (ut statim probabo) de spe fidei Christianæ quæstionũ capita obiecta sunt. Tria tantũ tangis & præteris. In cæteris grande silentium est. Si ad septẽ absolutissimè respondiisses, hærerẽ tamen in uno crimine, & quòd tacueras, hoc tenerẽ. Nunc uero quasi auribus lupum apprehenderis, nec tenere potes, nec audes dimittere. Ipsa quoq; tria quasi negliges atq; securus, quasiq; aliud agens: & in quib. aut nulla aut parua sit quæstio, præteruolas atq; perstringis. Et ita operatus ac tectus incedis, ut plus confitearis tacendo quàm renuas disputando. Quis nõ protinus tibi potest dicere: Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erũt? Si tres quæstiunculæ, de quibus uisus es aliquid dicere, suspitione & culpa nõ carent, & fraudulenter ac lubricè scriptæ coarguuntur: quid faciemus de quinq; reliquis, in quibus quia nulla ambigui sermonis dabatur occasio, nec illudere poteras audientes, maluisti omnino reticere, quàm apertè quod tectum fuerat confiteri. Et primũ de libro *πρό ἀρχῶν*, ubi loquitur: Sicut enim incongruũ est dicere, quod possit filius uidere patre: ita inconueniens est opinari, quod spiritus sanctus possit uidere filium. Secundum, quod in hoc corpore quasi in carcere sunt animæ religatæ: & antequam homo fieret in paradiso, inter rationabiles creaturas in cœlestibus cõmoratæ sunt. Vnde postea in consolatione suam anima loquitur in Psalmis: Priusquam humiliarer, ego deliqui. Et: Reuertere anima mea in requiem tuam. Et: Educ de carcere animam meam: & cætera his similia. Tertium, quod dicat, & diabolus & dæmones acturos pœnitentiã aliquando, & cũ sanctis ultimo tempore regnatos. Quartũ, quod tunicas pelliceas humana corpora interpretetur, quibus post offensam & eiectionẽ de paradiso Adam & Eua induti sunt, haud dubium quin ante in paradiso sine carne, neruis & ossibus fuerint. Quintũ, quod carnis resurrectionem membrorumq; compagem, & sexum quo uiri diuidimur à fœminis, apertissimè neget: tã in explanatione primi psalmi, q̃ in alijs multis tractatibus. Sextũ, quod sic paradysum allegorizet, ut historie auferat ueritatẽ, pro arboribus angelos, pro fluminibus uirtutes cœlestes intelligens, totamq; paradisi continentia tropologica interpretatione subuertat. Septimũ, quod aquas quæ super cœlos in scripturis esse dicuntur, sanctas supernasq; uirtutes: quæ supra terrã & infra terram, contrarias & dæmoniacas esse arbitretur. Octauum, quod extremũ obijcit, imaginem & similitudinẽ Dei, ad quam homo conditus fuerat, dicit ab eo perditã, & in homine post paradysum nõ fuisse. Hęc sunt sagitte, quibus confoderis: hæc tela, quibus in tota epistola uulneraris: excepto eo, quod tuis genibus aduolutus, sanctamq; caniciẽ seposito parumper sacerdotis honore substernens, deprecatur salutem tuam, & his uerbis loquitur: Præsta mihi & tibi ut salueris, sicut scriptum est, à generatione peruersa: & recede ab hæresi Origenis, & à cunctis hæresibus dilectissime. Et infra. Propter defensionẽ hæreseos aduersum me odia suscitantes rumpitis charitatem, quam in uobis habui: intantum, ut faceretis nos etiam pœnitere, quare uobis cõmunicauerimus, ita Origenis errores & dogmata defendentibus. Dic mihi disputator egregie, de octo capitulis ad quæ responderis. Paulisper de cæteris taceo. Prima illa blasphemiam, quod nec filius patrem, nec filium potest uidere spiritus sanctus, quibus à te telis confossa est: Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem eiusdem substantiæ, & coæternam, eiusdem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut paruum, aut inæquale, aut uisibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. Sed sicut incorporalem, inuisibilem, & æternum dicimus patrem: sic incorporalem, inuisibilem & æternum dicimus

A dicimus filium & spiritum sanctum. Nisi hoc diceres, ecclesiam nõ teneres: & tamen non quæro, si antè nõ dixeris: nõ euentilabo, si amaueris eos qui talia predicauerunt: cum quibus fueris, quando ista dicentes exilia sustinebant: quis sit ille, qui Theone presbytero spiritum sanctum deum in ecclesia predicante, clauerit aures, forasq; cum suis concitus fuerit, ne tantũ audiret piaculum. Statim sera cõuersione fidelem, inquit, uolo. Miserabilis prætexatus, qui designatus consul est mortuus, homo sacrilegus et idolorum cultor, solebat ludens beato papæ Damaso dicere: Facite me Romanæ urbis episcopum, & ero protinus Christianus. Quid mihi longo sermone & lacinoso periodo Arianũ te nõ esse demonstras? Aut nega hoc dixisse eum qui arguitur: aut si locutus est talia, eũ damna qui dixerit. Vis scire quantus sit ardor bene credentiũ? audi Apostolum: Et si nos, aut angelus de cœlo aliter euangelizauerit uobis q̃ annunciauimus, anathema sit. Tu mihi ut crimẽ extenues: & dissimulato nomine criminosi, quasi secura sint omnia, & nullus in blasphemijs arguatur, erofam fidem artificij sermone cõtexis. Dic statim, & epistola tua hoc habeat exordiu, anathema ei, qui talia ausus est scribere. Fides pura morã non patitur. Ut apparuerit scorpis, ilico conterendus est. Dauid inuentus secundum cor dñi: Nonne, inquit, odientes te Domine oderã, & super inimicos tuos tabescebã? Perfecto odio oderam illos. Ego si patrem, si matrem, si germanũ aduersum Christum meũ audiuissem ista dicentes, quasi rabidi canis blasphemãtia ora lacerassem, & fuisset in primis manus mea super eos. Qui patri & matri dixerunt, Non nouimus uos, hi impleuerunt uoluntatẽ domini. Qui diligit patrẽ aut matrẽ super Christum, nõ est eo dignus. Obijcitur tibi, quod magister tuus, quem catholicum uocas, quem defendis obnixè, dixerit: Filius non uidet patrem, & filium non uidet spiritus sanctus, & tu mihi dicis: Inuisibilis pater, inuisibilis filius, inuisibilis spiritus sanctus: quasi nõ & angeli & cherubim, & seraphim, secundum naturam suam oculis nostris inuisibiles sint? Certè Dauid etiam de aspectu cœlorũ dubitans: Videbo, inquit, cœlos, opera digitorum tuorũ. Videbo, non uideo. Videbo, quando facie reuelata gloriam domini fuero contemplatus: nunc autem ex parte uidemus, & ex parte cognoscimus. Quæritur an patrẽ uideat filius: & tu dicis, inuisibilis pater est. De liberatur an filium uideat spiritus sanctus: & tu respõdes, inuisibilis est filius. Versatur in causa, an se inuicẽ trinitas uideat, humanæ aures tantam blasphemiam ferre non sustinent: & tu dicis, inuisibilis trinitas est. In laudes cæteras euagaris: peroras in his quæ nullus inquit. Auditorum aliorum trahis, ut quod quærimus non loquaris. Verum hæc ex superfluo dicta sint. Donamus tibi, ut non sis Arianus: imò plus, ut nunquã fueris. Concedimus, ut in expositione primi capituli, aduersum te nulla suspicio sit, & totũ purè, totum simpliciter sis locutus, eadem simplicitate nos tecum loquimur. Num papa Epiphanius accusauit te, quod Arianus esses? Num Eunomij *ἀδελφῶν* tibi impexit hæresim? Hoc per totam epistolam queritur, quod Origenis dogmatũ sequaris errores, & quosdam habeas huius hæreseos socios. Cur aliud interrogatus, respondes aliud: & quasi cùm stultis loquaris, dissimulatis criminibus quæ in literis continentur, replicas quid in ecclesia præfente Epiphaniõ dixeris? Confessionem fidei postularis, & disertissimos tractatus tuos nolentibus ingeris? Quæso lector, ut memor tribunalis Domini, & de iudicio tuo te intelligens iudicandum, nec mihi, nec aduersario faueas, neue personas loquentiũ, sed causam consideres. Dicamus ergo quod cœpimus. Scribis in epistola tua, quod anteq; Paulinianus presbyter fieret, nunquam te Epiphanius super Origenis errore conuenit. Primum dubium est, & de personis disputo. Ille obiecit se dicit, tu negas: ille testes profert, tu non uis audire productos. Ille etiam commemorat alium esse conuentum, tu protroque dissimulas: mittit tibi per clericum suum epistolam, responsonem flagitat: taces, mutire non audes: & Palæstinæ prouocatus, Alexandriæ loqueris. Inter illum & te, cui accommodanda sit fides, non est meum dicere. Puto quod nec ipse audeas aduersum talem & tantum uirum, tibi ueritatem, illi mendacium deputare. Sed fieri potest, ut unusquisq; pro se loquatur. Te ipsum contra te testem uocabo. Si enim nulla de dogmatibus

tibus quæstio uerfabatur: si stomachū senis nō moueras: si ille tibi nihil respōderat, quid c
 necesse erat, ut in uno ecclesiæ tractatu, de cunctis dogmatibus, homo non satis eloquēs,
 disputares de trinitate, de assumptione dominici corporis, de cruce, de inferis, de ange-
 lorum natura, de animarū statu, de resurrectione saluatoris, & nostra: & interea quæ for-
 sitan oblitus es scribere, præsentibus populis & tali ac tanto uiro intrepidus diceres, &
 omnia una salua cōtinuares: Vbi sunt ueteres ecclesiæ tractatores, qui uix singulas quæ-
 stiones explicare multis uoluminibus potuerunt: ubi electionis uas, tuba Euangelij, ru-
 gitus leonis nostri, tonitruus gentiū, flumen eloquentiæ Christianæ: qui mysteriū retro-
 generationis ignoratū, & profundum diuitiarū sapientiæ & sciētiae Dei magis miratur,
 quàm loquitur: Vbi Elaias uirginis demonstrator, qui in una quæstione succūbens ait:
 Generationē eius quis enarrabit? Repertus est seculis nostris haud grādis homunculus,
 qui de cūctis ecclesiæ quæstionibus, uno linguæ rotatu sole clarius coruscaret. Si nemo
 à te postulabat, & tranquilla erant omnia, stultē tanta disputādī uoluisti subire discrimi-
 na. Si iam tunc in satisfactionem fidei loquebaris, ergo non est ordinatio presbyteri, cau-
 sa discordiæ: quem constat multo post tempore constitutum. Fefellisti absentes, & literę
 tuæ peregrinis auribus blandiūtur. Nos hic eramus, cuncta nouimus, quando cōtra Ori-
 genem in ecclesia tua, papa Epiphanius loquebatur, quādo sub illius nomine in uos iacu-
 la torquebantur. Tu & chorus tuus canino rictu, naribusq; contractis, scalpentes capita,
 delirū senē nutibus loquebamini. Nōne ante sepulchrū dñi misso archidiacono præce-
 pisti, ut talia disputans conticesceret? Quis hoc usquā presbytero suo coram plebe impe-
 rauit episcopus? Nōne cū de anastasi pergeretis ad crucē, & ad eum omnis ætatis & se-
 xus turba conflueret, offerens paruulos, pedes deosculans, fimbrias uellens: cumq; non
 posset promouere gradū, sed in uno loco uix fluctus undantis populi sustineret, tu tor-
 tus inuidia aduersus gloriosum senem clamitabas: nec erubisti in os ei dicere, quod uo-
 lens & de industria moraretur. Recordare quæso illius diei, quādo ad horā septimā inui-
 ratus populus spe sola, quasi postea auditorus Epiphaniū esset, detinebatur: qd tūc cōcio
 natus sis. Nempe contra Anthropomorphitas, qui simplicitate rustica deū habere mem-
 bra quæ in diuinis libris scripta sunt, arbitratur, furens & indignās loquebaris: oculos et
 manus & totius corporis truncum, in senem dirigebas, uolens illum suspectum facere
 stultissimæ hæreseos. Postquam lassus ore arido, resupinaq; ceruice ac tremētibus labijs
 conticuisisti, & tandem totius populi uota complera sunt, quid tibi fecit delirus & fatuus
 senex? Surrexit, ut se indicaret pauca dicturum esse, salutataq; & uoce & manu ecclesia,
 cuncta (inquit) quæ locutus est collegio frater, ætate filius meus, contra Anthropomor-
 phitarum hæresim, bene & feliciter locutus est, quæ mea quoq; damnatur uoce. Sed æ-
 quum est, ut quomodo hanc hæresim cōdemnamus, etiam Origenis peruersa dogmata
 condemnemus. Qui risus omnium, quæ acclamatio consecuta est, puto quod retineas.
 Hoc est illud, quod in epistola tua dicit loquentem illum ad populum quæ uellet, & qua-
 lia uellet. Scilicet delirabat, qui in regno tuo contra tuā sententiam loquebatur. Quæ uel-
 let, inquis, & qualia uellet. Vel lauda, uel reprobā. Quid & hic dubius incedis? Si bona
 erant quæ loquebatur, cur nō apertē prædicas? Si mala, cur non constanter reprehendis?
 Atqui columna ueritatis ac fidei, qui de tanto uiro audet dicere, loquente illo ad popu-
 lum quæ uellet, & qualia uellet: de seipso quàm prudenter & uerecūndē, quàm humiliter
 referat, cōsideremus. Cum (inquit) & nos quadam die ante eum locuti essemus: & præ-
 sens lectio prouocasset, audiente illo et uniuersa ecclesia, de fide et omnibus ecclesiasti-
 cis dogmatibus hæc locuti sumus, quæ et semper gratia dei indefinenter in ecclesia do-
 cemur, et in catechesibus. Rogo quæ est ista confidentia, qui tantus animi tumor? Gor-
 gian Leontinum cuncti philosophi et oratores lacerant, quod ausus sit publicē sella pos-
 sita, policeri responsurū se, de qua quisq; re interrogare uoluisset. Nisi me honor facer-
 dotij, et ueneratio nominis refrenaret, et scirem illud Apostoli: Nesciebam fratres, quia
 pontifex est: scriptum est enim: Principem populi tui non maledices: qua uociferatio
 ne

ane & indignatione uerborum, de tua narratione cōquereretur? Licet ipse nominis tui ex-
 tenues dignitatē, cum patrē penē omnīū episcoporum, & antiquę reliquias sanctitatis &
 opere & sermone despicias. Dicit te quadam die, cū præsens lectio prouocasset, audiente
 te illo & uniuersa ecclesia de fide & omnibus ecclesiasticis dogmatibus disputasse. Non
 est mirari Demosthenē, qui pulcherrimā orationē contra Æschinē multo tempore dicitur
 tur exarasse. Frustra suspicimus Tullium. Refert enim Cornelius Nepos, se præsentē ijs-
 dem penē uerbis quibus edita est, eam pro Cornelio seditioso tribuno defensionē peror-
 ratam. En Lysias noster, en Gracchus, & ut aliquid de neotericis inferā, Qu. Ateius, qui
 ingeniū in numero habebat: ut sine monitore tacere non posset: de quo egregriē Cesar
 Augustus, Quintus (inquit) noster sufflammandus est. Quisquā ne prudentū & sani ca-
 pitis, in uno ecclesiæ tractatu, de fide & de omnibus ecclesiasticis dogmatibus se asserat
 disputasse? Quæso te ut ostendas mihi, quæ sit illa lectio toto scripturarū sapore cōditā:
 cuius te occasio prouocarit, ut repentē ad periculum ingenij descenderes? Et nisi tibi dis-
 fertitudinis tuæ fluuius inundasset, poteras argui, quod non posses ex tēpore de cunctis
 dogmatibus dicere. Verū quid hoc est? aliud promittis, & aliud exhibes. Cōsuetudo au-
 tem apud nos istiusmodi est, ut his qui baptizandi sunt, per quadraginta dies, publicē tra-
 damus sanctam & adorandā trinitatē. Si te præsens lectio prouocauit, ut de cunctis dog-
 matibus una hora diceres, quid necesse fuit quadraginta dierū replicare doctrinam? Sin
 aut ea referebas, quæ per totam quadagesimā locutus es, quomodo te quadā die, ut de
 cunctis dogmatibus diceres, una lectio prouocauit? Sed et hic ambiguē loquitur: Potest
 enim fieri, ut quæ per quadraginta dies tradere solebat in ecclesia baptizandis, hæc sub
 unius lectionis occasione perstrinxerit. Eiusdem enim eloquentiæ est, & pauca multis, &
 multa paucis uerbis posse dicere. Hoc quoq; intelligi datur, qd postq; illum una lectio
 prouocauit, inflammatus ardore dicendi, per quadraginta dies nunq; tacuerit: sed & o-
 ciosus senex, ex eius ore dependēs, dum res inauditas scire desiderat, penē dormiēs ceci-
 derit. Vt cūq; toleranda sunt, forsitan & hæc simpliciter more suo sit locutus. Ponamus
 reliqua, in quibus post lacinosæ disputationis labyrinthos, nequaquā dubiā, sed apertā po-
 nit sententiam, & miros tractatus suos hoc sine concludit. Cum hæc ipso præsentē locuti
 essemus, & ipse post nos causa honoris, quæ ei super omnē mensurā exhibuimus, prouo-
 catus esset ut diceret: prædicationē nostram laudauit, atq; miratus est, & catholicā fidem
 esse omnibus declarauit. Quantū ei super omnē mensurā honoris exhibueris, declarant
 supra mensurā exhibitæ contumeliæ, quando eū per archidiaconū tacere iussisti: & mo-
 rantē in populis, laudis cupidū percontabas. Docent præsentia de præteritis. Ille per totū
 exinde trienniū suas iniurias deuorat, priuataq; similitate contempta, fidei tantū corre-
 ctionē postulat. Tu qui sumptibus abundas, & totius orbis religio lucrū tuū est, grauissi-
 mos illos legatos tuos huc illucq; transmittis, & dormientē senem ad respondendū susci-
 tas. Et reuera cui tantū honoris detuleras: iustū erat, ut tua præsertim extemporalia dicta
 laudaret. Quia uero solent interdū homines laudare quod non probant, & alienā stulti-
 tiam cassis nutrire præconijs: nō solū tua dicta laudauit, sed laudauit & miratus est: & ne
 miraculum quoq; paruū esset, catholicæ esse fidei omni populo declarauit. Hæc q; uerē
 dixerit, & nos testes sumus qui audiuimus: ad quos tuis uocibus perturbatus uenit exa-
 nimis, temerē se cōmunicasse dicēs: rogatusq; ab omni monasterio, ut ad te de Bethlehē
 reuenteretur, tantorū preces nō ferēs, sic reuersus est uespere, ut medio noctis aufugeret:
 & literæ ad papam Syritiū probant, quas si legeris, peruidebis quomodo tua dicta mira-
 tus sit, & catholica declarauerit. Verū nugas terimus, & aniles et superfluas cātilenas lon-
 go sermone conuincimus. Transeamus ad secundam quæstionē, in qua quasi nihil sibi
 propositum sit, securus & ructans dormire se simulat, ut legentes faciat dormire. Sed
 de reliquis quæ ad fidem pertinent, sermo nobis erat, id est omnīū uisibilibus & inuisibi-
 lium, celestium fortitudinū, & terrestrium creaturarū, unum & eundem esse condito-
 rem deum, id est, sanctam trinitatem, iuxta Dauid dicentem: Verbo domini cœli firmati
 sunt

sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū: quod simpliciter ostendit & hominis creatio. Ipse est enim, qui accepto limo de terra, plasmauit hominē: & per gratiā propriæ insufflationis animā donauit rationabilem: & liberi arbitrii, non partē aliquam suæ naturæ, iuxta quosdam, qui hoc impiē prædicāt, sed propriā conditionē. Et de sanctis angelis æquē credunt, secundum diuinā scripturam de deo dicentē: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentē: de quibus credere quod immutabilis naturæ sint, non concedit nobis scriptura, dicēs: Angelos quoque qui nō custodierunt suum principatū, sed dereliquerunt domicilium, in iudiciū magni Dei uinculis æternis in tenebris custodiuit: quia immutati sunt, & ex propria dignitate & gloria, magis in dæmonum ordinē abisse eos cognouimus. Animas uero hominū ex angelorū ruina, aut ex cōuersione fieri: nec credidimus aliquando, nec docuimus (absit em) & alienū hoc esse à prædicatione ecclesiastica confitemur. Quærimus utrū animæ antequā homo in paradiso fieret, & plasma retur Adam de terra, inter rationabiles fuerint creaturas: utrū propriū statum habuerint, uixerint, moratæ sint, atq; substiterint: & an Origenis doctrina sit uera, qui dicit cunctas rationabiles creaturas, incorporales & uisibiles, si negligētiores fuerint, paulatim ad inferiora labi, & iuxta qualitates locorū ad quæ defluūt, assumere sibi corpora. Verbi gratia, primū ætherea, deinde aerea. Cumq; ad uicina terræ peruenerint, crassioribus corporibus circumdari, nouissime humanis carnib. alligari: ipsosq; dæmones, qui proprio arbitrio cum principe suo diabolo de Dei ministerio recesserunt, si paululū resipiscere cœperint, humana carne uestiri: ut actā deinceps pœnitētia, post resurrectionē eodē circulo quo in carnē uenerant, reuertantur ad uisionem Dei, liberati etiā aereis æthereisq; corporibus: & tunc omnia genua curuent Deo, cœlestiū, terrestriū, & inferorū, & sit Deus omnia in omnibus. Cum ergo ista quærantur, cur tu omnis super quibus pugna est, de scammate & loco certaminis egrediens, in peregrinis & lōgē alienis disputationibus immoraris? Credis quod cunctas uisibiles & inuisibiles creaturas unus Deus fecerit: hoc et Arius cōfiteretur, qui dicit cuncta creata per filium. Si de Marcionis arguereris heresi, quæ alterū bonum, alterum iustum deū ferens, illum inuisibiliū, hunc uisibiliū asserit creatorem: recte mihi de huiusmodi satisfeceris quæstione. Credis quod uniuersitatis trinitas sit creatrix. Istud Ariani & Emeriani negant, spiritum sanctum non conditorē, sed conditum blasphemātes. Sed te quis hoc tempore insinuat Arianū: Dicis animas hominum non partē Dei esse naturæ, quasi Manichæus nunc ab Epiphānio sis uocatus. Detestaris eos, qui animas ex angelis asserūt fieri: & illorū ruinā nostrā dicunt esse substantiā. Noli dissimulare quod dixisti, nec simplicitate quod non habes fingere: nec Origenes unquā dixit ex angelis animas fieri, cum ipsos angelos nomē esse officij doceat, nō naturę. In libris em̄ *πῶδι ἀρχῶν*, & angelos, & thronos, & dominationes, potestates & rectores mundi & tenebrarum, & omne nomen quod nominatur, nō solum in præsentī seculo, sed in futuro, dicit animas esse eorum corporum, quæ uel desiderio uel ministerio susceperint. Solem quoq; ipsum & lunā, & omniū astrorum chorū esse animas rationabilium quondam & incorporalium creaturarū: quæ nunc uanitati subiectæ, ignitis uidelicet corporibus, quæ nos imperiti et rudēs luminaria mūdi appellamus, liberabuntur à seruitute corruptionis in libertatē gloriæ filiorum Dei. Vnde omnis creatura cōgemiscit & parturit. Et Apostolus deplorat, dicēs: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Non est istius temporis contra dogma gentilium & ex parte Platonicū scribere. Ante annos ferme decē in cōmentarijs Ecclesiastę, & in explanatione epistolę ad Ephesios, arbitror sensum animi mei prudentibus explicatū. Hoc nunc rogo, qui tāta loqueris, qui de cunctis sermonibus sub uno tractatu edisseris ueritatē, ut respondeas sciscitantibus breuem absolutamq; sententiam. Quando plasmauit Deus hominē ex limo, & per gratiam propriæ insufflationis ei animam tribuit: utrum illa anima fuerit antē & substiterit, & ubi uersata sit, quę Dei postea insufflatione donata est: an in sexto die quando corpus ex limo formatum est, & esse, & uiuere, Dei potestate susceperit. De hoc taces, & quid quærat

A quærat scire dissimulans, in superfluis quæstionibus occuparis. Origenē relinquis intactum, & contra Marcionē, Apollinarē, Eunomiū, Arium, Manichæū, cæterorumq; hæreticorum ineptias debaccharis. Manū peteris, & pedem porrigis: & tamē dogma quod retines, latenter insinuas. Sic nos rusticos placas, ut tuis penitus non displiceas. Dicis, ex angelis dæmones potius q̄ animas fieri: quasi nō & ipsi dæmones iuxta Origenē, hoc est piū, animæ sint aerei corporis: & ex dæmonibus postea si respuerint, humanæ animæ sint futuri. Angelos scribis esse mutabiles, & sub eo quod piū est, illud quod impiū est in
4 troducis: ut multis periodis animæ fiant, nō ex angelis, sed ex his uocabulis, in quæ prius angeli mutati sunt. Volo quod dico manifestius fieri: finge aliquē tribunitiæ potestatis suo uitio regradatū, per singula militiæ equestris officia, ad tyronis uocabulum deuolutum, nunquid ex tribuno statim sit tyro? Non, sed ante primicerius, deinde senator, duce narius, biarchus, circitor, eques, dein tyro: & quanq̄ tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex tribuno nō tyro, sed primicerius factus est. Docet Origenes per scalā Iacob paulatim rationabiles creaturas ad ultimū gradū, id est ad carnē & sanguinē descendere: nec fieri posse ut de centenario numero subito quis ad unū numerū præcipitetur: nisi per singulos numeros, quasi per scalæ gradus ad ultimū usq; perueniat: & tot mutare corpora, quot de coelo ad terrā mutauerint mansiones. Hæ sunt strophæ uestre atq; præstigię, quibus nos Pelusiotas & iumenta & animales homines ducitis, quia nō recipimus ea quę spiritus sunt. Vos Hierosolymitæ etiā angelos deridetis. Pertrahuntur in mediū uestra mysteria, & de gentiliū fabulis dogma contextū, Christianis auribus publicatur. Hoc quod uos miramini, olim in Platone cōtempsumus. Contempsumus autē, quia Christi stultitiā recepimus. Recepimus Christi stultitiā, quia fatuū Dei sapiētius est hominibus. Nō pudet Christianos & sacerdotes Dei, quasi de rebus ludicris agatur, uerbis dubijs hære: & ambiguas librare sentētiās, quibus loquēs magis q̄ audiēs decipitur. Vnus ex choro uestro cum à me teneretur, ut diceret quid sentiret de anima, fuisse ne ante carnē, an non fuisse: b fuisse respondit simul corpus & animam. Sciebam hominē hæreticum laqueos in sermone quærare. Tandem reperi eum, ex quo corpus animasset, ex tunc eam dicere animam nuncupatam: quæ prius uel dæmon, uel angelus satanæ, uel spiritus fornicationis: aut in parte contraria, dominatio, potestas, administrator spiritus, aut nuncius appellata sit. Si fuit anima antequam Adam in paradiso formaretur, in quolibet statu & ordine, & uiuixit & egit (nec enim possumus incorporalem & æternam in modum glirium immobilem torpentemq; sentire) necesse est ut aliqua causa præcesserit, cur quæ prius sine corpore fuit, postea circumdata sit corpore. Et si animæ est naturale esse sine corpore, ergo contra naturam est esse in corpore. Si contra naturā est esse in corpore, ergo resurrectio corporis contra naturam erit. Sed non fiet resurrectio contra naturam: ergo iuxta sententiā uestram corpus, quod contra naturam est, resurgens animā non habebit. Dicis animā non esse de Dei substantia. Pulchrē. Damnas enim impijssimum Manichæum, quē nominare pollutio est. Dicis ex angelis animas nō fieri. Acquiesco paulisper, licet nouerim quo sensu dixeris. Quia ergo didicimus quid neges, uolumus scire quid credas. Accepto, inquis, de terra limo, plasmauit Deus hominē, & per gratiam propriæ insufflationis animam donauit rationabilem, & liberi arbitrii, nō partem aliquam suæ naturæ (iuxta quosdam qui hoc impiē prædicant) sed propriam conditionem. Videte quanto circuitu quod nō quærimus eloquatur. Scimus quod de terra Deus plasmauit hominē, nouimus quod insufflauit in faciem eius, & factus est in animam uiuentem: non ignoramus quod anima rationalis sit, & proprii arbitrii, & scimus quod Dei illa conditio sit. Nemo dubitat errare Manichæum, qui dicit eam esse Dei substantiam. Hoc nunc interrogo: Anima ista Dei conditio, liberi arbitrii, rationalis, necq; de substantia creatoris, quando facta sit: utrum eo tempore quo de limo factus est homo, & insufflatum est spiraculum uitæ in faciem eius: an quæ prius fuerat, & inter rationabiles creaturas & incorporeas erat atq; uiuebat, Dei postea insufflatione donata sit: Hic taces, hic rusticum ac simplicem te simulas: & sub

uerbis scripturæ, ea quæ scriptura non sentit, abscondis. In eo loco ubi dicis quod nullus quærit, nō illam partem aliquā esse suæ naturæ, iuxta quosdam qui hoc impiè prædicant: illud magis debueras dicere, quod omnes quærimus, nō eam quæ prius fuerat, non eam quam antè condiderat, quæ inter rationales atq; incorporeas & inuisibiles creaturas multo iam tēpore uersabatur. Nihil horū loqueris, producis nobis Manichæū, & abscondis Origenē: & sicut paruulis cibum poscentibus, ludicra quædā offerunt gerulæ, ut auocēt mentes eorum: sic tu nos rusticos auocas ad alia, ut dum alterius personæ nouitate tenemur, quod uolumus nō quæramus. Esto, hoc nō loquaris, & simplicitas tua nihil in se habeat quod callidè taceas. Qui ergo de anima semel dicere cœperas, & de re tanta ab exordio conditionis humanæ repetere: cur disputatione pendente, ad angelos & ad dispensationem dominici corporis repente transcendis: & tam grandi in medio prætermissa salebra, dubios nos in luto hærerere pateris? Si insufflatio Dei (quod non uis, & quod nunc relinquitis ambiguum) humanæ animæ conditio est: Eua, in cuius faciem non insufflauit Deus, unde animā habuit: Taceo de Eua, quæ in typo ecclesiæ de costa uiri ædificata, nō debet post tanta secula nepotū calumnias sustinere. Cain & Abel, primi ex primis hominibus, unde habuere animas: Omne deinceps humanum genus, quibus animarū censetur exordij: Vtrum ex traduce, iuxta bruta animalia: ut quomodo corpus ex corpore, sic anima generetur ex anima: an rationabilis creaturæ desiderio corporum paulatim ad terrā delapsæ, nouissimè etiā humanis illigatæ corporibus sunt? An certe (quod ecclesiasticū est secundum eloquia Saluatoris, Pater usq; modo operatur, & ego operor. Et illud Esaiæ: Qui format spiritum hominis in ipso. Et in Psalmis: Qui singit per singulos corda eorū) quotidie Deus fabricatur animas, cuius uelle fecisse est, & conditor esse non cessat? Scio quæ contra hæc soleatis dicere, & adulteria nobis atq; incesta proponere: quæ longior pugna est, nec huius temporis patitur angustias. Eadem cōtrouersia & in uos retorqueri potest: & quodcunq; in conditorē præsentis temporis uidetur indignum, hoc etiam eo donante nō est indignū. Nasci de adulterio, nō eius culpa est qui nascitur, sed illius qui generat. Quomodo in feminibus nō peccat terra quæ fouet, nō semen quod in sulcos iacitur, non humor & calor, quibus temperata frumenta in germen pullulant, sed uerbi gratia, fur & latro qui fraude & uī eripit femina: sic in generatione hominum recipit terra, id est uulua, quod suum est: & receptum cōfouet, confotum corporat, corporatum in membra distinguit. Et inter illas secretas uentris angustias, Dei manus semper operatur: idēq; est corporis & animæ creator. Noli despiciere bonitatē figuli tui qui te plasmauit, & fecit ut uoluit. Ipse est Dei uirtus & Dei sapientia, qui in utero uirginis ædificauit sibi domū. Iepte inter uiros sanctos Apostoli uoce numeratus, meretricis est filius. Sed audi, ex Rebecca & Isaac Esau genitus hispidus, tam mente q̄ corpore, quasi bonum triticū in lolium auenasq; de generat: quia non in feminibus, sed in uoluntate nascentis causa est uitiorū atq; uirtutum. Si offensa est nasci in corporibus humanis, quomodo Isaac, Sampson, Ioannes Baptista de repromissione nascuntur? Intelligis quid sit fidem suam audacter ac liberè profiteri? Pone errare me, apertè dico quod sentio. Et tu igitur aut liberè nostra profiteri, aut constanter tua loquere. Noli statuere te in acie meā, ut rusticitate simulata in tuto abeas, cum uolueris pugnantis terga confodere. Non est istius temporis contra Origenis dogmata conscribere: alteri istud, si Christus uitam dederit, operi dedicabimus. Nunc quæritur, an qui arguitur, ad interrogata responderit, & simplex sit & aperta eius responsio. Transeamus hinc ad famosissimam de resurrectione carnis & corporis quæstionem, & in qua te rursum lector admonitum uolo, ut cum timore & iudicio Dei me scias loqui, & te audire debere. Neq; enim tantæ stultitiæ sum, ut si in expositione illius fides mera est, & perfidiae nulla suspicio, quæram accusandi rationem: & dum uolo alium notare culpæ, ipse noter calumniæ. Lege ergo de resurrectione carnis, quæ subdita sunt, & cum legeris, & non placuerint (scio enim haud placitura ignorantibus) suspende iudicium, expecta paulisper usq; ad finem responsionis nostræ, cohibe sententiam: & si tibi postea non placuerint,

rint, tunc nos calumniæ denotabis. Passione quoq; eius in cruce & mortē ac sepulturam, quæ uniuersa seruaui, ac resurrectionē ueritate & nō putatiuè confitemur: qui & primo genitus ex mortuis, primitias massæ corporū nostrorū quas in sepulchro positas suscitauit, peruexit ad cœlū, sp̄ nobis resurrectionis in resurrectione proprii corporis tribuens, unde & omnes sic speramus resurgere ex mortuis, sicut ille resurrexit. Non in alijs quibusdā peregrinis & in alienis corporib. quæ assumuntur in phantasmate: sed sicut ipse in illo corpore, quod apud nos in sancto sepulchro conditum resurrexit: ita & nos in ipsis corporibus, quibus nunc circundamur, & in quibus nunc sepelimur, eadē ratione & uisione speramus resurgere. Quæ em̄ iuxta Apostolū seminantur in corruptione, surgēt in incorruptione: quæ seminantur in ignobilitate, surgēt in gloria. Seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale: de quibus & Saluator docēs locutus est: Qui em̄ digni fuerint seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; nubent, neq; nubentur: neq; enim ultra mori poterūt, sed erūt sicut angeli Dei, cum sint filij resurrectionis. Rursum in alia parte epistolæ, hoc est in fine suorum tractatū, ut auribus illuderet nescientium, strēpitū resurrectionis ac pompā hac uerborū ambiguitate librauit. Sed neq; de secūdo glorioso aduētū Dñi nostri Iesu Christi intermisimus, qui uenturus est in gloria sua iudicare uiuos & mortuos: ipse enim suscitabit omnes mortuos, & ante suum tribunal esse faciet: & unicuiq; reddet secundum quod egit per corpus, siue bonum siue malum: scilicet aut coronandus in corpore, quod castè egit & iustè: aut condemnandus, quod uoluptatibus pariter iniquitatibusq; seruiuit. Hoc quod in Euangelio legimus: In consummatione mundi si fieri potest, seduci etiā electos: in hoc capitulo comprobamus. Audit uulgus indoctum mortuos & sepultos: audit resurrectionē mortuorum, ueritate & non putatiuè: audit primitias massæ nostrorū corporū, in domini corpore ad cœlestia peruenisse: audit resurrecturos, non in peregrinis alienisq; corporibus, quæ assumuntur in phantasmate: sed sicut resurrexit Dñs in corpore, quod apud nos in sancto sepulchro conditū iacet: ita & nos in ipsis corporibus, quibus nunc circundamur & sepelimur, in die iudicij resurrecturos. Et ne hoc parū quis existimaret, audit in extremo capitulo: Et unicuiq; reddet secundum quod egit in corpore, siue bonū siue malum: scilicet aut coronandus in corpore, quod castè egit & iustè: aut condemnandus, quod uoluptatibus iniquitatibusq; seruiuit. Hæc audiens indoctū uulgus, in tanto mortuorū, sepulti corporis, resurrectionis sonitu, nullā strophā, nullas insidias suspicatur. Credit esse quod dicitur. Sanctiores em̄ sunt aures populi q̄ sacerdotis animus. Iterū atq; iterū te lector cōmoneo, ut patientiā teneas, & discas quod ego quoq; per patientiā didici: & tamē anteq̄ uultū draconis euoluā, & dogma Origenis de resurrectione breuiter exponam (non enim poteris uim scire antidoti, nisi uenena perspexeris) illud diligenter obserua, & cautè relegēs numerā: quod nouies resurrectionē nominans corporis, ne semel quidē carnis inseruit: suspectumq; tibi sit, quod de industria prætermisit. Dicit ergo Origenes in pluribus locis, & maxime in libro De resurrectione quarto, & in expositione primi Psalmi, & in Stromatibus, duplicē errorē uersari in ecclesia: nostrorū & hæreticorū. Nos simplices & philosopharcas dicere, quod eadem ossa & sanguis & caro, id est uultus & membra, totiusq; compago corporis resurgat in nouissima die: scilicet ut pedibus ambulemus, operemur manibus, uideamus oculis, auribus audiamus, circūferamusq; uentrē infatigabilē, & stomachū cibos concoquentē. Consequens autē esse, qui ista credamus, dicere nos q; & comedendū nobis sit & bibendū, digerēda stercora, effundendus humor, ducendę uxores, liberi procreandi. Quo em̄ membra genitalia, si nuptiæ non erūt: quo dentes, si cibi nō molendi sunt: quo uenter & cibi, si iuxta Apostolū & hic & illi destruetur: ipso iterū clamāt: Caro & sanguis regnū Dei nō possidebūt, neq; corruptio incorruptionē. Hæc nos innocentes & rusticos asserit dicere. Hæreticos uero, in quorū parte sunt Marcion, Apelles, Valentinus, Manes, nomen insaniam, penitus & carnis & corporis resurrectionē negare, & salutē tantum tribuere animæ: frustra q; nos dicere ad exemplum Domini resurrecturos, cum ipse quoq; Dominus in phantasmate resurrexerit: &

non solum resurrectio eius, sed & ipsa natiuitas *ἡ δὸν ἐστὶν*, id est putatiue uisa magis sit *ἢ* fuerit. Sibi autem utramque displicere sententiā, fugere se & nostrorum carnes, & hæreticorum phantasmata: quia utraq; pars in contrariū nimia sit, alijs id uolentibus se esse quod fuerunt, alijs resurrectionem corporum omnino denegantibus. Quatuor, inquit, elementa sunt, philosophis quoque nota & medicis, de quibus omnes res & corpora humana compacta sunt, terra, aqua, aer, & ignis. Terram in carnibus, aerem in halitu, aquam in humore, ignem in calore intelligi. Cum ergo anima caducum hoc frigidumque corpusculū Dei iussione dimiserit, paulatim omnia redire ad matrices suas substantias: carnes in terram relabi, halitum in aera misceri, humorem reuerti ad abyssos, calorem ad æthera subuolare. Et quomodo si sextariū uini & lactis mittas in pelagus, uelisque rursum separare quod mixtum est: uinum quidem & lac quod miseris non perire, non tamen quod fufum est posse separari: sic substantiam carnis & sanguinis non perire quidem in originalibus materijs, non tamen in antiquam redire compagine, nec posse ex toto eadem esse quæ fuerint. Cum autem ista dicantur, soliditas carniū, sanguinis liquor, crassitudo neruorum, uenarumque perplexio, & ossiū duricies denegatur. Alia ratione resurrectionē corporum confitemur, eorumque quæ in sepulchris posita sunt, dilapsaque in cineres: Pauli Pauli, & Petri Petri, & singula singulorum: neque enim fas est, ut in alijs corporibus animæ peccauerint, in alijs torqueantur: nec iusti iudicis alia corpora pro Christo sanguinem fundere, & alia coronari. Quis hæc audiens, resurrectionem carnis eum negare putet? Est, inquit, singulis seminibus ratio quædam à Deo artifice insita, quæ futuras materias in medullæ principijs tenet. Et quomodo tanta arboris magnitudo, truncus, rami, poma, folia non uidentur in semine, sunt tamen in ratione seminis, quam Græci *σπυρμα* uocant: & in grano frumenti est intrinsecus, uel medulla, uel uenula: quæ quum in terra fuerit dissoluta, trahit ad se uicinas materias, & in stipulam, folia, aristasque consurgit: aliudque moritur, aliud resurgit: neque enim in grano tritici, radices, culmus, folia, aristæ, paleæ sunt dissoluta. Sic & in ratione humanorum corporum manent quædam surgendi antiqua principia, & quasi *σπυρμα*, id est seminarium mortuorum, sinu terræ confouetur. Cum autem iudicij dies aduenerit, & in uoce archangeli, & in nouissima tuba tremuerit terra, mouebuntur statim semina, & in puncto horæ mortuos germinabunt: non tamen eadem carnes, nec in his formis restituent quæ fuerunt. Vis scire uerum esse quod dicimus, audi Apostolum. Sed dicit aliquis, quomodo resurgent mortui? quo autem corpore uenient? Insuperans, quod tu seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum: ut puta tritici, uitis & arboris. Et quia de grano tritici & semine arborum ex parte iam diximus, nunc de acino uinacij differamus. Granum paruum est, ita ut uix duobus digitulis teneri possit. Vbi sunt radices? ubi radicum & trunci & propaginum tortuosa perplexio? Vbi pampinorum umbracula, & uuarum pulchritudo, futura uina parturiens? Aridum est quod tenetur, & penè uix cernitur: sed in sicco illo grano, potentia Dei & occulta ratione seminis, spumantia musta fundentur. Hæc ligno tribuis, quod perituum est: sic ornatur, quod mansurum non est, nec pristinam recipiet utilitatem: & uis rursus ossa, sanguinem, membra, ut crescentibus capillis tonsore egeas: natus pituitas digerat: incrementa unguium secandi sint, ut per inferiores partes uel stercorea uel libidines effluant. Si affers istas ineptias rusticorum & carnis, in quâ Deo placere non possumus, quasi inimici, obliuisceris resurrectionem mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in contumelia, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in uirtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Nunc oculis uidemus, auribus audimus, manibus agimus, pedibus ambulamus. In illo autem corpore spiritali toti uidebimus, toti audiemus, toti operabimur, toti ambulabimus: & transfigurabit Dominus corpus humilitatis nostræ, conforme corpori claritatis suæ gloriæ. Quando dixit transfigurabit, id est *μετασχηματισθήσεται*, membrorum quibus nunc utimur, diuersitas denegatur, aliud nobis spirituale & æthereum promittitur: quod nec tactui subiacet,

nec

A nec oculis cernitur, nec pondere prægrauatur: & pro locorū in quibus futurum est uarietate mutabitur. Alio qui si eadem carnes erunt, & corpora quæ fuerunt, rursum mares & fceminae, rursum nuptiæ, uiris hirsutū superciliū, barba proluxa, muliebres leues genæ & angusta pectora: ad concipiendos & pariendo fetus, uenter & fcemora dilatanda sunt. Resurgēt etiam infantuli, resurgent & senes: illi nutriendi, hi baculis sustentandi. Nec uos o simplices resurrectio Domini decipiat, quod latus & manus monstrauerit, in littore steterit, in itinere cum Cleopha ambulauerit, & carnes & ossa habere se dixerit. Illud corpus alijs pollet priuilegijs, quod de uiri semine & carnis uoluptate non natum est. Comedit post resurrectionem suam & bibit, & uestitus apparuit, tangendum se præbuit: ut dubitantibus apostolis, fidem faceret resurrectionis. Sed tamen non dissimulat naturam ærei corporis & spiritualis. Clausis enim ingreditur ostijs, & in fractione panis ex oculis euanescit. Ergo & nobis post resurrectionem bibendum erit & comedendū, & post cibum stercorea egerenda: Et ubi erit illa promissio: Oportet mortale hoc induere immortalitatem? Hæc est omnis causa, cur in expositione fidei tuæ, ad decipiendas aures ignorantium, nouies corpus, & ne semel quidem carnes nominas: dum homines putāt te carnes in corporibus confiteri, & idem carnes esse quod corpus. Si idem est, non diuersum significat. Scio enim te hoc esse dicturum. Putaui idem corpus esse quod carnē: simpliciter sum locutus. Quare nō carnē potius, ut corpus significes; & indifferenter nunc carnē, nunc carnem, nunc corpus: ut corpus in carne, & caro in corpore demonstretur? Sed mihi crede, non est simplex silentiū tuum. Alia enim carnis, alia corporis definitio est: omnis caro est corpus, nō omne corpus est caro. Caro est proprie, quæ sanguine, uenis, ossibus neruisque constringitur. Corpus quanquam & caro dicatur, interdum tamen æthereū uel æreum nominatur, quod tactui uisuique nō subiacet, & plerumque uisibile est atque tangibile. Paries corpus est, sed non caro. Vnde Apostolus corpora cœlestia appellat, & corpora terrestria. Cœleste corpus, solis, lunæ, stellarū: terrestre, ignis, aeris, aquæ, terræ, & reliquorum, quæ absque anima his sentiuntur elementis. Vides nos intelligere subtilitates uestras, & arcana, quæ in cubiculis, & inter perfectos loquimini, & quæ populus foris stans, nec meretur audire, proferre in mediū? Hoc est illud quod reducta ad auriculam manu, & concrepantibus digitis, ridentes dicitis: Omnis gloria filia regis intrinsecus. Et: Introduxit me rex in cubiculū suum. Patet quare corporis, & nō carnis resurrectionē dixeris: scilicet, ut nos rudes carnē te dicere putaremus in corpore, & hi qui perfecti sunt, intelligerēt carnem in corpore denegari. Denique Apostolus in epistola sua ad Colossenses, uolens corpus Christi carneum & non spirituale, æreum, tenue demonstrare, significanter locutus est, dicens: Et uos cum essetis aliquando alienati à Christo, & inimici sensus eius in operibus malis, reconciliauit in corpore carnis suæ per mortē. Rursumque in eadē epistola: In quo circumcisi estis in circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis. Si corpus carnē solum significat: & nō est nomē ambiguum, nec ad diuersas intelligentias trahi potest: satis superflue corporeū & carneum dicit, quasi caro nō intelligatur in corpore. In symbolo fidei & spei nostræ, quod ab apostolis traditū, nō scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus, post confessionē trinitatis, & unitatem ecclesiæ, omne Christiani dogmatis sacramentum, carnis resurrectione includitur. Et tu intantum in corporis, & iterum corporis, & tertio corporis, & usque nouies corporis, uel sermone uel numero immoraris: nec semel nominas carnem, quod illi semper nominant carnem, corpus uero tacent. Sed & illud quod argute subnectis, & prudenter præcauens dissimulas, scito nos intelligere. His enim testimonijs ueritatem resurrectionis probas, quibus Origenes negat: & de dubijs incerta confirmas, certam fidei domum, subita tempestate subuertis. Seminatur (inquit) corpus animale, surget corpus spiritale. Neque enim nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cœlis. Quæ alia exempla assumeres, si resurrectionem negares? Vis resurrectionem carnis, ueritate & non putatiue, ut loqueris confiteri. Post illa quibus ignorantium blanditus es auribus, quod in ipsis corporibus, in quibus mor-

Hier. to. 2

P 3 tui

tui sumus & sepulti, resurgamus: hoc prius adiunge, & dic: Quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uideris habere: & proprie ad Thomam: Infer digitum tuum in manus meas, & manum tuam in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Sic & nos post resurrectionem eadem habebimus membra, quibus nunc utimur, easdem carnes & sanguinem & ossa: quorum in scripturis sanctis opera, non natura damnantur. Denique in Genesi scriptum est: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Et Paulus apostolus de praua doctrina & operibus Iudaeorum: Non acquieui, ait, carni & sanguini. Et ad sanctos qui utique in carne erant, dicit: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Dei spiritus habitat in uobis. Negans enim eos in carne, quos in carne esse constabat: non carnis substantiam, sed peccata damnabat. Haec est uera resurrectionis confessio, quae sic gloriam carni tribuit, ut non auferat ueritatem. Quod uero dicit Apostolus corruptibile hoc & mortale, hoc ipsum corpus, id est carnem, quae tunc uidebatur, ostendit. Quod autem copulat, induere corruptionem & immortalitatem: illud indumentum, id est uestimentum, non dicit corpus abolere quod ornat in gloria: sed quod ante in gloriam fuit, efficere gloriosum: ut mortalitatis & infirmitatis uiliore ueste deposita, immortalitatis auro, & ut ita dicam, firmitatis atque uirtutis beatitudine induamur, uolentes non spoliari carne, sed superuestiri in gloria, & domicilium nostrum quod de caelo est, superindui desiderantes, ut deoretur mortale a uita. Certum nemo superinduitur, nisi qui ante uestitus est. Sic & Dominus noster in monte transfiguratus est in gloria, non ut manus ac pedes caeteraque membra perderet, & subito in rotunditate uel solis uel sphaerae uolueretur: sed eadem membra solis fulgore rutilantia, apostolorum oculos perstringerent. Unde & uestimenta eius mutata sunt in candorem, non in aerem, ne forte & uestes eius asseras spirituales: Et facies eius, inquit, fulgebat sicut sol. Vbi autem facies nominatur, existimo quod & caetera membra conspecta sint. Enoch translatus est in carne. Elias carnis raptus est in caelum: necdum mortui & paradisi iam coloni, habent membra cum quibus rapti sunt atque translati. Quod nos imitamur ieiunio, illi possident Dei confortio. Vescuntur caelesti pane, & saturantur omni uerbo Dei: eundem habentes dominum, quem & cibum. Audi Saluatorem dicentem: Et caro mea requiescet in spe. Et in alio loco: Caro eius non uidit corruptionem. Et rursum: Omnis caro uidebit salutare Dei. Et tu semper corpus ingeminas? Profer magis Ezechiel, qui ossa iungens ossibus, & educens ea de sepulchris suis, & super pedes stare faciens, carnibus neruisque constringit, & cute desuper tegit: donec Iob tormentorum uictor, & testa radens putridae carnis saniem, miserias suas resurrectionis spe & ueritate soletur: Quis mihi det, inquit, ut scribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exaratur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, uel celte sculpantur in silice? Scio enim quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum: quem uisurus sum ego ipse, & oculi mei conspexuri sunt, & non alius. Reposita est haec spes mea in sinu meo. Quid hac prophetia manifestius? Nullus tam aperte post Christum, quam iste ante Christum de resurrectione loquitur. Vult uerba sua in perpetuum durare: & ut nulla possint uetustate deleri, exarari ea uult in plumbi lamina, & sculpi in silice. Sperat resurrectionem, imo nouit & uidit, quod uiuit Christus redemptor eius, & in nouissimo die de terra surrecturus sit. Necdum mortuus erat Dominus, & athleta ecclesiae redemptorem suum uidebat ab inferis resurgentem. Illud uero quod infert: Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum: puto quod non loquatur, quasi amator carnis, quas putridas foetentesque cernebat: sed ex fiducia resurgendi contemnit praesentia, solatio futurorum. Rursum ait, Circumdabor pelle mea. Vbi corpus aethereum, ubi aereum, & spiritui & aurae simile? Certum ubi pellis & caro, ubi ossa & nerui & sanguis & uenae, ibi carnis structura, ibi sexus proprietas. Et in carne, inquit, mea uidebo Deum. Quando omnis caro uidebit salutare Dei, & Iesum Deum, tunc & ego uidebo redemptorem & saluatorem & Deum meum. Videbo autem in ista carne, quae me nunc cruciat, quae nunc praedolore distillat. Idcirco Deum in carne conspiciam, quae omnes

omnes infirmitates meas sua resurrectione sanauit. Non ne tibi uideatur iam tunc Iob contra Origenem scribere: & pro carnis ueritate, in qua tormenta sustinuit, alterum contra haereticos habere certamen? Dolet enim, si tanta sit frustra perpeffus: & alia spiritualiter resurgente, ista carnaliter cruciata sit. Unde inculcat & exaggerat, & omnia lubricae confessionis arcana manifesta uoce concludit, dicens: Quem uisurus sum ego ipse & oculi mei conspexuri sunt, & non alius. Is si non in sexu suo resurrecturus est: si non eisdem membris, quae iacere in stercore: si non eosdem oculos aperiat ad uidendum Deum, quibus tunc uidebat uermiculos, ubi erit ergo Iob? Tollis ea in quibus substitit Iob, & donas mihi inane uocabulum resurgentis: quomodo si nauim post naufragium restitutam uelis, ac neges singula de quibus nauis construitur. Ego libere dicam, & quanquam torqueatis labia, trahatis capillum, applaudatis pede. Iudaeorum lapides inquiratis, fidem ecclesiae aperitissime confitebor. Resurrectionis ueritas catholicae, sine carne & ossibus, sine sanguine & membris intelligi non potest. Vbi caro & ossa & sanguis & membra sunt, ibi necesse est ut sexus diuersitas sit. Vbi sexus diuersitas est, ibi Ioannes Ioannes, Maria Maria. Noli timere eorum nuptias, qui etiam ante mortem in sexu suo sine sexus opere uiixerunt. Quando dicitur: In illa die neque nubent neque nubentur: de his dicitur qui possunt nubere, & tamen non nubent. Nemo enim dicit de angelis, non nubent neque nubentur. Ego nunquam audiui spiritualium uirtutum in caelo nuptias celebrari: sed ubi sexus est, ibi uir & foemina. Unde & tu, inuitus licet, cogente ueritate confessus es: & dixisti: aut coronandus in corpore, quod caste egit & iuste: aut condemnandus in corpore, quod uoluptatibus iniquitatibus seruiuit. Tolle corpus & pone carnem, & uirum ac foeminam non negasti. Quis enim uiuit cum gloria pudicitiae, qui non habet sexum per quem committi potuit impudicitiae? Quis enim unquam lapidem coronauit, quia uirgo permanerit? Angelorum nobis similitudo promittitur: id est, beatitudo illa, in qua sine carne & sexu sunt angeli, nobis in carne & sexu nostro donabitur. Mea rusticitas sic credit, & sic intelligit sexum confiteri sine sexuum operibus: homines resurgere, & sic eos angelis adaequari. Nec statim superflua uidebitur membrorum resurrectio, quae caritura sint officio suo, cum adhuc in hac uita positi, nitamur opera non implere membrorum. Similitudo autem ad angelos, non hominum in angelos demutatio, sed profectus immortalitatis & gloriae est. Argumenta uero illa pueros & infantium & senum & ciborum & stercoreum, quibus aduersum ecclesias uteris, non sunt tua, de gentiliu fonte manarunt. Eadem enim opponunt nobis ethnici. Qui Christianum esse te dicis, gentiliu arma depone. Discant illi magis a te resurrectionem carnis confiteri, quam tu ab illis negare. Aut si & tu de hostium numero es, ostende te libere aduersarium, ut ethnicorum suscipias uulnera. Dono tibi nutriculas tuas, ne uagiant infantes: dono decrepitos senes, ne hyberno frigore contrahantur. Frustra etiam tonsores artificia didicerunt, scientes Israeliticum populum per quadraginta annos, nec unguium, nec capillorum incrementa sensisse: & quod his maius est, non sunt attrita uestimenta eorum, nec inueterauerunt calciamenta eorum. Enoch & Elias, de quibus dudum diximus, tanto tempore in eadem permanent aetate, qua rapti sunt. Habent dentes, uentrem, genitalia: & tamen nec cibis, nec uxoribus indigent. Quid potentiam Dei calumniaris? qui potest de medulla illa & de seminario uestro interiori, non carnes tantum de carnibus, sed corpus educere, & aliud ex alio facere: & de aqua, id est de utilitate carnis, preciosa & aeris corporis uina mutare: potest utique eadem potentia, qua de nihilo cuncta fabricatus est, reddere quae fuerunt: quia multo minus est restituere quod fuerit, quam facere quod non fuit. Miraris si de infantibus & senibus in perfecti uiri aetatem resurrectio fiat, cum de limo terrae absque ullis aetatum incrementis, consummatus homo factus sit? Costa mutatur in foeminam, & tertio humanae conditionis modo, uilia & pudenda nostrae natiuitatis elementa mutantur in carnes: ligantur membris, discurrent in uenas, in ossa durantur. Vis & quartum genus humanae generationis audire? Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Propterea quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei. Aliter Adae, aliter Euae, aliter

Abel, aliter homo Iesus Christus. Et in omnibus diuersis exordijs, una hominis natura non differt. Resurrectionem carnis, omniumque membrorum si uelim probare, & ad singula testimonia explanationes adiungere, multis libris opus erit: sed praesens causa hoc non desiderat. Proposui enim non Origeni in omnibus respondere, sed fraudulentae satisfactionis aperire mysteria. Attamen quia longus fui in assertionem contraria, & uereor ne dum fraudes pandere studeo, scandalum lectori reliquerim, acruatim testimonia ponam, cursimque perstringam, ut toto contra uenenatam argumentationem scripturarum pondere dimicemus. Qui uestem non habet nuptialem, nec seruauit illud mandatum: Candida sint uestimenta tua semper: manibus pedibusque constringitur, ne recumbat in conuiuio, sedeat in folio, stet ad dexteram Dei, mittitur in gehennam, ubi fletus oculorum & stridor dentium est. Capilli capitis uestri numerati sunt. Si capilli, puto facilius dentes. Frustra autem numerati, si aliquando perituri. Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem filij Dei & procedent. Audient auribus, procedent pedibus. Hoc & Lazarus ante iam fecerat. Procedent autem de monumentis, id est qui monumentis illati fuerant, uenient mortui, & resurgent de sepulchris suis. Ros enim quia Deo est, medulla est ossibus ipsorum. Tunc implebitur quod dominus loquitur per prophetam: Populus meus intra in cellaria tua aliquantulum, donec ira mea transeat. Cellaria sepulchra significant, de quibus hoc utique profertur, quod conditum fuerat. Et exhibunt de sepulchris suis, ueluti hinnuli de uinculis soluti. Gaudebit cor eorum, & ossa eorum sicut sol orientur: ueniet omnis caro in conspectu domini, & mandabit piscibus maris, & eructabunt ossa quae comederant, & faciet compagem ad compagem, & os ad os: & qui in terrae puluere dormierunt, resurgent: alij in uitam aeternam, alij in opprobrium & confusionem aeternam. Tunc uidebunt iusti impiorum poenas atque cruciatus: quoniam uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in conspectu omnis carnis. Quotquot igitur habemus hanc spem, sicut exhibuimus membra nostra famulantia immunditiae & iniquitati ad iniquitatem, ita exhibeamus ea famulantia iustitiae ad sanctificationem: ut resurgentes ex mortuis, in nouitate uitae ambulemus. Quomodo & uita domini Iesu manifestatur in nostro mortali corpore: & qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, uiuificabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Iustum enim est, ut qui semper mortificationem Christi in corpore nostro circumtulimus, uita quoque Iesu manifestetur in corpore nostro mortali, id est in carne mortali secundum naturam, aeterna autem secundum gratiam. Vidit & Stephanus stantem Iesum ad dexteram patris, & manus Moysi mutata est in candorem niuis, & deinceps colori pristino restituta. In utraque diuersitate manus fuit. Figulus ille Hieremiae, cuius per duritiam lapidum uas quod fecerat confractum est, de eadem massa & de eodem luto redintegrauit quod ceciderat. Sed & ipsum resurrectionis uocabulum significat non aliud ruere, aliud suscitari: & quod adijcitur mortuorum, carnem propheta demonstrat: quod enim in homine moritur, hoc & uiuificatur. Vulneratus ille itineris Hiericho totus refertur ad stabulum, & delictorum plagae immortalitate sanantur. Aperta sunt & sepulchra in domini passione, quando sol fugit, terra tremuit, & multa corpora sanctorum surrexerunt, & uisa sunt in sancta ciuitate. Quis est, inquit Esaias, qui ascendit ex Edom: fulgida uestimenta eius ex Bosor, sic formosus in stola candida? Edom aut terrenus interpretatur, aut cruentus. Bosor, aut caro, aut in tribulatione. Paucis uerbis totum resurrectionis mysterium demonstrat, id est & ueritatem carnis & augmentum gloriae. Et est sensus: Quis est iste qui ascendit de terra, ascendit de sanguine? Cuius uestimenta iuxta prophetiam Iacob, qui alligauit pullum suum ad uitem, & torcular calcauit solus, musto rubentia sunt. De Bosor, id est de carne siue tribulatione mundi: ipse enim uicit mundum. Ideoque rubra & fulgida sunt uestimenta eius, quia speciosus forma fuit praesertim filijs hominum, propter gloriam triumphantis in stolam candidam commutata sunt: & tunc uere de Christi carne completum est: Quae est ista quae ascendit dealbata, innitens super fratrualem suam? Et quod in eodem libro scribitur: Fratruelis meus rubicundus & candidus. Hunc imitantur, qui

A qui uestimenta sua non coinquinauerunt cum mulieribus: uirgines enim permanserunt, qui se castrauerunt propter regna caelorum. Itaque in albis erunt uestibus. Eo tempore sententia domini opere perfecta monstrabitur: Omne quod dedit mihi pater, non perdam ex eo quicquam, sed resuscitabo illud in nouissimo die. Totum uidelicet hominem, quem totum nascendo susceperat. Tunc ouis quae perierat, & in inferioribus oberrabat, humeris saluatoris tota portabitur: & quae peccatis languida fuit, clementia iudicis sustentabitur. Tunc uidebunt illum qui compunxerunt, qui clamauerunt: Crucifige, crucifige talem. Tribus & tribus caedent pectora, ipsi & mulieres eorum. Illae mulieres, quibus dominus loquutus est crucem portans: Filiae Hierusalem nolite flere super me, sed super uos flete & super filios uestros. Tunc angelorum uaticinium complebitur, qui stupentibus apostolis euntem in caelum dixerunt: Hic Iesus qui a uobis assumptus est in caelum, sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in caelum. Quale est autem, idcirco dicere dominum post resurrectionem quadraginta diebus comedisse cum apostolis, ne phantasma putaretur: & hoc ipsum quod comedit in carne & in membris uisus est in phantasmate confirmare? Aut uerum est quod uidebatur, aut falsum. Si uerum est, ergo uere comedit, & uere membra habuit. Si autem falsum, quomodo res falsas ostendere uoluit, ut resurrectionis ueritatem probaret? Nemo enim falso uerum probat. Ergo, inquires, & nos post resurrectionem comeduri sumus? Nescio. Non enim scriptum est: & tamen si quaeratur, non puto comeduros. Legi enim, non esse regnum Dei cibum & potum, repromittens nobis quae oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Moyses & Helias quadraginta diebus ieiunauerunt ac nocibus. Hoc hominum natura non patitur, sed quod homini impossibile est, Deo impossibile non est. Sicut qui futura praedicit, non interest utrum post decem annos, aut post centum futura praenunciet: quia una est scientia futurorum: sic qui quadraginta diebus potest ieiunare & uiuere, imo non potest ieiunare, sed uiuit uirtute Dei: & aeterno tempore poterit absque esca & potu uiuere. Quare fauui comedit dominus? Ut resurrectionem probaret, non ut tuis faucibus mella permitteret. Piscem in prunis petijt, ut dubitantes confirmaret apostolos, qui ad illum accedere non audebant, quod putarent se spiritum uidere, non corpus. Archisynagogi filia suscitatur, & cibum accipit. Lazarus quadriduanus mortuus resurgit, & prandens inducitur: non quia apud inferos esuriebat, sed quia difficultas operis, scrupulositatem superdequirebat. Quomodo ueras manus & uerum ostendit latus: ita uere comedit cum discipulis: uere ambulauit cum Cleopa: uere lingua loquutus est cum omnibus: uero accubitu discubuit in coena: ueris manibus accepit panem, benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Quod autem ab oculis repente euanuit, uirtutis Dei est, non umbrae & phantasmatis. Alioquin & ante resurrectionem, quum eduxissent eum de Nazareth, ut praecipitarent de supercilio montis, transiit per medios, id est elapsus est de manibus eorum. Nunquid iuxta Marcionem dicere possumus, quod ideo natiuitas eius in phantasmate fuerit, quia contra naturam qui tenebatur, elapsus est? Quod Magis licet, hoc domino non licet? Apollonius Tyaneus scribitur, quum ante Domitianum staret in consistorio, repente non compa-
B ruisse. Noli potentiam domini Magorum prestigijs adaequare, ut uideatur fuisse quod non fuit, & putetur comedisse sine dentibus, ambulasse sine pedibus, fregisse panem sine manibus, loquutus esse sine lingua, & latus monstrasse sine costis. Et quomodo, inquires, non cognoscebant eum in itinere, si ipsum habebat corpus quod ante habuit? Audi scripturam dicentem: Oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et rursum: Aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum. Nunquid alius fuit quando non agnoscebatur, & alius quando agnitus est? Certe unus atque idem erat. Cognoscere ergo & non cognoscere, oculorum fuit, non eius qui uidebatur, licet & ipse fuerit. Oculos enim tenebat eorum, ne se agnoscerent. Denique ut scias errorem qui uersabatur in medio, non corporis domini, sed oculorum fuisse clausorum: Aperti sunt oculi eorum, inquit, & cognouerunt eum. Vnde & Maria Magdalene quamdiu non agnoscebat Iesum, & uiuum quaerebat inter mortuos, hortulanum putabat. Agnoscit, & dominum uocat. Post resurrectionem Iesus stabat in littore, discipuli in nauis erant. Caeteris

Cæteris non cognoscentibus eum, dicit discipulus quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Prior enim uirginitas uirginale corpus agnoscit. Idem erat, & non idem omnibus uidebatur. Statimque subiungitur: Et nemo audebat interrogare eum, Tu qui es? scientes quod dominus est. Nemo audebat, quia Deum sciebant. Vescabantur cum prandente, quia hominem & carnem uidebant: non quod alter Deus, alter homo esset: sed unus atque idem filius Dei cognoscebatur ut homo, adorabatur ut Deus. Scilicet nunc mihi philosophandum est, incertos esse sensus nostros, & maxime uisum. Carneades aliquis ab inferis excitandus, ut proferat remum in aqua fractum, uideri porticus longius angustiores, rotundos procul turrium angulos, columbarum colla ad singulas conuersiones colore mutata. Quum Rhode Petrum nunciaret, & apostolis diceret, ob periculi magnitudinem euasisse non credunt, phantasma suspicantur. Porro quod clausis ingressus est ostijs, eiusdem uirtutis fuit, cuius & ex oculis euanescebat. Lynceus (ut fabulæ ferunt) uidebat trans parietem: Dominus clausis ostijs nisi phantasma fuerit, intrare non poterit? Aquilæ & uultures transmarina cadauera sentiunt. Saluator apostolos suos nisi ostium aperuerit, non uidebit. Dic mihi acutissime disputator, quid est maius, tantam terræ magnitudinem appendere super nihilum, & super aquarum incerta librare: an Deum transire per clausam portam, & creaturam cedere creatori? Quod maius est tribuis: quod minus est calumniari. Petrus super aquas ambulat graui & solido corpore. Mollis unda non cedit: paululum fides dubitat, & statim naturam suam corpus intelligit: ut sciamus super aquas non corpus ambulasse, sed fidem. Oro te, qui tantum contra resurrectionem sentis: argumentaris, an simpliciter mecum loqueris? Credis uere dominum resurrexisse, in eodem quo mortuus, quo sepultus est corpore, an non credis? Si credis, cur ista proponis, per quæ resurrectio denegatur? Si non credis, quid ita imperitorum lactas animas, & resurrectionem casso nomine uentilas? Audiu nuper de Marcionis schola: Væ, inquit, ei qui in hac carne, & in his ossibus resurrexerit: gaudens animus statim intulit: Consepulti enim sumus, & consurreximus cum Christo per baptismum. Animæ, an carnis resurrectione dicis? Respondi, Non solius animæ, sed carnis, quæ cum anima renascitur in lauacro. Et quomodo peribit, quæ in Christo renata est? Quia scriptum est, ait, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Attende obsecro te, quod dicitur, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Nunquid non resurgent? Absit. Sed non possidebunt. Quare non possidebunt? Quia sequitur, Neque corruptio in corruptionem possidebit. Tam diu ergo regnum Dei non possidebunt, quam diu caro tantum sanguisque permanerint. Cum autem corruptiuum induerit in corruptionem, & mortale induerit immortalitatem: & lutum carnis in testam fuerit excoctum, quæ prius graui pondere premebatur in terram, acceptis spiritus pennis, & immutationis non abolitionis, noua gloria uolabit ad coelum: & tunc implebitur illud quod scriptum est: Absorpta est mors in uictoria. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Præpostero ordine de animarum statu & carnis resurrectione respondimus: omisisque principijs epistolæ, tota nobis contra egregios tractatus eius fuit disputatio. Maluimus enim de Dei rebus, quam de nostris iniurijs dicere. Si peccauerit homo in hominem, rogabunt pro eo ad dominum. Si autem in Deum peccauerit, quis orabit pro eo? Nunc ediuerso, super omnia nostros aduersarios immortali odio persequimur: blasphemantibus Deum, clementem porrigimus manum. Scribit ad Theophilum episcopum apologiam, cuius istud exordium est: Tu quidem ut homo Dei, & apostolica ornatus gratia, curam omnium ecclesiarum, maxime eius quæ in Hierosolymis est, sustines: cum ipse plurimis sollicitudinibus ecclesiæ Dei, quæ sub te est, distringaris. Laudat faciem, ad personam principum trahit. Tu qui regulas quæris ecclesiasticas, & Niceni concilij canonibus uteris: & alienos clericos, & cum suis episcopis commorantes tibi initeris usurpare: responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palestina quid pertinet? Nisi fallor, hoc tibi decernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsaria sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem episcopum referre debueras, cui sprete communionem tuam communicare nos noueras. Aut si procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ dirigenda

agenda. Sed noui cur Cæsariam, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid fugeres, quid uitares. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quam debitum metropolitano tuo honorem reddere. Ne hoc dico, quod præter amicitias, quæ suspicionem generant, quicquam in legatione reprehendam, sed quia apud interrogantes magis & præsentem te purgare debueris. Misisti religiosissimum hominem Dei Isidorum presbyterum, uirum potentem tam ex ipsa incessus & habitus dignitate, quam diuinæ intelligentiæ, curare etiam eos, qui animo uehementer ægrotant, si tamen sensum sui languoris habeant. Homo Dei mittit hominem Dei: nihil interest inter presbyterum & episcopum, eadem dignitas mittentis & missi: hoc satis imperite: in portu, ut dicitur, naufragium. Iste Isidorus qui in coelum tuis laudibus tollitur, id ipsum infamatur Alexandriæ, quod tu Hierosolymæ: ex quo non legatus aduenisse uidetur, sed socius. Alioquin & literæ manu eius scriptæ, quæ ante tres menses legationis ad nos directæ erant, portantes errorem: Vincentio presbytero redditæ sunt, quæ uique hodie ab eo tenentur: quibus cohortatur duces exercitus sui, ut super petram fidei, stabili persistat gradu, nec nostris nanijs terreatur. Pollicetur se antequam legationis esset ulla suspicio uenturum Hierosolymam, & ad aduentum suum ilico aduersarios cunctos proterendos. Et inter cætera his etiam uerbis utitur. Quomodo fumus in aere dissoluitur, & cera ad uiciam ignis liquefcit: ita dissipabuntur qui semper ecclesiasticæ fidei resistentes, nunc per homines simplices eandem fidem inquietare conantur. Rogo te lector, qui hoc scribit antequam ueniat, quid tibi uidetur? Aduersarius an legatus? Iste est quem nos pissimum uel religiosissimum, & ut uerbum exprimamus e uerbo, deicolam possumus dicere. Iste est homo diuinæ intelligentiæ, tam potens & tanta incessus ac habitus dignitate, ut quasi spiritalis Hippocrates, languorem animarum nostrarum sua potuerit præsentia mitigare, si tamen nos uoluerimus suæ medicinæ acquiescere. Curet se tali medicamine, qui etiam alios curare consueuit. Nobis diuina illa intelligentia pro Christo stultitia est. Libenter nostra rusticitate languemus, ne collyrio uestro impie uidere discamus. Tuæ uero sanctimonix, pro optima uoluntate quasi ad finem usque perducta sit, deprecamur dominum in sanctis locis nocte ac die, ut ei reddat perfectam mercedem, & coronam uitæ largiatur. Recte gratias agis: nisi enim uenisset Isidorus, tu in tota Palæstina tam fidelem socialem non inuenisses. Nisi ille tibi promissum apportasset auxilium, hæeres in turba rusticorum, quæ sapientiam tuam intelligere non possit. Hæc ipsa apologia, de qua nunc sermo est, Isidoro præsentem & multum collaborante dictata est, ut idem esset & dictator & baiulus literarum. Cum ergo huc uenisset, & accessisset ad nos tribus uicibus, & admouisset tam diuinæ sapientix tuæ, quam propriæ intelligentiæ habentia medicinam uerba, nec profuit alicui, nec profuit ei quisquam. Hic qui ad tres uices dicitur ad nos accessisse, ut & in ueniendo mysticum numerum conseruaret: qui Theophilus episcopi mandatum nobis loquebatur, literas ad nos ab eo missas noluit reddere. Cumque diceremus, Si legatus es, redde legationis epistolas: si epistolas non habes, quomodo legatum te probabis? respondit se habere quidem literas ad nos: adiuratum tamē ab Hierosolymorum episcopo ne nobis eas redderet. En legati constantia: qui ut pacem faceret, & suspicionem in alteram partem fauoris excluderet, æquum se utriusque tribuit. Et quia sine emplastro uenerat, & medicorum armamenta non habebat, idcirco eius medicina non profuit. Hieronymus & hi qui cum eo sunt, & secreto & coram omnibus, frequentissime & sub iuramentum testificatione satis ei fecerunt, quod nunquam de nobis ambiguitatem aliquam habuerint fidei, dicentes: Quomodo eo tempore quando communicabamus ei, nunc similiter eundem affectum habemus de ratione fidei. Videte quid faciat concordia dogmatum. Isidorus qui ut hæc significaret, eius socius erat, homo Dei & presbyter *θεοσεβης*, & uir potens & sacro ac uenerabili incessu & diuinæ intelligentiæ, & Hippocrates Christianorum uocatur. Ego misellus dum in solitudine delitescō, à tanto pontifice repente truncatus, presbyteri nomen amisi. Et tamen iste Hieronymus, cum pannosa turba & fordidatis gregibus, quid Isidoro illi fulmineo ausus est respondere? Atne forte ille non cederet, & opprimeret eos præsentia, & mole corporis sui, non semel,

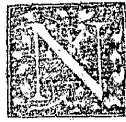
non tertio, sed frequentissime iurauerunt, se eum de quo quæstio erat scire orthodoxum: nec unquam in suspitione habuisse hæreseos. O apertum impudensq; mendacium. O testimonium pro se, nec Catoni creditum. In ore enim duorum uel trium testium stat omne uerbum. Alicubi ne dictum, aut tibi alicubi mandatum est, quod sine satisfactione fidei communionem tuam subiremus? Quando per uirum disertissimum & Christianissimum Archelaum comitem, qui sequester pacis erat, conditus locus scederis fuit: non ne hoc in primis postulatum est, ut futuræ concordie fides iaceret fundamenta? Pollicitus est esse uenturum. Instabat dies paschæ: frequens monachorum turba conuenerat: expectabaris in loco, quid faceres, nesciebas. Repente mandasti, ægrotare nescio quam: illo die te non posse uenire. Ludione an episcopus hæc loquitur? Pone uerum esse quod dicis: propter unius mulierculæ delicias, ne te absente doleat caput, fastidium sustineat, stomacho perfrigescat: ecclesiæ causam negligis: tot uirorum & Christianorum & monachorum contemnis præsentiam? Nolumus occasionem dare: uidebamus enim stropham: dilationis tuæ iniuriam, patientia uicimus. Rescribit Archelaus: monet altero & tertio die manere, si uellet uenire. At ille occupatus: muliercula enim uomere non cessauit: dum nauseam euasisset, nostri penitus oblitus est. Post duos ergo menses tandem expectatus uenit Isidorus: qui non, ut tu fingis, pro te testimonium, sed causam postulatæ satisfactionis audiuit. Cum enim obijceret nobis, quare ei communicastis, si hæreticus erat: audiuit ab omnibus, communicauimus, nihil de hæresi suspicantes. Postquam uero à beato papa Epiphonio conuentus, tam sermone quam literis respondere contempsit: cunctis monachis ab eodem Epiphonio scripta uenerunt, ut absque satisfactione fidei, nullus ei temere communicaret. Præsto sunt literæ, nec super hac re dubitari potest. Hæc sunt quæ fratrum turba respondit: non, ut tu argumentaris, ex eo te non esse hæreticum, quia aliquando non dictus sis. Hac enim ratione ægrotare non debet, qui ante ægrotationem sanus fuit. Quando autem coeptum est de ordinatione Pauliniani, & aliorum qui cum eo sunt, uentilari, uidentes se reprehendi: cum propter charitatem atque concordiam concederentur eis omnia: hoc autem solum expeteretur, ut licet ab alijs contra regulas ordinati essent, tamen subijcerentur ecclesiæ Dei: ut non scinderent eam, neq; proprium sibi facerent principatum: in hoc non acquiescentes, coeperunt proponere de fide, & omnibus notum facere, quod si non arguerentur hi qui cum Hieronymo presbytero erant, nil culparent in nobis. Sin autem arguerentur erroris & culpæ, cum penitus non queant de istiusmodi quæstionibus disputare, satisfactionem errati proprii non inuenientes ad ista confugerent: non quo sperarent nos posse conuinci, sed famam nostram lædere niterentur. Quod perplexa oratio est, nemo uitium interpretationis putet. Talis enim & Græca est. Interim ego gaudeo, quod qui me decollatum putabam, subito mihi presbyterij caput uideo repositum. Dicit nos omnino conuinci non posse, & uenire ad prælium perhorrescit. Si causa discordiæ, non ex diffensione fidei est: sed ex Pauliniani, ut dicis, ordinatione descendit, quæ tanta stultitia est uolentibus occasionem dare, nolle respondere? Confitere fidem, sed tamen responde quod quæreris, ut omnibus luceat non de fide, sed ordinatione esse certamen. Quamdiu enim interrogatus de fide tacueris, potest tibi aduersarius dicere: Non est ordinationis causa, sed fidei. Si ordinationis causa est: stulte facis de fide interrogatus, tacere. Si fidei, stulte prætendis ordinationem. Porro quod dicis te petisse ut subijcerentur ecclesiæ Dei: & non scinderent eam, neque proprium sibi facerent principatum, de quibus dicas non satis intelligo. Si de me & presbytero Innocentio, satis multo dormisti tempore, qui post annos tredecim, nunc excitatus hæc loqueris. Ob id enim & ego Antiochiam, & ille Constantinopolim urbes celeberrimas deseruimus: non ut te in populis prædicantem laudaremus, sed ut in agris & in solitudine adolescentiæ peccata deslentes, Christi in nos misericordiam deflecteremus. Sin autem de Pauliniano tibi sermo est: uides eum episcopo suo esse subiectum, uersari Cypri, ad uisitationem nostram interdum uenire: non ut tuum, sed ut alienum, eius uidelicet à quo ordinatus est. Quod si hic etiam esse uoluerit, & in exilio nostro quietus in solitudine uiuere: quid tibi debet, nisi honorem, quem omnibus debe-

mus

mus episcopis? Fac à te ordinatum: idem ab eo audies, quod à me misello homine sanctæ memoriæ episcopus Paulinus audiuit. Num rogauit te, ut ordinarer? Si sic presbyterium tribuis, ut monachum nobis non auferas: tu uideris de iudicio tuo. Sin autem sub nomine presbyteri tollis mihi propter quod seculum dereliqui: ego habeo quod semper habui: nullum dispendium in ordinatione passus es. Ut non scinderent, inquit, eam: neque proprium sibi facerent principatum. Quis scindit ecclesiam? Nos quorum omnis domus Bethlehem in ecclesia communicat: an tu qui aut bene credis, & superbe de fide taces: aut male & uere scindis ecclesiam? Nos scindimus ecclesiam, qui ante paucos menses circa dies pentecostes, cum obscurato sole omnis mundus iam iamq; uenturum iudicem formidaret, quadraginta diuersæ ætatis & sexus, presbyteris tuis obtulimus baptizandos? Et certe quinque presbyteri erant in monasterio: qui suo iure poterant baptizare, sed noluerunt quicquam contra stomachum tuum facere, ne & hæc tibi de fide reticendi daretur occasio. An non tu potius scindis ecclesiam, qui præcepisti Bethlehem presbyteris tuis: ne competentibus nostris in pascha baptismum traderent, quos nos Diospolim ad confessorem & episcopum misimus Dionysium baptizandos? Ecclesiam scindere dicimur, qui extra cellulas nostras locum ecclesiæ non habemus? An non tu scindis ecclesiam, qui mandas clericis tuis: ut si quis Paulinianum ab Epiphonio episcopo consecratum presbyterum dixerit, ecclesiam prohibeatur intrare? Ex quo tempore usque in præsentem diem uidemus tantum specum domini, & hæreticis intrantibus procul positi suspiramus. Nos ne fumus, qui ecclesiam scindimus: an ille qui uiuis habitaculum, mortuis sepulchrum negat, qui fratrum exilia postulat? Quis potentissimam illam feram totius orbis ceruicibus imminentem contra nostras ceruices spiritualiter incitauit? Quis ossa sanctorum & innoxios cineres hucusque uerberari ab imbribus finit? His nos blandimentis bonus pastor inuitat ad pacem, & proprium arguit facere principatum: qui omnibus episcopis rectam duntaxat fidem tenentibus, & communionem & charitate sociamur. An tu solus ecclesia es: & qui te offenderit, à Christo excluditur? Si proprium defendimus principatum, ostende nos in parochia tua habere episcopum. Quod tibi non communicamus, fidei est: responde, & ordinationis erit. Occasionem quoque fingunt aliarum literarum, quas dicunt sibi scripsisse Epiphanium. Quamquam dabit ille rationem pro omnibus quæ gesta sunt ante tribunal Christi, ubi maior & minor absque ulla personarum acceptione iudicabitur: attamen quomodo possunt illius niti epistola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & illorum qui cum eo sunt à nobis coargutus scripsit: sicut & ipsa epistola eius in exordio suo significat? Rogo quæ tanta est cæcitas, & Cimmerijs, sicut aiunt, tenebris inuoluta? Dicit nos occasionem fingere, & Epiphaniij aduersus se literas non habere, statimq; subiungit: Quomodo possunt illius niti epistola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & eorum qui cum eo sunt, à nobis coargutus scripsit: sicut & ipsa eius epistola in exordio suo significat? Non habemus epistolam. Et quæ est illa epistola quæ in exordio suo de Pauliniano loquitur? Est aliquid post exordium, cuius tu times facere mentionem. A te est coargutus, ætatis qua Paulinianus erat presbyterum ordinas, & legatum mittis ac socium: tantamq; habes fiduciam, ut ubi Paulinianum mentitus es puerum, illuc puerum mittas presbyterum. Itemq; Theosebam Thiræ ecclesiæ diaconum facis presbyterum, & contra nos armas, illiusq; in nos abuteris eloquentia. Tibi soli licet ecclesiæ iura calcare: tu quicquid feceris, norma doctrinæ est: & non erubescis ante tribunal Christi iudicandum tecum Epiphanium prouocare. Quæ sequuntur post hoc capitulum, hæc sunt: Mensæ suæ & domus contubernium imputat Epiphonio, scribitq; eum nunquam esse secum de Origenis dogmatibus loquutum, & sub iuramento iurandi testificatione confirmat, dicens: ne suspitionem quidem, sicut Deus testis est, peruersæ in nos fidei se habere monstrauit. Nolo respondere & arguere acriter, ne periturij episcopum conuincere uidear. Præsto sunt plures epistolæ Epiphaniij: una ad ipsum, aliæ ad episcopos Palæstinos: & nuper ad Romanum pontificem: in quibus dicit se eum coram multis, de dogmatibus arguentem non meruisse responsum, totumq; nostræ paruitatis testis est monasterium.

Hier. 10. 2

Q Præcedens

Non recipiebatur eos qui semel descivissent à Christo. **Mōtanus.** Nec is admittit ad pœnitentiam, qui semel essent à baptismo prolapsi. Sed Elias. Locus est libro Regum tertio, capite decimo octavo. Super ova & aristas. Id machinis quibusdã fiebat in profcenio, ut quidam viderentur e cœlo delabi & pendere in aere, quidam ambulare super ova & aristas, quo populus miraculo delectaretur: ut nũc ho die sunt, qui ambulent in cuspide gladiorum. Figurata controversiam. Eam intelligit, in qua ductus est obliquus: hoc est, aliud agitur, & aliud videtur agi: veluti si Pisistratus suadēdo, ut deditur hostibus, dissuadeat: aut si quis laudando vituperet, aut defendendo accuset. Nunc appetit. Hoc est figuratas orationes, mihi non ignotas. Medici ad omnes oculos. **ἰσθαλαμοί** Græce. Vnde locus est Martialis, in eum qui ex ophthalmico factus erat hoplomachus. Auribus lupi. Quoniam breves habet aures. Adagiũ est, quod in nostris explicuimus Chilianibus. Aliud agens. Id est obiter, quod Græci **παρρηγοῦσ**. Audiret pfaculum. Per ironiam accipiendum est. Nam illi piaculũ erat. Statim fera conuersione. Vox erat impij, qui testabatur se nondũ esse Christianum, nec uelle fieri, nisi in fine uitæ, quo diu posset frui mũdo. Vnde & miserabilem uocat prætexitatum, qui nō diu sit fructus suo honore. Miserabilis prætexitatus. Quod consul designatus decesserit, priusq̃ iniret magistratum. Locus est Ciceronis in Caniniũ Reuilum, qui unico tantum die consul fuit, eoq̃ uigilantem consulem appellare solet. Addebat, eo consule nihil mali esse factũ. Laciniosis periodis. Lacinia sinus uestis fluens. Periodus, circuitus. Enosam fidem. In quibusdam scriptum erat, ociosam fidem. Nonnullis placuit, erosam: pro laceratam, ac reprehensam. Mihi legendum uidetur enodam, siue enodem: hoc est, simplicem, & nihil habentem distorti, quam tamẽ ille tortuoso sermone cõtexuit. Eunomij **θεῖος**. Id est sine Deo. Id enim sonat **θεῖος**, quod nominis tribuunt & Luciano. Cæterũ Eunomius episcopus fuit Cyzicenus, sectator Aetij, cum quo consuetudinẽ habuit, cuius & dogma sequutus est & stylum. Nam is cognominatus fuit **θεῖος**, stylo fuit sophisticò, sed sacrarum literarum non satis eruditus, in multis cum Ario sensit.

Contra Anthropomorphitas. **ἄνθρωπος** homo, **μορφή** forma. Hæretici fuerunt, qui Deũ faciebant corporeum, existimantes eum humanis constare membris, & humana figura. Collegio fratrum. Quia episcopus. Honorifica præfatio, sed nō caret morfu. Non est mirari. Iam inquit, non est quod miremur egregiam illam orationem Demosthenis aduersus Aeschinẽ. Nihil enim magnum si bella est, cum sit elaborata & scripta. Hic de tantis rebus dicit ex tempore. Frustra suspicimus. Id est admiramur. Nã is eam orationẽ scribitur ex tẽpore dixisse, teste Cornelio Nepote.

Lylias noster. Hos nominat, quod extemporali dictione ualuerint, quemadmodum & **Gorgias**. In numero habebat. Seneca narrat hoc dictũ de **Vinicio** in Declamationibus: **Lucius**, inquit, **Vinicius**, quo nemo ciuis Romanus in agendis causis præstantius habuit ingeniu: quicquid longa cogitatio illi præstatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed nō desiderabat hanc cõmendationẽ, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus: **Vinicius** ingenium in numero habet. In numero dixit, pro eo quod est in prõprium uide & numero dicimur dicere, quod statim ac facile dicimus, translatus est à pecunia numerata. Sufflammandus est. Sufflammandus legendũ est, nō sufflamandus: à sufflamine, quod est retinaculum rotis additũ, ne currus feratur in præceps: quod & hodie fieri uidemus ab aurigis, si uia est prõrior. Iuuenalis Satyra octaua: Ipse rotam stringit multo sufflamine consul. De stammate & loco. Varie locus hic fuerat deprauatus. Apparet **σάμμα** uerbum esse militare, à stando dictũ: quo significetur locus cuiq̃ militi designatus, unde turpissimũ erat cedere. In quo & hodie miramur Germanos quosdam, qui magno cum uitæ contemptu, loco tuentur in acie. Tribunitia potestatis. Et hic locus confusissimus habebatur. Restituimus ut licuit, ad hunc modũ: Finge aliquẽ tribunitia potestatis, suo uitio regradatũ, per singula militiæ equestris officia ad tyronis uocabulũ deuolutũ. Nunquid ex tribuno statim fit tyro? Non: sed antè primicerius, deinde senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques, dein tyro: & quantũ tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est. Summa dignitas secundũ imperatorem erat penes tribunũ militiæ: infima tyronũ, proxima à tribuno primicerio, tertia senatori. Ducenarius aut dicitur, qui duabus præesset centurijs, ut testatur Vegetius libro De re militari secũdo. Biarchus (opinor) dicitur, quod cõmeatui præfectus esset. **βι** enim uictus est. Circitor à circũeundo dictus, castrorũ custos dicitur. Eques opponitur gregario. Nam gregarius miles, qui nulla re præminet, sed de media militum turba est. Salebra. Est obstaculum occurrens in uia, truncus aut saxũ quod transiliendum sit. Vultum draconis euoluam. Alludit ad locum qui est in Iob capite quadragesimo primo, de **Leuiathan**: Quis reuelabit faciem indumenti eius? Ac mox: Portas uultus eius quis aperiet?

Philofarcas. **φιλοφάρκας**, siue **φιλόφαρμας**, id est amatores carnis: dictione Græcis composita à **φίλος** studiosus siue amans, & **φάρμαξ** caro, sed animantis & uiui corporis. Nomẽ insanis. **μανικός** enim Græcis insanus dicitur. Huc torquet nomen Manichæorum, cum uocabulum sit Persicum. Nam Manichæus ille Persa fuisse legitur apud Augustinum, sua lingua dictus **Manin**, cũ ante prõditam insanam doctrinã uocaretur **Yrbicus**. Cæterum Græcis Manichæus sonat **μανικός** insanus: unde

unde & discipuli eius Græce periti pro Manichæo uocare coeperũt **Mannichæũ**, conduplicato n, quasi mannae fusorem. **τὸ δοκῆν**. Apparendo, quod alibi expositum hic repetimus, quo minus facile uitietur scriptura. In ratione seminis, quam Græci **σπέρμα λογίου**. Nam **σπέρμα** semen, à **σπέρμα**, & **λόγος** ratio. Sentit autem uim illam seminale, quæ formæ rationẽ habet & actus. Quatenus e quorundam exemplarium uestigijs licet olfacere, fortasse scriptum erat **σπέρμα λογίου**, siue **σπέρμα λογίου**, quod seminis uis instar scintillæ sit. Nam **σπέρμα λογίου** aliquis, ut expleret lacunam ascripisse uidetur ex Latinis quæ præcedunt. Nam **σπέρμα λογίου** potius significat sermonem de semine. Dubitat Aristoteles an scemini insit semen, quum dubium non sit, quin ex harum substantia nascatur corpus humanum. Et quasi **ἀντίειλον**. Ita in plerisq̃ scriptum erat exemplaribus. Fortasse legendum est **ἀγροίον**, ut intelligas illud per quod instauratur aliquid, siue **ἀγροίον**, nisi maui **σπέρμα λογίου**, siue **ἀντίειλον**. Nam diuinandum donec aliquid compertius detur inuenire. Id est **μετασχηματισμοῦ**. Addidit Græcam uocem, quæ est apud Paulum. Ea significat in aliam figuram traducere. Et inimici sensus eius. Græce est, **ἐχθρὸς τῆς διανοίας**, id est, inimicos menti, siue cogitationi: eius additum est & ab Ambrosio & ab Hieronymo, ut explicarent sensum. Alterum contra hæreticos. Nam unum certamen erat cum ipsis corporis cruciatibus, alterum cum hæreticis. Quidam codices mutantur Alterum, in Altum. Iudæorum lapides. Alludit ad illud Euangelicum de Iudæis querentibus lapides, ut iacerent in Iesum. Apollonius Tyaneus. Huius uitã descripsit Philostratus, plenam fabulamentis plus quàm magicis. Carneades aliquis. De Cyrenensi sensit, qui fuit princeps nouæ Academiæ. Porro Academici dicebant, nihil certo sciri, quando quidem nec id certum esset, quod oculis cerneremus. Scripsit super hisce rebus Cicero & diuus Augustinus. Remum in aqua. Hæc sunt exempla rerum, in quibus uisus hominum fallitur. **Lyneus**. Hic frater fuit **Idæ**. De quo prodidit Aristophanes in **Danais**, quod per abiectum uiderit **Cassio**rem dolo occidentem fratrem suum. **Pindarus** refert, eum & terram ipsam oculorum acie penetrasse. De quo plura diximus in **Adagionum Chilianibus**. **Aquila** & uultures. Nam leguntur & triduo præuolare eò ubi cadauera sint futura. In portu naufragium. Id est, statim in ipso negotij ingressu offendere. Vide prouerbiũ, In portu impingere. **Deicolam**. Nam Græce uocauerat illum **θεοσεβέστατον**, aut certe **θεοσεβῆ**. Nam id subiicit aliquanto post, homo Dei & presbyter **θεοσεβέστατος**, id est summus Dei cultor. **Nec Catoni**. Qui summæ fuit autoritatis apud Romanos, cui sine teste credendum erat, si cuiq̃ credi par esset. Monet altero & tertio die. Hic locus uariè deprauatus ferebatur, restituimus ad hunc modum: Monet altero & tertio die manere, si uellet uenire. At ille occupatus muliercula, uomere enim non cessauit, dum nauream euassisset, nostris penitus oblitus est. Apparet enim illum excusasse morbum alicuius matronæ, propter quẽ nō licuisset uenire. Hoc enim uocat uomere. **Cimmerijs** (sicut aiunt) tenebris. Hoc adagio significat summas tenebras, à populo Cimmeriorum, apud quos sol nunquam apparet, ob nubium densitatem. Vide super hoc nostras **Chilianas**.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus episcopus Alexandrinus uisitat Syriam, ut dissidiũ inter episcopos & monachos componeret. Huic igitur purgat se Hieronymus, de his quæ ab Ioanne Heliensi episcopo obijciuntur, ac de illo uicissim queritur, sed ita ut multa reticeat, ob reuerentiã episcopalis gradus.

HIERONYMVS ADVERSVS IOANNEM HIEROSOLYMITANUM, AD THEOPHILUM.

EPISTOLA tua hereditatis dominicæ te indicans possessorem, qui pergens ad patrem apostolis loquebatur: Pacem meam do uobis, pacem meã relinquo uobis: illius quoq̃ felicitatis compotem te esse testata est, in qua beati pacifici nuncupantur. Blandiris ut pater, erudis ut magister, instituis ut pontifex. Venisti ad nos, non in austeritate uirgæ, sed in spiritu benignitatis & lenitatis & mansuetudinis: ut humilitatem Christi, primo statim sermone resonares: qui mortalium genus non fulminans & tonãs, sed in præsepi uagiens, & tacens saluauit in cruce. Legeras enim in typo illius ante prædictum, Memento domine **Dauid**, & omnis mansuetudinis eius: & in ipso postea præsentatum, **Discite à me**, quia mitis sum, & humilis corde. Vnde & multa de sacris uoluminibus super pacis laude perstringens, ac per uarios scripturarum campos more apum uolans, quicquid dulce & aptum concordiaẽ fuit, artificij eloquio mēssuisti. Currentes igitur ad pacem incitati sumus: exposita ad nauigandum uela, crebrior exhortationis tuæ aura cõpleuit, ut non tam retrectantibus & fastidiosis, quàm ut auidis & plenis faucibus, dulcia pacis fluentia biberemus. Verum quid facimus, in quorum potestate uoluntas tantum pacis est, non effectus? Et quanquam uoluntas quoq̃ apud Deum propositi sui mercedem habeat: tamen imperfe-

Etum opus etiam uolentes mœore contristat. Quod sciens & Apostolus, perfectissimam uidelicet pacem in utriusque partis uoluntate consistere: Quantum, inquit, ex nobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Et Propheta: Pax, pax. Et ubi est pax? Nihil enim grati de est, pacem uoce prætere, & opere destruere. Aliud niti, aliud demonstrare: uerbis sonare concordiam, re exigere seruitutem. Volumus & nos pacem. Et non solum uolumus, sed & rogamus. Sed pacem Christi, pacem ueram, pacem sine inimicitijs, pacem in qua non sit bellum inuolutum, pacem quæ non ut aduersarios subiiciat, sed ut amicos iungat. Quid dominationem pacem uocamus, & non reddimus unicuique rei uocabulum suum? Vbi odium est, appellantur inimicitiae: ubi charitas, ibi tantummodo pax uocetur. Nos nec ecclesiam scindimus, neque à patrum communionem diuidimur: sed ab ipsis (ut ita dicam) incunabulis catholico sumus lacte nutriti. Nemo nanque magis ecclesiasticus est, quam qui nunquam hæreticus fuit. Sed ignoramus absque charitate pacem, sine pace communionem. Legimus quoque in Euangelio: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, dimitte ibi munus tuum coram altari, & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens offer munus tuum. Si munera nostra absque pace offerre non possumus, quanto magis & Christi corpus accipere? Qua conscientia ad eucharistiam Christi accedam, & respondebo Amen, cum de charitate dubitem porrigentis? Quaeso te, ut patienter me audias, nec ueritatem adulationem putes. Quisquam ne tibi inuitus comunicat? Quisquam ne extenta manu uertit faciem, & inter sacras epulas, ludæ osculum porrigit? Ad aduentum igitur (ut reor) tuum, non pauet monachorum turba, sed gaudent. Certatim tibi procedunt obuiam; & de eremi latibulis exeuntes, sua te cupiunt humilitate superare. Quis eos compellit exire? Non ne amor tui? Quis per eremum separatos in unum cogit? Non ne tua dilectio? Amari enim parens debet. Amari parens & episcopus debet, non timeri. Antiqua sententia est: Quem metuit quis, odit: quem odit, perijisse cupit. Unde & in nostris literis cum initia paruulorum in timore consistant, perfecta dilectio foras mittit timorem. Non quaeris monachos tibi esse subiectos: ideo magis subiectos habes. Tu offers osculum, illi colla submittunt. Exhibes militem, & ducem impetras: quasi unus in pluribus es, ut sis unus ex pluribus. Cito indignatur libertas, si opprimitur. Nemo plus impetrat à libero, quam qui seruire non cogit. Nouimus canones ecclesiasticos. Non ignoramus ordines singulorum: & lectione & quotidianis exemplis, usque ad hanc ætatem multa didicimus, multa experti sumus. Qui scorpionibus cædit, & lumbis patris habere se putat digitos crassiores, cito regnum mansueti Dauid dissipat. Certe Romanus populus, ne in rege quidem superbiam tulit. Dux ille Israelitici exercitus, qui decem plagis afflixerat Aegyptum, & ad cuius imperium coelum & terra & maria seruiabant, inter cunctos homines, quos tunc terra generauit, mansuetissimus prædicatur. Et ideo per quadraginta annos obtinuit principatum, quia potestatis superbiam lenitate & mansuetudine temperabat. Lapidabatur à populo, & pro lapidantibus rogabat: quia potius deleri ipse uult de libro Dei, ne commissus sibi grex pereat. Cupiebat enim illum imitari pastorem, quem sciebat etiam errantes oues suis humeris portaturum. Pastor, inquit, bonus ponit animam suam pro ouibus suis. Boni quippe pastoris discipulus, optat anathema esse pro fratribus suis atque cognatis, qui sunt Israelitæ secundum carnem. Et si ille perire cupit, ne periti pereant: quanto magis bonis parentibus prouidendum est, ne ad iracundiam prouocent filios suos, & nimietate duritiæ, etiam lenissimos asperos esse compellant? Epistola cogit me breuius loqui: dolor longius. Scribit in suis illis, ut ille uult, pacificis, ut ego sentio, mordacissimis literis, quod nunquam à me læsus sit, nec dictus hæreticus. Quoniam igitur modo me ipse lædit, ægotantem morbo pessimo, & rebellem Ecclesiæ uentilans? Ab alijs læsensus, accurrit aduersarius parcere, lædere non lædentem? Antequam ordinaretur frater meus, nunquam dixit fuisse inter se & sanctum papam Epiphanium de dogmatibus quaestionem. Et quæ eum ratio compellebat, sicut ipse tandem scribit, inde inter populos disputare, unde nemo quaerebat? Scit enim prudentia tua periculosas esse huiusmodi quaestiones, & nihil esse tutius quam

quam tacere: nisi forte necesse est loqui de grandibus. Certe quod illud tantum ingenium flumenque eloquentiæ fuit, ut in uno Ecclesiæ tractatu, cuncta comprehendisse se dicat, de quibus singulis nouimus eruditissimos uiros infinita uersuum milia conscripsisse? Sed hoc quid ad me? Nouerit ille qui audiuit, sciat ipse qui scripsit, meque ab excusatione sui ipse etiam liberet. Ego nec interfui, nec audiui. Vnus è populo sum, imò ne unus quidem, quia multis clamantibus tacui. Conferamus arguentis accusatique personas: & cuius uel meritum, uel uita, uel doctrina præcesserit, illi magis accomodemus fidem. Vides ne quod clausis (ut dicitur) oculis, summa quæque perstringam: non tam eloquens quod mente concepi, quam indicans quid reticeam. Intellexi te, & probaui disputationem tuam, quod ecclesiasticæ paci consulens, quasi Sireneos cantus obturata aure pertransis. Alioqui quia à parua etate sacris literis eruditus es, nosti quo sensu unum quodque dicatur: quomodo in ambiguis sententijs tuus sermo libratus, & aliena non damnet, & nostra non deneget. Sed fides pura & aperta confessio, non quaerit strophas, & argumenta uerborum. Quod simpliciter creditur, simpliciter confitendum est. Poteram quidem libere proclamare, & inter gladios quoque ignesque Babylonios dicere: cur aliud respondetur quam quaeritur? cur non simplex est, nec aperta confessio? Totum timet, totum temperat, totum relinquit ambiguum, & quasi super aristas graditur. Verum studio & expectatione pacis, feruente stomacho uerba non quomodo quaeruntur, respondet. Lædunt libere alij, quos lædere læsus ipse non audeat. Ego interim sileo: nunc & dispensationem meam uel imperitiam simulabo, uel metum. Quid mihi accusanti facturus est, qui (ut ipse testatur) laudanti detrahit? Tota eius epistola, non tam expositione, quam nostris plena est contumelijs. Nomen meum absque ullis officijs, quibus nos inuicem palpare solemus homines, frequenter assumitur, carpitur, uentilatur, quasi de libro uiuentium deletus sim. Quasi illius me literæ suggillauerint, aut istiusmodi nugas unquam quaesierim: qui ab adolescentia in monasterij clausulis cellulis, magis esse uoluerim aliquid, quam uideri. Quosdam ex nobis sic cum honore appellat, ut laceret, quasi & nos possumus dicere quæ nemo tacet. B seruo clericum factum criminatur, cum & ipse nonnullos eiusmodi clericos habeat, & Onesimum legerit inter Pauli renatum uincula, diaconum cœpisse esse de seruo. Sycophantam iactitat, & ne probare cogatur, audisse se dicit. O si & mihi liberet dicere, quæ multi clamitant, & aliorum maledictis acquiescerentiam & nos intelligeret scire quæ omnes sciunt, & me quoque audire, quæ nullus ignorat. Dicit ei uelut præmia pro calumnia restituta. Quis tam argutum & callens non perhorrescat ingenium? Quis tãto potest eloquentiæ fulmini respondere? Quid est plus, sustinere calumniam, an facere? Accusare quem postea diligas, an peccanti ueniam tribuere? Quid minus ferendum, de sycophanta ædilem fieri, an consulem? Scit & ipse quid taceam, quid loquar: quid & ego audierim, quid pro Christi metu fortasse non credam. Origenem me arguit uertisse in Latinum. Hoc non solum ego feci, sed & confessor Hilarius fecit: & tamen uterque nostrum noxia quæque detruncauit, utilia transtulit. Legat ipse si nouit: arbitror enim eum assidua confabulatione & quotidiano Latinorum consortio Romanum non ignorare sermonem: aut si certe penitus non imbibit, interpretentur ei qui solent, & tunc sciet me in hoc ipso laudandum esse quod detrahit. Sicut enim interpretationem & idiomata scripturarum Origeni semper attribui, ita dogmatum constantissime abstuli ueritatem. Nunquid ego in turbam mitto Origenem? Nunquid cæteros tractatores? Scio me aliter habere apostolos, aliter reliquos tractatores. Illos semper uera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare. Nouum defensionis genus, sic Origenis uitia non negare, ut cum illo cæteros crimineris. Videlicet cum aperte defendere non audeas, multorum simili errore tuearis. Sex milia Origenis Tomos non poterat quisquam legere, quos ille non scripsit: faciliusque credo testem huius sermonis, quam autorem esse mentitum. Fratrem meum causam dicit esse discordiæ, hominem qui quiescit in monasterij cellula, & clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Cumque nos usque ad præsentem diem ficta pacis ostensione lætauerit, Occidentalium sacerdotum commouit

atres, dicens eum adolescentulum & penè puerum in parochia sua Bethlehem presbyterum constitutum. Si hoc uerum est, cuncti Palestini episcopi non ignorant. Monasterium enim sancti papae Epiphanijs nomine uetus Ad dictum, in quo frater meus ordinatus est presbyter, in Eleuteropolitano territorio, & non in Heliensi situm est. Porro aetas eius, & beatitudinis tuae nota est: & cum ad triginta annorum spacia iam peruenerit, puto eam in hoc non esse reprehendam, quae iuxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est. Recordetur legis antiquae, & post uiginti quinque annos à Leuitica tribu eligi in sacerdotium peruidebit. Aut si in hoc testimonio solo Hebraicam sequitur ueritatem, nouerit triginta annorum fieri sacerdotem, Ac ne forsitan dicat, Vetera transferunt, & facta sunt omnia noua: audiat cum Timotheo, Adolescentiam tuam nemo contemnat. Certe ipse quando episcopus ordinatus est, non multum ab ea, in qua nunc frater meus est, distabat aetate. Vel si hoc in episcopis licet, in presbyteris non licet, ne per antiphrasim à suo nomine discrepare uideantur: cur ipse aut eius, aut minoris aetatis, & quod his amplius est, ministrum alterius ecclesiae ordinauit presbyterum? Quod si non potest pacem habere cum fratre, nisi cum subdito & ordinationi suae episcopo renunciante, ostendit se non tam pacem cupere, quam sub pacis occasione uindictam: nec aliter quietis & pacis ocio esse contentum, nisi integrum habeat quod minatur. Etiam si ipse eum ordinasset, & sic secreti amator quiescere uellet, ne quicquam exerceat. Quod si ecclesiam scinderet, nihil ei deberet praeter honorem cunctis sacerdotibus debitum. Hucusque apologia eius, imò categoria & lacinosus contra nos sermo protractus est. Cui ego quidem in epistola breuiter praeteriensque respondi, ut ex his quae dixi intelligat quid tacerim: & nouerit nos homines esse rationale animal, & prudentiam suam posse intelligere: nec ita obtusi cordis, ut instar brutorum animalium, uerborum tantum sonum & non sententias audiamus. Nunc quaeso te, ut ueniam tribuas dolori meo. Et si superbum est respondisse, multo sit superbius accusasse. Quanquam ita responderim, ut silentium potius meum indicauerim quam sermonem. Quid procul pacem quaerunt, & uolunt eam nobis ab alijs imperari? Sint pacifici, et ilico pax sequetur. Cur nomine sanctitudinis tuae contra nos terrore abutuntur, cum epistola tua pacem & mansuetudinem sonet: illorum uerba duritiam comminatur? Denique quam pacificas & ad concordiam pertinentes per Isidorum presbyterum literas nobis miseris, hinc probamus, quod illas qui pacem falso iactant, reddere noluerint. Eligant itaque quod uolunt. Aut boni sumus, aut mali. Si boni, dimittant quiescere. Si mali, quid malorum expetunt societate? Quantum ualeat humilitas, experimento didicit. Qui nunc dissiuit, quae suo consilio olim dissiuncta sociauit, probat se nunc ad alterius uoluntatem, tunc copulata discerpere. Nuper nobis postulauit & impetrauit exilium: atque utinam implere potuisset: ut sicut illi uoluntas imputatur pro opere, ita & nos non solum uoluntate, sed & effectu coronam haberemus exilij. Fundendo sanguinem, & patiendo magis quam faciendo contumelias, Christi fundata est ecclesia. Persequutionibus creuit, martyrij coronata est. Aut si isti soli, iuxta quod legimus, amant rigorem: & non nouerunt persecuutionem sustinere, sed facere: sunt & hic luciferi: sunt uariorum dogmatum haeretici, & maxime impurissimi Manichaei, quorum eorum ne uerbo quidem quempiam audent laedere? Nos solos expellere cupiunt? Nos soli qui ecclesiae communicamus, ecclesiam scindere dicimur? Oro te, non ne aequa est ista postulatio, ut aut illos nobiscum expellant, aut nos cum illis teneant? Nisi quod in eo magis honorant, quos saltem exilio ab haeticis separant. Monachus prohi dolor, monachis & minatur & impetrat exilium: & hoc monachus, apostolicam cathedram habere se iactans. Non nouit terrori natio ista succumbere, & impendenti gladio magis ceruices quam manus subijcit. Quis enim monachorum exul patriae, non exul est mundi? Quid opus est autoritate publica, & rescripti impendijs, & toto orbe discursibus? Tangat saltem digitulo, & ultro exhibimus. Domini est terra, & plenitudo eius. Christus loco non tenetur inclusus. Praeterea quod scribit nos pergere tecum Romam, & ecclesiae communicare ei, à qua uidemur communionem separati: non necesse est ire tam longe, & hic in Palaestina eodem modo ei

ado ei iungitur. Et ne hoc quoque procul sit, in uiculo Bethlehem presbyteris eius, quantum in nobis est, communionem sociamur. Ex quo perspicuum est, dolorem proprium causam ecclesiae non putandum: nec stomachum unius hominis, imò per illum aliorum, generali ecclesiae uocabulo nuncupandum. Quapropter quod in principio epistolae dixi, etiam nunc repeto: nos uelle pacem Christi, optare concordiam: & te rogare, ut illos moneas, pacem non extorquere, sed uelle. Sit praeteritarum nostrarum contumeliarum dolore contentus. Veterata uulnera, saltem noua obliteret charitate. Sit talis, qualis ante fuit, quando nos suo arbitrio diligebat. Verba ei de alieno stomacho non fluant, faciat quod uult, & non quod uelle compellitur. Aut quasi pontifex cunctis aequaliter imperet, aut quasi imitator Apostoli, uniuersorum saluti ex aequo seruiat. Si talem se praebuerit, ultro praebemus manus, extendimus brachia, amicos & parentes habeat: & sentiat in Christo, sicut omnibus sanctis, ita & sibi nos esse subiectos. Caritas patiens est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, non inflatur, omnia sustinet, omnia credit. Cunctarum uirtutum mater est caritas, & quasi spartum triplex Apostoli sententia roboratur dicentis, fides, spes, caritas. Credimus, speramus: atque ita per fidem & spem dilectionis uinculo copulemur. Idcirco enim & nos patrias nostras dimisimus, ut quieti absque ullis simultatibus in agris & in solitudine uiueremus: ut pontifices Christi, qui tamen rectam fidem praedicant, non dominorum metu, sed patrum honore ueneremur: ut deferamus episcopis, & non sub nomine alterius, alijs quibus nolumus, seruire cogamur. Non sumus tam inflati cordis, ut ignoremus quid debeat sacerdotibus Christi. Qui enim eos recipit, non tam eos recipit, quam illum cuius episcopi sunt. Sed contenti sint honore suo. Patres se sciant esse, non dominos, maxime apud eos qui spretis ambitionibus seculi, nihil quieti & ocio praefereunt. Tribuat autem orationibus tuis Christus Deus omnipotens, ut pacis non ficto nomine, sed uero & fideli amore sociemur: ne mordentes inuicem, consumamur ab inuicem.

PRAEEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Currentes igitur. Prouerbum retulit, incitare currente, hoc est, ultio promptum adhortari: addidit autem de suo bellissimam metaphoram. Qui scorpionibus caedit. Locus est Regum libro tertio, capite duodecimo. Ab alijs lacessitus. Hic locus ferebatur corruptus. Opinor ita legendum, Ab alijs lacessitus, ad me currit: aduersarijs parcens, laedens non laedentem. Et Onesimus legerit. Hunc Paulus miro studio commendat Philemoni. Sycophantam. Id est, calumniatorem. Sic enim probro uocabantur Athenis, qui quibuslibet de rebus alios in ius uocabant. Adilem sicutian consullem. Innuit ipsum Ioannem esse sycophanta factum episcopum, id enim intelligi uult per consulem, cum ille sit adilis, qui est infimus magistratus, hoc est clericus. Agit enim de illo, quem esse seruum clericum factum dicebat. Per antiphrasim. Quod *πρεσβυτερος* Graecis dicatur senior.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Ex hac praefatione ingens natus est incendium inter Hieronymum & Rufinum, quod figurata laude uideretur id agere, ut Hieronymum pertrahat in factionem Origenistarum.

PRAEFATIO RUFFINI IN LIBROS

πρωτοβιβλιου Origenis.

Scio quam plurimos fratrum scientiae scripturarum desiderio prouocatos, poposuisse ab aliquantis eruditissimis uiris, & Graecarum literarum peritis, ut Origenem Romanum facerent, & Latinis auribus eum donarent. Id quod etiam frater & collega noster ab episcopo Damaso deprecatus, cum Homilias duas de Cantico canticorum in Latinum translulisset ex Graeco: ita in illo opere ornatè magnificeque praefatus est, ut cuius legendi Origenem, & audissimè perquirendi desiderium commoueret, dicens illius animae conuenire quod dictum est: Introduxit me rex in cubiculum suum: afferens eum, quod cum in caeteris libris omnes uincat, in Canticis canticorum etiam ipse se uicerit. Pollicetur sane in ipsa praefatione, se & ipsos in Cantico canticorum libros, & alios quam plurimos Origenis Romanis auribus largiturum. Sed ille, ut uideo, in stylo proprio placens: rem maioris gloriae sequitur, ut pater uerbi sit potius, quam interpretis. Nos ergo rem ab illo quidem coeptam sequimur & probatam: sed non aequis eloquentiae uiribus,

tanti uiri ornare possumus dicta. Vnde uereor, ne uitio meo id accidat: ut uir quem ille aliterum post apostolos ecclesiae doctorē scientiae ac sapientiae merito comprobauit, inopia sermonis nostri longe esse inferior uideatur. Quod ego saepe considerans reticebam, nec deprecantibus me frequenter in hoc opus fratribus annuebā. Sed tua uis fidelissime frater Macari tanta est, cui obistere ne imperitia quidem potest: propter quod ne te ultra tam grauem paterer exactorem, etiam contra propositum meum celsi: ea tamen lege atque ordine, ut quantum fieri potest, interpretando sequar regulam praecessorū. Et eius praecipue uiri, cuius superius fecimus mentionem: qui cum ultra septuaginta libellos Origenis, quos Homilíticos appellauit, aliquantos etiā de Tomis in Apostolum scriptis translulisset in Latinū: in quibus cū aliqua offendicula inueniantur in Graeco: ita elimauit omnia interpretando atque purgauit, ut nihil in illis quod a fide nostra discrepet, Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiā nos, licet non eloquentiae uiribus, disciplinae tamē regulis in quantum possumus sequimur, obseruantes scilicet, ne ea quae in libris Origenis a seipso discrepantia inueniuntur atque contraria, proferamus. Cuius diuersitatis causam plenius tibi in Apologetico, quae Pamphilus pro libris ipsius Origenis scripsit, edidimus, breuissimo libello superaddito: in quo euidenter ut arbitror probamentis corruptos esse in plurimis ab haereticis & maleuolis libros eius ostendimus: & istos praecipue, quos nunc exigit ut interpreter, id est *πρὸς ἀρχαίους*, quod de principijs uel de principatibus dici potest, qui sunt reuera alijs & obscurissimis & difficillimis. De rebus enim ibi talibus disputat, in quibus philosophi omni sua aetate consumpta nihil inuenire potuerunt. Hic uero noster quantum potuit id egit, ut creatoris fidem, & creaturarum rerum rationem, quam illi ad impietatem traxerunt, ad pietatem ipse conuerteret. Sic ubi ergo nos in libris eius aliquid contra id inuenimus, quod ab eo caeteris locis fideliter, pie de trinitate fuerat definitum: ueluti adulteratum hoc & alienum, aut praetermissum, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter inuenimus affirmatā. Si qua sanē, uelut peritis iam & scientibus loquens, dum breuiter transire uult, obscurius protulit: nos ut manifestior fieret locus, ea quae de ipsa re in alijs eius libris apertius legeramus adiecimus, explanationi studentes: nihil tamē nostrum diximus, sed licet in alijs locis, dicta sua sibi tamen reddidimus. Hoc autē idcirco in praefatione commonui, ne forte calumniatores iterum se criminandi putarent inuenisse materiam. Sed uiderint ipsi, quid peruersi & contentiosi homines agant. Nobis interim tantus labor, si tamē orantibus uobis Deus annuerit, idcirco susceptus est: non ut calumniae ora (quod fieri non potest, licet forte hoc Deus faceret) clauderemus: sed ut proficere ad scientiam rerum uolentibus, materiam praebere. Illud sanē omnē qui hos libros uel descripturus est uel lecturus, in conspectu Dei patris & filij & Spiritus sancti cōtestor, atque cōuenio per futuri regni fidem, per resurrectionis ex mortuis sacramentū, per illum qui praeparatus est diabolo & angelis suis aeternū ignem, sic nō illum locū aeterna haereditate possideat: ubi est fletus & stridor dentium, & ubi ignis eorum non extinguetur, & uermis eorum nō morietur: ne quis addat aliquid huic scripturae, ne auferat, ne inferat, ne immutet: sed conferat cum exemplaribus unde scripserit, & emendet ad literam & distinguat, & in emendatū uel non distinctum codicem non habeat: ne sensuum difficultas si distinctus codex non sit, maiores obscuritates legentibus generet.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Pammachius & Oceanus extimulant Hieronymum, ut a calumnijs Ruffini, & hominum suspicionibus se purget, & ostendat se ab Origenistarum errore alienum.

PAMMACHIUS ET OCEANVS HIERONYMO.

Sanctus aliquis ex fratribus schedulas ad nos cuiusdam detulit, quae Origenis uolumen, quod *πρὸς ἀρχαίους* inscribitur in Latinum sermonem uersum tenerent. Et quoniam in his multa sunt quae tenuitate nostri ingenij permouent, quaeque minus catholice dicta existimamus: suspicamur etiam ad excusationem auctoris multa de libris eius esse subtracta, quae apertam impietatem eiusdem monstrare potuissent: quae sumus

sumus praestantiam tuam, ut & hoc specialiter, non tam nobis quam uniuersis qui in urbe habitant, profuturum opus, digneris impendere, ut supradictum librum Origenis, quemadmodum ab ipso auctore editus est, ad fidem tuo sermone manifestes, & quae a defensore eius interpolata sunt, prodas. Et quae etiam in his schedulis quas ad sanctitatem tuam direximus, uel contra catholicam regulam, uel imperite edita sunt, redarguas atque conuincas. Sanē subtiliter in praefatione operis sui mentionem tacito nomine tuae sanctitatis expressit, quod a te promissum opus ipse complevit: illud oblique agens, etiam te simili ratione sentire. Purga ergo suspensiones hominum, & conuictae criminantem ne si distulaueris, consentire uidearis.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Exponit quo animo legerit & amarit & laudarit Origenem, quem ab omnibus legi cupiat, si fieri possit absque periculo pietatis: & aemulorum calumnias refellit, ac suspensiones hominum diluit. Coactusque prodit errores Origenis, quos frustra conabantur defendere, qui suam haeresim illius praetextu defendere studebant.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET OCEANO.

Schedulae quas misistis, honorifica me affecere contumelia: sic ingenij praedictantes, ut fidei tollerent ueritatem. Et quia eadem & Alexandriae & Romae audieram, & in toto penē orbe boni homines super meo nomine iactare conuersueuerunt: & tantum me diligunt, ut sine me haeretici esse non possint: omittam personas, rebus tantum & criminibus respondebo. Neque enim prodest maledicentibus remaledicere, & aduersarios talione mordere, cui praecipitur malum pro malo non reddere, sed uincere in bono malum, saturari opprobrijs, & alteram uerberanti praebere maxillam. Obijciunt mihi, quare Origenem aliquando laudauerim. Ni fallor duo loca sunt, in quibus eum laudauit: Praefatiuncula ad Damasum in Homilijs Cantici canticorum, & Prologus in librum Hebraicorum nominum. Quid ibi de dogmatibus ecclesiae dicitur? Quid de patre & filio & Spiritu sancto? Quid de carnis resurrectione? Quid de animae statu atque substantia? Simplex interpretatio atque doctrina, simplici uoce laudata est. Nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehensum est. Moralis tantum tractatur locus, & allegoriae nubilum serena expositione discutitur. Laudauit interpretem, nō dogmatisten: ingenium, non fidem: philosophum, nō apostolum. Quod si uolunt super Origenem meum scire iudicium: legant in Ecclesiasten commentarios: replicet in epistolam ad Ephesios tria uolumina, & intelligent me semper eius dogmatibus contraxisse. Quae enim stultitia est, sic alicuius laudare doctrinam, ut sequaris & blasphemiam? Et beatus Cyprianus Tertulliano magistro utitur, ut eius scripta probant: cumque eruditi & ardentis uiri delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillamque non sequitur. Fortissimos libros contra Porphyrium scribit Apollinaris. Ecclesiasticam pulchre Eusebius historiam texuit: alter eorum dimidiatam Christi introduxit oeconomiam, alter impietatis Arrii apertissimus propugnator est. Vae, inquit Esaias, qui dicunt bonum malum, & malum bonum, & qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum. Nec bonis aduersariorum, si honestum quiddam habuerint, detrahendum est: nec amicorum laudanda sunt uitia: & unumquodque nō personarum, sed rerum pondere iudicandum est. Mordetur & Lucilius, quod in composito currat pede, & tamen sales eius leposque laudantur. Dum essem iuuenis, miro discendi ferebar ardore, nec iuxta quorundam praesumptionem, ipse me docui. Apollinarium Laodiceum audiui Antiochiae frequenter, & eolui, & cum me in sanctis scripturis erudiret, nuntiam quam illius contentiosum super sensu dogma suscepi. Iam canis spargebatur caput, & magistrum potius quam discipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum: in multis ei gratias ago. Quod nesciui, didici: quod sciebam, illo docente non perdididi. Putabant me homines finem fecisse discendi. Veni rursus Hierosolymam & Bethlehem. Quo labore, quo precio Barrabanum nocturnum habui praecceptorem? Timebat enim Iudaeos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum. Horum omnium frequenter in oculis meis facio mentionem. Certe Apollinaris & Didymi inter se dogma contrarium est.

est. Rapiat me ergo utraq; turba diuersum altrinfecus, quia magistrum utrunq; confiteor. Si expedit odisse homines, & gentē aliquā detestari, miro odio auersor circuncisos. Vsq; hodie enim persequuntur Dñm nostrum Iesum Christum in synagogis satanæ. Objiciat mihi quispiam: cur hominē Iudæum habuerim præceptorem. Et audet quidam proferre literas meas ad Didymum quasi ad magistrum. Grande crimen discipuli, si hominem eruditum & senem magistrum dixerim. Et tamen uolo inspicere ipsam epistolam, quæ tanto tempore in calumniā reseruata est. Nihil præter honorē & salutariē continet. Inepta sunt hæc & friuola. Arguite potius ubi hæresim defenderim, ubi prauū Origenis dogma laudauerim. In lectione Esaïæ, in qua duo Seraphim clamantia describuntur: illo interprete tante filium & Spiritum sanctū, nonne ego detestandam expositionem in duo testamenta mutauit? Habetur liber in manibus, ante uiginti annos editus. Tot opuscula mea, & maxime cōmentarij, iuxta opportunitatē locorum gentilem sectam lacerant. Quod aut opponunt cōgregasse me libros illius, super cunctos homines: utinam omnium tractatorū habere uolumina: ut tarditatem ingenij, lectionis diligentia compensarem. Congregauit libros eius, fateor. Et ideo errores non sequor, quia scio uniuersa quæ scripsit. Credite ex parte, quāsi Christianus Christianis loquor. Venenata sunt illius dogmata, aliena à scripturis sanctis, uim scripturis facientia. Legi inquam, legi Origenē. Et si in legendo crimen est, fateor: & nostrum marsupium, Alexandrinæ chartæ euacuarunt. Si mihi creditis, Origenistes nunquā fui. Si non creditis, nunc esse cessauit. Quod si nec adducimini ad fidem, compellit me ad defensionem mei, contra amasium uestrum scribere: ut si non creditis neganti, credatis saltē accusanti. Sed libentius mihi erranti creditur, quā correcto. Nec mirum, putant enim me suum esse *ουμυωστω*, & propter animales & luteos nolle palam dogmata confiteri. Ipsorū enim decretum est, non facile margaritas ante porcos esse mittendas, nec dandum sanctum canibus, & cum Dauid dicere: Abscondi in corde meo eloquia tua, ut non peccem tibi. Et in alio loco super iusto: Qui loquitur, inquit, ueritatem cum proximo suo, id est, cū his qui domestici fidei sunt. Ex quo uolunt intelligi, nos qui necdum initiati sumus, debere audire mendaciū: ne paruuli atq; lactentes, solidioris cibi edulio suffocemur. Quod autem periuriorum atq; mendacij inter se orgijs fœderentur: sextus Stromateon liber (in quo ex Platonis sententia nostrum dogma componit) plausibilissimè docet. Quid igitur faciam? Negem me eiusdem dogmatis esse? Non crederent. Iurem? Ridebunt, & dicent: domi nobis ista nascuntur. Faciam (quod solum cauent) ut sacra eorum atq; mysteria in publicum proferam, & omnis prudentia eorum qua nos simplices ludunt, in propatulo sit: & qui neganti uoci non credunt, credant saltē arguenti stylo. Hoc enim uel maxime cauēt, ne quando contra autorē suum eorum scripta teneantur. Facile dicunt cum iuramento, quod postea alio soluant periurio. Ad subscriptionem tergū uersantur, quæruntq; suffugia. Alius nō possum, inquit, damnare, quod nemo damnauit. Alius, nihil super hoc à patribus statutū est: ut dum totius orbis prouocatur autoritas, sub scribendi necessitas differatur. Quidam constantius, quomodo, inquit, damnabimus, quos synodus Nicena non tetigit? quæ enim damnauit Arium, damnasset utiq; & Origenem, si illius dogmata reprobasset. Scilicet uno medicamine omnes simul morbos debere curare. Et idcirco Spiritus sancti neganda maiestas est, quia in illa synodo super substantia eius silentium fuit. De Ario tunc, non de Origene quæstio fuit: de filio, non de Spiritu sancto. Confessi sunt quod negabatur, tacuerunt de quo nemo quærebat. Quanquam latentem Origenē fontem Arii percusserunt. Damnantes enim eos, qui filium de patris negant esse substantia: illum pariter Ariumq; damnauerunt. Alioqui hoc argumento, nec Valentinus, nec Marcion, nec Cataphryges, nec Manichæus damnari debent: quia synodus Nicena eos nō nominat, quos certè ante synodum fuisse non dubium est. Quod si quando urgeri coeperint, & aut subscribendum eis fuerit, aut exeundum de ecclesia, miras strophas uideas. Sic uerba temperant, sic ordinem uertunt, & ambigua quæq; concinnant: ut & nostram, & aduersariorum confessionem teneant: ut aliter hæreticus, aliter catho-

licus audiat, quasi nō eodē spiritu & Apollo Delphicus atq; Loxias oracula fuderit, Croeso & Pyrho diuersis temporibus sed pari illudēs strophæ. Exempli causa pauca subiiciā. Credimus, inquit, resurrectionem futuram corporū. Hoc si bene dicatur, pura confessio est. Sed quia corpora sunt coelestia & terrestria, & aer iste & aura tenuis iuxta naturā suam corpora nominantur, corpus ponunt nō carnem: ut orthodoxus corpus audiens, carnem putet: hæreticus spiritū recognoscat. Hæc est eorū prima decipula, quæ si deprehensa fuerit, instruunt alios dolos, & innocentia simulant, & maliciosos nos uocant, & quasi simpliciter credentes, aiunt: Credimus resurrectionē carnis. Hoc uero cum dixerint, uulgus indoctum putat sibi sufficere, maxime quia id ipsum & in symbolo creditur. Interrogas ultra, circuli strepitus cōmouetur, fautores clamitant: Audisti resurrectionem carnis: quid quæris amplius? Et in peruersum studijs commutatis, nos sycophantæ, illi simplices appellantur. Quod si obduraueris frontē, & urgere coeperis, carnem digitis tenens, an ipsam dicant resurrecturā, quæ cernitur, quæ tangitur, quæ incedit & loquitur: primo ridēt, deinde annuunt. Dicentibusq; nobis, utrum capillos & dentes, pectus & uentrem, manus & pedes, cæterosq; artus ex integro resurrectio exhibeat: tunc uero risu se tenere nō possunt, cachinnosq; ora soluentes, tonsores nobis necessarios & placentas & medicos ac sutores ingerunt. Vltroq; interrogant, utrum credamus & genitalia utriusq; sexus resurgere, nostras genas hirtas, sceminarū leues fore, & habitudinem corporis pro maris ac sceminae distinctione diuersam. Quod si dederimus, statim expetunt uuluam & coitū, & cætera quæ in uentre sunt & sub uentre. Singula membra negant, & corpus quod constat ex membris, dicunt non resurgere. Non est huius temporis contra dogma peruersum, rhetorica cum iactare sermonē. Non mihi diues Ciceronis lingua sufficiat: nō seruens Demosthenis oratio, animi mei possit implere feruorē, si uelim hæreticorum fraudulentias prodere, qui uerbotenens resurrectionem fatentes, animo negant. Solent enim mulierculæ eorum mammas tenere, uentri applaudere, lumbos & femora & putres atrectare axillas, & dicere: Quid nobis prodest resurrectio, si fragile corpus resurget? Et futuræ angelorum similes habebimus & naturā? Dedignantur uidelicet cum carne & ossibus resurgere, cū quibus resurrexit & Christus. Sed fac me errasse in adolescentia, & philosophorū, id est gentilium studijs eruditū, in principio fidei dogmata ignorasse Christiana: & hoc putasse in apostolis, quod in Pythagora & Platone & Empedocle legeram. Cur paruuli in Christo atq; lactentis errorem sequimini? Cur ab eo impietatē discitis, qui necdum pietatē nouerat? Secunda post naufragiū tabula est, culpam simpliciter cōfiteri. Imitati estis errantem, imitami & correctum. Errauimus iuuenes, emendemur senes. Iungamus gemitus, lacrymas copulemus, ploremus, & conuertamur ad Dominū, qui fecit nos: non expectemus diaboli pœnitentiā. Vana est illa præsumptio, & in gehennæ trahens profundū: hic aut quæritur uita, aut amittitur. Si Origenem nunquā sequutus sum, frustra infamare me quæritis. Si discipulus eius fui, imitami pœnitentē. Credidistis confitenti, credite & neganti. Si ista, ut ais, inquit, noueras, cur eum laudasti in opusculis tuis? Et hodie laudarem, nisi uos eius laudaretis errores. Non mihi displiceret ingeniū, nisi quibusdam eius placeret impietas. Et Apostolus præcipit: omnia legentes, quæ bona sunt retinētes. Lactantius in libris suis, & maxime in epistolis ad Demetrianū, Spiritus sancti negat substantiā: & errore Iudaico dicit uel ad patrem referri uel ad filium: & sanctificationem utriusq; personæ sub eius nomine demonstrari. Quis mihi interdiceret potest, ne legam institutionum eius libros quibus contra gentes scripsit fortissimè, quia superior sententia detestanda est? Apollinarius contra Porphyriū egregia scripsit uolumina. Probo laborem uiri, licet fatuum in plerisq; dogma contemnam. Confitemini & uos in quibusdam errare Origenem, & mi ultra non faciā. Dicite eum male sensisse de filio, peius de Spiritu sancto: animarum de cælo ruinas impiè protulisse: resurrectionem carnis uerbo tantum confiteri, cæterum assertionem destruere: & post multa secula atque unam omnium restitutionem, id ipsum fore Gabrielem quod diabolum, Paulum quod Caiapham, uirgines quod prostitutas.

prostibulas. Cum hæc reieceritis, & quasi censoria uirgula superaueritis à fide ecclesiae, tu-
to legam cætera, nec uenena iam timebo, cum antidotum præbuero. Non mihi nocebit, si
dixero: Origenes cum in libris meis omnes uicerit, in Cantico canticorū ipse se uicit. Nec
formidabo sententiam, qua illum doctorem ecclesiarum quondam adolescentulus nomi-
nauit: nisi fortè accusare debui, cuius rogatus opuscula transferebam, & dicere in Prolo-
go: Hic cuius interpretor libros, hæreticus est. Caue lector, ne legas, fuge uiperā. Aut si le-
gere uolueris, scito à malis hominibus & hæreticis corrupta esse quæ transtuli: quanquā ti-
mere nō debeas. Ego enim omnia quæ uitiata fuerunt correxī. Hoc est alijs uerbis dicere:
Ego qui interpretor catholicus sum, hic quem interpretor hereticus est. Denique & uos sa-
tis simpliciter & ingenuè, & nō maliciose, parui scilicet pendentes præcepta rhetorica, &
præstigijs oratorū, dum libros eius *πὸ ἀρχαῖς* hæreticos confitemini, & in alios crimen
transferre uultis, infecistis legentibus scrupulū, ut totam autoris uitā discerent, & ex cæ-
teris coniecturam præsentis facerent quæstionis. Ego callidus qui emendauī, silens quod
uolui & dissimulans crimina, nō feci inuidiam criminoso. Aiunt & medici, grandes mor-
bos non esse curandos, sed dimittendos naturæ, ne medela languorē exasperet. Centum
quinquaginta anni propè sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri. Quis Latinorum au-
sus est unquam transferre libros eius de resurrectione, *πὸ ἀρχαῖς, σπρωματίας, & τήρας*?
Quis per infame opus seipsum uoluit infamari? Nec disertiores sumus Hilario, nec fide-
liores Victorino, qui eius tractatus non ut interpretes, sed ut autores proprii operis tran-
stulerunt. Nuper sanctus Ambrosius sic Hexaemeron illius compilauit, ut magis Hippo-
lyti sententias Basilij sequeretur. Ego ipse, cuius æmulatores esse uos dicitis, & ad cæte-
ros talpæ, caprearū in me oculos possidetis: si malo animo fuissem erga Origenē, interpre-
tatus essem hos ipsos quos supra dixi libros, ut mala eius etiā Latinis nota facerē. Sed nun-
quam feci, & multis rogantibus acquiescere nolui. Non enim consueui eorū insultare er-
roribus, quorū miror ingenia. Ipse si adhuc uiueret Origenes, irasceretur uobis fautorib.
suis: & cū Iacob diceret, Odiosum me fecistis in mundo. Vult aliquis laudare Origenem?
Laudet ut laudo. Magnus uir ab infantia, & uerè martyris filius, Alexandria ecclesiasti-
cam scholā tenuit, succedens eruditissimo uiro Clementi presbytero. Voluptates intan-
tum fugit, ut zelo Dei, sed tamē non secundum scientiam, ferro truncaret genitalia. Calca-
uit auaritiam, scripturas memoriter tenuit: & in studio explanationis earum diebus desu-
dauit ac noctibus. Mille & eo amplius tractatus, quos in ecclesia loquutus est edidit. In-
numerabiles præterea cōmentarios, quos ipse appellat *τήρας*: & quos nunc prætereo, ne
uidear operum eius indicem texere. Quis nostrū tanta potest legere, quanta ille cōscri-
psit? Quis ardentē in scripturis animum non miretur? Quod si quis Iudas zelotes oppo-
suerit nobis errores eius, audiat liberè, Interdū magnus dormitat Homerus. Verū operi
longo fas est obrepere somnum. Non imitemur eius uitia, cuius uirtutes non possumus
sequi. Errauerunt in fide alij tam Græci quàm Latini, quorū non necesse est proferre no-
mina, ne uideamur eum non sui merito, sed aliorum errore defendere. Hoc non est, in-
quies, excusare Origenem, sed excusare cæteros. Pulchrè si eum errasse non dicerem, si
in fidei prauitate saltem apostolum Paulum uel angelum de cælo audiendum crederem.
Nunc uero cum simpliciter errorem eius fatear, sic legam ut cæteros, quia sic errauit ut cæ-
teri. Sed dicas: Si multorum cōmunis est error, cur solum persequimini? Quia uos solum
laudatis ut apostolum. Tollite amoris *ὑπερβολὴν*, & nos tollimus odij magnitudinē. Cæ-
terorum uitia de libris suis ad hoc tantum excerptis, ut huius defendatis errorem. Orige-
nem sic fertis in cælum, ut nihil eum errasse dicatis. Quisquis es assertor nouorū dogma-
tum, quæso te, ut parcas Romanis auribus, parcas fidei quæ Apostoli uoce laudata est.
Cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod antè nesciuimus? Cur profers in
mediū, quod Petrus & Paulus edere noluerunt? Vique ad hunc diē sine ista doctrina mun-
dus Christianus fuit. Illā senex tenebo fidem, in qua puer natus sum. Pelusiotas nos appel-
lant, & luteos animalesq; & carnos, quæ non recipiamus ea quæ spiritus sunt, illi scilicet
Hierosoly

A Hierosolymitæ, quorum mater in cælo est. Non contemno carnem, in qua Christus na-
tus est, & resurrexit: nō despicio lutum, quod excoctum in testam purissimam, regnat in
cælo. Et tamē miror cur carnī detrahentes uiuant carnaliter, & inimicā suam foueant, &
nutriant delicatè, nisi fortè implere uolunt scripturam dicentē: Amate inimicos uestros,
benefacite his qui persequuntur uos. Amo carnem castam, uirginē ieiunantem: amo car-
nis nō opera, sed substantiam. Amo carnem, quæ iudicandam se esse nouit. Amo illam,
quæ pro Christo in martyrio cæditur, laniatur, exurit. Illud uero quod asserūt, à qui-
busdam hæreticis & maleuolis hominibus libros eius esse uiolatos, quæ ineptum sit, hinc
probari potest. Quis prudentior, doctior, eloquentior Eusebio & Didymo, assertoribus
Origenis, inueniri potest? Quorum alter sex uoluminibus *τὴν ἀπὸ ἀρχαῖας*, ita eum ut se sen-
sisse confirmat: alter sic eius errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateatur: nō scri-
ptum negans, sed sensum scribentis edisserēs. Aliud est, si quæ ab hæreticis addita sunt,
Didymus quasi bene dicta defendat. Solus inuētus est Origenes, cuius scripta in toto or-
7 be falsarentur: & quasi ad Mithridatis literas, omnis ueritas uno die de uoluminibus il-
lius raderetur. Si unus uiolatus est liber, nū uniuersa eius opera, quæ diuersis & locis &
temporibus edidit, simul corrumpi potuerūt? Ipse Origenes in epistola, quam scribit ad
Fabianū Romanæ urbis episcopū, poenitentiam agit, cur talia scripserit: & causas temeri-
tatis in Ambrosium refert, quod secreto edita in publicū protulerit: & quid adhuc *αἰτία*
λογισμῶν aliena esse quæ displicēt. Porro quod Pamphilum proferūt laudatorē eius, gra-
tias illis ago meo nomine, quod dignū me putauerūt, quem cum martyre calumniaren-
tur. Si em ab inimicis Origenis libros eius dicitis esse uiolatos ut infamarentur, quare mi-
hi non liceat dicere, ab amicis eius & sectatoribus compositū esse sub nomine Pamphili
uolumē, quod illum testimonio martyris ab infamia uindicaret? Ecce uos emendatis in
Origenis libris, quod ille nō scripsit: & miramini, si edat aliquis librū, quem ille non edi-
dit: Vos in edito opere potestis coargui: ille qui nihil aliud edidit, facilius patet calūni-
8 Date quodlibet aliud opus Pamphili, nusquā reperietis. Hoc unū est: Vnde igitur sciam
quod Pamphili sit? Videlicet stylus & salua docere me poterit. Nūquam credam quod
doctus uir primos ingenij sui fructus quæstionib. & infamiae dedicarit, & ipsum nomen
apologetici ostendit accusationē. Non enim defenditur, nisi quod in crimine est. Vnum
nunc proferam, cui contradicere uel stulti sit, uel impudentis. Sexti libri Eusebij super
Origenis defensione principium usq; ad mille fermè uersus liber iste qui Pamphili dici-
tur, cōtinet. Et in reliquis scriptor eiusdem operis profert testimonia, quibus nititur ap-
probare Origenem fuisse catholicū. Eusebius et Pamphilus tantam inter se habuere con-
cordiam, ut unius animæ homines putes, & ab uno alter nomē acceperit. Quomodo igi-
tur inter se dissentire potuerūt, ut Eusebius in toto opere suo Origenem Ariani prober
dogmatis, & Pamphilus Nicenæ synodi, quæ fuit postea, defensor est? Ex quo ostendi-
tur uel Didymi, uel cuiuslibet alterius esse opusculum, qui sexti libri capite detruncato,
cætera membra sociarit. Sed concedamus ex superfluo, ut Pamphili sit, sed necdū marty-
ris. Antè enim scripsit quàm martyriū perpeteretur. Et quomodo, in quies, martyrio di-
gnus fuit? Scilicet ut martyrio deleter errorem: ut unam culpam, sanguinis sui effusione
purgaret. Quanti in toto orbe martyres antequā cederentur, uarijs subiacuere peccatis?
Defendamus ergo peccata: quia qui postea martyres, prius peccatores fuerunt. Hæc fra-
tres amantissimi ad Epistolam uestram celeri sermone dictaui, uincēs propositū, ut con-
tra eum scriberem, cuius ingenium antè laudaueram, malens existimatione periclitari, quæ si-
de. Hoc mihi præstiterunt amici mei, ut si tacuero, reus: si respondero, inimicus iudicer.
Dura utraq; conditio. Sed è duobus eligā quod leuius est. Simultas redintegrari potest,
blasphemia ueniam non meretur. Quid autem laboris in libris transferendis *πὸ ἀρχαῖς*
sustinuerim, uestro iudicio derelinquo: dum & mutare quippiam de Græco nō est uer-
tentis, sed euerentis: & eadem ad uerbum exprimere, nequaquam eius qui seruare uelit
eloquij uenustatem.

Monifica contumelia.] Mira gratia coniunxit inter se pugnantia, honorem et contumelia. **C**ausa prodest.] Causam uocat rem de qua agitur, id est rhetorū more. Talione mordere.] Talio, pœnæ genus est ex duodecim tabulis, quo damnum illatū simili damno perfabatur: ueluti si oculus eratur ei, qui oculū excusserit alteri. unde retaliare dicimus, cum par pari refertur. Non dogmatisten.] Dogma, decretū: *dogmatists*, qui leges ac decreta præscribat. Tertulliano magistro.] Sic enim solitus est eū appellare Cyprianus, quoties libros illius posceret sibi dari: Date, inquit, mihi magistrum meū. Huic Hieronymus tribuit eruditionem, & ardens tribuit ingeniu: quem tandem ait in hæresim Montani prolapsū, sed ut id malim magis tribuat inuidiæ clericorū, quam uitio Tertulliani. Augustinus dicit eum ob id inter hæreticos habitū, quod ad Cataphrygas descuerit, & iteratas nuptias pro stupro damnarit. Dimidiatam Christi.] Nam Apollinaristæ dicunt, Christum corpus humanum accepisse, ceterū loco animæ fuisse uerbum, atq; hoc ipsum uerbum ita factum carnem, ut Christi caro & uerbum eiusdem essent substantiæ. Ita diuus Augustinus œconomiam uocat, quod patrus dispensator partem hominis tribuat Christo, partē de trahat. Impietatis Arii.] Qui in personis induxit inæqualitatem, quoniam errorem Arius ex Origenis hauserat libris. Ar Origenis defensor est Eusebius. Mordetur & Lucilius.] Ita Flaccus in Salyris: Nempe in composito dixi pede currere uersus Luciliū. Ac paulo post: At idem, quod sale murtio Vibem defricuit, charta laudetur eadem. Damnat igitur in Lucilio, quod est damnandum, nempe quod est in conditus: laudat quod est probandum, uidelicet sales & lepores. Certe Apollinarij ac Didymi.] Nam Ambrosius Alexandrinus Didymi discipulus, scripsit uolumen aduersus Apollinarium, ut testatur Hieronymus in Catalogo uirorum illustriū. Ceterum hic Apollinarius Laodicea ecclēsiæ fuit episcopus. Alexandrinæ chartæ.] Lepos est in allusione tacita: Nam Origenes Alexandrinæ ecclēsiæ presbyter fuit, & ex Ægypto biblinæ chartæ afferebantur. Suum esse *συμύστου*.] Mystæ, sacris initiati: *symmystæ*, isdem initiati sacris. Et luteos.] Quos aliquando uocat Pelusiotas. Orgijs foederentur.] Mysteria uocat orgia, quancq; orgia proprie dicunt Bacchi. Ex Platonis sententia.] Is enim in Reipublicæ libris, uult ciuitatis custodes callere artem mentiendi, & populo imponere, quoties id ipsius exigit utilitas: reliquos mentiri uerat, ne perniciosum exemplum latius serpat. Et omnino uulgius crassum non ducitur ueris.

Domi nobis ista nascantur.] Locus hic ob ignoratum pro uerbum in omnibus exemplaribus habebat deprauatus: sed uarie, ut est fecunda imperitia. Significat autem hoc ipsorum esse peculiare, mentiri ac pœterare, cum sint Origenistæ. Quidam constantius.] Non est hic constantius, nomen proprium, sed aduerbium: ut intelligas hos liberius & audacius suam hæresim defendere. Scilicet uno me.] Scilicet, ironiam habet. Atque Loxias.] Cognomen est Apollinis, propter obliqua responsa, quæ reddebant huius uates, quo facilius imponerent consultioribus. *λόξιος* enim Græcis obliquū significat. Sic Aristophanes in Pluto: *τῷ ἡλόξια μέμνημι δὲ πικρὰν μέμφομαι τὸν ἄνθρωπον*. Cræso & Pyrrho.] De oraculis Cræso redditis, legis apud Herodotum libro primo. Pyrrho respondit ad hunc modum, Dico te Æacida, Romanos uincere posse. Pari illudens strophæ.] Stropham uocat obliquam & figuratam orationem, quo uerbo Hieronymus perquam libenter utitur. Pyrrhum fefellit amphibologia, Cræsum ænigmatē mulæ. Nos sycophantæ.] Id est calumniatores, hoc est qui uitio accusant, non recte. Et putas attrētare maxillas.] Varie mendosa erant exemplaria. Legendum, lumbos ac fœmora, & putres attrētare axillas: ut intelligas partes quæ sub alis sunt, sudore plerunq; infectas. Aut si cui hoc nō placet, legat, lumbos ac fœmora & suras: deinde post stigmē, adijciat, attrētare māmillas. Et futuræ angelorū.] Natura, hoc loco membrum est mulieris pudendum, quod & Græci uocant *φύση*, uerecundiæ causa. Locus in quibusdam codicibus ad hunc modum erat immutatus. Futuræ similes, angelorum habebimus & naturam? Sed mendose, nec enim cohæret cum reliquo disputationis contextu. Et mi ultra non faciam.] Perlongum sit dicere, quot modis hic locus fuerit deprauatus. Quidam habebant, Et usm ultra non faciam: quidam, nutum non faciam: alij, mutuum non faciam: alij, motum non faciam: ut sit quoties semel à uero fuerit aberratū. Ego pensitatis diligenter omnibus, reposui: Et mi siue mu, ultra non faciam: hoc est, uerbum non faciam. Luxra illud Ennij: Neq; ut aiunt, mu facere audent. Hoc est uel minimum uerbum. Nam hæc syllaba mutorum est, unde & muti dicti: & mussare, quod Græci *μύσαι*. Verum de hoc copiosius dictum est in Chisidibus nostris. Quod prostitulas.] Id est publice prostantes ad quæstum meretrices. De resurrectione, *πῶς ἀρχῶν, σρωματῆας, & τῶν*.] Nam ex uestigijs exemplarium ita censeo legendum, id est de principijs, stromatenses (ut ita uertam, docendi gratia) & tomos. Ac periit quidem index librorum Origenis, non solum ipsi libri, quem Hieronymus in Catalogo scriptorum illustrium prudens, sed infeliciter omisit, quod eum in epistola quadam ad Paulam posuisset. Ac periit ipsa quoq; epistola. Ceterum Collectanea Suidæ restantur, hunc scripsisse librum *πῶς τῆς ἀνάστασις*, id est de resurrectione, & decem quos inscripserit *σρωματῆας*.

A *σρωματῆας*, ueluti dicas, ex uarijs confarcinatos partibus, more stromatum. Scripsit & *τῶν*, quos nos uolumina possumus dicere, siue sectiones. Compilauit.] Vel hinc liquet aliena compilari, non nostra, quemadmodum nunc uulgo scribunt, compilauit hunc librum, pro eo quod est collegit. Ambrosius Origenis Hexaameron compilauit, id est sublegit illinc ueluti furto, quæ uidebantur: & compilantur, quæ furto spoliantur. Operum eius indicem.] Latine dixit, quam uulgo uocant tabulam. Plini us elenchum uocat, Græco uocabulo *ἐλεγχθ*. Iudas zelotes.] Arbitror hoc nomē Iudas à librarijs additum, nihil enim facit ad sententiam, imò officit, neque enim quisquam fuit hoc nomine. De Simone zelota legimus, & huius collega Iuda, sed laudato. *ζυλωτῆς* Græce æmulator, siue inuidus. Interdum magnus dor.] Aut Hieronymus memoria lapsus est, aut scriptor immutauit nō nihil. Siquidē Horatius sic habet: Quandoq; bonus dormitat Homerus. Amoris *ἠεροβολῆς*.] Id est excessum, & nimietatem. Nam quod est supra modum supraq; fidem, *ἠεροβολῆς* uocant Græci. Est hoc nomine rhetorum exornatio, quam quidam uertunt superlationem. Pelusiotas nos appellant.] Est Pelusium urbs in extremo Nilus ostio sita, Syriam uersus, à limo nomen habens, quem illic opinor inuehit Nilus, atque illic nati Pelusiotæ uocantur. Est & Thessaliæ portus eius nominis. *πυλῶς* aut lutum est, siue limus: *ῥοία* substantia. Vnde Pelusium, quasi luteæ substantiæ. Festiuitas est in ambiguo uerbi. Scilicet Hierosolymitæ.] Scilicet ironiam habet. Hierosolymitæ, respondet ad hoc quod ante dixerat, Pelusiotas. Obiter notat episcopum Hierosolymitanum infectum Origenis dogmatis. *τῆς ἀρηγορίας*.] Id est defensionis, siue excusationis. Aliud est.] Hic loquendi modus peculiaris est Hieronymo, cum inferit absurdum aliquid & incredibile. Quis enim credat Didymum tam stultum, ut hoc ueliret? Ad Mithridatis literas.] Respexit ad id quod est in oratione M. Tullij pro lege Manilia. Delēda est, inquit, uobis illa macula Mithridatica superiore bello suscepta, quæ penitus iam infedit atq; inueterauit in populi Ro. nomine, quod is qui uno die tota Asia tot in ciuitatibus uno nuncio, atq; unica significatione literarum ciues Romanos necādos trucidandosq; denotauit, &c. *ἀπαλοσύνη*.] Id est causantur. Sic enim esse legendum ex uarijs exemplariorum uestigijs censui. Stylus & salūta.] Stylus instrumentū est æreum, quo ueteres scribebant in tabellis ceratis. Is aliquando ponitur pro caractere scribendi. Salūtam appellat gustum quandam orationis peculiarem. Nam lingua superiori admota palato, & interueniente salua gustamus. Quæstionibus.] Id est accusationibus siue controuersis. Nam & hoc significat quæstio. Dedicarit.] Id est, initiarit. Nomen apologetici.] Id est, libri defensorij. Argumentum est à relatiuis. Nam ex defensione colligitur fuisse qui accusauit.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

B Ex hac epistola apparet & ante intercessisse inter Hieronymum & Ruffinum similitatem, uerum eos tum in gratiam redisse. Sed, ut inquit Horatius, Male facta gratia nequicquam coit, & rescinditur. Deinde cum obliquis Ruffini laudibus in suspicionem traheretur hæresis Origenicæ, incitantibus etiam amicis, recruduit pristinum inimicitiae uulnus, & in apertum bellum erupit illa qualiscunque concordia. Admonet autem, ne se posthac simili modo laudet.

HIERONYMVS RUFFINO.

Ilu te Romæ moratum sermo proprius rindicauit. Nec dubito spiritalium parentum ad patriam reuocatum desiderio, quem matris luctus ire prohibebat, ne magis coram doleres, quod absens uix ferre poteras. Quod quereris stomacho suo unum quencq; seruire, & nostro non acquiescere iudicio, conscientia: nostræ testis est dominus, post reconciliatas amicitias nullum intercessisse rancorem, quo quempiam læderemus: quin potius cum omni cautione prouidimus, ne saltem casus in maleuolentiā uerteretur. Sed quid possumus facere, si unusquisq; iuste putat se facere quod facit: & uidetur sibi remordere potius quam mordere? Vera amicitia quod sentit, dissimulare non debet. Præfati uincula librorum *πῶς ἀρχῶν* ad me missa est, quam ex stylo intellexi tuam esse. In qua obliquè, imò apertè ego petor. Qua mēte sit scripta, tu uideris: qua intelligatur, et stultis patet. Poterā & ego, qui sepiissime figuratas controuersias declamaui, aliquid de uetere artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed absit à me, ut quod reprehendo in te, imiter: quin potius ita sententiam temperaui, ut & obiectum crimen effugerem, & amicum quantum in me est, nec læsus læderem. Sed obsecro te, ut si deinceps aliquem sequi uolueris, tuo tantum iudicio sis contentus. Aut enim bona sunt quæ appetimus, aut mala. Si bona, non indigent alterius auxilio: si mala, peccantium multitudo non parit errori patrocinium. Hæc apud te amice potius exoptulare uolui, quam laesitus publicè defæuire, ut animaduertas me reconciliatas amicitias purè colere, & non iuxta Plautinam sententiā, altera manu lapidem tenere, panē offerre

altera. Frater meus Paulinianus necdū de patria reuersus est, & puto q̄ eum Aquileiæ apud sanctū papam Chromatiū uideris. Sanctum quoq̄ presbyterū Ruffinū ob quādam causam per Romā Mediolanū misimus, & orauimus, ut nostro animo & obsequio uos uideret. Cæterisq̄ amicis eadem significauimus, ne mordentes inuicē, consumamur ab inuicem. Iam tuæ moderationis est, & tuorum, nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes mei inuenias, qui possint figuratis laudibus delectari.

SCHOLIION.

Figuratas controversias. De his & figuratis laudibus iam antea diximus.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Refellit Ruffini calumnias, quas ex aliorum ad se literis intellexerat. Idq̄ facit maiori fortasse studio, quam ut talem decuerit uirum, nisi intolerabilis esset calumnia hæreseos insimulari. Si cui libebit Ruffini libros in Hieronymum scriptos legere: uel ob id, quo hæc rectius intelligat (nam alio qui non uideo magnopere, cur legi debeant) reperiet eos in secunda parte Tomi quarti, qui in prima editione secundus erat.

AD PAMMACHIUM ET MARCELLINUM APOLOGIA
Hieronymi aduersus Ruffinum.

T uestris & multorum literis didici, obijci mihi in schola tyrannica, lingua canū meorum ex inimicis ab ipso, cur *πὸ ἀρχαίων* libros in Latinū uerterim. O impudentiam singularē, accusant medicum quod uenena prodiderit, ut scilicet *φάρμακον θανάσιμον* suum nō innocenti merito, sed criminis cōmunione tueantur, quasi culpam numerus peccantium minuatur, & in personis, non in rebus sit accusatio. Scribuntur contra me libri, ingeruntur omnibus audiendi, & tamen non eduntur, ut simplicium corda percutiant, & mihi facultatem pro me auferant respondendi. Nouum maliciæ genus, accusare quod prodi timeas, scribere quod occultes. Si sunt uera quæ scripsit, cur publicum timuit: si falsa, cur scripsit: Olim pueri legimus, intemperatis esse arbitror scribere quicquā, quod occultari uelis. Rogo quis est iste dolor: Quid æstuant: quid insaniant: Quod præconem repuli figuratum: quod nolui me subdolo ore laudari: quod sub amici nomine, inimici insidias deprehēdi: Frater & collega in præfatiuncula uocor, & satis aperte exponuntur crimina mea, quid scripserim, quibus in cœlum Origenē laudibus leuauerim. Bono animo fecisse se dicit. Et quomodo nunc eadem inimicus obijcit, quæ tunc amicus laudauerat: Voluerat me in interpretatione quasi præuium sequi, et autoritatē operi suo quasi ex nostris opusculis mutuari. Suffecerat semel dixisse, quod scripseram. Quid necesse fuit eadem rursus iterare, frequēter ingerere: & quasi nemo sibi laudanti crederet, ipsa dicta replicare: Non est tam sollicita de audientium fide, simplex & pura laudatio. Quid metuit, ne illi sine testimonijs dictorum meorum in meis laudibus non credatur: Videtis nos intelligere prudentiam eius, & prædicationis diaspyricæ strophis in scholis sæpe luisse: Simplicitatē obtendere non potest, in quo artifex deprehenditur malicia. Semel aut ut multum bis errasse sit casus, cur prudēter errat & crebro: & sic per totum textit errorem, ut mihi nō liceat negare quod laudat: Prudentis fuerat & amici post reconciliatam similitatem etiam leues suspiciones fugere: ne quod fortuito fecisset, consulto facere putaretur. Vnde & Tullius in Commentarijs cauſarum pro T. Gabinio: Ego, inquit, cum omnes amicitias tuendas semper putauissimum summa religione & fide, tum eas maxime quæ essent ex inimicitijs reuocatae in gratiam: propterea quod integris amicitijs officium prætermisissimum, imprudentiæ, uel (ut grauius interpretemur) negligentiae excusatione defenditur: post reditum in gratiam, si quid est commissum, id non neglectum, sed uiolatum putatur, nec imprudentiæ, sed perfidiæ assignari solet. Flaccus quoq̄ in epistola quam scribit ad Florum: Male, ait, facta gratia ne quicquā coit, & rescinditur. Quid mihi nunc prodest, quod simpliciter errasse se iurat: Ecce obijciuntur mihi laudes, & crimini datur simplicissimi animi non simplex nec pura laudatio. Si autoritatē suo operi præstruebat, uolens quos sequeretur ostendere, habuit in proprio Hilarium confessorē, qui quadraginta ferme milia uersuum Origenis in Iob & Psalmos transtulit

transtulit. Habuit Ambrosium, cuius penē omnes libri huius sermonibus pleni sunt, & martyrē Victorinū. Qui simplicitatē suā in eo probat, dum nulli molitur insidias, de his omnibus tacet, & quasi columnis ecclesiæ prætermisissimum me solū publicat, & nihili hominem per angulos cōsectatur: nisi forte eadē simplicitate qua amicū nescius accusauit, illos ignorasse se iuret. Et quis ei credit uiro eruditissimo, & qui tantā habeat scientiā scriptorum ueterū, maxime Græcorū, ut dum peregrina sectatur, penē ista amiserit, quod recentissimæ memoriæ uiros & Latinos nesciat: Ex quo apparet nō tam me ab eo laudatū, q̄ illos nō accusatos: ut siue laus illa est, ut stultis persuadere conatur: siue accusatio, ut ego ex uulneris mei dolore sentio, nec in laude habere æqualium gloriā, nec in uituperatione solatiū. Teneo epistolas uestras, quibus accusatū me scribitis esse: & hortamini ut respondeam criminanti: ne si tacuerim, uidear crimē agnoscere. Ad quas respondi, fateor: & quamuis læsus, sic amicitiae iura seruaui, ut me sine accusantis accusatione defenderē: & quod unus Romæ amicis obiecerat, à multis in toto orbe inimicis dicerē iactatū, ut nō uiderer hominē, sed criminibus responderē. Aliud est, si pro iure amicitiae accusatus tacere debui, & dum lutatā habeo faciē, atq̄ (ut ita dicā) hæretico fœtore conspersam, ne simplici quidē aqua diluere, ne ille mihi fecisse putaretur iniuriā. Hæc uox nec hominis est, nec ad hominē, aperte amicū petere, crimina eius sub persona laudatoris exponere: & illi ne hoc quidem liberū derelinqui, ut se catholicū probet, & laudationem hæretici, quæ illi obijcitur, non de assensu hæreseos, sed de ingenij extitisse admiratione respondeat. Placuerat ei, siue ut ipse uult uideri, compulsus erat in Latinā linguā uertere, quod nolebat. Quid necesse fuit me latentē, et tantis maris atq̄ terrarū diuisum spacijs inserere quæstioni: opponere inuidiæ plurimorum: ut plus mihi laudando noceret, q̄ sibi prodesset exemplor: Nunc quoq̄ quia renui laudatorem, & uerso stylo docui me nō esse, quod meus necessarius prædicauit, dicitur furere: & tres contra me libros uenustate Artica texuuisse: eadē accusans, quæ antè laudauerat, & obijciēs mihi in translatione Origenis nefaria dogmata, de quo in præfatiuncula laudationis suæ dixerat: sequar regulā præcessorū, & eius præcipue uiri, cuius superius fecimus mentionē: qui cum ultra septuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiā de Tomis in Apostolum scriptis, transtulisset in Latinū: in quibus cum aliquanta offendicula inueniātur in Græco: ita elimauit omnia interpretando atq̄ purgauit, ut nihil in illis quod à fide nostra discrepet, Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiā nos, licet non eloquentiæ uiribus, disciplinæ tamen regulis in quantum possumus sequimur. Certe hæc illius uerba sunt, negare non potest. Ipsa styli elegantiā & sermo compositus, quodq̄ his maius est, simplicitas Christiana autoris sui characterem probant. Aliud est, si ista Eusebius deprauauit, & accusator Origenis meiq̄ studiosus in uno eodemq̄ opere, & illum & me uel errasse uel bene sensisse testatus est. Non potest me inimicus hæreticum dicere, quem à fide sua dudum non discrepare præfatus est. Simulq̄ & hoc ab eo quero, quid sibi uelit sermo moderatus & dubius: Nihil, inquit, in illis quod à fide nostra discrepet, Latinus lector inueniet. Fidē suā quam uocat: Eam ne qua Romana pollet ecclesia: an illam, quæ in Origenis uoluminibus continetur: Si Romanam responderit, ergo catholici sumus, qui nihil de Origenis errore transtulimus. Sin autem Origenis blasphemia, fides illius est: dum mihi in cōstantiæ crimē impingit, se hæreticū probat. Siue bene credit laudator meus, confessione sua me assumit in socium. Siue male, ostendit me ideo antè laudatū, quia participē sui putabat erroris. Sed aduersus illos libros, qui per angulos garriūt, & furtiua accusatione me mordent, cum editi fuerint, & de tenebris ad lucē processerint: atq̄ ad nos uel studio fratrum, uel temeritate æmulorum potuerint peruenire: respondere conabor. Nec enim magnopere formidandi sunt, quos metuit autor suus prodere, & tantum confederatis legendos esse decreuit. Tunc aut agnoscam crimina, aut diluam, aut in accusatorem quæ sunt obiecta retorquebo: & ostendam quod hucusq̄ silentiū modestiæ fuerit, non malæ conscientiae. Interim apud tacitum lectoris iudicium purgatū me esse uolui, & grauius

mum inter amicos crimē refellere, ne prior læsiffe uidear, qui & uulneratus nequaquam contra persecutorē tela direxi, sed meo tantū uulneri admoui manū. Quem obsecro, ut absque præiudicio personarū culpam in eum referat, qui læsiffiuit. Nec læsiffe contentus, quasi aduersus elinguem semperque taciturnū tres elucubrauit libros. Et ἀπρωσες Marcionis de meis opusculis fabricatus est. Gestit animus, & illius repete doctrinā, & meā in speratam ueritatis cognoscere. Fortasse breui tempore didicit, quod nos docere debeat, & quod illum scire nullus putabat, subitū eloquentiæ flumē ostendit. Sic pater ille deus faciat, sic magnus Iesus. Incipiat conferre manū. Quāuis librauerit accusationis suæ hastas, & totis aduersum nos uiribus intorserit: credimus in Deo saluatore, quod scuto circūdabit nos ueritas eius: & cum Psalmista canere poterimus: Sagittæ paruulorū factæ sunt plage eorum. Et si constiterint aduersum me castra, non timebit cor meū. Si steterit aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Sed hæc alia. Nunc ad id reuertamur quod coeperamus. Obijciunt mihi sectatores eius, cerealiaque arma expediūt fessi rerum, quare πρὸ ἀρχῶν libros Origenis noxios, & ecclesiasticæ fidei repugnantes, in Latinum sermonem uertierim. Ad quos breuis & succincta responsio est: Tuæ me frater Pammachi & tuorū literę compulerunt, dicentes illos ab alio fraudulenter esse translatos, et interpolata nonnulla, & uel addita uel mutata. Ac ne parū epistolis haberē fidem, misistis exemplaria eiusdem translationis, cum præfatiuncula laudatrice mea. Quæ cum legissem, contulisse mecum Græco, ilico animaduerti quæ Origenes de patre & filio & spiritu sancto impiè dixerat, & quæ Romanæ aures ferre non poterant, in meliorem partem ab interprete cōmutata. Cætera autem dogmata, de angelorum ruina, de animarum lapsu, de resurrectionis præstigijs, de mundo uel mundis Epicuri, de restitutione omnium in æqualem statum, & multo his deteriora, quæ longum esset retexere: uel ita uertisse, ut in Græco inuenerat, uel de commentariolis Didymi, qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata & firmitiora posuisse: ut qui in trinitate catholicum legerat, in alijs hereticū non caueret. Alius forsitan, qui non esset amicus eius diceret: aut totum muta, quod malum est: aut totum prode, quod optimum putas. Si propter simplices noxia quæque detrunctas, & ea que ab hæreticis addita simulas, in peregrinū non uis transferre sermonē, cede quicquid est noxium. sin autem ueritatis fidem in translatione conseruas, cur alia mutas, & alia dimittis intacta? Quanquam aperta confessio est, in eodem prologo emendasse te praua, & optima reliquisse. Ex quo non interpretis libertate, sed scriptoris autoritate teneberis: si quid in his quæ uertisti hæreticum comprobetur: & manifesti criminis arguere, idcirco te ueni calicem circumlinire melle uoluisse, ut simulata dulcedo uirus pessimum tegetet. Hæc & multa his duriora inimicus diceret: & te non ut interpretē mali operis, sed ut astipulatorē, in ius ecclesiæ traheret. Ego autem memet tantum defendisse cōtentus, in libris πρὸ ἀρχῶν simpliciter, quod in Græco habebatur expressi: nō ut crederet lector his que interpretabar, sed ne crederet illis que tu antè transtuleras. Duplex in opere meo utilitas fuit, dum & hæreticus autor proditur, & nō uerus interpretis arguitur. Ac ne quis me putaret his consentire quæ uerteram, interpretationis necessitatē præfatione muniui, & do cui quibus lector non deberet credere. Prior translatio laudem autoris continet, secunda uituperationē. Illa lectorem prouocat ad credendum, ista ad non credendum mouet. Ibi & ego inuitus laudator assumor, hic intantū non laudo quæ transfero, ut cogar accusare laudantē. Eadem res non eadem mēte perfecta est, imò unum iter diuersos exitus habuit. Abstulit quæ erant, dicēs ab hæreticis deprauata: & addidit quæ non erant, afferēs ab eodem in locis alijs disputata: quod nisi ipsa loca monstrauerit, unde transtulisse se dicit, probare non poterit. Mihi studio fuit nihil mutare de uero. Ad hoc enim transtulisse se dicit, ut mala interpretata conuincerē. Putatis me interpretē? Proditor fui, prodidi hæreticum, ut ecclesiam ab hæresi uindicarem. Cur Origenem in quibusdam antè laudauerim, prælatum huic operi ostendit liber. Nunc sola interpretationis meæ causa redditur: quæ quum pietatis habeat uoluntatem, non debeo impietatis argui, prodens impium, quod

A quod quasi pium ecclesiis tradebatur. Septuaginta libros eius, ut meus necessarius criminatur, in Latinum ueteram: & multa de tomis. Nunquam de opere meo fuit quæstio, nunquam Roma cōmotā est. Quid necesse erat Latinis auribus tradere, quod detestatur & Græcia: quod orbis accusat? Ego per tot annos tam multa conuertens nunquam scandalō fui. Tu ad primum & solum opus, ignotus prius, temeritate factus es nobilis. Docet ipsa præfatio, & Pamphili martyris librū pro defensione Origenis à te esse translatum. Et hoc agis totis uiribus, ut cuius fidem martyr probat, ecclesia non refutet. Sex libros (ut ante iam dixi) Eusebius Cæsariensis episcopus, Arianæ quondam signifer factionis, pro Origene scripsit, latissimū & elaboratū opus: & multis testimonijs approbauit Origenē iuxta se catholicū, id est iuxta nos Arianū esse. Horum tu primū librū uertis sub nomine martyris. Et miramur, si me homunculum parui precij, Origenis laudatorem uellis, cum martyri calumniam feceris: Paucis que testimonijs de filio Dei & spiritu sancto cōmutatis, quæ sciebas displicitura Romanis, cætera usque ad finē integra dimisisti: hoc idem faciens in apologia, quasi Pamphili, quod & in Origenis πρὸ ἀρχῶν translatione fecisti. Si iste Pamphili liber est, de sex libris quis erit primus Eusebij? In ipso uolumine, quod tu Pamphili simulas, sequentium librorum facta mentio est. In secundo quoque & reliquis dicit Eusebius, quid in primo libro ante iam dixerit, & quod eadem repetere non debeat. Si totum opus Pamphili est, cur reliquos libros non transfers? Si alterius: cur nomē immutas? Taces, ipsæ res loquuntur, uidelicet ut crederent martyri, qui Arianorum principem detestaturi erant. Quid tibi animi fuisse dicam amice simplicissime? te ne potuisse hæretici hominis libro, martyris nomen imponere? Et ignoras te sub autoritate testis Christi, Origenis facere defensores? Pro eruditione qua polles & inclytus (ὠτὸλυτὸς in Occidente laudaris, ita ut ἡγορητοῦ te omnes tuæ patri nominent: non reor te ignorasse Eusebij σύνταγμα, & Pamphilum martyrem nihil omnino operis condidisse. Ipse enim Eusebius amator & præco contubernalis Pamphili treis libros scripsit elegantissimos, uitam Pamphili continentes. In quibus cum cætera miris laudibus prædicaret, humilitatemque eius ferret in cælum, etiam hoc in tertio libro addidit. Quis studioforum amicus non fuit Pamphili? Si quos uidebat ad uictum necessarijs indigere, præbebat large quæ poterat. Scripturas quoque sanctas non ad legendum tantum, sed & ad habendum tribuebat promptissime. Nec solum uiris, sed & fœminis, quas uidisset lectioni deditas. Unde & multos codices præparabat, ut cum necessitas poposcisset, uolentibus largiretur. Et ipse quidem proprii operis nihil omnino scripsit, exceptis epistolis, quas ad amicos forte mittebat, intantum se humilitate deiecerat. Veterū autem tractatus scriptorum legebat studiosissime, & in eorum meditatione iugiter uersabatur. Defensor Origenis, & laudator Pamphili, dicit Pamphilum nihil omnino scripsisse, nec proprii quicquam cōdidisse sermonis. Et hoc dicit iam Pamphilo martyri coronato, ne habeas suffugium post editos ab Eusebio libros hoc Pamphilum scripsisse. Quid facies? Eo libro quem sub nomine martyris edidisti, uulneratæ sunt conscientiæ plurimorum. Non ualet apud eos super Origenis damnatione episcoporum autoritas, quem putāt à martyre prædicatum. Quid facient epistolæ Theophili episcopi? quid papæ Anastasij in toto orbe hæreticum persecuentes, cum liber tuus sub nomine Pamphili editus pugnet contra epistolas eorum, & episcopali nomini testimonium martyris opponatur? Quod fecisti in libris πρὸ ἀρχῶν, hoc facito & in isto uolumine Ἰουδὲ πρὸς πάρα. Audi consilium amici, non te pœniteat artis tuæ: uel dicito tuum non esse, uel ab Eusebio presbytero deprauatum. Unde probari tibi poterit, quod à te translato est: Non manus tua tenetur, non tantæ es eloquentiæ, ut nullus te possit imitari. Aut certe si res ad probationem uenerit, & impudentiam frontis opprefferint testimonia plurimorum, palinodiā Stesichori more cātato. Melius est te pœnitere facti tui, quàm & martyre in calumnia, & deceptos in errore persistere. Nec erubescas de commutatione sententiæ, non es tantæ autoritatis & fame, ut errasse te pudeat. Imitare me, quem plurimum amas, sine quo nec uiuere nec mori potes: & mecum clamā,

quæ ego latudatus à te in defensione mei loquutus sum, Eusebius Cæsariensis episcopus, cuius supra memini, in sexto libro *Ἐπιτομῆς* Origenis hoc idem obiicit Methodio episcopo & martyri, quod tu in meis laudibus criminaris, & dicit: Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui hæc & hæc de Origenis loquutus est dogmatibus? Non est huius loci pro martyre loqui: neque enim omnia in locis omnibus differenda sunt, nunc tetigisse sufficiat hoc ab Ariano homine obiici clarissimo & eloquentissimo martyri, quod tu in me & amicus laudas, & offensus accusas. Habes occasionem & de præsentis loco, si uelis, mihi calumniã struere: cur nunc & Eusebio detraham, quem in alio loco ante laudauit? Alterum quidem nomen Eusebii, sed eadẽ quæ super Origenis uocabulo est calumnia. Laudauit Eusebium in ecclesiastica historia, in digestsione temporum, in descriptione sanctæ terræ: & hæc ipsa opuscula in Latinum uertens, meæ linguæ hominibus dedi. Num ex eo Arianus sum, quia Eusebius qui hos libros cõdidit, Arianus est? Si ausus fueris me hæreticũ dicere, memeto præfatiunculæ *πρὸς ἀρχαίους*, in qua fidei tuæ me esse testaris: simulq; obsecro, ut amicum quondam tuum exoptulanti patienter audias. Contra alios digladiaris, aut facis calumniã, aut pateris. Quos accusas, & à quibus accusaris, ordinis tui sunt: recte an perperam, uos uideritis. Mihi etiã uera accusatio contra fratrem displicet, nec reprehendo alios, sed dico quid ipse non facerẽ. Tantis spacijs terrarum separatus quid peccaui in te? Quid commerui? An quia Origenistẽ me non esse respondi? Nunquid defensio mea, accusatio tua est? Et tu si non es Origenistes, uel non fuisti, credo iuranti. Si fuisti, suscipio pœnitẽtem. Quid doles, si id sum, quod esse te dicis? An quia *πρὸς ἀρχαίους* Origenis libros post te transferre ausus sum, & interpretatio mea suggillatio putatur operis tui? Quid poteram facere? Missa mihi est laudatio tua, id est, accusatio mea. Tã fortiter me prolixèq; laudaueras, ut si tuis laudibus acquiescissimè uissem, omnes hæreticum me putarent. Vide quid Romanæ ad me epistolæ clausula teneat: purga suspiciones hominũ, & conuince criminantem, ne si dissimulaueris, consentire uidearis. Tali constrictus articulo, interpretaturus eosdẽ libros, auscultata quid scripserim. Hoc mihi præstiterunt amici mei (non dixi amicus meus, ne te uiderer arguere) ut si tacuero, reus: si respondero, inimicus iudicet. Dura utraq; conditio, sed è duobus eligam quod leuius est. Simultas redintegrari potest. Blasphemia ueniã non meretur. Animaduertis inuito mihi & repugnanti hoc onus impositũ: & futurã ex huiuscemodi opere similtatẽ, necessitatis excusatione curatam. Si interpretatus esses libros *πρὸς ἀρχαίους* absque meo nomine, recte quereretur in reprehensionem tuam à me postea esse trãslatos. Nunc autem iniuste doles, in eo opere à me tibi esse responsum, in quo à te laudando accusatus sum. Quam enim tu laudem uocas, omnes accusationem intelligunt. Constet apud te quod accusaueris, non indignaberis quod responderim. Esto, tu bono animo scripseris, & homo innocens & amicus fidissimus, de cuius nunquã egressum est ore mendacium, me nescius uulneraris: quid ad me, qui percussus sum? Num idcirco curari non debeo, quia tu me bono animo uulnerasti? Confossus iaceo, stridet uulnus in pectore: candida prius sanguine membra turpantur, & tu mihi dicis: Noli manum adhibere uulneri, ne ego te uidear uulnerasse? Quanquam & ipsa trãslatio magis Origenem quàm te arguit. Tu enim emendasti quæ addita ab hæreticis arbitratus es. Ego prodidi, quod ab illo scriptum Græcia uniuersa cõclamat. Quis rectius arbitratus sit, nec meũ, nec tuum iudicium est. Vtriusq; scripta censoriã lectoris uirgulam sentiant. Tota illa epistola qua pro me satisfacio, contra hæreticos & accusatores meos dirigitur: quid ad te, qui & orthodoxum & laudatorẽ meum te esse dicis: si asperior sum in hæreticos, & illorum in publicum strophas profero? Lætare inuectione mea, ne si dolueris, hæreticus esse uidearis. Quando sine nomine contra uitia scribitur, qui irascitur, accusator sui est. Prudentis hominis fuerat, etiam si dolebat, dissimulare conscientia: & cordis nubilum, frontis serenitate discutere. Alioqui si quicquid contra Origenem & sectatores eius dicitur, in te dictum putas: ergo & epistolæ papæ Theophili & Epiphani, & aliorum episcoporum, quas nuper ipsis iubentibus

^A iubentibus transtuli, te petunt, te lacerant. Imperatorũ quoq; scripta, quæ de Alexandria & Aegypto Origenistas pelli iubent, me suggerente dictata sunt. Vt Romanæ urbis pontifex miro eos odio detestetur, meũ cõsiliũ fuit. Vt totus orbis post translationẽ tuam in Origenis odia exarserit, quem antea simpliciter lectitabat, meus operatus est stylus. Si tantũ possum, miror cur me non metuas. Ego illẽ moderatus in epistola publica, qui diligenter caui, ne quid in te dictum putares, scripsi ad te statim breuẽ epistolam, exoptulans super laudibus tuis. Quã, quia Romæ non eras, amici mei tibi mittere noluerunt, eo quod te dicerent cum sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea conuersatione iactitare. Cuius exemplũ huic uolumini subdidi, ut scias quantũ dolorẽ, quanta moderatione necessitudinis temperaui. Audio præterea te quædã de epistola mea philosophice carpere, & hominẽ rugosæ frontis adductiq; supercilijs, Plautino in me sale ludere, eo qd Barrabã ludæũ dixerim præceptorẽ meũ. Nec mirũ, si pro Barhanina, ubi est aliqua uocabulorũ similitudo, scripseris Barrabã, quũ tantam habeas licentiã nominum immutandorũ, ut de Eusebio Pamphilũ, de hæretico martyre feceris. Cauendus homo & mihi maxime declinandus, ne me repente, dum nescio, de Hieronymo Sardanapalum nomines.

³ Audi ergo sapiẽtiæ columẽ, & norma Cætonianæ seueritatis. Ego non illum magistrum dixi, sed meum in scripturas sanctas studiũ uolui cõprobare: ut ostenderem me sic legissẽ Origenẽ, quomodo & illum audieram. Neq; enim Hebræas literas à te discere debui. An iniuria tibi facta est, quod pro te Apollinariũ Didymũq; sectatus sum? Nunquid in illa epistola Gregoriũ uirũ eloquentissimum non potui nominare: qui sui apud Latinos impar est, quo ego magistro glorior & exulto? Sed eos tantum posui, qui in reprehensione erant, ut similiter me Origenẽ non ob fidei ueritatem, sed ob eruditionis meritum legissẽ testarer. Ipse Origenes & Clemens & Eusebius, atq; alij complures, quando de scripturis aliqua disputant, & uolunt approbare quod dicunt, sic solent scribere: Referebat mihi Hebræus: &, Audiui ab Hebræo: & Hebræorũ ista sententiã est. Certe etiã Origenes patriarchen Huillũ, qui temporibus eius fuit, nominat, & trigessimũ tomũ in Esaiam, in cuius sine edisserit: Væ tibi ciuitas Ariel, quam expugnauit Dauid, illius expositione concludit: & quum aliter prius sensisse se dicat, doctum ab illo id quod est uerius constituit. Octogesimum quoq; nonum psalmũ, qui inscribitur, Oratio Moyfi hominis Dei: & reliquos undecim, qui non habent titulos, secundum Huilli expositionem, eiusdem Moyfi putat: nec dedignatur Hebræam scripturam interpretans per singula loca, quid Hebræis uideatur, inferere. Lectis nuper papæ Theophili epistolis, in quibus Origenes exponit errores, dicitur obturasse aures suas: & autorem tanti mali clara coram omnibus uocẽ damnasse: & dixisse usque ad illud tempus se ignorasse, quod tam nefaria scripserit. Non recuso, nec dico quod alius diceret forsitan, non potuisse eum ignorare quod interpretatus est: cuius apologiam scriptam ab hæretico sub nomine martyris edidit: cuius defensionem etiam proprio uolumine professus est: aduersum quod in sequentibus, si dictandi spaciũ fuerit, disputabo. Hoc loquor, cui contradicere non potest. Si illi licet non intellexisse quod transtulit, quare mihi non liceat ignorasse libros *πρὸς ἀρχαίους*, quos antè non legi: & eas tantũ homilias legisse, quas transtuli: in quibus nihil esse mali, ipsius testimonium est. Sin autẽ contra sententiã suam nunc me in eis arguit, in quibus antè laudauerat, undiq; strictus tenebitur. Aut enim idcirco me hæreticum hominem laudauit, quia eiusdem meũ dogmatis erat: aut nunc frustra inimicus accusat, quem prius ut orthodoxum prædicauit. Sed forsitan tunc errores meos, quasi amicus tacuit: & nunc iratus profert, quod prius cælauerat. Quanquam non mereatur fidem inconstantia, & professæ inimicitia suspicionem habeant mendacij: tamen audacter conferam gradum, uolens scire quid hæreticum scripserim: ut aut cum illo agam pœnitentiã, & Origenis mala ignorasse me iurem, ac nunc primũ à papa Theophilo didicisse impietates eius: aut certe doceã me quidẽ bene sensisse, sed illũ more suo non intelligere. Neq; enim fieri potest, ut in eisdem ad Ephesios libris, quos (ut audio) criminatur, & bene & male dixerim: & de eodem fonte

fonte dulce amarumque processerit: ut qui toto opere damnauerim eos, qui credunt animas ex angelis conditas: subito mei oblitus, id defendere quod ante damnauit. Stultitiam mihi obijcere non potest, quem disertissimum & eloquentissimum in suis opusculis praedicaui. Alioqui stulta uerborum, rabulae potius & garruli hominis quam eloquentis putanda est. Quid in illis libris proprie accusat, ignoro. Fama enim ad me criminum eius, non scripta uenerunt: & stultum est (iuxta Apostolum) pugnis aere uerberare. Tamen in incertum respondebo, donec ad certa perueniam, *ἀντιμαχον* meum docebo senex, quod puer didici, multa esse genera dictionum: & pro qualitate materiae, non solum sententias, sed & structuram uerborum uariari. Chrysoippus & Antipater inter spineta uersantur. Demosthenes & Aeschines contra se inuicem fulminant. Lyfias & Isocrates dulciter fluunt. Mira in singulis diuersitas, sed omnes in suo perfecti sunt. Lege ad Herennium Tullij libros, lege rhetoricos eius: aut quia illa sibi dicit inchoata & rudia excidisse de manibus: reuolue tria uolumina De oratore, in quibus introducit eloquentissimos illius temporis oratores, Crassum & Antonium disputantes, & quartum Oratorem, quem iam senex scribit ad Brutum: tunc intelliges aliter componi historiam, aliter orationes, aliter dialogos, aliter epistolas, aliter commentarios. Ego in Commentariis ad Ephesios sic Origenem & Didymum & Apollinarium sequutus sum, qui certe contraria inter se habent dogmata, ut fidei meae non amitterem ueritatem. Commentarii quid operis habent: Alterius dicta edisserunt, quae obscure scripta sunt, plano sermone manifestant: multorum sententias replicant, & dicunt, Hunc locum quidam sic edisserunt, alij sic interpretantur, illi sensum suum & intelligentiam his testimoniis & hac nituntur ratione firmare: ut prudens lector, quum diuersas explanationes legerit, & multorum uel probanda uel improbanda didicerit, iudicet quid uerius sit: & quasi bonus trapezita, adulterinae monetae pecuniam reprobet. Num diuersae interpretationis & contrariorum inter se sensum tenebitur reus, qui in uno opere quod edisserit, expositiones posuerit plurimorum? Puto quod puer legeris, Asperi in Vergiliu & Salustium Commentarios: Volcatij in Oraciones Ciceronis: Victorini in Dialogos eius: & in Terentij comaedias, praecceptoris mei Donati, & que in Vergilium: & aliorum in alios, Plautum uidelicet, Lucretium, Flaccum, Persium, atque Lucanum. Argue interpretes eorum: quare non unam explanationem sequuti sint: & in eadem re quid uel sibi, uel alijs uideatur, enumerent. Praetermitto Graecos, quorum tu iactas scientiam, & dum peregrina sectaris, penes tui sermonis oblitus es: ne ueteri proverbio, Sus Mineruam docere uideat: et in syluam ligna portare. Illud miror, quod Aristarchus nostri temporis, puerilia ista nescieris. Quamquam tu occupatus in sensibus, & ad struendam mihi calumniam cernuus, grammaticorum & oratorum praeccepta contempseris, paruipendens *ἀνίπαρα* post anfractus reddere, asperitatem euitare consonantium, hiulcam fugere dictionem. Ridiculum est debilitati & fracti totius corporis uulnera pauca monstrare. Non eligo quod reprehendam, eligat ipse quod uitio careat. Ne illud quidem Socraticum nosse debuerat: scio quod nescio. Nauem agere ignarus nauis timet: abrotanum aegro Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorum est Promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Scribimus indocti doctique poemata passim. Nisi forte se literas non didicisse iurabit, quod illi & absque iuramento per facile credimus: uel ad Apostolum confugiet profitentem: & si imperitus sermone, non tamen scientia. Ille Hebraeis literis eruditus, & ad pedes doctus Gamalielis: quem non erubescit, iam Apostolicae dignitatis magistrum dicere. Graecam facundiam contemnebat, uel certe quod erat humilitatis, dissimulabat: ut praedicatio eius, non in persuasione uerborum, sed in signorum uirtute consisteret: spernens alienas opes, qui in suis diues erat: quamquam ad imperitum & per singulas instar tui sententias corruentem, nunquam pro tribunali sedens Festus diceret: Insanis Paule, insanis: multae te literae ad insaniam conuertunt. Tu qui in Latinis musitas, & testudineo gradu moueris potius, quam incedis: uel Graece debes scribere, ut apud homines Graeci sermonis ignaros, aliena scire uidearis. Vel si Latina tentaueris, ante audire grammaticum, ferulae manum subtrahere, & inter paruulos *ἀβηρογέγραμ*, artem loquendi discere.

Quamuis

Quamuis Graecos quis spiret & Darios, literae marsupium non sequuntur. Sudoris comites sunt & laboris, sociae ieiuniorum non saturitatis, continentiae non luxuriae. Demosthenes plus olei quam uini expendisse dicitur, & omnes opifices nocturnis semper uigilijs praeuersisse. Quod ille in una litera fecit exprimenda, ut a cane rho disceret: tu in me criminaris, quare homo ab homine, Hebraeas literas didicerim. Inde est quod quidam inrudite sapientes remanent, dum nolunt discere quod ignorant. Nec Oratium audiunt commententem: Cur nescire prudens prae, quam discere malo? Loquitur & sapientia, quam sub nomine Solomonis legimus: In maleuolam animam nunquam intrabit sapientia: nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus eruditionis fugiet dolum, & recedet a cogitationibus stultis. Aliud est, si uulgi lectione contenti, doctorum aures despicunt: & contemnunt illud elogium, quo procaz imperitia denotatur. Non tu in triumphis indocte solebas, Stridenti miserum stipula disperdere carmen: quasi non cirrhatum turba, Milesiorum in scholis figmenta decantet: & testamentum suis, Bessorum cachinno membra concutiat, atque inter scurrarum epulas, nugae istiusmodi frequentetur. Quotidie in plateis fictus hariolus stultorum nares uerberat: & obtorto scorpione, dentes mordentium quatit: & miramur si imperitorum libri lectorem inueniant? Indignantur quare Origenistas scripserim inter se orgijs mendaciorum scederari. Nominavi librum, in quo hoc scriptum legerim, id est, sextum Stromateon Origenis: in quo Platonis sententiae, nostrum dogma componens, ita loquitur. Plato in tertio de republica libro. Veritas quoque sectanda magnopere est. Si enim ut paulo ante rectissime dicebamus, Deo indecens & inutile mendacium est: hominibus quandoque utile, ut utantur eo quasi condimento atque medicamine: nulli dubium est, quin huiusmodi licentia medicis danda sit, & ab imprudentibus remouenda. Vera, inquit, asseris: ergo principes urbium si quibus & alijs hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, uel contra hostes, uel pro patria & ciuibus. Ab alijs uero qui uti mendacio nesciunt, auferendum est omne mendacium. Origenes. Et uos igitur illius praeccepti memores: loquimini ueritatem unusquisque cum proximo suo: non debemus dicere, quis est proximus meus: sed considerare quomodo philosophus caute dixerit: Deo indecens & inutile esse mendacium, hominibus interdum utile: & quod ne pro dispensatione quidem purandum sit Deus aliquando mentiri. Sin autem commode audieris exegerit: uerbis loquitur ambiguus, & per aenigmata quae uult, proferat: ut & ueritatis apud eum dignitas conseruetur: & quod noxium esse poterat, si nudum proferretur in uulgus, quodam tectum uelamine proferatur. Homo autem cui incumbit necessitas mentiendi: diligenter attendat, ut sic utatur interdum mendacio, quomodo condimento atque medicamine, ut seruet mensuram eius: ne excedat terminos, quibus usa est Iudith contra Holofernem: & uicit eum prudenti simulatione uerborum. Imitetur Hester, quae Artaxerxis sententiam, diu tacita gentis ueritate correxit. Et in primis patriarcham Iacob: quem legimus benedictiones patris, artificii impetrasse mendacio. Ex quo perspicuum est, quod nisi ita mentiti fuerimus, ut magnum nobis ex hoc aliquod quaeratur bonum: iudicandi sumus, quasi inimici eius, qui ait: Ego sum ueritas. Haec Origenes scripsit, negare non possumus: scripsit in his libris, quos ad perfectos & ad discipulos loquebatur: docetque magistris mentiendum, discipulos autem non debere mentiri. Qui ergo bene mentitur: & absque ulla uerecundia quicquid in buccam uenerit, constringit in fratres: magistrum se optimum probat. Illud quoque carpere dicitur, quod secundum psalmum interpretans, pro eo quod legimus in Latino, Apprehedite disciplinam: & in Hebraico uolumine scriptum est *נאסו בן נאסו* nascu bar, dixerim in commentariolis meis, adorate filium. Et rursum omne psalterium in Romanum uertens sonum: quasi immemor expositionis antiquae posuerim, adorat pure: quod utique sibi esse contrarium omnibus patet. Et reuera ignoscendum est ei, si ignoret linguae Hebraicae ueritatem, qui interdum & in Latinis haesitat. *נאסו נאסו* nascu, ut uerbum de uerbo interpreter, *בארא קי ליהוה ארע*, id est, deosculamini dicitur: quod ego nolens transferre putide, sensum magis secutus sum, ut dicerem, adorate: Quia enim qui adorant solent deosculari manum, & capita submittere, quod se beatus Iob elementis &

idoliam

idolis fecisse negat, dicens: Si uidi solem quum fulgeret, & lunam incedentē clare: & laetatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manū meam ore meo, quae iniquitas maxima est, & negatio contra Deum altissimū: & Hebraei iuxta linguę suę proprietatem, de osculatione pro ueneratione ponunt, id transtuli, quod ipsi intelligunt, quorum uerbum est *Bar* autem apud illos diuersa significat. Dicitur enim & filius: ut est illud, Bariona, filius columbæ: & Barptolemæus, filius Ptolemæi: & Bartimæus, & Bariefus, & Barrabas. Triticū quoque & spicarum fasciculus & electus ac purus. Quid igitur peccati, si uerbū ambigū diuersa interpretatione cōuertit: & qui in cōmentariolis, ubi libertas est differendi, dixerā, Adorate filium: in ipso corpore, ne uiolentus uiderer interpretas, & Iudaicę calumnię locū darē, dixerim, Adorate pure, siue electe: quod Aquila quoque & Symmachus transtulerūt. Quid ergo ecclesiasticę fidei nocet, si doceatur lector, quot modis apud Hebræos unus uersiculus explanetur: Origeni tuo licet tractare *μαρτυρία* *χριστου*, innumerabiles mundos introducere, & rationabiles creaturas alijs atque alijs uertere corporibus: Christūque dicere sæpe passum, & sæpius passurum, ut quod semel profuit, semper proficit assumptū: tibi quoque ipse tantam assumis auctoritatem, ut de hæretico martyre, de Origenis libris, hæreticorum adulteria mentiaris: mihi non licebit disputare de uerbis, & in cōmentariorū opere Latinos docere, quod ab Hebræis didicisti: Nisi enim & prolixum esset, & redoleret gloriolam, iam nunc tibi ostenderē, quid utilitatis habeat magistrorū limina terere, & artem ab artificibus discere: & uideres quanta sylua sit apud Hebræos ambiguorū nominū atque uerborū. Quæ res diuersę interpretationi materiam præbuit, dum unusquisque inter dubia, quod sibi consequentius uidetur, hoc transfert. Quid ad peregrina temitto: Reuolue Aristotelē & Alexādrū Aristotelis uolumina disserentē, & quanta ambiguorū sit copia, eorū lectione cognosces: ut tandem desinas amicum tuum in eo reprehendere, quod ne per somniū quidē aliquando didicisti. Sed quia Paulinianus frater meus, de cōmentarijs ad Ephesios quædam ab eo reprehensa narrauit, & pauca ex his memorię tradidit, mihique ipsa demonstrauit loca, non debeo subterfugere: quæsoque lectorem, ut si paululo in proponendis & diluendis criminibus longior fuero, necessitati det ueniam. Non enim alterum accuso, sed me nitor defendere, & obiectā hereseos calumniā refutare. In Epistolam Pauli ad Ephesios, tria Origenes scripsit uolumina, Didymus quoque & Apollinarius propria opuscula cōdidere. Quos ego uel transtulens uel imitans, quid in Prologo eiusdem operis scripserim, subiiciā. Illud quoque in præfatione cōmoneo, ut sciatis Origenē tria uolumina in hanc Epistolā cōscripsisse: quem & nos ex parte sequuti sumus: Apollinariū etiam & Didymū quosdam cōmentariolos addidisse. Ex quibus licet pauca decerpimus: & nonnulla quæ nobis uidebantur, adieciimus, siue subtraximus: ut studiosus statim in principio lector agnoscat hoc opus uel alienum esse uel nostrū. Quicquid ergo in Explanatione huius epistolę ueritatis potuerit demonstrari, si ego illud in Græcis uoluminibus, unde in Latinū uertisse me dixi, ostendere non potuero, crimen agnosca, & meū erit, quod alienū non fuerit. Tamen ne rursus uidear cauillari: & hac excusationis strophā, gradum non audere conferre: ponā ipsa testimonia, quæ uocantur in crimē. In primo statim uolumine testimoniū Pauli, in quo loquitur: Sicut elegit in ipso nos ante constitutionē mundi: ut essemus sancti & immaculati corā ipso: sic interpretati sumus, ut electionē non iuxta Origenē eorū diceremus, qui prius fuerant, sed ad Dei præscientiā referremus. Denique diximus, quod autē electos nos, ut essemus sancti & immaculati corā ipso, hoc est Deo, ante fabricā mundi, testatus est, ad præscientiā Dei pertinet: cui omnia futura iam facta sunt, & antequam fiant uniuersa sunt nota. Sicut & Paulus ipse prædestinatur in utero matris suę: & Hieremias in uulua sanctificatur, eligitur, roboratur, & in typo Christi propheta gentibus mittitur. Certe in expositione ista nullum crimen est: & Origenē dicente contraria, nos ecclesiasticum sensum sequuti sumus. Et quia cōmentatoris est officium, multorū sententias ponere: & hoc me facturū in Præfatione promiseram: etiam Origenis absque inuidia nominis eius explanationem posui,

sui, dicens: Alius uero qui Deum iustū conatur ostendere, quod non ex præiudicio scientiæ suę, sed ex merito electorū unumquęque eligat: dicit ante uisibiles creaturas, cœlum, terram, maria, & omnia quæ in eis sunt, fuisse alias inuisibiles creaturas in quibus & animas, quæ ob quasdam causas soli Deo notas deiectæ sunt deorsum, in uallem lachrymarum, in locū afflictionis & peregrinationis nostrę, in quo sanctus constitutus orabat, ut ad sedem pristinam reuerteretur, dicens: Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitauit cum habitantibus Cedar, multū peregrinata est anima mea. Et Apostolus: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: Et, Melius est reuerti, & esse cum Christo. Et alibi: Antequā humiliarer ego peccaui: & cætera his similia, quæ longū est scribere. Animaduerte quid dixerim: Alius uero qui Deum iustū conatur ostendere: conatur ostendere in quā, non ostendit. Si autē in eo scandalum pateris, quare latissimam Origenis disputationē breui sermone cōprehēderim, & lectori sensum eius aperuerim: atque ex eo tibi occultus illius uideor esse sectator, quia nihil ab eo dictum prætermiserim: uide ne hoc idcirco fecerim, ut uestrā calumniā declinarē, ne me diceretis quæ ab eo fortiter sunt dicta, tacuisse: & illum in Græco robustius disputare. Posui ergo omnia, licet breuius, quæ in Græco reperi: ut nihil haberent discipuli eius noui, quod Latinorum auribus ingererent. Facilius enim nota quā repentina cōtemnimus. Exposita autē interpretatione eius, quid in fine capituli dixerimus, ausculta. Non enim ait Apostolus, Elegit nos ante cōstitutionem mundi, quum essemus sancti & immaculati: sed, Elegit nos, ut essemus sancti & immaculati: hoc est, qui sancti & immaculati antē nō fuimus, ut postea essemus. Quod & de peccatoribus ad meliora conuersis dici potest: & stabit illa sententia, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens: id est, in tota uita sua, in omni quo in mundo isto uersatus est tempore. Quod quidem ita intellectū, & aduersum eum facit, qui antequā mundus fieret, animas dicit esse electas propter sanctitatē, & nullū uitii peccatorū. Non enim (ut antē iam diximus) eliguntur Paulus, & qui ei similes sunt, quia erant sancti & immaculati: sed eliguntur, & prædestinantur, ut in consequenti uita per opera atque uirtutes sancti & immaculati fiant. Et audet quisquā post huiusmodi sententiam, nos Origenis hæreseos accusare: Decem & octo ferme anni sunt, ex quo istos dictaui libros, eo tempore quo Origenis nomen florebat in mundo, quo *πρωτον αρχων* illius opus, Latinæ aures ignorabant: & tamen professus sum fidem meam, & quid mihi displiceret, ostendi. Ex quo etiam si in cæteris aliquid hæreticum monstrare potuisset inimicus: non tam dogmatū peruersorū, quæ hic & in alijs libris sæpe damnaui, quā improuidi tener erroris. Secundū locum, quem mihi ab eo reprehensum frater ostendit, quia ualde frivoluus est, & apertā sui præfert calumniā, ponā breuiter. In eo testimonio ubi Paulus loquitur: Sedere eum faciens ad dexterā suam in cœlestibus, super omnē principatū & potestatem & uirtutē & dominationē, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: post multiplicē expositionē, quum ad inferiorū Dei officia peruenissem, & de principatibus ac potestatibus & uirtutibus ac dominationibus dicerem, etiam hoc addidi: Necessè est, ut subiectos habeant, & timentes se, & seruietes sibi, & eos qui à sua fortitudine roborētur. Quæ distributiones officiorū, non solum in præsentiarum, sed etiam in futuro seculo erunt: ut per singulos profectus & honores, ascensiones & descensiones, uel crescat aliquis uel decrescat: & sub alia atque alia potestate, uirtute, principatu, & dominatione fiat. Et post exemplū terreni regis, totamque palatii descriptionem, per quam diuersa inferiorū Dei officia demonstrabam, addidi: Et putamus Deum, Dominum dominorum, regemque regnantium, simplici tantum ministerio esse contentum: Quomodo archangelus non dicitur, nisi qui prior est angelorum: sic principatus & potestates & dominationes non appellantur, nisi subiectos aliquos habeant & inferioris gradus. Sin autem putat idcirco me Origenem sequi: quia profectus & honores, ascensiones & descensiones, incrementa & imminutiones, in expositione mea posui: sciat multum interesse de angelis & seraphim & cherubim dicere dæmones

& homines fieri, quod affirmat Origenes: & ipsos inter se angelos diuersa officiorum genera esse sortitos, quod ecclesie non repugnat. Quomodo & inter homines ordo dignitatum ex laboris uarietate diuersus est, cum episcopus & presbyter, & omnis ecclesiasticus gradus habeat ordinem suum: & tamen omnes homines sunt: sic & inter angelos merita esse diuersa: & tamen in angelica omnes persistere dignitate: nec de angelis homines fieri, nec rursus homines in angelos reformari. Tertius est reprehensionis locus, quod dicente Apostolo: Vt ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiae suae in bonitate super nos in Christo Iesu: nos triplicem expositionem posuimus. In prima quid nobis uideretur: in secunda quid Origenes opponeret: in tertia quid Apollinarius simpliciter explanaret. Quorum si nomina non posui, ignosce uerecundiae meae: non debui eos carpere, quos imitabar ex parte: & quorum in Latinam linguam sententias transferebam: sed dixi, qui diligens lector est, statim requireret & diceret: & rursus in fine, alius uero hoc quod ait, ut ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiae suae: ad illam intelligentiam transfert. Ecce (inquit) sub diligentis lectoris persona, Origenis sententias explicasti. Fateor errorem, non debui diligentem dicere, sed blasphemum: quod si fecissem, & aliquo scissem uaticinio te istiusmodi naenias sectaturum, etiam calumniae uerba uitasssem. Grande crimē si Origenem diligentem dixi esse lectorem: cuius septuaginta libros interpretatus sum: quem in caelum laudibus tuli, pro quo compulsus sum ante biennium breui libello tuis contra me praeconijs respondere. Ecclesiarum magistrum a me dictum esse Origenem, in tuis laudibus obijcis: & putas quod pertimescere debeam, si diligentem lectorem me illum dixisse inimicus accuses. Solemus & negotiatores parcissimos, & frugiles uos, & molestos paedagogos, & argutissimos fures, diligentes uocare. Et in euangelio uillicus iniquitatis prudenter quaedam fecisse dicitur: & prudentiores sunt filij huius seculi filijs lucis in generatione sua: & serpens sapientior erat omnibus bestijs, quas fecit Dominus super terram. Quartus reprehensionis locus, exordium secundi libri possidet, in quo hoc Pauli testimonium exposuimus: Huius rei gratia ego Paulus uinctus Iesu Christi pro uobis gentibus: & quia per se locus ipse manifestus est, eam tantum partem ponam explanationis, quae patet calumniae. Vinctum Christi Iesu Paulum esse pro gentibus, potest & de martyrio intelligi: quod Romae in uincula coniectus, hanc epistolam miserit, eo tempore quo ad Philemonem, & ad Colossenses, & Philippenses, in alio loco scriptas esse monstrauimus. Vel certe, quia in plurimis locis lectum est uinculum animae corpus hoc dici, quo quasi clausa teneatur in carcere: dicimus propterea Paulum corporis nexibus coerceri, nec reuerti & esse cum Christo, ut perfecta in gentes per eum praedicatione impleatur: licet quidam alium sensum in hoc loco introducant, quod Paulus praedestinatus & sanctificatus ex utero matris suae ad praedicationem gentium antequam nasceretur, postea uincula carnis acceperit. Et in hoc loco triplicem, ut supra, expositionem posui. In prima quid mihi uideretur: in secunda quid Origenes assereret: in tertia quid Apollinarius contra illius uadens dogmata sentiret. Lege Graecos commentarios, & nisi ita repperis crimen fatebor. Quod est in isto loco peccatum meum? Illud nimirum, pro quo supra respondi, quare non eos a quibus dicta sunt, nominarim? Superfluum erat per singula Apostoli testimonia, eorum nomina ponere, quorum me opuscula translaturum in praefatione signaueram. Et tamen uinctam dici animam corpore, donec ad Christum redeat, & in resurrectionis gloria corruptiuum & mortale corpus incorruptione & immortalitate commutet, non absurdae intelligentiae est. Vnde & Apostolus: Miser ego (inquit) homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Corpus mortis appellas, quod uitij & morbis & perturbationibus ac morti subiaceat: donec cum Christo resurgat in gloria: & fragile prius lutum, excoquatur feruore spiritus sancti in testam solidissimam: demutans gloriam, non naturam. Quintus locus ualidissimus est, in quo exponentes illud Apostoli testimonium: Ex quo totum corpus compactum & conglutinatum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in

cit in aedificationem sui in charitate: latissimam Origenis expositionem, & eosdem sensus per diuersa uerba uoluentem, breui sermone constringimus: nihil exemplis & assertionibus illius auferentes. Cumque peruenissemus ad finem, haec subiicimus. Igitur & in restitutione omnium, quando corpus totius ecclesiae nunc dispersum atque laceratum, uerus medicus Christus Iesus sanaturus aduenit: unusquisque secundum mensuram fidei & agnitionis filij Dei: quem ideo agnoscere dicitur, quia prius nouerat, & postea nosse desit: iuuerecipiet locum, & incipiet id esse quod fuerat: ita tamen, ut non iuxta haeresim aliam omnes in una aetate sint, id est omnes in angelos reformentur: sed unumquodque membrum iuxta mensuram & officium suum perfectum sit. Verbi gratia, ut angelus refuga id esse incipiat, quod creatus est: ut homo qui de paradiso fuerat eiectus, ad culturam iterum paradisi restituatur: & reliqua. Miror te hominem prudentissimum non intellexisse artem expositionis meae. Quando enim dico: ita tamen ut non iuxta aliam haeresim omnes in una aetate sint positi: id est omnes in angelos reformentur: ostendo & ea de quibus disputo esse haeretica, & ab alia haeresi discrepare. Quae sunt ergo duae haereses? Una, quae dicit omnes rationabiles creaturas in angelos reformari. Altera, quae asserit unumquodque in restitutione mundi id fore quod conditum est. Verbi gratia: quia ex angelis daemones sunt, rursus daemones angelos fieri: & animas hominum, ita ut sunt conditae, non in angelos, sed in id quod a Deo sunt conditae reformari, ut & iusti & peccatores aequales fiant. Denique ut scias, me non meam explicasse sententiam, sed inter se haereses comparasse, quarum utranque in Graeco legeram, disputationem meam hoc sine compleui. Idcirco, ut supra diximus, haec apud nos obscuriora sunt, quia *μεταφορικός* dicuntur in Graeco: & omnis metaphora, si de alia in aliam linguam transferatur ad uerbum, quibusdam quasi sentibus, orationis sensus & germina suffocatur. Nisi haec eadem in Graeco repperis, quicquid dictum est, meum putato. Sextum, quod & extremum mihi obijcere dicitur, si tamen nihil in medio frater oblitus est: cur illum locum Apostoli interpretans, ubi ait: Qui uxorem suam diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam suam carnem odit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: post simplicem expositionem, Origenis posuerim quaestionem, ex cuius persona tacito nomine dixerim: Opponi nobis potest, quod non sit uera sententia dicentis Apostoli, Nemo unquam carnem suam odit: cum morbo regio laborantes, phthisi & cancro & distillationibus, mortem uitae praeferrant, & sua oderint corpora: & statim quid ipse sentirem adiunxit: magis itaque ad tropicam intelligentiam sermo referatur. Quando dico tropicam: doceo uerum non esse quod dicitur, sed allegoriae nubilo figuratum. Ponamus tamen ipsa uerba quae in Origenis libro tertio continentur: Dicamus, quod illam carnem quae uisura sit salutare Dei, anima diligit & nutrit & fouet eam, disciplinis erudiens, & coelestis saginans pane, & Christi sanguine irrigans: ut refecta & nitida, possit libero cursu uirum sequi, & nullo debilitatis pondere praegruari. Pulchre etiam in similitudinem Christi nutritis & fouentis Ecclesiam, & dicentis ad Hierusalem: Quoties uolui congregare filios tuos, ut gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluiti: animae quoque fouent corpora sua, ut corruptiuum hoc induat in corruptionem, & alarum leuitate suspensum, in aerem facilius subleuetur. Foueamus igitur & uiri uxores nostras, & animae nostrae corpora: ut & uxores in uiros, & corpora redigantur in animas, & nequaquam sit sexuum ulla diuersitas: sed quomodo apud angelos non est uir & mulier, ita & nos qui similes angelis futuri sumus, iam nunc incipiamus esse quod nobis in coelestibus repromissum est. Supra simplicem expositionem, quae nobis in testimonio isto esse uidebatur, expressimus dicentes: Quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, sancta inter uirum & uxorem charitate praecipua nunc iubemur, ut nutriamus & foueamus coniuges: ut scilicet eis uictum et uestitum, et ea quae sunt necessaria praebemus. Haec nostra sententia est. Igitur omne quod sequitur deinceps, et opponi nobis potest, ostendimus non ex nostra, sed ex contradicentium intelligi debere persona. Quae cum sit breuis et absoluta responsio, et iuxta id quod supra diximus, etiam allegoriae umbris, de eo quod est, ad id quod non erat deprauata: tamen

accedam propius, & sciscitabor quid tibi in hac disputatione displiceat. Nempe quia dixerim, animas ut uiros fouere quasi uxores corpora sua, ut corruptiuum hoc induat in corruptionē, & alarū leuitate suspensum, in aerem facilius subleuetur. Quando dico, corruptiuū hoc induat incorruptionem, non muto naturā corporū, sed augeo gloriam. Nec non quod sequitur, alarum leuitate suspensum in aerem facilius subleuetur: qui alas assumit, id est immortalitatē, ut leuius ad cœlum uolet, non perdidit esse quod fuerat. Sed dicces, mouent me quæ sequuntur: Foueamus igitur & uiri uxores & animæ nostræ corpora, ut & uxores in uiros, & corpora redigantur in animas, & nequaquā sit sexuū ulla diuersitas: sed quomodo apud angelos non est uir, neque mulier: ita & nos qui similes angelis futuri sumus, iam nunc incipiamus esse in terris, quod nobis in cœlestibus repromissum est. Recte mouerent, nisi post priora dixissem, iam nunc incipiamus esse, quod nobis in cœlestibus repromissum est. Quando dico, hic esse incipiamus in terris, naturam non tollo sexuū, sed libidinē & coitū uiri & uxoris aufero, dicente Apostolo: Tempus breue est, reliquū est ut & qui habent uxores, sic sint quasi non habeant. Et Dominus interrogatus in Euangelio: cuius de septem fratribus in resurrectione esse deberet uxor, ait: Erratis nescientes scripturas, neque uirtutē Dei in resurrectione enim neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cœlo. Et reuera ubi inter uirū & mulierē castitas est: nec uir incipit esse, nec foemina: sed adhuc in corpore positi, mutantur in angelos: in quibus nō est uir neque mulier. Quod & in alio loco ab eodem Apostolo dicitur: Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus neque foemina. Omnes enim unum uos estis in Christo Iesu. Sed quoniā de confragosis & asperis locis enauigauit oratio, & hæreseos crimen impactum tota frontis libertate repulimus, ad alias eius accusationis partes, quibus nos mordere nititur, trāseamus. Et quibus prima est, me hominē maledicū, omnium detractorem, in præcessores meos genuinū semper infigere. Det unū, cuius in opusculis meis nomen taxauerim, uel quē iuxta artē illius, figurata laude perstrinxerim. Sin autē contra inuidos loquor: & L. Lauiniū uel Asiniū Pollionē de genere Corneliorū, styli mei mucro cōuulnerat: si histricosæ & liuidæ mentis hominem a me submoueo, & ad unum stipitem, cuncta iacula dirigo: quid uulnera sua partitur in multos? Quid ex impatientia respōdendi, ostēdit se esse qui petitur? Obijcit mihi mixtū periuriū sacrilegio, quod in libro quo ad instituentā Christi uirginē loquor: ante tribunal iudicis dormiens pollicitus sim, nunquā me literis secularibus daturū operā, & nihilominus damnatæ eruditionis interdū meminerim. Nimirum iste est Salustianus Calphurnius: qui nobis per Magnū oratorem, non magnam mouerat quæstionē: cui libello breui satisfecimus. Nūc quod instat pro sacrilegio atque peiurio somnii respondendum est. Dixi me seculares literas deinceps non lecturum: de futuro sponso est, non præteritæ memoriæ abolitio. Et quomodo (inquies) tenes, quod tanto tempore non relegis? Rursum si aliquid de ueteribus libris respondero & dixerō: adeo in teneris consuescere multum est: dum renuo, crimē incurro: & pro me testimonium proferens, hoc ipso arguor, quo defendor. Scilicet nunc longo sermone texendum est, quod probant cōscientiæ singulorū. Quis nostrū non meminit infantia suæ? Ego certe, ut tibi hominē seuerissimo risum moueā: & imiteris aliquando Crassum, quem semel in uita dicit risisse Lucilius: memini me puerū cursitasse per cellulas seruulorū: diē feriatū duxisse Iustibus: & ad Orbiliū saeuientē de auia sinu tractum esse captiuū. Et quo magis stupeas, nunc cano & recaluo capite, sæpe mihi uideor in somnis comatulus: & sumpta toga, ante rhetorē controuersiolum declamare. Cumque experrectus fuero, gratulor me dicendi periculo liberatū. Crede mihi multa ad purum recordatur infantia. Si literas didicisses, oleret testa ingenioli tui, quo semel fuisset imbuta. Lanarum conchyliis nullæ aquæ diluunt. Etiam asini & bruta animalia, quamuis in longo itinere, nouerunt secundo diuerticula. Miraris si ego literas Latinas non sum oblitus, cum tu Græcas sine magistro didiceris? Septem modos conclusionum, dialectica me elementa docuerunt: quid

quid significet *desideria*, quod nos pronunciatum possumus dicere, quomodo absque uerbo & nomine nulla sententiā sit. Soritarū gradus, pseudomeni argutias, sophismatum fraudes. Iurare possum me postquam egressus de schola sum, hæc nunquam omnino legisse. Bibendum mihi erat igitur de Lethæo gurgite iuxta fabulas poetarū: ne arguar scire quod dicitur. En tu qui in me paruam criminariis scientiam, & uideris tibi literatulus atque rabbitire: sponde, cur scribere aliqua ausus sis, & uirū disertissimū Gregoriū pari eloquiū splendore transferre. Unde tibi tanta uerborū copia, sententiarū lumen, translationum uarietas, hominī, qui oratoriam uix primis labris in adolescentia degustasti? Aut ego fallor, aut tu Ciceronē occulte lectitas. Et ideo tam disertus es, mihique lectionis eius crimen intendis, ut solus inter ecclesiasticos tractatores eloquentiæ flumine gloriaris: licet magis philosophos sequi uidearis, spinas Cleantis, & contorta Chrysippi non ex arte quam nescis, sed de ingenij magnitudine. Et quoniā Stoici logicā sibi uindicant, & tu huius scientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es. Nec quæris quomodo, sed quid loquaris. Quid enim ad te pertinet, si alius non intelligat, quid uelis dicere: quia nō ad omnes, sed ad tuos loqueris? Denique & ego scripta tua relegens quantum interdū non intelligam quid loquaris, & Heraclitū me legere putem: tamen non doleo, nec me poenitet tarditatis. Id enim in legendo patior, quod tu pateris in scribendo. Hæc dicerē, si quippiam uigilans promississem. Nunc autē nouū impudentiæ genus, obijcit mihi somniū meum. Uisnam celebritas loci & sanctorū de toto orbe conuentus, sineret me diuinas scripturas legere. Intantū spacia non habeo externa meditandi. Sed tamē qui somniū criminatur, audiat prophetarū uoces, somnijs non esse credendū: quia nec adulterium somnii ducit me ad tartarū, nec corona martyrii in cœlū leuat. Quoties uidi me esse mortuum, & in sepulchro positum: Quoties uolare super terras, & montes ac maria natatu aeris transfretare? Cogat ergo me non uiuere, uel pennas habere per latera: quia uagis imaginibus mens sepe delusa est. Quanti in somnis diuites, apertis oculis repente mendici sunt: Sitientes flumina bibunt, & experrecti, siccis faucibus æstuant. Tu a me somnii exigis sponsonē: ego te uerius strictiusque cōueniā. Fecisti omnia quæ in baptisate promisisti. Quicquid monachi uocabulū flagitat, nostrū uterque compleuit: Caue queso, ne per trabē tuā, festucam meam uideas. Inuitus loquor, & retrahentem linguam, dolor in uerba cōpellit. Non tibi sufficiunt, quæ de uigilante consingis: nisi & somnia crimineris. Tantam habes curiositatem meorū actuum: ut quid dormiens fecerim, dixerim uel discutias. Prætermitto, quæ contra me loquens, propositū tuū derupasti: quæ in depompationē omnium Christianorum, & uerbis & opere feceris. Hoc unum denūcio, & repetens iterū iterumque monebo, Cornutā bestiam petis, & nisi cauerē illud Apostoli: maledici regnū Dei nō possidebunt, & mordentes inuicem, consumpti estis ab inuicem: iam nunc sentires de paruula subdolaque concordia, magnā tibi in mundo ortam esse discordiā. Quid tibi prodest, apud nos pariter & ignotos in nos maledicta congerere? An quia Origenistæ non sumus, & in cœlo nos peccasse nescimus, in terris arguimur peccatores? Et ideo in concordiam rediimus, ut mihi loqui contra hæreticos non liceret: ne si illos descriperō, tu te appetitum putes? Quamdiu non renuebam laudationē tuam, sequebaris ut magistrū, fratrem & collegā uocabas, & catholicū in omnibus fatebaris. Postquā non agnoui laudes tuas, & me indignū tanti uiri præconio iudicauī, ilico uertis stylum, & omnia laudata prius uituperas: de eodem ore & dulce proferens & amarū. Sentis ne quid taceā? Quod æstuantis peccatori uerba non cōmodem: & cum psalmista loquar: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis: Non declines cor meum in uerba maliciæ. Et alibi: Cum consisteret aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis. Et rursus: Factus sum quasi homo non audiens, ne habens in ore suo redargutiones. Sed pro me ultor tibi Dominus respōdebit: qui dicit per prophetā, Mihi uindicta, & ego retribuam dicit Dominus. Et in alio loco: Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalū. Hæc fecisti & tacui, existimasti inique, quod

ero tui similis: arguam te, & statuam contra faciem tuam: ut in te uideas condemnata, que falso in alijs criminariis. Audio præterea objici mihi à Chryfologo sectatore eius: cur in baptifmate dixerim uniuersa peccata dimitti: & mortuo bimarito, nouum uirum in Christo refurgere: atque istiusmodi sacerdotes in ecclesijs esse nonnullos. Cui breui sermone respondebo: habent libellum, quem in crimen uocant: ille respondeat; hunc sua disputatione subuertat, & scripta scriptis arguat. Quid austeritate frontis & cōtractis rugatisq; naribus, concaua uerba trutinatur: & sanctitatem apud uulgus ignobile simulato rigore mentitur? Audiatur iterum proclamantes: ueterem Adam in lauacro totum mori, & nouum cum Christo in baptifmate suscitari: perire Choicum, & nasci supercœlestem. Hæc dicimus, non quod ipsi propitio Christo hac quæstione teneamur: sed interrogati à fratribus, quid nobis uideretur, respondimus: nulli præiudicantes sequi quod uelit: nec alterius decretum, nostra sententia subuertentes. Neq; enim ambimus sacerdotium, qui laetemus in cellulis: nec humilitate damnata, episcopatum auro redimere festinamus: nec electum pontificem à Deo, rebelli cupimus mente iugulare: nec fauendo hæreticis, hæreticos nos docemus. Pecunias nec habemus, nec habere uolumus: habentes uictum & uestitum his contenti sumus: illud de ascensore montis dominici iugiter decantantes: Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera super innocentem non accepit. Qui facit hæc, non mouebitur in æternum. Ergo qui non facit, iam corrui in æternum.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Φ *ἀμαρτυρίαν* Id est, uenenum mortiferum. Prædicationis diafyrice strophis. *Ἰα* *σύνθεσιν* Græce est distraho, siue dilacero. Stropha est oblique tortus sermo, id est, cum aliud agimus, q̄ oratio præ se ferat: ut si quid dissuadendo suadeamus, laudando uituperemus. Figuratum itaq; morsum, diafyrice strophas appellat. Male facta. Id est reconciliata: nequicquam coit, id est, frustra connectitur, & rescinditur. Translatum est à sartura uestis. Est autem carmen ex epistolis Horatianis. Et nihili hominem. Id est, nullius precij, & contemptissimum. Hoc admonui, quod hunc locum offenderim mire deprauatum, sed non uno modo. Et *ἀπειρώσας* Marcionis. Nam id scriptum fuisse coniecto ex uestigijs quibusdam codicum, *ἀπειρώσας* Græce instauratio est. Sentit enim illum renouasse Marcionis hæresim ex suis libris. Et illius repente doctrinam. Hæc Ironicam habent, cum ille nunquam fuerit doctus, & ipse pro docto sic habitus. Sic pater ille Deus. Verba sunt Aeneæ optantis ut Mezentius secum congregiatur, ita ut minitabatur. Locus est Aeneidos libro decimo, aliquot uerbis cōmutatis. Hieronymus carmen ad suam accommodauit sententiam. Quamuis libauerit. In nonnullis erat, limauerit. Fortè uibrauerit legendum. Cerealiaq; arma. Palam irridet aduersarios. Cerealia arma dicuntur, quibus frumentum molitur, pinsitur & coquitur: quæ omnia sordida sunt. Et addidit, fessis rerum, hoc est, ad actum inopia. Allusit autem, in dretulic uerba Maronis è primo Aeneidos. De mundis uel intermundis. Sic enim habebant quædam exemplaria. Sic autem dixit intermundum, ut nos interregnum. Sub autoritate testis. Nam martyr Græce testem significat. Et inclytus *ἀσώβητος*. Sic habebatur. Quidam codices indicant scribendum esse *συγγραφεὺς* id est scriptor. Mihi magis probatur *συμπυκνῶς* id est, compositor. Nam illud tractator, ab interprete quopiam additum est. Et *σύνταγμα*, librum studio elaboratum significat, & mox sequitur de syntagmate. Ita ut corruptum. *κορυφαίου* legendum est, non corruptum, hoc est, ducem & antesignanum. *κορυφαίου* Græce uertex & apex est. Vnde Coryphaum uocant summum & principem ceterorum. Et in isto uolumine *ψευδοπιπραφῶς*. Id est falsæ inscriptionis siue falsi tituli. Palinodiam. Id est recantationem, quod uulgo uocant reuocationem. Stesichorus enim uituperata uersibus Helena oculis orbatu est donec eadem laudata recepit. *τῆς ἀπαρτολογίας*. Id est defensionis Sardanapalum. Rex Assyriorum fuit Sardanapalus, uir quauis muliere corruptior. Sapientia columnæ. Ironia amarulentior. Columnina uocamus principes & summos, quasi columnas. Qui fuit apud Latinos impar est. Imparem dixit pro dissimilis. Notat enim Ruffinum qui Gregorium uerterat Latine, sed parum feliciter. Proinde qui apud suos eloquentissimus erat, interpretis uitio dissimilis erat apud Latinos. Ad certa perueniam. Ex Latinis uestigijs codicum conijcio subiiciendam hoc loco Græcam uocem *ἀντιμαχόν*, id est aduersarium, uel *ἀντίβουλον*, id est æmulum, uel *ἀντίπαλον*, id est aduersarium. Malim *ἀπογέροντα* aut *ἀλλωγογέροντα*, si quid suffragantur exemplaria, ut intelligas senem discipulum. Hac uoce & alijs in Ruffinum utitur. Bonus trapezita. Id est argentarius, siue mensarius. Sus Mineruâ. Minerua dea iuxta fabulas poeterum præses est ingeniorum & artium. Sus animal stupidissimū & indocile. Ita dicunt, sus Mineruâ, subaudi docet, cū indocetus docet doctissimū, stultus consiliū dat sapienti. In syluâ ligna. Qui docet eum qui abundat doctrina, ligna deportat in syluâ, unde petuntur ligna. Allusit ad Horatianū illud: In syluam non ligna feras infantius. Aristarchus nostris. De Aristarcho censore scriptorū, alijs diximus. Cernulus. Legendū opinor Cernulus, hoc est, pronus & intentus, quod Græci dicunt *ἐμπρόσθον*. Vt est hoc uerbo Prudentius in hymno ante cibum dicendo: Quod modo cernua scemineis uipera proteritur pedibus. Hyperbata. Cum multis interiectis uerbis, sermonis series perturbatur. Fit autem aliquando ut in huiusmodi scriptor parum attentus, non reddat id quod cœpit oblitus fuit. Hiulcam fugere. Creber consonantiū concursus asperiores facit orationem: creber uocalium coitus hiulcam, hoc est hiantem facit. Nam uocales oris hiatu pronunciantur. Eligat ipse quod uitio. Significat illic nihil esse non uitiosum. Ne illud quidem Socrati. Hoc loco uerbum debuerat, additū uidetur ab indocto quopiam. Satis erat, ne illud quidem Socraticū nosse: ut infinitum ponatur abrupte propter affectum admirationis. Nauem agere ignarus timet. Versus sunt Horatii ex epistola ad Augustum. Abrotanum herba medica est, quæ minore tamen periculo datur quàm helleborū. Dissimulabat. Seruit argumentationi Hieronymus. Nam in alia quadam epistola, palam dicit, Paulum ignorasse Græcā grammatice. Mussitare. Est tacite timideq; loqui. Inter paruulos. Græca desunt. Ex Latinis literarum uestigijs legendū conijcio *ἀλλωγογέροντα*: quasi dicas senex scholasticus. Nam Minerua studijs præsidet, quæ Græcis Athena dicitur. Cœcos. Venuste mutauit numerū, id est quamuis elatus sit diuitijs. Plus olei. Quia ad lucernulam lucubrabat. Vt à cane *ῥῶν*. Demosthenes cum primū accederet ad rhetoricam, primam rhetoricā literā non poterat exprimere, nempe R, quā literam caninam uocant: hanc enim exprimunt canes rixantes. Non tu in triujs. Ex Eclogis Virgilianis. Cirratorū turba. Cirratos pueros appellat, ob capillos nondum attōsos: ita Perlius, Ten cirratorum centū dicta fuisse. Milesiorū. Milesia uocat lasciuas fabulas, cuiusmodi sunt Apuleij de asino aureo. De quo copiose politissimus ille Politianus in sua Centuria. Testamentum suis. Apparet simile fuisse argumentum de sue testamentum condente, quod Bessos, hoc est barbaros magnopere delectaret. De Bessis diximus in Epitaphio Nepotiani. Fictus hartiolum. Qui fingit se posse diuinare. Nares uerberat. Dum offert olfaciendum aliquid, ut ita risus causa nasum feriat: aut gustandum offert, ut eos pungat. Scorpionem uocat unicum ferrum, aut simile quiddam. Similem sententiam habet hoc ipso tomo, secundo aduersus Iouinianum libro: In circulis platearum quotidie fictus ariolus, stultorum nares uerberat, & obtorto fuisse dentes arrodentum quatit. Porcō cum illic fuisse nominet pro scorpione, probabile est, hic scorpionem fuisse scriptum potius quàm scorpionem. Origenis & nos. Quidam addiderant, hæc Origenis, omnem uno pronomine subuertentes sententiam. Nam hæc tenus Origenes recitauit Platonis uerba. Quæ sequuntur ipsius sunt. Ideo addidit Origenis, ut intelligas ab ipso subijci, nō ex Platone recitari. *Καταφύλακτα*. Id est, de osculamini. Nam hanc uocem reposui ex uestigijs Latinorum codicum, quam & alibi in huius scriptis deprehendimus: ueteres enim osculo adorabant. Alexandrum. Aphrodisium intelligit, cuius extant problemata. Ne per somnium quidem. Proverbialiter dictum est, *ὄνειρος ὄνειρος*, pro eo quod est, ne leuiter quidem. Quia prius nouerat. Indicat elegantiam uerbi. Agnoscimus enim proprie minus cognita. Cognoscimus quæ discimus. Quia *ἀλλωγογέροντα*. Allegorice. Quidam codices *μεταφορετικῶς*. Nihil autem interest, nisi quod allegoria perpetua metaphora est. Morbo regio. Hic est quem Græci uocant Ictericum. Phthisi. Id est, tabe, Græce *φθίσις*. Quamquam magis arbitror legendum *φθειράσις*, id est, morbo pediculari, qui foedus est, & intolerabilis, quemadmodum & cancer. Lauinium. Lauinius inuidebat Terentio. Asinius Pollio infensus erat Ciceroni, & inuidebat gloriæ illius, ut testatur Seneca in Controversiis. Sistriculæ. Quidam codices habebant histricolæ. Legendum opinor histricolæ. Histrix animal est ex genere erinaceorum, quod tergum habet spinis oblitum, quas cum uult eiaculatur. Vnde histricolæ mentis uocat, qui spinas in animo habet, quibus altos petat. Sallustianus Calphurnius. Ita subinde uocat Ruffinum, ut indoctum & crassum. Quis autem is fuerit, quoniam huius historiae in tercidere, exceptis pauculis fragmentis, non facile sit explicare. Adeo in teneris. Hemistichium est Virgilianum, & ideo addit, Dum renuo, crimen incurro. Dum negat se legere poetas, citat carmen poetæ. Ad Orbiliū sauentem. Orbilius ludi literarij magister fuit, quem Horatius plagosum uocat, cuiusmodi sunt ferme omnes. Hoc loco quidam portenta quædam induxerant, ad horribilium personas pauentem. Comatulus. Id est, cirratus, ut antè dixi, hoc est, somniabat se puerum adhuc. Conchylia. Id est, purpuræ. *ἀψίαμα*. Quam nunc propositionem uocant, ueteres uarijs appellabant nominibus, ut testatur Gellius. Soritarum gradus. Soriten Græci, Latini uocant acerulem, insidiosum syllogismum. Vt, Triginta annos natus, non est senex. Quid si accedat dies? Non. Quid si alter? Et sic gradatim interrogando nunquam fiet senex. Vnus nummus non facit diuitem, quid si accedat unius? quid si unus? Pseudomeni argutias. *Ψευδομηνῶν* Græce mentiens. Est & hoc insidiosum syllogismi genus, seipsum destruentis. Cretenses mendaces. Si uerum est, non sunt mendaces, cum Epimenides, qui hoc dixit, fuerit Cretensis. Si falsum est, non dixit uerum Epimenides. Igitur mendaces Cretenses. Sophismatum fraudes. Elenchos intelligit, qui uarijs modis decipiunt. Equiuocatione, Amphibologia, Diuisione, & alijs huiusmodi rationibus, quas tradidit Aristoteles. De Lethea gurgite. Videlicet ut posset obliuisci. Et Heraclitum. Heraclitus data opera obscurus fuit.

A De Aristarcho censore scriptorū, alijs diximus. Cernulus. Legendū opinor Cernulus, hoc est, pronus & intentus, quod Græci dicunt *ἐμπρόσθον*. Vt est hoc uerbo Prudentius in hymno ante cibum dicendo: Quod modo cernua scemineis uipera proteritur pedibus. Hyperbata. Cum multis interiectis uerbis, sermonis series perturbatur. Fit autem aliquando ut in huiusmodi scriptor parum attentus, non reddat id quod cœpit oblitus fuit. Hiulcam fugere. Creber consonantiū concursus asperiores facit orationem: creber uocalium coitus hiulcam, hoc est hiantem facit. Nam uocales oris hiatu pronunciantur. Eligat ipse quod uitio. Significat illic nihil esse non uitiosum. Ne illud quidem Socrati. Hoc loco uerbum debuerat, additū uidetur ab indocto quopiam. Satis erat, ne illud quidem Socraticū nosse: ut infinitum ponatur abrupte propter affectum admirationis. Nauem agere ignarus timet. Versus sunt Horatii ex epistola ad Augustum. Abrotanum herba medica est, quæ minore tamen periculo datur quàm helleborū. Dissimulabat. Seruit argumentationi Hieronymus. Nam in alia quadam epistola, palam dicit, Paulum ignorasse Græcā grammatice. Mussitare. Est tacite timideq; loqui. Inter paruulos. Græca desunt. Ex Latinis literarum uestigijs legendū conijcio *ἀλλωγογέροντα*: quasi dicas senex scholasticus. Nam Minerua studijs præsidet, quæ Græcis Athena dicitur. Cœcos. Venuste mutauit numerū, id est quamuis elatus sit diuitijs. Plus olei. Quia ad lucernulam lucubrabat. Vt à cane *ῥῶν*. Demosthenes cum primū accederet ad rhetoricam, primam rhetoricā literā non poterat exprimere, nempe R, quā literam caninam uocant: hanc enim exprimunt canes rixantes. Non tu in triujs. Ex Eclogis Virgilianis. Cirratorū turba. Cirratos pueros appellat, ob capillos nondum attōsos: ita Perlius, Ten cirratorum centū dicta fuisse. Milesiorū. Milesia uocat lasciuas fabulas, cuiusmodi sunt Apuleij de asino aureo. De quo copiose politissimus ille Politianus in sua Centuria. Testamentum suis. Apparet simile fuisse argumentum de sue testamentum condente, quod Bessos, hoc est barbaros magnopere delectaret. De Bessis diximus in Epitaphio Nepotiani. Fictus hartiolum. Qui fingit se posse diuinare. Nares uerberat. Dum offert olfaciendum aliquid, ut ita risus causa nasum feriat: aut gustandum offert, ut eos pungat. Scorpionem uocat unicum ferrum, aut simile quiddam. Similem sententiam habet hoc ipso tomo, secundo aduersus Iouinianum libro: In circulis platearum quotidie fictus ariolus, stultorum nares uerberat, & obtorto fuisse dentes arrodentum quatit. Porcō cum illic fuisse nominet pro scorpione, probabile est, hic scorpionem fuisse scriptum potius quàm scorpionem. Origenis & nos. Quidam addiderant, hæc Origenis, omnem uno pronomine subuertentes sententiam. Nam hæc tenus Origenes recitauit Platonis uerba. Quæ sequuntur ipsius sunt. Ideo addidit Origenis, ut intelligas ab ipso subijci, nō ex Platone recitari. *Καταφύλακτα*. Id est, de osculamini. Nam hanc uocem reposui ex uestigijs Latinorum codicum, quam & alibi in huius scriptis deprehendimus: ueteres enim osculo adorabant. Alexandrum. Aphrodisium intelligit, cuius extant problemata. Ne per somnium quidem. Proverbialiter dictum est, *ὄνειρος ὄνειρος*, pro eo quod est, ne leuiter quidem. Quia prius nouerat. Indicat elegantiam uerbi. Agnoscimus enim proprie minus cognita. Cognoscimus quæ discimus. Quia *ἀλλωγογέροντα*. Allegorice. Quidam codices *μεταφορετικῶς*. Nihil autem interest, nisi quod allegoria perpetua metaphora est. Morbo regio. Hic est quem Græci uocant Ictericum. Phthisi. Id est, tabe, Græce *φθίσις*. Quamquam magis arbitror legendum *φθειράσις*, id est, morbo pediculari, qui foedus est, & intolerabilis, quemadmodum & cancer. Lauinium. Lauinius inuidebat Terentio. Asinius Pollio infensus erat Ciceroni, & inuidebat gloriæ illius, ut testatur Seneca in Controversiis. Sistriculæ. Quidam codices habebant histricolæ. Legendum opinor histricolæ. Histrix animal est ex genere erinaceorum, quod tergum habet spinis oblitum, quas cum uult eiaculatur. Vnde histricolæ mentis uocat, qui spinas in animo habet, quibus altos petat. Sallustianus Calphurnius. Ita subinde uocat Ruffinum, ut indoctum & crassum. Quis autem is fuerit, quoniam huius historiae in tercidere, exceptis pauculis fragmentis, non facile sit explicare. Adeo in teneris. Hemistichium est Virgilianum, & ideo addit, Dum renuo, crimen incurro. Dum negat se legere poetas, citat carmen poetæ. Ad Orbiliū sauentem. Orbilius ludi literarij magister fuit, quem Horatius plagosum uocat, cuiusmodi sunt ferme omnes. Hoc loco quidam portenta quædam induxerant, ad horribilium personas pauentem. Comatulus. Id est, cirratus, ut antè dixi, hoc est, somniabat se puerum adhuc. Conchylia. Id est, purpuræ. *ἀψίαμα*. Quam nunc propositionem uocant, ueteres uarijs appellabant nominibus, ut testatur Gellius. Soritarum gradus. Soriten Græci, Latini uocant acerulem, insidiosum syllogismum. Vt, Triginta annos natus, non est senex. Quid si accedat dies? Non. Quid si alter? Et sic gradatim interrogando nunquam fiet senex. Vnus nummus non facit diuitem, quid si accedat unius? quid si unus? Pseudomeni argutias. *Ψευδομηνῶν* Græce mentiens. Est & hoc insidiosum syllogismi genus, seipsum destruentis. Cretenses mendaces. Si uerum est, non sunt mendaces, cum Epimenides, qui hoc dixit, fuerit Cretensis. Si falsum est, non dixit uerum Epimenides. Igitur mendaces Cretenses. Sophismatum fraudes. Elenchos intelligit, qui uarijs modis decipiunt. Equiuocatione, Amphibologia, Diuisione, & alijs huiusmodi rationibus, quas tradidit Aristoteles. De Lethea gurgite. Videlicet ut posset obliuisci. Et Heraclitum. Heraclitus data opera obscurus fuit.

in libris. Vnde cognomen inditum Scotini, id est tenebricosi. De hoc Socrates dixit, ad illius libros intelligendos opus esse Delio natatore. At o Deus bone, quid si Hieronymus audisset quosdam huius ætatis theologos rhetoricantes, & abyssalem illam suam sapientiam prodigiosis schematis effe-
rentes. Nonnullis in locis uidetur diuus Hieronymus secum pugnare. Siquidem in epistola, in qua narrat hoc somnium, plane negat fuisse somnium, sed reperisse se scapulas plagis liuentes: hic ridet tanquam frivolum somnium. *Propositum tuum.* Cum & ipse monachus esset. In depompa-
tionem. Id est, in translationem & infamationem. Nam in pompis circumferebantur quædam spe-
ctanda populo. *Perire choicum.* *χρῖνος*, id est, terrenum. Dictum apparet Græce quasi *χρῖνος*, id est puluereus. Nam *χρῖς* puluis.

APOLOGIAE HIERONYMI ADVERSUS RVFFINVM
LIBER SECVNDVS.

Hucusque de criminibus, imò pro criminibus, meis: quæ in me quondam sub-
dolos laudator ingessit, & discipuli eius constantius arguunt: nò ut de-
bui, sed ut potui, moderato dolore respondi. Propositum quippe mihi est,
non tam alios accusare, quam me defendere. Veniam ad apologiam eius,
qua sancto Athanasio, Romanæ urbis episcopo satisfacere nititur: &
in defensionem sui, mihi rursus calumniâ struit, tantumque me diligit, ut ra-
ptus turbine, & in profunda demersus, meum potissimum inuadat pedem, ut mecum aut li-
beretur, aut pereat. Dicit se primum respondere rumoribus, quibus illius Romæ carpatur
fides, hominis probatissimi tam in fide, quam in charitate dei. Et nisi post triginta annos
parentibus redditus, nollet eos deserere, quos tam tardè uiderat, ne inhumanus putaretur,
aut durus: & tam longi itineris labore fragilior, ad iterandos labores esset infirmus: ipsum
uenire uoluisse. Quod quia non fecerit, contra latratores suos misisse baculum literarum:
quem ille teneret in dextera, & sauietes contra se abigeret canes. Si probatus est cun-
ctis, & maxime ipsi cui scribit episcopo in fide & charitate dei: quomodo Romæ morde-
tur & carpitur, & appetitæ æstimationis eius fama crebrescit? Deinde cuius est humilita-
tis, probatum se dicere in fide & charitate Dei, cum apostoli petant: Domine adauge no-
bis fidem, & audiant: Si habueritis fidem, ut granum sinapis. Et ad ipsum dicatur Petrum:
Modicæ fidei, quare dubitasti? Quid loquar de charitate, quæ et fide & spe maior est: &
quæ Paulus optat potius quam præsumit: sine qua & martyrio sanguis effusus, corpusque flam-
mis traditum, coronam non habet præmiorum. Harum utramque iste sic sibi uindicat, ut ta-
men contra se habeat latratores: qui nisi iniuncti pontificis baculo repellantur, latrare non
cessant. Illud uero ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se reuersum esse ia-
ctat, homo qui nec patrem habet, nec matrem, & quos uiuentes iuuenis dereliquit,
mortuos senex desiderat: nisi forte parentes militari uulgarique sermone, cognatos & affi-
nes nominat: quos quia non uult deserere, ne inhumanus putetur aut durus, idcirco pa-
tria derelicta, Aquileiæ habitat. Periclitatur Romæ illa probatissima fides eius: & hic su-
pinus & lassulus post triginta annos per mollissimum Flaminia iter, effedo uenire non po-
test: sicque præterit longi itineris lassitudinē, quasi triginta annis semper cucurrerit: aut
biennio Aquileiæ sedens, præteriti itineris labore confectus sit. Carpamus reliqua, & ip-
sa epistolæ eius uerba ponamus. Quauis igitur fides nostra persecutionis hæreticorum
tempore, cum in sancta Alexandria ecclesia degeremus in carceribus & exilijs, quæ pro
fide inferebantur, probata sit. Miror quod non adiecerit, uinctus Iesu Christi, & liberatus
sum de ore leonis: & Alexandria ad bestias pugnaui, & cursum consummaui, fidem seruaui,
superest mihi corona iustitiæ. Quæ, malum, exilia, quos iste carceres nominat: Pudet me
apertissimi mendacij: quasi carceres & exilia absque iudicum sententijs irrogentur. Vo-
lo tamen ipsos scire carceres, & quarum prouinciarum se dicat exilia sustinuisse. Et utique
habet copiam de multis carceribus & infinitis exilijs unum aliquod nominandi. Prodat
nobis confessionis suæ acta, quæ hucusque nesciuimus: ut inter alios Alexandria marty-
res huius quoque gesta recitemus: & contra latratores suos possit dicere: Decetero nemo
mihi molestus sit, ego enim stigmata Domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto.
Tamen & si quis nunc est, qui uel tentare fidem nostram cupit, uel audire, uel discere:

sciat

a sciat quod de trinitate ita credimus: & reliqua. Supra contra canes tuos baculum episcopo
porrigis, quo pro te munitus incedat: Nunc quasi ambigens dicis: Si quis est qui tentare fi-
dem nostram cupit: denuo dubitas, cum multorum latratus ad te usque peruenerint. Non
discutio parumper elocutiones tuas, quas & tu contemnis & despicias, tantum sensibus respon-
debo. Aliud à te queritur, & pro alio satisfacis. Contra Arii dogmata, iam Alexandria in car-
ceribus & exilijs dimicaueras, non uoce, sed sanguine: Nunc super Origenis hæresi tibi ca-
lumniam commouetur. Nolo cures quæ sana sunt, uulnera medicare. Trinitatem dicis unius
esse deitatis. Hoc toto credente iam mundo: puto quod & dæmones confiteantur filium dei
natum de Maria uirgine, & carnem naturæ humanæ atque animam suscepisse. Si arctius quid
rogauero, contentiosum uocabis. Si dicis filium Dei humanæ naturæ carnem atque animam
suscepisse: oro te, ut absque stomacho respondeas: anima ista quam suscepit Iesus, eratne an-
tequam nasceretur ex Maria? An in origine uirginali, quæ de spiritu sancto nascebatur,
cum corpore simul creata est: uel iam in utero corpore figurato, statim facta et missa est de cœ-
lo? E tribus unum quid sentias, scire desidero. Si fuit antequam nasceretur ex Maria: necdum er-
go erat anima Iesu, & agebat aliquid: ac propter merita uirtutum postea facta est anima
eius. Si cœpit ex traduce, humanarum igitur animarum, quas æternas fatemur, & brutorum
animantium, quæ cum corpore dissoluuntur, una conditio est. Sin autem figurato corpore
statim creatur & mittitur: fateor simpliciter, & nos scrupulo libera. Nihil horum loqueris,
sed occupatus in alijs, simplicitate nostra abuteris, & præstigijs pompæque uerborum hæ-
rere nos non finis quaestioni. Quid, in quiete, nonne quaestio erat de resurrectione carnis
& poenis diaboli? Fateor. Ergo breuiter pureque responde. Non quaero quod scribis ean-
dem carnem resurgere, in qua uiuimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte cor-
poris defecta: hæc enim tua uerba sunt: sed quaero, quod Origenes negat, utrum in eodem
sexu quo mortua sunt corpora suscitentur: & Maria Maria, Ioannes resurgat Ioannes: An
comixto sexu atque turbato, nec uir, nec foemina sit, sed utrumque uel neutrum: & an ipsa cor-
pora incorrupta et immortalia: et ut argute præmones, iuxta Apostolum spiritualia perma-
neant in æternum: & non solum corpora, sed caro & sanguis infusus uenis & ossibus ir-
rigatus, quæ Thomas tetigit: An certe paulatim resoluantur in nihilum, et ad quatuor unum
de compacta sunt elementa, retrahantur? Hæc aut dicere debueras, aut negare, & non ea lo-
qui quæ subdole Origenes fatetur, quasi fatuus & pueris illudens: nullo membro ampu-
tato, nec aliqua corporis parte defecta. Scilicet hoc timuimus, ne sine naso & auribus, sur-
geremus, & amputatis scilicet genitalibus, eunuchorum in cœlesti Hierusalem ciuitas con-
deretur. Porro de diabolo sic sententiam temperat. Dicimus quoque & iudicium futurum,
in quo iudicio unusquisque recipiet propria corporis, prout gessit, siue bona siue mala.
Quod si homines recepturi sunt pro operibus suis, quanto magis & diabolus, qui omni-
bus extitit causa peccati? De quo illud sentimus quod scriptum est in Euangelio: quia & ip-
se diabolus, & omnes angeli eius, cum his qui opera eius faciunt, id est, qui criminantur fra-
tres, cum ipso pariter æterni ignis hereditate potientur. Si quis ergo negat diabolum æternis
ignibus mancipari, partem cum ipso æterni ignis accipiat, ut sentiat quod negauit. Repeta-
mus singula. Dicimus, inquit, iudicium futurum: in quo iudicio, & cætera. Super uerborum
uitijs tacere decreueram, sed quia discipuli eius mirantur eloquentiam præceptoris, pauca
perstringam. Dixit iudicium futurum, sed homo cautus timuit solum dicere, in quo, & po-
sult, in quo iudicio: ne si non secundo repetisset iudicium, nos obliti superiorum, pro iudicio
aliud putaremus. Illud quoque quod postea infert: qui criminantur fratres, cum ipso pariter
æterni ignis hereditate potientur, eiusdem est uenustatis. Quis enim unquam audiuit potiri
ignibus, & frui supplicij? Sed homo Græcus uidetur mihi seipsum interpretari uoluisse,
& pro eo quod apud eos dicitur *υληγομοιοσιον*, & apud nos uno uerbo dici potest hæ-
reditabunt, compositius et ornatus dixisse, hereditate potientur. Istiusmodi nugis et acyrolo-
gijs, omnis eius scætet oratio. Sed reuertamur ad sensum. Grandi diabolus lancea percus-
tatur, qui omnibus extitit causa peccati, si pro operibus suis quasi homo redditurus est ratio-
nem;

nem, & cū angelis suis æterni ignis hæreditate potietur. Hoc enim deerat, ut hominibus tormēto subditis, ille potiretur ignibus æternis, quos tanto tempore desiderauerat. Et uideris mihi calumniā in hoc loco facere diabolo, & criminatōrē omniū, falsis criminibus accusare. Dicitis em̄, q̄ omnib. extitit causa peccati, & dum in illū refers crimina, homines culpa liberat, tollisq̄ arbitriū libertatē, saluatore dicēte, quod de corde nostro exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemix. Et rursus de Iuda in Euangelio legimus: Post buccellam intrauit in eū satanas, quia ante buccellam sp̄ōte peccauerat: & ne humilitate, nec clemētia saluatoris flexus est ad pœnitentiā. Vnde Apostolus: Quos tradidi, inquit, satanæ, ut discat non blasphemare. Et in alio loco: Tradidi huiusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat. Tradidit eos satanæ, quasi tortori ad puniendū: qui antequā traderētur, uolūtate propria blasphemauerant. Et Dauid: Ab occultis, inquit, meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo: breuiter & suæ uoluntatis errorē, & uitiōrū incentiua significans. In Ecclesiastico quoq̄ legimus: Si spiritus potestātē habentis ascenderit super cor tuum, locum tuum ne dimiseris. Ex quo liquido apparet, si dederimus ascendentem locū, nos peccasse qui dederimus, & ascendentē muros hostem non præcipitē deturbauerimus. Quod autem imprecaris fratribus, hoc est criminatōribus tuis, æternos ignes cum diabolo: non tam fratres mihi uideris premere, quā diabolus subleuare, cum iisdem quibus homines Christiani ignibus puniendus sit. Ignis autem æternos, quos intelligere solet Origenes, puto quod te non fugiat, conscientiam uidelicet peccatorum, & pœnitentiam interna cordis urentem. De qua & Esaias loquitur: Vermis eorum nō morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et ad Babylonem scriptū est: Habes carbones ignis, sedebis super eos: hi erūt tibi in adiutorio. Et in Psalmo pœnitens audit: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam: Sagittę potentis acutę cum carbonibus desolatorijs: ut linguā dolosam, sagittę præceptorum dei (de quibus in alio loco propheta dicit: Versatus sum in miseria, dum configitur mihi spina) uulnerent atque confodiant, & peccatorum in ea solitudinē faciant. Illud quoq̄ testimoniū, in quo dominus loquitur: Ignē ueni mittere super terrā, et quā uolo ut ardeat: sic interpretatur: Omnes cupio agere pœnitentiā, & excoquere spiritu sancto uitiā atq̄ peccata. Ipse enim sum de quo scribitur: Deus ignis consumens est. Non ergo grande est hoc de diabolo dicere, quod & hominibus præparatum est. Magis debueras, ut suspiciōnē salutis diabolicę declinares, dicere: Perditio factus es, & non eris in æternum: & ex persona domini loquētis ad lob de diabolo: Ecce spes eius frustrabitur eum, et uidentibus cunctis precipitabitur. Nō quasi crudelis suscitabo eum. Quis enim resistere potest uultui meo? Quis autem dedit mihi ut reddam ei: Omnia quę sub cælo sunt, mea sunt. Non parcam ei, & uerbis potentibus, & ad deprecandum compositis. Verum hæc possunt quasi simplicis hominis excusari: & cum eruditos non subterfugiat, apud indoctos præferre innocētix similitudinē. Quod sequitur de animarū statu, excusari omnino non potest. Dicit enim: Audio & de anima quæstiones esse cōmotas: de qua re utrum recipi debeat querimonia, an abijci, uos probate. Sin autē & de me quid sentiam quæratur, fateor me de hac quæstione apud q̄ plurimos tractatorū diuersa legisse. Legi quosdam dicentes, quod pariter cum corpore per humani corporis traducem etiam animæ diffundatur: & hæc quibus poterant assertionibus confirmabāt, quod puto inter Latinos Tertullianum sensisse, uel Lactantium, fortassis & nonnullos alios. Alij asserunt, q̄ formati in utero corporibus, Deus quotidie faciat animas & infundat. Alij, q̄ factas iam olim, id est, tunc cum omnia creauit Deus ex nihilo, nūc eas iudicio nasci dispenset in corpore. Hoc sentit & Origenes, & nōnulli alij Græcorū. Ego uero cum hæc singula legerim, Deo teste dico, quia usq̄ ad præsens certi & definiti aliquid de hac quæstione non teneo, sed Deo relinquo scire quid sit in uero, & si cui ipse reuelare dignabitur. Ego tamen hæc singula & legisse me non nego, & adhuc ignorare confiteor: præter hoc quod manifeste tradit ecclesia, Deum esse & animarum & corporum conditorem.

aditorem. Antequam de sensibus disputē, Theophrasti uerba imitabor. Audio, inquit, de anima quæstiones cōmotas esse: de qua re utrum recipi debeat querimonia, aut abijci, uos probate. Si quæstiones de animæ statu in urbe cōmotæ sunt, quę est ista querimonia uel querela: quæ utrum recipi debeat, episcoporū iudicio relinquatur: nisi forrē quæstionē et querimoniā id ipsum significare putat, quia in Capri cōmentarijs huiusmodi figuram reperit. Deinde ponit, legi quosdā dicētes, quod pariter cū corpore per humani seminis traducē etiam animæ diffundatur, & hæc quibus poterāt assertionibus confirmabāt. Rogo quæ est ista licentiā figurarū: quæ modorum & temporū perturbatio? Legi dicentes, quibus poterant assertionibus confirmabant. Et in consequentibus: Alij asserunt, quod formati in utero corporibus Deus quotidie faciat nouas animas, & infundat. Alij, factas iam olim, id est, tunc cū omnia Deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenset in corpore. Et hic ordo pulcherrimus. Alij, inquit, asserunt hoc uel illud: alij factas iam olim, id est, tunc cū omnia Deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenset in corpore. Tam putidē & confuse loquitur, ut plus ego in reprehēdendo laborē, q̄ in scribendo. Ad extremū posuit: Ego uero cum hæc singula legerim, & adhuc pendente sententiā quasi nouum aliquid protulisset, adiecit: Ego tamē hæc singula & legisse me non nego, & adhuc ignorare confiteor. O infelices animas, quæ tantis uitiōrū lanceis uulnerantur, nō eas puto iuxta Origenis errorē tantū laborasse, cum de cælo in terras ruerent, & crasis corporibus uestirētur: ut nunc & uerbis & sententijs hinc inde collisas, ut prætermittam *καὶ ἐμπαροῦ*, quo de humani seminis traduce diffundi animæ dicuntur. Scio inter Christianos uerborū uitiā non solere reprehendi, sed ex paucis ostendere uolui, cuius temeritatis sit docere quod nescias, scribere quod ignores, ut similitē prudentiā & in sensibus requiramus. Mittit epistolā, id est robustissimū baculū, quo Romanæ urbis armetur episcopus: & in ipsa quæstiōe pro qua canes latrāt, dicit se nescire quod quæratur. Si ignorat, pro quo sibi calumnia cōmouetur: quid necesse est apologiā mittere, quæ nō habet defensionē sui, sed ignoratiōis confessionē? Hoc est suspiciones hominū non sopire sed ferere. Tres super animarum statu ponit sententias, & in fine concludens: singula, inquit, me legisse nō nego, & adhuc ignorare confiteor. Arcesilaum, aut Carneadē putes, qui omnia incerta pronunciant, licet & illos superet cautione. Illi enim omnium philosophorum inuidiam non ferētes, quod uitam è uita tollerēt, uerisimilia repererūt, ut ignorantiam rerū probabilī assertionē temperarent: iste se dicit incertū, & è tribus omnino nescire quid uerum sit. Si hoc erat responsurus, quæ eum ratio impulit, ut tantū pontificem inscitix suæ testem faceret? Nimirum hæc est illa lassitudo, quod triginta annorū itinere confectus, Romam uenire nō potuit. Quanta & alia nescimus, & tamē imperitiæ nostræ testes non quærimus: De patre, filio, & spiritu sancto, de natiuitate domini saluatoris, sit per qua Esaias exclamat: Generationem eius quis enarrabit? audacter loquitur, & mysterium omnibus retro seculis ignoratū, scientiæ suæ uindicat: & hoc solum ignorat, quod ignoratū cunctis scandalum facit. Scit quomodo deū uirgo generarit, & nescit quomodo ipse sit natus. Animarū & corporū conditorem fatetur dominū, siue animæ ante corpora fuerint, siue cum corporum nascantur exordijs, siue iam formati in utero figuratisq̄ corporibus immittantur. In omnibus nouimus autorem dominū. Nec de hoc nunc quæstio est, utrum Deus an alius eas fecerit: sed è tribus, quas posuit, quæ sit illarū sententiā uera, nescire se dicit. Vide ne statim tibi obijciatur, idcirco ne trium ignorantiam confiteris, ne unum damnare cogaris: & Tertulliano & Lactantio ideo parcere, ne Origenem cum illis iugules. Quantum memoria suggerit, nisi tamē fallor, nescio me legisse Lactantium *ὁυαρειρομηνω* animam dicere. Cæterum qui legisse te scribis, dic in quo libro legeris, ne ut me dormientem, sic illum mortuū calumniatus esse uidearis. Sed & in hoc contabundus incedis & cautus. Dicit enim: Puto inter Latinos Tertullianū sensisse, uel Lactantiū, fortassis & alios nōnullos. Non solum de animarum statu dubitas, sed de autorum sententijs putas, & tamē aliquid interest, De animabus autē apertē nescis, & inscitiam confiteris.

confiteris: de autoribus, sic nosse te dicis, ut putes potius quæ præsumas. In solo Origene non ambigis. Dicis quippe, hoc sentit Origenes. Interrogabo te, Bene sentit, an male? Nescio inquis. Quid me igitur missis tabellariis & creberrimis nunciis docere conaris, ut sciam quod nescias? Et ne forte credam imperitiæ tuæ, & arbitrer te callide reticere quod nesciaturas deo teste, quod usque ad præsens certi & definiti aliquid de hac quæstione non te neas: & deo relinquo scire quid sit in uero, & cui ipse reuelare dignabitur. Per tanta secula tibi nullus uidetur dignus fuisse, cui de hac quæstione dominus reuelarit? Non patriarcha, non propheta, non apostolus, non martyr? Ne tibi quidem quando in carceribus & exiliis morabar, huiusmodi sacramenta patuerunt? Dominus in Euangelio: Pater, inquit, reuelauit nomē tuum hominibus. Qui patrem reuelauit, de animarum statu tacuit: & miraris si contra te fratrum scandala concitentur, cum id nescire te iures, quod Christi ecclesie se nosse fateantur? Exposita fide sua, in omni inicitia confessione, transit ad aliud: & excusare se nititur, cur libros *πρὸς ἀρχαίους* in Latinum uerterit. Et hæc scribit ad uerbum. Sanè quia audio etiam inde esse disputatum, quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinum transtulit: puto quod omnes intelligant, hæc pro solo liuore culpæ. Si enim aliquid est quod displiceat in autore, quare id ad interpretem detorqueatur? Sicut in Græcis habetur, rogatus sum ut Latinis ostenderem, Græcis sensibus uerba dedi Latina tantummodo. Siue ergo in illis sensibus laus inest aliqua, non est mea: siue culpa, similiter non est mea. Audio, inquit, etiam inde esse disputatum. Quam prudenter accusationem suam, disputationem uocat. Quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinum transtulit. Quæ sunt illa quædam? Nomen non habent: Tacet? Libelli accusatorum loquuntur. Puto, ait, quod omnes intelligant hæc pro solo liuore culpæ. Pro quo liuore? Num inuidet eloquentiæ tuæ? Aut fecisti, quod nullus hominum unquam facere potuit? Ecce & ego Origenis multa transtulisti: & præter te, nemo nec inuidet, nec calumniatur. Si enim, inquit, aliquid est quod displiceat in autore, quare id ad interpretem detorqueatur? sicut in Græcis habetur, rogatus sum ut Latinis ostenderem: Græcis sensibus uerba dedi Latina tantummodo. Siue ergo in illis sensibus laus inest aliqua, non est mea: siue culpa, similiter non est mea. Et miraris, si de te homines male sentiant, cum de apertis blasphemis dicas, si est aliquid quod displiceat in autore. Omnibus quæ in illis libris dicta sunt, displicet: & tu solus dubitas, & quereris cur ad interpretem detorqueatur, quod in translationis tuæ præfatione laudasti. Rogatus eras, ut quomodo habebatur in Græco, in Latinum uerteres. Utinam fecisses, quod rogatum te esse simulas, nulli adhuc inuidiæ subiaceres. Si tu translationis seruasses fidem, mihi necessitas non fuisset interpretationem falsam uera interpretatione subuerrere. Non uis conscientia tua, quæ addideris, quæ subtraxeris, quæ in utramque partem, ut tibi uisum fuerit, immutaris: & post hæc caudes dicere, quod & bona & mala non tibi, sed auctori debeant imputari. Et oppressus inuidia adhuc uerba moderaris, & quasi super aristas pendenti incedens gradu loqueris: Siue in illis sensibus laus est, siue culpa. Defendere non audes, & tamen damnare non audes. Elige è duobus quod uis, optio tibi datur: si bona est interpretatio tua, lauda: si mala, condemna. Verum excusat se, & subnectit aliam stropham. Dicit enim, Quinimò etiam illud adieci, sicut in præfatione uerba mea designauit: ut in quantum possem aliqua deciderem: illa tamen quæ mihi ad suspicionem ueniebant, quod non ab ipso Origene ita dicta, sed ab alijs uiderentur esse inserta, propter hoc quod de eisdem rebus in alijs auctoris eiusdem locis catholicè dictum legeram. Mira eloquentia, & Attico flore uariata, quinimò etiam, & quæ mihi ad suspicionem ueniebant. Ausum illum esse hæc Romam uerborum portenta transmittere? Compeditam putes linguam eius, & inextricabilibus nodis ligatam, uix in humanum sonum erumpere. Sed ad causam redeam. Quis tibi dedit hanc licentiam, ut multa de interpretatione decideres? Rogatus eras, ut Græca in Latinum uerteres, non ut emendares: ut alterius dicta proferres, non ut tua conderes. Non fecisse te quod rogatus es, recidendo plurima confiteris. Atque utinam præcidisses mala, & non in assertionem malorum, tua multa posuisses. E quibus unum proferam, ut ex hoc

hoc cognoscantur & cætera. In primo libro *πρὸς ἀρχαίους*, ubi Origenes lingua sacrilega blasphemauit, quod filius patrem non uideat: tu etiam causas reddis, quasi ex persona eius qui scripsit: & Didymi interpretaris *ἑξ ὀδύου*, in quo ille crasso labore conatur alienum errorem defendere, quod Origenes quidem bene dixerit, sed nos simplices homines & cicures Enniani, nec illius sapientiam, nec tuam qui interpretatus es, intelligere possumus. Præfatio tua quam nominas, & in qua me miris ornas laudibus, te reum pessimæ translationis facit. Dicis enim quod de Græco multa decideris, licet taceas quod addideris. Quæ decidisti, mala erant, an bona? Vtique mala. Quæ reseruasti, bona an mala? Vtique bona. Neque enim mala transferre poteras. Ergo mala amputasti, & reliquisti bona? Nulli dubium est, Probantur autem quæ translata, penè omnia mala. Quicquid igitur in translatione monstrauero tibi imputabitur, qui illud pro bono transtulisti. Aliud est, si iniquus censor eiusdem criminis reus, alios de senatu pellis, alios in curia retines. Sed dicis, omnia mutare non poteram, sed ea tantum, quæ addita ab hæreticis arbitrabar, mihi amputanda credidi. Pulchre. Si amputasti quæ addita ab hæreticis existimabas: ergo quæ reliquisti, eius sunt quem interpretaberis. Si eius sunt quæ interpretatus es, responde, utrum bona an mala sint? Mala transferre non poteras. Semel enim quæ ab hæreticis addita fuerant amputasti. Nisi forte hæreticorum mala amputare debueris, & Origenis errores in Latinum integros uertere. Dic ergo quare Origenis mala in Latinum uerteris, ut auctorem mali proderes, an laudares? Si prodas, in præfatione cur laudas? Si laudas, hæreticus approbaris. Restat, ut quasi bona protuleris. Si hæc omnia probantur mala, igitur unius & auctor & interpretis rei criminis erunt, & implebitur illa sententia: Videbas furē, & currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas. Non est necesse rem planam, argumentatione dubiam facere. Quod sequitur respondeat: unde illi sit orta suspicio, hæc ab hæreticis addita. Quia, inquit, de eisdem rebus in alijs locis eiusdem auctoris catholicè dictum legeram. Videamus quod primum est, ut ordine uenerit ad secundum. Probo ego inter multa Origenis mala, hæc maxime hæretica: Dei filium creaturam, Spiritum sanctum ministrum, mundos innumerabiles, æternis sibi seculis succedentes: angelos uersos in animas hominum: animam Saluatoris fuisse antequam nasceretur ex Maria: & hanc esse, quæ cum in forma Dei esset, non est rapinam arbitrata æqualem se esse Deo: sed se exinaniuit, formam serui accipiens: resurrectionem nostrorum corporum sic futuram, ut eadem membra non habeant: quia cessantibus membrorum officijs, superfluo membra reddantur: ipsaque corpora tenuia & spiritualia paulatim euanescere, & in auram tenuem atque in nihilum dissipari: in restitutione omnium, quando indulgentia principalis uenerit, cherubim & seraphim, thronos, principatus, dominationes, uirtutes, potestates, archangelos, angelos, diabolum, dæmones, animas omnium hominum, tam Christianorum quam Iudeorum & gentilium, unius conditionis & mensuræ fore. Cumque ad normam æquitatis peruenerint, & rationabiles creaturas omni corporum fece deposita, nouus de mundi exilio populi reuertentis monstrauerit exercitus, tunc rursus ex alio principio fieri mundum alium, & alia corpora, quibus labentes de cælo animæ uestiantur: ut uerendum nobis sit, ne qui nunc uiri sumus, postea nascamur in feminas: & quæ hodie uirgo, tunc prostibulum sit. Hæc in Origenis libris ego hæretica doceo: tu ostende, in quo eius opere his contraria legeris. Nolo dicas, quæ de eisdem rebus in alijs locis eiusdem auctoris catholicè dicta legeram, ne me mittas ad sex milia librorum eius, quos legisse beatum papam Epiphaniū criminari, sed ipsa loca nomina: nec hoc mihi sufficiet, nisi eadem dicta ad uerbum protuleris. Non est fatuus Origenes, & ego noui, contraria sibi loqui non potest. Igitur ex hac supputatione illa summa nascitur, non hæreticorum esse quæ amputasti, sed Origenis: cuius ideo mala interpretatus es, quia putasti bona: & tibi tam bona quam mala illius imputanda: cuius scripta in prologo comprobasti. Sequitur in eadem apologia: Origenis ego neque defensor sum, nec assertor, nec primus interpretis. Alij ante me hoc idem opus fecerunt, feci & ego profestremus, rogatus à fratribus. Si iubetur ne fiat, iussio obseruari solet in posterum. Si culpantur qui ante ius-

tionem fecerunt, culpa à primis incipiat. Tandem euomuit quod uolebat, & omnis ani-
mi tumor in nostrę accusationis erupit inuidiam. Vbi interpretatur libros *πρὸς ἀρχαίαν*, me
sequi se dicit; ubi accusatur cur hoc fecerit, meum ponit exemplum: & securus periclitans
sine me uiuere non potest. Audiatur igitur quod nescire se simulat. Nemo tibi obicit, qua-
re Origenem interpretatus es, alioqui Hilarius & Ambrosius hoc crimine tenebuntur:
sed quia interpretatus hæretica, præfationis tuę laude firmasti. Ego ipse, quem in crimen
uocas, sic septuaginta Homilias eius transtuli, & nonnulla de Tomis, ut & mala in bono-
rum interpretatione subtraherem: & aperte in libris *πρὸς ἀρχαίαν* ad coarguendam transla-
tionem tuam, quid lector uitaret ostenderem. Vis Origenem in Latinum uertere? Habes
multas Homilias eius & Tomos, in quibus moralis tractatur locus, scripturarū pandun-
tur obscura. Hęc interpretare, hæc rogantibus tribue. Quid primus labor tuus incipit ab
infamia? Cur translaturus hæretica, in defensionem eorum præmittis, quasi martyris li-
brum, & id Romanis auribus ingeris, quod translatum totus orbis expauit? Aut certe si
ideo interpretaris, ut eum hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipsum in præ-
fatione testare, quod prudentissimè papa Anastasius in epistola, quam contra te scribit
ad episcopum Ioannem, suo sermone complexus est: me liberans qui id feci, & te arguens
qui facere noluit. Ac ne forsitan hoc quoque neges, subieci exemplum eius: ut si non uis
audire fratrem monentē, audias episcopum condemnantē. Dicit te non esse defensorem
neque assertorē Origenis: iam nunc tibi proferam librum tuum, de quo in famosa illa præ-
fatiuncula præclari operis tui his uerbis loqueris, Cuius diuersitatis causam plenius tibi
in Apologetico, quem Pamphilus in libris suis scripsit, edidimus, breuissimo libello su-
peraddito: in quo euidentibus (ut arbitror) probamentis deprauatos esse in quibus plurimis
ab hæreticis & maleuolis libros eius ostendimus: & præcipue istos, quos nunc exigis ut
interpretes, id est *πρὸς ἀρχαίαν*. Non tibi suffecerat Eusebii, uel certe (ut tu uis) Pamphili
pro Origene defensio, nisi quod ab illis minus dictum putabas, tu quasi sapientior & do-
ctior adderes? Longum est, si uelim totū librum tuum huic operi inferere: & propositis
capitulis ad singula respondere, quid in his uitiorum sermo habeat, quid mendaciorum
assertio, quid in consequens textus ipse uerborum. Vnde lacinosę disputationis fastidia fu-
giens, & in arctum uerba compingēs, tantū uerbis respondebo. Statim de portu egre-
diens, nauem impēgit. Referens enim de apologia Pamphili martyris, quam nos Eusebii
Arianorū principis probauimus: de qua dixerat, prout potuimus uel res poposcit, Lati-
no sermone digessimus, intulit: Illud est quod desideriorum uir Macari te admonitū uo-
lo, ut scias hanc quidem fidei regulam, quam de libris eius supra exposuimus, esse talem
quæ & amplectenda & tenenda sit. In omnibus enim his catholicū inesse sensum euiden-
ter probatur. Quamuis de Eusebii libro multa subtraxerit, & in bonam partē de filio &
spiritu sancto nisus sit cōmutare: tamen multa in illo scandala reperiuntur, & apertissimæ
blasphemix, quæ iste sua negare non poterit, catholica esse pronuncians. Dicit Eusebius,
imò (ut tu uis) Pamphilus in isto uolumine, filij & patris ministrum Spiritum sanctum,
non de eadem patris filijque substantia: animas hominū lapsas esse de cælo: & in hoc quod
sumus, de angelis cōmutari: in restitutione omnium æquales & angelos & dæmones &
homines fore: & multa alia tam impia & nefaria, quæ etiam replicare sit criminis. Quid
faciet assertor Origenis & interpres Pamphili? Si in his quæ emendauit tanta blasphemia
est, in illis quæ ab hæreticis falsata confingit, quanta sacrilegia continentur? Cuius opi-
nionis causam hanc suspicatur, quod uir neque stultus, neque insanus dicere sibi repugnans
nō potuerit. Et ne forsitan putaremus diuersis eum uaria scripsisse temporibus, & pro-
ætatibus edidisse cōtraria, edidit: Quid faciamus quod interdum in eisdem locis atque (ut
ita dixerim) in consequenti penè capite sententia contrarij sensus inuenitur inserta? Nun-
quid in eodem opere eiusdem libri, & interdum, ut diximus, statim in consequenti capi-
tulo oblitus sui esse potuit? Verbi gratia: Vt qui superius dixerat, nusquam inueniri in om-
ni scriptura, ubi Spiritus sanctus factus uel creatus esse diceretur, continuo subiiceret, in

ter

A ter ceteras creaturas factum esse spiritū sanctum? Aut iterum, qui patrem & filium unius
substantiæ, quod Græcè dicitur, designauit: in consequentibus statim capitulis al-
terius esse substantiæ, & creatum poterat dicere eum, quem paulo antè de ipsa natura dei
patris pronunciauerat natum? Hęc ipsius uerba sunt, negare nō potest. Nolo dicas, uer-
bi causa, ut qui superius dixerat: sed ipsum librū nomina, ubi prius bene dixerit, & postea
male: ubi spiritū sanctum & filium de dei patris scribens esse substantia, statim in conse-
quentibus asseruerit creaturas. Nescis ne me Origenis habere omnia? legisse quæ plurima?
Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui. Vir doctissimus Eusebius (doctissi-
mum dixi, non catholicū, ne more solito mihi & in hoc calumniā struas) per sex uolumi-
na nihil aliud agit, nisi ut Origenē suæ ostendat fidei, id est Arianæ perfidiæ. Et multa po-
nit exempla, & hoc constanter probat. Tibi ergo in quo somnio Alexandrini carceris re-
uelatū est, ut quæ ille uera profiteretur, falsata confingas? Sed forsitan hic, ut Arianus, ab hæ-
reticis addita, in occasione sui traxit erroris, ne solus male sensisse contra ecclesiam puta-
retur. Quid respondebis pro Didymo, qui certe in trinitate catholicus est? Cuius etiam
nos de spiritu sancto librū in Latinam linguā uertimus. Certe hic in his, quæ ab hæreticis
in Origenis operibus addita sunt, consentire nō potuit, & in ipsis, quos tu in-
terpretatus es libris, breues dictauit cōmentariolos: quibus non negaret ab Origene scri-
pta quæ scripta sunt, sed nos simplices homines nō posse intelligere quæ dicuntur, & quo
sensu in bonā partē accipi debeant persuadere conatur. Hoc dūtaxat de filio & spiritu san-
cto. Cæterū in alijs dogmatibus & Eusebius & Didymus apertissimè in Origenis scita
concedunt: & quod omnes ecclesiæ reprobant, catholice & pie dictum esse defendunt.
Videamus tamen quibus argumentis probare nitatur, Origenis ab hæreticis scripta uitia-
ta. Clemens, inquit, Apostolorū discipulus, qui Romanæ ecclesiæ post apostolos episco-
pus & martyr fuit, libros edidit, qui appellantur *ide est recognitio*: in quibus
cum ex persona Petri apostoli, doctrina quasi uere apostolica in quibus plurimis exponatur: in
aliquibus ita Eunomij dogma inseritur, ut nihil aliud quod ipse Eunomius disputare creda-
tur, filium dei creatum de nullis extantibus asseuerans. Et post alia, quæ prolixū est scribe-
re: Quid quæso, ait, de his sentiendum est, quod apostolicus uir hæretica scripserit? An id
potius credendum, quod peruersi homines ad assertionem dogmatum suorum sub uiro-
rum sanctorum nomine tãquam facilius credenda interferuerint, ea quæ illi nec sensisse,
nec scripsisse credendi sunt? Clementem quoque Alexandrinæ ecclesiæ presbyterum, ui-
rum catholicū, scribit in libris suis interdum de filium dicere creaturam: & Dionysium
Alexandrinæ urbis episcopum uirum eruditissimum, contra Sabellium quatuor uolumi-
nibus disputantē, in Arianum dogma delabi. Et sub his exemplis illud agit, ut non eccle-
siasticos & catholicos uiros male sensisse, sed ab hæreticis eorum scripta corrupta esse te-
stetur: & concludat ad extremū, dicens: de Origene quoque, in quo similiter ut in his quos
supra diximus, quædam diuersitas inuenitur, istud non sufficiat sentire, quod de præiudi-
catis iam catholicis sentitur uel intelligitur uiris, ne similis causa, similis sufficiat excusatio.
Si conceditur, ut quicquid in libris omnium reperitur, ab alijs corruptū sit: nihil eorum erit,
quorum fertur nominibus, sed his deputabit, à quibus dicitur esse uitiatū. Quæquæ & illorum nō erit
quorum interea sunt nomina: atque ita fiet, ut dum omnium omnia sunt, nihil alicuius sit.
Hęc defensionis perturbationem nec Marcion, nec Manichæus, nec Arius, nec Eunomius,
accusari poterunt: quia quicquid nos ab his impiè dictum obiecerimus, discipuli respon-
debunt, non à magistris suis ita editum, sed ab inimicis esse uiolatum. Hoc genere & iste
ipse tuus liber, tuus non erit, sed forsitan meus. Et meus liber, quo tibi accusatus respon-
deo: si in illo aliquid reprehenderis, non erit meus, sed tuus à quo reprehenditur. Et dum
omnia ad hæreticos refers, quid ecclesiasticis tribues, quibus proprium nihil relinquis?
Et quo modo, inquires, in libris eorum uitiosa nonnulla sunt? Si me causas uitiorum ne-
scire respondero, non statim illos hæreticos iudicabo. Fieri enim potest ut uel simplici-
ter errauerint, uel alio sensu scripserint, uel à librarijs imperitis eorum paulatim scripta

corrupta sint. Vcl certè antequã in Alexandria quasi dæmoniũ meridianũ Arius nascere cetur, innocenter quædam & minus cautè locuti sunt, & quæ nõ possint peruersorũ hominum calumniã declinare. Obiiciuntur Origeni crimina, & tu nõ illum defendis, sed alios accusas: nec crimè renuis, sed criminoforũ turbam requiris. Si tibi diceretur, quos habet Origenes in hæresi socios, rectè ista proferres. Nunc à te quæris, hæc quæ in Origenis libri scripta reperiuntur, bona sint an mala. Taces, & pro his alia loqueris. Clemens hoc ait, Dionysius in isto errore deprehenditur, Anastasius episcopus sic Dionysij defendit errorem, Apostolorũ scripta similiter deprauata sunt: quomodo & nũc ab alijs tibi hæreseos crimè impingitur, & tu pro te taces, & pro me cõfiteris. Ego neminè accuso, pro me tantum respõdisse cõtentus. Non sum quod arguis: si tu es quod accusaris, ipse uideris. Nec absolutio mea me, nec reatus te, aut innocentè, aut obnoxium crimini probabunt. Præmissa falsatione ab hæreticis apostolorum, & utriusq; Clemētis atq; Dionysij, uenit ad Origenè, & his uerbis loquitur. Ipsius hoc conquirētis & deplorātis scriptis ac uocibus probauimus. Quid enim ipse cum adhuc in carne uiuens, sentiens, uidensq; perpeffus sit de librorum suorũ uel sermonum corruptionibus, uel adulterinis editionibus: ex ipsius epistola, quam scribit ad quosdam charos suos Alexandriã, euidentè docetur: statimq; exemplum subiungit Epistolæ. Et qui falsitatè scriptorũ Origenis hæreticis imputat, ipse incipit à falsitate: nõ ita interpretans ut habetur in Græco: nec id Latinis insinuans, quod ipse in suis literis profitetur. Cumq; illa epistola tota Demetriũ Alexandrinę urbis põtificem laceret, & in totius orbis episcopos & clericos inuehat: & frustra ab ecclesijs ex cõmunicatum esse se dicat, nec uelle in maledictis referre uicè, ne scilicet maledicus uideatur esse, homo qui in tantũ cautus sit ad maledicendũ, ut ne diabolo quidè audeat maledicere: unde & Candido Valentiniãni dogmatis sectatori, calumniandi se occasionè dederit, quod diabolus saluandæ dixerit esse naturæ: hic dissimulato argumento epistolæ fingit pro Origene, quod ille non loquitur. Vnde epistolæ ipsius partem paululum ex superioribus transtuli: & his iunxi quæ ab ipso cõmaticè doloseq; translata sunt: ut quo consilio superiora tacuerit, ipse lector agnoscat. Contra sacerdotes ergo ecclesiæ generaliter disputans, à quibus indignus cõmunionis eius fuerat iudicatus, hæc intulit: Quid necesse est de prophetarum sermonibus dicere, quibus sæpissime pastoribus & maioribus natu, & sacerdotibus, ac principibus populi comminantur, & arguunt eos: Quæ absque nobis de sanctis scripturis elicere potestis, & liquido peruidere quod forsitan hoc tempus sit, de quo dicitur: Nolite credere amicis, nec speretis in principibus. Et nunc impleatur uaticinium: Duces populi mei me nescierunt, filij stulti sunt, & non sunt sapietes. Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nesciunt: quorum magis misereri, q̃ eos odisse debemus & orare pro illis, q̃ eis maledicere. Ad benedicendum enim & non maledicendum creati sumus. Vnde & Michael cum aduersus diabolus disputaret de Moyfi corpore, ne tanto quidem malo ausus est iudicium inferre blasphemix, sed dixit: Inrepet tibi dominus. Cui quid simile etiã in Zacharia legimus. Inrepet tibi dominus diabole: & increpet dominus in te, qui elegit Hierusalem. Itaq; & nos cupimus increpari à domino eos, qui nolunt à proximis increpari. Dicente autem Michael: Inrepet tibi dominus diabole: & Zacharia similiter, utrũ increpet, an non increpet deus diabolus, ipse uiderit. Et si increpat, quomodo increpet, ipse agnoscat. Et post multa quæ prolixũ est scribere, addit: Nos hoc sentimus, quod eiicientur de regno cœlorũ, non solum qui grãdia peccauerũt: uerbi gratia fornicatores & adulteri, & masculorũ concubitores & fures: sed & qui minora deliquerunt, ex eò quod scriptũ est: Neq; ebriosi, neque maledici regnum dei possidebunt: & tam in bonitate q̃ in seueritate dei esse mensuram. Vnde cuncta nitimur agere consilio: in uini quoq; potu, & in moderatione sermonis, ut nulli audeamus maledicere. Ergo cũ propter dei timorem caueamus in quempiam maledicta conferre, recordantes illius dicti, non fuit ausus iudicium inferre blasphemix, quod dicitur de Michael contra diabolus: & in alio loco: Dominationes quidem reprobant, glorias autem blasphemant: quidam

dam eorũ qui libenter cõtentiones reperiũt, ascribunt nobis & nostræ doctrinę blasphemiam, super qua ipsi uiderint, quomodo illud audiant: Neq; ebriosi, neq; maledici regnũ Dei possidebũt: licet patrè maliciæ & perditionis eorũ qui de regno Dei eiicientur, dicant posse saluari, quod ne mète quidẽ quis captus dicere potest. Cætera quidẽ ex eadẽ epistola transtulit: pro hoc, quod in fine uerborum Origenis interpretati sumus: Ergo cum propter timorẽ Dei caueamus in quempiam maledicta conferre, & reliqua: iste fraudulenter amputatis superioribus, ex quibus inferiora dependent, sic cepit trãsferrẽ epistolam, quasi hoc sensũ superius esset exordiũ, & ait: Quidam eorũ qui libenter habent criminari proximos suos, ascribũt nobis & doctrinę nostrę crimen blasphemix, quod à nobis nusquam audierũt, de quo ipsi uiderint, nolentes obseruare mandatũ illud quod dicit: Quia maledici regnũ Dei non possidebunt: dicentes asserere me patrem malicię & perditionis eorum qui de regno Dei eiicientur, id est diabolũ esse saluandum: quod ne aliquis quidẽ mente motus, & manifestè infantiẽs dicere potest. Conferte Origenis uerba, quæ supra ad uerbum transtuli, his quæ ab isto non uerba sunt, sed euerfa: & quantã inter se, non solum uerborum, sed & sensuum habeant dissonantiam, perspicietis. Obsecro ne molesta sit uobis prolixior interpretatiõ. Idcirco enim omnia uertimus, ut quo consilio superiora tacuerit, probaremus. Habetur dialogus apud Græcos Origenis, & Candidi Valentinianæ hæreseos defensoris, in quo duos andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor. Dicit Candidus filium de patris esse substantia, errans in eo quod *ἁβολῶν* asserit. Eregione Origenes iuxta Arium & Eunomiũ repugnat, eum uel prolatum esse uel natum, ne Deus pater diuidatur in partes: sed dicit sublimem & excellentissimã creaturam uoluntate extitisse patris, sicut & cæteras creaturas. Rursus ad secundam ueniunt quæstionem. Asserit Candidus diabolus pessimæ esse naturæ, & quæ saluari nunquam possit. Contra hoc rectè Origenes respondit, nõ eum perituræ esse substantiæ, sed uoluntate propria corruisse, & posse saluari. Hoc Candidus uertit in calumniã, quasi Origenes dixerit, diaboli naturam esse saluandam: quod ille falso obiecerat, hic refutat. Et intelligimus in hoc tantum dialogo ab Origene argui hæreticã falsitatem, & non in cæteris libris, de quibus nunquã quæstio fuit. Alioqui si omnia quæ hæretica sunt, non erunt Origenis, sed hæreticorum: omnes aut propemodum illius tomi his erroribus pleni sunt: nihil Origenis erit, sed eorum quorum ignoramus uocabula. Non ei sufficit Græcos & antiquos calumniari, de quibus pro uetustate temporum & longinquitate regionũ habet licentiam quicquid uoluerit mentiendi. Venit ad Latinos, & primũ ponit Hilarium confessorẽ, quod post Arium in synodum liber illius falsatus ab hæreticis sit. Et ob hanc causam cum in concilio episcoporũ ei quæstio moueretur, proferri librũ de domo sua iusserit: qui nesciente se, in scrijjs suis hæreticus tenebatur. Cumq; prolatus fuisset, & ab omnibus hæreticus iudicatus, autor libri ex cõmunicatus, de concilij conuentione, discesserit. Et tantę autoritatis se putat, ut cũ hoc familiaribus suis narrat somniũ, nemo ei cõtra confessorẽ ista simulantia audeat contradicere. Responde quæso: Synodus à quã excommunicatus est, in qua urbe fuit? Dic episcoporũ uocabula: profer sententiã subscriptionũ uel diuersitatem uel consonantiã. Doce qui eo anno consulès fuerint, quis imperator hanc synodum iusserit congregari, Gallix ne tantũ episcopi fuerint, an & Italiæ & Hispaniæ, certe quam ob causam synodus congregata sit. Nihil horum nominas, sed uirum eloquentissimũ & contra Arianos Latini sermonis tubam, ut Origenẽ defendas, ex cõmunicatum à synodo criminari. Sed confessoris calumnia ut cunq; toleranda est. Transit ad indlytum martyrem Cyprianum, & dicit Tertulliani librũ, cui titulus est De trinitate, sub nomine eius Constantinopoli à Macedoniæ partibus hæreticis lectitari. In quo crimine mentitur duo. Nam nec Tertulliani liber est, nec Cypriani dicitur, sed Nouatiani, cuius & inscribitur titulo: & autoris eloquium, styli proprietates demonstrat. Et superfluum puto apertas ineptias cõfutare, cum mihi mea ingeratur fabella: à synodo uidelicet, & sub nomine eiusdem amici Damasi Romanæ urbis episcopi ego petar, cui ille ecclesiasticas epistolas dictandas tradidit:

& Apollinariorū uersutiæ describantur: quod Athanasij librū ubi dominicus homo scriptus est, ad legendum acceptum, ita corruperit, ut in litura id quod raserint rursus scriberetur: ut scilicet nō ab illis falsatum, sed à me additum putaretur. Quæso te amice charissime, ut in ecclesiasticis tractatibus, ubi de ueritate dogmatū quæritur, & de salute animarum nostrarum maiorum flagitatur autoritas, huiuscemodī deliramenta dimittas, & prandiorum cœnarumq; fabulas pro argumento non teneas ueritatis. Fieri enim potest, ut etiam si à me uerum audisti, alius qui huius rei gnarus est, dicat à te esse compositū: & quasi minimum Philistionis uel Lentuli ac Marilli stropham eleganti sermone confictam. Quō nō perueniat semel effrenata temeritas? Post excommunicationem Hilarij, post Cypriani *Ἰδιόπρησιον* hæreseos librum, post Athanasij me dormitante lituram, simul & inscriptionem, erupit aliquando contra papam Epiphanium: & dolorem pectoris sui, quod eum in epistola quam ad Ioannē episcopum scripserat, hæreticum arguit, in apologia pro Origene digerit, & his se sermonibus consolatur. Quin potius aperienda est hoc in loco ueritas latens. Non enim possibile est, tam iniquo iudicio uti quenquam hominum, ut de causa æquali non æqualiter sentiat. Sed quod autores obtrictatorum eius hi sunt, qui uel in ecclesia disputare latius solent, uel etiam libros scribere, qui totum uel de Origene uel loquuntur, uel scribunt. Ne ergo plures ipsorum furta cognoscant, quæ utiq; si ingrati in magistrum nō essent, nequaquam criminosa uiderentur, simpliciores quosq; ab eius lectione deterrent. Deniq; quidam ex ipsis, qui se uelut euangelizandi necessitatē per omnes gentes & per omnes linguas habere putat, de Origene male loquēdi, sex milia librorum eius se legisse, quàm plurima fratrum multitudine audiente cōfessus est. Qui si utiq; (ut ipse dicere solet) pro cognoscendis eius malis legebat, sufficere poterant decem libri ad cognoscendum, aut uiginti certe, aut ut plurimum triginta. Sex milia autem librorum legere, non iam est errores ac mala uelle cognoscere, sed totam penē uitam disciplinæ ac studijs dedere. Quomodo ergo iste merito audiendus est, cum eos culpatur, qui in instructionis suæ causa perpauca eius (salua fidei regula atq; integra pietate) legerunt? Qui sunt isti, qui in ecclesia disputare latius solent? Qui libros scribere? Qui totum de Origene loquuntur & scribunt? Qui dum sua nolunt furta cognosci, & ingrati sunt in magistrum, idcirco simplices ab illius lectione deterrent? Nominatim debes dicere, & ipsos homines denotare. Ergo beati episcopi Anastasius & Theophilus, & Venerius & Chromatius, & omnis tam Orientis quàm Occidentis catholicorum synodus, qui pari sententia, quia pari & spiritu, illum hæreticū denunciant populis, fures librorum illius iudicandi sunt: & quando in ecclesijs prædicant, non scripturarum mysteria, sed Origeneis furta cōmemorant. Non tibi sufficit passim contra omnes detractio, nisi specialiter contra beatum & insignem ecclesiæ sacerdotē styli tui lanceā dirigas? Quis est ille, qui uelut necessitatem euangelizandi per omnes gentes, & per omnes linguas habere se putat, de Origene male loquēdi: qui sex milia librorum eius se legisse, quàm plurima fratrum multitudine audiente, confessus est? In qua multitudine & caterua fratrum tu quoq; medijs eras, quando ille in sua epistola queritur, pro Origeneis hæresi nefaria à te dogmata esse prolata? Crimini ei dandum est quare Græcam, Syram, & Hebræam, & Ægyptiacam linguam, ex parte & Latinā nouerit? Ergo & Apostolus & apostolici uiri, qui linguis loquebantur, in crimine sunt: & me trilinguem bilinguis ipse ridebis? De sex milibus autem librorum quos ab eo lectos esse conlingis, quis credet aut te uerum dicere, aut illum potuisse mentiri? Si enim Origenes sex milia scripsisset librorum, potuerat fieri ut uir eruditus, & ab infantia sacris literis institutus, pro curiositate & scientia legisset aliena. Quod uero ille non scripsit, quomodo iste legere potuit? Numerat indices librorum eius, qui in tertio uolumine Eusebij, in quo scripsit uitam Pamphili, continentur: & non dico sex milia, sed tertiam partem non reperies. Habemus epistolam supradicti pontificis, in qua huic calumniæ tuæ dum adhuc esses in Oriente, respondet, & apertissimū mendacium libera ueritatis fronte confutat. Post hæc & tanta audes in apologia tua dicere, te nō esse defensorem

Origenis,

Origenis, neque assertorem illius, pro cuius defensione Pamphilus & Eusebius tibi parum dixisse sunt uisi. Aduersum quæ uolumina (si dominus uitæ huius dederit spacium) aliàs respondere conabor. Nunc tantum tuis assertionibus obuiasse sufficiat, & hoc breuiter prudentem instruxisse lectorem, me istum librū qui sub nomine Pamphili ferebatur, uidisse primum scriptum in codice tuo: & quia non erat mihi cur quid pro hæretico diceretur, sic semper habuisse, quasi diuersum esset opus Pamphili & Eusebij: postea uero quæstione mota, scriptis eorum respondere uoluisset: & ob hanc causam legisset, quid pro Origene uniusquisque sentiret: perspicueq; deprehendisset, quod primus liber sex uoluminum Eusebij ipse esset, qui unus sub nomine Pamphili à te editus est, tam Græcè quàm Latine, immutatis duntaxat sensibus de filio & spiritu sancto, qui apertam blasphemiam præferebant. Vnde etiam ante annos ferme decem cum Dexter amicus meus, qui præfecturā administrauit prætorij, me rogasset, ut autorum nostræ religionis ei indicem texerem: inter cæteros tractatores posui & hunc librum à Pamphilo editum, ita putans esse, ut à te & tuis discipulis fuerat diuulgatum. Sed cum ipse dicat Eusebius Pamphilum nihil scripsisse exceptis breuibus epistolis ad amicos: & primus liber sex uoluminum illius, eadem & eisdem uerbis continet, quæ sub nomine Pamphili à te ficta sunt: perspicuum est te idcirco librum hunc disseminare uoluisset, ut sub persona martyris hæresim introduceres. Cumq; de ipso libro, quem Pamphili simulat, multa peruerteris, & aliter in Græco, aliter in Latino sit, fraudem tuam errori meo imputare non debes. Credidi enim esse librum, quem titulus præscribebat, sicut *πρὸς Ἰερωνύμῳ*, & multa alia Origeneis opera, plurimorumq; Græciæ tractatorum, quæ aut antè non legi, aut nunc compellor legere quæstione hæreseos suscitata: ut sciam quæ uitare debeam, quæ probare. Vnde & in adolescentia homilias tantum eius quas loquebatur ad populum, & in quibus non tanta scandala tenebantur, simpliciter rogantibus transtuli, nullis præiudicans ex his quæ probantur, illa suscipere quæ manifesta hæretica sunt. Certe (ut compendium longi sermonis faciam) sicut ego ostendo me ab his accipisse librum, qui de tuo codice transcripserunt: sic tu doce à quo exemplar acceperis, ut qui autorem libri dare alium non potuerit, ipse falsitatis reus teneatur. Bonus homo de bono cordis thesauro profert illa quæ bona sunt: atque ex pomorum dulcedine generosi seminis arbor agnoscitur. Scribit frater Eusebius se apud Afros episcopos, qui propter ecclesiasticas causas ad comitatum uenerant, epistolam quasi meo scriptam nomine reperisse: in qua agerem poenitentiam, & me ab Hebræis in adolescentia inductum esse testarer, ut Hebræa uolumina in Latinum uerterem, in quibus nulla sit ueritas. Quod audiens obstupui. Et quia in ore duorum uel trium stat omne uerbum: uniusq; testi, nec Catoni creditum est: id ipsum multorum me ex urbe fratrum scripta docuerunt, sciscitantium an ita se haberet, & à quo ipsa epistola disseminata esset in uulgus lachrymabiliter indicantium. Qui hoc ausus est facere, quid aliud non audeat? Bene, quod malitia non habet tantas uires, quantos conatus. Perierat innocentia, si semper nequitiae iuncta esset potentia: & totum quicquid cupit calumnia, præualeret. Stylus meus qualiscunque est, & formam eloquij uir disertissimus exprimere non potuit: sed inter ipsas præstigias, & alterius personam, qua se fraudulenter induerat, quis esset ostendit. Ergo ille qui epistolam sub nomine meo poenitentiae finxerat, quod male Hebræa uolumina transtulisset, obijcere dicitur me in Septuaginta condemnationem scripturas sanctas interpretatum: ut siue falsa sunt, siue uera quæ transtuli, in crimine maneam: dum aut in nouo opere fateor me errasse, aut recens editio ueteris condemnatio sit. Miror quomodo in eadem epistola homicidam, & adulterum, & sacrilegum, & parricidam me esse non dixerit: & quicquid potest tacita mentis cogitatio intra se turpitudinis uoluere. Gratias ei debeo agere, quod cum tanta sylua sit criminum, unum mihi erroris uel falsitatis crimen obiecerit. Ego ne contra Septuaginta interpretes aliquid sum loquutus, quos ante annos plurimos diligentissimè emendatos, meæ linguæ studiosis dedi, quos quotidie in conuentu fratrum ediffero: quorum psalmos iugi meditatione decanto? Tam stultus eram, ut quod in pueritia didici, senex obliuisci uellem?

T 4 Vniuersi

Vniuersi tractatus mei horum testimonijs texti sunt. Commentarij in duodecim prophetas & meam & Septuaginta editionem edisserunt. O labores hominum semper incerti: o mortalium studia, contrarios interdum fines habentia. Vnde me putabam bene mereri de Latinis meis, & nostrorum ad discendum animos concitare, quod etiam Graeci uersum de Latino post tantos interpretes non fastidiunt, inde in culpam uocor, & nausanti stomacho cibos ingero. Et quid in homine tutum sit, si innocentia criminosa est: Dormiente patrefamilias inimicus homo zizania superseminauit. Exterminauit uineam aper desylua, & singularis ferus depastus est eam. Ego taceo, & literae non meae loquuntur contra me. Ignoro crimen, & crimen in toto orbe confiteor. Heu mihi mater mea, ut quid me genuisti, uirum qui iudicet & discernat omni terrae: Omnes praefati uinculae ueteris instrumenti, quarum ex parte exempla subieci, huic rei testes sunt. Et superfluum est, quod in illis dictum est, aliter quam ibi dictum est scribere. Incipiam igitur a Genesi, cuius prologus talis est: Desiderij mei desideratas accepi epistolas, qui quodam praefatio futurorum, cum Daniele sortitus est nomen, obsecrantis ut translatum in linguam Latinam ex Hebraeo sermone Pentateuchum nostrorum auribus traderem. Periculosum opus certe, & obrectatorum latratibus patens, qui me afferunt in Septuaginta interpretu suggestillationem, noua pro ueteribus cudere, ita ingenium quasi uinum probantes: cum ego saepissime testatus sim, me pro uirili portione in tabernaculo Dei offerre quae possim: nec opes alterius, aliorum paupertate scedari. Quod ut auiderem, Origenis me studium prouocauit, qui editioni antiquae translationem Theodotionis miscuit, asterisco & obelisco, id est stella & ueru, opus omne distinguens: dum aut illustria facit, quae minus ante fuerant, aut superflua quaeq; iugulat & confodit, maximeq; quae Euangelistarum & Apostolorum autoritas promulgauit. In quibus multa de ueteri testamento legimus, quae in nostris codicibus non habentur, ut est illud: Ex Aegypto uocauit filium meum. Et: Quoniam Nazaraeus uocabitur. Et: Videbunt in quem compunxerunt. Et: Flumina de uentre eius fluent aquae uinae. Et: Quae nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparauit Deus diligentibus se: & alia multa, quae proprium *ὀνείραγμα* desiderant. Interrogemus ergo eos, ubi haec scripta sint: & cum dicere non potuerint, de libris Hebraeis proferamus. Primum testimonium est in Osee. Secundum in Esaia. Tertium in Zacharia. Quartum in Prouerbijs. Quintum aequè in Esaia. Quod multi ignorantes, apocryphorum deliramenta sectantur, & Hiberas naenias libris authenticis praefereunt. Causas erroris non est meum exponere. Iudaei prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolemæus unius Dei cultor, apud Hebraeos etiam duplicem diuinitatem deprehenderet: quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere uidebatur. Denique ubicunque sacratum aliquid scriptura testatur de patre & filio & spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt: ut regi satisfacerent, & arcantum fidei non diuulgarent. Et nescio quis primus autor, septuaginta cellulas Alexandriae mendacio suo extruxerit, quibus diuisi eadem scripturarum, cum Aristas eiusdem Ptolemæi *ὀνείραγμα*, & multo post tempore Iosephus nihil tale retulerint, sed in una basilica congregatos contulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim uatem, aliud interpretem esse. Ibi spiritus uentura praedicit, hic eruditio & uerborum copia, ea quae intelligit transfert. Nisi forte putandus est Tullius Oeconomicum Xenophontis & Platonis Protagoram, & Demosthenis pro Ctesiphonte orationem afflatus rhetorico spiritu transtulisse: ut aliter de eisdem libris per Septuaginta interpretes, aliter per Apostolos spiritus sanctus testimonia texerit: ut quod illi tacuerint, hi scriptum esse mentiti sint. Quid igitur? damnamus ueteres? Minime. Sed post priorum studia, in domo domini quod possumus, laboramus. Illi interpretati sunt ante aduentum Christi: & quod nesciebant, dubijs protulere sententijs. Nos post passionem & resurrectionem eius, non tam prophetiam quam historiam scribimus. Aliter enim audita, aliter uisa narrantur. Quod melius intelligimus, melius & proferimus. Audi igitur aemule, obrectator ausculta. Non damno, non reprehendo Septuaginta, sed confidenter cunctis illis Apostolos praefero. Per istorum os mihi

Christi

A Christus sonat, quos ante prophetas inter spiritualia charismata positos lego, in quibus ultimū penè gradū interpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperitorū animos cōtra me cōcitas? Sic ubi tibi in translatione errare uideor, interroga Hebraeos, diuersarū urbū magistrōs cōsule. Quod illi habent de Christo, tui codices non habent. Aliud est, si cōtra se postea ab Apostolis usurpata testimonia probauerūt, & emendatiora sunt exemplaria Latina quàm Graeca, Graeca quàm Hebraea. In libris quoq; Samuel & Malachim, quos nos Regnorū quatuor nominamus, post catalogū diuinæ scripturæ hæc intuli: Quæ quū ita se habeant, obsecro te lector, ne laborē meum reprehensionē existimēs antiquorū. In tabernaculo dei offert unusquisq; quod potest. Alij aurū & argentū & lapides preciosos, alij byssum & purpurā & coccū offerunt & hyacinthū. Nobiscū bene agitur, si obtulerimus pelles & caprarū pilos. Et tamen Apostolus contemptibilia nostrimāgis necessaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per singulas species Ecclesiæ praesentis futuræq; distinctio, pellibus tegitur & cilicijs, ardoremq; solis & iniuriā imbriū, ea quae uiliora sunt, prohibent. Vide quanto cōtra Septuaginta interpretes tumeam supercilio, ut illos aurū, & preciosos lapides, & purpurā: me, pelles & pilos caprarū in tabernaculo dei obtulisse profitear. Ponā & aliud testimoniū, ne nunc me rerū necessitate cōpulsus, dicas mutasse sententiā. In libro Temporū, id est Paralipomenon, qui Hebraice dicitur *Dibre haiaim*, ad sanctū Chromatiū Praefati uincula usus sum: Si Septuaginta interpretū pura, & ut ab eis in Graecum uersa est, editio permaneret: superflue me, mi Chromati episcoporū sanctissime atq; doctissime, impelleres, ut tibi Hebraea uolumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aurēs hominum occupauerat, & nascentis Ecclesiæ roboraueat fidem, iustū erat etiā nostro silentio cōprobari. Nunc uero quū pro uarietate regionum diuersa ferantur exēplaria, & germana illa antiquaq; trāslatio corrupta sit atq; uiolata, nostri arbitris putas: aut ex pluribus iudicare quid uerū sit, aut nouū opus in ueteri opere cudere, illud ētibuscq; Iudæis

B cornicum (ut dicitur) oculos cōfigere. Alexandria & Aegyptus in Septuaginta suis, Hesychiū laudat auctorē. Constantinopolis usq; ad Antiochiā, Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciae, Palaestinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus uulgauerunt: totusq; orbis hac inter se trifari uarietate cōpugnat. Et certe Origenes non solū exempla cōposuit quatuor editionum, è regione singula uerba describens: ut unus dissentiens, statim cæteris inter se cōsentientibus arguatur. Sed quod maioris audaciæ est, in editione Septuaginta, Theodotionis editionē miscuit: astericis uidelicet designans, quae minus fuerant: & uirgulis, quae ex superfluo uidebant apposita. Si igitur alijs licuit non tenere, quod semel susceperant: & post Septuaginta cellulas, quae uulgò sine autore iactantur, singulas cellas aperuere: hocq; in Ecclesijs legitur, quod Septuaginta nescierūt: cur me non suscipiant Latini mei, qui in uiolata editione ueteri, ita nouam condidi, ut laborem meum, Hebraeis, & (quod his maius est) Apostolis autoribus probē: Scripsi nuper librum De optimo genere interpretandi, ostēdens illa de Euangelio, Ex Aegypto uocauit filiū meum. Et, Quoniam Nazaraeus uocabitur. Et, Videbunt in quem cōpunxerunt. Et illud Apostoli, Quae oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quae praeparauit dominus diligentibus se: cæteraq; his similia, in Hebraeorum libris inueniri. Certe Apostolus & Euangelistæ, Septuaginta interpretes nouerant. Et unde eis hoc dicere, quod in Septuaginta non habetur? Et Christus dominus noster, utriusq; Testamenti conditor, in Euāgelio secundum Iōannem: Qui credit, inquit, in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquae uinae. Vtiq; scriptum est, quod Saluator scriptum esse testatur. Vbi scriptum est: Septuaginta non habent, apocrypha nescit Ecclesia. Ad Hebraeos igitur reuertendum: unde & dominus loquitur, & discipuli exempla praesumunt. Hæc pace ueterum loquor, & obrectatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, legentes in angulis, iidem & accusatores & defensores, quum in alijs

alijs probent, quod in me reprobant: quasi uirtus & uitium non in rebus sit, sed cum autore mutetur. Ceterum meminere editionem Septuaginta translatorum olim de Graeco emendatam tribuisse me nostris: nec inimicum debere existimari eorum, quos in conuentu fratrum semper edissero. Et quod nunc Dibrehaïamim, id est Verba dierum, interpretatus sum: idcirco feci, ut inextricabiles moras, & sylvam nominum, quae scriptorum confusa sunt uitio, sensuumque Labyrinthos apertius & per uersum cola, digererem: mihi met ipsi & meis, iuxta Hismeniam canens, si aures surdae sunt ceterorum. In Eldra quoque uolumine, similia praefatus sum: & post multa haec addidi: Quod illaturus sum, exquisitum est. Edidi aliquid, quod non habetur in Graeco: uel aliter habetur, quam a me uersum est. Quid interpretem laniant? Interrogent Hebraeos, & ipsis autoribus translationi meae uel arrogent, uel derogent fidem. Porro aliud est, si clausis, quod dicitur, oculis mihi uolunt maledicere: & non imitantur Graecorum studium & beneuolentiam: qui post Septuaginta translatores iam Christi Euangelio coruscante, Iudaeos & Hebraeos legis ueteris interpretes, Aquilam uidelicet, Symmachum & Theodotionem, curiose legunt, & per Origenis laborem ecclesijs dedicarunt: quanto magis Latini mei grati esse deberent, quod exultantem Graeciam cernerent aliquid a se mutuari. Primum enim magnorum sumptuum est, & infinitae difficultatis, exempla habere omnia. Denique & qui habuerint, & Hebraei sermonis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis est multis uerius dixerit. Quod etiam sapientissimo cuidam, nuper apud Graecos accidit: ut interdum scripturae sensum relinquens, uniuscuiuslibet interpretis sequeretur errorem. Nos autem qui Hebraeae linguae saltem paruam habemus scientiam, & Latinus nobis utcumque sermo non deest: & de alijs magis possumus iudicare, & ea quae ipsi intelligimus, in nostra lingua exprimere.

Transibo ad librum Iob, quem post Septuaginta interpretum editionem, quam Origenes obelis asterisqueque distinxit, ante annos plurimos Latino sermone datum quum rursus iuxta ipsum Hebraicum uerterem, sic loquutus sum: Cogo per singulos scripturae diuinae libros, aduersariorum respondere maledictis, qui interpretationem meam, reprehensionem Septuaginta interpretum criminantur: quasi non & apud Graecos, Aquila, Symmachus & Theodotion uel uerbum est uerbo, uel sensum est sensu, uel ex utroque commixtum, & mediae temperatum genus translationis expresserint: & omnia Veteris testamenti uolumina Origenes obelis asterisqueque distinxerit: quos uel additos uel de Theodotione sumptos translationi antiquae inseruit, probans defuisse quod additum est. Discant igitur obrectatores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt, aut interpretationem meam cum asterisque suis radere. Neque enim fieri potest, ut quos plura intermisisse perspexerint, non eosdem etiam in quibusdam errasse fateantur: praecipue in Iob, cui si ea quae sub asterisque addita sunt subtraxeris, pars maxima detruncabitur. Et hoc duntaxat apud Graecos. Ceterum apud Latinos, ante eam translationem, quam sub asterisque & obelis nuper edidimus, septingenti ferme aut octingenti uersus defunt: ut decurtatus & laceratus corrosusque liber, sciditate sui publice legentibus praebat. Et post multa quae studio breuitatis praetero, haec in fine subiunxi. Audiatur quapropter canes mei, idcirco me in hoc uolumine laborasse: non ut interpretationem antiquam reprehederem: sed ut ea quae in illa aut obscura sunt, aut omissa, aut certe uitio scriptorum deprauata, manifestiora nostra interpretatione fierent: qui & Hebraicum sermonem ex parte didicimus, & in Latino penes ab ipsis incunabulis inter grammaticos & rhetores & philosophos detriti sumus. Quod si apud Graecos post Septuaginta editionem, iam Christi euangelio coruscante, Iudaeus Aquila, & Symmachus & Theodotio Iudaizantes haeretici sunt recepti: qui multa mysteria Saluatoris, subdola interpretatione caelarunt, & tamen in hexaplis habent apud ecclesias, & explanantur ab ecclesiasticis uiris, quanto magis ego Christianus, de parentibus Christianis natus, & uexillum crucis in meo fronte portans: cuius studium fuit omissa repetere, deprauata corrigere, & sacramenta Ecclesiae puro & fideli aperire sermone: uel a fastidiosis, uel a malignis lectoribus non debeo reprobari: Psalterium quoque quod certe emendatissimum iuxta Septuaginta interpretes no-

stro labore dudum Roma suscepit, rursus iuxta Hebraicum uertens praefatione muniuisset: sic parte prologi sum locutus. Quia igitur nuper cum Hebraeo disputans, quaedam pro domino saluatore de psalmis testimonia protulisti: uolensque ille te illudere, per sermones penes singulos assererat, non ita haberi in Hebraeo, ut tu de Septuaginta interpretibus opponas: studiosissime postulasti, ut post Aquilam, Symmachum & Theodotionem, nouam editionem Latino sermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretum uarietate turbari: & pro amore quo laboras, uel translatione, uel iudicio meo esse contentum. Unde de impulsus a te: cui & quae non possum, negare non debem: rursus mihi obrectatorum laceratibus tradidi, maluique te uires potius meas quam uoluntatem in amicitia quaerere. Certe confidenter dicam, & multos huius operis testes citabo: me nihil, duntaxat scientem, de Hebraica ueritate mutasse. Sicubi ergo editio mea a ueteribus discrepat: interroga quemlibet Hebraeorum, & liquido peruidebis, me ab aemulis frustra lacerari: qui malunt contempnere uideri praecleara, quam discere, peruersissimi homines. Nam citra nouas semper expectant uoluptates, & gula eorum uicina maria non sufficiant: cur in solo studio scripturarum ueteris sapore contenti sunt? Nec hoc dico, quod praecessores meos mordeam, aut quicquam de his arbitror detrahendum: quorum translationem diligentissime emendatam, olim meae linguae hominibus dedi: sed quod aliud sit in ecclesijs Christi credentium psalmos legere, aliud Iudaeis singula uerba calumniantibus respondere. Solomonis etiam libros, quos olim iuxta septuaginta additis obelis & asterisque in Latinum uerteram, ex Hebraico transferens: & dedicatis sanctis episcopis Chromatio & Heliodoro, haec in praefatione meae sine subieci. Si cui Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam. Neque enim sic noua cudimus, ut uetera destruamus. Veniam & ad Esaiam: & partem prologi eius super Septuaginta interpretatione subiungam. Quem cum magis euangelistam quam prophetam dicerem: eo quod uniuersa Christi ecclesiae mysteria sic ad liquidum persecutus esset, ut non de futuro uaticinari, sed de praeteritis historiam texere crederetur: etiam hoc addidi. Unde conicio noluisse tunc temporis Septuaginta interpretes, fidei suae sacramenta perspicue ethnicis prodere: ne sanctum canibus, & margaritas porcis darent. Qui cum hanc editionem legerint: ab illis animaduertentis abscondita. Nec ignoro quanti laboris sit, prophetas intelligere: nec facile quempiam posse iudicare de interpretatione, nisi intellexerit ante quae legerit. Nos quoque patere moribus plurimorum, qui stimulante inuidia, quod consequi non ualent, despiciunt. Scitis ergo & prudens in flammam mitto manum. Et nihilominus a fastidiosis lectoribus hoc precor: ut quomodo Graeci post Septuaginta translatores Aquilam & Symmachum & Theodotionem legunt, uel ob studium doctrinae suae, uel ut Septuaginta magis ex collatione eorum intelligant: sic & isti saltem unum post priores habere dignentur interpretem. Legant prius, & postea despiciant: ne uideantur non ex iudicio, sed ex odij praesumptione, ignorata damnare. De Daniele autem breuiter respondebo, me non negasse eum prophetam, quem statim in fronte prologi prophetam esse confessus sum: sed quid Hebraei dicerent, & quibus argumentis suam niterentur probare sententiam, uoluisse monstrare: & docuisse lectorem, ecclesias Christi hunc prophetam iuxta Theodotionem legere, & non iuxta Septuaginta translatores. Quorum si in isto libro editionem dixi multum a ueritate distare, & reus quoque ecclesiarum Christi iudicio reprobatae: non est meae culpa qui dixi, sed eorum qui legunt. In promptu sunt quatuor editiones, Aquilae, Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis. Ecclesiae iuxta Theodotionem legunt Danielem. Ego quid peccaui, si ecclesiarum iudicium secutus sum? Quod autem refero, quid aduersum Susannae historiam & hymnum trium puerorum, & Belis draconis fabulas, quae in uolumine Hebraico non habentur, Hebraei soleant dicere: qui me criminatur stultum, se fycophantam probat. Non enim quid ipse sentirem: sed quid illi contra nos dicere soleant, explicauit. Quorum opinioni si non respondi in prologo breuitati studens, ne non praefationem, sed librum uiderer scribere, puto quod statim subiecerim. Dixi enim, de quo non est huius temporis differere. Alioquin

& ex eo, quod asserui Porphyrium contra hunc prophetam multa dixisse, uocauit huius rei testes Methodium, Eusebium & Apollinarium, qui multis uersuum milibus, illius uelania responderunt: me accusare poterit, quare non in praefatiuncula contra libros Porphyrii scripserim. Qui istiusmodi naenias consecratur, & scripturae Hebraicae ueritatem non uult recipere, audiat libere proclamantem. Nemo enim cogitur legere, quod non uult. Ego petentibus scripsi, non fastidiosus: gratis, non inuidis: studiosis, non oscitantibus. Et tamen miror quomodo Theodotionem haeticum & Iudaizantem legit, & qualiscunque peccatoris Christiani, translationem fastidit. Quae te amice dulcissime, qui tam curiosus es, ut etiam somnia mea noueris: omniaque quae per tot annos absque metu futurae scripsi calumniae, in accusationem uocas: ut respondeas quomodo eorum praefationes librorum nescias, quos accusas: quae quodam uaticinio, futurae calumniae responderunt, implentes pro uerbium: Prius antidotum quam uenenum. Quid nocet ecclesijs nostra translatio? Magnis, ut scio, sumptibus redemisti, Aquilae & Symmachi & Theodotionis, quintaque & sexta editionis Iudaicos translatores. Origenes tuus, & (ne forte queraris figurata te laude percussum) Origenes noster (nostrum uoco: ob eruditionem ingenij, non ob dogmatum ueritatem) in omnibus libris suis post Septuaginta interpretes, Iudaeorum translationes explanat & edisserit. Eusebius quoque & Didymus idem faciunt. Praetermitto Apollinarium, qui bono quidem studio, sed non secundum scientiam de omnium translationibus in unum uestimentum pannos assuere conatus est: & consequentiam scripturae, non ex regula ueritatis, sed ex suo iudicio texere. Apostolici uiri scripturis utuntur Hebraicis: ipsos apostolos & euangelistas hoc fecisse perspicuum est. Dominus atque saluator ubicunque ueteris scripturae meminit, de Hebraicis uoluminibus ponit exempla: ut est illud: Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de uentre eius fluent aquae uiuae. Et in ipsa cruce *אלי אלי* Eli Eli lamma asabthani: quod interpretatur: Deus meus Deus meus, quare me dereliquisti: non ut a Septuaginta positum est: Deus Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti: & multa his similia. Nec hoc dicimus, quod Septuaginta interpretes suggillemus, sed quod apostolorum & Christi maior sit autoritas: & ubicunque Septuaginta ab Hebraeo non discordant, ibi apostolos de interpretatione eorum exempla sumpsisse: ubi uero discrepant, id posuisse in Graeco, quod apud Hebraeos didicerant. Sicut ergo ego ostendo multa in nouo testamento posita de ueteribus libris, quae in Septuaginta non habentur, & haec scripta in Hebraico doceo: sic accusator ostendat aliquid scriptum esse in nouo testamento de Septuaginta interpretibus, quod in Hebraico non habeatur, & finita contentio est. Ex quibus omnibus approbatur, & Septuaginta interpretum editionem quae legentium uetustate firmata est, utilem esse ecclesijs, dum ante gentes audiunt Christum uenturum esse quam ueniat: & caeteros interpretes non reprobandos, quia non sua, sed diuina uolumina transfulerunt: & familiarem meum id a Christiano & amico debere suscipere, quod magno sumptu sibi a Iudaeis deferbere festinauit. Excessi epistolae modum, & qui contra nefariam haesim iam stylum fixeram, pro me respondere compulsum sum, expectans tria amici uolumina: & ad congeriem criminum eius tota mente suspensus: nisi quod leuius est, professum inimicum cauere, quam hostem latentem sub amici nomine sustinere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

M eum potissimum inuadat. Hunc aiunt esse morem periclitatum in aquis, ut quisquid manibus nacti fuerint, id pertinacissime teneant, etiam suo malo. Nisi inuicti. Quidam codices habent in clyti. Ex uarietate conijcti locus deprauatus. Forte legendum est, in sicco pontificis baculo. Militari uulgarique. Et hodie Galli quocumque modo cognatum parente uocant sua lingua. Resupinus. A gestu significauit desidia. Recumbunt enim qui lassii sunt, & qui essedo uehuntur, quod ipsum genus est delicati uehiculi. Lassulus. Diminutio comode exprimit Ironiam. Flaminia iter. Est una uia Romana quae Flaminia, sicut Appia, Sacra, caeteraque. Mollissimum appellat, quod ea pars minime motuosa sit. Quae malum. Malum, hic interiectio uice ponit, qua solemus tedium aut iram exprimere. Potiri ignibus & frui. Improprietas notauit. Nam

- 1 Nam potitur rebus, pro quibus certauimus: & fruimur rebus, pro quibus laborauimus. Apud eos dicitur *κληρονομησασθαι*, id est, haereditate capient. Acyrogis. Id est, improprie locutionibus. Id enim Graece sonat *ἀκυρολογία*. Et a grammaticis commemoratur inter uicia sermonis, ut si quis diceret sperare pro timere. Ille non potiretur. Negatio expungenda est, ut legas, ille potiretur. Nam irridet usurpatione uerbi impropria: potitur enim his rebus quas desiderauimus. Et quem uolo ut ardeat. Graeci codices sic habent, *καὶ πὶ θέλω εἰ ἡδὴ ἀνιψθῆναι* id est, & quid uolo si iam accensus est? Theophrasti uerba. Per Ironiam appellat Theophrastum Ruffinum, propter balbutientiam & infantiam. Theophrastus enim philosophus admirabili quadam fuit eloquentia: unde & nomen uidetur inditum, quod diuino loqueretur. Modorum ac temporum legi dicentes. Commiscuit praesens cum praeterito: rectius erat, legi qui dicerent. Item legi, male respondet ad confirmabant. Praeterea, & copula parum concinne connectit legi, & confirmabant. Postremo quis legit dicentes, ac non potius audit? Vide quantum interlit inter locutuleum, & hominem uere eloquentem.
- 3 Ut praetermittam *κατέμπαρον*. Cacemphaton Donatus refert inter decem orationis uicia. Id sit, cum quis utitur dictione quae habet obscenae rei significationem. Veluti, Arrige aures Pamphile. Nam arrigo per se obscenum uerbum est. Hic Hieronymus putat obscenitatem subesse, in iraduce humani feminis. Arcefilaum. Hic medicae Academiae fuit autor, & singulis de rebus ambigue disputabat, illud addens *φύμ' ἐγὼ*, id est, sic mihi uidetur. Carneadem. Hic nouae Academiae princeps fuit. Erat autem id omnibus Academicis commune, nihil affirmare, sed probabilia sequi. Cautione. Nam illi uerum nescire se dicebant, tamen quid esset uerisimile, se scire profitebantur. Ruffinus ne hoc quidem audeat pronuntiare, sed omnino nescire se fatetur. Inuidia. Pro odio & molestia posuit. Vitam e uita. Nam sublato delectu rerum, ratio uiuendi tollitur e uita. Ad hanc inuidiam uitandam, conueniunt ad uerisimilia. Vide num pro uitam legendum sit ueritatem. Lactantium ex traduce factam. Pro his uerbis, ex traduce factam, quidam codices habent *συσπαραμυθία*, id est, confeminatam, hoc est, pariter cum semine immixtam. Interpretaris *ἕξις*. *ἕξις* tantum significat: quanquam hic accipi uidetur pro commentario in librum Exodus. Sed puto scribendum *ἕξις*. Et cicures. Quidam codices habent, cicures Enniani. Quidam cicures Senniani. Quadrupes quae ferae non sunt, cicures dicuntur. Fortassis Ennius alicubi similes, & qui facile quouis adducantur, cicures appellauit. Quid inconsequens. Quod Graeci uocant *ἀκωσολόγητος*: cum sequentia non respondent superioribus. Laciniosa. Id est, superfluentis. Nam lacinae sunt uestium appendices, quibus olim utebantur, & adhuc utuntur nonnulli.
- 4 Tantum uersibus. Non singulis uerbis, sed uersibus. Versus est, quod uulgo lineam uocant,

Verum hi longe dissentiunt ab Hieronymo, qui nimis existimant, neque sanctum, neque doctum, quod idem non sit egregie barbarum. Nauem impetit. Impegit legendum est, id est, illisit in scopulum. Prouerbiu est, ubi quis statim in aggressu operis offendit. Ad populum phaleras. Hoc Persiano uersu nimis uidetur Hieronymus delectatus: hoc est, apud uulgus te facta, mihi penitus notus es. In Origenis scita. Scita uocat quae Graeci *ἀόγμματα*, nos decreta, siue placita. *ἀναθεωροῦμαι*. *θεωρεῖν*, considerare est, siue contemplari, *ἀναθεωρεῖσθαι*, id est, reconsiderare. Inde *ἀναθεωροῦμαι*, recognitio. Commatice. Id est, concisim; nam *κόμμα* incisio, *κόμμα* incisio. Vnde & Michael. Hic locus est in epistola Iudae apostoli ex apocryphis, ut apparet, Hebraeorum sumptus. Increpet tibi. *ἐπιτιμῆσαι σοὶ ὁ κύριος*, id est, increpet te dominus. Quanquam Graece dandi casus est. Nostrum codices pro increpet, habent imperet, sed mendose. Duos Andabatas. Andabatae clausis oculis congregiuntur. De hoc uide prouerbiu a nobis explicatum in Chilia dibus. Subscriptionum. Subscribent enim, qui sententiam alicuius comprobabant. Quis imperator. Cum mihi mea ingeratur fabella. Quidam codices habent tabella. Vtrumque tolerari potest. Fabella, id est, sermo leuiter inter conuiuia dictus: uel tabella, id est, mensula, hoc est, quod in mensa dictum est. Asynodo uidelicet. Nonnulli codices habebant, asino uidelicet Iyra. Verum mihi probatur, asynodo, id est, a synodis alieno, *ἀσύνωδος*, ut intelligas, nihil opus esse ingerere sermones prandiorum ei, qui omnia synodorum acta nouerit. Quasi mimum Philistionis. Philistion Sardinum, quamquam de patria ambigunt autores, ad risum scripsit comedionas quaedam: unde & praer nimio risu mortuus est. Mimum. Hic uocat carmen ipsum ludicrum. Marulli. Et hic mimographus fuit, cuius meminit Spartianus in uita Antonij. Huius generis fuit & Lentulus, quamquam de eo nihil nominatim comperi, nisi quod hunc memorat alibi Hieronymus. Stropham. Vocat obliquum sermonem, cum aliud agimus, quam praer nobis ferimus. Sic enim mimi sub alterius nomine, alium taxant apud populum. Cypriani *ἀσυνεπίγνωτος*. Id est, falsa inscriptionis: *ψευδὸς* mendacium, & *ἐπιγράφω* inscribo. Ipse bilinguis. Id

est, Græce peritus & Latine: quanquam interim scomma est, ex allusione bilinguis. Numeri in-
dices.] Indicem uulgò tabulam uocant, Græci ἰνδίκην. Cum Daniele.] Nam huic dictum est,
Vir desideriorum es tu: ut habetur apud ipsum capite nono, quod esset discendi cupidus. Aut
illustria.] Nam prænotatis stellulis illustrabat, & ueru iugulabat & confodiebat. Est enim obeliscus,
gladij siue teli genus. Asteriscus stellula. Proprium σὺμπικμα. Σὺμπικμα, id est compono. Inde
σὺμπικμα, opus compositum. Hiberas nœnias.] Nœnias, hoc loco nugas uocat aniles. Hibe-
ras autem dixit, quod in Hiberia multa nascantur uenena, maleficijs apta: sicut in Odis testatur Ho-
ratus. Vnde propter prodigiosa maleficiorum fabulamenta, fabulæ aniles, Hibericæ nœniæ dicte
sunt. Est enim Hiberia finitima Colchidi, quæ similibus fabulis infamis est. Mendacio suo extru-
xerit.] Festiuiter dicit eas cellulas non faxis, sed mendacio constructas fuisse. Ridet hoc figmentum
scribens ad Augustinum, qui serio credidit. Neque desunt hodie qui credant, quum diuus Hierony-
mus planè mendacium esse pronunciet. Hyperaspistes.] Ἄσπις Græcè clypeus est: ὑπερασπιστής,
qui clypeo suo protegit aliquem. Vnde non inepte addidit quisquis is fuit, id est satelles & armiger:
maxime quum de rege loquatur. Nam regij corporis custodes, satellites appellantur. Non solum
exempla composuit quatuor editionum.] Suspicio ab Hieronymo scriptum fuisse, Exapla compo-
suit quatuor editionum. Contextuerat Origenes opus sex columnis distinctum, quemadmodum fit
in Canonibus. Prima habebat Hebraica uerba figuris Hebraicis descripta. Secunda, è regione de-
monstrabat Hebraica uerba Græcis literis descripta, propter eos qui literas Hebræorum non didi-
cissent. Tertia deinceps annectebat editionem Aquilæ. Quarta, Symmachij. Quinta, Septuaginta
interpretum. Sexta, Theodotionis. Hoc opus appellauit ἑξαπλά, quod omnia ex simplici ordine
essent digesta. Sic enim interpretatur Ruffinus, Ecclesiastica historia libro sexto: quanquam illic
quoq; scribæ pro Exapla, posuerant exemplaria. Apud Suidã quidam idem opus appellat ἑξαπλά,
quasi ἑξαπλά dicerentur à numero sex columnarum: quanq; apud Græcos semper inuenio uocem
hanc prima uocali exili. Et in psalmos quintam etiam ac sextam septimamq; citat editione: certe Græ-
cis ἑξαπλά, significat explano. Quæ oculus non uidit.] Vel ex hoc loco licebit emendare uul-
gatam editionem nostram, quæ perperam habet Quod, pro Quæ: & Descendit, pro Descenderunt:
tamen si Græcis uerbum ἐπίβη singularis est numeri, tamen usurpatur pro plurali, propter nomina-
tiuum pluralem neutri generis ad quem refertur, nempe ἐ, id est quæ. Moras.] Salebras & im-
pedimenta uocat, quæ lectorem offendunt ac remorantur. Syluam nominum.] Confusam &
indigestam congeriem, syluam appellat. Sensuumq; labores.] Hoc loco Labores, uerbo in La-
byrinthos, ut intelligas difficultates inexplicabiles sententiarum. Nam locū fuisse corruptū, uel ipsa
lectionis arguit uarietas. Per uersuum cola.] κῶλον, id est membrum, quum absoluta est senten-
tia. Hinc apparet olim singulos uersus, singula cola completi solere: cōmata quoq; sua habuisse in-
terualla. Mirum est, horum nihil obseruatum fuisse à nostris, neque de commatis & colis, neq; de obe-
lis & asteriscis, neque canonibus, quum uehementer ad rem pertineant. Iuxta līnenium.] Iste
niam legendum est. Hic fuit discipulus Antigenidis Thebani cantoris, qui quum populo non pro-
baretur, Antigenidas præceptor illius: Mihi, inquit, cane & Musis: Meminit Valerius Maximus li-
bro tertio, capite Desidia sui. Clausis quod dicitur, oculis.] Alludit ad Andabatas, qui clausis
oculis sese petebant. Clausis oculis, id est, nullo iudicio. Sycophantam.] Id est calumniatorem
de re nihil, id enim significat sycophanta. Sed quid contra.] Hic Hieronymus uakē respondet.
Siquidem ex ipsa præfatione planè apparet eum ita sensisse. Ad eundem modum respondet de som-
nio. Figurata laude.] Id est non simplici, sed quæ stropham habeat.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Miserat, ut apparet, Ruffinus epistolam contumeliosam ac minis plenam ad Hieronymum, ac præ-
terea libros, quos in illum scripserat, ad publicum certamen inimicitiae prouocans. Ad quæ magna
libertate respondet, in quo non oportebit offendere lectorem. Sua cuiq; dolent. In alienis facile tem-
perati sumus. Erat Hieronymus natura ingenio uehementi. Deinde, bene sibi conscientie mentis fidu-
cia, dicendi libertatē addebat: ad hæc tacetisitor improbus, & iuxta publicanā sententiam: furor sic læ-
sa sæpius patientia. Postremo contumelia erat intolerabilis, quippe quæ notam hæreseos impinge-
bat. Super omnia memineris & Hieronymū licet eruditissimū, licet sanctum, hominem tamē fuisse.

APOLOGIA HIERONYMI ADVERSUS RUFFINVM.

RECTIS literis prudentiæ tuæ, quibus in me inueheris: & laudatum quon-
dam tuum quem uerum collegam loquebaris & fratrem, nunc libris ad respon-
dendum prouocas, terresq; criminibus: intellexi illud Solomonis in te esse
completum: In ore stulti baculus contumeliæ. Et non recipit fatuus uerba
prudentiæ: nisi ea dixeris, quæ uersantur in corde eius. Et Esaias: Fatuus, inquit, fatua lo-
quetur, & cor eius uana intelliget: compleat iniquitates, & loquatur contra Deum men-
daciū

dacium. Quid enim necesse fuit accusationis uolumina mittere, & maledicta proferre in me-
dium: si tu in ultima parte epistolæ, denunciata morte me deterres, ne audeam responde-
re criminibus, imò laudibus tuis? Eadem quippe & prædicas & accusas, & de uno fon-
te dulce amarumq; procedit. Vnde obsecro te, ut uerecundiam & pudorem quem à me
exigis, prior exhibeas: & qui mendacij alterum criminaris, desinas ipse mentiri. Ego nulli
scandalum facio, nec accusator interim tui sum. Non etenim considero, quid tu merearis,
sed quid me deceat: & saluatoris eloquium pertimesco dicentis: Qui scandalizauerit unum
de pusillis istis, qui in me credunt: expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, &
demergatur in profundum maris. Et, Væ mundo ab scandalis. Necesse est enim ut ue-
niant scandala: sed uæ homini per quem scandalum uenit. Poteram & ego in te falsa con-
gerere: & dicere me uel audisse, uel uidisse, quæ nullus norat: ut apud ignorantes impu-
dentia ueritas, & furor constantia putaretur. Sed absit ut imitator tui sim: & quod in te re-
prehendo, ipse faciam. Ille loquatur spurcitas, qui potest spurca committere. Malus ho-
mo de malo cordis thesauro profert ea quæ mala sunt. Ex abundantia cordis os loquitur.
Habeto interim lucrum, quod amicus quondam tuus nunc accusatus, turpia tibi non uult
obscere. Et hoc dico: non quod accusationis tuæ gladios pertimescam: sed quod magis
accusari uelim, quam accusare: & pati iniuriam, quam facere: sciens præceptum ab Apo-
stolo: Non uosmetipfos ulciscentes charissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim: Mi-
hi uindicta, & ego retribuam dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus: ciba illum. Si
sitierit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Qui e-
nim seipsum uindicat, ultionem domini non meretur. Et tamen antequam respondeam
epistolæ tuæ expostulare tecum libet: uenustissime monachorum, bone presbyter, imi-
tator Christi, fratrem tuum potes occidere: quem si tantum oderis, homicida es? Hoc à
saluatore didicisti, ut uerberanti maxillam præberes alteram? Sic ipse respondit percussori
suo: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: Si bene, quid me cædis? Mors
teu minaris, quam & serpentes inferre possunt. Mors omnium est, homicidium pessimo-
rum. Quid enim, nisi tu me occideris, ego immortalis ero? Quin potius habeo gratiam,
quod facis de necessitate uirtutem. Non ne & apostoli saluis inter se amicitijs dissen-
serunt, quum Paulus & Barnabas propter Ioannem cognomento Marcum stomachati sunt:
& separauit eos nauigatio, quos Christi euangelium copulabat? Non ne idem Paulus in
faciem Cephæ restitit, quod non recto pede incederet in euangelio? Et tamen præcesso-
rem suum & columnam ecclesiæ uocat: & exponit prædicationem, ne in uacuum curre-
ret, aut cucurrisset. Non ne in religione etiam liberi à parentibus, & coniuges à maritis
salua pietate dissentiunt? Vos si ita habetis, ut habemus, cur nos odistis? Si aliter creditis,
quid uultis occidere? An qui à uobis dissenferit, occidendus est? Testem inuoco Iesum
conscientiæ meæ, qui & has literas & tuam epistolam iudicaturus est, me ad commonitio-
nem sancti papæ Chromatij uoluisse reticere, & finem facere simultatum, & uincere in bo-
no malum: sed quia minaris interitum nisi tacuero, respondere compellor, ne uidear tacen-
do crimen agnoscere: & lenitatem meam, malæ conscientie signum interpreteris. Hoc est
uerum dilemma tuum: non ex dialectica arte quam nescis, sed ex carnificum officina &
meditatione prolatum. Si tacuero, criminofus ero: si respondero, maledicus. Tu me er-
go & prohibes & cogis, ad respondendum. In quo utrunque moderabor: ut & obiecta
diluam, & ab iniuria temperem. Quis enim eum non timeat, qui est paratus occidere? Se-
quarq; uestigia propositionis tuæ, seruans cætera illis eruditissimis libris, quos antequam
legerem, confutauī. Dicis te accusationem meam ad eos tantum misisse, qui meis uerbis
læsi fuerant, & non ad plures: quia non ad ostentationem, sed ad ædificationem Christia-
nis loquendum est. Et unde oro te librorum tuorum ad me fama peruenit? Quis eos Ro-
mæ? quis in Italia, quis in Dalmatia disseminauit? Si in scrinijs tuis & amicorum tuorum
latabant, ad me quomodo mea crimina peruenerunt? Et audes dicere te non ad ostenta-
tionem, sed ad ædificationem quasi Christianum loqui: qui de sene senex tanta confin-

gis, quanta non diceret de latrone homicida, de scorto meretrix, scurra de mimo: Qui par-
turis mihi montes criminum, & gladios quos defigas in iugulum meum, tanto ante tempo-
re exacuis? Idcirco ne cereales & anabasi tui per diuersas prouincias cucurrerunt, ut lau-
des meas legerent? Vt panegyricum tuum per angulos & plateas, ac muliercularum tex-
trinas recitarent? Hæc est tua illa sancta uerecundia: hæc ædificatio Christiana, sic mode-
stus es, sic pudens: ut cateruatim de occidente uenientes mihi tua maledicta narrauerint, ita
memoriter & consentanee, ut ego cogere non scriptis tuis, quæ necdum legeram, sed scri-
ptorum respondere opinionibus, & uolantia toto orbe iacula falsitatis, clypeo ueritatis ex-
cipere. Sequitur in epistola tua. Noli multo auro redimere notarium meum: sicut amici tui
de meis *πὸν ἀρχαῖον* schedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digestis, fece-
runt: ut facilius falsare possent, quod aut nullus haberet, aut admodum pauci. Gratis à me
missum suscipe codicem quem censu magno cuperes comparatum. Non te pudet proce-
mij? Ego auro redimerem notarium tuum? Et quis talis ac tantus est, ut audeat cum Cræ-
so & Dario pugnare diuitijs: ut subitum Demaratum, & Crassum non pertimescat? Vt
que adeo ne obdurasti frontem, ut mendacium ponas spem tuam: & existimes te protegi
posse mendacio: & quicquid finxeris tibi credendum putes? Quis Bethlehem de cubicu-
lo fratris Eusebii furatus est epistolam laudatricem tuam? Cuius artificio & à cuius mini-
stris in sanctæ Fabiolæ hospitio & uiri Christiani & prudentis Oceani inuentus est codex,
quem illi nunquam uiderant? An idcirco te existimas innocentem, si quicquid tuum est in
alios conferas? Quicumque te offenderit, quamuis simplex, quamuis innoxius sit, ilico cri-
minosus fiet? Habes enim, per quod Danaes est uicta pudicitia, quod Giezi magistri præ-
tulit sanctitati, propter quod Iudas tradidit dominum suum. Videamus tamen quid meus
necessarius de schedulis tuis, necdum emendatis & nondum ad purum digestis, falsauit:
& ob id facilius ei falsatæ fuerint, quod aut nullus eas haberet, aut admodum pauci. Et
ante scripsi, & nunc eadem Deo audiente protestor, me non approbasse accusationem
eius: nec cuiusquam Christiani in Christianum. Quid enim necesse est, in multorum scan-
dala ruinaque proferri, quæ secreto aut corripere ualeas, aut emendare? Sed quia unius
quisque uiuit stomacho suo, & amicus non statim dominus est alterius uoluntatis: sicut ac-
cusationem etiam ueram reprehendo, sic falsitatem schedularum in sancto uiro non susci-
pio. Quid enim homo Latinus de interpretatione Græca potuit immutare? Aut quid sub-
traheret uel adderet in libris *πὸν ἀρχαῖον*, ubi sic contexta sunt omnia, & alterum pendet ex
altero: ut quicquid tollere uolueris uel addere, quasi pannus in uestimento statim appa-
reat? Quod ergo me mones, ipse facito: paululum saltem humani, si non Christiani pu-
doris assume: ne despecta & calcata conscientia tua, uerbis te purgatum putes, qui rebus
urgeris. Si Eusebius auro redemit in emendatas schedulas, quas falsaret: tu profer tuas, quæ
falsatæ non sint: & si probaueris nihil in eis hæreticum, tunc ille crimine tenebitur falsita-
tis. Quamuis mutes, quamuis corrigas, catholica non probabis. Si enim error est in uer-
bis aut in paucis sensibus, possunt detruncari mala, & bona pro his reponi. Vbi autem to-
ta disputatio æqualis est, ut uniuersæ rationabiles creaturæ, quæ propria uoluntate cor-
ruerant, in unum postea reuertantur statum, ut rursus ex eodem principio aliæ sint ruinæ:
quid habes emendare, nisi cuncta mutaueris? Quod si facere uolueris, iam non libros alie-
nos interpretaberis, sed condas tuos. Hoc autem cuiusmodi argumentum sit, non intelligo.
Quia, inquit, in emendatæ, & nondum ad purum digestæ erant schedulæ, idcirco facilius
ab Eusebio falsatæ sunt. Aut ego tardior sum, aut mihi satis fatuum & obtusum uidetur. Si
nondum emendatæ, nec ad purum digestæ erant schedulæ: error earum non Eusebio im-
putabitur, sed moræ & tarditati tuæ, qui emendare cessasti. Et in eo solo erit ille culpabilis:
quia scripta sua cito disseminauit in uulgus, quæ tu paulatim emendare decreueras. Sin au-
tem, ut tu uis, eas falsauit Eusebius: quid caularis atque præterdis in emendatas, & necdum
ad purum digestas in publicum prorupisse? Et emendatæ enim & non emendatæ simi-
lem recipiunt falsitatem. Nullus, inquit, eos habebat libros, aut admodum pauci. In uno ser-

mone

monone quanta diuersitas? Si nullus eos habebat, quomodo apud paucos erant? Si pauci ha-
bebant, cur nullum habuisse mentiris? Cum autem dicas apud paucos fuisse: & te ipso confis-
sentem subuersum sit, quod nullus habuerit: ubi est illud, quod quereris auro redemptum no-
tarium tuum? Dic nomen notarij, quatum auri datum sit, ubi, per quem, aut cui datum. Vt
que proditorum tuum abiecisti à te, & tanti facinoris reum à tuo cõsortio separasti. Vide ne
magis illud uerum sit, à paucis illis amicis tuis, & Eusebio & cæteris data exemplaria: quæ ita
inter se congruunt, atque consentiunt, ut ne puncto quidem alterum ab altero differat. De-
inde cuius prudentiæ est, dare exemplar alijs, quod nondum emendaueras? Scriptæ ad pu-
rum non erant schedulæ, & emendandos errores tuos iam alijs possidebant. Sentis ne non
hæere inter se mendacium? Et quid tibi in articulo temporis profuit, ut episcoporum senten-
tias subterfugeres, patere discussum, & tuis te uerbis redargui? Ex quo apparet iuxta inelyti
oratoris elogium, te uoluntatem habere mentiendi, artem fingendi non habere. Sequar ordi-
nem epistolæ, & ipsa ut loquutus es uerba subnectam. Eloquentiam, ut dicis, tuâ & in præ-
satione mea laudasse me fateor: etiam nunc laudarem, nisi tu eam cõtra Tullij tui sententiam,
multa iactantia faceres odiosam. Vbi iactaui eloquentiam meam, qui etiam à te laudatam non
libenter accepi? An hoc dicis, quia non uis subdola prædicatione palpari? Aperte accusa-
beris: ut qui laudantem respuis, sentias criminantem. Imperitiam autem tuam, non tam
stultus eram, ut reprehenderem: quam nemo potest fortius accusare, quam tu ipse, dum
scribis. Sed uolui ostendere condiscipulis tuis, qui tecum non didicerunt literas: quid per
triginta annos in Oriente profeceris, qui *συρραφεις ἀρχαῖον* procacitatem disertitu-
dinem, & maledicere omnibus, bonæ conscientiæ signum arbitraris. Nectibi, ut dicis, se-
rulas adhibeo: neque athenogerontameum scutica & plagis literas docere contendo: sed
quia fulmen eloquentiæ tuæ atque doctrinæ omnes tractatores ferre non possumus, &
ingenij acumine præstringis oculos nostros, intantum ut omnes, tuos inuidos putes:
certatim opprimere te cupimus: ne si semel in scribendo obtinueris principatum, & in elo-
quentiæ arce steteris, cunctis nobis qui aliquid scire uolumus, mutire non liceat. Ego phi-
losofus, rhetor, grammaticus, dialecticus, Hebræus, Græcus, Latinus, trilinguis. Hoc
modo & tu bilinguis eris, qui tantam habes Græci Latiniq; sermonis scientiam, ut &
Græci te Latinum, & Latini te Græcum putent: & papa Epiphanius *πεντάλωπος*, quia
quinque linguis contra te & amatum tuum loquitur. Simuleq; admiror qua temeritate con-
tra tantarum artium uirum audeas dicere: tu qui tot disciplinarum oculis uigilas, quomo-
do uenia donandus es, si erraueris, & non perpetuo pudoris silentio contegendus? Quod
quum legissem, & me putarem alicubi in sermone lapsum (qui enim in uerbo non pec-
cat, iste perfectus est) & suspicarer eum aliquid meorum prolaturum esse uitiorum, sub-
ito intulit: Ante biduum mihi quam proficisceretur harum bauius, in manus uenerunt,
quæ in me declamasti. Vbi est ergo quod minaris, & dicis: quomodo donandus es ue-
nia, si erraueris, & non perpetuo pudoris silentio contegendus? Nisi fortè præ angustia
temporis non potuisti ea in ordinem digerere. Aut aliquem de eruditis conducturus eras,
qui in opusculis meis gemmarum eloquentiæ tuæ ornamenta perquireret. Supra scripsisti:
gratis à me missum codicem suscipe, quem censu magno cuperes comparatum: & nichu-
militatis præstigijs loqueris, imitari te uolui, sed refestinate eo qui ad te remeabat, malui
paucis ad te, quam ad alios pro tuis maledictis latius, scribere. Et interim audacter frueris im-
peritia tua. Senael enim confessus es, dicēs: superflua tibi reprehensio fuit in paucis, quæ pro-
fessa nobis habetur in omnibus. Nec reprehendam, quod comparatum codicem pro em-
pto posueris: cum comparatio æqualium sit, emptio precij annumeratio: & refestinate
te eo, qui ad te remeabat, fordidissimæ elocutionis *πρωσολογια*: tantum sensibus respon-
debo: & te nequaquam solocistam ac barbarum, sed mendacem, subdolum, impudens-
tem conuincam. Si ad me tantum epistolam scribis, ut me commoneas & emendatum ue-
lis: ne cæteris scandalum facias, & alijs furentibus iugulentur alijs: cur libros contra me scri-

Hier. to. 2

V 3 bis

bis ad alios: & legēdos per satellites tuos toto orbe dispergis. Vbi est syllogismus tuus, quo me irretire conaris, & loqueris: Quem in hoc magister optime emendare cupiebas? Si illos ad quos scribis, nihil deliquerant. Si me quem arguis, nō ad me scriperas. Et ego tuis respon-
debo tibi sermonibus. Quem emendare cupiebas magister indocte? Eos ne qui non peccauerant? An me, ad quem non scriperas? Brutos putas esse lectores, & omnes non intelligere prudentiam tuam: imo malitiam, qua & serpens prudentior fuit cunctis bestijs in paradiso: ut à me secretam admonitionem flagites, quem publica accusatione persequeris, & non te pudet accusationem tuam Apologiam uocare? Querensque cur opponam clypeum pugioni tuo, & tibi quasi religiosus & sanctulus personam humilitatis imponis, & dicis: Si erraueram, quare scribis alijs, & non me ipsum redarguis? Hoc ipsum in te retorquebo. Quicquid enim me non fecisse caufaris, quare non ipse fecisti? Velut si quis pugnis aliquem calcibusque collidens, si resistere uoluerit, dicat ei: Nonne tibi præceptum est, qui te percusserit in maxillam, præbe illi & alteram? Quid enim bone uir, tibi præceptum est, ut me uerberes? Oculum mihi effodias: & si paululum me commouero, Euangelij mihi præcepta cantabis? Vis scire tortas argutiarum tuarum strophas, & uulpecularum insidias, quæ habitant in parietinis, de quibus Ezechiel loquitur, Quasi uulpes in deserto prophetae tui Israel? Auscultata quid feceris. Ita me in tua præfatione laudasti, ut obijcerentur mihi laudes tuæ, & nisi me alienum à tanto laudatore dixissem, hæreticus iudicaretur. Postquam repuli crimina, id est laudes tuas: & absque inuidia tui nominis, respondi criminibus non criminatori: atque ut me catholicum à te infamatus probarem, inuectus sum in hæreticos: irascens, furis, & luculentissimos libros contra me cudis: quos quum legēdos & cantandos omnibus tradidisses, certatim ad me de Italia & urbe Roma atque Dalmatia scripta uenerunt, quibus me laudator pristinus ornasses præconijs. Fateor ilico ad obiecta respondi, & me non esse hæreticum, totis uiribus probare conatus sum. Misique hos ipsos Apologiae meæ libros, ad eos quos tu uulneraueras, ut uenena tua, nostra sequeretur antidotus. Ob hanc culpam mittis mihi & priores libros, & recentem epistolam, plenam iniuriarum & criminum. Quid me uis facere, bone amice? Taceam? Videbor crimen agnoscere. Loquar? Terres me gladius tuus, & accusationem non iam ecclesiasticam, sed tribunalium comminaris. Quid fecit? Quid commeruit? In quo te læsit? Quia me negaui hæreticum? quia me tuis laudibus dixi indignum? quia hæreticorum fraudulentias & periuria aperto sermone descripsi? Quid ad te, qui et catholicum & ueracem te esse iactas, qui libentius me accusas, quam te defendis? Num mea defensio, accusatio tua est? Aut aliter orthodoxus esse non poteris, nisi me hæreticum comprobaueris? Quid tibi prodest societas mea? Aut quæ est ista prudentia? Accusatus ab alijs, accusas alium. Ab alio appeteris, & illi tergum obuertens, quiescentem contra te prouocas. Testor mediatorem Iesum, inuitum me & repugnantem ad hæc uerba descendere: & nisi tu prouocares, semper taciturnum fuisset. Denique noli accusare, & ego cessabo defendere. Quæ enim est audientium ædificatio, duos senes inter se propter hæreticos digladiari: præsertim cum ambo catholicos se uideri uelint? Omittamus hæreticorum patrocinium, & nulla erit inter nos contentio. Eodem seruire quo Origenem ante laudauimus, nunc damnatum toto orbe, damnemus. Iungamus dextras, animos conpulemus, & duos orientis atque occidentis *τροπαιοφόρους*, alacri sequamur incessu. Errauimus iuuenes, emendemur senes. Si frater es, me gaude correctum. Si amicus sum, de conuersione tua debeo gratulari. Quamdiu inter nos iurgium fuerit, uidebimur rectam fidem necessitate ducere, non uoluntate. Inimicitia nostra, inuicem nobis tollunt testimonium ueræ poenitentia. Si unum credimus, si idem & uolumus & nolumus, ex quo firmas nasci amicitias etiam Catilina testatur: si hæreticos pariter odimus, & ueterem æque damnamus errorem: quid contra nos tendimus, cum eadem oppugnemus, eadē defendamus? Ignosce mihi, quod Origenis eruditionem & studium scripturarū, antequam eius hæresim plenius nosses, in iuuenili ætate laudauit: & ego tibi dabo ueniā, quod Apologiam librorū eius

eius cano scriperis capite. Ante biduum, quam ad nos epistolam scriberes, libellos meos in manus tuas uenisse testaris, & idcirco non habuisse spacium ex ocio respondendi, alioquin si meditatus in nos paratusque dixisses, fulmina iacere, non crimina uidereris. Et quis tibi credet homini ueracissimo, ut negociator orientalium mercium: qui & hinc deportata uendere necesse habebat, & ibi emere, quæ huc rursus adueheret: biduum tantum Aquileiæ fuerit, ut raptim & ex tempore contra nos dictare epistolam cogereris? Libri enim tui, quos limasti per triennium, disertiores sunt. Nisi forte non fuit in præsentiarum qui tuas emendaret nœnias. Et idcirco omne iter dictionis tuæ, absque Palladis arte, salebris & uoragibus uitiorum inciditur. Tam apertum temporis mendacium est, ut non dicam respondere, sed legere biduo, mea scripta non potueris. Ex quo apparet, te illam epistolam aut pluribus diebus scripsisse, ut styli ipsius elegantia probat: aut si tumultuaria dictio est, niamium te esse negligentem, qui cum extemporalis talis sis, meditatus deterior fueris. Illud autem quod tergiueraris, & dicis te ea transtulisse de Græco, quæ ego prius Latino sermone transtulerim, non satis intelligo quid uelis dicere: nisi forte adhuc commentarios ad Ephesios criminaris, & quasi nihil tibi super hoc responsum sit, obduram frontis impudentiam, nec auribus obturatis uoces recipis incantantis. Nos in commentarijs, & illis & alijs, & nostram sententiam explicauimus, aperte confitentes quæ sunt hæretica, quæ catholica. Hic est enim commentariorum mos, & explanantium regula, ut opiniones in expositione uarias persequantur, & quod uel sibi uel alijs uideatur, edisserant. Et hoc non solum sanctorum interpretes scripturarum, sed secularium quoque literarum explanatores faciunt, tam Latinæ linguæ, quam Græcæ. Tu in libris *κει ἀρχῶν* idipsum obtendere non potes. Arguet enim te præfatiuncula tua, in qua polliceris, detruncatis malis, & quæ ab hæreticis addita fuerant, optima remansisse: ut quicquid ibi uel bonum uel malum dixeris, iam non ei imputetur quem transfers, sed tibi qui interpretatus es: nisi forte hæreticorum errores emendare debueras, & Origenis mala proferre in medium. Sed de hoc, quia nos remittis ad codicem, antè tibi respondimus, quam tua scripta legeremus. De Pamphili libro, non ridiculosa, ut tu scribis, sed ridicula mihi forte res accidit, ut postquam Eusebij asseruerim esse non Pamphili, ad extremum dixerim, etiam me annos plurimos hoc putasse quod Pamphili fuerit, & à te exemplar huius uoluminis mutuatum. Vide quantum timeam cachinnos tuos, ut etiam nunc eadem ingeram. De tuo codice quasi Pamphili exemplar accepimus. Credidi Christiano, & credidi monacho, non putauit tantum sceleris à te posse confingi. Postea uero per interpretationem tuam quaestione contra Origenem toto orbe commota, in quaerendis exemplaribus diligentior fui, & in Cæsariensi bibliotheca, Eusebij sex uolumina reperi *ἀπολογίας ὠρθόδοξας*. Quæ cum legissem, primum eum librum deprehendi, quem tu solus sub nomine martyris edidisti, de filio & Spiritu sancto, in bonam partem plerisque blasphemijs commutatis. Et hoc uel Didymum, uel te, uel alium fecisse nescio quem, quod tu apertissime in libris *κει ἀρχῶν* fecisse conuinceris: maxime cum idem Eusebius (ut iam duobus libris docui) scribat, Pamphilum nihil proprii operis edidisse. Dic ergo & tu, à quo exemplar acceperis: nec mihi ad subterfugiendum crimen mortuos aliquos nomines: ut cum autorem ostendere non potueris, illum proferas qui non possit respondere. Sin autem riuiulus ille in tuis scriptis fontem habet, quid sequatur, etiam me tacente non dubitas. Verum fac ab alio quolibet amatore Origenis, huius libri titulum, & autoris uocabulum commutatum, cur hoc in Latinam linguam uertis? Videlicet ut testimonio martyris, omnes Origenis scriptis crederet, præmissa munitione tanti autoris & testis. Nec tibi sufficit doctissimi uiri apologia, nisi scribas & proprium uolumen pro defensione eius: quibus per multos disseminatis, uisito iam libris *κει ἀρχῶν* uertis è Græco, & hos ipsos præfatione commendas, dicens nonnulla in his ab hereticis deprauata, quæ tu de aliorum librorum Origenis lectio-
ne correxeris. Me quoque laudas, ne tibi amicorum meorum quispiam contradicat. Origenis *ἡθροῦνα* prædicas, eloquentiam meam fers in cælum, ut fidem in cœnum deprimas:

fratrem & collegam uocas, & imitatore[m] te mei operis confiteris. Cumq[ue] à me translatae Origenis septuaginta homilias, & nonnullos tomos in Apostolū iactes, in quibus sic cuncta limauerim, ut nihil in illis quod à fide catholica discrepet Latinus lector inueniat: nūc eosdem libros hæreticos criminaris: & uerso stylo quē prædicaueras, quia confortem putas, accusas, quoniā perfidiæ tuæ cernis inimicum. Quis è duobus calumniator est martyr? Ego qui illum dico hæreticum non fuisse, nec scripsisse librum, qui ab omnibus reprehenditur: an tu qui uolumē hominis Ariani, titulo cōmutato sub nomine martyris edidisti? Non tibi sufficit scandalum Græciæ, nisi illum & Latinorū auribus ingeras, & inclytum martyrem, tuā quantū in te est translatione deformes. Tu quidem alia mente fecisti, nō ut martyrem argueres, nō ut me accusares, sed ut Origenis per nos scripta defenderes. Attamen scito Romanā fidem, apostolica uoce laudatā, istiusmodi præstigijs nō recipere: etiam si angelus aliter annunciet, q̄ semel prædicatū est, Pauli autoritate munitam non posse mutari. Ergo frater, siue à te falsatus est liber, ut multi putant, siue ab altero, ut forsitan persuadere conaberis: & temerè credidisti, hæretici nominis οὐρανοῦ esse martyris: muta titulum, & Romanā simplicitatem tanto periculo libera. Non tibi expedit, ut per te clarissimus martyr hæreticus iudicetur, ut qui effudit pro Christo sanguinē, contrarius si dei Christi approbetur. Dic potius, inueni librum, putavi illum martyris, ne timeas pœnitentiam. Iam te non urgebo, nō quæram à quo acceperis: uel mortuorum aliquem nominato, uel in platea ab ignoto homine te emisse dicito. Non enim damnationē tuam quærimus, sed conuersionem. Melius est, ut tu erraueris, q̄ ut martyr hæreticus fuerit. Interim de præfenti compede, utcunq[ue] erue pedem. In futuro iudicio tu uideris, quid ad martyris contra te respondeas querimonias. Proponis etiam tibi, quod nemo obijcit, & diluis, quod nullus accusat. Ais enim quod in meis literis legeris: Dic quis tibi permisit, ut interpretans quædam auferres, quædam mutares, quædam adderes? Statimq[ue] tibi ipsi respondes, & contra me loqueris: En tibi dico: Quæso quis permiserit, ut in commentarijs tuis, quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam de te ipso scriberes, & non de Origene totum, aut ex te, aut ex alio? Interim in te dum aliud agis, crimen fortissimū prodidisti: & oblitus es ueteris prouerbij, Mendaces memores esse debere. Dicis enim me in commentarijs meis quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam ex me ipso posuisse. Si ergo Apollinarij sunt & Origenis quæ sub aliorum nomine posui, quomodo in libris tuis mihi crimen impingis: quod quando scribo, alius hoc dicit: quidam sic suspicatur: alius ille, & quidam, ego sim. Inter Apollinarium & Didymum explanationis, styli, & dogmatum magna diuersitas est. Cum in uno capitulo diuersas pono sententias, num contrarios sensus sequi credendus sum? Sed hæc aliās. Nunc quæro à te, quis tibi obiecerit, quare de Origene uel abstuleris quædam, uel addideris, uel mutaueris: & te quasi in eculo appensum interrogauerit: bona sunt, an mala quæ transtulisti? Frustra simulās innocentiam, ut interrogatione stulta, ueram percontationem extenues. Ego non accusaui quare Origenem pro uoluntate transtuleris: hoc enim & ipse feci, & ante me Victorinus, Hilarius, Ambrosiusq[ue] fecerunt: sed quare translationem hæreticam, præfationis tuæ testimonio roborasti? Cogis me eadem rursus iterare, & per meas lineas incedere. Dicis enim in eodem prologo, te ea quæ ab hæreticis addita fuerant, amputasse, & pro his reposuisse bona. Si hæreticorum mala abstulisti, ergo quæ dimisisti, uel addidisti, aut Origenis erunt, aut tua, quæ utique quasi bona posuisti. Sed multa in his mala negare non poteris. Quid, inquires, ad me? Origeni imputa. Ego enim ea tantum quæ ab hæreticis addita fuerant, commutauī. Expone causas, quare hæreticorum mala tuleris, & Origenis integra dereliqueris? Nonne perspicuum est, quod mala Origenis ex parte sub hæreticorum nuncupatione damnaueris, & ex parte susceperis: quia non mala, sed bona, & tuæ esse fidei iudicabas? Hæc sunt de quibus quæsiui, utrum bona essent, an mala: quæ in præfatione laudasti, quæ amputatis pessimis, quasi

quasi optima remanuisse confessus es: & te in uerq[ue] argumentationis appendi eculo: ut si bona dixeris, hæreticus cōproberis: si mala, statim addas: cur ergo quæ mala sunt in præfatione laudasti? Et non illud adiunxi, quod tu callide simulas: cur quæ mala erant ad Latinorum notitiam transtulisti? Mala enim ostendere interdum non docentis est, sed uisantis: ut caueat lector, non ut sequatur errores: ut nota contemnat, quæ nonnunquam ignota miraculo sunt. Et audes post hæc dicere, quod ego autor talium scriptorum sim: tu autem ut interpret, in quibus emendare aliquid potueris, plus egeris quàm interpret: in quibus non potueris, solum interpret fueris. Recte ista diceres, si libri tui *οὐρανοῦ*, præfatiunculam non haberent. Quod & Hilarius in transferendis eius Homilijs fecit, ut & bona & mala non interpreti, sed suo imputarentur autori. Si non dixisses, amputasse te pessima, & optima reliquisse, utcunq[ue] de luto euaderes. Hoc est quod destruit strophas ingenioli tui, & te hincinde constrictum euadere non sinit. Nec intantum abutare simplicitate lectoris, & sic omnes qui tuam scripturam lecturi sunt brutos putes, ut cum uulnera putrescere sinas, sano corpori te imponere emplastra non rideant. De carnis resurrectione quid sentias, iam in Apologia tua didicimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis defecta. Hæc est tuæ simplicitatis pura & aperta confessio, quam ab omnibus Italiæ episcopis asseris esse susceptam. Crederem dicenti, nisi me dubitare de te iste liber non Pamphili faceret. Et tamen miror quomodo probauerit Italia, quod Roma contempsit: Episcopi susceperint, quod fides apostolica condemnauit. Scribis quæ me literis indicasse, quod papa Theophilus expositionem fidei nuper ediderit, quæ ad uos necdum peruenit, & polliceris quod quicquid ille scripserit, tu sequaris. Ego me hoc scripsisse non noui, nec istiusmodi unquam literas direxisse. Sed tu idcirco ad incerta consentis, & his quæ qualia futura sint nescis, ut certa declines, & ad eorum non tenearis assensum. Duas, synodicam & paschalem eius epistolas contra Origenem illiusq[ue] discipulos, & alias aduersum Apollinarium & eundem Origenem per hoc fermè biennium interpretatus sum, & in ædificationem ecclesiæ, legendas nostræ linguæ hominibus dedi. Aliud operum eius nescio me transtulisse. Et tamen tu qui papæ Theophili dicis te in omnibus sententiam sequi: caue ne hoc magistri & condiscipuli tui audiant, & offendas quamplurimos, qui me latronem, te martyrem uocant: ne irascatur is tibi qui contra papam Epiphanium ad te epistolas dirigens, hortabatur ut permaneres in fidei ueritate, & non mutares ullo terrore sententiam. Quæ epistola holographa tenetur ab his ad quos perlata est. Et post hæc more tuo loqueris, ut de quo supra dixeras, ego tibi etiam furanti satisfaciam. Nunc dicis quid tibi uidetur: habesne ultra aliquid, quo neruos tuæ loquacitatis intendas? Et indignaris, si putidè te loqui arguam, cum comcediarum turpitudines, & scortorum amatorumq[ue] ludicra, ecclesiasticus scriptor assumes. Porro quod interrogas, quando papæ Theophili sententiam sequi cœperim, eiq[ue] fidei communionem sociatus sim, & ipse tibi respondes: tunc credo, quando Paulum quē ille damnauerat, summo nisu & omnibus studijs defendebas: quando cum per imperiale scriptum recipere sacerdotium quod episcopali iudicio amiserat, instigabas: non prius pro me respondebo quàm de aliorum iniurijs loquar. Cuius est humanitatis, cuiusue clementiæ: insultare aliorum miserijs, & uulnera cunctis aliena monstrare? Siccine te docuit ille Samarites, seminec ad stabulum reportare? oleum plagis infundere? mercedem stabulario polliceri? Sic reuectam ouem, repertam drachmā, prodigum filium esse susceptū? Esto, ego te læseram, & quibusdam, ut dicis, stimulis ad maledictorum insaniam prouocaram: quid meruit homo latens, ut nudares cicatricem eius, & obductam cutem insperato dolore rescinderes? Nonne etiam si ille dignus esset contumelijs, tu facere non deberes? Aut ego fallor, aut illud est uerum quod plurimi iactitant, te Origenistarum hostes in illo persequi, & sub occasione unius in utrumq[ue] sauire. Si papæ Theophili sententijs delectaris, & nefas putas pontificum decreta cōuelli: quid de cæteris dicis, quos ipse damnauit? Quid de papa Anastasio, de quo nulli, ut ais, uerum uiderur, ut tantæ urbis sacerdos, uel innocenti tibi

tibi iniuriā facere potuerit, uel absenti: Nec hoc dico, quod de episcoporum sententijs iudicem, aut eorum cupiam statuta rescindi: sed quod unusquisque suo periculo faciat, quod sibi uidetur: & ipse nouerit, quomodo de suo iudicio iudicandū sit. Nobis in monasterio hospitalitas cordi est, omnesque ad nos uenientes, læta humanitatis fronte suscipimus. Veremur enim ne Maria cum Ioseph locum non inueniat in diuersorio, ne nobis Iesus dicat exclusus: Hospes erā, & non suscepistis me. Solos hæreticos non recipimus, quos uos solos recipitis. Propositū quippe nobis est pedes lauare uenientium, non merita discutere. Recordare frater confessionis eius & pectoris, quod flagella secuerunt. Memento carceris, tenebrarum, exilij, metallorum: & non indignaberis hospitio transeuntē esse susceptum. An ideo tibi rebelles uidemur, quia calicē aquæ frigidæ in nomine Christi sitientibus porrigimus? Vis scire unde illum & nos plus amare, & tu plus odisse debeas? Hæreticorum factio nuper fugata de Ægypto & Alexandria, se Hierosolymā contulit, & huic uoluit copulari: ut quorum unus esset dolor, una fieret & accusatio. Quos ille repulit, spreuit, abiecit, dicens se non esse inimicum fidei, nec contra ecclesiam bella suscipere: quod prius tentauit, doloris fuisse, non perfidiæ: nec alterius appetisse innocentiam, sed suam probare uoluisse. Impium putas, post sententias sacerdotum, imperiale rescriptū: quod quale sit, nouerit ille qui meruit. Quid tibi uidetur de his qui dānati, palatia obsident: & factō cuneo, fidē Christi in uno homine persequuntur. Meæ autē cōmunionis, & papæ Theophili, nullum aliū testem uocabo, nisi ipsum quem à me læsum simulas: cuius epistolas ad me semper datas, etiā eo tempore non ignoras, quo mihi eas reddi prohibebas, & quotidie missis tabellarijs, inimicum eius, amicū nostrum & familiarissimū iactitabas, & ea quæ nunc impudenter scribis, mentiebaris, ut illius contra nos odia concitares, & iniuriæ dolor, fidei fieret oppressio. Sed uir prudens & apostolicæ sapientiæ tempore ac rebus probauit, & nostrū in se animū, & uestras cōtra nos insidias. Si discipuli mei, ut scribis, tibi Romæ insidias concitarūt, & inemendatas schedulas, te dormiente furati sunt: quis papam Theophilum aduersus perdueles in Ægypto suscitauit? Quis regū scita? Quis orbis in hac parte consensus? Et gloriaris te ab adolescentia Theophili fuisse auditorē & discipulum: cum & ille antequam episcopus fieret, pro humilitate sibi insita nunquā docuerit: & tu postquam hic episcopus factus est, Alexandria non fueris. Et audes dicere in suggillationem mei, magistros nec accuso, nec muto. Quod si uerū est, suspectam mihi facis conuersationem tuam. Nec enim damno, ut criminari, institutores meos, sed metuo illud Esaiæ: Væ qui dicunt malum bonū, & bonū malum: qui ponunt tenebras lucē, & lucē tenebras: qui dicunt amarum dulce, & dulce amarū. Tu autē dum inter multum magistrorum & uenena pariter bibis, à magistro Apostolo recessisti: qui docet etiā angelum & se, si in fide errauerint, non sequendos. In Vigilantijs nomine quid somnias, nescio. Vbi enim eum scripsi hæretica apud Alexandria cōmunionem maculatum? Da librum, profer epistolam, nusquā omnino reperies: & eadem licentia, imò impudentia mentiendi, qua putas omnes tuis sermonibus credituros, addis: quando testimoniū de scripturis in eum tam iniuriose posuisti, ut ego id repetere meo ore non audeam. Non audes repetere, qui tacendo amplius criminaris? Et quia non habes quod obijcias, simulas uerecundiam: ut lector te putet mihi parcere, qui mentiens nec tuæ animæ pepercisti. Quod est illud testimoniū de scripturis, quod de tuo illo pudentissimo ore non exeat? Aut quid in sanctis libris potest turpe memorari? Si erubescis loqui, scribe saltē, ut nos procacitatis proprius sermo conuincat. Vt cætera fileam, ex hoc uno capitulo comprobabo, ferream te frontem possidere fallaciæ. Vide quantum timeam criminationem tuam. Si protuleris quod minaris, mea erunt uniuersa quæ tua sunt. Ego in Vigilantijs tibi respondi. Eadem enim accusabat, que tu postea & amicus laudas, & inimicus accusas. Scio à quo illius cōtra me rabies cōcitata sit, noui cuniculos tuos. Simpliciter quam omnes prædicant, non ignoro. Per illius stultitiā tua in me malicia debacchata est, quā ego si epistola mea repuli, ne solus habere uidearis baculum literarum: non debes turpitudinem simulare uerborum, quā nusquā omnino legisti, sed intelligere & cōfiteri per illius uerecordiam

uerecordiam tuis calumnijs fuisse responsū. In epistola sancti papæ Anastasij lubricus extitisti, & turbatus in quo figas gradum non reperis. Modo enim dicis à me esse compositā: nunc ab eo ad te debuisse transmitti, cui missa est. Rursum iniustitiā scribetis arguis, etiā si scripta sit ab illo, siue non scripta, ad te nihil pertinere testaris: qui præcessoris eius habeas testimoniū, & rogantē Romam, ut eam illustrares præsentia tua, oppiduli tui amore contempseris. Si à me fictā epistolam suspicaris, cur eam in Romanæ ecclesiæ chartario non requiris? ut cum deprehenderis ab episcopo non datam, manifestissimè criminis reum teneas? & nequaquam aranearū mihi opponas casculos, sed fortissimo me & solidissimo constringas reti. Si autē Romani episcopi est, stulte facis ab eo exemplar petere, cui missa non est: & non ab illo qui miserit de Oriente expectare testimoniū, cuius autorē & testem habeas in uicino. Vade potius Romā, & præsens apud eum exostula, cur tibi & absentī & innocenti fecerit cōtumeliā. Primū, ut non reciperet expositionē fidei tuæ, quam omnis (ut scribis) Italia cōprobauit, & baculo tuarū literarū uti noluerit cōtra canes tuos. Deinde, ut epistolas contra te ad Orientē mitteret, & cauteriū tibi hæreseos, dum nescis, inureret: diceretque libros Origenis *πρὸς ἄρχον* à te translatos, & simplici Romanæ ecclesiæ plebi traditos, ut fidei ueritatē quam ab Apostolo didicerāt, per te perderent: & quod tibi maiore faceret inuidiam, ausus sit criminari hos ipsos, præfationis tuæ testimoniō roboratos. Non est leue quod tibi impingit tantæ urbis pontifex, uel ab alio obiectū temerè suscepit. Vociferare & clama per compita, per plateas, non est meus liber: & si meus est, schedulas inemendatas Eusebius furto abstulit. Aliter ego edidi, imò nec edidi. Nulli eas dedi, aut certe paucis: & tam sceleratus inimicus, tam negligentes amici fuerūt, ut omnium codices ab eo pariter falsarentur. Hæc frater charissime facere debueras, & non illi tergū obuertens, in me transmarinas maledictorum tuorum sagittas dirigere. Quid enim uulneribus tuis prodest, si ego fuero uulneratus? An solatiū percussus est, amicum secum uidere morientem? Syritij iam in Domino dormientis proferas epistolam, & uiuentis Anastasij dicta contemnis. Quid enim tibi, ut ais, officere potest, quod te ignorante, aut scripsit, aut fortè non scripsit? Et si scripsit, sufficit tibi totius orbis testimoniū: quod nulli uerum uidetur, ut tantæ urbis sacerdos, uel innocenti iniuriā facere potuerit, uel absenti. Innocentem te uocas, ad cuius interpretationem Roma contremuit. Absentem, qui accusatus respondere non audes. Et tantum Romanæ urbis iudicium fugis, ut magis obsidionē barbaricam, quam pacatæ urbis uelis sententiam sustinere. Esto præteritū anni ego epistolam finxerim. Recentia ad Orientem scripta quis misit? In quibus papa Anastasius tantis te ornat floribus, ut cum ea legeris, magis te uelle defendere incipias, quam nos accusare. Simulque considera illam inimitabilem prudentiam tuam, & sales Atticos, & sancti eloquij uenustatem. Ab alijs appeteris, aliorum criminatione confoderis, & contra me furibundus iactaris, & loqueris. Nunquid & ego non possum enarrare, tu quomodo de urbe discesseris? Quid de te in præsentī iudicatum sit? quid postea scriptum? quid iuraueris: ubi nauim conscenderis, quam sanctè periuriū uitaueris? Poteram ponere, sed plura seruare statui, quam referre. Hæc sunt tuorum ornamenta uerborum. Et post ista si quid in te asperū dixerō, statim mihi proscriptionē & gladios cōminaris. Et interim homo eloquentissimus arte Iudis rhetorica, & simulas te præterire quæ dicis, ut qui obiecta probare non poteras, quasi prætermissa facias criminosa. Hæc est tua simplicitas: sic amico parcis, & reseruas te ad tribunalia iudicum, ut acerrimum criminum mihi dum parcis, obieceris. Vis nosse profectiois meæ de urbe ordinem? Narrabo breuiter. Mense Augusto, stantibus Etesijs, cum sancto Vincentio presbytero & adolescente fratre, & alijs monachis, qui nunc Hierosolymæ commorantur, nauim in Romano portu securus ascendi, maxima me sanctorum frequentia prosequente. Veni Rhegium, in Scyllæo littore paululum steti: ubi ueteres didici fabulas, & præcipitē fallacis Vlyxis cursum, & Sirenarū cantica, & insatiabilem Charybdis uoraginē. Cumque mihi accolæ illius loci multa narrarent, darentque consilium, ut non ad Protei columnas, sed ad Ionæ portū nauigarē: hunc enim fugientium

fugientiū & turbatorū, illum securi hominis esse cursum: malui per Malæas & Cycladas e
Cyprum pergere. Vbi susceptus à venerabili episcopo Epiphaniō, cuius tu testimonio
gloriaris: ueni Antiochiam, ubi fruius sum communionē pontificis confessorisq; Pauli-
ni: & deductus ab eo mediā hyeme & frigore grauissimo, intraui Hierosolymam. Vidi
multa miracula, & quæ prius ad me fama pertulerat, oclorū indicio comprobauī. Inde
cōtendi Ægyptū, iustitiam monasteria Nitriæ, & inter sanctorū choros aspides latere per-
spexi. Protinus concito gradu Bethlehē meam reuersus sum, ubi adorauī præsepe & ins-
cunabula Saluatoris. Vidi quoq; famosissimū lacum, nec me inerti tradidī ocio, sed mula-
ta didici, quæ antè nesciebam. Quid autē de me Romæ iudicatū sit, & quid postea scriptū,
nolo taceas, præsertim cum habeas testimoniū scripturarū, & ego nō uerbis tuis quæ si-
mulare potes, & impunito iactare mendacio, sed scriptis ecclesiasticis arguendus sum. Vi-
de quantū te timeam. Si uel paruā schedulam contra me Romani episcopi, aut alterius ec-
clesiæ protuleris, omnia quæ in te scripta sunt, mea crimina confitebor. Nunquid & ego
non possem profectiōnē tuā discutere? Cuius ætatis fueris, unde, quo tēpore nauigaris?
Vbi uixeris? Quibus interfueris? Sed absit, ut quod in te reprehendo, faciam: & in eccle-
siastica disputatione, anilium iurgiorū deliramenta compingā. Hoc solum prudentiæ tuę
dixisse sufficiat, ut caueas in alterū dicere, quicquid in te statim retorqueri potest. In sancti
Epiphaniī nomine mira tua tergiuersatio, ut post osculum, post orationē, neges eum con-
tra te potuisse scribere: quomodo si contendas non potuisse eum mori, qui paulo antè ui-
xerat: aut certior sit tui reprehensio, q̄ post pacē ex cōmunicatio. Ex nobis, inquit, exie-
runt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utiq; nobiscū. Hære-
ticum, post unā & alteram cōmonitionem uitandū Apostolus præcipit: qui utiq; anteq̄
uitetur atq; damnetur, ecclesiastici gregis portio fuit. Simulq; risum tenere nō possum, q̄
à quodam prudente cōmonitus, in laudes Epiphaniī personas: Hic est ille delirus senex:
hic est anthropomorphites: hic qui sex milia Origenis libros, te præsepe cantauit: qui o-
mnium gentiū linguis prædicationē sibi contra Origenē iniunctā putat: qui ideo eum le-
gi prohibet, ne alij eius furta cognoscant. Lege scripta tua & epistolam eius, imò episto-
las: è quibus unū proferā tuæ fidei testimoniū, ut nō immerito nunc à te laudatus esse ui-
deatur. Te autē frater liberet Deus, & sanctū populū Christi, qui tibi creditus est: & omnes
fratres qui tecum sunt, & maxime Ruffinum presbyterū, ab hæresi Origenis & alijs hære-
sibus, & perditione earū. Si enim propter unū uerbum, aut duo, quæ contraria fidei sunt,
multæ hæreses abiectæ sunt ab ecclesia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui
tantas peruersitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit. Dei ecclesiæ hostis ex-
titit: Hęc est uiri sancti de te sanctificatio: sic ab eo ornatus, sic laudatus incedis. Ista est epi-
stola, quam de cubiculo fratris Eusebii nummis aureis produxisti, ut calumniareri inter-
pretem, ut me apertissimi teneres criminis reum: quare pro honorabili clarissimū transu-
lissim. Sed quid ad te, qui prudenti cōsilio cūcta moderaris: & sic medius incedis, ut si in-
ueneris, qui tibi credant, nec Anastasius cōtra te, nec Epiphanius scripserint: nisi ipsæ epi-
stolæ reclamauerint, & fregerint tuæ frontis audaciā: statim iudiciū utriusq; contempnas,
& nō ad te pertineat, siue scripserint, siue nō scripserint: quia de innocente & absente scri-
bere nō potuerint. Nec in sanctū uirum hæc mala cōferenda sunt, ut ostendatur ore qui-
dem & osculo pacē dedisse: mala autē & dolum in suo corde seruasse. Sic enim argumen-
taris, & hæc sunt uerba defensionis tuæ. Ipsius esse aduersum te epistolam, & orbis agno-
scit, & authenticam in manus tuas uenisse cōuincimus: & miror quo pudore, qua impu-
dētia neges, quod uerū esse nō ambigis. Ergo pollutus erit Epiphanius, qui tibi pacē de-
dit, & in suo corde dolum seruauit. Cur non illud uerius sit, quod te primum monuerit?
Quod uoluerit emendare, & ad rectū iter reducere, ut ludæ osculū nō refutaret, ut prodi-
torē frangeret patientia: & postq̄ se intellexit casso sudare labore, nec pardum mutare ua-
rietates, nec Æthiopē pellem suam, quod mente conceperat, literis indicasse? Tale quid
& contra papam Anastasium disputas, ut quia Siritij episcopi habes epistolam, iste con-
tra

A tra te scribere nō potuerit. Vereor ne tibi factam iniuriā suspiceris, nescio quomodo ho-
mo acutus et prudens ad has ineptias deuoluaris: ut dum stultos lectores putas, te stultū
esse demōstres. Post egregiā argumentationē ponis in clausula: Absit hoc à uiris sanctis.
De uestra schola solent ista procedere. Vos nobis pacē proficiscētibus dedistis, & à ter-
go iacula uenenis armata icistis: & in hac eadē prudētia, imò declamatione disertus esse
uoluisti. Pacē dedimus, non hæresim suscepimus. Iunximus dexteras: abeuntes prosecu-
ti sumus, ut uos essetis catholici, nō ut essemus hæretici. Volo tamē scire, quæ sunt ista ia-
cula uenenata, quæ post tergū uestrū nos icisse cōquereris. Vincētius, Paulinianus, Euse-
bius, Ruffinus presbyteri: quorum Vincentius multo tēpore ante nos Romam uenit:
Paulinianus & Eusebius post annū nostræ nauigationis profecti sunt: Ruffinus in causa
Claudij post biennium missus, omnes uel pro re familiari, uel pro periculo capitis alieni.
Nunquid nosse potuimus, quod ingrediente te Romā, uir nobilis somniaret nauim ple-
nam mercū, inflatis intrare uelis? Quod omnes aduersariorū quæstiones, non fatua solu-
eret interpretatio: Quod librum Eusebii pro Pamphili uerteres, quod tuū quasi opera-
culum uenenatæ patellæ imponeres? quod famosissimū opus πῶς ἀρχὴν eloquij tui ma-
iestate transferres? Nouum calumniæ genus: antè accusatores misimus, q̄ tu accusanda
cōmitteres. Non fuit, non fuit, inquam, nostri consilij, sed Dei prouidentia: ut missi ad
aliud, contra nascentē hæresim dimicarent: & in morem Ioseph famem futuram, fidei ar-
dore subleuarēt. Quod nō erumpat semel effrenata audacia? Alienū crimē sibi obiecit, ut
nos sinxisse uideamur. Quod absq; nomine dictū est, in se refert: & purgās externa pec-
cata, tantū de sua securus est innocētia. Iurat enim se epistolam nō scripsisse ad Afros sub
nomine meo, in qua consistat inductū me à ludæis, mēdacia transulisse: & mittit libros
eadem omnia continentes, quæ nescisse se iurat. Et miror quomodo prudentia eius cum
alterius nequitia conuenerit: ut quod alius in Africa mēditus est, hic concorditer uerum
diceret: stylicij eius elegantiam, nescio quis imperitus posset imitari. Tibi soli licet hæreti-
corum uenena transferre: & de calice Babylonis, cunctis gentibus propinare. Tu Lati-
nas scripturas de Græco emēdabis, & aliud ecclesiis trades legendū, q̄ quod semel ab
apostolis receperunt: mihi non licebit post Septuaginta editionē, quam diligentissime
emendatā, ante annos plurimos meæ linguæ hominibus dedi: ad confutandos ludæos,
etiā ipsa exemplaria uertere, quæ ipsi uerissima cōsentunt: ut si quando aduersum eos
Christianis disputatio est, nō habeant subterfugendi diuerticula, sed suomet potissimū
mucrone feriantur: Plenius super hoc & in multis alijs locis, & in fine secūdi libri, ubi ac-
cusationi tuæ respōdi, scripsisse me memini: et popularitatē tuā, qua mihi inuidiam apud
simplices & imperitos niteris concitare, perspicua ratione cōpescui, illucq; lectorē trans-
mittendum puto. Hoc intactū præteriri non patiar, ne doleas falsatorē schedularum tua-
rum, confessoris apud me gloriā possidere: cum tu eiusdem criminis reus, post Alexan-
drinum exiliū & tenebrosos carceres, à cunctis Origenis sectatoribus martyr & aposto-
lus nomineris. Super excusatione imperitiæ tuæ, iam tibi respōdi. Sed quia eadē repetis,
& quasi superioris tuæ defensionis oblitus, rursus admones: ut sciamus te per triginta
annos Græcis uoluminibus deuoratis Latina nescire, paulisper atcēde, me nō pauca in te
uerba reprehēdere: alioquin omnis tibi scriptura delenda est: sed uoluisse ostēdere disci-
pulis tuis, quos magno studio nihil scire docuisti: ut intelligerēt cuius uerecūdia sit, do-
cere quod nescias, scribere quod ignores: & eandē magistri sapientiā, etiā in sensib. quæ-
rerent. Quodq; addis, peccata putere nō uerba, mendaciū, calumniā, detractionē, falsum
testimoniū, & in uerba cōiuncta: & os quod mēditur occidit animā: monesq; ne ille fœtor
nares meas penetret: crederē dicētī, nisi facta cōtraria deprehenderē, quali si fullo & co-
riarius moneant pigmentariū: ut naribus obturatis, tabernas suas prætereant. Faciā ergo
quod præcipis: claudā nares meas: ne ueritatis & benedictionū tuarū suauissimo odore
crucietur. In laude & detractione mea, quæ uariis extitisti, miro acumine argumētatus es:
sic tibi licere de me, & bene & male dicere, quomodo & mihi licuerit Origenē & Didy-
mum

mum reprehendere, quos antè laudauerim. Audi ergo uir sapientissime, et Romane diale-
 cticæ caput, nō esse uitij hominē unum laudare in alijs, & in alijs accusare, sed eandē rem
 probare & improbare. Ponā exemplū, ut quod nō intelligis, prudēs mecū lector intelli-
 gat. In Tertulliano laudamus ingeniū, sed damnamus heresim. In Origene laudamus sci-
 entia scripturarū, & tamē dogmatū nō recipimus falsitatē. In Didymo uero memoriam
 prædicamus, & super trinitate fidei puritatem: sed in cæteris quæ Origeni male credidit,
 nos ab eo retrahimus. Magistrorū enim nō uitia imitanda sunt, sed uirtutes. Grammati-
 cum quidā Afrum habuit Romæ uirū eruditissimū, & in eo se æmulum præceptoris pu-
 tabat, si stridorē linguæ eius, & uitia tantū oris exprimeret. In præfati uincula *πρόσι δὲ Χόρυ*
 fratrem me nominas & collegā: dicis eloquentissimū, fidei meæ prædicas ueritatē. His tri-
 bus detrahere non poteris, cætera carpe ut libet, ne uidearis tuo de me testimonio repu-
 gnare. Cum fratrem & collegā dicis, amicitia tua dignū fateris. Cum eloquentē prædicas,
 imperitię ultra nō arguis. Cum catholicū in omnibus profiteris, hæreseos nō poteris mi-
 hi crimē impingere. Extra hæc tria si quid in me reprehēderis, nō tibi uideberis esse con-
 trarius. Ex qua supputatione illa summa nascitur: et te errare ea in me reprehendentē, quę
 prius laudaueras: & me nō esse in uitio, si in eisdē hominibus & laudanda prædicē, & ui-
 tuperāda reprehendā. Transis ad animarū statū, & prolixius fumos meos increpas: atq;
 ut tibi liceat ignorare, quod consulto te scire dissimulas: quæris à me primū, de cœlesti-
 bus, quomodo angeli, quomodo archangeli sint: quæ eis uel qualis habitatio: quę uel in-
 ter ipsos differētia, aut si nulla omnino: quæ solis sit ratio: unde augmētū, unde defectus:
 quis uel qualis sit siderum cursus. Miror quomodo oblitus sis illos uersiculos ponere:
 Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumescāt Obicibus ruptis: rursusq; in seipsa resi-
 dant. Defectus solis uarios, lunęq; labores, Vnde hominū genus & pecudū est: un-
 de imber & ignes: Arcturū, pluuiasq; hyadas, geminosq; triones. Quid tantū ocea-
 no properēt se tingere soles Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obstet. Deinde
 cœlestia deserēs, et ad terrena descendēs, in minorib; philosopharis. Interrogas enim me.
 Dic nobis quæ fontium ratio: Quæ uentorū: Quid grando: quid pluuiæ: quid mare sal-
 sum: quid flumina dulcia: quid nubes, aut imbres, fulgura, tonitrua, aut fulmina: Vt post-
 quam me hæc nescire respondero, tuto tibi liceat de animab; ignorare: & unius rei scien-
 tiam, tantarū rerum ignoratione compenses. Tu qui per singulas paginas, fumos meos
 uentilas: non intelligis uidere nos caligines tuas & turbines: Nam ut tibi sciolus esse ui-
 dearis, & apud Calphurnianos discipulos doctrinæ gloriā teneas: totā mihi physicā op-
 ponis, ut frustra Socrates ad ethicā transiēs dixerit: Quę supra nos, nihil ad nos. Ergo nō
 si tibi rationē reddidero, quare formica paruū animal, & punctum, ut ita dicā, corporis,
 sex pedes habeat: cum elephantus, tanta moles quatuor pedibus incedat. Cur serpētes et
 colubri uentre labantur & pectore. Cur uermiculus, quē uulgus millepedam uocat, tanto
 pedum agmine scateat: de animarū statu scire non potero: Quæris à me, quid ipse de ani-
 mabus sentiam: ut cum professus fuero, statim inuadas. Et si dixerō illud ecclesiasticum:
 quotidie deus operatur animas, & in corpore eas mittit nascentiū: ilico magistri tēdicu-
 las proferas: & ubi est iustitia dei, ut de adulterio incestuq; nascētibus animas largiatur:
 Ergo cooperatur est malorū hominū: & adulteris seminātibus corpora, ipse fabricatur
 animas: quasi uitium semētis in tritico sit, quod furto dicitur esse sublatū: & nō in eo quod frumē-
 ta furatus est. Idcirco terra nō debeat gremio suo semina confouere: quia sator immūda
 ea proiecerit manu. Hinc est & illa tua arcana interrogatio: quare moriantur infantes: cū
 propter peccata corpora acceperint. Extat liber Didymi ad te: quo sciscitāti tibi respon-
 dit: non eos multa peccasse, & ideo corporū carceres tantum eis tetigisse sufficere. Magi-
 ster meus & tuus eo tēpore, quo tu ab eo ista quærebas: treis Explanationū in Osee pro-
 phetam libros ad me, me rogante, dictauit. Ex quo apparet, quid me, quid te docuerit.
 Vrges ut respondeam de natura rerū. Si esset locus, possem tibi uel Lucretij opiniones
 iuxta Epicurum: uel Aristotelis iuxta Peripateticos: uel Platonis atq; Zenonis secun-
 dum

dum Academicos & Stoicos dicere. Et ut ad Ecclesiam transeā, ubi norma est ueritatis:
 multa & Genesis & Prophetarū libri, ac Ecclesiastes, nobis de huiusmodi quæstioni-
 bus suggerūt. Aut si hæc ignoramus, quomodo de animarū statu, debueras in Apologia
 tua omnium rerū ignorantia confiteri: & à calumniatorib; quærere, cur à te unū impuden-
 ter expeterēt, cū ipsi tanta nescirēt: O tritem locupletissimā, quæ Orientalibus & Ægy-
 ptijs mercibus, Romanæ urbis ditare uenerat paupertatē. Tu maximus ille es, Vnus qui
 nobis scribendo restituis rem. Ergo nisi de Oriente uenisses, eruditissimus uir hæreret
 adhuc inter mathematicos: & homines Christiani quid cōtra fatū differerēt, ignorarent.
 Merito à me quæris de astrologia, & cœli ac siderū cursu: qui tantarū mercium plenā nauē
 detulisti. Fateor paupertatē: nō sum ita ut tu in Oriente ditatus. Te multo tempore Pha-
 rus docuit, quod Roma nesciret. Instruxit Ægyptus, quod Italia hucusq; non habuit. Scribis,
 apud ecclesiasticos tractatores, treis de animab; esse sentētiās. Vnā, quā sequitur Origenes,
 alterā, quā Tertullianus & Lactātius, licet de Lactātio aptissimē mētiaris: tertiā, quā nos
 simplices et fatui homines nō intelligimus, quod si ita sit, iniustus à nobis arguatur deus.
 Et post hæc iuras te nescire quod sit uerū. Dic oro te, putasne extra hæc tria esse aliqd in quo
 ueritas sit, & in tribus istis mendaciū. An de tribus, unū esse quod uerū sit: si est aliquid,
 cur disputantiū libertatē angusto sine concludis: & cum mendacia protuleris, de uerita-
 te taces: Sin autē de tribus unū uerū est, & reliqua duo falsa sunt: cur simili ignorantia igno-
 ras falsa cū ueris: An idcirco uerū dissimulas, ut tibi tutū sit cū uolueris falsa defendere:
 Hi sunt fumi, hæc caligines, quibus sex oculis hominū conaris lumē auferre. Aristippus no-
 stri temporis, qui plenam cunctarū mercium nauē Romano inuehis portu: & sella publicè
 posita, Hermagoram nobis & Gorgiam exhibes Leontinū: dū nauigare festinas, unius
 quæstiūculę mercimoniū in Oriēte oblitus es. Et iterū clamitas, & Aquileię atq; Alexan-
 driæ te didicisse iactas: quod sit deus & animarū & corporū creator. De hoc scilicet quęstio
 uentilatur: utrū deus an diabolus animas fecerit: & nō utrū animæ ante corpora fuerint,
 quod uult Origenes: & egerint aliquid propter quod sint crasis corporibus alligatę: an
 in morē glirū torpentes consopitęq; dormierint. Hæc taces, quę omnes flagitant: & ad
 illa respōdes, quæ nullus inquirat. Fumos quoq; meos frequēter irrides, eo quod simulē me
 scire quod nesciā: & enumeratione doctorū, rude uulgus inducā. Tu uidelicet flāmeus,
 imò fulmineus: qui in eloquēdo fulminas, et flāmas ore concrepas, tenerē nō potes: atq;
 ut ille Barchochabas autor seditionis Iudaicę, stupulam in ore succensam anhelitu uen-
 tilabat, ut flāmas euomere putarēt, ita & tu nobis alter Salmoneus, omnia per quę incedis,
 illustras: & nos fumosos arguis, de quib; fortē dicatur: Qui tangis mōtes & fumigāt: nec
 intelligis quid fumus in Propheta significet locustarū: & quod pulchritudo oculorū tuorū,
 amaritudinē fumi nostri ferre nō potest. De crimine autē periurij, quia me remittis ad co-
 dicē tuū: & ex magna parte in alijs libris, tibi Calphurnioq; respōdit: nūc breuiter dixisse
 sufficiat, te exigere à dormiēte quod nunq; uigilans præstitisti. Magni criminis reus sum,
 si puellis & uirginib; Christi, dixi seculares libros nō legendos: & me in somnis cōmoni-
 tū promississe ne legerē. Tua nauis Romanæ urbis reuelatiōe promissa, aliud pollicetur,
 & aliud efficit. Mathematicorū uenerat soluere quæstionē: et soluit fidem Christianorū.
 Quæ per Ionū & Ægeū, Adriaticū atq; Tyrrenū, plenis cū currerat uelis, in Romano
 portu naufragiū fecit. Nonne te pudet istiusmodi deliramēta conquirere, & mihi similia
 obijciēdi imponere necessitatē. Esto, alius de te somniū uiderat gloriosum: uerecundię
 tuę fuerat & prudētię, dissimulare quod audieras: & nō quasi magno testimonio, alte-
 rius somniū gloriari. Vide quid inter tuum & meū sit somniū. Ego me humiliter repre-
 hensum refero: tu iactāter laudatū te esse congeminas. Nec dicere potes, nihil mea refert
 quid alius uiderit: cū in luculentissimis libris tuis, hac te ad interpretandum dicas ratione
 cōmotū, ne uir illustris de te somniū perderet. Hic est omnis conatus tuus: si me periurū
 docueris, tu hæreticus non eris. Venio ad grauissimum crimen, in quo post reconcilia-
 tas amicitias, me infidelitatis accusas. Fateor inter cuncta maledicta, quæ uel obijcis, uel

minaris: nihil à me ita repellendum est, quàm fraus, dolus, infidelitas. Peccare enim hominis est: infidias tēdere, diaboli est. Ergo ideo in anastasi immolato agno dexterās iunximus: ut tuas Romæ schedulas furaremur. Vt immisi canes, in emendatas chartulas, te dormiente corroderēt. Et hoc credibile est: antē nos accusatores parasse, quàm tu crimen admitteres. Scilicet noueramus quid in animo uolueres? Quid aliū de te somniaturus esset? Vt impleretur in te Græcū prouerbiū: Et sus doceret Mineruā. Si Eusebiū ego ad latrādum miseram, quis Aterbij contra te & cæterorū rabiem concitauit? Nonne ille, qui & me hæreticum ex tuis amicitijs iudicabat? Cui cum satisfacissem, damnatione dogmatū Origenis, tu clausus domi, nunquā eum uidere ausus es: ne aut damnares quod nolebas: aut a pertē resistens, hæreseos inuidiam sustineres. An idcirco testis contra te esse non poterit, quia accusator tui est? Antequā sanctus Epiphanius uenisset Hierosolymam: & ore quidem & osculo tibi pacē daret, mala autē & dolos in suo corde seruaret: antequā nos ei in suggillationē tui epistolas dictaremus, ut hæreticū scriberet, quem osculis orthodoxum comprobauit, Aterbius contra te latrabat Hierosolymis: & nisi cito abisset, sensisset baculum non literariū, sed dextere tuæ, quo tu canēs abigere consueuisti. Cur, inquit, falsas meas schedulas suscepisti? Quare post interpretationē meā, ausus es in libris *περί ἀποχρῶν* stylum figere? Aut si errauerā ut homo, debuisti me priuatis literis conuenire: & sic mihi blandiri, quomodo & ego tibi nunc in epistolis meis blandior. Hęc tota mea culpa est: quare subdolis laudib. accusatus, purgare me uolui: & hoc sine inuidia nominis tui: ut quod tu solus accusaueras, ad multos referre: non tibi hæresim obijciens, sed à me repellens. Nunquid sciui quod irascereris, si contra hæreticos scriberēs? Dixerās te de Origenis libris hæretica sustulisse: fautorē te hæreticorū iam nō esse credebam, & ideo non in te, sed in hæreticos inuectus sum: in quo si uehementior fui, ignosce mihi. Putaui quod & tibi placerē. Furto & insidijs ministrorū meorum dicis schedulas tuas in publicū prolatas fuisse: quæ latebant in cubiculo tuo, uel apud eum solum erant, qui rem sibi geri in iunxerat. Et quomodo supra confiteris, quod aut nullus eas habuerit, aut admodū paucis? Sin in cubiculo tuo latebant, quā ratione apud eū erant qui sibi rem geri iniunxerat? Sin autē unus cui scriptæ fuerant occultandas suscepit, ergo non latebant tantū in cubiculo tuo: nec habuerunt eas pauci, quos habuisse testatus es. Furto sublatis arguis, & rursum emptas magna pecunia, & infinitis mercibus criminariis. In una re, & in parua epistola quanta uarietas & dissonantia mētiendi. Tibi licet accusare, mihi defendere non licebit. Quando criminariis, amicum non cogitas. Quando respondeo, tunc tibi ius amicitiae in mentem uenit. Dic oro te, cælandas schedulas scripseras, an prodendas? Si ut cælares, cur scripsisti: si ut proderes, cur cælabas? Sed in eo reprehendendus sum, quare accusatores tuos amicos meos non coercuerim. Vis tibi proferam literas eorū, in quibus me hypocriseos arguunt, quod te sciens hæreticū tacuerim? quod dum pacem incautus præbeo, intestina ecclesiae bella suscepi. Tu discipulos uocas, qui me tuū condiscipulum suspicantur. Et quia parcior fui in refellendis laudibus tuis, putant me tuum esse symmeten. Hoc mihi præstitit prologus tuus, ut plus me amicus legderes, quàm inimicus. Semel sibi peruaferāt, recte an perperam, ipsi uiderint, te esse hæreticum. Si defendere uoluerō, hoc solum proficiam, ut me tecum pariter accusent. Denique mihi obijciunt laudationē tuam, & te non putant insidiosē scripsisse, sed uerē: & quod tu in me semper antē laudabas, uehementer insimulant. Quid me uis facere? ut discipulos accusatores pro te habeā: ut contra in amicū iacula, meo suscipiā pectore? De libris autē *περί ἀποχρῶν*, debes mihi & gratias agere. Tu enim, ut dicis, noxia quæque detruncaus, meliora posuisti. Ego ita ut habeantur in Græco expressi. Ex quo & tua apparet fides: & etus quem interpretatus es hæresis. Scribebatur mihi de urbe à uiris in Christo præcipuis, Responde criminanti: ne si tuaueris, consensisse uidearis. Consona omnes uoce poscebant: ut Origenis uersutias proderem, ut uenena hæreticorū Romanis auribus cauēda monstrarē. Quid hoc ad iniuriā tuam pertinet? Num solus interpretatus es istos libros? & alios huius operis non habes participes?

participes? Nunquid & tu de septuaginta interpretib. es: ut post editionē tuā alijs transferre nō liceat? Ecce & ego multos, ut dicis, libellos de Græco in Latinū transtulisti: habes potestatem & tu rursum eos uertēdi, ut uolueris: et bona enim et mala suo imputantur auctori. Quod & in te fieret, nisi dixisses te amputasse hæretica, & optima transtulisse. Hic est enim nodus tuus, qui solui nō potest. At si errasti ut homo, priorē damna sententiā. Sed quid facies de Apologetico tuo, quē pro Origenis scripsisti operibus? Quid de uolumine Eusebij, in quo cum multa mutaueris, & sub nomine martyris, hæretici hominis scripta transtuleris: tamē plura posuisti, quæ ecclesiasticæ fidei nō conueniunt. Tu etiā Latinos libros in Græcum uertis, nobis dare nostris externa prohibebis? Si in alio opere respondissem, in quo me nō læseras, uideri poterā in iniuriā tuā transferre quod uerteras: ut te uel imperitū, uel subdolum demonstrarē. Nunc uero nouū querimoniarū genus: dolens tibi in eo esse responsum, in quo à te accusatus sum. Dicebatur ad interpretationē tuā Roma subuersa: postulabant omnes à me huius rei remediū. Non quo ego alicuius momenti essem, sed qui petebant, me esse aliqd arbitrabantur. Tu amicus eras, qui illa transtuleras, quid me uis facere? Obedire deo magis oportet, an hominibus? Domini custodire substantiā, an furtū cælare cōserui? Aliter te nō placabo, nisi & ego tecū accusanda cōmiserō? Si nullam fecisses mei nominis mentionē: si me non ornasses egregijs laudibus, poteram aliquod habere suffugiū, & diuersa obtendere, ne rursus interpretata transferrem. Tu me amice cōpulistī, ut aliquot dies in hoc opere perderē, ut proferrē in mediū quod Charybdis debuit deuorare: & tamē læsus, amicitiae in te iura seruauit: & quantum in me fuit, sic me defendi, ut te nō accusarē. Tu nimis suspiciosus & querulus, qui dicta in hæreticos ad tuam refers contumeliā. Quod si aliter amicus tuus esse nō possum, nisi & hæreticorū amicus fuero: leuius tuas inimicitias, quàm illorū amicitias sustinebo. Nouū quoque me putas finxisse mendaciū: ut epistolam ad te meo nomine componerē, quasi olim scriptam, quo bonus esse uidear & modestus, quā tu nunquā omnino susceperis. Hęc res per facile probari potest. Multi Romæ eius exemplaria habēt, ante hoc circiter trienniū, qui tibi eam mittere noluerūt: scientes quæ de meo nomine iactitares, & quā indigna proposito Christiano ac nefanda confingeres. Ego scripsi nesciēs quasi ad amicū. Illi nō reddiderunt ei, quē inimicum nouerant: parcētes & meo errori, & meæ consciētiae. Et simul argumentaris, quod si talem tibi epistolam scripserā, nō debueram cōtra te in alio libello multa mala scribere. Hic est totus error tuus, & hæc iusta querimonia: quod quæ nos in hæreticos dicimus, tu in te dicta cōfingis: & nisi illis pepercerimus, te putas esse uiolatū. An ideo panē tibi nō damus, quia hæreticorū cerebro lapidē illidimus? Et ut nostrā epistolam nō probes, papæ quoque Anastasij simili dicis fraude subnixā, de qua tibi antē respondi: quam si suspicaris ipsius nō esse, habes ubi apud eū nos arguas falsitatis. Sin autē eius est, ut huius quoque anni cōtra te epistolæ probant, frustra & falso falsam arguere niteris, cum ex illius uera epistola, nostram uerā esse doceamus. In excusando mendacium tuū quæ elegās esse uoluiti: et ne sex milia Origenis libros proferas, Pythagoræ à me exigis munera. Vbi est illa fiducia, qua inflatis buccis creberrimē personabas: te quæ in alijs libris Origenis legeras, emēdasse in libris *περί ἀποχρῶν*, & non aliena, sed sua reddidisse suis? De tanta librorū sylua unum fruticē ac surculum proferre non potes. Hi sunt ueri fumi, hæc nebulae: quas dum in me criminariis, in te extinctas dissipatasque per me cognoscis: nec fractam ceruicē deijcis, sed maiori impudentia quàm imperitia, dicis me negare quæ in promptu sunt: ut cum montes aureos pollicitus fueris, ne scorteū quidem nummū de thesauris tuis proferas. Iusta contra me odia cognosco, & uera in nos debaccharis infania. Nisi enim ego quod nō est, audacter exigerē, tu uidebaris habere quod non habes. Pythagoræ à me libros flagitas. Quis em tibi dixit illius extare uolumina? Nonne in epistola mea quam criminariis hæc uerba sunt? Sed fac me errasse in adolescentia, & philosophorum, id est, gentiliū studijs eruditū, in principio fidei ignorasse dogmata Christiana: & hoc putasse in apostolis, quod in Pythagora, & Platone, & Empedocle legeram. De dogma

tibus eorum, nō de libris locutus sum, quæ potui in Cicerone, Bruto ac Seneca discere. e
 Lege pro Vatiniō oratiunculā, & alias ubi sodalitorū mētio fit. Reuolue dialogos Tul-
 lii. Respice omnē oram Italiæ, quæ quondā magna Græcia dicebatur: & Pythagoricorū
 dogmatū incisa publicis literis æra cognosces. Cuius enim sunt illa *χρυσῶν πηγαγγέλματα*.
 nonne Pythagoræ? In quib. omnia eius ita breuiter dogmata cōtinentur, et in quæ latissi-
 mo opere philosophus cōmentatus est Iamblichus, imitatus ex parte Moderatū uirum
 eloquentissimū, & Archippū ac Lyfidē Pythagoræ auditores. Quorū Archippus ac Ly-
 sides in Græcia, id est, Thebis scholas habuere: qui memoriter tenētes præcepta docto-
 ris, ingenio pro libris utebātur. à quib. illud est: *Φενντιον παντάσπον & εννοσηιον, & αδφειαν*
Μ τ σωματος, & πικιδευσιαν δε φη ψυχης, & κολασιαν δε τ γαστρος, & σασυ δε τ ηλεως. τω δε
διαφωνιαν δε τ οινιας, η κονη δε παντων το αυρατις. quod in Latinū ita possumus uerte-
 re: Fugāda sunt omnib. modis & abscondēda, lāguor à corpore, imperitia ab animo, luxu-
 ria à uētre, à ciuitate seditio, à domo discordia, & in cōmune à cūctis rebus intēperantia.
 Pythagorica & illa præcepta sunt: Amicorū omnia sunt cōmunia. Et, Amicū seipsum esse
 alterū, duorumq; temporū maxime habendam curam, mane & uesperī, id est, eorū quæ
 acturi sumus, & eorū quæ gesserimus. Post deum ueritatē colendam, quæ sola homines
 deo proximos faciat. Illaq; ænigmata quæ diligentissimè Aristoteles in suis libris profe-
 quitur. Stateram ne transilias, id est, ne prætergrediare iustitiam. Ignem gladio ne fodias.
 Iratum uidelicet & tumidum animū uerbis maledicis ne laceffas. Coronam minimè car-
 pendam, id est, leges urbium conseruandas. Cor non comedendū, id est, mcerorē de ani-
 mo projiciēdum. Cum profectus fueris, inquit, ne redeas, id est, post mortē uitam istam
 ne desideres. Per uiam publicam ne ambules, id est, ne multorū sequaris errores. Hirun-
 dinem in domum nō recipiendam, id est, garrulos & uerbosos homines sub eodem te-
 cto non habendos. Oneratis superponendū onus, deponentibus non cōmunicandum,
 id est, ad uirtutem incedentibus, augmentanda præcepta: tradentes se ocio, relinquēdos.
 Et quia Pythagorica dogmata legisse me dixeram: audi quid apud Græcos Pythagoras
 primus inuenerit. Immortales esse animas: & de alijs corporibus transire in alia. Quod
 quidem & Virgilius in sexto Æneidos uolumine sequens, loquitur: Has omnes ubi
 mille rotam uoluēre per annos, Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno,
 Scilicet immemores supera ut conuexa reuisant, Rursus & incipiant in corpora uelle
 reuerti. Se primum fuisse Euphorbum, secundo Callidem, tertio Hermotimum, quar-
 to Pyrrhum, ad extremū Pythagoram: & post certos temporū circulos, ea quæ fuerant,
 rursus fieri: nihilq; in mūdo uideri nouū. Philosophiam meditationē esse mortis, quo-
 tidie de corporis carcere nitentem animæ educere libertatem: *μαθησις αναμνησις ειναι*, et
 multa alia, quæ Plato in libris suis, & maxime in Phædone Timæoq; prosequitur. Nam
 post Academiā & innumerabiles discipulos, sentiēs multū suę deesse doctrinæ, uenit ad
 magnam Græciā, ibiq; ab Archyta Tarentino & Timæo Locrensi, Pythagorę doctrina
 eruditus, elegantia & leporem Socratis, cum huius miscuit disciplinis: quæ omnia nomi-
 ne cōmutato, Origenes in libros suos *πρι αρχων* transtulisse conuincitur. In quo igitur
 errauī, si adolescēs dixi me ea putasse in apostolis, quæ in Pythagora & Platone & Em-
 pedocle legerā: Nō ut tu calūniaris & fingis, in Pythagoræ & Platonis & Empedoclis li-
 bris, sed quæ in illis fuisse legerā, & aliorū me scripta eos habuisse docuerūt. et hoc genus
 elocutionis frequentissimū est: ut si dicā, quæ in Socrate legi dogmata, putauī uera. Non
 quod Socrates libros ullos scripserit, sed quæ legi apud Platonē & alios Socraticos illū
 habuisse. Et rursus, imitari uolui gesta, quæ in Alexandro & Scipione legeram. Non q̄
 ipsi sua gesta descripserint, sed q̄ apud alios legerim, quæ illos gessisse mirabar. Igitur e-
 tiā si docere nō possem ipsius Pythagorę extare monumēta, nec à filio eius ac filia, alijsq;
 discipulis probata conuincerē: me nō teneres mēdaciū, quia non libros, sed dogmata le-
 gisse me dixi: & te frustra errare, me tuū protegere mēdaciū uoluisse: ut nisi ego unū librum
 Pythagorę protulero, tu sex milia Origenis libros perdideris. Veniā ad epilogos, id est,
 maledicta

A maledicta tua, in quibus me ad poenitentia cohortaris: & nisi conuersus fitero, id est, nisi
 si te accusante siluero, mihi minaris interitū. Et hoc scandalū redundaturū in caput meū
 denuncias, qui te hominē lenissimū & Mosaicæ mansuetudinis, responsione mea ad scri-
 ptionis insaniam prouocauerim. Scire enim te iactas crimina, quæ tibi soli amicissimo sim
 confessus, & hæc in mediū prolaturū: meisq; me coloribus esse pingendū, & debere me
 minisse, quod iacuerim ad pedes tuos, ne gladio oris tui amputares caput meum. Et post
 multa, in quibus furibundus exultas, reuocas te, & dicis optare pacē cum denunciatione
 duntaxat, ut deinceps taceā: id est, ut non scribā contra hæreticos, nec audeā respondere
 accusationi tuæ. Si hoc fecero, frater ero & collega, & uir eloquentissimus & amicus ac
 sodalis: & quod his maius est, omnia quæ de Origenē transtuli, catholica iudicabis. Sin
 autē mutiero, & me cōmouero, ilico impurus ero & hæreticus, & tua indignus neces-
 situdine. Hæc sunt præconia mea, sic me hortaris ad pacē, & ne gemitū quidem ac lachry-
 mas dolori liberare esse cōcedis. Possem & ego tuis te coloribus pingere, & insanire con-
 tra insanientem, & dicere quicquid uel scio uel nescio: & eadē licētia, imō furore & amen-
 tia, uel falsa, uel uera congerere: ut & me loqui, & te puderet audire: & obijcere tibi, quæ
 aut accusantē damnarēt, aut accusatū: ut ex frontis duritia, fidē lectori facerē: ut quod im-
 pudenter scriberem, uere scribere iudicaret. Sed procul sit à moribus Christianis, ut dum
 aliorū petūt sanguinē, suū offerāt: & sine gladio, uolūtate homicidæ sint. Tuæ hoc boni-
 tati, tuæq; māfuetudini & simplicitati cōuenit, qui de uno pectoris sterquilinio, & odo-
 rem rosarū, & foetorē profers cadauerū: & cōtra sentētia prophetalē, amarū dicis esse,
 quod quasi dulce laudaueras. Nec necesse est, ut in ecclesiasticis tractatibus rem tribuna-
 lem uentilemus. Nihilq; super hoc amplius audies, nisi illud è triuio: Cum dixeris quod
 uis, audies quod non uis. Aut si tibi uile uidetur uulgare prouerbiū, & homo sapientissi-
 mus magis philosophorū ac poetarū sententijs delectaris, lege illud Homericū: *οπποιορ*
η εισησθα εω τιορ η επακροες. Hoc solū requiro ab eximia sanctitate & celsura tua (cu-
 ius tanta est puritas, ut ad sudaria & semicincta tua dæmones rugiant) cuius exemplum
 in scribēdo sequaris? Quis unq; catholicorū in disputatione sectarū, turpitudinē ei, ad-
 uersum quæ disputat, obicit? Sic te docuerūt magistri tui? Talibus institutus es discipli-
 nis, ut cui respondere non potueris, caput auferas, & linguam quæ tacere non potest, se-
 ces? Nec magnopere glorieris, si facias quod scorpiones possunt facere & cantharides.
 Fecerunt hæc Fulvia in Ciceronē, & Herodias in Ioannē: quia ueritatē non poterant au-
 dire: & linguā ueriloquā, discriminali acu confoderunt. Canes latrant pro dominis suis,
 & tu non uis me latrare pro Christo? Scripserūt multi cōtra Marcionē, Valentinū, Ariū
 & Eunomium. A quo eis obiecta est turpitudō? Nonne toti in cōuincenda hæresi incu-
 buerūt? Iste machinæ hæreticorū, id est, magistrorū tuorum sunt: ut conuicti de perfidia,
 ad maledicta se conferant. Sic Eustathius Antiochenus episcopus, filios dum nescit, in-
 uenit. Sic Athanasius Alexandrinę urbis pontifex, tertiā Arsenij amputauit manū. Duas
 enim qui mortuus prius fingebatur, uiuens postea habere monstratus est. Talia & con-
 discipuli tui & magistri nunc de eiusdem ecclesiæ sacerdote confingunt: & auro, id est,
 tuis tuorūq; uiribus oppugnant fidei ueritatē. Quid loquar de hæreticis, qui licet foris
 sint, tamē se nomināt Christianos? Aduersum impijssimos Celsum atq; Porphyriū, quan-
 ti scripsere nostrorū? Quis omiſsa causa, in superflua crimipū obiectatione uersatus est?
 quæ non chartæ ecclesiasticæ, sed libelli debent iudiciū continere. Aut quid refert, si cau-
 sa cadas, & crimine superes? Non necesse est, ut cū periculo tui capitis accuses. Vno per-
 cussore cōducto, satis potes facere desiderio tuo. Et scādalū timere te simulas: qui dudum
 fratrē, nunc accusatū, semper inimicū, es paratus occidere. Et tamē miror, quō homo pru-
 dēs, furore præuētus, uelis mihi beneficiū tribuere: ut educas de carcere animā meam, &
 non patiaris tecū in tenebris huius seculi cōmorari. Vis ergo me tacere? Ne accuses. De-
 pone gladiū, & ego scutū abijciā. In uno tibi cōsentire non potero, ut parcā hæreticis, ut
 me catholicū non probem. Si ista est causa discordiæ, mori possum, tacere non possum.

Debueram quidem de omni scriptura tuæ insanix respondere, & diuinis uocibus in modum David citharizantis lenire furorē pectoris tui, sed contentus ero unius libri paucis testimonijs, & opponā sapientiā stulticiæ: ut si humana contemnis, saltē diuina non negligas. Audi igitur quid de te, & de omnibus inuidis ac maledicis & cōtumeliosis loquatur sapiens Solomon: Inspientes dum iniurijs cupidi sunt, impij facti oderunt sensum, Ne fabriceris in amicū tuū mala, & ne inimiceris aduersum hominē sine causa. Impij exaltant cōtumeliā. Circūcide à te os prauū, & iniqua labia longe repelle abs te: oculos contumeliosi, linguā iniqui, manus effundentes sanguinem iusti, cor fabricans cogitationes malas, & pedes festinantes ad malefaciendum. Qui nititur mendacio, pascit uentos, & sequitur aues uolantes. Derelinquit enim uias uinæ suæ, & axes culturæ fecit errare. Perambulatur aridū ac desertū, & colligit manibus suis sterilitatē. Os procacis appropriat contritioni: & qui profert maledicta, stultissimus est. Anima benedicta, omnis simplex uir. Animosus, inhonestus est. Per delicta laborū incidit in laqueum peccator. Itinera stultorū recta in cōspectu suo. Stultus, eadē die ostendit irā suā. Abominatio est Dño, labia mēdacia. Qui custodit os suū, seruat animā. Et qui temerarius est labijs, terreat seipsum. Malus, cum contumelia agit mala: & insipiens expandit maliciā suā. Quæres apud malos sapientiā, & non inuenies. Suis itineribus saturabitur temerarius. Sapiens timēdo declinat malū: stultus cōfidens miscetur ei. Longanimus uir, multus in prudētia est: pusillanimus, ualde imprudens est. Qui calūniatur pauperē, laesit factorē eius. Lingua sapientū bona nouit, & os stultorū pronunciat malū. Vir animosus parat rixas: & immundus est apud Deū omnis qui exultat cor suū. Manus inferens iniuste, non erit impunitus. Qui diligit uitam, parcat ori suo. Ante contritionē præcedit cōtumelia, & ante ruinam mala cogitatio. Qui obfirmat oculos suos, cogitat peruersa, & prouocat labijs suis omnia mala. Labia stulti ducunt eum in mala, & os audax mortē inuocat. Malignus uir multa detrimēta patitur. Melior est pauper iustus, q̄ mendax diues. Gloria est uiro, qui auertit se à maledictis: qui autē stultus est, talibus se obligat. Noli amare detrahēre, ne eradiceris. Suauis est homini panis mēdaci: postea implebitur os eius calculo, qui operatur thesauros. Lingua mēdaci uana sectatur, & ueniet in laqueos mortis. In aure stulti noli quicquid dicere, ne forte irrideant sapientes sermones tuos. Claua & gladius & sagitta perniciosa sunt: sic & uir, qui contra amicū suū falsum dicit testimoniū. Sicut aues auolant & passerēs, ita maledictū uanum non superueniet illi. Noli respondere imprudenti ad imprudentiā eius, ne similis ei fias. Sed responde stulto ad stulticiā eius, ne sibi sapiens esse uideatur. Qui insidiatur amicis suis, quū uisus fuerit, dicit: Ludens feci. Craticula carbonibus, & ligna igni, & uir maledicus ad tumultum rixæ. Si te rogauerit inimicus tuus, parcens uoce magna, ne contemnas ei: septē enim nequitix sunt in anima eius. Grauis est lapis, & uix portabilis arena: sed ira stulti grauior utroque. Crudelis est indignatio, & acuta ira, & zelus impatiens est. Impius calūniatur pauperes: & qui cōfidit in cordis auaricia, stultissimus est. Totā irā suā profert insipiens, sapiens dispensat in partes. Filius malus gladios dentes habet, & cultros molas: ut consumat infirmos de terra, & pauperes ex hominibus. His ergo doctus exemplis, nolui mordere mordentē, nec uicem talionis implodere: maluiq̄ insaniam excantare furibundi, & unius libri antidotū uenenato pectori infundere. Sed uereor ne nihil proficiens, illud Dauidicū cantare cōpellar, & his me sermonibus cōsolar: Alienati sunt peccatores à uulua, errauerunt ab utero. Loquuti sunt falsa, furor illis secundū similitudinē serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non audiat uocem incantantiū, & uenefici incantantis sapienter. Deus cōteret dentes eorū, in ore ipsorū molas leonū cōfringet Deus. Ad nihilū deueni, tanquā aqua decurrens. Intendit arcū suū, do nec infirmetur. Sicut cera quæ fluit, auferentur: supercecidit ignis, & non uiderunt solem. Et iterū: Lætabitur iustus quum uiderit uindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicit homo, Si utique est fructus iusto, utiq̄ est Deus iudicans eos in terra. In extrema epistola scribis manu tua: Opto te pacem diligere. Ad quod bre-

uiter

uiter respōdebo: Si pacem desideras, arma depone. Blandienti possum acquiescere, non timeo comminantem. Sit in tei nos una fides, & ilico pax sequetur.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

M In uindicta, & ego.] Vulgō uindictam legunt, cum hic uindicta sit: ut est & in Græcis cōdicibus, *ἐμοὶ ἐκδικησῶς*, hoc est, in eum est uindicare, non tuum. Hoc est uerum dilemma tuum.] Dilemma cornutus est syllogismus, cum duo sic proponuntur, ut necesse sit in alterū incurrere. Dicitur enim *διλήμμα*, quod duplex habeat cornu, siue argumentum.

Cereales & Anabasi.] Cereales appellat nuncios missos, qui quaquauersum per orbem rumorem spargant. Sicuti Ceres Triptolemum misit, qui ex alto triticū spargeret in uniuersum mundum. Nam huc Hieronymus eam uocem deflexit, cum antiquitus cereales dicti sint adiles rei frumentariæ præfecti. Quidam pro cereales deprauauerunt cursales. Et Anabasi.] Sic appellat, quod consensu curribus aut equis, celerius perferunt. Anabasis enim Græce ascensus est: & rursus alludit ad Triptolemum, qui conscenso curru, è sublimi spargebat semina. Ut panegyricum.] Id est, orationem in laudem mei scriptam. Atq̄ hæc cum ironia dicuntur. Non te pudet proœmij.] Ad hunc modum scriptum erat in plerisque codicibus: in nonnullis loco proœmij erat præmij. Neutra uox uel tantulum ad sensum facit. Unde suspicor scriptum fuisse: Non te pudet proœmij, aut certe parœniæ. Nam *προœμιον* est temulentorum in morem temere debacchari in quempiam, nullo delectu, nulloq̄ iudicio: inde *προϊνία*, & ut à *λοιδόγη*, *λοιδόγη* & *λοιδόγη*, sic à *προϊνέω*, *προϊνίω* & *προϊνίζω*, pro conuicio stulte ac temere dicto, uelut inter pocula. Neque quicquam addubitem ita scriptum ab Hieronymo fuisse. Dario.] Darius Perfarum rex opulentissimus. Croesus rex Lydorum, nobilitatis diuitijs suis quæmadmodum & Mida. Demaratum & Crassum.] Hos duos pro ditissimis posuit. Notat Demaratum Corinthium, Tarquinij Prisci Romanorum regis patrem, qui negotiatione ditissimus euasit: de quo uide Dionysium Halicarnassæum libro Romanæ Antiquitatis tertio, & Liuji ab Vrbe condita librum primum. Plinium libro trigesimo quarto: M. Tullium Tusculanarum quaestionum libro quinto. De Crasso meminere multi, cui cognomen etiam à diuitijs additum. Addit, subitum, ad maiorem inuidiam, quod non ex patrimonio, sed malis artibus repente factus sit diues. Per quod Danaes est.] Pro Danaes plerique codices habebant Dianæ: Danae fuit Acrisii filia, quam Iupiter uersus in aurum uisitauit, quum à patre esset inclusa turri æreæ. Horatius sic interpretatur fabulam, ut ostendat, nihil esse tam repositum, neq̄ tam custoditū, ad quod non penetraret auro. Συγγραφεὺς ἐκγράμματα.] Id est conscriptor absq̄ literis. Athenogeronta.] Si sincera scriptura est, significat senem uersantem in ludo literario. Græcis enim Athena dicitur, quæ nobis Minerua. Et præfecta est studijs: & Athenæum scholam appellant, de quo superius quoq̄ meminimus. Πενταγλωσσος.] Id est quinque linguas habens. Eloquutionis ποδισολογία.] Perissoblogia uisum est sermonis, quum oratio superfluis uerbis redundat. Solœcistam.] Solœcista qui uitiose loquitur, quod uulgō uocant in congruū, à uerbo *σολοικίζω*. Atq̄ occidentis προπαλαφός.] Id est trophæum ferentes, quasi dicat, antesignanos & uexilliferos. Sic enim ex uarijs exemplarium uestigijs restitimus. Absq̄ Palladis arte.] Oblique notauit Palladium Galatam, quem subornauerat Ruffinus in Hieronymum, ut interpretationem illius calumniaretur, quemadmodum alibi testatur ipse. Erat autem & hic factionis Origenicæ, unde & cauendū admonet Epiphanius in epistola sua. Porro quod ait, arte, alludit ad Palladem artium prælidem. Salebris & uoraginis.] Duo sunt impedimenta uiarum: salebræ, aspera quædam obstacula: & uoragines, quum uia est profundior. Απολογία ἀγρίων.] Id est defensionis Origenis. Origenis λέγουσα.] Id est præconem: id enim Græcis ceryx. Mendacem memorem.] Citatur ab Apuleio & Quintiliano. Mendacia potissimū confutari solent inconstantia sermonis, unde illis memoria est opus. Holographa.] Id est integra, ut erat scripta, & non mutilata: ab *ὅλος* & *γράφω*. Cuniculos tuos.] Machinamenta clancularia: à cuniculis, quibus hostes urbes suffodunt. Flantibus Etæsiis.] Etæsiæ uentis sunt certis anni temporibus spirantes, hoc est, post caniculæ exortum, uelut in hoc à natura dati, ut pomeridianum æstum temperent, aliōquin intolerabilem. Ad Protei columnas.] Hæc columnæ & statuæ fuerunt apud Aegyptios, quemadmodum Baccho apud Indos, Herculi apud Hispanos. Protei columnarum meminuit Vergilius Aeneid. xi. Atrides Protei Menelaus ad usq̄ columnas exulat, quem locū sic explanat Seruius, Ad usq̄ columnas Protei: usq̄ ad fines Aegypti, hoc est, usq̄ ad Pharon, antē insulā, nunc partē Alexandriæ: de quo Lucanus, Nunc claustrū pelagi septi Pharus insula, quondam in medio stetit illa mari, sed tēpore uatis Proteos, at nunc est Pellæis proxima muris. Sed Ionæ ad portū.] Quidā codices habebant, Dionis portum. Si Ionæ portum legis, intellige Tharsis oppidum Ciliciæ, quo Ionas propheta destinabat ire: de quo superius dictum est. Per Maleas & Cycladas.] Malea promontoriū est contra Peloponnesum, periculosissimum præternauigantibus. Cyclades insulæ sunt in medio mari, quod in orbem faceant sic dictæ. Famosissimū lacum.] Asphaltiten intelligit, qui nihil gignit præter bitumen. Nullū corpus animantiū recipit, tauri carne licq̄ fluitant: hæc & alia multa Plinius libro quinto. Hic est ἀνθρωπομορφίτης.] Antropomorphitæ inter hæreticos recensentur in Decretis, qui Deo tribuebant corpus, quale nos habemus: unde & nomen

& nomen habent. Hic error ortum duxit à simplicibus quibusdam & imperitis monachis Aegypti, qui quum in scripturis legerent faciem, oculos, aures, os, brachia, manus & pedes Dei, putabant hæc iuxta corpus intelligenda: lege Tripartitæ historiæ librum decimū.

Quod tuum quasi operculum uenenata.]

Prouerbialiter dictum est, quod alibi sic extulit: Dignum patella cooperculū: cum rei malæ additur id quod congruit. Et eandem magistrī sententiā etiam in sensibus quærent.] Vide ut diuus Hieronymus sententiā æstimari uult ex uerborū diligentia. Calphurnianos discipulos.] Ruffinum sepius Calphurnium Salustianū uocat: huius igitur discipulos Calphurnianos appellat: de quo meminimus & antea. Ad ethicam transiens.] Socrates apud Platonē, siue uere siue iocans: narrat se ob tarditatem ingenij à naturalium rerum cognitione ad moralem philosophiam traduxisse studium.

Lucretij opiniones.] Lucretius Epicuri sectator, de naturis rerum carmine scripsit. Maximus ille.] Alludit ad Fabium Maximū, de quo uersus ille Ennianus celebratur: Vnus qui nobis cunctādo restituit rem. Aristippus nostri.] Is Socraticus philosophus, primus Socraticorum mercede docuit. Hic Syracusas nauigauit ad Dionysium. Hermagoram nobis & Gorgiā.] Hi rhetores erant, qui, sella posita, profitebantur se omnibus omni de re ex tempore responsuros. In morē glirium.] Glirēs hyeme cōduntur, ac somno seu quiete nō pinguescūt solū, sed etiā reiuuescūt: autore Plinio.

Barchochabas.] Historia est apud Iosephum. Huius meminit Eusebius lib. iij. histor. Chocheba: seditiosi Iudæi meminit Hieronymus in Agrippa. Alter Salmoeneus.] De Salmoeneo est in fabulis, qui curru æreo, & tedis ardentibus imitatus est tonitru ac fulmen Iouis. Hypocriſeos.] Id est, simulationis. Symmyſten.] Id est, socium myſteriorum, & eiſdē myſterijs initiātū. Anideo tibi panem non damus.] Alludit ad illud Plaurinū: Altera manu fert lapidē, panē ostentat altera. Montes aureos.] Prouerbiale est, de promissis immensis. Modo non montes auri pollicens. Scortecum nummū.] Id est, coriaceū. Nam olim in corio signabāt. Vnde pro uilissimo nūmo scortecū posuit, qui ne plumbeus quidem sit aut æreus. Oram Italiā.] In hac Pythagoras docuit. Cuius enim sunt illa *χρυσά πρᾶξιλατα*.] Id est, aurea præcepta. Illa q̄ ænigmata.] Id est, obscure dicta. De his nos in principio Prouerbiorum nōnulla tradidimus ex diuersis autoribus. *μαθησας ἀναμνησας* *ἐπι*.] Id est, discere esse reminisci, ut sensum magis reddamus q̄ uerba. Tuis te colorib. pingere.] Id est, describere qualis es. Est aut̄ figura prouerbialis, similis illi: Ornatus ex tuis uirtutibus. Illud Homerici.] Est in Iliad. v. *οπποῖον κ' ἐπιπλάτῃσθε, τοῖον κ' ἐπακείσας*. id est, Quaecunq̄ dixeris uerbum, tale audies.

Cantharides.] Cantharis insectum est, letale habens uenenum. Fulua in Ciceronem.] Fulua uxor Antonij, cuius instinctu Ciceronem occidit, quæ & acu dicitur linguam extincti confodisse.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Pelagius Brito monachus post Arium successit, noui erroris autor: Celeſtino q̄ ac Iuliano fautoribus & adiutoribus, multos in suam pertraxit factionem. Is tantum tribuit libero arbitrio, ut diceret, absq̄ gratia Christi, solis meritis hominem posse salutem consequi. Atq̄ super hac re primum increpatus à fratribus, eatenus cessit admonitioni, ut non excluderet gratiam, sed diceret, hac accedente facilius posse perueniri ad salutem, quasi & absque hac perueniri posset, licet difficilius. Orationes quæ fierent in ecclesia, uel pro fidelibus, uel pro infidelibus, ut superuacuas damnabat: quod diceret id quod peteretur, sibi quemq̄ sua industria prestare posse. Verum hoc in concilio Antiocheno cum metu eret ne damnaretur, recantauit: etiam si non delit deinceps in scriptis suis eadem docere. Addebat, Adæ peccatū nulli nocuisse, nisi ipsi qui cōmiserat. Omnes infantes tam infantes nasci, quam ipse Adam fuisset conditus à Deo. Baptizandos autem, non ut à peccato exuerentur, quo carerent, sed ut sacramento adoptionis honorarentur. Scripsit tres de fide trinitatis libros, & eclogas, hoc est, exceptiones ex libris diuinis, in morem indicis per capita digestas. Publicatus hæreticus scripsit in defensionem sui dogmatis. Damnatus est à pontifice Zosimo insectantibus Afris, & potissimū Augustino reliquias factionis persequente: idq̄ concilio apud Carthaginem habito ducentorū & quatuordecim episcoporum. Nam ipse Pelagius, antequam de hoc pronunciaſſet Zosimus, iam ab Innocentio damnatus fuerat. Hæc partim ex Prospero, partim ex Augustino & Gennadio ac Platina. Hunc Augustinus tradit sua tempestate recentissimum hæresiarum extitisse, hominē eloquentia, ut apparet, munitum. Huius dogma rogatu Ctesiphontis refellit Hieronymus, ostendens e quorum fontibus hic error fuerit natus. Atq̄ hac quidem epistola ceu uelatus est in Pelagianos: pollicetur autem, se per ocium iusto uolumine responsurum.

HIERONYMVS ADVERSVS PELAGIVM, AD CTESIPHONTEM.

Nō audacter (ut falso putas) sed amanter studioseq̄ fecisti, ut nouā mihi ex uetere mitteres quæſtionē, quæ ante literas tuas plerosq̄ in Oriēte decepit: ut per simulatā humilitatē, superbiam discerēt: & dicerēt cū diabolo: In cœlū ascendam, super sydera cœli ponā thronū meū, & ero similis altissimo. Quæ enim potest alia maior esse temeritas, q̄ Dei sibi non dicā similitudinē, sed æqualitatē uendicare: & breui sententiā, omnium hæreticorū uenena complecti, quæ de philosophorum &

maxime

A maxime Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorū fonte manarunt: Illi enim quæ Græci appellant *ωδῖς*, nos perturbationes possumus dicere, ægritudinē uidelicet & gaudiū, spem & metum: quorū duo præsentia, duo futura sunt, asserunt extirpari posse de mentibus, & nullā fibrā radicemq̄ uitiorum in homine omnino residere, meditatione & assidua exercitatione uirtutum. Aduersum quos & Peripatetici, qui de Aristotelis fonte descendunt, fortissime disputant: & Academici noui, quos Tullius sequitur: & eorum non dico res quæ nullæ sunt, sed umbras & uota subuertunt. Hoc est enim hominē ex homine tollere, & in corpore constitutū esse sine corpore: & optare potius quam docere, dicente Apostolo: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: Et quia epistolaris breuitas non potest omnia comprehendere, strictim tibi uitanda describam. Vnde & illud Vergilianum est: Hinc metuunt, cupiuntq̄, dolent, gaudentq̄, nec auras Respiciunt, clausæ tenebris & carcere cæco. Quis enim potest aut non gestire gaudio, aut mœrore contrahi, aut spe extolli, aut timore terreri? Quamobrem & grauissimus poeta Flaccus scripsit in Satyra: Nam uitijs nemo sine nascitur: optimus ille est Qui minimis urgetur. Pulchre quidam nostrorū ait: Philosophi patriarchæ hæreticorum, ecclesiæ puritatem peruersa maculauere doctrina: ut nesciant illud dictum de humana fragilitate: Quid gloriatur terra & cinis: præsertim cum de iisdē Apostolus dicat: Video aliā legē in membris meis, repugnantē legi mentis meæ, & ducentē me in captiuitatē. Et iterum: Nō enim quod uolo, hoc ago: sed quod nolo, id operor. Si quod non uult operatur, quomodo stare potest hoc quod dicitur posse hominē sine peccato esse, si uelit? Qua ratione potest esse quod uelit, cum Apostolus asserat se quod cupiat, implere nō posse? Cumq̄ ab eis querimus, qui sint illi quos absq̄ peccato putent, noua strophæ eludere cupiunt ueritatem: se non eos dicere, qui sint uel fuerint, sed qui esse possint. Egregij doctores, dicūt esse posse quod nunq̄ fuisse demonstrant, dicente scriptura: Omne quod futurū est, iam factū est in priori tempore. Neq̄ nunc mihi necesse est ire per singulos sanctorum, & quasi in corpore pulcherrimo næuos quosdam & maculas demonstrare: quod pleriq̄ nostrorū simpliciter faciunt, cum paucis sententiolis scripturarū possint hæreticorū, & per eos philosophorū argumenta cōuinci. Quid enim dicit uas electionis? Concluit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur. Et in alio loco: Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria Dei. Ecclesiastes quoq̄, per quē se cecinit ipsa sapiētia, libere protestatur, & dicit: Nō est em̄ homo iustus super terrā, qui faciat bonū & non peccet. Et iterū: Si peccauerit populus tuus, non est em̄ homo qui non peccet. Et quis gloriabitur castum se habere cor: & non est mundus à sorde, nec si unius diei fuerit super terram uita eius. Vnde & David dicit: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Et in alio psalmo: Non iustificabitur in cōspectu tuo omnis uiuens. Quod testimoniū sub nomine pietatis noua argumentatione deludunt. Aiunt enim ad cōparationē Dei nullū esse perfectum, quasi scriptura hoc dixerit. Neq̄ enim ait: Non iustificabitur omnis uiuens, sed, non iustificabitur in cōspectu tuo omnis uiuens. Quando enim dicit, in cōspectu tuo, hoc intelligi uult, quod etiā qui hominibus sancti uidentur, Dei sciētia atq̄ noticiā nequaquā sancti sint. Homo enim uidet in facie, Deus aut̄ in corde. Si aut̄ inspiciēte Deo: & omnia cōtemplante, quæ cordis arcana non fallunt, nullus est iustus: perspicue ostēditur, hæreticos non hominē in excelsa sustollere, sed Dei potentia derogare: multa q̄ alia, quæ si de scripturis sanctis uoluerō cōgregare, non dicā epistolæ, sed uoluminis quoq̄ exceedam modū. Nihil noui asserunt, qui in huiuscemodi applaudente sibi perfidia, simplices quidem & indoctos decipiunt: sed ecclesiasticos uiros, qui in lege Dei die ac nocte meditantur, decipere nō ualēt. Pudeat ergo eos principū & sociorū suorū, qui aiunt, posse hominē sine peccato esse si uelit, qd Græci dicunt *ἀναμάρτητος*. Et quia hoc ecclesiarū per Oriētem aures ferre non possunt: simulant se sine peccato quidē dicere, sed *ἀναμάρτητος* dicere non audere: quasi aliud sit sine peccato, aliud *ἀναμάρτητος*, & non Græcū sermonem, qui apud illos compositus est, duobus uerbis sermo Latinus expresserit. Si absq̄ peccato dicis,

dicis, & ἀναμάρτητον dicere te diffiteris: damna eos ergo qui ἀναμάρτητον prædicat. Sed c non facis. Nosti enim quid intrinsecus discipulos tuos doceas, aliud ore commemoras, & aliud cælans cōscientia: nobisq; alienis & indoctis loqueris per parabolas, tuis autem mysteria cōfiteris: & hoc iuxta scripturā te facere iactas: quia dictū est: Turbis Iesus in parabolis loquebatur: & ad discipulos in domo dicit: Vobis datū est scire mysteria regni cœlorum, illis autē non est datum. Sed ut dicere cœperam, exponā breuiter principum & sociorū tuorū nomina: ut animaduertas, qualiū consortio gloriaris. Manichæus electos suos, quos inter animas Platonis in cœlestibus collocat, dicit omni carere peccato, nec si uelint, posse peccare. Ad tanta enim eos uirtutum culmina transcendisse, ut carnis operibus illudant. Priscillianus in Hispania pars Manichæi, de turpitudine cuius te discipuli diligunt plurimū, uerbum perfectionis & scientiæ sibi temere uendicantes, soli cum solis clauduntur mulierculis, & illud eis inter coitum amplexusq; decantant: Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther Coniugis in gremium lætæ descendit: & omnis Magnus alit, magno cōmixtus corpore, foetus. Qui quidem partē habent Gnosticæ hæreseos, de Basilidis impietate uenientem. Vnde & uos asseritis eos, qui absq; legis sciētia sunt, peccata uitare non posse. Quid loquar de Priscilliano, qui & seculi gladio, & totius orbis autoritate damnatus est? Euagrius Ponticus Hyperborita, qui scribit ad uirgines, & scribit ad monachos, scribit ad eam cuius nomen nigredinis testatur perfidiæ tenebras, edidit librū & sententias πῶς ἀπαθείας, quam nos impasibilitatē uel imperturbationem possumus dicere, quādo nunquā animus ullo perturbationis uitio cōmouetur: & ut simpliciter dicam, uel saxū uel Deus est. Huius libros per Orientē Græcos, & interpretante discipulo eius Rufino, Latinos pleriq; in Occidente lectitant: qui librū quoq; scripsit, quasi de monachis: multosq; in eo enumerat, qui nunquā fuerunt: & quos fuisse Origenistas, & ab episcopis damnatos esse nō dubiū est, Ammoniu uidelicet & Eusebiū & Euthymiū, & ipsum Euagriū, Or quoq; & Isidorū, & multos alios, quos enumerare tædiū est, & iuxta illud Lucretij: Ac ueluti pueris absinthia tetra medentes Cum dare conantur, prius oras pocula circum Contingunt dulci mellis flauoq; liquore: ita ille unum Iohannem in ipsius libri posuit principio, quem & catholicū & sanctū fuisse non dubiū est, ut per illius occasionē cæteros quos posuerat hærenicos, ecclesiæ introduceret. Illam autem temeritatē, imō insaniam eius, quis digno possit explicare sermone, quod librū Christi Pythagorei, hominis absq; Christo atq; ethnici, immutato nomine, Sixti martyris, & Romanæ ecclesiæ episcopi prænotauit: in quo iuxta dogma Pythagoricorū, qui hominem exæquant Deo, & de eius dicunt esse substantia, multa de perfectione dicuntur: ut qui uolumen philosophi nesciunt, sub martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis. Deniq; in ipso uolumine nulla prophetarū, nulla patriarcharum, nulla apostolorum, nulla Christi sit mentio, ut episcopum & martyrem sine Christi fide fuisse cōtendat. Vnde & uos plurima contra ecclesiam usurpatis testimonia. Fecerat hoc & in sancti Pamphili martyris nomine, ut librū primū sex librorum defensionis Origenis, Eusebij Cæsariensis quem fuisse Arianum nemo est qui nesciat, nomine Pamphili martyris prænotaret, quo scilicet egregia illa quatuor Origenis πῶς ἀρχῶν uolumina Latinis infunderet auribus. Vis adhuc & aliū nosse tui erroris principem? Doctrina tua Origenis ramusculus est. In eo enim psalmo, ubi scriptum est (ut de cæteris taceam) Insuper & usque ad noctem erudierunt merenes mei: asserit uirū sanctum, de quorum uidelicet & tu numero es, cum ad uirtutū uenerit summitatē: ne in nocte quidē ea pati, quæ hominum sunt, nec cogitatione uitiorū aliqua titillari. Nec erubescas de societate taliū, reuens eorū nomina, quorum blasphemijs iungeris. Iouiniani secunda quæstio, tui ingenij disciplina est. Quid quid illi responsum est, tibi responsum credito. Nec fieri potest, ut diuersus sit eorum exitus, quorum est una sententia. Cum hæc ita se habeant, quid uolunt miseræ mulierculæ onerata peccatis, quæ circumferuntur omni uento doctrinæ, semper discētes & nunquā ad scientiam ueritatis peruenientes: & cæteri muliercularum socij, prurientes auribus, & igno-

& ignorantes quid audiant, quid loquantur, qui uetustissimū coenū, quasi nouā suscipiunt temperaturā: qui (iuxta Ezechielē) liniunt parietē absq; temperamento, & superueniente ueritatis pluuia, dissipantur: Simon magus hæresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omniū immundiciarū repertor, choros duxit foemineos. Marcion Romā præmisit mulierē, quæ decipiendos sibi animos præpararet. Appelles Philomenen suarū comitē habuit doctrinarū. Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias per Priscā & Maximillā, nobiles & opulentas scēminas, primū auro corripit, deinde hæresi polluit. Dimittā uetera, ad uiciniora transcendā. Arius, ut orbem deciperet, sororē principis ante decepit. Donatus per Aphricā ut infelices quosque scētibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adiutus est. In Hispania Agape Elpidiū, mulier uirū, cæcū cæca duxit in foueā, successoremq; sui Priscillianū habuit Zoroastris magi studiosissimū, & ex mago episcopū: cui iuncta Galla non gente, sed nomine, germanam hoc illucq; currentē, alterius & uicinæ hæreseos reliquit hæredē. Nunc quoq; mysteriū iniquitatis operatur. Duplex sexus utrunq; supplantat, ut illud propheticū cogamur asumere: Clamauit perdix, cōgregauit quæ non peperit, faciens diuitias suas, non cum iudicio. In dimidio dierū derelinquet eas, & nouissimū eius erit insipiens. Illud uero quod ad decipiendos homines quosq; postea huic sententiæ coaptarūt (non absq; Dei gratia) cum prima legētes fronte decipiūt, introspectū & diligentissime uentilatū, decipere non potest. Ita enim Dei gratiā ponunt, ut non per singula opera eius nitamur & regamur auxilio: sed ad liberū referunt arbitriū, & ad præcepta legis, ponentes illud Esaiæ: Legē em̄ Deus in adiutoriū posuit: ut in eo Deo referendæ sint gratiæ, qd tales nos cōdiderit, qui nostro arbitrio possumus & eligere bona, & uitare mala: & non intelligunt ista dicentes, quod per os eorū intolerabilē blasphemiam diabolus sibilat. Si em̄ in eo tantū Dei est gratia, quod propriæ nos cōdidit uoluntatis, & libero arbitrio cōtenti sumus: nec ultra eius indigemus auxilio, ne si indigerimus liberum frāgatur arbitriū: ergo nequaquam ultra orare debemus: nec illius clementiam precibus flectere, ut accipiamus quotidie, quod semel acceptū in nostra est potestate. Istiusmodi homines tollunt orationē: & per liberum arbitrium, non homines propriæ uoluntatis, sed Dei potentiæ factos se esse iactant, qui nullius ope indigent. Tollantur & ieiunia omnisq; continentia. Quid enim mihi necesse est laborare, ut accipiam per industriam, quod semel meæ factum est potestatis? Hoc quod dico, non meum est argumentum. Vnus discipulorū eius, imō iam magister & totius ductor exercitus, & contra Apostolū uas perditionis, per solocismorum, & non (ut sui iactant) syllogismorum spineta decurrens, sic philosophatur & disputat: Si nihil ago absq; Dei auxilio: & per singula opera, eius est omne quod gesserō: ergo non ego qui laboro, sed Dei in me coronabitur auxilium, frustra q; dedit arbitrij potestātē, quam implere non possum, nisi ipse me semper adiuuerit. Destruitur enim uoluntas, quæ alterius ope indiget. Sed liberum dedit arbitrium Deus, quod aliter liberū non erit, nisi fecero quod uoluerō. Ac per hoc ait: Aut utōr semel potestate quæ mihi data est, ut liberum feruetur arbitrium: aut si alterius ope indigeo, libertas arbitrij in me destruetur. Qui hæc dicit, quam non excedit blasphemiam? quæ hæreticorū uenena non superat. Asserunt se per arbitrij libertatē nequaquam ultra necessariū habere Deum, & ignorant scriptum: Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Magnas agit Deo gratias, qui per libertatem arbitrij rebellis in Deum est: quam nos libenter amplectimur, ita duntaxat, ut agamus semper gratias largitori: sciamusq; nos nihil esse, nisi quod donauit, in nobis ipse seruauerit, dicente Apostolo: Non est uolentis neq; currentis, sed miserentis Dei. Velle & currere meum est: sed ipsum meum, sine Dei semper auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apostolus: Deus est qui operatur in nobis & uelle & perficere. Et saluator in Euangelio: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Semper largitor, semperq; donator est. Non mihi sufficit, quod semel donauit, nisi semper donauerit, Peto, ut accipiam: & cum accepero, rursus peto. Auarus sum ad accipien-

da beneficia Dei, nec ille deficit in dando, nec ego fatior in accipiendo. Quanto plus bibe-
 ro, tanto plus sitio. Legi enim à psalmista cantari: Gustate & uidete, quoniam suavis est
 Dominus. Omne quod habemus bonū, gustus est Domini. Cū me putauero ad calcem
 peruenisse uirtutū, tunc habebō principiu. Principium enim sapiētiae timor Domini: qui
 expellitur atq; destruitur charitate. Hæc hominibus sola perfectio, si imperfectos esse se
 nouerint. Et uos, inquit, cum omnia feceritis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debui-
 mus facere, fecimus. Si inutilis est qui fecit omnia, quid de illo dicendum est, qui explere
 non potuit: Vnde & Apostolus, ex parte accepisse, & ex parte cōprehendisse se dicit, &
 necdū esse perfectū: præteritorūq; obliuisci, & in futurū se extendere. Qui semper præ-
 teritorum obliuiscitur, & futura desiderat, ostendit se præsentibus non esse contentum.
 Quod autem sursum deorsum iactitant, liberū à nobis arbitrium destrui, audiant ecōtra-
 rio eos arbitrij destruere libertatē, qui male eo abutūtur aduersum beneficium largitoris.
 Quis destruit arbitriū? Ille, qui semper Deo agit gratias: & quodcūq; in suo riuulo fluit,
 ad fontē refert: an qui dicit: Recede à me, quia mundus sum, non habeo te necessarium?
 Dedisti enim mihi semel arbitrij libertatē, ut faciam quod uoluerō: quid rursum te inge-
 ris, ut nihil possim facere, nisi tu in me tua dona compleueris? Fraudulenter præten-
 dis, ut Dei gratiā ad conditionē hominis referas, & non in singulis operibus auxiliū Dei re-
 quiras, ne scilicet liberū arbitriū uidearis amittere: & cum Dei contempnas adminiculum,
 hominū quæras auxilia. Audite quæso, audite sacrilegū. Si, inquit, uoluerō curuare digi-
 tum, mouere manum, sedere, stare, ambulare, discurrere, sputa iacere, duobus digitulis
 narium purgamenta decutere, releuare aluum, urinam digerere, semper mihi auxiliū
 Dei necessarium erit: Audi ingratus, imō sacrilege, Apostolū prædicantē: Siue manduca-
 tis, siue bibitis, siue aliud quid agitis, omnia in nomine Domini agite. Et illud Iacobi: Ecce
 nūc qui dicitis, hodie aut cras proficiscemur in illam ciuitatē, & faciemus illic annum,
 ut negociemur & lucremur, qui nescitis de crastino. Quæ enim est uita uestra? Aura est
 enim siue uapor paululū apparens, deinde dissipatur: pro eo quod debeatis dicere: si Do-
 minus uoluerit, & uixerimus, faciemus aut hoc aut illud. Nūc autē exultatis in superbijs
 uestris, omnis istiusmodi gloriatio pessima est. Iniuriā tibi fieri putas & destrui arbitrij
 libertatē, si ad Deum semper autorē recurras, si ex illius pēdeas uoluntate, & dicas: Oculi
 mei semper ad Dominū, quoniā ipse euellet de laqueo pedes meos? Vnde & audes lin-
 gua proferre temeraria, unum quenque arbitrio suo regi? Si suo arbitrio regitur, ubi est
 auxiliū Dei? Si Christo rectore non indiget, quomodo scribit Hieremias: Non est in
 homine uia eius, & à Domino gressus hominis diriguntur? Facilia dicis Dei esse manda-
 ta, & tamen nullum proferre potes, qui uniuersa cōpleuerit. Responde mihi, facilia sunt
 an difficilia? Si facilia, profer quis ea impleuerit, & cur Dauid in psalmo canat: Qui sin-
 gis laborē in præcepto. Et iterū: Propter uerba laborū tuorum ego custodiui uias duras.
 Et Dominus in Euangelio: Intrate per angustam portam. Et: Diligite inimicos uestros.
 Et: Orate pro his qui persequuntur uos? Sin autem difficilia, cur ausus es dicere, facilia
 esse Dei mandata, quæ nullus impleuerit? Non intelligis tuas inter se repugnare senten-
 tias? Aut enim facilia sunt, & infinita est multitudo hominum qui ea impleuerint: aut dif-
 ficilia, & temere dixisti esse facile, quod difficile est. Soletis & hoc dicere: aut possibilia
 esse mandata, & recte à Deo data: aut impossibilia, & non in his esse culpam qui accepere
 mandata, sed in eo qui dedit impossibilia. Nunquid præcepit mihi Deus, ut essem quod
 Deus est, ut nihil inter me esset & Dominū creatorē: ut maior essem angelorū fastigio, ut
 haberē quod angeli non habent: De illo scriptū est quasi proprium: Qui peccatū non fe-
 cit, nec dolus inuentus est in ore eius. Si hoc & mihi cum Christo commune est, quid ille
 habuit propriū: alioqui per se tua sententia destruetur. Afferis posse hominē esse sine pec-
 cato, si uelit: & post grauissimū somnū ad decipiendas rudes animas frustra conaris ad-
 iungere, non absq; Dei gratia. Si enim semel homo per se potest esse sine peccato, quid
 necessaria est Dei gratia? Sin autem sine illius gratia nihil potest facere, quid necesse
 fuit

fuit dicere, posse quod non potest? Potest, inquit, esse sine peccato, potest esse perfectus
 si uoluerit. Quis enim Christianorū non uult esse sine peccato: aut quis perfectiōnem re-
 culat, si sufficit ei uelle: & statim sequitur posse, si uelle præcesserit? Nullusq; Christiano-
 rum est, qui nolit esse sine peccato: omnes ergo sine peccato erunt: quia utiq; omnes cus-
 piūt esse sine peccato. Et in hoc ingratissimum teneberis, ut quia nullū, aut rarum quenquā sine
 peccato proferre potes, omnes sine peccato esse posse fatearis. Possibilia, inquit, manda-
 ta dedit Deus. Et quis hoc negat? Sed quomodo hæc intelligenda sit sentētia, uas electio-
 nis apertissime docet: ait enim: Quod erat impossibile legis, in quo infirmabatur per car-
 nem: Deus filiū suum mittens in similitudinē carnis peccati, & de peccato condemnauit
 peccatū in carne. Et iterū: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Quod ne de
 lege Moyse tantū dictū putes, & non de omnibus mandatis, quæ uno legis nomine con-
 tinentur, idem Apostolus scribit, dicens: Consentio enim legi Dei iuxta in teriorē homi-
 nem: uideo autē aliā legē in membris meis, repugnantē legi mentis meæ, & captiuantē me
 in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore
 mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christū Dominū nostrū. Cur autem hoc dixerit, alio
 sermone demonstrat. Scimus enim qd lex spiritualis est, ego autē carnalis sum, uenuda-
 tus sub peccato. Quod enim operor, non cognosco. Nō enim quod uolo, illud operor:
 sed quod odi, illud facio. Sin autē quod nolo, hoc facio, cōsentio legi, quoniam bona est.
 Nunc autē nequaquā operor illud, sed quod in me habitat, peccatū. Scio enim qd nō habi-
 tat in me, hoc est, in carne mea, bonū. Velle enim adiacet mihi, perficere autē bonum non
 inuenio. Non enim quod uolo, bonū, hoc facio: sed quod nolo, malū, hoc ago. Si autem
 quod nolo, hoc facio, nequaquā ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatū. Recla-
 mabis & dices: Manichæorū dogma nos sequi, & eorum qui de diuersis naturis ecclesiæ
 bella concinnant, asserentiū malam esse naturā quæ immutari nullo modo possit. Et hoc
 non mihi, sed Apostolo imputa, qui nouit aliud esse Deum, aliud esse hominē: aliam car-
 nis fragilitatē, aliā spiritus fortitudinē. Caro enim desiderat cōtra spiritum, & spiritus con-
 tra carnē: & hæc inuicē sibi aduersantur, ut non quæ uolumus, ipsa faciamus. A me nun-
 quam audies malam esse naturam. Sed quomodo sit carnis fragilitas differenda, ipso qui
 scripsit docente, discamus. Interroga eum quare dixerit: Non enim quod uolo, hoc op-
 eror: sed quod odi, malum, illud facio. Quæ necessitas illius impediatur uoluntatē, quæ tan-
 ta uis, odio digna imperet facere: ut non quod uult, sed quod odit & non uult, facere cō-
 pellatur? Respondebit tibi: o homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit fig-
 mētum figulo: quare me fecisti sic? An non habet potestātē figulus lutī, de eadem massā
 aliud quidem uas facere in honorem, aliud autem in contumeliā? Obijce Deo fortio-
 rem calumniam, quare adhuc cum in utero essent Esau & Iacob, dixerit: Iacob dilexi,
 Esau autem odio habui. Accusa eum iniquitatis, cur Achar filius Charmi, de Hierichun-
 tina præda aliqua furatus sit, & tanta milia hominum illius uitio trucidata sint. Quam ob-
 rem filij Eli peccauerint, & omnis penē populus extinctus, arcæq; sit capta. Dauid pecca-
 uit ut enumeraret populum, & cur in toto Israele tanta hominum cæsa sint milia. Et ad
 extremum (quod solet nobis obijcere contubernalis uester Porphyrius) qua ratione
 clemēs & misericors Deus ab Adam usq; ad Moysen, & à Moysen usq; ad aduentū Chri-
 sti passus sit uniuersas gentes perire ignorantia legis & mandatorū Dei. Neq; enim Bri-
 tannia fertilis prouincia tyrannorū, & Scoticæ gentes, omnesq; usq; ad Oceanū per cir-
 cuitum barbaræ nationes, Moysen prophetasq; cognouerant. Quid necesse fuit eum in
 ultimo uenire tempore, & non priusquam innumerabilis periret hominum multitudo?
 Quam quæstionem beatus Apostolus ad Romanos scribens, prudentissime uentilat,
 ignorans hæc, & Dei concedens scientiæ. Dignare & tu ista nescire, quæ quæris. Cōcede
 Deo potentiā sui, nequaquā te indiget defensore. Ego miserabilis, qui tuas expecto contu-
 melias, qui illud semper lego: Gratia salui facti estis, Et: Beati quorum remissa sunt ini-
 quitates, & quorum tecta sunt peccata: ut de mea fragilitate loquar, noui me multa uelle,
 quæ

quæ faciendæ sunt, & tamen implere non posse. Spiritus enim fortitudo ducit ad uitam, sed carnis fragilitas ducit ad mortem. Et audio Dominum comonentem: Vigilate & orate, ne intretis in temptationem. Spiritus promptus est, caro autem infirma. Frustra blasphemias & ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare. Damnetur ille qui damnat. Cæterum non ex eo differimus à brutis animalibus, quod liberi arbitrii conditi sumus: sed ipsum liberum (ut diximus) arbitrium Dei nititur auxilio, illiusque per singula ope indiget: quod uos non uultis. Sed id uultis, ut qui semel habet liberum arbitrium, Deo adiutore non egeat. Liberum arbitrium dat liberam uoluntatem, & non statim ex libero arbitrio homo facit, sed Domini auxilio, qui nullius ope indiget. Tu ipse qui perfectam & Deo æqualem in hominibus iusticiam iactitas, & peccatorem te esse confiteris: responde mihi, uelis an nolis carere peccato? Si uis, quare iuxta sententiam tuam non implet quod desideras? Sin autem non uis, contemptorem te præceptorum Dei esse demonstras. Si contemptor es, utique & peccator. Si peccator, audi tibi scripturam loquentem: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iusticias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu uero odisti disciplinam, & proiecisti uerba mea retrorsum. Verba Dei dum non uis facere, post tergum tuum projecis. Et nouus Apostolus, orbi terrarum faciendæ & non faciendæ decernis. Sed non est ita, ut loqueris: aliud in tua mente uersatur. Quando enim te dicis peccatorem, & posse hominem sine peccato esse, si uelit illud uis intelligi, te quidem sanctum esse, & omni carere peccato: sed per humilitatem, peccati nomen assumere: ut alios potius laudes, & tibi detrahas. Illud quoque argumentum uestrum ferre quis possit? Dicitis his uerbis: Aliud est esse, aliud esse posse. Esse non est in nostra positum potestate, esse autem posse generaliter dici. Quod licet alius non fuerit, tamen possit esse qui esse uoluerit. Rogo quæ est ista argumentatio, posse esse, quod nunquam fuerit: posse fieri, quod nullum fecisse testis: id cuiuslibet tribuere, qui an futurus sit ignores: & dare nescio cui, quod in patriarchis & prophetis & apostolis fuisse nequeas approbare? Audi ecclesiasticam simplicitatem, siue rusticitatem, aut imperitiam, ut uobis uideatur. Loquere, quod credis: publice prædica, quod secreto discipulis loqueris. Qui dicis te habere arbitrii libertatem, quare non libere quod sentis loqueris? Aliud audiunt cubiculorum tuorum secreta, aliud rostrorum populi. Etenim uulgus indoctum non potest arcanorum tuorum onera sustentare, nec capere solidum cibum, quod infantie lacte contentum est. Necdum scripsi, & cominaris mihi rescriptorum tuorum fulmina: ut scilicet hoc timore perterritus, non audeam ora referare: & non animaduertis idcirco nos scribere, ut uos respondere cogamini: & aperte aliquando dicere, quod pro tempore personis & locis uel loquimini uel tacetis. Nolo uobis liberum esse, negare quod semel scripseritis. Ecclesie uictoria est, uos aperte dicere quod sentitis. Aut enim idem responsuri estis, quod & nos loquimur: & nequaquam eritis aduersarii, sed amici. Aut si contraria nostro dogmati dixeritis, in eo uincemus, quod omnes cognoscent ecclesie, quid sentiat. Sententias uestras prodidisse, superasse est. Patet prima fronte blasphemiam. Non necesse habet conuinci, quod sua statim professione blasphemum est. Minamini nobis responsionem, quam uitare nullus potest, nisi qui omnino non scribit. Unde nostis quid dicturi simus, ut responsionem paretis? Forsitan uestra dicemus, & idcirco ingenij uestri acuetis stylum. Eunomiani, Ariani, Macedoniani, nominibus separati, impietate concordantes, nullum nobis laborem faciunt. Loquuntur enim quod sentiunt. Sola hæc hæresis est, quæ publice erubescit loqui, quod secreto docere non metuit. Magistrorum silentia profert rabies discipulorum. Quod audierunt in cubiculis, in tectis prædicant: ut si placuerit auditoribus quod dixerint, referatur ad gloriam magistrorum: si displicuerit, culpa sit discipuli, non magistri. Ideo creuit uestra hæresis, & decepistis plurimos: maximeque eos, qui adhæreret mulieribus, & sciunt se peccare non posse: quia semper docetis, semper negatis: & audire meremini illud propheticum: Gloriam in partibus & parturitionibus da illis Domine. Quid dabis illis? Vuluam sterilem & ubera arentia. Feruet animus, nec possum uerba cohibere. Epistolaris angustia non patitur longi operis magnitudinem. Nullius in hoc

in hoc opusculo nomen proprie tangitur. Aduersus magistrum peruersi dogmatis loquuti sumus. Qui si iratus fuerit atque rescripserit, suo quasi mus prodetur indicio, ampliora in uero certamine uulnera suscepturus. Multi anni sunt, quod ab adolescentia usque ad hanc ætatem, diuersa scripsi opuscula, semperque habui studio audientibus loqui, quod publice in ecclesia didiceram: nec philosophorum argumenta sectari, sed apostolorum simplicitati acquiescere, sciens illud scriptum: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Et: Fatuum Dei sapientius est hominibus. Cum hæc se ita habeant, pro uoco aduersarios, ut omnes retro chartulas ex integro discutiant: & si quid in meo ingenio uisum repperint, proferant in medium. Aut enim bona erunt, & contradicam eorum calumnia: aut reprehensibilia, & confitebor errorem, malens emendare quam perferare in prauitate sententiarum. Et tu ergo doctor egregie, aut defende quod loquutus es: & sententiarum tuarum acumina astrue eloquio subsequenti: ne quando tibi placuerit, neges quod loquutus es: aut si certe errasti, quasi homo, libere confitere: & discordantium inter se redde concordiam. In mentem tibi ueniat, tunicam saluatoris nec à militibus fuisse conscissam. Fratrum inter se cernis iurgia, & rides atque lætaris, quod alij tuo nomine, alij Christi appellentur. Imitare Ionam, & dicito: Si propter me est ista tempestas, tollite me, & mittite in mare. Ille humilitate deiectus est in profundum, & postquam Domini gloriosus resurgeret. Tu per superbiam ad astra sustolleris, ut de te loquatur Iesus: Videbam satanam sicut fulgur cadentem de cælo. Quod autem in scripturis sanctis multi iusti appellentur, ut Zacharias & Heliabet, Iob, Iosaphat, & Iosias, & multi quorum nominibus sacra scriptura contexta est, quantum in promisso opere plenius (si gratiam Dominus dederit) dicturus sum: tamen in præfata epistola hoc breuiter perstrinxisse sufficiat, quod iusti appellentur, non quod omni uitio careant, sed quod maiori parte uirtutum commendentur. Denique & Zacharias silentio condemnatur, & Iob suo sermone reprehenditur, & Iosaphat & Iosias, qui iusti absque dubio dicti sunt, fecisse narrantur, quæ Domino displicerent. Quorum alter impio auxiliu tulit, & correptus est à propheta: alter contra præceptum Domini ore Hieremie, occurrit Nechao regi Aegypto, & interfectus est: et tamen uterque iustus appellatur. De cæteris non est huius temporis scribere: neque enim à me librum, sed epistolam flagitasti: qui dictandus est ex ocio, & omnes oblationes eorum, Christi auxilio destruendæ, quod nobis sanctarum scripturarum testimonijs asserendum est, in quibus quotidie credentibus loquitur Deus. Illudque te per sanctæ & illustris domus conciliabulum precor, atque comoneo, ne per unum aut ut multum, tres homunculos suscipiant tantarum feces hæreseon, aut (ut parum dicam) infamiam: ut ubi primum uirtus & sanctitas laudabatur, ibi præsumptionis diabolica & sordidissima societatis turpitudine uersetur. Sciantque qui huiusmodi hominibus opes suggerunt, hæreticorum multitudinem congregare: & Christi hostes facere & enutrire aduersarios eius, frustraque aliud lingua prætere, cum manu sentire aliud comprobentur.

PRÆCEDENTIS EPISTOLÆ SCHOLIA.

Sed æqualitate. Vi per nos ipsos & nostræ uirtute boni sumus & nullis affectibus obnoxij. Pythagoræ & Zenonis. Nā Pythagoras diuinitatem affectabat, hominem dicebat esse Dei substantiam, ut paulo inferius explicat: & Zenon inducebat *ἀπάθεια*, hoc est, uacuitatem affectuum, quam Aristoteles improbat, & posteriores etiam Stoici. Græci appellant *ἀπάθεια*. Quos aliquando uertunt affectus, aliquando perturbationes animi, aliquando motus & impetus, aliquando morbos. Nam passionem, ut recentiores loquuntur, non probant antiqui.

Aegritudine. Sunt quatuor affectus præcipui: Dolor, uoluptas, spes & metus: quos & Vergilius complexus est in sexto Aeneidos. Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque. Quantum Aristoteles in genere definit affectus, quos uel dolor uel uoluptas comitatur, cuiusmodi sunt cupiditas, ira, metus, fiducia, inuidia, gaudium, amicitia, odium, desiderium, æmulatio, misericordia. Peripatetici. Hi uolunt affectus esse stimulos quosdam ad uirtutes. At hæc pulchre refellit Seneca. Sed umbras & uota. Umbras, quod imaginentur sapientem qui nusquam sit. Vota, quod optent magis, quam præsentent.

Hoc est enim hominem ex homine. Demitor cur Hieronymus tam iniquus sit huic Stoicorum paradoxo, quo nihil esse possit Christianus, si quis recte interpretetur. Etenim si non assequaris, est ta-

men aliquid, ad id quod est optimum niti. Deinde Christianum est, ex homine in Deum transfigurari quoad licet: ne hoc est superbia, sed pietatis. Deus autem nullis mouetur affectibus. Porro ob misericordiam Augustinus est infensus Stoicis, quasi non possim subuenire proximo, nisi dolore stimulus. Beneficium eleemosyna est, non animi dolor. Porro quod Paulus ait: Miser ego homo, alienam personam in se transfudit. Nam hoc ipsum quod scripsit de angelo Satanae, Hieronymus alicubi de uehementi capitis dolore interpretatur. Hinc metuunt, cupiunt. Hoc ex opinione Platonis dixit Vergilius, qui putauit animas e caelo delapsas, & crassis immerfas corporibus, huiusmodi affectibus obnoxias reddi. Quidam nostrorum. Dicitur est alicuius Christiani, fortasse Cypriani aut Tertulliani. Nostrorum enim addit, ne putares ethnicum. Patriarchae haereticorum. Significat omne haereses e philosophorum literis esse natas: & puritatem Christianae sapientiae doctrina illorum non adiuuari, sed conspurcari.

video aliam legem. Et haec, mea sententia, Paulus in suam personam transtulit, quo minus molesta esset disputatio: non quod ipse iam huiusmodi uexaretur affectibus, utpote perfectus. Noua stropa. Stropa, est obliqua sermonis figura, quum aliud agimus, aliud pra nobis ferimus, hoc est cum laudando mordemus, obiurgando adulamur, a *στροφα*, torqueo. Hoc admonui, ne quis e stropa faceret scropham, ut non raro solet accidere. Sed qui esse possint. Itidem respondent Stoici de suo sapiente. Itidem Tullius & Quintilianus de suo oratore: & recte, mea quidem sententia, oportet enim exemplar absolutissimum esse. Omne quod futurum. Est in Ecclesiaste: Nihil nouum sub sole, &c. In corpore pulcherrimo. Alludit ad illud Horatianum: Velut si egregio in persos reprehendas corpore nequos. Concluit Deus. Obsecro, quid haec aduersus Stoicos? Neque enim consequitur ex his, omnes semper peccatores, si semel peccatores deprehensi sunt. Qui apud illos compositus est. a particula est priuatiua, & *ἀποφύω*, pecco siue erro. Vnde composita uox *ἀποφύω*, interiecta litera *v*, propter hiatus uocalium. Hieronymus putat nihil interesse inter Graecum sermonem & Latinum: tamen Graeca uox magis sonat habitum, quam actum: quasi dicas, impeccabilem, aut qui possit non peccare: non qui careat peccato. Quamquam hinc quoque consequitur quod infert Hieronymus. Nosti enim. Quod hic torquet Hieronymus in Pelagium, id in superioribus epistolis pro se torquet: adeo nouit ipsam locis in utraque partem uti. Manichaeus. Nam is aiebat, animas auditorum suorum in electos reuolui, aut maiore compendio in escas electorum: ut inde purgata, in nullam corpora reuoluerentur: caeterorum enim animas in pecudum corpora retrudi: autor Augustinus. Addidit autem, animas Platonis, quod hic error Platonum quiddam sapit, qui scripsit, animas olim in caelo apud Iouem uixisse: inde quasdam fractis alis delapsas, in humana corpora demersas: in quibus si degenerassent, rursus in alinorum, piscium, & caeterorum animantium corpora demigrare, donec purgata resipiscant. Pars Manichaei. Nam cum illo in plerisque consentit, in alijs sentit cum Pelagio, nonnulla ex sese reperit. Quod autem ait de turpitudine, significat illos secretis congressibus turpitudines exercere solitos, quas ut tegerent, hoc uersu solent suos admonere: lura, periura, secretum prodere noli. Tum pater omnipotens. His uersibus Vergilius describit costum Iouis cum sua luone: quos Hieronymus ridendi causa torquet ad turpitudines Priscillianistarum. Gnosticae haereses. Gnostici dicti sunt Graeco uocabulo, ob insignem eruditionem quam sibi uindabant, quum nihil istis nec indoctius, nec stultius. Turpissimas libidines in sacris suis exercebant: unde & *λογόγραφοι* dicti sunt, a coeno. Hi animam hominis dicunt esse particulam diuinae naturae. Hos Hieronymus in Chronicis exortos putat a Basilide, Augustinus a Nicolaitis. Qui & seculi gladio. Nam is concilio Burdegalensi se damnandum intelligens, ad Imperatorem Maximum prouocauit, auditusque Treueris ab Euodio praefecto praetorio, a Maximo gladio additus est cum Eucratia Delphidij rhetoris coniuge, & Latroniano, alijsque erroris confortibus. Ibidem alia quaedam Priscilliani discipula, nomine Urbica, ob impietatis pertinaciam, per seditionem uulgi, lapidibus extincta est. Atque ita coepere tum reuinci haeretici, non syllogismis, sed faxis ac ferro. Ita Prosper in Chronicis appendice. Attestatur & Hieronymus in Catalogo scriptorum illustrium. Euagrius. Meminit Hieronymus in Catalogo scriptorum, Euagrii cuiusdam, cui tribuit ardens ingenium, cum quo consuetudinem habuerit, sed opinor diuersum ab hoc. Nam complures fuerunt huius nominis. Opinor esse eum, quem Gennadius commemorat Macarii discipulum. Nam operum tituli satis conueniunt cum his, quos recenset Hieronymus. Cuius nomen. Apparet Melaniam uocatum, quandoquidem scripsit Graece. Fuit alia, opinor, Melania laudatissima foemina, cuius alias

alias meminit Hieronymus. *ἡ ἀποφύω*. *ἀποφύω*, uacuitas affectuum. sic autem Stoici uocant habitum illum constantem animi imperturbati. Discipulo eius Ruffino. Haec non sine stoma-cho dicuntur, & apparet iam tum inter eos occultam fuisse simultatem. Or quoque. Nomen Aegyptium est, pro quo quidam mutauerant Origenem. At ueluti pueris. Versus sunt Lucretij, quos citat & Quintilianus. Sensus est, paululum melis praesini, quo deceptus haurias deinde re amarissimam absinthium. Hieronymus hic digito designare uidetur opus quod inscribitur, Vitae patrum. Nam is liber exorditur a Ioanne, quem mox sequitur Or. Huius operis uersionem cum Hieronymus aperte tribuat Ruffino, tamen nunc fertur titulo Hieronymi, etiam cum praefatione, si superis placeat. Xysti Pythagorei. Extant huius sententiae aliquot. huius nomen mutauit in Sixtum Romanum pontificem. Vnde & uos. Manet adhuc in apostropha, quam instituerat. nam id haereticis dicit, non Ctesiphonti. Ne in nocte quidem. Sentit imaginationem Veneris in somno. Mirus uero error Origenis, & non tolerandus, si scriperit hoc proficere posse Christianum, adiutum gratia Christi, ut non sentiat obscena somnia: quod Plinius herba quadam effici posse credidit: aut uti careat fecundis cogitationibus, quasi uero non tribuamus hanc integritatem multis sanctis. An non ipse Hieronymus in laudibus uirginitatis praedicat eos, qui angelorum exemplo in carne uiuunt sine carne? Cur nunc usque adeo displicet, nihil turpe somnare, & nihil obsceni cogitare? Iam ut Stoicorum paradoxon non defendamus, certe fauere conueniebat, ut quod nobis spem faciat ad summa proficiendi. Qui ad summum nititur, aliquoties in medio subsistit. At qui medium destinauit, in imo saepe uenire refidet. Quid est hic, cur tragaedias excitemus, cur haereses in culcemus uocabulum? Atque haec quidem obiter cum Hieronymi pace dixerim, quem ita summum uirum fuisse confiteor, ut hominem tamen in nonnullis fuisse sentiam. Iouiniani secunda quaestio. Qua dixit, semel in Christo uere baptizatos, relabi in peccatum non posse. Nouam suscipiant temperaturam. Temperaturam uocant argillam ad macerem struendam temperatam paleis, aut culmis, pilis, aut similibus, quo tenacius adhaereat. Locustae est apud Ezechielem capite decimo tertio. Helenae meretricis. Simon se dicebat Iouem: Helenam, siue (ut Augustinus legit) Selenen meretricem suam, Mineruam: & uariisque statuas proponebat discipulis suis adorandas, quas & Romae ueluti deorum simulachra, publica auctoritate statuit. Hic fuit primus omnium Christianorum haereticus. Nicolaus. Unus e septem diaconis, uxores fecit communes, exorsus a sua, quam habuit formosissimam homo candidus. Marcion. Hic Cerdonis dogma secutus est. Apelles. Vnde Apellita. Montanus immundi. Nam hic dicebat, spiritum a Christo promissum in se descendisse, & duas foeminas Priscam & Maximillam: quem Hieronymus non sanctum, sed immundum uocat. Sororem principis. Id est, Imperatoris Constantij, quem in suam traxit factionem, usus opera fororis. Donatus per Africam. Cum hac factione perpetuum bellum fuit Augustino, orta a Donato quodam Numida. Porro quod ait, foetentibus aquis pollueret, intelligit illorum baptismum, quod contra consuetudinem ecclesiae, quae nec ab haereticis baptizatos rebaptizaret, ipsi catholicos etiam rebaptizarent: ut testatur Augustinus. Mysterium iniquitatis. Alludit ad uerba Pauli, quae legis secunda ad Thessalonicenses epistola, capite secundo. Illud propheticum. Est apud Hieremiam capite decimo septimo. Non absque gratia dei. Id enim addiderunt libero arbitrio, ne caperentur, quod hac adiuuante facilius assequeremur salutem, quam tamen per liberum arbitrium & nostra merita poteramus assequi. Orare debemus. Nam Pelagianam damnabat deprecationes ecclesiae, quas faceret uel pro infidelibus, ut conuerterentur: uel pro fidelibus, ut illorum augetur fides, quod dicerent haec a se cuique esse praestanda. Unus discipulorum. Significat (opinor) Iulianum, eius sectae acerrimum defensorem, cuius putatur illa epistola ad Demetriadem. Vas perditionis. Dum ille dictus sit uas electionis. Per solocismorum. Lucunditas schematis est in allusione uocum solocismi & syllogismi. Solocismus uisus est orationis. Spina uocat ob acumen & insinuationem disputationis. Britannia fertilis. Olim Britannia in plures reges erat distributa, unde fertilem tyrannorum appellat. Nunc Anglia uni parer regi: & satis est culta commercio gentium exterarum. Scoticae gentes. Eadem insula duo regna complectitur, Anglia & Scotia. Quisdam codices pro Scotiae habebant Scythicae. Gloria illis in partibus. Est Osee capite nono. Quasi mus suo prodetur indicio. Ita Terentianus Parmeno: Egomet meo indicio, quasi forex, hoc die perij. Nam foricū est arrodere struola, eoque strepitu produnt sese, ut per tenebras etiam confodiantur. Nec philosophorum argumēta.

At si quid alicubi scripsit in poetas, memorer dicunt, de his nulla mentio. Cum manu. Id est, liberalitate & largitione, nam hoc ipsum arguit, illos fauere factioni.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Quoniam uita Pelagij praedicabatur a multis, & uir erat eruditionis haudquaquam aspernanda, D. Hieronymus rem agit fictis nominibus, quo pariter & minus laederet aduersariū, & ansam daret refutandi. Id quod primum se quoque fecisse scribit Augustinus, ut nomini parceret.

IN DIALOGOS ADVERSUS PELAGIANOS PROOEMIUM.

Cripta iam ad Ctesiphontē epistola, in qua ad interrogata respōdi, crebra fratrum expositio fuit, cur promissum opus ultra differrem, in quo pollicitus sum, me ad cunctas eorū qui *πρόβλεψαν* prædicāt, quæstiunculas responsurum, Nulli enim est dubium, quin Stoicorū & Peripateticorū, hoc est, ueteris Academicæ, ista contētio sit: quæ alij eorū asserant *πρόβλεψαν*, quas nos perturbationes possumus dicere, ægritudinē, gaudium, spem, timorē eradicari & extirpari posse de mentibus hominum: alij frangi eas, regi atq; moderari, & quasi infrenes equos quibusdam lupatis coerceri. Quorum sentētiās & Tullius in Tusculanis disputationibus explicat: & Origenes ecclesiasticæ ueritati in Stromatibus suis miscere conatur: ut præteream Manichæū, Priscillianum, Euagriū Hyperboritam, Iouinianū, & totius penē Syriæ hæreticos, quos sermone gentili Abin & Paanin, id est, peruersos & Malsilianos, Græcè *ἕλιος* uocāt: quorum omnium ista sententia est, posse ad perfectionē, & non dicam ad similitudinē, sed æqualitatē Dei, humanam uirtutē & scientiam peruenire: ita ut asserant se ne cogitatione quidē & ignorantia, cum ad consummationis culmē ascenderint posse peccare. Et quamquam superiori epistola, quam ad Ctesiphontē scripsi contra errores eorum pro angustia temporis pauca perstrinxerim: hic liber quem nunc cudere nitimur, Socraticorum consuetudinē seruabit, ut ex utraq; parte quid dici possit exponat, & magis perspicua ueritas fiat, cum proposuerit unusquisq; quod senserit. Illud autem Origenis proprium est, impossibile esse humanam à principio usq; ad mortem non peccare naturam. Et rursus esse possibile, cum se aliquis ad meliora conuerterit, ad tantam fortitudinē peruenire, ut ultra peccare non possit. Aduersum eos autē, qui me dicunt hoc opus inflammatum inuidiæ facibus scribere: breuiter respondebo, nunquam me hæreticis pepercisse, & omnigiffisse studio ut hostes ecclesiæ, mei quoq; hostes fierēt. Heluidius scripsit contra sanctæ Mariæ uirginitatē perpetuam. Nunquid ut ei responderē, ductus inuidia sum, quē omnino in carne non uidi: Iouinianus, cuius o Pelagi, à te nūc hæresis suscitatur, Romanā fidē, me absente turbauit, tam elinguis & sermonis putidi, ut magis misericordia dignus fuerit, q̄ inuidia. Illi quoq; respōdi ut potui, Rufinus nō uni urbi, sed orbi blasphemias Origenis & *πρόβλεψαν* libros, quantum in se fuit, intulit: ita ut Eusebii quoq; primū librum defensionis Origenis sub nomine Pamphili martyris ederet: & quasi ille parum dixisset, nouum pro eo uolumen euomeret. Num inuidemus ei, quia respondimus: & tanta in eo eloquentiæ fuere fulmina, ut me à scribendi atq; dictandi studio deterrerēt: Palladius seruilis nequitia, eandem hæresim instaurare conatus est, & nouam trāslationis Hebraicæ mihi calumniā struere. Num & illius ingenio nobilitatē inuidemus: Nunc quoq; mysterium iniquitatis operatur, & garrat unusquisq; quod sentit: ego solus sum, qui cunctorum gloria mordeat: & tam miser, ut his quoq; inuideam, qui non merentur inuidiam. Vnde ut omnibus probarē me non odisse si omnes, sed errores, nec aliquorū infamiam querere: magisq; dolere uicem eorum, qui falsi nominis scientia supplantantur, Attici & Critobuli nomina posui, per quos & nostra pars & aduersariorum quid sentiret, exprimerē. Quin potius omnes qui catholicam sectamur fidem, optamus & cupimus damnare hæresim, homines emendari. Aut certē si in errore uoluerint permanere, non nostram culpam esse qui scripsimus, sed eorum qui mendacium prætulērunt ueritati. Breuiterq; calumniatoribus respondemus, qui sua in nos maledicta conferunt, Manicheorum esse hominum damnare naturam: & liberum auferre arbitrium, & adiutorium Dei tollere. Rursumq; apertissimæ insaniæ, hoc hominē dicere, quod Deus est. Et sic ingrediendum uia regia, ut nec ad sinistram nec ad dexteram declinemus: appetitumq; propriæ uoluntatis, Dei semper credamus auxilio gubernari. Si quis autē falso se infamari clamitat, & gloria tur nostra sentire, tunc ueræ fidei probabit assensum, cū apertē & absq; dolo aduersa damnauerit: ne audiat illud propheticū: Et in omnibus his non est conuersa ad me preuaricatrix soror eius Iuda ex toto corde suo, sed in mendacio. Minorisq; peccati est, sequi ma-

lum

lum quod bonum putaueris, quam non audere, quod bonū pro certo noueris. Qui minas, iniuriam, paupertatem ferre non possumus, quomodo flammam Babylonis uincemus? Quod bellum seruauit, pax ficta non auferat. Nolo timore perfidiam discere, cum ueram fidem meæ Christus reliquerit uoluntati.

DIALOGORVM D. HIERONYMI ADVERSUS PELAGIUM
LIBER PRIMVS.

Ic mihi Critobule: Verūmne est quod à te scriptū audio: posse hominē sine peccato esse si uelit, & facilia esse præcepta? CRIT. Verū Attice, sed non eodem sensu ab emulis accipitur, quo à me dictum est. ATT. Quid enim ambiguitatis in dicto est, ut diuersæ intelligentiæ tribuatur occasio? Nec quero, ut de utroq; pariter respōdeas. Duo enim à te proposita sunt. Vnum, Posse hominē sine peccato esse, si uelit. Alterum, Facilia Dei esse præcepta. Licet ergo simul dicta sint, tamen per partes singulas differantur: ut quorū una uidetur fides, nulla sit in sententiarū diuersitate contētio. CRIT. Ego Attice dixi, Hominem absq; peccato posse esse, si uelit, non ut quidam maledici calumniantur, absq; Dei gratia: quod etiam cogitare sacrilegium est: sed simpliciter posse, si uelit, ut subaudiatur cum Dei gratia. ATT. Ergo et malorū in te operum autor est Deus? CRIT. Nequaquam ita ut autumas. Sed si quid in me boni habeo, illo suggerente & adiuuante completur. ATT. Non de natura quæro, sed de actu. Quis enim dubitat Deum omnium creatorem? Hoc mihi respondeas uelim, quod agis bonum, tuum est, an Dei? CRIT. Meum est & Dei, ut ego operer, & ille adiuuet. ATT. Et quomodo hæc omnium opinio est, quod Dei auferas gratiam, & quicquid homines agimus, propriæ tantum auferas uoluntatis? CRIT. Miror Attice, cur erroris alieni à me causam rationemq; flagites: & id quæras quod scriptum non est, cum perspicuum sit quod scripserim. Dixi, hominem sine peccato esse posse, si uelit. Nunquid addidisti, absq; Dei gratia? ATTICVS. Sed ex eo quod non addidisti, uideris negare. CRIT. Imò ex eo quod non negaui, dixisse existimandus sum. Neq; enim quicquid non dicimus, negare arbitrādi sumus. ATT. Confiteris ergo, posse hominem sine peccato esse, si uelit, cum Dei gratia? CRITOBVLVS. Nō solum fateor, sed & liberè proclamo. ATT. Errat ergo, qui dei gratiam tollit? CRIT. Errat. Quin potius arbitrandus est impius, cum dei nutu omnia gubernētur: & hoc quod sumus & habemus appetitum propriæ uoluntatis, dei cōditoris sit beneficium. Vt enim liberum possideamus arbitrium, & uel ad bonam uel ad malam partem declinemus propria uoluntate, eius est gratiæ, qui nos ad imaginem & ad similitudinē sui tales condidit. ATT. Nulli o Critobule dubium est, ex eius cuncta pendere iudicio, qui creator est omnium: & quicquid habemus, illius beneficio deputandum. Sed quæro, hoc ipsum quod dei asseris gratiæ, utrum ad conditoris referas beneficium: an in singulis rebus partes esse quas gerimus, ut scilicet illius in omnibus utamur auxilio: an semel ab eo liberiarbitrii conditi, nostra uoluntate uel uiribus agamus quod uolumus? Noui enim plerorq; uestrum ita ad Dei cuncta referre gratiam, ut non in partibus, sed in genere: hoc est, nequaquam in singulis rebus, sed in conditione arbitrii intelligant potestatem. CRIT. Non est ita ut autumas, sed à me utrumq; dicitur: ut & Dei gratiæ sit, quod tales conditi sumus: & per singula opera, illius adminiculo fulciamur. ATT. Constat ergo inter nos, in bonis operibus post propriam uoluntatem, dei nos niti auxilio, in malis diaboli. CRIT. Constat, et super hoc nulla contentio est. ATTICVS. Male ergo sentiunt, qui per singulas res quas agimus, dei auferunt adiutorium: & illud quod Psalmista canit: Nisi Dominus ædificauerit domum, in uanum laborat qui ædificant eam: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam: & cætera huiusmodi, peruersis interpretationibus, imò risu dignis, ad alios sensus detorqueere nituntur. CRIT. Quid mihi necesse est contra alios dicere, cum meum responsum habeas? ATT. Tuum responsum cuiusmodi?

Eos

Eos bene sentire, an male? CRIT. Et quæ me cogit necessitas, ut contra alios promā sententiam? ATT. Disputationis ordo & ratio ueritatis. An ignoras omne quod dicitur, aut esse, aut nō esse: & aut inter bona, aut mala debere numerari? Hoc ergo de quo interrogo, aut bene dici, aut male, ingratum tibi fatendum est. CRIT. Si in singulis rebus quas gerimus, dei utendum est adiutorio: ergo & calamū temperare ad scribendum, & temperatū pumice terere, manumq; aptare literis, tacere, loqui, sedere, stare, ambulare, currere, comedere, ieiunare, flere, ridere, & cætera huiuscemodī, nisi Deus iuuerit, non poterimus? ATT. Iuxta meū sensum nō posse perspicuum est. CRIT. In quo igitur liberum habemus arbitriū, & dei in nos gratia custoditur, si ne hoc quidē absq; deo possumus facere? ATT. Non sic donata est liberi arbitrii gratia, ut Dei per singula tollatur adminiculum. CRIT. Non tollitur Dei adiutoriū, cum creaturæ ex semel dati liberi arbitrii gratia cōseruentur. Si em̄ absq; Deo, & nisi per singula ille me iuuerit nihil possum agere, nec pro bonis me iustè operibus coronabit, nec affliget pro malis: sed in utroq; suum uel recipiet, uel dānabit auxilium. ATT. Dic ergo simpliciter, cur Dei auferas gratiā. Quicquid enim tollis in partibus, necesse est ut & in genere neges. CRIT. Non nego gratiā, cum ita me à Deo asseram conditū, ut per Dei gratiam meē datū sit uoluntati, uel facere quid, uel nō facere. ATT. Dormitat ergo Deus in operibus nostris, semel data liberi arbitrii potestate: nec orandus est, ut in singulis operibus nos iuuet, cum uoluntatis nostræ sit & proprii arbitrii, uel facere si uolumus, uel non facere si nolumus. CRIT. Quomodo in cæteris creaturis conditionis ordo seruetur: sic cōcessa semel liberi arbitrii potestate, nostræ uoluntati omnia derelicta sunt. ATT. Ergo (ut dixi) nō debeo à Deo per singula auxilium deprecari, quod semel meo datum est iudicio? CRIT. Si in omnibus ille cooperatur, non est meum, sed eius qui adiuuat, imò qui in me cooperatur, præsertim cum absq; eo facere nihil possim. ATT. Oro te, nō legisti: Non enim uolentis, neq; currētis, sed miserētis est dei: Ex quibus intelligimus nostrum quidē esse uelle & currere, sed ut uoluntas nostra completur & cursus, ad dei misericordiam pertinere: atq; ita fieri, ut & in uoluntate nostra & in cursu liberū seruetur arbitriū, & in consummatione uoluntatis & cursus, dei cuncta potentia relinquatur. Scilicet nunc mihi scripturarū testimonia replicanda sunt, quomodo per singula, dei à sanctis flagitetur auxiliū: & in singulis operibus suis, illo adiutore et protectore uti desiderent. Lege totum Psalterium, omnes sanctorum uoces, nihil erit, nisi ad deum in cunctis operibus, deprecatio. Ex quo perspicue ostenditur: te aut dei negare gratiam, quā tollis in partibus: aut si in partibus dederis, quod nequaquā te uelle manifestū est, in nostrā sententiā transire: qui sic liberū homini seruamus arbitrium, ut dei per singula adiutorium non negemus. CRIT. Captiosa ista est conclusio, & de dialecticorum arte descendens. Mihi autem nullus auferre poterit liberi arbitrii potestatem, ne si in operibus meis deus adiutor extiterit, non mihi debeatur merces, sed ei qui in me operatus est. ATT. Fruere liberi arbitrii potestate, ut contra deum arces linguam tuam, & in eo telibereum probes, si tibi liceat blasphemare. Verum super hoc quid sentias, nulli dubiū est: & præstigia confessionis tuæ, apertissima luce claruerunt. Nunc reuertamur ad id unde differere cœpimus. Dic mihi, si tibi uidetur hoc quod cum dei adiutorio paulo antè dicebas, posse hominem non peccare si uelit: in perpetuum dicas, an ad tempus & breue? CRIT. Superflua interrogatio est. Si enim ad tempus breue dixerō: nihilominus referretur ad perpetuum. Quicquid enim ad breue dederis, hoc concedes & in perpetuum. ATT. Quid dicas nō satis intelligo. CRIT. Itane durus es, ut manifesta nō sentias? ATT. Nō me pudet nescire quod nescio. Et de quo futura est disputatio, debet inter utrunq; cōuenire quæ sensum habeat. CRIT. Ego hoc assero, qui potest uno die se abstinere à peccato, posse et altero: qui duobus, posse & tribus: qui tribus, posse & triginta, atq; hoc ordine posse & trecentis, & tribus milibus, quamdiu cunq; se uoluerit abstinere. ATT. Dic ergo simpliciter, posse hominem in perpetuum esse sine peccato, si uelit. Possumusne omne quod uolumus? CRIT. Nequaquam. Neq; enim possum quicquid uoluerō: sed hoc solum dico, hominem

A hominem sine peccato posse esse si uelit. ATT. Quæso ut mihi respondeas. Hominem me putas, an beluam? CRIT. Si de te ambigo, utrū homo an belua sis, ipse me belua confitebor. ATT. Si ergo (ut dicis) homo sum, quomodo cum uelim & satis cupiā non peccare, delinquo? CRIT. Quia uoluntas imperfecta est. Si enim uerè uelles, uerè utiq; nō peccares. ATT. Ergo tu q me arguis nō uerè cupere, sine peccato es, quia uerè cupis? CRIT. Quasi ego de me dicam, quem peccatorē esse confiteor: & nō de paucis & raris, si qui uoluerint non peccare. ATT. Interim ex meo tuoq; iudicio, & ego qui interrogo, & tu qui respondes, peccatores sumus. CRIT. Sed possumus non esse si uelimus. ATT. Dixi me uelle nō peccare, te quoq; hoc sentire non dubium est. Quomodo ergo quod uterq; uolumus, uterq; non possumus? CRIT. Quia plenè non uolumus. ATT. Da ergo qui maiorum nostrorum plenè uoluerint & potuerint. CRIT. Hoc quidem non facile est ostendere. Neq; enim quando dico hominē posse esse sine peccato si uelit, aliquos fuisse contentos: sed simpliciter posse esse si uelit. Aliud namq; est esse posse, quod Græcè dicitur δύναμις: aliud est esse, quod ipsi appellant ἐνέργεια. Possum esse medicus, sed interim non sum. Possum esse faber, sed necdum didici. Quicquid igitur possum, licet necdum sim, tamen ero si uoluerō. ATT. Aliud sunt artes, aliud id quod per artes est. Medicina & fabrica, & artes ceteræ inueniuntur in plurimis: sine peccato aut esse perpetuo, diuinæ solius est potestatis. Itaq; aut da exemplum qui absq; peccato fuerint in perpetuum: aut si dare nō potes, confitere imbecillitatē tuam: & noli ponere in cælum os tuum, ut per esse & esse posse, stultorū illudas aures. Quis enim tibi concedet, posse hominē facere, quod nullus unquam hominū potuerit? Ne tu dialecticis imbutus quidem es? Si enim potest homo, non posse tollitur: si aut non potest, posse subuertitur. Aut concede mihi aliquē potuisse, quod fieri potuisse contendis: aut si nullus hōc potuit, inuitus teneberis, nullum posse, quod impossibile iactitas. Inter Diodorū & Chrysippū ualentissimos dialecticos πρὸς ἁδωνύτους ista contentio est. Diodorus id solum potuisse fieri dicit, quod aut sit uerum, aut uerū futurum sit. Et quicquid futurū sit, id fieri necesse est. Quicquid aut non sit futurū, id fieri nō posse. Chrysippus uero & quæ nō sunt futura, posse fieri dicit: ut frangi hoc margaritū, etiam si id nunquā futurū sit. Qui ergo aiunt, hominē posse esse absq; peccato si uelit, nō poterunt hoc uerum probare, nisi futurū docuerint. Cum autē futura incerta sint omnia, & maxime ea quæ nunquā facta sunt: perspicuū est eos id futurū dicere, quod nō sit futurum: Ecclesiaste hanc confirmate sententiam: Omne quod futurū est, iam factum est in priori seculo. CRIT. Oro te, ut hoc mihi respondeas: possibilia Deus mandata dedit, an impossibilia? ATT. Cerno quò tua tendat assertio. Sed de hoc in posterioribus differendū est, ne dum miscemus quæstionibus quæstiones, obscurā audientibus intelligentiā relinquamus. Reseruato igitur hoc quod fatemur: possibilia Deū disse mandata, ne ipse autor in iustitia sit, si id exigat fieri, quod fieri nō potest: nunc illud imple quod proposueras, posse hominē sine peccato esse si uelit: aut enim dabis eos qui potuerunt: aut si nullus potuit, liquido confiteberis hominem in perpetuum uitare peccata non posse. CRIT. Quoniam urges me ut dem quod dare nō debeo: illud quæso confidera quod dominus dixerit, facilius camelum per foramē acus intrare posse, q̄ diuitem in regnum cælorū. Et tamen dixit fieri posse, quod nunquā factum est. Neq; enim camelus unquam per foramen acus ingressus est. ATT. Miror hominem prudentem proposuisse testimoniū, quod contra se faciat. In hoc enim nō quod fieri possit, dictum est: sed impossibile impossibili comparatum. Quomodo enim camelus non potest intrare per foramen acus: ita & diues non ingreditur in regna cælorum. Aut si potueris ostendere, quod diues ingrediatur regna cælorum: sequitur ut camelus intret per foramen acus. Nec mihi Abraham & cæteros quos in ueteri testamento diuites legimus, exemplo proponas, qui diuites ingressi sunt regna cælorum, cum ipsis diuitijs ad bona utentes opera, diuites esse deserint: imò cum non sibi, sed alijs diuites fuerint: & dispensatores magis dei, quàm diuites appellandi sint. Sed nobis Euangelica perfectio requirenda est: in qua

in qua precipitur: Si uis perfectus esse, uade & uede omnia que habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. **CRIT.** Dum nescis, proprio captus es laqueo. **ATT.** Quonam modo? **CRIT.** Ex sententia domini asseris posse hominem esse perfectum. Quando enim dicit: Si uis perfectus esse, uede omnia que habes, & da pauperibus, & ueni sequere me: Ostendit hominem si uoluerit & fecerit quae precepta sunt, posse esse perfectum. **ATT.** Validissimo qui dem pugno me percussisti, ita ut caligo mihi ante oculos obuersari coeperit: sed tamen hoc ipsum quod dicit: Si uis perfectus esse, ei dicitur, qui non potuit, imo noluit: & idcirco non potuit. Tu autem ostende mihi, qui & uoluerit & potuerit: quod nunc pollicitus es. **CRIT.** Quae enim me cogit necessitas ostendere qui perfecti fuerint: cum perspicuum sit posse esse perfectos, ex eo, quod uni a saluatore sit dictum, & per unum omnibus: Si uis esse perfectus. **ATT.** Tergiuersaris: in eodem luto haesitas. Aut enim quod potest fieri, aliquid quando factum est: aut si nunquam factum est, fieri non posse concede. **CRIT.** Quid ultra differo? Scripturarum autoritate uincendus es. Ut caetera intermittam: nonne his duobus testimonijs tibi imponetur silentium: in quibus Iob, et Zacharias Helizabetque laudantur? Nisi enim fallor, in Iob scriptum est: Homo quidam erat in regione Hus, nomine Iob: & erat homo ille uerax, & sine crimine, uerus dei cultor, abstinens se ab omni re mala. Et iterum: Quis est qui arguit iustum meum sine peccato: et loquitur uerbis suis per ignorantiam? In Euangelio quoque secundum Lucam: Fuit in diebus Herodis regis Iudae sacerdos quidam, nomine Zacharias, de uice Abia, & uxor illi de filiabus Aaron, & nomen illius Helizabet. Erant autem ambo iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus domini sine querela. Si uerus Dei cultor est, & immaculatus, ac sine crimine: & qui ambulabant in cunctis iustificationibus. Domini, iusti sunt in conspectu eius: puto quod peccato careant, & nulla re indigeant, quae ad iustitiam pertinet. **ATT.** Proposuisti testimonia quae non de alterius scripturae loco, sed de proprijs libris absoluta sunt. Nam & Iob postquam percussus est plaga multa, aduersus Dei sententiam, prouocans eum ad iudicium, dixisse conuincitur: Atque utinam sic iudicaretur uir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo. Et iterum: Quis mihi tribuat auditorum: ut desiderium meum omnipotens audiat, & librum scribat ipse qui iudicat: Et rursum: Si enim fuero iustus, os meum impia loquetur: & si absque crimine, prauus inueniar: & si purificatus niue, & lotus manibus, satis me forde tinxisti: execratum est in me uestimentum meum. Et de Zacharia scriptum est: quod angelus natiuitatem filij pollicente dixerit: Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, & uxor mea procepsit in diebus suis: ob quae statim silentio condemnatur: Eris tacens, & loqui non poteris usque ad diem quo fient haec, quia non credidisti uerbis meis, quae implebuntur in tempore suo. Ex quo perspicuum est, iustos quidem & immaculatos dici: sed si negligentia subrepsit, posse concidere: & semper hominem in meditullio positum, ut & de uirtutum culmine ad uitia delabatur, & de uitij ascendant ad sublimia: & nunquam eum esse securum, sed semper metuere in tranquillitate naufragium: ac per hoc hominem sine peccato esse non posse, dicente Solomone: Non est homo iustus super terram, qui faciat bonum, & non peccet. Et eodem in Regum libro: Neque enim est homo qui non peccat. Ac beato Dauid: Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Et iterum: Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et multa alia, quibus scripturae sanctae plenae sunt. **CRIT.** Quid ergo respondebis ad illud exemplum quod ponit Euangelista Ioannes: Scimus quod omnis qui natus est ex Deo, non peccat: sed generatio Dei conferuat eum, & malignus non tangit eum? Scimus quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. **ATT.** Par pari referam, & paruam Euangelistae epistolam secundum sensum tuum docebo esse contrariam. Si enim omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen eius manet in eo: & non potest peccare, quia ex Deo natus est: quae consequentia idem in eodem loco loquitur: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Ignoras rationem, haesitas atque turbaris. Audi eundem Euangelistam: Si confiteamur peccata

peccata nostra, iustus & fidelis est, ut dimittat nobis peccata nostra, & mudet nos ab omni iniquitate. Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur: & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia, dicente sancta scriptura: Iustus accusator sui est in principio sermonis. Et in alio loco: Dic tu peccata tua, ut iustificeris. Concluit enim Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur. Et haec hominis summa est iustitia, quicquid potuerit habere uirtutis, non suum putare esse, sed Domini qui largitus est. Qui ergo natus est ex Deo, non peccat, quod diu semine Dei manet in eo: & non potest peccare, quia ex Deo natus est. Sed quia in agro dominico dormiente patrefamilias inimicus homo zizania superseminat, & frumento bono, dum nescimus, lolium auenasque steriles sator nocturnus interserit, ideo parabola ista euangelici patrefamilias formidanda est: qui purgat aream, & frumento horreis condito, paleas uentorum flatibus dispergendas, & urendas ignibus derelinquit. Unde & in Hieremia scriptum legimus: Quid paleis ad frumentum, dicit Dominus: Paleae autem a frumento in consummatione seculi separantur. Ex quo approbatur dum sumus in corpore isto mortali, mixtos esse cum tritico. Quod si opposueris quare dixerit: Et non potest peccare, quia ex Deo natus est: audies, & ubi erit praemium uoluntatis? Si enim ideo non peccat, quia peccare non potest, liberum tolletur arbitrium, & nequaquam nostrum fiet, sed naturae bonum quae peccata non capiet. **CRIT.** Dudum faciliora proposui, ut te ad maiora exercerem, quid ad illud dicere potes, quod quamuis sis ingeniosus, nulla ualebis arte subuertere: Primum ponam de ueteri testamento, deinde de nouo. Veteris testamenti princeps Moyses est: noui, Dominus atque Saluator. Moyses loquitur ad populum: Perfecti estote in conspectu Domini Dei uestri. Et Saluator ad apostolos: Estote perfecti sicut pater uester coelestis perfectus est. Aut enim possibile est audientibus facere quod Moyses & Dominus praeeperunt: aut si impossibile est, non est culpa eorum qui obedire non possunt, sed eius qui impossibilia praecipit. **ATT.** Hic locus apud imperitos, & scripturarum sanctarum meditationem usumque & scientiam non habentes, uidetur opinioni tuae prima fronte blandiri. Caeterum discussus facile soluitur. Et cum testimonia scripturarum alijs comparaueris testimonijs, ne sibi Spiritus sanctus pro qualitate locorum & temporum uideatur esse contrarius, secundum illud quod scriptum est: Abyssus abyssum in uoce cataractarum tuarum: tunc ueritas apparebit, hoc est, Christum impossibilia praecipisse dicentem: Estote perfecti, sicut pater uester coelestis perfectus est: & tamen apostolos non fuisse perfectos. **CRIT.** Non dico quid apostoli fecerint, sed quid Christus praeeperit. Neque enim culpa imperantis est, sed eorum qui audierunt imperium, quod utique potuisse ex iustitia eius qui imperabat agnoscitur. **ATT.** Pulchre. Nolo ergo mihi dicas posse hominem sine peccato esse si uelit, sed posse hominem id esse quod apostoli non fuerunt. **CRIT.** Tam stultum me putas, ut audeam hoc loqui? **ATT.** Licet non loqueris, tamen ex propositione tua, ipsa consequentia & rerum ordine inuitus hoc loqueris. Si enim potest esse homo sine peccato, quod apostolos non fuisse perspicuum est: potest esse super apostolos homo, ut taceam de patriarchis & prophetis, quorum in lege non fuit perfecta iustitia, secundum illud Apostoli: Omnes quidem peccauerunt & indigent gloria Dei, iustificati gratis per Dei gratiam, per redemptionem quae est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorem. **CRIT.** Haec argumentatio tortuosa est, ecclesiasticam simplicitatem inter philosophorum spineta concludens. Quid Aristoteli & Paulo? quid Platoni & Petro? ut ille enim princeps philosophorum, ita hic apostolorum fuit, super quem ecclesia Domini stabili mole fundata est: quae nec impetu fluminis, nec ulla tempestate concutitur. **ATT.** Rhetoricis, & dum mihi obijcis philosophiam, ad oratorum castra transcendis. Verum audi quid idem dicat orator tuus: Define communibus locis, domi nobis ista nascuntur. **CRIT.** Nulla hic eloquentia est, nullus oratorum tumor, quorum definitio est, dicere ad persuadendum accommodate, sed puram puro sermone quarimus ueritatem: aut Dominum non impossibilia praecipisse, ut sint in culpa qui impossibilia non fecerint: aut si non possunt fieri, non eos qui impossibilia non faciunt, sed eum qui impossibilia praecipit, quod nefas dictum sit, conuinci

iniustitiæ. **A T T.** Video te contra mores tuos uehementer esse commotum, & propterea argumentari desinam. Sed parumper te interrogabo, quid de illo Apostoli loco sentias, quem scribit ad Philippenſes: Non quia accepi, aut iam perfectus sum. Persequor autem si comprehendam, in quo apprehensus sum à Christo. Fratres, ego me necdum arbitror comprehendisse. Vnum autem posteriorum obliuiscens, ad ea quæ priora sunt me extendens, iuxta propositum sequor ad brauium supernæ uocationis Dei in Christo Iesu. Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus: & si quid aliter sapitis, hoc quoque Deus uobis reuelabit: & cætera quæ te scire non dubito, & nos breuitatis studio præterimus. Dicit se necdum comprehendisse, & nequaquam esse perfectum, sed instar sagittarij ad propositum & ad signum iacula dirigere, quem significantius Græci *σχινομι* nominant, ne sagitta ad partem declinans alteram, imperitum ostendat sagittarium. Et asserit præteritorum se semper obliuisci, & ad priora semper extendi: per quæ docet præterita negligenda & futura cupienda, ut quod hodie perfectum putauit, dum ad meliora & priora extenditur, cras imperfectum fuisse cõuincat. Atque ita per singulos gradus, dum nunquam in statione, sed semper in cursu est, imperfectum doceat, quod homines putabamus esse perfectum, solamque perfectionem & ueram iustitiam, Dei tantum uirtutibus coaptandam. Secundum propositum, inquit, persequor ad brauium supernæ uocationis Dei in Christo Iesu. O apostole Paule, ignosce mihi quasi homunculo mea uitia confitenti, si audacter interrogem. Dicis te necdum accepisse, & necdum comprehendisse, & necdum esse perfectum: & præteritorum semper obliuisci, & ad priora te extendi, si quo modo possis occurrere in resurrectione mortuorum, & consequi brauium supernæ uocationis. Et quomodo statim inſers: Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus, siue sapiamus. diuersa enim sunt exemplaria. & si quid sapiamus siue sapiamus, nos esse perfectos: comprehendisse quod non comprehendimus, accepisse quod non accepimus, esse perfectos qui nondum perfecti sumus: Quid ergo sapiamus, imò quid sapere debemus, qui perfecti non sumus: Imperfectos non esse confiteris, & necdum comprehendisse, necdum accepisse. Hæc est hominis uera sapientia, imperfectum esse se nosse: atque, ut ita loquar, cunctorum in carne iustorum imperfecta perfectio est. Vnde & in Prouerbij legimus: Ad intelligendam iustitiam ueram. Nisi enim esset & falsa iustitia, nunquam Dei uera iustitia diceretur. Et in eodem Apostoli loco sequitur: Et si quid aliter sentitis, & hoc uobis Deus reuelabit. Rem nouam audio. Qui paulo antè dixerat, non quia iam accepi, aut iam perfectus sum: & uas electionis qui pro confidentia habitantis in se Christi audebat loqui: An experimentum quaeritis eius qui in me loquitur Christus, & tamen simpliciter fatebatur se non esse perfectum: nunc quod sibi propriè denegabat mittit in turbam, iungitque se cum cæteris, & ait: Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. Sed qua ratione hoc dixerit, exponit in sequentibus. Hoc, inquit, sapiamus, qui uolumus secundum humanam fragilitatis modulū esse perfecti, necdum nos accepisse, necdum comprehendisse, necdum esse perfectos. Et quia necdum perfecti sumus, & forsitan aliter sapiamus, quæ possit uera & perfecta perfectio: si quid aliter sapiamus, & aliter intelligimus quæ Dei habeat scientia, & hoc nobis Deus reuelabit: ut precemur cum Dauid atque dicamus: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Ex quo perspicuum est, duas in scripturis sanctis esse perfectiones, duasque iustitias. & duos timores. Primam perfectionem & incomparabilem ueritatem perfectamque iustitiam Dei uirtutibus coaptandam. Secundam autem, quæ competit nostræ fragilitati, iuxta illud quod in Psalmis dicitur: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens: ad eam iustitiam quæ non comparatione, sed Dei scientia dicitur esse perfecta. Job quoque & Zacharias & Helizabet iusti dicti sunt, secundum eam iustitiam, quæ possit in iniustitiam aliquando mutari: & non secundum illam quæ nunquam mutari potest, de qua dicitur: Ego Deus & non mutor. Et hoc est quod Apostolus alio loco scribit: Etenim non est glorificatum quod glorificatum est, propter excellentem gloriam: quod uidelicet legis iustitia ad comparationem euangelicæ gratiæ, non uideatur esse iustitia. Si enim, ait, quod destruitur gloriosum est, multo magis quod permanet, erit in gloria. Et iterum: Ex parte scimus, & ex parte prophetamus.

Cum

A Cum autem uenerit quod perfectum est, destruentur illa quæ ex parte sunt. Et uidemus nunc per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut & cognitus sum. Et in Psalmis: Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam. Et iterum: Existimabam cognoscere, hoc labor est in conspectu meo, donec introeam in sanctuariū Dei, & intelligam in nouissimis eorum. Et in eodem loco: Ut iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. Et Hieremias: Stultus factus est omnis homo à scientia. Et idem Paulus apostolus: Fatuum, inquit, Dei, sapientius est hominibus. Et multa alia, quæ studio breuitatis omitto. **C R I T.** Argute quidem mi Attice, memoriterque dixisti. Sed labor tuus & multiplex testimoniorum replicatio, meæ parti proficit. Neque enim ego hominem Deo comparo, sed alijs hominibus, quorum collatione qui studium dederit, potest esse perfectus. Ac per hoc quando dicitur, homo potest esse sine peccato si uoluerit: iuxta mensuram hominis, non iuxta Dei dicitur maiestatem, cuius comparatione nulla creatura potest esse perfecta. **A T T.** O Critobule hæc memorans mecum facis. Et ego enim hoc sentio, nullam creaturam secundum ueram consummatamque iustitiam esse perfectam. Cæterum alium differre ab alio, & diuersas esse in hominibus iustitias, nulli dubium est: & uel maiorem esse alium uel minorem: & tamen secundum statum & mensuram suam posse iustos nominari, qui aliorum comparatione iusti non sunt. Verbi gratia, Paulus apostolus, uas electionis, qui plus omnibus apostolis laborauit: utique iustus erat, scribens ad Timotheum: Certamen bonum certavi, cursum consummaui, fidem seruauit, de cæteris reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed omnibus qui diligunt aduentum eius. Iustus erat & Timotheus discipulus eius & imitator, quæ docet quid agere debeat, & quæ modum tenere uirtutum. Putamusne unam & eandem in utroque fuisse iustitiam, & non plus habere meritorum eum, qui plus omnibus laborauit? Multæ mansiones sunt apud patrem, quia & merita diuersa. Stella à stella differt in claritate, & in uno ecclesiæ corpore membra diuersa sunt. Habet sol fulgorem suum, luna quoque noctis tenebras temperat, & quinque sidera quæ uocantur errantia, diuersis & cursibus & luminibus cælum peragunt. Innumerabiles sunt alia stellæ, quas micare in firmamento cernimus. In singulis diuersa sunt lumina, & tamen in suo unaquaque perfecta est, ita duntaxat, ut comparatione maioris perfectione careat. In corpore quoque cuius membra diuersa sunt, aliud oculus, aliud manus, aliud pes agunt. Vnde & Apostolus dicit: Non potest oculus dicere manui, non es mihi necessaria: aut iterum caput pedibus, non desidero operam uestram. Nunquid omnes apostoli: nunquid omnes prophetae: nunquid omnes magistri: nunquid omnes cunctas habent uirtutes: nunquid omnes donationes habent sanctorum: nunquid omnes linguis loquuntur: nunquid omnes interpretantur? Amulamini dona maiora. Omnia autem hæc operatur unus atque idem spiritus, diuidens propria unicuique prout uult. In quo diligenter attende, quod non dixerit, secundum quod unumquodque membrum cupit, sed secundum quod ipse uult spiritus. Neque enim dicere potest uas figulo suo, quare ita uel ita me fecisti: An non habet figulus potestatem de eodem luto, aliud uas facere in honorem, aliud in contumeliam? Vnde consequenter adiecit, amulamini dona maiora: ut in fide & industria plus cæteris charismatibus habere mereamur, melioresque simus his qui comparatione nostri in secundo uel in tertio gradu positi sunt. In magna domo uasa diuersa sunt, alia aurea, alia argentea, ænea, ferrea ligneaque. Et tamen secundum modulū suum cum æneum uas perfectum sit, comparatione argentei uasis imperfectum dicitur: rursumque argenteum aurei collatione deterius est. Atque hoc modo, dum sibi inuicem comparantur, imperfecta & perfecta sunt omnia. In agro terræ bonæ, ex una semente tricenarius & sexagenarius & centenarius fructus exoritur: ipsis numeris indicatur impar esse quod nascitur, & tamen in suo genere perfecta sunt singula. Helizabet & Zacharias quo testimonio quasi impenetrabili uteris clypeo nos docere possunt, quanto inferiores sunt beatæ Mariæ matris Domini sanctitate, quæ conscientia in se habitantis Dei liberè proclamat: Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum

Hier. to. 2

Z 2 ctum

ctum nomen eius. Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. Fecit potentiam in brachio suo. In quo animaduerte, quod beatam se esse dicat, non proprio merito atq; uirtute, sed Dei in se habitantis clemētia. Ipse quoq; Ioannes, quo maior nō fuit inter natos mulierū, parentibus suis melior est. Non enim solum hominibus, sed & angelis testimonio Domini comparatur. Et tamen qui cunctis hominibus erat maior, minimo in regno ccelorum minor fuisse perhibetur. Quid mirum in collatione sanctorum, alios esse meliores, & alios inferiores, cum e contrario in collatione peccatorum hoc intelligi possit. Ad Hierusalem dicitur, quæ multis peccatorum erat confossa uulneribus, iustificata est Sodoma ex te: nō quod Sodoma per se iusta sit, quæ in æternos collapsa cineres, audit per Ezechielem, Sodoma restituetur in antiquum: sed quod comparatione sceleratioris Hierusalem, hæc iusta uideatur. Illa enim Dei filium trucidauit, hæc propter abundantiam panis & per luxuriæ magnitudinē excessit modū libidinis. Publicanus in Euangelio, qui percutiebat pectus, quasi thesaurū cogitationum pessimarum, & cōscientia delictorū oculos non audebat attollere, superbientis Pharisei collatione sit iustior. Et Thamar sub specie meretricis fallit Iudam, & ipsius sententia qui deceptus est, meretur audire, iustificata est Thamar magis q̄ ego. Ex quibus omnibus approbatur, non solum ad comparationem diuinæ maiestatis homines nequaquam esse perfectos, sed ne angelorū quidem & cæterorum hominum, qui uirtutum culmina conscenderunt: cum & tu qui melior es alterius collatione, quem imperfectum esse monstaueris, rursus ab alio te præeunte uincaris, ac per hoc non habeas ueram perfectionem: quæ si perfecta sit, nulla re indiget. **CRIT.** Et quomodo Attice ad perfectionem diuinus sermo prouocat? **ATT.** Hac ratione qua dixi, ut secundum uires nostras unusquisq; nostrorum quantum ualuerit extendatur: si quo modo possit peruenire, & comprehendere brauiū supernæ uocationis. Deniq; omnipotēs Deus, cui docet Apostolus iuxta dispensationē carnis assumptę subiciendum filium, ut sit Deus omnia in omnibus, perspicue demonstrat sibi cuncta esse subiecta. Vnde & subiectionem sui propheta in finem præsumit, dicens: Nonne Deo soli subiecta erit anima mea? ab ipso enim est salutare meum. Et quia in corpore ecclesiæ caput Christus est: quibusdam adhuc repugnantibus membris, uidetur corpus quoq; capiti nō esse subiectum. Namq; si patitur unum membrū, cōpatiuntur omnia: & totū corpus dolore unius mēbri cruciatur. Quod dico, ita manifestius fiet. Quamdiu habemus thesaurū istum in uasis fictilibus, & fragili carni circundamur, imō mortali & corruptibili, beatos esse nos credimus, si in singulis uirtutibus partibusq; uirtutū Deo subiecti sumus. Cum autē mortale hoc indutum fuerit immortalitate, & corruptiuum hoc incorruptione uestitum, & absorpta mors fuerit in Christi uictoria: tunc Deus erit omnia in omnibus, ut nō sit tantum in Solomone sapientia, in Dauid animi mansuetudo, in Elia & Phinees zelus, in Abraham fides, in Petro cui dictum est: Simon Ioannis amas me, perfecta dilectio, in electionis uase studium prædicandi: & in cæteris uel bina uel trina: sed totus in cunctis & omni uirtutum choro, sanctorum numerus gloriatur, & sit Deus omnia in omnibus. **CRIT.** Nullus ergo sanctorū, quamdiu in isto corpusculo est, cunctas potest habere uirtutes? **ATT.** Nullus, quia nunc ex parte prophetamus, & ex parte cognoscimus. Nec em̄ possunt omnia esse in omnib. hominibus, quia non est immortalis filius hominis. **CRIT.** Et quomodo legimus: Qui unam habuerit, omnes uidetur habere uirtutes? **ATT.** Participatione, non proprietate. Necesse est enim ut singuli excellent in quibusdam, & tamē hoc quod legisse te dicis, ubi scriptum sit nescio. **CRIT.** Ignoras hanc philosophorum esse sententiam. **ATT.** Sed non apostolorum. Neq; enim mihi curæ est quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. **CRIT.** Obsecro te, nonne Iacobus apostolus scribit: Qui in uno offenderit, eum esse omnium reum? **ATT.** Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit unde coeperat disputatio, qui diuitem pauperi in honore prætulerit, reus est adulteriū uel homicidij. In hoc enim delirant Stoici, paria contendentes esse peccata. Sed ita qui dixit, non mœchaberis, dixit & non occides: quod & si non occidis, mœcharis autem, fa-

ctus

ctus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauib. cōparantur. Nec ferula dignū uitium, gladio uindicandū est: nec gladio dignum scelus, ferula coercendum. **CRIT.** Esto, ut nullus sanctorum omnes uirtutes habeat: hoc certē dabis, in eo quod potest facere, si fecerit, esse perfectum. **ATT.** Non tenes quid supra dixerim? **CRIT.** Quid nam illud est? **ATT.** Perfectum esse in eo quod fecit: & imperfectū in eo quod facere non potuit. **CRIT.** Sed sicut perfectus est in eo quod fecit, quia facere uoluit: ita & in eo per quod imperfectus est, quia non fecit: perfectū esse potuisse, si facere uoluisset. **ATT.** Quis enim non uult facere quod perfectum est? Aut quis nō cunctis cupiat florere uirtutibus? Si totum requiris ab omnibus, tollis rerum diuersitatē & gratiarum distantia, & creatoris artificis uarietatē, cuius sacro propheta sonat carmine: Omnia in sapientia fecisti. Indigne tur lucifer, quare fulgorem lunæ non habeat. Luna super suis defectibus & labore causetur, cur annuū solis circulum singulis mensibus expleat. Sol quærat quid offenderit, ut lunæ cursu tardior sit. Clamemus & nos homunculi, quid causæ extiterit, ut homines & non angeli facti simus: quanquam magister uester ὁ ἀρχαῖος, de cuius hæc fonte procedunt omnes rationales creaturas æquo asserat iure conditas, ut instar quadrigarū & curruum de carceribus exeuntes, in medio spacio uel corruant uel præteruolent, & ad optata perueniant. Elephantum tantæ molis, & gryphes in sua grauitate cauentur, cur quaternis pedibus incedant, cum muscæ culicesq;, & cætera huiuscemodi animantia sub pennulis senos pedes habeant: & aliqui uermiculi sint, qui tantis pedibus scateant, ut innumerabiles simul motus, nulla acies comprehendat. Dicat hæc Marcion & omnes hæretici, qui creatoris operibus illudunt. Vestrum decretū hucusq; perueniet, ut dum singula calumniantur, manū injiciant Deo, cur solus Deus sit, cur inuiderit creaturis, ut nō omnes eadē polleant maiestate. Quod licet non dicatis (neq; enim tam insani estis, ut aperte pugnetis Deo) tamē alijs uerbis loquimini, rem Dei, homini copulantes, ut sit absq; peccato, quod & Deus est. Vnde Apostolus super diuersis intonās gratijs loquitur: Diuisiones donationū sunt, idem autē spiritus: diuisiones ministeriorū sunt, sed idem Dñs: & diuisiones operationū sunt, unus autē Deus, qui operatur omnia in omnibus. **CRIT.** Nimius es in una atq; eadem quæstione, ut persuadere coneris hominem uniuersa simul habere nō posse, quasi aut inuiderit, aut non potuerit Deus præstare imagini, & similitudini suæ, ut in omnibus respondeat suo creatori. **ATT.** Ego ne nimius, an tu? qui soluta proponis, & nō intelligis aliud esse similitudinē, aliud æqualitatē, aliud picturam, hoc est ueritatē. Verus equus camporum spacia transuolat, pictus parieti hæret in curru. Ariani Dei filio non concedunt, quod tu omni homini tribuis. Alij non audent perfectum in Christo hominem confiteri, ne suscipere in eo hominis peccata cogantur: quasi potentior sit creatio creatore, & id ipsum tantum filius hominis, quod Dei filius. Aut igitur propone alia quibus respondeam, aut desine superbire, & da gloriā Deo. **CRIT.** Immemor es responsionis tuæ, & dum argumenta argumentis connectis, ac per scripturarum latissimos campos infrenis equi libertate baccharis, super fortissima quæstione cui pollicitus es te in consequentibus responsurū, omnino tacuisti, obliuionē simulans, ut necessitatē responsionis euaderes. Sed ego stultus ad horam tribui quod petebas, existimans oblaturū spontē quod acceperas, & non admonitum reddere quod debebas. **ATT.** Nisi fallor, de possibilibus mandatis dilata est responsio. Pone igitur ut uolueris. **CRIT.** Aut possibilis Deus mandata dedit, aut impossibilia. Si possibilis, in nostra potestate est ea facere si uelimus: si impossibilia, nec in hoc rei sumus, si non facimus, quod implere non possumus. Ac uero per hoc siue possibilis dedit Deus mandata, siue impossibilia: potest homo sine peccato esse si uelit. **ATT.** Quæso ut patienter audias, nō em̄ de aduersario uictoriā, sed cōtra mendaciū quærimus ueritatē. Deus possibilis dedit humano generi oēs artes, quippe quas plurimi didicerūt, ut taceā de his quas Græci *βανυβωβς* uocāt, nos ad opera manuum pertinentes possumus dicere: uerbi gratia, Grammaticā, Rhetoricā, philosophiæ tria genera, Physicā, Ethicā, Logicā, Geometriā quoq; & Astronomiā, Astrologiā, Arithmeticā, quæ & ipse partes phi-

Hier. 10. 2

Z 3 losophiæ

Iosophiæ sunt. Medicinâ etiam quæ in tria diuiditur, *θεομα, ιατρολογία, και ποσειδων*. Iuris quodque & legum scientiam. Quis nostrum, quamuis sit ingeniosus, poterit omnia comprehendere: cum eloquentissimus orator de rhetorica & iuris scientia disputans, dixerit: Pauci unum possunt, utrumque nemo. Vides ergo quod Deus possibile iusserit: & tamē id quod possibile est, per naturā nullum posse complere. Dedit itaque præcepta diuersa uirtutesque uarias, quas omnes simul habere non possumus. Atque ita fit, ut quod in alio aut primum, aut totum est, in alio ex parte uersetur: & tamen non sit in crimine, qui non habet omnia; nec cōdemnetur ex eo quod nō habet, sed iustificetur ex eo quod possidet. Definit Apostolus qualis episcopus esse debeat, scribens ad Timotheum: Oportet episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris uirum, sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem, docilem, non uinolentū, non percussorem, sed mansuetum, non litigiosum, sine auaritia, domum suam bene regentē, filios habentē subditos cum omni pudicitia. Et iterum: Non neophytum, ne inflatus in iudiciū incidat diaboli. Oportet autem eum etiam testimoniū de foris habere bonum, ne in opprobrium incidat & laqueū diaboli. Tito quoque scribens discipulo, quales episcopos debeat ordinare, breui sermone demonstrat: Ideo reliqui te Cretæ, ut quæ reliqua sunt corrigas: & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego præcepti habi. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, nec in accusatione luxuriæ, aut non subiectos. Oportet autem esse sine crimine, siue sine accusatione (hoc enim magis *ἀνυμνηστον* sonat) sicut dispensatorem Dei, non proteruum, non iracundum, non uinolentum, non percussorem, non turpis lucri appetitorem: sed hospitalem, benignum, pudicum, iustum, sanctum, continentem, obtinentem doctrinæ fidelem sermonem: ut possit exhortari in doctrina sana, & contradicentes arguere. Vt diuersarum personarum uaria præcepta nunc sileam, circa mandata episcopi me tenebo. Vult certē Deus tales esse episcopos siue presbyteros, quales uas electionis docet. Primū quod dixit, Irreprehensibilis: aut nullus, aut rarus. Quis enim est qui non quasi in pulchro corpore, aut næuū, aut uerrucam habeat? Si enim ipse Apostolus dicit de Petro, quod non recto pede incesse rit in Euangelij ueritate, & intantum reprehensibilis fuerit, ut & Barnabas adductus sit in eandem simulationem: quis indignabitur id sibi denegari, quod princeps apostolorum non habuit? Deinde unius uxoris uirum, sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem ut reperias, illud certē quod sequitur *διδακτικόν*, qui possit docere, non ut interpretatur Latina simplicitas docilem, cum cæteris uirtutibus difficulter inuenies. Vinolentum, quoque & percussorem, & turpis lucri cupidum repudiat Apostolus: & pro his cupit mansuetum, absque iurgio, sine auaritia: & ut domum suam optimē regat: quodque difficillimū est, ut filios habeat subiectos, cum omni pudicitia, uel filios carnis, uel filios Dei. Cum omni, inquit, pudicitia. Non enim sufficit propriam habere pudicitiam, nisi ea filiorum & comitum ac ministrorum pudore decoretur, dicente Dauid: Ambulans in uia immaculata, hic mihi ministrabit. Consideremus quoque *ἐπιτασίμ* pudicitia, filios habentem subditos in omni pudicitia, ut non solum opere, sed sermone quoque & nutibus se absterneant ab impudicitijs: ne forte illud incidat Heli, qui certē increpauit filios suos dicens: Nolite filij mei, nolite: non bonam famam audio ego de uobis. Corripuit & punitus est, quia non corripere debuit, sed abijcere. Quid faciet, qui gaudet ad uitia? qui emendare non audeat? qui conscientiam suam metuit? & quod cunctus populus clamitat, nescire se simulat? Quodque sequitur *μη νεόφυτον*, ut etiam a nullo accusetur, ut bonam opinionem ab his qui foris sunt habeat, ut etiam maledictis aduersariorum careat, & quibus doctrina displicet, placeat conuersatio, puto quod non facile sit reperire: maximeque illud, ut potens sit aduersarijs resistere, & pueras opprimere & superare doctrinas. Vult ut nō neophytus episcopus ordinetur: quod uidemus nostris temporibus pro summa eligi iustitia. Si baptismus statim iustum faceret, & omni plenum iustitia, nequaquam utique Apostolus neophytum refutaret: sed baptismus uetera peccata conscindit, nouas uirtutes non tribuit; dimittit e carcere, & dimisso si laborauerit præmia pollicetur. Aut nullus, inquam,

aut

A aut rarus est, qui omnia habeat, quæ habere debet episcopus. Et tamen si unum uel duo de catalogo uirtutum episcopo cuiquam defuerint, non tamen iusti carebit uocabulo: nec ex eo damnabitur, quod nō habet, sed ex eo coronabitur, quod possidet. Omnia enim habere, & nullo indigere, uirtutis eius est, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius: qui cum malediceretur non maledixit, qui confidenter uirtutum cōscientia loquebatur: Ecce uenit princeps mundi huius, & in me inuenit nihil. Qui cum esset in forma Dei nequaquam rapinam arbitratus est, æqualem se esse Deo: sed se exinaniuit, formam serui accipiens, & factus est obediens usque ad mortem, mortem autē crucis. Propterea donauit ei Deus nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu flectant genu, cœlestia, terrestria & inferna. Si ergo in una episcopi persona pauca præcepta, aut nequaquam, aut difficulter inuenies: quid facies de omni homine, qui cuncta debet implere mandata? Ex corporalibus consideremus spiritua lia. Alius uelox est pedibus, sed non fortis manu. Ille tardus in cœssu, sed stabilis in prælio est. Hic pulchram habet faciem, sed rauca uocis est. Alius tetram, sed dulci modulatione cantat. Illum ingeniosum, sed obliuiosum: hunc memorem, sed tardi uidemus ingenij. In ipsis cōtroversijs, in quibus quondā pueri lusimus, nō omnes similiter uel in pro cemijs, uel in narrationibus, uel in excelsibus, uel in argumentis, aut exemplorum copia, & epilogorum dulcedine se agunt: sed eloquentiæ suæ, alia atque alia in parte dissimiles sunt. De uiris magis ecclesiasticis loquar: Multi super euangelia bene differunt: sed in explanatione Apostoli, impares sui sunt. Alij cum in instrumento nouo optime senserint, in psalmis & ueteri testamēto muti sunt. Hoc totū dico, quod non omnia possumus omnes: rarusque aut nullus est diuītū, qui in omni substantia sua paria uniuersa possideat. Possibilia præcepit Deus, & ego fateor. Sed hæc possibilia cuncta, singuli habere non possumus: non imbecillitate naturæ, ne calumniam facias Deo: sed animi laitudine, qui cunctas simul & semper non potest habere uirtutes. Quod et si in eo arguis creatorem, quare te talem condiderit, qui deficias atque lassescas: dicam iterum, maior erit reprehensio, si eum uolueris accusare, quare te Deum non fecerit. Sed dices: Si nō possum, ergo peccatum non habeo. Habes peccatum quare non feceris, quod alius potuit facere. Rursumque ille, cuius tu comparatione deterior es, uel tui in alia uirtute, uel alterius erit collatione peccator: atque ita fit, ut quemcunque primum putaueris, minor sit, eo qui se in alia parte minor est. C R I T. Si non potest homo esse sine peccato, quomodo Iudas scribit apostolus: Ei autem qui potens est uos conseruare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos: Quo testimonio comprobatur posse hominem esse sine peccato, & maculam non habere. A T T. Non intelligis quæ proposueris. Neque enim homo potest esse sine peccato, quod tua habet sententiā: sed potest si uoluerit Deus hominem seruare sine peccato, & immaculatum sua misericordia custodire. Hoc & ego dico, quod Deo cuncta possibilia sunt. Homini autem non quicquid uoluerit possibile est, & maxime id esse, quod nullam legeris habere creaturam. C R I T. Non dico hominem esse sine peccato, quod tibi forsitan impossibile uidetur: sed posse esse si uelit. Aliud est enim esse, aliud posse. Esse, quærit exemplum: posse, ostēdit imperij ueritatem. A T T. Nugaris, nec meministi illius pro uerbij, actum ne agas: & in eodem cœno uolutaris, imò laterem lauas. Pro quo nihil aliud audies, nisi hoc quod omnibus patet: rem te uelle firmare, quæ nec est, nec fuit, & forsitan nec futura est. Atque ut ipso uerbo utar, & stultitiam *δουσατον* argumentationis ostendam, esse posse te aio dicere, quod esse non possit. Hoc enim quod proposuisti posse hominem, sine peccato esse si uelit, aut uerum est, aut falsum est. Si uerum est, ostende quis fuerit: si falsum, quicquid falsum est, nunquam fieri potest. Verum hæc quasi explosa taceatur, & in scri niolis uestris tantum mulsitent, publicam faciem formidantia. Transeamus ad alia, in quibus perpetua oratione utendum est: ita duntaxat, ut habeas potestatem refellendi & quærendi si quid uolueris. C R I T. Audiam patienter: non enim dicam libenter, & magis mirabor ingenium, cuius stupeo falsitatem. A T T. Vtrum falsa sint an uera quæ dicturus sum, cum audieris tunc probabis. C R I T. Loquere ut uis, mihi decretum est si respondere non potuero, magis

filere quam mendacio acquiescere. **A T T.** Quid interest utrum te tacentem an loquentem fu-
perem: & iuxta Protei fabulam, uigilantem capiam an dormientem? **C R I T.** Cū dixeris quæ
uolueris, audies quæ nequaquam uelis. Veritas enim laborare potest, uinci nō potest. **A T T.**
Libet sententias tuas parumper discutere: ut intelligant sectatores tui, quā diuinum in te
mirentur ingenium. Dicis sine peccato esse non posse, nisi qui scientiam legis habuerit: per
quod magnam partem Christianorum excludis à iustitia: & qui prædicator es impeccan-
tiæ, omnes prope peccatores esse pronuncias. Quotus enim quisque Christianorum habet
legis sciētiam: quam in multis doctoribus ecclesiæ, aut raro, aut difficulter inuenias? Verum
tu tantæ es liberalitatis, ut fauorem tibi apud Amazonas tuas concilies: ut in alio loco scripse-
ris, scientiam legis etiā scēminas habere. debere: cum Apostolus doceat esse tacendum
mulieribus in ecclesiā: & si quid ignorant, domi uiros suos debere consulere. Nec suffi-
cit tibi dedisse agmini tuo scientiam scripturarum: nisi earum uoce & canticis delesteris. Lun-
gis enim & ponis in titulo, quod & scēminæ Deo psallere debeant. Quis enim ignorat psal-
lendū esse scēminis in cubiculis suis, & absque uirosum frequentia & congregatione tur-
barum. Verum tu donas quod non licet: ut quod uerecunde facere debeant, & absque ul-
lo arbitro, magistri autoritate proclament. Decimo quarto titulo. Addis præterea: seruum
Dei nihil amarum de ore suo, sed semper quod dulce est & suaue debere proferre: & qua-
si alius sit seruus Dei, alius doctor & sacerdos ecclesiæ, prioris oblitus sententiæ, ponis in
alio titulo uigesimo secundo: sacerdotem siue doctorem omnium actus speculari debere, &
fiducialiter corripere peccantes: ne pro isdem rationem reddant, & eorum sanguis de suis
manibus requiratur. Nec semel dixisse contentus, id ipsum replicas: & inculcas trigesimo
primo titulo, sacerdotem siue doctorem nemini adulari debere, sed audenter omnes corri-
pere: ne & se & eos qui eum audiunt, perdat. Tanta ne est in uno opere dissonantia: ut
quid prius dixeris nescias? Si enim seruus Dei nihil amarum de suo debet ore proferre, sed
semper quod dulce & suaue est: aut sacerdos & doctor serui Dei non erunt, qui fiducialiter
debent corripere peccantes, & nulli adulari, sed audacter omnes increpare: aut si sacerdos &
doctor non solum serui Dei, sed inter seruos eius principalem tenent locū, frustra seruis Dei
blanditias & dulcedines reseruasti: cum hoc proprie hæreticorum sit, & eorum qui decipere
cupiunt audientes: dicente Apostolo: Huiusmodi enim Christo domino nostro non serui-
unt, sed suo uentri. Et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. Sem-
per insidiosa, callida, blanda est adulatio. Pulchreque adulator apud philosophos definitur,
blandus inimicus. Veritas amara est, rugosæ frontis ac tristis, offenditque correptos. Vnde &
Apostolus loquitur: Inimicus uobis factus sum, ueritatem dicens uobis: Et Comicus: Obse-
quitium amicos, ueritas odium parit. Quapropter & pascha cū amaritudinibus comedimus:
& uas electionis docet pascha celebrandum in ueritate & sinceritate. Veritas in nobis sit &
sinceritas, & amaritudo ilico consequetur. Illud uero quod in alio ponis loco, omnes uolun-
tate propria regi, quis Christianorum potest audire? Si enim non unus, nec pauci, nec mul-
ti, sed omnes reguntur propria uoluntate: ubi erit auxiliū Dei? Et quomodo illud exponis?
A domino gressus hominis diriguntur: Et, Nō est in homine uia eius. Et, Nemo potest quic-
quam accipere, nisi datum fuerit ei de super. Et in alio loco: Quid enim habes quod non ac-
cepisti? Et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? dicente domino saluatore: Non
descendi de cœlo, ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui me misit patris. Et in
alio loco: Pater si fieri potest, trāseat à me calix iste. Veruntamen nō quod ego uolo, sed sicut
tu. Et in oratione dominica: Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Quæ sententiæ teme-
ritate aufers Dei omne præsidium: & quod in alio loco frustra conaris adiungere, non absque
Dei gratia, quomodo sentire uelis, ex hoc loco intelligitur: dum gratiam eius non ad singula
refers opera, sed ad conditionis ac legis & liberi arbitrij potestatem. Septuagesimo secundo
titulo. Illud uero quod in sequenti ponis capitulo: in die iudicij iniquis & peccatoribus non
parcendū, sed æternis eos ignibus exurendos, ferre quis potest: & interdicare te misericordiā
Dei,

A Dei, & ante diem iudicij de sententia iudicis iudicare: ut si uoluerit iniquis & peccatoribus
parcere, te præscribente non possit: Dicis enim. Scriptum est in centesimo tertio psalmo: De-
ficient peccatores à terra & iniqui, ita ut non sint. Et in Esaia: Comburentur iniqui & pecca-
tores simul, & qui relinquunt Deum consummabuntur. Et non intelligis comminationem
Dei interdum sonare clementiam? Non enim dicit æternis ignibus exurendos, sed à terra
deficere & iniquos esse cessare. Aliud enim est ipsos à peccato & iniquitate desistere, & al-
liud ipsos perire in perpetuum, & æternis ignibus concremari. Denique Esaia de quo po-
nis testimonium: Comburentur, inquit, peccatores & iniqui simul, non addidit in æternum.
Et qui relinquunt Deum consummabuntur. Proprie hoc de hæreticis loquitur, qui rectum
fidei tramitem relinquentes consummabuntur, si noluerint ad dominum reuerti, quem de-
reliquerunt. Quæ sententia & tibi parata est, si neglexeris ad meliora conuerti. Deinde cuius
est temeritatis, iniquos & peccatores impijs iungere: qui à nobis sic definiuntur. Omnis
impius iniquus est, & peccator: nec recipitur, ut possimus dicere: Omnis peccator &
iniquus, etiam impius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non ha-
bent, uel cognitam transgressione mutarunt. Peccatum autem & iniquitas, pro qualitate uis-
tiorum, post peccati & iniquitatis uulnera recipit sanitate. Vnde scriptum est: Multa fla-
gella peccatoris: Et non interitus sempiternus: Et per omnia flagella atque cruciatus emen-
datur Israel. Quem enim diligit dominus corripit: flagellat autem omnem filium quem reci-
pit. Aliud est cedere magistri & parentis affectu, aliud contra aduersarios crudeli animo
deseruire. Quam ob causam, & in primo psalmo canitur: Quoniam non resurgunt impij
in iudicio. Iam enim in perditionem sunt præiudicati. Neque peccatores in consilio iusto-
rum. Aliud enim est gloriam perdere resurgendi, aliud perire perpetuo. Veniet, inquit,
hora, in qua omnes qui in sepulchris sunt, audient uocem eius: & egredientur qui bona fe-
cerunt in resurrectionem uitæ: qui autem mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Vnde
& Apostolus eodem sensu, quia eodem & spiritu, loquitur ad Romanos: Quicumque es-
^b nim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, Et quicumque in lege peccauerunt, per le-
gem iudicabuntur. Sine lege impius est, qui in æternum peribit. In lege peccator credens in
Deum, qui per legem iudicabitur, & non peribit. Si peccatores & iniqui æternis ignibus
exuruntur, non times sententiam tuam, qui iniquum & peccatorem te esse dicis? Et argu-
mentaris hominem non esse sine peccato, sed esse posse. Ergo solus ille saluetur, qui nun-
quam fuit, nec est, sed futurus est, aut forsitan nec futurus: & pereant omnes, quos retro
fuisse legimus. Tu ipse qui Catoniana nobis inflaris superbia, & Milonis humeris intume-
scis, qua temeritate peccator, magistri nomen assumis? Aut si iustus es, & humilitate simu-
las peccatorem, mirabimur atque gaudebimus habere te solum & possidere cum socijs,
quod nec patriarcharum, nec prophetarum, nec apostolorum quispiam habuit. Si autem
Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & diabolo tribui peni-
tentiam: quid ad nos, qui & diabolum & satellites eius omnesque impios & præuicarios
dicimus perire perpetuo: & Christianos si in peccato præuenti fuerint, saluandos esse post
pœnas. xx. ti. lungis præterea duo capitula inter se discrepantia: quæ si uera sint, os aperire
non poteris: non habentem sapientiam & intellectum scripturarum, nisi qui didicerit,
scire non posse. xx. ti. Et iterum: Scientiam legis non usurpare debere indoctum. Aut enim
magistrum, à quo didiceris proferre cogere, ut tibi scientiam legis liceat usurpare: aut si ma-
gister talis est, qui ab alio non didicerit, & docuerit te quod ipse ignorabat: restat ut non re-
cte facias, qui indoctus usurpas scientiam scripturarum, & magister prius quam discipulus
esse ccepisti. Nisi forte humilitate solita, magistrum tuum iactitas dominum, qui docet om-
nem scientiam, & cum Moyse in nube & caligine facie ad faciem audis uerba Dei, & in-
de nobis cornuta fronte procedis. Nec hoc sufficit, sed repente mutaris in Stoicū, & de Ze-
nonis nobis tonas supercilio. Lxxij. tt. Christianum illius debere esse patientiæ, ut si quis sua
auferre uoluerit, gratanter amittat. Non ne nobis satis est, patienter perdere quod habemus,
nisi uiolento atque raptori agamus gratias, et eum cunctis benedictionibus prosequa-
mur?

mur: Docet Euangelium ei, qui nobiscum uelit iudicio contendere, & per lites ac iurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum: non præcipit, ut agamus gratias, & læti nostra perdamus. Hoc dico, non quod aliquid sceleris in hac sententia sit, sed quod ubique mediocria ὑποβολῶς transeas, & magna secteris. Vnde adiungis, gloriam uestium & ornamentorum Deo esse contrariam. Quæ sunt, rogo, inimicitia contra Deum, si tunicam habuero mūdiorum: si episcopus, presbyter, & diaconus, & reliquus ordo ecclesiasticus in administratione sacrificiorum candida ueste processerint? Cauete clerici, cauete monachi, uirgines & uirgines: periclitamini, nisi sordidas uos atque pannosas uulgi aspexerit. Taceo de hominibus seculi, quibus aperte bellum indicitur, & inimicitia contra Deum, si preciosis atque nitentibus utantur exuuijs. Clxiiij. ti. Audiamus et cætera. Inimicos ut proximos diligendos, statimq; oppressus grauisimo lethargo, ponis & dicis. Clxi. ti. inimico nunquam esse credendum: quod sibi esse contrarium, etiam me silente, perspicuum est. Sed dices utrunque uocibus scripturæ contineri: non animaduertens, quo sensu in suis locis dicta sint. Præceptum est mihi, ut diligam inimicos, & orem pro persecutoribus. Nunquid iustum est, ut ita diligam, quasi proximos & consanguineos & amicos, ut inter æmulum & necessarium nulla distantia sit? Si inimicos diligo quasi proximos, amicis quid amplius exhibebo? Aut si hoc dixeris, illud tacere debueras, ne contraria sibi in eodem loco dicere uidearis, inimico nunquam esse credendum. Sed quomodo diligatur inimicus, & lex docet: lumentū aduersarij si ceciderit, subleuandum. Et Apostolus: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da illi potum. Hoc enim faciens, carbones ignis congregabis super caput eius: non in maledictum & condemnationem (ut plerique existimant) sed in correctionem & poenitentiam: ut superatus beneficijs, excoctus feruore charitatis, inimicus esse desinat. Cxxiiij. Addis præterea regnum cælorum etiam in testamento ueteri repromitti: ponisq; testimonia de apocryphis; cum perspicuum sit, regnum cælorum primum in Euangelio prædicari per Ioannem baptistam & dominum saluatorem & apostolos. Lege Euangelia. Ioannes baptista clamat in deserto: Poenitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Et de saluatore scriptum est: Ex eo tempore cepit prædicare & dicere: Poenitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Et iterum: Circuibat Iesus ciuitates & uicos, docens in synagoga eorum, & prædicans regnum Dei. Et apostolis præcipit: Ite & predicate dicentes, quoniam appropinquauit regnum cælorum. Tu autem nos Manichæos uocas, cur legi Euangelium præferentes, in illa umbram, in hoc ueritatem esse dicamus: & non intelligis stultitiam tuam impudentiæ copulatam. Aliud est damnare legem, quod Manichæus facit: aliud legi præferre Euangelium, quæ apostolica doctrina est. In illa enim serui, in hoc præfens dominus loquitur: ibi promittitur, hic impletur: ibi initia, hic perfectio est: in illa operum fundamenta iaciuntur, hic fidei & gratiæ culmen imponitur. Hoc posuimus, ut egregij præceptoris doctrina monstraretur. Centesimus titulus est, posse hominem sine peccato esse, & Dei mandata facile custodire, si uelit: de quo abunde dictum est. Cumq; se imitatore, imò expletorem operis beati martyris Cypriani, scribentis ad Quirinum, esse fateatur, non intelligit se in eodem opere dixisse contraria. Ille in quinquagesimo quarto titulo tertij libri, ponit: neminem sine sordibus & sine peccato posse esse: statimq; iungit testimonia, in quibus scriptum est apud Iob: Quis enim mundus à sordibus? ne si unius etiam diei sit uita eius in terra. Et in psalmo quinquagesimo: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Et in epistola Ioannis: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & ueritas in nobis non est. Tu è diuerso asseris, posse hominem sine peccato esse: & ut hoc uerum dixisse uidearis, statim adiungis: & Dei mandata facile custodire, si uelit: quæ aut rarus, aut nullus impleuit. Si enim facilia sunt, debent à pluribus custodiri. Sin autem, ut concedamus tibi, rarus quisquam ea implere potest, manifestum est esse difficile quod rarum est. Atq; ut hoc augeas, & magnitudinem tuæ uirtutis ostendas, quod scilicet de bono conscientia thesauro eruclare credaris, ponis in titulo centesimo uigesimo tertio: ne leuiter quidem esse peccandū. Et quid sit hoc leuiter, ne forte

te in

A te in opere te aliquis dixisse existimaret, adnectis centesimo tricesimo primo titulo: malum uero nec cogitandum: neque illius sententiæ recordaris: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine, & ab alienis parce seruo tuo: cum ecclesia etiam ea quæ per ignorantiam delinquimus, & sola cogitatione peccamus, delicta esse fateatur: intantum, ut hostias pro errore iubeat offerri: & pontifex qui pro cuncto populo deprecatur, ante pro se offerat uictimas: qui certe nunquam pro alijs iuberetur offerre, nisi iustus ipse esset: nec rursum pro se offerret, si peccato careret ignorantia. Scilicet nunc mihi latissima scripturarum spacia peragrandam sunt, ut doceam errorem & ignorantiam esse peccatum. CRIT. Obsecro te, non ne legisti: Qui uiderit mulierem ad concupiscendum, iam moechatus est eam in corde suo? Non ergo solus aspectus & incentiua uitiorum reputantur in peccatum, sed ea quibus attribuimus assensum. Aut enim uitare possumus malam cogitationem, & consequenter possumus carere peccato: aut si uitare non possumus, non reputatur in peccatum, quod caueri non potest. A T T. Callide quidem argumentaris, sed non intelligis argumentationem tuam contra sacras scripturas facere. Volunt enim eloquia scripturarum etiam ignorantiam habere peccatum. Vnde & Iob offert hostias pro filijs suis, ne forte per ignorantiam in cogitatione peccauerint. Et qui ligna cædit, si securi ac ferro fugiente de ligno homo fuerit occisus, pergere iubetur ad urbem fugitiuorum: & tam diu ibi esse, quam diu sacerdos maximus moriatur, id est, redimatur sanguine saluatoris: aut in domo baptismatis, aut in poenitentia, quæ imitatur baptismatis gratiam per ineffabilem clementiam saluatoris: qui non uult perire quenquam, nec deletatur mortibus peccatorum, sed ut conuertantur & uiuant. CRIT. Rogo quæ est ista iustitia, ut in peccato tenear erroris, cuius reatum non habet conscientia? Nescio me peccasse, & eius rei quam nescio, poenas luo: Et quid plus faciam, si sponte peccauero? A T T. A me sententiæ & dispositionis Dei causas requiris? Respondet stultæ interrogationi tuæ liber Sapientiæ: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et alibi: Noli esse sapiens multum, & noli argumentari plus quam oporteat. Et in eodem loco: In sapientia & in simplicitate cordis quærite Deum. Ac ne forte huic uolumini contradicas, audi Apostolum, Euangelica clangentem tuba: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uia eius. Quis enim cognouit sensum dominicæ aut quis consiliarius eius fuit? Istæ sunt quæstiones, de quibus & in alio scribit: Stultas autem & inruditas quæstiones de uita, sciens quoniam lites generant. Et Ecclesiastes (de quo certe libro nulla est ambiguitas) Dixi, inquit, sapiens efficiar, & ipsa longe facta est à me. Profunda profunditas, quis eam inueniet? A me quæris, quare figulus aliud uas fecerit in honorem, aliud in contumeliam: & non uis acquiescere Paulo pro suo domino respondentis? O homo, tu quis es, qui respondes Deo? Audi ergo breuiter testimonia scripturarum, ut stulta, imò impia sciscitatio tua in perpetuum conticescat. Loquitur Deus in Genesi: Nō adiciam ultra maledicere terræ propter opera hominū, quia apposta est mens hominis diligenter ad mala à pueritia. Abraham & Sara, audita repromissione filij Isaac, rident in corde suo, & tacita cogitatio non latet scientiam Dei. Arguuntur in risu, & ipsa cogitatio, quasi pars infidelitatis reprehenditur. Attamen nō ex eo quod risere, diffidentia condemnantur: sed ex eo quod postea crediderunt, iustitiæ palmam acceperunt. Lot nescit in concubitu filiarū quid fecerit, & inebriatus ab eis non habet crimen conscientia, & tamen error in uitio est. Argue sanctum uirum Iacob, quare Rachel formosam dilexerit, pro qua & seruiuit multo tempore, & in Lia primo concubitu fuerit contristatus: & acquiesce tandem humanæ fragilitati, quæ etiam pulchra corpora diligit, & deformia detestatur. Luget Iacob mortem filij sui Ioseph, & multo tempore consolationem non recipit filiorum: respondetq; lugens et gemens: Vadam ad infernum: & probat se hominem, dum iustus ignorat quid actum sit de iusto filio Ioseph. In Exodo scriptum est: Si percusserit aliquis quempiam, & mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autem non uolens, sed Deus tradidit eum in manus eius, dabo tibi locum, ad quem confugiat qui occiderit. In quo notandum est, quod Deus tradidit hominem in manus eius: et ille qui occidit per ignorantiam, exilio condemnatur. In Leuitico lex ponitur. Anima si peccauerit in

ritin

rit in conspectu domini: non sponte ex omnibus præceptis Domini, quæ non oportet fieri: fecerit unum ex eis, siue pontifex fuerit, siue omnis synagoga, & reliquus populus: & postea didicerit peccatum suum, quod peccauit per ignorantiam: offeret munus, hircum de capris, masculum immaculatum: et ponet manus suas super caput eius, interficietq; illum in loco ubi mactantur holocausta coram domino, quia pro peccato est. Statimq; in sequentibus: Si tetigerit aliquid immundum, quod non liceat tangere, & fecerit per ignorantiam: & postea didicerit: siue promiserit aliquid, & fuerit oblitus: pronuntiabit peccatum suum, in quo peccasse se perspicit: & offeret domino pro his quæ peccauit, agnam siue capram pro peccato suo quod peccauit: & precabitur pro eo sacerdos super peccato, & dimittetur ei peccatum. Sin autem non præualuerit manus eius, ut offerat ouem pro peccatis suis quibus peccauit: duos turtures, aut duos pullos columbarum offeret domino: unum pro peccato, & unum in holocaustum: & portabit ea ad sacerdotem, & offeret sacerdos id quod pro peccato est primum, & in ipso reconciliabitur pro peccato quod peccauit, & dimittetur ei. Cæteraq; his similia, quæ studio breuitatis omitto, ne fastidium stomacho tuo faciam. In consequentibus quoque narrat Moyses, quod in consecratione Aaron & filiorum eius obtulerit uitulum pro peccato, & posuerit Aaron & filij eius manus super eum, super caput uidelicet uituli, qui erat pro peccato: & mactauerit eum, & tulerit de eius sanguine, & posuerit super cornua altaris in circuitu digito suo, atque altare mundauerit. Similiter in ariete fecerit, & de sanguine eius tetigerit auriculam eius dexteram & manum dexteram, & summitatem pedis dextri. Et post multa alia, quæ narrare longissimum est, enumeratis diebus septem ita legimus: Factum est quoque die octauo, & uocauit Moysen, Aaron, & filios eius, & omnes seniores Israel: & dixit ad Aaron: Tolle uitulum de bobus pro peccatis, & arietem in holocaustum immaculatum, & offeres eos in conspectu Domini: & senioribus Israel loquere, dicens: Tollite hircum de capris uiuum pro peccato, & uitulum immaculatum anniculum in holocaustum. Dixitq; Moyses ad Aaron: Accede ad altare, & fac pro peccato tuo: & reliqua. Rursumq; eleuauit Aaron manus suas super populum, & benedixit eis. Descenditq; cum secessisset pro peccato & holocausto & saluari. Mulier generat liberos lege naturali, & immunnda est, si masculum peperit, diebus quadraginta: si foeminam, diebus octoginta. Accusa creatorem, cur immundum quicquã nominet quod ipse condidit. Et nõ solum ipsa immunnda est, sed & omne quod tetigerit. Cumq; dies, inquit, purgationis eius cõpleti fuerint super filio aut filia, offeret agnum anniculum immaculatum, & pullum columbarum, & turturem pro peccato, ad ostium tabernaculi testimonij sacerdoti, qui offeret in conspectu Domini, et expiabit pro ea sacerdos. De leproso quoq; dicitur, quod in die purgationis eius offeratur pro eo uictima pro peccato, duosq; turtures & duo pulli columbarum: unus pro peccato, alius in holocaustum. Et qui fluxum feminis patitur, eodem sacrificij ordine pro peccato & holocausto liberatur. Et ad extremum inferitur: Timoratos facite filios Israel ab immunndicijs suis, & non morientur pro peccato suo, si contaminauerint tabernaculum testamenti. Ipsi quoque Aaron præcipitur, ut non omni tempore ingrediatur in sancta sanctorum, ne forte moriatur. Cumq; ait, uoluerit intrare, offerat uitulum pro peccato, & arietem in holocaustum, duosq; hircos accipiat ab uniuerso populo: unum ex eis offerat pro peccato suo, & unum pro peccato populi, & arietem in holocaustum. Alter hircorum cuncta peccata suscipit populi, in typum domini saluatoris, & effert in solitudinem: & sic placatur Deus omni multitudini. Ad extremum dicitur: Si comederit homo de sanctificationis per ignorantiam, imputatur ei iniquitas atque delictum, & uoti reus erit. Vnde & Apostolus monet eucharistiam domini cum cautione sumendam: ne in condemnationem nobis sumamus atque iudicium. Si damnatur in lege ignorantia, quanto magis in Euangelio conscientia: Transeamus ad Numeros, & ob contentiosorum impudentiam refutandam, summa quæq; carpamus. Nazareus sancto crine uenerabilis, alterius subita morte maculatur, & omnes dies consecrationis eius præteriti irriti fiunt: posteaq; pro eo offeruntur duo turtures, & duo pulli columbarum: unus pro peccato, & alter in holocaustum. In die quoque consum-

mationis

mationis eius offertur agnus cum holocausto & agna pro peccato. Et post multa scriptum est: Vt nunc magnificetur fortitudo domini, sicut loquutus est, dicens: Dominus longanimitis & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem & scelera, & mundans non faciet innocentem: pro quo Septuaginta interpretati sunt, Et emundans non mundabit reum: quod scilicet etiam post indulgentiam, reus sit propriæ conscientiæ. Cumq; ait, ignorauerit populus, & fecerit unum ex his quæ facere non debuit, post ceremoniarum longum ordinem inferitur & dicitur: Offerite hircum caprarum pro peccato, & placabit sacerdos pro omni synagoga filiorum Israel, & propiciabitur ei dominus, quia ignorantia est: & ipsi offerent oblationem suam in sacrificium domino pro peccato suo, in conspectu eius, quoniam nescierunt. Ibiq; additur: Si anima una peccauerit per ignorantiam, offeret capram anniculam pro peccato ignorantiae coram domino: & deprecabitur pro ea sacerdos, eo quod ignorauerit, pro peccato ignorantiae coram domino: & rogabit pro ea, & propiciabitur ei. In kalendis singulorum mensium offertur hircus caprarum pro peccato domino. In pascha quoque per dies octo, à die decimo quarto mensis primi, usque ad uigesimum primum diem sacrificium pro peccato est. In pentecoste hircus pro peccato offertur: & in kalendis mensis septimi, quando tubarum clangor concinit, eadem hirci pro peccato religio conseruatur. Die quoque decimo eiusdem mensis septimi, quoniam ieiunium est usque ad uesperum, offertur hircus caprarum pro peccato, præter eum hircum, qui ante holocaustum pro peccato ex lege mactatur. In diebus quoque Scenopegiae, quando figebantur tabernacula, à die decimo quinto eiusdem mensis septimi usque ad diem uigesimum secundum, inter alias uictimas semper pro peccato hircus offerebatur: ut illud impleatur beati Dauid: Tibi soli peccauit, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Sex ciuitates eliguntur exilij eorum, qui non sponte, sed per ignorantiam, uel iactu lapidis, uel impulsionem manus, uel ioco, uel lasciuia absque inimicitijs, infelicitate magis quam uoluntate peccauerunt: & tamen non absq; crimine sunt dum relegantur in perpetuum, & ante constitutam diem, nec supplicatione, nec precio eorum reuersio impetrari & redimi potest. In Deuteronomio, qui liber præteritorum enumeratio est, perspicue demonstratur non in operibus nostris atque iustitia, sed Dei misericordia nos conseruari, dicente domino per Moysen: Ne dicas in corde tuo, cum subuerterit eos dominus Deus tuus à facie tua, in iustitia mea introduxit me dominus, ut possideam terram hanc: quia in impietate gentium istarum dominus consumet eos à facie tua: nõ in iustitia tua & directione cordis tui intrabis, ut possideas terram eorum, sed in impietate eorum dominus Deus tuus consumet eos à facie tua, ut suscitet uerbum quod loquutus est patribus tuis, Abraham, Isaac & Iacob. Et scies quod non in iustitia tua Dominus Deus tuus dabit tibi terram optimam, ut possideas eam: quia populus duræ ceruicis es tu. In eo autem quod dixit: Perfectus eris cum domino Deo tuo: quo sensu dixerit, ex consequentibus approbatur: Cum ingressus, inquit, fueris terram, quam dominus Deus tuus dabit tibi, non disces facere abominationes gentium illarum: nec inuenietur in te qui traducat filium uel filiam suam per ignem. Diuinationibus uel omnibus augurijs & maleficis artibus & incantationibus non seruias, ut interroges magos & hariolos & mortuos. Abominatio enim domini est omnis qui facit hæc. Et propter has abominationes dominus Deus tuus cõsumet eas à facie tua, perfectus eris cū domino Deo tuo. Deniq; inferit: Quia gentes istæ quas tu possidebis, hariolos & diuinos audiunt. Tibi autem nõ sic dedit dominus Deus tuus. Statimq; subiungit: Prophetam unum ex te de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus Deus tuus, ipsum audies. Ex quo ostenditur perfectum hic dici, nõ qui cunctas uirtutes habeat, sed qui perfectum & unum sequatur Deum. Narratq; similiter de conditione exulum, qui per ignorantiam peccauerunt, quo confugere debeant, atque subiungit: Quando ædificaueris domum nouam, facies loriculam tecto tuo in circuitu, ne sanguinis reus sis, cum aliquis ceciderit ex ea. Et iterum: Si fuerit in te uir, qui non sit mundus à nocturno fluxu, egredietur extra castra, & non ingredietur medium castrorum: cumq; aduenerit uespera, lauabit se aqua, & post occubitum solis ingredietur medium eorum.

Hier. 10. 2

Aa De

De Iesu filio Naue duo tantum ponam testimonia. Peccauit Achan, & totus populus offendit. Dixitque dominus ad Iosue: Non poterunt stare filij Israel in conspectu inimicorum suorum, sed dorsa uertent aduersarijs suis: quia factum est anathema in eis. Et non addam ut sim uobiscum, nisi contritum fuerit anathema de medio uestrum. Cumque sacrilegium quaeretur, & fors latentem inuenisset reum, interficiuntur cum Achan filij eius, & filiae, boues, asini, pecora, tabernaculum, & quaecunque habere potuit, igne deleta sunt. Esto ipse peccauerit, quid commiserit filij: quid boues? quid asini? quid pecora? Fac ergo calumniam quare unus peccauerit, & pars populi trucidata sit? Cur & ipse lapidatur, & omnia quae habere potuerit, ultrix flamma consumpsit? Dicamus & aliud: Non erat, inquit, ciuitas quam non tradidit dominus filijs Israel, absque Eueo qui habitabat in Gabaon, omnes pugnando ceperunt: quia a domino factum erat, ut induraret cor eorum, & pugnarent contra Israel, ut interficerentur: & non fieret in eis misericordia, & perirent, sicut praecipit dominus Moyse. Si domini factum est uoluntate, ut pacem non reciperent, nec suscipere Israel, dicamus iuxta Apostolum: Quid ergo quaeritur? Voluntati enim eius quis potest resistere? De Samuel & Malachim: Ionathan fauorem mellis gustauit in scepro, & illuminatis oculis periclitatur, quod nesciens fecerit. Hoc enim scriptura testatur, quod ignorauerit a patre esse praecipitum ne quisquam gustaret, donec uictoria domini compleretur. Intantum autem iratus est dominus, ut fors inueniret occultum, & ipse fateretur, dicens: Gustauit in summitate scepro, quod est in manu mea parum mellis, & ecce ego morior. Et postea intercessione & precibus populi liberatus est, dicentis ad Saul: Num Ionathan morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? Absit, uiuit dominus, si ceciderit de capillis capitis eius in terram, quia cum domino fecit diem hanc: & liberauit dominus Ionathan, & non est mortuus. Samuel irascitur Sauli, & non uult ire cum rege. Postea precibus uincitur, ut ostendat humani animi in diuersum mutationem. Pergit Bethlehem, singulos filiorum Iesse putat ipsos esse, quos dominus requirebat. Quumque uidisset Eliab ait: Ecce in conspectu domini Christus eius. Et ait dominus ad eum: Ne respicias ad uultum eius, & ad staturam corporis illius, quoniam abieci eum. Aliter enim uidet homo, aliter Deus. Homo enim uidet in facie, Deus in corde. Atque in hunc modum per omnes errat, per omnes corrigitur, ut pateat humanae mentis infirmitas. Mephiuoseth Saul filius interficitur dolo a Rechab & Baana filijs Remmon Berotitae: quumque nunciassent Dauid, & caput aduersarij demonstrarent, occisi sunt a Dauid, dicente: Viri impij occiderunt uirum iustum in domo sua, & in lectulo suo. Certe Mephiuoseth iustus non erat, & tamen in eo iustus appellatur, quod absque noxa interfecit. Oza leuites, quum arca domini transferretur Hierusalem, & lasciuientes boues plastrum in partem alteram declinassent, misit manum ut sustentaret inclinatum arcam. Statimque sequitur: Iratus est furor domini in Ozam, & percussit eum Deus ibi pro ignorantia, & mortuus est iuxta arcam Dei. Contristatusque Dauid, quod percusserat dominus Ozam, timuit dominum in illa die, & ait: Quomodo ingredietur ad me arca domini. Dauid iustus et propheta, & unctus in regem, quem elegit dominus secundum cor suum, ut faceret cunctas uoluntates eius: ut uidet ignorantiam, domini furore punitam, terretur atque tristatur: nec quaerit causam a domino, quare percusserit ignorantem, sed similem sententiam pertremiscit. Praecipit Dauid principi exercitus Ioab, ut numeret populum: statimque scriptura commemorat: Et percussit cor suum Dauid, & dixit ad dominum: Peccaui uehementer, quia hoc feci. Cum iuberet ut fieret, utique quid diceret ignorabat: & tamen se ipse reprehendit, & pro hac culpa septuaginta milia hominum angeli gladio trucidantur. Solomon completis templi ceremonijs, utraque palmas tetendit ad dominum, & ait: Cum peccauerit tibi populus, non est enim homo qui non peccet. Ahia propheta Silonites nesciebat ad se uenire uxorem Hieroboam: dixitque dominus: Ecce uxor Hieroboam ingredietur, ut quaerat uerba a te pro filio suo qui aegrotat, iuxta hoc & iuxta hoc loqueris ad eam. Helisaeus sedebat in monte, uenit ad eum mulier, cuius filius mortuus erat, & amplexata pedes eius, uociferatur. Respellente autem eam Giezi, dixit ad eum uir Dei: Dimitte eam, quoniam anima eius in amaritudine

ritudine est: & dominus caelauit a me, ut non annunciarer mihi. In libro dierum legimus: Fuerunt filij Sobal patris Cariathiarim, qui prophetauit ex dimidio. Et iterum: Filij autem Salma patris Bethlehem & Netophati corona domus Ioab, & qui prophetauit ex dimidio Zarai, & caetera. Similiter utique sancti erant qui prophetauit, & tamen perfectam non meruerunt accipere prophetiam: nequaquam de futuro secundum tropologiam, sed impraesentiarum iuxta historiam prophetauit. Habacuk propheta canticum suum hoc inscribit titulo: Oratio Habacuk prophetae pro ignorantibus. Loquutus enim fuerat audacter ad dominum, & dixerat: Usquequo domine clamabo, & non audies? Vociferabor ad te uim patiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem, & laborem, uidere praedam & iniustitiam? Contra me factum est iudicium, & contradictio potentior: propter haec lacera ta est lex, & non peruenit usque ad finem iudicium: quia impius praeualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. Pro quo se ipse reprehendens, quod per ignorantiam sit loquutus, scribit canticum poenitentiae. Si peccatum non erat ignorantia, superfluo scribit librum poenitentiae: & inaniter uoluit id lugere, quod peccatum non habet. In Ezechiel extrema parte, ubi per aedificium templi in monte siti, ecclesiae multa post secula futurae sacramenta narrantur: primo & septimo die mensis primi, offeruntur uictimae pro peccatis omnium: in quo per errorem, aut ignorantiam peccauerunt. Septem quoque diebus paschae, hircus semper pro peccato mactatur. Septimi mensis quintadecima die, idem pro peccatis sacrificiorum ordo celebratur. Et post alia plurima, quae non est istius temporis replicare, scriptum est: Erat autem ibi locus ad occidentem, dixitque ad me: Iste est locus, ubi coquere debent sacerdotes hostiam pro peccato & pro ignorantia. Hieremias loquitur ad Deum: Scio domine, quod non est hominis uia eius: nec uiri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Ideoque prauum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud? In prouerbij legimus: Est uia quae uidetur recta esse apud homines, & nouissima eius ueniunt in profundum inferni. Ecce & hic manifeste ignorantia condemnatur, cum aliud putat homo, & sub specie ueritatis ad inferna delabitur. Multae, inquit, cogitationes in corde hominis: sed non tamen illius uoluntas, quae incerta & fluctuans atque mutabilis est, sed Dei consilium obtinet. Quis, inquit, gloriabitur castum se habere cor? Et quis confidet mundum se esse a peccato? Dulcis est enim homini panis mendacij, & postea implebitur os eius calculo. A domino gressus hominis diriguntur: mortalis autem quomodo scire poterit uias suas? Omnis uir uidetur sibi iustus, sed corrigit corda omnium Deus. Filius malus iustum se facit, & non leuat exitum suum. Filius malus excelsos habet oculos, & palpebris suis eleuatur. Est enim iustus, qui perit in iustitia sua. Vnde dicitur ad eum: Ne sis iustus multum, nec quasi per ignorantiam quaeras superflua, ne forte obstupescas. Quaecunque enim laborauerit homo ut requirat, non inueniet. Si dixerit sapiens se intelligere, reperire non poterit. Cor enim filiorum hominum repletum est malitia.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS
LIBER SECVNDVS. CRITOBVLVS.

MULTA quidem de scripturis sanctis memoriter copioseque dixisti, & quae si quibusdam nubibus, clarum uisus es ueritatis lumen operire, sed quid ad rem? His enim cunctis testimonijs, uideris hominum accusare naturam: ac per hoc inuidiam referre in Deum, si tales homines condidit: ut obliuione & ignorantiae peccato, carere non possint. Ex quo perspicuum est, hominem posse, si uoluerit, non peccare. Id enim fecit, quod uitare non potuit. Vbi autem aufertur possibilitas, aufertur & uitium. Nemo enim in eo condemnatur, quod facere non potuit. A T T. Saepe dixi te non intelligere conatus meos, nec considerare quid argumenteris, sed quid Deus iusserit. Pro obliuione, errore & ignorantia, quasi pro peccato offeruntur sacrificia: siue hoc male iuxta te, siue bene iuxta me. Deus praecipit:

meum est obseruare quod iussit, tuum Dei iussu reprehendere. **C R I T.** Quoniam uim facis perspicua ueritati, & me trahis ad blasphemiam: concedam tibi hoc in ueteri lege præceptum, de qua scriptum est: Vetera transierunt, ecce facta omnia noua. Nunquid & de Euangelio poteris hoc approbare, ut puniatur quispiam pro eo quod nesciat: & ante peccatas luat, quam reus sit ignorantiae? **A T T.** Dum ignoramus, Manichæus nobis confurgit repente, qui legem dicit abolitam, & solos noui testamenti legendos libros. **C R I T.** Quid enim à me audiisti, ut hoc autumes? Et lex enim patribus data, pro tempore iusta & sancta: & ueniente Euangelij perfectione, uisiora cessarunt. **A T T.** Ergo nequaquam obseruandum est, quod lege præcipitur? **C R I T.** Quaedam obseruanda, quedam prætermittenda sunt. **A T T.** Quoniam te uideo esse doctissimum, dic mihi quæ de ueteri testamento obseruare debeam, & quæ relinquere. **C R I T.** Mandata obseruare debemus, quæ ad uitam & mores pertinent corrigendos: de quibus dictum est: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos. Quæ autem ad ceremonias legis, & ritus sacrificiorum pertinent, relinquenda sunt. **A T T.** Ignosce mihi, cum legis & omnium scripturarum scientiam iactites, non animaduertis quid uelim dicere. **C R I T.** Hoc intelligo quod loqueris, & non quod taces. **A T T.** Tacere uideor, qui tantis exemplis docere te uolui, peccare hominem per ignorantiam: & pro peccato ut in lege hostias, ita & in euangelio offerendam pœnitentiam? **C R I T.** Da testimonium noui instrumenti, ubi error & ignorantia & impossibilitas mandati teneatur in crimine. **A T T.** Non necesse est multa proferre. Vnum proferam, cui certe contradicere non poteris. Vas electionis perspicue loquitur: Consentio enim legi Dei iuxta interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. **C R I T.** Protulisti testimonium, quod pro me facit. Liberati ergo de corpore huius mortis per gratiam domini nostri Iesu Christi, nequaquam ultra peccare debemus. **A T T.** Liberati quidem sumus baptismo saluatoris. Sed id mihi est difficile, quare dixerit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ in membris meis est. Quæ est ista lex regnans in membris hominis, & repugnans legi mentis eius? Responde simpliciter. Taces? Audi eundem Apostolum aperitissime prædicantem: Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod uolo, operor: sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem nequaquam ego operor illud, sed quod in me habitat peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Velle enim adiacet mihi, operari autem bonum non inuenio. Non enim quod uolo, bonum, hoc ago: sed quod nolo, malum, hoc facio. Si autem quod nolo, hoc ego facio, nequaquam ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. **C R I T.** Miror te hominem prudentem sic intelligere Apostolum, ut eum ex persona sua, & non ex aliorum hæc dicere sentias: Qui enim conscientia in se loquentis Christi libere proclamat: An experimentum quaeritis eius, qui in me loquitur Christus, Et in alio loco: Cursum consummaui, fidem seruauit, decetero reposita est mihi corona iustitiæ: iste hoc de se dicere poterat, Operari bonum non inuenio: & non quod uolo, bonum, hoc facio: sed quod nolo, malum, hoc ago? Quid illud erat boni, quod uolebat facere, & non poterat? Et quid illud erat mali, quod nolebat, & tamen uitare non poterat? Ergo non ex sua persona hoc dicit, sed ex persona generis humani, quæ uitæ subiacet ob carnis fragilitatem. **A T T.** Parum mihi tollis, ut totum tribuas. Ego enim unum hominem, licet apostolum, intelligo subiacere peccato: tu totum humanum genus asseris. Quod si uerum est in genere, tenemus & speciem. Nam & apostolus homo est: & si homo est, uel de alijs, uel de se quasi homo loquitur: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et: Quoniam non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Corruptibile enim corpus aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa curantem. **C R I T.** Sic loqueris, quasi ego hoc ex persona generis humani accipiam, & non ex per-

sona

sona peccatorum. **A T T.** Et quis tibi hoc concedet, ut ex persona peccatoris hoc loquatur Apostolus? Si enim ex persona peccatoris hoc accipis, debet dicere: Miser ego peccator: & non, miser ego homo. Homo quippe naturæ est, peccator uoluntatis. Nisi forte & illud, quod scriptum est: Vanitas uanitatum & omnia uanitas: ad peccatores refertur, & non ad omnes homines. Et iterum: Veruntamen & in imagine perambulabat homo, ac deinde: Homo uanitati assimilatus est, dies eius uelut umbra pertransiunt. Si hoc Pauli testimonio non moueris, audi aliud eiusdem, cui contradicere non potes: Nihil mihi conscius sum: & cetera. Mirre, nec me ipsum iudico, nihil mihi conscius sum, nec tamen in hoc iustificatus sum. Qui hoc dicebat, nullius utique peccati sibi conscius erat. Sed quia legerat: Delicta quis intelligit? Et: Sunt uitæ quæ uidentur uiro iustæ, nouissima autem earum respiciunt in profundum inferni. Et iterum: Omnis uir uidetur sibi iustus, Deus autem corda hominum dirigit: idcirco temperabat sententiam, ne forte per ignorantiam deliquisset, maxime cum scriptura testatur: Est iustus, qui perit in iustitia sua. Et alibi: Iuste quod iustum est se ceteris, ne opinione ueritatis à iustitia declinemus, recordantes Saulis & Achan. **C R I T.** Ne contendere uidear, & in diuersum absque mensura funem trahere, saltem hoc mihi concede: iustos in scripturis plurimos appellari. **A T T.** Non solum plurimos, sed innumerabiles. **C R I T.** Si innumerabiles iusti sunt, & hoc negari non possit, quid male locutus sum, posse esse hominem sine peccato, si uelit? Hoc est alijs uerbis dicere, posse iustum sine peccato esse, in eo quod iustus est. **A T T.** Iustos esse concedo, sine omni autem peccato omnino, non assentior. Etenim absque uitio, quod Græce dicitur *ἁμαρτία*, hominem posse esse aio: *ἁναμάρτητος*, id est sine peccato, esse negotium enim soli Deo competit, omnisque creatura peccato subiacet, & indiget misericordia Dei, dicente scriptura: Misericordia domini plena est terra. Et ne quasi maculas quasdam in sanctis uiris uidear perferuari: in quibus errore sunt lapsi, pauca proferam, quæ non ad singulos, sed ad omnes in commune pertineant. In trigesimo primo psalmo scriptum est: Dixi, pronuntiabo aduersum me iniustitiam meam domino, & tu dimisisti impietatem cordis mei. **A T T.** Statimque sequitur: Pro hac, hoc est impietate, siue iniquitate (utrumque enim intelligi potest) orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Si sanctus est, quomodo orat pro iniquitate? Si iniquitatem habet, qua ratione sanctus appellatur? Iuxta illum uidelicet modum, qui & in alio loco scribitur: Septies cadit iustus, & resurget. Et iustus accusator sui est in principio sermonis. Et alias: Alienati sunt peccatores à uulua, errauerunt ab utero, loquuti sunt falsa. Vel statim ut nati sunt subiacere peccato in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri: uel certe statim, ut de utero uirginali natus est Christus, de quo scriptum est: Omnis qui aperit uulua, sanctus domino uocabitur: omnes hæretici errauerunt, non intelligentes mysterium natiuitatis eius: magisque ad specialem natiuitatem saluatoris, quam ad omnium hominum referri potest hoc quod dicitur: Qui aperit uulua, sanctus uocabitur domino. Solus enim Christus clausas portas uulue uirginalis aperuit, quæ tamen clausæ iugiter permanserunt. Hæc est porta Orientalis clausa, per quam solus pontifex ingreditur, & egreditur, et nihilominus semper clausa est. Illud quoque quod in uolumine Iob scriptum est: Nunquid mundus erit homo coram Deo, aut in operibus suis irreprehensibilis uir? Si aduersus famulos suos non credit, & contra angelos prauum quid reperit: quanto magis in his, qui habitant domos luteas, è quibus & nos de eodem luto sumus? Quod si asserueris hoc dici ex persona Eliphaz Themanitæ, intellige non ab eo dici, sed ab illo, qui sub persona angeli in uisione & reuelatione loquitur ei sententias Dei. Sed esto ut loquatur Eliphaz, quod perspicue angelus loquitur, nunquid non hoc ex persona Iob proprie dicitur: Tentatio est uita hominis super terram. Et: Si ego peccaui, quid possum facere? Et: Quare oblitus es, nec fecisti iniquitatis meæ obliuionem, & emendationem peccati mei? Quomodo enim potest esse iustus homo super terram apud Deum? Et iterum: Si fuero iustus, non audiet me, sed iudicio eius indigebo. Et rursum: Quia sum impius, cur frustra laboro? Si lotus fuero nitro, & mundis manibus, factis me sorde tinxisti. Si peccaui, custodies me. Ab iniquitate autem me non facies innocentem. Et:

Hier. to. 2.

Aa 3 Si impie

Si impie egero, uae mihi. Et: Si fuero iustus, non potero respirare. Plenus enim ego sum igno-
 minia. Et iterum: Quis enim erit mundus à sordē? Ne unus quidem, etiam si unius diei fuerit
 uita eius super terram, & numerabiles menses illius. Quod si dixeris pronomen quis, nō pro
 impossibili, sed interdum pro difficili accipi, respondebo tibi: Et ubi est illud, quod temere
 protulisti? Facilia Dei esse mandata, & ea facile posse compleri, dicente scriptura: Vir in do-
 lore laborat sibi, & uim facit perditioni suae: ut oppressa & subiugata & moriente carne, ui-
 uat in eo spiritus: ridiculamq; illam expositionem Demosthenis uestri non dixisse Iob: Quis
 erit mundus à peccato, sed quis erit mundus à sordē, prætereo: qua probare conatur, sordes
 pannorum significari in infantia, non uitia peccatorum. Aut certe si non sic intelligit, dici-
 te uos quid sentiat. Tam enim inuolutus dicitur est, & nimio uerborum squalore cooper-
 tus, ut suspicionem magis quam intelligentiam lectori præbeat. Ad extremum infert: Ego au-
 tem ad hoc quid respondebo? Manum meam ponam super os meum, semel loquutus sum,
 in secundo non addam. Ecce Iob noster immaculatus, & sine macula, & abstinens se ab om-
 ni malo: quali sine iustitiæ coronatur, ut misericordia Dei indigeat. Hoc est illud, quod in
 Proverbijis legimus: Quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis confidit se mundum
 esse à peccato? Fac quod & hic, quis, non pro impossibili, sed pro difficili dixerit. Tolle ergo
 sententiam, & rade de libro tuo facilia Dei esse mandata. Quod si illud Ioannis apostoli op-
 fueris, Mandata eius non sunt grauiā: & de euangelio: Iugum meum suauē est, & onus meum
 leuē: facile reuinceris. leuia enim certum est dixisse Euangelij mandata ad comparationem su-
 perditionis Iudaicæ, in qua uaria ceremoniarum genera quærebantur, quæ iuxta literam &
 apostoli Petri sententiam nullus potuit explere. Vnde & in Actibus apostolorum scribitur:
 Nunc ergo quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque pa-
 tres nostri, neq; nos portare potuimus: sed per gratiā Domini Iesu saluari credimus, quem-
 admodum & illi. Iacobus apostolus scribit: Si iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Il-
 le iudicat legem, qui dicit, aliquid non iuste præceptum, & ignorantiam non habere pecca-
 tum: & frustra offerri uictimam pro errore, quod peccatum non habet conscientiam. Neq; enim
 in lege ratio quæritur, sed autoritas. Idem in eadem dicit epistola: Ira uiri iustitiam Dei non
 operatur, & quis nostrum carere potest ira, de qua scriptum est: Ira perdit etiam sapientes. Si-
 gnificanterq; non iram Dei, sed iram uiri posuit. Ira enim Dei iusta est: ira autem uiri de per-
 turbata mente procedit. Vnde in psalmo dicitur: Irascimini & nolite peccare: qui uersiculus
 quem sensum habeat, Apostolus docet: Sol non occidat super iracundiam uestram: ut pec-
 catum omnino sit uel leuiter irasci, iustitia autem iram celeri poenitudine mitigare. Vnde pro
 ocioso uerbo reddituri sumus rationem in die iudicij. Et in eodem Euangelio legimus: Qui
 irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Licet in plerisq; codicibus antiquis, sine cau-
 sa, additum non sit, ut scilicet ne cum causa quidem debeamus irasci. Quis hominum pos-
 terit dicere, quod ira quæ absq; iustitia est in sempiternum uitio careat? Et iterum: Ne glo-
 rieris in castinum, nescis enim quid adueniens pariat dies. Vnde scriptum est: Ne beatum di-
 xeris quempiam ante mortem. Quandiu enim uiuimus, in certamine sumus: & quandiu in
 certamine, nulla est certa uictoria, quæ etiam apostolo fortissime prælianti in futuro seculo
 referuatur. Dominus atq; saluator sub persona assumpti hominis loquitur: In sapientissimus
 enim omnium hominum sum, & non est hominis prudentia in me. Et in sexagesimo octauo
 psalmo: Deus tu scis insipientiam meam: sed fatuum Dei, sapientius est hominibus. In Ec-
 clesiaste quoque scriptum est: In multitudine sapientiæ multitudine scientiæ: & qui addit scien-
 tiam, addit dolorem, intelligens quod perfectione careat: & ex eo quod nouit, quanta non
 nouerit. Et odio, inquit, habui uitam, quoniam malum est opus quod operor super terram.
 Omnia enim uanitas, & præsumptio spiritus. Nemo scit quid futurum sit: quia sicuti est,
 quis annūciabit ei? Sunt iusti, ad quos peruenit quasi opus impiorum. Et sunt impij ad quos
 peruenit quasi opus iustorum. Hoc idcirco dicitur, quia certum iudicium solius Dei est: &
 quos putamus iustos, sæpe peccatores inueniuntur: & quos e contrario peccatores, apud Dei
 scientiam

scientiam iusti sunt. Quantumcunq; laborauerit homo, ut inquirat, non reperiet. Et si di-
 xerit sapiens nosse se, inuenire non poterit. Omnium enim unius occurfus est, cordaq; si-
 liorum hominum repleta sunt malicia, & incerto statu, quæ Græcè πῶς φέρειται dicitur. Mu-
 sca morituræ, siue (ut in Hebraico habetur) mortuæ, demoliuntur atq; corrumpunt sua-
 uitatem olei. Quis mortalium aliquo errore non capitur? Quem hæreticorū & falsorum
 dogmatum uenena non maculant? Tempus, inquit, est ut incipiat iudicium à domo Dei. Si
 autem primū à nobis, quis finis eorū qui non credunt Euangelio? Et si iustus uix saluabi-
 tur, impius & peccator ubi parebit? Certe iustus est qui in die iudicij uix saluatur. Salua-
 retur aut facile, si nihil in se haberet maculæ. Ergo iustus est in eo quod floret multis uirtu-
 tibus: & uix saluatur in eo, quod in quibusdā Dei indiget misericordia. Quatuor sunt per-
 turbationes, quibus genus uexatur humanū: duæ præsentis, & duæ futuri: duæ bonorū, &
 duæ malorum. Aegritudo, quæ Græcè dicitur λύπη, & gaudiū, quod illi χαρὰ uel ἡδονὴ
 uocant: quanquā ἡδονὴ uoluptas à plerisq; dicitur: alterū mali, alterū boni: excedimusq;
 mensuram, si gaudeamus super his quæ nō debemus, diuitijs, potentia, honoribus, inimi-
 corum infelicitate, uel mortibus: aut e contrario præsentium malorum dolore cruciamur,
 aduersis, exilijs, paupertate, languore, & mortibus propinquorum, quod Apostolus fieri
 prohibet: & rursum si cupiamus ea quæ arbitramur bona, hæreditates, honores, prosperi-
 tates omnium rerum, & corporum sanitatē, & cætera quorum præsentia gaudio fruimur:
 & metuamus illa quæ putamus aduersa: quibus ad perfectū carere iuxta Stoicos, Zeno-
 nem uidelicet & Chrysippū, possibile est: iuxta Peripateticos aut & difficile & impossi-
 le est, cui sententiæ omnis scripturæ sanctæ consentit autoritas. Vnde & Iosephus Macha-
 bæorum scriptor historiæ, frangi & regi posse dixit perturbationes animi, non eradicari:
 & quinque Tusculanarum quæstionū Ciceronis libri his disputationibus referti sunt. Pug-
 niat enim (iuxta Apostolum) aduersum nos fragilitas corporis, & spiritalia nequitiae in-
 coelestibus. Manifesta sunt, dicente eodē, opera carnis & opera spiritus, & hæc sibi inui-
 cem aduersantur, ut nō quæ uolumus, illa faciamus. Si nō qd uolumus, facimus, sed quod
 nolumus, illud operamur: quō dicitis, posse hominem sine peccato esse, si uelit? Ecce Apo-
 stolus, omnesq; credentes, quod uolunt, implere non possunt. Caritas operit multitudi-
 nem peccatorū, nō tam præteritorū q̄ præsentū, ne ultra, Dei in nobis manente charitate,
 peccemus. Quā obrē de muliere peccatrice dicitur: Dimittuntur ei peccata multa, quoniā
 dilexit multū. Ex quo intelligimus nō nostræ solum esse potestatis facere quod uelimus,
 sed & Dei clementiæ, si nostram adiuet uoluntatē. Deus lux appellatur, & tenebrę in eo
 nō sunt ullæ. Quando dicit, nullas tenebras in Dei lumine reperiri, ostendit omnia alio-
 rum lumina aliqua sordē maculari. Deniq; & apostoli appellantur lux mundi. Sed nō est
 scriptū, quod in apostolorū luce nullæ sunt tenebræ. Et de Ioanne scribitur: Hic uenit in
 testimoniū, ut testimoniū perhiberet de lumine, ut omnes crederēt per illum, non erat ille
 lux, sed ut testimoniū perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat omnē hominem
 ueniētē in hūc mundū. Vnde & de eo scriptū est: Qui solus habet immortalitatē, & lucē
 habitat inaccessibilē. Et certe legimus, immortales angelos, immortales thronos & domi-
 nationes, cæterasq; uirtutes. Sed solus Deus est immortalis, quia non per gratiam, ut cæ-
 tera, sed per naturam. Quam ob causam idem apostolus scribit, Deum solum esse sapien-
 tem: cum & Solomon & multi alij sancti, sapientes uocētur: & dicatur iuxta Hebraicū ad
 principem Tyrī: Sapientior Daniele es tu? Quomodo ergo solus lux, solus immortalis,
 & solus sapiēs appellatur, cū multi immortales & luces & sapiētes sint: sic perfectio homi-
 nis nō ex natura, sed ex gratia ueniens, imperfectos eos qui perfecti uidentur esse demon-
 strat. Quod autem scriptū est: Et sanguis Iesu filij eius mundat nos ab omni peccato, tam
 in cōfessione baptismatis, q̄ in clementia poenitudinis accipiendū est. Sed aliud est mūda-
 ri à Deo, aliud per se esse sine uitio. Si em̄ iuxta Iob, luna nō splēdet, & stellæ nō sunt mun-
 dæ in cōspectu eius, quāto magis homo putredo, & filius hominis uermis? Omne enim
 os obstruitur, & obnoxius est omnis mūdus Deo: quia ex operib, legis nō iustificabitur
 Aa 4 omnis

omnis caro coram eo, nullaq; distantia est personarum. Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius. Sin aut scribit: Existimamus fidei iustificari hominē sine operibus legis: si quidem unus est Deus, qui iustificat circumcisionē ex lege, & præputium ex fide: manifeste ostendit, non in hominis merito, sed in Dei gratia esse iustitiam, qui sine legis operibus credentiū suscipit fidem. Vnde sequitur: Peccatum uestri non dominabitur. Cur? Quia non estis sub lege, sed sub gratia. Non enim uolentis, neq; currentis, sed miserentis est Dei. Vnde & gentes quæ non sectabantur iustitiam, comprehenderunt iustitiam: iustitiam autem ex fide. Israel autē sequens legem iustitiæ, in legem iustitię nō peruenit: quoniā non ex fide, sed ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Finis enim legis Christus ad iustitiā omni credenti. Cunctæ prope epistolæ Apostoli hoc habent principiū, Gratia uobis & pax à Deo patre & Christo Iesu Domino nostro: & simili sine clauduntur. Ad Corinthios quoq; scribitur: Vt nō indigeatis ulla donatione, expectantes reuelationē Domini nostri Iesu Christi, qui & cōfirmabit uos usq; in finē sine crimine in die Domini nostri Iesu Christi. Licet ergo nulla indigeamus donatione, tamen expectamus reuelationē Dñi nostri Iesu Christi: qui tunc nos in omnibus cōfirmabit, & ostendet sine crimine, cum dies Dñi nostri Iesu Christi & mundi finis aduenerit, ut nō gloriatur omnis caro in conspectu eius. Paulus plantauit, Apollō rigauit, sed Dominus incrementū dedit. Ergo neq; qui plantat, neq; qui rigat, est aliquid: sed qui incrementū dat, Deus. Ipsius enim agricultura, ipsius ædificatio sumus. Iuxta gratiam Dei, quasi sapiens architectus ponit fundamentū. Nolite, inquit, uosmetipsos decipere. Si quis sapiens est in uobis in seculo isto, fatuus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim mundi, stultitia est apud Deum. Dominus cognoscit cogitationes hominum, quia uanæ sunt. Et iterum: In nullo enim mihi conscius sum, sed nec in hoc iustificatus sum: quia qui me iudicat, Dominus est. Dicitur & uobis, qui sine peccato uos esse dicitis, Quid habetis quod non accepistis? Si autem accepistis, quid gloriamini quasi non accepistis? Iam saturati estis, iam diuites facti estis. Et ut sciamus non ex nobis, sed ex Dei cuncta pendere iudicio: Veniam, inquit, citius ad uos, si Dominus uoluerit. Qui enim dicit, Veniam ad uos: ostendit se uelle, monstrat cupere, promittit aduentum. Sed ut cautius hæc loquatur, infert, Si Dominus uoluerit. Si quis enim putat se quid nosse, necdū nouit sicut nosse oportet. Vas electionis humilitate deiectus, in dō conscientia fragilitatis suæ loquitur: Ergo sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari apostolus, quoniā persecutus sum ecclesiam Dei: gratia autem Dei sum id quod sum, & gratia ipsius in me uacua nō fuit, sed omnibus illis amplius laboraui: non ego autem, sed gratia Dei, quæ mecum est. Dicit se plus omnibus apostolis laborasse: statimq; laborem suum ad Dei refert auxiliū. Non ego, inquit, sed gratia Dei, quæ mecum est: sicut & in alio loco loquitur: Fiduciā autē talem habemus per Iesum Christum ad Deum: non quia ex nobis ipsis sufficientes sumus reputare aliquid, quasi ex nostro, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & nos dignos fecit ministros noui testamenti. Non enim iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi. Vnde infert: Et nos in Iesum Christum credimus, ut iustificemur ex fide de Christi, & nō ex operibus legis, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Si enim ex lege iustitia, ergo Christus sine causa mortuus est. In lege maledictio est: scriptum est enim, Maledictus omnis qui nō permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Christus nos redemit de maledictiōe legis, factus pro nobis maledictio. si enim data esset lex quæ posset uiuificare, uerē ex lege esset iustitia. Sed concludit scriptura omnia sub peccato, ut repromissio per fidem Iesu Christi daretur credentibus. Lex ergo pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. Vnde addit, & uno uersiculo omnia comprehendit, dicens: Euacuati estis à Christo, qui enim in lege iustificamini, à gratia excidistis. Hæc cuncta percurro, ut ostendā à nullo legem esse completam, & per legem mādāta omnia quæ cōtinentur in lege. Deus est em̄ qui operatur in nobis & uelle & perficere. Laborat Apostolus, & iuxta iustitiā quæ in lege est, sine querimonia cōuersatus,

omnia

omnia pro Christo ducit quisquillas, ut inueniatur in Christo, nō habens suā iustitiā quæ ex lege, sed quæ ex fide Christi est ex Deo. Vnde scribit ad Thessalonicenses: Fidelis autē est Dominus, qui seruabit uos, & custodiet à malo. Ergo non liberi arbitrii potestate, sed Dei clementia conseruamur. Ac ne putes argumentationibus uanis quæ mouent audientibus quæstiones, ueritatem posse fidei subuerti: idem apostolus scribit ad Timotheum: O Timothee, depositū custodi, deuitans prophanas uocum nouitates & contradictiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem errauerūt. Bonitas em̄ & misericordia Saluatoris nostri, nō ex operibus iustitiæ quæ fecimus, sed secundū suam misericordiam saluos nos fecit, ut iustificati illius gratia, hæredes simus secundum spem uitæ æternæ. Hæc breuiter quasi ex latissimo atq; pulcherrimo apostolicæ doctrinæ præto carpsimus, ut duræ frontis impudentia conteratur. Transeamus ad Euangelia, & apostolicos igniculos clarissima Christi lampade compleamus: Omnis, ait, qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Qui autem dixerit racha, quod interpretatur uanus & absq; cerebro, reus erit concilio: haud dubiū quin sanctorū & angelici senatus. Qui autē dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Quis nostrū potest huic uitio subiacere, cum etiam pro ocio uerbo reddituri simus rationem in die iudicij? Si ira & sermonis iniuria atq; interdum iocus, iudicio concilioq; & gehennæ ignibus delegatur: quid merebitur turpium rerum appetitio & avaritia, quæ radix est omnium malorum? Si, inquit, offers donū tuum ad altare, & ibi fueris recordatus, quia frater tuus habet aliquid aduersus te, dimitte ibi donū tuum ante altare, & uade primum reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuū. Meæ est potestatis, ut nō habeam aliquid contra fratrem meum. Vt autem ille aduersus me habeat, in illius uoluntate consistit. Quid ergo faciam, si ille reconciliari noluerit? Obsecrem: flectam genua: Sed audire contemnet. An obtorto collo nolentem in ius amicitiae traham? Et quæ est maior inimicitia, quàm amicitias necessitate sociare? Neq; enim dixit, Roga eum ut tibi reconcilietur: sed, Reconciliare primum fratri tuo, & sic offeres munus tuum ad altare. Non quod impossibilia Deus præceperit, sed in tantum patientiæ culmen ascendit, ut propè impossibilia, pro difficultate nimia præcepisse uideatur, ad destruendam sententiam tuam, qua scribis facilia esse Dei mandata. Scandalizantem manum, oculum & pedem iubemur abscindere. Esto, per tropologiam dictū sit pro amicissimis, & pro consanguineis, & fraterno nobis & coniugali amore sociatis: faciliē arbitramur ob quasdam offensas tantam abscindere charitatem? Quodq; dicitur: Sit sermo uester, est est, non non: quod amplius est, à malo est: forsitan de uestra schola reperitur, qui nunquā mentitus sit, nec audierit illud propheticū & apostolicum: Ego dixi in excessu mentis meæ, Omnis homo mendax: & nesciat scriptū in alio loco: Os quod mentitur, occidit animam. Verberanti maxillam, alteram iubemur opponere: tollenti tunnicam, etiam pallium concedendum est. Angaranti se mille passibus, duobus millibus colla præbenda sunt. Petenti te da, & uolentē à te accipere mutuum, ne auerferis. Si duos nummulos habuero, & alius poposcerit, aut dabo ipsi, & mihi mendicandum erit: aut si nō dederō, transgressor legis inueniar. Illud autē quod dicitur: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos: forsitan in uestro cœtu inuenitur, apud nos rara auis est. Qui peccata simpliciter confiteatur, merentur humilitate clementiam Saluatoris. Quodq; sequitur: Cauete ne iustitiam, hoc est eleemosynam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis: nescio quis possit implere. Ad largiendum frustum panis & binos nummulos præco conducitur: & extendentes manum huc illucq; circumspicimus: quæ si nullus uiderit, contractior sit. Esto, unus de mille inueniatur, qui ista nō faciat. Responde quæso, ubi sunt facilia mādāta? Nolite, inquit, solliciti esse de crastino. Crastinus em̄ dies sollicitus erit pro se. Sufficit diei malicia sua. Vos de crastino nō cogitatis, & instar auium præsentibus cōtenti estis, quorū epistolæ Bibliinæ uolitant trans flumina Æthiopiæ, ut inter simias & pauos, noua de Ophir Solomoni dona mittantur. Vis audire facilitatē præceptorū Dei? ausculta quod dicitur:

Quam

Quam arcta uia & angusta est quae ducit ad uitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Non dixit, qui gradiuntur per eam: hoc enim difficillimum est: sed qui inueniunt eam. Pauci enim inueniunt, & multo pauciores ingrediuntur per eam. Filius, inquit, hominis non habet ubi caput suum reclinet, qui dicit in Esaia: Suscipite lassum, & haec est requies mea. Si non habet ubi caput suum reclinet, & quod requiescat: dicens in alio loco: Super quem requiescam, nisi super humilem & quietum & tremantem uerba mea, ubi est mandatorum facilitas? Multi hoc quod scriptum est: Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam, simpliciter accipiunt, iuxta illum sensum: Non indigent sani medico, sed hi qui male habent. Alii uero interpretantur coactius, Non ueni uocare iustos: nullus enim ad perfectum iustus est, sed ex aliqua parte peccator: sed peccatores quibus mundus refertus est, dicente Dauid: Saluum me fac Domine, quonia defecit sanctus, & corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in adinventionibus suis. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Nolite, inquit, possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis uestris: non peram in uia, non panem, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque uirgam. Haec, inquit, praeccepta apostolica sunt. Et certe Petrus apostolus caligas habuisse narratur, dicente ad eum angelo: Praecingere & calciare caligis tuis. Duas autem tunicas ut de caeteris taceam, puto quod & ego & tu possideamus: si tamen amplius non habemus. Haec dico, & iterum iterumque ac per singula ingeram, ut erubescas ad sententiam tuam facilia esse Dei mandata. Fratrem tradet frater in mortem, & pater filium, consurgentque filii contra parentes, & interficient eos: & eritis, inquit, odio cunctis hominibus propter nomen meum. Et quia facilia iusserat, & sciebat facile ea esse compleri, propterea ut rei facilitatem ostenderet, copulauit dicens: Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Non ueni, inquit, pacem mittere super terram, sed gladium. Veni diuidere hominem contra patrem suum, & filiam contra matrem, & nurum contra socrum. Et ne omnia percurrendo longiorem sententiam faceret, uno cuncta sermone comprehendit, dicens: Inimici hominis, domestici eius. Cumque posuisset, Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus: & qui amat filium, aut filiam supra me, non est me dignus: ob facilitatem praecceptorum intulit, Et qui non tollit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Crux Christi facilis: nudum post Christum ire, ludus est, iocus est. Et ubi praemia quae difficultate superata quaeruntur: Non colliguntur zizania in praesenti seculo, ne & frumentum pariter eradiceretur. Palea dominica, futuro iudicio reseruatur: quando iusti fulgebunt quasi sol, & egredientur angeli, & separabunt malos de medio iustorum. Petrus mergitur, & meretur audire: Modicae fidei, quare dubitasti? Si in illo modica fides, in quo magna sit, nescio. De corde, inquit, egrediuntur cogitationes pessime, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae. Haec sunt quae coinquant homines. Procedat qui in corde suo haec non esse testetur, & plenam in corpore isto mortali iustitiam confitebor. Qui uult, inquit, saluare animam suam, perdet eam: & qui perdiderit animam suam propter me, saluam faciet eam. Iterum dico, haec sunt facilia mandata: Vae mundo a scandalis, necesse est enim ut ueniant scandala. Et propterea in alio loco scriptum est: In multis offendimus siue erramus omnes. Non pauca peccata, sed multa: nec quorundam, sed omnium posuit: Omnes enim quae sua sunt quaerunt, & non ea quae Dei sunt. Unus bonus Deus dicitur: & magistri quasi hominis bonitas refutatur. In lege doctissimus omnia fecisse se dicit: quia obrem & amatur a Domino, & tamen plenam iustitiam non habet, quia noluit substantiam suam pauperibus erogare. Vnde difficultas difficultati, imo impossibile impossibili tunc comparatur: quia nec camelus ingredi potest per foramen acus, nec diuites peruenire in regna caelorum. Quis nostrum non lauat exteriora calicis, & paropsidis, & interiora habet nequaquam sordibus inquinata? Quis sepulchrorum extrinsecus dealbatorum potest similitudinem declinare, ne & nobis dicat Iesus: De foris quidem uideamini hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate? Quamuis & alijs uitijs carere possimus, hypocrisios maculam habere non posse, aut paucorum est, aut nullorum. Pater, inquit, si possibile est, transeat calix iste

A iste a me. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Filius Dei qui dixit, & facta sunt, mandauit & creata sunt omnia: secundum hoc quod filius hominis dicitur, sententiam temperat: Pater si possibile est: ueruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu: & Critobulus meus adducto supercilio loquitur: Potest homo sine peccato esse si uelit. Apostoli audiunt: Sic non potuistis una hora uigilare mecum: Non dixit, nolulistis, sed non potuistis. Apostoli una hora uigilare non possunt, somno, mœrore & carnis fragilitate superati: & tu potes longo tempore omnia peccata superare? Marcus Euangelista scribit de Domino: Et non poterat ibi ne unam quidem facere uirtutem, nisi paucis aegrotantibus manus imponens sanauit eos, & admirabatur propter incredulitatem eorum. Dominus dicitur non potuisse in Nazareth ne unam quidem facere uirtutem, & infidelitatis alienae stupore retinetur, & uos potestis omne quod uultis? Denique in consequentibus scribitur: Abijt in fines Tyri & Sidonis, & ingressus domum neminem uolebat scire, & latere non potuit. Verè utique cupiebat latere, & quod cupiebat quare facere non poterat: ut in aduentu suo omnium conscientiam declinaret. Quæris causas cur latere non potuerit? Cogita assumpti hominis ueritatem, & omni carnis scādalo. Si filius Dei aliquid in carne & propter carnem non potuisse narratur: nos qui toti carnei sumus, & quotidie spiritus operibus repugnamus, contra Apostoli sententiam quae uolumus cuncta faciemus? Petrus apostolus tria uult facere in monte tabernacula, unum Domino, alterum Moyse, tertium Elia, nesciens quid loquitur timore perterritus: & nos Pythagoricae philosophiae ructamus superbia? De die & hora consummationis ultimae, & angelos caelorum & filium ignorare respondit, & nos plenam scientiam pollicemur? Carnis infirmitas Deo habitatore gaudebat, & tamen mensuram fragilitatis suae excedere non potuit, ut non *sed non est*, iuxta ueteres haereticos, sed uerè Dei filius, hominis filius crederetur: apostolos parumper relinquens, cecidit in terram pronus, & orabat dicens: Pater si possibile est. Cur quæso sententiam ambigenter exprimebat, qui in alio loco dixerat: Quæ apud homines impossibilia, apud Deum possibilia sunt? Sed homo passurus, hominis loquitur uerbis. Ille dicit: Si possibile est, una hora pretereat. Tu dicit, possibile est omni tempore peccata uitare. In quibusdam exemplaribus, & maxime in Graecis codicibus, iuxta Marcum in fine eius Euangelij scribitur: Postea cum accubuissent undecim, apparuit eis Iesus, & exprobrauit incredulitatem & duritiam cordis eorum, quia his qui uiderant eum resurgentem, non crediderunt. & illi satisfaciebant dicentes: Seculum istud, iniquitatis & incredulitatis substantia est, quae non sinit per immundos spiritus ueram Dei apprehendi uirtutem, idcirco iam nunc reuela iustitiam tuam. Cui si contradicatis, illud certè renuere non audebitis: Mundus in maligno positus est: & quod Dominum suum satanas tentare ausus sit, & uictus atque confusus recesserit usque ad tempus, utique passionis. Ille tentatur, & successor Iouiniani audet loqui, eos qui plena fide baptisma consecuti sunt non posse tentari: imò alijs uerbis, posse hominem baptizatum, si uoluerit, nequaquam ultra peccare. Zacharias iustus audit ab angelo: Quia non credidisti uerbis meis, eris tacens, & non poteris loqui usque in diem natiuitatis eius. Pater lunatici de apostolis loquitur: Rogauit discipulos tuos, ut eijceret eum, id est daemone, & non potuerunt. Et ipsi discipuli interrogant Saluatorem: Quare non potuimus eijcere illum? Et audiunt, propter incredulitatem uestram. Cur quæso: quia omnia posse, Domino seruabatur. Intrauit cogitatio in apostolos, quis eorum maior esset, & emendatur doctrina Saluatoris, dum minimus maior agnoscitur, & humilitas sublimitate mutatur. Non recipitur ab urbe Samaritanorum, quia facies eius erat euntis Hierusalē. Iacobus & Ioannes uerè filij tonitru, & zeli ardore feruentes, Phinees & Elie ignem de caelo deducere cupiunt, & corripuntur a Domino. Qui utique non corripentur, si absque errore talia uoluissent. Ibant cum illo populi, hoc est cum Domino, qui conuersus dixit: Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & uxorem, & liberos, & fratres, & sorores, in super & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et, Qui non portat crucem suam, & sequitur me, non potest meus esse discipulus. Et in hoc loco temerarius proclamabo: Potest homo si uelit omnia peccata uitare. Facilia enim sunt mandata eius, Qui merentur audire a Domino saluatore:

saluatore: Vos estis qui iustos uos esse dicitis coram hominibus, Deus aut nouit corda uestra, quia quod apud homines excelsum est, abominabile est coram Deo. Impossibile est, inquit, ut scandala non ueniant. Puto quod peccatū scandalum sit, quod per scandalum uenit. Nisi fallor enim *σκῆλον* & *σκῆλον* apud Græcos ex offensione & ruina nomen accepit. Propterea in multis offendimus omnes. Fac ut nō corruerim, certē offendi, & nō in uno, sed in pluribus. Arbitror quod in aliquo offendisse peccatum sit. Dixerunt Dño apostoli: Auge nobis fidē. Qui respondit eis: Si habueritis fidē quasi granū sinapis, quod utiq; minimū est omnium seminū, & Critobulus meus fidei nobis montibus intumescit. Dicebat autē, inquit, & parabolam illis, quod semper oportet orare, & nunquam deficere. Frustra semper oramus, si in nostro arbitrio est facere quod uolumus. Dixerunt apostoli: Et quis potest saluus esse? Audiūt à Domino: Quę impossibilia sunt apud homines, possibilia apud Deū sunt. Ergo aliqua quę apud homines impossibilia sunt, certē ea esse possibilia ex eo ostenditur, quod apud Deū possibilia sunt. Sit ergo & apud Deū possibile, homini si uelit donare impeccantiā nō ipsius merito, sed sua clementia: & apud homines nequaquā possibile liberi arbitrij potestate, quod nutu donantis accipitur. Non suffecerat apostolis dudum super dignitate quæsisse, quis eorū maior esset, sed in ipso necessitatē & passiōis articulo scribitur de eis: Facta est cōtentio inter illos, quis illorū maior esset. Optimū reuera tempus instante cruce de dignitate contendere. Simon, inquit, ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticū. Ego autem rogauī pro te, ne deficeret fides tua. Et certē iuxta uos in apostoli erat positū potestate, si uoluisset ut non deficeret fides eius: qua utiq; deficiente peccatū subingreditur. In quibusdā exemplaribus tam Græcis quàm Latinis inuenitur, scribente Luca: Apparuit illi angelus de celo confortans eū: haud dubiū quin Dominū saluatore. Et factus in agonia prolixius orabat, factusq; est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Saluator in passione de angelo confortatur, & Critobulus meus non indiget auxilio Dei, habens liberi arbitrij potestatem: & tam uehementer orabat, ut guttæ sanguinis prorumperet ex parte, quem totū erat in passione futurus. Quid, inquit, dormitis? surgite & orate, ne intretis in tentationem. Debit iuxta uos dicere: Quid dormitis? surgite & resistite. Liberū enim habetis arbitrium, & semel à uobis concessa à Dño potestate, nullius alterius indigetis auxilio. Si enim hoc feceritis, nō intrabitis in tentationē. Non possum, ait, ego facere à memetipso aliquid, sed sicut audio ita iudico. Ariani obijciunt calumniam, sed respondet ecclesia ex persona hominis hæc dici qui assumptus est. Tu econtra loqueris: Possum sine peccato esse, si uolero. Ille nihil potest ex se facere, ut hominis indicet ueritatē. Tu potes omnia peccata uitare, ut adhuc in corpore constitutus *ἀντίθεον* esse te doceas. Negat fratribus & propinquis ire se ad Scenopagiā. Et postea scriptum est: Ut autē ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad solennitatē, nō manifeste, sed quasi in abscondito. Iturū se negauit, & fecit quod prius negauerat. Latrat Porphyrius: inconstantia ac mutationis accusat, nesciens omnia scandala ad carnem esse referenda. Moyses, inquit, dedit uobis legem, & nemo ex uobis facit legem, utiq; possibilem: & tamen quod erat possibile nemo impleuerat: neq; enim culpa imperantis est, sed fragilitas audientis, ut omnis mundus subditus fiat Deo. In Euangelio secundum Ioannem in multis & Græcis & Latinis codicibus inuenitur de adultera muliere, quæ accusata est apud Dominum. Accusabāt autē & uehementer urgebant scribæ & pharisæi, iuxta legem eam lapidare cupientes. At Iesus inclinans, digito scribebat in terra, eorum uidelicet qui accusabant, & omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in propheta: Relinquentes autem te, in terra scribebuntur. Tandem caput eleuans dixit eis: Qui sine peccato est uesterū, primus mittat super eam lapidē. Hoc quod dicitur sine peccato, Græcè scriptū est *ἀναμάρτητος*. Qui ergo dicit, aliud esse sine peccato, & aliud *ἀναμάρτητος*, aut Græcum sermonē nouo uerbo exprimat: aut si expressum est à Latinis, ut interpretationis ueritas habet, perspicuum est *ἀναμάρτητος* nihil aliud esse, nisi si sine peccato. Et quia accusatores omnes fugiūt (dederat enim uerecundia eorū clementissimus

tissimus iudex spaciū recedendi) rursumq; in terra scribēs, terrāq; despiciens: paulatim discedere, & oculos illius declinare ceperūt: solusq; remansit cum muliere, cui locutus est Iesus: Vbi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnauit? Quæ ait: Nullus domine. Respondit ei Iesus: Nec ego te condemnabo. Vade & amodo noli peccare. Præcepit dominus, ne ulterius peccaret: sicuti & alia similiter in lege mandauit. Sed utrum ea fecerit, nec ne, scriptura non dicit. Omnes, inquit, qui uenerunt ante me, fures fuerunt & latrones. Si omnes, nullus excipitur. Qui uenerūt, inquit, nō qui missi sunt: de quibus Propheeta ait: Ipsi ueniebant à se, & ego nō mittebam eos. Quo uerbo solius Christi potētia referuatur, qui ad sua uenerat, & sui eum non receperunt. Dum essem, inquit, in mundo cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: custodiui, & nullus ex eis perijt, nisi unus filius perditionis. Nō dixit, Dedi eis liberi arbitrij potestatem, ut ipsi se suo labore saluaret, sed ego custodiui eos, ego seruauī. Deniq; infert: Non peto ut eos auferas de mundo, sed ut custodias illos à malo. In Actibus apostolorū scriptū est: Inter Paulum & Barnabam propter Ioannē qui cognominatus est Marcus, ortam dissensionē, ita ut separarentur: & Barnabas Marcum, et Paulus Sylā assumeret in Euangelij ministeriū. Paulus se uerior, ille clementior, uterque in suo sensu abundat. Et tamen dissensio habet aliquid humanæ fragilitatis. In eodem uolumine legitur: Tranfierunt Phrygiā & Galatiam regionē, prohibiti à spiritu sancto loqui uerbum in Asia: quo maledicto, in ipsa prouincia puto usque hodie hæreticos, qui contra spiritum sanctum faciunt, plurimos reperiri. Cumq; uenissent, ait, in Mysiam, tentabant ire in Bithyniā, sed nō dimisit eos spiritus Iesu. Nota quod spiritus Iesu, spiritus sanctus sit, qui in alio loco propter unitatem substantiæ, patris spiritus appellatur. Voluerūt loqui in Asia, et prohibētur à spiritu sancto. Tentant ire in Bithyniā, & non eos permittit spiritus Iesu. Satis importunē, si eis faciendi uel non faciēdi semel dederat liberi arbitrij potestatem. Sequitur: Tempora, inquit, ignorantia respiciens deus, nunc præcepit hominibus ubiq; poenitentia agere. Significanter præterita in lege tempora, tempora ignorantie demonstrauit. Rursum ait: Veniam ad uos deo uolente. Cur interposuit uoluntatē Dei, si habebat sui arbitrij potestatem. Iacobus apostolus: Si quis, ait, seruauerit totam legem, offenderit autē in uno, reus est omnium factus. Quis nostrū in nullo aliquādo peccauit? si aut peccauit (quod negari nō potest) & puni peccatū, omnium est reus peccatorū, nō suis uiribus, sed dei misericordia saluatur. Si quis in uerbo nō peccauit, hic perfectus est uir. Si aliquādo in sermone peccasti, ubi est apud te præsumpta perfectio, maxime cum sequatur: Linguam autē hominū nullus potest domare, incōtinens malum, plena ueneni mortiferi: Rogo te, ut mihi respondeas, si lingua incōtinens est malum, & plena ueneni mortiferi, & nullus potest domare linguam mortaliū, & tanti criminis reus es, ubi in perpetuū peccatorum fuga? Vnde bella, & unde rixæ inter uos? Nonne ex uoluptatibus, quę militant in membris uestris? Aut membra nō habetis humana: aut si homo nō potest esse sine membris, confitemini uoluptatē atq; luxuriā in uestris artibus militare. Dauid qui dixerat confidenter: Proba me Dñe, & tenta me, ure renes meos, & cor meum, quia ante oculos meos misericordia tua est, & complacui in ueritate tua. Et iterum: Ego autē in innocētia mea ingressus sum, & pes meus stetit in directo: quanquā iudicij ueritatē Dei misericordia mitigaret, tamē quia hoc ausus est dicere, relinquitur parumper fragilitati sue, & ut uos dicitis, arbitrij libertati: & per adulteriū lapsus in homicidium, postea loquitur: Miserere mei deus secundum magnā misericordiam tuā, & secundum multitudinē miserationū tuarum dele iniquitatē meam. Nec hoc dico quod uirum sanctum accusem, de quo scriptum est, quod fecerit omnes uoluntates dei: sed quod multis alijs bonis hæc uitia compenfarit, & saluatus sit misericordia dei, cuius iudiciū est in ponderibus, & ad quem Asaph loquitur: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in mensura. Neq; enim iniustus est dominus, ut tantum peccata condemnet, & bonorum operum non meminerit. Vnde & in alio loco idem Dauid canit: Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum: Domine in

uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Dixi enim, pronuntiabo contra me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Iustoque præcipitur: Reuela ad Dominum uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet, Et educet quasi lumē iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. Salus enim iustorum à domino, quia non est sanatio in carne eorum à facie iræ eius. Et quoti die iuxta Apostolum qui dixerat: Non enim habitat in carne mea bonum, ingemiscunt dicentes: Renes mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. Breues enim posuit dies nostros, & substantia nostra in nihilum in conspectu eius. Vniuersa uanitas omnis homo uiuēs, uel uiuēs in corpore, uel uiuēs in uirtutibus: & tamē omnia uanitas. Incerto enim statu fluctuat, & dum non timet, in sereno patitur tempestatē. Cū enim esset in honore, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus: & similis factus est illis. Pro nihilo, inquit, saluos faciet eos: haud dubium quin iustos, qui non proprio merito, sed dei saluantur clemētia. Et delicta mea à te non sunt abscondita. Hoc ex persona Christi dicitur. Si ille qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, pro nobis doluit, & peccata nostra portauit: quanto magis nos debemus nostra uitia confiteri? Renuit, inquit, consolari anima mea, considerās delicta quæ fecerā. Recordatus sum Dei, & lætatus sum: cogitans me illius clemētia conseruandū. Nocte cum corde meo meditabar, & scopebam spiritum meum. Et dixi nunc cœpi, hæc est mutatio dexteræ excelsi. Iusti uox est, qui post meditationē somnij & consciētiae cruces, ad extremum ait: Nunc cœpi uel pœnitentiā agere, uel scientiæ lumen intrare: & hæc ipsa de bonis ad meliora mutatio, non meorum uirium, sed dexteræ & potētiae dei est. In æternū misericordia ædificabitur. Nullum enim tempus est, quo non ædificetur misericordia in singulis quibusque sanctorum, & his qui de peccatis transeunt ad uirtutes. A sagitta uolante per diem, à negotio perambulante in tenebris, quis nostrum poterit liberari? Ecce enim peccatores intenderunt arcum, ut fugerent in obscuro relictos corde. Nolunt prauos uulnerare, sed rectos corde. Sagitta per diem uolat, per hæreticos in sanctarum intelligentia scripturarum. Negocium in tenebris & nocte perambulat, per philosophos, qui per obscuritatem sermonum in uoluere cupiunt ueritatem. Plantati in domo domini, in atrijs dei nostri floreunt. Plantati in domo domini, iusti sunt, in ecclesia confirmati. Sed hi non impræsentiarum, sed in futuro in atrijs domini floreunt, ubi est certa & secunda possessio. Misericors & miserator dominus, ioganimis & multæ miserationis. Suauis Dominus omnibus, & misericordia eius super omnia opera illius. Tantas audis misericordias, & in tua aude uirtute confidere: Confiteantur tibi domine omnia opera tua. Si de cunctis operibus dei & homines sunt, ergo omnes homines sua peccata confiteantur. Legimus in Samuele dictum de Solomone: Ipse ædificabit domum nomini meo, & firmabo regnum eius usque in sempiternum. Ego ero ei in patre, & ipse erit mihi in filio. Et iterum: Si iniquum egerit, corripiam eum in uirga hominum, misericordiam autem meam non auferam ab eo. Cum egisset Dauid gratias deo, ad extremum intulit: Et hæc est lex hominis: Domine deus semper respice ad clemētiā tuam: & infirmitatem carnis, diuino auxilio sustentata. Quid mihi, inquit, et uobis filij Saruiae? Maledicat Semei. Dominus precepit ei ut maledicat Dauid: Et quis respondēbit ei: quare hoc fecisti? Voluntas enim dei non discutienda, sed cum gratiarum actione patiēda est. Et in alio loco: Dominus mandauit, ut dissiparet consilium Achitophel bonum, ut adduceret super Absolon malum: cuius certe consilium erat, quasi consilium dei. Et qua ratione potestas liberi arbitrij, maiore potestate subuersa est? Hieroboam qui peccare fecit Israel, arguitur quare reliquerit præceptum domini, diciturque ad eum: Dedi tibi regnum domus Dauid, & non fuisti sicut seruus meus Dauid: qui custodiuit mandata mea, & ambulabat post me in toto corde suo, & fecit placitum in conspectu meo. Ergo & possibilia sunt dei mandata, quæ Dauid fecisse cognoscimus, & tamē lassescere sanctos ad perpetuitatem iustitiæ. In multis regibus legimus de stirpe Dauid, quod non suo merito, sed Dauid patris uirtutibus conseruati sint: qui fecerit placitum in conspectu dei: Et uenitur ad Aza regem Iuda, de quo scriptum est: Fecit Aza rectum in conspectu domini

domini sicut Dauid pater eius. Cumque in multis laudibus eius immorata esset historia, ad extremum intulit, Sed excelsa non abstulit. Attamen cor eius perfectum erat cum deo, omnibus diebus uitæ suæ. Ecce & iustus dicitur, quippe cuius cor perfectum erat cum deo: & tamen in hoc errauit quod excelsa non abstulit: quæ Ezechiam & Iosiam legimus abstulisse. Elias, in cuius spiritu & uirtute uenit Ioannes Baptista, ad cuius imprecationem uenit ignis de celo, & Iordanis fluentia diuisa sunt: timuit Iezabel & fugit, lassusque in solitudine sedit sub arbore, & pressus angustia, mortem rogauit dicens: Sufficit mihi domine, tolle animam meam, neque enim melior sum patribus meis. Hunc iustum negare quis potest? Et tamen non dicam mulierem, sed hominem formidare, de animi perturbatione descendit, quæ uitio carere non potest, dicente Dauid: Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo. De Iosaphat rege Iuda scriptum est: Et fuit dominus cum Iosaphat, qui ambulauit in uis Dauid patris sui prioribus. Ex quo intelligitur primas cum Dauid habuisse iustitias, & nouissima non habuisse peccata. Non sperauit, ait, in Baalim, sed in deo patris sui, & ambulauit in præceptis illius, & non iuxta peccata Israel. Confirmauitque dominus regnum in manu eius, & dedit omnis Iuda munera Iosaphat, factaque sunt infinitæ pecuniæ atque diuitiæ & multa gloria. Cumque sumpisset cor eius audaciam propter uias domini, etiā excelsa et lucos de Iuda abstulit, hic Achab regi impiissimo affinitate coniunctus est. Cumque post prælium reuerteretur Hierusalem, occurrit ei Hieu filius Anani uidens, & ait ad eum: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iungaris: Et idcirco iram domini quidem merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum, ut requireres dominum. Ac ne putemus præteritas iustitias hoc peccato, & increpatione prophetica fuisse deletas: postea de Ochozia stirpe eius scriptum est, quod inuenerit eum Hieu latentem in Samaria, adductumque occiderit: Et sepelierunt, inquit, eum, eo quod esset filius Iosaphat, qui quæserat dominum in toto corde suo. De Ezechia scriptum est: Fecit rectum in oculis domini iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Iste abstulit excelsa & contriuit statuas & incendit lucum, contriuitque serpentem æneum, quem fecerat Moyses. Et iterum in domino deo Israel confusus est: & post ipsum non fuit similis ei in cunctis regibus Iuda, qui fuerunt ante eum. Adhæsit domino, & non recessit ab eo, & custodiuit mandata eius, quæ precepit dominus Moysi: & erat dominus cum eo, & in omnibus in quibus incedebat, sapiēter agebat. Cumque rex Assyriorum Sennacherib cepisset uniuersas urbes Iudæ, misit ad eum Ezechias in Lachis, dicens: Peccauit, recede à me, quodcumque iusseris dabo. Imposuitque rex Assyriorum Ezechiam trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri: & dedit Ezechias omnem pecuniā, quæ inuenta est in domo domini, & in thesauris domus regis. In tempore illo coccidit ualuas templi domini, & clypeos quos deaurauerat, & omnia dedit regi Assyriorum. Cumque de eo tanta dicantur, non timuit necessitate cogente, quæ domino consecratur, regi offerre Assyrio, diciturque ad eum: Ego custodiam ciuitatem hanc propter me, & propter Dauid seruum meum, non propter te, quia superiora fecisti: quando centum octoginta quinque milia exercitus Assyriorum, angelo cædente prostrata sunt. Illud quoque diligentius attendendum, quod scriptura commemorat: Egrotauit Ezechias usque ad mortem, uenitque ad eum Esaias filius Amos, dicens: Precipe domui tuæ, quia morieris tu. Qui conuertit faciem suam ad parietem, & orauit ad dominum dicens: Obsecro domine, memento quomodo ambulauerim in conspectu tuo, in ueritate & corde perfecto, & bonum in oculis tuis fecerim: Fleuitque Ezechias fletu magno. Certe iustus erat Ezechias & corde perfecto. Iturus erat ad dominum, plorare non debuit. Quæris rationem fletuum? Si cogitaueris hominem, non miraberis causas doloris. Nullus enim intrepidus uadit ad iudicium domini, habens conscientiam peccatorum. Cumque fleuisset, factus est sermo domini ad Esaiam prophetam, dicens: Reuerte, & dic Ezechiam duci meo. Dux dei appellatur, cui mors fuerat nunciata, quia humilitate prostratus est: Hæc, inquit, dicit dominus deus Dauid patris tui: Audiuisti orationem tuam, & uidi lachrymas tuas. Additur ei tempus uitæ, & de Assyriorum manibus liberatur: &

tamen signū postulat, ut credat uerū esse quod deus repromiserat, quod saltem parua fia delitatis indicū est. Misit quoq; rex Babylonis nuncios et legatos q; ei congratularentur ob restitutam corporis sanitatē: qui ostēdit eis omnes thesauros aromatū, auri quoq; & argenti, & uasorum supellestilem. Non fuit, inquit, res quam nō ostenderet eis Ezechias in domo domini, & in omni potestate sua. Ex quo intelligimus etiam uasa templi Babylonis monstrata legatis. Vnde & ira domini concitatur, & postea Esaia uaticinatione cognoscit: de filijs tuis eunuchi erūt, et omnia uasa templi trāsferentur Babylonē. Ob quam causam etiam in libro dierū scriptū est: Cecidit Ezechias elatione cordis sui. Certe Ezechiam iustum nemo nisi impius denegabit. Dicas, peccauit in quibusdam, & idcirco iustus esse desijt, sed hoc scriptura non loquitur. Nō enim ex eo quod parua peccauit, iustitiā nomē amisit: sed ex eo quod multa bona fecit, iusti uocabulum possidet. Hoc totum dico, ut scripturarū sanctarum testimonijs cōprobetur: non ex eo peccatores esse iustos, quod aliquando peccauerunt: sed ex eo iustos permanere, quod multis uirtutibus florent. De Iosia scriptum est: Fecit rectum in conspectu Domini, & ambulauit in uia Daud patris sui. Non recessit neq; ad dextram, neq; ad sinistram: & tamē cum esset iustus, tempore necessitatis & angustiae mittit ad Oldam prophetissam uxorē Sellum filij Tecuā, filij Aaras custodis uestium. Et hęc, inquit, habitabat Hierusalem in secūda: haud dubium quin urbis partem significet, quā interiori muro uallabatur. Et illa respondit: Hęc dicit dominus Deus Israel: ite & dicite uiro qui misit uos ad me. In quo occulta & regis & sacerdotum & omnium uirorum reprehensio est, quod nullus uirorū sanctus potuerit reperiri, qui posset futura prädicere. Deniq; interficitur Iosias à Pharaone rege Aegypti, eo quod noluerit audire uerbum domini, ex ore Hieremias prophetæ: siue ut in Paralipomenis scriptum est: Noluit Iosias reuerti, sed parauit contra eum bellum, nec acquieuit sermonib. Nechao ex ore dei. Et inferitur: Mortuusq; est & sepultus in Mausoleo patrum suorum: & uniuersus Israel, Iuda & Hierusalem luxerunt eum, præcipueq; Hieremias, cuius omnes cantatores atq; cantatrices usq; in præsentē diem, lamētationes super Iosiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israel. Ecce scriptū fertur in lamētationibus. Puto quod sermonibus Dei per quemlibet non acquieuisse peccatū sit. De quo Hieremias loquitur: quanquā hoc pleriq; secundum anagogen intelligāt de domino saluatore: Spiritus faciei nostrę, Christus dñs captus est pro peccatis nostris. Cui diximus: Sub umbra tua uiuemus in gentibus. Moyses cui locutus est dominus facie ad faciē, & salua facta est anima eius, ad aquas contradictionis offendit, nec meruit cum fratre Aaron terram repromissionis intrare. De quib. & Psalmista canit: Absorpti sunt iuncti petrae iudices eorum, audient uerba mea, quoniam potuerūt. Et est sensus. Iudices populi Iudæorū, Moyses & Aaron, deuorati sunt à peccato populi iuxta petram: de qua aquarū fluentia manarunt: & certe cum isti iusti fuerint, & obedierint sermonibus Dei, qui per se suauissimi sunt. Deniq; sequitur de cadauerib. in solitudine mortuorū: Quasi crassitudo terræ dirupti sunt sup terrā. Dispersa sunt ossa nostra secus infernū. In Osee loquitur deus: Desponsabo te mihi in iustitia & iudicio. Statimq; subiungit: Et misericordia & miserationibus & in fide: ut largitoris præmio recognoscat, quod ipse sit dominus. In eodē scriptū est libro: Deus ego sum & non homo, in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem, uitiorum scilicet conciliabulū. Ipse solus hanc non ingreditur ciuitatē: quam ædificauit Cain in nomine filij sui Enoch: quæ omnia sacerdotū quotidie ora concelebrant, *ὁ μόνος ἄναρ* *ἡ μόνος τῆς γῆς*, quod in lingua nostra dicitur, Qui solus est sine peccato. Quæ laus iuxta sententiam tuā frustra deo reputatur, si est cōmunis cū cæteris. Nos em̄ iuxta Amos cōuertimus iustitiā in absinthiū, & fructus iudicij in amaritudinē. Loquuntur nauę atq; rectores in libro Ionæ: Rogamus domine, ne perdas nos propter hominē iustū, neq; inducas super nos sanguinem innocentē. Sicut enim placuit tibi, ita factum est domine. Nesciunt causas quid mereatur propheta, seruus fugitiuus: & tamē iustificat Deū, & sanguinem innocentē fatentur, cuius opera non norunt. Et ad extremum, Sicut placuit tibi domine,

sic

A sic factum est. Non quærunt iustitiā sententię dei, sed ueritatem iusti iudicis confitentur. Micheas lachrymabili uoce testatur: Perijt sanctus de terra, & rectus in hominib. nō est: omnes in sanguine insidiātur, unusquisq; fratrem suum uenatur ad mortē. Malum manū suarum dicunt bonum. Et iterum: Qui optimus inter eos est, quasi paliurus est: & qui rectus, quasi spina de sepi. Hęc hominum iustitia est, ut iuxta uerba eiusdem prophetę: nec amico, nec cōiugi, nec filijs sit credendum: quia inimici hominis domestici eius. Quam sententiam etiam sermo dominicus comprobauit. Vnde datur consilium per eundem prophetam: Indicabo tibi homo quid sit bonū, & quid dominus quærat à te: utiq; facere iudicium & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum deo tuo. Nunquid dixit, habeto æqualitatem dei, & non hoc quod maximū est, sollicitum ambulare cum deo tuo: Vt nunquam securus sis, ut omni obseruatiā custodias cor tuū, ut consideres, quoniam in medio laqueorū ambules, & sub murorum pinnis ingrediaris, ut illud quotidie mediteris: iuxta semitam scandalum posuerunt mihi. Superbis enim resistit deus, humilibus autem dat gratiam. Qui cautus & timidus est, potest ad tempus uitare peccata: qui securus est de iustitia sua, repugnat deo, illiusq; auxilio destitutus, insidijs hostium patet. Computrescant, dicit Habacuc, ossa mea, & subter me uermes scateant: tantū ut requiescam in die angustiae, ut ascendam ad populum fortem meū. Hic tribulationes & angustias afflictionemq; animi deprecatur, ut in futuro, uirorū iam cum Christo regnantium numero societur. Ex quo perspicuum est, hic pugnam atq; certamen: & in futuro esse uictoriam. Iesus filius Iosedech, quod interpretatur iustus domini, sacerdos magnus, indutus describitur uestibus sordidis: qui peccatum non fecit, & tamen nostra peccata portauit, ad cuius dextram stabat satanas, ut aduersaretur ei. Diciturq; ad eum post pugnam atq; uictoriam: Auferte uestem sordidam ab eo: & ecce abstuli à te iniquitatē tuam: & hæres Iouiniani loquitur, Sine omni omnino peccato sum, sordida uestimenta nō habeo, proprio regar arbitrio, maior apostolo sum. Ille facit quod non uult, & quod uult non facit: ego facio quod uolo, & quod nolo nō facio: præparata sunt mihi regna coelorum, imò ipse ea mihi meis uirtutibus præparauit. In quo Adam tenetur obnoxius, & alij qui reos se putant, in similitudinē præuaricationis Adæ, ego solus cum mea caterua nō teneor. Alij clausi cellulis, & scēminas non uidentes, quia miseri sunt, & uerba mea non audiunt, torquentur desiderijs. Ego etiam si mulierū uallor agminibus, nullam habeo concupiscentiam. De me enim dictū est: Lapides sancti uoluuntur super terrā, & ideo nō sentio, quia liberi arbitrij potestate Christi trophæum circumfero. Audiamus per Esaia clamantē deū: Populus meus qui beatos uos dicūt, seducūt uos, & semitam pedum uestrorū supplantant. Quis magis supplantat populum Dei: qui liberi arbitrij potestate subnixus despicit auxiliū conditoris, & in sua uoluntate securus est: an qui ad singulas sentētijs præceptorum domini iudiciū pertimescit? Ad huiuscemodi homines loquitur Deus: Væ uobis, qui sapientes estis apud uos, & intelligētes uestro iudicio. Esaias iuxta Hebraicū plorat, & dicit: Væ mihi, quia tacui, quia immūda habens labia, & in medio populi immūda habentis labia habitans, uidi dominū sabaot oculis meis. Ille uirtutū merito, Dei fruebatur aspectu: & conscientia peccatorū, labia sua fatebatur immūda. Nō quod locutus esset aliquid quod uoluntati domini repugnaret, sed quod siluisset, uel timore, uel pudore perterritus, nec arguisset libertate prophetica populū delinquentē. Nos peccantes quando corripimus, qui adulamur diuitibus, & personas accipimus peccatorū, turpis lucri gratia: nisi forte tota eis loquimur confidentia, quorū opib. indigemus. Vt alia nō agamus, ut abstineamus nos ab omni specie peccatorū, certe uerū tacuisse, peccatū est. Quanquā apud Septuaginta non sit scriptū, quia tacui, sed quia compunctus sum: conscientia scilicet peccatorum, ut illud compleatur propheticum: Versatus sum in miseria, dum insignitur spina. Ille peccati spina compungitur, tu uirtutum floribus uernas: Erubescet, inquit, luna, & confundetur sol, quando uisitauerit dominus super militiam coeli in excelsis: hoc est quod in alio loco scriptum est: Astra quoq; nō sunt mūda in conspectu eius,

Hieron. to. 2

B b 3 &

& aduersum angelos suos peruersum quid reperit. Luna erubescit, sol confunditur, & cœlum operitur cilicio: & nos intrepidi atq; latentes, quasi omni careamus uitio, occurrerimus iudicis maiestati, quando tabescēt montes, erecti uidelicet in superbiā: & omnis militia cœlorū, uel astra, uel angelicæ dignitates: & cōplicabuntur sicut libri cœli, & omnis exercitus eorū instar foliorum defluet. Quomodo inebriatus est, inquit, in cœlo gladius meus: & nunc super Idumæā descēdet. Gladius dei inebriatur in cœlis, & tuū soliū erit in sanctitate securū. In Idumæam descēdet, quæ interpretatur uel sanguinaria, uel terrena: ut prophetica autoritate discamus, omnē terram indigere iudicio. Vnde sequitur: Victimā dñi in Bosra, quæ interpretatur caro: & interfectio eius multa in terra Edom, id est, in sanguine: iuxta quod ponit Apostolus: Caro & sanguis regnū dei non possidebunt. Vt qui cōtradicit fictori suo, uæ qui dicit patri, ut quid me generasti: & matri, quare me peperisti: Hoc ad eos pertinet qui dicunt: quare talis conditus sum, qui non possum in perpetuū carere peccato. Quare tale uas fictum, ut non adamantinū permanerē, sed ad omnem actum sicile atq; fragile. Omnes sicut oues errauimus, & omnium nostrūm Dominus peccata portauit. Intuitus est enim, & diligenter inspexit: nullumq; reperit, qui iudicari iustē, quū suam in omnibus faceret uoluntatē. Et idcirco brachiū eius salutem præbuit, & iustitia sua saluauit omnia: ut omnis mūdus subiciatur deo, & illius clemētia conseruetur. Fuimus enim immūdi non pauci, sed omnes. Quasi pannus mēstruata, reputata sunt omnia in lege opera nostra. Ad Hierūsalem in Ezechiel loquitur deus: Perfecta eras in decore meo: & est sensus, non in tuis operibus, non in tua conscientia cordisq; instantia, sed in meo decore, quo te clemētia mea libertate donauerā. Deniq; in cōsequētibus loquitur ad eam: quando saluatur non suo merito, sed eius misericordia: Recordabor pacti mei tecū in diēb. adolescentiæ tuæ, & suscitabo tibi pactū sempiternū, & recordaberis uiarū tuarum, & confunderis. Et iterū: Suscitabo pactum meū tecū, & scies quia ego dominus, ut recorderis & confundaris, & non sit tibi ultra aperire os, præ confusio ne tua, cum fuero placatus tibi in omnibus quæ fecisti, ait dominus deus. Ecce apertē diuino sermone monstratur quid in alio loco dixerit: Et mundans te non faciet innocentem, quod iusti quoq; & post peccatū in statum pristinū restituti, os aperire nō audeant, sed cum Apostolo dicant: Qui non sum dignus uocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam ei. Deniq; et in alio loco per eundem prophetam ad eos qui illius misericordiā consequuti sunt, loquitur deus: Et recordamini uiarum uestrarum, & omniū scelerū uestrorum quibus polluti eratis: et displicebit uobis in conspectu uestro, in cunctis malicijs quas fecistis, & scietis quia ego dominus, cum benefecero uobis propter nomen meum: non secundū uias uestras malas, neq; secundū scelera uestra pessima. Erubescamus atq; dicamus, quod loquuntur hi qui iam præmia consecuti sunt: loquuntur peccatores super terram, & in fragili mortalīq; corpore constituti, quod sanctos uidemus in cœlis dicere, etiam incorruptione et immortalitate donatos. Et dicitis, inquit, Non est recta uia domini: cum uestræ uia præuæ sint. Phariseorum est hoc supercilium, ut peccata propriæ uoluntatis referāt ad conditoris iniuriam, & illius iustitiā calumnientur. Sacerdotes templi mystici, quod interpretatur ecclesia, filij Sadoch, cum uestimentis ministerij non egrediuntur ad populū, ne humana conuersatione sanctificati maculētur. Et tu in medio uulgi unusq; de populo, mundū esse te credis: Hieremiam prophetam breuiter percurrentes sensu magis q̄ sermone carpamus. Circuite, inquit, in exitibus Hierūsalem, & querite in plateis eius sicubi reperire poteritis uirū, qui iuxta iustitiam uiuat & fidem, & ero propitius propter eū. Quamuis enim dicant: Viuit dominus, fraudulenter iurant, & hoc ipsum in mendacio. Refutat peccatorū sacrificia, uelendas eos de terra Ægypti, ut offerrent huiuscemodi sacrificia. Non enim uoluntate, sed idolorū comparatione mandauit, malens sibi offerri uictimas, q̄ demonibus. Omnes recesserūt ab eo. nullus est qui loquatur bona, et agat pccnitentiam de peccatis suis. Sequuntur proprias uoluntates, quasi equus

promptus

A promptus ad prælium. Intendunt linguam suam, quasi arcum: mentiuntur omnia, & non est in eis ueritas. Amicorū quoq; cauendas insidias præcipit, & nulli credere proximorum. Singulos enim insidiari amicis, & fratrem a fratre decipi: & hoc facere non naturæ malo, sed propria uoluntate: quia docuerunt linguam suam mendaciū, & proni feruntur ad iniusticiam. Si Aethiops, ait, mutauerit pellem suam, & pardus uarietate suam: & uos poteritis facere bonū, quū didiceritis mala. Ergo pellis Aethiopica & pardorū uarietas, disciplinæ est, non naturæ, quæ docetur & discitur: tamen auferri non potest uitium inolitum, nisi per eum cui omnia possibilis sunt. Vnde loquitur ad eum, qui solus uerus medicus est: Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac Domine, & saluus ero: tu es gloria mea, & spes mea. Si enim ad conditionē meam infelicitatēq; respiciā, nihil aliud nisi hoc possum loqui: Maledictus homo, qui annunciauit patri meo, dicens: Ecce natus est tibi puer: fiat homo ille similis urbibus, quas subuertit Deus. Quare enim in uulua non statim perij: & fuisset mihi sepulchrū mater mea, & uulua eius infernus sempiternus? Quare egressus sum ex utero, ut uiderem labores & miseras, & consumerentur dies mei in ærumnis: Tantū de sua conditione securus est: & sic confidit in fortitudine, ut mortem præferat uitæ. Nouerat enim uulnus suum, & potentiam eius quem cælare nihil potest, qui loquitur per Prophetam: Deus appropinquans ego, & non procul. Qui enim cœlū replet & terram, nullus potest uitare eius noticiam, & cordis occulta cælare. Qui scrutatur renes, introspicit. Et ut sciamus Dei esse bonum omne quod gerimus: Ego, inquit, plantabo eos, ut nequa quā eradicentur: & ego dabo eis cogitationē & sensum, ut intelligāt me. Si cogitatio & sensus dantur a Deo, & intellectus Domini ex illius qui noscendus est radice pullulat, ubi est liberi arbitrij tantū superba iactatio: Volumus scire conditionē nostram, audiamus historiam. Ioachim rex Iuda, cunctiq; scij eius & principes eius auditis sermonibus Vriæ, uoluerunt occidere eum. Quod quū ille didicisset, timore perterritus fugit in Ægyptū. Cur mortē timebat, qui explicauit sententiam Domini, & qui a se nunciari Domini nouerat uoluntatē: Deditur per singula auxilium Dei, & ad illius nutum cuncta gerere negligimus, quum legamus sanctos uiros etiā hominū indiguisse præsidio: Periclitatur Hieremias & manifeste dicitur, quod auxilio ei fuerit manus Ahikam filij Sapham, ne traderetur in potestate uulgi, & obrueretur lapidibus. Abolitis legis ceremonijs & duro pondere ueterum præceptorū, repromittitur Euangelij gratia: legemq; Dominus pollicetur: ut omnes eum nouerint a minimo usq; ad maximum, dicens: Dimittam peccata eorū, & iniquitatū illorū ultra memor non ero. Quam autem habuerint sancti uiri in lege ueteri iusticiam, sequenti sermone demonstrat: Filij Israel, & filij Iuda iniquitatem fecere perpetuam in conspectu meo: ab adolescentia sua usque ad diem præsentem: & ciuitas Hierūsalem ab initio conditionis suæ usq; ad diem euerisionis suæ, me ad iracundiā prouocauit. Attende quid dicat: finem iunge principio, omne medium tempus in uitio est. Hieremias sanctificatus in utero antequā natus, uirgo, propheta Veteris testamēti, pertimescit Sedechiam: & flebiliter obsecrat, dicens: Nunc ergo Domine mi rex, audi deprecationē meam, & præualeat apud te obsecratio mea: ne remittas me in domū Ionathan scribæ, ne ibi peream. O propheta, cur times impiū regē? Cur eum metuis, quē nosti iam iamq; periturū: carcerē reformidas, cui paratur paradīsus? Respondet mihi, Homo sum in mortali carne & corruptibili constitutus: dolorem sentio, horresco cruciatus: quos etiam Dominus meus pro mea salute sensurus est. Misereatur humano generi Deus, & non uult perire quod fecit: Noli timere Iacob, dicit Dominus, ego enim sum tecum, & interficiam omnes gentes in quas dispersi te: te uero ipsum perire non faciam, sed castigabo te in iusticia: & ita miserebor tui, ut te innoxium non relinquam. Vnde & nos dicimus esse iustos, sanctos uiros, & post peccata placentes Deo: non suo tantum merito, sed eius clementiæ, cui omnis creatura subiecta est, & indiget misericordia eius. Audiant hæretici, qui eleuantur per superbiam, & dicunt: Ipsi nobis fecimus cornua. Audiant illud quod audiuit Moab: Audiuius superbiam Moab, superbus est ual-

Bb 4 de.

de Altitudinem illius, & elationem, & glorificationē, & inflationē cordis ego cognoui, & dicit Dominus: quoniam nequaquam iuxta inflationē eius, & fortitudo illius est. Diciturque ad huiusmodi homines: Inimici autem eorum (haud dubiū quin gregis Domini) confirmant, dicentes, Non peccauimus, quum peccauerint in pulchritudinem iusticiæ, & in expectationē patrum. Vis scire quando omnia peccata finiantur? Audi eundem Prophetam: In tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas in Israel, & nō erit: & peccatum in Iuda, & non inuenietur. Cur quæso? Sequitur, Quia propitius ero illis. Vbi autē propitiatio est, præcessit ante peccatū. Tolle igitur posse, & concedam omnia donante Deo subsistere. Bonum est præstolari cum silentio salutare Domini, bonum est ponere in puluere os suum, dare percutiēti se maxillam, saturari opprobrijs, spem habere in Domino. Si enim abiicit, & miserebitur iuxta multitudinē misericordiarū suarum. Neque enim humiliavit corde suo, & abiicit filios hominum. Frustra murmurat homo pro peccatis suis. Scrutemur uias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominū. Leuemus corda cum manibus ad Dominū in cælum, dicamusque ei: Inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es. Daniel propheta loquitur ad Nabuchodonosor: quod dominetur excelsus regno hominū, & det illud cuiuscumque uoluerit, & extremum atque profectum constituat super illud. Interroga eum qua causa ultimū atque despectum constituat in regem, & faciat quod uoluerit: & discute, utrum ipsius uoluntas iusta sit, de quo scriptum est: Qui suscitatur de terra humilem, & de stercore eleuat pauperem: ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. An forsitan iuxta te absque iudicio atque iusticia gloriam quærit, auramque popularem, ut humiles erigat in regnum, & potentes humilitate commutat? Audi prophetam dicentem: Omnes habitatores terræ, quasi nihil reputati sunt apud eum. Fecit enim quodcumque uoluit in cælo & in terra, & nemo est qui resistat uoluntati eius: aut possit dicere, quare hoc fecisti? cuius sunt omnia opera in ueritate, & uia illius iusticia, & superbientes potest ipse humiliare. Antiochus Epiphanes rex crudelissimus subuertit altare, ipsamque iusticiam fecit conculcari, quia concessum erat ei à Domino. Causasque reddit, propter peccata plurima. Ergo nō fecit quod ipse tantum uoluit, sed quod propter peccata populi concessit Dominus. Denique sequitur quod non ex propria fecerit fortitudine, sed ex eius imperio qui præcepit ut fieret. Illud autē quod in oratione sua loquitur: Peccauimus, inique egimus, iniuste gessimus: & recessimus à mandatis & iusticijs tuis, & cætera huiusmodi: soletis dicere, quod & Dauid, & Daniel & omnes prophætæ, non pro se qui sancti erant, sed ex persona populi sunt loquuti. Aduersum quam opinionem ipse respondebit, & dicit: Cum adhuc orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel. Vides ergo quod tam pro peccatis suis quam pro peccatis populi Dominum sit deprecatus, & effuderit deprecationes suas in conspectu Domini Dei sui. Vis iterum nosse, quādo peccatum & iniquitas finiatur? Quāquā diuersa sit autorum interpretatio: audi eundem prophetam. Septuaginta hebdomadæ completæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem tuam sanctam, ut compleantur iniquitates: & finem accipiat peccatum, ut disperat iniquitas, & reueletur iusticia sempiterna. Quādiu ergo ille finis adueniat, & corruptiuum hoc atque mortale in corruptione & immortalitate mutetur, necesse est nos subiacere peccato: non naturæ & conditionis, ut tu calumniaris uitio: sed fragilitate & commutatione uoluntatis humanæ, quæ per momenta uariatur: quia Deus solus est immutabilis. Quæris ubi Abel, ubi Enoch, ubi Iesus filius Naue, ubi Helisæus, cæteri que sanctorum peccauerint. Non est necesse nos dum in scripto quærere: utinam possem & manifesta reticere peccata. Si uis à me uerum audire, nescio. Nihil, inquit, mihi conscius sum, nec tamen in hoc iustificatus sum. Homo uidet in facie, Deus in corde. Apud eius conscientiam atque conspectum nullus iustificatur. Vnde & Paulus loquitur confidenter, Omnes peccauerunt, & indigent gloria Dei: Et, Conclussit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur: & cætera quæ sæpe replicauimus.

Dialo

Electatus sum tuorum multiplicatione sermonum, de quibus scriptum est: In multiloquio nō effugies peccatū: sed quid ad causam? Certe hoc fateberis, eos qui Christi baptismum cōsecuti sunt, non habere peccatū. Et si absque peccato sunt, iustos esse. Cūque semel iusti fuerint, si egerint solícite, posse in sempiternū iusticiam custodire, ac per hoc omne uitare peccatū. **A T T.** Non erubescis explosam atque damnatā Iouiniani sententiam sequi? Et ille enim his testimonijs tuisque nititur argumentis: imò tu illius inuenta sectaris, in Oriente docere desiderans, quæ olim Romæ, & dudum in Africa condemnata sunt. Lege ergo quid illi responsum sit, & tibi responsum ducito. In dogmatibus enim & quæstionibus differendis non persona, sed causa quærenda est. Et tamen hoc scito, baptismum præterita donare peccata, non futuram seruire iusticiam, quæ labore & industria, ac diligentia, & semper super omnia Dei clemētia custoditur: ut nostrū sit rogare, illius tribuere quod rogatur: nostrū incipere, illius perficere: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus. Nisi enim Dominus edificauerit domum, in uanum laborauerunt qui edificat eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatē, in uanum uigilat qui custodit eam. Vnde & Apostolus præcipit: Sic currite, ut cōprehendatis. Omnes quidem currunt, sed unus accipit coronam. Et in psalmo scriptum est: Domine, ut scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos. Nostra enim uictoria & corona uictoriæ, illius protectione & clypeo paratur: & hic currimus, ut in futuro cōprehendamus tibi accipiet coronam, qui in hoc seculo uictor extiterit: nobisque post baptismum dicitur: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid deterius tibi contingat. Et: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis? Si quis templum Dei uiolauerit, disperdet eum Deus. Et in alio loco: Dominus uobiscum est quādiu uos estis cum eo: si reliqueritis eum, & ille relinquet uos. In cuius putas delubro atque sacrario Christi puritas permanet, templique serenitas nullo nubilo cōtristatur? Eundem semper uultum habere nō possumus, quod de Socrate falso philosophi gloriantur, quanto magis animū? Multæ facies hominum, sic & corda diuersa. Si fieri posset, ut semper aquæ baptismatis merfos tenerent, uolitantia nos desuper peccata non tangerent, spiritus sanctus tueretur. Sed impugnat inimicus, nec uictus recedit, sed semper in insidijs est, ut sagittet in occulto rectos corde. In euangelio iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroque sermone, sed Hebraicis literis scriptum est: quo utitur usque hodie Nazareni secundum apostolos, siue ut plerique autumant iuxta Matthæum, quod & in Cæsariensi habetur bibliotheca: narrat historia: Ecce mater Domini & fratres eius dicebant ei: Ioannes baptista baptizat in remissionē peccatorum, eamus & baptizemur ab eo. Dixit autem eis: Quid peccauit, ut uadam & baptizer ab eo? Nisi forte hoc ipsum quod dixi, ignorantia est. Et in eodem uolumine: Si peccauerit, inquit, frater tuus in uerbo, & satis tibi fecerit, septies in die suscipe eum. Dixit illi Simon discipulus eius: Septies in die? Respondit Dominus & dixit ei: Etiam ego dico tibi, usque septuagies septies. Etenim in prophetis quoque postquā uncti sunt spiritu sancto, inuentus est sermo peccati. Ignatius uir apostolicus & martyr, scribit audacter: Elegit Dominus apostolos, qui super omnes homines peccatores erant. De quorum celeri conuersione Psalmista canit: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Quibus testimonijs si non uteris ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes ecclesiastici uiri senserint. Fac aliquem baptizatum, uel statim, uel in ipsis diebus morte subtractum: & concedam tibi, quod concedere non debeo: nec cogitasse aliquid, nec loquutum, in quo errore & ignorantia laboretur. Num ideo sine peccato erit, quia uidebitur non superasse, sed fugisse peccatum: ac non potius, quia Dei misericordia de peccatorum carcere liberatus migravit ad Dominum? Hoc & nos dicimus, posse Deum quicquid uoluerit: & hominem per se & propria uoluntate, quod tu asseris, sine peccato esse non posse. Sin autem potest, frustra

stra nūc iungis & gratiam, qua potens non indiget. Quod si nō potest absq; Dei gratia, e stulte tu dixisti posse quod non potest. Quicquid enim ex alterius pendet arbitrio, non eius est quem posse contendis: sed illius, sine quo eum non posse perspicuum est. CRIT. Rogo, quæ est ista prauitas, imō absque ratione contentio? Ne hoc quidem mihi das, ut egressus aquas baptismatis sine peccato sit. ATT. Aut ego sensum meum uerbis explicare non ualeo: aut me explicante, tu ad intelligendum tardior es. CRIT. Quoniam modo? ATT. Recordare quid & tu dixeris, & ego quid loquar. Posuisti hominem sine peccato esse, si uelit. Ego impossibile hoc in homine esse respondeo, non quia statim à baptisma te homo peccato non careat, sed illud tempus quādo sine peccato est, nequaquā possibilitati humanæ, sed Dei gratiæ deputatur. Tolle igitur posse, & ego esse concedam. Quomodo enim potest, qui per se non potest? Aut quæ est illa impeccantia, quæ statim corporis huius morte finitur? aut certe si ultra uitam protraxerit, delicti & ignorantia periculo subiacet. CRIT. Dialectica me arte concludis, & non Christiana loqueris simplicitate, nodos mihi quosdam inter esse & esse posse concinnans. ATT. Ego ne uerborum strophis ludo, cum hoc de tua processerit officina? Tu enim dicis, nō esse hominem sine peccato, sed esse posse, cum e contrario ego tibi tribuam quod negasti, esse hominem sine peccato per Dei gratiam, & tamen per se non posse. CRIT. Frustra ergo dantur præcepta, si ea implere non possumus. ATT. Deus possibilia mandauit, hoc nulli dubium est. Sed quia homines possibilia non faciunt, idcirco omnis mūdus subditus est Deo, & indiget misericordia eius. Aut certe si ostendere potueris qui uniuersa cōpleuerit, tunc poteris demonstrare, esse hominē qui non indiget misericordia Dei. Omne enim quod fieri potest, tribus cōstat temporibus: aut præterito, aut præsentis, aut futuro. Hoc quod asseris, posse hominē sine peccato esse, si uelit: mōstra factū esse de præterito, aut certe nunc fieri, de futuro postea uidebimus. Quod si nullum potes ostendere, qui sine omni omni no peccato, aut sit aut fuerit: restat, ut de futuro tantum disputatio sit. Interim in duobus tēporibus, præterito atq; præsentis, uictus teneris. Si aliquis fuerit postea maior patriarchis, prophetis, apostolis, qui peccato careat: tunc futuris de futuro, si potueris, persuadeo. CRIT. Loquere ut uis, argumentare ut libet: nunquā mihi liberū arbitriū extorques bis, quod semel cōcessit Deus: nec ualebis auferre quod mihi tribuit Deus, posse si uolueris. ATT. Exempli gratia, uno tantū utamur testimonio: Inueni Dauid filium Iesse, uirū secundum cor meum, qui faciat omnes uoluntates meas. Dauid sanctū esse nō dubium est: & tamē qui electus est ut omnes Dei uolūtates faceret, aliqua fecisse reprehēditur. Vtq; possibile erat ei facere, qui ad hoc electus est, ut omnes Dei uolūtates faceret. Nec Deus in culpa est, qui prædixit eum cunctas suorum præceptorū facere uoluntates, sed ille qui prædicta non fecit. Neq; enim dixit inuenisse se uirū, qui cunctas in perpetuū suæ uolūtatis faceret. Hoc & nos dicimus, posse hominē nō peccare, si uelit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quandiu intentus est animus, quandiu chorda nullo uitio laxatur in cithara. Quod si paululum se remiserit, quomodo qui aduerso flumine lembum trahit, si remiserit manus statim retrolabitur, & fluentibus aquis quod non uult ducitur: sic humana conditio, si paululū se remiserit, discit fragilitatē suam, & multa se non posse cognoscit. Putas ne apostolū Paulū eo tempore quo scribebat: Lacernā, siue penulā, quam reliqui Troade apud Carpum, ueniens affer, ac libros & maxime membranas: de cœlestibus cogitasse mysterijs, & nō de his quæ in usu cōmunis uitæ uel corporis necessaria sunt? Da mihi hominē qui non esuriat, non sitiatur, neq; algeat, non doleat, non febricitet, nō torminibus & urinæ difficultatibus torqueatur: & ego tibi cōcedam, posse hominē nihil nisi de uirtutibus cogitare. Cæditur Apostolus à ministro, & contra pontificem qui cedere imperauerat, sententiam dirigit: Percutiet te Deus paries dealbate. Vbi est illa patientia saluatoris, qui quasi agnus ductus ad uictimam, non aperuit os suum, sed clemēter loquitur uerberanti: Si male loquutus sum, argue de malo: si autem bene, quid me cædis? Non apostolo detrahimus, sed gloriā Domini prædicamus: qui in

carne

carne passus, carnis iniuriā superat & fragilitatē: ut taceam illud, quod cōmemorat: Alexander ærarius multa mihi mala ostendit: reddet illi Dominus in illa die iustus iudex. CRIT. Cogis me ut loquar quod iam dudum gestio, & tamen erumpentia uerba non promo. ATT. Quis enim te prohibet, quod sentis dicere? Aut enim quod dicturus es bonum est, & nos bono fraudare non debes: aut malū, & idcirco non nostri gratia, sed pudore siluisti. CRIT. Dicam dicam aliquando quod sentio. Omnis disputatio tua illuc delabitur, ut naturam accuses, & culpam referas ad Deum, qui talem hominē cōdidit. ATT. Hoc illud erat quod uolebas & nolebas dicere: dic dic quæso, ut omnes tua fruatur prudentia. Reprehendis Deum, quare hominem fecerit hominem: reprehendant & angeli, cur angeli sint. Omnis creatura causetur, quare id sit quod condita est, & non id quod condi potuit. Scilicet nunc mihi puerilibus declamatiunculis ludendum est: & à culice atque formica usq; ad Cherubim & Seraphim ueniam, cur non singula in meliori statu condita sint. Cumq; ad excelsas uenero potestates, causabor & dicam: quare Deus solus tantum Deus sit, & non omnia deos fecerit. Aut enim impossibilitatis, aut inuidiæ reus erit. Reprehende eum, cur & diabolus in hoc mundo esse concedat, & aufer coronam cum certamē abstuleris. CRIT. Non sum tam uecors, ut querar cur diabolus sit: cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum: sed hoc doleo, cur uiri ecclesiastici, & qui magistrorū sibi usurpant uocabulum, tollant liberū arbitriū: quo sublato, Manichæorū secta construitur. ATT. Ego ne liberū tollo arbitrium, qui in tota disputatione mea nihil aliud egi, nisi ut omnipotentiam Dei cum libero arbitrio conseruarem? CRIT. Quomodo seruas liberū arbitrium, qui dicis hominem nihil posse facere, nisi Deus, semper adiuuerit? ATT. Si in culpa est, qui libero arbitrio iungit Dei adiutorium: ergo ille laudetur, qui Dei tollit auxilium. CRIT. Non tollo Dei auxilium, quippe per cuius gratiam possumus omne quod possumus, sed utrunq; suis finibus terminamus: ut & Dei sit gratiæ, quod dedit liberi arbitrii potestati: & nostræ uoluntatis, facere quid uel non facere: & quod facientibus præmium, & non facientibus pœna feruetur. ATT. Videris mihi obliuiosus esse, & quasi nihil supradictum sit, per easdem disputationis reuerti lineas. Hoc enim longa dissertione conclusum est, ut gratia sua Dominus, qua nobis cōcessit liberum arbitrium in singulis operibus iuuat atque sustentet. CRIT. Quid ergo iuuat atq; coronat in nobis, & laudat quod ipse operatus est? ATT. Voluntatem nostram, quæ obtulit omne quod potuit: & laborem qui contendit ut faceret: & humilitatem, quæ semper respexit ad auxilium Dei. CRIT. Ergo si non fecimus quod præcepit, aut uoluit nos adiuuare Deus, aut noluit. Si uoluit & adiuuit, & tamen fecimus quod uoluimus: non nos, sed ille superatus est. Sin autem noluit adiuuare, non est culpa eius qui uoluit facere, sed illius qui adiuuare potuit, & noluit facere. ATT. Non intelligis *Aliguiam* tuum in grande blasphemiarum decidisse barathrum: ut ex utraque parte, aut inualidus sit Deus, aut inuidus: & non tantum ei laudis sit, quod bonorum autor est & adiutor, quantum uituperationis, quod mala non coercuit. Detrahatur ergo illi, cur diabolus esse permiserit, cur passus sit, & hucusque patiarur quotidie aliquid in mundo mali fieri. Querit hoc Marcion, & omnes hæreticorum canes, qui uetus laniant testamentum, & huiuscemodi syllogismum texere consueuerunt, Aut sciuit Deus hominem in paradiso positum, præuaricaturum esse mandatum illius, aut nesciuit. Si sciuit, non est in culpa is qui præscientiam Dei uitate non potuit: sed ille qui talem condidit, ut Dei non posset scientiam deuitare. Si nesciuit, cui præscientiam tollis, aufers & diuinitatem. Hoc enim genere in culpa erit qui elegit Saul futurum postea regem impijsimum. Et saluator aut ignorantia, aut iniusticiæ tenetur reus, cur in Euangelio sit loquutus: Nonne uos duodecim ego elegi apostolos, & unus de uobis diabolus est: Interroga eum, cur Iudam elegerit proditorem? Cur ei oculos cōmiserit, quem furem esse nō ignorabat. Vis audire rationē. Deus præsentia iudicat, non futura. Nec condemnat ex præscientia, quem noverit talem fore, qui sibi postea displiceat: sed tantæ bonitatis est, & ineffabilis clementiæ, ut eligat eum, quem interim

bonum

bonum cernit, & scit malum futurū, dans ei potestatem conuersionis & pœnitentiæ: iuxta illum sensum Apostoli: Ignoras quia benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit: secundum duriciam autem tuam & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius. Neque enim ideo peccauit Adã, quia Deus hoc futurū nouerat: sed præsciuit Deus, quasi Deus, quod ille erat propria uoluntate facturus. Accusa ergo Deum mendacij, quare dixerit per Ionam: Adhuc tres dies & Niniue subuertetur. Sed respondebit tibi per Hieremiã: Ad summã loquar cõtra gentem & regnũ, ut eradicem & destruiam & disperdam illud. Si pœnitentiã egerit gens illa à malo suo, quod loquutus sum aduersus eam, agam & ego pœnitentiã super malo quod cogitauit ut facerem ei. Et ad summam loquar de gente & regno, ut ædificem & plantem illud: si fecerit malum in conspectu meo, ut non audiat uocem meam, pœnitentiã agam super bono, quod loquutus sum ut facerem ei. Indignabatur quondam & Ionas, cur Deo fuerit iubente mentitus: sed iniusti meroris arguitur, malens cum perniciẽ innumerabilis populi uerũ dicere, quã cum tantorum salute mentiri. Ponitur ei exemplum: Tu dolens super hedera, siue cucurbita, in qua non laborasti, neque fecisti ut cresceret: quæ sub una nocte nata est, & una nocte perijt: & ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plus quã centum uiginti milia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram & sinistram suam. Si in paruulorum ætate & simpliciũ, quos certe peccatores fuisse non poteris approbare, tanta fuit hominũ multitudo: quid dicemus de utriusque sexus ætate diuersa, quæ iuxta Philonẽ & prudentissimũ philosophorũ, ab infantia usque ad decrepitam senectutem, septenario ordine deuoluitur: dum sibi sic inuicẽ ætatum incrementa succedunt, ut quando de alia transeamus ad aliam, sentire minime ualeamus? CRIT. Tota argumentatio tua huc tendit, ut quod Græci dicunt *ἀρρεβωλα*, & nos liberum appellamus arbitrium, uocabulo tribuas, re auferas. Tu enim autorẽ peccatorũ facis Deum, dum asseris nihil hominẽ per se posse facere, sed adminiculo Dei, cui imputetur omne quod facimus. Nos autẽ, siue bonũ, siue malũ homo fecerit, per liberi arbitrij potestatem ei dicimus imputari, qui fecit quod uoluit: & non ei, qui semel cõcessit liberũ arbitrium. ATT. Quamuis tergiuerferis, laqueis ueritatis innecteris: hoc enim modo, etiam si ipse non adiuuat, tamen iuxta te autor erit malorũ: quia potuit prohibere, & non prohibuit. Vetus enim sententia est, homicidam esse eum, qui cum possit hominem de morte liberare, non liberet. CRIT. Iam iam tollo manum, cedo uicisti: si tamen uincere est, ueritatem uelle subuertere, non rebus, sed sermonibus, id est, non ueritate, sed mendacio. Possum enim illud tibi Apostoli respondere: Et si imperitus sermone, non tamen scientia. Quando enim loqueris, coactus argumentationũ strophis tibi uideor assentire: cum autẽ tacueris, ex animo rursus elabitur: ut liquido appareat disputationẽ tuam non ex fontibus ueritatis & Christiana simplicitate: sed ex philosophorũ minutijs & arte descendere. ATT. Vis ergo me rursus uti testimonijs scripturarũ? Et quomodo iactant discipuli tui, nullum argumentationi tuæ posse & problematibus respondere? CRIT. Non solum uolo, sed & cupio. Doce me de scripturis sanctis, ubi sublata liberi arbitrij potestate faciat homo, quod per se aut noluit, aut non potuit. ATT. Non ita, ut tu proponis, sed ut ueritas possit & ratio, scripturarum uocibus est utendum. Loquitur Iacob in oratione sua: Si fuerit Dominus Deus mecum, & custodierit me in uia, per quam ego pergo: & dederit mihi panem ad manducandũ, & uestimentũ ad operiendũ: & reduxerit me cum salute in domũ patris mei, erit mihi Dominus in Deum: & lapis iste quẽ posui in titulũ, erit mihi domus Dei: & omniũ quæcunq; dederis mihi, decimas offeram tibi. Nunquid dixit, si liberũ arbitriũ conseruaueris, & cibũ & uestimentũ meo labore quæsero, & reuertero in domũ patris mei? Omnia dat Domini uoluntati, ut mereatur accipere quod precatur. Reuertenti de Mesopotamia Iacob, angelorũ occurrit exercitus, & uocantur castra Dei. Postea pugnat cum angelo sub figura hominis, & à Domino cõfortatur. De supplantatore, Iacob rectissimus Dei nomen accepit. Neque enim ad fratrem crudelissimum audebat reuerti,

nisi

nisi Domini præsidio roboratus. Scriptũ est in consequentibus: Ortus est ei sol, postquã transiit Phanuel, quod interpretatur facies Dei. Vnde loquitur & Moyses: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: non proprietate naturæ, sed dignatione miserentis. Oritur ergo nobis sol iustitiæ, quando uultu Dei confirmamur. Ioseph in Aegypto clauditur carcere: ibique infertur, quod custos carceris omnia potestati eius fideique cõmiserit. Causaque redditur, quia Dominus erat cum eo: & quæcunq; faciebat, prosperabantur à Domino in manibus eius. Vnde & eunuchis somnia suggeruntur, & Pharaon uidet somniũ inextricabile, ut per hanc occasionẽ liberaretur Ioseph, pater pascereus & fratres, Aegyptus tempore famis saluaretur. Sequitur: Dixit autẽ Deus ad Israel in uisione noctis: Ego sum Deus patrũ tuorũ, noli timere descendere in Aegyptum, in gentem enim magnam faciam te ibi: & ego descendam tecũ in Aegyptũ, & educam te inde: & ponet Ioseph manus suas super oculos tuos. Vbi hic est liberi arbitrij potestas? An nõ totum quod ire audeat ad filium, & genti se cõmittere Dominũ nescienti, Dei patrum eius auxiliũ est? Liberatur populus de Aegypto in manu forti & brachio excelso: non Moysi & Aaron, sed eius qui signorũ miraculis populũ liberauit: & ad extremũ percussit primogenita Aegypti: ut qui prius retinebant pertinaciter, ardentem exire compellerent. Solomon loquitur: Esto confidens in Dominũ in toto corde tuo: in tua autem sapientia ne exalteris: in omnibus uijs tuis cognosce eum, ut rectas faciat uias tuas. Intellige quid loquitur: Nec in sapientia nostra, nec in ullis uirtutibus cõfidendum, sed in solo Domino, à quo gressus hominis diriguntur. Denique præcipitur, ut ostendamus ei uias nostras, & notas esse faciamus, quæ non labore proprio, sed illius adiutorio atque clementia rectæ sunt. Vnde scriptum est: Rectam fac in conspectu meo uiam tuam: siue ut alia exemplaria habent: Rectam fac in conspectu tuo uiam meam: ut quod tibi rectum est, etiam mihi rectum esse uideatur. Idẽ Salomon loquitur: Deuolue super Dominũ opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ. Tunc enim nostra cogitatio confirmatur, quando omne quod agimus, quasi super stabilem & solidissimã petram, Domini adiutorio deuoluimus, eique cuncta reputamus. Apostolus Paulus cum Dei beneficia celeri sermone narrasset, ad extremũ intulit: Et ad hæc quis idoneus? Vnde & in alio loco dicit: Fiduciã autẽ talem habemus per Christũ ad Deũ, non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos fecit nos noui testamenti ministros: non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Adhuc audeamus per liberũ arbitriũ superbire, & abuti beneficijs Dei in contumeliam largitoris? cum idem uas electionis apertissime scribat: Habemus autẽ thesaurũ istũ in uasis fictilibus, ut abundantia fortitudinis nostræ sit ex Deo, & non ex nobis. Vnde & in alio loco, retundens hæreticorũ impudentiã loquitur: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Neque enim qui seipsum cõmendat, ipse probatus est, sed quem Deus cõmendat. Et iterũ: Nihil enim mihi defuit ab his, qui supra modum sunt apostoli, licet nihil sim. Petrus loquitur ad Dominũ, signorũ magnitudine conturbatus: Recede à me, quia homo peccator sum. Et Dominus ad discipulos: Ego sum uitis & uos rami: qui manet in me, & ego in eo, iste affert fructũ multũ: quia sine me nihil potestis facere. Sicut rami & flagella uitium ilico contabescunt, cum fuerint à matrice præcisa: ita omnis hominum fortitudo marcescit & deperit, si à dei auxilio deseratur. Nemo, inquit, potest uenire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. Quando dicit, nemo potest uenire ad me, frangit superbientẽ arbitrij libertatẽ: quod etiã si uelit ad Christũ pergere, nisi fiat illud quod sequitur: Nisi pater meus cœlestis traxerit eum, nequicquẽ cupiat & frustra nitatur. Simul & hoc animaduertendũ, quod qui trahitur, non sponte currit: sed aut retrectans & tardus, aut inuitus adducitur. Qui non potest suis uiribus & labore uenire ad Iesum, quõ potest omnia simul peccata uitare: Et uitare in perpetuũ, & Dei sibi potetiæ nomẽ assumere? Si enĩ ille *ἀναμάρτητος*, & ego *ἀναμάρτητος*, quæ inter me & Deũ erit distãtia? Vnũ adhuc ponã testimoniũ, ne tibi & auditoribus fastidiũ faciam. Assuero quem septuaginta interpretes *ἀεταξέσσω* uocant,

Hieron. 10. 2

Cc cant,

cant, somnus aufertur ab oculis, ut cōmentarios in se fidelium replicans ministrorum, inueniat Mardocheum, cuius indicio de insidijs liberatus est: ut & Hester cōmendabilior fieret, & cunctus populus ludæorū imminentē uitaret necem. Certe rex potentissimus, qui ab India usq; ad Septentrionē & Aethiopiā cunctū possidebat Orientē, post largissimas epulas & cibos toto orbe quæsitos dormire cupiebat, & somno requiescere, ac liberū arbitriū implere dormiendi: nisi Dominus prouisor bonorū omniū impedisset naturæ ordinē, ut contra naturā, tyranni crudelitas uinceretur. Longum est si uoluerō cuncta sanctorū scripturarū exempla proferre. Totus sermo sanctorū ad Deum oratio est: tota oratio & deprecatio extorquet clementiam creatoris: ut qui nostris uiribus & studio saluari non possumus, illius misericordia conseruemur. Vbi autem misericordia & gratia est, liberū ex parte cessat arbitriū: quod in eo tantum est, ut uelimus atq; cupiamus, & placitis tribuamus assensum. Iam in Domini potestate est, ut id quod cupimus, quod laboramus ac nitimur, illius ope & auxilio implere ualeamus. **C R I T.** Ego simpliciter dixeram, non in singulis operibus nostris, sed in gratia conditionis & legis, sentiri auxilium Dei, ne liberū frangeretur arbitriū. Cæterū sunt pleriq; nostrorū, qui omnia quæ agimus, dicant fieri præsidio Dei. **A T T.** Qui hoc dicit, uester esse cessabit. Aut ergo & tu ista dicito, ut noster esse incipias: aut si non dicis, alienus eris cum his qui nostra non dicunt. **C R I T.** Tuus ero, si mea dixeris: imò tu meus, si aduersa non dixeris. Sana corpora confiteris, & animæ quæ fortior est, denegas sanitatē. Vt enim morbus & uulnus in corpore, ita peccatū in anima. Qui ergo sanum aliquādo hominē cōfiteris ex ea parte qua caro est, quare non sanum dicas & ex ea qua spiritus est? **A T T.** Sequor propositionem tuam. Nunq̄ hodie effugies, ueniam quocūq; uocaris. **C R I T.** Paratus sum ad audiendum. **A T T.** Et ego ad loquendū surdis auribus. Respondebo igitur ad propositum. Ex anima & corpore cōpacti, utriusq; substantiæ naturā consequimur. Quomodo corpus sanum dicitur, si nullo languore uexetur: ita anima absq; uitio, si nulla perturbatione quatiatur. Et tamē quamuis corpus sanum sit integrumq; & uegetū, & cunctorum sensuum integritate robustum, aut crebris, aut raris infirmitatibus cōdolescit: & ut firmissimū sit, interdum pituitæ molestiā patitur: ita anima cogitationum & perturbationū impetus sustinens, ut si pereret naufragia, non absq; periculo nauigat, consideransq; fragilitatem suam semper de morte sollicita est: secundum illud quod scriptū est: Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortē? Quæ cūctis intentā est mortalibus, non naturæ dissolutione, sed morte peccati: iuxta illud propheticū: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Alioquin hanc cōmunem mortem, qua & bruta soluantur animalia, Enoch & Eliam nondum uidisse cognoscimus. Da mihi corpus quod nunq̄ languerit, aut quod post languorē perpetua sanitas te securū sit: & dabo tibi animā quæ nunq̄ peccauerit, nec post uirtutes deinceps peccatura sit: præsertim cum uicina sint uitia uirtutibus. Et si paululum declinaueris, aut errandum tibi sit, aut in præceps cadendum. Quantū enim inter se distant pertinacia & perseverantia, parsimonia & frugalitas, liberalitas & profusio, prudentia & calliditas, fortitudo & temeritas, cautela & timiditas: quorum alia ad bona, alia referuntur ad mala. Quod quidem & in corporibus inuenitur. Si felli prouideris temperando, pituita succrescit. Si humores siccare festines, inardescit sanguis bili uitiatus, & luteus color ora perfundit. Certe ut cunctam medicorū adhibeamus diligentiam, & castigatis uiuamus cibus, & morborū fomitiis careamus & cruditate, occultis quibusdam & soli Deo cognitis causis, uel frigore inhorrescimus, uel febre exardescimus, uel torminibus eiulamus, & ueri medici saluatoris imploramus auxilium, dicimusq; cum apostolis: Magister, saluos nos fac, perimus. **C R I T.** Esto, ut nullus potuerit omne uitare peccatum in pueritia, adolescentia & iuuentute, nunquid negare potes plurimos iustos & sanctos uiros post uitia, omni se ad uirtutes animo contulisse, & per has caruisse peccato? **A T T.** Hoc est quod tibi in principio dixeram, in nostra esse positum potestate, uel peccare, uel non peccare: & uel ad bonum, uel ad malum extendere manum, ut liberū seruetur arbitrium: sed hoc pro modo

ado & tempore & conditione fragilitatis humanæ: perpetuitatē autem impeccantiæ soli referuari Deo, & ei qui uerbū caro factus, carnis detrimenta & peccata non pertulit. Nec quia ad breue possum, coges me ut possim iugiter. Possum ieiunare, uigilare, ambulare, legere, psallere, sedere, dormire, nunquid in perpetuū? **C R I T.** Et quare in scripturis sanctis ad perfectam iusticiam prouocamur, ut est illud: Beati mundo corde, quoniā ipsi Deum uidebunt. Et: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini. Et Dei loquentis ad Abrahamā: Ego sum Deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula uel querela: & ponam testamentū meum inter me & te, & multiplicabo te nimis. Si enim non potest fieri quod scriptura testatur, frustra præcepit ut fieret. **A T T.** Diuersis testimonijs scripturarum eandem quæstionē teris in theatralis præstigias, quæ unum eundemq; hominem, personarū uarietate mutata, in Martē Veneremq; producant: ut qui prius rigidus & truculentus inceserat, postea soluatur in molliciem sceminarū. Hoc enim quod nunc quasi nouum obijcis: Beati mundo corde: & beati immaculati in uia: & esto sine macula: & cætera huiusmodi, Apostolo respondente conuictum est: & ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus: & nūc per speculū uidemus in ænigmate: cum autem uenerit quod perfectum est, id quod ex parte fuerat, destruetur. Et mundum igitur cor quod postea sit uisurū Deū, & beatitudinē uitæ immaculatæ, & immaculatū cum Abrahamā uiuere, in umbra possidemus et imagine. Quamuis aliquis patriarcha sit, quamuis propheta, quamuis apostolus, dicitur eis a Domino saluatore: Si uos cum sitis mali, scitis bona dare filijs uestris: quanto magis pater uester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Deniq; & Abraham, cui dictum est: Esto sine querela & sine macula, conscientia fragilitatis suæ cecidit pronus in terram. Cumq; loquutus esset ei Deus: Sarai uxor tua non uocabitur ultra Sarai, sed Sara erit nomen eius: & dabo tibi ex ea filiū, & benedicā ei, & erit in gentes, & reges gentiū ex ipso erunt, statim infertur: Cecidit Abraham in faciem suam, risitq; & dixit in mente sua: Si centenarius nascetur filiū, & si Sara nonaginta annorum pariet? Dixitq; Abraham ad Deum: Ismael uiuat in conspectu tuo. Cui respōdit Deus: Etiam. Ecce Sara uxor tua pariet tibi filiū, & uocabis nomen eius Isaac, & reliqua. Certe audierat a Deo: Ego sum Deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula: quare non credidit quod Deus repromisit, sed risit in corde, putans se celare Deum, & aperte ridere non audens? Deniq; causas incredulitatis exponens dicit in corde suo: Quomodo potest fieri, ut centenarius de nonagenaria uxore pariat filiū? Viuat, inquit, Ismael in conspectu tuo, quem semel dedisti. Difficilia non quæro, contentus sum beneficio quod accepi. Quem occulta responsione arguens Deus, ait: Etiam. Et est sensus: Fiet quod existimas non futurum. Sara uxor tua pariet tibi filiū: & anteq̄ ista cōcipiat, priusquam ille nascatur, puero nomen imponam. Ex errore enim tuo, quo risisti tacitus, filius tuus Isaac risus nomen accipiet. Sin autem ab his qui sunt mundo corde in hoc seculo putas uideri Deum, quare Moyses qui prius dixerat: Vidi Dm̄ facie ad faciē, & salua facta est anima mea: postea deprecatur, ut eum uideat cognoscenter: quæ quia dixerat se uidisse, audit a Domino: Non potes uidere faciē meam. Non enim uidebit homo faciē meā, & uiuet. Vnde & Apostolus, inuisibile solū Deū, qui & lucē habitat inaccessibile, & quem nullus hominū uiderit, neq; possit uidere, appellat. Et Ioannes euangelista sacra uoce testatur, dicens: Deum nemo uidit unq̄. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse narrauit. Qui uidet & narrat, non quātus est ille qui uisus est, nec quantū nouit ille qui narrat: sed quantū potest mortaliū sensus accipere. Quod autē putas beatū esse, qui sit immaculatus in uia, & ambulet in lege eius, ex sequenti sensu priorē intellige. Multis testimonijs supra didicisti legē nullum potuisse cōplere. Si autē Apostolus ad cōparationē gratiæ Christi, quæ prius lucra arbitrabatur in lege, reputauit quasi stercora, ut Christum lucrifaceret: quanto magis nos scire debemus, ideo Christi & euangelij gratiam successisse: quia in lege nemo iustificari potuit? Si autem in lege nullus iustificatur, quomodo ad perfectum immaculatus est in uia, qui adhuc ambulat, & ad calcem uenire festinat? Certe qui in cursu est, & in uia gra-

ditur, minor est eo qui peruenit ad finē. Si ergo immaculatus est ille atq; perfectus, qui adhuc ambulat in uia, & graditur in lege: quid plus habebit ille, qui ad terminū uiaē legis peruenit. Vnde & Apostolus de domino loquitur: quod in fine mundi, & in cōsummatione uirtutū exhibeat sibi sanctā ecclesiam, nō habentē maculā, neq; rugā: quam uos putatis iam in ista carne mortali & corruptibili esse perfectam, & audire meremini cum Corinthijs: iam perfecti estis, iam diuites facti estis, sine nobis regnatis: atq; utinam regnaretis, ut & nos regnāremus uobiscū: cum uera & absq; omni sorde perfectio in cœlestibus reseruetur, quando sponsus loquetur ad sponsam: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Iuxta quod & illud intelligitur: Vt sitis irreprehensibiles & simplices sicut filij dei immaculati: quod non dixerat estis, sed sitis, in futurū differens, non in præsenti esse contestans: ut hic labor sit atq; contentio, ibi laboris uirtutisq; præmia. Deniq; Ioannes scribit: Dilectissimi, filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus, Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quando eū uidebimus sicuti est. Quāq; ergo filij Dei sumus, tamen similitudo Dei & uera contemplatio, tunc nobis repromittitur, quando apparuerit in claritate sua. De hoc superbiæ tumore, & illa orandi prouocatio audacia: qua scribens ad uiduam, quomodo sancti debeant orare pronuncias. Ille enim, inquit, merito ad Deum extollit manus: ille preces bona cōscientiā fundit, qui potest dicere: Tu enim nosti domine, q̄ sancta, q̄ innocentes, q̄ pura sint ab omni fraude & iniuria & rapina quas ad te expando manus, q̄ iusta, q̄ immaculata labia, & ab omni mendacio libera: quibus tibi, ut mihi miseraris preces fundo. Christi est hæc, an Pharisæi superbiētis oratio: qui etiā in Euangelio loquebatur: Deus, gratias ago tibi, quia nō sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, & sicut hic publicanus: ieiuno bis in sabbato: decimas do omnium quæ possideo. Ille agit gratias Deo, quia ipsius misericordia non sit sicut cæteri homines, peccata detestans, non assumens iusticiā. Tu dicis: Domine, tu nosti q̄ sancta, q̄ innocentes, q̄ pura sint ab omni fraude, iniuria & rapina, quas ad te expando manus. Ille bis in sabbato se ieiunare dicit, ut affligat carnē uitij lasciuientem: & omnis substantiæ suæ dat decimas. Redemptio enim anime uiri, propriæ diuitij. Tu cum diabolo gloriaris, dicente: Super sydera ascendam, ponā in cœlo thronū meum, & ero similis altissimo. Dauid loquitur: Lumbi mei impleti sunt illusionibus, & computruerunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. Et: Ne intres in iudiciū cum seruo tuo, & non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Tu sanctū & innocentē & purū te esse iactas, & mundas ad deum expandis manus. Nec sufficit tibi in cūctis operibus gloriari, nisi ab omni sermonis orisq; peccato mundum esse te dicas: inferens quā iusta, quā immaculata labia, & ab omni mēdacio libera. Ille canit: Omnis autem homo mendax: & hoc ipsum confirmat apostolica autoritas, ut sit Deus uerax, omnis autem homo mendax: & tu ab omni mēdacio immaculata & iusta & libera possides labia. Esaias plangit: Heu mihi misero, quoniā cōpunctus sum, quia cum sim homo, & immūda labia habeam, in medio quoq; populū immūda labia habentis ego habito: & postea Seraphim ignitū carbonē forcipe cōprehensum defert ad prophetæ labia purganda: non ut tu loqueris arrogantis, sed sua uitia contentis. Iuxta illud quod in Psalmo dicitur: Quid datur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam: Sagittæ poteris acutæ cum carbonibus desolatorijs. Et post tantū tumore, orantisq; iactantiā & confidentiam sanctitatis, quasi stultus stultis persuadere conaris: ut in extremo dicas, quibus tibi ut mihi miserearis preces fundo. Si sanctus es, si innocens, si ab omni sorde purgatus: si nec sermone, nec opere peccasti, dicēte Iacobo: Qui in uerbo nō peccat, iste perfectus est uir: & nemo potest frenare linguā suā: quō misericordiā deprecaris, ut uidelicet plangas te & fundas preces: quia sanctus et purus es et innocēs immaculatisq; labijs, et ab omni liber mēdacio, dei similis potestatis: Sic Christus orauit in cruce: Deus deus meus, ut quid dereliquisti me: Iōge a salute mea, uerba delictorū meorū. Et rursum: Pater, in manus tuas cōmendo spiritū meū. Et: Pater, ignosce eis: quod eīm faciūt, nesciunt: q̄ pro nobis agens gratias dixerat.

Confiteor

Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ. Sic docuit apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audeant loqui: Pater noster qui est in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Illi nomen Dei, quod per se sanctum est, in se sanctificari cupiunt: tu dicis, Nosti Domine quā sancta & quā innocēs & quā puræ manus meæ sint. Illi inferunt, Adueniat regnū tuū: spem regni futuro tempore præstolantes: ut regnāte Christo, nequaquam regnet peccatū in mortali eorum corpore: iunguntq; Fiat uolūtas tua, sicut in cœlo & in terra: ut imitetur angelos humana fragilitas, & uolūtas Domini compleatur in terra. Tu dicis, Potest homo si uoluerit, omni carere peccato. Panē quotidianum, si ue super omnes substantias, uenturū apostoli deprecantur, ut digni sint assumptione corporis Christi. Et uos per nimiam sanctitatē, securamq; iusticiā, audacter uobis cœlestia dona uendicatis. Sequitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. De baptismatis fonte surgentes, & regenerati in Dominū saluatorē: impleto illo, quod de se scriptū est: Beati quorū remissæ sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata: statim in primā corporis communionē Christi dicunt: Et dimitte nobis debita nostra: quæ illis fuerant in Christi confessione dimissa: & tu arrogans & superbus de sanctarum puritate manū, & mundiciā eloquij gloriaris. Quamuis sit hominis perfecta conuersio, & post uicia atq; peccata uirtutū plena professio: nūquid possunt sic esse sine uitio, quomodo illi, qui statim de Christi fonte procedunt: Et tamen iubentur dicere: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: non humilitatis mendacio, ut tu interpretaris, sed pauore fragilitatis humanæ suam conscientiam formidantes. Illi dicunt: Ne nos inducas in tentationē: tu cum Iouiniano loqueris: eos qui plena fide baptisima consequuti sunt, tentari ultra & peccare non posse. Ad extremum inferūt: Sed libera nos a malo. Quid precantur a Domino, quod habent in liberi arbitrij potestate? O homo nunc mundus factus es in lauacro, & de te dicitur: Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelē suum: ut lota quidem sit, sed custodire non ualeat puritatē, nisi a Dño Deo sustentetur. Quomodo cupis Dei misericordia liberari, qui paulo ante liberatus es a peccatis, nisi hac ratione qua diximus: ut cum omnia fecerimus, nos inutilis esse fateamur. Oratio ergo tua, pharisæi uincit superbiam, & publicani comparatione damnatur: qui de longe stans, oculos ad Deum non audebat attollere, sed percutiebat pectus suam, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Vnde profertur Domini sententia: Dico uobis, descendit hic iustificatus in domū suam, plus quā ille. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Apostoli humiliantur, ut exaltentur. Discipuli tui eleuantur, ut corruant. Eidem adulans uiduæ non erubescis dicere pietatē, quæ nusquā reperitur in terra: & ueritatē, quæ ubiq; peregrina sit, in illa potissimum cōmorari: nec recordaris illius sententiæ: Populus meus, qui beatum te dicunt, sed uident te, & semitas pedū tuorū supplantant: laudasq; eam uocibus, & dicis: O te felicē nimium, o beatam, si iusticia quæ esse iam non nisi in cœlo creditur, apud te solam inueniatur in terris. Docere est hoc, an occidere? Leuare de terra, an præcipitare de cœlo: id mulierculæ tribuere, quod angeli non audeant usurpare? Si autem pietas, ueritas atq; iusticia non inueniuntur in terris, nisi in una muliere: ubi erunt iusti tui, quos absque peccato in terris esse iactabas? Quæ duo capitula orationis & laudis, soles cum tuis iurare discipulis non esse tua, cum perspicue in eis styli tui splendor eluceat: & tanta sit uenustas eloquij Tulliani, ut testudineo incedens gradu, quæ secreto doces, mittisq; uenalia, publice non audeas profiteri. O te felicē, cuius præter discipulos nemo cōscribit libros: tu quicquid uideris displicere, non tuū, sed alienū esse cōtendas. Et quis ille tanti erit ingenij, ut leporem tui sermonis possit imitari? CRIT. Non possum ultra differre, omnis uincitur patientiæ uestrorum iniquitate uerborum. Oro te, quid infantuli peccauere? nec cōscientiā eis delicti imputari potest, nec ignorantia, qui iuxta Ionā prophetā manū dexterā nesciunt & sinistram. Peccare non possunt, & possunt perire: genua labant, uagitus uerba non explicāt, balbutiēs lingua ridetur, & æternæ miserij cruciatus miseris præparatur. A T T. Ah nimium

Hieron. to. 2

Cc 3 disertus

disertus esse ccepisti, ut non dicam eloquens, postquam discipuli tui uersi sunt in magistros, et Antonius orator egregius, in cuius laudibus Tullius peritonat: disertos se ait uidisse multos, eloquentem adhuc neminem. Noli ergo mihi oratorum & non tuis floribus ludere, per quos solent imperitorum atque puerorum aures decipi, sed simpliciter dic mihi quid sentias. **CRIT.** Hoc dico, concedas mihi saltem eos esse sine peccato, qui peccare non possunt. **ATT.** Concedam si in Christo fuerint baptizati: nec me tenebis in assensum sententiae tuae, qua dixisti posse hominem sine peccato esse si uelit. Isti enim nec possunt, nec uolunt: sed sine ullo peccato per Dei gratiam sunt, quam in baptismo susceperunt. **CRIT.** Cogis me, ut ad inuidiosum illud ueniam, & dicam tibi, Quid enim peccauerunt: ut statim in me populorum lapides conijcias, & quem uiribus non potes, uoluntate interficias? **ATT.** Ille haereticum interficit, qui esse haereticum patitur. Caeterum nostra correptione, uiuificatio est: ut haeresi moriens, uiuas catholicae fidei. **CRIT.** Si nos scitis haereticos, cur non accusatis? **ATT.** Quia Apostolus me docet haereticum post unam & secundam correptionem uitare non accusare, sciens quia peruersus sit, & suo iudicio damnatus. Alio qui stultissimum est, super fide mea ex alterius pendere iudicio. Quid enim si te alius catholicum dixerit, statim ne assensum tribuas? Quicumque te defenderit, & peruersa credentem bene sentire dixerit: non hoc agit ut te infamia liberet, sed ut se infamet perfidia. Multitudo sociorum nequaquam te catholicum, sed haereticum esse demonstrabit. Verum haec ecclesiastico calcantur pede, ne quasi paruulis stentibus tristior quaedam imago monstretur. Hoc nobis praestet Dei timor, ut omnes alios contemnamus timores. Proinde aut defende quod credis, aut relinque quod defendere non potes. Quemcunque in defensionem tui adduxeris, non patronum, sed socium nominabis. **CRIT.** Dic quae so, & me omni libera quaestione, quare infantuli baptizentur? **ATT.** Ut eis peccata in baptismo dimittantur. **CRIT.** Quid enim comeruere peccati? Quisquam ne soluitur non ligatus? **ATT.** Me interrogas? Respondebit tibi Euangelica tuba, doctor gentium, uas aureum in toto orbe resplendens: Regnauit mors ab Adam, usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt, in similitudinem praearicationis Adam, qui est forma futuri. Quod si obieceris dici, esse aliquos qui non peccauerunt: intellige eos illud non peccasse peccatum, quod peccauit Adam praearicando in paradiso praecceptum Dei. Caeterum omnes homines, aut antiqui propagatoris Adam, aut suo nomine tenentur obnoxii. Qui paruulus est, parentis in baptismo uinculo soluitur. Qui eius aetatis est, quae potest sapere, & alieno & suo, Christi sanguine liberatur. Ac ne me putes haeretico sensu hoc intelligere, beatus martyr Cyprianus, cuius te in scripturarum testimonijs dirigendis exemplum gloriaris, in epistola quam scribit ad episcopum Fidum de infantibus baptizandis haec memorat. Porro autem si etiam grauissimis delictoribus, & in Deum multo ante peccantibus cum postea crediderint remissio peccatorum datur, & a baptismo atque gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquae, prima natiuitate contraxit. Qui ad remissionem peccatorum accipiendam, hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata. Et idcirco frater charissime, haec fuit in concilio nostra sententia, a baptismo atque gratia Dei, qui omnibus misericors & benignus & pius est, neminem per nos debere prohiberi. Quod cum circa uniuersos obseruandum sit atque retinendum, magis circa infantes ipsos & recens natos obseruandum puta, qui hoc ipso de opere nostra ad diuinam misericordiam plus merentur, quod in primo statim natiuitatis suae ortu plorantes ac flentes, nihil aliud faciunt quam deprecantur. Scripsit dudum uir, sanctus & eloquens episcopus Augustinus ad Marcellinum, qui postea sub inuidia tyrannidis Heraclianae ab haereticis innocens cecus est, duos libros de infantibus baptizandis contra haeresim uestram, per quam uultis afferere baptizari infantes, non in remissionem peccatorum, sed in regnum caelorum: iuxta illud quod scriptum est in Euangelio: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum caelorum.

Tertium

A Tertium quoque ad eundem Marcellinum contra eos, qui dicunt idem quod uos, posse hominem sine peccato esse, si uelit, absque dei gratia. Et quartum nuper ad Hilarium contra doctrinam tuam, multa peruersa fingentem. Alios quoque specialiter tuo nomini credere dicitur, qui necdum in nostras uenere manus. Unde super sedendum huic labori censeo, ne dicatur mihi illud Horatii: In syluam ne ligna feras. Aut enim eadem diceremus ex superfluo, aut si noua uoluerimus dicere, a clarissimo ingenio occupata sunt meliora. Hoc unum dicam, ut tandem finiatur oratio: aut nouum uos debere symbolum tradere, ut post patrem & filium & spiritum sanctum baptizetis infantes in regnum caelorum: aut si unum & in paruulis & in magnis habetis baptismum, etiam infantes in remissionem peccatorum baptizandos in similitudinem praearicationis Adam. Quod si iniusta uobis uidetur aliorum remissio peccatorum: qua non indiget qui peccare non potuit: transite ad amasium uestrum, qui praeterita in caelis & antiqua delicta solui dicit in baptismo: ut cuius in caeteris autoritate ducimini, etiam in hac parte errorem sequamini.

IN PROLOGVM DIALOG. ADVERSVS PELAGIANOS SCHOLIA.

Vibudam lupatis.] Lupata sunt frena asperiora, quibus indomiti cohibentur equi. Ita Vergilius: Et duris parere lupatis. Euagrius Hyperborea.] Addidit patriam, quod eius nominis complures sint. Sunt autem Hyperborei, Scythiae populi in Asiatico litore ad Aquilonem in montibus Ripheis. Abin & Paamin.] Meminit Augustinus in libro De heresibus ad Quoduultum de Psallianis, siue, ut in alijs habetur codicibus, Massilianis, qui Graece dicti sunt Euchitae, quod indefinenter orarent. Socraticorum consuetudinem.] Qui dialogis rem tractant, ut Plato & Xenophon. Inuidiae facibus.] Id etiam literis prodidit Genadius, obrectatore Ruffini, liuore commotum, ad obloquium uertisse stylium. Eloquentiae fuerit fulmina.] Hoc per ironiam est accipiendum. Nam ipsi in libris infantiam exprobrat. Si quidem id agit hoc loco Hieronymus, non fuisse causam cur Ruffino inuideret. Palladius feruili nequitia.] Nequitiam non ad libidinem retulit, sed ad contemptum. Ita Plautus piscem non recentem appellat nequam, quod nullius esset precij.

IN PRIMVM DIALOGVM SCHOLIA.

1 Dic mihi.] Posteaquam decretum erat fictis nominibus rem agere, demiror cur haec uocabula potissimum placuerint Attici & Critobuli. Nisi ob id sibi sumpsit Attici nomen, quod hic data opera Atticum dicendi genus affectauit, hoc est, dilucidum, & elegans magis quam uehemens. Quod idem fecit in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi. Aduersarium autem ideo uocauit Critobulum, quod innuat in concilio condemnandum, a uerbo κριτων & βουλη. Nam huius haeresis damnata fuit primum ab Innocentio, deinde a Zosimo, postremo a concilio Carthagenensi: quemadmodum antereculimus. Ingratis tibi fatendum est.] Ingratis aduerbialiter dixit, pro eo quod est, nolenti. Scilicet nunc mihi.] Scilicet ironiam habet, sentit enim non esse necesse. Fruere libertate arbitrii.] Hoc non est approbantis, sed abominantis. *δυναμις*, hoc est tibi habe. Ita Iuuenalis: Vitae & imaginis huius Gaudia longa feras: utique cum contemptu eius cui haec dicit. Quod Graece dicitur *δυναμις*.] Philosophorum uocabula *δυναμις*, quam potentiam uocant Latini & *δυναμις*, quam aeterni appellant: haec inter se pugnant. Nam *δυναμις* dicitur esse, quod nondum est: sed tamen ita conditum, ut esse possit, quemadmodum granum pomi potentia est arbor, & materia prima quidlibet est. At *δυναμις*, quod iam uere est, & in quo agit inducta forma. Ne tu dialecticis.] Varie deprauatus erat hic locus in exemplaribus. legendum arbitror: At tu nanijs imbutus quidem es. Ut sit sensus, illum degustata dialectica facile posse sentire, id neminem concessurum. Aut certe in hunc modum: An tu ne his quidem dialecticis imbutus es? hoc est, his rudimentis, quae norunt, qui uel leuiter attigere dialecticam. In regione Hus.] Quam uocem Hebraicam Septuaginta uerterunt Auisitide. Et paruam Euangelista.] Nam magis mirandum erat, si Apostolus in eadem epistola, eaque parua, sic secum ipse pugnaret. Quid paleis ad.] Hieremiae cap. uigesimalmotertio. Ad oratorum castra.] Translatum a militibus perfugis, ad hostium castra se transferentibus. Orator tuus.] Nempe Cicero. Communibus locis.] Subaudi uti. Nam domi nobis ista nascuntur, rhetorum enim propria sunt. Diuidens propria.] *ιδία* Graece, hoc est proprie, siue priuatum. Si legas *ιδία*, propria sunt. Atque id uerbi in nostra editione non reperitur. Magister uester.] Id est uetus ille. Origenem, ni fallor, significat, aut certe Platonem, unde haussit haec Origenes. Maluit autem Graece dicere, ut alluderet ad libros *πρωτης αγωγης*. Deinde luderet amphibologia uocis. Nam archaicus Graecis & uetustum significat, & stultum ac delirum. Manu inijciant deo.] Hoc est, deum in ius trahant iniecta manu. Quas Graeci *βουδωρος*.] Quod ad uerbum dicere possis caminarias, quae in fornacibus & caminis exercentur: a *βουη* camino, & *αυη* incendere. Deinde translata uox ad quaslibet artes, quae manu operificio peragunt. In tria diuidit.] Hic supposuerant eruditi diuisionem me-

dicinae, aliunde sumptam. Verum ex antiquorum codicum uestigijs ad hunc restitimus modum, e...

magis sonat. Sine crimine uidetur uulgo dici, qui caret flagitijs. At ἀνεγκλητὸς dicitur is, in quem nul...

IN DIALOGVM SECVNDVM SCHOLIA.

Quod Graece ἀναμάρτητος. Id est, impeccabilem, ut in superioribus demonstratum est. De...

Quae Graece περιπέγεια. Id est, circumferentia, siue circumlatio, aut rotatio, quod in morem ro...

Inter simias & pauos. Quae animantia eius sunt regionis: & alterū habetur in delicijs apud ma...

di, nominis loco positū. Nisi fallor enim σκάδου & σκαυδαλου. Vtrumq; ductum uidetur à σκάφα...

num reuera. Hoc κατ' ἀντίφρασην est accipiendum. ἀντίθεον esse doceas. Verbum est Home...

non in apostolos, sed in se descendisse. δμὸν ἀναμάρτητον. Id est, ille qui solus est sine peccato...

des sancti uoluuntur. Locus est apud eundem capite nono. Antiochus Epiphanes. ἐπιφανής, id est, illustris.

IN DIALOGVM TERTIVM SCHOLIA.

Quod de Socrate. Is Agelastos est dicitur, semper eodē uultus habitu, nec alio fuit cum ebibe...

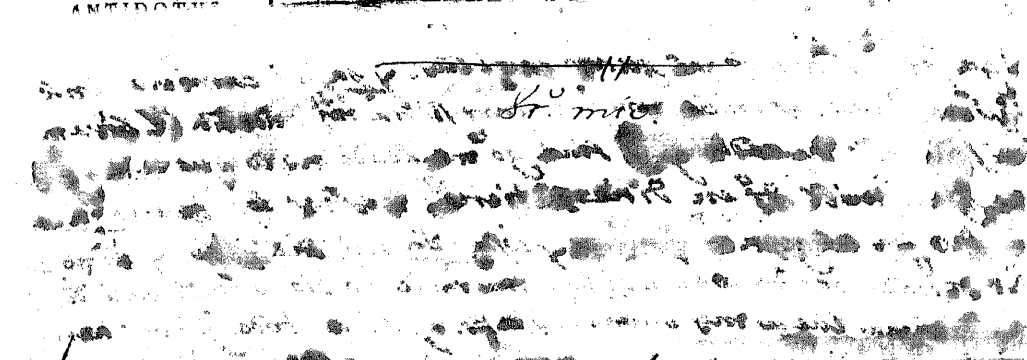
rum. Non intelligis. Διλημματῶν, siue διλημμα, id est, dilemma, genus est syllogismi cornutū...

Præstigijs appellat, quod oculis illudatur. Aliud enim exhibetur quàm est. Fit autē aliquoties in tra...

Testudineo. Ad Fastum inaccessus reuulit, ita solent qui superciliosam præ se ferunt sanctimoniam...

Episcopus

Episcopus Augustinus. Nemo plura conscripsit aduersus Pelagianos q̄ diuus Augustinus: ex...

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus episcopus Alexandrinus adhortatur Epiphaniū episcopū Salaminae Cypri, ut mo...

Dominus qui locutus est ad prophetam: Ecce constitui te hodie super gentes & regna, eradicare, & suffodere, & disperdere; ac rursum, ædificare ac planta...

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilum episcopū Alexandrinū extimulat in Origenistarū factionē. Verum in his epistolis...

Hic

Hic Theophilus pessimis coloribus depingit libro Tripartitæ historiae decimo, homo uaser & fraudulentus, ingenijq; tyrannici, cuius artibus Chryostomus in exilium actus est.

HIERONYMVS THEOPHILO.

Meminit beatitudo tua, quod eo tempore quo nobiscum manebas, nunq̄ ab officijs meus sermo cessauerit: nec considerauerim, quid tu pro dispensatione tunc faceres, sed quid me facere conueniret. Et nunc sumptis dignationis tuæ epistolis, fructum aliquem cepisse me uideo euangelicæ lectionis. Si enim duri iudicis sententiam crebra mulieris inflexit petitio, quanto magis paterna uiscera interpellatione sedula molliuntur? Quod de canonibus ecclesiasticis mores, gratias agimus. Quem enim diligit dominus, corripit: & flagellat omne filium quæ recipit. Sed tamen scio nobis nihil esse antiquius quam Christi iura seruare, nec patrum transire terminos, semperq; meminisse Romanam fidem apostolico ore laudatam: cuius se esse participem Alexandria ecclesia gloriatur. Super nefaria hæresi, quam in multa patientia generis, & putas ecclesiæ uisceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis sanctis displicet: ne dum paucorum penitentiam præstolaris, nutrias audaciam perditorum: & factio robustior fiat. Vale in Christo.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Theophilus scribit Hieronymo, uictos & explosos ac damnatos Origenistas.

THEOPHILVS HIERONYMO.

Sanctus episcopus Agatho, cū dilectissimo diacono Athanasio in ecclesiastica directus est causa, quam cum didiceris, nō ambigo quin nostrum studium probes, & in ecclesiæ uictoria glorieris. Namq; Origenis hæresim in monasterijs Nitriæ quidam nequam & furiosi homines serere & fundare cupientes, prophetica falce succisi sunt. Quia recordati sumus cōmonentis Apostoli: Argue eos se uere. Festina igitur & tu, partem huius præmij recepturus, deceptos quosq; emendare sermionibus. Optamus, si fieri potest, in diebus nostris catholicam fidem, & ecclesiæ regulas cum subiectis nobis populis custodire, & omnes nouas sopire doctrinas.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS

Hieronymus laudat industriam Theophili, cuius prudenti lenitate uicta sit Origenistarum factio.

HIERONYMVS THEOPHILO.

Nuper tuæ beatitudinis percepi scripta, emendantia uetus silentium, & me ad solitum officium prouocantia. Vnde licet per sanctos fratres Priscum & Eubulum tuus ad nos sermo cessauerit: tamen quia uidimus illos zelo fidei concitatos, raptim Palæstinae iustrasse regiones, & dispersos regulos usq; ad suas latebras persecutos: breuiter scribimus, quod totus mundus exultet, & in tuis uictorijs gloriatur: erectumq; Alexandriae uexillum crucis, & aduersus hæresim trophæa fulgentia, gaudens populorum turba prospectet. Maeste uirtute, maeste zelo fidei, ostendisti, q̄ hucusq; taciturnitas dispensatio fuit, non consensus. Liberè enim reuerentiæ tuæ loquor. Dolebamus te nimium esse patientem: & ignorantes magistri gubernacula, gestiebamus in interitum perditorum. Sed, ut uideo, exaltasti manū diu, & suspendisti plagam, ut ferires fortius. Super susceptione cuiusdam non debes contra urbis huius dolere pontificē, quia nihil tuis literis percepit, & temerarium fuit de eo quod nesciebat ferre sententiam: tamen reor illum nec audere, nec uelle te in aliquo lædere.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Scribit in eandem fermē sententiam, eius opera non solum Ægyptum & Syriam, sed & Italiam omnem liberatam ab hæresi Origenistarum.

HIERONYMVS THEOPHILO.

Duplicem mihi gratiam beatitudinis tuæ literæ præstiterunt: quod & sanctos uenerabiles Agathonem episcopum, & diaconum Athanasium habuerint portitores: & aduersum sceleratissimam hæresim, zelum fidei demonstrarint. Vox beatitudinis tuæ in orbe pertonuit, & cunctis Christi ecclesijs lætantibus, diaboli uenena siluere. Nequaquam amplius antiquus serpens sibilat, sed

sed contortus & euisceratus, in cauernarum tenebris delitescēs, solem clarum ferre non sustinet. Qui quidem super hac re, & antequam scriberes, in Occidentē epistolas miserā, ex parte hæreticorum strophas, meæ lingue hominibus indicans. Ex dispensatione Dei factum puto, ut eo in tempore tu quoq; ad Anastasium papā scriberes, & nostram dum ignoras sententiam roborares. Verum à te nunc admoniti, magis studium accommodabimus, ut hic & procul simplices ab errore reuocemus. Nec timeamus subire odia quorundam. Nec enim debemus hominibus placere, sed deo: quanq; ardentius ab illis defendatur hæresis, q̄ à nobis oppugnetur. Simulq; obsecro, ut si qua synodica habes, ad me dirigas: quo possim tanti pontificis autoritate firmatus, liberius & cōfidentius pro Christo ora referare. Vincentius presbyter ante biduū quam hanc epistolam darē de urbe uenit, & suppliciter te salutat: crebroq; sermone concelebrat Romā & totam Italiam, tuis post Christum epistolis liberatam. Adnitere ergo papa amantissime atq; beatissime, & per omnem occasionem ad Occidentales episcopos scribe, ut mala germina acuta, ut ipse significas, succidere falce non cessent.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Monet ut explosa factione Origenistarum, & eos eiciat qui clam & oblique essent Origenistæ, Ruffinum & illius amicos.

THEOPHILVS HIERONYMO.

Didici quod & sanctitas tua nouerit Theodorum monachum, eiusq; studium comprobauit, quia cum à nobis Romam nauigaturus exiret, noluit antè proficisci, nisi te et sanctos fratres qui tecum sunt in monasterio, quasi uiscera amplexaretur & inuiseret. Quem cū susceperis, pro ecclesiæ tranquillitate lætare. Vidit enim cuncta Nitriæ monasteria, & referre potest continentiam & mansuetudinem monachorum. Quomodo extinctis & fugatis Origenis sectatoribus, pax ecclesiæ reddita sit, & disciplina domini conseruetur. Atq; utinam apud uos quoq; deponerent hypocrisis, qui occultè dicuntur subruere ueritatem. De quibus non bene sentientes, in his regionibus fratres, hæc me scribere prouocarunt. Quāobrem cauetē & effugite huiusce modi homines, iuxta quod scriptū est: Si quis non affert ad uos ecclesiasticā fidem, huic nec aue dixeritis. Quanquam ex superfluo faciam, hæc tibi scribere, qui errātes potes ab errore reuocare: tamen nihil nocet & prudentes & eruditos uiros pro sollicitudine fidei commoueri. Omnes fratres qui tecum sunt, nomine meo salutari uolo.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Nunciat Hieronymo, Origenistarum factionem opera Theophili damnatam: exemplar epistolæ ad eum, uelut huius rei præcipuum adiutorem mittens, tacite adhortans, ut quos aduersus eam scripsisset libros ederet.

EPIPHANIUS HIERONYMO.

Generalis epistola, que ad oēs catholicos scripta est, ad te propriè pertinet, q̄ zelum fidei aduersus cunctas hæreses habēs, Origenis propriè & Apollinarij discipulis aduersaris: quorū uenenatas radices, & in altū defixā impietatē, omnipotēs deus protraxit in mediū: ut in Alexandria prodiret, in toto orbe arefceret. Scito em̄ fili charissime, Amalech usq; ad stirpē esse deletū, & in mōte Raphadim erectū trophæū crucis. Etenim quomodo porrectis in altum Moysi manibus, uincebat Israel: sic Dominus confortauit famulum suum Theophilū, ut super altare ecclesiæ Alexandriae, contra Origenē uexillū poneret: & impleretur in eo quod dicitur: Scribe signū hoc, quia delebo funditus Origenis hæresim à facie terræ cum ipso Amalech. Et ne uidear eadem rursus iterare, & prolixiorē epistolam texere: ipsam ad uos scriptam direxi: ut scire possis quæ nobis scriperit, & quantū boni ultimæ ætati meæ cōcesserit Dominus, ut quod semper clamabā, tanti pōtificis testimonio probaretur. Iam autē puto & te aliquid operis edidisse, & iuxta priorē epistolam qua te super hac re fueram cohortatus, elimasse librum quem tuæ lingue homines legant. Audio enim & ad Occidentem quorundam hominum naufragia peruenisse, qui non contenti perditione sua, uolunt plures mor-

tis habere participes, quasi multitudo peccantium scelus minuat: & non numerositate ignorantum maior gehennæ flamma succrescat. Sanctos fratres, qui tecum sunt in monasterio domino seruientes, & tecum & per te plurimum salutamus.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Excusat se, quod paucis scripserit, nimirum occupatus conferendis Hebræorum uoluminibus cum editione Aquilæ. *παιδείων* autem uocat, non quod sit superuacaneum, sed alienum ab opere suscepto, & uelut extraordinarium.

HIERONYMVS MARCELLAE.

Tam paruam epistolam scriberem, causæ duplicis fuit: quod & tabellarius festinabat, & ego alio opere detentus hoc quasi *παιδείων* me occupare nolui. Quæris quidnam illud sit, tam grande, tam necessarium, quo epistolica confabulationis munus exclusum sit. Iam pridem cum uoluminibus Hebræorum editionem Aquilæ confero, ne quid forsitan propter odium Christi, synagoga mutauerit: & ut amicæ menti fatear, quæ ad nostram fidem pertineant roborandam plura reperio. Nunc à prophetis, Solomone, Psalterio, Regnorumque libris examulsim recensitis, Exodum teneo, quem illi Ele semoth *המשפטים* uocant, ad Leuiticum transiturus. Vides igitur, quod nullum officium huic operi præponendum est. Attamen ne Currentius noster forte frustra cucurrerit, duas epistolas, quas ad sororem tuam Paulam eiusque pignus Eustochiū miseram, huic sermuculo annexui: ut dum illas legeris, & in his aliquid doctrinæ pariter ac lepōris inueneris, putes tibi quoque scripta esse, quæ illis scripta sunt. Albinam cōmunem matrem ualere cupio, de corpore loquor, ut spiritu ualeat, non ignorans. Eamque per te salutari obsecro: & duplici pietatis officio focillari, quod in una eademque Christiana simul diligatur & mater.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Vigilantium, ut habet titulus, qui adiunctus factioni Ruffini, Hieronymianum nomen, & illius amicos infamabat, reprehendit, & hortatur ut aliquando respiscat, & desinat calumniari.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIUM.

Vstum quidem fuerat, nequaquam tibi literis satisfacere, qui tuis auribus non credidisti: neque enim schedulæ potes acquiescere, qui uiuo sermone non accommodasti fidem. Sed quia Christus perfectæ nobis humilitatis exemplar in se tribuit, dans osculum proditori, & latronis penitentiam in patibulo suscipiens, eadem absenti significo, quæ præfenti quocumque locutus sum, me ita Origenem legisse uel legere, ut Apollinarium, uel cæteros tractatores, quorum in quibusdam libros non recipit ecclesia. Non quo omnia dicam esse damnanda, quæ in illorum uoluminibus continentur: sed quod quædam reprehendenda confitear. Verum quia operis mei est et studij multos legere, ut ex plurimis diuersos flores carpam: non tam probaturus omnia, quam quæ bona sunt electurus, assumo multos in manus meas, ut à multis multa cognoscam, secundum illud quod scriptum est: Omnia legentes, quæ bona sunt retinētes. Unde satis miror te uoluisse Origenis mihi obijcere dogmata, cuius in plerisque errorem usque ad hanc ætatem penitus ignoras. Ego ne hæreticus: & cur me quæso hæretici non amant: Tu orthodoxus: qui etiam contra sententiam tuam, & linguam alia prædicantem aut inuitus subscripsisti, & præuaricator es: aut uolens, & hæreticus. Dimisisti Ægyptum, & proprias prouincias reliquisti, in quibus sectam tuam libera plerique fronte defendunt: & elegisti me ad insectandū, qui omnia contra ecclesiam dogmata reprehendo, & publica uoce condemno. Origenes hæreticus: quid ad me, qui illum in plerisque hæreticum non nego: Errauit de resurrectione corporis, errauit de animarū statu, de diaboli penitentia: & quod his maius est, dei filium & spiritum sanctum in cōmentarijs Esaiæ, Seraphim esse testatus est. Si errasse non dicerē eū, & hæc quotidie non anathematizarem, essem erroris illius socius. Neque enim ita debemus bona eius recipere, ut mala quoque suscipere cogamur. At idem & scripturas in multis bene interpretatus est, & prophetarum obscura differuit, & tam noui quam ueteris testamenti reuelauit maxima sacramenta. Si igitur quæ bo

na sunt, transtulisti: & mala uel amputaui, uel correxi, uel tacui: arguendus sum, cur per me Latini bona eius habeant, & mala ignorēt: Si hoc crimē est, arguatur & cōfessor Hilarius, qui psalmorum interpretationē, & Homilias in Iob ex libris eius, id est, ex Græco in Latinum transtulit. Sit in culpa eiusdem confessionis Vercellensis Eusebius, qui omnium psalmorum cōmentarios hæretici nominis uertit in nostrum eloquiū: licet hæretica prætermittens, optima quæque transtulerit. Taceo de Victorino Pictauiouensi, & cæteris qui Origenem in explanatione duntaxat scripturarū secuti sunt & expresserūt, ne non tam me defendere, quam socios criminis uidear quærere. Ad te ipsum ueniam, cur tractatus eius in Iob descriptos habes: In quibus contra diabolū, & de stellis cæloque disputans, quædam locutus es, quæ ecclesia non recipit: Tibi soli licet *ἡ σοφία τῶν ἁγίων*, de cunctis & Græcis & Latinis tractatoribus ferre sententiam: & quasi censoria uirgula, alios eijcere de bibliotheca, alios recipere: & cum tibi placuerit, me uel catholicū, uel hæreticū pronuncias: nobis non licet peruerfa respuere, & damnare quæ sæpe damnauimus: Lege ad epheos libros, lege cætera opuscula mea, & maxime in Ecclesiasten commentarios, & liquido peruidebis, me ab adolescentia nunquam alicuius autoritate deterritum, acquiescisse hæreticæ prauitati. Non parum est scire quid nescias: prudentis hominis est, nosse mensuram suam: nec zelo diaboli concitatum, imperitiæ suæ cunctum orbem testem facere. Sed gloriari cupis, & in patria tua iactas me non potuisse respondere eloquentiæ tuæ, & acumen in te Chryssippi formidasse. Christiana uerecundia teneor, & cellulæ meæ latebras nolo mordaci sermone referare. Alio qui proferrem *ἡ σοφία τῶν ἀγίων καὶ τροπαιοφύλων*. Sed hæc alijs, aut loquenda, aut ridenda dimitto. Ego quasi Christianus cum Christiano loquens, obsecro te frater, ne plus uelis sapere quam sapias, ne uel innocentiam uel simplicitatem tuam, uel certe ea quæ taceo, & te non intelligente cæteri intelligunt, stylo proferas, & ineptiarū tuarum cunctis cachinnum præbeas. Aliud à parua ætate didicisti, alijs assuetus es disciplinis. Non est eiusdem hominis, aureos nummos & scripturas probare: & degustare uina, & prophetas uel apostolos intelligere. Me laceras, sanctū fratrem Oceanū in culpam hæreseos uocas: presbyterorū tibi Vincentij & Pauliniani, & fratris Eusebij iudicium displicet. Solus es Cato Romani generis disertissimus, qui testimonio tuo & prudentiæ uelis credi. Recordare quæso illius diei, quando me de resurrectione & ueritate corporis prædicāte, ex latere subsultabas, & plaudebas manu, & applaudebas pede, & orthodoxū clamabas. Postquam nauigare cœpisti, & ad intimum cerebrū tuū sentinæ putredo peruenit, tunc nos hæreticos recordatus es. Quid tibi faciam? Credidi sancti presbyteri Paulini epistolis, & illius super nomine tuo non putauit errare iudicium. Et licet statim accepta epistola *ἡ σοφία τῶν ἁγίων* sermonem tuum intelligerē, tamen rusticitatem & simplicitatē magis in te arbitrabar quam uecordiam. Nec reprehendo sanctum uirum. Maluit enim dissimulare quod nouerat, quam portitorē clientulū in tuis literis accusare. Sed memet ipsum arguo, qui alterius potius acquiesci quam meo iudicio, & oculis aliud cernentibus, aliud schedulæ credidi quam uidebam. Quamobrem desine me lacerare, & uoluminibus tuis obruere. Parce saltē nummis tuis, quibus notarios librariorumque conducens, eisdem & scriptoribus uteris & fautoribus: qui te ideo forsitan laudant, ut lucrū in scribendo faciant. Si libet exercere ingenium, trade te grammaticis atque rhetoribus: discite dialecticam, sectis instruere philosophorū, ut cum omnia didiceris, saltē tunc tacere incipias. Quamquam stultē faciam, magistro cunctorū magistros quærere, & ei modum imponere qui loqui nescit, & tacere non potest. Verū est illud apud Græcos prouerbiū: *ὄνειδος ἄνθρωπος ἄνθρωπον*. Ego reor, & nomē tibi *ἡ σοφία τῶν ἁγίων* impositum. Nam tota mente dormitas, & profundissimo non tam somno stertis, quam lethargo. Inter cæteras quippe blasphemias, quas ore sacrilego protulisti, ausus es dicere: montem de quo abscissus est in Daniele lapis sine manibus, esse diabolū, & lapidem Christū: qui quia assumpsit corpus ex Adam, qui diabolo antè per uicia cohæserat, natum esse de uirgine: ut à monte, hoc est, à diabolo hominem separaret. O præcidendam linguā, ac per partes & frustra lacerandam. Quisquam

ne Christianus Deum patrem omnipotentē in personam diaboli interpretatur, & tanto piaculo totius orbis aures maculat: Si interpretationē tuam quisquam non dicam catholicorum, sed hæreticorū siue gentilium unquam recepit, piū sit quod locutus es: sin autem tantum nefas nunquā audiuit Christi ecclesia, & per tuum primū os, ipse se montē interpretatus est qui dixerat, Ero similis altissimi: age pœnitentiam, in sacco uersare & cinere, & tantū scelus iugibus absterge lachrymis: si tandem tibi dimittatur hæc impietas, & iuxta errorem Origenis tunc ueniam consequaris, quando consecuturus est diabolus, qui nunquam plus q̄ per os tuum deprehenditur blasphemasse. Meam iniuriā patienter tuli, Impietatem contra Deum ferre non potui, Vnde & uisus sum mordacius in extrema epistola scribere quā promiseram: quanquam post priorem pœnitentiam qua à me ueniā deprecatus es, iterum commississe unde agas pœnitentiam stolidissimum sit. Tribuat tibi Christus ut audias & taceas, ut intelligas & sic loquaris.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Tibi solilicet *ἡ σοφώτατος κενώσις*.] Cranium Græce summū est capitis hemisphærum, quod Latini caluariam uocant: in ea quoniam sunt organa mentis, hominem stultissimum iucundissimā figura, sapientissimam caluariam uocat. Censoria uirgula.] Censores Romani ius habebant senatu mouendi, si quis uideretur indignus eo ordine. Sic Vigilantius ē bibliotheca. Alioquin proferrem.] Græca quæ sequuntur uarie habentur in exemplaribus. In codice quodam antiquo sic legi, tamen si formulis pœsime Græcis scriptum, *πρῶτον τὴν ἀρετὴν οὐ καὶ προπαιδοφῶν*, id est, omnia tua præclara facinora, & pompam trophæorum: ut sensum magis reddam quā uerba. *ἀρετὴ* enim significat egregie se gerere in negotio quo piām, præsertim in bello, aut certamine. *προπαιδοφῶν* dicitur, cum in pompa circumferuntur monumenta uictoriæ. Porro Latina quæ nescio quis addidit uolens interpretari, dedisse uidentur occasione, ut Græca quoq; uirtutarentur. Et hæc Latina, Id est omnia prælia tua, & trophæum paruulorum quoq; humero portatum, & in eorum uoce cantatum, nō habentur in antiquis scriptis codicibus. Fortē legendum *προπαιδοφῶν*, ut adicias ea quæ in quibusdam exemplaribus adduntur, paruulorum quoq; uoce cantatum. Nisi fortē maus *προπαιδοφῶν*, ut intelligas cantationē, qua celebrabantur laudes fortium uirorum. Et licet statim accepta epistola. Vox Græca quæ hic subiicitur uarie scribitur. Quidam habent *ἀσυναφρον*, quidam *ἀσυνετον*, quidam *ἀσυνετον*. Ex horum postremo conficio scriptum fuisse *ἀσυναφρον*, id est incompositum. Nec male quidam addidit inconditum. *ἀσυναφρον* enim Græce est compono siue concinno. *ἀσυναφρον*.] Id est, asinus ad lyram: siue ut quidam habent codices, *ἀσυναφρον*, id est, asinus lyrae, ut subaudias auditor utrumq; dicitur de indocili.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Tranquillinum amicum docet quatenus amplectendus ac legendus sit Origenes.

HIERONYMVS TRANQUILLINO.

Maiora spiritus uincula esse quā corporum, si olim ambigebamus, nunc probauimus, dum & mihi sanctitas tua hæret animo, & ego tibi Christi amore coniungor. Verè enim & simpliciter candidissimo pectori tuo loquor: ipsa schedula & muti apices literarum spirant in nos tuæ mentis affectum. Quod dicit Origenes multos errores deceptos, & sanctum filium meum Oceanum illorum in sania repugnare, & doleo simul & gaudeo: dum aut supplantati sunt simplices, aut ab errantibus subuenitur. Et quia meæ paruitatis quæris sententiam, utrum secundum fratrem Faustinum penitus respuendus sit, an secundum quosdam legendus ex parte. Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinarium, & nonnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos: ut bona eligamus, uitemusq; contraria, iuxta Apostolum dicentem: Omnia probate, quæ bona sunt tenete. Cæterum qui uel in amorem eius nimium, uel in odium, stomachi sui prauitate ducuntur, uidentur mihi illi maledicto prophætico subiacere: Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum: qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum. Nec enim propter doctrinam eius, praua recipienda sunt dogmata: nec propter dogmatum prauitatem, si quos cōmentarios in scripturas sanctas utiles edidit, penitus respuendi sunt. Quod si contentiosum inter se amatores eius & obtractatores funem duxerint: ut nihil medium appetant, nec seruent modum: sed totum aut

Aut probent, aut improbent: libentius piam rusticitatem, quā doctam blasphemiam eligam. Sanctus frater Tatianus diaconus te impendio resalutat.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Ab Arianorum factionibus agitatus, cum primum uenisset in Syriam, exponit Marco suæ fidei professionem, quæ cum Romana & Alexandrina ecclesia consentiat.

HIERONYMVS MARCO PRESBYTERO CELEDENSI.

Decreueram quidem utendum mihi Psalmistæ uoce dicentis: Cum consisteret aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & filui à bonis. Et iterū, Ego uero tanquam surdus non audiebam, & tanquā mutus non aperiens os suum, & factus sum ut homo nō audiens. Sed quia charitas omnia superat, & propositū uincit affectus, non tam iniuriā facientibus reddo uicē, q̄ tibi respondeo postulanti. Apud Christianos enim, nō qui patitur, ut ait quidam, sed qui facit contumeliā, miser est. Et primo quidem antequā de fide mea, quam optimè nosti, tecum loquar, aduersus barbariem istius loci, uersu cogor clamare uulgato: Quod genus hoc hominum: quæ ue hunc tam barbara morem Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ. Belacient, primaq; uetant consistere terra, &c. Quæ idcirco de gentili poeta sumptisus, ut qui Christi pacem nō seruat, pacē saltē discat ab ethnico. Hæreticus uocor, hominon prædicans trinitatē, Sabellianæ impietatis arguor: tres subsistentes, ueras, integras, perfectasq; personas indefessa uoce pronuncians. Si ab Arianis, merito: si ab orthodoxis, qui huiusmodi arguunt fidem, orthodoxi esse desierūt: aut si eis placet, hæreticū me cum Occidente, hæreticū cum Ægypto, hoc est cum Damaso Petroq; condemnent. Quid unū hominem exceptis socijs criminantur? Si riuus tenuiter fluit, nō est aluei culpa, sed fontis. Pudet dicere, de cauernis cellularū damnamus orbem. In sacco & cinere uolutati, de episcopis sententiā ferimus. Quid facit sub tunica pœnitentis regius animus? Catenæ sordes & comæ, nō sunt diadematis signa, sed fletus. Permittant me quæso nihil loqui. Cur eum la cerant, qui non meretur inuidiam? Hæreticus sum, quid ad te? quiesce, iam dictū est. Planè times nē eloquentissimus homo in Syro sermone uel Græco ecclesias circumeam, populos seducam, schisma conficiā. Nihil alicui præripui, nihil ociosus accipio. Manu quotidie & proprio sudore quærimus cibum, scientes ab Apostolo scriptū esse: Qui aut non operatur, nec manducet. Hæc uenerabilis & sancte pater, cum quali gemitu, cum quali dolore conscripserim, testis est Iesus. Tacui, nunquid semper tacebo, dicit Dñs. Non mihi conceditur unus angulus eremi. Quotidie exposcor fidem, quasi sine fide renatus sim. Confiteor ut uolunt, non placet. Subscribo, nō credunt. Vnum tantum placet, ut hinc recedam, lamiam cedo, abruperūt partē à me animæ meę, charissimos fratres, ecce discedere cupiūt, imò discedunt, melius esse dicentes, inter feras habitare, q̄ cum talibus Christianis: & ego ipse, nisi me & corporis imbecillitas & hyemis retineret asperitas, iam modo fugerē. Veruntamen dum uernum tempus adueniat, obsecro ut paucis mihi mensibus eremi concedatur hospitium: aut si hoc tardum uidetur, abscedo. Domini est terra, & plenitudo eius. Ascendant soli cœlum, propter illos tantum Christus mortuus sit: habeant, possideant, glorientur. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. De fide autem quod dignatus es scribere, sancto Cyrillo dedi conscriptam fidem. Qui sic non credit, alienus à Christo est. Cæterum ego fidei meæ testes habeo aures tuas, & beati fratris Zenobij, quem tecum omnes qui hic sumus plurimum salutamus.

SCHOLION.

Homusion, *ὁμοσιον*.] Id est, eiusdem essentia. Aluei ripa.] Alueus est in quo riuus aut flumen fluit, hoc est cauum illud, cinctum riuus hinc & hinc. Ne eloquentissimus homo. Hæc per ironiam dicuntur, quod Syri sermonis esset imperitus, nec poterat eloquens esse in peregrino sermone. Suspicor autem hæc uerba, uel Græco, abs quopiam sciolo addita esse.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Nunciat studium Theophili archiepiscopi Alexandrini, in opprimenda factione Origenistarum: adhortans, ut quod per eum sit actum apud Orientales, Romana confirmet autoritas.

Rursum orientalibus uos locupletato mercibus: & Alexandrinās opes primo Romā uere transmittō. Deus ab austro ueniet, & sanctus de monte Pharam, umbra cōdensa, unde & sponsa lætatur in cantico canticorū, dicēs: In umbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Verē nunc completur Esaia: uaticiniū prædicantis: In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti. Vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia. Qui paruulum Christum fouerant, adultum fidei calore defendunt, ut qui per illos effugerat Herodis manus, effugiat hæreticum blasphemantē. Quem Demetrius Alexandri urbe pepulit, toto orbe fugat Theophilus: ad quem Lucas scripsit Actus apostolorū, qui ex amore Dei nomē inuenit. Vbi nunc est coluber tortuosus: Vbi uenenatissima uiperā? Prima hominis facies utero cōmissa luporum. Vbi hæresis quæ sibilabat in mundo, & me & papam Theophilum sui iactabat erroris, latratuq; impudentissimorū canum ad inducendos simplices, nostrum mentiebatur assensum? Oppressa est eius autoritas & eloquentia, & in morem dæmoniorū spirituum de terra loquitur. Nescit enim eum, qui de sursum ueniēs ea loquitur, quæ sursum sunt: atq; utinam serpentina generatio, aut simpliciter nostra fateatur, aut cōstanter defendat sua, ut scire ualeamus qui nobis amandi sint, qui cauendi. Nunc autem nouum pœnitentiæ genus oderunt nos quasi hostes, quorū fidem publicē negare non audent. Rogo quis est iste dolor, qui nec tempore, nec ratione curatur? Inter micantes gladios, iacentia corpora, riuos sanguinis profluentes iunguntur sepe hostiles dextræ, & belli rabiem pax repentina cōmutat. Soli sunt huius hæreseos sectatores, qui cum ecclesiasticis non ualent foederari, quia quod sermone coguntur dicere, mente condemnant. Et si quando aperta blasphemia publicis auribus fuerit reuelata, & uiderint contra se audientium turbam circum fremere: tunc simulata simplicitate dicunt audisse se primum, quæ magistrū dicere antē nescierint. Cumq; eorū scripta teneantur, uoce negāt, quod literis cōsintur. Quid necesse est obsidere Propontidē, mutare loca, diuersas lustrare regiones, & clarissimū pontificem Christi, eiusq; discipulos rabido ore discerpere? Si uera loquimini, pristinum errorem, ardore fidei cōmutate. Quid maledicorū pannos hinc inde cōsultis, & eorum carpitis uitam, quorū fidei resistere non ualeatis? Num idcirco nō estis uos hæretici, si nos quidam assertionē uestra crediderint peccatores: & os impietate foedum nō habebitis, si cicatricem potueritis in nostra aure monstrare? Quid iuuat uestram perfidiam, uel prodest pellis Æthiopica & pardī uarietas, si in nostro corpore nauus apparuerit? En papa Theophilus tota Origenem arguit libertate hæreticum esse, nec illi dicta defendunt, sed fingunt ab hæreticis immutata: multorumq; dicunt libros similiter deprauatos, ut illum non sua fide, sed aliorum tueantur erroribus. Verum hæc aduersus hæreticos dicta sint, qui iniusto cōtra nos odio fauientes, mentis fatentur arcanum, & uenena pectoris irremeabili dolore testantur. Vos Christiani senatus lumina, accipite & Græcam & Latinā, etiā hoc anno epistolam, ne rursus hæretici mentiantur à nobis pleraq; uel addita, uel mutata: in qua laborasse me fateor, ut uerborum elegantia pari interpretationis uenustate seruariem: & intra definitas lineas currens, nec in quoquam excedens loco, eloquentiæ eius fluentia non perderem, easdemq; res eodē sermone transferrē. Quod utrum consecutus sum, nec ne, uestro iudicio relinquo. Quam sciatis in quatuor partes esse diuisam. In primo credentes hortatur ad dominicum pascha celebrandum. In secundo & tertio loco Apollinarium & Origenē iugulat. In quarto, id est extremo hæreticos ad pœnitentiā cohortatur. Si quid autem hic minus aduersus Origenē dictum est, & in præteriti anni epistola continetur: & hæc quam modo uertimus breuitati studens, dicere plura non debuit. Porro contra Apollinarium succincta fides & pura professio, non caret subtilitate dialectica, quæ aduersariū suum extorto de manibus eius pugione confodit. Orate igitur Dominū, ut quod in Græco placet, in Latino nō displiceat: & quod totus Oriens miratur & prædicat, læto sinu Roma suscipiat. Prædicationem quoq; cathedræ Marci euangelistæ, cathedra

Athedra Petri apostoli sua prædicatione cōfirmet. Quanquam celebri sermone uulgatum sit: beatum quoq; Athanasium, eodem seruore, quia eodem spiritu est, latitantem in foenis suis hæreticum persecutum: eiusq; literæ doceant, damnatum in Occidente quod in Oriente damnatum est. Cui multos imprecamur annos, ut hæreseos rediuita plantaria, per illius studium longo tempore arefacta moriantur.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Augustino gratulatur, cuius opera Celestiana hæresis sit extincta. Celestius enim sectator fuit Pelagij, tam uehemens, ut ab huius nomine Pelagianorū hæresis Celestiana sit dicta. Excusat quod nondum scripserit aduersus libros Anniani diaconi, qui & ipse Celestij discipulus fuit.

HIERONYMVS ALIPIO ET AVGVSTINO.

Sanctus Innocentius presbyter, qui huius sermonis est portitor: anno præterito, quasi nequaquam in Africam reuersurus, mea ad dignationem uestram scripta non sumpsit. Tamen Deo gratias agimus, quod ita euenit, ut nostrum silentium uestris epistolis uinceretis. Mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo uestræ reuerentiæ: testem inuocans Deum, quod si fieri possit, assumptis alis columbæ uestris amplexibus implicarer, semper quidem pro merito uirtutū uestrarum: sed nunc maxime, quia cooperantibus & adiutoribus uobis, hæresis Celestiana iugulata est, quæ ita infecit corda multorum, ut cum superatos damnatosq; esse se sentiant, tamen uenena mentium non omittant: & quod solum possunt, nos oderint, per quos putant se libertatem docendæ hæreseos perdidisse. Quod autem quæritis, utrum rescriperim contra libros Anniani pseudodiaconi Celestensis, qui copiosissime pascitur, ut alienæ blasphemiae, uerba friuola subministret: sciatis me ipsos libros in schedulis missos à sancto fratre nostro Eusebio presbytero suscepisse, non ante multum temporis: & exinde uel ingruentibus morbis, uel dormitione sanctæ & uenerabilis filiae uestræ Eustochij ita doluisse, ut propemodum contemnendos putarem. In eodem enim luto hæsit, & exceptis uerbis tinnulis atq; emendicatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus, ut dum epistolæ meæ respondere conatur, apertius se proderet, & blasphemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili synodo Diospolitana dixisse se negat, in hoc opere confitetur. Nec grande est ineptissimis nænijs respondere. Si autem Dominus uitam tribuerit, & notiorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis respondebimus: non ut conuincamus hæresim emortuam, sed ut imperitiam atque blasphemiam eius nostris sermonibus confutemus. Meliusq; hoc faceret sanctitas uestra, ne compellamur contra hæreticum nostra laudare. Sancti filij communes, Albinus, Apinianus & Melania plurimum uos salutant. Has literas de sancta Bethlehem, sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis uestra Paula miserabiliter deprecatur, ut memores eius sitis, & multum uos salutat. Incolumes uos, & memores mei, Domini nostri Iesu Christi tueatur clementia, Domini uerē sancti, atq; omnium affectione uenerabiles patres.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Gratulatur eius industria, per quam hæreticorum factiones extinctæ sint & extinguantur, quæ quidem in re suum quoq; studium testificatur.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Mni quidem tempore beatitudinem tuam, eo quo decet honore, ueneratus sum, & habitantem in te dilexi Dominum saluatorem: & nunc, si fieri potest, cumulo aliquid addimus, & plenè complemus, ut absq; tui nominis mentione, ne unam quidem horam præterire patiamur, qui contra flantes uentos ardore fidei perstitisti. Maluisti, quantum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quam cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua, Macte uirtute, in orbe celebraris: catholici te conditorem antiquæ rursus fidei uenerantur atq; suscipiunt: & quod si gnium maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur, & me pari persequuntur odio, ut quos gladijs nequeunt, uoto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi Domini clementia tueatur Domine uenerandè & beatissimè papa.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Significat palam extinctas ac damnatas hæreses, clam & oblique adhuc moliri, & episcopum Hierosolymitanum dissimulanter fauere Arianis.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Multi utroque claudicant pede, & ne fractis quidem ceruicibus inclinantes, habentes affectum erroris pristini, cum prædicandi eandem non habeant libertatem. Sancti fratres qui cum nostra sunt paruitate, præcipue sanctæ & uenerabiles filia tuæ suppliciter te salutant. Fratres tuos dominum meum Alipium & dominum meum Euodium, ut meo nomine salutes, precor coronam tuam. Capta Hierusalem tenetur à Nabuchodonosor, nec Hieremias uult audire consilia, quin potius Ægyptum desiderat, ut moriatur in Taphnes, & ibi seruitute pereat sempiterna.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

De origine animarum, de qua rogatus erat, ut responderet quid sentiret, iubet ut potius ex Augustino discat, aut ex libris quos scripsit aduersus Ruffinum. Commentarios in Ezechielem narrat sibi olim coeptos, uerum ob hostium barbarorum incurrationes nondum absolutos. Duos commentarios operis initium, iubet ut à Fabiola petat. Oceani doctrinam ac probitatem collaudat.

HIERONYMVS MARCELLINO ET ANAPSYCHIAE.

Andem ex Africa uestræ literas unanimatis accepi, & non me poenitet impudentiæ, qua tacentibus uobis, epistolas meas frequenter ingessi: ut rescriptum mererer, & uos esse sospites, non alijs nunciatis, sed uestro potissimum sermone cognoscerem. Super animæ statu memini uestræ quaestiunculæ, imò maxime ecclesiasticæ quaestionis: utrum lapsa de caelo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici & Origenes putant: an à propria Dei substantia, ut Stoici, Manichæus, & Hispaniæ Priscilliani hæreses suspicantur: an in thesauro habeantur Dei, olim conditæ: ut quidam ecclesiastici, stulta persuasione confidunt: an quotidie à Deo fiant, & mittantur in corpora: secundum illud quod in Euangelio scriptum est: Pater meus usque modo operatur, & ego operor: an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius, & maxima pars occidentalium autumant, ut quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima: & simili cum brutis animantibus conditione subsistat. Super quo quid mihi uideatur, in opusculis contra Ruffinum scripsisse me noui, aduersus cum libellum, quem sanctæ memoriæ Anastasio episcopo Romanæ ecclesiæ edidit: in quo lubrica & subdola, imò stulta confessione, dum auditorum simplicitati illudere nititur, suæ fidei, imò perfidiæ illudit. Quos libros reor sanctum parentem uestrum habere Oceanum. Olim enim editi sunt, multis Ruffini libris aduersus calumnias respondentes. Certe habes ibi uirum sanctum & eruditum Augustinum episcopum, qui uiua, ut aiunt, uoce docere poterit: & suam imò per se nostram explicare sententiam. Ezechielem uolumen olim aggredi uolui, & sponsonem creberrimam studiosis lectoribus reddere: sed in ipso dictandi exordio, ita animus meus occidentalium prouinciarum, & maxime urbis Romanæ uastatione confusus est, ut iuxta uulgare prouerbium, proprium quoque ignorarem uocabulum: diuque tacui, sciens tempus esse lachrymarum. Hoc autem anno cum tres explicassem libros, subitus impetus barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius, Latetque uagantes Barchæi: & sancta scriptura de Ismahel, Contra faciem omnium fratrum suorum habitabit: sic Ægypti limitem, Palæstinæ, Phoenices, Syriæ percurrit, & instar torrentis cuncta secum trahens, ut uix manus eorum misericordia Christi potuerimus euadere. Quod si iuxta inclutum oratorem, silent inter arma leges: quanto magis studia scripturarum, quæ & librorum multitudine & silentio, ac librorum sedulitate, quodque proprium est, securitate & ocio dictantium indigent? Duos itaque libros mihi sanctæ filia meæ Fabiolæ, quorum exempla si uolueris, ab ipsa poteris mutuari. Pro angustia quippe temporis alios describere non potui, quos cum legeris & uestibula uideris, facilis coniectura erit, qualis ipsa sit futura domus. Sed credo in Dei misericordia, qui nos adiuuit in difficillimo principio supradicti operis, quod ipse adiuuet, & in penultimis

penultimis prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrantur: & in extremis, in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi ædificatio, uarietas, mensuræque describitur. Sanctus frater noster Oceanus: cui uos cupitis commendari: tantus & talis est, & sic eruditus in lege domini, ut absque nostro rogatu instituere uos possit: & nostram super cunctis quaestionibus scripturarum pro modulo communis ingenij explicare sententiam. Incolumes uos & prolixa ætate florentes Christus Deus noster tueatur omnipotens domini uere sancti.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Refellit eos qui nolebant eum, qui ante baptismum habuisset uxorem, & ea mortua post susceptum alteram duxisset, creari episcopum: & horum opinionem hæresim Cainam appellat: quam & illis temporibus secus erat cautum constitutionibus episcoporum, & hodie iure pontificio, quam sentit Hieronymus. Atque hoc quoque unum est de numero criminum, quæ Hieronymo Ruffinus objicit, episcoporum constitutiones contempnisse.

HIERONYMVS OCEANO, NVM REPETENS MATRIMONIUM à baptismo possit fieri sacerdos.

Nunquam sili Oceane fore putabam, ut indulgentia principis, calumniam sustineret reorum: & de carceribus exeuntes, post sordes ac uestigia catenarum dolerent alios relaxatos. In euangelio audit inuidus salutis alienæ: Amice, si ego bonus, quare oculus tuus nequam est? Concluserunt Deus omnia sub peccato, ut omnibus miseretur: ut ubi abundauit peccatum, superabundet & gratia. Cæsa sunt Ægypti primogenita, & ne iumentum quidem Israeliticum in Ægypto derelictum est: Et confurgit mihi Caina hæresis: atque olim emortua uipera, contritum caput leuat, quæ non ex parte ut ante confueuerat, sed totum Christi subruit sacramentum. Dicit enim esse aliqua peccata, quæ Christus non possit purgare sanguine suo: & tam profundas scelerum pristinorum inherere corporibus atque animis cicatrices, ut medicina illius attenuari non queant. Quid aliud agit, nisi ut Christus frustra mortuus sit. Frustra autem mortuus est, si aliquos uiuificare non potest. Mentitur Ioannes Baptista & digito Christum & uoce demonstrans: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: si sunt adhuc in seculo, quorum Christus peccata non rulerit. Aut enim ostendendi sunt non esse de mundo, quos Christi ignoret indulgentia: aut si de mundo sunt, eligendū è duobus alterum. Liberati à peccatis, Christi potentia probant: non liberati, quasi adhuc rei, imbecillitatem demonstrant. Sed absit hoc de omnipotente credere, quod in aliquo impotens sit. Omnia quæ pater facit, & filius facit similiter. Infirmas filij redundat ad patrem. Cuncta ouiculæ membra portata sunt: totæ Apostoli epistolæ, Christi gratiam sonant. Et ne parum uideretur simplex gratiæ nuncupatio: Gratia, inquit, uobis, & pax multiplicetur. Multiplicatio promittitur, & à nobis paucitas affirmatur: Quorsum ista? Nostra problemata, Carterius Hispaniæ episcopus, homo & ætate uetus & sacerdotio, unam antequam baptizaretur, alteram post lauacrum priore mortua duxit uxorem: & arbitraris eum contra Apostoli fecisse sententiā, qui in catalogo uirtutum, episcopum unius uxoris uirum præceperit ordinandum. Miror aut te unū protraxisse in medium, cū omnis mundus his ordinationibus plenus sit: non dico de presbyteris: non de inferiori gradu: ad episcopos uenio, quos si sigillatim uolero nominare, tantus numerus congregabitur, ut Ariminensis synodi multitudo superetur. Sed indecens est, sic unum tueri, ut plures accusare uidearis: & quem ratione non possis, societate peccantium defendas. Sustinui Romæ à uiro eloquentissimo conuictum, ut dicitur, syllogismum, ut quo cunctos me uerterē, strictius tenerer. Uxorē, inquit, ducere peccatum est, an non? Ego simplex & qui infidias uitare nescirem, dixi non esse peccatum. Rursum aliud proposuit, in baptisate bona opera dimittuntur, an mala? Et in hoc eadem simplicitate respondi peccata dimitti. Cum me securum putarem, coeperunt mihi hinc inde cornua crescere, & absconditæ prius acies dilatari. Si, inquit, uxorem ducere, non est peccatum: baptismus autem peccata dimittit: quicquid non dimittitur, reseruatur. Illico mihi, quasi à fortissimo pugile percussus essem, ante oculos caligo obuersari cepit: statimque recordatus

Chryssipei sophismatis: Si mentiris, idcirco uere dicis, mentiris: & in me reuersus conuer-
ti in aduersarium propositionis stropham. Quæso, inquam, te ut respondeas. Baptismus
hominem facit nouum, an non? Vix dedit quod nouum faceret. Gradatim intulit: ex toto no-
uum facit, an ex parte? Respondit, ex toto. Deinceps interrogauit: nihil ergo ueteris hominis
baptismate referuatur? Mouit caput. Coepi protinus texere. Si baptismus nouum hominem
facit, & ex toto nouum creat, nihil in eo ueteris hominis referuatur, non potest nouo impu-
tari, quod in ueteri quondam fuit. Primum spinosulus obmutuit: postea uero Pisoniano ui-
tio, cum loqui nesciret, tacere non potuit. Sudare tamen frons, pallere genæ, tremere labia,
hæere lingua, salua sicari: & plus timore quam ætate contrahi: erupit aliquando: Nonne
legisti, ab Apostolo unius uxoris uirum assumi in sacerdotium, & rem non tempora desi-
niri? Quia me syllogismis prouocauerat, & uidebam tendere hominem ad interrogatiua
culas tortuosas, sua contra illum tela iaciebam. Baptizatos, inquam, Apostolus elegit in epi-
scopatum, an catechumenos? Respondere noluit. Ego tamen id ipsum ingerere, & secun-
do ac tertio sciscitari coepi: Nioben putares, quæ nimio fletu in lapidem uersa est. Vertime
ad auditores: nihil interest ó boni iudices, aduersarium uigilantem, an dormientem ligem,
nisi quod facilius est quiescenti quam reluctanti uincula innectere. Si Apostolus non cates-
chumenos in clerum elegit, sed fideles: fidelis autem est qui episcopus ordinatur: uitia ca-
techumeni non imputabuntur fideli. Torquebam istiusmodi spicula, & uibrantes hastas in
lethargicum dirigebam. Ofcitabat tandem, & quasi per mentis crapulam ructans & nau-
seans euomebat: apostolus dixit, Paulus hæc docuit. Proferuntur ergo Apostoli episto-
læ: una ad Timotheum: altera ad Titum. In prima scriptum erat: Si quis episcopatum desi-
derat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse: unius uxo-
ris uirum, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem, non uinolentum, non per-
cussorem, sed modestum, non litigiosum, non auarum, domum suam bene regentem, filios
habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo
ecclesie Dei diligentiam adhibebit? Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium in-
cidat diaboli. Oportet autem eum & testimonium habere bonum, ab his qui foris sunt, ut
non in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Ad Titum statim in principio hæc man-
data ponuntur. Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant, corrigas: & constituas
per ciuitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, fi-
lios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet ergo episco-
pum esse sine crimine tanquam Dei dispensatorem, non proteruum, non iracundum, non
uinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, beneuolum,
prudentem, iustum, sanctum, continentem, obtinentem eum qui secundum doctrinam est
fidelem sermonem, ut possit exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere. In us-
traque epistola, siue episcopi, siue presbyteri (quanquam apud ueteres ijdem episcopi &
presbyteri fuerint: quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis) iubentur monogami in cle-
rum eligi. Certe de baptizatis Apostoli sermonem esse, nemo dubitat. Si ergo omnia quæ
in ordinatione quærentur episcopi, non præiudicant ordinando, licet ea ante baptisma
non habuerit: quæritur enim quid sit, & non quid fuerit: quare solum nomen uxoris im-
pediat, quod solum peccatum non fuit? Dicis, quia peccatum non fuit, idcirco non est di-
missum in baptismate. Rem nouam audio: quia peccatum nõ fuit, in peccatum reputabitur.
Omnia scorta, & publicæ colluuiõnis sordes, impietas in Deum, parricidium, & incestus
in parentes, atque in extraordinarias uoluptates utriusque sexus mutata natura, Chris-
ti fonte purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, & lupanaria thalamis præferentur? Ego
non tibi imputo meretricum exercitus, exoletorum greges, effusionem sanguinis, & instar
suis in omni cœno libidinum uolutabra: & tu mihi olim mortuam de sepulchro uxorulam
protrahis: quam ideo accepi, ne facerem quod fecisti? Audiant ethnici messes ecclesie, de
quibus quotidie horrea nostra complentur: audiant catechumeni, qui sunt fidei candi-
dati, ne uxores ducant ante baptisma, ne honesta iungant matrimonia, sed Scottorum &
Azotorum

Azotorum ritu, ac de republica Platonis, promiscuas uxores, communes liberos habeant:
imò caueant qualecunq; uocabulum coniugis: ne postquam in Christo crediderint, ne ceas-
eis quod aliquando non concubinas, nec meretrices, sed uxores habuerint. Recolat unusquis-
que conscientiam suam, & totius uulnera plangat ætatis: cumq; uerum iudicem priorum se
exhibuerit delictorum, audiat increpantem Iesum: Hypocrita, eijce primum trabem de oculo
tuo, & tunc uidebis eijcere festucam de oculo fratris tui. Vere scribarum & pharisæorum
similes, culicem liquantes & camelum glutientes, decimamus mentam & anethurri, & Dei iu-
diciu prætermittimus. Quid simile uxor & scortum? Imputatur infelicitas coniugis mortuæ,
& libido meretricia coronatur: Ille si prior uxor uiueret, aliam coniugem non haberet: tu us-
passim caninas nuptias iungeres, quid potes excusare? Forfitan timuisse te dicas, ne si matri-
monium copulasses, non posses aliquando clericus ordinari. Ille in uxore optauit liberos, tu
in meretrice sobolem perdidisti. Illum naturæ & benedictioni domini seruientem: Crescite et
multiplicamini, & replete terram: cubiculorum secreta texerunt: te subantem ad coitum publi-
ca facies exécrata est. Ille quod licebat, uerecundo pudore cælaui: tu quod non licebat, impu-
denter omnium oculis ingessisti. Illi scriptum est: Honorabiles nuptiæ, & cubile immacula-
tum tibi legitur, Fornicatores autem et adulteros iudicabit Deus: et qui corrumpit templum
Dei, corrumpet illum Deus. Omnia, inquit, nobis in baptismate condonata sunt crimina: nec
post indulgentiam, iudicis est metuenda seueritas, dicente Apostolo: Et hæc quidem fuistis,
sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini Iesu Christi & in spi-
ritu Dei nostri. Omnia peccata donata sunt, bene & fideliter. Sed quæro quomodo tuæ sor-
des lotæ sint, & meæ munditiæ sordidatæ. Non dico, ais, tuas sordidatæ, sed in eodem statu
mansisse quo fuerant. Si enim sordes fuissent, lotæ utiq; fuissent ut meæ. Rogo quæ est ista
terguersatio, et acumen omni pistillo retusus? Quia non est peccatum, peccatum est: quia non
est sordidum, sordidum est. Non dimisit dominus, quia nõ habuit quod dimitteret: & quia
non dimisit, idcirco manet quod dimissum non fuit. Quantam uim habeat baptisma, & aqua
in Christo sanctificata gratiam, paululum post docebo: interim iuxta uulgare prouerbium,
malo nodo malus cuneus requirendus est. Hoc quod dicit, unius uxoris uirum, potest & ali-
ter differi. Ex Iudæis erat Apostolus. Prima Christi ecclesia, de Israel reliquijs congregaba-
tur. Sciebat lege cõcessum, & exemplo patriarcharum ac Moyli familiari populo nouerat in
multis uxoribus liberos spargere: ipsis quoq; sacerdotibus huius licentiæ patebat arbitrium.
Præcepit ergo, ne eadem licentiam ecclesie sibi uendicent sacerdotes: ne bina pariter & trina
coniugia sortiantur, sed ut singulas uno tempore uxores habeant. Ne contentiosum clames
esse quod diximus, accipe & aliam explanationem: ne tibi soli liceat, non uoluntatem legi, sed
legem iungere uoluntati. Quidam coacte interpretantur uxores pro ecclesijs, uiros pro epi-
scopis debere accipi. Et hoc in Nicena quoque synodo à patribus esse decretum, ne de alia ad
aliam ecclesiam episcopus transferatur: ne uirginalis pauperculæ societate contempta, ditio-
ris adulteræ quærat amplexus: ut quomodo culpa & filiorum uitium in λογισμῶν, id est, in
cogitationibus, accipitur: domusq; dispensatio ad animam refertur & corpus: ita & uxores
pontificum dici ecclesias. De quibus in Esaia scriptum est: Mulieres propterantes de spe-
ctaculo uenite: non est enim populus habens intelligentiam. Et rursum: Mulieres diuites,
surgite & audite uocem meam. Et in prouerbijs: Mulierem fortem quis inueniet? Honora-
bilior est preciosis lapidibus, quæ talis est. Confidit in ea cor uiri sui. Et in eodem uolumi-
ne: Sapientes mulieres ædificauerunt domum, insipiens autem destruxit manibus. Nec hoc,
inquiunt, episcopis uideatur indignum, cum de Deo quoq; scriptum sit: Sicut despicit uxor
uirum suum, sic despexit me domus Israel. Et in Apostolo: Despondi enim uos uni uiro, uir-
ginem castam exhibere Christo. Mulierem autem, id est γυναῖκα, iuxta Græci sermonis am-
biguitatem, in his omnibus testimonijs uxorem potius intellige. Violenta est, inquit, & sa-
tis dura etiam hæc interpretatio. Redde igitur scripturæ simplicitatem suam, ne tuis contra te
legibus dimicemus. Quæram & illud: Si quis & ante baptismum habuerit concubinam, &
illa

illa mortua, baptizatus uxorem duxerit, utrum clericus fieri debeat, an non? Respondebis posse fieri: quia concubinam habuerit, non uxorem. Coniugales ergo tabulae & iura dotalia, non coitus ab Apostolo condemnatur. Multos uidemus ob nimiam paupertatem, uxorum sarcinam declinare, & ancillas suas habere pro uxoribus, susceptosque ex his liberos colere ut proprios: qui si forte ditati ab imperatore, stolam illius meruerint, confestim apostolo colla submittent, & inuiti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autem principale scriptum, eadem tenuitas impetrare non quierit, cum Romanis legibus, scita ecclesiae mutabuntur. Vide ne hoc quod dicitur: Vnius uxoris uirum, unius mulieris possit intelligi, ut ad coitum magis referatur, quam ad dotales tabulas. Haec uniuersa proferimus, non quo uerae & simplici intelligentiae resistamus: sed ut doceamus te scripturas sanctas sic intelligere ut scriptae sunt: nec euacuare baptismum saluatoris, & totum patibuli sacramentum irritum facere. Reddamus quod paulo ante promissimus, & de scholarum heterorum, aquarum laudes & baptismi praedicemus. Rudis mundus, necdum sole rutilante, nec pallente luna, nec astris micantibus, incompositam & inuisibilem materiam, abyssorum magnitudine, & deformibus tenebris opprimebat. Solus spiritus Dei in aurigae modum super aquas ferebatur, & nascentem mundum in figura baptismi parturiebat. Inter caelum & terram, medium extruitur firmamentum: & iuxta Hebraei sermonis *ετυμολογία* caelum, id est, *οραση* samaim ex aquis fortitur uocabulum: & aquae quae super caelos sunt, in laudes Dei separantur. Unde & in Ezechiele propheta, CrySTALLUM super Cherubim uidetur extensum, id est, compactae & densiores aquae. Primum de aquis quod uiuit egreditur, & pennatos fideles de terra ad caelum leuat. Fabricatur homo de limo, & inter manus Dei aquarum sacramenta uersantur. Plantatur paradysus in Eden, & unus fons in quatuor principia diuiditur: qui postea egrediens de templo, & contra solis ortum uadens, amaras aquas mortuasque uiuificat. Peccat mundus, & sine aquarum diluuium non purgatur. Statimque columba spiritus sancti, expulso alite teterrimo, ita ad Noe quasi ad Christum in Iordane deuolat: & ramo refectionis ac luminis, pacem orbi annunciat. Pharaon cum exercitu suo nolens populum Dei permittere exire de Aegypto, in typo baptismatis suffocatur. Et in psalmis de interfectione illius scribitur: Tu confirmasti in uirtute tua mare: contribulasti capita draconum in aquis, tu confregisti capita draconis. Unde & reguli & scorpiones arentia quaeque sectantur. Et postquam ad aquas uenerint, *υδροφοβος* & lymphaticos faciunt. Mare mutatur sacramento crucis: & septuaginta palmae apostolorum, dulcoratis legis gurgitibus irrigantur. Abraham & Isaac puteos fodiunt, repugnant Allophylis. Et Bersabeae ciuitas iuramenti, regnumque Solomonis nomen sumit a fontibus. Rebecca inuenitur ad puteum. Rachel propter aquas, supplantatoris osculo salutatur. Moyses filias sacerdotis Madian aperto puteo ab iniuria iudicat. Praecursor domini in aquis fontium iuxta Salim, quod interpretatur pax siue perfectio, Christo populum parat. Ipse saluator post baptismum, & sanctificatus suo lauacro Iordanis aquas, regnum caelorum incipit praedicare. Primum signum ex aquis facit. Samaritana uocatur ad puteum, sitiens inuitatur ad potum. Nicodemo dicit occulte: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrare eum in regnum caelorum. Quia ab aquis ceperat, finiuit in aquis. Latus Christi percutitur lancea, & baptismi atque martyrii pariter sacramenta funduntur. Post resurrectionem mittit apostolos ad gentes, & praecipit eis, ut baptizent eos in mysterio trinitatis. Poenitet facti populum Iudaeorum, & statim a Petro ad baptismum mittitur. Antequam parturiat, parit Sion, & nascitur gens simul. Paulus persequitur ecclesiam, & lupus rapax Benjamin, Ananiae ouis submittit caput: nec ante recuperat aspectum, quam curet baptismum caecitatem. Eunuchus Candacis reginae Aethiopiae, lectione prophetica, Christi baptismi praeparatur. Mutat contra naturam Aethiops pellem suam, & pardus uarietates suas. Qui Ioannis acceperant baptismum, quia spiritum sanctum nesciebant, iterum baptizantur: ne quis putaret gentibus ac Iudaeis, aquas sine spiritu sancto ad salutem posse sufficere. Vox domini super aquas, Dominus super aquas multas, Dominus diluuium inhabitare facit.

Dentes

A Dentes eius sicut grex detonsarum, quae ascenderunt de lauacro, omnes gemellos habentes foetus, & infocunda non est in eis. Si non est infocunda, nec sterilis, omnes habent ubera lacte rorantia, quae cum Apostolo possint dicere: Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in uobis: & lac uobis potum dedi, non escam. Micheas de baptismi gratia uaticinatur: Ipse auertet & miserebitur nostri: demerget iniquitates nostras, & proficiet in profundum maris omnia peccata nostra. Quomodo in lauacro omnia peccata merguntur, si una uxor supernat? Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir, cui non imputabit dominus peccatum. Arbitror quod possumus & nos huic aliquid cantico iungere: Beatus uir, cui non imputabit dominus uxorem. Audiamus & Ezechielem filium hominis, quomodo de eius uirtute pronunciet, qui hominis futurus est filius: Assumam uos de gentibus, & aspergam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditijs uestris: & dabo uobis cor nouum & spiritum nouum. Ab omnibus, inquit, mundabo uos sordibus. In omnibus nihil praetermittitur. Si sordes emundantur, quanto magis munditiae non coinquinantur? Dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum. In Christo enim Iesu, neque circumcisio aliquid ualet, neque praeputium, sed noua natura. Unde cantamus canticum nouum: & uetere homine deposito, non ambulamus in uetustate literae, sed in nouitate spiritus. Hic est calculus nouus, cui nouum nomen inscribitur: quod nemo scit legere, nisi qui illud acceperit. Quotquot enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte illius baptizati sumus. Consepulti enim ei sumus per baptismum in morte: ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitae ambulemus. Toties nouitatem legimus, & tam maculosum nomen uxoris non potest ulla nouitate deleri? Consepulti sumus Christo in baptismo, & resurreximus per fidem operationis Dei, qui suscitauit eum a mortuis. Cumque essemus mortui in delictis, & praeputium carnis nostrae, conuiuificauit nos cum illo, donans omnia delicta: delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. Omnia nostra cum Christo mortua sunt, uniuersa chirographi ueteris peccata deleta sunt, solum nomen uiuit uxoris? Dies me deficiet, si cuncta quae ad potentiam baptismi pertinent, de scripturis sanctis uoluerim digerere: & natiuitatis secundae, imo in Christo primae, ponere sacramenta. Antequam dicendi finem faciam (iam enim intelligo mensuram me excedere epistolae) uolo superiora capitula, in quibus futuri episcopi uita describitur, cursim exponere: ut Apostolum non in unius uxoris elogio, sed in omnibus quae praecipit doctorem gentium suscipiamus. Simul obsecro, ne quis me in suggestionem istius temporis sacerdotum scripsisse, quae scripsi, existimet, sed in ecclesiae utilitatem. Ut enim oratores & philosophi describentes qualem uelint esse perfectum oratorem, & philosophum, non faciunt iniuriam Demostheni & Platoni, sed res ipsas absque personis definiunt: sic in descriptione episcopi, & in eorum expositione quae scripta sunt, quasi speculum sacerdotij proponitur. Iam in potestate & conscientia singulorum est, quales se ibi aspiciant: ut uel dolere ad deformitatem, uel gaudere ad pulchritudinem possint. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Opus, non dignitatem: laborem, non delicias: opus per quod humilitate decrescat, non intumescat fastigio. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse. Id ipsum quoque ad Titum: si quis est sine crimine. Omnes uirtutes in uno sermone comprehendit, & penè rem contra naturam exigit. Si enim omne peccatum, etiam in ocio uerbo reprehensione dignum est: quis est ille, qui absque peccato, id est, sine reprehensione, uersetur in hoc mundo? Sed futurus pastor ecclesiae, talis eligitur, ad cuius comparationem recte grex caeteri nominentur. Definiunt rhetores oratorem, qui sit uir bonus, dicendi peritus. Ante uita, sic lingua irreprehensibilis quaeritur, ut doctus merito suscipiatur. Perdit enim auctoritatem docendi, cuius sermo opere destruitur. Vnius uxoris uirum: de hoc supra diximus. Nun hoc tantum admonemus, ut si unius uxoris uir, etiam ante baptismum quaeritur: caetera quoque quae praepcepta sunt, ante baptismum requiramus. Neque enim competit uniuersa post baptismum, & unum hoc mandatum intelligere

intelligere ante baptismum. Sobrium siue uigilantem, *ὑπόληπτος* quippe utrunq; significat, e Prudentem, ornatum, hospitem, doctorem. Sacerdotes qui ministrant in templo Dei, prohibentur uinum & siceram bibere: ne in crapula & ebrietate aggraentur corda eorum: & ut sensus officium exhibens, Deo uigeat semper & tenuis sit. Quod autem infert prudentem, excludit eos, qui sub nomine simplicitatis excusant stultitiam sacerdotum. Nisi enim cerebrum sanum fuerit, omnia membra in uitio erunt. Ornatum quoq; *ἰσχυρῶς* est prioris uerbi, id est, irreprehensibilis. Qui uitia non habet, irreprehensibilis appellatur: qui uirtutibus pollet, ornatus est. Possimus & aliud intelligere ex hoc uerbo, iuxta illud Tullij: Caput est artis, decere quod facias. Sunt enim quidam ignorantes mensuram suam, & tantæ stoliditatis ac uecordiæ, ut & in motu, & in incessu, & in habitu, & in sermone communi, risum spectantibus præbeant: & quasi intelligentes quid sit ornatus, comunt se uestibus & munditijs corporis, & lautioris mensæ epulas parant: cum omnis istiusmodi ornatus & cultus, sordibus scædior sit. Quod autem doctrina à sacerdotibus expetatur, & ueteris præcepta sunt legis, & ad Titum plenius scribitur. Innocens enim & absque sermone conuersatio, quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet. Nam & latratu canum, baculoq; pastoris, luporum rabies deterrenda est. Non uinolentum, non percussorem. Virtutibus uitia opposuit. Didicimus quales esse debeamus: discamus quales non esse debeant sacerdotes. Vinolentia scurrarum est & comessatorum: uenterq; mero æstuans, cito despumat in libidines. In uino luxuria, in luxuria uoluptas, in uoluptate impudicitia est. Qui luxuriatur, uiuens mortuus est: ergo qui inebriatur, & mortuus & sepultus est. Noe ad unius horæ ebrietatem nudat femora sua, quæ per sexcentos annos sobrietate contexerat. Lot per temulentiam, nesciens libidini miscet incestum: & quem Sodoma non uicerat, uina uicerunt. Percussorem autem episcopum ille condemnat, qui dorsum posuit ad flagella, & maledictus non remale dixit. Sed modestum. Duobus malis unum opposuit bonum: ut temulentia & ira, modestia refrenentur. Non litigiosum, non auarum. Nihil enim impudentius arrogantia rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putant: & parati semper ad lites, in subiectum sibi gregem tumidis sermonibus tonant. Auaritiam in sacerdote uitandam, & Samuel docet, nihil coram populo eripuisse se cuiquam probans: & apostolorum paupertas, qui refrigeria sumptuum à fratribus accipiebant, & præter uictum atq; uestitum nihil se aliud nec habere, nec uelle gloriabantur. Quam ad Timotheum auaritiam, ad Titum turpis lucri cupiditatem apertissime notat. Domum suam bene regentem: non ut opes augeat, non ut regias paret epulas: non ut celatas patinas struat: non ut Phasides aues lentis uaporibus coquat, qui ad ossa perueniant, & superficiem carnis non dissoluant artificio temperamento: sed ut quod populo præcepturus est, prius à domesticis exigat. Filios habentem subditos, cum omni castitate: ne scilicet imitentur filios Eli, qui in uestibulo templi cum mulieribus dormiebant: & religionem prædam putantes, quicquid optimum in hostijs erat, in suas delicias conuertebant. Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Mirari satis non queo, quæ hominum tanta sit cæcitas, de uxoribus ante baptismum disputare: & rem in baptismum mortuam, imò cum Christo uiuificatam in calumniam trahere, cum tam apertum eius densq; præceptum nemo custodiat. Heri catechumenus, hodie pontifex: heri in amphitheatro, hodie in ecclesia: uespere in circo, mane in altario: dudum fautor histrionum, nunc uirginum consecrator. Num ignorabat Apostolus tergiuersiones nostras, & argumentorum ineptias nesciebat: Qui dixit unius uxoris uirum, ipse mandauit irreprehensibilem, sobrium, prudentem, ornatum, hospitem, doctorem, modestum: non uinolentum, non percussorem, non litigiosum, non auarum, non neophytum. Ad hæc omnia claudimus oculos, solas uidemus uxores. Quod autem ait: Ne in superbiam elatus, incidat in iudicium diaboli, quis non exemplo uerum probet? Ignorat momentaneus sacerdos humilitatem & mansuetudinem rusticorum: ignorat blanditias Christianas: nescit seipsum contemnere: de dignitate transfertur ad dignitatem: non ieiunauit, non fleuit, non mores suos sæpe reprehendit, & assidua meditatione correat: non substantiam pauperibus erogauit

gaut. De cathedra quodammodo ducitur ad cathedram, id est, de superbia ad superbiam. Iudicium autem et ruina diaboli, nulli dubium, quin arrogantia sit. Incidunt in eam qui in puncto horæ, necdum discipuli iam magistri sunt. Oportet autem eum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt. Quale principium, talis et clausula. Qui irreprehensibilis est, non solum à domesticis, sed et ab alienis consono ore laudatur. Alieni et extra ecclesiam sunt Iudæi, hæretici atq; gentiles. Talis ergo sit pontifex Christi: ut qui religioni detrahunt, uitæ eius detrahere non audeant. At nunc plerosq; cernimus, uel fauorem populi, in aurigarum morem precio redimeret: uel tanto omnium hominum odio uiuere: ut non extorqueant pecunia, quod mimi impetrant gestibus. Hæc sili Oceane sollicito timore perquirere, hæc magistri ecclesiæ custodire debent, hos in sacerdotibus in eligendis canones obseruare: non iuxta propria odia & priuatas similitates carpentemq; semper autorem suum inuidiam, legem Christi interpretari. Vide quantum sit testimonium huius quem arguunt mariti, cui præter uinculum coniugale, et hoc ante baptismum, nihil aliud ab æmulis obijci potest. Qui præcipit non mœchandum, ipse dicit & non occides. Si non mœchamur, sed occidimus, transgressores legis sumus. Qui totam legem seruauerit, et offenderit in uno, sit omnium reus. Itaque cum opposuerint nobis uxorem ante baptismum, nos ab eis omnia quæ post baptismum præcepta sunt requiramus. Prætereunt quod non licet, & obijciunt quod concessum est.

PRAEDECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

T insurgit mihi Caina hæresis. Quidam hic deprauauerant pro Caina Canina. De Caina hæresi meminit Augustinus in libello ad Quod uult deum. Dicitur sunt Caini siue Caianis nam ita legitur, quod Cain ut sanctum uenerentur. Quod quo minus mireris, & Iudam Iscarioten colūt, deniq; Sodomitas, Core, Dathan & Abyron. Blasphemant legem & Deum legis autorem. Carnis resurrectionem negant: quantum hoc sane loco Hieronymus respexerit ad historiam Cain, qui dixerit, maius esse peccatum suum, quam ut ueniam mereretur. At hic aduersarius Hieronymi dicebat, esse quod non remitteretur in baptismo. Ariminensis synodi multitudo. Hæc erat synodus, in qua Valens episcopus Mursensis palam abnegauit Arianam hæresim in frequentissimo episcoporum & laicorum coetu, ut Ariminensis concilij multitudo penè in proverbium abiit. Meminit eius rei Hieronymus in dialogis Luciferiani & Orthodoxi. Cornutum, ut dicitur, syllogismum. Huiusmodi syllogismos colligit Chrylippus: acrualem, quem sortem uocant: crocodilitem, *κροκόδειλον*, quem Seneca uertit mentientem: & *λεγαρινόν*, id est, cornutum, quod utrinque occurrat in quod impingas: id quod accidere solet in dilemmate. Velut cum interrogat aduersarius: In baptismo bona opera dimittuntur an mala? Si dixeris bona, incurris in alterum cornu, & absunde respondisti. Si mala, incidisti in alterum. Ergo matrimonium manet, quod malum non est. Chrylippi sophismatis. Hic Chrylippus usq; ad nugacissimam delirationem fuit in dialectica curiosus. Hieronymus hoc loco significat syllogismum, qui dicitur *κροκόδειλον*, id est, mentiens: hoc est, qui refellit seipsum. Ut si quis dicat se mentiri. Nam si uere mentitur, hoc ipso non mentitur quod mentitur. Et si non mentitur, hoc ipso mentitur quod non mentitur. Item Epimenides dicit, Cretenses esse mendaces. Si uerum dixit, non sunt mendaces Cretenses, cum uerum dicat Cretensis. Sin mentitus est, non sunt mendaces, quia falsum dixit, & ob hoc ipsum rursus mendaces, quia Cretensis mentitus est. Hæc tamen non sunt exacta ad summum ius, ut uocant, dialectices: tamen ad explicandum hunc locum sufficient. Sic enim de his ueteres dialectici nugabantur. Propositionis strophæ. Stropham uocat figuram orationis oblique tortam: ueluti si quis laudans uituperet, aut dissuadens suadeat, aut placans incitet: à *στροφῶν*, quod est torqueo. Pisoniano uitio. Extat in uetustissima Ciceronis in Pisonem, in qua illi obijcit hæsitantiam oris, balbutiæ linguæ: & tamē cum loqui nesciret, tacere non potuit. Nō *νέφυρον*. Id est, nuper insitum, siue plantatum: à *νέος* nuper, & *φύω* planto, siue gigno, uel nascor. Illud nomen dignitatis. Nēpe presbyteri. *πρεσβύτερος* seniorē significat. Et apud ueteres tanta erat ueneratio senectutis, ut honoris causa nomen hoc tribuerint. Et sapius apud Homerum, *ὄγυγος*, ὁ senex, & *γέρας* honor, siue præmium: cū *γέρας* significet senectutē. *ἰσχυρῶς* id est, intendere & curā agere. Exoletorum greges. Exoleti grandiuultu adolescentēs. Significat autē turpiter obsequiosos. Ethnici messes ecclesiæ. Allusit ad uerba Christi, Messis quidē multa. Ex gentibus enim augetur numerus fidelium. Audiant Catechumeni. Catechumeni scribendū est, a uerbo *καταχέω*, quod est instruo siue erudio. Dicitur uidetur ab *ἤχος* sonus siue uox, quod mysteria olim non scriptis, sed uoce traderentur. Fidei candidati. Candidati qui ambiunt magistratum. Vnde qui rem affectant, & omnia faciūt ut assequantur, eius candidati dicuntur, id est, petitores. Quintilianus filium suum acutæ, siue ut ego legendū arbitror, autæ eloquentiæ candidatum uocat. Et in uita diui Martini legis, quod bonis operibus egerit quendam baptismatis candidatum.

Scottorum & Atticorum ritu.] Hic uariis habetur in exemplaribus locus. Fortè legendum, Scottorum & Afotorum ritu, ut intelligamus barbarissimas nationes, quæ sine legibus uiuant, adeo ut nec matrimonia nouerint. Plutarchus scribit, Hyrcanos ante aduentum Alexandri Magni nescisse matrimonia. Et Afotorum luxuries etiã in prouerbium abiit. Mentha & anethum.] Matthæus anethum ponit, Lucas rutam. Te sudantem ad coitum.] Quidam pro coitum, scortum habent. Ego pro sudantem, sudantem lego. Nam apparet facile uerbum hoc a sciolo quopiam immutatum fuisse. Est autem subare, suum ritum moliri, & sonare in coitu. Vtitur hoc uerbo Horatius in Odis, & diuus Hieronymus alibi. Et hæc quidam fuisse.] Legendum est, & hæc quidam: quod Græce est *μυς*, quod nihil habet commune cum quidem, id est, *μύς*. Hydropas & Lymphaticos.] Quidam codex habebat hydrophabas: ex quo legendum conijcio hydrophobos. *ὕδροφοβός* dicuntur Græce morsu à cane rabido, quod hi aquam horreant. Et Lymphatici dicuntur infanti, & hoc ab aqua: unde quidam eam infantiã contrahi putant.

Allophylis.] Id est, diuersæ nationis. Nam *φύλον* natio, siue genus, & *ἄλλο* aliud. Sobrius siue uigilantem.] Græce *νυκταλῆς*, à uerbo *νύξ*, quod utrumque significat, & sobrius atque abstemiū, & uigilantem, quod ebrii plerumque dormitabundi sint, qui bibunt aquam minimi somni. Quin & *νυκταλῆς* dicebantur olim sacra, quæ absque uino peragebantur: nec libabant quicquam præter aquam. *ἐπιπνεύς*.] Id est, intellio, hoc est, exaggeratio, ab *ἐπιπνέω*, intendo. Plus enim est, ornatum esse uirtutibus quæ carere uitijs.

In aurigarum morem.] Intelligit, ni fallor, aurigas certaminum equestrium, qui populi fauorẽ aliquando pecunia redimebant. Quod minime impetrant.] Itaque plerique codices habent, sed deprauate: legendum est, mimi impetrant. Mimi, id est, histriones gestibus impetrant, ut sibi populus faueat: non etiam numerant, ut quidam faciunt episcopi. Et mimi habetur in quibusdam exemplaribus emendationibus,

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Ruffinus subornat Magnum quendam oratorem Romanum, qui quaerat ab Hieronymo, cur libris ecclesiasticis admisceret literas ethnicorum, & sacra prophanis contaminaret. Huic rationem reddit, ostenditque quatenus id liceat, & quorum exemplo id faciat.

HIERONYMVS MAGNO ORATORI ROMANO.

Sebesium nostrum tuis monitis profecisse, non tam epistola tua quam ipsius penitentie didicimus. Et mirum in modum, plus correptus placuit, quam errans læserat. Certauerunt inter se indulgentia parentis, et filij pietas: dum alter præteritorum non meminit, alter in futurum quoque officia pollicetur. Unde et mutuo nobis tibi que gaudendum est: quia nos filium recepimus, tu discipulum comprobasti. Quod autem quæris in calce epistolæ tuæ: cur in opusculis nostris, secularium literarum interdum ponamus exempla: & candorem ecclesie, ethnicorum sordibus polluamus. Responsum breuiter habeto. Nunquam hoc quaereres, nisi te totum Tullius possideret, si scripturas sanctas legeres, si interpretes earum, omissis Volcatio euolueres. Quis enim nesciat & in Moysè, & in prophetarum uoluminibus quaedam assumpta de gentium libris, & Solomonem philosophis Tyri, & nonnulla proposuisse, & aliqua respondisse. Unde in exordio prouerbiorum commonet, ut intelligamus sermones prudentiæ, uersutiasque uerborum, parabolas, & obscurum sermonem, dicta sapientum, & ænigmata quæ proprie dialecticorum & philosophorum sunt. Sed & Paulus apostolus Epimenidis poetæ abusus uersiculo est, scribens ad Titum: *Κρήτες ἀεὶ ψεύσαι, κἀνὰ βυβλία, γαστέρας ἀργαί.* id est, Cretenses semper mendaces, mala bestiarum, uentres pigri. Cuius heroici hemistichium postea Callimachus usurpauit. Nec mirum si apud Latinos metrum non seruet, ad uerbum expressa translatio, cum Homerus eadem lingua uersus in prosam, uix cohereat. In alia quoque epistola, Menandri ponit senarium: *φθέρουσι γὰρ ἡβήχην χερσὶ ἀμιδίακων κἀκάλ.* id est: Corruptunt enim mores bonos colloquia mala. Et apud Athenienses in Martis curia disputans, Aratum testem uocat. Ipsius enim & genus sumus, quod Græce dicitur *ἀρὰ* *ἡβήχης*. Et est clausula uersus heroici. Ac ne parum hoc esset, ductor Christiani exercitus & orator inuictus pro Christo causam agens: etiam inscriptionem fortuitam, arte torquet in argumentum fidei. Didicerat enim à uero Dauid, extorquere de manibus hostium gladium, & Goliath superbiissimi caput proprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio domini uoce præceptum, mulieris captiuæ radendum caput, supercilia, omnes pilos & unguis corporis amputandos, & sic eam habendam in coniugio. Quid ergo mirum, si sapientiam seculari propter

1. pter eloquij uenustatem, & membrorum pulchritudinem, de ancilla atque captiua Israelitidem facere cupio? Et si quicquid in ea mortuum est, idololatriæ, uoluptatis, erroris, libidini, 2. uel præcido, uel rado: & mixtos purissimo corpori uernaculos ex ea genero domino Sabaoth? Labor meus in familiam Christi proficit: stuprum in alienam, auget numerum conseruorum. Osee accepit uxorem fornicariam Gomer filiam Debelaim, & nascitur ei demeretrice filius Iezrael, qui uocatur semen Dei. Esaias nouacula acuta barbam & crura radit peccantium. Et Ezechiel in typo fornicantis Hierusalem tondet caesariem suam: ut quicquid in ea absque sensu & uita est, auferatur. Cyprianus uir eloquentia pollens & martyrio, Firmiano narrante mordetur, cur aduersus Demetrianum scribens, testimonijs usus sit prophetarum & apostolorum, quæ ille ficta & commenticia esse dicebat: & non potius philosophorum & poetarum, quorum autoritati ut ethnicus contraire non poterat. Scripserunt contra nos Celsus atque Porphyrius: priori Origenes, alteri Methodius, Eusebius & Apollinarius fortissime responderunt. Quorum Origenes octo scripsit libros. Methodius usque ad decem millia procedit uersuum. Eusebius & Apollinarius uiginti quinque & triginta uolumina condiderunt. Lege eos & inuenies nos comparatione eorum imperitissimos: & post tanti temporis ocium, uix quasi per somnum quod pueri didicimus, recordari. Iulianus Augustus septem libros in expeditione Parthica, aduersum Christum euomuit: & iuxta fabulas poetarum, suo se ense lacerauit. Si contra hunc scribere tentauero, puto interdices mihi ne rabidum canem, philosophorum et Stoicorum doctrinis, id est, Herculis claua repercutiam: quam Nazarenum nostrum, et (ut ipse solebat dicere) Galilæum statim in prælio senserit: & mercedem linguæ putidissimæ, contumelijs perfossus acceperit. Iosephus antiquitatem approbans Iudaici populi duos libros scripsit contra Appionem Alexandrinum grammaticum: & tanta secularium profert testimonia, ut mihi miraculum subeat, quomodo uir Hebræus & ab infantia sacris literis eruditus, cunctam Græcorum bibliothecam euoluerit. Quid loquar de Philone, quem uel alterum uel secundum Iudæum Platonem critici pronunciant? Curram per singulos. Quadratus apostolorum discipulus, et Atheniensis pontifex ecclesie, nonne Adriano principi, Eleusinae sacra inuisenti, librum pro nostra religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut persecutionem grauissimam, illius excellens sedaret ingenium. Aristides philosophus, uir eloquentissimus, eidem principi apologeticum pro Christianis obtulit, contextum philosophorum sententijs: quem imitatus postea Iustinus, & ipse philosophus, Antonino Pio et filijs eius senatusque librum contra gentiles tradidit, defendens ignominiam crucis, et resurrectionem Christi tota prædicans libertate. Quid loquar de Melitone Sardenis episcopo? Quid de Apollinario Hieropolitane ecclesie sacerdote, Dionysioque Corinthiorum episcopo, et Tatiano, et Bardesane, et Hirenæo Photini martyris successore: qui hereseon singularum uenena, ex quibus philosophorum fontibus emanarint, multis uoluminibus explicarunt? Pantæus Stoicæ sectæ philosophus ob præcipuæ eruditionis gloriam, à Demetriano Alexandriae episcopo missus est in Indiam, ut Christum apud Brachmanas, & illius gentis philosophos prædicaret. Clemens Alexandrinæ ecclesie presbyter, meo iudicio omnium eruditissimus, octo scripsit Stromatum libros, & totidem *ὑποτυπώσεων*, et alium contra gentes, paedagogi quoque tria uolumina. Quid in illis indoctum, imò quid non è media philosophia est? Hunc imitatus Origenes, decem scripsit Stromateas, Christianorum & philosophorum inter se sententias comparans: et omnia nostræ religionis dogmata de Platone & Aristotele, Numenio, Cornutoque confirmans. Scripsit & Miltiades contra gentes uolumen egregium. Hippolytus quoque & Apollonius, Romanæ urbis senatores, propria opuscula condiderunt. Extant et Iulij Africani libri, qui temporum scripsit historias: et Theodori, qui postea Gregorius appellatus est, uiri apostolicorum signorum atque uirtutum, & Dionysij Alexandrini episcopi: Anatolij quoque Laodiceenæ ecclesie sacerdotis, necnon presbyterorum Pamphili, Pierij, Luciani, Malchionis, Eusebij Cæsariensis episcopi, & Eustathij Antiocheni, & Athanasij Alexandrini: Eusebij quoque Emiseni, et Triphillij Cyprij, et Asterij Scythopolitæ, & Serapionis confessoris: Titi quoque Bostrensis episcopi: Cappadocumque, Ba-

filij, Gregorij, Amphiloehij: qui omnes intantum philosophorum doctrinis atque sententijs suos refarciunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem seculi, an scientiam scripturarum. Veniam ad Latinos. Quid Tertulliano eruditus, quid acutius? Apologeticus eius & contra gentes libri, cunctam seculi obtinent disciplinam. Minutius Felix causidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octavius est: et in altero contra mathematicos, si tamen inscriptio non mentitur autorem, quid gentiliū scripturarum dimisit intactū? Septem libros aduersus gentes Arnobius ædidi: totidemq; discipulus eius Lactantius, qui de ira quoque & opificio Dei duo volumina condidit: quos si legere uolueris, dialogorum Ciceronis in eis reperies. Victorino martyri in libris suis licet desit eruditio, tamen non deest eruditionis uoluntas. Cyprianus quod idola dii non sint, qua breuitate, qua historiarum omnium scientia, quorum uerborum & sensuum splendore perstrinxit; Hilarius meorum confessor temporum & episcopus, duodecim Quintiliani libros & stylo imitatus est, & numero: breuiq; libello quem scripsit contra Dioscorum medicum, quid in literis possit, ostendit. Iuuenius presbyter, sub Constantino historiam domini saluatoris uersibus explicauit: nec pertimuit Euangelij maiestatem sub metri leges mittere. De cæteris uel mortuis uel uiuentibus taceo: quorum in scriptis suis & uires manifestæ sunt & uoluntas. Nec statim praua opinione fallaris, contra gentes hoc effelicium, in alijs disputationibus dissimulandum: quia omnes penè omnium libri, exceptis his qui cum Epicuro literas non didicerunt, eruditionis doctrinaq; plenissimi sunt. Quanquam ego illud magis reor, quod dictanti uenit in mentem, non te ignorare quod semper a doctis uiris usurpatum est: sed per te mihi proponi ab alio questionem, qui forte propter amorem historiarum Sallustij, Calphurnius cognomento Lanarius sit. Cui quæso ut suadeas, ne uescentium dentibus edentulus inuideat: & oculos caprearum, talpa contemnat. Diues (ut cernis) ad disputandum materia, sed iam epistolaris angustia finienda est.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Missio Volcatio euolueres. Volcatius cōmentaria scripsit in Ciceronē, ut testatur Seneca. Pro Volcatio quidam inepti supposuerat supercilio. O audaciā, statim mutare, quod non intelligas. Dialecticorū. Ad hos refert uersutias argutiarum propter elenchos. Ad Titum. Κρητες ἀει ψεύσαι, ἀ ἀνά θυγία, γαστέρες ἀγγύα. id est, Cretenses semper mendaces, malæ bestiae, uentres inertes. Angiōy proprie bestiam significat noxiam, ut uiperā, crocodilum. Et ipso uentre uocat, homines uētri deditos. Hic uersus celebris factus est syllogismo, qui uocatur ψυδολόγος, id est, mentiens: hunc enim in exemplum adducunt. Ponit senariū. Nam est iambicus trimeter: φθέρουσι ἄνθρωποι δὲ μιλιῶν κακῶν, id est, Mores probos colloquia corrumpunt mala. Quod Graece dicitur: τὸ γὰρ καὶ γένος ἰσμελὲ. Id est: Huius enim & genus sumus: est hēmi stichū Arati in Phenomenis, quod opus adhuc extat. Inscriptionem fortuitam. Quia in uenerat Athenis aram inscriptam, Ignoto Deo. Est autem maxime rhetoricum, cum id quod iudicemus ut fiat, iam factū esse dicamus. Suadeo ut colatis Deum, quem iam colitis, sed ignotū. Itē de Leone narrat Philostratus, cum prodisset ad populum suafurus cōcordiam, statimq; populus risisset obesum, ut erat. Ridetis, inquit? Est mihi uxor me crasior, tamen unus lectulus capit concordēs: discordes ne tota quidem domus. Atq; ita fortuitū risum uertit in argumentum suadendæ concordiae. Et mixtos. Graeci misceri pro coire dicunt, quod & hic significat. Vernaculos. Vernas uernaculos uocat. Verna seruus est domi tuæ natus: quod genus seruorū simillimum erat liberis. Contumelijs perfossus. Quid est contumelijs perfossus, an magnū si quis illi beluæ maledixerit? Legendum igitur, conto perfossus: sic enim scribit Orosius, dum post sceleratissimum uotum, quo monachos & episcopos omnes incendio destinarat, ab obuiō quodam equite conto ictus interijt. Vel alterum uel secundum Iudaum. Codices dissident. Legendum censeo: uel alterum, uel Iudaum Platonem. Critici. Critici uocabantur censores alienorum operum, à λέλω iudico. ἁποτυπώσεων. In quibusdam libris additum est, id est, dispositionum: opinor legendum, expositionum. Nam ἁποτύπωσης est, cum res explicatur & oculis proponitur. In eis ἐπιτομή. Id est, compendium, siue abbreuiationem. Calphurnius. Sæpius inculcat hunc Calphurnium Salustianum, nec adhuc liquet quisnam sit, nisi quod à calidis furnis & Ianionibus dicta uidentur cognomina, ut luxuriosum intelligas simul & ferocem ac tyrannicum. Ruffinum enim, opinor, notat.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Refellit eorum errorem, qui diaconum presbytero æquabant, ostendens quid sit discriminis inter episcopum, sacerdotem, presbyterum & diaconum.

Hieronymus

Egimus in Esaia: Fatuus fatua loquetur. Audio quendam in tãtam erupisse uecordiam, ut diaconos presbyteris, id est, episcopis anteferet. Nam cum Apostolus perspicue doceat eosdem esse presbyteros quos episcopos: quid patitur mensarum & uiduarum minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi corpus sanguisq; conficitur? Quæris autoritatem? Audi testimonium. Paulus & Timotheus serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconis. Vis & aliud exemplum? In Actibus apostolorum, ad unius ecclesiae sacerdotes ita Paulus loquitur: Attendite uobis & cuncto gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos, ut regeritis ecclesiam Domini, quam acquisiuit sanguine suo. Ac ne quis contentiose in una ecclesia plures episcopos fuisse contendat, audi et aliud testimonium, in quo manifestissime comprobatur eundem esse episcopum atque presbyterum. Propter hoc reliqui te in Creta, ut quæ de erant corrigeres, et constitueres presbyteros per ciuitates, sicut & ego tibi mandauit. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, quasi Dei dispensatorem. Et ad Timotheum: Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ tibi data est prophetiæ, per impositionem manuum presbyterij. Sed & Petrus in prima epistola: Presbyteros, inquit, in uobis precor compresbyter, & testis passionum Christi, & futuræ gloriæ quæ reuelanda est, particeps, regere gregem Christi, & inspicere non ex necessitate, sed uoluntarie iuxta Deum. Quod quidem Graece significantius dicitur ἐπισκοποῦντες, id est, super intendentes: unde et nomen episcopi tractum est. Parua tibi uidentur tantorum uirorum testimonia? Clangat tuba euangelica, filius tonitruī, quem Iesus amaui plurimum: qui de pectore saluatoris doctrinarum fluenta potauit: Presbyter, electæ dominæ et filijs eius, quos ego diligo in ueritate. Et in alia epistola: Presbyter, Caio charissimo, quem ego diligo in ueritate. Quod autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remediū factum est: ne unusquisque ad se trahens Christi ecclesiam rumpere. Nam et Alexandria à Marco euangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant: quomodo si exercitus imperatorem faciat: aut diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, et archidiaconum uocent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat? Nec altera Romanæ urbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Gallia, et Britannia, et Africa, et Persis, et Oriens, et India, et omnes barbaræ nationes, unum Christum adorant: unam obseruant regulam ueritatis. Si autoritas quæritur, orbis maior est turbe. Vbiunque fuerit episcopus, siue Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Rhegi, siue Alexandria, siue Tanis: eiusdem meriti, eiusdem est et sacerdotij, Potentiæ diuitiarum, et paupertatis humilitas, uel sublimiorem uel inferiorem episcopum non facit. Cæterum omnes apostolorum successores sunt. Sed dicis, quomodo Romæ ad testimonium diaconi presbyter ordinatur? Quid mihi profers urbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges ecclesiae uindicas? Omne quod rarum est, plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere preciosius est. Diaconos paucitas honorabiles, presbyteros turba contemptibiles facit. Cæterum etiam in ecclesia Romæ, presbyteri sedent, et stant diaconi: licet paulatim increbrescentibus uitijs, inter presbyteros absente episcopo sedere diaconum uiderim: et in domesticis conuiujs, benedictiones presbyteris dare. Discant qui hoc faciunt non se recte facere, et audiant apostolos: Non est dignum, ut relinquentes uerbum Dei, ministremus mensis. Sciant quare diaconi constituti sint. Legant Acta apostolorum, recordentur conditionis suæ. Presbyter et episcopus aliud gatus, aliud dignitatis est nomen. Unde et ad Titum, et ad Timotheum de ordinatione episcopi et diaconi dicitur: de presbyteris omnino reticetur: quia in episcopo et presbyter continetur. Qui prouehitur, de minori ad maius prouehitur. Aut igitur ex presbytero ordinatur diaconus, ut presbyter minor diacono comprobetur, in quem crescit ex paruo: aut si ex diacono ordinatur presbyter, nouerit se lucris minorem, sacerdotio esse maiorem. Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de ueteri

ri testamento, quod Aaron et filij eius atque leuitæ in templo fuerunt, hoc sibi episcopi et presbyteri et diaconi uendicent in ecclesia.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Egimus in Esaia.] Nempe cap. xxxij. Fatuus enim fatua loquetur, & cor eius uana intel-
liget. Eandem sententiam totidem uerbis extulit Euripides: *μαγε γαρ μαγος λεγεις*, id est,
stultus enim stulta loquitur. Quid patitur.] Græcam loquendi figuram haud scio
imprudens expressit Hieronymus, *τι επηδεν*, id est, quid illi accidit: ita loquimur, cum
rem nouam & absurdam significamus. Eruiduarū minister.] Locus est in Actis apo-
stolorum cap. vi. de creatis septem diaconis: qui, quo quietiores essent apostoli, mensæ ministrave-
runt: unde *διδασκων*. Græce minister appellatur. Verum hic locus mihi uidetur non uacare mendo;
quanquā consentientibus exemplaribus, nolui mutare scripturam: nec enim legimus diaconos mini-
strasse uiduis magis quam cæteris Christianis. Fortasse legendum, mensarum minister, & uiduarū suc-
cessor, aut tale quippiam. Siquidem hinc orta fuit diaconorum institutio, quod crescente discipulo-
rum multitudine, natum sit murmur Græcorum aduersus Hebræos, quod illorum uiduæ despiceren-
tur in quotidiano ministerio, cum apostoli suas quasdam circūducerent: ut indicat & Paulus in prio-
re epistola ad Corinth. cap. ix. Nunquid non habemus potestatem circumducendi sororem mulier-
culam, sicut & cæteri apostoli, & fratres domini & Cephas? Atque ob hanc causam, exclusis, ut appa-
ret, à ministerio uiduis, ordinati sunt diaconi. Et inspiciere, non ex.] In prima epist. Petri cap. v.
Sed uidetur Hieronymus paulo aliter legisse, quam nostra habent exemplaria, in quibus scriptū est:
ποιμανετε επισκοποι, id est pascite inspicientes. Quancū neutrum uerbum cōmode Latinis red-
di poterat. Neque enim *ποιμανετε* simpliciter est pascere, seu regere, sed pascere gregem: & *επισκοπειν*
non est inspiciere cognoscendī causa, quod ea uox significat Latinis, sed aduigilare, ut de necessarijs
prouideas. Heraclam.] Hic fuit unus ex Origenis discipulis, qui post Demetriū Alexandrinæ
ecclesiæ præfatus fuit. Romæ siue Eugubij.] Oppidorū nomina sunt diuersis disita locis. Eu-
gubium in Italia est, Constantinopolis in Thracia, prius dicta Byzantium: Rhegium in Bruttia, siue in
agro Bruttiorū, adhærens Italiæ, Alexandria & Tanis in Aegypto: sed ita uidetur coniunxisse, ut sem-
per celebri urbi frigidū aliquod oppidulū opponat, Eugubiū Romæ, Cōstantinopolim Rhegio, qui-
bus hoc cōmune est, quod utraq; est littoralis. Alexandriā Tanis. Colligit enim episcopi dignitatem,
non æstimari magnitudine ditionis, sed merito uitæ officio omnes esse æquales. Pulegiū apud In-
dos.] Pulegiū herba est, in Italia uilis, quod illic passim nascatur: apud Indos carissima, quod illic non
proueniat. Contra piper apud Indos uile, quod illic plurimū est: à nobis magno emitur, quia rarum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Origenes, ex sententiā Platonis, permittebat sapienti bonoq; uiro mendaciū, modo salutare ijs,
quorū gratia fieret. Et Hieronymus non caruit omnino suspiciōne Origenici dogmatis. Nam huius
sequutus sententiā in cōmentarijs quos ædidit in epistolam ad Galatas scripserat, utrosq; Petrum ac
Paulum, pro tempore simulatione usos: Petrum cum se subduceret à mensa, superuententibus He-
bræis: Paulum, cum illum in os acriter obiurgaret, ut per eum alios deterreret. Augustinus igitur ad-
huc iuuenis, blande quidem, sed tamen suspiciōse Hieronymum admonet de hac re, negans in lite-
ris diuinis ullam mendacijs suspiciōnem esse recipiendam. Deinde non probat eius translationē ex
Hebraica ueritate, quod nefas esse duceret usquam à Septuaginta discedere autoritate.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

Nunquam æque quisquam tam facile cuiuslibet facie innotuit, quam mihi tuorum
in domino studiorum quieta læticia, & uere exercitatio liberalis. Quanquam
ego percipiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam tui minus habeo,
præsentiam uidelicet corporis: quam ipsam etiam postea quam te beatissimus
nunc

nunc episcopus, tunc uero iam episcopatu dignus, frater Alipius uidit, remeansq; à me ni-
sus est: negare nō possum, magna ex parte mihi esse relatu eius impressam: & ante reditū
cum te ille ibi uidebat, & ego uidebā, sed oculis eius. Non enim animo me atq; illum, sed
corpore duos, qui nouerit dixerit, cōcordia duntaxat & familiaritate fidissima: non meri-
tis, quib. ille antecellit. Quia ergo me primitus cōmuniōne spiritus, quo in unū nitimur:
deinde illius ex ore iam diligis, nequaquā impudenter, quasi aliquis ignotus, cōmendo ger-
manitati tuæ fratrem Profuturū, quem nostris conatibus, deinde adiutorio tuo uerè pro-
futurū speramus: nisi fortè quod talis est, ut ipse tibi per eum siam cōmendatior, q̄ ille per
me. Ha ctenus fortasse scribere debuerā, si esse uellem epistolarū solennium more conten-
tus. Sed scetet animus in loquelas cōmunicandas tecum de studijs nostris, quæ habemus
in Christo Iesu Domino nostro: qui nobis multas utilitates & uiatica quædam demōstra-
uit itineris, & iam per tuam charitatē non mediocriter ministrare dignatur. Petimus ergo,
& nobiscū petit omnis Africanarū ecclesiarū studiosa societas, ut in interpretandis eorum
libris, qui Græcè scripturas nostras q̄ optimè tractauerunt, curam atq; operā impendere
non graueris. Potes enim efficere, ut nos quoq; habeamus illos tales uiros: & unum po-
tissimū, quem tu libentius in tuis literis sonas. De uertendis autē in linguam Latinam san-
ctis literis canonicis laborare te nollem, nisi eo modo quo Iob interpretatus es: ut signis
adhibitis, quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorū est grauisima autoritas, interpre-
tationem distet, appareat. Satis autē nequeo mirari, si aliquid adhuc in Hebraicis literis &
exemplaribus inuenitur, quod post interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omit-
to enim Septuaginta, de quorum uel consilij, uel maiore spiritus concordia, quasi unus
homo esset, non audeo in aliquam partem certam ferre sententiā, nisi quod eis præemi-
nentem autoritatem in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo. Illi me plus
mouent, qui cum posteriores interpretarentur, & uerborum locutionumq; Hebræarum
uiam atq; regulas mordicus (ut fertur) tenerent, non solum inter se non consenserunt,
sed etiam reliquerunt multa, quæ tanto post eruenda & prodenda remanent. Si enim
obscura sunt, te quoq; in illis falli potuisse creditur. Si autem manifesta, superfluum est te
uoluisse explanare, quod illos latere non potuit. Huius igitur rei pro tua charitate exposi-
tis causis, certum me facias obsecrauerim. Legi etiam quædam scripta, quæ tua dicerentur,
in epistolas apostoli Pauli, quarum unam ad Galatas, cum enodare uelles, uenit in manus
locus ille, quo apostolus Petrus à perniciofa simulatione reuocatur. Ibi patrociniū men-
dacijs susceptum esse, uel abs te tali uiro, uel à quopiam, si alius illa scripsit: fateor non me-
diocriter doleo, donec resellantur, si fortè reselli possunt, ea quæ me mouent. Mihi enim
uidetur exitio sissimè credi aliquod in sanctis libris haberi mendaciū: id est eos homines,
per quos nobis illa scriptura ministrata est atq; conscripta, aliquid in suis libris fuisse men-
titos. Alia quippe quæstio est: Sit ne aliquando mētiri uiri boni: & alia quæstio est, Vtrū
scriptorē sanctorum scripturarū mentiri oportuerit: imò uero non alia, sed nulla est quæ-
stio. Admisso enim semel in tantū autoritatis fastigiū officioso aliquo mendacio, nulla il-
lorum librorū particula remanebit, quæ nō ut cuiq; uidebitur, uel ad mores difficilis, uel
ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis autoris consilium offi-
ciumq; referatur. Si enim mentiebatur apostolus Paulus, cum apostolū Petrū obiurgās,
diceret: Si tu, cum sis Iudæus, gentiliter & non Iudaicè uiuis, quemadmodū cogis gentes
Iudaizare: & recte illi uidebatur Petrus fecisse, quem nō recte dixisse & dixit & scripsit,
ut quasi animos tumultuantū deliniret: quid respondebimus, cum exurrexerint peruersi
homines, prohibentes nuptias, quos futuros ipse prænuñciauit: & dixerint, totum illud
quod idem Apostolus de matrimoniorū iure firmando loquutus est: propter homines
qui in dilectione coniugum tumultuari poterant, fuisse mentitum: scilicet non quod hoc
senferit, sed ut illorū placaretur aduersitas. Non enim opus est multa cōmemorare. Post-
sunt enim uidere etiam de laudibus Dei esse officiosa mendacia, ut apud homines pigrio-
res dilectio eius ardeat, atq; ita nusquā certa erit in sanctis literis castæ ueritatis autori-
tas.

tas. Nonne attendimus eundem Apostolum, cum ingenti cura ueritatis commendandae e
dicere: Si autem Christus non resurrexit, inanis est praedictio nostra, inanis est & fides
uestra. Inuenimur autem & falsi testes Dei: quia testimoniū diximus aduersus Deū, quod
falsitatem, quam ueritatem uituperari: Agendum est igitur, ut ad cognitionem scrip-
pturarum diuinarum talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sancte & ueraciter ex-
stimet, ut nolit aliqua eorū parte delectari per officiosa mendacia: potiusque id quod non
intelligit, transeat, quam cor suum praeferat illi ueritati. Profecto enim cum hoc dicit, cre-
di sibi expetit: & id agit, ut diuinarum scripturarum autoritatibus non credamus. Et ego
quidem qualibuscumque uiribus, quas Dominus suggerit, omnia illa testimonia quae adhi-
bita sunt astruendae utilitati mendacij, aliter oportere intelligi ostenderem: ut ubique eo-
rum firma ueritas doceretur. Quam enim testimonia mendacia esse non debent, tam non
fauere mendacio. Sed hoc intelligentiae tuae relinquo. Admota enim lectioni diligentio-
ri consideratione, multo id fortasse facilius uidebis, quam ego. Ad hanc autem conside-
rationem coget te pietas, qua cognoscis fluctuare autoritatem scripturarum diuinarum:
ut in eis quod uult quisque credat: quod non uult, non credat: si semel fuerit persuasum, ali-
qua ratione illos uiros per quos nobis haec ministrata sunt, in scripturis suis officiose po-
tuisse mentiri: nisi forte regulas quasdam daturus es, quibus nouerimus ubi oportet men-
tiri, & ubi non oporteat. Quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubijsque rationi-
bus id explices quae so. Nec me onerosum, aut impudentem iudices, per humanitatem ue-
racissimam Domini nostri. Nam ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus er-
ror ueritati fauet: si recte in te ueritas potest fauere mendacio. Multa alia cum sincerissi-
mo corde tuo loqui cuperem, & de Christiano studio conferre, sed huic desiderio meo
nulla epistola satis est. Uerius id ipsum possem per fratrem Profuturum, quem miscen-
dum & alendum dulcibus atque utilibus sermocinationibus tuis misisse me gaudeo. Et ta-
men quantum uellem, nec ipse quod eius pace dixerim, forsitan capit: quanquam nihilo
me illi praetulerim. Ego enim me fateor tui capacior, sed ipsum uideo fieri plenior, quo
me sine dubitatione antecellit: & posteaquam redierit, quod Domino adiuuante pro-
sperato fiat cursu, cum eius pectoris abs te cumulatū particeps futuro, non est impleturus
quod in me adhuc uacuum erit, atque audum sensuum tuorum. Ita fiet, ut & ego etiam tunc
egentior sim, ille copiosior. Sanè idem frater aliqua scripta nostra fert secū, quibus legen-
dis si dignationem exhibueris, etiam synceram fraternamque seueritatem adhibeas quae so.
Non enim aliter intelligo quod scriptum est: Emendabit me iustus in misericordia, & ar-
guet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum: nisi quia magis amat obiur-
gator sanans, quam adulator ungens caput. Ego autem difficillime bonus iudex lego quod
scripserim, sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum uitia mea, sed ea ma-
lo audire à melioribus, ne cum me recte fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar, &
meticulosam mihi uidear in me potius quam iustam tulisse sententiam.

SCHOLIUM PRAECEDENTIS EPISTOLAE.

Regulas mordacius (ut fertur) tenerent. Refragantibus licet omnibus exemplaribus, lego mor-
dicus, pro mordacius. Nam mordicus tenere dicimur, quod pertinacius tenemus: non unguibus solū,
uerum & dentibus. Neque uero mihi displicuerit, si pro uiam, uim legamus.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Iterum de eadem re scribit, ostendens eum Pauli locum alia ratione potuisse exponi.

Ab eo gratiam, quod pro subscripta salutatione, mihi plenam epistolam reddi-
disti, sed breuiorem multo quam ex te uellem suscipere tali uiro, à quo tempora
quanta

quantalibet occupet, nullus sermo prolixus est. Quamquam itaque nos negociorum alienorum,
eorumque secularium curis circumstemur ingentibus, tamen epistolae tuae breuitati facile non
ignoscerem, nisi cogitare quam paucioribus uerbis meis crederetur. Quare aggredere quae-
so istam nobiscum literaria colloquutionem, ne multum ad nos distungendos liceat absen-
tie corporali, quamquam simus in Domino spiritus unitate coniuncti, etiam si ab stylo quiesca-
mus atque taceamus. Et libri quidem, quos de horreo dominico elaborasti, penè totum no-
bis te exhibent. Si enim propterea te non nouimus, quia faciem corporis tui non uidimus,
hoc modo nec ipse te nosti, nam tu quoque non uides eam. Si autem tibi non ob aliud notus
es, nisi quia nosti animum tuum, & nos eum non mediocriter nouimus in literis tuis, in quibus
benedicimus Dominum, quod tibi & nobis omnibusque fratribus qui tua legunt, te ta-
lem dedit. Liber quidam tuus inter cetera non diu est quod uenit in manus nostras: quae-
sit eius inscriptio, nescimus adhuc. Non enim hoc codex ipse, ut affolet, in liminari pagina
praetendebat. Epitaphium tamen appellari dicebat frater, apud quem inuentus est: quod ei no-
men tibi placuisse ut inderetur crederemus, si eorum tantum hominum, uel uitas, uel scri-
pta legissemus, qui iam defuncti essent. Cum uero multorum & eo tempore quo scribeba-
tur, & nunc usque uiuentium, ibi commemorentur opuscula: miramur cur hunc titulum
uel imposueris, uel imposuisse credaris. Tamen utiliter à te conscriptum eundem librum
fatis approbamus. In expositione quoque epistolae Pauli apostoli ad Galatas, inuenimus
aliquid quod nos multum moueat. Si enim ad scripturas sanctas admissa fuerint, uelut offi-
ciosa mendacia, quid in eis remanebit autoritatis? Quae tandem de scripturis illis senten-
tia proferetur, cuius pondere contentiosae falsitatis subruatur improbitas? Statim enim
ut protuleris, si aliter sapit qui contra nititur, dicit illud quod prolatum erit, honesto ali-
quo officio scriptorem fuisse mentitum. Vbi enim hoc non poterit: si poterit in ea narra-
tione, qua exorsus Apostolus ait: Quae autem scribo uobis, ecce coram Deo quia non men-
tor, credi affirmarique mentitus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba: Cum uiderem, quia
non recte ingrediebantur ad ueritatem Euangelij: Si enim recte ingrediebantur illi, iste men-
titus est, si autem ibi mentitus est, ubi uerum dixit: An ibi uerum dixisse uidebitur, ubi hoc di-
xerit, quod lector sapit? Cum uero contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso
mendacio deputabitur: Non enim deesse poterunt causae, cur existimetur non solum po-
tuisse, uerum etiam debuisse mentiri: si huic regulae conceditur locus. Non opus est hanc
causam multis uerbis agere, praesertim apud te: cui sapienter prouidenti dictum est satis. Ne-
quaquam uero mihi arrogauerim, ut ingenium tuum diuino dono aureum, meis obolis di-
tare contendam: nec est quisquam te magis idoneus, qui opus illud emendet. Neque enim à
me docendus es, quomodo intelligatur quod idem dicit: Factus sum Iudaeis tanquam Iudaeus,
ut Iudaeos lucrifacerem, & cetera: quae ibi dicuntur cōpensione misericordiae, non simula-
tione fallaciae. Fit enim tanquam aegrotus, qui ministrat aegrotis, non cum se febres habere
mentitur, sed cum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi seruire uellet, si ipse a-
grotaret. Nam utique Iudaeus erat, Christianus autem factus, non Iudaeorum sacramenta relique-
rat, quae cōuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Sed ideo
susceperat ea celebranda, cum iam Christi esset Apostolus, ut doceret non esse pernicio-
sa his qui ea uellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custodire, etiam cum in Chri-
sto credidissent: non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quoniam per Dominum
Iesum salus ipsa, quae ipsis sacramentis significabatur, aduenerat. Ideoque gentibus, quod
insuetos à fide reuocarent onere graui & non necessario, nullo modo imponenda esse cen-
sebat. Quapropter non ideo Petrum emendauit, quod paternas traditiones obseruaret, quod si
facere uellet, nec mendaciter, nec incongrue faceret: quamuis enim iam superflua, tamen
solita non nocerent: sed quoniam gentes cogebat Iudaizare, quod nullo modo posset, nisi
ea sic ageret, tanquam adhuc etiam post Domini aduentum necessaria saluti forent, quod ue-
hementer per apostolatū Pauli ueritas disuasit. Nec apostolus Petrus hoc ignorabat, sed
id faciebat timens eos qui ex circuncisione erant. Itaque & ipse uere correctus est, & Paulus

uera narrauit: ne sancta scriptura, quæ ad fidem posteris edita est, admiffa autoritate mendacij, tota dubia nutet ac fluctuet. Nō enim potest aut oportet literis explicari, quanta & quæ inexplicabilia mala cōsequatur, si hoc cōcesserimus. Posset aut̄ opportunē minusq; periculose demōstrari, si corā inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorū Paulus dimiserat quod malū habebāt: & in primis illud, quod ignorātes Dei iustitiā, & suam iustitiā uolentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Deinde quod post passionē & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ secundum ordinē Melchisedech, adhuc putabant uetera sacramenta, nō ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda: quæ tamen si nunq; fuissent necessaria, infructuose atq; inaniter pro eis Machabæi martyres fierēt. Postremo illud, q; prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanq; hostes legis persequebantur. Hos itaq; atq; huiusmodi errores & uitia dicit se dānare, & ut stercorea arbitratū, ut Christū lucrificaret: non obseruationes legis si more patrio celebrarentur, sicut & ab ipso celebratæ sunt, sine ulla salutis necessitate: nō sicut Iudæi celebrandas putabāt, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehēderat. Nam si propterea illa sacramenta celebrauit: quia simulauit se Iudæū, ut illos lucrificaret: cur nō etiam sacrificauit cum gentibus: quia his qui sine lege erāt, tanq; sine lege factus est: ut eos quoq; lucrificaret: nisi quia & illud fecit, ut natura Iudæus: & hoc totū dixit, non ut fallaciter se fingeret esse quod nō erat, sed ut misericorditer eis ita subueniendū esse sentiret, ac si ipse in eodem errore laboraret: non scilicet mentientis astu, sed compatientis affectu. Sicut eo ipso loco generaliter intulit: Factus sum infirmis infirmus: ut infirmos lucrificarem: ut sequens conclusio, Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrificarem: ad hæc referenda intelligatur, ut cuiusq; infirmitatem tanquam in seipso miseratus appareat. Non enim & cum diceret: Quis infirmatur: & ego nō infirmor: infirmitatem alterius simulasse potius, quam dissoluisse, uolebat intelligi. Quare arripe obsecro te ingenuā & uerē Christianam cum charitate seueritatē, ad illud opus corrigendū atq; emendandū, & *περὶ τῶν λόγων*, ut dicitur, cane. Incomparabiliter enim pulchrior est ueritas Christianorum, quam Hebræa Græcorum. Pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hanc Sodomam, q; pro illa illi heroes aduersus Troiam dimicauerunt. Neq; ego hoc ideo dico, ut oculos cordis recipias, quos absit ut amiseris, sed ut aduertas: quos cum habeas sanos & uigiles, nescio qua dissimulatione auertisti: ut nō intenderes quæ consequantur aduersa, si semel creditum fuerit, posse honestē atq; piē accipi, scriptorē diuinorum librorum in aliqua sui operis parte mentiri. Scripserā iam hinc aliquādo ad te epistolam, quæ nō perlata est: quia nec is perrexit, cui perferendam tradideram. Ex qua illud mihi suggestum est, cum ista dīctarem, quod in hac quoq; prætermittere nō debui: ut si alia est sententia tua, eadēq; est melior, timori meo libenter ignoscas. Si enim aliter sentis, uerumq; tu sentis: nā nisi uerū sit, melius esse nō potest: ut nō dicā nulla, certē non magnā culpa, meus error ueritati fauet, si rectē in quoquā ueritas potest fauere mendacio. De Origene autē quod rescribere dignatus es: iam sciebam nō tantum in ecclesiasticis literis, sed in omnibus recta & uera quæ inuenimus approbare atq; laudare, falsa uero & praua improbare atq; reprehēdere. Sed illud de prudentia doctrinaq; tua desiderabam, & adhuc desidero, ut nota nobis facias ea ipsa eius errata, quibus à fide ueritatis ille uir tantus recessisse cōuincitur. In libro etiā quocunq; quorū meminisse potuisti scriptores ecclesiasticos, & eorum scripta cōmemorasti, cōmodius ut arbitror fieret, si nominatis eis quos hæresiarchas esse nosti, quando ne ipsos quidem prætermittere uolueris, subiungeres etiā in quibus cauendi essent: quanq; nōnullos etiam prætermiseris, quod scire cuperē, quo consilio factum sit. Aut si illud uolumen fortē onerare noluisti, ut commemoratis hæreticis, non adderes in quibus eos catholica damnarit autoritas: quæso ne graue sit literario labori tuo, quo nō mediocriter per Domini nostri gratiam in Latina lingua sanctorū studia & accendisti & adiuuisti, id quod tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit, ut si occupationes tuæ sinunt, omnium hæreticorum peruersa dogmata, qui rectitudinem fidei Christianæ usque ad hoc

A hoc tempus uel imprudentia, uel imperitia, uel peruicacia deprauare conati sunt, uno libello breuiter digesta edas, in notitiam eorum, quibus aut non uacat propter alia negocia, aut non ualent propter alienam linguam tam multa legere atq; cognoscere. Diu te rogaui, nisi hoc soleret esse indicium minus de charitate præsumentis. Hunc interea fratrem nostrum in Christo Paulum multum commendo benignitati tuæ, cuius in nostris regionibus existimationi bonum coram Deo testimonium perhibemus.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Cum non responderet Hieronymus, Augustinus eadem inculcat. Quod nouum testamentum ex Græcorum fontibus restituerit, probat. Caterū nolit idem fieri in ueteri testamento, ex Hebræorum literis: ac narrat, in urbe quadam periculosum tumultum exortum inter episcopum ac populum, ob unam uoculam ab Hieronymo commutatam.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

EX quo cœpi ad te scribere, ac tua scripta desiderare, nunquā mihi melior occurrit occasio, quam ut per Dei seruum, ac ministrum fidelissimum mihiq; charissimum, mea tibi afferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus diaconus. Per hunc certē ita spero literas tuas, ut certius in hoc rerum genere quicquam sperare non possim. Nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit: nec gratia in promerendis, nec diligentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis, tantum si aliquo modo merear: adiuuet Dominus & adsit cordi tuo, & desiderio meo, ut fraternam uoluntatem nulla maior uoluntas impediatur. Quia ergo duas iam epistolas misi, nullam autem tuam postea recepi, easdem ipsas rursus mittere uolui credens eas non peruenisse. Quod & si peruenierunt, aut fortasse tuæ potius ad me minime peruenire potuerunt: ea ipsa scripta quæ iam misisti, iterum mitte, si fortē referuata sunt, sin minus, rursus dicta quod legam: dum tamen his respondere nō graueris, quod iam diu est ut expecto. Primas etiam, quas ad te adhuc præbyter literas præparaueram mittendas, per quendam fratrem nostrum Profuturum, qui postea nobis collega factus, iam ex hac uita migravit: nec eas tunc ipse proferre potuit, quia continuo dum proficisci disposuit, episcopatus sarcina detentus, ac deinde in breui defunctus est: etiam nunc mittere uolui, ut scias in tua colloquia quam olim inardescam, & quam uim patiar, quod à me tam longè absunt sensus corporis tui, per quos adire possit animum tuum animus meus mi frater dulcissime, & in Domini membris honorande. In hac autem epistola hoc addo, quod postea didicimus, ex Hebræo Iob à te interpretatum, cum iam quandam haberemus interpretationem tuam eiusdem prophetæ ex Græco eloquio uersam in Latinum: ubi tamen asteriscis notasti, quæ in Hebræo sunt, & in Græco defunt. Obeliscis autem quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo non sunt, tam mirabili diligentia, ut quibusdā in locis ad singula uerba singulas stellas uideamus, significantes eadem uerba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. Porro in hac posteriore interpretatione, quæ uersa est ex Hebræo, nō eadem uerborum fides occurrit. Nec parum turbat cogitantem, uel cur in illa prima tanta diligentia figantur asteriscis: ut minimas etiā particulas orationis indicent deesse codicibus Græcis, quæ sunt in Hebræis: uel cur in hac altera quæ ex Hebræis est, negligentius hoc curatum sit, ut non eadem particulae suis locis inuenirentur. Aliquid inde exempli gratia uolui ponere, sed mihi ad hanc codex defuit, qui ex Hebræo est. Veruntamen quia præuolas ingenio, non solum quid dixerim, uerum etiam quid dicere uoluerim: satis, ut opinor, intelligis, ut causa reddita quod mouet edisseras. Ego sanè te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari scripturas, quæ septuaginta interpretum autoritate perhibentur. Perdurum enim erit, si tua interpretatio per multas ecclesias frequētius cœperit lectitari, quod à Græcis ecclesijs Latinæ ecclesiæ dissonabunt, maxime quia facile contradictor conuincitur, Græco prolato libro, id est linguæ notissimæ. Quisquis aut̄ in eo quod ex Hebræo translatus est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimen intenderit, aut uix, aut nunquā ad Hebræa

braea testimonia peruenitur, quibus defendatur obiectū. Quod si etiā peruentū fuerit, tot & Latinas & Græcas auctoritates dānari quis ferat? Huc accedit, quia etiā consulti Hebræi, possunt aliud respōdere, ut tu solus necessarius uidearis, qui etiā ipsos possis conuincere; sed tamen qui iudicet, mirū si potueris inuenire. Nam quidā frater noster episcopus, cum lectitari instituisset in ecclesia cui præest interpretationē tuam, mouit quidam longē aliter abs te positū apud Ionam prophetā, quæ erat omnium sensibus memoriæque inueteratū, & tot ætatum successionebus decantatū; factus est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus, & in clamantibus calumniā falsitatis: ut cogere tur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autē illi imperitia, an malicia hoc esse in Hebræis codicibus responderūt, quod & Græci & Latini habebāt. Quid plura? coactus est homo uelut mendositatē corrigere, uolens post magnū periculum nō remanere sine plebe. Vnde etiā nobis uidetur aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse. Et uide hoc quale sit in eis literis, quæ non possunt collatis uisitatū linguarū testimonijs emendari. Proinde nō paruas Deo gratias agimus de opere tuo, quod Euangeliū ex Græco interpretatus es: quia penē in omnibus nulla offensio est, cum scripturā Græcā cōtulerimus. Vnde si quisquam ueteri falsitati contentiosus fauerit, prolatis collatisque codicibus, uel docetur facillime, uel refellitur. Et si quædam rarissima merito mouēt, quis tam durus est, qui labori tam utili nō facile ignoscat, cui uicem laudis referre nō sufficit? Quid tibi autē uideatur, cur in multis aliter se habeat Hebræorum codicum auctoritas, aliter Græcorū, quæ dicitur Septuaginta, uellē dignareris aperire. Neque enim paruum pondus habet illa, quæ sic meruit diffamari: & qua uos apostolos, non solum res ipsa indicat: sed etiā te attestatum esse meminī: ac per hoc plurimū profueris, si eam scripturā Græcam, quā Septuaginta interpretati sunt, Latinæ ueritati reddideris: quæ in diuersis codicibus ita uaria est, ut tolerari uix possit: & ita suspecta, ne in Græco aliud inueniatur, ut inde aliquid proferri aut probari dubitetur. Breuē putabā futurā hanc epistolam, sed nescio quomodo ita mihi dulce factum est in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per Dominū, ne te pigeat ad omnia respondere, & præstare mihi quantum potueris præsentiam tuam.

S C H O L I O N.

Quod Euangelium ex Græco. Hieronymus dicit se castigasse magis sensum quam uerba, quamquam nec illam habemus castigationem.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Respondet tandem ad superiores Augustini literas Hieronymus, copiose quidem, sed ita ut Andabaras inter se commissos esse dicas. Nam Pauli locus de dissimulatione ac simulatione tractat, non de mendacio. Et Augustinus tantum agit de mendacio. Suam interpretationem acriter tuetur Hieronymus, & Augustini argumenta de non uertendo ueteri instrumento rejicit, irridens fabulam illam de tumultu exorto inter plebem & episcopum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Res simul epistolas, imo libellos per breues per diaconū Cyprianū tuæ dignationis accepi, diuersas, ut tu nominas, quæstiones, ut ego sentio, reprehensiones opusculorū meorum cōtinentes. Ad quas si respondere uoluerō, libri magnitudine opus erit. Tamē conabor quantum facere possum, modum nō egredi longioris epistolæ: & festināti fratri moram non facere: qui ante triduum quæ profecturus erat, a me epistolas flagitauit: ut penē in procinctu hæc qualiacumque sunt, effutire compelleret & tumultuario respondere sermone, nō maturitate scribentis, sed distantis temeritate: que plerūque nō in doctrinā, sed in calum uertitur: ut fortissimos quoque milites subita bella cōturbant, & ante coguntur fugere, quæ possint arma corripere. Cæterū nostra armatura Christus est, & apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios: Assumite arma Dei, ut possitis resistere in die malo. Et rursus: State succincti lumbos uestros in ueritate, & induti lorica iustitiæ, & calciati pedes in præparationē euangelij pacis: super omnia accipientes scutū fidei, in quo possitis uniuersa tela maligni ignita extinguere: & galeam salutis accipite, & gladiū spiritus, quod est uerbum Dei. His quondam telis rex David arma

tus

Atus procedebat ad preliū: et quinque lapides de torrēte accipiens leuigatos, nihil asperitatis & sordidū inter huius seculi turbines, in sensibus suis esse monstrabat: bibens de torrente in uia, & idcirco exaltauit caput, & superbissimū Goliath suo potissimū mucrone truncavit: percussis in fronte blasphemū, & in ea parte corporis uulnerās, in qua præsumptor sacerdotij Ozias, lepra percussus, et sanctus gloriatur in domino, dicens: Signatū est super nos lumen uultus tui dñe. Dicamus igitur & nos: Paratū cor meū deus, paratū cor meū, cantabo & psallam in gloria mea. Exurge psalteriū & cithara, exurgā diluculo: ut in nobis possit impleri: Aperi os tuū, & ego adimplebo illud. Et dñs dabit uerbū euangelizantibus uirtute multa. Te quoque hoc ipsum orare nō dubito, ut inter nos cōtendentes ueritas superet. Non enim tuā quæris gloriā, sed Christi. Cumque tu uiceris, & ego uincā, si meū errorē intellexero: & ecōtrario me uincēte, tu superas: quia nō filij parētibus, sed parentes filij thesaurizāt. Et in Paralipomenon libro legimus, quod filij Israel ad pugnam dum processerint mætre pacifica: inter ipsos quoque gladios, & effusiones sanguinis, & caduera prostratorū, nō suam, sed pacis uictoriā cogitantes. Respondeamus igitur ad omnia, ac multiplices quæstiones si Christus iusserit, breui sermone soluamus. Prætermitto salutationis officia, quibus meum demulces caput: taceo de blandicijs, quibus reprehensionē meā niteris consolarī: ad ipsam causam ueniā. Dicis accepisse te librū meū a quodā fratre, qui titulū nō haberet, in quo scriptores ecclesiasticos tam Græcos quā Latinos enumerauerim. Cumque ab eo quæres, ut tuis uerbis utar, cur liminaris pagina nō esset inscripta, uel quo censeretur nomine: respōdisse appellari Epitaphiū: & argumētari, quod recte sic uocāretur, si eorū tantū uel uitas uel scripta ibi legisses, qui iā defuncti essent. Cū uero multorū & eo tēpore quo scribebatur, & nūc usque uiuentiū, ibi cōmemorētur opuscula, mirari te, cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiā tuā, quæ ex opere ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim & Græcos & Latinos, qui uitas uirorū illustriū descripserūt, quod nunquam Epitaphiū titulum indiderint, sed de illustribus uiris: uerbi gratia, ducibus, philosophis, oratoribus, historicis, poetis, epicis, physicis, tragicis, comicis. Epitaphiū autē proprie inscribitur mortuorū: quod quidē in dormitione sanctæ memoriæ Nepotiani presbyteri olim fecisse me noui. Ergo hic liber uel de illustribus uiris, uel proprie de scriptoribus ecclesiasticis appellandus est: licet a plerisque emendatoribus imperitis, de autoribus dicatur inscriptus. Secūdo loco quæris, cur dixerim in commentarijs epistolæ ad Galatas, Paulū id in Petro nō potuisse reprehēdere, quod ipse fecerat: nec in alio arguere simulationē, cuius ipse tenebatur reus: et afferis reprehensionē apostolicā non fuisse dispensatoriā, sed uerā: & me nō debere docere mendaciū, sed uniuersa quæ scripta sunt ita sonare, ut scripta sunt. Ad quæ primū respondeo, debuisse prudentiam tuam præfatiunculæ cōmentariorum meorum meminisse, dicētis ex persona mea: Quid ergo ego stultus, aut temerarius, qui id polliceor, quod ille nō potuit? Minime: Quin potius in eo mihi uideor cautior atque timidior, quod imbecillitatē uiriū meorū sentiens, Origenis cōmentarios secutus sum. Scripsit enim ille uir in epistolā Pauli ad Galatas quinque propria uolumina, et decimū Stromateon suorū librum, cōmatico super explanatione eius sermone cōpleuit. Tractatus quoque uarios & excerpta, quæ uel sola possent sufficere, cōposuit. Prætermitto Didymū uidentem meū, & Apollinariū Laodicenum, de ecclesia nuper egressū, & Alexandrū ueterē hæreticū. Eusebiū quoque Emisenū, & Theodorū Heracleotē: qui & ipsi nonnullos super hac re cōmentarios reliquerunt. E quibus si uel pauca decerperet, fieret aliquid, quod non penitus contēneretur. Itaque ut simpliciter fatear, legi hæc omnia, & in mente mea plurima coaceruans, accito notario, uel mea, uel aliena dictaui, nec ordinis, nec uerborū interdum, nec sensuum memor. Iam domini misericordiae est, ne per imperitiā nostram, ab alijs bene dicta dispereant, & non placeant inter extraneos, quæ placēt inter suos. Si quid igitur reprehensione dignū putaueras in explanatione nostra, eruditionis tuæ fuerat quæres, utrum ea quæ scripsimus haberentur in Græcis: ut si illi non dixissent, tunc meā proprie sententiam condemnares: præsertim

cum liberè in præfatione cõfessus sim, Origenis cõmentarios me esse secutum, et uel mea, uel aliena dictasse: & in fine eiusdẽ capituli, quod reprehendis, scripserim. Si cui iste non placet sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostẽditur arguisse maiore, debet exponere, qua cõsequẽtia Paulus in altero reprehẽdat, quod ipse cõmisit. Ex quo ostendi, me nõ ex definito id defendere, quod in Græcis legeram, sed ea expressisse quæ legerã: ut lectoris arbitrio derelinquerẽ, utrũ probanda essent an improbãda. Tu igitur ne quod ego petierã faceres, nouũ argumẽtũ reperisti: ut assereres gẽtiles qui in Christũ credidissent, legis onere liberos: eos autẽ qui ex Iudæis crederet, legi esse subiectos: ut per utrorunq; personã, & Paulus recte reprehẽderet eos qui legẽ seruaret, quasi doctor gentium: & Petrus iure reprehẽderetur, qui princeps circumcisionis id imperauerit gẽtibus, quod soli qui ex Iudæis erant debuerũt obseruare. Hoc si placet, imò quia placet, ut quicunq; credũt ex Iudæis, debitorum sint leges faciẽdæ: tu ut episcopus in toto orbe notissimus, debes hãc promulgare sententiam, & in assensum tuũ oẽs coepiscopos trahere. Ego in paruo tuguriolo cũ monachis, id est cũ cõpeccatoribus meis, de magnis statuere non audeo, nisi hoc ingenuè confiteri, me maiorũ scripta legere, & in cõmentarijs secundum omnium cõsuetudinẽ, uarias ponere explanationes, ut è multis sequatur unusquisq; quod uelit. Quod quidẽ te puto & in seculari literatura, & in diuinis libris legisse & probasse. Hanc autẽ explanationẽ, quã primus Origenes in decimo Stromateon libro, ubi epistolã Pauli ad Galatas interpretatur, & cæteri deinceps interpretes sunt secuti: illa uel maximè causa subintroducũt, ut Porphyrio respõdeant blasphemati, qui Pauli arguit procacitatem, q; principẽ apostolorum Petrũ ausus est reprehendere, & arguere in faciẽ, ac ratione constringere, quod male fecerit: id est, in eo errore fuerit, in quo fuit ipse, qui aliũ arguit delinquentẽ. Quid dicã de Ioanne, qui dudũ in pontificali gradu Constantinopolitanã rexit ecclesiã: & propriè super hoc capitulo latissimũ exarauit librũ, in quo Origenis & ueterũ sententiã est secutus. Si igitur me reprehendis errantẽ, patere me quãso errare cũ talibus, & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu ueritati tuę saltẽ unũ astipulatorẽ proferre debebis. Hæc de explanatione unius capituli epistolæ ad Galatas. Sed ne uidear aduersus rationẽ tuam niti testiũ numero, & occasione uirorũ illustrium subterfugere ueritatẽ, nec manũ audere conferere, breuiter de scripturis exempla proponam. In Actibus apostolorũ uox facta est ad Petrũ dicẽs: Surge Petre, occide & mād uca, id est, omnia animalia quadrupedũ & serpentium terræ, et uolatilium cœli. Quo dicto ostenditur nullum hominẽ secundũ naturã esse pollutũ, sed æqualiter oẽs ad Christi gratiam prouocari. Ad quod respondit Petrus: Absit, quia nunq; manducaui cõmune et immundum. Et uox ad eum de cœlo secundo facta est, dicẽs: Quæ deus mundauit, tu ne cõmune dixeris. Iuit itaq; Cæsareã, & ingressus ad Corneliũ, aperiẽs os suũ dixit: In ueritate cõperi, quia nõ est personarũ acceptor deus, sed in omni gẽte qui timet eũ & operatur iustitiam, acceptus est illi. Deniq; cecidit spiritus sanctus super eos, & obstupuerũt ex circumcissione fideles, qui uenerãt cum Petro, q; & in nationes gratia spiritus sancti fuisset effusa. Tunc respõdit Petrus: Nunquid aquã quis prohibere potest, ut nõ baptizetur hi, qui spiritũ sanctũ acceperũt, sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Audierũt autẽ apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quia & gẽtes receperunt uerbũ dei. Cum autẽ ascendisset Petrus Hierosolymã, disceptabant aduersus illum, qui erant ex circumcissione, dicẽtes: Quare introisti ad uiros præputiũ habentes, & mād ucasti cũ illis? Quibus omni ratione exposita, nouissimè orationẽ suam hoc sermone conclusit: Si ergo eandẽ gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis, qui credidimus in dominũ Iesum Christum: ego quis erã, qui possem prohibere deũ? His auditis tacuerunt, & glorificauerũt Deũ, dicentes: Ergo et gẽtibus poenitentia Deus ad uitam dedit. Rursum cum multo post tempore Paulus & Barnabas uenissent Antiochiã, & cõgregata ecclesia, retulissent quãta fecisset deus cũ illis: & quia aperuisset Deus gẽtibus ostiũ fidei, quidã descendẽtes de Iudæa, docebant fratres atq; dicebant: Nisi circumcidamini secundum morem Moyli, nõ potestis salui

salui fieri. Cõmota igitur seditione nõ minima aduersus Paulum & Barnabam, statuerũt ascendere & ipsi qui accusabant, & hi qui accusabãt, ad apostolos & presbyteros Hierosolymã super hac quæstione. Cumq; Hierosolymã perrexissent, exurrexerũt quidã de heresi Phariseorũ, qui crediderant in Christũ, dicẽtes: Oportet circumcidi eos, et præcipere illis, ut seruent legẽ Moyli. Et cum magna super hoc uerbo oriretur quæstio: Petrus solita libertate: Viri, inquit, fratres, uos scitis quoniã ab antiquis dieb. in nobis elegit deus per os meũ audire gẽtes uerbũ Euangelij & credere, & qui nouit corda deus testimoniũ perhibuit, dans illis spiritũ sanctũ, sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda illorũ. Nunc autẽ quid tentatis imponere iugũ super ceruicẽ discipulorũ, quod nec patres nostri, nec nos portare potuimus? Sed per gratiã dñi nostri Iesu Christi credimus saluari, quẽadmodũ & illi. Tacuit autẽ omnis multitudo, & in sententiã eius Iacobus apostolus, & oẽs simul presbyteri transierũt. Hæc nõ debent molesta esse lectori, sed & mihi & illi utilia, ut probemus ante apostolũ Paulum nõ ignorasse Petrũ principem huius esse decreti, legẽ post Euangelium nõ esse seruandam. Deniq; tantæ autoritatis Petrus fuit, ut Paulus in epistola sua scripserit: Deinde post annos tres ueni Hierosolymã uiderẽ Petrũ, & mansi apud eum diebus quindecim. Rursumq; in consequentibus: Post annos quatuordecim ascẽdi iterũ Hierosolymã cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autẽ secundum reuelationẽ, & exposui cum eis Euangelium quod prædico in gentibus: ostendens se nõ habuisse securitatẽ prædicandi Euangelij, nisi Petri & cæterorũ apostolorum qui cũ eo erant, fuisset sententiã roboratũ. Statimq; sequitur: Separatim autẽ his, qui uidebantur aliqd esse, ne fortẽ in uacuu currere, aut cucurrissem. Quare separatim et non publicè: Ne fortẽ fidelibus, qui ex numero Iudeorũ legẽ putabant esse seruandam, & sic credendum in domino saluatore, fidei scandalum nasceretur. Ergo & eo tẽpore cum Petrus uenisset Antiochiã: licet hoc apostolorũ Acta nõ scribant, sed affirmati Paulo credendum sit: in faciem illi Paulus restitisse se scribit: quia reprehensibilis erat. Prius enim q; uenirent quidã à Iacobo, cum gentibus edebat: cum autem uenissent, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circumcissione erant. Et consenserũt simulationi eius cæteri Iudæi, ita ut Barnabas adduceretur ab his in illam simulationẽ. Sed cum uidissem, inquit, quod non recte ingrediebantur ad ueritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & non Iudaicè uiuis, quomodo cogis gentes Iudæizare? & cætera. Nulli ergo, dubium est, quod Petrus apostolus sententiã huius, cuius nũc præuaricator arguitur, primus autor extiterit. Causa autem præuaricationis, timor est Iudæorum. Dicit enim scriptura, quod primũ edebat cum gentibus: cum autẽ uenissent quidã à Iacobo, subtrahebat se & segregabat: timens eos qui ex circumcissione erant. Timebat autẽ Iudæos, quorum erat apostolus: ne per occasionẽ gentilium à fide Christi recederent: & imitator pastoris boni, perderet gregẽ sibi creditũ. Sicut ergo ostendimus Petrũ bene quidem sensisse de abolitione legis Mosãicæ: sed ad simulationẽ obseruandæ eius timore cõpulsus: uideamus an ipse Paulus qui aliũ arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro: Perambulabat autẽ Paulus Syriã & Ciliciã confirmans ecclesias, peruenitq; in Derben & Listrã: & ecce discipulus quidã erat tibi nomine Timotheus, filius mulieris uiduæ fidelis, patre autẽ gentili. Huic autẽ testimoniũ reddebant qui Listris erãt & Iconio fratres. Hunc uoluit Paulus secũ proficisci, & assumẽs circumcidit eum propter Iudæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater eius gentilis esset. O beate apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationẽ, quare subtraxisset se à gẽtibus propter meũ Iudæorũ, qui ab Iacobo uenerant: cur Timotheũ filium hominis gẽtilis, utiq; & ipsum gentilem, necq; enim Iudæus erat, qui non fuerat circumcisus, cõtra sententiam tuam circumcidi coegisti? Respondebis mihi: Propter Iudæos, qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circumcissione discipuli ueniẽtis ex gentibus: ignosce & Petro præcessori tuo, quod aliqua fecerit metu fidelium Iudæorum. Rursum scriptum est: Paulus uero cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus ualedicens nauigauit Syriam, & cum

eo Priscilla & Aquila, & torondit sibi in Cenchreis caput: uotū enim habuerat. Esto ibi timore Iudæorum compulsus sit facere quod nolebat, quare comam nutriuit ex uoto, & postea eam in Cenchreis totōdit ex lege: quod Nazarei qui se deo uouerint, iuxta præceptum Moysi facere cōsueuerūt. Verū hæc ad comparationē eius rei quæ sequitur parua sunt. Refert Lucas sacræ scriptor historia: Cum uenissēmus Hierosolymā, libēter susceperunt nos fratres: & sequēti die Iacobus & oēs seniores qui cū eo erāt, Euangelio illius comprobato, dixerūt ei: Vides frater, quot milia sunt in Iudæa, q̄ crediderūt in Christo: & hi omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autē de te, quod discessionē doceas à Moysi, eorum qui per gentes sunt Iudæorū, dicēs non debere circumcidere filios, neq̄ secundum consuetudinē ingredi. Quid ergo est? Vtiq̄ oportet cōuenire multitudinē. Audierunt enim te superuenisse. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor uotum habentes super se. His assumptis sanctifica te cum ipsis, & impende in eos, ut radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierūt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legē. Tunc Paulus assumptis uiris, postero die purificatus, intrauit cum illis in templum, annuncians expletionē dierū purificationis, donec offerretur pro unoquoq̄ eorū oblatio. O Paule & in hoc te rursus interrogo, cur caput raseris, cur nudipedalia exercueris de ceremonijs Iudæorū, cur obtuleris sacrificia, & secundū legē pro te hostiæ fuerint immolatæ? Vtiq̄ respondebis, ne scandalizaretur qui ex Iudæis crediderūt. Simulasti ergo Iudæum, ut Iudæos lucrifaceres: & hanc ipsam simulationē Iacobus & cæteri te docuere presbyteri, sed tamē euadere non potuisti. Orta enim seditione, cum occidēdus esses, raptus es à tribuno, & ab eo missus Cæsaream, sub custodia militū diligētī, ne te Iudæi quasi simulatorē ac destructorem legis occiderēt. Atq̄ inde Romam perueniens, in hospitio quod tibi conduxeras, Christum & Iudæis & gētibus prædicasti, & sententiā tua Neronis gladio confirmata est. Didicimus, q̄ propter metum Iudæorū Petrus & Paulus æqualiter finxerint se legis præcepta seruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehēdit, quod ipse cōmiserit? Ego, imò alij ante me exposuerunt causam quam putauerant, non officiosum mendaciū defendētes, sicut tu scribis: sed ostendentes honestam dispensationē, ut et apostolorū prudentiam demonstraret, & blasphemantis Porphyrij impudentiam coerceret, qui Paulum & Petrū puerili dicit inter se pugnasse certamine: imò exaruisse Paulum in inuidiā uirtutū Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ uel nō fecerit, uel si fecerit, procaciter fecerit: id in alio reprehendens quod ipse cōmiserit. Interpretati sunt illi ut potuerunt. Tu quomodo istum locū edisseras, utiq̄ meliora dicturus, qui ueterū sententiā reprobasti? Scribis ad me in epistola tua: neq̄ enim à me docendus es, quomodo intelligatur, quod idē dicit: Factus sum Iudæis tanq̄ Iudæus, & cetera, quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanq̄ æger, qui ministrat ægroto, non cum febres se habere mentitur, sed cū animo condolentis cogitat, quemadmodū sibi seruirī uellet, si ipse ægrotaret. Nam utiq̄ Iudæus erat, Christianus autē factus, non Iudæorū sacramēta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Ideoq̄ suscepit ea celebrāda, cum iam Christi esset apostolus, ut doceret non esse pernicioſa his, qui ea uellent sicut à parētib; per legē acceperāt, custodire, etiam cum in Christo credidissent: nō tamen in eis iam constituerent spēs salutis, quoniam per dominum Iesum ipsa quæ illis sacramentis significabatur, aduenerat. Totius sermonis tui, quem disputatione longissima protraxisti, hic sensus est: ut Petrus non errauerit in eo, quod his qui ex Iudæis crediderant, putauerit legem esse seruandam: sed in eo à recta linea deuiarit, quod gētes coegerit Iudaizare. Coegerit autē, nō docentis imperio, sed conuersationis exēplo. Et Paulus non contraria sit locutus his quæ ipse gesserat: sed quare Petrus eos qui ex gētib; erāt Iudaizare compelleret. Hæc ergo summa est quæstionis, imò sententiæ tuæ, ut post Euangelij Christi, bene faciant Iudæi credētes, si legis mandata custodiant: hoc est, si sacrificia offerāt, quæ obtulit Paulus, si filios circumcidant, si sabbatum seruent, ut Paulus in Timotheo, & omnes obseruare Iudæi. Si hoc

uerum

uerum est, in Cerinthi & Hebionis hæresim dilabimur: qui credētes in Christo propter hoc solum à patrib; anathematizati sunt, q̄ legis ceremonias, Christi euangelio miscuerunt, & sic noua confessi sunt, ut uetera nō amitterēt. Quid dicā de Hebionitis, qui Christianos esse se simulant? Vsq̄ hodie per totas oriētis synagogas inter Iudæos hæresis est quæ dicitur Mineorū, & à Phariseis nunc usq̄ damnatur: quos uulgō Nazareos nūcupant, qui credunt in Christum filium dei natū de uirgine Maria, & eū dicunt esse qui sub Pontio Pilato passus est & resurrexit, in quē & nos credimus: Sed dū uolūt & Iudæi esse & Christiani, nec Iudæi sunt nec Christiani. Oro ergo te, ut qui nostro uulnusculo mendandum putas, quod acu foratū, imò punctū, ut dicitur: huius sententiæ medearis uulneri, quod lancea, & ut ita dicā, phalaricæ mole percussum est. Neq̄ enim eiusdē est criminis in explanatione scripturarū diuersas maiorū sententiās ponere, & hæresim sceleratissimā rursus in ecclesiam introducere. Sin autē hæc nobis incumbit necessitas, ut Iudæos cum legitimis suis suscipiamus: & licebit eis obseruare in ecclesijs Christi, quod exercuerunt in synagogis satanæ: dicā quod sentio: nō illi Christiani fient, sed nos Iudæos faciēt. Quis enim hoc Christianorū patiēter audiat, quod in tua epistola cōtinetur: Iudæus erat Paulus, Christianus autē factus, nō Iudæorū sacramēta reliquerat, quæ cōueniēter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat: ideoq̄ suscepit celebranda ea, cū iam Christi esset apostolus, ut doceret nō esse pernicioſa his qui ea uellent sicut à parētib; per legē acceperāt, custodire. Rursus obsecro te, ut pace tua meū dolorē audias. Iudæorum Paulus ceremonias obseruabat cū iā Christi esset apostolus: & dicis eas nō esse pernicioſas his qui eas uellent sicut à parētib; acceperant custodire? Ego ecōtrario loquar, & reclamante mundo, libera uoce pronūcio: ceremonias Iudæorū & pernicioſas esse & mortiferas Christianis: & quicunq̄ eas obseruauerit, siue ex Iudæis, siue ex gētib; eum in barathrū diaboli deuolutū. Finis enim legis Christus ad iustitiā omni credenti, Iudæo scilicet & gentili. Neq̄ enim omni credēti erit finis ad iustitiā, si Iudæus excipitur. In Euangelio legimus: Lex & prophetæ usq̄ ad Ioannē Baptistā. Et in alio loco: Propterea ergo magis quærebant eum interficere, quia nō solum soluebat sabbatū, sed & patrē suum dicebat esse deū, æqualem se faciēs deo. Et iterū: De plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiā pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia autē & ueritas per Iesum Christum facta est. Pro legis gratia quæ præterijt, gratiā euangelij accepimus permanentē: & pro umbris & imaginibus ueteris instrumenti, ueritas per Iesum Christū facta est. Hieremias quoq̄ ex persona dei uaticinatur: Ecce dies ueniūt, dicit dñs, et cōsummabo domū Iſrael, & domū Iuda testamentū nouum nō secundum testamentū quod disposui patrib; eorū, in die qua apprehēdi manū eorū, ut educerē eos de terra Aegypti. Obserua qd dicat, quod nō populo gentiliū, ei qui antē nō receperat testamentū, sed populo Iudæorum, cui legē dederat per Moysen, testamentū nouum euangelij repromittat, ut nequaquā uiuant in uetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Paulus autē super cuius nunc nomine questio uentilatur, crebras huiusmodi ponit sententiās: è quibus breuitatis studio pauca subnectam. Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam si circumcidamini, Christus uobis nihil prodest. Et iterū: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Et infra: Si spiritu ducimini, iam nō estis sub lege. Ex quo apparet, qui sub lege est, nō dispensatione, ut nostri uoluerē maiores: sed uerē, ut tu intelligis, eum spiritū sanctum non habere. Qualia autē sint præcepta legalia, domino docente discamus. Ego, inquit, dedi eis præcepta nō bona, & iustificationes, in quibus non uiuant in eis. Hæc dicimus: nō quo legem iuxta Manichæū & Marcionē destruiamus, quam & sanctam & spiritualem iuxta Apostolū nouimus: sed quia postq̄ uenit fides & temporū plenitudo, misit deus filium suum natū ex muliere, factū sub lege, ut eos q̄ sub lege erāt redimeret, ut adoptionē filiorum reciperemus, & nequaquā sub pedagogo, sed sub adulto & dño hærede uiuamus. Sequitur in epistola tua: Non ideo Petrum emendauit, q̄ paternas traditiones obseruaret: quod si facere uellet, nec mendaciter, nec incongruē faceret. Iterum dico: quando quis

Hier. 10. 2

Ff 3 dem

dem episcopus es, ecclesiarū Christi magister, ut probes uerū esse quod asseris, suscipe aliquem Iudæorū, qui factus Christianus natū sibi filium circumcidat, qui obseruet sabbatum, qui abstineat à cibis quos deus creauit ad utendū cum gratiarū actione, qui quarta decima die mensis primi agnum maectet ad uesperā: & cum hoc feceris, imò non feceris (scio enim te Christianū, & rem sacrilegā non facturū) uelis nolis, tuam sententiā reprobas: & tunc scies opere, difficilius esse sua cōfirmare, q̄ aliena reprehēdere. Ac ne forsitan tibi nō crederemus, imò nō intelligeremus quid diceres (frequēter enim in longum sermō protractus caret intelligētia: & dum non sentitur, minus deprehenditur) inculcas & replicas: Hoc Iudæorū Paulus dimiserat, quod malum habebant. Quod est malum Iudæorū quod Paulus dimiserat: Vtq̄ illud quod sequitur: q̄ ignorātes dei iustitiā, & suā uolentes constituere, iustitię dei nō sunt subiecti. Deinde quod post passionē & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ secundū ordinē Melchisedech, adhuc putabāt uetera sacramēta, nō ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda, quę tamē si nunq̄ fuissent necessaria, infructuose atq̄ inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. Postremo illud quod prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanquā hostes legis persecuerētur. Hos atq̄ huiusmodi errores & uitia dicit se damnare: & ut stercorea arbitratur, ut Christū lucrifaceret. Didicimus p̄ te, quę apostolus Paulus mala reliquerit Iudæorū: rursum te docente discamus, quę bona eorū tenuerit. Observationes, in quibus, legis, quas more patrio celebrāt, sicut ab ipso Paulo celebratę sunt, sine ulla salutis necessitate. Id quid uelis dicere, sine ulla salutis necessitate, nō satis intelligo. Si enim salutē nō afferunt, cur obseruantur: si autē obseruāda sunt, utiq̄ salutē afferūt: maxime quę obseruata martyres faciunt. Non enim obseruarentur, nisi afferrent salutē. Neq̄ enim indifferentia sunt inter bonū & malum, sicut philosophi disputant. Bonū est continentia, malū est luxuria. Inter utrumq̄ indifferens, ambulare, digere alui stercorea, capitis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata iacere. Hoc ne bonū, nec malum est: siue enim feceris, siue non feceris, nec iustitiā habebis, nec iniustitiā. Obseruare autē legis ceremonias, nō potest esse indifferēs: sed aut bonū est, aut malū est. Tu dicis bonum, ego assero malū, & malū nō solū his qui ex gentibus, sed et his qui ex Iudæico populo crediderunt. In hoc, ni fallor, dum aliud uitas, in aliud deuolueris. Dum enim metuis Porphyrum blasphemantem, in Hebionis incurris laqueos, his qui credunt ex Iudæis obseruandam legē esse decernens. Et quia periculosum intelligis esse quod dicis, rursum illud superfluis uerbis tēperare conaris, sine ulla salutis necessitate: non sicut Iudæi celebranda putāt, aut fallaci simulatione, quod Paulus in Petro reprehēderat. Petrus igitur simulauit legis custodiā. Iste autē reprehētor Petri, audacter obseruauit legitima. Sequitur em̄ in epistola tua: Nā si propterea illa sacramēta celebrauit, q̄ se simulauit Iudæū, ut illos lucrifaceret: cur nō etiā sacrificauit cū gētibus, quia & his qui sine lege erant, tanq̄ sine lege factus est, ut eos quoq̄ lucrifaceret: nisi quia & illud lucrifecit, ut natura Iudæus. & hoc totū dicis, nō ut Paulus fingeret esse quod nō erat: sed ut misericorditer ita subueniendum esse sentiret, ac si ipse in eo labore laboraret, nō scilicet mētientis astu, sed cōpatientis affectu. Bene defendis Paulū, q̄ nō simulauerit errorē Iudæorū, sed uerē fuerit in errore. Neque imitari uoluerit Petrū mentientē, ut quod deerat, metu Iudæorū dissimularet, sed tota libertate Iudæū esse se diceret. Noua clemētia apostoli, dū Iudæos Christianos uult facere, ipse Iudæus factus est. Non poterat luxuriosos ad frugalitatē reducere, nisi se luxuriosum probasset: & misericorditer, ut ipse dicis, subuenire miseris: nisi se miserum ipse sentiret. Verē em̄ miselli et misericorditer deplorādi, q̄ cōtentione sua et amore legis abolute, apostolū Christi fecere Iudæū. Nec multū interest inter meam & tuam sententiā, qua ego dico, & Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorū, legis exercuisse, imò simulasse mandata. Tu autem asseris hoc eos fecisse clementer, nō mentientis astu, sed cōpatientis affectu: dummodo illud constet, uel metu uel misericordia illos simulasse se esse quod nō erant. Illud autem argumentū quo aduersum nos uteris: quod & gentilibus debuerit

gentilis

gentilis fieri, si Iudæis Iudæus factus est: magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit uere Iudæus, sic nec uere gentilis erat. Et sicut non fuit uere gentilis, sic nec uere Iudæus erat. In eo autē imitator gentiū est, quia preputium recipit in fide Christi: & indifferenter permittit uelci cibis quos damnant Iudæi, non cultū, ut tu putas, idolorum. In Christo enim Iesu, nec circūcisio est aliquid, nec præputiū, sed obseruatio mandatorū Dei. Quæso igitur te, & iterū atq̄ iterū obsecro, ut ignoscas disputa tiunculæ meæ: & quod modū meum egressus sum, tibi imputes, qui coegisti ut scriberē, & mihi cum Stesichoro oculos abstulisti. Neq̄ me putes magistrū esse mendaciū, qui sequor Christū dicentē: Ego sum uia, ueritas, & uita: nec potest fieri, ut ueritatis cultor, mendacio colla submittam. Neq̄ mihi imperitorū plebeculā concites, qui te uenerantur ut episcopū: & in ecclesia declamantē, sacerdotij honore suspiciunt: me autē ætatis ultimæ & penē decrepitū, ac monasterij & ruris secreta sectantē paruipendunt. Et quæras tibi quos doceas, siue reprehendas. Ad nos enim tantis maris atq̄ terrarū spacijs à te diuisos, uix uocis tuæ sonus peruenit. Et si forsitan literas scripseris, antē eas Italia ac Roma suscipiet, q̄ ad me cui mittendę sunt, deferantur. Quod autem in alijs quæris epistolis: cur prior mea in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat & uirgulas prænotatas: & postea aliam translationem absq̄ his signis ædiderim: Pace tua dixerim, uideris mihi non intelligere, quod quæ sisti. Illa em̄ interpretatio Septuaginta interpretū est: & ubicūq̄ uirgule, id est obeli sunt, significatur quod Septuaginta plus dixerint, q̄ habetur in Hebræo. Vbi autē asterisci, id est stellule prælocutes, ex Theodotionis æditione ab Origene additū est: Et ibi Græca transtulimus: hic de ipso Hebraico, quod intelligebamus, expressimus: sensuū potius ueritatē, q̄ uerborū ordinē interdū cōseruātes. Et miror quomodo Septuaginta interpretū libros legas, non puros, ut ab eis æditi sunt, sed ab Origene emendatos, siue corruptos per obelos & asteriscos: & Christiani hominis interpretatiunculā non sequaris: præsertim cū ea quæ addita sunt, ex hominis Iudæi atq̄ blasphemi post passionē Christi, æditione transtulerit. Vis amator esse uerus Septuaginta interpretū? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, imò rade de uoluminibus, ut ueterū te fauorē probes. Quod si feceris, oēs ecclesiarū bibliothecas damnare cogeris. Vix enim unus aut alter inuenietur liber, q̄ ista nō habeat. Porro quod dicis nō debuisse me interpretari post ueteres: & nouo uteris syllogismo: aut obscura fuerunt quę interpretati sunt Septuaginta, aut manifesta. Si obscura, te quoq̄ in illis falli potuisse credendū est. Si manifesta, illos in eis non falli potuisse perspicuū est. Tuo tibi sermone respōdeo. Omnes ueteres tractatores qui nos in Dño præcesserūt, & qui scripturas sanctas interpretati sunt, aut obscura interpretati sunt, aut manifesta. Si obscura, tu quomodo ausus es post eos differere, quod illi explanare non potuerunt: Si manifesta, superfluū est te uoluisse differere, quod illos latere non potuit: maxime in explanatione psalmorū, quos apud Græcos interpretati sunt multis uoluminibus. primus Origenes, secundus Eusebius Cæsariensis, tertius Theodorus Heracleotes, quartus Asterius Scythopolitanus, quintus Apollinarius Laodicenus, sextus Didymus Alexādrinus. Ferūtur & diuersorū in paucos psalmos opuscula. Sed nūc de integro psalmorū corpore dicimus. Apud Latinos autē Hilarius Pictauiēsis, & Eusebius Vercellēsis episcopus, Origenē & Eusebiū transtulerūt, quorū priorē & noster Ambrosius in quibusdā secutus est. Respōdeat mihi prudentia tua, quare tu post tantos & tales interpretes in explanatione psalmorū diuersa senseris. Si em̄ obscuri sunt psalmi, te quoq̄ in eis falli potuisse credendū est. Si manifesti, illos in eis falli potuisse non creditur, ac per hoc utroq̄ modo superflua erit interpretatio tua, & hac lege post priores nullus loqui audebit: et quod eūq̄ alius occupauerit, alius de eo licentiā scribēdi nō habebit. Quin potius humanitatis tuæ est, in quo ueniā tibi tribuis, indulgere & cæteris. Ego em̄ nō tā uetera abolere conatus sum, quæ linguæ meæ hominibus emendata de Græco in Latinū transtuli, q̄ ea testimonia quæ à Iudæis prætermissa sunt uel corrupta, proferre in mediū: ut scirēt nostri, quid Hebraica ueritas contineret. Si cui legere non placet, nemo cōpellit inuitum. Bibat uinū uetus cum suauitate, & nostra

Ff 4 musta

multa contemnat, quæ in explanatione priorum ædita sunt: ut sicubi illa non intelliguntur, ex nostris manifestiora fiant. Quod autem genus interpretationis in scripturis sanctis sequendum sit, liber quem scripsi de optimo genere interpretandi, & omnes præfatiusculæ diuinorum uoluminum, quas æditiōni nostræ præposuimus, explicant: ad illasque prudentem lectorem mittendum puto. Et si me (uti dicis) in noui testamenti emendatione suscipis, exponisque causam cur suscipias: quia plurimi linguæ Græcæ habentes scientiam de meo possint opere iudicare: eandem integritatem debueras etiam in ueteri credere testamento: quod non nostra confinximus: sed ut apud Hebræos inuenimus, diuina transulimus. Sicubi dubitas, Hebræos interroga. Sed dices: quid si Hebræi aut respondere noluerint, aut mentiri uoluerint? Tota frequentia Iudæorum in mea interpretatione reticebit: Nullusque inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ habeat noticiam: Aut omnes imitantur illos Iudæos, quos dicis in Aphricæ reperto oppidulo, in meam conspirasse calumniam: Huiusmodi enim in epistola tua tæxis fabulam. Quidam frater noster coepiscopus, cum lectitari instituisset in ecclesia cui præest, interpretationem tuam, mouit quidam longe aliter à te positum apud Ionam prophetam, quam erat omnium sensibus memoriarumque inueteratum, & tot ætatum successionebus decantatum. Factusque est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus & in clamantibus calumniâ falsitatis: ut cogere retur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia, an malicia, hoc esse in Hebræis codicibus Græcis responderunt, quod & Græci & Latini habebant atque dicebant. Quid plura? Coactus est homo uelut mendacium corrigere, uolens post magnū periculum non remanere sine plebe. Vnde etiam nobis uidetur aliquando in nonnullis te quoque falli potuisse. Dicis me in Ionam prophetam male quidam interpretatum, & seditione populi conclamante, propter unius uerbi dissonantiam episcopum penè sacerdotium perdidisse: & quid sit illud quod male interpretatus sum subtrahis, auferens mihi occasionem defensionis meæ: me quicquid dixeris, me respondente soluat: nisi forte ut ante annos plurimos cucurbita uenit in medium, asserente illis temporibus Cornelio & Asinio Pollione, me hederam pro cucurbita transulisse. Super qua re in commentario Ionæ prophetæ plenius respondimus. Hoc tantum nunc dixisse contenti, quod in eo loco ubi Septuaginta interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis transulerunt, id est, *λυοδὸν*, in Hebræo uolumine *חֲבִיאִין* Ciciaon scriptum est: quam uulgo Syri elceroa uocant. Est autem genus uirgulti, lata habens folia, in modum pampini. Cumque plantatum fuerit, cito confurgit in arbusculam absque ullis calamorum & hastiliū adminiculis, quibus & cucurbitæ & hederæ indigent, suo trunco se sustinens. Hoc ergo uerbum de uerbo edifferens, si ciciaon transferre uoluisset, nullus intelligeret: si cucurbitam, id dicerem, quod in Hebræo non habetur. Hederam posui, ut cæteris interpretibus consentirem. Sin autem Iudæi uestri, ut ipse asseris, malicia uel imperitia hoc dixerunt esse in uoluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur: manifestum est eos aut Hebræas literas ignorare, aut ad irridendos cucurbitarios uoluisse mentiri. Peto in fine epistolæ, ut quiescentem senem olimque ueteranum militare non cogas, & rursus de uita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmine constitutus, doceto populos, & nouis Aphricæ frugibus Romana tecta locupletato. Mihi sufficit cum auditore & lectore pauperulo in angulo monasterij susurrare.

PRÆCEDENTIS EPISTOLÆ SCHOLIA.

QUI uitas uirorum. Extat apud nos incerto autore libellus De uitis illustribus, Plinij nomine inscriptus. Quidam Trāquilli esse putat. Itē alter De claris oratoribus et grāmaticis. Extat & Ciceronis cōmentarium De claris oratoribus. Epicis. Epicici dicuntur Lyrici. *σπυμματα* suorū. Stromata possumus Latine dicere stragulas, à sternēdo, siue tapetiā: ea solent contexi e uarijs coloribus. Hinc autem Origenes quædam opuscula sua uocauit *σπυμματα*, quasi suppellectilem e diuersis locis conflatam. Commatico super his. Cōma Latini uocāt incisionē. Vnde significat orationē cōmatibus distinctam. Quod olim aliquoties etiam in oratione soluta faciebant. De hæresi Phariseorum. Hic hæresim simpliciter sectā uocat. In hoc Pharisei

Pharisei differebant à Sadducæis, quod & angelos esse crederent, & resurrexerunt futuram: quorum utrumque negant illi. Cerinthi & Hebrionis. Duo sunt hæresiarchæ: unde dicti Cerinthiani, qui idem dicuntur Chilitæ, & Hebrionitæ: in hoc conueniunt, quod utrique exigunt à fidelibus circumsisionem & obseruationem legis Mosaicæ. Phalaricæ mole. Phalarica genus est machinæ bellicæ, nempe uelut ingens hasta, ferro præmunita, quæ uerius tortilibus magno impetu mittebatur. Vergilius: Contorta phalarica uenit, Fulminis acta modo. Frequenter enim. Taxat stylum diu Augustini, nec sine causa. Si quidem est paulo uerbosior, & peritōdis in immensum productus. Quod illi, ni fallor, hinc accidit, quod nihil uellet omittere eorum quæ scribenti ueniebant in mentem: ueniebant autem permulta. Itaque utrumque insulciendum erat, quod nolebat abijcere. Quidam codices hoc loco addiderunt hæc uerba, dum non sentitur ab imperitis. Etenim illud, ab imperitis, uidetur ascriptum in margine, uidelicet in fauorem Augustini: & id scriptor aliquis in contextum retulit.

Metuis Porphyrium blasphemantem. Porphyrus legem damnabat, quemadmodum Manichæus & Marcion. At Hebrion & Cerinthus nimium tribuebant legi Mosaicæ. Asteriscos habebat & uirgulas. Asteriscus græce stellulam significat. Obelus, uerū. Obeliscus, paruum uerū. Asteriscis illustrabant id quod approbabant: obelis iugulabant, si quid adulterinum & supposititium in libris iudicabant. Quemadmodum olim in Homerū fecit Aristarchus. Porro uirgula oblonga, obeliscum speciem imaginabatur. Si obscura, tu quo. Mire torquet in ipsum dilemma uitiosum, quod *ἀντισποφον* uocant. Vt cogere tur episcopus. Hoc loco uidetur omissum nomen ciuitatis. Nam plerique codices sic habent: Vt cogere tur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum testimonium flagitare. Ergo post episcopus, opinor, positum fuisse nomen ciuitatis. Quod quia barbarū erat, & Hieronymo ignotum, addidit, ea quippe ciuitas erat, hoc est, nam id erat nomen ciuitatis. Nisi forte ciuitatem appellat, quæ suum habet episcopum. Vtrum autem. Et hic uidentur aliquot deesse uerba, nempe incertum est, aut aliquid simile. Rursus ea uerba quæ adijciuntur, atque dicebant, prorsus adulterina sunt. Illis temporibus Cornelio. Arbitror legendum, illius temporis Cornelio & Asinio Pollione: hoc est, criticis & censoribus literatorum: quali dixisset illius temporis Aristarchi.

ARGUMENTVM EPISTOLÆ SEQUENTIS.

Intellexerat Augustinus indigne ferre Hieronymum, quod audisset librum aduersus se scriptum. Id pernegat Augustinus, in hoc errans, quod is qui nunciarat, longam epistolam librum appellasset.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

AVDIUI peruenisse in manus tuas literas meas: sed quod adhuc rescripta non merui, nequaquam imputauerim dilectioni tuæ: aliquid proculdubio impedimentum fuit. Vnde agnosco Dominum à me potius deprecandum, ut tuæ uoluntati det facultatem mittendi quod rescriperis. Nam rescribendi iam dedit, quia cum uolueris, facillime poteris. Etiam hoc quod ad me sanè perlatum est, utrum quidem crederem, dubitauit: sed hinc quoque tibi aliquid utrum scriberem, dubitare non debui. Hoc autem breue est: suggestum esse charitati tuæ, à nescio quibus fratribus mihi dictum est, quod librum aduersus te scriperim, Romamque miserim. Hoc falsum esse noueris: Dominum meum Iesum testor, hoc me non fecisse: sed si forte aliqua in aliquibus scriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliquid quam tu sensisse reperi: non contra te dictum, sed quid mihi uidebatur, à me scriptum esse, puto te debere cognoscere: aut si cognosci non potest, credere debere. Ita sanè hoc dixerim, ut ego non tantum paratus sim, si quid te in meis scriptis mouerit, fraterne accipere, quid contra sentias: aut de correctione mea, aut de ipsa tua beneuolentia gauisurus: uerū etiā hoc à te postulare & flagitare. O si licuisset & si non cohabitare, saltē uicino te in Domino perfrui, ad crebrum & dulce colloquium. Sed quia id non est datum, peto ut hoc ipsum quod in Domino, qua possumus, simul simus, conseruari studeas, & augeri ac perfici: & rescripta quamuis rara non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres qui tecum ac de te in Domino gloriantur. Memor nostri exaudi: aris à Domino in omni sancto desiderio tuo, Domine charissime, & desideratissime, & honorande in Christo frater.

ARGUMENTVM EPISTOLÆ SEQUENTIS.

Aperit Hieronymus de epistola, quam nescio quis, librum appellarat, Excusat se quod non dū respondit, adhortans illum ad mutuum amorem, non nihil querens de Ruffini aduersus se debacchatione.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

INIPSO profectiois articulo sancti filij nostri Asterij hypodiatoni necessarii mei, beatitudinis tuæ literæ ad me puenerunt, quibus satisfacis, te contra paruitatem meam librum Romam non misisse. Hoc nec ego factum audieram, sed epistolæ cuiusdam quasi

quasi ad me scripte per fratrem nostrum Syinnium diaconum huc exemplaria peruenerunt: in qua hortaris me, ut *παλινοδιαι* super quodam Apostoli capitulo canam: & imiter Stesichori inter uituperationem & laudes Helenae fluctuantem: ut qui detrahendo oculos perdidit, laudando receperit. Ego simpliciter fateor dignationi tuae, licet stylus & *επιγραφαι* tua mihi uiderentur, tamen non temere exemplaribus literarum credendum putavi: ne forte me respondente laesus, iuste expostulares, quod probare ante debuissim tuum esse sermonem, & sic rescribere. Accessit ad moram, sanctae & uenerabilis Paulae longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore assidemus, penes epistolae tuae, uel eius qui sub tuo nomine scripserat, oblitus sumus, memores illius uersiculi: Musica in lectu, importuna narratio. Itaque si tua est epistola, aperte scribe, uel mitte exemplaria ueriora: ut absque ullo rancore stomachi in scripturarum disputatione uerseremur, & uel nostrum emendemus errorem, uel alium frustra reprehendisse doceamus. Absit autem a me, ut quicquam de libris tuae beatitudinis attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere. Caeterum optime nouit prudentia tua, unumquemque in suo sensu abundare, & puerilis esse iactantiae, quod olim adolescentuli facere consueuerant, accusando illustres uiros, suo nomini famam quaerere. Nec tam stultus sum, ut diuersitate explanationum tuarum me laediputem: quia nec tu laederis, si nos contraria senserimus. Sed illa est uera inter amicos reprehensio, si nostram peram non uidentes, aliorum (iuxta Persium) mantica consideremus. Superest, ut diligas diligenter te: & in scripturarum campo, iuuenis senem non prouoces. Nos nostra habuimus tempora, & cucurrimus quantum potuimus: nunc te currente & longa spacia transicante, nobis debetur otium: simulque (ut cum honore tuo & uenia dixerim) ne solus mihi de poetis aliquid proposuisse uidearis, memento Daretis & Entelli, & uulgaris prouerbij: quod bos lassus fortius figat pedem. Tristes haec dicta uimus: utinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus. Misit mihi temeritate solita, sua maledicta Calphurnius, cognomento Lanarius, quae ad Africam quoque studio eius didici peruenisse. Ad quae breuiter ex parte respondi, & libelli eius uobis misi exemplaria, latius opus cum opportunum fuerit primo missurus tempore: in quo illud caui, ne in quoquam existimationem laederem Christianam, sed tantum ut delirantis imperitiam mendacium ac ueraciam confutarem. Memento mei sancte & uenerabilis papae: uide quantum te diligam, ut ne prouocatus quidem uoluerim respondere: nec credam tuum esse quod in altero forte reprehenderem. Frater communis suppliciter te salutat.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Παλινοδιαι. *παλινοδιαι*, ad uerbum sonat recantare. Historia Stesichori, qui ob uituperatam Helenam oculos amisit, recepit autem recantatis ijs quae scripserat, est apud Platonem in Phaedro. *επιγραφαι* Id est, aggressiones: sic enim oratores uocant argumentationes, non multum differentes a syllogismis, nisi quod illa magis circa probabilia uersantur quam necessaria: ut autor est Fabius libro quinto.

Si nostram peram non uidentes. Quidam hic legunt, nostra opera, pro nostra peram, sed deprauate. Alludit autem ad apologum Aesopi, qui finxit, singulos mortales, binas gestantes peras siue manticas: alteram a tergo propendentem, alteram a fronte: magnam ac plenam uitium nostris, propendere a tergo: parua in qua sint aliena uitia, pendere a fronte. Quo significabat, nos oculatos esse in perspicendis alienis uitium, in nostris ipsorum caecutire: unde & Persius in Satyris: Ut nemo in sese tentat descendere nemo: Sed praecedenti spectatur mantica tergo. Daretis & Entelli. Est apud Vergilium in quinto Aeneidos libro: Dares Troianus iuuenis prouocat Entellum senem ad certamen cestuum: grauatim procedit Entellus, Daretis uultu exultante. Tandem lapsus & pudore prouocatus incandescit, recalciscite uirtute senili: & adeo urget cestu iuuenem, ut ni Aeneas diremisset, occisurus fuerit Daretem. Bos lassus for. Id sumptum est a bubus trituram exercentibus. Etenim in quibusdam regionibus, boues circumacti per manipulos triticum ungulis excutiunt: & quo bos lassior, hoc magis ad trituram idoneus, propterea quod fortius figat pedem. Ita qui sero prouocatur ad iram, prouocati grauius incandescunt. Calphurnius. Nisi fallor sentit Rufinus, quem ita subinde uocat, uelut indoctum, & culinam quam literarum studiosiorum: alludens ad Persianum illud: Continuo crassum ridet Vulphernius ingens, Et centum Graecos curro centusse licetur. Quando quidem in nonnullis Persii codicibus Calphurnium legi, pro Vulphernio. Videtur autem uox conficta, a calido forno, ut & cognomen Lanarii, a lanionibus, qui carnes uendunt in macello.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Cum adhuc erraret Augustinus in nomine libri, cum epistola Hieronymus sentiret, & tam crebris literis

A literis efflagitaret responsum: hortatur Hieronymus, ut certum opus mittat cui uelit responderi, iuuenem admonens ne temere suoque malo protocet senem ad huiusmodi certamen.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Rebras ad me epistolas dirigis, & saepe compellas, ut respondeam tuidam epistolae tuae: cuius ad me (ut ante iam scripsi) per fratrem Syinnium diaconum exemplaria peruenerunt absque subscriptione tua: & quam primum per fratrem Profuturum, secundo per quendam alium te misisse significas: & interim Profuturum retractum de itinere, & episcopum constitutum, ueloci morte subactum: illum, cuius nomen retices, maris timuisse discrimina, & nauigationis mutasse consilium. Quae cum ita sint, satis mirari nequeo, quomodo ipsa epistola & Romae & in Italia haberi a plerisque dicatur, & ad me solum non peruenerit, cui soli missa est: praesertim cum idem frater Syinnius inter caeteros tractatus tuos dixerit eam se non in Africa, non apud te, sed in insula Adriae ante hoc ferme quinquennium reperisse. De amicitia omnis tollenda suspicio est: & sic cum amico, quasi cum altero se loquendum. Nonnulli familiares mei & uasa Christi, quorum Hierosolymis & in sanctis locis permagna copia est: suggerebant, non simplici animo a te factum, sed laudem atque rumusculos & gloriolam populi requirentem: ut de nobis cresceres, ut multi cognoscerent te prouocare, me timere: te scribere ut doctum, me tacerem ut imperitum: & tandem reperisse, qui garrulitati meae silentium modicum imponeret. Ego autem (ut simpliciter fateor) dignationi tuae primum idcirco respondere nolui: quia tuam liquidam epistolam non credebam: nec (ut uulgi de quibusdam prouerbiis est) litum melle gladium. Deinde illud cauebam, ne episcopo communionis meae uiderer proaciter respondere, & aliqua in reprehendentis epistola reprehendere: praesertim cum quaedam in illa haeretica iudicaretur. Ad extremum: ne tu iure expostulares, & diceres: Quid enim epistolam meam uideras, & nota: tibi manus in subscriptione signa deprehenderas: ut tam facile amicum laederes, & alterius malicia in mea uerteres contumeliam: Igitur ut ante iam scripsi, aut mitte eandem epistolam, tua subscriptam manu: aut senem latitantem in cellula laceffere desine. Sin autem tuam uis uel exercere uel ostentare doctrinam, quare iuuenes & disertos & nobiles: quorum Romae dicuntur esse quae plurimi, qui possint & audeant tecum cogredi: & in disputatione sanctarum scripturarum, iugum cum episcopo ducere. Ego quondam miles, nunc ueteranus, & tuas & aliorum debeo laudare uictorias, non ipse rursus effecto corpore dimicare: ne si me frequenter ad rescribendum impuleris, illius recorder historiae, quod Hannibal iuueniliter exultantem, Qu. Maximus patientia sua fregerit. Omnia fert aetas, animum quoque: saepe ego longos Cantando puerum meminisse condere soles. Nunc oblita mihi tot carmina, uox quoque: Mcerim iam fugit ipsa. Et ut magis de scripturis sanctis loquar, Berzellai ille Galaadites, regis David beneficia, omnesque delicias iuueni delegans filio: ostendit senectutem haec nec appetere debere, nec oblata suscipere. Quod autem iuras te aduersum me librum nec scripsisse, nec Romam misisse, quae non scripseris: sed si forte aliqua in tuis scriptis reperiantur, quae a meo sensu discrepent: non a te laesum, sed a te scriptum, quod tibi rectum uidebatur: quae so ut me patienter audias. Non scripsisti librum, & quomodo mihi reprehensionis a te meae per alios scripta delata sunt: Cur habet Italia quod tu non scripsisti: Qua ratione possis ut rescribam ad ea quae scripsisse te denegas: Non tam hebes sum, ut si diuersa senseris, me a te laesum putem. Sed si mea cominus dicta reprehendas, & rationem scriptorum expetas: et quae scripserim, emendare compellas, & ad *παλινοδιαι* prouoces, et oculos mihi reddas: in hoc legitur amicitia: in hoc necessitudinis iura uiolantur: ne uideamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem uel detractoribus, nostris tribuere materiam contentendi. Haec scribo, quia te pure & Christiane diligere cupio: nec quicquam in mea mente retinere, quod distet a labijs. Non enim conuenit, ut ab adolescentia usque ad hanc aetatem in monasterio cum sanctis fratribus labore defudam, aliquid contra episcopum communionis meae scribere audeam: & eum episcopum, quem ante coepi amare quam nosse: qui me prior ad amicitias prouocauit, quem post me orientem in scripturarum diuinarum eruditione laetatus sum. Igitur aut tuum negato librum,

librū, si forte non tuus est: & desine flagitare rescriptū ad ea quæ nō scripsisti: aut si tuus est, ingenue cōfiteri: ut si in defensionē mei aliqua scripsero, in te culpa sit qui prouocasti, nō in me, qui respōdere cōpulsus sum. Addis p̄terea te paratū esse, ut si quid me in tuis scriptis mouerit, & corrigere uoluerō, fraterne accipias: & nō solū mea in te beneuolētia gauisurū, sed ut hoc ipsum faciā, deprecari. Rursum dico quod sentio, prouocas senē, tacētē stimulas, uideris iactare doctrinā. Nō est autē ætatis meæ putari maleuolū erga eū cui magis fauorē debeo. Et si in euāgelijis ac prophetis peruersi homines inueniūt qđ nitatur reprehēdere: miraris si in tuis libris, & maxime in scripturarū expositione, quæ uel obscurissimæ sunt, quædā à recta linea discrepare uideātur. Et hoc dico, nō qđ in operib. tuis quædā reprehēdēda iam censeā: necq̄ eīn lectioni eorum unquā operā dedi: nec horū exemplariorū apud nos copia est, præter Soliloquiorū tuorū libros, & quosdā commētarios in psalmos: quos si uellē discutere, nō dicam à me, qui nihil sum, sed à ueterū Græcorum docerē interpretationib. discrepare. Vale mi amice charissime, ætate filii, dignitate parēs: & hoc à me rogatus obserua, ut quicquid mihi scripseris, ad me primū facias peruenire.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Conatur placare Hieronymū, quē senerat suis epistolis nō nihil offensum. Deporat simultatē tam atrocē ortā inter Ruffinum & Hieronymū quondam amicissimos, adhortans illos ad concordiam.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

Quamuis existimē anteq̄ istas fumeres, uenisse in manus tuas, literas meas, quas per Dei seruū, filium nostrū Cyprianū diaconum misi: quibus certissime agnosceres meam esse epistolam, cuius exemplaria illuc uenisse commemorasti: unde iam me arbitror rescriptis tuis, uelut Entellinis gradibus atq̄ acerbis cestibus, tanquā audacem Darete cœpisse pulsari atq̄ uersari: nunc tamen eiipsis respondeo literis tuis, quas mihi per sanctum filium nostrum Asterium iam mittere dignatus es: in quibus multa in me comperi tuæ beneuolentissimæ charitatis, & rursus quædam nonnullius à me tuæ offensionis indicia. Itaq̄ ubi mulcebar legens, ibi continuo feriebar: hoc sanē uel maxime admirans, quod cum te dicas exemplaribus literarū mearum ideo non temere putauisse credendum, ne forte te respōdente Iesus iuste exostulare, quod probare ante debuisses, meum esse sermonem, & sic rescribere: postea iubeas si mea est epistola, aperte me scribere: aut mittere exēplaria ueriora, ut absq̄ ullo rancore stomachi, in scripturarum disputatione uerseremur. Quo enim pacto possumus in hac disputatione sine rancore uersari, si me lædere paras: aut si nō paras, quō ego te nō lædente, abs te læsus iuste exostulare: quod probare ante debuisses meū esse sermonē, & sic scribere, hoc est, & sic lædere. Nisi enim rescribēdo læsisses, ego iuste exostulare non possem. Proinde cū ita rescribis, ut lædas, quis locus nobis relinquatur in disputatione scripturarū sine ullo rancore uersandi. Ego quidē absit ut lædar, si mihi certa ratione uolueris & potueris demonstrare illud ex epistola Apostoli, uel quid aliud scripturarū sanctarū te uerius intellexisse, q̄ me: imò uero absit, ut non cum gratiarū actione lucris meis deputē, si fuero te docēte instructus, aut emendante correctus. Veruntamē tu mihi frater charissime, nisi te putares læsum scriptis meis, non me putares lædi posse rescriptis tuis. Nullo em̄ modo id de te opinatus fuero, quod te nō arbitrās læsum, sic tamē rescribis ut lædas: aut si te nō sic rescribēte, ego propter nimiam stulticiā meā lædi posse putatus sum, hoc ipso Iegisti planē, quod de me ita sensisti. Sed nullo modo tu me, quē nūquā talē expertus es, temere talē crederes, qui literarū mearū exēplaribus, etiā cū stylū meū nosset, temere credere noluisse. Si em̄ nō immerito uidisti me iuste exostulaturum fuisse, si temere crederes esse literas meas, quæ non essent meæ: quanto iustius exostulare, me ipsum temere putatū talem, qualē me expertus non esset, qui putauisset. Nequa q̄ ergo ita prolabereris, ut nō te rescribēte quo læderer, me tamen existimares nimis insipientē, etiā tali tuo rescripto lædi potuisse. Restat igitur ut lædere me rescribēdo disponeres, si certo documento meas esse illas literas nosset. Atq̄ ita, quia nō credo quod iniuste me lædendū putares: superest, ut agnoscā peccatū meū, quod

prior

A quod prior te illis literis læserim, quas meas esse negare non possum. Cur itaq̄ conor cōtra fluminis tractū, ac nō potius ueniā peto. Obsecro ergo te per māsuetudinē Christi, ut si te læsi, dimittas mihi, nec me uicissim lædendo, malum pro malo reddas. Lædes enim, si mihi tacueris errorē meū, quē forte inueneris in scriptis uel in dictis meis. Nam si ea in me reprehēderis, quæ reprehēdenda nō sunt, te potius lædis q̄ me: quod absit à moribus & sancto proposito tuo, ut hoc facias uolūrate lædēdi, culpās in me aliquid dēte maledico, quod mēte ueridica scis nō esse culpandū. Ac per hoc aut beneuolo corde arguas, etiā si caret delicto quod arguendū putas: aut paterno affectu mulceas, quem abijcere nequeas. Potest em̄ fieri ut tibi uideatur aliud q̄ ueritas habet, dū tamē aliud abs te nō fiat, q̄ charitas habet. Nā & ego amicissimā reprehensionē tuā gratissime accipiā: etiā si reprehēdi non meruit, quod recte defendi potest. Aut agnoscā simul & beneuolentiā tuā & culpā meā: & quātū Dñs donat, in alio gratus, in alio emēdatus inueniar. Quid ergo: fortasse dura, sed certe salubria uerba tua tanq̄ cestus Entelli pumescā. Cędebat illi, nō curabatur: & ideo uincebatur, nō sanabatur. Ego autē si medicinalē correptionē tuā tranquillus accepero, nō dolebo. Si uero infirmitas uel humana, uel mea etiā cū ueraciter arguitur, non potest nō aliquantulū cōtristari, melius tumor capitis dolet cū curatur, q̄ dum ei parcitur et non sanatur. Hoc est em̄ qđ acute uidit, qui dixit: utiliores esse plerumq̄ inimicos obiurgātes, q̄ amicos obiurgare metuētes. Illi em̄ dūrixatur, dicūt aliquādo uera quæ corrigamus: isti autē minorē q̄ oportet exhibēt iustitiæ libertatē, dum amicitia timēt exasperare dulcedinem. Quapropter & si forte bos (ut tibi uideris) lassus senectute corporis, non uigore animi, tamen in area dominica fructuoso labore desudans, Ecce sum: si quid perperā dixi, fortius fige pedē. Non mihi esse debet molestū pondus ætatis tuæ, dum modo cōteratur palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cum magni desiderij suspirio uel lego uel recolo. Utinā, inquis, mereremur cōplexus tuos: & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus. Ego autē dico, utinā saltē propinquis terrarum locis habitarem: ut si non possent misceri nostra colloquia, literæ possent esse crebriores. Nūc uero tanto locorum interuallo absumus à sensibus nostris, ut de illis uerbis Apostoli ad Galatas, iuuenē me ad tuā sanctitatem scripsisse meminerim: & ecce tam senex, necdū rescripta meruerim: faciliusq̄ ad te exēplaria epistolæ meæ peruenierint, nescio qua occasione præueniente, quam ipsa epistola me curante. Homo enim qui eam tūc acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ autē mihi in literis tuis (quæ in manus nostras peruenire potuerunt) apparent res: ut nihil studiōrū meorū mallē si possem, quam inhærere lateri tuo. Quod ego quia non possum, aliquē nostrorū in Dño filiorū erudiendū nobis ad te mittere cogito, si etiam de hac re tua rescripta meruero. Nam neq̄ in me tantū scientiæ diuinarū scripturarū est, aut esse iam poterit, quantū in esse tibi uideo. Et si quid in hac re habeo facultatis, utcūq̄ impendo populo Dei. Vacare autē studijs diligētius quàm quæ populi audiūt instruēdis, propter ecclesiasticas occupationes omnino non possum. Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Aphricam peruenisse audiuimus. Accepimus tamē quod dignatus es mittere, illis respōdens maledictis. Quo perlecto fateor multū dolui, inter tam charas familiaresq̄ personas, cunctis penē ecclesiis notissimo amicitia uinculo copulatas, tantū malū extitisse discordiæ. Et tu quidē quantū tibi modereris, quantūq̄ teneas aculeos indignationis tue, ne reddas maledictum pro maledicto, satis in tuis literis eminet. Verūtamē si eas ipsas cū legissem, cōtabui dolore, & obrigui timore: quid de me illa facerēt, quæ in te ille scripsit, si in manus meas forte uenissent. Vg mūdo ab scādalis. Ecce sit, ecce prorsus impletur quod ueritas ait: Quoniā abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorū. Quæ sibi em̄ iā fida pectora tuto refundantur. In cuius sensus tota se projiciat secura dilectio. Quis deniq̄ amicus non formidetur, quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymū & Ruffinū hoc quod plāgimus exoriri. O misera & miseranda cōditio. O infida uolūtatibus amicorum scientia præsentium, ubi nulla est præscientia futurorū. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putē, quan-

Hier. 10. 2

G g do ne

do ne ipse quidē sibi homo est notus in posterū: Nouit enim utcunq; uix forte, nūc qualis sit: qualis autē postea sit futurus, ignorat. Hæc porrò nō tantū scientia qualis quisq; sit, uerū etiā præscientia qualis futurus sit, si est in sanctis & beatis angelis: quomodo fuerit beatus diabolus aliquando, cum adhuc bonus angelus esset, sciens futurā iniquitatē suā, & sempiternū supplicium, omnino non uideo. De qua re, si tamen eam nosse opus est, uellem audire quid sentias. Vide quid faciāt terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimunt. Si hæc epistola mea quā legis ego essem, iam mihi dicerēs quod quæsiui: nūc uero quando rescriberēs: quando mittes: quādo perueniet: quando accipiā: & tamē utinā quandoq; fiat, quod tam cito fieri non posse q̄ uolumus, quanta possumus tolerantia sustinemus. Vnde recurro ad illa uerba epistolę tuæ dulcissima, sanctiꝝ desiderij tui plenissima, & ea facio uicissim mea: Vtinā mereremur cōplexus tuos, & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus: si tamē esse ullo modo posset, quod ego te docerem. In his autē uerbis, nō iam tuis tantū, sed etiā meis, ubi delector & reficior, & ipso quāuis pendente & nō attingente utriusq; nostrū desiderio, nō parua ex parte cōsolor: ibi rursus acerrimis dolorū stimulis fodior, dū cogito inter uos quibus Deus hoc ipsum quod uterq; uestrū optauit, largū prolixūq; cōcesserat, ut cōiunctissimi & familiarissimi mella scripturarū sanctarū pariter lamberetis, sic tātæ amaritudinis irreplisse perniciē, quādo nō, ubi nō, cui nō homini formidandā: cū eo tēpore quo abiectis iam sarcinis secularibus, iam expediti Dñm sequebamini: & in ea terra uiuebatis simul, in qua Dñs humanis pedibus ambulans: Pacē, inquit, meā do uobis, pacē meā relinquo uobis: uiris ætate maturis, & in eloquio Dñi habitatibus uobis accidere potuit: Vere tentatio est uita humana super terrā. Heu mihi, qui uos simul alicubi inuenire non possum, forte ut moueor, ut doleo, ut timeo, pro cedere ad pedes uestros, fletū quantū ualerē, rogarē quantū amarē, nūc unum quēq; uestrū pro seipso, nūc utrūq; pro alterutro, & pro alijs ac maxime infirmis, pro quibus Christus mortuus est, qui uos tanquā in theatro uitæ huius cū magno sui periculo spectant: ne de uobis ea cōscribendo spargatis, quę quandoq; cōcordantes delere non poteritis, qui nūc concordare nolitis: aut quæ concordēs legere timeatis, ne iterū litigetis. Verū dico charitati tuæ, nihil me magis q̄ hoc exemplū tremuisse, cū quædā ad me in epistola tua legerē, tuæ indignationis indicia, non tam illa de Entello & boue lasso: ubi mihi potius hilariter iocari, q̄ iracunde minari uisus es, quā illud quod serio te scripsisse fatis apparet: unde supra loquutus sum plus fortasse quā debui, sed non plus quā timui, ubi aisti: Ne forte læsus iuste exostulares. Rogo te, si fieri potest, ut inter nos quæramus & differamus aliquid, quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascantur, fiat. Si autem nō possum dicere, quid mihi emendandū uideatur in scriptis tuis: nec tu in meis, nisi cum suspitione inuidiæ, aut læsione amicitia: quiescamus ab his, & nostræ uitæ salutēq; parcamus. Minus certe assequatur illa quæ inflat, dū non offendatur illa quæ ædificat. Ego me lōge esse sentio ab illa pfectione, de qua scriptū est: Si quis in uerbo nō offendit, hic perfectus est uir. Sed planē in dei misericordia puto me posse facile abs te petere ueniā, si quid offendi: qd mihi aperire debes, ut cū te audiero, lucreris fratrem tuū. Neq; enim quia hoc propter longinquitatē terrarū nō potes facere inter me & te, propterea debes sinere errare me. Proxius qd ad ipsas res quas nosse uolumus attinet, si quid ueri me tenere, uel scio, uel puto, uel credo, in quo tu aliter sentis: quantū dat Dñs, sine tua iniuria conabor asserere. Quod autē pertinet ad offensionē tuā, cum te indignatū sensero, nihil aliud q̄ ueniā deprecabor. Nec omnino arbitrabor te succedere potuisse, nisi aut hoc dicerē quod nō debui, aut non sic dicerē ut debui: quia nec miror nos minus scire inuicē, q̄ scimur à cōiunctissimis & familiarissimis nostris: in quorum ego charitatē fateor facile me totum projicio, præsertim fatigatū scandalis seculi: & in ea sine ulla sollicitudine requiesco. Deū quippe illic esse sentio, in quem me securus projicio, & in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate, crastinū illud humanæ fragilitatis incertū, de quo superius genui, omnino formido. Cū enim hominē Christiana charitate flagrantem, atq; mihi fidelem amicū factū esse sentio, quicquid

A quicquid ei consiliorum meorum cogitationumq; committo, non homini cōmitto, sed illi in quo manet, ut talis sit. Deus enim charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo: quam si deseruerit, tantū faciat necesse est dolorē, quantū manens fecerat gaudium. Veruntamen ex amico intimo factus inimicus, quærat sibi potius quod fingat astutus: non inueniat quod prodatur iratus. Hoc autem unusquisque facile assequitur, non occultando quod fecerit, sed non faciendo quod occultare uelit. Quod si misericordia Dei bonis p̄ijsq; concedit, ut inter inimicos quoslibet futuros liberi securiq; uersentur, aliena peccata sibi cōmissa non prodant: quæ prodi timent, ipsi nulla cōmittant. Cum enim falsum quid à maledico fingitur, aut omnino non creditur, aut certe integra salute sola fama uexatur. Quod autem malum perpetratur, hostis est intimus, etiā si nullius intimi loquacitate aut lite uulgetur. Quapropter quis prudentiū non uideat, etiam tu quā tolerabiliter seras amicissimi quondam & familiarissimi incredibiles nunc inimicitias, cōsolante conscientia: & quemadmodum uel quod iactitat, uel quod à quibusdam forsitan creditur, in sinistris armis deputes, quibus non minus quā dextris contra diabolū dimicatur. Veruntamen illum maluerim aliquo modo mitiorem, quā te isto modo armatiorem. Hoc magnū & triste miraculum est, ex amicitijs talibus ad has inimicitias peruenisse. Lætū erit, & multo maius, ex inimicitijs talibus ad pristinam cōcordiam reuertisse.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Grandibus atq;.] Huc respexit, quod apud Vergiliū Entellus senex iugentes duos cælus projicit in medium.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Paulus Orosius in fine historię suę testatur, sibi cum Hieronymo fuisse colloquū, libros duos, alterum de origine animæ, alterum de loco explicando ex epistolis Iacobi probat. Cæterum excusat se quod non responderit. Eos libros amice lector reperies in secundi tomī parte secunda.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Vrum honorabilem fratrem meum, filium dignationis tuæ Orosium presbyterum, & sui merito & te iubente suscepi. Sed incidit tempus difficillimū, quando mihi tacere melius fuit quā loqui: ita ut nostrā studia cessarent, & iuxta Appium, canina exerceretur facundia. Itaq; duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicasti, eruditissimis & omni eloquentiæ splendore fulgentibus, ad tempus respondere non potui. Non quo quicquam in illis reprehendendum putem: sed quia iuxta Apostolum, unusquisq; in suo ingenio abundet: alius quidem sic, alius autē sic. Certe quicquid dici potuit, & sublimi ingenio de scripturarū sanctarū hauriri fontibus, à te positum atq; disertum est. Sed quæso reuerentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis causa differimus. Cæterū æmuli & maxime hæretici, si diuersas inter nos sententias uiderint, de animi calumniabuntur rancore descendere. Mihi autem decretum est te amare, te suspicere, colere, mirari, tuāq; dicta quasi mea defendere. Certe & in dialogo quē nuper ædidi, tuæ beatitudinis ut dignū fuerat recordatus sum: magisq; demus operam, ut perniciosissima hæresis de ecclesijs auferatur, quæ semper simulat pœnitentiam, ut docēdi in ecclesijs habeat facultatem: ne si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur. Sanctæ ac uenerabiles filia tuæ Eustochium & Paula, & genere suo, & exhortatione tua digne gradiuntur: specialiterq; salutant beatitudinem tuam: omnis quoq; fraternitas, quæ nobiscū Domino saluatore seruire conatur. Sanctum presbyterū Firmū, anno præterito ob rem earum Rauennā, & inde Aphricā, Siciliamq; direximus: quem putamus iam in Aphricæ partibus cōmorari. Sanctos tuo adhærentes lateri, ut meo obsequio salutes, precor. Literas quoq; meas ad sanctum presbyterum Firmū direxi: quæ si ad te uenerint, ei dirigere non graueris. Incolumē te & mei memorem Christus Dominus custodiat, Domine uere sancte & beatissime papa. Grandem Latini sermonis in ista prouincia notariorum patimur penuriā: & idcirco præceptis tuis parere non possumus: maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis ueribusq; distincta est. Pleraq; enim prioris laboris ob fraudem cuiusdam amisimus.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Rogat ut suam epistolā curet Hieronymo reddendam, utq; eundem sibi scriis quoq; mitiget literis.

Icut praesens rogavi sinceritatē tuam, nunc quoque cōmoneo, ut literas meas sancto fratri & compresbytero nostro Hieronymo mittere nō graueris. Ut autem nouerit charitas tua, quemadmodū etiam tu illi pro mea causa scribere debeas, nisi exemplaria literarū & mearum ad ipsum, & ad me ipsius. Quibus lectis pro tua sancta prudentia facile uidebis & modum meū, quē seruandū putauī, & motum eius quem non frustra timui. Aut si ego quod non debui, aut quomodo non debui aliquid scripsi, non ad illū de me, sed ad meipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem: quo correctus petam ut ignoscat, si meam culpam ipse cognouero.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Resalutat Augustinum, excusans quod liberius responderit, & rursum de cucurbita meminit, hortans ut super hac re sua legat commentaria: denique inuitans ut omnis contentiosis quaestionibus uertentur in campo sacrarum scripturarum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

VM à sancto fratre nostro Firmo sollicitè quaererem, quid ageres, sospitem te lætus audiui. Rursum cum tuas literas non dico sperarem, sed exigerem, nesciente te ex Africa profectum se esse dixit. Itaque reddo tibi per eum salutationis officia, qui te unico amore complectitur: simulque obsecro, ut ignoscas pudori meo, quod diu ut rescribere praecipienti, negare non potui: nec ego tibi, sed causa causae respondit. Et si culpa est respondisse, quaeso ut patienter audias, multo maior est prouocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniae, sit inter nos pura germanitas: & deinceps non quaestionū, sed charitatis ad nos scripta mittamus. Sancti fratres qui nobiscum Domino seruiunt, affatim se salutant. Sanctos qui tecum Christi leue trahunt iugū, praecipue sanctum & suspiciendum papam Alipium, ut meo obsequio salutes precor. Incolu mem te & memorem mei, Christus Deus noster tueatur omnipotens, Domine uere sancte & beatissime papa. Si legisti librum explanationū in Ionam, puto quod ridiculam cucurbitae non recipias quaestionem. Sin autem amicus qui me primus gladio petiit, stylo repulsus est, sit humanitatis tuae atque iusticiae accusantem reprehendere, non respondentem. In scripturarum si placet campo sine nostro inuicem dolore ludamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Respondet accurate libro quo Hieronymus illi responderat de interpretatione loci qui est in epistola ad Galatas. Et cum Hieronymus adiecisset, se necessitate compulsum, ut eam interpretationem sequeretur, Augustinus eam difficultatem alia uia potuisse explicari demonstrat.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

Ampridem charitati tuae prolixā epistolā misi, respondens illi tuae, quam per sanctū filiū tuū Asteriū, nunc iam non solū fratrem, uerū etiā collegā meum misisse te recolis: quae utrū in manus tuas peruenire meruerit, adhuc nescio, nisi quod per fratrem sincerissimū Firmū scribis: si ille qui me primū gladio petiit, stylo repulsus est: ut sit humanitatis meae atque iusticiae, accusantem reprehendere, non respondentē. Hoc solo tenuissimo indicio ut cunctis cōiugio, legisse te illā epistolā meā. In ea quippe deplorauī tantā inter uos extitisse discordiā: de quorū tanta amicitia, qua quauersum eā fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod nō feci reprehēdēdo in aliquo germanitatē tuam: cuius in ea re aliqua culpā me cognouisse, non ausus sum dicere: sed dolendo humanam miseriam, cuius in amicitij mutua charitate retinēdis, quātalibet illa sit, incerta permāsisio est. Verū illud maluerā tuis nosse rescriptis: utrū mihi ueniā, quam poposcerā, dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quāuis hilarior quidā uultus literarū tuarū, etiā hoc me impetrasse significare uideatur: si tamē post lectā illā missae sunt, quod in eis minime apparet. Petis uel potius fiducia charitatis iubet, ut in scripturarum campo sine nostro inuicē dolore ludamus. Et quidē quantū ad me attinet, serio nos ista, quae ludo agere mallē. Quod si hoc uerbū tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate uirium tuarū, prudentiaque tam docta & ociosa, annosa,

diola

A diola, ingeniosa diligentia: haec tibi non tantū donante, uerū etiā dictante spiritu sancto, ut in magnis & laboriosis quaestionibus, non tantū ludentē in campo scripturarū, sed in montibus anhelantē adiuues. Si autē propter hilaritatē, quam esse inter charissimos differentes decet, putasti dicendū esse, ludamus: siue illud apertū & planum sit, unde colloquimur: siue arduum atque difficile: hoc ipsum edoce obsecro te, quo nam modo assequi ualeamus: ut cum forte aliquid nos mouet, quod nobis & si non cautius attendentibus, certe tardius intelligētibus non probatū est: & quid nobis uideatur cōtra conamur asserere, si hoc aliquanto securiore libertate dicamus, non incidamus in suspicionem puerilis iactantiae, quasi nostro nomini famā, uiros illustres accusando, quaeramus. Si autē aliquid asperū refellendi necessitate depromptū fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circumfundamus eloquio, ne litum melle gladium stringere uideamur. Nisi forte ille modus est, quo utrunque hoc uitium, uel uitij suspicionē caueamus, si cum doctiore amico sic disputemus: ut quicquid dixerit, necesse sit approbare: nec querēdi saltē causa liceat aliquantulum reluctari. Tum uero sine ullo timore offensionis tantū in campo luditur: sed mirū si nobis nō illuditur. Ego em̄ fateor charitati tuae, solis eis scripturarū libris, qui iam canonici appellatur, didici hunc timorē honorēque deferre, ut nullū eorū autore scribendo aliquid errasse firmissime credā: at si aliquid in eis offendero literis, quod uidetur cōtrariū ueritati, nihil aliud quā uel mendosum esse codicē, uel interpretē nō assequutū esse quod dictū est, uel me minime intellexisse non ambigā. Alia autē ita lego, ut quātalibet sanctitate doctrinaque praepolleant, nō ideo uerū putē, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi uel per illos autores canonicos, uel probabili ratione quod à uero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te mi frater sentire aliquid aliter existimo: prorsus, inquā, non te arbitror sic legi tuos libros uelle, tantū prophetarū & apostolorū: de quorū scriptis quod omni errore careant dubitare nefariū est. Absit hoc à pia humilitate, & ueraci de temetipso cogitatione, qua nisi esses praeditus, nō utique diceres: utinā mereremur cōplexus tuos, & collatione mutua uel doceremur aliqua uel disceremur. Quod si te ipsum consideratione uitae ac morū tuorū, nō simulate, nō fallaciter dixisse credo: quanto magis æquū est me credere apostolū Paulū nō aliud sensisse quā scripserit, ubi ait de Petro & Barnaba: Cū uiderem quia nō recte ingrediebantur ad ueritatē euāgelij, dixi Petro corā omnibus: Si tu cum sis Iudaeus, gentiliter & nō Iudaice uiuis, quomodo gentes cogis Iudaizare? De quo enim certus sim, quod me scribendo uel loquendo non fallat, si fallebat apostolus filios suos, quos iterū parturiebat, donec in eis Christus, id est, ueritas formaretur: Quibus cū praemisisset, dicēs: Quae autē scribo uobis, ecce corā Deo, quā nō mētior, nō tamē ueraciter scribebat, sed nescio qua dispensatoria simulatione fallebat, uidisse se Petrū & Barnabā nō recte ad euāgelij ueritatē ingrediētes, ac Petro in facie restitisse: nō ob aliud nisi quod gētes cogeret Iudaizare. At em̄ satius est credere apostolū Paulū aliquid uere nō scripserit, quā apostolū Petrū non recte aliquid egisse. Hoc si ita est, dicamus (quod absit) satius esse credere mētiri Euāgelij, quā negatū esse à Petro Christū: & mentiri regnorū librū, quā tantū prophetā à Dño Deo tam excellenter electū, & in cōcupiscenda atque abducēda uxore aliena cōmississe adulteriū: & in marito eius necādo, tam horrendū homicidiū. Imō uero sanctam scripturā in summo & celesti autoritatis culmine collocatam, de ueritate eius certus ac securus legā: & in ea homines uel approbatos, uel emēdatos, uel dānatos ueraciter discā, potius quā facta humana: ne dum in quibusdā laudabilis excellētiae personis aliquādo credere timeo reprehēdenda, ipsa diuina eloquia mihi sint ubique suspecta. Manichaei plurima diuinarū scripturarū, quibus eorū nefarius error clarissima sententiā perspicuitate cōuincitur, quia in aliū sensum detorquere nō possunt, falsa esse cōtēdūt: ita tamē ut eādē falsitatē nō scribentibus apostolis tribuāt, sed nescio quibus codicū corruptoribus. Quod tamē quia nec pluribus siue antiquioribus exemplaribus, nec praecedentis linguae autoritate (unde Latini libri interpretati sunt) probare aliquādo potuerūt: notissima omnibus ueritate superati, confusi quē discunt. Ita ne non intelligit prudentia sancta tua, quanta ma-

licia illorum pateat occasio, si non ab alijs apostolicas literas esse falsas, sed ipsos apostolos falsa scripsisse dicamus. Non, inquis, credibile est hoc in Petro Paulum, quod ipse Paulus fecerat, arguisse. Non nunc inquiri quid fecerit, sed quid scripserit quaero. Hoc ad quaestionem quam suscepi maxime pertinet: ut ueritas diuinarum scripturarum ad nostram fidem edificandam memoriam commendata, non a quibuslibet, sed ab ipsis apostolis: ac per hoc in canonicum autoritatis culmen recepta, ex omni parte uerax atque indubitanda persistat. Nam si hoc fecit Petrus quod facere debuit, meritum est Paulus, quod eum uiderit non recte ingrediens tunc ad ueritatem euangelij. Quisquis enim hoc facit quod facere debet, recte utique facit: & ideo falsum de eo dicit, qui dicit eum non recte fecisse, quod eum nouit facere debuisse. Si autem uerum scripsit Paulus, uerum est quod Petrus non recte tunc ingrediebatur ad ueritatem euangelij. Id uero faciebat quod facere non debebat: & si tale aliquid Paulus ipse iam fecerat, correctum potius etiam ipsum credam, coapostoli sui correctionem non potuisse negligere, quam mendaciter aliquid in sua epistola posuisse. Et si hoc non in epistola qualibet, quanto magis in illa, in qua praeloquutus ait: Quae autem scribo uobis ecce coram Deo quia non metior: Ego quidem illud Petrus sic egisse credo, ut gentes cogeret iudaizare. Hoc enim lego scripsisse Paulum, quem meritum esse non credo: & ideo non recte agebat hoc Petrus. Erat enim contra euangelij ueritatem, ut putaret qui credebant in Christum, sine illis ueteribus sacramentis saluos se esse non posse. Hoc enim contendebant Antiochia, qui ex circuncisione crediterant. Contra quos Paulus perseueranter acriterque colligit. Ipsum uero Paulum non ad hoc id egisse, quod uel Timotheum circumcidit, uel Cenchreis uotum persoluit, uel Hierosolymis a Iacobo admonitus, cum eis qui uouerant, legitima illa celebranda suscepit: ut putare uideretur per ea sacramenta etiam Christianam salutem dari. Sed ne illa quae prioribus ut congruebant temporibus, in umbris rerum futurarum Deus fieri iusserat, tanquam idololatriam gentium damnare crederetur. Hoc est enim quod illi Iacobus ait: auditum de illo esse, quod discissionem doceat a Moysse. Quod utique nefas est, ut credentes in Christum discindantur a prophetis Christi, tanquam eius doctrinam detestantes atque damnantes, de quo ipse Christus dicit: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Attende obsecro ipsa uerba Iacobi: Vides, inquit, frater quot milia sunt in Iudaea, qui crediderunt in Christum, & hi omnes aemulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discissionem doces a Moysse, eorum qui per gentes sunt Iudaeorum, dicens: non debere circumcidere eos filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Utique oportet conuenire multitudinem, audierunt enim te superuenisse: hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor, uotum habentes super se: his assumptis sanctifica te cum ipsis, & impende in eos ut radant capita: & sciant omnes quia quae de te audierunt falsa sunt, sed se queris & ipse custodiens legem: de gentibus autem qui crediderunt nos mandauimus, iudicantes nihil eiusmodi seruare illos, nisi ut se obseruent ab idolis immolato, & a sanguine & a fornicatione. Non, ut opinor, obscurum est, & Iacobum hoc ideo monuisse, ut scirent falsa esse quae de illo audierant, hi qui cum in Christum ex Iudaeis credidissent: tamen aemulatores erant legis, ne per doctrinam Christi, uelut sacrilega, nec Deo mandante conscripta damnari putarentur, quae per Moysen patribus fuerant ministrata, hoc enim de Paulo iactauerant: non illi qui intelligebant quo animo a Iudaeis fidelibus obseruari tunc ista deberent, propter commendandam scilicet autoritatem diuinam, & sacramentorum illorum prophetiam sanctitatem: non propter adipiscendam salutem, quae iam in Christo reuelabatur, & per baptismi sacramentum ministrabatur. Sed illi hoc de Paulo sparserant, qui sic ea uolebant obseruari, tanquam sine his in euangelio salus credentibus esse non posset. Ipsum enim senserant uehementissimum gratiae praedicatorum & intentioni eorum maxime aduersum, docentem non per illam hominem iustificari, sed per gratiam Iesu Christi, cuius praenuncianda causa, illae umbrae in lege mandatae sunt. Et ideo illi inuidiam & persecutionem molientes concitare, tanquam inimicum legis mandatorumque diuinorum criminabantur: cuius falsae criminationis inuidiam congruentius deuotare non posset, quam ut ea ipsa celebraret, quae damnare tanquam sacrilega putabatur:

atque

A atque ita ostenderet, nec Iudaeos tunc ab eis tanquam a nefarijs prohibendos, nec gentiles ad ea tanquam ad necessaria compellendos. Nam si reuera sic ea reprobareret, quemadmodum de illo auditum erat, & ideo celebranda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiam, non ei diceret Iacobus, & scient omnes: sed diceret, & putabunt omnes, quoniam quae de te audierunt falsa sunt, praesertim quia in ipsis Hierosolymis apostoli iam decreuerant, ne quisquam gentes cogeret iudaizare: non autem decreuerant, ne quisquam tunc Iudaeos iudaizare prohiberet, quamuis etiam ipsos iam doctrina Christiana non cogeret. Proinde si post hoc apostolorum decretum, Petrus habuit illam in Antiochia simulationem, qua gentes cogeret iudaizare: quo iam nec ipse cogebatur, quamuis propter commendanda eloquia dei, quae Iudaeis sunt credita, non prohibebatur: quid mirum si constringeret eum Paulus liberè asserere, quod cum caeteris apostolis se Hierosolymis decreuisse meminerat. Si autem hoc (quod magis arbitror) ante illud Hierosolymitanum concilium Petrus fecit: nec sic mirum est, quod eum uolebat Paulus non timide obtegere, sed fidenter asserere, quod eum pariter sentire iam nouerat: siue quod cum eo contulerat Euangelium, siue quod in Cornelij centurionis uocatione, etiam diuinitus eum de hac re admonitum acceperat: siue quod antequam illi quos timuerat, uenissent Antiochiam, cum gentibus eum conuisci uiderat. Neque enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrum, in qua & Paulus fuit. Non itaque tunc eum quid in ea re uerum esset docebat, sed eius simulationem, qua gentes iudaizare cogebantur, arguebat: non ob aliud, nisi quia sic illa omnia simulatoria gerebantur, tanquam uerum esset quod illi dicebant, qui sine circuncisione praeputij atque alij obseruationibus quae umbrae erant futurorum, putabant credentes saluos esse non posse. Ergo & Timotheum circumcidit propterea, ne Iudaeis, & maxime cognationi eius materno sic uideretur quod ex gentibus in Christum crediterant detestari circuncisionem, sicut idololatria detestanda est: cum illam deus fieri praecipit, hanc satanas persuaerit. Et Timotheum propterea non circumcidit, ne occasionem daret eis qui sine ulla circuncisione dicebant credentes saluos esse non posse, & ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum sentire iactarent. Quod ipse satis significat, ubi ait: Sed neque Titus quod mecum erat, cum esset Graecus, compulsus est circumcidi: propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintroierant perscrutari libertatem nostram, ut nos in seruitutem redigerent: quibus nec ad horam celsimus subiectioni, ut ueritas Euangelij permaneret apud uos. Hinc apparet quid eos captare intellexeris, ut non faceret quod in Timotheo fecerat, & quod ea libertate facere poterat, qua ostenderat illa sacramenta, nec tanquam necessaria debere appeti, nec tanquam sacrilega debere dari. Sed cauendum est uidelicet in hac disputatione, ne sicut philosophi, quaedam facta hominum media dicamus, inter recte factum & peccatum: quae neque in recte factis, neque in peccatis numerentur: & urgeamur eo, quod obseruare legis ceremonias non potest esse indifferens: sed aut bonum, aut malum. Ut si bonum dixerimus, eas nos quoque obseruare cogamur: si autem malum, non uere, sed simulate ab apostolis obseruatas esse credamus. Ego uero apostolis, non tam exemplum philosophorum timeo, quando & illi in sua disputatione ueri aliquid dicunt: quod forensium aduocatorum, quando in alienarum causarum actione mentiuntur. Quorum similitudo, si in ipsa expositione epistolae ad Galatas ad confirmationem simulationem Petri et Pauli putata est decenter induci: quid ego apud te timeam nomen philosophorum, qui non propterea uani sunt, quia omnia falsa dicunt: sed quia & falsis plerisque confidunt, & ubi uera inueniuntur dicere, a Christi gratia, qui est ipsa ueritas, alieni sunt. Cur autem non dicam praecipua illa ueterum sacramentorum, nec bona esse, quia non eis homines iustificantur: umbrae enim sunt praenunciantes gratiam, qua iustificamur: nec tamen mala, quia diuinitus praecipua sunt, temporibus personisque congruentia: cum me adiuuet etiam prophetica sententia, qua dicit deus se illi populo dedisse praecipua non bona. Fortè enim propterea non dixit mala, sed tantum non bona, id est, non talia, ut illis homines boni fiant, aut sine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna syncretitas tua, utrum simulate quisquam sanctus Orientalis quum Romam uenerit, ieiunet sabbato: excepto illo die paschalis uigiliae. Quod si malum esse dixerimus, non solum

Romanam ecclesiam, sed etiā multa ei uicina, & aliquanto remotiora damnabimus, ubi c. mos idem tenetur & manet. Si aut non ieiunare sabbato malū putauerimus, tot ecclesias Oriētis, & multo maiorē orbis Christiani partē, qua temeritate criminabimur? Placētne tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamē acceptabile sit ei, qui hoc nō simulatē, sed congruenti societate atq; obseruantia fecerit? Et tamē nihil inde legimus in canonicis libris præceptū esse Christianis: quanto magis illud malum dicere nō audeo, quod Deum præcepisse ipsa Christiana fide negare nō possum, qua didici nō eo me iustificari, sed gratia Dei per Iesum Christū dñm nostrū. Dico ergo circumcisionē præputij, & cætera huiusmodi, priori populo per testamentum, quod uetus dicitur, diuinitus data ad significationē futurorū, quæ per Christum oportebat impleri: quibus aduentibus remansisse illa Christianis legenda tantū ad intelligentiā præmissæ prophetiæ, nō autē necessario faciēda: quasi adhuc expectandum esset, ut ueniret fidei reuelatio, quæ his significabatur esse uentura. Sed quamuis gentibus imponenda non essent, non tamen sic debuisse auferri à consuetudine Iudæorū, tanquā detestanda atq; damnāda. Sensim proinde atq; paulatim feruente sanē prædicatione gratiæ Christi, qua sola nosset credentes se iustificari saluosq; fieri, nō illis umbris rerum antea futurarū, tunc iam uenturorum atque præsentium, ut in illorū Iudæorum uocatione, quos præsentia carnis domini & apostolica tempora sic inuenerant, omnis illa actio consumeretur umbrarum, hoc eis suffecisse ad cōmendationē, ut nō tanquā detestanda & similis idololatriæ uitaretur, ultra uero nō haberet progressum, ne putaretur necessaria, tanquā uel ab illa salus esset, uel sine illa esse non posset. Quod putauerūt hæretici, qui dum uolunt & Iudæi esse & Christiani, nec Iudæi nec Christiani esse potuerūt. Quorum sententiā mihi cauendam, quamuis in ea nunquam fuerim, tamē beneuolentissimē admonere dignatus es: in cuius sententiā nō confessionem, sed simulationem Petrus timore inciderat, ut de illo Paulus uerissimē diceret, qd cum eum uidisset non recte ingredientē ad ueritatem Euangeliij, eiq; uerissimē diceret, qd gētes Iudæizare cogebat: quod Paulus utiq; nō cogebat: ob hoc illa uetera ueraciter ubi opus esset obseruās, ut dānanda nō esse monstraret: prædicās tamē instanter non eis, sed reuelata gratia fidei, fideles saluos fieri, ne ad ea quæ uelut necessaria suscipiēda cōpelleret. Sicut autē credo apostolum Paulum ueraciter cuncta illa gessisse, nec tamē nunc quæquā factum ex Iudæo Christianum, uel cogo, uel sino talia ueraciter celebrare: sicut nec tu cui uidetur Paulus ea simulasse, cogis istum uel finis talia simulare. An uis ut etiā ego dicā hanc esse summam quæstionis, imō sententiæ tuæ: ut post Euangeliū Christi, benefaciant credentes Iudæi, si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, si filios circumcidant, si sabbatū obseruēt, ut Paulus in Timotheo, & omnes obseruare Iudæi, dūmodo hæc simulatē ac fallaciter agāt? Hoc si ita est, nō iam in hæresim Hebionis, uel eorū quos uulgo Nazæraeos nuncupāt, uel quamlibet aliam ueterem: sed nescio in quam nouā delabimur, quæ sit eo perniciosior, quo nō errore, sed proposito est ac uoluntate fallaci. Quod si respondeas, ut te ab hac purges sententiā: tunc apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandalizarentur infirmi, qui ex Iudæis multi crediderāt, & ea respuenda nondū intelligebant: nunc uero confirmata per tot gētes doctrina gratiæ Christianæ, confirmata etiam per omnes Christi ecclesias lectione legis & prophetarum, quomodo hæc intelligenda non obseruanda recitentur, quisquis ea simulando agere uoluerit, uideatur insanire: cur mihi non licet dicere, apostolum Paulum, & alios rectæ fidei Christianos, tūc illa uetera sacramēta paululū obseruādo ueraciter cōmēdare debuisse, ne putarentur illæ prophetiæ significationis obseruationes à pijsimīs patribus custoditæ, tanq; sacrilegia diabolica à posteris detestatæ? Iam enim cū uenisset fides, quæ prius illis obseruationibus prænunciata, post mortem & resurrectionem domini reuelata est, amiserāt tanquā uitā officij sui. Veruntamen sicut defuncta corpora, necessariorū officijs deducēda erant quodāmodo ad sepulchrum: nec simulatē, sed religiose: non autem deserēda continuo, uel inimicorū obrectationibus tanquam canum moribus proijciēda. Proinde nunc quisquis Christianorū,

quamuis

quamuis sit ex Iudæis, similiter ea celebrare uoluerit, tanq; sopitos cineres eruetes, non erit pius deductor, uel baiulus corporis, sed impius sepulturæ uiolator. Fateor sanē in eo qd epistola continet mea, qd ideo sacramēta Iudæorū Paulus celebranda susceperat, cū iam Christi esset apostolus: ut doceret nō esse perniciofa his qui ea uellent sicut à parentibus per legē acceperant custodire, minus me posuisse, illo duntaxat tēpore, quo primū fidei gratia reuelata est. Tunc enim hoc non erat perniciosum, progressu uero tēporis erat perniciosum, nisi illæ obseruationes ab omnibus Christianis desererentur: ne si tunc fierent, nō discerneretur quod deus populo suo per Moysen præcepit, ab eo quod in templis demoniorū spiritus immundus instituit. Proinde potius culpanda est negligētia mea, quia hoc non addidi, qd obiurgatio tua. Veruntamē longē anteq̄ literas tuas acceperim, scribens contra Faustum Manichæū quomodo eundem locū quamuis breuiter explicauerim, & hoc illic nō prætermiserim: & legere poterit si non dedignetur benignitas tua, et à charissimis nostris per quos nunc hæc scripta misi, quomodo uolueris tibi fides fiat, illud me antē dictasse: mihiq; de animo meo crede, quod corā deo loquens iure charitatis exposco, nunq; mihi uisum fuisse: etiā nūc Christianos ex Iudæis factos sacramēta illa uetera quolibet affectu celebrare, & quouis animo debere ab eis ullo modo colī: cum illud de Paulo semper ita senserim, ex quo illius mihi literæ innotuerunt: sicut nec tibi uidetur hoc tempore cuiquā esse simulanda ista, cum hoc fecisse apostolos credas. Proinde sicut tu econtrario loqueris, & licet reclamāte (sicut scribis) mundo libera uoce pronuncias, ceremonias Iudæorū & perniciosas esse & mortiferas Christianis: & quicunq; eas obseruauerit, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, eum in barathrū diaboli deuolutū: ita ego hanc uocē tuam omnino cōfirmo, & addo: Quicunq; eas obseruauerit, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, non solum ueraciter, uerum etiā simulatē, eum in barathrū diaboli deuolutum. Quid quæris amplius? Sed sicut tu simulationē apostolorū ab huius temporis ratione discernis, ita ego Pauli apostoli ueracē tunc in his omnibus conuersationē ab huius temporis, quamuis minime simulata ceremoniarum Iudæicarū obseruatione secerno, quoniam tunc fuit approbanda, nunc detestanda. Ita quamuis legerimus: Lex & prophetę usq; ad Ioannē Baptistam: & quia propterea quærebant Iudæi Christum interficere, quia nō solum soluebat sabbatū, sed & patrē suum dicebat deū, equalem se faciens deo: & quia gratiam pro gratia accepimus: & quoniam lex per Moysen data est, gratia autem & ueritas per Iesum Christum facta est: & per Hieremiam promissum est, daturū deum testamentum nouum domui Iudæ, non secundum testamentum quod disposuit patribus eorum: non tamen arbitror ipsum dominum fallaciter à parentibus circumcisum. Aut si hoc propter ætatem minime prohibebat: nec illud arbitror eum dixisse fallaciter leproso, quem certe non illa per Moysen præcepta obseruatio, sed ipse mundauerat: Vade & offer pro te sacrificium quod præcepit Moyses in testimonium illis. Nec fallaciter ascendit ad diem festum usque adeo nō causa ostentationis coram hominibus, ut non euidenter ascenderit, sed latenter. At enim dixit idem Apostolus: Ecce ego Paulus dico uobis, quia si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodesse Christum: an quia hoc fallaciter factum est, ideo non obfuit? At ipse hoc non posuit, nec ait: si circumcidamini ueraciter, sicut nec fallaciter: sed sine ulla exceptione dixit, si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Sicut ergo tu uis hic locum dare tuæ sententiæ, ut uelis subintelligi, nisi fallaciter: ita non impudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere sinas eis dictum, si circumcidamini, qui propterea uolebant circumcidi, quod aliter se putabant in Christo saluos esse nō posse. Hoc ergo animo, hac uoluntate, ista intentione quisquis tunc circumcidebatur, Christus ei nihil omnino proderat: sicut alibi apertē dicit: Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Hoc ergo declarat, quod & ipse commemorasti: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini: gratia excidistis. Illos itaq; arguit, qui se iustificari in lege credebant: non qui legitima illa, in eius honore à quo mandata sunt, obseruabant: intelligentes & qua

prænun-

prænunciandæ ueritatis ratione madata sint, & quousq; debeant perdurare. Vnde est illud quod ait: Si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege. Vnde illud colligis apparet, qd sub lege est, nō dispensatiuè, ut nostros putas uoluisse maiores: sed uerè, ut ego intelligo eum spiritū sanctū nō habere. Magna mihi uidetur quæstio: qd sit esse sub lege sic, quem admodum Apostolus culpat. Neq; enim propter circumcisionē hoc eum arbitror dicere: aut illa sacrificia, quæ tunc facta à patribus, nunc à Christianis non sunt: & cætera huiusmodi, sed hoc ipsum etiā quod lex iubet: Non concupisces: quod fatemur certe Christianos debere obseruare, atq; euangelica maxime illustratione prædicari. Legè dicit esse sanctam, & mandatum sanctum & iustum & bonū. Deinde subiungit: Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatū ut appareat peccatū, per bonum mihi operatum est mortē, ut fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatum. Quod autem hic dicit peccatum per mandatū fieri supra modum, hoc alibi dixit: Lex subintrauit, ut abundaret delictum. Vbi autē abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et alibi, cum superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa iustificet, uelut interrogans ait: Quid ergo lex? Atq; huic interrogationi continuè respondit: Præuaricationis gratia posita est, donec ueniret semen, cui promissum est. Hos ergo dānabiliter dicit esse sub legē, quos reos facit lex: non implentes legē, dum non intelligendo gratiæ beneficiū ad faciendā Dei præcepta, quasi de suis uiribus superba elatione præsumunt. Plenitudo enim legis charitas. Charitas uero Dei diffusa est in cordib; nostris, non per nos ipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quantum satis est explicandæ, prolixior fortasse, & sui proprii uoluminis sermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non concupisces, si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet: & præuaricatorē potius damnat, q̄ liberat peccatorē: quanto magis illa, quæ significationis causa præcepta sunt, circumcisio, & cætera quæ reuelatione gratiæ latius innotescēte necesse fuerat aboleri, iustificare neminē poterant: Non tamen ideo fuerant tanq̄ diabolica gentium sacrilegia fugienda: etiam cum ipsa gratia iam coeperat reuelari, quæ umbris talibus fuerat prænunciata: sed permittēda paululū, eis maxime qui ex illo populo, cui data sunt uenerāt: postea uero tanquā cum honore sepulta sunt, à Christianis omnibus irreparabiliter deserenda. Hoc autē quod dicitis, non dispensatiuè, ut nostri uoluerē maiores, quid si bi uult oro te. Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mendaciū: ut hæc dispensatio sit officium, uelut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino, nō uideo, nisi fortè addito nomine dispensationis, fiat ut mendaciū non sit mendaciū. Quod si absurdū est, cur ergo nō apertè dicitis officiosum mendaciū defendendum, nisi fortè nomē te mouet: quia non tam usitatum est in ecclesiasticis libris uocabulum officij, quod Ambrosius noster non timuit, qui suos quosdam libros utilium præceptorum plenos, de officijs uoluit appellare. An si officiose mentiatur quisq; culpandus est, si dispensatiuè approbandus? Rogo te mentiatur, ubi legerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quæstio est: sit ne aliquando mentiri uiri boni, imò uiri Christiani, qualibus dictum est: Sit in ore uestro, est est, non non: ut nō sub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt, Perdes omnes qui loquuntur mendaciū. Sed, ut dixi, & alia magna quæstio est: eligat quod uoluerit, qui hoc existimat ubi mentiatur: dum tamen à scribentibus autoribus sanctarū scripturarum, & maxime canonicarum, inconcusse credatur, & defendatur omnino abesse mendaciū: ne dispensatores Christi, de quibus dictum est: Hic iam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur: tanquam magnū aliquid sibi fideliter didicisse uideantur pro ueritatis dispensatione mētiri, cum ipsa fides in Latino sermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi utiq; nō est locus. Fidelis igitur dispensator apostolus Paulus proculdubio nobis exhibet in scribendo fidē: quia ueritatis dispensator erat, nō falsitatis. Ac per hoc uerum scripsit uidisse se Petrum, nō recte ingredientem ad ueritatē Euangelij: eiq; in faciem restitisse, quod gentes cogeret Iudaizare. Ipse uero Petrus, quod à Paulo fiebat utiliter libertate charitatis, sancta ac benigna pietate.

A pietate humilitatis accepit: atq; ita rarius & sanctius exemplū posteris præbuit, quo non dedignarentur sicubi fortè recti tramitē reliquissent, etiā à posteriorib; corrigi q̄ Paulus, quo confidenter auderēt, etiam minores maioribus pro defendenda euāgelica ueritate, salua fraterna charitate resistere. Nam cum satius multo sit à tenēdo itinere in nullo q̄ in aliquo declinare: multo est tamē mirabilius & laudabilius, libenter accipere corrigentē, quam audacter corrigere deuiantē. Est laus itaq; iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro: quæ quantū mihi pro modulo meo uidetur, magis fuerat aduersus calumniantē Porphyriū defendenda, q̄ ut ei daretur obrectandi maior occasio, qua multo mordacius criminetur Christianos, fallaciter uel suas literas scribere, uel Dei sui sacramenta tractare. Flagitas à me, ut aliquē saltem unum ostendam, cuius in hac re sententiam sim sequutus, cum tu tam plures nominatim cōmemoraueris, qui te in eo quod adstruis præcesserunt, petēs ut in eo quod te reprehēdo errantē, patiar te errare cū talibus. Quorū ego fateor neminē legi: sed cum sint fermè sex uel septē, horū quatuor autoritatē tu quoq; infringis. Nam Laodiceū, cuius nomē taces, de ecclesia nuper dicit egressum. Alexandrum autē ueterem hæreticū: Origenē uero ac Didymū reprehensos abs te, lego in recentioribus opusculis tuis: & non mediocriter, nec de mediocribus quæstionibus, quamuis Origenē mirabiliter ante laudaueris. Cum his ergo errare puto quia nec te ipse patieris, quamuis hoc perinde dicatur, ac si in hac sententiā non errauerint. Nam quis est qui se uelit cum quolibet errare? Tres igitur restant: Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes, & quem paulo post cōmemoras, Ioannes, qui dudum in pōtifficali gradu Constantinopolitanā rexit ecclesiā. Porro si quæras uel recolas, quid hic senserit noster Ambrosius, quid noster itidem Cyprianus: inuenies fortasse, nec nobis defuisse, quos in eo quod asserimus sequeremur: quanq̄ sicut paulo antè dixi, tantūmodo scripturis canonice hanc ingenuā debeam seruitutē, qua eas solas ita sequar, ut cōscriptores earū, nihil in eis omnino errasse, nihil fallaciter posuisse nō dubitē. Proinde cum quæro tertium, ut tres etiā ego tribus opponā: possem quidem, ut arbitror, facile reperire si multa legissem. Veruntamē ipse mihi pro his omnibus, imò supra hos oēs apostolus Paulus occurrit: ad ipsum cōfugio, ad ipsum ab omnibus qui aliud sentiūt literarū tractatoribus prouoco, ipsum interrogās interpello & requiro in eo quod scripsit ad Galatas: uidisse se Petrum non recte ingredientē ad ueritatē Euangelij, eiq; in faciem propterea restitisse, q̄ illa simulatio ne gentes Iudaizare cogebat: utrum uerum scripserit, an fortè nescio. qua dispensatiua falsitate mētitus sit: & audio eum paulo superius in eiusdē narrationis exordio religiosa uoce mihi clamantē: Quæ autē scribo uobis, ecce coram deo quia nō mentior. Dent ueniam quilibet aliud opinantes: ego magis credo tanto apostolo in suis, et pro suis literis iuranti, q̄ cuiq; doctissimo de alienis literis disputanti. Nec dici timeo sic Paulum defendere, quod nō simularit errorem Iudæorum, sed uerè fuerit in errore: quoniam neq; simulabat errorem, qui libertate apostolica, sicut illi tempori congruebat, uetera illa sacramenta ubi opus erat agendo, cōmendabat ea, non satanæ uersutia decipiendīs hominibus, sed Dei prouidentia, pronunciantis rebus futuris propheticè constituta. Nec uerè fuerat in errore Iudæorū, qui non solum nouerat, sed etiā instanter & acriter prædicabat eos errare, qui putabant gētibus imponēda, uel iustificationi quorūcunq; fidelium necessaria. Quod autē dixi eum factum Iudæis tanquā Iudæum, & tanquā gentilem gentibus, nō mentiētis astu, sed compatientis affectu: quæadmodum dixerim, parū mihi uisus es attendisse: imò ego fortasse nō satis hoc explanare potuerim. Neq; enim hoc ideo dixi, q̄ misericorditer illa simulauerit, sed quia sic ea non simulauit, quæ faciebat similia Iudæis: quemadmodum nec illa quæ faciebat similia gentibus, quæ tu quoq; commemorasti, atq; in eo me, quod non ingratis fateor, adiuuisti. Cum em̄ abs te quæsissem in epistola mea: quomodo putetur ideo factus Iudæis tanq̄ Iudæus, quia fallaciter suscepit sacramenta Iudæorum, cum & gentibus tanquam gentilis factus sit, nec tamē suscepit fallaciter sacrificia gentium. Tu respondi in eo factum gentibus tanquā gentilem, quod præputiū receperit, quod indiffe-

indifferēter permiserit uesci cibus, quos damnāt Iudæi. Vbi ego quæro: utrū & hoc simul
 latē fecerit? Quod si absurdissimū atq; falsissimū est: sic ergo & illa, in quibus Iudeorum
 consuetudini cōgruebat libertate prudēti, nō necessitate seruili, aut quod est indignius,
 dispensatione fallaci potius q̄ fideli. Fidelib. enim & his qui cognouerūt ueritatē, sicut ip̄
 se testatur, nisi fortē & hic fallit, omnis creatura dei bona est, & nihil abiiciēdum q̄d cum
 gratiarū actione accipitur. Ergo & ipsi Paulo, nō solū uero, uerum etiā dispensatori maxi
 me fideli, non solum cognitori, uerum etiā doctori ueritatis, omnis utiq; in cibus creatura
 dei, nō simulatē sed uerē bona erat. Cur igitur nihil simulatē suscipiēdo sacrorū, ceremo
 niarūq; gentiliū, sed de cibus & præputio uera sentiēdo atq; docendo, tamē tanq̄ gen
 tilis factus est gentibus: & nō potuit fieri tanq̄ Iudæus Iudæis, nisi fallaciter suscipiēdo sa
 cramenta Iudæorū: Cur oleastro inferto obseruauit dispensationis ueracē fidē, & natura
 libus ramis, non extra sed in arbore constitutis, nescio quod dispensatoriæ uelamē simu
 lationis obtendit: Cur factus tanq̄ gentilis gentibus, quod sentit docet, quod agit sentit:
 factus aut tanq̄ Iudæus Iudæis, aliud claudit in pectore, aliud promittit in uerbis, in factis,
 in scriptis: Sed absit hoc sapere. Vtrūq; enim debebat charitatē de puro corde, & cōsci
 entia bona, et fide nō ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, ut oēs lucrifaceret: non
 mentiētis astu, sed compatiētis affectu: id est, nō omnia mala hominū fallaciter agendo,
 sed aliorū omniū malis omnibus, tanq̄ si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam
 procurando. Cum itaq; illa ueteris testamēti sacramēta, etiā sibi agenda minime recusa
 bat, nō misericorditer fallebat: sed omnino nō fallens, atq; hoc modo à dño deo illa usq;
 ad certū temporis dispensationē iussa esse cōmendans, à sacrilegis sacris gentiū distinge
 bat. Tunc aut non mentientis astu, sed compatiētis affectu, Iudæis tanq̄ Iudæus fiebat:
 quando eos ab illo errore, quo uel in Christum credere nolebant, uel per uetera sacerdo
 tia sua, ceremoniarūq; obseruationes se à peccatis posse mundari fieriq; saluos existi
 mabant: sic liberare cupiebat, tanq̄ ipse illo errore teneret: diligēs utiq; proximū tanquā
 seipsum, & hæc alijs faciens, quæ sibi ab alijs fieri uellet, si hoc illi opus esset. Quod cum
 dñs monuisset, adiunxit: Hæc est enim lex & prophetæ. Hunc cōpatientis affectū, in ea
 dem epistola ad Galatas præcipit, dicēs: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto,
 uos q̄ spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, intēdens teipsum, ne & tu
 tēteris. Vide si nō dixit, fieri tanq̄ ille, ut illum lucrifacias. Non utiq; ut ipsum delictum
 fallaciter ageret, aut se id habere simularet: sed ut in alterius delicto, quid etiā sibi accide
 re posset, attenderet: atq; ita alteri, tanquā sibi ab altero uellet, misericorditer subueniret,
 hoc est nō mentiētis astu, sed compatiētis affectu. Sic Iudæo, sic gentili, sic cui libet homi
 ni Paulus in errore uel peccato aliquo constituto, nō simulando quod nō erat, sed com
 patiēdo, quia esse potuisset, tanq̄ qui se hominē cogitaret, omnibus omnia factus est, ut
 omnes lucrifaceret. Teipsum si placet obsecro, te paulisper intueri, teipsum inq; erga me
 ipsum: & recole, uel si habes cōscripta, relege uerba tua in illa epistola quam mihi per fra
 trem nostrum, iam collegā meum Cyprianū breuiorē misisti, q̄ ueraci, q̄ germano, q̄ ple
 no charitatis affectu, cū quædam me in te, cōmisisse exposulasses grauiter, subiunxisti:
 In hoc læditur amicitia, in hoc necessitudinis iura uiolantur, ne uideamur certare puerili
 ter, et fautoribus inuicē, uel detractoribus nostris tribuere materiā contēdendi. Hæc abs
 te non solū ex animo dicta sentio, uerum etiā benigno animo ad consulendū mihi. Deinde
 de addis, quod etiā si nō adderes appareret, & dicis: Hæc scribo, quia te purē & Christianē
 diligere cupio, nec quicq; in mea mēte retinere q̄d distet à labijs. O uir sancte, mihiq; (ut
 deus uidet animā meā) ueraci corde dilecte, hoc ipsum quod posuisti in literis tuis, quod
 te mihi exhibuisse nō dubito: hoc ipsum omnino apostolum Paulum credo exhibuisse
 in literis suis, nō unicui libet homini, sed Iudæis & Græcis, & omnib. gentibus, filijs suis
 quos in Euangelio genuerat, & quos pariēdo parturiebat: & deinde posterorū tot mi
 libus fidelium Christianorum, propter quos illa memoriæ commendabatur epistola,
 ut nihil in sua mente retineret, quod distaret à labijs. Cerrē factus es etiam tu tanquam

A ego, nō mentiētis astu, sed compatiētis affectu: cum cogitares tam me non relinquēdum
 in ea culpa, in quā me prolapsū existimasti, q̄ nec te uelles, si eo modo prolapsus esses.
 Vnde agēs gratias beniuolæ menti erga me tuæ, simul posco, ut etiā mihi nō succenseas,
 q̄ cum in opusculis tuis aliqua me mouerent, motum meū intimaui tibi: hoc erga me ab
 omnibus obseruari uolens, quod erga te ipse seruauit: ut quicquid improbandū putant
 in scriptis meis, nec claudant subdolo pectore, nec ita reprehēdant apud alios, ut taceant
 apud me: hinc potius existimās lædi amicitia & necessitudinis iura uiolari. Nescio enim
 utrum amicitia Christianæ putādē sint, in quibus magis ualet uulgare prouerbiū: Obse
 quium amicos, ueritas odiū parit: q̄ ecclesiasticū, Fideliora sunt uulnera amici, q̄ uolun
 taria oscula inimici. Proinde charissimos nostros, qui nostris laboribus sincerissimē fa
 uēt, hoc potius quāta possumus instātia doceamus: quo sciāt fieri posse, ut inter charissi
 mos aliqd alterutro sermone cōtradicator, nec tamen ipsa charitas minuatur, nec ueritas
 odiū pariat, quæ debetur amicitia: siue illud uerū sit quod cōtradicitur, siue corde ueraci
 qualecunq; sit dicitur, non retinēdo in mente quod à labijs distet. Credant igitur fratres
 nostri, familiares tui, quibus testimoniū perhibes q̄ sint uasa Christi, me inuito factum,
 nec mediocrem de hac re dolorē inesse cordi meo, q̄ literæ meæ prius in multorum ma
 nus uenerint, q̄ ad te ad quem scriptæ sunt, peruenire potuerunt. Quo autē modo id ac
 ciderit, & longum est enarrare, & nisi fallor superfluum: cum sufficiat si quid mihi in hoc
 creditur, non eo factum animo quo putatur: nec omnino meæ fuisse uoluntatis, aut dis
 positionis, aut confessionis, aut saltem cognitionis, ut fieret. Hoc si non credunt, quod
 deo teste loquor, quid amplius faciam nō habeo. Ego tamē absit ut eos credam hæc tue
 sanctitati maliuola mente suggerere ad excitandas inter nos inimicitias, quas misericor
 dia domini Dei nostri auertat à nobis: sed sine ullo nocendi animo, facile de homine hu
 mana uitia suspicari. Hoc enim me de illis equū est credere, si uasa sunt Christi, nō in con
 tumeliam, sed in honorē facta: & disposita in domo magna à Deo, ad omne opus bonū.
 B Quod si post hanc attestatiōem meā, si in notitiā eorū uenerit, facere uoluerint, q̄ non re
 cte faciant, & tu uides. Quod sanē scripserā, nullum me librū aduersus te Romā misisse,
 ideo scripseram, quia & libri nomen ab ipsa epistola discernēbam. Vnde omnino nescio
 quid aliud te audisse existimauerā: et Romā nec ipsam epistolam, sed tibi miserā: & aduer
 sus te non esse arbitrabat, quod sinceritate amicitia, siue ad admonēdū, siue ad te, uel me
 abs te corrigendū fecisse me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipsum obse
 cro per gratiā qua redempti sumus, ut quæcunq; tua bona, quæ domini pietate tibi con
 cessa sunt, in literis meis posui, nō me existimes insidioso blandiloquio posuisse. Si quid
 autem in te peccaui, dimittas mihi. Nec illud quod de te, nescio cuius poetæ factum, ine
 ptius fortasse quā literatius à me commemoratum est, amplius quā dixi, ad te trahas:
 cum omnino subiecerim, non hoc ideo me dixisse, ut oculos cordis reciperes, quos ab
 sit unq; ut amiseris, sed ut aduerteres, quos sanos ac uigiles haberes. Propter solam ergo
 τῶν ἀνωδύτων, si scripserimus aliquid quod scripto posteriore destruere debeamus, imitan
 dam, non propter Stesichori cæcitatē, quam cordi tuo nec tribui nec timui, attingendū
 illud existimaui: atq; identidē rogo, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse pro
 spexeris. Quanquam enim secundum honorum uocabula, quæ iam ecclesiæ usus obti
 nuit, episcopatus presbyterio maior sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo
 minor est: licet etiam à minore quolibet non sit refugienda, uel dedignanda correctio.
 De interpretatione tua iam mihi persuasisti: qua utilitate scripturas uolueris trāsferre de
 Hebræis: ut scilicet ea quæ à Iudæis prætermisā, uel corrupta sunt proferres in medium.
 Sed insinuare digneris peto à quibus Iudæis, utrum ab eis ipsi qui ante aduentum domi
 ni interpretati sunt: & si ita est, quibus uel quonam eorum, an ab istis posterius, qui pro
 pterea putari possunt aliqua de codicibus Græcis, uel subtraxisse, uel in eis corrupisse, ne
 illis testimonijs de Christiana fide cōuincerentur. Illi autem anteriores, cur hoc facere uo
 luerint, nō inuenio. Deinde nobis mittas obsecro interpretationē tuam de Septuaginta,
 H h quam

quam te edidisse nesciebam. Librum quoque tuum, cuius mentionem fecisti, de optimo genere interpretandi, cupio legere, & adhuc nosse quomodo coarctanda sit in interpretate peritia linguarum; coniecturis eorum qui scripturas edisserendo pertractant: quos necesse est etiam si recte atque unius fidei fuerint, varias parere in multorum locorum obscuritate sententias: quamuis nequaquam ipsa uarietas ab eiusdem fidei unitate discordet, sicut etiam unius tractator secundum eandem fidem, aliter atque aliter eundem locum potest exponere: quia hoc eius obscuritas patitur. Ideo autem desidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut & tanta Latinorum interpretum, qui qualescunque hoc ausi sunt, quantum possumus imperitia careamus: & hi qui me inuidere putant utilibus laboribus tuis, tandem aliquando cessi fieri potest intelligant, propterea me nolle tuam ex Hebraeo interpretationem in ecclesiis legi, ne contra Septuaginta auctoritatem tanquam nouum aliquid proferentes, magno scandalo perturbemus plebes Christi, quarum aures & corda illam interpretationem audire consueverunt, quae etiam ab apostolis approbata est. Unde illud apud Ionam uirgultum, si in Hebraeo nec hedera est, nec cucurbita, sed nescio quid aliud, quod truncato suo nixu, nullis sustentandis adminiculis erigatur, mallet iam in omnibus Latinis cucurbitam legi. Non enim frustra hoc puto Septuaginta posuisse nisi quia & huic simile sciebant. Satis me, imo fortasse plus quam satis, tribus epistolis tuis respondisse arbitror, quarum duas per Cyprianum accepi, unam per Firmum. Rescribe quod uisum fuerit ad nos uel alios instruendos. Dabo autem operam diligentiorum quantum me adiuuat dominus, ut literas quas ad te scribo, prius ad te perueniant, quam ad quenquam, a quo latius dispergantur. Fateor enim nec mihi hoc fieri uelle de tuis ad me, quod de meis ad te factum iustissime ex postulas. Tamen placeat nobis inuicem, non tantum charitas, uerum etiam libertas amicitiae: nec apud me taceas, uel ego apud te, quod in nostris literis uicissim nos mouet, eo scilicet animo, qui oculis dei in fraterna dilectione non displicet. Quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis perniciose offensione non putas, non fiat. Illa enim charitas quam tecum habere uellem, profecto maior, sed melior haec minor, quam nulla est.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Testatur se proximo anno scripsisse per Asterium, nunc Praesidium Romam euntem, per quem denuo scribit, commendat, non ut uiuatur pecunia, qua non eget, sed ut in amicitiam recipiatur. Queritur se uexari tum multis hereticorum. Illud annotandum in hac epistola, quod Alipium cum suum fratrem appellet, tamen papam nominat.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Nno praeterito per fratrem nostrum Asterium hypodiamonem dignationis tuae epistolam miseram, promptum reddens salutationis officium: quam tibi arbitrator reddidit. Nunc quoque per sanctum fratrem meum Praesidium diaconum, obsecro primum ut memineris mei. Deinde ut baiulum literarum habeas commendatum, & mihi scias germanissimum, & in quibuscunque necessitas postulauerit, foueas atque sustentas: non quo aliqua re, Christo tribuente, indigeat: sed quo bonorum amicitias audacissime expetat, & se in his coniungendis maximum putet beneficium consequutum. Cur autem ad occidentem nauigauerit, ipso poteris narrante cognoscere. Nos in monasterio constituti, uarijs hinc inde fluctibus quatimur, & peregrinationis molestias sustinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego uici mundum: quod ipso tribuente & praesule, contra hostem diabolum uictoriam consequemur. Sanctum & uenerabilem fratrem nostrum papam Alipium, ut meo obsequio salutes, obsecro. Sancti fratres qui nobiscum in monasterio domino seruire festinant, oppidum te salutant. In columen te & memorem mei Christus dominus noster tueatur omnipotens, domine uere sancte & suspiciende papa.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Ingens apud Romanos odium sibi conflauerat Hieronymus, quod Paulam & Eustochiam primarias foeminas traxisset ad monachorum institutum: neque caruit suspitione quod Paulam adamaret. Huiusmodi obtractatorum obloquijs respondet, ac deplorat hominum malevolentiam.

Hierony-

S tibi putem gratias a me referri posse, non sapiam. Potens est deus super persona mea sanctae animae tuae restituere quod meretur. Ego enim indignus nec estimare unquam potui nec optare, ut mihi tantum in Christo largireris affectum. Et licet me sceleratum quidam putant & omnibus flagitijs obrutum: & pro peccatis meis, etiam haec parua sint: tamen tu benefacis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas. Periculosum quippe est de seruo alterius iudicare: & non facilis uenia, praua dixisse de rectis. Veniet illa dies, in qua & mecum dolebis, ardere non paucos. Ego probro sum, ego uersipellis & lubricus, ego mendax & satanae arte decipiens. Quid enim est tutius: haec uel credidisse, uel finxisse de infontibus: an etiam de noxijs credere noluisse? Osculabantur mihi manus quidam, & ore uipereo detrahebant: & dolebant labijs, corde gaudebant. Videbat dominus, & substabat illos: & miserum me seruum suum, futuro cum eis iudicio referuabat. Alius incessum meum calumniabatur & risum: & ille ueluti detrahebat, hic in simplicitate aliud suspicabatur. Penes certe triennium cum eis uixi. Multa me uirginum crebro turba circumdedit. Diuinos libros ut potui, nonnullis saepe differui. Lectio assiduitate, assiduitas familiaritate, familiaritas fiducia fecerat. Dicam, quid unquam in me aliter senserint, quam Christianum decebat. Pecuniam cuiusquam accepi: Munera uel parua, uel magna non spreui. In manu mea aes alicuius insonuit: Obliquus sermo, oculus petulans fuit: Nihil mihi aliud obicitur nisi sexus meus, & hoc nunquam obicitur, nisi cum Hierosolyma Paula & Melania proficiscuntur. Isti crediderunt mentienti, cur non credunt neganti? Idem est homo ipse qui fuerat: fatetur infontem, qui dudum noxiu loquebatur, & certe ueritatem magis expriment tormenta quam risus: nisi quod facilius creditur, quod aut fictum libenter auditur, aut non fictum ut fingatur impellitur. Antequam domum sanctae Paulae nossem, totius in me urbis studia consonabant. Omnium penes iudicio, dignus summo sacerdotio decernebar. Beatae memoriae Damasus meus sermo erat. Dicebar sanctus, dicebar humilis & disertus. Nunquid domum alicuius lasciuoris ingressus sum? Nunquid me uestes sericae, nitentes gemmae, picta facies, auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia Romae matronarum, quae meam posset edomare mentem, nisi luagens atque ieiunans, squalens sordibus, fletibus penes caecata, quam continuis noctibus misericordiam domini deprecante sol saepe deprehendit. Cuius canticum psalmi, sermo euangelium, deliciae continentia, uita ieiunium. Nulla me potuit delectare, nisi illa quam manducantem nunquam uidi. Sed postquam eam pro sua merito castitatis uenerari, colere, suspicere coepi: omnes me ilico deseruere uirtutes. O inuidia primum mordax tui. O satanae calliditas semper sancta persequens. Nullae aliae Romanae urbi fabulam praebuerunt, nisi Paula & Melania, quae contemptis facultatibus, pignorumque desertis, crucem domini, quam si quoddam pietatis leuauere uexillum. Si balneas peterent, unguenta eligerent, diuitias et uiduitatem haberent materiam luxuriae & libertatis, dominae uocarentur & sanctae. Nunc in sacco & cinere formosae uolunt uideri, & in gehennam ignis cum ieiunijs & pedore descendere: uidelicet non licet eis applaudente populo perire cum turbis. Si gentiles hanc uitam carperent, si Iudaei, haberent solatium non placendi eis, quibus displicet Christus. Nunc uero, pro nefas, nomine Christiani, praetermissa domorum suarum cura, & proprii oculi trabes neglecta, in alieno oculo festucam querunt. Lacerant sanctum propositum, & remedium peccatae suae arbitratur, si nemo sit sanctus, si omnibus detrahat, si turba sit pereuntium, si multitudo peccantium. Tibi placet lauare quotidie: alius has mundicies sordes putat. Tu attaginem ructas, & de comeso acipensere gloriaris: ego faba uentre impleo. Te delectant caecinnantium greges, me Paula Melaniaque plangentes. Tu aliena desideras, ille contemnunt sua. Te delibuta melle uina delectant, illae putant aquam frigidam suauiore. Tu te perdere existimas, quicquid in praesenti non habueris, comederis, deuoraueris: illae futura desiderant, & credunt uera esse quae scripta sunt. Esto ineptus & inaniter, quibus resurrectio corporum persuasit: quod ad te: Nobis e contrario tua uita displicet. Bono tuo crassus sis: me maies delectat & pallor. Tu tales miseros arbitraris: nos te miserabiliorum putamus. Par pari refertur, et inuicem nobis uidemur insanire. Haec mi domina Asella, cum iam nauem conscenderem

raptim flens dolensq; cōscripsit: & gratias ago deo meo, q; dignus sim, quē mundus odet. Ora autē ut de Babylone Hierosolymā regrediar, ne mihi dominetur Nabuchodonosor, sed Iesus filius Iosedech: ueniat Eldras & reducat me in patriā suā. Stultus ego quos lebam cantare canticū domini in terra aliena: & deserto mōte Sina, Aegypti auxiliū flagitabam. Non recordabar Euangelistę, quia qui de Hierusalem egreditur, statim incidit in latrones, spoliatur, uulneratur, occiditur. Sed licet sacerdos despiciat atq; leuites, Samaritanus ille miserus est, cui cū diceretur, Samaritanus es, & dæmoniū habes: dæmoniū reuens, Samaritanen se nō negauit. Quia quē nos custodē, Hebræi samaritanen uocāt, Maleficum quidā me garrunt: titulum fidei seruus agnosco. Magum uocandat, nisi humana, Seductor & Apostolus dictus est. Tentatio me non apprehendat, nisi humana. Quotam partem angustiarū perpeffus sum qui cruci milito: Infamiā falsi criminis imputarunt. Sed scio per bonā & malam famā perueniri ad regna cœlorum. Saluta Paulam & Eustochium, uelit nolit mundus, in Christo meas. Saluta matrem Albinam, sororemq; Marcellam, Marcellinam quoq; & sanctam Felicitatem, & dic eis: Ante tribunal Christi simul stabimus, ibi apparebit qua mente quis uixerit. Memento mei exemplum pudicitię & uirginitatis insignis: fluctusq; maris tuis precibus mitiga.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Onasum obtrectatorem quempiam ridet, qui quod Hieronymus in suis libris aduersus uitia scriperat, ad suam contumeliā pertinere putabat.

HIERONYMVS ONASO.

Medici quos uocant chirurgicos, crudeles putantur, & miseri sunt. An nō est miseria, alienis non dolere uulneribus: & mortuas carnes inclemēti secare ferro? Nō horrere curantē, quod horret ipse qui patitur, & inimicū putari? Ita se natura habet: ut amara sit ueritas, blanda uitia existimētur. Esaias in exemplū caritatis future, nudus nō erubescit incedere. Hieremias de media Hierusalē ad Euphratem fluuiū Mesopotamię mittitur, ut inter inimicas gētes, ubi est Assyrius, & castra sunt Chaldeorū, ponat *περιζωμω* corrumpeūdū. Ezechiel stercore primū humano, deinde bubulo, panē de omni semēte conspersum edere iubetur: & uxoris interitū siccis oculis uidet. Amos de Samaria pellitur. Cur quæso: Nēpe ideo: quia chirurgici spirituales, secantes uitia peccatorū, ad pœnitentiā cohortabantur. Paulus apostolus: Inimicus, inquit, uobis factus sum uerū dicens. Et quia saluatoris dura uidebātur eloquia, plurimi discipulorum retrorsum abierunt. Vnde non mirum est, si & nos ipsi uitij detrahentes, offendimus plurimos. Disposui nasum secare foetentē, timeat qui strumosus est. Volo corniculæ detrahente garrienti, rancidulam se intelligat cornix. Nunquid unus in urbe Romana est, qui habeat truncas inhonesto uulnere nares? Nunquid solus Bonasus Segestanus caua uerba, & in modum uesciarum tumentia buccis trutinā inflatis? Dico quosdā scelere, periurio, falsitate, ad dignitatē nescio quam peruenisse. Quid ad te, qui te intelligis innocentem? Rideo aduocatū, qui patrono egeat: quadratē dignā eloquentiā nare sub anno: quid ad te, qui disertus es? Volo in nūmarios inuehi sacerdotes: tu qui diues es, quid irasceris? Clausum cupio suis ignib; ardere Vulcanū. Nunquid hospes eius es, aut uicinus: q; a delubris idoli niteris incendia submouere? Placet mihi de laruis, de bubone, de noctua, de Niliacis ridere portentis. Quicquid dictum fuerit, in te dictum putas. In quodcunq; uitiū styli mei mucro contorquetur, te clamitas designari. Conserta manu in ius uocas: & satyricū scriptorē in prosa arguis. An ideo tibi bellus uideris, quia fausto uocaris nomine: quasi nō & lucus ideo dicatur, q; minime luceat: & Parca, q; nequaquā parcā: & Eumenides furia, q; non sint benigna: & uulgo Aethiopes uocentur argentei. Quod si in descriptione fœdorū semper irasceris, iam tibi cum Persio cantabo: Optent te generum rex & regina, puellæ Te rapiant: quicquid calcaueris, hoc rosa fiat. Dabo tamen consilium, quibus absconditis possis pulchrior apparere. Nasus non uideatur in facie, sermo nō sonet ad loquendum: atq; ita formosus & disertus uideri poteris.

Scholia

SCHOLIA.

Quos chirurgicos. Ita uocantur qui non medentur pharmacis, sed manibus, hoc est sectionibus, uisuris, & huiusmodi. Strumam. Tumorem appellat, quem in naso quorundam uidimus deformem. Truncas inhonesto. Hemistichium est ex Aeneidos lib. sexto. Nunquid solus Onasus. Fortē legendū Bonasus. Nam id animal est in Pæonia, cuius meminit Plinius: ut sit allusio ad bonum nasum: nam postea dicit, An ideo tibi bellus uideris, quia fausto uocaris nomine. Iam tibi Persium. Est in Satyra secunda, Hunc optent generū rex & regina, puellæ Hunc rapiant, quicquid calcauerit hic, rosa fiat.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Ruffinus subornauerat Palladium quendam Galatam aduersus Hieronymū, qui illius interpretationem calumnietur. Huius calumnias refellit, explicans officiū ueri interpretis. Imitatus est autem titulum Ciceronis De optimo genere dicendi.

HIER. AD PAMMACHIUM DE OPTIMO GENERE INTERPRETANDI.

Aulus apostolus præsentē rege Agrippa, de criminibus respōsurus, qd posset intelligere qui auditorus erat, securus de causę uictoria, statim in principio sibi gratulatur, dicēs: De omnibus quibus accusor a Iudæis, o rex Agrippa, existimo me beatū, cū apud te sim hodie defendēdus, q; præcipuē nosti cunctas quę in Iudæis sunt consuetudines & quæstiones. Legerat enim illud Esaiæ: Beatus qui in aures loquitur audientis: & nouit tantū oratoris uerba proficere, quantū iudicis prouidentia cognouisset. Vnde & ego beatum me in hoc duntaxat negocio iudico, q; apud eruditas aures imperitæ linguæ responsurus sum: quæ obicit mihi uel ignorantia uel mendacium, si aut nesciui alienas literas uerē interpretari, aut nolui: quorū alterū error, alterū crimen est. Ac ne forsitan accusator meus facilitate, qua cuncta loquitur, & impunitate, qua sibi licere omnia putat, me quoq; apud uos argueret, ut papā Epiphaniū criminatus est: hanc epistolam misi, quę te & per te alios qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat. Ante hoc fermē bienniū miserat Ioanni episcopo supradictus papa Epiphanius literas, arguens eum in quibusdam dogmatibus, & postea clementer ad pœnitentiā prouocās. Harum exemplaria certatim Palæstinæ rapiebantur, uel ob autoris meritū, uel ob elegantiam scriptoris. Erat in monasterio nostro uir apud suos haud ignobilis, Eusebius Cremonensis, qui cum hæc epistola per multorū ora uolitare, & mirarentur eā pro doctrina & puritate sermonis, docti pariter & indocti: cœpit a me obnixē petere, ut sibi eam in Latinum uerterē, & propter intelligēdi facilitatē apertius explicarē. Græci enim eloquiū penitus ignarus erat. Feci quod uoluit. Accitoq; notario raptim celeriterq; dictaui: ex latere in pagina breuiter annotās, quę intrinsecus sensum singula capitula continerent. Siquidē & hoc, ut sibi soli facerē, oppido flagitarat. Postulauitq; ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar, nec facile in uulgus proderet. Res ita anno & sex mētib; transijt, donec supradicta interpretatio de scrinijs eius nouo præstigio Hierosolymā cōmigravit. Nam quidā pseudomonachus, uel accepta pecunia, ut pspicue intelligi datur: uel gratuita malicia, ut incassum corruptor nititur persuadere, cōpilatis chartis eius & sumptibus, Iudas factus est proditor: deditq; aduersarijs latrandi contra me occasionē, ut inter imperitos concionētur, me falsariū: me uerbū non expressisse de uerbo, pro honorabili dixisse charissimū: & maligna interpretatione quod nefas dictū sit: *αὐθισιμορῶσις ἀπὸντων*, id est, reuerendū aurib; omniū, noluisse transferre. Hæc & istiusmodi nuge, crimina mea sunt. Ac primū anteq; de translatione respondeā, uolo interrogare eos, qui maliciā prudentiā uocant, unde apud uos exemplar epistolæ: Quis dedit? Qua fronte profertis, quod scelere redemistis? Quid apud homines tutum erit: si ne parietibus quidem & scrinijs nostra possumus secreta cælare? Si ante tribunal iudicum, hoc uobis crimen impingerē, reos legibus subiugarē, quæ etiā pro utilitatibus fisci, noxijs delatoribus pœnas statuunt, & cum suscipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum uidelicet placet, uoluntas displicet. Dudum Esychium uirū consularē, contra quem patriarcha Gamaliel grauissimè

mas exercuit inimicitias, Theodosius princeps capite damnauit, & sollicitato notario, & chartas illius inuasisset. Legimus in ueterib. historijs, ludimagistrū, qui Faliscorū liberos prodiderat, uinctū pueris traditū: & ad eos quos prodebat, remissum: nec sceleratam populum Romanū suscepisse uictoriā. Pyrrhū Epirotarū regē cum in castris ex uulnere cū pulum Romanū suscepisse uictoriā. Pyrrhū Epirotarū regē cum in castris ex uulnere cū raretur, medici sui proditiōe interfici nefas duxit Fabricius, quin potius uinctum remisit ad dominū, ut scelus nec in aduersario cōprobaret. Quod leges publicæ, quod hostes tu entur, quod inter bella & gladios sanctum est: hoc nobis inter monachos & sacerdotes Christi inuitū fuit. Et audeo quod ex eis adducto impercilio & coerepanio, dignis emicare & dicere: Quid em si redemit, si sollicitauit, fecit quod sibi profuit. Mira sceleris de fensio, quasi nō & latrones & fures & piratæ faciāt, qd sibi prodest. Certe Annas & Caiphas seducētes infelicē ludā, fecerūt quod sibi utile existimabant. Volo in chartulis meis quaslibet ineptias scribere: cōmentari de scripturis, remordere lædētes, digerere stomachum, in locis me exercere cōmūnibus, & quasi limatas ad expugnandū sagittas reponere. Quādiu nō profero cogitata, maledicta, non crimina sunt: imō ne maledicta quidem, quæ aures publicæ nesciāt. Tu corrupas seruulos, sollicites clientes: & ut in fabulis legimus, auro ad Danaē penetres, dissimulatoq; quod feceris, me falsariū uoces: cum multo peius crimē accusando in te cōsiteris, q̄ in me arguis. Alius te hæreticū, alius te in simulat dogmatū peruersorē. Taces ipse, respondere nō audes: interpretē laceras: de syllabis calumniaris, & totā defensionē tui putas, si taceti detrahas. Finge in transferēdo uel errasse uel intermisisse me quippiam. Hic totius negocij tui cardo uersatur, hæc tua est defensio. Nū idcirco tu nō es hæreticus, si ego malus interpretes sim? Nō hoc dico, q̄ te hæreticū no uerim, sciat ille q̄ accusauit, nouerit ille q̄ scripsit: sed q̄ stultissimū sit accusatū ab alio, aliū criminari: & cōfesso undiq; corpore, ē dormiētis uulnere solatiū quærere. Hactenus locutus sum, quasi aliquid de epistola cōuertauerim, & simplex translatio posset errorē habere, nō crimē. Nunc uero cū ipsa epistola doceat nihil mutatū esse de sensu, nec res additas, nec aliquod dogma confictū, faciūt nā intelligēdo, ut nihil intelligant: & dum alienā imperitiā uolunt coarguere, suā produnt. Ego em non solū fateor, sed libera uoce profiteor, me in interpretatione Gregorū, absq; scripturis sanctis, ubi & uerborū ordo & mysteriū est, non uerbum ē uerbo, sed sensum exprimere, de sensu. Habeoq; huius rei magistrū Tulliū, q̄ Protagorā Platonis, & Oeconomicon Xenophontis, & Æschinis ac Demosthenis duas cōtra se orationes pulcherrimas transtulit. Quanta in illis prætermiserit, quanta addiderit, quāta mutauerit: ut proprietates alterius linguæ suis proprietatib. explicaret, nō est huius tēporis dicere. Sufficit mihi ipsius translatoris autoritas, qui ita in prologo earundē orationū locutus est: Putaui mihi suscipiendū laborem utilē studiosis, mihi quidē ipsi necessariū. Cōueri em ex Atticis duorū eloquentissimorū nobilissimas orationes, inter scq; contrarias, Æschinis & Demosthenis: nec conueri ut interpretes, sed ut orator, sententijs isidē & earū formis, tam figuris q̄ uerbis ad nostrā cōsuetudinē aptis. In quibus non uerbū pro uerbo necesse habui reddere, sed genus omne uerborū uimq; seruauī. Non enim me annumerare ea lectori putaui oportere, sed tanq; appēdere. Rursum in calce sermonis: Quorum ego, ait, orationes, sicut spero, ita expressero, uirtutibus illorū omnibus, id est sententijs, & earū figuris, & rerū ordine: uerba persequens eatenus, ut non abhorreant à more nostro. Quæ si ē Græcis omnia conuersa nō erunt: tamē ut generis eiusdem sint, elaborauimus. Sed & Horatius uir acutus & doctus, hoc idem in Arte poetica erudito interpreti præcipit. Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus Interpretes. Terentius Menandrū, Plautus & Cæcilius ueteres Comicos interpretati sunt. Nunquid hæret in uerbis, ac non decorē magis & elegantiam in translatione conseruant, q̄ ueritatem interpretationis: Hanc eruditi καλοζηλιαν nuncupant. Vnde & ego doctus à talibus ante annos circiter uiginti, & simili tūc quoq; errore deceptus, certe hoc mihi à uobis obijciendū nesciens, cum Eusebij Cæsariensis χρονονομ in Latinum uerterē, tali inter cætera usus sum præfatione: Difficile est alienas lineas insequentē, non alicubi excidere:

& arduū, ut quæ in aliā lingua bene dicta sunt, eundem decorē in translatione cōseruent. Significatū est aliquid unius uerbi proprietate: non habeo meum quo id efferā, & dum quæro implere sententiā, longo ambitu, uix breuis uix spatia consummo. Accedunt hyperbatorū anfractus, dissimilitudines casuū, uarietates figurarū. Ipsum postremo suū, & ut dicā, uernaculū linguæ genus. Si ad uerbum interpretor, absurde resonant: si ob necessitatem aliquid in ordine, uel in sermone mutauero, ab interpretis uidebor officio recessisse. Et post multa, quæ nunc prosequi ociosum est, etiā hoc addidi. Quod si cui non uidetur linguæ gratia in interpretatione mutari, Homerū ad uerbū exprimat in Latinū. Plus aliquid dicā: eundē sua in lingua profæ uerbis interpretetur: uidebis ordinē ridiculum, & poetā eloquentissimū uix loquentē. Verum ne meorū scriptorū parua sit autoritas, quanq; hoc tantum probare uoluerim, me semper ab adolescentia non uerba, sed sententias transtulisse: qualis super hoc genere præfatiuncula sit, in libro quo beati Antonij uita describitur ipsius lectione cognosce. Ex alia in aliam linguā expressa ad uerbū translatio, sensum operis: & ueluti læto gramine, fæta strangulat. Dum enim casibus & figuris seruit oratio, quod breui poterat indicare sermone, longo ambitu circumacta uix explicat. Hoc igitur ego uitans, ita beatū Antoniū te petente transposui: ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex uerbis. Alij syllabas aucupentur & literas, tu quære sententias. Dies me deficiet, si omnium qui ad sensum interpretati sunt, testimonia replicauero. Sufficit in præfate nominasse Hilariū confessorē, qui Homilias in Iob, & in psalmos tractatus plurimos in Latinū uertit ē Græco: nec affedit literæ dormitanti, & putida xusticorum interpretatione se torfit: sed quali captiuos sensus in suam linguam, uictoris iure transposuit. Nec hoc mirū, in cæteris seculi uidelicet aut ecclesiæ uiris, cum Septuaginta interpretes & Euangelistæ atq; Apostoli idem in sanctis uoluminibus fecerint. Legimus in Marco dicentē Dominū, Tabita cum: statimq; subiectū est, quod interpretatur, puella tibi dico surge. Arguatur euangelistæ mēdaci, quare addiderit tibi dico, cum in Hebræo tantum sit, puella surge. Sed ut *ἐμφατικώτερον* faceret: & sensum uocantis atq; imperantis, exprimeret, addidit, tibi dico. Rursum in Matthæo redditus ab proditore Iuda triginta argenteis, & empto ex eis agro figuli, scribitur: tunc impletū est, quod scriptum est per Hieremiam prophetā, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos precij appreciatū, quod appreciauerunt à filijs Israel: & dederunt eos in agrū figuli, sicut cōstituit mihi Dñs. Hoc in Hieremia penitus nō inuenitur, sed in Zacharia, alijs multo uerbis, ac toto ordine discrepante. Vulgata quippe editio ita se habet: Et dicā ad eos: si bonū est corā uobis: date mercedem mihi aut renuite. Et appenderunt mercedē meam triginta argenteos. Dixitq; Dominus ad me: Pone illos in conflatoriū, & considera si probatū sit, sicut probatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & misi eos in domo Domini in conflatoriū. Quantū distet ab euangelistæ testimonio Septuaginta translatio, perspicuū est. Sed & in Hebræo cum sensus idem sit, uerba præpostera sunt, & penē diuersa. Et dixi, inquit, ad eos: Si bonum est in oculis uestris, afferte mercedem meam: & si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuariū, decorum precium, quod appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo Domini ad statuariū. Accusent apostolū falsitatis, quod nec cum Hebræo, nec cum Septuaginta congruat translatoribus: & quod his maius est, erret in nomine: pro Zacharia quippe Hieremiam posuit. Sed absit hoc de pedissequo Christi dicere: cui turæ fuit non uerba & syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere. Veniamus ad aliud eiusdem Zachariæ testimonium, quod Ioannes euangelistæ assumit iuxta Hebræam ueritatem. Videbunt in quem compunxerunt, pro quo in Septuaginta legimus, & *ὡς βλέπονται πρὸς με, ὅντι ὄντι ἐν ἑνὶ χρονονομῶ*, quod interpretati sunt Latini, Et aspicient ad me, pro his quæ illuferunt siue insultauerunt. Discrepat euangelistæ, Septuaginta interpretum nostraq; translatio: & tamen sermonum uarietas, spiritus unitate concordat. In Matthæo quoque legimus Dominum prædicentem apostolis fugam, & hoc ipsum Za-

chariæ testimonio confirmantem. Scriptum est, ait: Percutiam pastorem, & dispergentur oves. At in Septuaginta & in Hebræo multo aliter est. Non enim ex persona Dei dicitur: ut euangelista uult, sed ex prophetæ Deum patrem rogantis: Percute pastorem, & dispergentur oves. In hoc ut arbitror, loco, iuxta quorundam prudentiam, euangelista piaculi reus est, quod ausus sit prophetæ uerba, ad Dei referre personam. Scribit supradictus euangelista, ad angeli monitū, tulisse Ioseph paruulum & matrem eius: & intrasse in Aegyptum: ibique mansisse usque ad obitū Herodis: ut impleretur quod dictū est à Domino per prophetam: Ex Aegypto uocaui filiū meū. Hoc nostri codices non habent: sed in Osee iuxta Hebraicam scribitur ueritatem: Quia puer Israel est: & dilexi eum: & ex Aegypto uocaui filiū meum. Pro quo & in eodem loco Septuaginta transtulerunt: quia paruulus est Israel, & dilexi eum: & ex Aegypto uocaui filios eius. Num omnino repudiandi sunt: quia istum locum qui ad Christi maxime pertinet sacramentū, aliter transtulerunt: An danda potius uenia, ut hominibus, iuxta Iacobi sententiam, dicētis: Multa peccamus omnes: & si quis in uerbo nō offendit, iste perfectus est uir: & potest refrenare omne corpus. Illud uero quod in eodem euangelista scribitur: Et ueniens habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth: ut impleretur quod dictum est per prophetas, quia Nazareus uocabitur: Respondeant λογος αιδωος & fastidiosi aestimatores omnium tractatorū, ubi legerint, discantque in Esaiā positū. Nam in eo loco ubi nos legimus atque transtulimus: Exiet uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in Hebræo iuxta linguæ illius *idliuua*, ita scriptū est: Exiet uirga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius crescet. Cur hoc omiserunt Septuaginta: si non licet trāsferre uerbū pro uerbo: Sacilegiū est, uel celsasse, uel ignorasse mysteriū. Trāseamus ad cetera. Neque enim epistolę breuitas patitur diutius singulis immorari. Idē Mattheus loquitur: Hoc autē totū factū est, ut cōpleretur quod dictū est à Domino per prophetā dicentē: Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filiū, & uocabunt nomen eius Emanuel. Quod Septuaginta transtulerunt: Ecce uirgo in utero accipiet, & pariet filium, & uocabitis nomen eius Emanuel. Si uerba calumniantur: utique non est idem, habebit & accipiet, neque uocabunt & uocabitis. Porro in Hebræo legimus ita scriptum: Ecce uirgo cōcipiet & pariet filiū, & uocabit nomen eius Emanuel. Non Achaz, qui arguebatur infidelitatis, non Iudæi qui erant Dominū negaturi: sed uocabit, inquit, ipsa quæ cōcipiet, ipsa uirgo, quæ pariet. In eodem euangelista legimus, Herodē ad aduentū Magorū fuisse turbatū: scribisque & sacerdotibus congregatis, sciscitātū ab eis ubi Christus nasceretur, illosque respondisse, in Bethlehem Iudæ: Sic enim scriptū est in propheta: Et tu Bethlehem terra Iudæ: nequaquā minima es in ducibus Iudæ: Ex te enim egredietur dux, qui regat populum meum Israel. Hoc exemplū in uulgata æditione sic fertur: Et tu Bethlehem domus Ephrata, modicus es ut sis in milibus Iudæ, de te mihi egredietur ut sit princeps in Israel. Quanta sit inter Mattheum & Septuaginta uerborum ordinisque discordia, sic magis admiraberis, si Hebræicū uideas, in quo ita scriptū est: Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in milibus Iudæ, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Cōsidera gradatim, quæ ab euangelista sint posita. Et tu Bethlehem terra Iudæ. Pro terra Iudæ, in Hebræo eo habet Ephrata, in Septuaginta, domus Ephrata. Et pro, nequaquā minima es in ducibus Iudæ, in Septuaginta legitur, modicus es ut sis in milibus Iudæ, in Hebræo, paruulus es in milibus Iudæ. Sensusque contrarius est, Septuaginta sibi in hoc duntaxat loco & Hebraico concordante. Euangelista enim dixit, quod non sit paruulus in ducibus Iudæ, cum e regione sit positū, paruulus quidem es & modicus, sed tamē de te mihi paruulo & modico egredietur dux in Israel, secundum illud Apostoli: Elegit infirma mundi Deus, ut confundat fortia. Porro quod sequitur, qui regat, uel qui pascat populum meum Israel: aliter in propheta esse perspicuum est. Hæc replico non ut euangelistas arguam falsitatis (hoc quippe impiorum est, Celsi, Porphyrii, Iuliani) sed ut reprehenses meos arguam imperitiæ: & impetrem ab eis ueniam, ut concedant mihi in simplici epistola, quod in scripturis sanctis, uelint nolint, apostolis concessuri sunt. Marcus discipulus Petri ita

suum

A suū orditur euangeliū: Principiū euangeliij Iesu Christi: sicut scriptū est in Esaiā propheta: Ecce ego mitto angelū meū ante faciem tuam, qui preparabit uiam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, parate uiam Dñi, rectas facite semitas eius. Hoc exemplū ex duobus prophetis cōpositū est, de Malachia uidelicet & Esaiā. Nam primū quod dicit: Ecce ego mitto angelū meū ante faciem tuā, qui preparabit uiam tuam ante te: in Malachia sine scriptū est. Sequens autem quod infertur: Vox clamantis in deserto, &c. in Esaiā legimus. Et quomodo Marcus statim in principio uoluminis sui posuit, sicut scriptū est in Esaiā propheta: Ecce ego mitto angelū meū, quod non scribitur in Esaiā, ut diximus: sed in Malachia, nouissimo duodecim prophetarū. Soluat hanc quæstiūculā imperita præsumptio: & ego erroris ueniam deprecabor. Idem Marcus inducit ad pharisæos saluatorē loquentem: Nunquid legistis quid fecerit Dauid, quando necessitatē habuit, & esuriuit ipse & socij eius, quomodo ingressus domū Dei sub Abiathar pontifice, & panes propositionis comedit, quibus non licebat uesci, nisi solis sacerdotibus: Legamus Samuelem: siue (ut in cōmuni titulo habetur) Regnorum libros, ibique reperiemus nō Abiathar scriptum esse: sed Abimelech pontificē, qui postea à Doec cum cæteris sacerdotibus Saul iubente percussus est. Pergamus ad apostolū Paulū. Scribit ad Corinthios: Si em cognouissent Dominū gloriæ, non crucifixissent. Sed sicut scriptum est: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparauit Deus diligentibus se. Solent in hoc loco apocryphorū quidā deliramenta sectari & dicere, quod de Apocalypsi Helia, testimonium sumptū sit: cum in Esaiā iuxta Hebræicū ita legatur: A seculo non audierūt, nec auribus perceperunt. Oculus non uidit Deum absque te, quæ preparasti expectantibus te. Hoc septuaginta multo aliter transtulerunt. A seculo non audiuimus, neque oculi nostri uiderunt Deum absque te: & opera tua uera, & facies expectantibus te misericordia. Intelligimus unde sumptū sit testimoniū: & tamen Apostolus non uerbū expressit e uerbo, sed *παρρησιας* eundem sensum alijs sermonibus indicauit. In epistola ad Romanos idem apostolus Paulus exemplū de Esaiā sumens: Ecce (inquit) ponam in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: discordat à trāslatione ueteri: & tamen cum Hebraica ueritate cōcordat. In Septuaginta enim contrarius sensus est. Non ut lapidi offensionis occurreris, neque ut petra ruinae: cum apostolus quoque Petrus Hebræis Pauloque cōsentiens ita posuerit: Incredulis autē lapis offensionis & petra scandali. Ex quibus uniuersis perspicuum est, apostolos & euangelistas in interpretatione ueterū scripturarum, sensum quæsiisse, nō uerba, nec magnopere de ordine sermonibusque curasse, dum intellectui res pateret. Lucas uir apostolicus & euangelista, scribit Stephanū primū Christi martyre in Iudaica concione narrantē: In septuaginta quinque animabus descendit Iacob in Aegyptum: & defunctus est ipse, & patres nostri translati sunt in Sychem, & positi sunt in sepulchro quod emit Abrahā precio argenti à filijs Emor patris Syché. Hic locus in Genesi multo aliter inuenitur, quod scilicet Abrahā emerit ab Ephron Etheo filio Seor, iuxta Hebron quadringentis drachmis argenti speluncā duplicē: & agrum circa eam, sepelieritque in ea Saram uxore suam. Atque in eodem legimus libro, postea reuertētē de Mesopotamia Iacob cum uxoribus & filijs suis posuisse tabernaculū, ante Salem urbē Sychimorū, quæ est in terra Chanaan, & habitasse ibi & emisse partē agri, in quo habebat tētoria, ab Emor patre Sychem centū agnis, & statuisse ibi altare, & in uocasse ibi Deum Israel. Abrahā nō emit spe cum ab Emor patre Sychem: sed ab Ephron filio Seor: nec sepultus est in Sychem, sed in Hebron, quæ corrupte dicitur Arboch. Duodecim autem patriarche, non sunt sepulti in Arboch, sed in Sychem, qui ager nō est emptus ab Abrahā, sed à Iacob. Differo solutionē & istius quæstiūculæ: ut obtrectatores mei quærant, & intelligant, non uerba in scripturis cōsiderāda, sed sensus. Vicesimiprimi psalmi iuxta Hebræos id ipsum exordiū est, quod Dñs locutus est in cruce *אלי אלי* Eli Eli lama azabathani, quod interpretatur, Deus meus, deus meus quare me dereliquisti: Reddāt rationē, cur Septuaginta trāslatōres interposuerint, respice in me. Ita em uerterūt: Deus Deus meus, respice in me, quare

quare me dereliquisti? Respondebunt utique nihil damni in sensu esse, si duo uerba sint ad-
 dita. Audiāt & a me nō periclitari ecclesiarū statū, si celeritate dictādi, aliqua uerba dimi-
 serim. Longū est nūc euoluere, quanta Septuaginta de suo addiderint, quāta dimiserint,
 quæ in exemplaribus ecclesiæ, obeliscis asteriscisque distincta sunt. Illud enim quod legimus
 in Esaiā: Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Hierusalē: solent Hebræi de-
 ridere cum audierint. Nec non & in Amos post descriptionē luxuriæ: Stantia putauerūt
 hæc, & non fugientia. Reuera sensus rhetoricus, & declamatio Tulliana. Sed quid facie-
 mus ad authenticos libros, in quibus hæc nō ferūtur ascripta, & cætera his similia, quæ si
 proferre nitamur, infinitis libris opus est. Porro quanta dimiserint, uel asterisci testes ut di-
 xi sunt, uel nostra interpretatio, si a diligētī lectore translationi ueteri cōferatur: & tamen
 iure Septuaginta editio obtinuit in ecclesijs, uel quia prima est, & ante Christi facta aduē-
 tum: uel quia ab Apostolis, in quibus tamen ab Hebraico non discrepat, usurpata. Aquila
 aut̄ profelytus & cōtentiosus interpres, qui non solū uerba, sed & etymologias uerbo-
 rū trāsferre conatus est, iure proijcitur a nobis. Quis enim pro frumento & uino & oleo
 possit uel legere, uel intelligere, *χρῖμα, ἀπαρισμὸν, σιλβότητα*, quod nos possumus dice-
 re fulsionē pomationēq; & splendentia. Atqui nō solū Hebræi habēt *ἀθρα*, sed ille *καὶ
 ῥημάς* qui syllabas interpretatur & literas, ut dicat *σεί τὸν ἄρανδρ ἢ σεί τὸν γλῶ*, quod La-
 tina lingua omnino non recipit. Cuius rei exemplū nos ex nostro sermone capere possu-
 mus. Quanta enim apud Græcos bene dicuntur, quæ si ad uerbū trāsferamus, in Latino
 nō resonāt: & è regione quæ apud nos placēt, si uertātur iuxta ordinē, apud illos displice-
 bunt: Sed ut infinita prætereā & ostendā tibi uir omnium nobiliū Christianissime, & Chri-
 stianorū nobilissime, cuiusmodi falsitatis me in epistolæ trāslatione reprehēdant, ipsius
 epistolæ ponā cū Græco sermone principiū, ut ex uno crimine intelligātur & cetera, *ἔσθ
 ῥημάς ἀγαπητὲ μὴ τῆ διήσθ τῶν ἀληθῶν φέρεσθ*, quod me ita uertisse memini: Oportebat
 nos dilectissime clericatus honore nō abuti in superbiam. Ecce, inquit, in uno uersiculo
 quanta mēdacia. Primū *ἀγαπητὸς* dilectus est, nō dilectissimus. Deinde *οἰσῖς* existima-
 tio dicitur, nō superbia. Nō em̄ dixit *οὐδὴματι*, sed *διήσθ*. Quorū alterū tumorē, alterū ar-
 bitriū sonat. Totūq; quod sequitur, clericatus honore nō abuti in superbiā, tuū est. Quid
 agis o columē literarū & nostrorū tēporum Aristarche, qui de uniuersis scriptoribus sen-
 tentiam feras? Ergo frustra tanto tempore studuimus, & sæpe manū ferulæ subduximus.
 Eredientes de portu, statim impēgimus. Igitur quia & errasse humanū est, & cōfiteri er-
 rorem prudentis: tu quicunq; reprehēsor es, tu me obsecro emenda præceptor, & uerbū
 de uerbo exprime. Debueras, inquit, dicere: Oportebat enim nos dilecte, non æstimatione
 clericorū ferri. Hæc est Plautina eloquētia, hic lepos Atticus, & musarū, ut dicunt, elo-
 quio cōparandus. Cōpletur in me tritū uulgi sermone prouerbiū: Oleū perdit & impens-
 fas, qui bouē mittit ad ceroma. Hæc non est illius culpa, cuius sub persona alius agit Tra-
 gœdiam, sed Ruffini & Melaniæ magistrorū eius: qui illū magna mercede nihil scire do-
 cuerunt. Nec reprehendo in quolibet Christiano sermonis imperitiā, atq; utinam So-
 craticum illud haberemus: Scio, quod nescio. Et alterius sapientis: Te ipsum intellige. Ve-
 nationi mihi semper fuit, non uerbo sa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone
 imitari se dicit apostolos, prius imitetur uirtutes in uita illorum. In loquendo simplicitatē
 excusabit sanctimonix magnitudo: & syllogismos Aristotelis cōtorta; Chryssippi acu-
 mina, resurgens mortuus cōfutabit. Cæterū ridiculum: si quis è nobis manēs inter Crce-
 si opes, & Sardapanali delicias, de sola rusticitate se iactet: quasi omnes latrones, & diuer-
 forum criminum rei disertī sint: & cruentos gladios, philosophorum uoluminibus, ac
 non arborū truncis occultant. Excelsi mensurā epistolæ, sed non excelsi doloris modum.
 Nam qui falsarius uocor, & inter mulierū radios & textrina dilanior, contentus sum cris-
 men abnuere, non referre. Vnde arbitrio tuo cuncta permitto, ut legas ipsam epistolam,
 tam Græcam quàm Latinam: & ilico intelliges accusatorū meorum nœnias, & probro-
 fas querelas. Porro mihi sufficit amicum instruxisse charissimum: & in cellula latitantem
 diem

A diem tantum expectare iudicij. Optoq; si fieri potest, & si aduersarij fuerint, cōmentari-
 os potius scripturarum, quàm Demosthenis & Tullij Philippicas tibi scribere.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Noto præstigio. Præstigium uocat artem mirā, qua oculis illudtur, uelut si quis coram
 adstet, inuisibilis tamen. Legimus in ueteribus. Historia est apud Titum Liuium
 primæ decadis lib. 5. Volo in chartulis. Non sic accipiendū, quasi uere uelit eius-
 modi: uerū intelligit, hoc sibi citra ullius iniuriam licere si libeat. In locis me exer-
 cere cōmunibus. Locī cōmunes, ut pro iustitia, contra iniustitiam, contra libidinē, pro
 castitate. De ijs quidam etiam scriperunt: & nos in Copia nostra non nihil attigimus. Videtur autem
 Hieronymus in his locis studiosissime fuisse exercitatus. Auro ad Danaen penetres. Fabulam
 Danaes quā pater turri æreæ incluserat: quamq; Iupiter uersus in hymbre aureū stuprauit, Horatius
 ad hunc modum interpretatur in Odis, quasi significet, nihil tam esse sepositū & abstrusum, ad quod
 non penetretur auro, Inclusam Danaen turris ahenea, &c. Totius negocij tui cardo. Cardinem
 Latini uocant, quod Græci *κεφάλαιον*, id est caput. Faciunt nā. Ex prologo Terentij in Andriā.
 Nā hic aduerbiū est confirmandi, quasi dicas, adeo intelligunt, ut nihil intelligant. Et earum for-
 mis. Extat hæc Ciceronis præfatio, quanquā orationes interciderunt. In ea sic legitur: Sententijs ijs-
 dem, & earū formis, tanq; figuris, uerbis ad consuetudinem aptis. Sentit enim Cicero, se nihil mutasse
 de sententijs, neq; formis earum, quas alij figuras uocant, uerba duntaxat delegisse ad Latini sermonis
 consuetudinē accommoda. Sed genus omne. Genus naturam uocat, puta pro splendido splendidi-
 dum, pro uehementi uehemens, pro significanti significans. Sed tanquam appendere. Annumera-
 rat, qui uerba totidem uerbis reddīt, more eorum, qui pro decem argenteis nummis decem reddunt.
 Appendit autem, qui pondus idem sententiæ reddīt, uerbis non omnino ijsdem: ut qui pro tribus
 nummis unum reddat qui tribus æquipolleat. Hanc eruditi *κακομιμίαν*. Id est peruersam imita-
 tionem, quoties in scite affectantes uirtutem aliquam, in uitium labimur: ueluti si quis male affectans
 atticissimū, se iunus eua dat & aridus in dicendo: si quis copiam, in fulem incidat loquacitatem: ita qui
 perperam affectat fidem in uertendo, fit ineptus. Cesarientis *χοινωρ*. Id est temporarium. Nos
 annales possumus uertere. Alienas lineas. Translatum a pictoribus. Hyperbatorum anfra-
 ctus. Hyperbatū est transcensio quædam uerborum, ordinem perturbans. Id fit uel in uersione or-
 dinis, uel in interiectione. Anfractus autem dicuntur uiarum flexus. Assidet literæ. Assidet, qui
 non audeat digredi. Sumptum ab his qui assident ægro tis. Putida rusticorum. Putidum, anxium
 uocat ac morosum. Vnde putida uocamus molesta & insuauia. Quorum hæc tam putida tendunt.
 Porro rusticorum, ego sanē puto uocabulum submissitiū, nihil enim hoc loco significat. Legendum
 opinor xusticorū: quo quidem uerbo usus est Suetonius in Augusto. Xystus Græcè porticus est: unde
 xylitici siue xustici quō illis exercentur, uelut athletæ. Ita uidetur uocare Hieronymus circumfora-
 neos illos, parumq; doctos. Quanquā uidetur alludere ad Græcam significationem huius uerbi *ῥῶς*,
 quod est rado siue poleo, unde xystus Græcis deditur. Vt *ἐμφατικώτερον*. Id est significantius.
 Cum enim subest in uerbis tacita quidam significantia, uocatur Emphasis: ueluti si quis dicat: Tu Cre-
 tensi fidem habes? Non significat simpliciter hominem in Creta natum, sed perfidum, pro gentis in-
 genio. Pro quo in Septuaginta leg. Græca ex uestigijs restituumus ad hunc modum, *ἡδὲ ἐπιβλέ-
 νοντα πρὸς μὲ, ἀνδ' ἐν ἀρχῆσ' αὐτοῦ*, id est, & aspiciet me, eo quod saltauerūt. Sic enim uerterunt Septua-
 ginta, decepti similitudine literarū. Quanquā editio Aldina habet *καταρχήσαντο*, hoc est, in contume-
 liam illius saltarunt. Sed haud scio unde acciderit, ut eadem lectio lectionem habeat utranq; & eam
 quam uerterūt Septuaginta, & eam quam Hieronymus iuxta Ioannis citationem probat ex Hebræo
 tum fontibus. Respondeant rogo Dædali. Manifestum erratum librarij. Logodædali legendum,
 sic enim Græci uocant artifices sermonis, a Dædalo architecto. Quanquā quæquid est ingeniosum,
 Dædalu uocatur. Vnde Vergilius: Dædala Circe. Sed *ἡραφρασιμὸς*. Antea dictum est quid
 sit paraphrasis: nempe liberior interpretatio, in qua nonnulla mutes. Vnde paraphrasta. Authen-
 ticos. Authenticos scribendum. Nam Græci *ἀποθρησκῶν* potestātē & autoritatē uocant. *ἀποθρησκῶν
 μόν.* Ab *ἀπὸρμα*, id est poma, hoc est arborum fructus. Fulsionem. *χρῖμα*, a *χρῖω* fundo. Splen-
 dentiam. *σιλβότητα*, id est relucēntiam, a *σιλβω*, quod est splendo: quanquā accipitur & pro niteo,
 quemadmodū nitent bene pasci. Apparet hunc locum sumptū ex psalmo quarto. Atqui solum He-
 brei habēt. Hic locus adeo uariis habetur in exemplaribus, ut sensus nō possit liquido percipi. Quidā
 codices habēt, quæ aut Hebræi nō solū habēt arthra: sed haud dubie legēdū est hoc pacto: Atqui non
 solū Hebræi habēt arthra. Sentit em̄ Hieronymus, & Græcos & alias nationes habere articulos, qui
 tamē sæpenumero in alia lingua reddi non possunt. Ille *κακομιμίαν*. Ille indoctus, affectator fidelis
 interpretationis. *σεί τὸν ἄρανδρ*. Id est cōcute cœlū: *σεί τὸν γλῶ*, id est cōcute terrā. *οἰσῖς*. Id est
 existimatio, ab *οἶμα*, qd est puto. Columē literarū. Sic eos uocabāt, in quibus præsidū erat præci-
 piū ac decus. Terēt. Columē uero nostræ familie. Dicitū est per Ironiā. Aristarchus. Hic Aristar-
 chus Homeri Rhapsodias redegit in ordinē, et uersus adulterinos obeliscis iugulauit, Homericos stel-
 lulis prænotauit. Vnde uelut in prouerbiū uicem abiit, ut cœlores alienorū operum Aristarchi dicant.
 Lepos

Lepos Atticus.] Venustas peculiaris est Atticorum. Musarum eloquio.] Vnde dictum est c
 musas si Latine loqui uellent, Plautino more locuturas. Qui bouem mittit ad.] Oleum & ope-
 ram perdere dicitur, qui frustra laborat. Ceroma unguentum est, quo athletæ inungebantur: id confi-
 ciebatur ex oleo & certis terræ generibus. Porro ad palæstram, & huiusmodi certamina bos inutilis
 est. Ruffini & Melaniæ.] Alludit ad colorem. Melan enim Græce nigrum. Et Ruffinus à colore
 dictus uidetur. Alibi quoque iocatur in cognomen nigredinis. Teipsum intel.] *ἑωυτοῦ*, id est,
 nosce teipsum: quod dictum quidam ascribunt Chiloni. Resurgens mortuus confutat.] Siqui
 dem illi docent, hoc necessario consequi: mortuus est, igitur non uiuet: quod à priuatione non sit redi-
 tus ad habitum. At Christus ea cōfutat, qui uiuit, cum uere fuerit mortuus. Croesi.] Croesus Lydo-
 rum rex in opulentia pro uerbium abiit. Sardanapalus.] Assyriorū rex, quauis muliere corruptior:
 mollitie sua nobilitatus est. Inter mulierum radios.] Hoc loco intellige instrumenta textoria.
 Demosthenis & Tullij.] Intelligit inuectiua: sic enim appellat Cicero suas orationes habitas in
 Antonij, ad imitationem Olynthiacarū, quas Demosthenes dixit in Philippū regem Macedonum.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Respondet ijs qui obrectabant, quod de Græcis & Hebræis literis quædam iam recepta mutaf-
 set, immodicam in Hieronymo doctrinam calumniantes, quasi sola inscitia Christianum efficiat.

HIERONYMVS MARCELLAE.

OST priorem epistolam, in qua de Hebræis uerbis pauca perstrinxeram: ad
 me repente perlatum est, quosdam homunculos mihi studiose detrahere: cur
 aduersum auctoritatem ueterum, & totius mundi opinionem, aliqua in euan-
 gelijs emendare tentauerim. Quos ego cum possem meo iure contemnere
 (Asino quippe lyra superflue canit) tamen ne nos superbia, ut facere solent, arguant, ita
 responsum habeant: non a deo me hebetis fuisse cordis, & tam crassæ rusticitatis (quam
 illi solam pro sanctitate habent, piscatorum se discipulos asserentes, quasi id circo sancti
 sint si nihil scierint) ut aliquid de dominicis uerbis, aut corrigendū putauerimus, aut non
 diuinitus inspiratum: sed Latinorum codicum uitiositatem, quæ ex diuersitate librorum
 omnium comprobatur: ad Græcam originem, unde & ipsi translata non denegant, uo-
 luisse reuocare. Quibus si displicet fontis unda purissimi, cœnosos riuulos bibant: & dili-
 gentiam qua auium syluas, & concharum gurgites norunt, in scripturis legendis abijci-
 ant: sintque in hac re tantum simplices, & Christi uerba existiment rusticana: in quibus per
 tanta iam secula, tantorū ingenia sudauerunt, ut rationem uerbi unicuique magis opi-
 nati sint quàm expresserint. Apostolum arguant imperitiæ, qui ob multas literas insanis
 re dicatur. Scio te cum ista legeris, rugare frontem, & libertatem meam rursum seminariū
 timere rixarū: ac meum, si fieri potest, os digito uelle comprimere: ne audeam dicere quæ
 alij facere non erubescunt. Rogo quid à nobis libere dictum est? Nunquid in lancibus
 idola cælata descripsi? Nunquid inter epulas Christianas, uirginalibus oculis baccharum
 satyrorumque complexus innexui: aut unquam aliquē amarior sermo pulsauit? Nunquid
 ex mendicis diuites fieri doluimus? Nunquid reprehendi hæreditarias sepulturas? Vnū
 miser locutus, quod uirgines, sæpius deberent cum mulieribus esse, quàm cum masculis:
 totius oculos urbis offendi, cunctorum digitis notor. Multiplicati sunt super capillos ca-
 pitis mei, qui oderūt me gratis, & factus sum eis in parabolam: & tu putas me aliquid de-
 inceps locuturum? Verum ne Flaccus de nobis rideat: Amphora cœpit Institui, currēte
 rota, cur urceus exit: reuertimur ad nostros bipedes asellos: & illorū in aure buccina ma-
 gis quàm cithara concrepamus. Illi legant, spe gaudentes, tempori seruietes. Nos lega-
 mus, spe gaudentes, Domino seruietes. Illi aduersus presbyterum accusationem omni-
 no putent recipiendam: nos legamus, Aduersus presbyterum accusationē ne receperis:
 nisi sub duobus, aut tribus testibus: peccantes autem coram omnibus argue. Illis placeat
 humanus sermo & omni acceptione dignus: nos cum Græcis, id est, cum Apostolo, qui
 Græce locutus est, erremus: Fidelis sermo & omni acceptione dignus. Ad extremum illi
 gaudeant gallicis canterijs: nos solutus uinculis & in saluatoris mysterium præparatus,
 Zachariæ asellus ille delectet: qui postquā Domino terga præbuit, cœpit Esaiæ consona
 re uaticinio: Beatus qui seminat secus omnem aquam, ubi bos & asinus calcant.

TOMI SECVNDI FINIS.